بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

مکتوبات

عارف باللہ جامع الکمالات

جناب حضرت شاہ فقیر اللہ علوی قدس سرہ

حسب فرمائش

مولوی کرم بخش مالک و مہتمم کتب خانہ اسلامی پنجاب لاہور

باہتمام کارپردازان

اسلامیہ اسٹیم پریس لاہور

www.maktabah.org

۲۳-۵-۲۰ ۱۴ھ فقیر حبیب الرحمٰن گنوئی (رجسٹری شدہ ہے)

وَالَّذِیْنَ جَاهَدُوْا فِیْنَا لَنَهْدِیَنَّهُمْ سُبُلَنَا

مکتوبات

عارف باللہ جامع الکمالات

جناب حضرت شاہ فقیر اللہ علوی قدس سرہ

حسب فرمائش

مولوی کرم بخش مالک و مہتمم کتب خانہ اسلامی پنجاب لاہور

باہتمام کارپردازان

در مطبع اسلامیہ سٹیم پریس لاہور طبع گشت

(۲۰۰۰ جلد) قیمت فی جلد دو روپے آٹھ آنے (عه)

مکتوبات

عارف باللہ حضرت شاہ فقیر اللہ علوی

قدس سرہ

بسم اللہ الرحمن الرحیم

الحمد للہ الذی جعل العارفین مظاہر تجلیات ذاتہ وافاض علیہم من انوار اسمائہ وصفاتہ فمحی اینا نہم بجلال سرادقاتہ فصحوا بعد المحو بجمال سطواتہ وخصہم بالمعرفۃ الخاصۃ ورموزاتہ وشرفہم باحوالہ ومقاماتہ ووفقہم بعلم الحقایق وانصبہم بمقالاتہ وانطقہم بمحکمات کلامہ ومتشابہاتہ فہم الکائنون البائنون الحاضرون الغائبون الفریبون العرشیون الفرشیون والصلوۃ والسلام علی سر الاحدیۃ محمد اشرف الرسل ودعاتہ وعلی آلہ واصحابہ الفایزین بعلومہ ودرجاتہ اما بعد مقیم زاویہ خاکساری ومحاط دایرۂ بے اعتباری فقیر محمد فاضل بن پیر محمد بن ملا الیاس انصاری غفر ذنوبہم الباری واضح رائے دقایق آرائے طالبان صادق وحالی ضمائر حقایق مظاہر سالکانِ واثق مے گرداند کہ چون مدتے در خدمتِ فیض و کرامتِ موہبت غوث المحققین قطب العارفین برہان الولایۃ المحمدیۃ حجۃ الشریعۃ المصطفویۃ ملاذ اصحاب القلوب ملہم اسرار الغیوب صاحب المقامات العلیۃ مظہر الکرامات الجلیۃ کشاف المشکلات العقلیۃ حلال المعضلات النقلیۃ المطلع علی اسرار القدسیۃ آیۃ الاولیاء و معجزۃ الانبیاء سلطانِ ملک الولایۃ مالک سریر النہایۃ فارس مضمار الکمال حارس اسرار الجلال والجمال نجم سماء الہدایۃ شمس افق النہایۃ باسط الایدی بافاضۃ الاذواق وناشر الایادی من الوجد والاستغراق عارف کنوز مقطعات واقف رموز مشتبہات الجوہر من بین الاعراض والذات للعالم الذی ہو ظل الصفات شیخ الاسلام والمسلمین حجۃ اللہ فی الارضین رباعی اے آنکہ چو ذاتِ خود سراپا آنی ٭ بر سر خلافت بشر برہانی ٭ عالم عرض و ذات تو آنرا جوہر ٭ اے جوہر و الآنہ کدامین کانی ٭ قوام العالمین وارث الانبیاء والمرسلین نایب مناب رسول اللہ والمہدی بہدی حبیب اللہ کمال الشیخین ورتبۃ الختنین خفی النسب محمدی المشرب صاحبِ

تصانیف عالیہ مثل فتح الجمیل فی مدارج التکمیل و براہین النجات من مصائب الدنیا والعرصات و فیوضات الیہ وطریق الارشاد فی تکمیل المؤمنین والاولاد و منتخب الاصول و رفقہ و شیقۃ الاکابر و قطب الارشاد کہ آنرا مدارج عالیہ نیز گویند و فتوحات غیبیہ شرح عقاید صوفیہ و جواہر الاوراد و قصیدہ مبردہ کہ در مدینہ منورہ در مواجہۃ حضرت سرالله الاعظم علیہ الصلوۃ والسلام خوانده اند و آثار قبولیت آن ظاہر گردیده الی غیر ذالک حاجی الحرمین الشریفین قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان ما الحاج شاہ فقیر الله بن عبد الرحمن الحنفی الرتاسی الجلال آبادی ثم الشکارپوری کسب علوم و معارف رقوم نموده و از اذواق و مواجید ایشان بہره ور گردیده و نسبت حضور و شہود حضرات نقشبندیہ مع اخذ فیوضات و کمالات سائر طرق العینہ از اصول و فروع حاصل کرده و اجازات طرق مسطوره فراچنگ آورده در اثناء تعلم فتوحات غیبیہ شرح عقاید صوفیہ بعضے طلبہ استدعاء جمع مکاتیب عرفان اسالیب ظاہر کردند دران میان اشارت باحقر رفت قدم از سر ساختہ قیام بامتثال آن نمود پس مخفی و محتجب نماند کہ این لالی است منثوره و جواہر منشوره کہ شناوران بحر عرفان از قعر غیب ہویت بغواصی جذبات احدیت آورده و کو مکنان غواشی امکان از سر اوقات واحدیت بتیشہ ریاضت بل بسابقہ موہبت کشیده مکنون در صدف جوامع الکلم و مرموز در ضمن مجامع الحکم متضمن اسرار خفیہ و علوم بدیعیہ و مشتمل بر شواہد عجیبہ و معارف غریبہ گلزار انوار کمال و بستان ازہار وصال شگوفہ گلستان علی و نوباوه باغستان ہدی حلال حقایق تشبیہ و مفتاح دقایق تنزیہ شرح مراتب ولایت و تبیین کمالات نبوت توضیح شریعت و تنقیح حقیقت تفسیر بینات محکمات و تاویل آیات متشابہات اطوار علماء از مبادی او پیدا و احوال صوفیہ کبیر از مقدمات او ہویدا منازل متاخرین عروج او راز ینہ و مدارج متقدمین را یک نکتہ از ان نگینہ دائره نقطہ اصول و نقطہ دائره وصول تفصیل مقامات قیومیت و خلت و اجمال مراتب محبیت و محبوبیت ؎

ففی کل لفظ منہ روض من المنی وفی کل سطر منہ عقد من الدرر

و چون متخلقان باخلاق الہی و ممتثلان امر فاتبعونی کماہی بر وفق کلام حق و طبق سنن رسول مطلق متکلم اند و در صفۃ کلام ربانی یضل بہ کثیرا و یہدی بہ کثیرا واقع شده لاجرم در حدیث نبوی ہمچنان اضلال و اہدی ظہور فرموده در کلام اولیا کبار کہ متابعان آن خواجہ اخیار اند نیز بران نسق کلمات بر منصہ ظہور جلوه گر شده بلک این برگزیدہا بحکم و جاہدوا فی سبیلہ وجود بشریت خود را باختہ بوجود موہوب حقانی بقا یافتہ اند زبان شان حکم شجره موسوی دارد و مصراع زبانی نما بوده گوینده او الحق ینطق علی لسان عمر گواه اوست پس بر اولی الابصار لازم کہ سخنان این قوم را بسمع قبول اصغا نمایند و آنچہ در فہم نہ در آید و در رنگ متشابہات تاویل جویند یا علم آنرا باہل مخصوص دارند تا از ثمرات و نتائج آن بہره یابند و بعضے از مشائخ بیکے از مریدان خود فرموده کہ اے فرزند ہر گاه بینی شخصے را کہ کلام این قوم را بسمع قبول پیش آید از و دعا بخواه کہ او مستجاب الدعوۃ است این بشارت بس است والله سبحانہ ہو الموفق ٭

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

مکتوب اول

از مکتوبات قدسی سمات قدوۃ العلماء الراسخین زبدۃ العرفاء الکاملین المکملین قبلۂ طالبانِ خُدا حضرت ایشان ما که بنام عمدۃ الاحباب و اسوۃ الاصحاب خلیفہ امجد میان گل محمد سلمہ اللہ تعالیٰ صدور یافتہ در بیان شرائط طلب و ارادہ و تحصیل نسبت و بیانِ انتساب اہل طلب المشایخ طریقت و بیان اصل نسبت تلقین و آداب مشیخت و تصرف و توجہ و بیان انتساب سلسلۂ طریقت و اذکار جہر و خفی از اسم ذات و نفی و اثبات و اربعینات مع مراعات التزام سنت و ابتداء سیر و سلوک و انتہاء آن و بیان لطایف و فناء و بقاء و درجہ کمال و تکمیل و تصرفات و خرق عادات وغیر ذالک

بسم اللہ الرحمن الرحیم - الحمد للہ الذی وفقنا لتحمل طریقۃ الوصول الی فروۃ القبول والصلوۃ والسلام علی رسلہ قدوۃ الفحول بعد از ابراز سلام کہ سنت سید الانام است مشہود بخدمت محب مکرم گل محمد آنکہ حصولِ قربِ حضرت الہی و وصول بدرجہ کماہی جز مطابعت خیر البشر علیہ افضل الصلوۃ و اکمل التحیات صورت نمے گیرد قال اللہ عز اسمہ قل ان کنتم تحبون اللہ فاتبعونی یحببکم اللہ زیرا کہ محبوب محبوب محبوب است پس واجب آمد متابعت آنحضرت رسالت منزلت صلوات اللہ و سلامہ علیہ و آلہ چہ محبت او تعالیٰ مربوط بمتابعت آنحضرت است صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم قولاً و فعلاً و خلقاً و اعتقاداً و حالاً و سیرۃ چون مناسبت صوری کما حقہا صورت گرفت و متحقق گشت مناسبت معنوی روے می آرد و مظہر محبت الٰہی

میگردد علاوہ تفاوت بقدر العمل من المتابعت وصفت محبوبیۃ بشرف متابعت حاصل گردد ازینجا ظاہر
گشت چنانچہ متابعت حضرت رسالت منزلت موجب قرب حضرت حق است عدم متابعت او
صلے اللہ علیہ وسلم موجب بعد او تعالے است ومصداق این در حدیث جابر نیز آمدہ فمن اطاع محمد
افقد اطاع اللہ ومن عصی محمدا فقد عصی اللہ ومحمد فرق بین الناس رواہ البخاری بیت

محمد عربی کابروئے ہر دوسرا است　　کسے کہ خاک درش نیست خاک بر سر اوست

پس طالب صادق را باید کہ از جمیع ما نہی عنہ النبی علیہ من الصلوات انمہا من التحیات اعمہا حتی المکروہات
عارف گشتہ و اعراض نمودہ در اثر خیر البشر صلے اللہ علیہ وسلم دائم سایر باشد و ہیچ دقیقہ شرعی فرو نگذارد و
سنن رواتب وزواید را فوت نسازد تا فنا فی الرسول حاصل شود و بعد از فنا فی الرسول فیضے از جناب حق
بتوسط روحانیۃ آنحضرت سر اللہ الاعظم صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم مرور افزا خواہد رسید وسوئے قرب بساط
محمل خواہد کشید و در حقیقت فجملہ کہ حقیقۃ الخلایق است فانی خواہد ساخت درین ہنگام معرفت اللہ تعالے
دست خواہد داد زیرا کہ او را فنا در حقیقت محمدی علیہ افضل الصلوات واکمل التسلیمات حاصل آمدہ و مربی
حقیقۃ محمدی اسم جلالہ است و او را معرفت مربی حقیقت خود حاصل است مر کسے را کہ بر قدم او است نیز
حاصل میگردد چونکہ او بر قدم او است و این شرف جز محمدی المشرب را نباشد و بر تو پوشیدہ نبود
مربے جمیع حقایق اسمے از اسماء حضرت حق باشد مگر حقیقۃ محمدی و تابعان او کہ مربی او اسم جلالہ است
صلوۃ اللہ وسلامہ علیہ وعلے آلہ پس معرفت ہر یک تا مربی حقیقت خود باشد و برین مشعر است قول سیدنا
علے رضی اللہ عنہ من عرف نفسہ فقد عرف ربہ ہر کہ شناخت نفس خود را اے ذات وحقیقت خود پس بدرستی کہ
شناخت رب خود را اے مربی حقیقت خود را اسم جامع باشد یا غیر او چون قرب حضرت الٰہی مربوط بمتابعت حضرت رسالت منزلت است صلی اللہ
علیہ وسلم نبذی از ان رقم زدہ کلک بیان میگردد فصل طالب قرب الٰہی را و جویان وصل و آگاہی را مقدم داشتن چند چیز لازم است اول تصحیح
عقاید بر موافقت سلف صالح از اثبات واجب الوجود با جمیع صفات کمال و اعتقاد کردن کہ قدیم است
یعنے ہمیشہ بودہ است وباقی است یعنے ہمیشہ خواہد بود و او را مثل و مانند نیست لیس کمثلہ شئ وھو السمیع
البصیر و ذات پاک حضرت حق از صفات کمال ہرگز خالی نبود و نیست و نخواہد بود و صفات حق
تعالے حیات و علم و قدرت و ارادہ و سمع و بصر و کلام و تکوین است ہفت صفات اولیۃ را از
صفات ثبوتیہ ذاتیہ داشتہ اند و بعضے صفۃ بقا را نیز از ان شمردہ اند و در بیت ہمہ را جمع نمودہ اند
حیات و علم و قدرت و ارادہ و کلام و بصر و سمع مع البقا اما ظاہر آنست کہ بقا از نعوت سلبیہ است
چہ مراد از و نفی عدم سابق است و فناء لاحق لان ما ثبت قدمہ استحال عدمہ و ما یجوز عدمہ ممتنع قدمہ و
آنچہ در متن عقاید مولانا عمر نسفی رحمۃ اللہ واقع شدہ است الحی القادر العلیم السمیع البصیر الشائی المرید
پس بتحقیق توہم مے آرد کہ مشیت و ارادہ متغایر باشند و حال آنکہ چنین نیست و از کتب دیگر معلوم میگردد

که اراده ومشیت یکے اند وهٰذا هو المذهب عندنا فی حق الله تعالیٰ اما در جانب بنده هر یک جداگانه اند پس اگر گفت زید مر زوجه خود را اردت طلاقک طلاق نشود اگر گفت شیئت طلاقک طلاقی واقع شود زیرا نکه اراده مشتق است از رو وده وآن بمعنے طلب است ومشیت عبارت از اینجاد وهشت پس گو یا که گفت اوجد طلاقک وباین لفظ طلاق واقع میشود حاصل آنکه مشیت عبارت از اراده تامه که فعل از وے هرگز تخلف نمے کند واراده مطلق مے شود بر تامه وغیر تامه پس در جانب حق جل مجده اراده اولیٰ مراد است وجانب عبد ثانیه واعتقاد کردن که جمیع صفات کمال قدیم اند وکلام الله اے کلام نفسے قدیم است قائم بذات الله تعالیٰ ومدلول کلام نفسے است واطلاق کلام بر لفظی بطریق مجاز است تسمیه مدلول باسم دال نزد بعضے ونزد جمهور کلام مشترک است میان کلام لفظی ونفسی ودر روایت است از عمر رضی الله عنه که گفتم در نفس خود کلامے را پس سبقت کرد بر من بآن کلام ابوبکر صدیق رضی الله عنه و گفته میشود در عرف فلان در نفس وے سخنے است قال الشاعر ان الکلام لفی الفواد وانما جعل اللسان علے الفواد دلیلا از مماذکر ظاهر میشود که کلام نفسے قائم بذات است نه حروف واصوات ودلیل بر ثبوت کلام نفسے اجماع ائمه اعلام است وتواتر نقل از انبیاء علیهم السلام که بر ایشان وحی نازل شده در بیان احکام دین وکلام او از جنس حروف واصوات نیست وجمیع صفات فعلیه کالتخلیق والترزیق والانشاء والابداع تحت صفت تکوین داخل اند وتکوین قدیم است متعلق به که مکونات حادث است چنانچه علم قدیم است وبعضے معلومات علمیه حادث گفته اند وصفات ذاتیه آن است که وصف کرده نشود بضد آنها کالحیوة والعلم والارادة والقدرة والسمع والبصر والکلام وبنا بر این اسلوب اشکالی لازم مے آید باسم المغنی وصفات فعلیه آن است که وصف کرده نشود بضد آنها چنانکه تخلیق واحیا واماتت وارزاق وغیر اینها که تعبیر از آنها بصفت تکوین مے رود که عبارت از اخراج فعل است بر تقدیرے که ارادة فاعل است نه مطلق فعل واز این جهت اضافت خلق سوے عبد کرده نمے شود ولانه لایعرف قدره من نحو الزمان والمکان وجمیع صفات ذاتیه وفعلیه حضرت حق جل جلاله قدیم اند وهٰذا هو المذهب عندنا ودر مذهب اشاعره صفات فعلیه حادث اند والالازم مے آید قدم حوادث ورد کرده مے شود باینکه مود وے می شود بسوئے آنکه قبل از حدوث آنها ناقص بوده واین کفر صریح است ومولنا علی القاری در شرح فقه اکبر فرموده که نزاع لفظی است نزد ارباب تدقیق وصفات او تعالیٰ لاهو ولا غیره اند یعنے نه عین اند بالبدیهة ونه غیر ذات اند چه هر یک از آنها منفک از آخر نیستند چنانکه صفت از صفت منفک نیست واین است جز این نیست که قائل شده اند باین تکلف از روئے جوابے از انچه گفته اند معتزله از استغنائے ذات بنفسها از کثرت قدما چه ایشان گفته اند قدیم ذات است وغیر ذات تقدست وتعالت قدیم نیست بنا بر آنکه اگر صفات او قدیم گفته شوند لازم مے آید تعدد قدما واین فساد ظاهر است ودر جواب شان گفته شود که ممنوع کثرت ذوات

قدیمہ است وصفات او واجب لذات الواجب اند فلا محظور دوم اثبات نبوت انبیا است علیہم الصلوٰۃ والسلام عموماً واثبات رسالت محمدی علیہ افضل الصلوات واکمل التحیات خصوصاً وحصر نیاوردن انبیا را تا در حساب کمی وزیادتی نیفتند ولازم نمودن متابعت والانزلت رسالت پناہے صلوات اللہ وسلامہ علیہ وعلے آلہ کماہی اوامر ونواہی حتے المباحات والمکروہات وتصدیق آنچہ مخبر صادق بآن خبر کردہ از صفات حق وعذاب قبر وآن حق است مر کافران را وبعضے عصاۃ مومنان را آنانیکہ اللہ تعالے ارادہ تعذیب ایشان دارد وسوال منکر ونکیر آن ہر دو فرشتہ اند در قبر مے آیند وسوال میکنند از بندہ نبی باشد یا ولی مومن باشد یا کافر صغیر باشد یا کبیر میگویند من ربک یعنی کیست پروردگار تو وما دینک وچیست دین تو ومن نبیک کیست نبی تو پس میگوید بندہ مومن ربی اللہ اے پروردگار من اللہ است ودینی الاسلام اے دین من اسلام است ونبیی محمد ونبی من محمد است صلے اللہ علیہ وسلم وبعث ورقیامت اے برانگیختہ شدن از قبور با جمیع اجزا اصلیہ واعادہ روح بسوئے بدنہائے ایشان ووزن اعمال میزان وآن عبارت از چیزے ست کہ بآن مقادیر دانستہ شود وازادراک کیفیت او عقل قاصر است ومعتزلہ از وزن اعمال منکر اند بنا بر آنکہ اعمال اعراض اند ووزن کردن اعراض ممکن نیست وایضاً گفتہ اند کہ اعمال نزد خدائے تعالے معلوم اند پس وزن کردن آن عبث است وجواب مقتبس از حدیث است ان کتب الاعمال التی توزن پس اشکالی واقع نیست وحوض کوثر لقولہ تعالے انا اعطیناک الکوثر ودر حدیث آمدہ است حوضے مسیرۃ شہر وزوایاہ سواء وماءہ ابیض من اللبن وریحہ اطیب من المسک وکیزانہ اکثر من نجوم السماء من یشرب منہا فلا یظما ابدا اے حوض من مسیرہ یک ماہ است وجانبہائے او برابر است وآب او سفید است از شیر وبوئے او خوبتر از مشک است وکوزہاء او اکثر از ستارہا آسمان است ہر کہ بنوشد از آب آن پس ہرگز تشنہ نشود واحادیث درین باب بسیار واقع شدہ اند وصراط وآن پلیست دراز کشیدہ شدہ بر متن جہنم باریک تر است از موئے وتیز تر است از شمشیر اہل جنت بر آن گذشتہ بجنت مے پیوندند وپائہا کفار فجار واہل نار مے لغزند واکثر معتزلہ از آن منکر اند وجنت ونار وآن ہر دو الحال موجود اند ودلیل بر وجود آنہا قصہ حضرت آدم وحوا است صلوۃ اللہ وسلامہ علے نبینا وعلیہ وغیر آن آیات بسیار است قال اللہ تعالے اعدت للمتقین واعدت للکافرین وباقی اند وتا روز آخرت باقی باشند با اہل خود ولحظہ ہلاک آنہا جائز داشتہ اند برائے تحقق قول خدائے تعالے کل شئ ہالک الا وجہہ ومومنان ہمیشہ بشوم گناہ داخل در دوزخ نباشند ورویۃ اللہ تعالے در آخرت وآن کشف شدن ذات حق است در جنت بر ہر مومن از انس وملک وجن مے بینند ہمہ ایشان حضرت حق را بچشمان ظاہری بے کیف وجہت وغیر این چیزہائے مذکورہ کہ بنقل صحیح ثابت شدہ اند سیوم اجتناب از کبائر وندامت از صغائر بعضے گفتہ اند کہ کبائر نہ اند وآن بروایت ابن عمر رضی اللہ تعالے عنہما یکے شرک باللہ دوئم قتل نفس بغیر حق کہ واجب شدہ قصاص نباشد سیوم بدگفتن مر زن محصنہ را اے عفیفہ از فعل زنا چہارم زنا پنجم گریز

از جنگ کفار ششم سحر هفتم خوردن مال یتیم هشتم رنجانیدن مادر و پدر را نهم الحاد در حرم اے میل کردن از حق
بسوئے باطل و زیاده کرده است حضرت علی رضی الله عنه سرقت و شرب خمر را و زیاده کرده است ابوهریره
رضی الله عنه خوردن ربا را و در قوة القلوب آورده است که کبائر هفده اند چهار در دل بوجود مے آید شرک بالله
و مداومت بر گناه و ناامیدی از رحمت حضرت حق و ناترسیدن از غضب او تعالے و چهار در زبان بوجود مے
آیند شهادت زور و بد گفتن مرزن عفیفه از فعل زنا و سوگند کردن بدروغ و سحر و سه در شکم بوجود مے آیند آشامیدن
شراب و خوردن مال یتیم ظلما و خوردن ربا و حال آنکه او میداند و دو در فرج بوجود مے آیند زنا و لواطه و دو از دست
بوجود مے آیند آن قتل و سرقت است و یکے در پأٰها بوجود مے آید و آن گریختن است از جنگ کفار یکے از
دو وده از بیست و یکے از تمام بدن بوجود مے آید و آن رنجانیدن مادر و پدر است و حق آنست که کبیره هر آن
گناهے است که مرتکب آن ترسانیده شده باشد بدوزخ و عذاب شدید در قرآن و حدیث صحیح معروف نزد ائمه
حدیث یا نامیده شده باشد مرتکب او کافر چنانچه در حدیث آمده من ترک الصلوة متعمدا فقد کفر و در حدیث دیگر
آمده فرق بیننا و بین المشرکین الصلوة فمن ترکها فقد کفر یا بر مرتکب آن حد جاری داشته باشد چنانچه زنا و سرقه و
قطع طریق و شرب خمر یا شر او متساوی باشد یا اکثر از شر مذکورات در بدیهیه عقل پس از جمله آنها اشراک بالله است در
عبادت باشد یا در استعانت در رزق و شفا و غیر آنها و ازین هر دو اشارة کرده در قول خدائے تعالے ایاک نعبد و ایاک
نستعین و از جمله آنها تصدیق کاهن است که خبر کند از کوائن در غابر و از جمله آنها سب پیغمبران است علیهم الصلوة
والسلام و سب قرآن و ملائکه و انکار از انها و استهزا کردن است بر آنها و همچنین کبیره است از کبائر انکار ضروریات
دین و از جمله آنها ترک نماز و روزه و زکوة و حج است و از جمله آنها بقتل آوردن شخصے است بے موجب حق
شرعی و کشتن اولاد و کشتن آدمی نفس خود را و از جمله آنها است زنا و لواطه و آشامیدن شراب و سرقت و قطع طریق
و غصب و غلول و شهادة زور و سوگند بدروغ و بدگفتن عفیفه و خوردن مال یتیم و رنجانیدن مادر و پدر و قطع رحم و
تطفیف کیل و وزن و رباد گریختن از جنگ کفار و دروغ گفتن بر رسول کریم صلے الله علیه وسلم و رشوت ستدن
در حکم و نکاح محارم و قیادة ما بین مردان و زنان و سعایت نزد سلطان تا مال شخصے بظلم ستاند یا در اقتل رساند و
ترک هجرت از دار کفر بدار اسلام و دوستی داشتن با کفار و قمار بازی و سحر این مذکورات و آنچه شل آنها یافته شود همه گناهان کبائر اند و گناه
صغیره آنست که مخالف شرع امرے از وے بوجود آید یا نهی از شارع در ان بوجود آمده باشد یا طریقه ماثوره را در دین فرو گذارد و از ارتکاب
کبیره غیر از اشراک بالله و مانند آن مومن را از ایمان بیرون نمیکند جهت بقاء تصدیق که حقیقت ایمانست و درین خلاف است
مر معتزله را و حق تعالے بکرم عمیم و لطف جسیم غیر از شرک جمیع گناهان صغیره و کبیره خواهد آمرزید و بعضے را که خواسته باشد
هلاکت شان بعذاب بسبب گناه صغیره خواهد داد چهارم ارکان اسلام را بجا آوردن و آن طهارت است با رعایة فرایض و
سنن و آداب و صلوة گذاردن با رعایت فرایض و سنن و مستحبات و روزه ماه رمضان داشتن کذلک و زکوة مال ادا کردن و حج خانه کعبه
کردن با رعایت آنچه فعلا و قولا از ان سالار انبیا علیه افضل الصلوات و اکمل التحیات صادر شده پنجم در معاش نظر کردن چنانچه

اکل حلال وشرب ولباس وجہ حلال وکلام بوجہ صواب وصحبت وغیر آن ودر عقد منزل از نکاح ملک وولاد ومعاملات از بیع وشراء وہبہ واجارہ ششم اذکار ماموربہا فی جمیع الاوقات من الصبح والمساء ودر وقت خواب وتہذیب اخلاق واجتناب از ریاء وعجب وحسد وحقد ومواظبت بر تلاوۃ قرآن وذکر آخرت ومداومت بر مجالس علم وحلقہاء ذکر ومساجد وغیر ذالک از آداب چون بدین آداب مؤدب گشت وجوارح رامشغول ساخت برائے شغل باطنی آمادہ شد ومہیا گشت بیت حافظا علم وادب ورز کہ در مجلس شاہ، ہر کرا نیست ادب لائق صحبت نبود، پس جائز است مشغول گشتن بشغل باطنی وتحصیل تجلیات ذاتیہ وصفاتیہ ودیدہ بصر وبصیرت بسوئے ذات بحت متوجہ گشتن فصل غرض از اشغال باطنی تحصیل نسبت است ومواظبت ومداومت بر آن واستغراق دران نسبت تا نفس ملکہ راسخہ کسب کردہ نقد وقت خود سازد باید دانست تحصیل نسبت حصر بدین اشغال باطنہ نیست لہذا مشائخ کرام فرمودہ اند الطرق الی اللہ بعدد انفاس المخلوقات صحابہ وتابعین رالرضوان اللہ تعالی علیہم اجمعین تحصیل نسبت وسکینہ ووقار بطریق اخری نیز دست دادہ است بعضے را بمواظبت صلوۃ وتسبیحات در خلوت وجلوت بخضوع وخشوع وحضور وبعضے را بمداومت بر طہارت وذکر کردن ویاد نمودن ہادم اللذات وبعضے را بمواظبت بر تلاوۃ قرآن وتدبر دران واستماع سخنان واعظان وبعضے را بمواظبت بر ذکر وفکر ہمین معنے متوارث است از سیدنا علیہ افضل الصلوات واکمل التحیات پس بعضے را نسبت محبت وعشق دست میدہد وبعضے را نسبت کسر نفس وزہد وتبرے از حظوظ نفسانی وغیر ذالک چون مشاہدہ یعنے توجہ بسوئے ذات مجرد از نعوت واور اطوار والوان بسیار است بطورے کہ در خور طالبان باشند روئے نمایند پس این طریق از جملہ آن طرق است کہ حصول نسبت دران صورت میگیرد بلے این طریقہ اقرب است برائے حصول نسبت ازینجا معلوم شد کہ اختیار مشائخ کرام این طریقہ علیہ را برائے حصول نسبت بسرعت ودر اندک مدت است ہرچند در طرق دیگر نیز دست میدہد فصل نزد اہل طریق انتساب مریدان بمشائخ بسہ طریق است یکے بخرقہ دوم بتلقین سیوم بصحبت معنے انتساب بخرقہ آنست چنانکہ صفات اعراض وذوات اند واعراض لباسہائے اجسام اند صورتہا نیز کسوتہائے معانی اند چنانکہ ظہور ذوات جز بصفات واعراض صورت نمے بندد ہمچنین ظہور معانی جز در کسوت تمام نمے شود پس چون رابطہ ارادت میان شیخ ومرید ثابت می افتد چنین قابل آن میگردد کہ صفات ومعانی از شیخ بسوئے مرید سرایت کردن گیرند پس در حالیکہ شیخ بمعنے وصفتی پسندیدہ متلبس باشد ودر مرید قابلیت تلبیس بآن صفت ومعنے مشاہدہ کند جامہ کہ درین ہنگام بر تن شیخ است وآثار تبرک ویمن آن حال وصفت ومعنے بآن جامہ پیوستہ است در مرید میپوشد تا آن معنے وصفت وحالت بواسطہ آن صورت تمام وکمال بمرید نقل وسرایت کند چہ ظہور معنے تمام بواسطہ صورت تمام مے باشد ومعنے انتساب مرید بتلقین ذکر آنست کہ حکم نفس وطبیعت وظلمت وکدورت ایشان در مبداء ارادۃ بر ظاہر وباطن مستولی میباشد بسبب غلبہ ظلمت طبیعت او را میل بعالم انوار دست نمے دہد بلکہ از ان عالم راجع میباشد اما چون صفا ونورانیۃ وروحانیۃ بر شیخ غالب است وجمیع اجزاء او جالب است بواسطہ تلقین شیخ نورانیۃ وصفا از باطن شیخ وقلب او بقلب مرید سرایت میکند وموجب تنویر باطن وصفائی او میگردد واثر نورانیۃ بتمام بدن او سرایت میکند ومعنے انتساب بصحبت آنست کہ مریدے کہ بصحبت صاحب دولتے مشرف گردد ودر خدمت او سرگرم باشد وشرف صحبت آن بزرگوار نورے کہ در باطن پیر باشد در باطن مرید سرایت میکند وحلاوت نور باطنی مے یابد ودر صحبت مردان تاثیر تمام است نمے بینند آدمی بصحبت دواب با وجود عدم مجانست

متاثر میگردد پس آدمی بصحبت آدمی بوجہ مجانست چگونہ متاثر نگردد **فصل** در انتساب مشائخ اکثر علما محدثین را تردد ست اکثر برین رفتہ اند کہ نسبت تلقین کہ متعارف است مابین صوفیہ اصلی ندارد چہ نسبت تلقین ایشان از راہ حسن بصری است رحمۃ اللہ تعالے بحدیثے کہ باو نسبت میکنند و او بعلی رضی اللہ عنہ ولاقات او بہ امیر المومنین علی کرم اللہ وجہہ نزد ایشان ثابت نگشتہ و ہمچنین نسبت مصافحہ متصلہ و نسبت خرقہ بسوئے اویس قرنی کہ بوحی حضرت رسالت منزلت علیہ افضل الصلوات و اکمل التحیات بداون خرقہ امر کردہ حضرت عمر و علی رضی اللہ عنہما باویس سپردند یا نسبت خرقہ بعلی کنند کہ بحسن بصری پوشانیدہ است چہ استماع حسن از علی نزد ایشان ثابت نیست پس پوشیدن خرقہ کجا محقق گردد و بعضے از ایشان چون حافظ السیوطی و حافظ ضیاء الدین و جمعی آخر فرمودہ اند کہ استماع حسن بصری رحمۃ اللہ علیہ از علی کرم اللہ وجہہ ثابت گشتہ و رفع خرقہ کردہ اند و بعضے در تحقیق این معنے فرمودہ اند کہ حسن بصری رحمۃ اللہ علیہ در سال دوم از خلافت حضرت عمر رضی اللہ تعالی عنہ بیقین متولد گشتہ و مزنی ذکر کردہ کہ حسن بصری در ایام وا کہ حاضر شدہ بود چہار سالہ بود و ہفت سالہ بود کہ بنماز گذاردن مامور گشتہ بود و در پس حضرت عثمان رضی اللہ عنہ نماز میگذارد تا کہ حضرت امیر المومنین شہید شد و حضرت علی رضی اللہ عنہ تا این زمان طرف کوفہ خارج نشدہ مگر بعد از شہید شدن حضرت عثمان رضی اللہ عنہ پس چگونہ از سماع حسن از علی منکر میشوند در حالے آنکہ او در صلوات خمسہ از حین تمیز تا زمان بلوغ چہاردہ سال بعلی کرم اللہ وجہہ جمع میشد و بہ تحقیق علی رضی اللہ عنہ بزیارت امہات المومنین می آمد و از جملہ آنہا ام سلمہ ست رضی اللہ تعالے عنہن و حسن بصری و مادر او در خانہ حضرت ام سلمہ بودند و از حسن بصری چیزے وارد شدہ است آنچہ دلالت وارد بسماع او از حضرت علی رضی اللہ عنہ روایت کردہ شدہ است از مزنی از طریق ابو نعیم بہ تحقیق یونس بن عبید گفت مرحسن را بدرستی کہ تو میگوئی چنان و چنانکہ گفت رسول خدا صلے اللہ علیہ وسلم و تو او را در نیافتہ و نہ دیدہ گفت در جواب او با برادر زادہ مرا پرسیدے از چیزے کہ کسے نپرسیدہ بود مرا از ان چیز پیش از تو اگر ترا نزد من منزلتے و عزتے نبودے خبر نمیکردمت من بندہ ام چنانچہ مے بینی ہر چیزے کہ بشنوی از من کہ میگویم گفت رسول خدا صلے اللہ علیہ وسلم پس آن روایت من از علی باشد مگر آنکہ نمیتوانم کہ علی را کرم اللہ وجہہ بزبان رانم نام او بگیرم و در شرح مواہب محمد الزرقانی از حافظ السیوطی رحمہ اللہ تعالی آوردہ کہ حفاظ از روایت حسن از علی کرم اللہ تعالے وجہہ دہ احادیث آوردہ اند و ذکر کردہ است کہ گفتہ است ابو زرعہ کہ بود حسن یوم بویع چہاردہ سالہ و دید علی را در مدینہ منورہ و گفت کہ دیدم زبیر را بیعت کرد علی را کرم اللہ وجہہ بعد از آن بر آمد سوئے کوفہ و بصرہ بعد از ان حسن با علی جمع نشد انتہی کلامہم از کلمات مذکورہ مبین میگردد کہ ثبوت انتساب خرقہ صورت پذیر نمیگردد چہ جمع شدن او بعلی رضی اللہ عنہ محتمل است نزد بعضے و در انتساب خرقہ چیزے نیافتہ شدہ است پس ثبوت معنعنہ صحیح نیست ہمچنین نسبت تلقین ذکر مگر حدیثے نزد مشائخ یافتہ شدہ است و گفتہ اند جاء علی رضی اللہ تعالی عنہ الی النبی صلی اللہ علیہ وسلم فقال یا رسول اللہ دلنی الی اقرب الطرق الی اللہ تعالے وافضلہا عند اللہ واسہلہا لعبادہ فقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم علیک بملازمۃ الذکر فی الخلوۃ فقال علی کیف اذکر اللہ یا رسول اللہ فقال غمض عینیک واستمع منی ثلث مرات فالنبی صلی اللہ علیہ وسلم قال لا الہ الا اللہ ثلث مرات وعلی یسمع ثم قال علی کرم اللہ وجہہ لا الہ الا اللہ ثلث مرات والنبی یسمع ثم لقن علی کرم اللہ وجہہ الحسن البصری وہکذا وصل الینا این حدیث نزد علماء محدثین بنا بر قوانین ایشان حدیث غریب است و در غایۃ غربت و منقطع شدہ بہ نہایت الانقطاع و حق آنست کہ انتساب صحبت بلا شک و ریب باجماع ائمہ دین از علماء محدثین و مشائخ

راه یقین بر منعه ثبوت آمده است چون وصایه غوث الثقلین رضی اللہ عنہ با بوبکر صدیق رضی اللہ بطریق امام جعفر صادق از جد مادری او قاسم بن محمد بن ابوبکر الصدیق بطریق سلمان فارسی رضی اللہ عنہ وبطریق روحانیت از راہ ابوالوفاء الکردی عن ابی محمد الشبلی وبعلی کرم اللہ وجہہ از طریق ائمہ اثنا عشر علیہم السلام جہت لطافت بسلسلۃ الذہب مسمی است واز راہ حسن بصری از طریق حافظ السنۃ انس خادم رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم بلاریب وشبہ وبعمرو بن عباس از طریق ابی الخطاب محفوظ الکورانی از قاضی ابی یعلی از مولینا حسن بن حامد الخ وبعبد اللہ بن مسعود از راہ فضیل بن عیاض وبعمر بن الخطاب رضی اللہ تعالی عنہ از طریق اویس قرنی رضی اللہ عنہ غیر از خلف در صحبت او میان ائمہ جرح وتعدیل وطرق مدابین مشائخ درین زمانہ وغیر از ایشان دیگر بسیار اند رضوان اللہ تعالے علیہم اجمعین اما تلقین ذکر متعارف والباس خرقہ متعارفہ بزعم این فقیر بالک بغالب فراست استحسان مشائخ کرام است رضی اللہ تعالی اجمعین وخالی از مقصد صحیح ونیت صالح نیست وگفتہ نشود کہ بدعت است وکل بدعۃ ضلالۃ چہ بدعت گاہے مباح میباشد مثل استعمال مناخل ومواظبت بر خوردن لب گندم وسیرے ازو وترک اولی است وگاہے مستحب میباشد چون بنا کردن منارہا ومدارس وتصنیف کتابہا بالک واجب می باشد مثل نظم دلایل برائے رد شبہ ملاحدہ ومانند آن پس این قسم آخیر مامور بہا اند و اذن شارع در آنہا دلالۃ واشارۃ یافتہ شدہ است چہ این ہمہ برائے مددگارے دین بوجود آوردہ شدہ اند پس اذکار واشغال متعارفہ مابین صوفیہ کرام نیز ازین قبیل اند چہ اداء طاعات بحضور دل وانکسار نفس وتخلق باخلاق حمیدہ وانزجار از افعال خسیسہ رزیلہ مطلوب است اذکار واشغال موجب حصول نسبت حضور وانکسار اند ہر چند بطرق دیگر این نسبت نیز صورت میگیرد اما ازین راہ بسہولیت بوجہ احسن دست میدہد واللہ تعالے اعلم بحقیقۃ الحال **فصل** صاحب دولتے کہ صحبت او کافی ونظر او شافی است آنست کہ نسبت توجہ او علی الدوام بجذب قوی صورت گرفتہ باشد وظاہر او باطن او را شاغل نباشد ولا عکسہ چہ اول سالک نیست وثانی مغلوب الحال است وصاحب کمال مرتبہ تکمیل مخصوص بثالث است کہ در مقام عدالت نزول فرمودہ باشد ہمین مرتبہ دعوت خلق است ونازل درین مرتبہ کامل مکمل است ودرین حدیث ان ہذا العلم دین فانظروا عمن تاخذون دینکم اشارت است بانچہ گفتہ آمدیم واین مرتبہ در اصلاح ایشان مسمی بمرتبہ قلب است استفادہ وافادہ باین مرتبہ مربوط است وتاثیر وتاثر بان رتبہ منوط اتیان احکام شرعیہ وانزجار از امور منہیہ در ینجا صورت میگیرد واگر اینچنین صاحب دولت بہم رسد صحبت او کبریت احمر است بلیت صحبت روشن ضمیران کور را بینا کند ۔ اختلاط چشم عینک را حروف آموز کرد **فصل** چون این چنین صاحب دولتے کہ صحبت را شاید وارشاد را باید بدست آید مرید را باید کہ رشتہ اختیار بدو سپارد وخود را مابین یدی او مثل پسرے بے اختیار شمارد ومثل معاملہ صحابہ رضوان اللہ تعالے علیہم اجمعین با رسول اکرم علیہ وعلی آلہ افضل الصلوات واکمل التحیات باو در کاروار دچہ او بصحبت معنعنہ نائب مناب برحق وخلیفہ مطلق سر دفتر انبیا است علیہ وعلی آلہ وعلیہم الصلوات والتسلیمات پس باید کہ شیوہ صدیقان پیش گیرد وخرق عادات از و طلب ننماید ودر حضور او سخن بلند نگوید ودر جانب او پاء دراز نکند ودر امر اسبق در جانب او مشغول نشود وکمال خود در رضاء او داند وانروے دیگرے را بہتر نداند وقصد استفادہ در رواح بشیخ دیگر نکند مگر بشرط عدم حصول نسبت توجہ یا موت او یا غیبت منقطعہ واز پا نہادن بر مصلے او وجامہ او احتراز کند ودر غیبت وحضور فدائے او باشد ودر ہر حال رابطہ قلبی کہ راہ اخذ فیوضات است پیوستہ دارد ودر مجلس او بامر دیگر

مشغول نگردد مگر باذن او و نام او با دب بر زبان راند و در جمیع احوال از و هراسان باشد و هر واقعه که بروے روئے نماید از و
نپو شد و هر چه در واقعات و مبشرات به بیند اگر چه از شیخ دیگر باشد از پیر خود داند چه برائے تجربه مریدان لطیفه پیر آن بقدرة ایزدی
بصورت شخصے بر ایشان ظاهر میگردد و برائے امتحان شان چیزے میگوید از نفع و ضرر باید که باعتقاد جازم از پیر خود داند
و غیر ذالک در امور دیگر فصل نسبت صحبت و تادب و تعلم فقیر اداب طریقه و سلوک متصل تا حضرت رسول کریم علیه افضل الصلوات
و اکمل التحیات بسند صحیح مشهور متصل هر چند آن آداب و اشغال باطن بتعین نیافته در طریقه علیه قادریه بحضرت قطب الاقطاب
محمد مسعود پشاوری قدس الله سره می پیوندد و وصله می یابد و ایشان را الغوث اکمل محمد سعید اللاهوری و ایشان را جالم ربانی سید
محمود بن السید علی الشیخانی الشافعی و ایشان را شیخ عبد الرزاق و ایشان را بوالد خود سید شرف الدین و ایشان را شیخ جلال الدین
و ایشان را بعم خود شیخ شهاب الدین احمد و ایشان را ببرادر و شقیق خود شیخ جمال الدین عبد الله و ایشان را بعم خود شیخ شمس الدین
ابو الوفا و ایشان را ببرادر و شقیق خود شیخ شهاب الدین و ایشان را بوالد خود شیخ قاسم و ایشان را بعم خود شیخ عبد الباسط و ایشان را
بوالد خود شیخ شهاب الدین ابی العباس احمد و ایشان را بوالد خود شیخ بدر الدین حسن و ایشان را بوالد خود شیخ علاء الدین و ایشان را
بوالد خود شیخ شرف الدین یحیی و ایشان را بوالد خود قاضی القضاة عماد الدین ابی صالح نصر و ایشان را بوالد خود شیخ عبد الرزاق
و ایشان را بقدوة الی الله سیدنا و امامنا و ولینا الی جناب الله والد خود حجة الحق علی الخلائق ابی محمد محی السنة والدین شیخ عبد القادر
جیلانی قدس الله روحه و نور ضریحه ثم البغدادی تاریخ تولد ایشان چهار صد و هفتاد و یک بود و تاریخ وفات ایشان پانصد و شصت
یک بود و ایشان را بابی الخطاب محفوظ الکلوذانی و ایشان را القاضی ابی یعلی و ایشان را بمولینا حسن بن حامد و ایشان را بمولینا
ابو بکر عبد العزیز و ایشان را با حمد بن محمد الخلال و ایشان را بابی بکر المروزی و ایشان را بامام ابی عبد الله احمد بن محمد بن حنبل و ایشان
را بسفیان بن عیینه و ایشان را بعمرو بن دینار و ایشان را بعمرو بن عباس و ایشان را مبر البد الاعظم سیدنا و مولانا محمد علیه و علی آله
افضل الصلوات و اکمل التحیات و حضرت غوث الثقلین را وصله آخری است اصالة برسول کریم صلی الله علیه وسلم بطریق روحانیت
و حضرت غوث را وصله آخری است بابی بکر الصدیق رضی الله عنه بطریق روحانیت و حضرت غوث را قدس الله روحه بابی الوفاء
الکردی و ایشان را بابی محمد الشبکی و ایشان را بابی بکر بن هواری السروجی و ایشان را بروحانیت ابی بکر الصدیق این نسبت ایشان
با ابو بکر صدیق رضی الله عنه چون نسبت اویس قرنی است برسول اکرم علیه من الصلوات اتمها و من التحیات اعمها و حضرت غوث الثقلین
را وصله آخری است بطریق جنید البغدادی قدس الله سره حضرت غوث را بشیخ ابو سعید المبارک بن علی بن الحسین بن بندار البغدادی
المخرمی بکسر را مهمله مشدده منسوب است سوئے مخرم و آن محله است در بغداد نازل شده بودند دران بعضے از اولاد مخرم پس نسبت
محله بر ایشان کرده شد کذا ذکره المنذری کما فی طبقات الحافظ بن رجب الحنبلی و ایشان را بشیخ الاسلام ابی الحسن علی بن احمد
بن یوسف الهنکاری القریشی و ایشان را بابی الفرج محمد بن عبد الله الطرسوسی و ایشان را بابی الفضل عبد الواحد بن عبد العزیز بن الحارث
التیمی و ایشان را بوالد خود عبد العزیز بن الحارث التمیمی و ایشان را بابی بکر محمد بن خلف بن محمد بن مجدر الشبلی و وفات ایشان در سنه اربع
و ستین و ثلاث مائة بود و عمر ایشان را هشتاد و هفت سال بود و ایشان را بسید طائفه ابی القاسم جنید بن محمد بن الجنید القواریری
النهاوندی البغدادی الزجاج لقب او بزجاج ازان سبب است که آباء او زجاج فروش بودند و قواریری نیز ازان سبب مے گفتند

اصل او از نہاوند است و مولد و منشاء او عراق است و وفات او در بغداد بود در سنہ ثمان وتسعین ومائتین وایشان را نجال خود شیخ ابی الحسن السیری بن المغلس السقطی المتوفی ببغداد سنۃ احدی وخمسین ومائتین خال سید الطائفہ را وصلہ ایست بعمر بن الخطاب وعلی بن ابی طالب رضی اللہ تعالے عنہما از طریق اویس قرنی و وصلہ آخری است بعبد اللہ بن مسعود از طریق فضیل بن عیاض رضی اللہ تعالے عنہم از اینجہت طریقہ قادریہ متصل بطریقہ اویسیہ و فضیلیہ نیز است وخال سید طایفہ را بشیخ ابی المحفوظ معروف بن فیروز کرخی است وفات ایشان در بغداد در سنہ مائتین بود وایشان را بسیدنا علی الرضا بن موسے الکاظم تولد ایشان در مدینہ بود در سنہ یکصد وچہل وہشت وبعضے پنجاہ ویک بعد المائیۃ گفتہ اند ووفات او در طوس بود در سنہ دوصد وسہ وایشان را بپدر خود سیدنا موسیٰ الکاظم وایشان را بہ پدر خود سیدنا امام جعفر الصادق رضی اللہ عنہ وایشان را بہ پدر خود سیدنا محمد الباقر وایشان را بہ پدر خود سیدنا زین العابدین علی بن الحسین وایشان را بہ پدر خود سیدنا امام حسین بن علی رضی اللہ تعالے عنہما وایشان را بپدر خود سیدنا علی کرم اللہ وجہہ وایشان را بسید المرسلین وخاتم النبیین قاید رکب الانبیاء والمرسلین سیدنا ومولینا محمد علیہ افضل الصلوات واکمل التحیات وشیخ معروف کرخی را وصلہ آخری است بشیخ ابی سلیمان داؤد بن نصیر الطائی الکوفی و او از تلامذہ حضرت امام ابو حنیفہ بود وایشان را بحبیب محمد العجمی و او زاہد وعابد وثقہ از طبقہ سادسہ است واز کبار اتباع تابعین است وایشان را بسید التابعین حسن بن ابی الحسن الیسار البصری است وایشان را بعلی بن ابی طالب رضی اللہ عنہ وایشان را بحضرت رسالت منزلت سیدنا ومولٰنا محمد صلوات اللہ وسلامہ علیہ وعلے آلہ وحضرت امام جعفر صادق را رضی اللہ عنہ وصلہ اخری است بجد مادرے خود قاسم بن محمد بن ابی بکر الصدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ او از کبار فقہاء سبعہ است از تابعین کہ در مدینہ منورہ بودند وآنحضرت اکمل ایشان بود رضی اللہ عنہ در علم ظاہر وباطن وایشان را بسلمان فارسی وایشان را باوجود صحبت باخاتم النبیین نسبت تادب وتعلم بابی بکر الصدیق است رضی اللہ تعالیٰ عنہ وایشان را بحبیب رب العالمین صلوات اللہ وسلامہ علیہ وعلے آلہ الی یوم الدین ونسبت تلقین ذکر وخرقہ فقیر نیز بدین طرق بمشائخ است افاض اللہ علینا من برکاتہم آمین یارب العالمین **فصل** چون خواہد کہ در صحبت صاحب دولتے درآمدہ پرورش یابد ونسبت توجہ حاصل نماید اول استخارہ کند وتکرار کند تا ہفت کرت بدین ترتیب اول دو رکعت نماز گذارد ودر رکعت اول بعد از فاتحہ بخواند وربک یخلق مایشاء ویختار ما کان لہم الخیرۃ سبحان اللہ وتعالی عما یشرکون وربک یعلم ما تکن صدورہم وما یعلنون وہو اللہ لا الہ الا ہو لہ الحمد فی الاولی والآخرۃ ولہ الحکم والیہ ترجعون ودر رکعت دوم بعد از فاتحہ وما کان لمومن ولا مومنۃ اذا قضی اللہ ورسولہ امرا ان یکون لہم الخیرۃ من امرہم ومن یعص اللہ ورسولہ فقد ضل ضلالا مبینا ودر روایتے در رکعت اولی بعد از فاتحہ قل یا ایہا الکافرون ودر رکعت دوم بعد از فاتحہ قل ہو اللہ احد وبعد از سلام این دعا بخواند اللہم انی استخیرک بعلمک واستقدرک بقدرتک واسالک من فضلک العظیم فانک تقدر ولا اقدر وتعلم ولا اعلم وانت علام الغیوب اللہم ان کنت تعلم ان ہذا الامر خیر لی فی دینی ومعاشی وعاقبۃ امری فاقدرہ لی ویسرہ لی ثم بارک لی فیہ وان کنت تعلم ان ہذا الامر شر لی فی دینی ومعاشی وعاقبۃ امری فاصرفہ عنی واصرفنی عنہ واقدر لی الخیر حیث کان ثم ارضنی بہ بجائے ان ہذا الامر مقصد خود را ذکر کند ومستحب است افتتاح دعا وختم او بالحمد للہ ودرود بر نبی علیہ الصلوۃ والسلام بعد از آن ہرچہ در دل او قرار یابد بمقتضائے آن عمل کند

فصل چون بصدق ارادت صحبت صاحبِ دولت اختیار نماید آن صاحبِ دولت را باید که مرید بیعت کند و لفظ ماثور از سلف نزد بیعت اینست اول خطبہ مسنونہ بخواند و آن اینست الحمد للہ نحمدہ و نستعینہ ونستغفرہ و نؤمن بہ و نتوکل علیہ ونعوذ باللہ من شرور انفسنا و من سیئات اعمالنا من یھدہ اللہ فلا مضل لہ و من یضلل فلا ھادی لہ واشھد ان لا الہ الا اللہ وان محمدا عبدہ ورسولہ صلی اللہ علیہ وعلی آلہ وصحبہ وبارک وسلم بعد ازان اورا ایمان اجمالی تلقین کند واو بگوید آمنت باللہ وبما جاء من عند اللہ علی مراد اللہ وآمنت برسول اللہ وبما جاء من عند رسول اللہ علی مراد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وتبرأت من جمیع الادیان وجمیع العصیان واسلمت الآن واقول اشھد ان لا الہ الا اللہ واشھد ان محمدا عبدہ ورسولہ بعد ازان بگوید بگو بایعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بواسطۃ خلفائہ علی خمس شھادۃ ان لا الہ الا اللہ وان محمدا رسول اللہ واقام الصلوۃ وایتاء الزکوۃ وصوم رمضان و حج البیت ان استطعت الیہ سبیلا بعد ازان بگوید بگو بایعت رسول اللہ بواسطۃ خلفائہ علی ان لا اشرک باللہ شیئا ولا اسرق ولا ازنی ولا اقتل ولا اتی ببھتان افتریہ بین یدی ورجلی ولا اعصیہ فی معروف بعد ازین شیخ این دو آیۃ بخواند یا ایھا الذین آمنوا اتقوا اللہ وابتغوا الیہ الوسیلۃ وجاھدوا فی سبیلہ لعلکم تفلحون ان الذین یبایعونک انما یبایعون اللہ ید اللہ فوق ایدیھم فمن نکث فانما ینکث علی نفسہ ومن اوفی بما عاھد علیہ اللہ فسیؤتیہ اجرا عظیما بعد ازان برائے نفسِ خود و مسترشدان و حاضران مجلس دعا کند و بگوید بارک اللہ لنا ولکم ونفعنا وایاکم و ہا کے ندارد اگر بعد تلقین بگوید فلانہ طریقہ اختیار نمودی مرید بگوید اختیار نمودم والحمد للہ رب العالمین **فصل** چون خواہد مرید را تلقین کند در طریقہ علیہ قادریہ اورا مربع سازد و چہار زانو بنشاند و نشستن بدین ہیئت نیز سنت است در سنن ابی داود بروایۃ جابر بن سمرۃ رضی اللہ عنہ آوردہ است وے گفت کہ بود پیغمبرِ خدائے صلی اللہ علیہ وسلم چون میگذارد نماز فجر را و فارغ میشد ازان چہار زانو مے نشست تا آنکہ بر می آمد آفتاب روشن و سفید و پاکیزہ پس امر کند مرید را بگرفتن بند کیماس پائے چپ بانگشت نر پائے راست و نہادن ہر دو دست بر ہر دو رانہا و انگشتہائے ہر دو دست کشادہ داشتن تا نفس لفظ اللہ اسم جلالہ ظاہر آید و اصل این مسئلہ قول رسول کریم است صلی اللہ علیہ وسلم مر انس را رضی اللہ عنہ وفرج بین اصابعک وفی روایۃ فرق بین اصابعک یعنی کشادہ دار در نماز انگشتان دست را پس شیخ سہ بار ذکر گوید و مرید بشنود و بعد ازان مرید بگوید و شیخ بشنود و بدل توجہ دل مرید گردد و توجہ نماید و تصرف کند و بیان تصرف خواہد آمد انشاء اللہ تعالی **فصل** شارع علیہ من الصلوات اتمہا ومن التحیات افضلہا بر ذکر و فکر تحریض فرمودہ و تحثیث نمودہ مراد از ذکر یا تلفظ بہ است و مراد از فکر مراقبہ است و مشائخ کرام رضوان اللہ تعالی علیہم اجمعین اذکار لسانی مقدم داشتہ اند بعد ازاں جہتہ ترقی ازان سوئے مراقبہ ذکر خفی مقرر نمودہ اند تا بآسانی از ذکر بفکر ترقی نمایند و اذکار اشتغال در طریقہ قادریہ بسیار انواع اند لیکن بعضے ازاں رقم زدہ کلک بیان میگردد نوع اول اینست جلسہ معہودہ را رعایت داشتہ سر خود را نزدیک زانوئے چپ بردہ از انجا لا الہ گویان بر زانوئے راست گذرانیدہ بکتف راست رساند و از انجا الا اللہ گویان بر زانوئے چپ ضرب نماید و بہر گذشتن از زانوئے چپ نفی خطرہ شیطانی کند و در دست راست نفی خطرہ نفسانی و بر کتف راست نفی خطرہ ملکے کند و در اثبات ثبوت خطرہ رحمانی بر دل نماید و در گفتن نفی و اثبات انگشتان دست و پائے را موافق دارد یعنے در گفتن نفی انگشتان دست و پا بر دارد و در اثبات بنہد تا بہ

بیست و یک زبان ذکر گفتہ باشد چہ اصابع رؤس اعضا اند پس گویا بجمیع اعضا ذکر گفتہ است و در حین گفتن نفی چشم کشادہ دارد و آنچہ محسوس شود منتفی سازد و در حین اثبات چشم بہ بندد و اثبات موجود نماید بجمیع صفات کمال این طریقہ مذکورہ را و جمیع اذکار جہر بہ مرعی دارد و باین ذکر ہمیشہ مشغول باشد چہ در خفتن و نشستن و چہ در رفتن و استادن و گفتہ اند در شب و روز دوازدہ ہزار بار گفتہ باشد و مشائخ کرام رحمہم اللہ تعالیٰ فرمودہ اند چون شتاب روان شود در ہر قدم نہادن لا الہ الا اللہ گوید و در آہستہ رفتن در نہادن پائے راست لا گوید و در نہادن پائے چپ الا اللہ گوید یا در ہر قدم اللہ اللہ گوید بر تو پوشیدہ نہ ماند و اصل در تحریک سر سینہ و دیگر سر و انگشتان دست و پائے تحقیقاً لمعنی النفی و الاثبات در لا الہ الا اللہ رفع انگشت سبابہ است در نماز تشہد نزد اشہد ان لا الہ الا اللہ و رفع سبابہ نزد امام الہمام ابو حنیفہ رضی اللہ عنہ سنت است چنانچہ امام محمد بن حسن الشیبانی در موطا آوردہ است قال محمد رحمہ اللہ تعالیٰ و بصنع رسول اللہ نأخذ و ہو قول ابی حنیفۃ رحمہ اللہ تعالیٰ و در طریقہ محمدیہ آوردہ است کہ ظن غالب جواز ذکر است بتحریک سر بلکہ استحباب او است چون باشد نیت صالحہ و خارج باشد از حد لعب و عبث پس باشد این فعل فعل دال علی التوحید مقارن بقول دال بر توحید پس یک کلمہ بمنزلہ دو کلمہ است انتہی حاصلہا ترجمۃ و در قول او کہ بل آوردہ است اشارت است بآنکہ مستحب است چہ جواز باکراہیۃ جمع میگردد و در این شبہ کراہیت نیست چنین دریافتہ مے شود بنا بر اصول فقہ چہ بل برائے تدارک غلط است زیرا کہ موضوع برائے اضراب است از اول منفی باشد یا موجب بر سبیل تدارک غلط باقامۃ ثانی در مقام اول چنانکہ گوید جاءنی زید بل عمرو قصد او اخبار باشد بمجیٔ عمرو پس ظاہر شود او را کہ غلط کردم و ران پس اضراب میکند از ان و میگوید بل عمرو پس معنے او این باشد کہ جاءنی عمرو علی ھذا فیما نحن فیہ معنے او این است کہ ذکر بدین طریق مستحب است فافہم و چون از ذکر فارغ شود سہ بار سبحان اللہ الی آخرہ بگوید بعدہٗ این دعا بخواند اللہم انک قلت فاذکرونی اذکرکم و قد ذکرناک علی قدر قلۃ عقلنا و علمنا و فہمنا فاذکرنا علی قدر سعۃ رحمتک و فضلک و مغفرتک اللہم افتح مسامع قلوبنا لذکرک یا خیر الذاکرین و یا ارحم الراحمین و نوع ثانی اینکہ ابتدا کند لفظ لا الہ از قلب صنوبری الشکل کہ مودع است در جانب چپ از انسان و ان منصہ قلب حقیقی است کہ آن عالم امری است و جامع است میان عالم خلق و عالم امر و از ہر دو جانب خطی وافر دارد بتحریک سر از اکشیدہ تا بازوئے راست رساند پس ضرب کند سر را بکلمہ الا اللہ بر قلب با مالہ پشت نوع ثالث اینکہ لا الہ را از کتف چپ بجانب کتف راست رساند و از انجا بزودے و سرعت الا اللہ بر کتف چپ ضرب کند بحیثیتے کہ زیر زنخ بہر دو کتف رسد و ذکر نفی اثبات را مشائخ کرام ناسوتی نامند چون از ذکر نفی اثبات فارغ شود در اثبات خالص شروع نماید جلسہ معہودہ را رعایت داشتہ سر خود را از زانوئے چپ یا از موضع دل برداشتہ بکتف راست رساندہ بسرعت الا اللہ گویان بر قلب صنوبرے بحضور حقیقہ جامعہ یا بر زانوئے چپ ضرب کند ہر بار کہ کلمہ مذکورہ بگوید ہر بار بملاحظہ این کلمات خمسہ میکردہ باشد لا معبود لا مطلوب لا مقصود لا محبوب لا موجود ہذا عند البعض و بعضے گفتہ اند مبتدی ملاحظہ لا معبود کند و متوسط ملاحظہ لا مقصود و منتہی ملاحظہ لا موجود و ذکر اثبات را ملکوتی گویند باید دانست کہ دوانیدن کلمہ وہم از جائے بجائے و رعایۃ آن و ضربات برائے آنست کہ انسان مجبول است بر توجہ الی الجہات و النغمات و در دل وے احادیث پراگندہ و خطرات در مے آیند پس مشائخ کرام رضوان اللہ تعالیٰ علیہم اجمعین برائے سد توجہ بغیر و بند شدن مجارے خواطر این ہیئۃ وضع نمودہ اند تا از خواطر و احادیث خارجہ خلاص یافتہ متوجہ بذات حق

گردد واز حالہ وحدت وتنہائے اگر ذکر بجمعیت در صبح الی الاشراق ودر عصر الی الغروب وست دہد نتائج سکران وثمرات بے بیان
بوجود آیند بعد ازان باسم مجرد مشغول گردد بارعایت جلسہ معہودہ سر خود از زیر پستان چپ برداشتہ بکتف راست رساند واز انجا اللہ
گویان بر پستان چپ ضرب نماید بنوعی کہ امالہ بپہلوئے چپ صورت گیرد وہر بار کہ اسم مذکور گوید بیکے از امہات صفات کہ سبعہ اند
کہ عبارت از سمیع بصیر علیم کلیم قدیر مرید حی است متصف سازد بر خلق آدم علے صورت الرحمن ناظر باشد واین صفات را در
مرات عدم منعکس بہ بیند تا حقیقت وجود وعدم وامکان بر وظاہر گردد وذکر اسم ذات را ذکر جبروتی گویند چون از ذکر اسم ذات حلاوت
توجہ وحضور دریابد وملکہ راسخہ دست دہد بذکر ہو مشغول گردد تا در احدیت مطلقہ محو گردد طریق او آنست کہ بجلسہ صلوۃ نشیند و
ہر دو دست بر ہر دو زانو نہد سر را نزدیک دو زانو بردہ ہو را از تحت ناف با آواز ظاہری بقبض دم بالا کشد تا ام الدماغ وآنجا لمحہ قرار
دہد وباز از سر آغاز کند ہکذا ادام مشغولی نماید وہویت مطلقہ را نصب العین دارد تا موجود مطلق جلوہ گر دد ودر بصر بصیرت جز او نماند
وحیرت در حیرت افزاید وفنا در ذات بحت حاصل آید وحصول حیرت ازان رو است کہ درین مرتبہ لذت گرفتہ نمیشود چہ گرفتن
لذت مر ہر شئے را از نفس خود نیست مگر باعتبار غیریت وچون غیر شہود مضمحل شد خود را جز وجود مطلق نمے یابد پس حیرت روے می آرد
بر تو مخفی نرود حضرت سید الطائفہ جنید بغدادی قدس اللہ سرہ الاقدس فرمودہ اند وبعضے دیگر کہ مختار لا الہ الا اللہ است واحادیث برین
نیز وارد اند وامام محمد غزالی رحمہ اللہ تعالے فرمودہ اند کہ مختار اسم ذات است یعنے اللہ وبرین نیز آیات واحادیث دلالت دارند وشیخ
ابو عبد اللہ شمس الدین محمد ہمشیرہ زادہ سید مدین در کتاب الخلاصۃ المرضیۃ التحقیق فرمودہ اند کہ این امر راجع بذاکر است اگر تاثیر در قلب
اکثر بذکر لا الہ الا اللہ یابد آن را لازم گیرد واگر باسم ذات اکثر یابد پس او را لازم گیرد لیکن نزد فقیر احق آنست کہ متوجہ الیہ مرتبہ وجوب
بلکہ بحت است واین مرتبہ چنانکہ در نفی اثبات مشہود است در اسم جلالہ نیز مشہود است ہیچ فرقے دران نیست وسالک را
بنا بر عدم علم بر آن جز شیوہ تقلید راہ نیست تا کہ از دائرہ تقلید بدر آید وذکر ہو را مشائخ کرام لاہوتے خوانند ونیز بر تو پوشیدہ نرود
ولاہوت عبارت از لا ہو انت است ہو وانت مضمر اسم اللہ اند واز جملہ اسماء اشارۃ اند معنے ہو اوست اشارۃ است باو و
معنی انت تو است اشارۃ است بتو چون آن حضرت در مرتبہ اطلاق وبحت اشارۃ پذیر نیست لاہوت نام نہادہ اند یعنے
آنجا عبارت او وتو نمے گنجد وحرف تا در لاہوت عوض از انت است چون از ذکر جہر انبعاث شوق واطمینان قلب وانتفاء
احادیث نفس وایثار حق تعالے بر غیر صورت گرفت بذکر خفی مشغولی نماید ووجہ تاخر ذکر خفی از جہر از برائے ترقی سالک است
باسانی از ذکر بمراقبہ واین دو طریق دارد یکے بدم وآن را پاس انفاس گویند طریق او آنست چون نفس بطبیعت غیر از قصد وارادت
خارج شود بخروج نفس بزبان دل لا الہ گوید وچون داخل شود الا اللہ گوید یا در دخول نفس صدر اسم ذات گوید ودر خروج آن تمام
اسم ذات یا چون بیرون رود ہو گوید وچون درون رود نیز ہو گوید تا در ہویۃ مطلقہ عاریہ از قید اطلاق محو گردد بر تو مخفی نرود انفاس
ضروریہ حیوانات بلکہ جریان عنصریات باین حرف اشارۃ است اگر واندیا نہ مشغول ہو است ومتوجہ الیہ بتوجہ حقیقی غیب ہویۃ مطلقہ
عاریہ است چون باین ذکر مشغول گردد آن توجہ حقیقی دریاد او گردد واز ان راہ در ذات بحت عاریہ از قیود اجمالیہ وتفصیلہ او را فناء
دست دہد ودر شہود خود بخود موجود ماند وتجلے دائمی نقد وقت یک حال او شود این حرفہا ہمان حرف ہاء اسم جلالہ است کہ لام تعریف
بران داخل ساختہ اند دوم طریق خفیہ بحبس دم کہ آن را ذکر قلبی گویند طریق او انیست زبان را بکام چسپانیدہ چشم وگوش را از ماسوے

الله بسته تحت پستانِ چپ متوجه گشته بتحریک اعضاء متلفظ باسم ذات باشد هر قدر که تواند مشغول شود چون بے طاقت
گردد بتدریج دم بهوا گذارد و باز از سر گیرد و هکذا اشرو شد و شد فی جمیع الاوقات والآنات تا که شوق و غلبه حب و صرف عنان
عزیمت سوئے فکر و ایثار حضرت حق و اجتماع همت بر طلب او و دریافت حلاوت در سکوت و نفرة از کلام مطلقاً و از
اشتغال بامر دنیا صورت گیرد بعد ازان باشغال دیگر پیچد و مشغول گردد و مراقبه لازم گیرد و اشغال و مراقبات نیز بسیار انواع
اند لیکن باختصار اکتفا مے افتد شغل اول خلوة در انجمن و آن عبارت از حاضر و ناظر و شاهد است یعنے موجود او ست
رابطه قلب باو باین معنے باشد و خود را درین معنے مستغرق نماید و ظاهر او در جمیع احوالِ خوردن و آشامیدن و رفتن و نشستن
درس و کلام مشابه باخلق باشد این معنی را خلوت در انجمن گویند و الشیخ هو الکائن البائن همین معنی دارد شغل دوم بصفات
سبعه که عبارت از حیات و علم و قدرت و ارادت و سمع و بصر و کلام و اسماء این صفات حی علیم قدیر مرید سمیع بصیر کلیم اند
این شغل بسه طریق است اول بطریق عوام که همه از حق مے دانند و از برائے ملاحظه این صفات از ناشائسته باز مے مانند دوم
بطریق خواص که حق در جمیع احوال آله و بنده فاعل است و این را قرب نوافل گویند چنانچه در حدیث قدسی آمده و از اشعار
بر آن مے فرماید لایزال عبدی یتقرب الی بالنوافل حتی احبه فاذا احببته فکنت سمعه الذی یسمع به و بصره
الذی یبصر به و یده التی یبطش بها و رجله التی یمشی بها سیوم طریق اخص خواص که حق فاعل و بنده آله است
چنانچه قول عز من قائل و ما رمیت اذ رمیت و لکن الله رمی و نص است بران حدیث نبوی نطق الحق علی لسان عمر و بیجا
حقیقت قضا و قدر ظاهر گردد شغل وحدت که عبارت از ربط دادن ذات با صفات است باید چون بهر شئے نظر کند در دل
تصور آرد که این ذات همان ذات است بطریق ظهور و این صفات همان صفات اند کذلک و این اسما همان اسما اند که امر و
این افعال همان افعال اند یا چنان ملاحظه نماید که آن ذات این ذات است بطریق ظهور و آن صفات این صفات اند و آن اسما
این اسما اند و آن افعال این افعال اند تا نتیجه کل شئے هالک الا وجهه حاصل آید چهارم شغل دو عین و آن عبارت از چشم ظاهری و
باطنی است باید که چشم به بندد و کل شئی هالک الا وجهه که عین مرتبه ذات است دریابد تا مادام که خطره دیگر در خاطر نگردد و دور هر لحظه حاضر
وقت باشد چه العلم الحجاب الاکبر درین مقام فرموده اند و چون چشم بکشاید فاینما تولوا فثم وجه الله مطالعه نماید یعنے همان ذات است
که در باطن بود با صفاتِ خویش ظاهر و هویدا است پنجم شغل مبداء و معاد اول خود را در خاک فانی سازد و خود را همین خاک بیند و خاک
را در آب فانی سازد و خود را همین آب بیند و آب را در هوا و هوا را در نار و نار را در نور و نور را در روح و روح را در حق این را عروج
گویند بعد العروج بدین ترتیب نزول نماید این چنین نزول و عروج کرده باشد ششم شغل معیت باید که طرف آسمان نظر کرده الله
حاضرے تصور نماید تا که چشمش خیره گردد و بعد آن بهر چه بینی ناظر گشته الله ناظرے تصور کند تا که چشمش خیره گردد و پس چشم پوشید
در دل الله معی گوید و هو معکم اینما کنتم تصور نموده بتصور جدید متوجه شود هذا من مشائخ نا و آنچه الهام غیبی در قلب مے ریزد این است
تصور معنے آیه کریمه بدین وجه تصور نماید که وجود مطلق خاص چون لذا اطلاق و عدم انحصار ظهورے د ... از انعکاس وجود
او در مقابل خود وجود حقیقت مجمله صورت گرفته و همان حقیقت در تعین ثانی تفصیل یافته حقایق ممکنات گشته ظلال همان
حقایق باقتضاء وجود و صفات که موجود خارجی اند در خارج در عالم ملکوت که عبارت از عالم ارواح است و ناسوت که

عبارت از عالم شهادت و اجسام است ظاهر گشته اند پس این هستی ممکنات و این صفات ممکنات از انعکاس وجود و صفات حضرت حق است که در مرآت عدم که اصل ممکن است تافته و معیت صورت گرفته ازین بیان لائح گشته که معیت ذاتی باشیاء گفتن بطریق مسامحه است چه این معیت معیت عین ذات نیست باشیاء جز این نیست که معیت ظلیست کما لا یخفی علی الخائض والغائص فی لجة بحر الحقائق ایا نمی بینند که صورت منعکسه زید در مرآت که موجه اوست عین زید نیست تا گفته شود که این صورت که در مرآت دیده شود عین اوست هر چند وجود او بوجود زید صورت گرفته ثبت و ربط در مابین شان واقعه مگر از روی مسامحه پس بذوق فقیر معیت ظلی است باشیاء والله تعالی اعلم بحقائق الامور باید که معنی همین آیة کریمه چنانچه در تحریر آمده ملاحظه نموده مشغول گردد هفتم شغل معرفت باید که بداند که وجود جمیع اشیاء بانعکاس وجود و صفات اوست که در مرتبه خیال و وهم پرتو آنها نموده پیدا کرده و ظهوری حاصل نموده پس وراء الوراء شده هو العالم هو المعلوم هو الاول هو الآخر هو الظاهر هو الباطن هو الازل هو الابد تصور نموده باشد هشتم شغل قطع العلائق و تجرد و تمام و سکر و محو این شغل را از جمیع اشغال مقدم دارد و بعد ازان بدیگر اشغال روی آرد و طریق او این است باید که بملاحظه معنی این آیة کریمه کل من علیها فان ویبقی وجه ربك ذو الجلال والاکرام بدین صفت که خود را چون میت تصور نماید که وجود او بوسیده و خاک گشته و باد او را هر جانب می رباید و حال اشیا کذلک مگر حضرت حق که باقی ست این تصور را در جمیع اوقات لازم گیرد تا محو و سکر و قطع علائق متحقق گردد و صورت گیرد فصل طریق تصرف در باطن مریدان و نفس ناطقه ایشان باید که ذکر یا فکر هر چه در خود مرید باشد در خود جاری کرده رعایت نسبت نموده در روی فانی گردد و درین حالت باشد که در روی تاثیر پیدا آید یا ملاحظه ذکر یا فکر در مرید نموده باشد یا در دل مرید ضرب کند و طریق دفع مرض باید که اسم یا شافی در خود جاری نموده خود را در مریض فانی گرداند تا مرض او بصحت مبدل گردد و یا بطریق عروج و فنا در صفت تکوین بروی افاضه شفا کند بفضل الله وعونه شفا یابد هذا ما الهمنی ربی و بعضی مشایخ کرام برای دفع امراض و اسقام و جوع و توسع رزق و قهر اعدا فرموده اند مناسب بحاجت اسمی از اسماء الحسنی معین نموده ذکر کند ذکر چهار ضربی ضربی بزانوی راست و ضرب بزانوی چپ و ضرب بر دل و ضرب در پیش پس بگوید یا شافی یا جواد یا رزاق یا مذل یا غیر آن موافق مقصد خویش مقصود بسر آید انتهی کلامه و نزد فقیر جهت دفع اعداء مقهوریت او و امیت مکفون تصور نماید و خود را برین حالة وارد زده هلاک شود و یا بعد از عروج بروی افاضه موت کند و طریق اطلاع بر نسبت غیر زنده باشد یا مرده و طریق اشراف بر خواطر باید که حقیقت جامعه خود را از جمیع نسب و خواطر پاک و صاف ساخته متوجه طرف حقیقت او سازد تا که خطره غیر او در وی خطور نکند و بر آن ثابت شود اگر خطره در وی سر زد یا نسبتی دران پیدا آمد از صاحب حقیقت جامعه مقابله است که در مرآت حقیقت جامعه این متوجه ریخته اند انشاء الله تعالی خطا دران واقع نخواهد شد **فصل** در انتساب طریقه نقشبندیه که منسوب بحضرت بهاء الدین نقشبند است انتساب صحبت فقیر معنعنه الی خاتم فضل الرسالة سید الاولین والآخرین محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم و ذکر و مراقبه و خرقه بقدوة اولیاء قطب الاقطاب محمد مسعود پشاوری است و انتساب ایشان بغوث اکمل بکمن النورین جامع البحرین نسخه جامعه طرق الهیه محمد سعید اللاهوری و ایشان بحضرت سعد الله و ایشان بحضرت شیخ آدم بنوری و ایشان بحضرت مجدد الف ثانی شیخ احمد کابلی و ایشان بناشر طریقه علیه در بلدهٔ هند حضرت

خواجہ باقی باللہ وایشان بحضرت خواجہ امکنکی و ایشان بمولینا درویش محمد وایشان لقدوۃ الابرار خواجہ عبید اللہ احرار وایشان
بشیخ الشیوخ صاحب العلم والعمل مولینا یعقوب چرخی وایشان بقطب الاقطاب صاحب الطریقۃ حضرت خواجہ بہاء الحق والدین
المعروف بنقشبند وایشان را در طریق نظر قبول بفرزندے از شیخ طریقہ خواجہ محمد سماسی است اما نسبت تربیت حضرتِ خواجہ
بحقیقت از روحانیت حضرت خواجہ بزرگ خواجہ عبد الخالق غجدوانی است و نسبت ارادہ وصحبت وتعلم باداب سلوک وتلقین
ذکر خواجہ را از حضرت سید امیر کلال است وایشان بخواجہ محمد بابا سماسی وایشان بخواجہ علی رامیتنی وایشان بخواجہ محمد انجیر فغنوی
وایشان بخواجہ عارف ریوگری وایشان بخواجہ عبد الخالق غجدوانی کہ سر حلقہ خواجگان اند وایشان بخواجہ امام ربانی ابو یعقوب
یوسف بن ایوب ہمدانی وایشان بخواجہ علی فارمدی طوسی کہ از کبار مشائخ خراسان اند وحجۃ الاسلام محمد غزالی را تربیت در علم باطن
از ایشان است وایشان بشیخ ابو القاسم گرگانی وشیخ ابو القاسم را انتساب بدو جانب است یکے بشیخ ابو الحسن خرقانی وایشان
بکاف فارسی
بابو یزید بسطامی ولادت شیخ ابو الحسن بعد از وفات ابو یزید است بمدتے وتربیت شیخ ابو یزید وے را بحسب باطن وروحانیۃ بودہ
است نہ بظاہر ونسبت ارادہ شیخ ابو یزید بحضرت امام جعفر صادق است رضی اللہ عنہ وبنقل صحیح ثابت شدہ است کہ ولادت
شیخ ابو یزید نیز بعد از وفات حضرت امام است وتربیت حضرت امام وے را بحسب معنی وروحانیت بودہ است نہ بحسب ظاہر
وصورت وحضرت امام جعفر صادق را رضی اللہ عنہ چنانچہ ابو طالب مکی رضی اللہ عنہ در کتاب قوت القلوب آوردہ است
دو نسبت ثابت است یکے بوالد بزرگوار خود امام باقر وانتساب ایشان بوالد بزرگوار خود امام زین العابدین علی بن الحسین رضی اللہ
تعالےٰ عنہم وایشان بوالد بزرگوار خود امام حسین وایشان بوالد بزرگوار خود امیر المومنین علی کرم اللہ وجہہ ورضی اللہ عنہم اجمعین وایشان
بحضرت رسالت منزلت صلے اللہ علیہ وسلم ومشائخ طریقہ قدس اللہ سرہم الاقدس انتساب آئمہ اہل بیت را از جہت شرفے و
عزتے کہ دارند سلسلۃ الذہب نام کردہ ونسبت دیگر کہ حضرت امام جعفر صادق رضی اللہ عنہ دارد بقول ابو طالب مکی رضی اللہ
عنہ بقاسم بن محمد بن ابی بکر الصدیق رضی اللہ تعالےٰ عنہم کہ پدر مادر حضرت امام است واو از فقہاء سبعہ است کہ در مدینہ
منورہ بودند وبے نظیر در زمان خود است در علم ظاہر وباطن وانتساب ارادہ باطن او بسلمان فارسی است رضی اللہ وایشان
را با وجود شرفِ صحبت حضرت رسالت پناہے صلی اللہ علیہ وسلم بامیر المومنین ابی بکر صدیق است رضی اللہ عنہ وحضرت
خواجہ محمد پارسا قدس اللہ سرہ در کلام قدسیہ خود نوشتہ اند کہ اہل تحقیق برانند کہ امیر المومنین علی کرم اللہ وجہہ بعد از حضرت
رسالت صلے اللہ علیہ وسلم از خلفاء راشدین کہ از امیر المومنین علی کرم اللہ وجہہ مقدم بودند ہم نسبت باطن تربیت یافتہ اند وشیخ ابو طالب مکی قدس اللہ
سرہ در قوت القلوب فرمودہ اند کہ قطب در ہر عصر الی الیوم القیامۃ در مرتبہ ومقام نائب مناب امیر المومنین ابو بکر الصدیق
است رضی اللہ عنہ وآن سہ دیگر اوتاد کہ فروترین از قطب اند نائب مناب آن سہ خلفاء دیگر اند کہ امیر المومنین عمر وامیر المومنین
عثمان وامیر المومنین علی رضی اللہ تعالی عنہم وشش دیگر از صدیقان نائب مناب شش دیگر اند از عشرۂ مبشرہ رضوان اللہ تعالےٰ
علیہم اجمعین ونسبت دیگر شیخ ابو القاسم کرکانی را ارادۂ باطن بشیخ ابو عثمان مغربی بودہ است وایشان بابو علی کاتب و
ایشان بابو علی رودباری وایشان بجنید بغدادی وایشان بسری سقطی وایشان بمعروف کرخی وحضرت معروف را انتساب
بدو جانب است یکے بداؤد طائی وایشان بحبیب عجمی وایشان بحسن بصری وایشان بامیر المومنین علی کرم اللہ وجہہ وایشان

بحضرت خاتم النبوت صلی اللہ علیہ وسلم دوم انتساب ارادہ ایشان بحضرت امام علی موسیٰ رضا است وایشان بوالد بزرگوار خود امام موسیٰ کاظم وایشان بوالد بزرگوار خود امام جعفر صادق رضی اللہ عنہ الی آخر النسبۃ چنانکہ گذشت و در جانب الغربی فی حل مشکلات الفصوص للشیخ محی الدین ابن العربی قدس اللہ سرہ فرمودہ اند کہ امیرالمومنین حسین از جانب خود محمد رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم بے واسطہ نیز گرفتہ اند ازبیان سلسلہ این مشایخ قدس اللہ اسرارہم معلوم مے گردد واکثر مشایخ این طریقہ علیہ اویسی بودہ اند و معنے اویسی آنست کہ حضرت خواجہ فریدالدین عطار فرمودہ اند کہ قوم از اولیاء اللہ باشند کہ ایشان را مشایخ طریقت اویسیہ خوانند ایشان را در ظاہر حاجت بہ پیر نیست زیراکہ ایشان را حضرت نبوت صلے اللہ علیہ وسلم یا روح ولی از اولیاء حق در حجر عنایت خود پرورش مید ہد بے واسطہ غیرے چنانچہ اویس را در حجر عنایت رسالت پناہے صلی اللہ علیہ وسلم واین مرتبہ عالی است تاکرا دہند ذالک فضل اللہ یوتیہ من یشاء و بسیارے از مشایخ اند کہ در آوان سلوک توجہ شان باین مقام بودہ است چنانچہ شیخ ابوالقاسم کرکانی طوسی کہ سلسلہ ابوالجناب شیخ نجم الدین کبری بایشان مے پیوندد وشیخ ابوسعید ابوالخیر و شیخ ابوالحسن خرقانی وغیرہم واویسی را در سلوک ووصول بفیض ربانی وتجلیات رحمانی ارواح مقدسہ واسطہ می باشند اما در طریق جذبہ کہ طریق وجہ خاص است ہیچ واسطہ درمیان نباشد فصل انسان از دہ لطائف مرکب است پنج از ان عالم امرے اند قلب وروح وسر وخفی واخفی وپنج عالم خلقی اند نفس وعناصر اربعہ نفس عبارت از مبداء لذات حیاۃ است وبعضے گفتہ اند آن بخار لطیف است کہ از جوف قلب بتصاعد حرارت غریزیہ متصاعد میگردد واز راہ مجارے عروق در جمیع اعضاء بدن سارے میشود وحس وحرکت بدو است وکرسنگے وسیرے وحرص وہوا وجملہ صفات ذمیمہ رذیلہ نفسانی بدو قائم اند ودواسطہ تعلق روح بابدن ہمین نفس است برائے مناسبت او بہردو جانب کثافۃ ولطافۃ وآن مدرک محسوسات است فقط وروح مدرک معقولات واز تعلق روح بانفس لطیفہ ناشی گشتہ مسمی بقلب است برائے مناسبت او بہردو جانب کثافۃ ولطافۃ وآن مدرک اشیاء مرکبہ است از محسوس ومعقول ومدرک چیزے کہ نہ محسوس است ونہ معقول کہ ذات وصفات حضرت حق است سر است ومدرک ذات من حیث التجرد والتنزہ لطیفہ خفی است ومدرک ذات مطلق معرے از قید اطلاق وتجرد و تنزہ لطیفہ اخفی است از اینجا معلوم میگردد کہ فناء وبقاء این لطائف از راہ انتصال آنہا است وفناء لطائف نزد حضرت ایشان قدس اللہ سرہ الاقدس کہ در رسائل مبین است بدین طریق رقم زدہ کلک بیان گشتہ اند فناء لطیفہ قلب تجلی افعال است وفناء لطیفہ روحی متجلی صفات است وفناء لطیفہ سرے بظہور شیونات واعتبارات مندمجہ ذاتیہ است وفناء لطیفہ خفی تجلی صفات تنزیہی است وفناء لطیفہ اخفی بتجلی ذاتست تعالیٰ وتقدس فناء آن راہ واین راہ غایت فرق در قرب دارد ومن لم یذق لم یدر مثل مشہور است بہر طریق کہ دست دہد او راہ ہمان اتصال بقاباللہ نیز دست مید ہد مشائخ گفتہ اند کہ این لطائف احتمال دارند کہ ہمراہ روح علوی در ہر فرد انسانی مودوع باشند وبحجب حجب ظلمانی نفس وصفات وے مستور باشند وبعد از تزکیہ نفس وتصفیہ قلب وتجلیہ روح بظہور مے آیند واحتمال دارند کہ بعد از تجلیہ روح مجدد وفائض میشوند بہر حال بالجملہ مر ہر لطیفہ را ارتباطے است بعضوی از بدن لطیفہ قلب دو انگشت تحت پستان چپ واقع است ولطیفہ نفسے تحت ناف ولطیفہ روح تحت پستان راست وسر بر از پستان راست مایل بوسط سینہ واقع است وخفی فوق پیشانی واخفی فوق دماغ در فرق

سر و نور هر یکے ازین لطائف در عالم مثال رنگے دارد و رنگ نور لطیفۂ قلبے در عالم مثال سرخ است و رنگ نور لطیفۂ نفسے زرد و بعضے کبود گفته اند و رنگ نور لطیفۂ روحی سفید و رنگ نور لطیفۂ سرے سبز و رنگ نور لطیفۂ خفی سیاه و رنگ نور لطیفۂ اخفی سیاه تر انوار بعد از طے تمام سلوک نمودار میشوند باید دانست که نور سرخ را بقلب خاص داشتن و زرد بنفس و سفید را بروح و سبز را بسر الی آخر اللطائف و یا برعکس بنا بر کثرت روے آور تلوینات است تحقیق آنست که تلوینات در هر لطیفه بسیار اند بعضے ببعض مخصوص نسازند بلکه هرگز بانها متوجه نگردند و اختلافی که در تخصیص نور ببعضے لطایف در مکتوبات فقیر یافته شود حمل آن بر تنبیه بر کثرت اقوال است یا بر کثرت احوال شان باید کرد

فصل مشایخ متقدمین از طریقۂ نقشبندیه قدس الله اسرارهم نیز بذکر جهر مشغول بودند و متاخرین ایشان تجنبا عن الریاء بذکر قلبی مشغول گشتند بر تو پوشیده نزود ذکر لسانی نطق بالفاظ است پس اگر برفع صوت و اسماع غیر باشد ذکر جهر است و اگر بے رفع صوت و اسماع نفس او باشد فقط ذکر خفی است و ذکر قلبی احضار اسم ذاتست و علماء را اختلاف است در تفصیل ذکر جهر و خفی بعضے بر آنند که ذکر جهر افضل است بشرط عدم خوف ریا و تشویش وقت بر آخر زیرا که عمل دران اکثر است و دران بیداری دل است و جمع همت بر فکر و طرد خواب و قلت کسالت و مزید نشاط و رسیدن برکت ذکر بسامعین چه بسا غافل ببطال آواز وے شنیده شوق او بذکر زیاده میشود و شاهدے آشیاکه آواز او شنیده اند در روز قیامت و بعضے بر آنند که ذکر خفی افضل است زیرا که خالص از برائے خدا است و دور تر است از ریا و اکثر است از روئے فائده و ثمره و حق آنست که جهر و خفی هر دو برابر است بعدم تطرق ریا و بعد از خلاصی از ورطہ ریا البته ذکر خفی را که عبارت از ذکر قلبی است مزیتی است بر ذکر جهر و آنچه بعضے در منع جهر فرموده اند نه آنکه را سا جایز نیست از جهت مظنه ریا گفته اند والاقایل بالفصل یافته نمیشود و در ذکر قلبے علماء کرام نیز مختلف اند که ملائکه آنرا می نویسند یا نے بعضے بآن رفته اند که میگردانند الله تعالے برائے ایشان علامتے که بآن علامت آن را می شناسند مثل خوشبوئے و بعضے بآن رفته اند که ملائکه نمی نویسند زیرا که ایشان بر ذکر قلبی مطلع نیستند و گفته اند صحیح قول اول است

فصل در ذکر اسم ذات وغیره مراد از اسم مسمی دارد نه آنکه اسم و مسمی را یکے دانند کما قال البعض و مراد از اسم نه حروف مرکبه است بلکه مراد ازان مفهوم ازان است و درین اختلاف واقع شده است چه حروف مرکبه دال بر اسم التسمیه است و بعضے گفته اند نزاع درین مسئله لفظے است پس هر که اراده او باسم لفظ است ظاهر است که غیر مسمی است و هر که اراده او باسم مدلول لفظ است پس عین مسمی است فلا نزاع و الحق ما قدمنا بیان این مقام و حل مسئله مرام اینست که اسماء و صفات نظر بر اصل آنها که شیونات ذاتیه اند عین ذات اند و نظر بر جهت ظهور آنها غیر ذات اند و زاید بر آن و قول علماء که صفات لا هو و لا غیره بنا بر نظر حق رسا ایشان است که دریافته اند پس سالک را باید که نظر بر حقیقت و اصل صفات و اسماء دارد تا تشتت ظهور تفصیل دامن گیر او نگردد و او را از جمع اجمالے بتفصیل نیندازد

فصل ابتداء ذکر در طریقۂ علیه نقشبندیه از قلب است باید که دل خود را در مقابله دل شیخ حاضر گرداند و چشم بپوشد و لب برلب نهد و زبان را بکام چسپاند و دندان را برهم نهد و حقیقه جامعه را از جمیع شواغل پاک ساخته بقلب مجازی که منصه ظهور قلب حقیقی است و در جانب چپ تحت پستان چپ واقع است و بعضے بالاء آن فرموده اند متوجه سازد و باسم ذات بے ملاحظه صفات بتعظیم تمام مشغول گرداند و مراد از اسم ذات بیچون کند چه مقصود مسمی است چندان بذکر مشغول گرداند که ذکر صفت لازمه او گردد چنانکه بے حضر صفت با حضره و علامت استیلاء ذکر آنست که اگر بتکلف ذکر و حضور را از خود دور گرداند دور نشود و آنچه از حرکت مضغه از استیلاء ذکر فرموده اند ضروری نیست باشد یا نه این لطیفه

زیر قدم حضرت آدم است چون درین لطیفه ملکه حاصل شد در نفی و اثبات مشغول گردد و طریق او این چنین است رعایت ہیئة اولی کرده نفس را زیر ناف حبس کند لا را از ناف کشیده بفرق سر رساند و اله را از انجا بکتف راست و الا الله را بر قلب رساند و یا ضرب کند و حین نفی جمیع محدثات را تحت لا کشد و بنظر فنا مطالعه باین معنی که وجود شان ظلے است قیام بذاته ندارد نماید و در حین اثبات اثبات واجب الوجود نماید باین معنی که قائم بذاته و مقوم ہر متوہم است بعضے فرموده اند که مبتدی ملاحظه لا معبود کند و متوسط ملاحظه لا مقصود و منتہی ملاحظه لا موجود ہمین مناسب است چه ملاحظه لا موجود در ابتداء سوائے سکر و محو موجب کفر است ہذا حاصل ما قالوا لیکن نزد فقیر اگر بمعنے که مذکور شد در نفی اثبات مشغول گردد کفرے لازم نمے آید چنانچه بر اولوا الابصار ظاہر است چون در ذکر نفی و اثبات ملکه حاصل شود در لطیفه نفسے مشغول گردد و طریق او آنست پایان تر از ناف اسم مبارک الله تصور نماید چون دران ملکه شود بلطیفه روحے مشغول گردد و طریق او آن ہست که تحت پستان راست که محل او ہست و بعضے بالا پستان راست فرموده اند باسم ذات بسبق اول که در قلب و نفس مشغول بود مشغول گردد و این لطیفه تحت قدم حضرت ابراہیم است چون دران ملکه شود در لطیفه سری مشغول گردد و آن در فوق پستان راست مایل بوسط سینه واقع است و بعضے گفته اند میان سینه دران موضع تصور اسم ذات کرده باشد تا که ملکه شود و این لطیفه زیر قدم حضرت موسیٰ کلیم الله است صلوات الله و سلامه علی نبینا و علیه بعد ازان در لطیفه خفی مشغول شود و آن متصل پیشانی است در جانب فوق و در انجا ملاحظه اسم ذات نماید تا که ملکه راسخه دست دہد و این لطیفه زیر قدم حضرت عیسےٰ است صلوات الله و سلامه علی نبینا و علیه بعد ازان در لطیفه اخفی مشغول گردد و محل او در فرق سر است دران موضع تصور اسم ذات کند تا که ملکه شود و این لطیفه زیر قدم حضرت رسالت پناہے است صلواة الله و سلامه علی سیدنا محمد و علی آله و صحبه و سلم مکرر است بعد ازان در تمام بدن خود تصور اسم ذات کند تا غلبه نماید و این ذکر را سلطان الذکر خوانند این ذکر چه نفی و چه اثبات یاد کرد است بر تو پوشیده نرود که حقیقت محمدی علیه افضل الصلوات و اکمل التحیات مظہر اتم است بآن معنے که اصول جمیع صفات در حقیقت وے بطریق عدالت ظہور نموده اند نه آنکه ظہور بعضے غالب است دون بعضے پس چنانچه در حقیقت وے صلے الله علیه وسلم ظہور بطریق عدالت است در حقایق او کذالک بہمین مناسبت وارث خصوصیت اند که مر آن حضرت راست صلے الله علیه وسلم ازین جہت محمد المشرب گفته میشوند و تابعان پیغمبران دیگر را بنا بر مناسبت حقیقی نیز چنین حال است پس ہر خصوصیتے که متبوع راست تابع را بحسب متابعت نیز دست میدہد کمالات ولایت و تجلیات و حالاتے که آنصاحب دولت را است تابع بتوسط او بہره یاب است و سر دفتر متبوعان سید ما است علیه الصلوة و السلام این است معنے آنچه قوم فرموده ست که فلان بر قدم فلان پیغمبر است و فلان بر قدم فلان پس ہر که زیر قدم حضرت آدم است صلواة الله و سلامه علے نبینا و علیه او محمدی آدمی است و ہر که زیر قدم حضرت ابراہیم است او محمدی ابراہیمی است و برین قیاس باقی چون یاد کرد بکمال رسید در یادداشت مشغول گردد یادداشت بر دو نوع است یادداشت اسمے و یادداشت مسمی و طریق یادداشت اسمے آنست که اسم جلاله را از قلب شروع نموده بجانب دماغ برد و ممتد غیر نہایت که باز ہرگز تکرار نیابد پس دران آگاہی با خدا باشد بعد از ملکه دران بیادداشت مسمی مشغول گردد و چون این عبارت از وقوف قلبی بر حق سبحانه و تعالے بعلم بدیہی ہمیشه در باطن معلوم دارد که ذات حق موجود ست تا باطن را با حق آرامی و التذاذی پیدا شود که گاہے غفلت روئے نیابد درین وقت سلوک یادداشت کامل شود این یادداشت مقدمه حضور است بعد ازان باین شغل مشغول

گردد که الله تعالیٰ بر من و بر تمامه حالات ظاهری و باطنی من عالم و علیم ست مطلق چون درین ملکه شود بعده بداند که بر من و بر تمامه
حالات من باصر و بصیر ست مطلق بے کیف بعد ازین ملکه بداند که خود بخود ظاهر است مطلق بے کیف بعده در باطن خود بداند
که گویا حق تعالیٰ را مے بیند مطلق بے کیف نه باین چشم بعد ازان بداند هر چه هست همه اوست مطلق بلکه همه ازوست مطلق
بعد ازان شروع در صور متخیله نماید چون درین مراتب مذکوره ملکه کامله دست و هد تجلیاتے و واقعاتے روئے خواهند آورد این
همه در مراتب ظلال است نه اصل در انجا تزکیه و تصفیه و تنقیه و تجلیه حاصل است نه تخلیه بسیارے از سالکان درین مراتب
فریفته مے مانند بزعم وصول باصل و تخلیه موقوف بتخلیه سر است و تخلیه سر عبارت از خلو متخیله است از حصول مطلوب و غیر مطلوب
و آن عزل کردن قوة خیال است از متخیله خود و بیرون آمدن از مدرکات عشره چون کسے را باین نعمت عظمی که خاصه انبیا است
بطفیل و توسط سرور انبیا صلی الله علیه وسلم بنوازند زمان حضور مطلق حضرت حق و وصال او بالصدق نصیب گردد شرح این مدرکات
اند کے رقم زده کلک بیان میگردد استماع باید فرمود در انسان مدرکات ده اند پنج ازان ظاهره اند سامعه باصره شامه ذائقه لامسه و پنج
باطنه اند حس مشترک خیال واهمه حافظه متصرفه محل حس مشترک در مقدم دهلیز قصر دماغ است و آن تجویف اول است از دماغ قبول
کننده سائر صور منطبعه حواس ظاهره است حواس ظاهر جواسیس اویند و او شریک آنها است در ادراک و ازین جهت او را حس
مشترک خوانند حس مشترک صور منطبعه را از حواس ظاهره قبول کرده بخزانه خیال افاضه می نماید و خیال قوة مرتبه است در مؤخر
تجویف اول نگاهدارنده جمیع صور محسوسات و تمثل آنها را بعد الغیبوبة این خزانه حس مشترک است و هر چه واهمه است پس قوة
مرتبه است در آخر تجویف اوسط از دماغ که مدرک معانی جزئیه موجوده است در محسوسات چنانچه قوة حاکمه در گوسفند که گرگ
مهروب عنه است و ولد معطوف علیه و هر چه حافظه است پس آن قوة مرتبه است در تجویف آخر از دماغ که نگاهدارنده مدرکات
قوة وهمیه است و متصرفه قوة مرتبه است در بطن اوسط ایضاً از دماغ و شان او ترکیب بعض ما فی الخیال مع البعض و تفصیله عنه است
پس سالک را باید که قوة خیال و تصرف او را از متخیله دور گرداند تا در وے حصول طالب مطلوب صورت پذیر گردد و حواس ظاهره
و باطنه بدین سبب معطل مانند **فصل** تصرفات در طریقه نقشبندیه بر انواع است و شرط این تصرفات و آنچه جاری مجری اینها
است اتصال نفس مؤثر بنفس مؤثر فیه است و المام بآن نفس است پس از اصحاب تجرید از غواشی بدن کسے برین قادر نباشد
اول در مرید طریق او آنست که شیخ متوجه شود بنفس ناطقه خود بهمت تامه قویه و در نسبت خود بجمعیت مستغرق گشته این نسبت
را بطالب نقل کند و بعضے باین توجه ذکر و ضرب دل طالب نیز همراه کنند و در حالت غیبت طالب صورت او را تصور نموده توجه
نماید دوم همت بر مراد و طریق او آنست که جمع سازد همت خود را بامر واحد و محکم سازد عزیمت را بصورت تمنی و طلب بحیثیتے که در دل
سوائے مراد خطره دیگر نماند چنانچه تشنه جویان آب که هرگز در دل وے در حالت خواب و بیداری جز آب نمی ماند بعد ازان متوجه
دل طالب گردد سیوم رفع مرض و طریق او آنست که خود را مریض تصور نماید که باین مرض مبتلا ام و جز این خطره دیگر را در دل راه ندهد
تا که مرض بسوئے او نقل کند بعده از حضرت حق شفا طلبد چهارم افاضه توبه و طریق او آنست که خود را عین عاصی و نفس او داند تا که درمیان
هر دو نفس اتصالی واقع شود پس برجوع نموده و بندامت آید و استغفار کند آن عاصی در عنقریب ایام بتوبه خواهد آمد پنجم تصرف در رؤیاهای
مردم تا او را دوست دارند یا در مدارک ایشان تا که واقعات در مدارک شان متمثل کردند طریق او آنست که بهمت تامه مصادم نفس آن

شخص گردد تا اتصال بنفس او پیدا آید پس صورت محبت یا واقعہ را در تصور نموده متوجه گردد و روے حب تاثیر خواهد گردد واقعه او را متمثل
خواهد گشت ششم اطلاع بر نسب اهل الله و طریق او آنست رو بروے او بنشیند اگر در قید حیات است و نزد قبر او اگر مرده است پس خود را
از جمیع نسب فارغ ساخته افاضه روح بر روح خود دے کند تا که اتصال و اختلاط شهود وے در وے حاصل آید بعد از ان بنفس خود
رجوع فرماید هر چه در خود از نسب و کیفیات یابد البته از ان شخص است هفتم اشراف بر خواطر و طریق او آنست نفس خود را از جمیع خواطر و
احادیث فارغ ساخته از نفس خود افاضه بر نفس وے کند تا که اتصال بشئے آرد پس هر چه قبل از انعکاس خلجان خاطر گردد از ان اوست
هشتم کشف وقائع مستقبله و طریق او آنست خود را از جمیع آرزوها و چیزها پاک ساخته منتظر معرفت این واقعه باشد و خود را در نظرها بالا بد
و پرورش دهد تا که بملاء اعلی و سافل برسد پس خود را باشیان مجرد سازد و بروئے واقعه بهتف هاتفی یا در واقعه یا در مبشره کشف گردد نهم
دفع بلیات و نوازل نازله و طریق او آنست بصورت مثالیه صورت آن بلیه را تصور نموده بدفع او بقوة مصادم گردد و همت خود
را برین داشته بپالابد تا ملاء اعلے و سافل باشیان مجرد شود در اقرب اوقات آن بلیات دفع شوند **فصل** بعضے اذکار طریقه
چشتیه که بتلقین و اجازت از حضرت قطب الاقطاب مولنا محمد مسعود پشاوری باین فقیر رسیده اند نیز رقم زده می آید چون شیخ اراده
تلقین تلمیذ داشته باشد اورا بصوم امر فرماید و بهتر برائے روزه داشتن روز پنجشنبه است پس امر کند باستغفار در دو وه کان بعد ازان
بگوید الله تعالی در کلام قدیم خود فرموده است فاذکروا الله قیاما وقعودا وعلی جنوبکم پس باید که در همه اوقات و آنات بیاد
حق باید بود بعد ازان اورا تلقین کند و ذکر در طریقه چشتیه بدو وجه است ذکر جلی و باین فتح باب فوقانی میشود و آن باهبیت نزدیک
بحد و ذکر خفی و باین فتح باب تحتانی میشود و آن باب نزدیک بروح است طریق ذکر جلی این است جلسه متربعه که در طریقه علیه قادریه
معلوم گشت یا جلسه صلوة رعایة داشته لا اله الا الله بشد و مد و قوة قلب بلفظ لا را از ناف کشیده بکتف رساند و اله را از ام دماغ و
در حین گفتن این کلمه اشارة کند بانکه محبت ماسوئے الله از دل بیرون کرده پس پشت انداختم پس نفس دیگر برگرفته بقوت و شدت
الا الله بر دل زند مبتدی در نفی ملاحظه لا معبود کند و متوسط ملاحظه لا مقصود و منتهی ملاحظه لا موجود و فهم در معنے بحد جهد کند و همت
را بران جمع نماید و هذا هو الشرط و باید که طعام بغایت کم نخورد تا زیان نیارد و این در جمیع طرق است در اذکار جهریه و چیزے چرب
خورده باشد تا و ماغ او خلل پذیر نگردد و حضرت مولنا تلقین باین سه اسما سمیع بصیر علیم کرده بودند که بطریق عروج و نزول مشغول باشند
ذکر اسما بطریق مسطور عروج است و نزول بدین طریق است علیم بصیر سمیع باز عروج کند همچنین عروج و نزول کرده باشند بعد ازان
بپاس انفاس مشغول گردد و طریق آن آنست چون نفس خارج شود با خروج نفس لا اله گوید و چون داخل شود با دخول آن الا الله گوید در
حالت نفی محبت غیر حق از دل خود بیرون و در حالت اثبات ثبوت محبت حق تعالی در دل نماید و در جمیع احوال رابطه قلبی
بشیخ دارد و محبت او از دل خارج نکند و صورت او را نصب العین دارد **فصل** مشایخ کرام علی سیدنا و آله علیهم الصلوة والسلام فرموده
اند هر که اراده دخول اربعین دارد بر وے مراعات چند چیز لازم صوم علے الدوام و قیام کذا کثر قلة طعام و کلام و منام و صحبة مع
الانام و مواظبت بر وضو و در جمیع حالات در خواب و بیداری و ترک الغفلة مراسا و ربط بشیخ با رعایت این آداب چون در خلوة
در آید در حالت در آوردن پائے راست اعوذ بالله من الشیطان الرجیم گوید و قل اعوذ برب الناس سه مرتبه و چون
پائے چپ در آرد اللهم انت ولیی فی الدنیا والاخرة کن لی کما کنت لمحمد صلے الله علیه وسلم و ارزقنی محبتك

اللهم ارزقنی حبك واشغلنی بجمالك واجعلنی من المخلصین اللهم امح نفسی بجذبات ذاتك یا انیس من لا انیس له رب لا تذرنی فرداً وانت خیر الوارثین بعد ازان بر مصلے بایستد و یازده بار بگوید انی وجهت وجهی للذی فطر السموات والارض حنیفا وما انا من المشرکین و دو رکعت نماز بگذارد در رکعت اولی بعد از فاتحه آیة الکرسی یکبار و در ثانیه بعد از فاتحه آمن الرسول بعد از سلام بسجده رود و در دعا کوشش نماید و پانصد مرتبه بگوید یا فتاح بعد ازان باذکار مذکوره مشغول گردد و روزے از حضرت مولنا پرسیدم که بچه لباس در خلوت نشینند فرمودند که جامۂ پاک غیر مخیط چنانچه ازار و ردا پوشیده بخلوت رود و باقی اداب نیز بطریق فرمودند **فصل** برائے دریافتن حال صاحب قبر فرمودند چو در مقبره در آید دو رکعت نماز بگذارد در هر دو رکعت سورة انا فتحنا خواند بعد ازان رو بروئے میت نشسته سورة ملک خواند و تکبیر و تهلیل گوید و یازده مرتبه سورة فاتحه خواند و به میت نزدیک شود و یازده بار بگوید یا رب یا رب بعد ازان یا روح گویان ضرب بر آسمان کند و یا روح الروح گویان ضرب بر دل زند تاکه انشراح صدر و نور باطنی در و تابد پس منتظر باشد بانچه از صاحب قبر بروے فایض گردد و برائے حصولِ مرادات و حل مشکلات صلواة بر پا می نمایند که مسمی بصلوة کن فیکون است طریق گذاردن او اینست در شب چهارشنبه یا پنجشنبه یا جمعه دو رکعت نماز بگذارد در رکعت اول بعد از فاتحه سورة اخلاص صد بار و در رکعت ثانی فاتحه صد بار و سورت اخلاص یکبار و صد بار بگوید اے آسان کننده دشواریها و اے روشن کننده تاریکیها و استغفر الله صد بار و درود بر نبی صلی الله علیه وسلم صد بار پس بخواند خدائے تعالی را بحضور دل و شب ثالث شود این فعل کرده سر برهنه کند و آستین خود را در گردن اندازد و الله تعالے را پنجاه بار بحاجت خواند انشاء الله تعالے دعاء او مستجاب خواهد شد **فصل** حضرت مولینا قدس سرهٗ در طریقه سهروردیه اذکارے که باین فقیر تلقین فرموده اند پاس انفاس است بطریقے که در طریقه علیه قادریه رقم زده گشت و در طریقه کبرویه ذکر جهر بطرزے که در طریقه علیه مذکوره رقم یافته است رعایت آداب مذکوره نموده مشغول گردند۔

فصل آنچه از حضرت مولانا اذکار در طریقه شطاریه بتلقین و اجازت بفقیر رسیده اند نیز بعضے ازان بقلم آورده میشود باید شنید طریق ذکر آنها بانواع است نوع اول جلسه معهوده طریقه قادریه با رعایت آداب آن سر بزانوئے چپ برده بلا آغاز وازانجا بزانوئے راست گذرانیده الی الکتف راست رسانیده بزانوے چپ ضرب نماید وازانجا الا الله گویان بر اعضاء مذکوره گذرانیده از مابین هر دو زانو گذرانیده بر ناف ضرب نماید واز ناف هو را بدماغ کشیده سرکوب در سینه دهد باز از سر آغاز و هکذا ثم و ثم بملاحظه معنے چنانچه مذکور گشته است نموده باشد مولینا قدس سره در وقت تلقین عنایت فرمودند که در حالت نفی وجودِ خود را و دو انگشت فنا ساخته باشد نوع دوم ذکر چهار ضربے و طریق او آن است که کلمه لا اله از جانب چپ کشد و بجانب راست رساند و مد دران چندان کشد که ضربات ثلثه دریکدم در آیند و بکلمه الا الله ضرب چهارم بر دل زند و مرتب کند و ضربات ثلثه در کلمه نفی اشارة است بر نفی سه خطرات شیطانی و نفسانی و ملکی و ضرب چهارم در کلمه الا الله اشارة است بر اثبات خطره رحمانی ضرب اول بزانوے چپ اشارة است بر نفی خطره شیطانی که مستقر مقام شیطان طرف چپ است ضرب دوم بزانوئے راست اشارة است بر نفی خطره نفسانی که میان نفس و شیطان مقابله است ضرب سیوم بر کتف راست اشارت است بر نفی خطره ملکے که بر کتف راست محل فرشته کاتب خیر است ضرب چهارم بر دل اشارة است

برثبوت خطرهٔ رحمانی د باید که هر یک خطره علاحده نفی نکند چون که خاطر تشتت میگردد بلفظ که جمیع را شامل باشد نفی سازد چون لا معبود
یا لا مقصود یا لا موجود و همین آخر بملاحظهٔ اہل وحدت است چون دران ملکه شود و در ذکر اسم ذات مشغول گردد با ملاحظهٔ این سه صفات
سمیع بصیر علیم این صفات را صفات امہات گویند بدین ترتیب الله سمیع الله بصیر الله علیم این ترتیب را نزول گویند باز عروج
کند بدین ترتیب الله علیم الله بصیر الله سمیع باز نزول فرماید ہکذا ثم و ثم ہمبرین طریق در خاطر خود ملاحظه نموده باشد تا که ملکه حاصل گردد
د خیال بملاحظه گمارد یا ہیچ خطره را نیاید و نظر دل دائم بر واسطه دارد باید دانست عروج و نزول بدان معنے که از سمیع بصیر علیم می آید
و از علیم سمیع بصیر مے رود سر آنست که طالب اول در مرتبه عالم عقل و شہادت می باشد و این مقام نزول است پس ازان
مرتبه بمقام غیبت ترقی مینماید و در تلون حال می افتد این مقام عروج است پس نزول نموده در مقام شہادت می آید این مقام صحو
است سکر را درین مرتبه گنجائے نیست و شطحیات را جائے نے چه این مقام مقام انبیا است و خواص اولیا و مقام عدالت است
بعد از ملکه دران با سم ذات بے ملاحظهٔ صفات بحبس دم مشغول شود بعد ازان بپاسِ انفاس مشغول گردد و طریق او در طریقه علیه قادریه
معلوم گشت باید دانست شغل باطنی بر انواع است بعضے بدین صورت خود در آئینه امر میکنند تا صورتِ خود را در آئینه دیده در
دل نگاہدارد و نظر دل بران گمارد و بعضے بنگاہداشتن صورت مرشد در دل و بعضے بنگاہداشتن نقش لفظ اسم جلاله و غرض ازان
جمعیت خاطر است تا تشتت پذیر نگردد و تعلق بمرشد دارد و ہر چه فرماید بران مصر باید بود **فصل** چون طالب صادق از ذکر جلی
بملال آید بخفی مشغول شود چون ازین ہمه ملال گیرد بمراقبه مشغول گردد طریق قعود مراقبه مشایخ بچند نوع فرموده اند اول بہیئت قاعده
صلوتے و آداب آن دوم بر دو سرین نشستن و ہر دو زانو ایستاده کردن سیوم ہر دو دست سوے کردن پس پشت بر ہر دو
کتف قریب کرده بر صلب جمع کند ہمچون مصیبت زده کان حیاء من الله بنشیند و سر فرود انداخته و ہر دو چشم بسته و دل کرد آورده
و نظر بر دل گماشته توجه بحق آرد و بداند که حق تعالی حاضر است و ناظر است و معی یعنے با من است در ملاحظه چنان خوض
نماید و مستغرق گردد که کلے از شعور بے شعور گردد گفته اند اگر این علم طرفة العین بود مراقبه نباشد **رباعی** تا بخودی اے نگار مست
ہرگز نتوان بدوست پیوست + بیخود چو شوی ز خود بروئی + بوے رسدت ز آشنائی + این مراقبه را یعنے چون الله را
تعالی شانه حاضر و ناظر با خود داند مراقبه صفا گویند و چون فنا و محویت روئے آرد مراقبه فنا و مراقبه توحید خوانند باید دانست در ذکر
معنوی و حقیقی گاه جمیع حواس خمسه باطنی معطل مے مانند بدین معنے که ہرگز مدرک چیزے نشود کالة النوم و این خلو متخیله است
و گاه مدرک چیزے شود که از معیت ذاتی و صفاتی است بحکم وہو معکم اینما کنتم و در ہر چیز تجلے جمالی حق بیند من غیر استدلال این
مقام مشاہده است باید دانست بعد از سیر سلوک چون معرفت دست دہد اول نظر معرفت درین راه از صنع بصانع خواہد بود تا
ہیچ صنع بے صانع نخواہد یافت ما رایت شیأ الا و رایت الله بعده او معه او فیه و در مرتبه دوم نظر معرفت از صانع بصنع خواہد آمد ما رایت شیأ الا و رایت
الله قبله و در مرتبه سیوم ہمه صانع بود و ہیچ صنع در میان نیاید درین اتوطن سر من عرف نفسه فقد عرف ربه ظاہر گردد **فصل** و در انتہائے
سیر سلوک و فناء اتم در جمیع طرق حال صوفی از دو کار خالی نخواہد بود یا استغراق در شہود جمال و دوام حضور مطلوب ما درا استہ
ہلاک بکلیت و عدم یا رجوع بدعوة خلق سوئے حق جل مجده بایں معنے که ظاہر او بخلق باشد و باطن او بحق طائفه اولی اصحاب سکر اند و طائفه ثانیه اصحاب صحو و گفته شود
که اولیا مستہلکین را در شہود مطلوب نظر توجه بعالم می باشد و علم پریشان جهت اختلاط بایشان پس معنے استہلاک بالکلیه در شہود مطلوب علی الدوام چه باشد و فرق با من ہلکین

بالکلیه مرجوع عین چه بود چه استهلاک و توجه علی الدوام عبارت از توجه روح و نفس است بما و شعور بعالم اختلاط با ایشان بجوش و خروش هست که تفاصیل لطیفه خلقی اند پس لطیفه نفس من حیث اجمالها در ضمن انوار لطیفه روحی در شهود مطلوب علی الدوام مستهلک است و تفصیل او باقی بر شعور سابق غیر از روا آورد فتور وحالِ مرجوع لدعوة الخلق برجوع نفس است بتوجه سوئے خلق بعد کونها مطمئنة تا مناسبت صورت گرفته استفاده وافاده بوجود آید پوشیده نبود نفس را با قلب مجازی تعلق است و روح را با نفس بتوسط فیوضات وارده بر روح بقلب حقیقی می رسند و از و بنفس و از و بقلب مجازی و از و بقوی و جوارح **فصل** تلون احوال از عدم فناء لطائف است و ایفاء حق هر لطیفه بترقی است از ان بلطیفه اعلی پس تلوین در مقام قلب بظهور نفسی است و در مقام روح بوجود قلب است و در سر بوجود روح و بقائیکه اهل تمکین را حاصل است بقدر فناء ایشان است و رجوع شان بخلق بقدر عروج پس فنائے تام و عروج کامل نیست مگر قطب را که صاحبِ استعداد تام است که هیچ رتبه عروج را فرو نگذاشته است رجوع تام شامل بر جمیع تفاصیل صفات را نزد بقا نیز مراد را باشد و حق عبادت جز از مرجوع بمقام استقامت بعد از رجوع کامل متصور نباشد چه حق عبادت مربوط بفناء بالکلیه است که از عین و اثر نامے و نشانے نماند از اینجا است که در مقام صحو لذة بعبادت گرفته میشود و بے تطرق فتور خطور که هرگز منقش حضور او نقوش کونیه نمیشوند والسلام علیکم وعلی من لدیکم +

مکتوب دوم

از مکتوبات قدسی سمات حضرت قبله طالبان خدا حضرت ایشان ما که بنام اخوند ملا صاحبداد صدور یافته در بیان تحقیق معنے وجود و اطلاق آن بر ذات حق سبحانه و تعالی بنا بر اصطلاح صوفیه صافیه و بیان اختلاف سه طایفه متکلمین و صوفیه و حکما در ان و بیان حضرات خمسه مصور بصورت دایره و مواطن ظهور عالم و معنے شهود نزد صوفیه و تحقیق عینیت صفات با ذات و غیریت آنها و فائده ارسال رسل کرام علی نبینا و علیهم جمیعهم الصلوة والسلام و ما یناسب ذلک

بسم الله الرحمن الرحیم. الحمد لله حمدا کثیرا طیبا مبارکا فیه کلما ذکره الذاکرون وکلما غفل عن ذکره الغافلون وصلوات الله وسلامه علی سید الکائنات اشرف الموجودات فی جمیع الدهور والشهور وعلی آله وصحبه من الخلفاء الراشدین المهدیین واهل بیته ومن تبعهم وتبع تابعیهم الی یوم الدین اما بعد میگوید احقر عباد الله خادم الفقراء فقیر الله بن عبد الرحمن الحنفی حدودرنقاس المولود و موطن حصارک خاص از حدود جلالاباد انکه اطلاق وجود بر خدائے تعالی جلشانه نزد طایفه علیه صوفیه بنا بر معنے مصطلح جایز است باین معنی که وجود واجب الوجود عین ذات او است که قایم بنفس خود و موجود بوجود خود است که نفس ذات است و قیوم هر متوهم است و کلام ما در وجود خاص است که موجود فی الخارج است نه وجود مطلق که وجودِ عام است که عبارت از کون و ثبوت و تحقق و حصول است چه وجود باین معنے از قبیل معقولات ثانیه است که موجود فی الخارج نیست مخفی نماند حکما و صوفیه مختلف اند در انکه وجودے که مبداء آثار موجودات شده کدام وجود است شیخ علاء الدولة

.. ..

رکن الدین واند کے از طایفۂ صوفیہ واکثر متکلمین برانند کہ آن صفتے است از صفاتِ حق سبحانہ کہ افاضہ وجود کردہ بر موجودات و مسمی است بفیضِ وجودے و وجودِ عام و نفس الرحمن و حضرت شیخ محی الدین ابن العربی و تابعانِ او و اکثر صوفیہ اولین و آخرین صلوات اللہ وسلامہ علی نبینا وعلیہم و اند کے از حکما و متکلمین برانند کہ وجودیکہ مبداء آثار شدہ ہمان وجود حق سبحانہ و تعالی است کہ عین حقیقت خود اوست لاغیر پس چون حضرت حق سبحانہ و تعالی خواہد کہ ماہیتے را از ماہیات کہ در علم او معلوم و حاضر است موجود فی الخارج گرداند آن ماہیتہ را بذاتِ خود کہ وجود است بنسبتے خاص مے دہد بواسطہ آن نسبت آثار و احکام آن ماہیتہ در خارج ظاہر میشوند و ہمین وجود کہ عین ذات است مبداء آثار و احکام آن ماہیت شدہ است معدوم خارجی مبداء نمیشود پس معلوم شد کہ وجود عارض ماہیت نشد بلکہ مبدا آثار شد مرحصول تحقق ماہیت را در خارج ازین بیان لائح میگردد و نزد کسانیکہ وجود صفتے است از صفاتِ حق سبحانہ و تعالے و زاید ذات اوست معیت او باشیا معیت صفاتیت چہ ایشان قائلند کہ صفات زائد بر ذات اند نزد ایشان معیت ذاتیہ مبین نخواہد گشت و نزد کسانیکہ وجود عین ذات میگویند و زاید بر آن نمی شمرند و یا میگویند کہ وجود صفتے است از صفات اما صفات لاغیرہ بحسب الحقیقۃ اند معیت ذاتی ثابت است حاصل آنکہ صفات لاھو و لاغیرہ اند و زاید بر ذات باعتبار عقل و لاغیرہ و عین ذات اند بحسب حقیقۃ باعتبار عقل چون صفات بر زائد ذات در نظر مے آیند و غیر او می نمایند و وجود از جملہ صفات باشد معیت ذاتی ثابت نمیگردد و چون بحسب حقیقۃ عین ذات در نظر مے آیند و زائد بران نیستند معیت ذاتی ثابت است و آیۂ کریمہ وھو معکم اینما کنتم موئید این معنی است چہ ھو عبارت است از حقیقۃ احدیت صرفہ یعنی ذات من حیث ھی ھی بے اعتبار صفات و این آیۂ کریمہ قُل ھُوَ اللّٰہُ اَحَدٌ درین باب نیز متمسک است چون ھو عبارت است از ذات من حیث ھی ھی بلا اعتبار صفت و اللہ کہ اسم ذات است بمع جمیع صفات بدل از ان واقع شدہ و دلالت میکند برانکہ صفات او تعالی زاید بر ذات نیستند بلکہ عین ذات اند و فرق باعتبار عقل است از اینجا است کہ لفظ اللہ را مشائخ کرام صلوات اللہ وسلامہ علی نبینا وعلیہم الصلوۃ والسلام بر دو مرتبہ اطلاق میکنند یکے بر مرتبہ لاتعین کہ ہمین وجود مطلق خاص است بے ملاحظہ مفہوم دویم بر مرتبہ تعین اول کہ عبارت است از ظہور جمیع صفات اجمالا الحمد للہ الذی ھدانا لھذا وما کنا لنھتدی لولا ان ھدانا اللہ و آن وجود من حیث الکنہ بر ہیچ احدی منکشف نمیگردد و نہ در عقل می آید چہ عقل مدرک معقول است نہ غیر معقول و حادث مدرک حادث است نہ مدرک قدیم تعالی ذاتہ وصفاتہ عن الحدوث علوا کبیرا ابیات برو این دام بر مرغ دگر نہ + کہ عنقا را بلند است آشیانہ + ہر کہ ارادہ معرفت بدین وجہ کند وقت را ضائع خواہد کرد پس چون مقرر شد کہ وجود واجب الوجود عین ذات اوست زائد بر آن نیست باید دانست کہ مر آن وجود را مراتب کثیرہ است چون آن وجود از مرتبہ اطلاق و عدم انحصار کہ آنرا لاتعین و ذات بحت و احدیت گویند کہ منزہ است از اضافت نعوت و صفات و پاک است از ہر قید حتی کہ از اطلاق ہم منزہ است کہ کنہ حق است و فوق آن مرتبہ نیست توجہ بعالم نمود و ظہور کرد آن را تعین اول گویند کہ آن عبارت از علم ذات است بذاتہ وصفاتہ و ہرچہ در وے است از موجودات علی الاجمال غیر از امتیاز بعضے از بعضے و این مرتبہ را وحدت و حقیقت محمدی و حقیقت انسانی نیز گویند جمیع اعیان ثابتہ در حضرت این علم بصورت عقل اجمالا

هویدا شدند و چون در مرتبه ثالث ظهور کرد آن را تعین ثانی گویند و آن عبارت از علم ذاتست بذاته وصفاته و هرچه دراوست از جمع
موجودات بطریق تفصیل و امتیاز بعضے از بعضے یعنے آنچه در حضرت آن علم بودند بطریق اجمال بودند و از یکدیگر متمیز نبودند در
حضرت این علم از یک دیگر متمیز گشتند و تفصیل یافتند کالشجرة واغصانها واوراقها وازهارها واثمارها فی النواة تنفصل
و این مرتبه را واحدیة گویند و بعالم جبروت نام می برند و مقام جمع نیز گویند و تعین اول را جمع الجمع نیز نامند بعضے مشائخ
کرام صلوات الله وسلامه علی نبینا وعلیهم الصلوة والسلام فرموده اند که این هر سه مراتب قدیم اند و تقدم و تاخر که می نماید عقلی است
نه زمانی پس در مرتبه رابع ظهور کرد که آن را ارواح گویند و آن عبارت است از اشیاء کونیه مجرده بسیطه و این عالم را عالم ملکوت
گویند لوح محفوظ که نفس ناطقه و عالم امر عبارت از آن است همین مرتبه را نامند بعد از ان در عالم مثال که مرتبه پنجم است
ظهور کرد و عالم مثال عبارت از اشیاء کونیه مرکبه لطیفه است یعنے چون نفوس جزئیه منطبعه را مجرد از نفس ناطقه اعتبار کنند آن را عالم
مثال نامند که قابل تجزی و تبعض و خرق و التیام نیست درین عالم هر موجودے را از موجودات مجرده ارواح و معانی و غیر مجرده اشباح
و اجسام مثالے هست که بحواس باطن ادراک آن توان کرد کشف هم درین عالم میباشد و نسبت حال و استقبال و ماضی درین
موطن مفقود است و این عالم را برزخ نیز گویند چه واقع است ما بین اجسام کثیفه و ارواح مجرده بسیطه اول فیض فیاض عالم
ارواح میرسد وازو بعالم مثال وازو بعالم حس مرتبه ششم عالم اجسام و شهادت است و آن عبارت است از اشیاء کونیه مرکبه
کثیفه که قابل تبعض و تجزی و خرق و التیام است از عرش و محدب آن تا مرکز خاک عالم شهادت است بدین تفصیل عرش کرسی
فلک الزحل فلک المشتری فلک المریخ فلک الزهرة فلک الشمس فلک العطارد فلک القمر کرهٔ نار کرهٔ هوا کرهٔ آب کرهٔ خاک موالید ثلثه
معدن نبات حیوان این انتهاء عالم است و ظهور او از عالم ملکوت بعالم ملک در مظاهر صور حقیقیه است مرتبه هفتم مرتبه جامعه است
مر جمیع مراتب مذکوره را حضرت واحدیت نورانی و ظلمانی این تجلے و ظهور اخیر است این مرتبه را انسان مے نامند و چون انسان
عروج کند و جمیع مراتب مذکوره در وظاهر گردند او را انسان کامل گویند ظهور مراتب و عروج کامل مر هیچ انسان را دست نداده
است مگر حضرت رسول کریم را صلے الله علیه وآله وسلم ازین جهت او را خاتم النبیین گفته اند و امید است کسانیکه کمال متابعت او
را دریافته اند نیل این درجه الشان را خواهد بود و آیة کریمه قل ان کنتم تحبون الله فاتبعونی یحببکم الله مؤید این معنے
است و این فقیر جهت توضیح دایره خواهد نوشت تا دریافت آن بسهولیت دست دهد و پے بمقصود برود من الله الملک
العلام التوفیق ومنه الهدایة الی الطریق چون وجود مطلق ظهور نماید و تجلی کند این ظهور اول معبر بتعین اول است که
عبارت از علم ذات است بذات و صفات جمیع اشیا علے الاجمال این اشیاء مجمله ظلال اصول صفات اند و اصول صفات
شیونات را گویند و بمعه مقابل آنها که عدم مجمل است حقیقت محمدیست صلے الله علیه وآله وسلم و چون وجود مطلق در مرتبه دوئم ظهور
کند این ظهور دوئم معبر بتعین ثانی است که عبارت از علم ذاتست بذات و صفات و جمیع اشیاء علی التفصیل این اشیاء مفصله
ظلال اسما اند که در مرایاء عدمیه متقابله آنها ظاهر گشته اند این ظلال مع متقابلات آنها که عدمات اند حقایق الاشیاء اند که آنها را
ماهیات و اعیان ثابته نیز گویند و چون حضرت حق جل مجده خواهد که ماهیتی را از ماهیات بوجود خارجی ظلے متصف گرداند پرتو
حضرت وجود بر آنها اندازد و بس آثار آن ماهیة را در خارج سه مرتبه است عالم ارواح و عالم مثال و عالم شهادت اولا آنچه از علم در

خارج بوجود خارجی ظلے متصف گشته نور محمدیست صلی الله علیه وسلم وازین نور جمیع ارواح بوجود آمده اند وجمیع ارواح ظلال اوبند
وچون آن نور صفت حرارت پیدا کرده نار گردیده وچون نار کثیف شد هوا گردید وچون حرکت کرد باد شد وهمان هوا چون
کثیف گردید آب شد وچون آب کثیف شد خاک گردید واز خاک موالید ثلثه شد معدن نبات حیوان وآخر حیوان انسان است و
چون انسان کامل شود عروج کند وخواهد که بحقیقت خود برسد طریق عروج او اینست اول خود را در خاک فانی کند وداندکه
موجود کرهٔ خاک است پس خاک را در آب فانی کند وداندکه موجود کرهٔ آب است بعدهٔ آب را در هوا فانی کند وداندکه موجود کرهٔ هوا
است وهوا را در نار فانی کند وداندکه موجود کرهٔ نار است بعدهٔ نار را در نور خاص که نور محمدیست صلی الله علیه وسلم واین نور مجمل
حقیقة جمیع اشیاء خارجیه است در خارج ونور خاص را فانی کند در احدیت صفاتیه واین نظر بر سیر جمالی است واگر سیر تفصیلی باشد
پس نور خاص را فانی کند در واحدیت که مرتبه حقایق است وآن حقایق را فانی کند در اصول آنها که صفات اند

پوشیدہ نماند عالم را در سہ موطن وجود است در تعین اول و تعین ثانی و خارج در تعین اول مسمی بشیونات است و در تعین ثانی مسمی باعیان ثابتہ و در خارج باعیان خارجیہ این اعیان ثابت کہ عبارت از صور علمیہ اند در خارج وجودے ندارند ان الاعیان ماشمت رائحۃ الوجود فی الخارج و ظاہر احکام و آثار آنہا است اسما و صفات حضرت واجب الوجود بسبب وجود خارجے مقتضی بودند کہ اعیان ثابتہ مرایا و مظاہر آنہا در خارج گردند پس اللہ تعالےٰ جلشانہ انعکاس صفات و ظل آنہا بر صور علمیہ نمود الم تر الی ربک کیف مد الظل ای ظل صفاتہ علی الصور العلمیۃ بسبب انعکاس صفات احکام و آثار آنہا در خارج ظاہر گشتند بعضے مظہر ہادی و بعضے مظہر مضل و بعضے مظہر کریم و بعضے مظہر حلیم و بعضے مظہر جبار و بعضے مظہر قہار و بعضے مظہر جمال و بعضے مظہر جلال و ہمچنین است حال صفات دیگر حقیقت انسانیہ کہ ہر قوم بران باصطلاح خاص خود نام نہادہ اند بعضے لطیفہ الٰہیہ گویند و بعضے سر وحدت و بعضے سر ربوبیت و از تجلے ذات فیض گشتہ کہ آنرا فیض اقدس نامند بمراتب صفات پیوستہ و فیض صفات کہ آن را فیض مقدس گویند آن را دریافتہ از ہر صفتے خاصیتے در وظاہر گشت ہر صفتے کہ بیشتر او را تربیت کردہ خاصیت او بیشتر در وپیدا و ظاہر آمد امروز درین دائرہ امکان آن صفت ازو بیشتر ظاہر میگردد اگر صفت ہادی او را بسیار تربیت کردہ است امروز آن شخص سبب ہدایت است اگر صفت مضل بسیار تربیت کردہ آن شخص سبب ضلالت است و اگر صفت علم تربیت بسیار کردہ درین موطن آن شخص سبب افادہ علم گردد و اگر صفت رزاق حقیقت او را بسیار تربیت کردہ درینجا سبب رزق چندین ہزار خلق گردد انسان ناقص از ہر اسمے کہ رب حقیقت او است واقف نیست مگر انسان کامل کہ بآن اسم متحقق شدہ است چہ متحقق شدن بآن اسم وقتے دست دہد کہ حقیقت سالک آئینہ شود تا آن اسم بالوازم خود بتمام تجلے کند و آن مظہر ورے بوجہ کمال ظاہر میگردد و وے در ظہور آثار و احکام آن تجلے مستغرق و مستہلک شود فاین انت وھذہ المرتبۃ بلیت ؎ نہ ہر کہ سر بتراشد قلندرے داند ؎ نہ ہر کہ چہرہ برافروخت دلبرے داند مصراع ہر گدائے مرو میدان کے بود حکمہ تجلے برسہ گونہ است تجلے ذاتی و صفاتی و افعالی و ہر موجودے کہ ظاہر و موجود میگردد او را می باید کہ اللہ تعالےٰ بروبر سبیل ذات توجہ و تجلے نماید تا آن چیز در خارج بوجود ظلیے یا وہمے یا خیالے موجود گردد بعد ازان بران تجلے صفاتی بعد ازان افعالی کند چہ ہمہ اشیا مظہر ذات و صفات و افعال اند صفات را بے ذات وجودے نباشد و افعال را بے ثبات وجودے نے در بعضے اشیا ظہور اسما غالب و در بعضے ظہور صفات فعلیہ و در بعضے ظہور ہمہ آن تنبیہ بعضے صوفیہ بر توحید وجودے قایل و معتقد اند کہ وجود واحد ہست باین معنے کہ صدور عالم بسبب انعکاس صفات است بر صور علمیہ کہ اعیان ثابتہ اند ذات او تعالےٰ مقتضی علم ہست و علم نزد ایشان عین ذات است و فائض میشود از و تعالیٰ در مرتبہ اعیان ثابتہ بفیض اقدس و اعیان ثابتہ عین علم اند و آنہا را یعنے اعیان ثابتہ را چون موجود شوند در برائے صور علمیہ و ظلال صفات مادہ دیگر نیست و صور علمیہ عین علم اند و ظلال صفات عین صفات و علے ہذا قال بعض العرفاء

رُباعی در مذہب من چو سایہ و نور یکے است ؎ خاک رہ فقر و تاج فغفور یکیست ؎ انجاکہ مقام پاک بازان جہان است ؎ دانی بیقین کہ دار و منصور یکی است ؎ و فرق باطلاق و تقیید است و صفات عین ذات است پس موجود نیست مگر او و ازینجا است کہ ہمہ او است قایل اند و انا الحق و سُبحانی ما اعظم شانی و لیس فی جبتی سوے اللہ گفتہ اند غایت

مافی الباب انیست کہ حقایق ممکنات عبارت از صور علمیہ اند بمعہ انعکاسات صفات و ایشان صور علمیہ را عین علم میدانند وعلم را عین ذات ازان قایل اند بوحدت وجود و این قول ایشان اگرچہ از روے مسامحہ است چونکہ فرق میان اصل و ظل لائح است اما چون تعمق نظر در حقایق اشیا نمودہ اند غیر از صور علمیہ وظلال صفات چیزے دیگر نیافتہ اند و در جبر مشاہدہ تجلیات صفات انفعالیہ کہ واقع برین صور است غرق گشتہ اند از اثر واین سخنان از ایشان بوجود آمدہ اند و بعضے صوفیہ بر توحید شہودے قایل اند باین معنے کہ سالک راہ یقین چون ریاضات سلوک پیش گیرد بعد از سیر سلوک بجائے میرسد کہ غیر او را تعالے شانہ نمے بیند و در بصر بصیرت او جز حق تعالے ہمہ اشیا محو میگردند کانمحاء الکواکب عند طلوع الشمس انوار تجلیات حضرت الٰہی در محسوسات ظاہرہ وباطنہ در نظر او می آیند در غلبہ حال او را مشاہدہ غیر حق او را دست نمے دہد پس اعتقاد میکند کہ غیر خدائے تعالے جاشانہ ہیچ چیز موجود نیست درین حال نعرہ لاموجود الا اللہ وسبحانی ما اعظم شانی وانا اللہ الذی ے تکلم بموسیٰ فی طور ہا میزند اشیا ہمہ موجود اند اما چون غلبہ تجلیات او تعالیٰ شانہ بسیار گردد نزد تجلیات ہمہ چیز ہا در شہود او گم کردند کمعاملۃ الشمس والکواکب چہ کواکب وشمس ہر دو در روز موجود اند اما در جنب نور آفتاب نور آنہا گم گشتہ وہرگز در نظر نمے آیند این معاملہ نیز نسبت شہود سالک است نزد بعضے صوفیہ توحید شہودے واقعی نیست بلکہ واقعی توحید وجودیست تنبلیہ شہود نزد صوفیہ بر دو نوع است یکے شہود ذات مقدس معرا از ظہور در لباس مظاہر ودیگر آنکہ آن ذات مقدس را در پردہ مظاہر مشاہدہ کند بے وصف ہیکلے بلکہ بنعت یکے ویگانگی وآن شہود را صوفیہ قدس اللہ تعالیٰ اسرارہم شہود احدیت در کثرت نامند وگفتہ اند کہ حضرت رسول خدا صلی اللہ علیہ وسلم بعد از بعثت درین شہود بودند تحقیق مانحن فیہ یافتہ آنچہ از بعض عرائض کہ فقیر پرتقصیر بخدمت حضرت غوث اکمل محمد مسعود السعید اللاہوری قدسنا اللہ تعالے باسرارہم الاقدس نوشتہ وآنحضرت درین معنے تحسین فرمودہ اند لائح وواضح میگردد وآن این است کہ جملہ تعینات بتعین وحدت محجوب میکروند چون رجوع قہقری دست دہد درین ہنگام وحدت حاجب کثرت نمیباشد ونہ کثرت حاجب وحدت ازاینجا معلوم گشت کہ معاملہ طریق بر سہ گونہ است در حق ناقص کثرت حاجب وحدت است ودر حق کامل وحدت حاجب کثرت ودر حق کامل مکمل نہ کثرت حاجب وحدت ونہ وحدت حاجب کثرت این شخص ثالث را توانند کہ برجادہ افادہ نصب کردہ شود واین شخص ثالث را مقام نقد وقتے حاصل شود وبآن وقتے تحقق گردد کہ از صفات ہم نظر پوشد وبے تعین وقید اطلاق معاملہ او باذات افتد والا نہ اگرچہ ہرچند عزیز الوجود وگرامی قدر در نظر مے آید اما از مرتبہ صفات او را خلاصی دست ندادہ است چہ در حضرت جمع وجمع الجمع ذات متعین بتعین صفات خواہد یافت اگرچہ صفات زائد بر ذات نیستند بلکہ عین ذات اند فرق باعتبار عقل است یعنے لاہو باعتبار عقل اند ولا غیرہ بحسب الحقیقۃ اند اما چون ذات فی حد ذاتہ منزہ است از ہر قید وتعین خواہ آن تعین زاید باشد بر ذات یا عین ذات باشد واز قید اطلاق ہم منزہ است پس البتہ در ہر دو موطن متعین بتعین خواہد یافت خواہ آن تعین زاید بر ذات باشد خواہ عین ذات این معرفت وراء طور عقلست بعنایت ازلی خادم آن آستانہ علیہ را باین مہتدی ساختہ اند الحمد للہ علے ما انعم علیّ ازین بیان ظاہر گشت کہ شہود اول مر کامل را باشد وشہود ثانی مر کامل

تکمیل راذالک فضل اللہ یوتیہ من یشاء واللہ ذوالفضل العظیم سوال قبل ازین گفتے کہ اعیان ثابتہ نزد صوفیہ عین علم اند وعلم عین ذات پس امر ونہی شرعی وجمیع احکام آن برچہ مرتب خواہند شد وتعذیب وتنعیم کرا باشد جواب ترتب این امور در مظاہر کونیہ درمرتبہ ظل جائز است زیراکہ عینیتانہا باذات نہ باین معنی است کہ اعیان بعینہ عین ذات الٰہی اند وحکم ذات حکم اعیان است بلکہ باین معنے است کہ اعیان فایض از صفات اند مثل فیضان صفات از ذات وماده دیگر آنہارا در خارج نیست بجہان انعکاس صفات الٰہی در خارج موجود مے نمایند پس احکام کاینہ در مظاہر کونیہ ظلیہ مرکز در اصل جاری نمے شوند چنانکہ احکام اصل بالکلیہ در ظل نمے باشند واین بمثالے روشن تواند شد شمس مرتفع است از اتصال عنبر وقاذورات ومع ذالک ظل او بر آنہا واقع میشود از وقوع ظل بر قاذورات متلوث نمیگردد واز عنبر خوش بوئے نمیشود پس معلوم شد کہ حکم ظل حکم اصل نیست مثال دیگر بعضے اولیاء کرام صلوات اللہ وسلامہ علی نبینا وعلیہم الصلوٰۃ والسلام در اماکن مختلفہ بصور مثالیہ متمثل میشوند ودر معان شتے ظاہر میشوند برائے نماز وطواف کعبہ شریفہ زادہا اللہ شرافۃ وکرامۃ ودران حاضر می آیند صورت اصلی شان در جائے خود شان مے باشد پس آنچہ از قتل قتول وچیزہائے دیگر بر صور مثالیہ شان واقع میشود ازان چیزہا چیزے بر صورت اصلی شخصے شان ظاہر نمیگردد وآن صور ظلال اند مر صور اصلیہ را وتابع ومامور ومنقاد اند مر آن صور را احکام ان صور در اصل ظاہر نمیگردد وہمچنین حق تعالیٰ جل شانہ منزہ است ازین امور باین امور صور عالم متصف است وہو تعالیٰ الآن کما کان لایتغیر فی ذاتہ ولا فی اسمایہ ولا فی صفاتہ بحدوث الاکوان سوال چون ہدایۃ وضلالت از انعکاس صفات او است تعالیٰ شانہ پس ارسال رسل از برائے چہ باشد جواب ہدایۃ وضلالت ظاہر نمے شود بدون ارسال رسل چہ ہدایۃ در متابعت رسل وانبیا است وضلالت در مخالفت آنہا صلوات اللہ وسلامہ علی نبینا وعلیہم اجمعین وعلینا معہم پس مخالفت ومتابعت ہر دو بر وجود آنہا متفرع گشت تنبیہ صفات اجسام کہ در مظاہر کونیہ ظاہر میشوند کالاکل والشرب والنوم والغفلۃ والجہل ودیگر صفات از ظلال صفات حضرت حق جل شانہ نیستند بلکہ مقتضیات طبائع آنہا اند تامل ولا تغفل الحمد للہ والصلوٰۃ والسلام علی رسولہ محمد وآلہ واصحابہ اجمعین برحمتک یا ارحم الراحمین +

مکتوب سیوم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان ماکہ بنام بعض اعزہ مجاز صدور یافتہ در بیان اثبات اشارۃ بمسبحہ در تشہد وتحقیق احادیث وارده دران وبیان عدد آن کہ قریب بکنیم صد رسیده اند مؤید بروایات فقہیہ واقوال علماء محققین وما یناسب ذالک

بسم اللہ الرحمن الرحیم الحمد للہ الذی ہدانا للاسلام والصلوٰۃ والسلام علی رسولہ محمد وعلی آلہ وصحبہ الکرام امابعد فیقول العبد المفتقر الی اللہ الغنی خادم الفقراء فقیر اللہ بن عبد الرحمن الحنفی القریشی الہاشمی الرتاسی الجلالابادی عاملہ اللہ تعالیٰ بلطفہ الخفی وبصره بعیوب نفسہ واراه الحق ورزقہ اتباعہ ان العلماء قد اختلفوا فی اثبات الاشارۃ بالمسبحۃ وقت التہلیل فی التشہدین وذہب کثیر منہم الی انہ لا یشیر اصلا وعملوا ذالک بالادلۃ الدالۃ علی الترک وذہب آخرون منہم الی انہ مستحب وحسن وسنۃ وغیر ذالک من الالفاظ الدالۃ

على الرجحان فلما رايت بعض علماء الزمان واحباب الدوران منحرفا عن طريق الانصاف وسالكا مسلك الاعتساف غير متميز بين
الغث والسمين وطريق الشمال واليمين اردت مستعينا بالله الهادي المتين ان اكشف الغطاء عما هو الحق الحقيق فشرعت فيه
وبالله التوفيق وسميت هذه الرسالة بكشف غطاء العين لرؤية الاشارة في التشهدين اعلم ان الاحاديث الواردة في اثبات
الاشارة بالمسبحة في التشهدين كثيرة جدا عن خمس وعشرين او ست وعشرين صحابيا رضي الله تعالى عنهم اجمعين باسانيد كثيرة
كادت من نحو مائة وخمسين سند بعضها مذكورة في صحيح مسلم وبعضها صحيحة على شرطه وبعضها على غيره وبعضها حسن سوى ما روي
فيه من آثار الصحابة والتابعين واتباعهم رضوان الله تعالى عليهم اجمعين عن عبد الله بن عمر رضي الله تعالى عنهما وحديثه عند
مالك في الموطا ومحمد بن حسن والشافعي وسعيد بن منصور ومسلم وابي داود والترمذي والنسائي وابن ماجة والدارمي والطبراني
والبيهقي وابن النجار رحمهم الله تعالى وعبد الله بن الزبير رضي الله تعالى عنه وحديثه عند مسلم وابي داود والنسائي والدارمي وابي
نعيم رحمهم الله تعالى ووائل بن حجر رضي الله تعالى عنه وحديثه عند ابي داود والنسائي وابن ماجة وابن خزيمة والبيهقي رحمهم الله
تعالى ونمير الخزاعي رضي الله تعالى عنه وحديثه عند ابي داود والنسائي وابن ماجة وابي نعيم رحمهم الله تعالى وابي هريرة وسعد رضي الله
تعالى عنهما وحديثهما عند النسائي واشار اليه الترمذي وحديث سعد وحده عند سعيد بن منصور رحمهم الله تعالى وابي حميد الساعدي و
ابي اسيد وسهل بن سعد ومحمد بن مسلمة وابي قتادة رضي الله تعالى عنهم وحديثهم عند الترمذي واشار اليه ابو داود رحمهما الله تعالى و
جناب الغفاري رضي الله تعالى عنه وحديثه عند الطبراني رحمه الله تعالى وشهاب بن المجنون الحرمي رضي الله تعالى عنه وحديثه
عند الترمذي وابي يعلى والبغوي والمطين والباوردي والطبراني وآخرين رحمهم الله تعالى وخفاف رضي الله تعالى عنه وحديثه
عند احمد وابي يعلى والطبراني رحمهم الله تعالى وانس رضي الله عنه وحديثه عند احمد وابي داود رحمهما الله تعالى وعقبة بن عامر
رضي الله تعالى عنه وحديثه عند اهاب بن مؤمل في جزئه والحاكم في تاريخه رحمهما الله تعالى وابن عباس رضي الله تعالى عنهما
وحديثه عند عبد الرزاق وعبد الرحمان بن ابزى رضي الله تعالى عنه وحديثه عند عبد الرزاق وسعيد بن منصور والطبراني رحمهم
اسامة بن حارثة رضي الله تعالى عنه وحديثه عند الطبراني رحمه الله تعالى وام المؤمنين عائشة رضي الله تعالى عنها وعن ابيها
وحديثها عند سعيد بن منصور موقوفا هؤلاء الذين رووا احاديث الاشارة وغيرهم رووا ايضا وكل هؤلاء مذكورة في كتب الاحاديث
وفي الرسالة المسماة بالاغارة المصبحة على نافي الاشارة بالمسبحة للعلامة السيد البرزنجي رحمه الله تعالى وتزيين العبارة في تحسين
الاشارة وغير ذلك للشيخ على القاري رحمه الله تعالى ولم يرد حديث واحد مصرح بنفي الاشارة الا ما يخيل مصرحا وليس فيه
بذلك تصريح وقد صرح الامام الهمام باني مذهب الحنفية محمد بن الحسن الشيباني في موطاه ان ثبوت الاشارة قول ابي حنيفة رحمه الله
تعالى مع انه اعرف من عادته في كتابه المذكور انه لا ينقل من امام الاعظم ابي حنيفة رحمه الله تعالى الا قولا هو المذهب المنصور المعتمد به
وصرح الحافظ المغلطائي الحنفي في شرحه على سنن ابن ماجة ان المعتمد من قول ابي حنيفة رحمه الله تعالى ثبوت الاشارة وقال في
المحيط البرهاني اكثر المشائخ على انها اي ان الاشارة تستحب وفي التحفة الاشارة مستحبة وهي الاصح على ما ثبت في الحديث وفي
النوازل ومختار النوازل لصاحب الهداية والخانية والملتقط وفتاوى الصوفية والتبيين والايضاح شرح الاصلاح
والناصري ناقلا عن الطحاوي وشرح منية المصلي لابن امير الحاج ان الاشارة حسن وفي الزاهدي اتفقت الروايات من

اصحابنا جميعا انها سنة فكان العمل بها اولى وفي البحر الرائق عن المجتبى اتفقت الروايات من اصحابنا جميعا في كونها سنة وكذا
عن المدنيين والكوفيين وكثرت الآثار فكان العمل بها اولى ونقل السروجي عن صاحب الحاوي ومنية المفتي والاجناس
والواقعات عن اصحابنا ان يعقد الخنصر والبنصر ويحلق الوسطى والابهام وهذا هو الذي ذكره محمد في الموطا وقال وهو قول ابي حنيفة
وبه ناخذ وفي المجتبى ذكر محمد رحمه الله تعالى هذا قولي وقول ابي حنيفة وفي شرح العيني على الكنز ناقلا عن التحفة انها سنة وهو الاصح
وفي بعض شروح النقاية وعن اصحابنا جميعا انها سنة وفي مواهب الرحمن ونور الايضاح متن امداد الفتاح الصحيح انه يشير و
في شرعة الاسلام للشيخ ركن الاسلام ويرفع مسبحة اليمنى عند قوله اشهد ان لا اله الا الله يشير بها انتهى قوله يشير بها اي الى وحدانية الله تعالى
وفي فتح المبين حاشية المسكين انه يشير وانها سنة وفي شرح الوقاية عن الشافعي رحمه الله انه يشير قال ومثل هذا جاء عن علمائنا ايضا
وفي العصام حاشية شرح الوقاية لكن اختلفوا في الاشارة والصحيح انه يشير برفع السبابة عند قوله لا اله الى النفي ويضعه عند قوله الا الله الى
الاثبات واختار قوله ويشير على رفع السبابة عند النفي ووضعه عند الاثبات اشارة الى ان المصلي ينبغي ان يقصد الاشارة وانما
سمي هذا الاصبع بالسبابة لانه كان اهل الجاهلية يشيرون بها ويحركونها في وقت السب فاذا جاء الاسلام سميت مسبحة وكره اطلاق
السبابة وفي الذخيرة انه يشير بالسبابة عند الشهادة وفي النهاية شرح الهداية وقد نص محمد بن الحسن في كتاب المشيخة حدثنا عن رسول الله
صلى الله عليه وسلم بانه يشير بالمسبحة وناخذ بفعله وهذا قول ابي حنيفة رحمه الله تعالى وقولنا ثم كيف يشير قال يقبض اصبعه الخنصر والتي
تليها ويحلق الوسطى مع الابهام ويشير بسبابته هكذا روى الفقيه ابو جعفر الهندواني وقال كان النبي صلى الله عليه وسلم كذا يشير و
في وظائف النبي ويشير باصبعه السبابة من يده اليمنى عند شهادة ملاحظا بوحدانية الله تعالى وتقدس ففيها فضائل كثيرة وانها
سنة عنه صلى الله عليه وسلم وهو كذلك عند الحنفية في بعض الروايات المعتبرة المنقولة عنهم وذكر فيها وفي عزالاذكار شرح در
البحار ونحن لا نشير عند التهليل والمفتى به عندنا خلافه اي اشتهر عند الحنفية عدم الاشارة والمفتى به عندهم هو الاشارة وكذا في
المحيط وغيره وقال الشيخ العلامة ابن الهمام في فتح القدير شرح الهداية عن محمد رحمه الله تعالى في كيفية الاشارة يقبض خنصره
والتي تليها ويحلق الوسطى والابهام ويقيم المسبحة وكذا عن ابي يوسف رحمه الله في الامالي وقال الشيخ رحمه الله تعالى هذا فرع تصحيح الاشارة
وعن كثير من المشائخ لا يشير اصلا وهو خلاف الرواية والدراية وعن محمد رحمه الله ان ما ذكره في كيفية الاشارة قول ابي حنيفة رحمه الله تعالى
قال المولوي فتح محمد رحمه الله تعالى في مفتاح الصلوة فقول الشيخ خلاف الرواية دليل على ان الرواية الصحيحة عن علمائنا
هي الاشارة كما نقله وقوله خلاف الدراية ايماء الى ما جاء في الاحاديث الصحيحة من صحيح مسلم وغيره في التنصيص على الاشارة فانها
كثيرة منها في مشكوة المصابيح سبحة انها هي السنة كما في البرجندي عن الامام الزاهدي وقال السغناقي قد نص محمد رحمه الله تعالى
على هذا يعني الاشارة بالمسبحة في كتاب المشيخة وروى فيه حديثا عن النبي صلى الله عليه وسلم انه كان يفعل ذلك ثم قال نحن نصنع
بصنع رسول الله صلى الله عليه وسلم وناخذ بفعله وهو قول ابي حنيفة وقولنا ثم ذكر كيفية الاشارة كما ذكره المحقق ابن الهمام في شرحه
للهداية عن محمد رحمه الله تعالى واسندها ايضا الى ابي جعفر الهندواني وقال المولوي في مفتاح الصلوة ووقت الاشارة بالاتفاق
وقت الشهادة قال شمس الائمة الحلوائي يقيم الاصبع عند لا اله ويضعها عند الا الله ليكون الرفع للنفي والوضع للاثبات وذكر العلامة
الدهلوي في شرح المشكوة وسفر السعادة قالوا الحق ان مذهب الامام ابي حنيفة رحمه الله تعالى وصاحبيه انه يشير وفي المصفى شرح الموطا

للشيخ علي القاري ولا نعرف في المسئلة اختلافا للسلف من العلماء وانما خالف فيها بعض الخلف من مذهبنا من العلماء وفي الملتقط عن ابي نصر بن سلام ليس في الاشارة اختلاف العلماء وذكر المولوي في المفتاح ولعله اراد اختلاف المحققين من العلماء المتاخرين وذكر العلامة الدهلوي ان الاختلاف انما نشاء من المتاخرين الى غير ذلك من عبارات كتب الفقه فعلى هذا لا يكون القول بنفي الاشارة مرويا عن صاحب المذهب بل عن المتاخرين فلا يعارض ثبوت الاشارة المروي عنه نصا ولو سلم انهما مرويان عنه كلاهما فقد ذكروا في البحر الرائق في كتاب الرضاع وغيره انه اذا اختلف الروايتان في مسئلة اے عن صاحب المذهب فالاصح ان العبرة لقوة الدليل على انه قد علم من الاحاديث واجماع السلف والخلف تسميته هذا الاصبع بالمسبحة وبالسباحة واصبع الشهادة وشاع ذلك في كتب الحنيفة ولا وجه لتسميتها الا هذا واما ما ذكره في منية المفتي والواقعات والتجنيس والمضمرات والولوالجية والفتاوى كبيرى انه لا يشير وعليه الفتوى وفي الخلاصة وخزانة المفتين وهو المختار والغياثية هو المختار وعليه الفتوى و في الذخيرة هو ظاهر الرواية وعللوا ذلك بان فيها زيادة رفع لا يحتاج اليها فيكون الترك اولى لان مبنى الصلوة على الوقار والسكينة وبان فيها موافقة فرقة الرفضة فكان تركه اولى تحقيقا للمخالفة وفي الكفاية وجامع الرموز ان ظاهر اصول اصحابنا انه لا يشير فهذا الظهور ممنوع اذ ليس في شئ من كتب ظاهر الرواية كلها ذكر نفي الاشارة اصلا وانما فيها عدم ذكر حكمها والسكوت لا ينافي قول محمد رحمه الله تعالى انه قال نحن نضع بصنع رسول الله ونأخذ بفعله وانه قول ابي حنيفة رحمه الله تعالى اذ كم من مسايل لم تذكر في ظاهر الرواية اصلا كبسط اصابع اليدين في وقت التشهد وتوجيهها نحو القبلة وغير ذلك مما يصل الى عدد المأت بل الا لوف فالحكم ببطلانها على كونها خلاف ظاهر الرواية تحكم اذ خلافها ما ثبت نفيه فيها وهذا ليس كذلك ومخالفة الرفضة فيما لم يثبت بفعل الشارع عندنا وزيادة الرفع لا يحتاج اليها فيما مر وهذا ليس كذلك وما ذكر في البحر الرائق وغيره ان الفتوى اذا اختلف كان الترجيح بظاهر الرواية محله اذا وجدت رواية خلاف رواية كتب ظاهر الرواية والعمل بصريح النص اولے من العمل بالقياس كذا ذكر في الكفاية في آخر كتاب الذبائح وتقديم القياس على الخبر فيما لم يعرف الراوي بالفقه ذكر في الحسامي والشاشي وغيرهما من كتب اصول الفقه حاصلها انه اذا ثبت ان خبر الواحد حجة كالقياس الشرعي فاذا تعارضا بقي تقديمه على القياس تفضيلاً فلهذا قلنا ان الراوي معروفا بالفقه والتقدم في الاجتهاد كالخلفاء الراشدين والعبادلة الثلثة وزيد بن ثابت ومعاذ بن جبل وابي موسے الاشعري وعائشة رضوان الله تعالے عليهم اجمعين وغير ذلك ممن اشتهر بالفقه والفضل كان حجة يترك به القياس انتهى ومن رواة احاديث الباب من الفقهاء عبد الله بن عمر وعبد الله بن عباس ومعاذ بن جبل وعائشة الصديقة رضوان الله تعالے عليهم اجمعين وفي التنقيح شرح الحسامي ان اصول الشرع على ما لا يخفى على المتتبعين ثلثة اشياء الكتاب والسنة واجماع الامة والاصل الرابع القياس المستنبط من هذه الاصول واصليته نظرا الينا لانا نضيف الحكم في الفرع اليه وليس باصل حقيقة اذ لا مدخل للرائے في اثبات الاحكام وهو مفوض الے الشارع وانما القياس مظهر لما خفي ثبوته علينا بالآية او السنة او بالاجماع ولذا لم يعده امام الحرمين والغزالي من الاصول فهو فرع للثلاثة وفي فصول الحواشي شرح الشاشي وجه انحصار الاصول في الاربعة ان الحكم اما ان يثبت بالوحي او بغيره والاول اما جلي وهو الكتاب او خفي وهو السنة والثاني اما اجتهاد او غيره فالاول اما اجتهاد جميع المجتهدين وهو الاجماع او اجتهاد البعض هو القياس واما غير الاجتهاد فليس بحجة لانه مقول من عند نفسه بما يبدو له في القلب وانه يحتمل ان يكون

من الله تعالى اولا يكون منه والمحتمل لا يكون حجة واما قول من غيره وهو التقليد وهو قبول قول الغير بلا دليل فلا يكون حجة في الشرع انتهى
قوله اجتهاد جميع المجتهدين اراد به الاجتهاد المطلق من العلماء وذلك انقطع من زمان طويل لضعف الهمم في جميع شروط الاجتهاد
واما الاجتهاد المقيد وهو تخريج المسائل وتصحيحها الذي هو اجتهاد القضاء والفتوى موجود ان شاء الله تعالى الى يوم القيمة
كذا ذكره الشيخ عبد الغني بن اسمعيل الحنفي الدمشقي في شرح الطريقة المحمدية وهذا الامام الاعظم والامام الاقدم ابو حنيفة رحمة الله تعالى
كان يفتي ويقول هذا ما قدرنا عليه في العلم فمن وجد اوضح منه فهو اولى بالصواب كذا في تنبيه المغترين وعنه انه قال لا يحل لاحد
ان ياخذ بقولنا ما لم يعرف ماخذه من الكتاب والسنة واجماع الامة والقياس الجلي في المسئلة فعلى هذا لو لم يكن النفي من الامام
على المرام لكان من المتيقن على اتباعه من العلماء فضلا عن العوام ان يعملوا بما صح عنه عليه من الصلوة اتمها ومن التحيات اعمها
وكذا لو صح عن امامنا الاعظم نفي الاشارة وصح اتباعها عن صاحب البشارة فلا شك في ترجيح المثبت المسند اليه صلى الله
عليه وسلم بالاسناد الصحيح لانه اذا تعارض دليلان احدهما على الاثبات والاخرى على النفي فالمثبت مقدم على النافي اذا كان
معه دليل وذكرنا في كتب اصول الفقه ان افعال النبي صلى الله عليه وسلم من قسم السنة ذكر في التحقيق والصحيح ما قاله الجصاص
وهو ان ما علمنا من افعاله واقعا على جهة يقتدي بها على تلك الجهة كما هو رائے الجمهور ومختار الكرخي وما لم نعلم على اى
جهة فعله قلنا فعله على ادنى منازل افعاله وهو الاباحة ولنا اتباعه فيه لان الاتباع اصل فوجب التمسك به حتى يقوم
دليل خصوصه وهذا هو مختار القاضي الامام والشيخين والنسفي قال الله تعالى لقد كان لكم في رسول الله اسوة حسنة ففيه دليل
على انه يؤتى به في افعاله واقواله فيعمل بهذا النص حتى يقوم الدليل المانع وهو ما يوجب اختصاصه بذلك ولان الرسل الحيمة في
يقتدي بهم كما قال الله في ابراهيم اني جاعلك للناس اماما والامام اسم من يؤتم به اى يقتدي به فالاصل في كل فعل صدر
من هم جواز الاقتداء بهم فيه الا ما ثبت فيه دليل الخصوص لشرفهم وعلو حالهم انتهى وفي فصول الحواشي في بحث الامر ومعنى الاختصاص
يظهر في ان فعل الرسول صلى الله عليه وسلم لا يكون موجبا عندنا خلافا لبعض اصحاب الشافعي ومالك رحمهما الله تعالى لما روى
ان النبي صلى الله عليه وسلم قال صلوا كما رايتموني اصلى وهذا تصريح بالمتابعة في فعله صلى الله عليه وسلم ولنا انه خلع نعليه في
الصلوة فخلع الناس نعالهم فقال منكرا عليهم ما لكم خلعتم نعالكم فقالوا رايناك خلعت فقال اتاني جبرئيل واخبرني ان في نعليك
اذى فلو كانت المتابعة في فعله واجبة عليهم لما انكره عليهم وقوله عليه السلام لولا ان اشق على امتي لامرتهم بالسواك نفى المشقة
وهي بالوجوب ولزومه بالايتمار لخوف العقاب بترك الامر فلو كان الفعل موجبا لما انتفى المشقة بانتفاء الامر لانه عليه الصلوة
والسلام كان يستاك اما قوله عليه الصلوة والسلام صلوا كما رايتموني اصلى فالمتابعة بلفظ الامر لا بالفعل لهذا لا يلزمنا اعتقاد الوجوب
به والمتابعة في افعاله صلى الله عليه وسلم انما تجب عند المواظبة وانتفاء دليل الخصوص اى انما تجب في فعل داوم عليه النبي صلى
الله عليه وسلم من غير ترك في وقت ولم يكن ذلك من خصائصه كنكاح التسع ووجوب التهجد والضحى وان واظب عليهما انتهى
والمواظبة من غير ترك لا يكون دليلا على الوجوب لانه ما روى صلى الله عليه وسلم امر بها الناس او انكر على تاركها فلو كان واجبا لامر
بها او انكر على تاركها كذا فهم من السغناقي والسنة على ما عرف في اصول الفقه هي الطريقة المسلوكة في الدين لا على سبيل الوجوب
والافتراض سواء سلكها النبي صلى الله عليه وسلم او غيره ممن هو علم في الدين وحكمها ان يطالب المرء باقامتها ويعاتب على تركها ان

www.maktabah.org

غیر افتراض ولا وجوب لانہا امرنا باحیایہا فی قولہ تعالیٰ وما اٰتیکم الرسول فخذوہ ونہینا عن اماتتہا فی قولہ تعالیٰ وما نہیکم عنہ فانتہوا وفی قولہ تعالیٰ لقد کان لکم فی رسول اللہ اسوۃ حسنۃ وفی قولہ صلے اللہ علیہ وسلم من ترک سنتی لم ینل شفاعتی واحیائہما فی فعلہا ویستحق الملامۃ فی الدنیا وحرمان الشفاعۃ فی العقبیٰ بترکہما وفی التمنیق وذکر ابو الیسر کل فعل واظب النبی صلے اللہ علیہ وسلم مثل التشہد فی الصلوٰۃ والسنن الرواتب یندب الی تحصیلہ ویلام علی ترکہ مع لحوق اثم یسیر وقال النسفی لو ترکہا استخفافا فانہ یکفر لان ذلک ینصرف الی واضعہا انتہی ہذا وفی الباب ادلۃ کثیرۃ غیر ذلک فقد اکتفیت علی ہذ التنقیح القول الصحیح فمن انصف ولم یتعسف ویلاحظ قوۃ الادلۃ ویمیز الصحیح من السقیم البین عرف ان ہذا سبیل اہل التدین من السلف والخلف ومن عدل عن ذلک فہو ہالک بوصف المعاند والمکابر وامکان عند الناس من الاکابر شعر اذا لم تکن للمرء عین صحیحۃ ❊ فلا غروان یرتاب والصبح مسفر ❊ ہذا ما سنح لی فی الباب واللہ تعالیٰ اعلم بحقیقۃ الصواب الحمد للہ علی نعمائہ والصلوٰۃ والسلام علی اشرف سفرائہ محمد وعلی آلہ وصحبہ فی کل لمحۃ ولحظۃ بدوام بقائہ ومجیبہ وعلینا فی جمیع احیانہ ❊

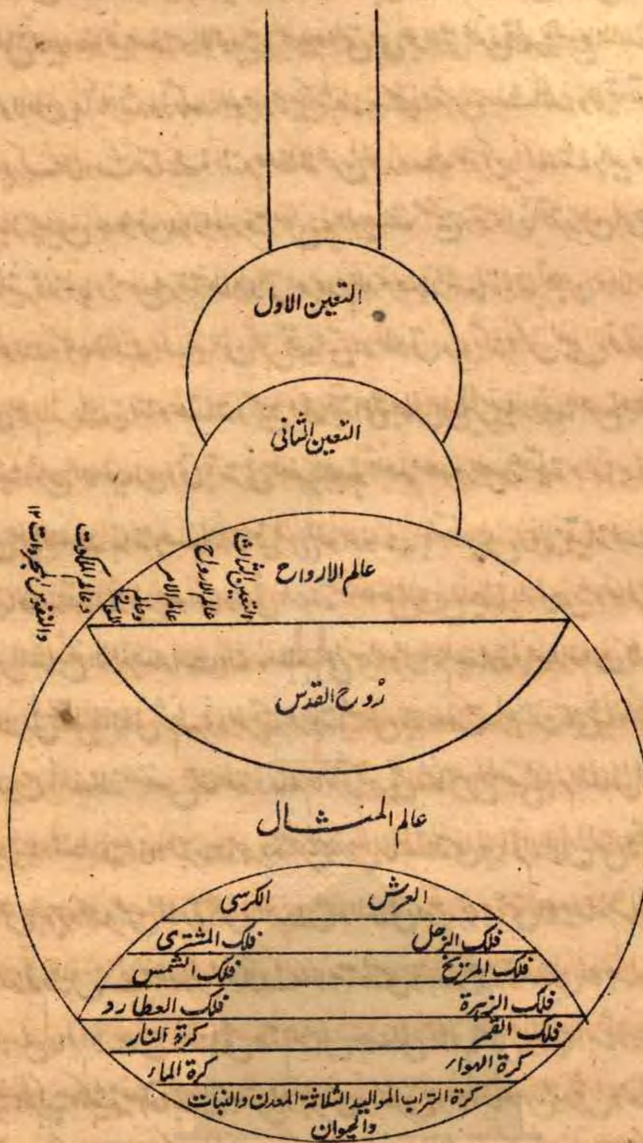
مکتوب چہارم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبانِ خدا حضرت الیشان ما کہ بنام اخوند ملا صاحبداد صدور یافتہ دربیان معانی مذکورہ در مکتوبات ثانی واین مکتوب معرب آنست ودر بعضے معانی زایدہ ومایناسب فی ذلک

بسم اللہ الرحمن الرحیم الحمد للہ حمدا کثیرا طیبا مبارکا فیہ کلما ذکرہ الذاکرون وکلما غفل عن ذکرہ الغافلون وصلوات اللہ وسلامہ علی سید الکائنات واشرف الموجودات فی جمیع الدہور والشہور وعلے من صحبہ من الخلفاء الراشدین المہدیین واہل بیتہ ومن تبعہم وتبع تابعیہم الی یوم الدین اما بعد ان اطلاق الوجود علیہ تعالیٰ شانہ عند الطایفۃ العلیۃ الصوفیۃ بالمعنی المصطلح جایز بمعنے آن وجود واجب الوجود عین ذات الذی ہو قایم بنفسہ وموجود بوجودہ الذی ہو نفس ذاتہ وقیوم کل متوہم وکلامنا فی الوجود الخاص الذی ہو موجود فی الخارج لا الوجود المطلق العام الذی ہو الکون والثبوت والتحقق والحصول لان الوجود بہذا المعنے من قبیل المعقولات الثانیۃ التی لا وجود لہا فی الخارج فلا یصح اطلاقہ علیہ تعالیٰ فانہ موجود فی الخارج اعلم ان الحکماء والصوفیۃ اختلفوا فی ان الوجود الذی صار مبداء آثار الموجودات ای وجود ہو فالشیخ علاء الدولۃ رکن الدین ونبذ من الطائفۃ العلیۃ الصوفیۃ واکثر المتکلمین علے انہ صفۃ من صفاتہ تعالیٰ افاضۃ الوجود علے الموجودات وتسمی بالفیض الوجودی والوجود العام والنفس الرحمانی والشیخ محی الدین ابن العربی ومن تبعہ واکثر الصوفیۃ من السلف والخلف صلوات اللہ وسلامہ علی نبینا وعلیہم ونبذ من الحکماء والمتکلمین علے ان الوجود الذی ہو مبداء الآثار وجود الحق وہو عین حقیقتہ لا غیر فاذا اراد اللہ تعالیٰ ان یجعل ماہیۃ من الماہیات الحاضرۃ فی علمہ موجودۃ فی الخارج اعطیہا بذاتہ نسبۃ خاصۃ بہا یظہر آثار تلک الماہیۃ فی الخارج وہذا الوجود الذی ہو عین ذاتہ ہو مبداء الآثار والمعدوم الخارجی لا یصلح ان یکون مبداء فعلم ان الوجود لیس بعارض للماہیۃ بل صار مبداء لحصول تحقق الماہیۃ فی الخارج ویظہر من ہذا البیان ان الذین عندہم الوجود صفۃ من صفاتہ تعالیٰ

وزايد على ذاته جل شانه ان معيته تعالى بالاشياء صفاتية لمان القائلين بزيادة الصفات لايثبت عندهم المعية الذاتية كما ينبين والذين عندهم الوجود عين الذات وليس زائدا عليه والقائلون بكون الوجود صفة ولكن الصفات عندهم فى الحقيقة لاغيره يثبت عندهم المعية الذاتية والحاصل ان صفاته تعالى لاهو ولاغيره وزايدة باعتبار العقل ولاغيره وعينه بحسب الحقيقة فاذا كانت الصفات زايدة على الذات فى الظاهر والوجود ايضا منها لايثبت المعية الذاتية واذا كانت عينها فى الحقيقة يثبت المعية الذاتية ويؤيده قوله تعالى وهو معكم اينما كنتم فان هو عبارة عن الاحدية الصرفة اعنى الذات من حيث هى هى بلا اعتبار الصفات وايضا قوله قل الله احد فان هو عبارة عن الذات من حيث هى هى بلا اعتبار صفة فاذا ابدل اسم الله الذى معناه الذات بجميع الصفات دل على ان الصفات غير زائدة على الذات بل عينها ولهذا اطلق المشايخ لفظ الله على المرتبتين اللاتعين الذى هو وجود مطلق لايلاحظ فيه صفة والالوهية المجملة التى هى عبارة عن ظهور جميع الصفات اجمالا الحمد لله الذى هدانا لهذا وما كنا لنهتدى لولا ان هدانا الله وذلك الوجود لاينكشف على احد من حيث الكنه ولايتعقل لان العقل انما يدرك المعقول والمحادث انما يدرك الحادث تعالى ذاته وصفاته عن الحدوث علوا كبيرا كما اشار اليه حافظ اداب المعرفة مصراع عنقا شكار كس نشود دام باز چيين ٭ ومن اراد المعرفة من هذا الوجه فقد ضيع وقته واذا تقرر ان الوجود عين الذات وغير زائد عليه فاعلم ان له مراتب كثيرة فاذا جاوز من مرتبة الاطلاق وعدم الانحصار المسماة باللاتعين والذات البحت والاحدية الصرفة المنزهة من اضافات النعوت والصفات المبراة عن كل قيد حتى الاطلاق وهى كنه الحق ليس فوقها مرتبة وتوجه نحو عالم الظهور يسمى بالتعين الاول المعبر عن علم الذات بذاته وصفاته وجميع الموجودات على الاجمال من غير امتياز بعضها عن بعض ويسمى ايضا بالوحدة والحقيقة المحمدية والحقيقة الانسانية وجميع الاعيان الثابتة فى حضرت هذا العلم مصور بصور عقلية واذا برز فى المرتبة الثالثة يسمى بالتعين الثانى المعبر عن علم الذات بذاته وصفاته ومافيه من الموجودات بالتفصيل والامتياز اى عالم يتميز فى ذاك تميزت فى هذا كالشجرة واعضائها واوراقها وازهارها واثمارها فى النواة تنفصل ويسمى ايضا بالواحدية وعالم الجبروت وايضا بالجمع كما يسمى الاول بجمع الجمع قال بعض المشائخ الكرام صلوات الله وسلامه على نبينا وعليهم الصلوة والسلام ان كل واحد من هذه المراتب الثلاثة قديمة والتقدم والتاخر المتراى عقلى لازمانى ثم ظهر فى المرتبة الرابعة المسمى بالارواح المعبر عن الاشياء الكونية المجردة البسيطة وهو المسمى عندهم بعالم الملكوت واللوح المحفوظ والنفس الناطقة وعالم الامر ثم ظهر فى الخامس المسمى بعالم المثال المعبر عن الاشياء الكونية المركبة اللطيفة اعنى النفوس الجزئية المنطبعة اذا اعتبرت مجردة عن النفس الناطقة يسمى بعالم المثال التى لاتقبل التجزى والتبعض والخرق والالتيام وفى هذا العالم لكل موجود مجرد عن المادة اعنى الارواح والمعانى او غير مجرد اعنى الاجسام مثال يدرك بالحواس الباطنة والكشف ايضا فى هذا العالم وليس فى هذا الموطن اختلاف الازمنة ويسمى بالبرزخ لوقوعه بين الاجسام الكثيفة والارواح المجردة و فيض الفياض يصل اولا الى عالم الارواح ومنه الى عالم المثال ومنه الى عالم الحس والمرتبة السادسة عالم الاجسام والشهادة وهو عبارة عن الاشياء الكونية المركبة الكثيفة القابلة للتبعض والتجزى والخرق والالتيام من العرش ومحدبه الى مركز الثرى عالم الشهادة بهذا التفصيل العرش والكرسى فلك الزحل فلك المشترى فلك المريخ فلك الشمس فلك الزهرة فلك العطارد فلك القمر كرة النار كرة الهواء كرة الماء كرة التراب المواليد الثلاثة اعنى المعدن والنبات والحيوان وهذا انتهاء العالم وظهوره من عالم الملكوت الى

عالم الملک فی مظاہر صور خلقیۃ والمرتبۃ السابقۃ جامعۃ لجمیع المراتب المذکورۃ الوحدۃ والواحدیۃ والنورانیۃ والظلمانیۃ وہذا التجلی الاخیر یسمی بالانسان واذا ترقی الانسان وظہر فیہ جمیع المراتب المذکورۃ یسمی بالانسان الکامل والظہور والارتقاء الکامل لم یتیسر الا لحضرت سید المرسلین صلی اللہ علیہ وعلیہم وعلی آلہ وآلہم اجمعین ولذا یسمی خاتم النبیین ولعل الکاملین فی متابعتہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ینالون ہذا النیل العظیم ویؤیدہ کریمۃ قُل اِن کنتم تحبون اللہ فاتبعونی یحببکم اللہ وہذا الفقیر لتوضیح ہذا المراتب سیکتب دائرۃ یسہل فہمہا ومن اللہ الملک العلام التوفیق ومنہ الہدایۃ الی الطریق وہذہ ہی الدائرۃ +

واعلم ان للعالم ثلثۃ مواطن فی الوجود فی التعین الاول وفی التعین الثانی وفی الخارج ففی التعین الاول یسمی بالشیونات وفی التعین

الثانی بالاعیان الثابتۃ وفی الخارج بالاعیان الخارجیۃ وہذہ الاعیان المعبرۃ بہا عن الصور العلمیۃ لیس لہا وجود فی الخارج ان الاعیان ما شمت رائحۃ الوجود فی الخارج وفی الخارج انما ہی احکامہا وآثارہا اسمائیۃ تعالی وصفاتہ اقتضت ان تکون الاعیان مرایا ومظاہر لہا فی الخارج فاللہ جل شانہ القی ظلالہا علیہا الم تر الی ربک کیف مد الظل ای ظل صفاتہ علی الصور العلمیۃ بسبب انعکاسہا ظہرت احکامہا فی الخارج بعضہا مظہر الہادی وبعضہا مظہر المضل وبعضہا مظہر الکریم وبعضہا مظہر الحلیم وبعضہا مظہر الجبار وبعضہا مظہر القہار وبعضہا مظہر الجلال وبعضہا مظہر الجمال الی آخر الصفات وحقیقۃ الانسان المسمی فی کل قوم باسم خاص مصطلح فعند بعضہم اسمہ اللطیفۃ الالٰہیۃ وعند آخر سر الوحدۃ وآخر سر الربوبیۃ وفاض من التجلی الذاتی المسمی بالفیض الاقدس فوصل الی مراتب الصفات وفیضہا المسمی بالفیض المقدس ووجدہا وظہر فیہ من کل صفۃ خاصۃ کل صفۃ کثیر تربیتہا لہ کثیر بروز خواصہا فیہ الیوم فی دائرۃ الامکان ایضا کثیر بروزہا فیہ فاذا اکثر تربیتہ من الہادی فالیوم ذلک الشخص سبب الہدایۃ وان من المضل یتسبب للضلالۃ وبالعلم یفید العلم وبالرزق یفیض الرزق علی کافۃ الانام والانسان الناقص لا یعرف الاسم المربی لماہیتہ والکامل المحقق بہ یقف علیہ اذا تحقق الماہیۃ متی یثبت اذا تجلی ذلک یقام لوازمہ فیہ ویظہر فیہ بالکمال ویستغرق ذلک الشخص فی ظہور آثار ذلک الاسم واحکامہ ویستہلک فیہ فاین انت وہذہ المرتبۃ ونعم ما قال بالفارسیۃ۔ **بیت** نہ ہر کہ سر بتراشد قلندری داند٭ نہ ہر کہ چہرہ برافروخت دلبری داند٭ وقال آخر مصراع ہر گدائے مرد میدان کے بود٭ التجلی علی ثلثۃ انواع ذاتی وصفاتی وافعالی کل موجود یظہر ویوجد ینبغی لہ ان یتجلی اللہ تعالیٰ علیہ بتوجہ الیہ بحسب الذات فیوجد فی الخارج بالوجود الظلی والوہمی والخیالی ثم یتجلی بالتجلی الصفاتی ثم یتجلی بالتجلی الافعالی فان جمیع الاشیاء مظہر الذات والصفات والافعال لیس للصفات وجود سوی الذات ولا افعال بدون الصفات ففی بعض الاشیاء ظہور الاسماء غالب فی بعضہا ظہور الصفات وفی اخری ظہور جمیعہا تنبیہ بعض الصوفیۃ قالوا بالتوحید الوجودی واعتقدوا بان الوجود واحد لا غیر بہذا المعنی ان صدور العالم بسبب انعکاس الصفات علی الصور العلمیۃ التی ہی الاعیان الثابتۃ ذاتہ تعالی یقتضی العلم والعلم عندہم عین الذات ویستفیض منہ تعالی فی مرتبۃ العلم الاعیان الثابتۃ بالفیض الاقدس والاعیان عین العلم ولیس للاعیان بعد الوجود سوی الصور العلمیۃ وظلال الصفات مادۃ والصور العلمیۃ عین العلم وظلال الصفات عین الصفات وعلی ہذا قال بعض العرفاء بالفارسیۃ **رباعی** در مذہب ما چو سایہ ونور یکے است٭ خاک رہ فقر وتاج فغفور یکیست٭ آنجا کہ مقام پاکبازان جہان است٭ دانم بیقین کہ دار ومنصور یکے است٭ والفرق بالاطلاق والتقیید والصفات عین الذات فلا موجود سواہ ولہذا قالوا ہمہ اوست وسبحانی ما اعظم شانی وانا الحق ولیس فی جبتی سوی اللہ غایۃ ما فی الباب ان حقائق الممکنات ہی الصور العلمیۃ مع انعکاسات صفاتہ وہم یرون الصور عین العلم والعلم عین الذات ولذا قالوا بوحدۃ الوجود وقولہم ہذا وان کان مسامحۃ فان الفرق بین الظل والاصل لا یخفی اما اذا امعن النظر فی حقائق الممکنات لا یوجد سوی الصور العلمیۃ وظلال الصفات شیٔ وفی بحر مشاہدۃ تجلیات صفاتہ تعالی فی ہذہ الصور غرقوا لہذا صدر منہم ہذہ الکلمات وبعض الصوفیۃ قالوا بالتوحید الشہودی بہذا المعنی ان السالک اذا سلک طریق الیقین والریاضۃ ویصل بعد طیہ الی حال لا یری غیرہ تعالی ویعمی فی بصر بصیرتہ سواہ کانمحاء الکواکب عند طلوع الشمس وینظر انوار التجلیات الالٰہیۃ فی المحسوسات الظاہرۃ والباطنۃ فلا یتیسر لہ فی غلبۃ الحال مشاہدۃ غیر الحق سبحانہ فیعتقد ان غیرہ تعالی لیس شیئا موجودا ففی ہذا الحال یقول لا موجود الا اللہ وسبحانی ما اعظم شانی وانا الذی کلم موسی فی طورہ

والاشياء جميعها موجودة اما اذا غلبت تجليات تعالى عليه يمحو كل شئ فيها عنده كمعاملة الشمس والكواكب فان الكواكب
والشمس كلاهما في النهار موجودان لكنها في جنب شعاع الشمس استترت بتمامها حتى لاترى قط وهذه المعاملة ايضا بالنسبة الى
شهود السالك وعند بعض الصوفية التوحيد الشهودي غير واقعي والواقعي هو التوحيد الوجودي **تنبيه** الشهود عند الصوفية على
نوعين احدهما شهود الذات المقدسة المعراة من الظهور في لباس المظاهر والثاني ان يرى في لباس المظاهر بلا وصف الجمعية
بل منبعث الوحدة وعدم الشركة ويسمون هذا الشهود بشهود الاحدية في الكثرة وقالوا ان الرسول صلى الله عليه وسلم كان في
هذا الشهود بعد البعثة ويظهر تحقيق ما نحن فيه مما كتب هذا الفقير كثير التقصير في بعض العرائض في حضرت الغوث الاكمل محمد معصوم
السعيد اللاهوري قدسنا الله باسرارهما وهو ايضا حسنة وهو هذا ان جميع التعينات تحجب بتعين الوحدة واذا يتيسر الرجوع القهقري
لاتحجب الوحدة الكثرة ولا الكثرة الوحدة فعلم من هذا ان معاملة الطريق على ثلثة انواع في حق الناقص يحجب الكثرة الوحدة
وفي حق الكامل يحجب الوحدة الكثرة وفي حق الكامل المكمل لايحجب الكثرة الوحدة ولا الوحدة الكثرة وهذا الشخص الثالث يصلح ان
يزين مسند الافادة ولهذا الشخص يحصل المقام في وقت يغمض عينه عن الصفات ويعامل بالذات بغير التعين وقيد الاطلاق والا
فهو وان كان يتراءى عزيز الوجود شريف القدر لكنه لايخلص من مرتبة الصفات فان في حضرت الجمع وجمع الجمع يجد الذات
متعينا بالتعين الصفاتي وان كانت الصفات غير زائدة على الذات بل عينها والفرق عقلي يعني لاهو باعتبار العقل ولاغيره بحسب
الحقيقة لكن اذا كانت الذات في حد ذاتها منزهة من كل قيد وتعين سواء كان ذلك التعين زائدا على الذات او عينها حتى من
قيد الاطلاق لامحالة يجد في كل موطن متعينا زائدا او عينا وهذه المعرفة لايتيسر بالطور العقلي واهتدى اليها هذا الفقير خادم تلك العتبة
العلية اعني عتبة حضرة المرشد الحمد لله على انعم على فظهر من هذا البيان ان الشهود الاول للكامل والثاني للكامل المكمل ذلك فضل الله يؤتيه من يشاء
والله ذو الفضل العظيم **سوال** قلت قبل هذا ان الاعيان الثابتة عين العلم والعلم عين الذات فالامر والنهي الشرعيان وجميع احكام
الشرع على مايترتب والتعذيب والتنعيم لمن يثبت **جواب** ترتب هذه الامور في المظاهر الكونية في مرتبة الظل جائز لان عينيتها
بالذات ليس بهذا المعنى ان الاعيان لعينها عين الذات الالهي وحكم الذات حكم الاعيان بل بهذا المعنى ان الاعيان فاضت
من الذات بالفيض الاقدس مثل فيضان الصفات من الذات وليس لها مادة في الخارج سواها بانعكاسها يتراءى موجودة
في الخارج فالاحكام الكائنة في المظاهر الكونية الظلية لاتجري في الاصل اصلا كاحكام الاصل لاتجري في الظل اصلا ويظهر
هذا بمثال وهو ان الشمس مرتفعة من اتصال العبير والقاذورات ومع ذلك يقع ظلها عليهما ومن وقوع الظل لايتلوث من القاذورات
كما لايتطيب من العبير فعلم ان حكم الظل غير حكم الاصل ومثال اخر ان بعض الاولياء الكرام صلوات الله وسلامه على نبينا و
عليهم الصلوة والسلام في اماكن مختلفة متمثلون بالصور المختلفة ويظهرون في مواضع شتى ويأتون للصلوة وطواف الكعبة الشريفة
زادها الله تعالى شرفا وتعظيما وتكريما والصور الاصلية ثابتة في مكانها فما يقع شئ على صورهم المثالية من القتل وغيره لايظهر شئ منها
على الصور الاصلية وتلك الصور ظلال للصور الاصلية وتوابع ومامورة فتلك الصور حكمها لايظهر على الاصل كذلك الحق تعالى
شانه منزه من هذه الامور وبهذه الامور صور العالم متصفة وهو الآن كما كان لاتغير في ذاته ولا في صفاته بحدوث الاكوان **سوال**
اذا كانت الهداية والاضلالة من انعكاس الصفات تعالت فلما فائدة ارسال الرسل **جواب** لايظهر الهداية والضلالة بدون ارسال

الرسل لان الهداية متابعة الرسل والانبياء صلوات الله وسلامه على نبينا وعليهم وآله وآلهم اجمعين والضلالة مخالفتهم صلوات الله وسلامه على نبينا وعليهم وآله وآلهم ومتابعيهم ٭

مکتوب پنجم (۵)

از مکتوبات قدسی سمات قبلهٔ طالبان خدا حضرت ایشان ما که بنام فضیلت پناه محمد عثمان صدور یافته در ترغیب بر متابعت سنت و ترهیب از ارتکاب بدعت در اقوال و افعال و احوال و انقسام متابعت بصوری و معنوی و وجات آن و اقسام محبت و اصحاب آن و بیان آنکه عبادت بقدر معرفت است و بیان حصول معرفت حقیقی و بیان آنکه صدور جمیع امورات علمی و غیبی از حب است و ماینا سب ذلک من الاسرار الغامضة وغیر ذلک

بسم الله الرحمن الرحیم الحمد لله بجماله وجلاله والصلوة والسلام والتحیات اتمها واکملها علی محمد وآله بعد از ادا اسلام سنت سید الانام بخدمت میان محمد عثمان تحقیق متابعت صوری و معنوی از قولی و فعلی و حالی و اسرار غامضه که تعبیر از آن بشریعت و طریقت و حقیقت و معرفت یا ظاهر شرع و باطن آن و علم و عمل و حال و مقام کرده میشود که کریمه قل ان کنتم تحبون الله فاتبعونی یحببکم الله و یغفر لکم ذنوبکم والله غفور رحیم احتواء آنها کرده و اشتمال بر آنها نموده رقم زده کلک بیان کرده می آید بگوش هوش باید شنید و جام غفلت از آن نباید نوشید بعضے گفته اند آیهٔ کریمه در حق یهود و نصاری نازل است ایشان نحن ابناء الله واحباؤه میگفتند حضرت حق عز سلطانه قایل بر محبوب خود امر کرد که بگو مر ایشان را اگر هستید شما ایں یهود و نصارے که خلاف نحن ابناء الله واحباؤه در عالم انداخته اید و دعوے میکنید که دوست میداریم خدا را اگر در دعوے خود صادق آئید پس پیروی کنید مرا تا خدائے عز اسمه شما را دوست دارد و بیامرزد و خدائے گناهان شما را او خدائے آمرزنده است آن کسانے را که بر اثر من واثق بر قدم من صادق و در متابعت راسخ اند مهربان است بر ایشان برحمة خاص و بعضے گفته اند خطاب او جناب حضرت وهاب بزبان سید البشر رفدا علیه امهاتنا والآباء علیه وآله افضل الصلوة واکمل التحیات متوجه قریش گشته است ایشان میگفتند ما بتان را دوست میداریم و بشفاعت ایشان نزدیک خدائے آسمان میرویم ایشان را گفتند اگر حق جل مجده را متابعانید متابعت محبوب او را از دوست ندهید شان نزول این آیهٔ کریمه اگرچه برین منوال است اما در عمل بران همه بنی آدم برابر اند حقیقت خطاب از عالی جناب متوجه جمیع نسمات در همه جهانست میفرماید که دریافت رتبهٔ محبت و درجهٔ مودت چه در شریعت و طریقت و چه در حقیقت و معرفت مربوط و منوط بمتابعت محبوب من است پس هر که دعوے محبت کند و خواهد که این صولجان مودت را درین میدان و چوگان بدست آرد بر وے لازم است متابعت سعادت درجت او صلی الله علیه وسلم در قول و فعل و خلق و حال و سیر و عقیده چه صحت محبت و ظهور صدق این منزلت جز برفتن بر اثر خیر البشر صلوات الله وسلامه علیه وآله الی یوم الحشر والنشر صورت نمے بندد هر گرا در دل نیک خصل حب حضرت حق جل فی جلاله موجود باشد

اختیار مخالفت از او امر وے تعالےٰ نخواہد کرد و ایثار نواہی نخواہد نمود و جز در بے متابعت بر دے خود نخواہد کشود چہ محبوب
محبوب محبوب است شنیدہ باشد بلکہ دیدہ کہ ہر کہ علاقۂ محبت بشخصے بہوا نفسانی داشتہ باشد چندان در حب او فرو رفتہ
و انہماک یافتہ مے باشد کہ ہر چہ محبوب او فرماید سعادت خود دانستہ باتیان آن مبادرت می نماید و امتثال امر او کردہ بر
روئے خود در محنت و مشقت میکشاید و از ارتکاب دل آرزو کے او اجتناب میفرماید و در دعوے محبت صادق می آید ہر چند
این معاملہ بہوائے نفس بدکیش سوء اندیش است طرفۃ العین غلین نامرضیات بر صورت صدق ارادت او ظاہر نمے
گردد پس مخالفت او امر و ارتکاب نواہی حضرت الٰہی از محب صادق او چگونہ بر خواہد زد و مصدق در امتثال اوامر و اجتناب
از نواہی متابعت آنحضرت رسالت مرتبت است کہ مامور بہا است قال عز من قایل جل جلالہ اطیعوا اللہ و اطیعوا الرسول
و محک تجربہ در شناختن مسلم و کافر و محق و مبطل در منزلت شریعت و طریقت و حقیقت ہمین متابعت سعادت درجت
او است صلوات اللہ و سلامہ علیہ و آلہ ہر کہ بر محک تجربہ درست نیاید در دعوے خود کذاب است اگر دعوی اسلام دارد
حقیقی و معنوی باشد یا شرعی صوری جز بمتابعت رسالت منزلت و ما جاء بہ درست نمیشود قال صلے اللہ علیہ و آلہ وسلم
لا یؤمن احدکم حتی یکون ہواہ تبعا لما جئت بہ ہرگز مسلمان نمے شود و بدرجہ اسلام و حقیقت آن نمیرسد و مؤمن با یمان
ظاہر شرع و باطن آن نمیگردد یکے از شما تا کہ خواہش و ارادت او تابع نشود مر آن چیزے را کہ آوردہ آم از نزد خدا جل فی
جلالہ او صلوات اللہ و سلامہ علیہ و آلہ از نزدیک حضرت ذوالجلال و الافضال او امر و نواہی آوردہ است و مربوط بمتابعت
حضرت رسالت منزلت علیہ و آلہ افضل الصلوات و اکمل التحیات گردانیدہ تا عاصی و مطیع ہر درجہ شریعت در پیدا و ہلا
افتد اگر بمتابعت شریعت علے صاحبہا الصلوات و التحیۃ بانقیاد باطنی کہ متصل باقرار باشد سر بر کرد و دعوت الحضرۃ صاحب
رسالت علیہ من الصلوات و التحیات اکملہا و اجملہا قبول نا کردہ از طریق سداد کہ موجب وداد است منحرف گشت در ورطہ
کفر صریح افتاد و اصل ایمان و ایقان را از زمین قلب او مستاصل نمود دلیل حال بدسگال او است کہ اعز من قال
جل مجدہ فرمودہ است فان تولوا فان اللہ لا یحب الکافرین بگو اے محمد صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم فرمان برید حضرت حق جل
جلالہ را در او امر و نواہی و پیغمبر او را صلے اللہ علیہ وسلم در احکام ظاہر شرع و باطن آن پس اگر برگردید و منحرف شوید
از اطاعت خدا جل جلالہ و رسول خدا صلے اللہ علیہ و آلہ وسلم پس بدرستی کہ خدائے دوست نمیدارد کافران را وضع
مظہر در موضع مضمر در کلام حضرت علام دلالت میکند بر آنکہ تبرا از اطاعت خدا جل جلالہ و رسول او صلے اللہ علیہ
وسلم کفر است و نفی در حدیث نفی اصل ایمان است نہ کمال آن پس چون اصل ایمان از زمین بدآئین او بنا بر عدم
متابعت از بیخ برکندہ شد محبت سعادت منزلت کہ متفرع بر ایمان است در حق وے کجا صورت بندد و از پائے در آمدن
درجت ایمان از جہتہ عدم متابعت است اما چون در انقیاد بر اثر افضل البشر علیہ من الصلوات اتمہا و من التحیات اعمہا
ردو بما جاء بہ من عند اللہ ایمان آورد سعادت نفس ایمان ظاہر شرع او را حاصل شد و از ورطہ اصل ہلاکت کہ کفر است و
موجب صد فلاکت است برآمد لیکن متابعت سعادت درجت تمام در کام او وقتے خواہد شد کہ متابعت صوری و معنوی قولا و
فعلا خلقا و حالا عقیدۃً و طویۃً صورت بندد و درین ہنگام رتبہ محبوبیۃ کہ کریمہ و یحببکم اللہ مصرح آن منزلت است کہ منوط و مربوط

بمتابعت کامله بود صورت میگیرد و محبّت ذات حضرت الٰہی در حق وے در کار میگردد و بخلعت محبوبیت چون متبوع او را مے نوازند محبت عبد مقتضی فنا است و محبت ذات موجب بقا و اجتبا رزقنا اللّٰہ سبحانه ہذه المرتبة العلیا والدرجة الاسنی بمنه وکرمه و بر تو پوشیده نزد و محبت بنده را بر خدا تعالے درجات است محبت او در شریعت و طریقت و حقیقت و معرفت محبت مذکور و در ہر مرتبه از مراتب شریعت مربوط و منوط بمتابعت آن رسالت منزلت است صلوات اللّٰہ وسلامه علیه وآله این محبت را در ہر درجه از درجات مذکورات کمال و نقصان است کمال برفع حجب و نقصان بکثرت آن کما سیظہر الحال علیک عن قریب ان شاء اللّٰہ تعالے در رفع حجب جز بمتابعت رسالت مرتبة نیست و کمال تا آخر درجات غیر از متابعت صورت نمیگیرد متابعت در اول وہلت در حق مبتدی بتکلف است و در آخر منزلت در حق منتہی بتکلف است محبت او برو تعالیٰ در شریعت علی صاحبہا الصلوات والتحیات متابعت رسالت مرتبت است علیه افضل الصلوات واکمل التحیات در اتیان فرائض و واجبات و مستحبات و نوافل خیرات و امتثال اوامر و اجتناب از نواہی و رضا و موافقت بقضا و قدر و اگر در ارتکاب معاصی کوشد و از شبہات رو نپوشد و در اتیان فرائض و امتثال اوامر تہاونی ورزد بسبب تقصیرے بود که در محبت است و در مرآت عدم متابعت ظاہر گشته ہر چند در متابعت سست تر درجۂ محبت و رتبه مودت فروتر و کشودان ورے طریقت بروے کمتر چه احوال نتائج اعمال اند پے وجود اعمال صالحه مامورہ و زائدہ مدعی محبت و صال و کمال فرو رفته در ورطه وبال است چه متابعت آنحضرت رسالت مرتبت صلی اللّٰہ علیه وآله وسلم در جمیع احکام وما جاء به من عند اللّٰہ مامور او تعالے است و مامور محبوب محبوب است پس مکذب او درین باب عدم متابعت آمد نعم ما قالت الرابعة العدویة رحمہا اللّٰہ تعالے شعر تعصی اللّٰہ وانت تظہر حبه ہذا لعمری من الفعال بدیع + لو کان حبک صادقا لاطعته ان المحب لمن یحب مطیع + وفی ہذا الزمان کثیر من یدعی المحبة والتوحید وتری فی طریق مکة کثیرا منہم یدعون الحال ومع ہذا یصدر منہم المحال کل المحال وکیف لا لان الدہر ما ترک فی زماننا ہذا من شراب المحبة و آثارہا الاشیاء قلیلا وہی البقیة التی بہا بقاء حیوة العارفین المستورین عن اعین الاغیار بہ باقیہا انکتم واختفی عن البصائر والابصار حتی کان اخفاءہا ایضا مختفیا اے صارت بحیث لا یشعر بہا وباختفائہا ایضا نعم ما قال الشیخ المحقق المدقق قدوة عرفاء العالمین ورئیس اکابر المکاشفین ابو حفص عمر بن علے السعدی المعروف بابن الفارض المصری قدس اللّٰہ سره العزیز شعر ولم یبق منہا الدہر غیر حشاشة کان خفاءہا فی صدور النہی کتم فلم یبق منہا بین ایدی الناس فے ہذا الزمان فے الحقیقة الا اسم و رسم فظہر الناقصون فی صور الکاملین والمبعدون فے شان المقربین وذلک لان النبوة قد ختمت والاولیاء قد اختفوا قال العارف المذکور رحمه اللّٰہ تعالے شعر ومن بین احشاء الزمان تصاعدت ولم یبق منہا فی الحقیقة الا اسم فاحترز ثم احترز من مشائخ زماننا واستخر من اللّٰہ جل مجده ان اللّٰہ ہو الہادی الی سبیل الرشاد والمبلغ الی طریق السداد عصمنا اللّٰہ من جمیع ما کرہه ولنعم ما قال العارف الجامی قدس اللّٰہ سره السامی شعر حریفان باده ہا خوردند و رفتند + تہی خمخانہا کردند و رفتند + نمے بینیم درین ایام خامی + که باشد بر کفش از باده جامی + و محبت او برو تعالیٰ در طریقت در متابعت سید السفراء صلوات اللّٰہ وسلامه علیه واٰله الی یوم الجزاء نفی ماسوے اللّٰہ و پوشیدن غیر اللّٰہ از چشم شہود است تا وجود موہوم از بصر بصیرت مرتفع گشته وجود معلوم

در نظر ماند چه در طریقت نفی ماسوی الله مطلوب است و کمال و نقصان محبت درین موطن بفنا و فناء فناء ظاهر گردد فناء آنکه وجود اشیاء در بصر بصیرت او مضمحل گردد و شعور برین فناء مضمحل داشته باشد و فناء فنا آنکه شعور که بر فنا داشته بود بر دو کحالة النوم فناء اول ناقص و فناء ثانی کامل و اتم بآن فنا سیر الی الله بتمام و انجام مے یابد و دائرہ امکان زیر قدم استفساد محبت وے می آید و محبت او برو تعالی در حقیقت بر قدم و متابعت او صلی الله علیه و آله وسلم متخلق باخلاق سبحانی و موصوف باوصاف رحمانی جل مجده شدن است و رینجا سیر فی الله که عبارة از بقا بالله است متحقق میگردد و باقی بالله در مرتبه حقیقت البته متصف بصفات الله می باشد زیرا که ذات درین موطن جز صفات ظهورے ندارد پس از گرفتاری بصفات تفصیلا باشد یا اجمالا گزیرے نیست نقصان و کمال این موطن بحصول سیر اجمالی و تفصیلی ظاهر میگردد و بسیر اجمالے در نهایت مقام میرسد و بسیر تفصیلے بنهایة نمیرسد و کمال محبت آنست که تا آخر نقطهٔ وحدت رساند و محبت او برو تعالے در معرفت بمتابعت رسالت منزلت علیه من الصلوات اتمها و من التحیات اعمها فانی شدن است در ذات بے ملاحظه صفات و در مرتبه حقیقت فنا در ذات بملاحظه صفات است و درین موطن در بحث قبل ازین سیر فی الله بود و سیر این موطن سیر در اقربیت است و پیدا آمدن کمال و نقصان محبت در مرتبهٔ اقربیت بدریافت معرفت ذات است بے اعتبار صفات و عدم دریافت آن با آخر نقطه معرفت رسیدن و عدم رسیدن است و اگر کمال معرفت ذات دست ندهد نقصان تمام در محبت نیست کسرے نقصان در محبت دارد و اگر هیچ معرفت ذات دست نداد کمال نقصان در محبت دارد همبرین قیاس ست هر مرتبهٔ از مراتب مذکوره و عدم کمال استعداد محبت درین موطن بنا بر عدم کمال متابعت است هر چند کمال در متابعت آید استعداد محبت افزاید چه ازدیاد محبت و مودت مربوط بمتابعت صاحب شریعت است علیه من الصلوات اتمها و من التحیات اعمها و کریمه ان کنتم تحبون الله فاتبعونی مبین این سر است پس مبنا بر جمیع مراتب محبت شریعت آمد او اصل و دیگر فرع و وجود خلل در اصل موجب خلل در فرع است رخنه در سفل پیدا آمد در علو لاچار ظاهر آید قوت اساس و ضعف او در فرع تاثیر تمام است نعم ما قال العارف التبریزی رحمه الله الاعز قوله ؎ شریعت را مقدم دار اکنون ٭ طریقت از شریعت نیست بیرون ٭ کسے کو در شریعت راسخ آید ٭ طریقت راه بر وے خود کشاید و بر تو مخفی نماند هر محبتے در هر مرتبه که یافته شود و در هر مظهرے که دیده شود ظل بعید یا قریب محبت حقیقیه است که آن عین حقیقت الهیه در حضرت احدیة است بحسب حقیقت نه عقل چه بحسب عقل چون سائر صفات ذات زائد بران در نظر می آید و ازینجا است که نظر بر زیادتی صفات کرده بعضے اولیاء کرام صلوات الله وسلامه علی نبینا و آله و علیهم الصلوة والسلام تعین حبی را ماورا تعین اجمالے ثابت نموده اند و مقدم بر تعین علمے دانسته اند و نیز متمسک ایشان درین باب حدیث قدسی است کنت کنزا مخفیا فاحببت ان اعرف فخلقت الخلق لاعرف و این حدیث مقتضی صدور جمیع ظهورات علمی و عینی از حب است پس تعین حبی نزد ایشان مقدم از تعین علمے آمد شاید که معلوم شان نساخته اند که صدور جمیع ظهورات علمی و عینی ہے از حب بعد از علم است نه قبل العلم از اینجا باید دانست که جمیع تعینات در تعین اجمالے داخل اند و تعین اجمالے جمیع را شامل تحقیق این مقام و حل اشکال این مرام این است که صفات لاهو و لا غیره اند یعنے دو جهته دارند جهته عینیت و جهته غیریت بحسب حقیقت عین ذات اند و زائد بر ذات نیستند

وباعتبار عقل غیر وزاید بر ذات حسب عینیت حقیقة احدیة صرفه است یعنی ذات من حیث هی هی بلا اعتبار صفة وباعتبار عقل
کہ غیریت صفات منظور نظر عقل است آن در تعین تفصیلے است نظر بر زیادتی صفات کہ اعتبار عقلے ست ہر چند صفات
متعین بتعین زاید یافتہ شوند وحجاب ذات در نظر آیند وہر صفة ظاہر گردد وحاجب ذات آید تعین حبی از تعین علمے مقدم
نیست مؤخر از تعین بعلم است حب شیٔ قبل العلم بشیٔ نیست کما قلنا بالحب بعد از علم بشیٔ است وبحسب حقیقة وعینیت صفات
چنانکہ شیخ محی الدین ابو عبد اللہ بن محمد بن علی بن العربی الطائی الحاتمی رحمہ اللہ تعالے بران قائل است ودیگر مشایخ متقدمین
تا ذات متعین بعلم نشود ہیچ صفة ولو صفة الحیوة والحب وغیرہا دران حضرت در نظر نیاید وملحوظ نگردد بعد از حیوة اول از
بطون کہ بعرصہ ظہور بظہور می آید علم است ودرین حضرت جملہ اعیان ثابتہ بحضور اسم علمی حاضر وظاہر آمدند چون حضرت
حق اقتضاء ترجیح وجود اعیان ثابتہ بر عدم کرد مقتضی این امر گشت این معنی صفة ارادة است اسم مرید از ینجا ظاہر گشت
وچون علم حق اراوت باستوا واستیلا قرین شد برائے ایجاد اعیان بر حال عدم این صفت قدرت است اسم قدیر ظاہر
آمد این صفت را باصفت حیوة ارکان ایجاد گویند وقبل از وجود خارجی اعیان ثابتہ چون حضرت حق ایشان را مشاہدہ
می نمود این صفت بصر است اسم بصیر ظاہر شد وچون اعیان ثابتہ بزبان استعداد التماس نمودند کہ ما از بہر چہ مظہریم بظہور
رسان اطلاع حق بملتمسات ہمداو قبول حق ملتمسات ایشان را صفت سمع است اسم سمیع از اینجا ظاہر آمدہ وچون ارادة
وقدرت باین حال منضم گشت ومتعلق بصدور ایجاد اعیان شد وبامر کن ظہور اعیان خواست این صفت کلام است واسم
متکلم ازین حال ظاہر آمدہ است این شش صفات مذکورہ چون مترتب بر حیات است صفة حیوة مقدم بر صفات آمدہ و
اسم حی مقدم اسماء حیوة صفت است وہی اسم علم صفت است وعلیم اسم ارادت صفت است ومرید اسم قدرت صفت
است وقدیر اسم بصر صفت است وبصیر اسم سمع صفت است وسمیع اسم کلام صفت است ومتکلم اسم این اسماء سبعہ را
ایمہ اسما خوانند وامام این اسما بعضے حی گویند وبعضے علیم این صفات واسما چون منفک از ذات نیستند اسماء صفات
ذات شمرند وباقی صفات را صفات فعل حاصل آنکہ بہر تقدیر صفت حبی مؤخر از علم آمدہ است وصفة حیوة مقدم از علم لانہا صفة
مصححة للعلم وآنچنانکہ گفتہ آمدیم کہ تعین بعلم مقدم از تعین حبی است ازین جہتہ است کہ صدور جمیع ظہورات بعلم است تا علم
نبود حب از چہ باشد اینجا کہ حسب حقیقت است اصل صفت علم مقدم است ظہور آن نیز مقدم است در تعین اول پس
بہر تقدیر تقدم صفت علم را آمد وبعد از ان ہر چہ صدور یافت بحب است وصفت حبی بر خود او تعالے جل مجدہ ثابت کردہ
است قال عز من قایل یحببکم اللہ وقال ایضا فسوف یاتی اللہ بقوم یحبہم ویحبونہ الآیة وفی الحدیث القدسی کنت کنزاً مخفیاً
فاحببت الحدیث مشایخ گفتہ اند وہو الحب ومنہ الحب والیہ الحب فمنہ ظہر ما ظہر افراط محبت را عشق گویند ودران جناب
ہر چند حب زیادہ باشد افراط نیست پس اطلاق عشق بر ونکند تعالے اللہ عما لا یلیق بشانہ اما اطلاق عشق بر بندہ در
است است وقتے کہ در نظر بندہ جز او تعالی مضمحل گردد وغیر حق در بصر بصیرتش نماند چہ در اصطلاح اہل تصوف حب
الہی کہ بدرجہ کمال رسد آنرا عشق گویند حضرت حق تعالے چون بصفت محبت موصوف است بہمین محبت صدور
جمیع اشیا آمدہ باین محبّت ذاتیہ است ظہور کمالات صفاتیہ کہ سبب ظہور جمیع موجودات است گشتہ است اصل محبّت صفاتیہ

همین محبت ذاتیه است واصل الفت ومحبت که در مابین ارواح یا اشباح که واقع است همین است در حضرت احدیته که دران موطن
کثرت هرگز منظور نیست و نه تعدد ملحوظ و نه بصفت موصوف و نه بنعت منعوت محبت عین ذات است وچون از احدیته
در مرتبهٔ وحدت که تعین اول است ظهور نماید وظاهر گردد درین موطن بتعین حب چون دیگر صفات اجمالا نیز متعین گردد
درینجا بحسب عقل نشان غیریت محبت از ذات ظاهر وباهر می آید نظر باعتبار عقل درین موطن گفته نشود که بحسب اجمال
وعدم تمیز محبت عین ذات است چه تعین ومرتبهٔ ظل باعتبار عقل حاکم برین نیست کما لا یخفی علی الذائقین وچون از
وحدت در مرتبهٔ واحدیت ظهور گردد درین حضرت محبت با مظهر خود تمیزے می یابد در رنگ صفات دیگر وبنا بر تفصیل
پذیرفتن مرایا ظلال صفات نیز تمیز وتفصیل پیدا میکنند همین ظلال صفات با مرایای خود بطریق اجمال در حضرت تعین
اول که وحدت است حقیقت محمدیست علیه من الصلوات اتمها ومن التحیات اعمها همین حقیقت محمدی علیه وآله
افضل الصلوات واکمل التحیات حقیقت انسانی است چون در تعین اول مجمل بود درین موطن تفصیل مے یابد وهر فرد از افراد
انسانی یکے از دیگرے متمیز میگردد مثل درخت وشاخ وبیخ وبر از درخت حقیقت محمدی اصل آمد وحقایق دیگر ظلال آن وفایض
ازان آن حقیقت الحقائق آمد حقیقت این حقایق علیه وعلیه چنانکه مرآت صفات واجبه گشته است مرآت محبت نیز
هست والا نه مظهر اتم نباشد پس محبت مربی ذاتی حقیقت محمدی که حقیقة الحقایق است اصالة آمد ودیگر حقایق چون ظلال
آن حقیقت جامعه اند بطفیل وتوسط ایشان را از محبت حظے رسیده است وبحسب ظلیت نصیبے فراخور خود آورده اند پس
خط محبت او از دیگران وافر آمد پس او صلی الله علیه وآله وسلم قلزم محبت آمد ودیگران قطرهٔ ازان دریا بدست دارند مصراع
آنچه خوبان همه دارند تو تنها داری * حقیقت محمدی که ذکر یافت حقیقت کلی است که جامع جمیع حقایق مخلوقات است
نه آنکه حقیقت نوعی است قول او صلوات الله وسلامه علیه وآله انا من نور الله وکل شیئ من نوری موید این معنی است در
جمیع خلایق که محبت دیده شود بطفیل اوست چه ایشان ظلال آن حقیقت جامعه اند حقیقة محمدی علی صاحبها صلوات الله
وسلامه که حقیقة الحقائق است مظهر اسم جلاله است که جامع جمیع صفات است چه وداد ومحبت وچه لطف ورحمة وچه عظمت
وجلالت ومربی دیگر حقایق اسم جامع نیست چه ایشان ظلال حقیقت مجمله اند بلے بقدر متابعت ومناسبت بتوسط حقیقة
حضرت رسالت منزلت صلوات الله وسلامه علیه وآله حقیقت ایشان را اسما وصفات تربیت میکنند حقیقت هر کرا
یک صفت تربیت کند امروز همان اسم ظهور خواهد کرد واگر زیاده از یک تربیت کنند امروز درین نشاء انسانی مظهر همان اسماء
خواهد بود مثلاً حقیقت او را علیم تربیت کرده امروز مظهر علم باشد مردم ازین ینبوع علم سیراب خواهند شد واگر حقیقت او را اسم
رزاق تربیت کرده درین موطن بتوسط او رزق بمردم خواهد رسید واگر بسیار صفات واسما مربی حقیقت او اند مظهر جمیع آنها
خواهد بود همچنین اگر مربی حقیقت او وداد ومحبت است امروز مظهر محبت است غیر حقیقت او صلوات الله وسلامه علیه وآله
حقیقت هر کرا که بسیار اسما وصفات تربیت کرده اند از دیگر مظهر تمام است واگر صفت محبت حقیقت او را بسیار تربیت کرده
است چون از دیگرے حقیقت او از محبت تربیت بسیار یافته است نسبت بدیگر مظهر اعلا محبت است وهمین اسم رب
حقیقت او است ومبدا فیض در هر مرتبه که نظر کنی اصل لطف ومحبت وجلالت وعظمت در هر موطن درجهٔ بعد درجهٔ جز

ظل وظل الظل اسماء وصفات واجب جلت عظمته نخواہی یافت وہرچہ بتو رسیده است غیر از وساطۂ حضرت رسالت مرتبت صلوات اللہ وسلامہ علیہ وآلہ نخواہد بود اگر بوجود علمے کہ حقیقت تست یافتۂ بتوسط حقیقت آنحضرت است علیہ وآلہ من الصلوات اتمہا ومن التحیات اتمہا واگر بوجود خارجی روحی یا مثالی یا شہادی یافتۂ ہمہ بتوسط شریف اوست علیہ افضل الصلوات واکمل التحیات اگر ظلال حقایق در اول مرتبہ خارج کہ آنرا عالم ملکوت وعالم ارواح خوانند ظاہر کروند بطریق اجمال ظاہر خواہند گشت یا علے التفصیل علے الاجمال روح محمدی است ہمین اول مخلوقات است وعلی التفصیل ارواح ونفوس دیگر مخلوقات روح محمدی علیہ افضل الصلوات واکمل التحیات ظل حقیقت مجملہ چنانکہ حقایق ظلال حقیقت مجملہ اند ارواح ونفوس نیز ظلال روح محمدی اند صلوات اللہ وسلامہ علیہ درین موطن ودر رنگ آن اجمال وتفصیل است روح محمدی علیہ من الصلوات اتمہا ومن التحیات اعمہا حقیقۃ جامعۃ جملیہ روحیہ است وافراد ارواح تفصیل او اند ومن ہذا قال الشاعر رحمہ اللہ تعالی ؎ محمد کافرینش پایۂ اوست ✤ وجودش شخص وعالم سایۂ اوست ✤ چو بود از نور پاک حضرت حق ✤ ہمہ ارواح از وکروند مشتق ودر رنگ اجمال وتفصیل مذکور در مرتبۂ مثال نیز ثابت است واین چنین در مرتبہ شہادت نیز واقع است وتفصیل او عرش وکرسی وسموات سبعہ وعناصر اربعہ ومو الید ثلاثہ معادن نبات حیوان وآخران انسان در مرایائے مجملہ ومفصلہ درین موطن محبت نیز ظہورے دارد ہرچہ در مرایائے موطن مذکورہ محبت دیدہ شود ہمہ ظل آن حقیقۃ است کہ اصل آن محبت است کہ ظل ذات بحت است در نفوس حیوانی وحیوانات وحقائق آنہا محبت ظاہر است ودر جمادات ونفوس کانی وحقائق آنہا مختفی اصل این محبت ہمان محبت است کہ در مرایائے مختلفہ ظاہر آمدہ است ہرچہ مرات دارد از خود ندارد از جانب دیگر دارد وہمہ ازان جناب فیاض بایشان رسیدہ است اگر حسن وملاحت است از حسن وجمال او فائض واگر محبت والفت است ظل آن وداد ومحبت است واگر لطف وکرم است عکس ہمان لطف وکرم است ہمہ اشیاء آئینہ دار حسن وجمال او یند ومرات کار جمیع صفات کمال او علموا بذاک او لم یعلموا شعر کل الجہات لشمس حسنک مشرق ✤ وکل ذی قلب الیک یشوق ✤ یا واہب الحسن البدیع لاہلہ ✤ کل لحسنک فی الحقیقۃ یعشق ✤ حاشا یستر ک الحجاب وہذہ انوار حسنک فی العوالم تشرق ✤ ہذا الوجود وما حواہ توہم ✤ ووجودک المتعین المتحقق ✤ من کان یشہد غیر حسنک فی الوری ✤ فوادہ بالکائنات معلق ✤ اصل مرتبہ معبودیت است وظل مرتبہ عبودیت اصل الاصل محبت خدا جل مجدہ وظل الظل محبت بندہ ہر مرتبہ از مراتب حکمی علیحدہ دارد ونسبت اخری اطلاق اسم از اسماء مرتبہ وجوب چون اللہ رحمن رحیم مالک قدوس سلام الخ بر مرتبۂ امکان ثانی است قبیح وکفریست صریح وکذا العکس نعم ما قال العارف الجامی قدس اللہ سرہ السامی رباعی اے بردہ گمان کہ صاحب تحقیقی ✤ واندر صفت صدق یقین صدیقی ✤ ہر مرتبہ وجود حکمی دارد گر حفظ مراتب نکنی زندیقے از انچہ مذکور شد معنے حقیقی کریمہ قل ان کنتم تحبون اللہ الخ باید دریافت وسر فاتبعونی یحببکم اللہ باید شناخت وسر در امر حق کہ متوجہ نسمۂ مشرفہ رسول برحق علیہ وآلہ من الصلوات والتحیات اتمہا واعمہا واکملہا واجمہا گشتہ است و فرمودہ کہ بگو محمد مردم را اگر دوست میدارید خدائے را تعالی شانہ پس متابعت کنید مرا آنست کہ جملہ مخلوقات ظلال حقیقۃ

او ہند چہ در مرتبہ وجود علمی و چہ در مرتبہ وجود خارجی وظل را از متابعت اصل چارہ نیست فرع تابع اصل است فرد ع را از حصول تخلف نیست والا نہ مورد اعتراض گردد فرمود حضرت حق جلت عظمتہ اگر مرا دوست میدارید راہ این دوست داشتن شما مراجز راہ اصل شما نیست از اصل باصل و اصل الاصل پیوستن و سُلّم وصل باصل مطلق کہ موجب اضمحلال جمیع رسوم خلقیہ است ہمین اصل شما است کہ بمتابعت در و سے فانی شوید لاغیر و موجب محبت ہمین راہ اصل شما است محبت مرا جز بمتابعت اصل خود نخواہید یافت از برائے ہمین سراین آوردہ و قل ان کنتم الخ فرمودہ و چون جزء شرط کہ متابعت است بوجود نیاید رتبہ محبوبیت کہ مربوط و منوط بآن است کجا صورت گیرد و چون در متابعت وے صورت و معنے درست آمد پس محبت وے عزاسمہ دربارہ وے در کار می آید چون او را صلے اللہ علیہ و آلہ وسلم از جمیع عالم مختار نمودہ و تاج لولاک لما خلقت الافلاک بر سر وے نہادہ و خلعت اصطفا و اجتبا بروئے پوشانیدہ تابع را کہ جامع ظاہر شرع و باطن باشد و بر قدم وے رود و در متابعت صوری و معنوی درست آید اورا از موہبات نیز حظے خواہد رسید و از جام محبوبیت خواہد چشید و این است اورا تمام از بصر بصیرتش خواہند پوشید درین حالت معرفت رب حقیقت مجملہ او را دوست خواہد داد و رب حقیقۃ خود را یافتہ متابعت کاملہ رب حقیقۃ مجملہ را مے یابد و در ذات بحت فانی میگردد و فنا در ذات بحت الٰہی مے باشد و آن فنا مطلق است کہ عین واثر ہیچ نماند آن تجلے دائمی است و اگر مستمر نباشد یک لمحۃ کالبرق الخاطف روئے آرد آن تجلے برقیست والیہ یشیر قول الشاعر رحمہ اللہ ؎ جلوۂ در کلبۂ ما کرد و پنہان گشت یار ✤ صبح بر شام غریبان یک نفس خندید و رفت ✤ فناء اول اتم است از ثانی فناء ثانی تجلے ذات بحت است در بندہ و آنچہ شیخ محی الدین ابوعبداللہ بن محمد بن علی بن العربی الطائی الحاتمی رحمۃ اللہ علیہ گفتہ است التجلی من الذات لایکون الا بصورۃ المتجلی لہ تجلی بحت در عبد است کہ تجلے برقیست و فیروز الصوفی در عقاید مصرح است قال رحمہ اللہ تعالے واعلم ان العبد اذا کان فی البحت و ہو عبارۃ عن فناء العبد فہذا الحالۃ قد تستمر علی العبد حتی تمام العمر و قد لاتستمر و اذا عاکس ذالک فلا تستمر لمحۃ کالبرق الخاطف و ہو عبارۃ عن تجلی الحق فی العبد انتہی بمتابعت کاملہ نیز تابع خلعت محبوبیت نیز مے پوشانند و قدم محمدی اورا ارزانی میفرمایند و گفتہ نشود کہ آنچہ اولیاء امم سابقہ اند بمتابعت پیغمبر خود رسیدہ اند سلم وصول ایشان را حقیقۃ علمی و عینی پیغمبر ایشان است زیرا آنکہ حقایق جمیع پیغمبران ظلال حقیقۃ مجملہ اند علی نبینا و علیہم الصلوۃ والسلام چون حقیقۃ ایشان ظل آن حقیقۃ علمیہ و عینیہ روحیہ باشد ایشان را سلم تمام کہ باصل مطلق رسند جز راہ حقیقت سید الانام علیہ و آلہ الصلوۃ والسلام نباشد از اینجا است کہ فرمود علیہ افضل الصلوۃ واکمل التحیات کنت نبیا و آدم بین الماء والطین و موید ہمین معنے است حدیث انا من نور اللہ الخ و ازین جہتہ است کہ فرمود حضرت رسالت منزلت علیہ افضل الصلوات واکمل التحیات لوکان موسی حیا لما وسعہ الا اتباعی ہمین راہ مذکور راہ ظہور و وصول است و مصحح ایمان ہمین نردبان است ایمان شرعی صوری و معنوی حقیقی جز این را و صورت نہ بندد ہمان مراتب ظہور و وجود است کہ بمرتبہ اصل و ظل نام مے برند و زبان زد ظاہر شرع در صحت ایمان آمَنْتُ بِاللّٰہِ وَمَلَائِکَتِہٖ وَکُتُبِہٖ وَرُسُلِہٖ وَالْیَوْمِ الْآخِرِ وَالْقَدْرِ خَیْرِہٖ وَشَرِّہٖ مِنَ اللّٰہِ تَعَالیٰ وَالْبَعْثُ بَعْدَ الْمَوْتِ اگر ایمان باللہ است مرتبہ اطلاق و تعین وجوبی است و اگر ایمان بملائکہ است تعین ثالث است کہ عبارت از اشیاء کونیہ مجردہ بسیطہ است تا الی آخرہا در حق اہل ظاہر ہمان مقدار آگاہی دادند و

درحق اہل معرفت بعد از آگاہی پردہ از رخ حقیقۃ معنے برکشادند و ایشان را حقیقۃ معاملہ ایمان نشان دادند الحمد للہ الذی
ہدانا حقایق المعانی مصراع ع بیا ببر زگلستان من ورقہا چند ❊ قبل ازین گذشتہ است کہ محبت بندہ را بر
خدائے تعالیٰ درجات است چنانکہ زبان زد قلم گشتہ است محبت حضرت حق جل مجدہ نیز منقسم است بنا بر
اعتبارات وظہورات و تعینات بسوئے محبت ذاتیہ وصفاتیہ وافعالیہ ہرچہ محبت ذاتیہ است ظاہر مے گردد و
پیدا مے آید از ادراک ذات مر ذات خود را بذات خود واز طلب ظہور خود بصفاتِ خود کہ در مرتبہ احدیۃ بحسب حقیقۃ عین
ذات احدیۃ اند کہ اصل محبت صفاتیہ و اسمائیہ وغیر آنہا است و ہرچہ محبت صفاتیہ است ظاہر میگردد از طلب ہر صفت
از صفات از ذات ظہور خود را در مظاہر خود ہا و ہرچہ محبت اسمائیہ است ظاہر میگردد از طلب ظہور خود ہا در ولایۃ و
سلطنت و دول خود آنہا و ہرچہ محبت افعالی است آنست کہ طلب کنند شیون الٰہیہ ظہور خود را برایۂ مظاہر اسماء
جمالیہ وجلالیہ او تعالیٰ مجدہ ہمین محبت صفاتیہ و اسمائیہ اقتضاء وجود عالم کردہ است ہمین محبت اسماء وصفاتست کہ در
مرایائے مختلفہ اکوان ظاہر میگردد جمیع انواع محبت آثار ونتیجہ محبت اسماء وصفات است بحسب تناسب وتنافر وتوافق
وتضاد آنہا اول در عالم امر کہ عالم ارواح گویند ظاہر میگردد وبعدہ در عالم مثال پس در عالم شہادت چہ وجودات عالم بمع لوازم
آنہا ظلال وجودات اسماء ومقتضیات اندکہ کامنہ در غیب مطلق اند ظاہر میشوند وقوۃ وضعف محبت جہتہ غلبہ احکام
وحدت وکثرت است کثرت بحکم ما بہ الامتیاز میباشد و وحدت بحکم ما بہ الاشتراک و ما بہ الامتیاز مقوی حکم تنافر و
تضاد است قوی میگرداند بغض وعداوۃ وقباحت وشماتت را و ما بہ الاشتراک قوۃ بخش است مر توافق واتحاد را پس
مقوی محبت ومودت ولطف ورحمۃ ہدایۃ وحمایت است لہذا ہرچند حجب بسیار بود تضاد اکثر و چون حجب مرتفع
شوند واحکام کثرت رو بقلت نہند محبت قوی گردد و ہرچند در ظہور قریب حجب قلیل واحکام وحدت غالب
ہر قدر در ظہور قریب افتد بحکم قرب احکام وحدت و واحدیت بروے غالب باشند جماد کہ نزدیکتر از حیوان ونبات
در مرتبہ ظہور افتادہ است پردہائے مشاعر جزئیۃ حسیہ وقوائے نباتیہ وحیوانیہ بر گرد وجود وذات ایشان نہ تنیدہ اند ایشان
ہرچہ مے یابند ودرک میکنند بجہتہ عدم تقیید وظہورات بود بقید وظہور بعیدہ ہرچند ظہور قریب تر کشف تمامتر علے
اختلاف المراتب فی الظہور وکشف تام آنست کہ مدرک بذات غیر مقید بود بعد از رفع تمام اغطیہ نہ آنکہ قوی وآلات را
دران دخلے بود پس این چنین درک تمام وکشف تمام درحق آنہا کہ بعد از جماد مظہر گشتہ اند ارزانی نفرمودہ اند و این از جہتہ
کثرت حجب وکثافت تام است و عارف چون از اسفل مرتبہ ظہور عروج کند وہستی موہوم از بصر بصیرت دور کردہ در ذات
بحت فانی گردد اگر او را کشف دہند ہرچہ درک کند بذات خود درک کند وآنچہ می یابد بذاتِ خود مے یابد تمام وجود او حکم
بصر گیرد یعنے تمامی وجود او چشم گردد و تمام او سمع گردد مسموع بچشم خواہد دید ومبصر بسمع خواہد یافت بدین قیاس است
دیگر صفات و یکے از حواس مانع حاسۂ دیگر نشود از اینجا است کہ مولوی جلال الدین رومی رحمۃ اللہ تعالےٰ علیہ گفتہ
است مثنوی ❊ او زہی از تنگے واز ننگ ونام ❊ عشق اندر عشق بینی والسلام ❊ پس بدانی چون کہ رستی از بدن ❊
گوش وبینی چشم می باید شدن ❊ راست گفتہ آن شہ شیرین زبان ❊ چشم گردد مو بموئے عارفان ❊ آنچہ گفتہ آمد

کہ یکے از حواس مانع حاسۂ دیگر نمیشود در مرتبۂ صفات وقید است اما نظر بر کمال ذاتی تمام وجود سالک مدرک گردد بنا بر فناء
ذاتی چہ کمال ذاتی آنست کہ تنہا ذات بے قید صفات مدرک است پس فانی را در ذات احتیاج بقید صفات نیست
چنانکہ تمام وجود واجب بے صفات درمے یابد وجود سالک فانی را در ذات بحت نیز این حالت بے قید صفات حاصل
میشود آنچہ بر صفات مرتب میشد بر خالص ذات وے مرتب میشود فناء صفاتی دیگر است وفناء ذاتی دیگر بر ہر یک از ان
بحسب فناء وران مرتب مے شود در فناء ذاتی بے حواس وجود سالک مدرک است وقطع نظر از حواس اورا این معاملہ حاصل
وجود را از حواس استغنائی ست بخلاف فناء در مرتبۂ صفات بلے درین موطن اگر وجود ہم مدرک گردد بعید نیست نظر
بعینیت صفات با ذات بحسب حقیقۃ چہ فناء ذاتی بحسب حقیقۃ در مرتبۂ صفات نیز صورت میگیرد اما این معاملہ فناء
ذاتی مستقلا مراورا حاصل نیست وبعد فناء ذاتی مستقلا شتان ما بینہما استاثر اللہ ہذا العبد بہذہ المعرفۃ البدیعۃ وارجو
انہ ما تکلم بہا احد من قبلی ہو اللہ تعالیٰ اعلم بحقایق الامور قلت وکثرت حجب موجب قلت وکثرت محبت است ایضا
پس محبت کاملان از جمیع ناقصان قوی تر است دمودت ایشان در خدا جل مجدہ از دیگران سخت تر اگر ذات او تعالیٰ
را کہ منبع جمیع کمالات است دوست میدارد وتوقف نزد آثار ومبادی آنہا نمے نماید وجمیع حجب از پیش بصر بصیرتش مرتفع
میگرداند اورا کامل مکمل توان گفت اعلیٰ رتبہ از ہر کاملے چہ این رتبہ حضرت مصطفی است صلواۃ اللہ وسلامہ علیہ وآلہ
المزکی وفیہ قال جل جلالہ ما زاغ البصر وما طغی ورتبہ محبت ذات با صفات اعلیٰ است از دیگران وحجب اجمال وتفصیل نیز تجرح
ونیز مے آرد لیس محبت اسما اعلیٰ درجہ ست بعد ازان رتبہ محبت افعال وآثار ست واین محبت صفات واسما وافعال وآثار کہ موجب علو گردد نہ از حیثیت نفس آنہا ست بلک
ازین حیثیت است کہ آنہا اسماء وصفات وافعال ذات واجب اند وآثار آن پس معلوم گشت کہ کمال محبت بر رفع حجب
مربوط است ورفع حجب بمتابعت منوط پس متابعت حضرت رسالت منزلت علیہ وآلہ افضل الصلوات واکمل التحیات
شرط محبت آمد وراہ وصول جز متابعت نیامد ہر چند طرق وصول بسیار اند اما جمیع آن مربوط بمتابعت حضرت خیر البشر
اند علیہ من الصلوات اتمہا ومن التحیات اعمہا بعد از اجتناب از منہیات واتیان فرایض وواجبات وسنن بر عملے از
اعمال خیرات کہ نوافل ومستحبات اند متمسک گردد ومدام بر آن اعتصام نماید ولازم گیرد قرب حق دست خواہد داد چہ
ہر عمل موصل بقرب است ملتزم آن البتہ بمقصد خواہد پیوست واستیعاب جمیع طرق خیرات واقسام آن ہم شرط وصول
نیست در مشکوۃ المصابیح در باب ذکر از سنن ترمذی وابن ماجۃ آوردہ است عن عبد اللہ بن بسر ان رجلا قال یا رسول اللہ
ان شرایع الاسلام قد کثرت علی فاخبرنی بشیٔ اتشبث بہ قال لا یزال لسانک رطب من ذکر اللہ روایت از عبد اللہ
بن بسر رضی اللہ عنہ کہ مردے گفت یا رسول اللہ بدرستی کہ شرایع اسلام یعنے فضایل اعمال بسیار اند وہمہ را بجا نمیتوانم
آورد پس آگاہ کن مرا بعمل اندک کہ بزرگ وبسیار باشد ثواب او کہ چنگ زنم باو وبان عمل کردہ باشم تا بسبب آن ثواب
جزیل وجزاء جمیل ورتبۂ اعلیٰ ودرجہ اسنی یابم رسول خدا علیہ افضل الصلوات واکمل التحیات گفت آن عمل اینست کہ زبان
تو ہمیشہ تر باشد از ذکر خدائے تعالیٰ یعنی بذکر خدائے تعالیٰ ہمیشہ زبان خود را مشغول دار چہ رطب لسان درین ہنگام عبارت
از مداومت ذکر است ازینجا معلوم شد کہ استیعاب اقسام خیرات واحاطۂ جمیع مستحبات شرط وصول بجناب حق نیست

واین تقریر رسالت منزلت آنحضرت علیه افضل الصلوات واکمل التحیات ثابت شد رئیس المحدثین وقدوة العارفین شیخ عبدالحق دهلوی قدس الله سره در شرح فتوح الغیب در مقاله سی وششم بعدم احاطه واستیعاب اقسام طرق خیرات جهته وصول تصریح فرموده گفته که هر عمل خیر که آن را نوافل خوانند بعد از اتیان واجبات واجتناب منهیات طریقی است موصل بقرب و وصول هر که التزام آن کند ودوام بران نماید البته بمقصد برسد زود یا دیر استیعاب واحاطهٔ اقسام آن شرط نیست انتهی قوله یلی هر عملے که کند بوفق شریعت ومتابعت سنت آنحضرت رسالت مرتبت صلوات الله وسلامه علیه وآله درست باید وآنچه گفته اند الطرق الی الله بعدد انفاس المخلوقات این معنی دارد که طرق وصول بطبق ظروف مبینه شرعیه بسیار اند وهر یک موصل بحق استیعاب جمیع طرق سعادت مآرب شرط وصول نیست واختلافات که در اقوال مشائخ واقع اند وهر یکے ازان صاحب دولتان چیزے فرموده است واختلاف که در سیر وسلوک رو آورده است بنا بر کثرت طرق خیرات است هر طریقه ازین طرق داخل دایرهٔ شریعت است علے صاحبها الصلوات والتحیات جمیع اهل طرق اهتمام در تبیان احکام شریعت دارند علی صاحبها الصلوات والتحیات من ردته الشریعة فهو زندیق خصوصًا طریقه قویمه علیه قادریه که دائرهٔ بر کتاب وسنت است حضرت غوثیت خافقین منزلت که دریافت فیض فیاض مرخواص وعوام را تا انتها وانجام ایام بتوسط شریف او است رضی الله عنه در فتوح الغیب فرموده اند قال النبی صلے الله علیه وسلم من عمل عملا لیس علیه امرنا فهو رد وهذا یعم الرزق والاعمال والاقوال لیس نبی غیره فنتبعه ولا کتاب غیر القرآن فنعمل به فلا تخرج عنهما فتهلک فیضلک هواک والشیطان قال الله تعالیٰ ولا تتبع الهوی فیضلک عن سبیل الله والسلامة مع الکتاب والسنة والهلاک مع غیرهما وبهما یترقی العبد الی حالة الولایة والبدلیة والغوثیة هر که عمل کند عملے را که نیست بر صحت وے حکم من که شارع ام پس آن عمل مردود است وباطل موجب بعد از جناب قرب این حکم که از قول رسالت مرتبت علیه وآله من الصلوات انمها ومن التحیات اتمها بر تو معلوم شد فراگیرنده است رزق را وکردار ها را وگفتار ها را چه حکم سنت وبدعت در همه جا جاریست ودر جمیع چیز ها ساری تحصیل رزق بوفق شرع باید وخوردن آن نیز مطابق آن چه بسا است که تحصیل رزق بوفق شرع باشد وخوردن بدعت وهمچنین در اقوال واعمال در کردن وناکردن رعایت شرع باید نمود وجز راه متابعت کتاب وسنت نباید پیمود زیرا که نیست ما را پیغمبر جز حضرت مصطفےٰ صلوات الله وسلامه علیه واله المزکی تا متابعت او را اختیار نمائیم ونه کتابے جز قرآن مجید و فرقان حمید تا عمل کنیم بدان کتاب چون حال برین منوال است ناچار متابعت کتاب وسنت باید پس خارج مشو و بیرون میا اے سالک مسلک وصول از راه راست کتاب خدائے جل جلاله وسنت رسول مقبول علیه وآله افضل الصلوات واکمل التحیات پس اگر بیرون آمدی از راه کتاب وسنت هلاک شوی ودر ورطهٔ هلاکت فرو روی پس گمراه کنند ترا هوائے نفس وشیطان گفته است خدائے جل مجده پیروی مکن هوا را پس گمراه گردانند ترا از راه خدائے جل شانه وسلامت وخلاص از آفات وصدمات نفس بدکیش وشیطان سوء اندیش ورهائی از گمراهی پیوسته باعتصام واخذ کردن وعمل نمودن بکتاب وسنت سید الانام است وهلاکت وآفت رسیدن وافتادن واز پائے در آمدن ودر چاه ضلالت مقر دان باخذ غیر کتاب وسنت سید الانام صلوات الله وسلامه علیه وآله وبسبب عمل کردن بکتاب وسنت بر مے رود وترقی میفرماید

بنده سوئے حالت ولایة وان مجتنب ومحترز شدن است از اتباع هوا و حالت بدلیت وآن فانی گشتن است وخالی
شدن است از فعل خود بارادت مولی جلت عظمته وحالت غوثیت وآن حاکم ومتصرف بودن است در خلق خدائے
جل شانه وعم احسانه بامر وے انتهی ترجمة کلامه رضی الله تعالے عنه وعمن علے اثره درین طریقه علیه در اتباع کتاب وسنت
حضرت رسالت منزلت صلوات الله وسلامه علیه وآله واجتناب از وقوع در مهاوی بدعت تاکید تمام است وظاهر شرع
وباطن آن در همه جا جاری است اکل حرام منهی عنه است چون مستقیم بر ظاهر شرع از اکل آن بتکلف باز ایستد شریعت
است وچون از باطن بمجاهده داعیه آن زادور کند طریقت است وچون باختیار وبے اختیار داعیه آن در دل نماند حقیقت
است ونفی آلهه باطله که لایق عبادت نیستند واقرار بواحدانیة حضرت حق بالتصدیق شریعت است ونفی غیر واثبات واحد
بدل وموجود حقیقی اورا دیدن چونکه ظلال را خود بخود وجودے نیست بوجود اصل موجود می نمایند چون بمجاهده برین قرار یابد
طریقت است وچون در باطن باختیار وبے اختیار برین حالت مستمر باشد حقیقت است پس ظاهر شرع بر باطن
مقدم آمد وکمال کار باطن شرع بر ظاهر شرع موقوف گشت ازین بیان ظاهر میگردد سبب کم ظاهر شدن حقایق ومعارف
درین زمانه بنا برین است که ظهور معارف موقوف بر تصفیه باطن است وتصفیه باطن موقوف باکل ولباس حلال است
چون مشایخ این زمان در اکل شبهات تهاونے ورزند در اکل حرام افتند ومعلوم است که حلال درین زمانه کم است
پس ازین رو است که معارف الٰهی وحقایق از ایشان اندکے سر می زنند وقلیل بوجود می آیند سر رشته قربت وباب شهر
ولایة شریعت است بعد از اجتناب از نواهی شرعیه ومتابعت رسالت منزلت علیه وآله الصلوات والتحیات تاکید
در اتیان فرائض است وموجب قرب حق در اعمال ما فوق از فرائض علم نیست عن ابی هریرة قال قال رسول الله صلی الله
علیه وسلم ان الله تعالی قال ما یتقرب الی عبدی بشیٔ احب الی مما افترضت علیه الحدیث بتحقیق خدائے تعالیٰ فرموده است
نمیشود نزدیک بسوے من بنده من بهیچ چیزے دوست تر بسوئے من از آنچه فرض گردانیده ام بر وئے تا اتیان آن
کند وسر امر در اتیان فرائض چنانچه صلوا وزکوا وصوم وا وغیر ذلک که واقع است جهته نفاست آنها که دوست ترین در
طریق وصول اند بسبب عمل بر آنها زود قرب حاصل میگردد حضرت ایزد تعالے چون خلق را جهته معرفت پیدا کرده است
وما خلقت الجن والانس الا لیعبدون گفته وعبادة بقدر معرفت میباشد وخلقت الخلق لاعرف فرموده است لزدم
این طریقه سعادت قدوم را که جز آن مستقلا همه اعمال موجب قرب نیستند بر ایشان امر کرده تا امر را که تقاضائے وجوب
دارد از ان جناب حضرت وهاب بر خود لازم دانسته بامور وفا نمایند تا براه راست بسرعت بمنزلت معرفت رسند این
امر بآن می ماند که معشوقه عاشق را راه وصول نماید ومرضی او جز بران راه نباشد این راه در حد انست اوکما هوا ز دیگر راهها
صحیح وسالم باشد واز اعوجاجات خالی واز مزاحمت اغیار پاک قلاده امر در گردن وے کرده عاشق را باین راه سوئے
بساط وصل میکشد تا بے اطلاع اغیار وعدم لحوق دشوار رسیده هر یک از دیگرے کامیاب گردد ونیز بدان مے ماند که
معشوقه دامن گیر عاشق بود کشان کشان اورا بجائے وصل مے برد بیت دوش معشوقه گفت مرد فقیر منتهی زکوة
حسن بگیر در اتیان فرائض که شارع تاکید فرموده است در ترک آن عقل را مساغ نے پس در اتیان فرائض اهتمام

از جمیع اعمال از سنن و مستحبات مقدم آمد و حصول قرب برائے عامل فرائض بطریق مطلوب و حضور ماموروبها مناسبه لازم آمد از اینجا باید دریافت که اول اہتمام در گذاردن فرائض کند و تاکید و مبالغه دران نماید و بعد ازان سنن راتبه موکد شده با فرائض و غیر معین و موکد شده با فرائض مشغول شود بعد ازان بنوافل و مستحبات و فضایل که بترک آن اساءة لازم نمے آید مشغول گردد از اینجا معلوم می گردد که نظر ایشان ہر یک از فرائض و سنن موکده راتبه معینه و غیر راتبه موکده و نوافل و فضایل قربے است علیحده نه آنکه حاصل از سنن و نوافل و فضایل یک قرب است و ذکر نوافل در آخر حدیث مذکور که آن این است و ما یزال عبدی یتقرب الي بالنوافل حتیٰ احبه فاذا احببته کنت سمعه الذی یسمع به و بصره الذی یبصر به و یده التی یبطش بها و رجله التی یمشی بها و ان سالنی لاعطینه و ان استعاذنی لاعیذنه برائے اعم و اشمل بودن آنها است مر سنن ہدی را چه نفل در شرع عبادتے است غیر از فرض و واجب فیعم السنة والمستحب والتطوع الغیر الموقت والانه سنن ہدی آنست که مداومت بران بطریق عبادت من غیر افتراض ولا وجوب مطلوب است و اتیان آنها بران وجه مامور و بترک آنها مستحق لایمه میگردد و زواید آنکه مداومت بر آن بطریق عادت بود کسیر النبی صلوات الله وسلامه علیه وآله و بترک آن اساءة لازم نیاید تقسیم نوافل بسنن ہدی و سنن زواید مقتضی دو قرب است قرب سنن ہدی و قرب نوافل اول بر اتیان سنن ہدی مرتب میگردد و ثانی بر اتیان سنن زواید چه ہر یک شان و رتبه علیحده دارد اما آنچه مشائیخ از دلالت حدیث معلوم کرده اند که از سنن ہدی و زواید یک قرب حاصل مے آید آن را بر قرب عام حمل توان کرد و جهت اعمیت و اشملیت سنن زوائد مر سنن ہدی را بقرب نوافل موسوم ساخته اند و اضافت قرب بنوافل کرده اند چنانکه بیان این کرده خواہد شد انشاء الله تعالے و مراتب قرب را که مشائخ متاخرین بچهار قسم منقسم ساخته اند اصطلاح جدید ایشان است اول تحقیق این اقسام کرده تحقیق قرب سنن ہدی کرده خواہد شد و سخن بمذاق که بسیاق ایشان است خواہد شد جمیع اقسام قربات در فناء مطلق بے قید داخل اند ازین جهته است که غوث الثقلین افاض الله تعالے علینا برکاته بتقسیم مشغول نگشته اند و کمال را بفلا تری لغیره وجودا مع حفظ الحدود و لزوم الامر والنواہی مقرر نموده اند اول ازان قربات قرب نوافل است و گفته اند بنده درانجا فاعل و حق آله است یعنے در شهود بنده چنان نشسته که اشارة انا را او بجوہر خودش است چه بروظاہر نگشته است که ہمه عالم اعراض مجتمعه است و اعراض بالاستقلال قابل اشارة حسی نیستند و اشارهٔ انا را او بمفهوم اوراجع است و ہر چه شهود فاعل بودن خودش است از بصر بصیرتش ساقط گشته این مرتبه فنا ر صفات است که او را بسبب مواظبت و مداومت بر نوافل و خیرات و مرضیات حق دست میدہد چنانکه حدیث مذکور بران ناطق است و بے یبصر و بے یتکلم و بے یبطش براین معنی حمل کنند و مولوی جامی قدس الله سره السامی در سلسلة الذہب این مضمون را نظم داده و فرموده چون تو سازی روان زنافلها * بدیار قبول قافلها * بر قوائے تو وحدت و اطلاق * غالب آید بقدر استحقاق * چشم و گوش و زبان تو ہر یک * عین ہستی حق شود بے شک * وصف امکان در و شود مغلوب * منصبغ یا بمیش بحکم وجوب * فعل و ادراک در ہمه حالت * بتو باشد مضاف و حق آلت * گردد ت پیش صوفیان کرام * متقرب بقرب نافله نام * مرتبهٔ دوم را قرب فرائض خوانند و آن از اعمال بفرائض حصول مے پذیرد و این نیز از سیاق حدیث مذکور معلوم و درین قرب گویند که فاعل حق و بنده آله است و این مقام فناء ذات است و از ینجا است که نبینا المصطفی صلوات الله وسلامه علیه

وآله الزکی فرموده است ان الحق ینطق بلسان عمر و مولوی در سلسلهٔ نیز فرموده و گفته ؎ واگر آن رتبه ات شود حاصل* که تو آلت شوی و حق فاعل * هر که عرف مقربان داند* اهل قرب فرائضت خوانند* و مقام سیوم را در قرب ارفع و بلند از آن که جامع میان آن هر دو مرتبه است که مرتبه جمع الجمع گویند و ما رمیت اذ رمیت ولکن الله رمی اشارة بهمین مرتبه است و این مرتبه را مقام قاب قوسین نیز گویند درین موطن فنا ذات و صفات هر دو حاصل میگردد مولوی رحمة الله گفته ؎ ور کینی این دو قرب را باهم جمع باشی یگانهٔ عالم * نقد قربین حاصل تو بود * قاب قوسین منزل تو بود * و مرتبهٔ چهارم ارفع و اعلی مقامات و درجات است آن را مرتبه اطلاق و بحت و لاتعین و جمع الجمع احدیة و مقام او ادنی خوانند و درانجا ولی از اولیا حضرت الٰه و عبد مقرب بحت درگاه بهیچ یکے از قید فاعلیت و آلیت مقید نیست و نهایة کمال جمال این مقام مخصوص بسید الانام صلوات الله و سلامه علیه و آله و اصحابه الکرام گشته است این مقام مقام خلافت است و کریمه ان الذین یبایعونک انما یبایعون الله ید الله فوق ایدیهم و کریمه و من یطع الرسول فقد اطاع الله مشیر باین است و بعض متابعان اورا صلی الله علیه و آله وسلم بقدر متابعت ازین مشرب بهره ایست مولوی رح فرموده ؎ ور زهمت کنی بلندروی * که مقید بجمع هم نشوی * دوران باشدت درین سه مقام* بے تقید بقید هیچ کدام* باز عالی منهی شوی اعلی* سرفرازی باوج او ادنی* این مقام نبی است و آنکه قوی* باشد اندر وراثت نبوی چون تحقیق اقسام مذکوره از قربات ظاهر گشت آنچه بر فقیر در قرب سنن و قرب نوافل ظاهر ساخته اند در اسمے نماید قبل ازین مضمون این معنی رقم زده گشت که سنن هدی موجب قربے است براسه و سنن زوائد براسه چه هر یک شانے علیحده وارد و در متن حدیث قدسی هر دو را قرب نوافل گفتن جهته ورگرفتن نوافل سنن هدی راست لانها اعم و اشمل از اینجا توهم نباید کرد که حاصل از هر دو قرب واحد است یا مراد از نوافل خیرات و مستحبات و فضایل اعمال است فقط که سبب حصول قرب گشته اند چه این توهم انداز نده سنن است از ما بین فرائض و سنن زوائد و نیز دور اندازنده از عمل بر سنن است بسبب ظهور محبت خدائے تعالی مجده بر بنده و دریافت صدق محبت بنده بر خدائے تعالی شانه همین سنن هدی است و کریمه فاتبعونی موید این معنی است و ور تارک آنها ایلام متوجه بدان است این هرگز معقول صاحب عقلے نگردد که نوافل موجب قرب باشد و سنن هدی را این رتبه نه فضل بر آن صاحب حق الیقین را که هرگز شائبه گمان بکر و سرا وقات حق الیقین نمیگردد و نمیدانند که هرگاه بسنن زوائد قرب حاصل شود سنن هدی بطریق اولی رتبه اعلی حاصل خواهد شد پس درینجا چگونه در وهم افتد در تحقیق اقسام قربات گفته شد که در قرب نوافل فنا صفات است و این قرب را از حدیث مذکور اخذ کرده اند و حال آنکه حدیث در ذکر افعال و صفات نص است افعال بطش و مشی و صفات سمع و بصر ذکر هر دو دلالت دارند بر فناء افعال و صفات متقرب در افعال و صفات او تعالے پس قرب نوافل را ازین حدیث اخذ کرده و مربوط بفنا صفات گفتن بمقتضائے این حدیث نیست مگر بطریق اعم و چون معلوم شد که قرب نوافل اعم است و قرب سنن هدی را شامل بیقین که هر یک قرب را درجات است حصول اول قدم در قرب فنا افعال است و همین قرب موجب توکل است و این فنا بوجود بقا صفات نفس متصور نیست چه بقا آن مستدعی افعال خود است لهذا گفته اند که ممکن نیست وفا بحق مقام و تصحیح او و احکام او مگر بعد از ترقی او بما فوق آن مقام پس فناء افعال بترقی بمقام صفات متحقق میگردد و تحقق فناء افعال توکل نیز صحیح و سالم می ماند چون ربحے که در ربح مرابحه نزد حضرت امام ما ابو حنیفه رحمه الله تعالے

در بیع ثانی صحیح و سالم مے ماند و بعد از فنا رافعالی فنا رصفاتی است بعد ازان در حضرت اجمال بعد ازان در مرتبہ بحت ذات سوا از جمیع نعوت وصفات پس فناء افعال در قرب سنن زوائد است و فنا رصفات در قرب سنن ہدی از اینجا ظاہر گشت کہ قربات علی تعمیم النوافل چہار اند و علی التفصیل پنج اند منحصر در چہار نیستند اول قرب سنن زوائد دوم قرب سنن ہدی سیوم قرب فرائض چہارم قرب جامع است مر ہر سہ قربات مذکورہ را تعبیر ازان بقرب جمع الجمع و قرب وحدت و قرب اجمالی مناسب است پنجم قرب را السبب اطلاق و لاتعین و بحت ذات بقرب بے کیف و قرب مجہول مناسب است این شاہ راہے است کہ بر فقیر او تعالیٰ ظاہر ساختہ است للہ الحمد علی کل حال و لایخفی علی من لہ ادنے بصارۃ و بصیرۃ انہ بقی الخبایا فی زوایا ہذہ المراتب و ستاثر اللہ تعالیٰ ہذا العبد الضعیف لبیانہ و افضل علیہ بہذہ المعرفۃ لہ الحمد اولاً و آخراً پس اسباب ظہور محبت خدائے بر بندہ خود و ظہور متابعت سعادت درجت رسالت منزلت صلے اللہ علیہ و آلہ و محبت بندہ بر خدائے تعالیٰ در فرائض و نوافل حصر گشتند و حصول جمیع مراتب موقوف بر اتیان آنہا است اما در فرائض استیعاب ضرور و ناگزیر و در سنن ہدی احاطہ مامور و در سنن زوائد و فضایل اعمال استیعاب و احاطہ جہتہ وصول استحبابا مامور بہ است نہ شرط وصول کما قلنا پس بعد از اتیان فرائض و سنن ہدی چون بر اعمال خیرات و مستحبات من غیر استیعاب مداومت نماید البتہ بمقصود خواہد رسید در قریب زمان یا دور ان شاء اللہ تعالیٰ مجدہ قبل ازین ظاہر نمودہ شدہ است کہ ظہور محبت خدائے تعالیٰ بر بندہ بظہور محبت بندہ بر خدائے تعالیٰ شانہ بمتابعت سعادت منزلت آنحضرت رسالت درجت صلوات اللہ و سلامہ علیہ و آلہ منوط و مربوط است و متابعت فرائض فرحت و محفل منزلت و درجت و سلوک سبیل محبوب حضرت جلیل جل جلالہ قولاً و فعلاً و خلقاً و حالاً و سیرۃ و عقیدۃ باید چون در جمیع مذکورات بر اثر خیر البشر رفت و موافقت صوری و معنوی با آنحضرت رسالت مرتبت علیہ و آلہ من الصلوات و التحیات حاصل شد و حق متابعت صورت بست ہمہ لطائف تابع بلطایف متبوع مناسب میگردند و فنا در وے صلے اللہ علیہ و آلہ وسلم حاصل میشود و چون او صلوات اللہ و سلامہ علیہ و آلہ در حق فانی است و محبوب او ست فانی را در وے از محبت بابک محبوبیت بقدر متابعت استحقاقی است از راہ باطن آنحضرت رسالت منزلت صلے اللہ علیہ و آلہ وسلم در باطن این فانی سرایت میکنند و چون در حق حبیب خود بابک محبوب خود فرمودہ است و لیغفر لک اللہ ما تقدم من ذنبک و ما تأخر در حق فانی در وے صلوات اللہ و سلامہ علیہ این دولت مغفرۃ خداداد نیز ارزانی میگردد و خلعت لیغفر لکم ذنوبکم بروے نیز میپوشند و چون بر سر وے تاج عصمت نہادہ اند و معصوم داشتہ اند تابعان او را محفوظ ساختہ اند و در قول و فعل و ارادہ از مخالفات نگاہداشتہ اند قول و فعل او مرضی خدائے باشد و ارادہ او بارادہ خدائے تعالیٰ و قصد بقصد او کند و آنچہ در حدیث آمدہ است اذا احب اللہ عبدا لم یضرہ ذنب معنی او این است ہر کہ نگاہ دارد او را اللہ تعالیٰ از گناہ پس ضرر نمے رساند او را گناہ یا آنکہ ہر کہ دوست دارد او را خدائے تعالیٰ شانہ ضرر نمے رساند او را گناہ یعنے او را توفیق توبہ میدہد بعد از گناہ و معنے محفوظ ہمین است کہ از وے آنچہ مرضی حق بود صادر گردد و اگر خلاف مرضی او تعالیٰ از وے سر زد او را توفیق توبہ دہد تا بتوبہ شتابد و مصر بر عصیان نماند حاصل آنکہ بطفیل شریف آنحضرت رسالت منزلت صلے اللہ علیہ و آلہ وسلم بروے خلعت محبوبیت می پوشند و این دائرہ محبوبیت واسعہ است در گیرندہ است جمیع مراتب محبوبیت را ہر چند بمرتبہ او نرسند دران دائرہ داخل خواہند شد و آنچہ لائق محبوبانست

درحق وے درکار دارند علی حسب التفاوت فی الدرجات والمراتب ازینجا فرق مابین نبوت وولایت ظاهر گشت ونهایت ولایت بدایت نبوت پیدا شد سر ولی در زیر قدم نبی علیه افضل الصلوات واکمل التحیات آمد چه ظل همیشه در پیش قدم واقع است ازین بیان حقیقت نبوت وولایت باید دریافت وتجلیات ذاتیه چون درحق وے صلے الله علیه وسلم مصروف اند وحقیقت وے صلے الله علیه وسلم مراد اسم جامع است که آن اسم جلاله است هر که بر قدم وے باشد او را از تجلیات ذاتیه ومعرفت اسم جامع نصیب است این چنین شخصے از اقل قلیل است ودر هر یکے را باین دولت مهتد مے سازند این رتبه اعلیٰ ومرتبه اسنیٰ مر محمدی المشرب را دست میدهد که نهایت سیر وسلوک او تا حقیقة محمدی مقرر است وهر که غیر از محمدی المشرب است او را معرفت اسمے از اسما دست میدهد چونکه معرفت هر کسے از رب ماهیته او در نمیگذرد ومربے ماهیته او اسمے است از اسمائیه اسم جامع و چنانکه در فناء فی الرسول که بمتابعت او صورت بسته مستحق محبت حق میگردد ودر فناء فی الشیخ آن شیخ که محمدی المشرب است نیز دست میدهد وبتاج محبوبیة او را می نوازند چه شیخ خود فانی است پس شیخ وے در شیخ خود فانی است از طریق وروے بدولت جلا او دار شاد رشیده است در شیخ شیخ وے در شیخ خود وعلی هذا القیاس همه مشایخ سلسله فانی در حضرت علی کرم الله وجهه اند وهمچنین مشائخ سلاسل دیگر نظر بر انتهار طریق بوے رضی الله عنه واو در حضرت رسالت منزلت نبینا المصطفے وسیدنا المجتبے علیه وآله من الصلوات اتمها ومن التحیات اعمها فانی است واو صلے الله علیه وسلم درحق تعالے فانی است وباقی است باو تعالیٰ لان الفناء مستلزم للبقاء پس همه مشایخ از ابتداء سلسله تا انتها آن یکے در دیگرے فانی اند وباقی بالله فانی الشیخ فانی فی الله وباقی بالله است از اینجا است که فنا فی الشیخ مقدمه فنا فی الله گفته اند فلهذا بعد از اتیان فرائض وسنن هدی هیچ شئے از سنن زواید وآداب از دست ندهد ودقیقه ازین باب فرو نگذارد ومها امکن در اتیان نوافل خیرات ومستحبات وآداب تهاون نورزد وهمین متابعت حضرت رسالت منزلت صلے الله علیه وسلم موجب فنا است ودولت خدا داد وبقا است از ما ذکر معلوم گشت که بے التزام ظواهر احکام نوامیه الهیه چه مندوب ومستحب حصول معرفت در سیدن باین منزلت از محالات است فعضوا علیها بالنواجذ لیحصل لک بها البقاء علی التابید هر چند ادب ظاهری زیاده بود ادب باطنی افزون تر گردد پس آداب ظاهری چون امتثال باوامر وانتهار از نواهی شرعیه واحتیاط در جمیع امور حتی متابعت آثار سلف نیک نگاه باید داشت وآداب باطنی آنکه حفظ باطن کند از حضور لغبار خیر باشد یا شر چه هر دو در حجاب برابر اند از آنچه مذکور شد معلوم تو ان کرد که اصل جمیع خیرات وینبوع حسنات ومحصل سعادات بعد از علم ایمان علم فقه است واول قدم صوفی را در راه وصول بحق جز در شرع نیست چه رشته طریقت وحقیقت ومعرفت شریعت است تعریف فقه معرفت نفس است چیزے را که او را باشد از نفع وچیزے که بر وے باشد از ضرر وغرض فقه امتیاز حق از باطل است موضوع فقه بیان احوال مکلفان است چون صوفی از مکلفان است که تمسک بحق نماید واز باطل پرهیز د ونفع وضرر خود را بداند که نفع در تمسک بحق است وضرر در ارتکاب باطل چون امتیاز حق از باطل و ما لها و ما علیها واحوال مکلفین را مبین فقه است پس بعد از ایمان فضل او را ثابت باشد چه امتثال اوامر واجتناب از مناهی وعمل بعزائم جز فقه صورت نمیگیرد ومعرفت جز امتثال اوامر واجتناب از نواهی واتیان نوافل پس فضل فقه بر علوم دیگر ظاهر گشت وازین جهت اشرف علوم آمد وشرف ائمه مجتهدین رضوان الله تعالی علیهم اجمعین ازین جا پیدا

دریافت قبل ازین اشارۂ بمحبت بندہ بر خدا تعالی کردہ شدہ است و درجات او بیان افتادہ است و علامت صدق
محبت او ہمین متابعت بوفق شریعت آنحضرت رسالت مرتبت است صلوات اللہ وسلامہ علیہ وآلہ ہمین متابعت
موجب فنا و بقا است بہمین تبعیت محبت بندہ کہ سکر و ولولہ و شوق و قلق و تلذذ و وجد و فقد و قبض و بسط است
بصدق صورت میگیرد اگر غیر از متابعت چیزہائے مذکورات از وے سر میزند چون او بد بخت موافق شرع
نباشد از وے سرزدن چیزہا از جملۂ آزمایشہائے حضرت حق است و مظہر صحت و سقم محبت و حال او شریعت
است این علامت شامل است جمیع علامات را کہ مشائخ کرام صلوات اللہ وسلامہ علی نبینا و علیہم الی یوم القیامہ گفتہ
اند چنانکہ رجوع بجانب حق تعالی بکنہ ہمت از آنچہ حرام گردانیدہ است بروے و مکروہ ساختہ مراد را چنانکہ مداومت
و مواظبت بر ذکر در شب و روز چنانکہ آنحضرت صلوات اللہ وسلامہ علیہ وآلہ فرمودہ علامت حب اللہ حب ذکر اللہ
و علامت بغض اللہ بغض ذکر اللہ و چنانکہ حذف علائق و عوایق و اختیار نمودن تبتل و انقطاع بسوئے محبوب و چنانکہ
عدم استیناسی بغیر وے تعالے و عدم استیحاشی از وے اگرچہ بانواع بلایا و محن او را بیازمایند و چنانکہ طمانیت قلب
و جمع سر للقریب المجیب و دوام النظر بالقلب فی المراقبات الی الملک القریب و چنانکہ قلیل الکلام و الاکل و الشرب
باشد در شنیدن اصم و در دیدن اکمہ نہ برسیدن چیزے از خطوظ دنیا و دینہ شاد و نہ بر فتن آن اندوہگین نہ از خلق
خوف و رجا و چنانکہ تکلم بر منہج طریقت و نطق بعلم سواریث کہ مورث محبت است و مثل این علامات کہ گفتہ اند ہمہ داخل
متابعت آن حضرت رسالت منزلت اند صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم چون در متابعت صوری و معنوی درست آمد در حق وے
محبت حضرت حق جل جلالہ در کار میگردد و محبت حضرت حق جل مجدہ بر بندہ مزید کرامت و نعمت و تخصیص و تقریب
و اختیار و اجتبا و اصطفا است از و تعالی و بروے بذات و صفات تجلی کردہ و علامت این محبت این است کہ شناسانند
وے را ذات خود تا بشناسد او را تعالی بمعرفت حقیقیہ و شک و شبہ از وے کنارگیرد و خالص متوجہ جناب حضرت حق گردد و علامت
محبت است کہ الہام بروے رسد در جمیع امور و اختیار کند برائے وے بفضل خود اصلح و علامت محبت است کہ بایمان
و احسان بر وے منت نہادہ است و ایمان را نزد وے دوست گردانیدہ است و دل او را بنور ایمان منور گردانیدہ
است و علامت محبت است کہ درست گردانیدہ است سوئے وے قرآن را و او را بقرآن انس و الفت دادہ و
اسرار قرآنے بروے کشف گردانیدہ و فہم بیان آن او را عطا فرمودہ و علامت محبت است کہ از بصر بصیرت او
حجب رفع کردہ بر حقائق اشیا کماہی او را اطلاع بخشیدہ و از اسرار کامنہ و چیزہائے خود واقف گردانیدہ و او را امین
خزانہ غیب خود ساختہ است تا بکس فاش نکند رباعی ہر سادہ دلی محرم اسرار نباشد * تا بستہ زبان در صف اغیار نباشد
منصور صفت راز درون ہر بیرون ندہ * جولانگہ او جز بسر دار نباشد باید کہ زبان بستہ وارد و کشف اسرار نکند و اگر ضرر
باشد چنان کند کہ زبان او در دہن نگردد و از دائرہ سلامت بیرون نیفتد چون صدیقان و معارف ایشان ازین قبیل است
و از مشائخ منقول است ہر کرا کشف داوند و وصف ستاری نبخشیدند آن کشف وبال حال او گردد و علامت محبت
است کہ او را بسوئے بندگان مومنان خود دوست گرداند در صحیحین از ابی ہریرہ رضی اللہ عنہ روایت است قال قال

رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ان اللہ اذا احب عبدا دعا جبرئیل فقال انی احب فلانا فاحبہ ثم ینادی فی السماء فیقول ان اللہ
یحب فلانا فاحبوہ فیحبہ اہل السماء ثم توضع لہ القبول فی الارض واذا ابغض عبدا دعا جبرئیل فیقول انی ابغض فلانا فابغضہ
قال فیبغضہ جبرئیل ثم ینادی فی السماء ان اللہ یبغض فلانا فابغضوہ قال ثم توضع لہ البغضاء فی الارض چون خدائے تعالیٰ
دوست میدارد بندہ را از بندگانِ خود راضی میگردد از وے میخواند جبرئیل را علیہ السلام پس میگوید حضرت حق جل جلالہ
بتحقیق من دوست میدارم فلانِ بندہ را پس دوست میدارد آن بندہ را جبرئیل علیہ السلام و بروے ثنا میگوید و لقاء او را
دوست میدارد و برائے او استغفار میکند پس ندا میکند جبرئیل بامر الٰہی در آسمانہا برائے شنوانیدن فرشتگان تا بشنوند و
او را دوست دارند پس میگوید بفرشتگان حضرت حق جل فی مجدہ دوست میدارد فلان بندہ را پس شما دوست دارید او را پس
دوست میدارند آن بندہ را پس نہادہ میشود مر آن بندہ را قبول و محبت در دلہا اہل زمین چہ جن و چہ انس و چون دشمن میدارد
اللہ تعالیٰ بندہ را و از وے ناراضی میگردد و ارادہ شر و ظلال او دارد میخواند جبرئیل را میگوید بتحقیق دشمن میدارم فلان بندہ را
پس دشمن دار تو او را گفت آنحضرت دشمن میدارد او را جبرئیل بذم و نفرین کردن و بکراہت دیدن پس ندا میکند جبرئیل
در آسمانہا کہ خدائے تعالیٰ دشمن میدارد فلان بندہ را پس دشمن دارید شما او را گفت آنحضرت پس دشمن میدارند آسمانیان
آن بندہ را پس انداختہ میشود مر آن بندہ را دشمنی در دلہا مردم تا ہمہ مردم او را دشمن دارند و در حدیث آمدہ اذا احب اللہ عبدا
القی محبتہ فی الماء فکل من شرب من ذلک الماء احبہ رسولِ خدا صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم گفت چون دوست دارد خدائے تعالیٰ
بندہ را می افگند اللہ تعالیٰ محبت او را در آب پس ہر کہ بنوشد از ان آب دوست میدارد او را و در حدیث قدسی آمدہ قال اللہ
تعالیٰ یا ابن آدم خلقت الاشیاء لاجلک وخلقتک لاجلی ممکن انت لی تکن الاشیاء لک اے پسر آدم آفریدیم ہمہ
اشیاء را برائے تو و آفریدیم ترا برائے خود پس تو باش مرا و غیر مرا از بصر بصیرت خود محو گردان و در دل جز مرا جا مدہ چون مرا گشتی
و در من فانی شدی ہمہ اشیاء ترا گشوند این نتیجہ فنا فی اللہ و بقا باللہ است حضرت قدوۃ عارفین و سر دفتر اہل یقین غوث الثقلین
قدس اللہ سرہ و افاض علینا برہ در مقالہ نوزدہم بعد سیاق کلام گفتہ است فجعلت محبوب الخلیقۃ اجمع الثقلین و ماسواہما دنیا
واخری اذ صرت محبوب الحق والخلق تابع للحق ومحبتہم مندرجۃ فی محبتہ کما ان بغضہم مندرج فی بغضہ اے پس گردانیدہ میشوے
دوست داشتہ خلق ہمہ جن و انس و جز آن کہ فرشتگانند در دنیا و آخرت زیرا کہ گشتی محبوب حق و خلق ہمہ تابع حق اند جل و علا
و دوستے خلق داخل است در دوستی حق چنانچہ دشمنی ایشان داخل است در دشمنے او تعالیٰ یعنی چون دوست داشتہ خدا
شد ہمہ خلق او را دوست میدارند و چون دشمن داشتہ او تعالیٰ شد ہمہ خلقِ خدا جل مجدہ او را دشمن میدارند دوستی و دشمنی خلق
ظل محبت و مقت حق است اگر یکے را دوست دارد بجناب قرب خود او را نزد یک گرداند بقدر محبت وے تعالیٰ در حق وے
ظل و عکس آن محبت در مرآت ظاہر گردد و ہمچنین است حال مقت ہر چہ برابر آئینہ دارند عکس وے در ان ظاہر شود بیت
فدائے مشرب آئینہ میتوان بودن کہ با سیاہ سیاہ است و با سفید سفید چون عداوت و محبت خلق اثر و نتیجہ محبت و مقت حق
است بعض مشایخ گفتہ اند کہ میخواہم مردم را بمن رجوع افتد تا مرا دلیل گردد بر صحت و سقم حالِ خود چہ حق تعالےٰ بعد از کشیدن
بندہ بقرب خود و اعطاء قرب او را و نہادن تاج ولایۃ بر سر وے محبت در آسمان و زمین مے اندازد و ہمہ را بطرف وے

رجوع میدہد ورجوع خلق وقتے دلیل برصحت وسقم حال گردد کہ بعد از فنا و بقا برائے تکمیل ناقصان او را رجوع بسوئے خلق داده باشند از اینجا باید دریافت کہ رجوع خلق واژدہام ایشان برعوام وگمراہان ومبطلان کہ مستقیم بر جادہ شریعت علی صاحبہا الصلوۃ والتحیۃ نیستند دلیل کمال ایشان نیست پس رجوع خلق وروئی آوردن ایشان علی الاطلاق دلیل کمال ومحبت ذوالجلال نشد ورجوع مردم کہ برہان کمال او گردد رجوعی است کہ اہل دین را برائے استفادہ یقین باشد نہ آنکہ برائے مصالح دنیوی روئے آرند ودر حق او از یاد حق شاغل گردند واو را در ورطہ ہوائے نفس اندازند چہ این چنین رجوع خلق ابتلا وآزمایش حق است دمقت در صورت محبت چون خارق عادت کہ شاغل از باطن باشد وخطرہ دیگر بجائے یاد حق نشاند واگر شخصے شیوہ لطف وکرم پیش گیرد وبہر کسے بخوش خلقے وعجز وانکسار وتواضع وحلم پیش آید چون بعضے مبطلہ کہ در طریق حرمین شریفین زادہما اللہ تعالیٰ شرفا این گنام واخر وند ومردم جہال را بکنایت وصریح از ولایت خود میگویند وکمال خود را نزد ایشان ظاہر میسازند ومردم را جہت حصول حظوظ نفسانی طرف خود مایل می سازند ودعویٰ کشف وکرامت دارند بر مثل این شخص رجوع خلق در دآوردن ایشان علامت کمال نیست وقال صاحب العوارف فی الباب الثانی والخمسین فی ادب الشیخ ومایعتمدہ مع الاصحاب والتلامذۃ قال رحمہ اللہ تعالیٰ اہم الآداب ان لایتعرض الصادق بالتقدم علی قوم ولایتعرض لاجتلاب بواطنہم بلطف الرفق وحسن محبۃ الاستتباع فاذا رائے ان اللہ تعالیٰ یبعث الیہ المریدین والمسترشدین بحسن الظن وصدق الارادت یحذر ان یکون ذلک ابتلاء واختبارا من اللہ تعالیٰ والنفوس مجبولۃ علی محبۃ قبول الخلق والشہرۃ وفی الخمول السلامۃ فاذا بلغ الکتاب اجلہ وتمکن العبد وعلم بتعریف اللہ ایاہ انہ مراد بالارشاد والتعلیم للمریدین فیکلمہم حینئذ کلام الناصح المشفق الوالد لولدہ بما ینفعہ فی دینہ ودنیاہ انتہی کلامہ رحمہ اللہ تعالیٰ ودر حدیث آمدہ وعن ابی ہریرۃ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم من تعلم علما مما یبتغی بہ وجہ اللہ لایتعلمہ الا لیصیب بہ عرضا من الدنیا لم یجد عرف الجنۃ یوم القیمۃ یعنے ریحہا رواہ احمد وابوداؤد وابن ماجۃ ودر حدیث دیگر آمدہ عن کعب بن مالک قال قال رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم من طلب العلم لیجاری بہ العلماء اولیماری بہ السفہاء اویصرف وجوہ الناس الیہ ادخلہ اللہ النار رواہ الترمذی ورواہ ابن ماجۃ عن ابن مالک ودر حدیث دیگر آمدہ وعن الاحوص بن حکیم عن ابیہ قال سال رجل النبی صلے اللہ علیہ وسلم عن الشر فقال لاتسئلونی عن الشر وسلونی عن الخیر یقولہا ثلاثا ثم قال الا ان شر الشر شرار العلماء وان خیر الخیر خیار العلماء رواہ الدارمی پس ہر کہ علم ظاہر شرع وباطن شرع برائے گردانیدن رویہائے مردم بسوئے خود وسیلہ سازد وتعلم این علم دین برائے جمع مال کند تا حظوظ نفسانی بآن گرد آرد اہل اللہ نیست اہل دنیا است فرو رفتہ در ورطہ ہوائے نفس ومبطل است کہ بصورت محق ظاہر گشتہ است این چنین عالمے را عالم سوء گفتہ اند وگفتہ نشود کہ مراد از علم علم ظاہر شرع است فقط چہ مراد از علم علم مقاصد است وآن بر دو قسم است علم معاملہ وعلم مکاشفہ واین علم را علم حقیقت وعلم رشد نیز خوانند ہر چہ علم معاملہ است متعلق است باعمال واخلاق وعقاید وہر چہ علم مکاشفہ است نوریست کہ بعد از سیر وسلوک وصدق معاملت در دل افتد وبدان معرفت حقائق اشیاء کماہی منکشف گردد ومعرفت ذات وصفات وافعال حضرت حق جل مجدہ دست دہد واین علم را علم حقیقت ورشد بحکم حدیث میخوانند من عمل بما علم ورثہ اللہ علم مالم یعلم ہر کہ عمل کند بآنچہ دانستہ است وخواندہ است از علوم دینیہ وآموختہ است از علم ظاہر شرع روزنے گرداندو بہ بخشد او را خدائے تعالیٰ علم آنچہ ندانستہ ونخواندہ است را علم

علم ظاهری و باطنی که زبان زد خواص و عوام است این معنی دارد و نسبت یکی بدیگری نسبت جان و تن است و مغز و استخوان و گوشت و پوست آیات و احادیث که در فضیلت و علو رتبهٔ علم وارد اند علم ظاهر و باطن را شامل اند قبل ازین در حدیث ابی هریرة که از صحیحین گذشته ان الله تعالی یحب فلانا فاحبوه فیحبه اهل السماء ثم توضع له القبول فی الارض ازین حدیث ظاهر میگردد که بعد از دریافت قرب همه مخلوقات که مرایای محبت اند او را دوست میدارند نه آنکه در بعضی انواع مخلوق دوستی و محبت او قصر یافته است پس هرچه موجود باشد از عالم ملکوت و ناسوت ارواح و معانی اشباح و اجسام از معادن و نباتات و حیوان که مرایای محبت اند او را دوست میدارند در حدیث آمده است جبل الاحد یحبنا و نحبه و در حدیث دیگر آمده است ان الجبل ینادی الجبل باسمه ای فلان هل مر بک احد ذکر الله فاذا قال نعم استبشر الحدیث و سلام درختان و اطاعت ایشان مر آنحضرت را صلوات الله و سلامه علیه و آله و بسیاری احادیث اند که بر محبت ایشان دلیل اند صریحا و دلالة و گفته شود که بعضی مردم دوست نمیدارند اولیا را بلکه دشمن اولیاء اند چه دشمنان پیغمبران اند پس رجوع بعضی مردم در دشمنی بعض علامت محبت نباشد چه این دشمنان و مبغضان مرایای اسم مضل گشته اند و محبان مرایای محبت دو داد و هادی اند هر یکی از صفات لطیفه و قهریه مقتضی ظهور در مرایای خود است هر حرکتی که در اصل باشد در آئینه همان ظاهر گردد و در ما نحن فیه چنین بدان سلسله مودت از اصل است چون اصل محبت در حق وی در کار گردد در ظل این معامله لاچار ظاهر شود و در مرآت پیدا آید و اگر مظهر هادی مظهر محبت باشد در مسلم ظاهر خواهد شد و اگر مظهر مضل مظهر محبت است از کفار نیز سر خواهد زد چون ابو طالب که رسول خدا را صلی الله علیه و آله و سلم دوست میداشت و در اکثر امور حامی وی بود و اگر مظهر هادی مظهر محبت نباشد این معامله از وی سر نمی زند و همچنین مظهر مضل و مراد از ظهور محبت در مرایا مطلق محبت نیست چه مطلق محبت البته ظهوری دارد و مراد درینجا محبت است که درباره این شخص از اصل در کار گشته است و در مرآت ظهور نموده چنانکه متن حدیث توضع له القبول فی الارض برین معنی مشعر است و هرچه کفار دشمن انبیا و اولیا اند بنا بر ابتلاء و آزمایش اصل است مر ایشان را نه آنکه اصل درباره ایشان که صفات قهریه اند در کار گشته اند نظر بر ضلالت ایشان باشد نعوذ بالله من ذلک از آزمایش مقربان که محبان و مریدان اند بانواع بلاها می باشد و گاهی مرادان و محبوبان را نیز ببلاهای صعب و محن ابتلائی نمایند و می آزمایند حضرت سید السفراء فداه علیه و آله امهاتنا و الآبا صلوات الله و سلامه علیه و آله که سر دفتر مرادان و سید محبوبان است معلوم است که او را چه مقدار بچیزهای دشوار آزموده اند آزمودن محبان و مریدان در رنگ آزمودن محبوبان است محبان و عاشقان خود را آزمودن محبوبان و مرادان در رنگ آزمودن عاشق است معشوقه خود را و آن آزمایش نیز گاهی در میان می آید و اما دشمن داشتن اهل اسلام کفار را بنا بر اصل و حقیقه بایک اصل الاصل این مقت و عداوة است حق جل جلاله ایشان را بنا بر سرکشی ایشان از اتیان اوامر او تعالی و ارتکاب مناهی خشم گرفته است و صفات قهریه او تعالی بنا بر طغیان ایشان در حق ایشان در کار گشته اند و در مرایای هادی این صفات قهریه نیز ظهور نموده اند و در ظل این معامله مقت نیز ظاهر گشته است لله الحمد علی ما الهم الی ازین بیان معلوم گشت که اولیا هر چند بحکم اولیائی تحت قبائی لا یعرفهم غیری پوشیده باشند و چون محبت ایشان در زمینیان و آسمانیان نهاده است آن محبت خود رهنمونی بطرف اولیا حضرت حق تعالی مجده میکند معرفت این بزرگواران خود

بخود بے دانانیدن حضرت متعال محال است و این رہنمونی بطرف اولیا روے تعالے از وے تعالیٰ است و رو آوردن این
کمالات و حصول این درجات بسبب متابعت آنحضرت رسالت منزلت است صلوات اللہ وسلامہ علیہ وآلہ لان
الطرق کلہا مسدودۃ الا طریق متابعتہ صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم چون بمتابعت او صورۃً ومعنیً درست آمد او را فنا حاصل شد و فنا
را بقا لازم حضرت واجب الوجود او را وجود موہوب داده رجوع سے بخشند تا دور افتادگان را بانبساط قرب دلالت فرماید و زنگ
غیر از آئینہ دل شان بزداید درین وقت مجاہده و مشقت کلفت و شدت از وے برداشتہ شود و گرو کسالت و ملالت از ساحت
سینہ او رفتہ شود باین معنی کہ ہر چہ از عبادات موجب سعادات کہ قبل ازین در ابتدا از وے جز تکلف بوجود نمے آمدند و ہر چہ
عبادات بود ادا آنہا بکسالت می بود و در انتہا جمیع عبادات بے تکلف بنشاط از وے بوجود می آیند ہرگز تکلف و کسالت
و عدم نشاط را گرد پیرامن سرادقات کمال او نمے گذارند و برین محمول است قول بعض مشائخ رحمۃ اللہ علیہم کہ گفتہ اند العبد السالک
اذا بلغ مقام المعرفۃ سقط عنہ تکلیف العبادۃ نہ آنکہ تکلیف از وے برخیزد چہ این مخالف مذہب اہل سنت وجماعت است
لقولہ واعبد ربک حتی یاتیک الیقین واقرار برفع تکلیف کفر صریح است مگر رفع تکلیف براین معنی محمول گردد و بعضے دیگر
از مشائخ رحمہ اللہ تعالی کہ گفتہ اند اذا حصلت المشاہدۃ رفعت المجاہدۃ نیز ہمان معنی دارد نہ آنکہ مجاہده و کوشش در اتیان
احکام اسلام نمے کنند و مامورات اسلام را فرو میگذارند و حکم بسقوط احکام میکنند نعوذ باللہ من ذلک معنی او این است در اول
حال مجاہده می باشد و ہر حکمے از احکام شرع جز بمجاہده صورت نمے گرفت چون منتہی شد و نفس او مطمئنہ گشت و مشاہده حاصل شد
مجاہده و مشقت کہ در ابتدا بود رفع میگردد و بے مشقت و مجاہده و رو آوردن کلفت عبادات از وے بوجود می آیند آنچہ
در ابتدا بمشقت حاصل مے شد در ینحالت بسہولت دست میدہد ہر چہ میکند از سر حضور میکند و ہر چہ میگوید از سر حضور
دیدن ہیچ چیز در مشاہده و معاینہ او فتور نمے آرد و ہر چہ کند برائے خدا کند و ہر چہ دہد برائے او و ہر چہ خورد بحکم او چونکہ او درین
حالت ہر چہ میکند بامر حق و برائے حق میکند نفس را دران حظے و دخلے نیست تحقیق این مقام اینست بعد از فنا و بقا کہ
عبارت از سیر الی اللہ و سیر فی اللہ است ظلمت طبائع ضررے نرساند ہر چند طبائع باقی اند و برائے حکمتی کہ آن نظام عالم
شہادت است در آدمی گذاشتہ اند و ہر چہ نفس است ہوا و آرزوئے کہ داشت برہم گشتہ است و مطمئن شده است احوال
بر حفظ حدود او را قیام می بخشیده اند ہر چہ میکند بامر حق میکند امر او وے باشد یا تشریعی بہر تقدیر ممتثل امر است در اول ہر چہ میکرد
بحکم طبیعت و شہوت نفس بود و در بقا بعد الفناء بموافق حق چہ او را پاک و صاف از ارادۃ و خواہش بر آورده اند الا آنکہ مرید باراده او است
و شائبہ بشریت او را از میان برداشتہ اند و جود موہوم از نظرش در انداختہ اند و وجود موہوب بروے ارزانی ساختہ
وے را رجوع داده اند پس آرزو و خواہش نفس در ایشان نمانده است اولیا ہر چہ خواہند و ہر چہ خورند نفس را دران دخلے
نیست چنانکہ در حق حضرت رسالت منزلت صلوات اللہ وسلامہ علیہ وآلہ عن انس قال قال رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم
حبب الی الطیب والنساء وجعلت قرۃ عینی فی الصلوۃ رواه النسائی روایت است از انس رضی اللہ عنہ وے گفت کہ گفت
رسول خدا صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم دوست گردانیده شده بسوئے من بوئے خوش و زنان و گردانیده شد شادی و خوشدلی
من در نماز و در غیر محبوب دیده خوش نمے شود تا مرا از محبوب خود مشغول گرداند یعنے نسا و طیب کہ خوش داشتہ شده اند بوجہے اند

که مانع وشاغل از یاد حضرت حق وحضور بحبت مطلق نیستند ودر نماز همه چیزها که حرام گردانیدن وجمیع علائق گسستن متوجه بحبت
گشتن مطلوب است این اشیاء مذکوره وغیره مخل نیستند بصر بصیرت باوجود اینها در کار خود ثابت وقرار است. وقوله صلی الله علیه
وسلم حبب الی که بصیغه مجهول آورده است بنا بر آن است که خود این چیزها بهوائے نفس خود اختیار نکرده ام چون حضرت حق
جل مجده سوئے من دوست گردانیده است ممتثلا لامره دوست میدارم مناسب این مقام درسیاق این مرام خوش حکایتے از اولیاء
گرام یاد آمد آورده اند شیخے درکنارهٔ دریائے فرود آمد ونزول فرمود وآن شیخ یاری ومخلصی کامل دران نواحی درگذاره وماورائے
دریا داشت آن مخلص واخلاص مندوی بدست اهلیهٔ خود طعامے بخدمت شیخ فرستاد وآن دریا بزرگ بود غیر از کشتی عبور
ازان مشکل اهلیهٔ شیخ بموقف نیازمندان استاده بخدمت والا منزلت صاحب ولایة عرض نمود که غیر سفینه از دریا چگونه گذر
کنم شیخ مراورا گفت برو نام مرا گفته بگو مر دریا را العزة فلانکس که هرگز در عمر خود بازن خود جماع نکرده مرا راه ده وآن زن را از
نزدیک شدن وجماع کردن شیخ اولاد متولد شده بود آن زن بکنارهٔ دریا شد وآنچه شیخ گفته بود نزد دریا ظاهر ساخت دریا
او را راه داد اهلیهٔ شیخ ازان دریا گذشته برفیق شیخ پیوست وطعامے که همراه آورده بود نزد وے نهاد آن بزرگوار طعام خورد
چون از خدمت شیخ ارادهٔ برگشتن کرد واز خدمت شیخ مرخص میشد عرض کرد که از دریا چگونه عبور کنم وبگذرم آن بزرگوار فرمود چون
نزد دریا برسی نام مرا نزد دریا گرفته بگو مر دریا را بنام فلانکس که در عمر خود طعامے نخورده است مرا راه ده نزد دریا آمد وآنچه آن
بزرگوار گفته بود ظاهر ساخت پس آن دریا او را راه داد گذشته نزد شوهر خود آمد وازین کار بسیار در تعجب ماند ودر ورطهٔ تعجب میگشت
از شوهر خود ازین کار دشوار نما پرسید وسوال کرد که این چگونه معامله ایست شوهرش گفت سالک هر فعلے که کند چون هوائے
نفس را در وے نگذاشته اند گویا که وے فعل نکرده است هرچه منم بهوائے نفس ویافتن لذت همراه تو جماع نکرده ام آنچه
کرده ام برائے فرحت تو کرده ام وآن بزرگوار بهوائے نفس خود در عمر خود چیزے نخورده است وآنچه خورده است بنیت
قوة در عبادة خورده است انتهی الحکایت این حال اولیاء صاحب کمال است هرچه کنند برائے شهوت وآرزوئے نفس نکنند
وعن عائشة رضی الله عنها قالت کان رسول الله صلی الله علیه وسلم یعجبه من الدنیا ثلثة الطعام والطیب والنساء اصاب النساء
والطیب ولم یصب الطعام رواه احمد بعضے عوام کالانعام که ازین احوال واقف نیستند دل نشین ایشان گشته است که از اولیاء
بعد از وصول آنچه حظوظ نفسانی اند سر نمے زنند وکسانیکه از ایشان آن چیزها سر میزنند در ورطهٔ هلاکت فرو رفته اند از اولیا نیستند
نفس بد اندیش ایشان را از کیش اولیاء کرام در طرف انداخته است نمیدانند که ایشان آنچه میکنند بامر ارادی یا تشریعی میکنند
بهوائے آرزوئے نفس هیچ چیز از ایشان بوجود نمے آید اکل وشرب ونکاح ولباس که در ابتداء بهوائے نفسانی بود در انتها
بامر تشریعی وارادی میباشد ودر حدیث آمده است عن انس قال جاء ثلثة رهط الی ازواج النبی صلی الله علیه وسلم یسئلون عن
عبادة النبی صلی الله علیه وسلم فلما اخبروا بها کانهم تقالوها فقالوا این نحن من النبی صلی الله علیه وسلم وقد غفر الله له ماتقدم من ذنبه وما
تاخر فقال احدهم اما انا فاصلی اللیل ابدا وقال الآخر انا اصوم النهار ولا افطر ابدا وقال الآخر انا اعتزل النساء فلا اتزوج ابدا
فجاء النبی صلی الله علیه وسلم فقال انتم الذین قلتم کذا وکذا اما والله انی لاخشاکم لله واتقیکم لکنی اصوم وافطر واصلی وارقد واتزوج
النساء فمن رغب عن سنتی فلیس منی رواه علی ابن ابی طالب وعثمان بن مظعون وعبد الله بن رواحة فی الصحیحین این

متعصبان چرا احوال نیک مآل این بزرگواران را بر محک تجربه کتاب و سنت عرض نمیکنند تا حقیقت حال بر ایشان ظاهر گردد و بے باکی نیست اگر کورے را آئینه دهند و گویند این آئینه در مقابل خود داشته در وے روے دیده بیشود چون در مقابل وارد روئے خود نادیده منکر صفائی آئینه گردد شعر اذا لم تکن للمرئین صحیحة * فلا غرو ان یرتاب والصبح مسفر ۵ شپر گر وصل آفتاب نخواهد رونق بازار آفتاب نکاهد * بعضے احوالات ایشان در رنگ متشابهات دانسته از اعتراض پرهیز ند و بسوئے عالم السر و الخفیات واگذارند و جز راه تسلیم پیش نیارند و تصاریف ایشان دیده بر ایشان معترض نباشند و اگر بر روئے مشکلے آید و دشوار نماید قصه حضرت موسے و حضرت خضر علی نبینا و علیهما الصلوة و السلام یاد کنند که چون حضرت موسے از حضرت خضر سوراخ کردن کشتی و کشتن غلام و از پائے افگندن دیوار بموجب شرع دید بروے اعتراض کرده بود و چون حقیقت کار که مصلحت پروردگار در آن بود بر موسیٰ علیه الصلوة و السلام کشف گشت و وجه صواب این تصاریف او را ظاهر شد و ران چیزهائے دیده انقیاد آورد و برین منوال است احوال خیر مآل اهل الله که جز امر واجب الوجود کار منکر نما اختیار نمیکنند اگر امر تشریعی باشد یا ارادی باید که بطبق ظروف بینهٔ شرعیه بر محمل نیک حمل سازند و وجه صواب در کتاب و سنت طلب نمایند چون از مستقیم این چنین معامله سرزد مهما امکن بر محمل نیک حمل سازند و اگر محمل نیک یافته نشود در رنگ متشابهات جز بتوقف لب نکشایند و اعتراض را درین مابین گنجائے ندهند مثلاً از مستقیم سخنے سرزد که آن را در ظاهر غیبت توان گفت هر چند این صورت غیبت است که ممنوع است و در شرع در حق وے وعید وارد است اما چون اولیاء کرام علے نبینا و علیهم الصلوة و السلام از ارتکاب مخالف شرع محفوظ اند خصوصاً از ارتکاب کبائر پس محمل نیک باید جست و آن امر دینی است شاید که مخالف شرع از وے دیده در غیبت وے مذاکرهٔ حال وے میکنند تا وے شنیده از مخالف شرع باز ایستد و جرح و تعدیل امر دینی است و از صحابه رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین واقع شده است در توضیح آورده است در بحث سنت واما المجهول فان روی عنه السلف وشهدوا له بصحة الحدیث صار مثل المعروف بالروایة وان سکتوا عن الطعن بعد النقل فکذا لان السکوت عن الحاجة الی البیان بیان وان قبل البعض ورد البعض مع نقل الثقات عنه یقبل ان وافق قیاسا کحدیث معقل بن یسار فی بروع مات عنها زوجها بلا ابن مرة و ما سمی لها مهرا و ما دخل بها فقضی علیه السلام بمهر نسائها فقبله ابن مسعود ورده علی رضی الله عنهما وقال ما نصنع بقول اعرابی بوال علے عقبیه قال شمس الائمة الکردری رحمه الله ان من عادة العرب الجلوس مجتمعا فاذا بال یقع البول علے عقبیه وهذا البیان قلة احتیاط الاعراب حیث لم یستنزهوا البول وهذا طعن من علی رضی الله عنه انتهی لله الحمد اولا و اخرا و الصلوة و السلام علے سیدنا محمد سید المرسلین و آله و اصحابه کذلک الی یوم الدین *

مکتوب ششم

از مکتوبات قدسی سمات قبله طالبان خدا حضرت ایشان ما که بنام فضائل پناه طیب صدور یافته در بیان توحید شهودی و وجودی و شرح بیت ابن فارض مصری قدس سره اذا لم تکن للمرئین صحیحة بر مشرب ارباب توحید شهود بیان

انتہاء سیر الی اللہ وحصول فنا وبقا وسیر فی اللہ وبیان آنکہ صدور عالم بانعکاس صفات ووجود حق تعالیٰ است بالتحقیق الانیق والفوائد الجلیلۃ المتعلقۃ بکل مقام وغیر ذلک ومایناسب ذلک

بسم اللہ الرحمن الرحیم۔ الحمد للہ الذی وفقنا لمشاہدۃ جمالہ وجلالہ والصلوۃ والسلام الاتمان الاکملان علی اشرف الانسان وآلہ وبعد فاعلم یا ایہا الاخ الصدیق والشقیق الشفیق الطیب المطیب طیبک اللہ تعالیٰ بطیب التوحید وروحک اللہ تعالیٰ بروح التفرید ان التوحید الوجودی اے اعتقاد ان الوجود واحد لا غیر عند بعض المشائخ من الاولیاء شہودی لا وجودی بمعنے ان السالک اذا سلک مسلک الوصول وسار علی اثر الرسول الذی ہو خیر الانبیاء فداء علیہ امہاتنا والآباء صلوات اللہ وسلامہ علیہ وآلہ الی یوم الجزاء یحصل لہ حال لا یشاہد فی حالہ غیر الحق اصلا ویری انوار التجلیات الالہیۃ فی المحسوسات الظاہرۃ والباطنۃ ویسقط عن بصر بصیرتہ غیر الحق جلشانہ بالکلیۃ بان یختف المظہر فی الظاہر فینمحی فیہ کانمحاء الکواکب عند طلوع الشمس وہذا یسمونہ بالفناء فلا یری ولا یشاہد غیر الحق تعالیٰ ویعتقد ان لا موجود الا اللہ ویتکلم ویقول بالمقال فی غلبۃ الحال بما یدل علی اتحاد الحق بالعالم وعینیۃ فی مثل ہذا الحال قال افضل البشر متمسکنا فی الدنیا ویوم الحشر والنشر صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم من رآنی فقد رأی الحق وامثال ہذہ الکلمۃ کثیرۃ فی کلام المحققین من الصحابۃ والصوفیۃ من ہذہ الامۃ مثل مانقل عن برہان العارفین الموحدین وامام المتقین امیر المؤمنین علی رضی اللہ عنہ بن ابی طالب کرم اللہ وجہہ فی بعض خطبتہ انا اللہ الذی تکلم بموسیٰ فی طورہ وکمانقل عن سلطان العارفین ابی یزید البسطامی قدسنا اللہ بسرہ الاقدس لیس فی جبتی سوئے اللہ وسبحانی ما اعظم شانی وکما نقل عن المنصور انا الحق وامثالہا کثیرۃ ویقال لہذا التوحید توحید شہودی ان یشاہد الواحد فی جمیع الکائنات نعم ما قال العارف للہ در قولہ شعر کل الجہات لشمس حسنک مشرق + وکل ذی قلب الیک یشوق + یا واہب الحسن البدیع لاہلہ + کل لحسنک فی الحقیقۃ یعشق + حاشا ان یسترک الحجاب وہذہ + انوار حسنک فی العوالم تشرق + ہذا الوجود وما حواہ توہم + ووجودک المتعین المتحقق + من کان یشہد غیر حسنک فی الوری + ففؤادہ بالکائنات معلق + وعند البعض التوحید الوجودی واقعی لا الشہودی فقط بمعنے ان الوجود واحد فی نفس الامر لا متعدد وہو الحق تعالیٰ وتقدس ولیس حال ما یطلق علیہ السوئے والغیر الا کحال الامواج علی البحر الزخار فان الموجود لاشک انہ غیر الماء عند العقل من حیث انہ عرض قایم بالماء واما من حیث الوجود فلیس شیٔ فی الخارج الا الماء فمن وقف عند الامواج التی ہی وجود الحوادث وصورہا وغفل عن البحر الزخار الذی یتموج بظہر من غیبہ الی شہادتہ ومن باطنہ الی ظاہرہ ہذہ الامواج یقول بالامتیاز ویثبت الغیر والسوی ومن نظر الی البحر الزخار وعرف انہا امواجہ والامواج لا تحقق لہا بانفسہا قال بانہا اعدام ظہرت بالوجود فلیس عندہ موجود الا الحق سبحانہ وماسواہ عدم تخیل انہ موجود متحقق فوجودہ خیال محض والمتحقق ہو الحق لا غیر الم یک قال الجنید قدس اللہ تعالیٰ سرہ الآن کما کان عند سماعہ حدیث رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم کان اللہ ولم یکن معہ شئے وقال الشیخ الکامل والعلامۃ العامل موید الدین الجندی شعر البحر بحر علی ما کان فی قدم ان الحوادث امواج وانہار + لایحجبنک اشکال تشاکلہا + عمن تشکل فیہا فہی استار + اذا عرفت ہذا فاعلم ان السالک اذا حصل لہ الفناء فی اللہ والبقاء باللہ جل مجدہ وصار من الواصلین الی اللہ تعالیٰ والسالک الواصل والعارف الکامل لا یکون

شئ حجابا فی حقه فی مشاهدة الحق ولا یری بعین الباطن الا الله یری الوحدة فی الکثرة والکثرة فی الوحدة کالنواة فی الشجرة والشجرة فی النواة لذلک قال العارف رحمه الله تعالی شعر اذا لم تکن للمرء عین صحیحة * فلا غرو ان یرتاب والصبح مسفر * ای اذا لم تکن للمرء عین باطنة صحیحة سلیمة عن رویة الاغیار لعدم فنائه فی الله وبقائه بالله فلا غرو وعجب ان یرتاب ویغیب الموحد المحق فی توحیده والصبح ای صبح التوحید مسفر لان الانکار منه علی العارف بالله والفانی فی الله لیس الا بجهله عن حقیقة الحال من ظهور الله الکبیر المتعال فی الخلال عقیلة الجهل بطی دائرة الامکان المشتملة علی الآفاق والانفس کما صورناها فی بعض رسائلنا المسمی بتجرید العارفین ان وجدتها فطالعها ومن لم یطو دائرة الامکان لم تکن عینه صحیحة لان السیر الی الله لا یتم الا باضمحلال دائرة الآفاق والانفس وبدون هذا السیر لا یحصل الفناء وهذا الفناء لیس کلیا انما هو فناء عبر عنه بالعدم ونعنی بالفناء التام فناء الفناء وهو ان لا یبقی له الشعور علی فناء نفسه وانما قلنا هذا لمتبعیة النفس وتابعیة الاشیاء لها فمن لم یبق له الشعور علی نفسه طلعت شمس سعادته وذهب الدیجور فی مثل هذه الحالة الحاصلة قال العارف بالله جل مجده شعر نسیت الیوم من عشقی صلوتی فلا ادری عشائی من غداتی وبعد هذا السیر الذی یحصل به الفناء ای فناء الصفات یحصل له البقاء بالله فان سمع یسمع به وان تکلم یتکلم به کما یدل علیه الحدیث القدسی لا یزال العبد یتقرب الی بالنوافل حتی احبه فاذا احببته کنت سمعه وبصره ولسانه ویده ورجله الحدیث والشروع فی السیر فی الله اول قدم فی الولایة وبعد انتهاء هذا السیر بطریق الاجمال سیر فی الاقربیة ومن ههنا یحصل له الرجوع لتکمیل الناقصین وانما قلت بانتهاء السیر فی الله بطریق الاجمال لا بطریق التفصیل لان السیر التفصیلی لا یحصل الخلاص للسالک منه ابدا لکثرة الشیونات تحت کل صفة من صفات الله تعالی واسم من اسماء الله تعالی لذلک قال المحققون الذین لم یحصل لهم الخلاص السفر سفران سفر الی الله وهو متناه لانه عبارة عن العبور علی ما سوی الله واذا کان ما سوی الله متناهیا فالعبور متناه وسفر فی الله وهو غیر متناه لان نعوت جلاله وجماله غیر متناهیة لا یزال العبد یرتقی من بعضها الی بعض والیه الاشارة بقوله صلی الله علیه وسلم لا یزال العبد یتقرب الی بالنوافل الحدیث فمن لم یحصل السیر فی الله ولم یصر باقیا بالله ففی ان یرتاب ویشک مع ما هو موحد لا غرو ولا عجب وفی ذکر العین فی البیت اشارة الی ان العارف اذا غمض عینه یری کل شئ هالکا الا وجهه وهو عین مرتبة الذات العاری عن جمیع الصفات ولا یبقی فی شهوده الا الله ویکون حاضرا ومراقبا لوقته واذا فتح عینه یری فی کل جهة تجلی الذات کان فی سرادقات البطون ظهر وتجلی بجمیع الصفات فی المظاهر علی المظاهر کما قال الله تعالی فاینما تولوا فثم وجه الله لهذا قال العارف شعر انا من اهوی ومن اهوی انا لیس فی المرآت شئ غیرنا * ولا یری ظاهرا وباطنا الا الله وتوضیح هذا المقام وحل اشکال مسئلة المرام ان الحق جل مجده هو الوجود واطلاق الوجود عند المشائخ الکرام صلوات الله وسلامه علی نبینا علیهم الی یوم القیام علی الله تعالی جائز بالمعنی المصطلح عندهم وهو انه الذات القائم بنفسه الموجود بموجود هو نفسه لا بوجود زائد علیه القیوم لکل ما یتوهم غیره لا بمعنی الکون والثبوت والتحقق والحصول الذی هو من المعقولات الثانویة کما هو مقرر عند العلماء لان الوجود بهذا المعنی لیس بموجود فی الخارج فلذا لا یطلق علی الحق الموجود فی الخارج تعالی الله عما لا یلیق بجنابه علوا کبیرا ولما صدر العالم فبانعکاس ظل وجوده وصفاته علی الصور العلمیة التی یسمونها بالاعیان الثابتة وقد یسمونها بالحروف البسیطة والحروف العالیات والحقائق العلمیة والماهیات والمعلومات الازلیة والکلمات العلمیة والاستعدادات العلمیة فتسمیتها بالاعیان الثابتة لکونها ثابتة فی العلم ازلا وابدا وتسمیتها بالحروف البسیطة لکونها حقائق بسیطة من الاعیان وتسمیتها بالحروف العالیات لظهورها بتجردها عن لوازمها وهی الاحکام والآثار لذلک

قال الشيخ الاكبر شعر كنا حروفا عاليات لم نقل ٭ متعلقات في ذرا اعلى القلل ٭ انا انت فيه ونحن انت وانت هو ٭ فالكل في هو هو فسل عمن وصل
قال الكاشي في اصطلاحاته الحروف العاليات هي الشيون الذاتية الكائنة في غيب الغيب كالشجرة في النواة انتهى والمراد
بالشيونات الذاتية التي يقال لها حروف عاليات هي نسب واعتبارات مندرجة في الذات اندراج اللوازم في ملزوماتها لا
اندراج الاجزاء في الكل سواء كانت الاجزاء عقلية او خارجية ولا اندراج المظروف في الظرف والمراد باندراجها في الذات
كونه بالذات بحيثية ما جاءت من القوة الى الفعل كاندراج النصفية والثلثية والربعية في الواحد العددي قبل ان تقع جزء
الاثنينية والثلثية والربعية وهذه النسب والاعتبارات التي يقال لها شيونات ذاتية هي بعينها نسب واعتبارات بعد الظهور
في المراتب ظهرت جزئياتها كالنصفية والثلثية والربعية للواحد العددي قبل ان يقع فذلك الواحد جزء هذا الاعداد وتجلى هذه
النسب من القوة الى الفعل يقال لها شيونات ذاتية ولما وقع جزء هذه الاعداد وتلك النسب تجئ من القوة الى الفعل
يقال لها الآثار والاحكام الخارجية ويقال لظلال الحروف الاصلية وآثارها المركبة حروف سافلات عينية لذلك المعنى كتب
الشيخ احمد بن علوان اليمني الى الشيخ ابي الغيث بن جميل نفعنا الله تعالى بهما آمين اما بعد فاني اخبرك شعرا اني جزت الصفوف
من الحروف الى الهجاء حتى بلغت مراتب الابداع لا باسم ليلى يتعين على السر اكلا والنبي تقل شرائع وتسميتها بالحقائق العلمية
لكون الآثار والارواح والصور التي ظهرت في الوجود العيني تستند اليها وتسميتها بالماهيات لكونها اصلا ومادة لما ظهر في الوجود العيني
وتسميتها بالمعلومات لكونها معلومة ازلا وتسميتها بالاستعدادات العلمية لكونها قابلة لاحكام الاسماء والآثار فاذا اراد الله تعالى
ان يظهر آثارها وصارت موجودة في الخارج فمد عليها الظل الم تر الى ربك كيف مد الظل اي ظل وجوده وصفاته فان ذاته تعالى
يقتضي علمه وهو عين الذات ويتفيض منه في مرتبة العلم الاعيان الثابتة بالفيض الاقدس وهي عين العلم عند المحققين ثم الاسماء والصفات
الالهية بسبب اقتضائها الظهور الخارجي اقتضت ان تصير تلك الاعيان الثابتة مظاهر ومرايا لها فالقى الله تعالى بجوده الظل
على تلك الاعيان الثابتة فصارت موجودة بالوجود الظلي لا بالوجود الاصلي فان الاعيان ما شمت رائحة الوجود في الخارج
فبعضها صار مظهر الهادي وبعضها مظهر المضل الى آخر الصفات وليست لتلك الاعيان الثابتة في العلم اذا صارت موجودة
مادة سوى الصور العلمية وظلال الصفات الالهية والصور العلمية عندهم عين العلم وظلال الصفات عين الصفات والفرق
بالاطلاق والتقييد والصفات عندهم عين الذات فلم يبق الا الواحد الاحد ومن هذا قال الشيخ الاكبر رضي الله عنه كنا حروفا
عاليات لم نقل الخ وحاصل ما اتفق عليه المحققون العارفون كما هو ان جميع الممكنات هالكة لا وجود لها حقيقة قال الله تعالى
كل شئ هالك اي في الحال بناء على ان اسم الفاعل للحال لا ان يصير هالكا في وقت من الاوقات والوجود بل الوجود هو الله
تعالى يتجلى فيكما يتجلى الشخص في المرايا المتعددة فالعارف الكامل قال في حق من سترت الوحدة في عينه بالكثرة شعر اذا لم
تكن للمرء عين صحيحة ٭ فلا غرو ان يرتاب ٭ والصبح مسفر ولا يذهب عليك ان عالم الارواح عبارة عن الاشياء الكونية
المجردة البسيطة وعالم المثال اي البرزخ الذي وقع بين الارواح وعالم الملك عبارة عن الاشياء الكونية المركبة
اللطيفة لا تقبل التجزي والتبعض ولا الخرق والالتيام وعالم الملك عبارة عن الاشياء الكونية الكثيفة تقبل التجزي والتبعض والخرق
والالتيام فاصل الاشياء البسيطة اي حقيقتها بسيطة واصل الاشياء المركبة مركبة والاجمال والتفصيل فيها بناء على الاصل

لان الفرع لابد له من متابعة الاصل فاذا عرفت هذا فاعلم ان مراد الشيخ احمد بن علوان رحمه الله تعالى والله اعلم من قوله جزت الصفوف من الحروف الى الهجا اے جزت الحروف العينية الخارجية الے الحقايق البسيطة من الاعيان او ظلال الصور المركبات العلمية عبر عنها بالصفوف من الحروف اے جزت المركبات من الحروف السافلات الى الهجا اے الى البسائط من ظلال الصور البسيطة العلمية وهى النفوس حتى بلغت مراتب الابداع اے المبداء وهو اصل الحقيقة ومربيها لان السير الى الله ينتهى بانتهاء دائرة الآفاق والانفس والملك والملكوت مع صولها فاذا تم السير الى الله وصل الے حقيقة وفنى فيها فاذاً يعرف رب حقيقة وهو المبداء والمعاد ورب حقيقة كلواحد من السالكين عليحدة رب حقيقة كلواحد اسم من اسماء الله تعالے وصفة من صفات الله الا من كان محمدى المشرب وكان علے قدمه فكان مربى حقيقته مربى الحقيقة المحمدية وهو اسم الجلالة اے اسم الذات الجامع لجميع صفات الكمال وحصل له الفناء فى هذه الحقيقة المجملة الجامعة لجميع الحقايق ومن فنى فيها يعرف رب حقيقة وهو الله تعالے والے هذا اشار سيدنا على كرم الله وجهه بقوله من عرف نفسه فقد عرف ربه فاذا فنى السالك فى حقيقة لا يرى شيئا الا الله فان سار سار بالله وان فعل فعل به وان تكلم فبه فى غلبة الحال لا يرى نفسه الا الله فے مثل هذه الحالة قال الشيخ احمد بن علوان اليمنى رحمه الله تعالى لا باسم ليلى استعين علے السر الكلا ولا لبنى تقل شرعاً اے ان امير نفس ليس لى احتياج الى الاستعانة الى الغير لعدم كونه موجودا واقل شرعا اى بنفسى قائل هذا القول ونحوه فى الحقيقة هو الله تعالے لا العبد لان العبد اعراض مجتمعة والعرض مستقلا لا يقبل الاشارة فكيف يقول انا افعل كذا فلا جرم الاشارة والضمير الراجع اليه يرجع الى مقومه والعبد باق علے هذه المشاهدة وفى مثل هذه الحالة كتب الشيخ ابو الغيث بن جميل اليمنى الجواب الى الشيخ احمد بن علوان نفعنا الله تعالے بهما وخبره عن حاله ورتبته اما بعد فانى اخبرك شعر انى حلانى الملك القديم باسمه ✣ فاشتقت الاسماء من اسمائى ✣ وحبانى الملك المهيمن واجتبى ✣ فالارض ارضى والسماء سمائى وليس بعيد من الفانى فے الله والباقى بالله ان يقول مثل هذه الكلمات لانه لا يرى نفسه وغيرها فى غلبة الحال بل لا يرى نفسه وغيرها الا الله فلا اعتراض علے الشيخ فى ان قال اشتقت الاسماء من اسمائى فى ان قال فالارض ارضى والسماء سمائى لانه راى نفسه فى غلبة الحال الله وراے الاشياء كلها ظلاله والاسماء ظلال الاسمائيه ولا رأى موجود الا الله فقال ما قال وفى مثل هذه الحالة قال النبى صلے الله عليه وسلم سبحان الله وبحمده عدد خلقه وزنة عرشه ومداد كلماته ودون هذه الحالة لا يصح هذا المقال خذ هذا البيان ان هو الا من سوانح الزمان وغنائم الآن ربنا لا تواخذنا ان نسينا او اخطانا فان قلت ان القول الذى يدل علے التوحيد والاتحاد والحلول كقول ابى يزيد البسطامى ليس فى جبتى سوے الله وسبحانى ما اعظم شانى وكقول المنصور انا الحق مكابر لبداهة العقل ومخالف لظاهر الشرع وكفر صريح وهذه الكلمات ومثلها حاشا ان يصدرن ويظهرن من الاولياء وكيف من ابى يزيد لانه يقال له سلطان الاولياء وقال الشيخ قدس سره فى الباب التاسع من كتاب العوارف فے ذكر من انتمى الے الصوفية وليس منهم ومن جملة اولئك قوم يقولون بالحلول ويزعمون ان الله تعالى يحل فيهم ويحل فے اجسامهم يصطفيها ويسبق الے فهوجهم معنى من قول النصارى فى اللاهوت والناسوت ومنهم من يستبيح النظر الى المستحسنات اشارة الى هذا الوهم ويتخايل له ان من قال كلمات فى بعض غلباته كان مضمر الشئ مما زعموه مثل قول الحلاج انا الحق وما يحكى عن ابى يزيد من قوله سبحانى ما اعظم شانى حاشا ان نعتقد فے ابى يزيد انه يقول ذلك الا علے معنى الحكاية عن الله تعالے وهكذا ينبغى ان تعتقد

فی الحلاج قوله ذلک ولو علمنا انه ذکر ذلک القول مضمراً لشئ من الحلول رددناه کما رددہم وقد اتانا رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم بشریعۃ بیضاء نقیۃ یستقیم بہا کل معوج انتہی کلامہ قلنا معنی الحکایۃ عن اللہ تعالٰے وتخصیص ارباب السکر من المشائخ بہذا الاقوال نعم ان القایل اذا کان ہو العبد کما ہو المتبادر عند الاکثر فلابد ان یکون حکایۃ عن الرب لان العبد لایصیر ربا فالقایل فی الحقیقۃ ہو اللہ تعالٰے ومظہر ہذا القول کالشجرۃ الموسویۃ ہو العبد ولا یفہم من ہذہ الاقوال الحلول والاتحاد الا الظہور وہو المتبادر لان الحلول کینونۃ نفس شئ فی شئ مثل کینونۃ الماء فی الاناء وزید فی البیت والاتحاد ان یتحد جسم بجسم آخر والظہور لیس کذلک لانہ کینونۃ عکس شئ فے شئ مثل کینونۃ عکسک فی المرآت انت ما حلت فی المرات ولا اتحدت بہا ففی ظہور الکمالات الوجوبیۃ فی مرایا الاعدام الامکانیۃ لایلزم الحلول والاتحاد المذکور ولا یلزم النقص وصدور ہذہ الکلمات منہم رضی اللہ تعالٰے عنہم عند غلبات التوحید واستتار ما سوے الواحد فاین الحلول والاتحاد ومعنے قول الشیخ ابی یزید لیس فے جبتی سوئے اللہ عند اختفاء قیام نفسہ عن نظرہ لیس بفے جبتی وہیکلی قیاما سوی قیام من اللہ ومعنی قول المنصور لست انا بشئ وانما الموجود الحق لا انی متحد معہ او حال فیہ او ہو فی تعالٰے اللہ عما لایلیق بجنابہ لان ہذا القول کفر صریح فاذا عرفت ہذا فلا اعتراض لک علے المشائخ رحمۃ اللہ تعالی علیہم ان استطعت احمل اقوالہم علے الصلاح والا فامسک اللسان عن الاعتراض والاقبلح فان قلت الکائنات الاعیان الثابتۃ عندہم عین العلم والعلم عین الذات فما بال الامر والنہی والتنعیم والتعذیب وغیرہا من احکام الشریعۃ علے صاحبہا الصلوۃ والتحیۃ قلنا ہذا فی المظاہر الکونیۃ فی مرتبۃ الظل جایز لان عینیتہا بالذات لیست بمعنی ان الذات الالہی ہو بعینہا ہذہ الاعیان وحکمہ حکمہا بل بمعنے ان ہذہ الاعیان الثابتۃ فائضۃ من الذات بالفیض الاقدس کفیضان الصفات منہ ولا مادۃ لہا فی الخارج بل یصیر بانعکاس الوجود والصفات الالہیۃ موجودۃ فالاحکام الکائنۃ فی المظاہر الکونیۃ الظلیۃ لاتجری فے الاصل کما ان احکام الاصل لایکون فی الظل بالکلیۃ فان الاولیاء یتمثلون بالصور المثالیۃ فی الاماکن المختلفۃ مع بقاء صورہم الشخصیۃ فی مکانہم وما یقع علے تلک الصور من الامور الشاقۃ کالقتل والضرب لایقع علے صورہم الاصلیۃ وہذہ الصور ظلال الصور الاصلیۃ وتابعۃ لہا ما مورۃ متفاوتۃ لہا کذلک الحق تعالٰے منزہ عن ہذا الامور وہو الآن کما کان لاتغیر فی ذاتہ وصفاتہ بحدوث الاکوان فان قلت انک قد ذکرت ان بعضہا صار مظہر المضل وبعضہا مظہر الہادی الی آخر الصفات فلما کانت الضلالۃ والہدایۃ من انعکاس الصفات تعالی فای فایدۃ فے ارسال الرسل والعبادۃ والامر والنہی قلنا ان الضلالۃ والہدایۃ لاتظہر بدون ارسال الرسل لان الضلالۃ فے مخالفۃ والہدایۃ فی مطابعۃ کما وقع فی الحدیث عن جابر رضی اللہ تعالی عنہ فمن اطاع محمدا فقد اطاع اللہ ومن عصے محمدا فقد عصے اللہ ومحمد فرق بین الناس رواہ البخاری ولان المخالفۃ والمتابعۃ متفرعتان علے وجودہ صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم الحمد للہ اولا والآخر والصلوۃ والسلام علے رسولہ وآلہ وصحبہ کذلک اللہم اغفر سیاتنا وتوفنا مسلمین والحقنا بالصالحین نسئال منک فضلک یا ارحم الراحمین ویا خیر الغافرین ❖

مکتوب ہفتم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان بنام سیادت و نقابت پناہ مرحوم سید میر مرتضی ستیوفی صدریافتہ در بیان یادداشت سمی یادداشت مسمی بعضے اذکار و اشغال طریقہ نقشبندیہ احسنیہ و بیان ولایات ثلثہ و درجات آنہا و بیان حصول و بافت مطلوب و شہود او و بیان نا یافت حقیقی و شہود بالغیب تحقیقی و علم حضوری حضور در حضور و بیان وصل متلبس و وصل عریان و تحقیق حق الیقین و عین الیقین و مرتبہ خواص و اخص خواص و بیان آنکہ نسبت صفات باذات نسبت بے کیف بہ بے کیف است و بیان حصول علم لدنی حقیقی و غیر ذالک و ما یناسب ذالک

بسم اللہ الرحمن الرحیم ۔ الحمد للہ بجلالہ و جلالہ والصلوۃ والسلام الاتمان الاکملان علی خاتم فص الرسالۃ و علی آلہ اما بعد از بارگاہ حضرت رب العزت کہ فیض جناب قدس اعلاء اوے سابقہ علتے است صلاح ذات صداقت آیات خلاصہ دودمان عبد مناف و آل کعبہ قدسی مطاف محب صادق میر مرتضی سلمہ اللہ تعالی والقاہ مطلوب است مفاوضہ ارادت آگین کہ نام زد درویش دعاگوئے ساختہ بودند چہرہ وصول افروخت چون مشتمل بر صحت مزاج خلت امتزاج بود سراسر بہجت افزا گردید قلمی نمودہ بودند کہ بفضل الٰہی از مشایخ قادریہ و نقشبندیہ چیزے حسب گنجایش ظرف در یوزہ نمودہ و علاوہ آن بر طبق خلفاء حضرت شیخ المشائخ والمسلمین حضرت شیخ آدم بنوری قدسنا اللہ تعالی بسرہ واسرارہم بخوئے کہ در رسالہ شریفہ کہ بجانب فضایل پناہ شیخ تاج محمد تتوی است ثبت یافتہ اتفاقا آن رسالت بدست فقیر رسیدہ مدتے حفظ صورت آنجناب فیضمآب و شغل لطائف در زیادہ نتیجہ نظر بارد شغلہا باوجود آنکہ از ضعف بدن و پیری محنت و رزش این طریقہ تمام کم است اعطاء عطیۂ کبری حفظ یادداشت کہ اہم مقاصد و اجل مآرب روندگان راہ است بخوبی بکرم الٰہی ملکہ شدہ کہ اکثر اوقات بے اختیار در عین گرفتاری بادنی تحریکی بجاذبہ جذبہ بخود میکشد و باز گرفتار علائق عیال و اختلاط این و آن میگردد و میدانم کہ این امر وجدانی است بگفتن و نوشتن راست نمی آید می باید کہ خود را در خدمت پیر کامل و مکمل رسانم تا او درین باب چہ فرماید و بکدام شغل مشغول سازد لیکن چہ کنم کہ از ضعف بدن و پیری و قید عیال و قلت زاد در احلہ نمے توانم رسید اگر تا حصول این سعادت عظمی غائبانہ متوجہ احوال این سایل شدہ این افتادہ خاک نامرادی را بذروہ حصول مدعا رسانند ممکن است غیر محال کہ تمام عالم در نظر عارفان چون کف دست است واضح گردید للہ الحمد والمنۃ کہ بحسب حفظ رابطہ معاملہ یادداشت صورت بستہ جناب مجیب طریق رابطہ را بوجہ احسن لازم گیرند کہ طرق وصول الی اللہ در طریقہ علیہ نقشبندیہ سہ اند یکے ازان رابطہ است بشیخ مرشد واصل بمقام مشاہدہ و متحقق بتجلیات ذاتیہ ادنے از شرط ارشاد ملکہ یادداشت است و در غیبت شیخ صورت او در خیال آوردہ بوصف تعظیم و محبت متوجہ بودن فائدہ صحبت می بخشد و کیفیت غیبت و فنا از نفس حاصل میگردد و این راہیست اقرب اگر کسے شروط آن دانستہ باشد بجا

آردو این طریق فنافی الرسول و فنافی الله حاصل می شود چه شیخ او در شیخ خود فانی میباشد و شیخ شیخ او در شیخ خود و هکذا الاشیاخ کلهم یفنون علی حب ابائهم فی اصحاب
رضوان الله تعالی علیهم اجمعین و هم فی سیدنا محمد صلی الله علیه وسلم و هو فان فی الله سبحانه و طریق دوم از طرق وصول ذکر است که ماخوذ از کاملی مکملی ماذونی بوده باشد
سیوم از طرق وصول مراقبه است که مشتق از رقب است که بمعنے انتظار بردن مطلوب است یا از رقیب که بمعنے محافظت قلب است از تطرق غیر در هیولا
ایشان اگر با وجود غیبت رعایت طریقه رابطه نموده در ورزش طریقه سرگرم باشند و باذکار و اشتغال استغراق اوقات نمایند بحکم المرء مع
من احب نتیجه صحبت چنانچه یافته اند زیاده تر از ان خواهند یافت روحانیت مشائخ طریقت با وجود صورت تحیز در اماکن شتے
و مواطن مختلفه حاضر و ممد و معاون و از قطب الارشاد که قیوم وقت باشد و در هر عصر خبر یکے نمیباشد همه کس از اهل طریق
فیض مے یابند علم برو داشته باشند یا نه چه جائے که با و اراده صادقه آورده باشند خصوصاً کسے که نسبت از و حاصل نموده باشند بهر حال
سررشته طریقه علیه حضرت قطب الاقطاب سید آدم البنوری قدس سره الموسومة بالطریقة الاحسینة نگهداشته متوجه باشند
و بهمه وجوه مطمئن خاطر بوده باشند باید و انست یاداشت اسمے که ابتدا ر آن از لطیفه قلبی است چون استیلا ر تمام نمود و
در جمیع لطایف نورانیته او غالب آمد از کار لطائف که بتوسط عبارت بود با تمام میرسد من بعد وقتے آن میرسد که لطائف
بذکر مسمی بے واسطه الفاظ میگر ایند و بر هیولا بر سویدا قلب که محل امر نورانی است نظر داشته با یقان محض و ایمان خالص
حضرت حق را جل مجده بے کیف و جهات حاضر دانسته در جمیع اوقات و انات باین دانش متوجه باشند تا نور مشاهده
جمیع اجزا ر بدن را فرا گیرد و استغراق در این معنی صورت یاب گردد و نسبت توجه که بذات مسمی بے کیف و بے جهت و
بے مکان حاصل گردد آنرا یاداشت مسمی گویند و هر گاه بکثرت شغل این نسبت قوت گیرد و چون نور آفتاب نور مسمی ظهور نماید
آنرا شهود مسمی گویند و هر گاه نفس مسمی بوجه بے کیفی ظاهر و حاضر گردد این حالت را حضور مسمی گویند و برائے تقویت این نسبت
و استحکام آن صور متخیله مقرر فرموده اند و از اینجا شغل صور متخیله کمال اشتغال نمایند و از صور خیالیه بحقایق علمیه که علما آنرا صور
علمیه و مشائخ اعیان ثابته گویند انتقال نمایند و خود را در مرتبه حقایق اندازند تا خود را با جمیع کمالات و جمیع اشیا جز پر تو حق
و نور آن نیابند مثل صور متخیله که در خیال ثابت اند هر چه دارند از مبدء فیض خود که آن شخص است دارند ثبوت و قیام آن صور
بکمالات آن شخص است کمالات ذاتی و صفاتی آن شخص اقرب است بآن صور از ینجا باحاطه و معیت و قرب قیومیت
راه توان برد و طریق شغل صور متخیله آنست که صور مختلفه متعدده را در خیال آرد و فانی سازد و نیست گرداند و یقین نماید که
جمیع ذرات کائنات صور علمیه حق اند تعالی شانه همه فانی مطلق اند و ذات حق تعالی باقی مطلق است و ایضا بداند صور
خیالیه مرا با قوت متخیله من اقربیت و معیت مجهول الکیفی است و با وجود فنا ر آن صور و انعدام آن از متخیله قوت متخیله بذات
خود باقی و ثابت است کذالک ذات حضرت حق که جامع جمیع کمالات است بهر ذره از ذرات کائنات حاضر و قریب
بے کیف محض است و با وجود اقربیت و معیت بے کیفی همه فانی و حق باقی است چون برین نسبت مداومت نموده ند
نسبت فنا ظهور خواهد نمود و خواهند دید که وجود جمیع ذرات کون در جنب وجود مطلق حق غیر نمود بود و هیچ ندارد و درین
حالت اگر اشیاء بسبب غلبه شهود احاطه و معیت او تعالی عین حق یابند آن را توحید وجودی گویند و درین حالت از
سر عارف لیس فی جبتی سوے الله و انا الحق بے اختیار ظاهر خواهد شد و اگر اشیاء در نظر شهود مختفی گردیده ند و جمال حضرت

حق تعالیٰ مشاہدہ نمودند کرؤیۃ الشمس فی النہار آنرا توحید شہودی خوانند و درین وقت از سر عارف شطح سبحانی ما اعظم شانی سر خواہد زد و چون توجہات مشایخ طریقہ علیہ نقشبندیہ در حق مریدان علی الدوام در کار اند این چنین شطحیات از اہل این طریق کمتر سر بیرزنند و چون فضل اخص در کار گردد خواہد دریافت کہ اگرچہ مرتبۂ شہود بس بلند است اما نور مطلق از لباس شہود وراء الوراست درین وقت خبر یقین و ایمان بالغیب نقد وقت او نباشد و آن ہر دو حالت مذکورہ تعلق بولایت خاصہ کہ ولایتِ اولیاء است است و مرتبہ بدلا و اقطاب و غوث است دارد و حضرت جدنا الروحانی المجدد للالف الثانی قدس سرہ این ولایت را ولایت صغریٰ خواندہ اند و آنچہ در عبارات اکابر حضرات نقشبندیہ واقع است کہ نسبت ما فوق جمیع نسب است مراد ایشان ازین نسبت نسبت حضور است و حضور معتبر نزد ایشان حضور بلا غیبت است کہ تعبیر ازان بیاد داشت میکنند و آن مبنی است برین تفصیل تجلی ذات عبارت است از ظہور ذات او تعالیٰ و تقدس و حضور او سبحانہ بے ملاحظہ صفات و شیونات و اعتبارات اگر ارتفاع صفات و شیونات و اعتبارات یک لمحہ اتفاق افتد چنانچہ حافظ آوابِ معرفت بآن اشارت میفرماید بیت جلوہ بر کلبۂ ما کرد و پنہان گشت یار + صبح بر شام غریبان یک نفس خندید و رفت + بعد ازان حجب صفات و شیونات عاید کردند پس بنا برین حضور بلا غیبت متصور نباشد بلکہ لمحہ یسیرہ حضور باشد و غلبہ اوقات غیبت و این چنین نسبت نزد این اکابر معتبر نیست و این حضور ہرگاہ بصفت دوام حاصل شد و استتار اصلا صورۃ نیست و ذات تجلی نمود غیر از حجب صفات و شیون و اعتبارات این تجلی باین صفت در ہم فوق جمیع نسب است و این نسبت چون کامل شد بولایت کبریٰ می پیوندد کہ حضرت سید آدم بنوری قدس اللہ سرہ تعبیر ازان بولایۃ خاص الخواص نمودہ اند وازین بیان دانستہ باشی کہ تجلی ذات چنانچہ در حق واصلانِ دائرہ ولایت کبری ارزانی میدارند در حق واصلان دائرہ ولایت صغری کہ بنہایت کار خود رسیدہ باشد ایضاً ارزانی میدارند اما این تجلی ذاتی در حق ایشان برقیست بسبب آن یک لمحہ و لحظہ از قید آفاق و انفس خلاصی می یابند و کسانیکہ از دائرہ ظلال گذشتہ اند و باصل پیوستہ تجلی برقی در حق آنہا دائمی است چونکہ مسکن ایشان دائرہ اصل است کہ تجلی برقی ناشی ازان است بلکہ معاملہ این بزرگواران فوقِ تجلیات و ظہورات است زیراکہ تجلی و ظہور بہر مرتبہ کہ تعلق گیرد از شائبۂ ظلیت بیرون نتواند شد و صفات و شیونات و اعتبارات اگرچہ ظلال ذات اند تعالیٰ و تقدس اما نظر بدائرہ ولایت صغری کہ دائرہ ظلال اسماء و صفات واجب است بوئی اصالت دارند و لہذا واصلان این دائرہ کہ از ظل باصل رسیدہ اند از زیغ بصر خلاصی یافتہ اند بخلاف واصلانِ دائرۂ اولی فافہم و واصل بدائرہ ولایت صغریٰ صاحب ولایت قلب است اگر بنقطہ اخیرہ آن دائرہ برسد یا آخر ولایت قلبی رسیدہ باشد و واصل بدائرہِ ولایت کبریٰ چون باصل رسیدہ است از تقلب برآمدہ است بحسب وصول باصل بمقلب رسیدہ است بر صاحب قلب فوقیت دارد و این فرق وقتے تواند بود کہ ہر دو بنہایت دائرہ ولایت خود رسیدہ باشند و الا نہ صاحب قلب کہ بنہایت ولایت قلبی رسیدہ باشد بر صاحب روح و سر و خفی بلکہ صاحب خفی کہ مجرد نسبت علو دارد مزید فوقیت دارد چہ تفاضل اقدام ولایت باعتبار تقدم و تاخر درجات نیست تا صاحب اخفی مثلاً افضل باشد از غیر او بلکہ باعتبار قرب و بعد از اصل است و بسبب طی منازل ظلال است قلۃً و کثرۃً باید دانست در طریقہ علیہ نقشبندیہ حسبنہ اول ولایت عامہ

است کہ نصیب عامہ مومنان است کہ بدان اولیاء عام باشند بسبب متابعت و علم تقلیدی و ظہور ایمانی و یقینی و اہل ولایت خاصہ با اولیاء عام شریک اند بعد ازان وطایت خاصہ است کہ نصیب مومنان خاص است کہ اولیاء امت اند بعد از حصول علم قلبی و در معرفت خاص ذات و صفات و این اول مرتبہ است از علم لدنی ظلے باین علم حصول و وصول بمرتبہ ظلال است بعد ازان ولایت اخص است کہ ولایت ملاء الاعلے است کہ ہر چہار ملائک مقرب اند و کمالات این مرتبہ نصیب ملاء الاعلے است بعد ازان ولایت خاص الخواص است کہ ولایت انبیاء است کمالاتِ آن اصالۃ مخصوص بانبیا است و بمتابعت ایشان دیگران را ایضا نصیب است این مرتبہ علم لدنی اصلے است و اینجا وصول باصول است بامتیاز ظلال از اصول و مراد از وصول نزد ایشان جمعیت دل است بحق سبحانہ بر سبیل ذوق بتجلے ذاتی و چون بر سبیل دوام بود وصل دائمی گویند و ہمین است نہایتے کہ در بدایت درج کردہ اند و ولایت عامہ ظل و لایت اخص است علے حسب استعدادہا بہا ہر کرا ایمان بالغیب بصرف جہل است ہر چند عالم علم کسبی یا جاہل ازین علم باشد از ظل و لایت ملاء الاعلے نشانمند است و ہر کرا ایمان بالغیب بپارہ امیری مستقر نظر قیاسی یا وہمی ہم باشد از ظل و لایت اولیاء امت خاصہ نشانمند است ہر چند کہ جاہل یا عالم علم کسبی باشد اما ازین ہر دو گروہ عامہ مومنین ایمان کردہ او بے پاک تر است اگرچہ ہیچ مقبول است و ولایۃ اخص ظل نبوت انبیا است و ولایۃ خاصہ ظل ولایۃ خاص الخواص است کہ ولایۃ انبیا است و کمال اہل ولایۃ کہ اولیاء امت اند ہما غوثیت است و اکملیت درین مرتبہ غوثیت جن و انس است و این نصیب خاصہ حضرت سیدنا محی الدین عبد القادر جیلانی قدس سرہ بود کہ غوث الثقلین است و کمال اہل ولایت خاص الخواص در اولیاء امت تا امامت است و کمال اہل کمالات نبوت را کہ غیر نبی است تا خلافت است چون این مقدمہ ثابت شد پس باید دانست ہر چہ در دائرۂ ولایت خاصہ کہ آنرا حضرت قبلہ روحانی سیدنا المجدد للالف الثانی قدسنا اللہ تعالی بسرہ الاقدس ولایۃ صغری مقرر نمودہ اند حاصل گردد و نسبت شاہد و مشہود و طالب و مطلوب و عارف و معروف یافتہ شود ہر چند بعض کسان آنرا مجہول الکیفیۃ یابند و ورا الوراء گویند و خارج از حیطۂ کشف و شہود و فہم و دانش فہمند ہمہ در مراتب ظلال اند چہ ہر چہ در فہم آید و لو مجہول الکیفیۃ در مرتبہ ظلال است و او خارج از حیطۂ کیفیۃ و شہود و وراء الوراء بود درین موطن سالک بیافت تجلیات و مشاہدات فریفتہ می ماند حافظا آب معرفت ازین جامی فرماید ع دور است سر آب درین بادیہ ہوش دار + تا غول بیابان نفریبد بسراب ☆ و وصول بمطلوب حقیقی وراء الوراء است و این یافت او نایافت است پس آنچہ در ذہن او از یافت حق و وصول و شہود قرار گرفتہ باشد اگرچہ مجہول الکیف و الطف در نظر آید دفع کند و مرآتِ سر خود را از ظلمت آن نقش خالی سازد و ہمت تمام بر فقدان توجہ سابقہ گمارد تا توجہ بمطلوب و غیر مطلوب نماند تا معلوم و مشہور بے تکلف در نظر ہیچ نماند و نسیان طالب و مطلوب و شاہد و مشہود و کذلک صورت بندد و فی الحقیقۃ این فنا بخلو تخیلہ تعلق دارد و آن اگرچہ تخیلہ سر حاصل میگردد اما کمال آن تخیلہ خفی است کہ در ولایت کبری صورت گیرد و چون خلو تخیلہ حاصل گشت وصولِ بما وراء الوراء کہ سر از حصول است بنور یقین صورت خواہد بست معارف اولیاء کرام ہر چند بلند باشند چون معلومات و محصولات اند نسبت بولایۃ خاص الخواص کہ ولایتِ انبیاء است صلوات اللہ و سلامہ علے نبینا و علیہم کہ حضرت جدنا الروحانی المجدد للالف الثانی آنرا ولایۃ کبری گفتہ اند در راہ می مانند پس تمام تر سعی سالک در خلو تخیلہ باید تا

بعرفان ایقانی حضوری بغیر معلوم باید پیوست واکابر مشائخ صوفیه مثل ابن عربی وخواجه علاء الدین عطار رحمهم الله تعالیٰ
فرموده اند که خلو متخیله اگرچه در تمام عمر ساعتے میسر گردد غنیمت باید شمرد که سعادت عظمیٰ است واز ممد و گردانسته باشند که یاد
حق سبحانه وتعالیٰ قبل از خلو متخیله حصولی است نه حضوری چونکه موصوف بخیال است و ایضاً دانسته باشند که کمال در
ولایت خاصه بوجدان ووصل ومشاهده مطلوب است وکمال در مرتبه ولایت اخص که ولایت ملاء الاعلیٰ است
که حضرت قبلتنا المجدد للالف الثانی آنرا ولایت علیا گفته اند وولایت خاص الخواص که ولایت انبیاء است علیهم
الصلوٰة والسلام بفصل ویاس وفقدان ونایافت است وتفاوت درین هر دو ولایت آنست که در ولایت اخص محض
نایافت مطلوب است ودر ولایت خاص الخواص معرفت حقیقت آن نایافت ومقصود دعدم یافت وعجز از معرفت
او تعالیٰ بعلم حضوری بے حصول معلوم معرفت است کما قال راس الصدیقین رضی الله تعالیٰ عنه العجز عن درک الادراک ادراک
واین معنی بالاصالة در معرفت ولایة انبیا واقع است فافهم وهرگاه نسبت نایافت قوت گیرد باین معنی که بجائے شهود
یقین صاف بغیب حقیقی متحقق گردد وایمان بذات مسمی بیواسطه ظهور شهودی میسر واز توجه ومتوجه الیه هیچ در بصر بصیرت
او نماند از کمالات ولایة اخص بهره ور گردد وازین نسبت ترقی نماید وجهت ترقی ازان شغل جزء لایتجزی فرموده اند و
طریق او آنست از مرتبه جسمانیه خود نظر برداشته بر اصل او که عناصر اند گمارد وخود را عین آن داند وازان نظر برداشته
بر اصل او که مرتبه روحانیت است وارد وخود را عین آن روحانیه داند وازان نظر برداشته بر اصل او که نور اول است
ناظر گردد وخود را دران مرتبه انگارد وهمین مرتبه آخر مراتب مخلوقه است ونهایة سلسله ممکنات ورای این مظاهر شهود و
نفس شهود را قدم گاهی نیست ومقصود از شغل این نسبت این است و در مرتبه نایافت وعدم وجدان هرچند عارف را
از مرتبه وصل که آن در نهایت ولایت خاصه بود که دراول آن شهود مطلوب ودر وسط ونهایت آن تحقق بشهود و
وصول بمشهود وعلم عرفانی است وآن را وصل متلبس گویند دوری ومهجوری دست داده بود وبجائے شهود اطمینان بغیب
حقیقی متحقق گشته ووصل عریانی روئے نموده بود ودرین مرتبه از حق وغیر حق که در مرتبه تجلیات وشهود محصل بود خلو حاصل
گردید اما توجه خفی باقی بود وخلو متخیله از ماسوئے حق سبحانه حقیقةً حاصل نگشته لهذا نفی جهته توجه خفی وحصول خلو متخیله حقیقةً
این شغل مقرر فرموده اند وحاصل این شغل اینست که اصل هر شئے غیر حق است تا آنکه مرتبه شهود انتهار پذیرد ومقام عارف از
روئے سیر نظری همین مقرر شود وناظر بغیب گردد ودرین هنگام مکشوف او خواهند گردانید که در ظهور نور حقیقی هیچ واسطه نیست
ونمانده است چه آخر مرتبه شهادة که تعین هر شئے مندرج در نور اول است ظهور مرتبه غیب حقیقی است بے واسطه که
آن معلومات الٰهی اند پس اینجا غیر نماند که واسطه گردد وچیزے نماند از توجه خفی ایضاً خلو متخیله صورت خواهد گرفت بالجمله عارف
این قدر در نظر داشته باشد که وجود اصلی وتعین آدمی من در ضمن نور اول منتهائے مراتب جسمانی وروحانی است که مثل جزء
لایتجزی است واین مرتبه ظهور امر تقدیریست که مرتبه معلومات است دراین حالت بجائے یقین نایافت وورائیست
که در مرتبه ولایة اخص حاصل بود نفس حضور وعلم حضور بجناب حق تعالیٰ پیدا خواهد شد وعلم حضور واجبی ظهور حضور حقیقی بر مرآت
علم عارف که از خصوصیات خیالی حضور فارغ گشته است وارد خواهد گردید ودر اینجا بفناء خفی خلو متخیله حاصل خواهد شد ودخل

خیال و تصرف علم حصولی اصلا نخواهد ماند چه قبل ازین هر چند خلو متخیله حاصل بود اما بفناء سر و تعلق خفی بظل مخفی صورت داشت
و چون سلسلهٔ ظلال منتهی شد و وصول بمرتبهٔ اصل واجب تعالی گشت من غیر توسط شئے منها و اینجا عارف از دائرهٔ ظلال
تمام خلاصی یافته در دائرهٔ اصل که اول مراتب ثلثه وجوب است که مرتبهٔ کمالات است داخل گردد و علم حضوری بحق سبحانهٗ
بتوسط مرتبهٔ کمالات پیدا نماید و درین مرتبه نفس حضور بحضرت ذات تعالیٰ و تقدس خواهد یافت اما بواسطهٔ کمالات و صفات
او سبحانهٗ و سوائے این صرف حضور بحضرت حق تعالیٰ امرے دیگر مکشوف او نگردد و هرگاه فضل خواص الخواص که از مرتبه
ولایة انبیاء است علیهم الصلوٰة و التسلیمات ظهور فرماید در یابد که این علم حضوری مر العلم عادی خیالی من که علم حصولی است
حاصل نیست بلکه بعلم حضوری حق است که ظاهر شده است و در یابد که حق تعالیٰ حی بحیوٰة است و قدیر بقدرة است و مرید
بارادت است و علیم بعلم است و سمیع بسمع الی غیر ذالک من الصفات و الافعال و ایضا بنظر کشفی معلوم خواهد نمود که هر جا
که علم است ظهور علم الٰهی است و هر کجا که سمع است ظهور سمع الٰهی است و قس علیهما غیر ذالک من الصفات درین مرتبه جملهٔ
صفات و افعال خود را از خود منتفی و فانی یافته بحق سبحانهٗ و تعالیٰ منسوب و باقی خواهد یافت این مرتبه را حضور علم و وصول
صفات خوانند و هرگاه فضل اخص الخواص ظهور فرماید مکشوف او سازند که درین مرتبه هر چند حضور علم و وصول مرتبهٔ صفات
بالاصالة است لا بالظلیة اما از و انستن علیم بعلم و سمیع بسمع الی آخر الصفات بوئے زائدیت صفات باذات می آید پس در
خواهد یافت که ذات حق تعالیٰ چنانچه بصفة علم علیم است بذاته غیر از صفة علم ایضا علیم است و چنانچه بصفة سمع سمیع است
غیر از صفة سمع ایضا سمیع است الخ پس ذات با کمالات خود خود بخود حاضر است نه بصفتے و شانی بلکه بوجدان محض که مظهر
است مر شان العلم را که مظهر خصوصیة اخفی است و این حالت را حضور در حضور خوانند و همین حضور صرف بے علم حضور و
حضور علم سر حضور در حضور است و این در مرتبه وصول بکمالات نبوت است و همین است حق الیقین مرتبه کمالات
قرب نبوت انبیاء علیهم الصلوات و التسلیمات که بحضور صرف تعلق واده و حق الیقین مرتبه ولایت انبیاء علیهم الصلوات
و التسلیمات و التحیات بحضور علم و علم حضور است و حق الیقین مرتبه ولایة اولیا بحصول مجهول الکیفیة تعلق دارد و هر چند آنرا
بنا بر جهالت کیفیتش غیر معلوم دانند اما معلوم است که معلوم است و در هر مرتبه که سالک را وصول بحصول و علم حصولی است
بنا بر ظلال معلومی و محصولی سالک که آن مرتبه مسمی بمرتبهٔ علم لدنی ظلے است و چون فوق ازان ترقی نماید و بعلم حضوری و حضور
علمی برسد بمرتبهٔ علم شرف شود که آنجا وصول بغیر معلوم و غیر محصول است و این مرتبه مسمی بعلم لدنی اصلی است سوال در نسبت
حضور در حضور رفع شائبهٔ زائدیت صفات بر ذات صورت میگردد و منع زائدیت موهم اثبات عینیت صفات است
با ذات و آن قول معتزله است جواب در نسبت صفات با ذات سه اقوال است قول علماء و معتزله و مشائخ طریقت علماء
سلف را رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین اکتفا بر قول لا هو و لا غیره است باین معنی که نیست ذات عین صفات چنانچه
معتزله وهم دارند و نه غیر صفات است و منفک ازان چنانچه منع عینیت وهم آن دارد بلکه ذات واجب تعالیٰ موجود
است بذات خود و صفات ایضا موجود اند قائم بذات او تعالیٰ و هر دو قدیم اند و چون علماء متاخرین شکر الله تعالیٰ سعیهم
بنظر دور بین دیده اند که در قول مسطور در ظاهر نظر اجتماع ضدین و ارتفاع نقیضین لازم می آید لهذا برائے دفع وهم مذکور راه

توسط اختیار نموده فرموده اند که معنے لا هو ولا غیره زاید غیر منفک است دوئم مذهب معتزله و حکما است که صفات عین ذات اند بمعنے آنکه آنچه بر صفات مترتب می شود از ثمرات آن بر نفس ذات مترتب است و صفات محض اعتبارات ذات واجب تعالی اند واین قول از روئے تحقیق بنفی صفات راجع و فقیر آن را در فتوحات غیبیه شرح عقاید صوفیه بوجه احسن بیان فرموده است سیوم قول صوفیه وجودیه است که بعینیت صفات باذات قائل اند واین امر کشفے است استدلال را دران مدخلی نیست و محققین ایشان بر انند که صفات حضرت حق تعالے موجود حقیقی خارجی اند و قدیم اند و قائم بذاتِ حق تعالے اند و معرفت این معنی از راه کشف درین طریقه احسنیه بانوریه بر نمیط است که یقین نماید که ذاتِ حضرت حق تعالے علیم است بصفة علم و سمیع است بصفة سمع و بصیر است بصفة بصر و قدیر است بصفة قدرت الی غیر ذلک و در هر مظهری که علم و سمع و بصر و قدرت و ارادت که ظاهر است همه ظهور صفات او است تا که فعلِ خود را ظهور فعل حق تعالے یابد این مرتبه تجلے و ظهور علم است عارف درین مرتبه واصل بذات است اما بواسطه صفات واسطه صفات درمیان است بوحدت که بواسطه صفات حاصل گردد متحقق و بوحدت حقیقی که در مرتبه ذات میسر گردد متحقق نے و همین معنے مشعر است بر زایدیت صفات بر ذات و بنا بر آن ترقی ازان لازم است و چون فضل مرتبه اخص الخواص در کار گردد و شاملِ حال این عارف شود معلوم او سازند که صفات بذواتها موجود نیستند بذات الواجب موجود اند و ذاتِ حق تعالی بذاته موجود است پس نظر او بوحدت خالص بدون توسط صفات بر ذات حق تعالے قرار گیرد و در هر مظهرے که مشاهده نماید و نظاره کند نظر او بر تجلے ذات تعالی و تقدس افتد و درین مرتبه از تفصیل با جمال آید و از وحدت صفاتے ترقی نموده بوحدت ذاتی انس گیرد و باین وحدت حقیقی اطمینان او حاصل گردد و درین حالت شائبه زایدیت صفات بر ذات از نظر او مرتفع گردد و بحضور در حضور ظاهر گردد و بنظر کشفے مشاهده نماید که ذات حق تعالی بذاته علیم است نه بعلم و علم قابلیت ذات اوست و بذاته سمیع است نه بسمع و سمع قابلیت ذات اوست و همچنین صفات دیگر و نسبت صفات باذات نسبت بے کیف به بے کیف از روئے بے کیفی محض است و نسبت عینیت و غیریت مفهوم الکیف است لهذا هر دو از نظر مرتفع گردیدند و ایضا وهم اجتماع ضدین مرتفع گشت زیرا که هر دو امر مذکور در مرتبه محسوس الکیف و معلوم الکیف لازم می آید و مرتبه ذات و صفات معدوم الکیف است ضدین را دران مجالے نیست پس منع زایدیت موجب اثبات عینیت نباشد و در اینجا طریق معرفت لطیف تر ازان هست و آن آنست که ذات حق سبحانه و تعالی چنانچه بصفات کامل است قطع نظر از صفات ایضا کامل است و الا نقص لازم آید چون مشاهده نظر کشفے عارف بران حیثیت بر ذاتِ قرار گیرد و بمرتبه حضور در حضور رسیده باشد و عینیت صفات باذات در وهم نیاید فافهم و بالله التوفیق و از حما ذکر دانسته باشد که نفی علم حصولے نه باعتبار نفس مرتبه علم عارف است بلکه باعتبار خصوصیت و کیفیت علم عادی خیالی حصولی است فافهم و بر تو ده حجاب و نقاب نماند آنکه علم و معرفت که بکمالاتِ نبوت و وصول بآن درجه تعلق دارد حضور در حضور است پس علم حضور اینقدر هست که اهل کمالات نبوت که نصیبے از کمالات نبوت دارند از کلام و معرفت بحضور از مرتبه حضور صرف بالاصالة به تبعیت نبی خود اخذ میکنند اما مور و آن علم حضوریست و دیگران بعلم حصولی و علم حضوری اخذ می نمایند هر چند آن را حضور علم دانند و مجهول الکیفیة یابند و تفاوت در سالکانِ دیگر

این است هرچه اہل ولایۃ اخص اند دراخذ کلام و معرفت غیب الغیب بتمامناسبت باہل نبوت دارند ہرچند مناسبت قلیل بل اقل قلیل باشد واہل ولایۃ خاص الخواص بعلم حضوری ازمرتبہ حضور علم بالاصالۃ می یابند واہل ولایۃ خاصہ بعلم حصولی ازمرتبہ علم حضوری تبعا اخذ مینمایند واہل ظل ولایت اولیاء بکشف والہام حصولی بہرہ ور میگردند و متلذذ میشوند وباللہ التوفیق لازم کہ مدتے بصور متخیلہ کہ برائے تکمیل حضور مقرر نمودہ اند مشغول گردند تا شہود کامل صورت یاب گردد وبعد ازان در خلو متخیلہ در چند بعد از ملکہ دران بشغل جزء لایتجزی تا بنسبت حضور در حضور ترقی نمایند و بکمالات نبوت فائز گردند و دعاگوی و دعاگوئے زادگان را در اوقات خاصہ بدعوات حسنہ و بحسن خاتمہ یاد آور باشند واحقر الفقرا را بہر حال متوجہ خود دانستہ فرو گذار ندانند و بر خود اطلاع می دادہ باشند والسلام علیکم ورحمۃ اللہ وبرکاتہ الحمد للہ رب العالمین اولا وآخرا ظاہرا وباطنا والصلوۃ والسلام علی رسولہ محمد وعلی آلہ الی یوم الدین ✦

مکتوب ہشتم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان ما کہ بنام فضیلت پناہ میان فرح الدین عرب ساکن قندہار صدور یافت در بیان درجات نبوت وولایت وکمالات آنہا وبیان اسرار عجیبہ ومعارف غریبہ وبیان علم لدنی وحق الیقین وما یتعلق بہا وغیر ذالک

بسم اللہ الرحمن الرحیم۔ حامدا للہ ومصلیا ومسلما علی حبیبہ وعلی آلہ وصحبہ الی یوم الدین برخوردار عزیز دل میان فرح الدین بدعوات و توجہات مخصوص است حضرت حق تعالی بکمالات ظاہری وباطنی طریقہ علیہ نقشبندیہ احسنیہ بنوریہ محظوظ وممتاز داشتہ فائض الجود دارا وبدانند کہ درجات نبوت چہار اند وہمچنین درجات ولایۃ وعلم لدنی بر دو نوع است اما درجات نبوت اول مرتبہ عام نبوت مطلق است کہ بآن نبی باشد دویم مرتبہ خاص رسالت است کہ بآن مرسل باشد سیوم مرتبہ اخص عزم مطلق است کہ بدان اولوالعزم باشد وعزم مطلق ازان گفتہ شد کہ عزم این صاحب دولتان در امور ماموره وغیر ماموره بر حسب رضا وامر ایزدی واقع میشود بخلاف عزم ایشان کہ از رخصت طرف عزیمت خواہد بود چہارم مرتبہ خلافت است و این مرتبہ جامع است مر مراتب ثلثہ مذکورہ را واین مرتبہ اخص خواص است در مراتب نبوت واصالۃ مخصوص است بحضرت خاتم الانبیا کہ اخص الخواص ممکنات است وحقیقت این خلافت بحقیقت خلت محبوبی است کہ خاصہ حضرت حبیب رب العالمین آمدہ است صلی اللہ علیہ وسلم نہ خلت محبی ودر اولیاء صحابہ بحسب اولیت ازین مرتبہ شریفہ نصیب حضرت صدیق اکبر است واولیاء دیگر ازین امت مرحومہ از مرتبہ قطبیت وغوثیت وامامت عبور نمودہ بمرتبہ خلافت ملحق میشوند واز کمالات آن بہرہ می یابند اما بطریق خفی نہ بطریق جلی بعد از خلفاء اربعہ تا مہدی موعود الحاق بطریق جلی میسر نخواہد شد ومرتبہ خلافت از جہتہ عموم ظاہر بادشاہان دنیا را شامل است اما درجات ولایۃ اول مرتبہ ولایۃ عامہ است کہ ظل ولایۃ اخص است کہ ولایۃ ملاء الاعلی است کہ حضرت قبلہ روحانی ما آنرا بولایۃ علیا می نامند

نصیب عامه مومنان است که بدان اولیاء عام باشند بسبب متابعت وعلم تقلیدی وعلم کسبی وظهور نور ایمانی ویقینی دویم مرتبه ولایت خاصه که ظل ولایة خاص الخواص است که ولایة انبیاء است علیهم صلوٰة الله وسلامه که نصیب مومنان خاص است که اولیاء امة اند بعد از حصول علم قلبی مطلق در معرفت ذات وصفات عبد ورب تعالی واین اول مرتبه است از علم لدنی ظلی باین علم حصولی ووصول بمراتب ظلال است سیوم مرتبه ولایة اخص است که ولایة ملاء الاعلیٰ است که چهار ملک مقرب اند که ظل نبوت انبیاء است واین مرتبه نصیب ملاء الاعلیٰ است چهارم مرتبه ولایة خاص الخواص است که ولایة انبیاء است کمالات این ولایة اصالة مخصوص بانبیا اند وبالمتابعة دیگرانرا ایضا بهره ایست این مرتبه علم لدنی اصلی است در این مرتبه وصول باصول است بامتیاز ظلال از اصول وکمال ولایة اولیاء تا غوثیت است واکملیت آن بغوثیت جن و انس است واین نصیب خاصه حضرت محبوب سبحانی غوث الثقلین محی الدین عبد القادر جیلانی است که خود اهل کمالات ولایة انبیا بوده اند که فوق آن مرتبه در ولایة نیست وکمال اهل ولایة انبیا در اولیاء امة تا امامت است اهل کمالات این ولایة امام است اگرچه خفی باشد وداخل ائمه اثنی عشر نباشد اما در جمیع اولیاء امت تحت ائمه اثنی عشر همین امام است در هر عصرے که باشد وجمیع اولیاء امة تحت قدم او باشند وازینجاست که حضرت غوث الثقلین فرموده اند قدمی هذه علی رقبة کل ولی الله وکمال در کمالات نبوت مرغیر نبی را تا خلافت است وبدانند هر مرتبه ولایة مطلق را ظاهر است وباطن ثمره ظاهر تصرف بر خلق است وظهور صفت جلالیت دران بیشتر وغالب تر وثمره باطن قرب وعلم بحق است سبحانه وظهور صفت جمالے دران زیاده تر حصول ظاهر ولایة عامه منوط بعبادة وظاهر شریعت بی شرط جمعیت قلبی وحصول ولایة عامه مربوط بعلم کسبی است بے حصول بهره از علم لدنی وحصول ظاهر ولایة خاصه منوط بعبادة و ریاضت ظاهر است بصورت تجرید اگرچه این تجرید در باطن هم باشد اما بشرط جمعیت قلبی وحصول باطن ولایة خاصه منوط بعلم لدنی است اگرچه آن علم لدنی ظلی بود بعبادة وریاضت باطن است که آن خلوص اخلاص وترک هوا است بصورت تفرید اگرچه این تفرید باطن از جمیع خواهشها متفرد باشد خواه خواست دنیوی وخواه اخروی وحصول ظاهر ولایة خواص الخواص منوط بعبادة وریاضت ومجاهده باشرائط کامله است بحقیقت تجرید وحصول باطن این ولایت مربوط است بجامع بودن بحضرت غیر معلوم بعلم معدوم الکیفیة که فوق علم معلوم الکیفیة ومجهول الکیفیة است بعلم لدنی اصلی است بحقیقت بقرب عبدیت بخلو متخیله که خالص در فضل منتهی حقیقی همان است که بعلم بالله سبحانه اکمل باشد اگرچه در مراتب دیگر مثل قطبیت کامل وغوثیت اکمل ودیگرے بروے فریتی داشته باشد چه در جمیع علوم ومراتب مرتبه علم بالله وکمال خلت اصلی باو تعالی افضل واقرب است چراکه اسم حبیب بر غیر اهل خلت محبوبے که باین اعتبار حضرت محمد رسول الله حبیب الله شده است علیه افضل الصلوات واکمل التحیات اطلاق نیافته واین مرتبه کمالات باطن ولایة حبیب الله بکمال نهایة علم بالله وبکمال علم بحقایق نیستی اشیا در اولیاء امت میسر میگردد پس فضیلت حقیقی مر اهل باطن این ولایة راست وشرف صوری مر اهل ظاهر آن ولایة را دیموطن فقر حقیقی تبعا وطفیلا میسر گردد وسر الفقر فخری که گفته اند یافته شود ودر تو در حجاب نماند آنکه در مرتبه علم ومعرفت که بوصول بدرجه کمالات نبوت انبیا تعلق دارد حضور در حضور است بے علم حضور بلی اینقدر هست که اهل کمالات نبوت از حیثیت نصیبی که از کمالات نبوت دارد از کلام ومعرفت بحضور علم از مرتبه حضور صرف بالاصالة

تبعیت نبی خود اخذ میکند اما مورد آن علم حضوریست و دیگران بعلم حصولی و علم حضوری هر چند آنرا حضور علم دانند و مجهول الکیفیة یابند و تفاوت در سالکان دیگر این است اہل کمالات ولایة اخص یعنے ملاء الاعلےٰ که ظل مرتبہ نبوت انبیاء است در اخذ کلام و معرفت مرتبہ غیب الغیب تبعا مناسبت با اہل نبوت دارد ہر چند مناسبت قلیل بل اقل قلیل باشد و اہل کمالات ولایة خاص الخواص که ولایت حضرات انبیا است صلواة اللہ و سلامہ علےٰ نبینا و علیہم اجمعین بعلم حضوری از مرتبہ حضور علم بالاصالة می یابد و اہل کمالات ولایة خاصه که ولایة اولیاء خواص امت است و ظل ولایة حضرات انبیا است بعلم حصولی از مرتبہ علم حضوری تبعا اخذ می نمایند و اہل ظل ولایة اولیاء بکشف و الہام حصولی بہره یاب میگردد و لذت می یابد و بدانند که علم لدنی علمی است که اہل قرب را بتعلیم الہی و تفہیم ربانی معلوم و مفہوم میشود نه بدلایل عقلی و شواہد نقلی و حضرت حق تعالیٰ در کلام قدیم در حق حضرت خضر علی نبینا و علیہ الصلوٰة والسلام فرموده است وعلمناه من لدنا علما و فرق فیما بین علم الیقین و علم لدنی آنست که علم الیقین عبارت از ادراک نور ذات و صفات حضرت حق است جل مجده و علم لدنی کنایت است از ادراک معانی و فہم کلمات از حق سبحانہ بطریق الہام و فیض نه بکسب و فہم حقیقت و دقایق موجبات اطلاقات که بر علم مطلق از حصول و حضور مطلق میکردند چنانست که ہر گاه از استعداد طالب مطلوب حقیقی حجاب ظلمت که وجود و توابع وجود را تمام گرفته است برخواست بقدر رفع ان ظلمت و زنگ از صفحہ مرآت استعدادش ظہور کمالات علم لدنی بر حسب تقاضائے قابلیت ہر مرتبہ ظہور خواہد فرمود و بر حسب معلومات و دریافت یافت این طالب صفة العلم که نقطہ واحده و مبرا است از جمیع نسب و اطلاقات مطلق خواہد گشت چنانچہ اگر چیزے از علم معلوم وے است علم حصولی است معلوم الکیفیة باشد یا مجہول الکیفیة اگر چہ نزد مشائخ معلوم مجہول الکیفیة منتسب بعلم حضوری است اما من حیث الحقیقة آن معلوم منتسب بعلم حصولی است زیرا که در معلوم مجہول الکیفیة کیفیت آن معلوم غیر معلوم است نه نفس نفس معلوم معلوم غیر معلوم است که این معلوم است پس ہر قدر آنچہ معلوم باشد از ادنے یا اعلے از مراتب ممکن یا واجب از تشبیہ یا تنزیہ ہر چند تنزیہی که در فہم زعم این طالب اقدس بود فی الحقیقة منتسب بعلم حصولی بود فعلی ہذا الایج گردید که موجبات اطلاق مرتبہ حصول بر صفة العلم معلومات محصولی اند فلا یرم باین حیثیت آنصفت واحد که نقطہ الیست صرف و قابلیتی است محض مسمی بمرتبہ علم حصولی بود که آن صفت مطلق را بحسب افہام خلایق علم حصولی گویند که ادنے و اکثف مرتبہ از مراتب مقیده است اما موجب اطلاق مرتبہ علم حضوری و حضور علم بران صفت العلم المطلق الواحد آن حقیقت است که بہره از دریافت این ہر دو مرتبہ خاصہ اہل ولایت انبیا است علیہم الصلوٰة والسلام چنانچہ بہره یافتن از مرتبہ حصولی نصیب صاحب مرتبہ اولیا بوده است و آن حقیقت چنانست که وجود و توابع وجود از غیر حق برخواست بحضرت واجب تعالیٰ بالتحقیق بیقین صادق بے تردد قرار گرفت اما یقینی که محض کشفی باطنی نباشد بلکہ یقینی که در آن خواہش ظاہری و باطنی بیافت عقلی و علمی ہمہ یک حکم گرفتہ باشد چنانکہ در یقین و ایمان سماعی تقلیدی ہمہ برابر بے شک بودند اکنون درین یقین و ایمان وجدانی موہبی بے سببے ہمہ برابر بے شک و شبہہ بے تردد باشند و ہیچ معلوم نبود که چہ معلوم است پس این معلوم است که ایمان و یقین بنور موہبی ایمانی را ستر احاضر میدانند پس ہمان حضور ستری در ذہن حاصل مے نماید و مومن بہ ذاتا و صفاتا

چون اقدس محض است ومعدوم الکیفیة پس نفس ایمان نسبت بمومن بہ کہ خالق بحضور محض است ونسبت باین مومن کہ مخلوق اوست بحضور علم وعلم حضوری است معدوم الکیفیة است ودر امر اطلاق معدوم الکیفیة ومجہول الکیفیة فرقے است واضح و تفاوتے است لائح وچون یقین بے معلوم محال است پس باید دانست این یقین بمومن معنوی اصلے بفضل رب اوالمؤمن المہیمن از حیثیت حقیقت انسانیة خود است بحضور علم اصلی کہ نقطہ واحدہ است واز تعلق معلومات بحصولی منزہ است یعنے نہ از ذات آن معلوم معدوم الکیفیة چیزے محصول دارد ونہ از صفات او تعالیٰ وتقدس کہ اطلاق مراتب تنزلات نماید سوئے خبر قطعی بلکہ بحکم سبحان ربنا رب العزة عما یصفون وقوا یحذرکم اللہ نفسہ واللہ رؤف بالعباد واز اطلاق زوائد حضر لازم می داند وہر چند در موقن بجو وغور میکند کہ ایا ہیچ معلوم شود غیر از وصول یقینی بانمعانی عالیہ ہیچ بہرہ حصولی از ان نصیب ایمانی خود در نمی یابد وچون می داند کہ الیقین بے علم محال است مدمی یابد کہ آن علم علم الیقین است واین است علم الیقین اہل کمالات مرتبہ ولایة انبیاء علے نبینا وعلیہم الصلوة والسلام کہ کشف حصولی ومعلومی ودران مساغی ندارد وہزاران مرحلہ از مرتبہ ادراک وکشف وحصول وحضور ومعلوم عین الیقین وحق الیقین مصطلحہ مشہورہ دراست وآن علم الیقین اہل مرتبہ اولیا بودہ است علیہم الرحمة والغفران کہ پایان تر از ان کشف عین الیقین وحق الیقین بودہ است پس این علم حضوری باشد وچون از راہ تحقیق دریافت کہ ذات وصفات حضرت حق تعالیٰ در حیطہ ادراک نمی آید ومعلوم ومدرک نمیگردد پس دانستہ باشد کہ این حضور بآن مرتبہ منزہ مر نفس علم راکہ از صفات واجبی است سبحانہ واین ظہور وثبوت علم حضوری باین دریافت حضور علم حقیقی اصلی در سالک بنا بران است کہ مرآت استعداد او بعد از ظہور صفائی قابلیت از کدورات ظلمانیہ کثافت وجہالات کہ حجب حقیقیہ اند بفضل حضرت حق سبحانہ قبول ظہور این قدر کمالات صفت علم واجب تعالی نمودہ است وبسبب این مظہریت ومرآتیت کہ بظہور حقیقت انسانی مربوط است این بہرہ یقینی یافتہ وبتحقیق معلوم کردہ ودریافتہ کہ این حضور علم اوست باوذاتا وصفاتا وبوجہ احسن دریافت کہ ہمین صفة العلم واحد صرف از حیثیت ظہور در مظہر مستعد او سالک بواسطہ آن یقین کہ بدان سبب مارا نصیب گشت بے نظر دریافت این حقیقت مسمی است بعلم حضوری واز حیثیت دریافت این حقیقت موصوف است بحضور العلم واینکہ بنفس صفة العلم مطلق تعلق دارد عین الیقین اہل کمالات مرتبہ ولایة انبیا است علیہم الصلوة والسلام وآنچہ بمکشوف وحصول باطنی سالک تعلق دارد عین الیقین اہل کمالات مرتبہ ولایة اولیا است ودر یافت دقائق حضور در حضور آنست کہ ہرگاہ محقق گشت کہ ذات حضرت حق تعالی چنانچہ بصفة العلم علیم است بذاتہ غیر از صفة العلم ایضا علیم است پس ذات باکمالات خود خود بخود حاضر است نہ بصفتے وہمین حضور صرف وعلم حضور بے حضور علم سر حضور در حضور است وہمین است حق الیقین اہل کمالات مرتبہ ولایت انبیا علیہم الصلوة والسلام کہ بحضور صرف تعلق دارد بخلاف حق الیقین اہل کمالات مرتبہ ولایة اولیا کہ بحصول مجہول الکیفیة تعلق دارد وہر چند آن را از جہت جہالت کیفیتش غیر معلوم داند معلوم است کہ معلوم بودہ ودر ہر مرتبہ کہ سالک را وصول بحصول وعلم حصولی است بنا بر ظلال معلومی سالک آن مرتبہ مسمی بمرتبہ علم لدنی ظلے است وچون فوق از ان ترقی نماید بعلم حضوری وحضور علم رسیدہ بمرتبہ علم مشرف شود کہ آنجا وصول بغیر معلوم وغیر محصول است بنا بر حضور غیر معلوم وغیر محصول آن مرتبہ مسمی بمرتبہ علم لدنی اصلی است وواضح باد آنکہ وصول

باین هرسه مرتبه فرد کامل اکمل راه‌د آن واحد میسر است بامانات متعدده تعلق ندارد و دانند یا نه دانند بلے دریافت این حقایق
درعروج من حیث الترتیب بازمنه تعلق دارد اما ظهور این جمیع معانی مذکوره در آن واحد نصیب قلب فرد کامل تر زمانه
است و آن نادر العصر است وما تقدم دانسته باشے و راه باین بروه که چون انبیاء علیهم الصلوات والتسلیمات اهل خبر و
قطع اند اولیاء کرام اهل اشارت باشند و حقیقت او آنست که اشارت در اصل ادراک خوبے غین و حجاب بنود زیراکه
ستر و اخفا که لازم اشارة و ایما است نتیجه حجابے است که مشیر را سبب اشارة شده و از خبر و قطع باز داشته و جز از بے پردگی
و بے حجابی خبر سیدهد و از رفع حجب انبا می نماید و اینجا لطیفه عالی است و مستنی د دقیقه است نفیس فهمیدنی و آن این است
که چون حضرات انبیاء علیهم الصلوات والتسلیمات اهل خبر اند سخن ایشان در اسرار غامضه که واجب الاستتار است
کمتر واقع میگردد چونکه منصب ایشان خبر است که کشف کلی است و چون کشف آن اسرار در این عالم حجاب مراد حضرت
حق تعالیٰ نباشد اهل نبوت ازان تکلم نفرمایند تا دنیا عین آخرت نگردد و غیب بشهادة مبدل نگردد بخلاف ارباب
ولایت و مشاهدة که چون سخن ایشان جز باشارة و ایما نباشد و ایشان را در مقام جزو قطع و کشف ستر و افصاح حقایق
قدمگاه نیست سخن ایشان دران اسرار گرامی افتد چون خالی از استتار و اختفا نباشد سبب ظهور غیب و بروز بطون
قبل الاوان نمی گردد و از اینجا قاصری فهم نکند که در کلام انبیا علیهم الصلوة و السلام برین تقدیر باید که هرگز اشارتے نباشد
و رموزے باسرار محبت و عشق و توحید یافته نشود و هو خلاف الواقع کیف و کلام السید السفیر الاعظم الذی هو سلطان اولی العزم
علیه صلوات والتسلیمات بل کلام الله المنزل علیه طافح من تلک الاشارات طفوحا لا یخفی علی من سفے عین باطنه یقظة زیراکه
مراد ما آنست که نبی من حیث النبوة منصب او خبر و کشف کلی است نه مطلقا پس جایز است که من حیث الولایة تکلم باشارت
ازان اسرار کند و در حدیث آمده لو دلیتم بحبل لوقعتم علے الله و هم در حدیث آمده لی مع الله وقت لا یسعنی فیه ملک مقرب و لا نبی
مرسل و هر چه ازین قبیل بوده همه اشارة بود نه خبر و قرآن کریم که جامع معارف نبوت و ولایة است و خطاب دران از هر دو جهة
با حضرت سید الکل فی الکل در میان آمده هر آیة مشتمل بر خبر و اشارة است خبر مخصوص بجهت نبوت است تا ازان جهت
بدان خبر دعوت عموم خلایق نماید و اشاره مخصوص بجهت ولایت است تا من حیث تلک الحیثیة بدان زبان نکته فهمان منطق
طیور قدسی را کرم تازه معرکه جانبازی نماید اما باید دانست که فرق در میان اشارة نبی و ولی آنست که نبی بے غین آن علم را
دریافته اما بر مراد حق خبر ازان نمی دهد و اشارة میکند و ولی بے غین دریافته خبر خارج از وسع و طاقت او باشد و این
میان از غنایم نادر عنصر است بندرت یافته خواهد شد فافهم و از مما ذکر دانسته باشی که ایمه مجتهدین و تابعان ایشان رضوان الله
تعالیٰ علیهم اجمعین که از نصوص و اشارات حظ وافر فراچنگ آورده اند بوجه گرانمایه از کمالات نبوت و ولایة سرافراز گشته اند
قاصر فهمی باشد که این کمالات را مخصوص بطریقه صوفیه داند و طریقه ایمه مجتهدین را ازان خالی انگارد و بعضے فقرا را نسبت طریقه
صحبت با ایمه مجتهدین مسلسل است که فیوضات کمالات نبوت و ولایة را باین طریقه بحظ اوفی یافته اند و باید دانست اگه غوثیت
فوق قطبیت ارشاد و قطبیت مدار است و فوق قطبیت افراد است و بالاتر قطبیت اوتاد و تحت امامت است و فرود تر خلافت است
هر چند مناسب است با امامت و در امامت ظهور کمالات احمدیه است و در خلافت ظهور کمالات محمدیه علے صاحبها الصلوات

والتسلیمات وفرق در اہل کمالات غوثیت وسلطان خلافت در علم باللہ آنست کہ در مرتبہ غوثیت توجہ ومتوجہ بعلم معرفت حضرت حق تعالی در رنگ متوجہ البتہ بیچون مینماید ودر مرتبہ خلافت نفس توجہ معدوم است بعلم باللہ وبجائے توجہ بعلم ازلی حاضر است پس درین مرتبہ عالم حق است خود بخود ومعلوم ایچ ہیچ نیست نہ محصول ونہ مجہول حضور صرف است چہ حق تعالے خود بخود علیم است وازین علم زیادہ از صفۃ حضور صرف است چہ حق تعالے خود بخود علیم است وازین علم زیادہ از صفۃ حضور صرف بیان نتوان کرد چہ آنحضرت مطلق بے کیف است ذاتا وصفۃ این قدر توان گفت کہ بکمال بکیفی باجمیع کمالات خود بخود حاضر است درانیجا نسبت معلوم مجہول الکیفیۃ وغیر مجہول الکیفیۃ را مساغ نیست وفرق در غوثیت وقطبیت آنست کہ در غوثیت علی الدوام باخدائے تعالی بودن است بحمل بار شفاعت احوال دینی ودنیوی خلائق ودر قطبیت ایضا علی الدوام باخدائے تعالی بودن است اما بحمل بار مہام دینی ودنیوی خلایق وآنہا کہ اہل امامت وقطبیت اند گوئیا برائے خلائق اند وآنہا کہ اہل خلافت وغوثیت اند باخلایق اند ومعلوم می شود کہ چنانکہ وجود قطب الارشاد بر جمیع ازمنہ واقع نیست ہمچنین از وقوع غوث ہم بعض ازمنہ خالی باشند وبقطب افراد ہا ایچ ہیچ مہم زمانہ تعلق ندارد اما در ہر زمانہ کہ باشد از برکات او افاضہ خفیہ بر عالمیان واقع است واز قطب اوتاد وقطب مدار ہیچ عصرے وزمانے خالی نباشد واہل کمالات این مراتب ناظر وعارف این مراتب است ومع ذلک اگر منصب این مراتب ہم داشتہ باشد کہ از کاملیت باکملیت وتکمیل رسیدہ باشد کہ آن غوث زمان یا قطب الاقطاب دوران است ہم حامل بار این مراتب است وہم ناظر وعارف کمالات این مراتب وبسا است کہ عارف کمالات این مراتب خود را صاحب این مراتب ندانند وگمان برد کہ ہنوز بکمالات این مراتب مشرف نشدہ ام وبمنصب آن ممتاز نگردیدہ ام وباید دانست انکہ ظہور ولایۃ انبیا علیہم الصلوۃ والسلام بہ وجہ اتم در حضرت علی کرم اللہ وجہہ معلوم میگردد وبعد ازان در حضرت فاطمۃ الزہراء وحضرات حسنین ودر اصحاب دیگر ایضا علی حسب مراتبہم واختلاف درجاتہم رضوان اللہ علیہم اجمعین وبعد ازان در بقیہ ائمہ اثنی عشر رضوان اللہ تعالے علیہم اجمعین وبعد ازان در حضرت غوث الثقلین محی الدین عبد القادر رضی اللہ تعالی عنہ وبعد ازان در دیگرے اگرچہ ظہور نمودہ است بتوسط او است اما باوجود آن مرتبہ در کمال غوثیت نماندہ بلکہ بامامت رسیدہ باشد یا بخلافت یا بکمالات این ہر دو مرتبہ وجناب حضرت غوث الثقلین باوجود مرتبہ ولایۃ انبیا علیہم الصلوۃ والسلام غوثیت بر ثقلین دارند واین معاملہ دیگرے را میسر نیست واز ینجا است کہ فرمودہ اند افلت شموس الاولین وشمسنا ابدا علی افق العلی لا تغرب وقطب الاقطاب مدار کہ کار بار زمانہ باو تعلق دارد در ہر عصر بمطلق ولایۃ خاصہ وبظاہر ولایۃ خاص الخواص نائب مناب حضرت غوث الثقلین است رضی اللہ تعالی عنہ بلکہ ہر دو قطب الاقطاب ودیگر ہم کہ قطب الاقطاب اوتاد وقطب الاقطاب افراد باشند نائب مناب حضرت غوث اند ودیگر ہمہ اقطاب ارشاد ومدار واوتاد وافراد کہ ہزاران توانند بود در ہر زمانہ نائب مناب حضرت غوث اند ودیگر ہمہ اقطاب ارشاد ومدار واوتاد وافراد کہ ہزاران توانند بود در ہر زمانہ نائب مناب آن ہر چہار قطب الاقطاب اند علی حسب اختلاف درجاتہم وغوث ازین ہر چہار فائق است واو گوئیا وزیر است ومدار المہام ودر انجاح مرام گویا مطلق التوسط است وآن ہر چہار گوئیا ارکان دولت اند وگوئیا ایشان نیز

مطلق العنان اند امور دینیه و دنیویه بتصرف و برکات ایشان جاریست و هر چهار قطب اقطاب اوتاد و مدار و ارشاد و افراد را چنانکه واسطه نیابت حضرت غوث الثقلین قدس سره ثابت است نسبت زیر قدمی اصحاب کرام رضوان الله تعالے علیهم اجمعین ایضاً ثابت است و متعلم ما سنذکر ان یمکن علے بصیرة و جمیع اقطاب را خصوصاً قطب اقطاب اوتاد را و خاص تر قطب اقطاب افراد را مناسبت صفات بکمالات امام بیشتر معلوم میشود و چنانکه مناسبت قطب اقطاب ارشاد و مدار بکمالات خلیفه بیشتر است و قطب اقطاب ارشاد و مدار زیر قدم حضرت علی اند و هم زیر قدم حضرت فاروق اند رضوان الله تعالیٰ علیهما و بهره از علم قلب نبی علیه افضل الصلوات و اکمل التحیات در قطب اقطاب ارشاد بیشتر است و بهره از حکمت او صلی الله علیه وسلم در قطب مدار زیاده تر است و قطب الاقطاب اوتاد زیر قدم حضرت عثمان است رضی الله تعالیٰ عنه و قطب الاقطاب افراد زیر قدم حضرت صدیق اکبر است و آن شش دیگر از اقطاب اوتاد که پایانتر از ان هر چهار اند و فایق تر از همه اقطاب دیگر اند زیر قدم آن سته از عشره مبشره اند و امام دو اولیاء امت نایب مناب حضرت امیر المومنین علی اند کرم الله تعالی وجهه و خلیفه نایب مناب هم زیر قدم حضرت فاروق اند رضی الله تعالیٰ عنه و قطبیت ظل امامت هست و غوثیت ظل خلافت و امامت ظل ولایة احمدی است و خلافت ظل نبوت محمدی است علیه الصلوة والسلام و صاحب منصب امامت برائے استفاده خلق امام خلق است سوے حضرت حق جل مجده و صاحب منصب خلافت خلیفه خالق است سوئے خلق برائے افاده و اکثر اقطاب را تعلق بحضرت امیر بیشتر است تعلق زیر قدمے و همچنین غوث را بحضرت فاروق است و بحضرت علی رضی الله تعالیٰ عنهما ایضاً باشد چه او بے کمالات قطبیت نمی باشد اما در شخصے واحد اگر هر دو جانب غوثیت و قطبیت برابر باشند زیر قدمے حضرت علی کرم الله وجهه بیشتر است و اگر جانب غوثیت غالب بود زیر قدمی حضرت فاروق زیاده تر و آن عزیز اکمل نادر العصر سلطان خلیفه است که قطب الاقطاب افراد نائب مناب اوست و او خود از کمالات قطبیت و غوثیت گذشته بفردیت و قطبیت اصلی رسیده است و از کمالات حضرت اویس قرنی مستفید است و فوق جمیع اقطاب اوتاد و مدار و ارشاد و افراد که قطب الاقطاب گفته اند همین سلطان خلیفه را توان گفت و آن عزیز اکمل است که منتهائے همتش قطع نظر از کمالات قطبیت و غوثیت مرتبه خاص فردیت و قطبیت و خلت اصلی حقیقی بود باصالت تبعی نه بظلیت ظلے و چون بعد از نصیب امامت و خلافت بمرتبه خلت رسد اگر طفیلے بود این زمان عزیز کامل تمه نادر العصر در مرتبه کمال سلوک بسر حدے خاص حضرت اویس قرنی بود از حیثیت آنکه او را بخلوص سرے قطع همت از تمامی علایق جسمانی و روحانی حاصل گردیده است و در مرتبه کمال منصب نائب مناب حضرت صدیق اکبر بود و زیر قدم حضرت حبیب حق احمد مجتبیٰ محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم بوده باشد و هر کدام اقطاب را بر حسب قطبیت کارے و خدمتے و شانے است مثلاً قطبیت مدار است بعضے را قطبیت بر یک قریه است و بعض را بر دو قریه و بعضے را بر سه قریه و بعضے را بر یک شهر و بعضے را بر دو شهر و بعضے را بر سه شهر و بعضے را بر یک اقلیم و بعض را بر زیاده و قطبیت قطب الاقطاب این مرتبه مذکوره که فوق جمیع مراتب است که سلطان خلیفه گفته شد بر هفت اقلیم است و لازم نیست که جمیع اقطاب را علم بر کمالات و منصب خود باشد بخلاف چهار اقطاب مذکوره را که البته لازم در نظر می آید و بعضے کسان که از کمالات این مراتب بهره یاب شاره باشند و منصب

آن مخصوص نشده باشند وگمان برده باشند که بآن منصب مخصوص گشته ایم وحقیقت قطب ارشاد وقطب اقطاب ارشاد برین وجه است که ارشاد بر دو نوع است یکے عام دویم خاص ارشاد عام بر ظل ولایة اولیا واقع میشود و بر اکثر کمالات نفس ولایة اولیا ایضا واقع است وصاحب این مرتبه قطب ارشاد است وارشاد خاص بر بعض کمالات کامله ولایة اولیاء واقع میشود اما خاص بکمالات ولایة انبیا است وصاحب این مرتبه قطب اقطاب ارشاد است وصاحب این مرتبه فی الحقیقة بحکم حضرت سر الله الاعظم علیه افضل صلواة الله وتسلیماته وطفیل زیر قدمے حضرت علی کرم الله وجهه مفوض باین قطب اقطاب ارشاد است واو مامور است بآنکه هر کرا مستقیم بر شریعت محمدی علے صاحبها الصلوات والتحیات یابد ازبار دهد فعلی هذا احدی را بے وساطت این عزیز از دولت اندرونی نصیبے نه وجائے بجائے اقطاب دیگر که تابع این قطب اقطاب ارشاد اند بر حسب قطبیت خود بر سالکان هر قریه ویا هر شهر ویا هر اقلیم علے هذا القیاس حکم این دربانی دارند وآن عزیز سر حلقه شان ودخل مجلس اندرونی آن درجه است بفرق اصالة وتبعیت ومجلس اندرونی عبارت از مرتبه ولایة انبیا است علیهم الصلوة والسلام واین خدمت که قطب اقطاب ارشاد از صاحب مجلس علیه الصلوة والسلام بالاصالة بآن مخصوص است از تابعان او از راه تبعیت وتبعیة لتبعیت ایضا بسیار جاری است واین کار از ارواح این اشخاص می آید در معنی وسیله بر روح ارشاد وبعض را علم ازین حقیقت خود باشد وبعض را نه وحضرت قبله روحانی المجدد للالف الثانی قدس سره فرموده اند که صاحب منصب البته صاحب علم است وآنکه کمال آن منصب دارد ومنصب ندارد لازم نیست که از ارباب علم بوده باشد واز خدمات خود مطلع وایضا فرموده اند که چون به تبعیت کمالات مقام نبوت را تمام کنند بعضے از ایشان را بمنصب امامت سرافراز میسازند وبعض را بمجرد حصول آن کمالات اکتفا میفرمایند این هر دو بزرگ در نفس حصول آن کمالات برابر اند تفاوت در منصب وعدم منصب است وعدم امورے که تعلق بآن منصب دارند وچون تابعان کمل کمالات ولایة نبوت را تمام کنند بعض را بمنصب خلافت مشرف می سازند وبعضے را بمجرد حصول آن کمال اکتفا مینمایند چنانچه بالا گذشت این هر دو منصب تعلق بکمالات اصلیه دارند ودر کمالات ظلیه مناسب منصب امامت منصب ارشاد است ومناسب منصب خلافت منصب قطب مدار گوئیا این هر دو مقام که در تحت اند ظلال آن هر دو مقام اند که در فوق اند وغوث نزد شیخ محی الدین ابن العربی همان قطب مدار است نزد او غوثیت منصب علیحده نیست از منصب قطبیت وآنچه معتقد حضرت مجدد روحانی ما است قدسنا الله تعالی بسره الاقدس آنست که غوث غیر قطب مدار است بلکه ممد ومعاون روزگار اوست قطب مدار در بعض امور مدد از وے خواهد ودر نصب مناصب مقام ابدال نیز او را دخل است وقطب را باعتبار اعوان وانصار قطب الاقطاب نیز گویند چه اعوان وانصار قطب اقطاب حکمی اند از اینجا است که صاحب فتوحات مکیه می نویسد که ما من قریة مومنة کانت او کافرة الا وفیها قطب وفرموده اند که قیومیت نیز یکنفر است متعدد نیست بهمان صاحب دولت مخصوص است ودر عهد صاحب نسبت قیومیت قطب مدار غیر او است وقطب ارشاد غیر او نیست واقطاب ازین قبیل اجزاء او اند اگر در عهد او باشند گنجایشے دارد بلکه واقع است واو بمنزله کل است واینها از نور او فیض میگیرند وفرموده اند در مراتب عروج مقام فردیت بر مقام ارشاد

تفوق دارد وارشاد چونکه متضمن عروج ومتضمن نزول است بر فردیت مزیت دارد وچه در فردیت همین عروج در روے
بحق است تعالی و نزول و روبخلق که مقام تکمیل و دعوت است ندارد و جمع در کمال فردیت و قطبیت کبریت احمر
است و فرموده اند و بعض نوشته اند که اقطاب را تجلی صفات است و افراد را تجلی ذات و درین مجال سخن است
چه قطب محمدی المشرب است و محمدیان را تجلی ذاتست اینقدر هست که درین تجلی تفاوتها است قربے که افراد را
است اقطاب را نیست اما هر دو را تجلی ذاتست مگر آنکه گفته شود که از قطب قطب ابدال مراد داشته باشند که بر قدم
اسرافیل است نه بر قدم محمد صلعم باید دانست حالات اهل الله متنوع اند و مقامات و مناصب آنها مختلف بنا بر آن
بعض فرود نیایند و نزول نکنند و فرود نیامدن در نزول مستلزم غلبه عروجست که عبارت از مشاهده حق است بے رویت
خلق و بودن با دوست بے مزاحمت اغیار و چندین از اولیاء کرام و عرفاء عظام اند که عروج را بر نزول مقدم داشته
از نزول تحاشی نموده صدائے اشتهی عدما لا عود ابدا در داده اند و محو و اضمحلال و عدم عود بشریت اختیار نموده بزبان
حال بدین ترانه مترنم اند ؎ ذره خاکم و در کوئے توام وقت خوش است + ترسم اے دوست که بادی برد ناگاهم +
و این طایفه باین خواهش طالب نقصان قادح نیستند اگرچه مرتبه نزول مقام وارثان حضرات انبیا است علی نبینا و
علیهم الصلوات و التسلیمات و اولیا را بعد از کمال عروج ازان مرتبه بهره داده برائے تکمیل ناقصان نیابة عنهم در عالم
فرستند باوجود آن مشارب اهل الله متفاوت اند و استعداد متنوع برخی را نصیبے از مقام انبیا و نائب مناب آنها فرموده
مرجوع سازند و این هجر از وصل خوشتر است ؎ هجری که بود مراد محبوب از وصل هزار بار خوشتر و بعضے را از هستی خود
تهی ساخته در مطالعه جمال انداخته اند و روئے ایشان را از کوئے خود بیرون نیارند و از خود بخود ساعتے نگذارند و اکثر
اولیاء کرام که در جبال و صحرا روزگار بسر می برند و با حدی از بنی نوع انسانے الفتے ندارند از همین قبیله اولیاء غیر مرجوعین
اند امام یافعی رحمه الله تعالی در کتاب روض الریاحین اکثر احوال این طائفه را نقل میفرماید در خمول و گمنامی بحدی رسیده
اند که اسامی اکثر آنها بتصحیح نرسیده و بعنوان عن بعض الصالحین و امثال ذلک تعبیر فرموده و از طریقے که ازان طریق
بحق رسیده اند اثرے نگذاشته اند و احدے از اهل تواریخ دفتر در نیافته که سلوک ایشان بچه سان بوده و روش
آنها بچه دستور ؎ هزار قافله پے در پے است در ره عشق + عجب تر آنکه پے یک رونده پیدا نیست + و قاصری
فهم نکنند که هر که در مقام نزول ارشاد میکند از اولیاء غیر مرجوع افضل باشد زیرا که آنکه معامله ارشاد بمناسبت وابسته است
تواند بود که نزول بر مقدار عروج خود که از عروج آن غیر مرجوع پنجاه ساله راه فروتر باشد نموده افاده طالبان راه حق نماید
و حضرت قبله روحانی فرموده اند که بسا است که از متوسطان این راه آن قدر افاده طالبان بوقوع آید که از منتهیان
غیر مرجوع میسر نشود زیرا که متوسطان بیشتر مناسبت دارند بمبتدیان از منتهیان غیر مرجوع انتهی متوسط را چه یارا که
دم از قرب منتهی زند فضلے که من حیث الافاده و الارشاد این بیچاره دارد داخل فضل جزئیست که از اعتبار ساقط
است هر هنرپیشه حایک و حجام بر سلطان ذی شان بهتری امتیاز دارد اما نسبت بدرجه سلطان آن را اعتباری
نیست و ازین بیان واضح گردید که اگر حکم بنقصان یکے در مقام نزول بلکه انتفاء آن مطلقا کرده شود مفضولیت

او از اہل ارشاد لازم نمی آید و زیادتی ارشاد در یکے مستلزم زیادتی قرب نیست تواند بود کہ قرب دیگرے بجہت بے مناسبتے خلق ارشاد او بصورت نہ بند و زیادہ باشد بلکہ تکمیل آن غیر مرجوع الی النسبت تکمیل این متوسط نمیتوان کرد اما بسبب عارضہ نفس تکمیل و ارشاد ظہور نمیابد پس او را غیر مکمل مطلقا گفتن ہم داخل جرئت است حضرت ایشان قدس سرہ در احوال خواجہ محمد پارسا فرمودہ اند کہ او در راہ فردیت بغیب ہویت اتصال پیدا کردہ بودند و غلبہ این نسبت کہ سبب بے مناسبتے است بعالم مانع تکمیل و ارشاد تام ایشان بودہ والا مقام تکمیل بروجہ اتم ایشان را حاصل بودہ انتہی و باید دانست کہ واصلان این درجات را کہ اہل مناصب باشند یا اہل درجات علامات است از علامات ولایۃ خاصہ است آنکہ از اتباع ہوا مجتنب شود و از علامات ولایۃ خاصہ است نسبت حصول شہود و وصول بمطلوب و از علامات ولایۃ اخص است نسبت یقین صرف و ایمان بالغیب الحقیقی بالورائیۃ و از علامات ولایۃ خاص الخواص است وصول بکمالات بعلم حضوری و وصول بصفات بحضور علم و از علامات مرتبہ قرب نبوت کہ مرتبہ اخص الخواص است نسبت حضور در حضور است از اینجا وصول بذات است بحسب درجات اربعہ نبوت و اعلاء ان درجات مخصوص بحضرت رسول کریم است علیہ الصلوۃ والسلام و از علامات بدلیت است از خود فانی شدن و خالی گشتن از فعل خود بارادت حق تا ہرچہ ارادہ کنند بارادہ حق تعالے کنند و از ہمین جہت کہ ارادۂ ایشان در ارادہ حق تعالیٰ فانی گشت ایشان را ابدال گویند و از علامات بدلیت است راضی شدن بفعل الہی و از علامات بدلیت است نقل مکان گفتہ اند کہ در اصطلاح قوم گاہے ازان بتعبیر بروز و کمون میبرود و آن حال ابدال است کہ از یک جائے بجائے شوند و از جائے دیگر سر برآرند و در جائے اول شخصے از روحانیات بصورت خود گذارند و لہذا سموا ابدالا و این تحقیق در وجہ تسمیہ غیر از فتوحات در ہیچ کتابے در نظر نیامدہ و از علامات استعداد وصول بدرجہ قطبیت است آنکہ سالک خود را نورے یابد کہ تمام عالم ازان نور منور است و آن نور در ہر ذرہ از ذرات عالم ساری است چون نور آفتاب کہ تمام عالم ازان منور است و از علامات قطبیت است آنکہ سالک معاملہ فیض بخود وابستہ یابد و خود را واسطہ فیض یابد و از علامات قطبیت فردیت است دوام آگاہی بے چون و بیچگونی صرف و این نسبت در طریقہ علیہ قادریہ است دست میدہد اما بندرت چونکہ نسبت قطبیت فردیت است و این نسبت مجذوب سالک را کہ خفیہ بہرہ از اجتبا داشتہ باشد حاصل میشود نہ دیگرے را بخلاف جذبہ و از علامات غوثیت است آنکہ حاکم شود بر خلق و متصرف شود در خلق بحکم حضرت حق تعالی اشانہ و توجہ معیت نسبت و این توجہ خاصہ حضرت صدیق اکبر است و دیگران را طفیلا و اصل مقام معیت بالاصالۃ خاصہ حضرت ابراہیم خلیل است و اصل مقام قیومیت بالاصالۃ مخصوص بحضرت خاتمیت است صلے اللہ علیہ وسلم و معیتے کہ نصیب حضرت ابراہیم است ظل آن قیومیت است کہ نصیب حضرت حبیب است و قیومیت کہ نصیب صدیق اکبر است رضی اللہ تعالے عنہ ظل معیتے است کہ بالاصالۃ نصیب حضرت ابراہیم است علیہ الصلوۃ والسلام و حضرت صدیق دائرہ معیت کہ اصل آن بالاصالۃ نصیب حضرت خلیل است راہی بآن مرکز قیومیت بردہ اند کہ بالاصالۃ نصیب حضرت خاتمیت است و نصیب خاص ازان گرفتہ اند و در اینجا بوصول نظری نظارہ بین است ایضاً باید دانست کہ اولیاء بر دو نوع اند مستبدین

وظاہرین اصحاب مناصب چون بدلا واقطاب وغوث ونحو ذلک مستورین اند این طائفہ راطے زمین ورفتن برآب وہوا است وازچشم مردم پوشیدہ باشند ومجتمع شوند درجاء تنگ مملو از اہل شہادت وسایہ ایشان مرئی نشود وبآواز بلند قرآن خوانند وگریہ ووجد کنند واگرچہ آواز اہل شہادۃ بشنوند اما ہیچکس ایشان رانشناسند وگویند سکونت حضرت خضر والیاس در ایشان است وتقلیب حجر بزر ونقرہ بطریق دوام یا اکثر بایشان مخصوص است واولیاء ظاہرین نیز براصناف اند چون قطب الارشاد مطلق وقطب الارشاد ناحیہ وابرار وعارفین وسالکین لے غیر ذلک بعض از ایشان تبکمیل خود وبعض بتکمیل دیگران مشغول اند خوارق ایشان فروتر از خوارق مستورین است بلکہ ظہور خوارق از ایشان بر سبیل ندرت است اگر صادر گردد وخرق عادات شرط صحت ولایت نیست وکشف صوری از ضروریات ولایۃ نے چہ ظہور آن چنانچہ از ولی صورت دارد از غیر ولی ایضا صورت میگیرد بخلاف کشف معنوی کہ عبارت از فنا وبقا وخرق حجب است شرط ولایت است واز کشف صوری اعلی است واین معنے جز ولی را حاصل نیست زیرا نکہ این کشف معنوی کہ عبارت از ظہور علم ومعرفت الٰہی است کہ بذات وصفات وافعال واجبی تعلق دارد ونزد خدائیتعالی شرافت دارد وورا طور عقل وخلاف معتاد است بندگان خاص خود را بآن ممتاز ساختہ است ومخصوص باہل حق وارباب معرفت گردانیدہ بخلاف کشف صوری کہ تعلق باکوان دارد ودرین کشف محق ومبطل مشترک است واہل استدراج راہمین نوع حاصل میشود وہمین نوع نزد عوام معتبر است ودر نظر شان معزز ومحترم وکشف معنوی را از خوارق نشمرند واین از کمال بے خردی وبے عقلی است علمی کہ باحوال مخلوقات حاضر یا غایب تعلق دارد کدام شرافت درو بے حاصل است بلکہ این علم شایان آنست کہ بجہل بدل گردد تا نسیان از مخلوقات وحالات ایشان حاصل گردد معرفت حضرت حق است کہ شرافت را شاید وکرامات را باید وواجب الاحترام والاعزاز است وایضا باید دانست آنکہ خرق عادت اگر از نبی پیش از نبوت صادر شود ارہاص خوانند واگر بعد از دعوی نبوت وظہور آن صادر شود معجزہ است واگر از ولی صاحب عرفان در حالت سکر واستیلا یا در صحو بلی ادعا صادر شود کرامت است واگر از مجنون وعوام مسلمین کہ معرفت الٰہی اطلاع ندارند صادر شود معونت است واگر از کفار وفجار وفساق کہ مرتکب کبائر باشند صادر شود استدراج گویند واگر باسباب ظہور کند سحر یا سیمیا است والسلام

مکتوب نہم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان کہ بنام فضیلت پناہ ملا عبداللہ کاکر صدور یافتہ در بیان آنکہ قلب عبارت از حقیقہ جامعہ انسانیہ است وبیان لطائف دیگر عالم امری وبیان درجات ولایۃ ونبوت معہ تحقیقات لایقہ وبیان کشف والہام وما یتعلق بہا وغیر ذلک مما یناسب ذلک

بسم اللہ الرحمن الرحیم۔ الحمد للہ وحدہ والصلوٰۃ والسلام علے من لا نبی بعدہ اما بعد فضایل پناہ میان عبداللہ بظاہر وباطن شریعت

موفق وبیاد حق سبحانه وتعالی مستغرق بوده بدانند که مشایخ صوفیه قدس الله تعالی اسرارهم فرموده اند که قلب عبارت از حقیقت جامعه انسانیه است که از هیئة وحدانیة حقایق الٰهیة وکونیه وامتزاج جواهر مجروه ولطائف وکثائف بهم رسیده ودر طریقه نقشبندیه احسینه حقیقت جامعهٔ انسانیه عبارت از قابلیت است که دران ظهور صفت العلم نسبت بظهور صفات دیگر بیشتر است ومقدم تر وحقیقت روح قابلیتے است که دران ظهور صفت وجود مقدم تر ونسبت بصفات دیگر غالب تر ودرین هر دو لطیفه که صرف قابلیت ومقدمیت صفة علم وصفة وجود که نسبت بصفات دیگر گفته شد مثل فایقیت متبوع بر تابع است و روح اگرچه مظهر جمیع صفات است اما صفة وجود متبوع در نظر می آید وصفات دیگر تابع پس روح مظهر کمالات وجود وتوابع وجود گفته شود ونسبت ظهور وجود درو غالب تر ودر حقیقة جامعه نسبت ظهور صفة علم غالب تر وقلب تابع روح باشد ونسبت تابعیت قلب ومتبوعیت روح درین مرتبه که انسان مرکب از لطائف است ثابت است چنانکه در اصول آن هر دو لطیفه که صفة وجود وصفة علم است ثابت است ودرجه بر درجه قلب فایق تر وغیر از اعتبار ظهور حقیقت انسانی هرکه قلب را بر روح فاضل داشته وشرف او گفته است بنا بر شرف حال قلب تواند بود وآن حقیقة جامعه انسانیه مسمی است بحضرت المعانی وتعین ثانی ومظهر او انسان کامل است واما انسان اکمل مظهر تعین اول که مسمی است بحقیقة الحقایق وآن حقیقة چون نیک مشاهده نماید نیست مگر سر حق وسر حق تعالی چون در حیطه ادراک مدرکات عشره نمی آید بخفی نامزده میشود وچون این حقیقت بحدی لطیف است که بجز اسم چیزے ازان بدست نمی آید پس فی نفسه اخفی باشد واگر نیک بنگری حقیقة انسانی غیر از ظهور سر حق نیست وسر حق را حقیقتے نیست الا اینکه خود حق است سر آن سر واز اینجا معنی آنچه فرموده اند الانسانی سری وانا سره باید دریافت وآن حقیقة را بحسب قابلیت ظهور انتست وآخرین ظهورات در جسد انسانی است وبرائے لطیفه روحی اگرچه جائے معین نمیتوان کرد اما تعلق ظهور بعضے خصایص آن از راه لطافت نسبت بجوارح دیگر در سینه بطرف راست بیشتر مینمایند چنانکه در تمام بدن تعلق ظهور کمالات قلب حقیقی بمضغه است که در جانب چپ است ومحل ظهور انعکاس کمالات حقیقت سر وخفی واخفی همین دائره قلب مینماید که مظهر حقیقت انسانی است لیکن این قدر تفاوت است که چنانچه تعلق روح طرف یمین ظاهر است تعلق قلب بیسار تعلق سر بوسط سینه است مابین یمین ویسار وتعلق خفی ایضا بوسط است اما بالاتر از موضع سر وتعلق اخفی بوسطه اوسط است واز محل خفی بالاتر وقلب که مظهر حقیقة جامعه انسانی است بر هر چهار لطائف محیط است اگرچه وحقیقت محاط است ومع ذلک آن هر چهار فائقتر وفاضلتر وکاملتر اند از قلب بسبب اقربیت مرتبه تنزیه که در آن ها بر حسب اختلاف مراتب زیاده تر است چه مرتبه قلب اشرف است نسبت بقرب حضرت حق تعالی ودر مرتبه حصول علم ومعرفت ومراتب خفی واخفی اعلی اند نسبت باقربیت ذات حق تعالی ودر مرتبه حضور بحقیقت جهل وعجز وحیرت ومرتبه روح که ازان هر سه مراتب نازل تر وفروتر است راهے که ازو پیدا خواهد شد در وصول بمراتب تنزیه وتقدیس اقرب خواهد بود نسبت بوصول از راه قلبے اما اجمالا وسر که برزخ است جانب تحتانے او نسبت ومعرفت حصولی است وجانب دیگر او که جانب مراتب فوقانی است نسبت بعلم ومعرفت حضوری است ومظهر جمیع مراتب حقائق لطائف مذکوره همین قلب است ومظهر کمالات حقیقت جمعی باتفاق روح همه بدن است

ونسبتے کہ در یمین و یسار و وسط و اوسط بدن مینماید ہمہ تاثیر ظہورات کمالات حقیقت قلبی است کہ بہر طرف در بدن واقع است بر حسب محال مختلفہ بدن والا در اصل نسبت آن مراتب بحقیقت انسانی است پس ظہور آن حقیقت انسانی من حیث البداء از قلب است و قلب را کہ قابلیتے نفس ناطقہ است تعلق بمضغہ وارد و روح را اگرچہ ظہور در تمامی بدن است اما محل ظہور کمالات روحی قلب صنوبری الشکل است و موضع تعلق نفس ما بین قلب و ناف است اما نزدیک تر بقلب باندک تفاوتے از بیخ قلب و اصل نفس نزد حضرت سید السادات قطب الاقطاب البنوری قدس سرہ روح و جسد است کہ بمنزلہ مادر و پدر او اند و بر تو پوشیدہ نبود انکہ در مواضع کہ لطائف خمسہ تعلق دارند مشایخ مختلف اند و ایضاً گفتہ اند کہ لطائف خمسہ عالم امرے نہ داخل در جسد اند و نہ خارج و نہ متصل اند و نہ منفصل بلکہ معیتی دارند با تمام جسد لکن چون بعض اجزاء جسد را مظہریت آن لطائف زیادہ است از بعض دیگر و تفاوت در مظہریت آنہا ایضاً متفاوت است بتفاوت استعداد سالکان لہذا بعضے مقام قلب برائے تسہیل امر طالبان در زیر پستان چپ گفتہ اند و مقام روح زیر پستان راست مقابل زیر پستان چپ مقرر نمودہ اند و مقام سر بمفاصلہ چہار انگشت از مقام قلب کہ سر ار را با قلوب مناسبت تمام است مقرر نمودہ اند و مقابل آن کہ بمفاصلہ چہار انگشت از مقام روح بجانب صدر باشد مقام خفی معین نمودہ اند و مقام اخفی در صدر کہ کنز الرحمن است مقرر نمودہ اند و مقام نفس در سر گفتہ اند جہتہ انکہ وارد شدہ است کہ آخر ما یخرج من راس الصدیقین حب الجاہ پس ہر گاہ حب جاہ کہ صفت ذمیمہ نفس است در سر باشد اغلب کہ موصوف آن نیز در ہمانجا باشد و بعضے سالکان بموجب تفاوت استعداد خود ہا مقام سر در صدر مقرر کردہ اند و قول بزرگان کہ صدور الابرار کنوز الاسرار دلیل یافتہ اند و خفی در پیشانی و اخفی بر فرق سر مقرر کردہ اند و نفس را در زیر ناف یافتہ اند و حدیث اعدا اعدوک نفسک التی بین جنبیک متمسک نمودہ اند و بعضے حضرات مقام خفی در سواد العین معین نمودہ اند و مقام اخفی در قفا کہ پس ام الدماغ واقع است و این طریق ہمہ موصل بمقصود اند و اختلاف مشایخ کرام دران بمنزلہ اختلاف ایمہ مجتہدین است و ایشان چون بمبلغ رجال واصل کردند مرایشان را عمل بر مکشوفات خود است مثل مجتہدان را از جہتہ خروج آنہا از دایرہ تقلید فافہم و انوار لطائف کہ ظاہر میشوند و رنگی بلطیفہ مخصوص ساختہ اند و بعضے بعکس آن قایل اند سالک را در تردد می اندازد و بہتر آنست کہ گفتہ آید کہ در احوالے و تلوینی و تجلی کہ در ابتداء سکر و شوق و ولولہ و در انتہا مراقبہ و مکشوف زیادہ بود تعلق بقلب بیشتر دارد و در احوالی کہ صحو و آرام و طاعت بیشتر بود تعلق آن بروح زیادہ تر بود و نفس بکمالات ہر دو شریک است در حین مغلوبیت خود و آن ہر دو لطفہ در کمالات نفس شریک اند در حین غالبیت نفس و ہمچنین ہر لطیفہ کہ در بدن ظاہر شود اول مبدء ظہورش قلب صنوبری است و اولیاء صاحبان سکر از ارباب قلوب اند ہر چند در نسبت خود منتہی باشند و بنہایت مرتبہ از مراتب خفی و اخفی نیز بہرہ گرفتہ باشند اما بوجہ تام از دائرہ مراتب مخصوصہ خود بوجہ مخصوص بر آمدہ نباشند و بعضے اولیاء صاحبان سکر کہ بکمال آرام گرفتہ باشند و جمعیت و طاعت و ادب بودہ باشند اگرچہ از ارباب قلوب اند لیکن از کمالات روح بہرہ یاب اند و اولیاء صاحب صحو در ابتداء بلکہ بعض در وسط اگرچہ از ارباب قلوب اند لیکن از کمالات لطیفہ روحی ایضاً بہرہ خاص دارند و از کمالات لطیفہ خفی ایضاً نصیبے دارند و امید ترقیات نسبت بصاحب صحو بیشتر است اگرچہ بعضے ارباب قلوب کہ در مراتب خود کمال پیدا

کرده اند و از بعضے اصحاب روح و سر و خفی و اخفی در مراتب قرب بحضرت حق جل مجده اعلٰے و افضل اند و این صحو اولیا صحوبیت
که بعد از سکر صورت گرفته نه صحو قبل السکر که آن نصیب عوام است و باید دانست راهی که بکمالات ولایة اولیا میرود از مقام
ظهور ظاهر ستر ناشی گشته و از وصول بکمالات بعض خصائص سر پیدا میگردد و باطن ستر خاصه اهل مرتبه خفی و اخفی ست و از
نتائج مقام ظهور ستر حصول معرفت است از تجلیات افعالی و اسمائی و صفاتی و ذاتی و این طریق بمراتب وجوب میرود اما بانوار
کمالات وجوبی و سلوک این راه غیر از استقامت بر شریعت محال است و راه ولایة اولیا اگرچه از محل ظهور قلب و روح ایضا
پیدا میشود اما باصالة از مقام ظهور ظاهر ستر تواند بود چه در دائره قلب و روح طرق دیگر ایضا قریب اند بلکه شرکت دارند اما
شرکت غالبیت و مغلوبیت بلکه جمیع آن طرق از همین دو مرتبه روح و قلب بلکه اول همه آن طرق از همین یک مرتبه
که دائره قلب است می برآیند لیکن سرے که در تخصیص آن هر یک مرتبه است این است که هر راه را اصالت کمال
از مصدر مخصوص آن طریق در نظر می آید و اهل این ولایت را از صورة شریعت و ابتدا و وسط طریقت نصیب است
و از صورت ایمان و ابتداء و وسط طریقت حقیقت ایمان نیز نصیب است لیکن از حقائق شریعت و حقیقت ایمان
بهره کمتر میدارد و راهے که بکمالات ظل ولایت اولیا میرود از تلوینات مقام ظهور کمال روح و قلب است و از نتائج
وصول باین مقام ایضا حصول معرفت است لیکن معرفت ظل الظل و تجلیات کمالات روح و قلب و وصول بدرجات
کمالات آنها چندان وابسته باستقامت متابعت سنت نمی نماید بسا است که از سالکان و واصلان راه آن کمالات
بعض بفعل بدعت نیز مبتلا باشند و در حین وصول بآن کمالات حصول آن تجلیات کیف و بے کیف نما خود را واصل
حضرت ذات و صفات وجوبی دانند و اهل این ولایت را از صورت شریعت و ابتداء طریقت نصیب است اما از
انتها طریقت و از حقیقت شریعت و ایمان حقیقی هیچ بهره نمی یابد و این ظهور کمالات که بر اهل این مراتب ظاهر میگردند
از مقام ظهور انوار لطائف قلب و روح و سر و غیرها از مواضع مخصوصه بدن سالک بظهور می آیند علٰے حسب اختلاف
استعداد هم هرچند اکثر اهل آن مراتب از درک آن مواضع که مقتضی ظهور آن مراتب اند عاجز باشند و این ظهورات بعضے را
غالبا از مرات خیال واقع میشود بصفائی موضع ظاهر متخیله و صفائی باطن آن مربوط بخلو متخیلا است و آن نصیب اهل
ولایة اخص که ولایة علیا است و ولایة خاص الخواص که ولایة کبری است و نصیب اهل کمالات نبوت است که مرتبه
اخص الخواص است فافهم و لاتکن من القاصرین و راهی که بظل ولایة ملاء الاعلٰے که ولایة عامه است میرود ایضا از لطیفه
قلب و روح ظاهر میشود اما از صورت قلب و روح که بحسب استعداد هر شخصے قلب و روح او در اصوریت مثالیه که از آن
کمالات ظاهر میگردند و منتهاء این مرتبه شخصے را از عامه مومنان که استعداد و قابلیت کشف داشته باشد تا صورت ظهور
انوار مراتب ظلال است و درین ولایة سکر نیست علے الدوام صحو است لیکن صحو عوام و درین مرتبه اصلا کشف حقائق
نیست و اهل این ولایة از صورت شریعت و صورت ایمان بالغیب تقلید النصیب برده اند و اگر شخصے از اهل این مرتبه
نصیبے از طریقت داشته باشد آن صورت طریقت است و آن معانی که بقوت علم ظاهر کرده اند و بقیاس دریافته شوند و خلل
در کشف ستر طریقت و حقایق حقیقت نیستند و ایمان و یقین که بقوت علم تقلیدی حاصل شود شهودی نیست و ایمان بالغیب

که درین مرتبه حاصل است دون ایمان بالغیب است که در مرتبه کمالات نبوت است اینقدر هست که ایمان بالغیب
او اگرچه تقلیدا باشد بذات وصفات حضرت حق تعالی اگر بحدے رسوخی ووثوقی پیدا کند که هیچگونه قبول شبه نداشته باشد
از بسیاری اولیاء اہل ولایة خاصه نزد خدا تعالی شانه ورسول خدائے صلی الله علیه وسلم افضل خواہد بود ولیس ذلک علی الله
بعزیز وراہی که بالحاد وزندقه میرود از نفس ووہم سر میزند در ینجا کشف تجلیات وتلوینات نفسے وہوائی ظاہر میگردند واین
چنین سالک غالب مبتدع وبرخلاف شریعت خواہد بود ہرچند بشریعت مقید گردد ودر احوال خود قصورے خواہد یافت
والبته در عقیده او نقصے خواہد بود که محفوظ نیست وکشوف والہامات که داشته باشد ہمه از غیب ہوا تواند بود که آن را
غیب حضرت ذات تعالی وتقدس خیال کند وکشف صور خیالیه خود را عالم مثال تصور نماید وتجلیات وتلوینات نفسی
را تجلیات ذاتی وصفاتی انگارد وبنابرین لطافت وصفائی خود را عارف مرتبه تشبیه وتنزیه شمارد ودر توحید خیالے
خود از سرمستی وجوش نفس توجیہات عبارات فرماید ومعارف اولیاء کرام بر حال خود شاہد آرد وبزعم خود کلمات وجدانیه خود را بکلام
اولیاء کرام موافق سازد ونفہمید اند که معارف اولیا از قلب وروح وباطن آن سرزده اند وکلمات وجدانیه او از خلاصه عالم خلق که نفس وہوا
است سرزده آن عالم نور است واین از عالم ظلمت آن موجب رحمت است این موجب زحمت وفارق آنست که این چنین شخص غالب
اوقات من الابتداء الی الانتہا مستغرق در مستی وولوله باشد ومابین حلال وحرام تمیز نکند وبے تحاشی دران تصرف
نماید واگر ظاہرا پرہیز نماید برسم ظاہر خواہد بود نه از روئے تقوی ودیانت واکثر اوقات تارک صلوة خواہد بود ودر اتیان
سنت مقید نخواہد بود واگر بنماز واتیان سنت مقید باشد از راه رسم وعادت بوده باشد وظن برد که راه دین وملت
برائے عوام رسمی بسته اند ودر باطنش اگر یاد حق سبحانه غالب باشد چون محفوظ نیست در قیامت فائده نخواہد بخشید بلکه
این ذکر حدیث النفس وخیالات نفسانی است وعجب است که این چنین شخص ایمان بسلامت برده باشد که بسبب
ریاضات خوارق ازو صادر گردند وآن استدراج است نه کرامت در عاقبة الامر ظاہر ش سازند واگر توفیق توبه یابد
از کرم بارگاه معطی بے علت بعید نیست اللہم اعذنا من شرور انفسنا ومن سیآت اعمالنا من یہدی الله فلا مضل له ومن
یضلله فلا ہادی له ربنا لا تزغ قلوبنا بعد اذ ہدیتنا وہب لنا من لدنک رحمة انک انت الوہاب اللہم فوضت امری
وامر اولادی واحفادی ومن انتمی الی الیک واتخذتک وکیلا یا حی یا قیوم برحمتک استغیث اللہم قلت ادعونی استجب
لکم وانی قد دعوتک بقدر قلت عقلے وفہمی فاستجب بالنبی وآله الامجاد انک لا تخلف المیعاد دراہے که بنہایت معرفت
ولایت اولیا رساند از اثر خفی ومبداء مقام آن پیدا میگردد وظہور ولایت انبیا علے نبینا وعلے الکل صلواة الله وسلامه
درحضرت علی کرم الله تعالی وجہه بروجه اتم معلوم میشود وبعد ازان درحضرت فاطمة الزہراء رضی الله تعالی عنہا
وحضرت حسنین واصحاب ودیگر رضوان الله تعالی علیہم اجمعین وبعد ازان در بقیه ائمه اثنی عشر بعد ازان درحضرت
غوث الثقلین وبدیگرے تا مدت مدید کمتر رسیده اما درحضرت غوث الثقلین ظاہر این ولایت خاص الخواص نسبت
بباطن این ولایة بنہایت ظہور اظہر نموده غالب الظہور آمده وراہے که بمعرفت ولایة اخص که ولایت ملاء الاعلی است
میرود از ظل اخفی وبدایت سلوک آن میرود ودر معرفت این ولایة محض نایافت وبعد است از مطلوب ذاتا و

صفتہ ہم نسبت بظہور وہم نسبت ببطون مگر آنکہ از نصیب ایمانی و یافت یقینی علمی و غیبی بہرہ دارند و از مظاہر اسما و صفات و جہی معرفتی حاصل ندارند و ممکنات را کہ مظاہر خالقیت و رازقیت و غیر ذالک می یابند بنور ایقان ایمانی و سماعی می یابند و موید این معنی است آنچہ حضرت حق تعالیٰ فرمودہ است انا عرضنا الامانۃ علی السموات والارض والجبال فابین ان یحملنہا واشفقن منہا وحملہا الانسان انہ کان ظلوما جہولا و چنانکہ قربے کہ در ولایت خاصہ کہ ولایۃ اولیا است حاصل است ظل آن اقربیت است کہ در معرفت ولایۃ خاص الخواص کہ ولایۃ انبیا است میسر است لذالک قرب اہل ولایۃ اخص ظل اقربیت اخص الخواص است کہ نبوت حضرات انبیاء است علیہم الصلوات والتسلیمات و گوئیا ان اقربیت اصل و حقیقت است و این قرب فرع و صورت و اہل مرتبہ ولایۃ اخص را از صورت شریعت و ایمان نصیبی خاص و کامل است و نصیب اخص و اکمل بالاصالۃ خاصہ انبیاء است علی نبینا و علیہم الصلوات والسلام و عدم باین صورت شریعت و ایمان این مرتبہ نسبت بآن صورت شریعت و ایمان آنمرتبہ فرقیت بعید برین قیاس است معرفتی کہ درین مرتبہ حاصل گردد و اہل کمالات ولایۃ انبیا بود و نہایۃ مقام خفی ظاہر و پیدا گردد درینوضع صفات ذمیمہ بصفات حمیدہ کہ صفات اولیا است بدل کردند و بے سعی و مجاہدہ ظاہر و باطن موافق شریعت باشد و این راہ بحضرت واجب الوجود رود کہ بالاصالۃ مرتبہ صفات واجبی است و درین مرتبہ محض نایافت و بجا ہلی است چونکہ مرتبہ صرف بیچونی است شمل مرتبہ ذات بحت حضرت حق تعالیٰ و تقدس ظاہر است کہ بکمالات نبوت و ظہور کمالات آن رود از مقام اخفی و از حصول خصائص کمالات اخفی سرزند و این راہ بذات بحت و عین احد رسد درین طریق از ابتداء محض نایافت است و اہل این طریق را بعنایت حضرت حق سبحانہ بے مجاہدہ در مبداء شروع دران صفات ذمیمہ بصفات حمیدہ بدل گشتہ باشند و ظاہر و باطن این سالک بے سعی بخلوص محبت موافق شریعت باشد و ہوائے نفسانی راہ دران و غلبے نباشد و این سلوک درین زمانہ چون عنقا است از ہزاران اگر یکے را بان بنوازند نعمت عظمی است و اہل این مرتبہ را از حقیقت شریعت و حقیقت ایمان بالغیب بوجہ اخص و اکمل نصیب است و فرق در معرفت مرتبہ نبوت و مرتبہ ولایۃ انبیا فرق اخص و خاص و اکمل و کامل است و درجات نبوت چہار اند اول مرتبہ نبوت مطلق دوم مرتبہ رسالت سیوم مرتبہ اولی العزم عزم صاحب این مرتبہ اگر پیغمبر باشد مطلق خواہ بود و بہر چہ عزمش واقع شد برضاء حضرت حق تعالیٰ خواہد بود و امور مامورہ باشند یا غیر مامورہ چہ استعداد وے بالکل از قابلیت تبع ہواء نفسانی جبلی باشد یا خفی مطلق پاک و صاف گردیدہ است بخلاف عزم ولی کہ عزم او از رخصت با فضل است پس عزمش بے تکلف و بے تامل نخواہد بود اگرچہ از روئے کمالی توفیق الٰہی بے تکلف طور بودہ باشد و استعداد این ولی اگرچہ قابلیت طبع ہواء نفسانی جبلی ندارد و پاک و صاف گردیدہ باشد اما احتمال تبع ہواء خفی دارد و چون عزم اہل این مرتبہ مطلق است لہذا باولی العزم مسمی گشتہ اند چہارم مرتبہ خلافت است کہ جامع تر و اکمل تر است و در شان آن مرتبہ واقع است اِنِّی جَاعِلٌ فِی الْاَرْضِ خَلِیْفَۃً حضرت حق تعالیٰ فرمودہ کہ من میگردانم در زمین خلیفہ و نگفت کہ پیدا کنیم در زمین عالمے یا ولی یا نبی یا رسولے یا اولو العزمی و این مرتبہ اخص الخواص است در مراتب نبوت و جامع تر است آن سہ مراتب دیگر را کہ نبوت عام مخصوصہ و رسالت خاص و عزم اخص است و این مرتبہ باصالۃ نصیب حضرت سید الکل فی الکل است علیہ افضل الصلوات و اکمل التحیات و حقیقۃ این خلافت در حقیقت خلت محبوبے است کہ خاصہ حضرت

حبیب خدائے آمدہ است نہ خلت محبی و اولیاء امت را کہ از مرتبہ قطبیت و غوثیت و امامت عروج نمودہ اند تا باطن مرتبہ خلافت میرسند اما آن ایضاً اقل قلیل اند و وصول بطریق جلی بعد از خلفاء اربعہ میسر نیست مگر حضرت مہدی موعود را و این مرتبہ من حیث عام خلافت عامہ بادشاہان را شامل است والسلام علیک ورحمۃ اللہ وبرکاتہ ✦

مکتوب دہم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان ما کہ بنام فضیلت پناہان ملا محمد امین و ملک محمد قاسم و جمال خان صدور یافتہ در تحقیق استخارہ و اثبات آن و بیان آنکہ اسباب سہ قسم اند یقینی و ظنی و وہمی و ماینا سب ذالک

بسم اللہ الرحمن الرحیم ۝ الحمد للہ نحمدہ و نستعینہ و نستغفرہ و نعوذ باللہ من شرور انفسنا ومن سیآت اعمالنا من یہد اللہ فلا مضل لہ ومن یضلیلہ فلا ہادی لہ اشہد ان لا الہ الا اللہ وحدہ لا شریک لہ واشہد ان محمداً عبدہ ورسولہ محب الفقراء ملا محمد امین و ملک محمد قاسم و جمال خان ہموارہ در حمایت حافظ حقیقی بودہ باشند بعیقہ انیقہ کہ مشعر بر مودۃ بود مرسول داشتہ بودند رسید محتوی رفاہیت ایشان را سراسر موجب بہجت گردید نگاشتہ بودند کہ این جانب از موضع ہر و بمع جمیع لواحق از ذکور و اناث کو جیدہ درکا ہے افتادہ ایم در باب جلب بہبود استخارہ بکنند تا بچہ حال دلالت میکند و نیز نوشتہ بودند کہ ارادہ سفر طویل داریم بلی غیر از استخارہ در ہر کارے کہ باشد شروع خوب نیست چہ در صحیح مستدرک حاکم و سنن ترمذی روایت است از سعد بن ابی وقاص رضی اللہ عنہ کہ رسول خدا صلے اللہ علیہ وسلم فرمود از سعادت ابن آدم است طلب خیر کردن او از خدائے تعالےٰ و از بدبختی ابن آدم است ترک کردن او طلب خیر را از خدائے تعالیٰ و در شرح فقہ اکبر مذکور است و قد ورد ما خاب من استخار و ما ندم من استشار لیکن از حدیث معلوم میگردد کہ ہر کہ قصد امرے و کارے کند ہمان کس استخارہ کند چہ متن حدیث اذا ہم احدکم بامر فلیرکع رکعتین است یعنے وقتے کہ قصد کند یکے از شما امرے و کارے مثل سفر و نکاح وغیر آن پس کو کہ بگذارد دو رکعت نماز از غیر فریضہ بعد از ان این دعا بخواند اللہم انی استخیرک بعلمک واستقدرک بقدرتک واسالک من فضلک العظیم فانک تقدر ولا اقدر وتعلم ولا اعلم وانت علام الغیوب اللہم ان کنت تعلم ان ہذا الامر خیر لی فی دینی ومعاشی وعاقبۃ امری فاقدرہ لی ویسرہ لی ثم بارک لی فیہ ان کنت تعلم ان ہذا الامر شر لی فی دینی ومعاشی وعاقبۃ امری فاصرفہ عنی واصرفنی عنہ واقدر لی الخیر حیث کان ثم ارضنی بہ بعد از ان بر ہر چہ خاطر او قرار گیرد و بر ظن او غالب آید ہمان عمل کند اما چون سوال کردہ بودند این فقرا درین باب استخارہ حال ایشان نمودند در حرکت روی نمید ہد در موضع مذکور اگرچہ تعدی وظلم وجور و ستم از حد زیادہ است و شکیبائی وران نمیتوانند لیکن چہ باید کرد بے وطنی نیز فضاحت و ندامت می آرد و در آن خطہ بعضے از اسباب کہ وسائط اند مہیا اند براحت و رنج میگذرد و در سفر و غربت اگر بعضے اسباب مہیا شوند بعضے آخر مہیا نمی شوند و فقرا اگرچہ از گرفتاری ما سوئے اللہ خلاص یافتہ اند و جذبہ الٰہی دامن گیر این بزرگواران است احتیاجی و افتقاری کہ باسباب دارند آن اسباب را مسبب الاسباب حوالہ می نمایند و دولت بہمین کردہ شدہ را خوان الوان

نعمت او تعالیٰ شانہ میدانند ونافع وضار وقابض وباسط فی الحقیقۃ او را جل شانہ تصور میکنند اما چون اسباب را بواسطہ حکم ومصالح درین ما بین آوردہ اند وخیر وشر را ظاہر با سباب آنہا راجع داشتہ اند جمع این بزرگواران نیز خیر وشر را ظاہر با سباب آنہا منتسب میگردانند وشکر وشکایۃ بہمان صوب راجع میدارند چہ اگر این امور را با سباب راجع نگردانند این ہمہ اسباب بر باطل باشند ربنا ما خلقت ہذا باطلا وکارخانہ عظیم را باطل سازند باید دانست کہ اسباب بر سہ قسم اند یقینی وظنی ووہمی یقینی مثل برداشتن لقمہ ونہادن او بر دہان وخائیدن وفرو بردن آن را ومباشرت این قسم منافی توکل نیست بلکہ ترک آن جہل وسفہ وموجب اثم است وظنی اسباب کہ جاری شدہ است سنت الٰہی وتقدیر وے در حق عموم خلق مثل کسب قوت وتدبیر دران ومعالجت ومداوات بادویہ طبیہ کہ حاصل شدہ ظن بنفع آن ومثل احتراس نفس واحتیاط از چیزے کہ غالب است در وے ہلاک چنانچہ خواب در جائے کہ عادت است در وے وجود سیل واین قسم گاہے ساقط میگردد از نظر اہل توکل ویقین بمشاہدہ قدرت حق وتقدیر وے ویقین برانکہ یک ذرہ بے اذن پروردگار نمی جنبد وہیچ بے خلق وتقدیر او واقع نشود واما اسباب وہمی واجب است ترک ان ومنافی است مباشرت آن توکل را ہمچون احتراس از مکانے کہ سیل وشیر در وہرگز نبود بمجرد توہم آمدن احتراز کنند پس از ان اموری کہ مودت پناہان احتراز مینمایند از قبیل ثانی در نظر می آیند لیکن در ہر دو جانب بلاہا است وقاعدہ ایست مشہور کہ در بسیاری ابواب فقہ بر آن تفریعات است من ابتلی ببلیتین اختار اہونہما یعنے ہر کہ بدو بلا مبتلا گردد وگرفتار آید اختیار کند سبکترین ایشان را ور ہر جانب کہ سہولت یابند بران جانب میل کنند فاما درین چند روز ہمدران نواحی گذران کنند تا بہر چہ دستور امرے وکارے این مردم قرار گیرد والسلام علیکم ورحمۃ اللّٰہ وبرکاتہ ❋

مکتوب یازدہم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خلد حضرت ایشان ہا در جواب مکتوب شیخ محمد میرداد قاری عرب امام مصلی حنیفہ صدور یافتہ

بسم اللّٰہ الرحمٰن الرحیم ط الحمد للّٰہ بجمالہ والصلوٰۃ والسلام علےٰ خاتم فص الرسالۃ وآلہ من الفقیر الی اللّٰہ المنان فقیر اللّٰہ ابن عبد الرحمٰن الیٰ عتبۃ اخلائی فی اللّٰہ وذروۃ حبیبا اللّٰہ فرنا باس قراء ام القری رأتی مہذب تجریدا علے الذری السابح القاس فے البحر القلاس المعروف بالقدر المجہول بین اظہر جم غفیر من الفحول الموثوق بہ والمعتمد علیہ فی العلم والتقوی بالسداد الشیخ الصادق محمد میرداد دامت زہرات ریاض جمعیۃ الصوریۃ والمعنویہ محروسۃ من صوارف الزمان وطوارق الحدثان بمن سمی باسمہ آمین رب العالمین وبعد السلام علیکم ورحمۃ اللّٰہ وبرکاتہ التی ہی اسنی الانحافات الوافیۃ واعلی اضاف منص الایتلافیۃ ما اظلت الخضراء واقلت الغبراء ان المفاوضۃ الانیقۃ والنمیقۃ الانیقۃ المرسولۃ قد وصلت الینا فی اشرف الزمان واکرم الدوران انارت سجات وجہہا صفحات الذوق واوضحت اضاءتہا وجنات الشوق ان

مواد ایادینا بالعواطف الالہیة مشمولة ولازالت فیکم ہی من حضرة جلت عظمة مسئولة سلمکم اللہ عما لایلیق بشانکم وکان
لکم وبکم ومعکم فی جمیع احیانکم ثم المشہود فی خدمتکم العلیة ان الوفد الشریف الذین فتشتم من حالہم قد توجہوا الیکم مدة ثلثة
ایام او اربعة الی الجمعة والظن الغالب وصولہم الیکم الی الحین والفقیر الی اللہ قد ارسل الیکم کتابا مشتملا علی کوائف
ہذہ الجماعة المعلومة صحابة قاصد السید مبارک الرمزی مع اجوبة کتابیہ من داعیکم بالخیر ومن حداد خان وہی لما وردت
فی الشکار پور باجوز المردع مساغ قصور الاخبار الیکم والفقیر المنقطع الی اللہ یدعو لکم فی الاوان المرجوة للاجابة والترصید
منکم ان لاتنسوہ وعیالہ واطفالہ فی الاماکن المبارکة والآنات المتبرکة من دعاء الخیر والمامول من اللہ السمیع الذی یسمع
وبیب النملة الخرساء علی الصخرة الملساء فی لجة الدماء کما یسمع نغام الظبیئة الجیداء علی صحن البیداء اجابة وہو تعالی
قدیر وبالاجابة جدیر وسلموا منا علی الاخ الصدیق الشیخ سلیمان ومحمد وعبد القوی وجمیع حضار المجلس المنیف و
کذلک سلموا علی المحب الشفیق السید مبارک ویسلم علیکم الولد الاغر خلیفہ گل محمد وسائر اہل المدرسة کثیر السلام
وہو خیر ختام فی حادی عشر للجماد الثانی سنہ ۱۱۷۳ ہجری +

مکتوب دوازدہم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان ما کہ بنام ملا صلاح بتی کوتی صدور یافتہ در بیان
انکہ اصول فقہ چہار اند و بیان آنکہ اگر حکم حکمی در چیزے صادر شد بعد از ان در اجتہاد او تغیر واقع شد اجتہاد اول باجتہاد
ثانی نقض نمے یابد و بیان طبقات فقہا کہ ہفت اند مع التحقیق الانیق وما یناسب ذلک وغیر ذلک

بسم اللہ الرحمن الرحیم ○ الحمد للہ الذی ہدانا للاسلام والصلوة والسلام الاتمان الاکملان علی سیدنا محمد وآلہ واصحابہ الکرام بعد ہذا
معلوم علماء کرام وعادلان فخام اہل اسلام آنکہ اصول فقہ چہار است کتاب سنت اجماع قیاس وقاعدہ ایست
در شرع نبوی علیہ افضل الصلوة واکمل التحیات الاجتہاد لاینقض بالاجتہاد ودلیل این قاعدہ اجماع است واجماع
اتفاق مجتہدین امة محمد است صلوات اللہ وسلامہ علیہ در ہر عصر بر حکم شرعی کفساد نکاح المتعة واجماع نزد اہل سنت
وجماعت از قوی ترین ادلہ است پس چون این قاعدہ ثابت شد وقواعد شریعت علی صاحبہا الصلوات والتسلیمات
ظروف مبنیہ اند بنا بران اگر حکم حکمی در شی صادر شد بعد از ان در اجتہاد او تغیر واقع شد اجتہاد اول باجتہاد ثانی نقض
نمی یابد اما در غابر ومستقبل آنچہ باجتہاد ثانی ظاہر شدہ باشد حکم فرماید وبرین قیاس است حکم قاضی در مسایل اجتہادیہ
چہ مسایل اجتہادیہ یک دیگر بعد الحکم نقض نمے یابند وہمین است معنے قول ائمہ کرام علی نبینا وعلیہم الصلوة والسلام
کہ در کتاب القضاء فرمودہ اند وقتی کہ رفع کردہ شد حکم حاکمے بسوے حاکم آخر بر حکم اول بگذرد موافق رائے او باشد
یا نہ باشد زیرا کہ اجتہاد ثانی مثل اجتہاد اول بودہ است باتصال حکم حاکم اول ترجیح یافتہ ورجحان پیدا کردہ لہذا بچیزے
مادون او باشد نقض نمے یابد وگذشتن حاکم آخر بر حکم حاکم اول وقتے است کہ مخالف کتاب وسنت واجماع نباشد

وبعضے از علماء کم فہم بسیاری روایات را کہ مخالف احادیث مشہورہ اند رواج دادہ اند چنانچہ روایت قضا بشاہد ویمین مدعی بلی روایت کردہ است از ابن عباس رضی اللہ تعالی عنہما کہ رسول اکرم صلوات اللہ وسلامہ علیہ وآلہ قضے بشاہد ویمین مدعی کردہ است واما مخالف حدیث مشہور است البینة للمدعی والیمین علے المدعی علیہ وفیہ روایة علے المنکر پس شارع یمین را در جانب منکر فرمودہ است وتوضیح آنکہ لام از برائے استغراق جنس است ولیس وراء الجنس شئی آخر یقتضے ان لایکون للمدعی یمین فمن جعل یمین المدعی حجة فقد خالف النص ہمچنین است بحکم بحل مطلقہ ثلثہ بنکاح زوج ثانی بغیر از وطی بنا بر قول سعید بن مسیب چہ این نیز مخالف سنت مشہورہ است لاحتی تذوقی من عسیلتہ وبعضے علماء عرف طاری را در جواز وعدم جواز دخل میدہند ونمی دانند کہ عرف طاری وتعامل حادث را اعتبارے نیست فی الاشباہ العرف الذی یحمل علیہ الفاظ انما ہو المقارن السابق دون المتاخر ولذا قالوا لاعبرة بالعرف الطاری در فتاوے غیاثیہ آوردہ قال الشیخ الامام الشہید رحمة اللہ علیہ انا لا ناخذ نا بقول مشایخ بلخ وانما ناخذ بقول اصحابنا المتقدمین رحمہم اللہ لان التعامل فی بلدة لایدل علے الجواز وانما یدل علے الجواز مایکون علے الاستمرار من الصدر الاول لیکون دلیلا علی تقریر النبی صلی اللہ علیہ وسلم فیکون شرعا منہ علیہ وعلی آلہ الصلوة والسلام واما اذا لم یکن کذلک لایکون فعلہم حجة الا اذا کان من الناس کافة فی البلدان کلہا فیکون اجماعا والاجماع حجة الا تری لو تعاملوا علے بیع الخمر او علے اکل الربوا لایفتی بالحل وفی الاشباہ والحکم العام لایثبت بالعرف الخاص وقیل یثبت والمذہب عدم اعتبارہ وشک نیست کہ علم بتعامل کافہ انام در جمیع دیار وبلدان از حد بشر خارج است وتعامل کہ در صدر اول بودہ فی الحقیقة داخل تقریر است انان سرور راجع بسنت او صلے اللہ علیہ وسلم چہ قول وفعل وتقریر او را صلے اللہ علیہ وسلم سنت گویند پس بہر تقدیر فرع تابع اصل است اثبت اللوح ثم الخط واثبت الجدار ثم النقش وبسیارے ازین قسم مسایل اند وحکم بمقتضے خط نیز مخالف نص است چہ حدیث مشہور البینة للمدعی والیمین علی المدعی علیہ نص است در آنکہ حجت دو قسم است قسمی بینہ وقسمے یمین پس آنچہ خالص حق بندہ است کہ دران محض التزام باشد چنانچہ بیع وشرا واملاک مرسلہ دران عدد وعدالت شرط است بنصوص از کتاب کریمہ واستشہدوا شہیدین من رجالکم وقولہ واشہدوا ذوی عدل منکم واصل در ذمم برأة ذمہ است ودرین یقین است شبہہ را دران مساغ نیست لہذا شغل ذمہ را بجز واحد جائز نداشتند ان خبر الواحد دلیل لاقوة فیہ واگر بالفرض بجز واحد اثبات شغل ذمہ نمایند مخالف کریمہ است والیضا مخالف حدیث مشہور است ہرگاہ کہ خبر واحد از جملہ حجج باشد ودر بعضے امور شریعت علے صاحبہا الصلوات والتسلیمات حجت است ثبوت شغل ذمہ در شرع نمی نمایند پس در حکم تمسک نمودن بصکوک وخطوط کہ مخالف حدیث مشہور باشد وبطبق ظروف بینہ شرع نبی علیہ افضل الصلوات واکمل التحیات ہرگز داخل حجج نمودہ باشند چگونہ حکم کنند عجب معاملہ ایست کتب متداولہ کالکنز وشرح الوقایة وجامع المتفرقات والعمادی والہدایة ناطق اند کہ الحکم بمقتضے الصک وکذا تحلیف المدعی یخالف السنة المشہورة جامع المتفرقات والمدعی لایصدق الا بحجة کنز انما یقضی بالحجة وہی البینة او الاقرار اما الصک فلا یصلح حجة فصول عمادی وسیاق مسائل کتب متداولہ بطبق قواعد وضوابط درست است عمل نمیکنند وعنان اختیار را انحراف واعطاف دادہ ایثار مسائل مردودہ کہ مخالف احادیث مشہورہ اند می نمایند خرابی دین متین در نظر می آید

مسئلہ اجتہادیہ اگر مختلف فیہ باشد وحکم حاکم دریکے ازان مسایل صادر گشت رجحان پیدا میکند اگر حکم حاکم اوّل را بحاکم ثانی رفع کنند این حاکم ثانی را نقض حکم حاکم اوّل نیست و اگر حکم حاکم در مسئلہ کہ مخالف کتاب و سنت مشہورہ و اجماع صادر شد در اینجا نہ قوت پذیرفتن است و نہ رجحان یافتن چہ در کتب می آرند ان عرض ہذا القضاء علی آخر یمضیہ الا فیما خالف الکتاب والسنۃ المشہورۃ والاجماع بلکہ نقض و اجب است چہ مضی بر حکم حاکم در مسئلہ اجتہادیہ است و ہمین است مذہب نہ در مسئلہ مخالف سنت فانظروا یا اولی الالباب شعر اذا لم تکن للمرء عین صحیحۃ ✣ فلا غرو ان یرتاب والصبح مسفر در کتاب حکمی وغیرہ قاضی را غیر حجت تجویز حکم نفرمودہ اند اگر حظ و صک حجت بودی در کتاب حکمی احتیاج بشاہدان نبودے باید دانست فقہا ہفت طبقات اند طبقہ اول مجتہدین فی الشرع اند کالائمۃ الاربعۃ ومن سلک مسلکہم فی تاسیس قواعد الاصول و استنباط احکام الفروع بالادلۃ الاربعۃ من غیر تقلید لا فی الاصول ولا فی الفروع دوم مجتہدین فی المذہب اند کابی یوسف و سایر اصحاب امامنا الاعظم کہ قادر اند بر استخراج احکام از ادلہ مذکورہ بنا بر قواعد حضرت امام مقرر ساختہ اند اگر در بعضے احکام ہمراہ او مخالف اند اما در اصول او مقلد اند طبقہ ثالثہ مجتہدین فی المسایل اند آن مسایل کہ از صاحب مذہب مرآن مسایل را روایت نباشد کالخصاف و ابی جعفر الطحاوی و ابی حسن الکرخی وشمس الائمۃ السرخسی و شیخ الاسلام البزدوی و فخر الدین قاضیخان و امثال ایشان کہ ایشان در شئ از اصول و فروع مخالف نیستند لیکن استنباط از مسئلہ کہ دران نص نباشد بر حسب قواعد اصول کہ مقرر است کردہ اند طبقہ رابعہ اصحاب التخریج مقلدین اند کالرازی و اصحابہ فانہم لا یقدرون علی الاجتہاد اصلا ولکنہم لاحاطتہم الاصول وضبطہم الفروع یقدرون علی تفصیل قول مجمل ذی الوجہین وحکم مبہم یحتمل الامرین منقول عن صاحب المذہب او احد اصحاب المجتہدین برائیہم ونظرہم فی الاصول طبقہ خامسہ اصحاب الترجیح اند از مقلدین چنانکہ حسن قدوری و صاحب ہدایہ ایشان ترجیح روایات بر روایات آخر میدہند و میگویند ہذا اوفق و ہذا ارفق للناس وطبقہ سادسہ اصحاب تقلید اند کہ قادر اند بر تمیز ما بین اقوی و قوی وضعیف وظاہر و نادر چنانکہ اصحاب متون معتبرہ از متاخرین اند مثل صاحب کنز و صاحب مختار و صاحب وقایہ و صاحب مجمع وشان ایشان آنست کہ در کتب خود اقوال مردودہ و روایات ضعیف نمی آرند وطبقہ سابعہ مقلدین اند کہ قادر نیستند بر امور مذکورہ و غث از سمین نمے شناسند و تمیز نمے کنند ما بین یمین و شمال ہر چہ می یابند جمع میکنند و بر آن عمل می نمایند فلہم الویل کل الویل علماء کہ روایات مردودہ از غیر مردودہ نمی شناسند از ین طبقہ اند باید کہ جم غفیر علماء بمہر خود ہا مزین سازند تا از روایات مردودہ بعضے مردم تحاشی نمایند و دارندہ حجت گرفتار نیاید ربنا لا تزغ قلوبنا بعد اذ ہدیتنا وہب لنا من لدنک رحمۃ انک انت الوہاب والسلام ✣

مکتوب سیزدہم (۱۳)

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان ماکہ بنام سیادت پناہ میر محمد یوسف صدور یافتہ در جواب

مکتوب او کہ ارسال نمودہ وبعضی کتب تصوف جہت مطالعہ طلب کردہ

بسم اللہ الرحمن الرحیم۔ الحمد للہ الذی نفیت عقول السفراء فی ذاتہ قہرا واحترقت افئدۃ العارفین بسطوۃ صفاتہ لہرا لکثوا بالسیر فیہ دہرا فخاروا بماء الحیوۃ منہ اما بحرا ونہرا اصبحوا فیہ بائرین وصاروا فی فجاءۃ تجلیات وجہہ حائرین فیہ خاروا فحاروا ثم الی الابد فیہ ساروا ودارو اسبحان اللہ جل مجدہ ہو المحمود فی کل حضراتہ بکل مراتب الحمد القائم بعینہ المشہود فی کل مشہود بعین نفی عن غینہ المشہود فی کل مسجود علی صدق الساجد ومعینہ والصلوۃ والسلام علی سید الناس الغنی عن الکون فی عز الافلاس الذی عینہ لغربائہ بیدایہ وطنا وجعل صلوتہ لکل قلق سکنا صلوۃً وسلاماً تنتشر فوائح روائحہما من کل تنزل لحقیقۃ الساریۃ فی مراتبہا المکتسبۃ والعاریۃ فتحیط بمواطنہ ومساکنہ وعوالمہ ومعاملہ ومناہلہ ومنازلہ لکل صورۃ من صورا ذواقہ ونوازلہ وعلی آلہ واصحابہ لعرش النبوۃ اقطابہ وعلی مخادع سر الولایۃ بوابہ لبیت الکرم والجود ابوابہ لاسیما القوائم الاربعۃ لقصر الکون ومراجع قراءۃ الوجود فی المدد والعون فی ربہم ذابوا والیہ سبحانہ بمحو الوجود انابوا فذالک الذی بہ عن اعرف خلق اللہ نابوا من الفقیر الی اللہ فقیر اللہ الی اخینا فی اللہ وحبیبنا للہ نبراس الفضلاء ومحور فلک الصلحاء السابح القماس فی البحر القلاس الشیخ الصادق فی مناہل اہل التصوف والتعرف میر محمد یوسف دامت زہرات ریاض جمعیتہ الصوریۃ والمعنویۃ محروسۃ عن صوارف الزمان وطوارق الحدثان آمین رب العالمین وبعد السلام علیکم ورحمۃ اللہ وبرکاتہ التی ہی اسنی الاتحافات الوافیۃ واعلی اصناف منص الایتلافیۃ واشرف مایستطر فی الرسائل والطف ماینتہی الی ارباب النہی والوسائل ما اظلت الخضراء واقلت الغبراء ان المفاوضۃ الالیقۃ والنمیقۃ الانیقۃ المرسلۃ الینا قد وصلت فی اشرف الزمان واکرم الدوران انارت سبحات وجہہا صفحات الذوق واوضحت اضاءتہا وجنات الشوق موادا یادینا بالعواطف الالہیۃ مشمولہ ولا زالت ہی فیکم من حضرتہ جل الاوہ مسئولۃ لا زلتم بخیر وعافیۃ ونعمۃ وافیۃ واحوالات صافیۃ والمشہود فی خدمتکم ان الکتب المطلوبۃ من عندو اعیکم بالخیر من الفتوحات المکیۃ والفصوص وشرحہا لمولانا عبد الرحمن الجامی والعوارف والتعرف فی معتقدات اہل التصوف سترسل تذکرتہا الی اللتۃ والسورۃ ان وجدت بای قیمۃ کانت ترسلہا الیکم البتۃ البتۃ انشاء اللہ تعالی لا یسوغ التساہل فی التنقر والتفتیش وہذہ النسخ موجودۃ عندنا مع شروح اکثرہا لکن مشغولۃ فی افادۃ بعض المحبین والفقیر الی اللہ یدعو لکم فی الآوان المرجوۃ للاجابۃ والترصد منکم ان لا تنسوہ وعیالہ واطفالہ فی الاوقات من دعاء الخیر والماسول من اللہ السمیع الذی یسمع دبیب النملۃ الخرساء علی الصخرۃ الملساء فی لجۃ الدہماء کما یسمع نعام الظبیۃ الجیداء علی صحن البیداء اجابۃ ہو تعالی قدیر وبالاجابۃ جدیر لا زلتم فی حفظ اللہ وامانہ ولطفہ وامتنانہ وکل من یلوذ بجنابکم الفخیم مشمول منا بمزید التحیۃ والتکریم والسلام علیکم ورحمۃ اللہ وبرکاتہ الحمد للہ اولاً وآخراً وظاہراً وباطناً ۔

مکتوب چہاردہم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان حضرت ایشان ما کہ بنام سیادت ونقابت پناہ مخدوم جیو صدور یافتہ مشتمل بر بعضے نصائح

کہ سالب ضرر و جالب منافع اند و بیان سیر الی اللہ و انتہاء آن و بیان آنکہ انتہاء سیر الی اللہ اول قدم ولایۃ است و تحریص بر علو ہمت و ما یناسب ذلک

بسم اللہ الرحمن الرحیم ۞ الحمد للہ الذی ہو اول بلا ابتداء و آخر بلا انتہاء لم یزل ولا یزال صاحب لنعوت الکمال من صفات الجلال والجمال المنزہ عن سمات الحدوث والنقصان والزوال والصلوۃ والسلام علی رسولہ محمد وآلہ واصحابہ الاکرم بخدمت سید السادات ماحی البدعات والسیات شمع دودمان مصطفی و چراغ نور دیدہ مرتضے مخدوم حبیب سلمہ ربہ عما لا یلیق بشانہ سلام سنت سید الانام واصل متواصل باد و بعد از ابراز دعوات نزہت افزات کہ موجب بہجت و بشاشت و مسرت آیات است مشہود آنکہ چون این فقیر را درین سمت میمنت نشان بارادۃ اللہ الملک المنان گذر افتاد بسمع رسید کہ خدمت مخدوم فرخندہ آثار افعال حمیدہ و شمار است بچند کلمہ از نصائح لوائح کہ والات خیرات و مضایع دجالب حسنات و سالب سیات اند بخدمت نیک سرشت رقم زدہ قلم بیان میگردد بسمع قبول بدل و دل مقبول گردانند فضائل آثار النسمہ وجود محمود خود را در اعمال فرخندہ مآل استعمال نمایند تا در جنان مخدوم حوران و غلمان گشتہ شایان لقائے جاویدے حضرت لاریبی کردند درین نشاء خراب آباد نما بمخدوم بودن اہل دول کہ پا در وحل دنیائی دغل ماندہ اند نباید فریبید ہذا المخدوم ہو الذی یعدہ اہل الجاہلیۃ مخدوما مہر ہا بحصول جاہ و جلال درین دامگاہ کہ سراسر وبال و موجب صد نکال است مباہات نباید نمود و در فخر و فرح خود نباید کشود در نظر و بصر ما نظر در مزخرفات و ترہات این سرائے فانی موجب در آمدن در بادیہ پریشانی و سرگردانی است در استقامت باید کوشید تا در روز رستخیز بند امت گریبان نباید درید در تقوے باید کوشید نہ در سر ہوا ہر چند شخصے شریف النسب و گرامی مشرب باشد چون اعمال و خصال او بمیزان شریعت علے صاحبہا والہ الصلوات والتحیات سنجیدہ نزد داعی شرع پسندیدہ نیاید او را از بادیہ سرگردانی و زاویہ حیرانی خلاصی و مناصی ندہند ما احسن قول الشاعر رباعی با اصل و نسب مباش مغرور کہ این ہست بسے ز مردمی دور گیرم پدر تو بود فاضل از فضل پدر ترا چہ حاصل فاجعل التقوی و تارک لان الکرامۃ والشرافۃ عند اللہ تحصل بالتقوی کما نطق بہا النص ان اکرمکم عند اللہ اتقیکم فلا فخر الا بالاسلام والتقوی فاذا انضم الی ذلک کون المسلم المتقی من اہل البیت فذلک من اعظم وانعم وجوہ الاکرمیۃ بفضل اللہ تعالی فاجتہد ولا تغفل عمر گرانمایہ را در بیداء بلہوسی بسر بہ غفلت پائمال نسازند مصراع عمر جہان لعزیز است گرامی دارش ۞ زندگانی این سرائے فانی جز یک نفس بیش نیست ۞ از جمیع جہات کہ موجب تشتت باطن است بصر بصیرۃ دوختہ متوجہ محراب وحدت باشند و قدم ہوحاسے بر فرق دائرہ امکان بنہادہ بر چہرہ مقصود نظر انداز ند این بعد مسافت کہ در نظر می آید از یک قدم بیش نیست مصراع یک قدم بر فرق خود نہ و آن دگر در کوئے دوست چہرہ مقصود ہر طرف تابان و تو از وے نظر بر گرفتہ سوئے دیگرے نگران رباعی رفتم بتماشاء گل آن شمع طراز چون دید میان گلشنم گفت بناز من اصلم و گلہائے چمن فرع من اند از اصل چرا بفرع می مانی باز ۞ بلبک او ہر زمان سوییت ناظر و تو از وے گسستہ خاطر رباعی آمد سحر آن دلبر خونین جگران ۞ گفتا ز تو بر خاطر من بار گران ۞ شرمت بادا چو من بسوییت نگران ۞ باشم تو نہی چشم بسوئے دگران ۞ غیر ازین تجارت سود فے و غیر

ازین معامله بہ بودنی باید کہ ہمیشہ در ندم بودہ ہوش در دم دارند جز یاد وے نفسی بر نیارند دمی کہ غنیمت شمردہ اند و بغنیمتی نامش بردہ اند نزد فقیر ہمان دمی است کہ جز یاد او بر نیاید و غیر ذکر او نیاساید باید کوشید تا جمیع حجب کہ عبارت از نقوش کونیہ است باسرہا مضمحل و متلاشی کردند و در نظر بصر بصیرۃ مرتفع کردند درین ولایت خاصہ دست خواہد داد چہ سیر الی اللہ کہ مشائخ کرام صلوات اللہ وسلامہ علی نبینا وآلہ وعلیہم مقرر نمودہ اند عبارت از پیمودن دایرہ امکان است چون دایرہ امکان پیمودہ شد سیر الی اللہ منتہی گشت و انتہا سیر الی اللہ اول قدم ولایۃ است و مرتفع شدن نقوش کونیہ بہ پیمودن دایرہ امکان متحقق میگردد و پس رفع نقوش کونیہ سیر الی اللہ است و بعد از رفع آنہا کہ سیر الی اللہ است ولایت خاصہ دست میدہد و اگر نقشے از نقوش کونیہ در بصر بصیرت باقی ماند سیر الی اللہ منتہی نمیگردد و پس بہا باید کوشید و جامہ درون ہمتان نباید پوشید بیت اندکے پیش تو گفتم غم دل ترسیدم + کہ دل آزردہ شوی ورنہ سخن بسیار است + الحمد للہ اولا و آخرا السلام علیکم ورحمۃ اللہ وبرکاتہ +

مکتوب پانزدہم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان ما کہ بنام بعض یاران صدور یافتہ در بیان آنکہ قبض و بسط مقدمہ فنا و بقا اند و علاج ضیق صدر و ملال کہ از کثرت عروض قبض حاصل میشود و ما یناسب ذلک

بسم اللہ الرحمن الرحیم الحمد للہ الذی ارانا اصول سوابق النعم والصلوۃ والسلام علی رسولہ وآلہ المکرم بخدمت شریف عنصر لطیف شدہ منیف معتبر محب از فرد دعوات وافرہ و تحیات متکاثرہ واصل متواصل باد و بنامہ عنبر شمامہ کہ مساس انامل فیض شمول بود ہر سطرش چون طرہ حور و بیاض مابین سطورش نور علی نور بودہ یاد آوری فرمودند در احسن الاوقات و اکرم الاوانات پرتو افگندہ موجب بہجت و بشاشت گردید اللہ تعالی علی الدوام در ظل حمایت خود مامون و مصون دارد بعد از ابراز دعوات فرحت افزا ات محتوی رفاہیت ایشان مشہود میدارد نگاشتہ بودند کہ قبض باین فقیر عارض شدہ مہربانا چہ باید گفت این کارہا بحضور تعلق دارند درین بعد مسافت چہ وا نماید امرین علی الاجمال درین باب آنست کہ در وقت قبض استغفار گفتہ باشند و اگر مزاج موافقت کند بآب سرد غسل کردہ باشند والا بآب گرم و در جائے کہ کسے باشد چند نفس بقوت بر آوردہ باشند مجدد ما سلامت قبض و بسط مقدمہ فنا و بقا اند انشاء اللہ تعالی بدولت فنا و بقا مشرف خواہند شد والباقی عند التلاقی السلام علیکم ورحمۃ اللہ وبرکاتہ +

مکتوب شانزدہم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان ما کہ بنام فضائل پناہان ہر یک محمد نور و عثمان خان و

محمد حسین صدور یافتہ در بیان آنکہ ہر عملے کہ بوفق حکم شارع کردہ آید داخل ذکر خدا است تحریص بر کثرت ذکر و ماینا سب ذالک

بسم اللہ الرحمن الرحیم۔ الحمد للہ والصلوٰۃ علی رسول اللہ محب الفقراء مخلص الصلحاء والعلماء محمد نور عثمان خان و محمد حسین بمعہ ذکور و اناث در حمایت ایزد تعالیٰ بودہ سرسبز و شادکام باشند بعد از ابراز دعوات فقیرانہ کہ موجب بہجت و بشاشت و مسرت آیات است مشہود احوالات اینجد و دبعون عنایت معبود مقرون بخیر است و سلامتی ایشان از جناب حضرت حق مطلوب باید کہ بر ونق ظروف مبینہ شرعیہ عامل باشند و در یاد حق مستغرق ذکر منجی عظیم است رسول خدا فرمودہ است صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم ما من شئ انجی من ذکر اللہ من عذاب اللہ یعنی ہیچ شے نجات دہندہ تر نیست از ذکر خدا از عذاب خدا مہربانا ہر عمل کہ بوفق حکم شارع کردہ آید داخل ذکر خدا است اللہ تعالیٰ ہموارہ بر شرع شریف متمکن دارد السلام علیکم ورحمۃ اللہ وبرکاتہ۔

مکتوب ہفدہم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان ما کہ بنام شیخ محمد صالح و عظمت خان و محمد افضل و نجابت خان صدور یافتہ در بیان آنکہ دم را کہ غنیمت شمردہ اند ومی است کہ جز بیاد حق جل مجدہ نگذرد و ماینا سب ذالک

بسم اللہ الرحمن الرحیم۔ الحمد للہ والصلوٰۃ علی رسول اللہ محبان صادقان شیخ محمد صالح و عظمت خان و محمد افضل و نجابت خان بمع جمیع توابع و لواحق در حمایت حافظ حقیقی بودہ علی الدوم شادکام باشند بعد از ابراز سلام سنت سید الانام محتوی رفاہیت ایشان مشہود مبیدارد آنکہ دم را کہ غنیمت شمردہ اند و گفتہ اند کہ دم غنیمت است آن دم است کہ جز بیاد حق تعالیٰ نگذرد و آن دم کہ جز یاد حق بگذرد آن بسرمایہ خسران و نقصان ست باید کہ جز در یاد حق نگذرانند تا ازین سرا چہ دہر بنقصان بدر نروند مصراع در خانہ اگر کس است یک حرف بس است السلام علیکم ورحمۃ اللہ وبرکاتہ۔

مکتوب ہژدہم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان ما کہ جانب قدوۃ سلاطین عظام شاہ دوران احمد شاہ دردران علیہ الرحمۃ والغفران صدور یافتہ در بیان آنکہ ہر لطیفہ از لطائف کہ از کمین غیب بر منظہ ظہور می آید خالی از حکمتی از حکم نیست و بیان آنکہ ہر ذرہ از درات عالم علماً و عیناً مجالی و مرایائی اسماء و صفات الٰہی اند و ماینا سب ذالک۔

بسم اللہ الرحمن الرحیم۔ الحمد للہ لجمالہ و جلالہ والصلوٰۃ والسلام الاتمان الاکملان علی خاتم فص الرسالۃ و علی آلہ ما بعد بجناب خص مظاہر اسماء الٰہی مالک الملک ذی الجلال والاکرام حضرت ظل الٰہی سلمہ اللہ تعالیٰ عن صدمات التفرقۃ الحاجبۃ للوحدۃ وحفظہ عن لطمات الوحدۃ الساترۃ للکثرۃ واقامہ علی ملتقی البحرین بینہما برزخ لا یبغیان اقل فقراء الی اللہ علماً و عیناً

تحیات وافیات بے اکناف کہ منشاء آن عجز وانکسار حقیقی کہ خال زیبا رخسار حقایق بحسب استعداد است در معرض عرض می آرد حق تعالی جل مجدہ دماغ ذو المجد والامجاد ومشام ذو الرشد والارشاد الی یوم التناد و باستنشاق نسیمے از نسائم خاص کہ از مهب سر دفتر فیض اقدس بفیض مقدس مهبوب فرمودہ معطر دارا دآمین بوجهک رب العالمین در ینولا محمد عالم آدم قاضی محمد شکارپوری کہ اغراض فاسدہ مد نظر داشتہ کہ بمجرد عرض قبلہ عالمیان بقتل حکم خواهد کرد و یا بدنامی فقرا دران خواستہ بہتان وافتراء قتل یک نفر آدم محمد دائم و مجروحی نفس خود از دست فقیر و تابعان فقیر وانستہ در حضور فیض گنجور عرض نمودہ رقم مبارک مطاع حاصل نمودہ وارد شکارپور گردیدہ چون ہر لطیفہ از لطائف کہ از مکمن غیب بر منصہ ظہور می آید خالی از حکمتے از حکم نیست و نخواهد بود از مطالعہ آن حظے وافر فراخنای استعداد وجدانی حاصل گردید چہ در نظر سر رفتگان بادیہ توحید شہود چون ہر ذرہ از ذرات عالم علیا وعلینا کہ مجالی و مرایاء اسماء و صفات الٰہی اند ہر چند ظاہر عین مظہر نیست و نہ ظل عین اصل اما چون مرایا ہرچہ دارند از دوار ند بیت نیا وردم از خانہ چیزے نخست ٭ تو دادی ہمہ چیز من چیز تست از دریافت فیوضات اسماء متضادہ بہرہ یاب لذت اند مصراع ہرچہ از دوست میرسد خوب است ٭ و کلت الی المحبوب امری کلہ انشاء احیانی وانشاء اتلفا قبول امرے واسطہ کہ امر تکوینی است کہ عبارت از کلمہ کن باشد کہ تعبیر از ان بایجاد کنند اعیان ثابتہ در مرتبہ فیض مقدس مؤتمر و ممتثل باین امر شدند و خرقہ استعداد ہر سیاہ و سفید کہ بدین کلمہ کن خواست رنگین کردند بہر گونہ مستی کہ ہوشیار فرمودند شوریدہ سر آمدند بدین ترانہ عشرت وقت پیمانۂ لبریز را سامان بخشیدند کہ آنچہ او ریخت بہ پیمانۂ ما نوشیدیم اگر از خمر بہشت است و گر بادہ مست و شیوۂ قبول فیوضات را پیشہ ساختہ ہمہ را ن مرتبہ مقدسہ گریبان غیب را چاک دادند و سر موی در اطاعت از لیہ بجانب عدم قبول میل و انحراف و تجاوز ننمودند و بزبان حال کہ الناطق من انعال است تا ابد بدین مقال فیض نوال مترنم٭ ہمان شکستہ دل دردمند دیرینیم٭ ہمان جفاکش سر در کمند دیرینیم این امر تکوینی بحکم انما امرہ اذا اراد شیأ ان یقول لہ کن فیکون جائز التخلف نیست چون کہ این امر مساوق ارادۂ قدیم است بخلاف الامر التکلیفی فانہ قد یسع فیہ المخالفۃ وہی المعصیۃ الشرعیۃ زیراکہ وقوع مامور بہ درین امر لازم الارادۃ بامر تکوینی نیست فلا مخالفۃ للہ تعالی فی امرہ الذی لا واسطۃ فیہ وہو امر المشیۃ لان ما شاء اللہ کان وما لم یشاء لم یکن ولابد این امر بہتان و افترا بوجود آمدنی بود و فقرا ہدف تیر این افترا مقرر و مبین سر این معنی است قول کریم وللہ یسجد من فی السموات والارض طوعا و کرہا و ہرچند مظاہر مطیع ظاہر اند کہ قبول عکوس می نمایند و ظلال منقاد اصل اند اما مظہر مضل در عین اطاعت عاصی است و چون حرکت آئینہ جز حرکت دست نباشد درین گونہ تجلیات از حرکت آئینہ لذت تو آن گرفت لذت معرفت نہ لذت تخلق و تحقق و راہ تسلیم پیش آوردہ لب نباید کشود و نزد ارباب توحید وجود کہ صور معلومات حضرت حق کہ عبارت از حقایق اشیا است عین علم اند و علم نزد ایشان عین ذات و در ہر مرتبہ از مراتب وجود خواہ علمی باشد خواہ عینی روحی یا مثالی یا شہادی و غیبی از کارخانہ علم قدم بیرون ننہادہ الاعیان ما شمت رائحۃ الوجود فی الخارج چون ظل نزد ایشان عین اصل است بے جواز اطلاق اسم مرتبہ بر مرتبہ دیگر نظر بر مشرب ایشان لذتیست حیرۃ انگیز کہ باعث

خانہ خرابی اہل این مشرب است و آنچہ در بعضے احادیث وارد شدہ ہر کہ درین نشاء دست کسی آزردہ باشد یا پائے کسے شکستہ در نشاء آخرت ہمان عضو او آزردہ خواہد شد اہل مشرب توحید وجود آن را موید مسئلہ وحدت وجود خود ساختہ اند کہ چون وجود در حقیقت واحد است ہر زخمے کہ بر وجود دیگرے میزند بر وجود خود میزند لیکن از جہل نمیدانند فردا کہ غشاوۂ اثنینیت از بصر او دور خواہند ساخت ہر زخمے کہ بر وجود دیگر رسانیدہ باشد بر وجود خود خواہد دید حقیقت معلوم خواہد کرد و یافتن لذۃ در ہر دو سیر چہ سیر سلوکے و چہ سیر وجودی صورت یاب چہ در سیر اول اعیان و حقائق عین اسما و صفات نیستند و در سیر ثانی اعیان اگرچہ عین اسما و صفات میگویند لیکن متمائز اند و از ہمدیگر جدا دلو بالا عتبار و لذت مبنی بر اثنینیت و شعور در ہر مرتبہ حاصل پس یافتن لذت ثابت نظر بر معارف معلومہ جماعہ فقراء اہل ہر مشرب کہ باشد نسبت با ہر کسے راہ دوستی درمیان دارند و با حدے و فردے راہ عداوت درمیان ندارند ہر کسے را نیست او ر ہبر او است در بیولا بنا بر امر تشریعی کہ زجر و توبیخ و تنبیہ و تعزیر بر آن متفرع است بعد از ورود رقم مبارک مطاع سادات کرام و علماء عظام و غیر ذلک من الصلحاء در حضور جم غفیر اہالی و موالی مقدمہ رفع نمودہ احقاق حق نمودند چون دعوی عارض اصلی نداشت افترا و بہتان پیدا و ظاہر آمد و نزد اعیان و اکابر عارض منفعل گردید ان اللہ یحق الحق و ہو یہدی السبیل درین وقت عجب از انست کہ محققی کہ از روئے تحقیق تمیز درمیان محق و مبطل نماید مفقود اتی امر اللہ فلا تستعجلوہ درین مقدمہ نقد کم عیار ہر کہ باشد عنقریب بر محک تجربہ پیدا خواہد شد در بیولا چون معاملہ معاش از دست تعدی حکام وارد و نازل بنوع کہ حالی رائے عالم ارائی است و استیلاء امور منہیہ و غیر مشروعہ کہ قبل ازین نائرہ نار بدعات منطفی گردیدہ بود بالفعل باز بحد کمال صورت الآن کما کان بسنہ و راہ افترا و بہتان بدستور یکہ بر قبلہ کردن کشان روزگار معلوم ساختہ شدہ ناقد و برپا است بنا بر فرمان واجب الاذعان الم تکن ارض اللہ واسعۃ فتہاجروا فیہا نظر بر عموم لفظ نہ بر خصوص سبب نقل ازین دیار مصمم در نظر آمدہ چون وظیفہ دعاگوئی جناب اقدس دام اقبالہ این جماعہ فقرا بر خود لازم نمودہ اند بدعوات حسنہ ممد و معاون خواہند بود ہر جا کہ باشند دعاگوئی اند حضرت حق جل مجدہ ذات قدسی صفات را ہم آغوش جمعیت صوری و معنوی داشتہ فائض الجود والاراد بالنبی و آلہ الامجاد الحمد للہ اولا و آخرا و باطنا و ظاہرا و الصلوۃ والسلام علے رسولہ محمد کذلک امین یا رب العالمین +

مکتوب نوزدہم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان ما کہ بنام فضایل پناہ قاضی ادریس صدور یافتہ در بیان آنکہ از فقراء الغیر دعا خواستن کارے دیگر طلب نباید کرد و بیان سبب ذلک

بسم اللہ الرحمن الرحیم ۔ الحمد للہ الذی فنیت عقول السفرا فی ذاتہ قہرا و احترقت افئدۃ العارفین بسطوۃ صفاتہ لہا اصبحوا فیہ بائرین و صاروا فجاءۃ و جہتہ حائرین والصلوۃ والسلام علے سید الناس الغنی عن الکون فی غوا الافلاس الذی عینہ لغرباء

بیدایه وطنا وجعل صلوته لکل قلق سکنا صلوة وسلاما تحیط مواطنه ومساکنه وعموالمه ومعامله ومنازله ومناہاہ من الفقیر الی اللہ الغنی فقیر اللہ عفی عنہ الی زبدۃ محبی اہل اللہ وعمدۃ مخلصی عاکفی باب اللہ السابح الغماس فی البحر القلاس فرناس القضاۃ وسندہم الفقیہ الفصیح المحب الانیس القاضی ادریس دامت ریاض جمعیۃ الصوریۃ والمعنویۃ محروسۃ من صوارف الزمان وثمرات رفاہیۃ العلیۃ الجلیۃ والخفیۃ محفوظۃ من طوارق الدوران بمخدومہ وشفیعہ محمد علیہ من الصلوات اتمہا ومن التحیات اعمہا وممن سمی باسمہ آمین رب العالمین وبعد السلام علیکم ورحمۃ اللہ وبرکاتہ التی ہی اسنی الاتحافات الوافیۃ واعلی اصناف المنص الاتیلافیۃ النازلۃ من الجبروت الی الملکوت ومن الامر الی الناسوت ما اظلت الخضراء واقلت الغبراء ان المفاوضۃ اللائقۃ الانیقۃ المرسولۃ الینا قد رودت فی اکرم اکدوران واشرف الاوان تلألأت سبحات وجہہا صفحات الذوق واوضحت انارتہا وجنات الشوق لفظت فی الروع ما حملت والقت ما فیہا وتخلت فمو ادلیا دینا بالعواطف الالہیۃ مشمولۃ ولا زال ہی فیکم مسئولۃ سلکم اللہ عما لایعنی ورقاکم اللہ تعالی مرقات الحزوا لعلی انکم قد فتشتم من واعیکم بالخیر کوالف قضاۃ السنۃ عین القضاء مع انکم یا اکرم محبینا فی اللہ واشرف مخلصینا للہ تعلمون ان الفقیر الی اللہ فی معزل من محاضرتہم مالہ فی مشاجرتہم ومکابرتہم فی بیداء الخمول خمل وفی بادیۃ العزلۃ غزل لما ان الرکون الیہم یوجب اجتناء خرط القتاد ولا ینتج الا شوک الفساد فی المعاد قد شمر ذیلہ عن ساق الجد لبیس دابہ ان یشتکی من احد الی احد واختار خدمۃ التزام الدعوات الصالحات علی نفسہ الحقیرۃ فی الخلوات والجلوات لدوام دولۃ من یستریح فی ظل حمایتہ الشریف والوضیع ویستظل بمنار سلطنتہ الحریف والصنیع حماہ اللہ تعالی بجماہ وعلی محدب مدارج العلی رقاہ وایدہ بجنود لم تراہ بمن سمی باسمہ مسماہ وثانیہ یدعوکم فی الاوان المرجوۃ للاجابۃ والاوقات المترصدۃ للاستجابۃ والمامول من اللہ السمیع الذی یسمع دبیب النملۃ الخرساء علی الصخرۃ الملساء فی لجۃ الدماء ونعام الظلمۃ الجیداء علی صحن البیداء اجابتہا وہو تعالی قدیر وبالاجابۃ جدیر فالتکلیف الذی کلفتم بہ الفقیر تکلیف بما لا یطیقہ امر ضیقہ فالمامور معذور وقبول العذر مامول کلفوہ بالدعوات الحسنۃ الشریفۃ فی الاوقات العزیزۃ المنیفۃ لما ان کل میسر لما خلق لہ ولا تجوزوا مساغ الاہمال عن ترقیم الاحوال التی ہی مواد الوداد الی یوم التناد مع انہ باعث عزیز علی تحصیل الادعیۃ الوافیۃ والتحیات الزاکیۃ والسلام وہو خیر ختام والصلوۃ والسلام علی شرف سفراء اللہ لعدو من قعد وقام وعلی آلہ وصحبہ الی یوم القیام ❖

مکتوب بلستیم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان ماکہ بقدوۂ مشائخ وقت سید السادات سید موسٰی شاہ صدور یافتہ در بیان تائید کلمہ علیا واعلاء معالم شریعت غرا وماینا سب ذٰلک

بسم اللہ الرحمن الرحیم ۔ الحمد للہ الذی فتح ابواب التوفیق علی اخواص عبادہ من المومنین والمومنات حتی وقفوا انفوسہم واموالہم فی طلب مرضاتہ ذخر الیوم التناد والواقفین باحوال عقباہم تمہید قواعد المبرات والخیرات زاد اللمعاد والصلوۃ والسلام علی خاتم فص الرسالۃ المبعوث الی جمیع الانام المرسل لاعلاء الاسلام وعلی آلہ العظام وصحبہ الکرام اما بعد صحیفہ شریفہ ونمیقہ انیقہ کہ خلاصۂ دودۂ عبد مناف وآل کعبہ قدسی مطاف سید السادات ماحی البدعات والسیآت سید موسٰی شاہ جعلہ اللہ موئی الانوار الالہیۃ لمجمع آثار العبودیۃ سلمہ اللہ جل مجدہ عن صدمات الدہر نامزد احقر الفقراء ساختہ بودند نزول میمنت شمول فرمودہ چہرہ وصول افروختہ کو الف مندرجہ

وحقایق مسند مجه بربلا انداخت حقیقت اینجائے و سرگذشت بطرزی است که رقم زده کلک بیان ساخته اند وسبب اغواء
جهله سفهه ظهور ناقصین مبتدعین فی صورة الکاملین وزی المقربین است برائے جیفه دنیا امور انام بتزویر احکام اسلام
را برهم میزنند و چون عنکبوت رشته تا ویزیے تلفذ و مطمح نظر اهل دول بد خصال جز از مال که سراسر اختیار این معنی وایثار
این سرمایه ادنٰے بموجب وبال ونکال است برعقول اذکیا وحذاق امصار وبصائر اولی الابصار واضح ومبین ولائح وبرهن
است که مقتضائے همت بلند ومبتغائے نهمت ارجمند خداوندان دین و دولت وارکانِ ملک وملت باعلاء اعلام
شریعت مصطفوی ورفع رایات ملت نبوی علیه الصلوة والسلام منوط ومربوط است ورفع درجات علماء دیندار وتعظیم
ائمه بزرگ مقدار فصلی ازین باب وآیتے ازین کتاب است و شک نیست والحق که ایشان جماعتے اند که قدر خلق
ایشان بطراز انما یخشی الله من عباده العلماء مطرز است ومنشور منصب ایشان بطغراء علماء امتی کانبیاء بنی اسرائیل موقع
ومقرر لیکن اعمی را از نا دیدن چشم چه بهره و چشم خفاش را از تاب خور تابان چه زهره خوش گفته اند ؎ دیدن روئے ترا دیده
جان بین باید ٭ وین کجا مرتبه چشم جهان بین من است ٭ چون بیامن عنایت ازلی ومحاسن هدایت لم یزلی سعادتِ
توفیق رفیق طریق سرگشتگان وادی تفرقه گشته بدیده توفیق ونظر تحقیق مشاهده وملاحظه همی نمایند که دولت واقبال این
جهان بے سروسامان برشرف زوال ودرصدد انتقال است اجتماع علماء نیک سرائے چندان فائده نخواهد نمود هرکس جواب صاف
نخواهد شنود که علماء عالی مقدار وفضلا عالم مدار رفع مقدمه بجناب جهان متاع رقم والا شیم بنام این جانبِ صدور یافته که بعد از
تحقیقات وتفصحات واطلاع برحقیقت مقدمه بپایه سریر آسمان نظیر عرض نمایند بموجب امر اولی الامر عمل نموده شده بخوئے
که امر ومقرر گرد وحسب الامر عمل خواهد آمد پس کنجائے گفتگوئے نخواهد ماند وشیشهٔ جمعیت سنگ تفرقه خواهد شکست که پیوند نخواهد
گشت بهتر آنست که اطراف واکناف جم غفیر علماء کرام وشرفاء عظام عالی مقام شفاعت اخبار این معنی بصوب حاکم برکمارند وصورت
حال وماجری بخدمت بادشاه عرض نمایند هرچند بالفعل ترقیم در مقدمه معلومه صدور خواهد یافت لیکن بعد از رفع قضیه فیروزی
مقصد صورت یاب خواهد گشت انشاء الله تعالی وجود ایشان مایه دانش وبینش اند دعوا دعوا الله السمیع الذی یسمع دبیب النملة
الخرساء علی الصخرة الملساء فی لجة الداماء وزجوا الله یسمع دعاء للضعفاء کما یسمع نحام الظبیئة الجیداء علی صحن البیداء السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته

مکتوب بیست و یکم

از مکتوبات قدسی آیات قبله طالبان خدا حضرت ایشان ما که بنام مخدوم محمد معین تتوی صدور یافته
در تحزن وافسوس باستماع خبر رحلت پیر خود حضرت میان محمد مسعود پشاوری وما یناسب ذلک

بسم الله الرحمن الرحیم ط الحمد لله دائما علی کل حال فی السراء والضراء صحیفه شریفه ونمیقه انیقه که نامزد احقر ساخته بودند رسید نزهت رساء
وفرحت افزا گردید جزاکم الله خیر الجزاء وسلمکم عن جمیع الوعثاء درین چند روز بعضے از حاجیان پشاور رسیده ظاهر نمودند که خدمت
حضرت غوث اکمل قدوة مشائخ مجمع طرق الهیه جامع البحرین مکمن النورین هادینا ومجرنا الی الله مولانا محمد مسعود پشاوری اسکنه الله
بحبوحة جنانه وافاض علینا من برکاته باحسانه کوس رحلت نواخته ورخت میمنت سرشت ازین تنگنائے وسعت نمائے بسته و

لباس کثیف تن از جان در انداخته بسر منزل عالم روح القدس پرواز نموده کشیده اند هر چند ایشان را موجب حصول نهایات وصال و دریافت غایات کمال است و مولوی رومی قدس سره بآرزو خواسته و گفته ؎ میشوم عریان زتن هم از خیال ✦ تا خرامم در نهایات الوصال خود آرزومند این کمال بوده اند اما این عاجزان بسبه خضوع سایان عتبه علیه ولایت نشان چون دست در ذیل کرم همت ایشان زده اند از فراق و دوری صوری بس در لجه غم در گشته اند نسبت بزبانه آتش این غم و اندوه کوه ستوه این الم نار ابراهیم علی نبینا و علیه الصلوة والسلام افسانه تواند گفت شعر صبت علی مصائب لو انها ✦ صبت علی الایام صرن لیالیا ✦ من همیکریم و چشم من دگر ید دل من ✦ چون برفت ان گل رعنا بشده زیب چمن دل حزین را تمکین باین کریمه انا لله و انا الیه راجعون داده میشود از تجلیات متضاده لذت گرفته می آید باید که بروح پر فتوح حضرت پیر دستگیر فاتحه خوانده جویان خواهان مدد بوده باشند ✦

مکتوب بست و دوم

از مکتوبات قدسی سمات قبله طالبان خدا حضرت ایشان ایضا بنام مخدوم معین تتوی صدور یافته در بیان دوائے دافع امراض خصوصا علت بواسیر و دوائی صوری و معنوی و ما یناسب ذلک

بخدمت محب خاص الاخص مخدوم سلمه ربه عما لا یلیق بشانه بعد از دعوات مسرت آیات که موجب بشاشت است مشهود انکه سید محمد باقر سلام آن خجسته و فرجام آورده در اشرف اوقات و احسن آنات رسانیده ... گردانیده قبل ازین در نمیقه انیقه که نامزد احقر بوده مندرج ساخته بودند که حاکم این دیار آنچه از وجه معیشت بنام اینجانب معین بود قبض نموده است و علت بواسیر استیلا فرموده محبا مهربانا این فقیر بدعا ممد و معاون است از جناب ایزدی ترصد است که بحسب مقتضائے کار حاصل شود و آن مخلص بعضے طلبه اعزه خود را فرمایند که صلوة منجیه که بعضے از کلمات میمونه اش صلوة تنجینا بها من جمیع الاهوال است بعد از نماز عشا سه صد مرتبه خوانده باشند انشاء الله تعالی سرانجام بکام خواهد پیوست و از برائے صحت از مرض مذکور اسم مبارک النور و السلام چند مرتبه بر خشت خام خوانده ثولول را مسح نموده باشند و دو ادهت را حب یافتن حُشّم و رَسُول هر دو را برابر گرفته و شکر تری همچندان هر دو انداخته کف دست فرو برده باشند و غذا برنج با روغن سازند السلام علیکم و رحمة الله و برکاته ✦

مکتوب بست و سیوم

از مکتوبات قدسی سمات قبله طالبان خدا حضرت ایشان ما ایضا بنام قدوة علماء راسخین مخدوم محمد معین تتوی صدور یافته در بیان انکه نظر از مظهر بردارند و بصر بصیر را بر ظاهر بگمارند و ما یناسب ذلک

بخدمت محب اخص الخواص عالم ربانی سلمه ربه عما لا یلیق بشانه دعوات وافره و تحیات متکاثره واصل متواصل باد نامه نامی که مسائل انامل فیض شوائل محب گرامی گشته نامزد احقر گردیده بود بشرف ورود شرف ساخته بهجت بخش گردید حقیقت مندمجه و مندرجه واضح گشت مظهر را از نظر بردارند و بصر بصیرت را بر ظاهر بگمارند هر دو قضیه نام رضیه منصه ظهور صفات قهریه بلی تعینات بحکم ما خلقت هذا باطلا باطل نیستند نظر بران جهت حل مشکلات در خواندن صلوة منجیه بعدد هزار مرتبه و اقل آن سه صد مرتبه

www.maktabah.org

مداومت نمایند این فقیر باعث ترقیات است خاطر جمع دارند السّلام علیکم ورحمۃ اللہ وبرکاتہ *

مکتوب بست وچہارم

ازمکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خداحضرت ایشان ما ایضاً بمخدوم معزالیہ متضمن تہنیت سنیہ برجالی جاگیر وماینا سب فی لک

بخدمت محب معتبر مخدوم سلمہ بہ دعوات وافرہ تحیات متکاثرہ واصل باد خط فرحت نمط کہ نامزد فرمودہ بودند رسید مسرور ساخت اللہ لم مدام شاد کام داراد بنا بر یافت سند بر حلئے مواضعات جاگیرات شادی کردہ شد الحمد للہ والمنۃ کہ جمعیت صوری ایشان بظہو پیوست ولیسر بعد العسر صورت بست فقرا دریں باب بسیار متوجہ بودند تا اضواء رفاہیت ایشان کردہ آید درسراء در رنگ ضراء صلوۃ معلومہ را از دست ندہند وہمراہ میان عبد الرؤف رشتہ مودت محکم دارند میان شکر اللہ دمیان ظفر اللہ شاید از رفتن مال حجاب مند شدہ اند باحوال خود ہا اطلاع نبخشیدہ اند معلوم شان نیست کہ فقرا بر دولت دنیا وزیر پروا ندارند خاطر ایشان را جمع سازند فقرا ہمت نیست خود منتقم بانتقام گرفتن خواہد شتافت السّلام علیکم ورحمۃ اللہ وبرکاتہ *

مکتوب بست وپنجم

ازمکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خداحضرت ایشان ما ایضاً بمخدوم دربیان کشف بعضے اسرار کہ مسئلت نمودہ بانیا فی لک

بخدمت محب اخص الخواص عالم ربانی مخدوم محمد محبین سلمہ اللہ والقاہ دعوات وافرہ واصل باد مفاوضۂ ارادت طراز کہ قلمی وارسال داشتہ بودند رسید قلمی نمودہ بودند کہ بندگان عالی میان صاحب مہربان سراسر رافت نشان میان نور محمد صاحب جیو مدظلہ ایما فرمودہ اند کہ نادر شاہ بادشاہ رخت روحی را بمنزل ملکوت کشیدہ است واستفسار نمودہ اند کہ من بعد چہ نوع حال صورت خواہد گرفت عنایت نمودہ اجازت فرمایند کہ بمیان صاحب اطلاع دادہ شود واضح گردید محبا عزیز الوجودا ازین حرفہا شور انگیز چہ باید نوشت مصلحت نیست کہ از پردہ برون افتد راز * ورنہ درمجلس رندان خبری نیست کہ نیست وگفتہ اند ہر کرا آموختند زبانش را بابلبش دوختند اما چہ باید کرد کہ ایشان محرم راز ند وسوال را از جواب چارہ نیست خلاصہ سخن کہ خالی از سخن است آنست کہ من بعد تجلیات قہر بہ درکار گردیدہ اندو بحدے بر منصہ ظہور خواہند آمد کہ وحشت انگیز اسافل اعالی خواہند گردید بعضے محبان بشرط حیات در ابتداء حال ذوق ازان خواہد گرفت واین کونہ اسرار از لب تا زبان آوردن نشاید ویاران طریقت را در اذکار ومراقبہ سرگرم دارند وفقیر الی اللہ متوجہ است حال خود مینویسان باشند والسلام علیکم ورحمۃ اللہ وبرکاتہ *

مکتوب بست وششم

ازمکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خداحضرت ایشان ماکہ بنام قدوۃ امراء عظام محبت خان دربیان بشارت بر ظفر یافتن بر بلوچان کیچ ومکران داعی بواقعہ صادقہ وماینا سب ذٰلک

الحمد للہ رب العالمین والصلوۃ والسلام علے رسولہ محمد وعلے آلہ اجمعین اما بعد محب الفقراء مخلص الصلحاء محبت خان سلمہ اللہ تعالیٰ

عما لا یلیق بشانه و کان له بلطفه و احسانه بسلام سنت سید الانام و دعوات حسنه مخصوص است بر ذات شریف مخفی نماند آنکه این فقیر حقیر چون در سنه یک هزار و یک صد و شصت و دو بتاریخ دوازدهم جماد الاول بمدینه منوره رسید در مواجهت حضرت سرالله الاعظم علیه الصلوة والسلام قصیده مبروره که آن را فقیر نظم کرده است میخواند و استغاثه می نمود و شفاعت از بارگاه حضرت رسالت منزلت صلے الله علیه وسلم میخواست و خیریت دارین طلب داشت درین هنگام بر خاطر گذشت که اگر غلبه اسلام بر طائفه بلوچان الکائی کیچ و مکران که داعی مذهب اند اگر صورت گیرد چه عجب و خوب خواهد بود تا این طائفه از مذهب شنیع خود برگردند و اسلام قبول کنند درین اثناء الهام وارد شد که غلبه اسلام بر طائفه مذکوره بتوسط اولاد عبد الله خان براهوئی قلاتی خواهد بود و فقیر دُعا خواسته روانه مسکن خود گردید در حریم حرم روشن نام بلوچ که از اهل سنت و جماعت و از اقرباء شیخ تنگی بود و برائے استغاثه در حق سهان طائفه مذکور در حضور پُر نور نشسته بود دو چار شد فقیر بے آنکه با او آشنائی در حاله مرور ظاهر ساخت که فتح و ظفر یافتن بر طائفه داعی مذهب بر اولاد عبد الله خان براهوئی موقوف داشته اند این معنے غیر از توسط آنها صورت ندارد و فقرا قبل ازین نام عبد الله خان را نشنیده بود در ینولا چون به بندر کواور رسید ظاهر گردید که محبت خان از اولاد عبد الله خان است بنا بران بخدمت قلمی گردید بنا بر اشارت شاید که بدست ایشان فتح گردد این طائفه بحلیه اسلام محلے کرده امید است که این الکائی کیچ مکران بدست یکے از اولاد عبد الله خان فتح گردد و اهل آن با سلام مشرف گردد والسلام علیکم و رحمة الله و برکاته ✦

مکتوب بست و هفتم

از مکتوبات قدسی سمات قبله طالبان حضرت ایشان ما که بنام زبده مشائخ مغفور میان عبد الرؤف ساکن هالاکندی صدور یافته در جواب اسئله و متضمن بشارت بمرتبه دعوت خلق و ما یناسب ذلک

بسم الله الرحمن الرحیم - الحمد لله و الصلوة و السلام الاتمان الاکملان علی خاتم فص الرسالة و آله و اصحابه الکرام الی یوم القیام بخدمت سده منیف عنصر لطیف مظهر وجود حقانی مرات لنعوت سبحانی میان عبد الرؤف جیو سلمه ربه سلام سنت سید الانام علیه افضل الصلوات و اکمل التحیات من الله الملک العلام واصل باد خلیفه محمد پناه جیو رقم زده کلک بیان ساخته بودند که حضرت عالی فطرت تحیات و دعوات میرسانند احقر بمطالعه مکتوب مرغوب فائض السرور مسرور گشت حضرت حق جل فی جلاله در مرتبه ذات بحت معرا از صفات فانی ساخته بوجود حقانی رجوع داده در مرتبه قلب داعی ساکنان سفل بجناب قدس گرداناد دریافت ملاقات مربوط باراده ازلی است نظر برالامور مرهونة باوقاتها داشته بنمائق انائق فرحت افزا اگر دیده باشد والسلام علیکم و رحمة الله و برکاته ✦

مکتوب بست و هشتم

از مکتوبات قبله طالبان حضرت ما که بنام مشیخت پناه مرحوم شیخ شکر الله تتوی صدور یافته در تاکید باتباع احکام شرعیه و اجازه بعضی اذکار و ادعیه و ما یناسب ذلک

بخدمت محب صادق سراسر گرامی میان شکر الله سلمه الله عما لا یلیق بشانه دعوات مسرت آیات واصل باد نمیقه انیقه که مساس انامل فیض

شوال گشته نامزد فقرا ساخته بودند در احسن اوقات واخص انات عز صدور یافته بهجت افزا و فرحت رسا گردید چون آن محب مخلص انیطائفه بسموع است وحسن تدبیر وشیم آن نیک محضر میان ظفر الله وخلیفه محمد شاه مکرر در محفل بےدغل این کم نام بیان ساخته اند بیگمان بنابران غائبانه فقرا بدعوات ممدو معاون گشته انداز دیے ہمتا جل فی مجدہ قبول کرده علے الدوام شاد کام ومقضی المرام دارد وآنچه از اوراد بخدمت رقم زده کلک بیان گشته بود از دست ندهند باید که بموجب نوشته در خواندن آن سرگرم باشند وفرصت عمر غنیمت شمرده در استحکام احکام شرعیه علے صاحبها الصلوة والتحیة متوجه کردند این فقرا نیز بدعاء ممد ومعاون ترصد از جناب حضرت ایزد تعالی جل فے مجده وجلاله آنست که همه کارها بطبق ظروف حاصل خواهد شد والسلام علیکم ورحمة الله وبرکاته *

مکتوب بست ونهم

از مکتوبات قدسی سمات قبله طالبان خدا حضرت ایشان ماکه جانب قدوة سلاطین زمان احمد شاه دُرّ دران علیه الرحمة والغفران صدور یافته در بیان رفاهیت خلق الله در عهد حاکم وقت وامامت مراسم شرع وباینا سب فی لک

بسم الله الرحمن الرحیم - الحمد لله لجماله وجلاله والصلوة والسلام علی خاتم فص الرسالة وآله امابعد درویش دعاگوئے ودعاگوئی پاک دل وبیگروی خادم الفقراء فقیر الله عفی عنه علے الدوام علے اللیالی والایام والایام از بارگاه حضرت رب العزت که فیض جناب اقدس اعلاء او بے سابقه علت است اعلاء لواء عتبه علیه سلطنت وجهانبانی حضرت ظل رحمانی دام اقباله وابد اجلاله مسئلت می نماید و دعوات صادقانه محلی بنقوش اخلاص وتوجهات درویشانه موشح بر قوم اختصاص مصروف میدارد جناب فیضمآب قبله عالیان همواره نصب العین است لمحه ولحظه از سویدا خاطر ذهولی صورت نگرفته ایزد تعالے کوکب اقبال حصول امانی وامال در اسعد ساعات از مطلع کامرانی وکامروائی طالع داراد چون در موطن حقایق که عبارت از اعیان ثابته است ظهور هر مقصودی وبروز هر مطلوبے درخارج باظهار ذریعے مربوط ساخته اند وموادامن وامان بوسیلئے منوط نموده اند ومشرطے راوجود بشرطے معقود فرموده بنابران بقدوم سعادت لزوم فضیلت پناه عالیجاه اخوند ملا دوست محمد خان رشتهٔ فتنه پریشانی وطرق آشوب وسرگردانی که بسبب شوم طبعی حکام سابق ولاحق روزگار اهل این دیار گرویده بود بالفعل گسسته وبسته گردید ونائره نار بے اعتدالی که هر شریف ووضیع ازان نداء نفسی نفسی داده روی بطرفے نهاده بود فرو نشاند الحمد لله اولا وآخرا ظاهرا وباطنا والصلوة والسلام علے رسوله محمد وآله کذالک *

مکتوب سی ام

از مکتوبات قدسی سمات قبله طالبان خدا حضرت ایشان ماکه جانب شاهزاده فیض مدار سلیمان شاه صدور یافته در جواب عریضه او که متضمن استدعاء دعوات وتصرفات معروض نموده وتسکین متوجه بودن درباره او وباینا سب فی لک

همواره موائد تائیدات ربانی ومیامن توفیقات رحمانی بایام دولت گل گلبن خسروانی واشرف ازهار دوحهٔ خاقانی شاهزادهٔ

فیض تواماں مظہر عدل و احسان نوردیدۂ سلطنت کبری چراغ دودۂ خلافت عظمے گوہر درج جہانبانی اختر برج صاحب قرانی مستقر آثار سلطنت و جہانبانے مہبط انوار عظمت و گیتی ستانی محور فلک حشمت قاہرہ مروج قواعد شریعت باہرہ ناصر الویہ عدالت و ایالت باسط بساط ابہت و جلالت باو فرمان ارادت عنوان خورشید شعاع و ظفر اعزاء سپہر ارتفاع کہ نامزد خلاصہ درویشان دعاگوئے سدۂ سنیہ خود ساختہ بودند بصحابت صداقت منزلت ملا محمد بیگ پیش خدمت نزول اجلال فرمود از مطاوی آن صورت انتظام مہام و انفاذ اوامر و احکام ارقام در عین حضور قدغن بحاکم وقت در عمل از قرار رقم مبارک مطاع در رضا جوئے درویش و غیرہ مواد کہ مندرج بودند در آئینہ ادراک ارتسام یافت و صادق الارادۃ ملا محمد بیگ از حسن اخلاق و ارادتمندی جناب حضرت شاہزادہ دام اقبالہ در میان آوردہ محظوظ ساخت دعاگوئے دوام دولت الی حال کہ ہشتم جمادی الاول است باعیال و اطفال و جماعہ درویشان در قصبہ سکھر مستریح بہر وجہ بدعاگوئے حضرت شاہزادہ فیض مدار مدا اللہ تعالے ظلہ سرگرم و از وہاب علے الاطلاق جل ذکرہ تمہید قواعد جاہ و جلال و تشید مبانی عزت و اقبال مغلت مے نماید علے الدوام علے مر اللیالی و الایام انوار فتوحات غیبی و آثار فیوضات لاریبی برآیات ظفر نگار نصرت شعار مقرون باد ❊

مکتوب سی و یکم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان ماکہ بنام قدوۂ امراء محبت خان بلوچ صدور یافتہ در بیان تحریض بر اعلاء کلمہ اسلام و استیصال کفرہ کج و ترغیب اتباع شریعت و ترہیب از بدعت و ما یناسب ذلک

بخدمت معتبر محب اذفر سعادت نشان محبت خان سلمہ ربہ عما لا یلیق بشانہ دعوات فقیرانہ کہ موجب بہجت و بشاشت است واصل باد نامۂ نامی محب گرامی کہ نامزد احقر الفقرا بود در اسعد اوقات و اشرف آنات سیدۂ مسرت رساد نزہت افزا گردیدہ برکوائف مندرجہ و طوائف مندمجہ آن اطلاعی رویداد تاکید و تحجر و رافت کہ تقاعد و تباعد اوام معلوم صورت پذیر نگردد تضجع موجب تصوع است در بیو الاسمع بیوست کہ دو سال گذشتہ عزم استیصال و اضمحلال لنسمہ وجود کفرہ و فجرہ بوجود آمدہ بود لیکن صلح اختیار و ایثار نمودہ از حدود کج مراجوت فرمودند شنیدن این معنے در سوئیدا روع خلجان گشتہ مکروہ در نظر آمدہ مبادا کہ باختیار نمودن صلح مورد عتاب ملک الوہاب نگردند مضی ما مضی آئندہ جز باستیلاء اسلام و اہدام اعلام شنیعہ مدبران رضا ندہند بعد از تحقق استیلاء برمحالے و حوالے آنہاکہ فی اذرؤسا قدماء آنسمت و حدود کہ برنہج استقامت بصدق نیت و خلوص طویت قائم باشند منصوب سازند تا بطبق ظروف مبنیہ شرعیہ علے صاحبہا الصلوات

التحیات دلیل شان باشد کرو پیرامن سراوقات حقیقت این معنے جو سالکنان وادی شہود وعیان بلکہ بیداء لامکان وعمان باری ندارند چون از ذروہ یک رنگے کہ تمیز حبشی از زنگی دران مفقود است بوئے التفات بصوب شان بمشام گمنام بادیہ مافوق التقابل بپیچیدہ نظر بر رفاہیت آن سعادت کیش محتوی شان تاکید بر تاکید نگاشتہ تا بمساعدۂ وقت در ماموربہ مساہلہ جایز ندارد وما علے الرسول الا البلاغ من آنچہ شرط بلاغست با تو میگویم تو خواہ از سخنم پند گیر وخواہ ملال گیر استدعاء ملاقات فقرا رقم زدہ کلک بیان ساختہ بودند بنا برعدم مساعدت وقت آنصورت دارد چہ عزیمت فقرا در حرمین شریفین زادہما اللہ تعالیٰ شرفا وکرامۃ می شنیدند سلطان وقت کہ بر سلطنت برآوردہ است طسوجی از حدود شرعی متعدی نیست بنا بران عزم دیار سلسلہ جنبان سفرخان دمان مالوف گشت بعد استیذان از حضور پر نور سراللہ الاعظم علیہ من الصلوات اعمہا ومن التحیات اتمہا نفس بدشگال شذر حال نمودہ متوجہ این حدود گردید در ینولا احوال مردم رعایا دیدہ روبند امت کشیدہ از فتن بوطن منحرف گشتہ عزم مراجعت دارد وقصد دار القرار قندہار مصمم بود لیکن درین ایام احوال این نا تمام بدین طرز جلوہ گر گشتہ ومحب الفقراء اسمعیلخان درینولا ردی خدا جل مجدہ ورسول خدا علیہ افضل الصلوات واکمل التحیات پیش آوردہ مانع آمدہ باعث است کہ روزے چند بلکہ ہمدرین ولایۃ قرار اختیار نماید تشتت خواطر رعایا بسبب کثرت ظلم رو بتنفر میکشد تا فیصلہ نیف درین حدود دیدہ خواہد شد من بعد اگر قصد مراجعت بصوب حرمین شریفین ویا قندہار مصمم گشت شاید کہ دریافت ملاقات صورت پذیر گردد واگر براہ سند مراجعت اتفاق افتاد ویا امری دیگر بدعاء مدد رسایندہ خواہد شد قول سید السفراء است علیہ الصلوۃ والسلام المرء مع من احب چون محبت وربطۂ مودت قوی در کار گردد دوری مہجوری مانع ملاقات معنوی نیست انشاء اللہ تعالیٰ در آوان متبرکہ فقرا را بدعاء ممد ومعاون دانستہ باعث ترقیات خود ہا دانند تا حصول ملاقات احوالات خود را مینویسان باشند حضرت حق جل مجدہ بر جادۂ شرع متمکن داشتہ شاد کام ومقضی المرام داراد والسلام علیکم وعلے من لدیکم ❊

مکتوب سی ودوم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبانِ خدا حضرت ایشان ماکہ بنام فضیلت پناہ قبول محمد صدور یافتہ دربیان رعایت امور در سیر سلوک مناسب حال او ومابناسب ذلک

بسم اللہ الرحمن الرحیم الحمد للہ لجلالہ وجلالہ والصلوۃ والسلام علے خاتم فص الرسالۃ وآلہ بخدمت معتبر محب اوفر میان قبول محمد دعوات وافرہ وتحیات متکاثرہ وصل متواصل باد احوالات این حدود بعون وعنایات حضرت معبود مقرون بخیر است وسلامتی ایشان از جناب ایزدی مطلوب چون آن محب مکرم رقبہ ارادت در حلقہ ربقۂ سعادت درآوردہ بنا بر آن بعضے از مناسبات احوال سعادت مآل ایشان کہ در راہ سیر وسلوک بالفعل ازان لابد است رقم زدہ کلک بیان

www.maktabah.org

میگردد بگوش هوش باید شنید درین ایام میمنت اعلام روزے چند بجد و جهد عنان اختیار از جمیع جهات معطوف ساخته واز اشتغال بمالایعنی که جز ضروریات اسلام اند عارف گشته ذکر اسم جلاله ایثار نمایند بحدے که در شب و روز غالباً بیست هزار بتخمین ذکر قلبی گفته آید و مراد از اسم ذات مسمی دارند نه آنکه اسم و مسمی یکے دانند چه اسم عین مسمی نیست و حقیقت این معنی آنچه برین فقیر ظاهر ساخته اند این است که اسماء و صفات ظلال حضرت ذات اند اول مرتبه ظهور ذات که از لاتعین دران ظهورے نموده و پرتوی انداخته تعین اول است و دوئم مرتبه ظهور تعین ثانی است و در مرتبه اول ظهور ذات با صول اسماء و صفات است که عبارت از شیونات ذاتیه و قابلیات است و در مرتبه دوئم ظهور ذات باسماء و صفات است که ظلال شیونات اند ظلال شیونات در مرات عدم محل ظاهر گشته آن ظل با عدم مجمل حقیقت محمدی است علیه من الصلوات اتمها و من التحیات اعمها و ظلال شیونات که در وجوب ظاهر گشته صفات و اسما اند و معلوم است که ظل با اصل یکے نیست کما تری عکس الزید فی المرآت ما تقول انه عین الزید الموجود فی الخارج الا بطریق المسامحة و آنکه بعضے مشایخ بعینیت صفات با ذات قایل گشته اند از روئے مسامحة است و اطلاق صفات بر شیونات ذاتیه کذلک چه شیونات محض قابلیات اند که هرگز زاید بر ذات نیستند و صفات زاید بران اند از اینجا حقیقت مسئله که علماء گفته اند الصفات لا هو ولا غیره اند ظاهر میگردد که صفات عین ذات نیستند از آنرو که ظلال شیونات اند و نه غیر ذات اند یعنی بحسب حقیقت و اصول آنها که شیونات ذاتیه اند چه شیونات زاید بر ذات نیستند از ما ذکر معلوم گشت که حقیقت واجب و ممکن یکے نیست چه ممکن ظل شیونات است با عدم مجمل مقابل آنها نه آنکه نفس قابلیات است چنانچه مشایخ رفته اند ایشان ظل شیونات مجمله را شیخ شیونات یافته تمیز نا کرده فرموده اند که حقیقت محمدی نفس قابلیات است ایا نمے بینند که حضرت سر الله الاعظم علیه افضل الصلوات و اکمل التحیات فرموده است انا من نور الله و کل شئ من نوری و نه گفته انا نور الله تا قول ایشان درست آید چه خوش گفته هر که گفت الاصل فی الممکن العدم چه اگر حقیقت محمدی نفس قابلیات باشد و آن از جمله ممکنات است و اصل حقایق آن ها پس حقیقت ممکن حقیقت واجب باشد خالقیت و مخلوقیت برهم رفت و جمیع صفات واجبی جلت عظمتها معطل افتادند نعوذ بالله من ذلک این سخن موجب الحاد و زندقه است اللهم اصفح عنهم الصفح الجمیل و اعف عنهم این معرفت محیره است در بیداء این کمال مجال عقول قاصره نیست رب اهدنا الصراط المستقیم صراط الذین انعمت علیهم غیر المغضوب علیهم ولا الضالین مبناء معرفت توحید شهودی و توحید وجودی همین معرفت محیره شور انگیز است اگر درین سرادقات این معرفت اقل قلیل باری یافته اند و برقع از جمال این معنی اند کے شگافته طایفه اولی ظل را عین اصل نا یافته بر توحید شهودی قایل گشته و گوئے معرفت حقیقت از میان برده اند و طایفه ثانیه ظل را عین اصل یافته بر توحید وجودے قایل گشته طایفه اولی از محبوبانست و طایفه ثانیه از محبان اولی را معرفت از مؤثر بر اثر است و از اصل بر فرع و ثانیه از محبان اولی را معرفت از مؤثر بر اثر است و از اصل بر فرع و ثانیه از اثر بر مؤثر و از فرع بر اصل فبینهما بون بعید بنا بر عدم مساعدت وقت برهمین مقدار اکتفا افتاد و الباقی عند التلاقی باید که جمیع آداب و مستحبات و دقایق شریعت را علے صاحبها الصلوات و التحیات از دست ناداده در ورزش طریقه مستقیمه سرگرم باشند انشاء الله تعالے بشرط حیات

عنقریب پے عرضه مقصد خواهند برد تا حصول ملاقات خبر خود ها مینویسیان باشند این فقیر ابنا بر آنکه عالیجاه اسمعیلخان مانع آمده که روزے چند درین ولایة سکون اختیار نمایند روئے خدا اجل مجده و رسول خدا علیه افضل الصلوات و اکمل التحیات پیش آورده جهته پاس خاطر نامبرده تا فصل خریف معطل گشته من بعد دیده شود که امر ایزدی بر چه ظاهر گردد السلام علیکم و رحمة الله و برکاته

مکتوب سی و سیوم

از مکتوبات قدسی سمات قبله طالبان خلیفه حضرت ایشان که بنام این حقیر خدمه فقیر محمد فاضل صدور یافته در اختلاف قول صوفیه و علما درانکه ممکن بجمیع اجزا خود عرض است و قیام او بذات واجب است نزد صوفیه و علما منع میکنند و محاکمه درمیان فریقین بالتحقیق الانیق و ما یناسب ذلک

اللهم ارنا حقائق الاشیاء کما هی و جنبنا عن الاشتغال بالملاهی و صلی و سلم علی سر که الاعظم و مورد تجلیاتک الاقدم الذی جعلته شرطا لافاضتک علینا و صیرته واسطة لابلاغ اسرار المعرفة الینا و علی آله و صحابه اجمعین و علی من تبعهم الی یوم الدین اما بعد فسلام الله تعالی الذی کعرف المسک یعطر الکون و یزید بانکشاف الحقائق کما هی المدد و العون مخصوص به محبنا فی الله و حبیبنا الله الفقیه الصالح محمد الملقب بالفاضل ادامه الله تعالی فاضلا فی کشف المعارف الالهیة انک قد سألتنا من ان المشائخ الکرام رضی الله تعالی عنهم اجمعین ذهبوا الی ان الممکن بجمیع اجزائه اعراض مجتمعة و قیامها بذات الواجب تعالی والعلماء العظام منعوا عن ذلک لاستحالة و قالوا القیام الاعراض بالجواهر فایهما راجح عندک قول و بالله التوفیق ان الصور العلمیة للواجب تعالی و هی حقائق الممکنات قائمة به تعالی عند المحققین من الصوفیة قدسنا الله تعالی باسرارهم و الممکن عندهم بجمیع اجزائه اعراض مجتمعة لیس له ذات یقوم بها انما قیامه بذات الواجب تعالی و قول ارباب المعقول فی تقسیم الممکن بالجوهر و العرض لاستحالة قیام العرض بلا محله فلابد من قائم بنفسه لیقوم به العرض و هو الجوهر عندهم و لا یکون ذلک الا بالحلول فقالت الصوفیة الکشف الصحیح الصریح حاکم علی ان قیام العرض لیس بالجوهر انما هو بذات الواجب تعالی لان القائم بنفسه لیس الا ذات الواجب تعالی و تنقد ... انکار العلماء لا یصادم البداهة الکشفیة و شکهم الیقین هذا حاصل قول الطرفین و عندی محاکمة فیما بینهم و هی ان قول المشائخ بان الممکن بجمیع اجزائه اعراض مجتمعة لیس له ذات بالنظر الی ان ذات الممکن و صفاته ظلال ذات الواجب تعالی و صفاته و اثارهما لیس لها ثبات و قیام بانفسها انما قیامها بمن فاضت هی منه و هو ذات الواجب تعالی القائم بنفسه القیوم لغیره و قال الله تعالی هو الحی القیوم و ان قول العلماء بان الممکن جوهر و عرض و العرض قایم بالجوهر بالنظر الی ان ذات الممکن ظل ذات الواجب تعالی و صفاته ظلال صفاته فکما ان صفات الواجب تعالی قایمة بذات الواجب تعالی کذلک صفات الممکن و هی ظلال صفات الواجب تعالی قائمة بذات الممکن و هی ظل ذات الواجب تعالی فظل ذات الواجب تعالی الذی هو ذات الممکن جوهر و ظلال صفات الواجب تعالی التی هی صفات الممکن اعراض فقیام هذه الاعراض بهذه الجواهر بلا استحالة فعلی هذا کلو احد من الفریقین علی الاعتبارین المختلفین علی الصواب حقیقة فافهم

واغتنم فانه غنیمة عصره وآوانه فان قلت الممکن اذ کان تمامه عرضا عند الصوفیة وکان قیامه بذات الواجب تعالی فلابد له من الحلول لیقوم به والحلول ممتنع بل باطل وثبوته بغیر الحلول والمحل محال قلنا قیام العرض بذاته تعالی لیس بمعنی الحلول کما زعمت انما هو بمعنی التقرر والثبوت یعنی تقرر الممکن وثبوته بذات الواجب وهذا ممکن لیس بمحال فعلی هذا قیام العرض بذات الواجب تعالی غیر مستلزم للحدوث فان قلت ان لم تکن للممکن ذات یقوم بها غیر ذاته تعالی فذات الواجب والممکن واحد وهذا محال یستلزم قلب الحقایق قلنا ان الممکن اسے حقیقة اعراض متعددة مجتمعة التی هی مرایا للاسماء والصفات لیس لها اتحاد وعینیة غیر القیام بذات الواجب تعالی حتی یستلزم قلب الحقایق ولو کان کذالک لکان ولیس فلیس والسلام علیکم ورحمة الله وبرکاته

مکتوب سی وچهارم

از مکتوبات قدسی سمات قبلهٔ طالبان خدا حضرت ایشان هم ایضا باحقر خادمه فقیر محمد فاضل صدور یافته در تحقیق قول شیخ اکبر بوجود آدم کثیره وراء آدم علیه السلام در رؤیت او در مقام طواف کعبهٔ معظمه او آدم کثیره وما یناسب ذلک

بسم الله الرحمن الرحیم الحمد لله علی کل حال والصلوة والسلام علی رسوله محمد وآله خیر آل اما بعد لا یذهب علیک ایها الاخ الصدیق الفقیه الورع محمد فاضل رقاک الله سبحانه مدارج القبول انه قال الشیخ الاندلسی رحمه الله تعالی فی الفتوحات ولقد رایت وانا بین النائم والیقظان انی طائف بالکعبة مع قوم لا اعرفهم فانشد والی بیتین حفظت احدهما ونسیت الآخر وهذا هو البیت فقد طفنا کما طفتم سنینا بهذا البیت طرا اجمعینا وتکلمت مع واحد منهم فقال اما تعرفنی فقلت لا فقال انا من اجدادک قلت له کم لک منذ مت فقال لی بضع واربعون الف سنة فقلت لیس لابینا آدم علی نبینا وعلیه الصلوة والسلام هذا القدر من السنین فقال لی من ای آدم تقول من هذا الاقرب ام غیره فتذکرت حدیثا رواه ابن عباس رضی الله تعالی عنهما عن النبی صلی الله علیه وسلم انه قال ان الله تعالی خلق مائتی الف آدم فقلت فی نفسی قد یکون الجد الذی نسبنی ذلک الشخص الیه من اولئک قال والتاریخ فی ذلک مجهول مع حدوث العالم بلاشک انتهی وظاهر قول الشیخ رحمه الله تعالی یوافق قول الحکماء فی عدم انقطاع نسل الاوادم وهو یخالف صریح الکتاب والسنة والاجماع لنطق الکل ان الله تعالی خلقه علی سیدنا وعلیه الصلوة والسلام من غیر اب وام فیجب تاویله الی ما یوافق به اصول الشریعة المطهرة فالطواف بالکعبة المعظمة فی قوله لقد طفنا الخ یدل علی ان هذا المقدار من الاوادم کانوا فی هذا العالم الواحد عالم السموات والارضین ویدل علیه ذلک الحدیث المذکور وقوله من اجدادک یدل علی ان آدم الصفی لا تنبت الولاد بالاوادم المتقدمة والا لم یکن ذلک الشخص جد الشیخ وهذا هو الذی یجب تاویله فقد اوله قبلتنا الروحانی المجدد للالف الثانی قدسنا الله تعالی بسره الاقدس بان هذه الاوادم من عالم المثال اقول لا یبعد ان یجمع بین هذا وبین کون آدم الاخیر مصنوعا من التراب من غیر ولاد بانه یجوز ان یکون طینة آدم الصفی علی نبینا وعلیه الصلوة والسلام من طینة آدم المتقدم منه او من طینة لبعض ولده فلیس هو ابن لاحد بالولاد المعتاد بالبشر وابن لمن خلق من طینته ولما لم یکن الولاد فی الحیوان منحصرا فی الولاد المتعارف فیه اذ ان تقفس من الطیور مثلا یخلق من رماد ابیه کما هو معروف مذکور

بعض کتب اللغۃ وغیرہا وہو انہ یطلق علے ولد القفس لفظ الولد حقیقۃ لا یبعد ذلک فی آدم علیہ السلام ویؤید ذلک قولہ صلے اللہ علیہ وسلم اکرموا عمتکم النخلۃ فانہا خلقت من بقیۃ طینۃ ابیکم آدم علیہ السلام فافہم وباللہ التوفیق ✦

مکتوب سی و پنجم

از مکتوبات قدسی سمات قبلۂ طالبان خدا حضرت ایشان ما کہ بنام فضیلت پناہ ملا فرح الدین صدور یافتہ در بیان اذکار و اشغال طریقہ نقشبندیہ حسنیہ جہت حصول ولایۃ صغری وکبری وعلیا وتحقیق الاسم الباطن والظاہر و کمالات متعلقہ بولایات ثلثہ وما یناسب ذلک

بسم اللہ الرحمن الرحیم ۔ الحمد للہ وحدہ والصلوۃ والسلام الاتمان الاکملان علے من لا نبی بعدہ وعلیٰ آلہ واصحابہ ومن نحی نحوہ امابعد فینبغی ان یعلم اخونا فی اللہ وحبیبنا للہ فرح الدین ان العمدۃ لحصول کمالات الولایۃ الصغری والترقی فیہا بعد الایمان باللہ وحدہ ورسولہ وما جاء بہ من عند اللہ واتیان الفرایض والواجبات والسنن الرواتب الاذکار القلبیۃ من ذکر اسم الذات والنفی والاثبات والمراقبۃ اما ذکر اسم الذات فطریقہ ان یلصق الطالب لسانہ بالحنک الاعلے ویتوجہ بجمیع الہمۃ الی القلب الصنوبری الشکل الواقع تحت الثدی الایسر وہو متعلق القلب الحقیقی الذی ہو من عالم الامر ویقال لہ الحقیقۃ الجامعۃ ویخطر ببالہ اللفظ المبارک اللہ ویتکلم بہذہ اللفظۃ من غیر ان یتصور صورۃ قیل ولا یحبس النفس اذ لیس لہ فی الذکر دخل بل یخلیہ یجری بحالہ وقیل یحبس النفس لانہ یعین علے التاثیر بالسرعۃ اقول وہو کذلک وقد جربناہ مرۃ بعد اخری ویرید باللفظ المبارک اللہ الذات البحت ولا یلاحظ معہ صفۃ من الصفات لئلا ینزل من ذروۃ الذات الی حضیض الصفات ولا یمیل من التنزیہ الی التشبیہ ویداوم علے الذکر حتی تحصل للقلب ملکۃ راسخۃ من الذکر ویصیر الذکر صفۃ لازمۃ لہ کالسمع صفۃ السامعۃ والبصر صفۃ الباصرۃ ولا یزول الذکر من القلب وان تکلف فی ازالہ وہذہ الحالۃ تسمی عندہم الحضور ثم یلاحظ اسم الذات فی اللطیفۃ الروحیۃ الواقعۃ تحت الثدی الایمن حتی تحصل للقلب ملکۃ راسخۃ ثم یتوجہ الی اللطیفۃ السریۃ الواقعۃ فوق الثدی الایمن مائلۃ الی وسط الصدر کذلک الی حصول الملکۃ ثم الی الخفی الواقع فوق الثدی الایسر مائلا الی الوسط کذلک الی حصول الملکۃ ثم الی الاخفی الواقع فی الوسط فوق الخفی والسر حتی تحصل لہ الملکۃ الراسخۃ ثم یتوجہ الی اللطیفۃ النفسیۃ الواقعۃ فی البطن الاول من الدماغ حتی تحصل لہ الملکۃ الراسخۃ ثم یلاحظ ذکر اسم الذات فی جمیع البدن وہو اللطیفۃ القالبیۃ واذا غلب الذکر علے الذاکر یحیط بجمیع بدنہ حتے یصیر کل جزء من اجزاء البدن ذاکرا مثل القلب وتسمی ہذہ الحالۃ بسلطان الذکر واما ذکر النفی والاثبات فطریقہ ان یتوجہ الیہ بارادۃ لفظۃ لا من السرۃ ذاہبا بہا علی اللطایف کلہا الی الدماغ نازلا بلفظۃ الہ علی الکتف الایمن ضاربا باللفظ الا اللہ علے القلب ویلاحظ معناہ کما قدمنا ولا یذہب علیک ان لکل لطیفۃ من اللطایف الستۃ سلطانا علیحدۃ فاذا ورد وارد او حال قوی علے لطیفۃ منہا اخذ کلیۃ السالک مثل اخذہ تلک اللطیفۃ فتصبغ بصبغ تلک اللطیفۃ لسرایتہ فیہا ویبقی فی جمیع اللطائف الی بقاء سلطان تلک اللطیفۃ ویزول انقضا سلطانہا ثم اذا رجع الیہ تلک الحال والوارد فلا یخلو اما ان یرجع الی اللطیفۃ الاولی فذلک دلیل علے سد طریق ترقی السالک

واما ان يرد على لطيفة اخرى فذلك قريحة على فتح طريق ترقيه وهكذا حال اللطائف كلها ثم اذا سرى ذلك الوارد والحال فى جميع اللطائف بطريق الاصالة فانتقل من الحال الى المقام وحفظ من الزوال بلطف ذى الفضل والافضال والله تعالى اعلم وعلمه احكم بحقيقة الحال واما المراقبات فكثيرة منها ان يغمض عينيه ويتصور فى نفسه الله حاضرى الله ناظرى الله شاهدى الله معى قال الاكابر من هذه المراقبة يحصل للسالك الفناء فى الله ويكشف عليه احوال القبور ومنها ان يتصور وجوده عدما ويرى الحق سبحانه موجودا ويتصور حقيقة العدمية مرآتا لكمالاته تعالى من الحيوة والعلم والقدرة والارادة والسمع والبصر والكلام وغير ذلك فيثبوديها الى صاحبها وفى هذه الحالة تنكشف عليه الحقائق وتحصل له الولاية الصغرى التى هى متعلقة بظلال اسماء الواجب وهى عبارة عن ولاية الاولياء وهذه الدائرة واسعة تسع البدلاء والاوتاد والاقطاب والغوث والافراد وجميع فرق الاولياء من اهل المناصب وغيرها وفوق مقام الولاية مقام الشهادة وفوقها مقام الصديقية وهو من مقام البقاء وجهه الى العالم وفوقه مقام النبوة واما العمدة فى حصول الولايتين الاخيرتين الولاية الكبرى وهى ولاية الانبياء عليهم الصلوة والسلام والولاية العليا وهى ولاية الملائكة العظام على نبينا وعليهم الصلوة والسلام الذكر اللسانى بالنفى والاثبات وقرر بعض اكابر لحصولها المراقبتين ايضا احدهما ان يتصور اسما من الاسماء الحسنى الذى يناسب حاله ويعلم ويدرك منه مشربه بهذه المراقبة يحصل له الولاية الكبرى المتعلقة بالاسماء التى هى تفصيل الاسم الظاهر وفى هذه الولاية حصول الفناء الاتم والبقاء الاعم وزوال العين والاثر وشرح الصدر والاسلام الحقيقى وما يناسبها وثانيهما ان يتصور معانى هذه الآية الكريمة وفى انفسكم افلا تبصرون فى هذه المراقبة يتحقق بالولاية العليا المتعلقة بالاسماء التى هى تفصيل الاسم الباطن فان الاسماء المتعلقة بالاسم الباطن هى مبادى تعينات الملاء الاعلى من الملائكة فاذا شرع السالك فى السير فى هذه الاسماء فقد وضع قدمه فى الولاية العليا فهو اولى بالاستتار والسير فى الاسم الظاهر سير فى الصفات من غير ان يلاحظ فى ضمنها ذاته تعالى والسير فى الاسم الباطن وان كان سيرا فى الاسماء ايضا لكن يلاحظ فى ضمنها ذاته تعالى مثلا صفة العلم لا يلاحظ فى ضمنه ذاته تعالى اصلا وفى الاسم العليم يلاحظ الذات فى سرادق الصفة لان العليم ذات له العلم فالسير فى العلم سير فى الاسم الظاهر والسير فى العليم سير فى الاسم الباطن وقس عليه جميع الصفات والاسماء اقول فعلى هذا ينبغى ان يكون المراقبة فى الولاية الكبرى بملاحظة الصفات الملائمة حاله وفى الولاية العليا بملاحظة الاسماء الملائمة حاله والترقى من ههنا الى حصول الكمالات المربوطة بمرتبة النبوة منوط بكثرة الصلوة خصوصا المفروضة وكثرتها ممدة لحصول كمالات هذه المرتبة المنيفة والدرجة الشريفة فيها الوصول الى الذات المقدسة وكشف المقطعات القرآنية والمتشابهات الفرقانية والترقى منها مربوط بكثرة تلاوة القرآن وكثرة النوافل مع طول القراءة واما الترقى من مقام كمالات الرسالة فمربوط بمجرد التفضل والاحسان ليس للعمل فيه نتيجة واثر فى الترقى وهذا المقام بالاصالة مخصوص بالانبياء المرسلين على سيدهم وعليهم الصلوة والسلام وبتبعيتهم لغيرهم ايضا نصيب من هذا المقام وكذا الترقى من مقام كمالات اولى العزم ومقام القيومية بالتفضل ثم يرتقى من التفضل الى المحبة ومحيطه دائرة المحبة دائرة الخلة المخصوصة بابراهيم خليل الرحمن ولغيره بتبعه وهذه الدائرة منشاء ولايته ولعل لتخلله فى الحب سمى خليلا فان الشئ اذا تخلل شيئا يكون محمولا فيه فالخليل فعيل بمعنى الفاعل والترقى فى هذه الدائرة وما بعدها بالمحبة الصرفة التى هى فوق

التفضل وفی المحبة کمالان المحبیة الصرفة والمحبوبیة الممترجة وظهور کمالات المحبیة الصرفة بالاصالة مخصوص بالکلیم علی نبینا وعلیه الصلوٰة و السلام والمحبوبیة الذاتیة اولا مخصوصة بالحبیب علیه وعلی آله افضل الصلوات واکمل التحیات وبطفیلهما ثانیا لغیرهما ممارجاء من هذین الکمالین و دائرة المحبوبیة محیطها محبوبیة ممترجة یتعلق بها ولایة محمدیة علی صاحبها الصلوٰة والسلام ومرکزها محبوبیة خالصة یتعلق بها ولایة احمدیة علی صاحبها افضل الصلوات واکمل التسلیمات من دائرة المحبوبیة الممترجة تتشعب دائرة الاثبات وتتم معاملتها فی دائرة المحبوبیة الخالصة بالکلیة ولما وقعت معاملة العارف بالمحبة الصرفة ینفع له الذکر اللسانی وتلاوة القرآن لرفع الدرجات الاخرویة وازالة الکدورات البشریة والظلمات الجسمانیة وقد ورد انه لیغان علی قلبی وانی لاستغفر الله کل یوم سبعین مرة لکن الترقی من ذلک المقام بالمحبة الصرفة علی تفاوت الدرجات وهٰهنا المحبة لا یزید بالوفاء ولا ینقص بالجفاء ومن ههنا قال من قال شعر وکلت الی المحبوب امری کله ؛ ان شاء احیانی و ان شاء اتلفا ؛ ثم ینکشف علیه حقیقة الکعبة الحسنی ثم اللاتعین ثم الحقیقة القرآنیة ثم حقیقة الصلوٰة ثم المعبودیة الصرفة ؛

مکتوب سی و ششم

از مکتوبات قدسی سمات قبله طالبان خدا حضرت ایشان ما که بنام حاجی اسمعیل صدور یافته در بیان تحریض بر تحصیل علم ظاهر و ما ینا سب ذلک

محب صادق الارادت حاج الحرمین الشریفین الحاج اسمعیل سلمه الله تعالیٰ سلام سنت الانام مطالعه نماید ارادت نامه آن برخوردار رسید حقیقت واضح گردید قلمی نموده بودند که بطلب علم مشغول شوم یا طرف حرمین روانه گردم محباج اسلام که لازم بود آن حاصل گردیده است الحال در طلب علم اشتغال نماید حضرت حق تعالیٰ در قرآن مجید فرموده است ان اولیاءه الا المتقون اولیاء خدائے تعالیٰ غیر از متقیان نیستند و تقوی با جمیع مراتب آن غیر از علم شریعت صورت ندارد پس از علم چاره نبود آنکه بعض مشائخ کرام علم را حجاب اکبر گفته اند مراد شان از علم علم شریعت نیست چنانکه بعض صوفیه جهله فهمیده اند و علم شریعت را از دست داده بخلاف قدم محمدی علے صاحبها الصلوات و التحیات رفته خود گمراه شده اند و دیگر آن را هم از دائره شریعت کشیده گمراه ساخته اند مراد مشائخ از ان علم که حجاب است علم سالک است بر نفس خودش در حین فناء ماسوے الله چه هرگاه سالک همه چیز را در نظر خود فانی یابد فناء اتم نیست چه علم او در شعور بر فناء غیر مشعر است بر عدم فناء ذات و صفات او چه بقا صفت بقاء موصوف میخواهد و فناء اتم و اکمل وقتے حاصل میگردد که بر فناء شعوری نماند و قوی معطل بمانند بهر حال آن برخوردار در ورزش طریقه سعی نماید و طلب علم از دست ندهد تاکید داند والسلام علیکم و رحمة الله و برکاته ؛

مکتوب سی و هفتم

از مکتوبات قدسی سمات قبله طالبان خدا حضرت ایشان ما ایضا بفقیر محمد فاضل صدور یافته در تحقیق موت ارادی و فناء و

فناء الفنا بالکلیة بحیثیتے کہ از جمیع منتسبات خالی و تہی گردد حتی کہ سوال جلب منفعت و دفع مضرت نیز ترک کند و غیر از محبوب حقیقی و مطلوب تحقیقی غرض او دیگر نباشد وما یناسب ذالک

بسم اللہ الرحمن الرحیم ط الحمد للہ علی کل حال والصلوٰۃ والسلام علی رسولہ محمد وعلے آلہ خیر آل اما بعد من الفقیر الی اللہ الی حبیبنا اللہ الفقیہ الصالح سالک طریق اہل المنازل العالیۃ محمد فاضل سلمہ اللہ تعالیٰ عما لا یلیق بشانہ وکان لہ وبہ ومعہ فی جمیع احیانہ تبلیغ سلام اللہ السلام کعرف المسک بل ہو اعظم واذکے تحیات تفوح وتنتشر تعطر الکون وتمنح العون ولا یذہب علیک یا ایہا الاخ الصدیق انہ ینبغی للسالک المحب ان یصحب المحبوب الحق بلا غرض من دنیا وآخرۃ او غیرہما والا فیکون ہو محبوبہ دون الحق ویترک السوال من جلب نعمۃ او دفع بلیۃ من البین لما فیہ من ارادتہ بل یترک الامور بمرادہ فلا یدعو الا من حیث انہ عبد امر بالدعاء والتذلل بین یدی الحق واظہار العجز معہ ویترک طلبہ ولو ذاتہ ومقامات القرب منہ اذ طلبہ سد سبیلہ لما ہو اعلے من مطلوبہ اذ کل مطلوب یحصل بعد الطلب یکون بقدر حوصلۃ الطالب وما یفعلہ المحبوب الحق بارادتہ یکون علے نسب علمہ وحکمتہ علے انہ کثیرا ما یکون بقدر فضل الواہب ولا نسبۃ لحوصلۃ الطالب الی فضل الواہب وفی الجملۃ ترک مراد نفسہ سواء کان مرادہ الوصال او غیرہ لانہ حجاب دارادتہ حجاب آخر بل ترک الامر بمراد المحبوب لانہ محبوب محبوبہ فیکون محبوبا لہ وہذا کلہ فیما اذا کان الواقع مرضیا للہ تعالیٰ غیر محرم ومکروہ فی الشرع واما کان الواقع غیر مرضی لہ اجتہد فی دفعہ قبل الوقوع وتغیرہ بعد الوقوع او حالا استطاع بنحو التوبۃ والکفارۃ وبما یناسب ذالک فلعلہ یتغیر ویقع غیرہ وکان مرادہ مراد محبوبہ فلا یکون ارادۃ دفع ذالک وتغیرہ مخالفۃ لارادۃ المحبوب بل عین ارادتہ مع رضاہ ولا یقال ان ما ذکرتم فی غیر المکاشف واما المکاشف فلا یتم فیہ لانہ یری وجہ محبوبہ فی کل ما یراہ فکیف یجتہد فی دفع رویۃ وجہ المحبوب لانا نقول ان رویۃ وجہ المحبوب لیس فی جمیع المرایا والصور علے نہج واحد فلا یعطی الرضا جمیعہا بل یجری معہا علے حسب مقتضیاتہا وذالک لان یری وجہ فی البعض وجہ القہر والجلال وفی بعضہا وجہ اللطف والجمال والرضا انما یتعلق بوجہ اللطف والجمال دون القہر والجلال فلا ینبغی للمحب ان یعطی الرضا بالشئ الغیر المرضی شرعا وان رائے فیہ وجہ محبوبہ اذ وجہہ فی غیر المرضی عدم رضاہ قال عزّ من قائل ولا یرضیٰ لعبادہ الکفر فاذا لم یرض بہ اجتہد فی دفعہ وتغیرہ فلعلہ یقع ما ہو المرضی الذی ہو تجلی الجمال واذا کان لا ینبغی لہ ان یعطی الرضا بغیر المرضی فمحب یری الحق بالحق وانکارہ لیس بنفسہ بل بانکار الحق علے بعض تجلیات الحق للحق اسے یطلب تجلی آخر وہو تجلی الجمال وانما انکرہ لان کلما ہو حرام شرعا فوجہ الحق فیہ احتجابہ بالجلال والقہر عبر عنہ الشارع بالحرمۃ فلا بد للمحب من اجتنابہ لما فیہ من الحیلولۃ بینہ وبین محبوبہ بل لا یرغب فیہ طبعا اذ طبع المحب الفرار عما فیہ الفراق بین محبوبہ وبینہ اذ محبوبہ انما یحصل لہ اذا تجلی بالجمال لا بالجلال فان قلت ان المحب الذی یری الکل حقا بالحق محکوم التجلی مغلوب بہ بحیث لم یبق لہ من رسمہ شئے فلا اختیار لہ فکیف یمکن منہ الدفع علے انہ یری التجلی شاملا لکل الصور علی وجہ الحقیقۃ فیری الکل تجلیا واحدا فکیف یدفعہا من نظرہ قلنا قدمنا ان انکارہ لیس بنفسہ بل بانکار الحق وذالک لانہ لما لطف علیہ تجلی الجمال لا بد وان ینکر فی مظہرہ علے تجلی الجلال وہو ان لم یکن لہ اختیار بنفسہ فکثیرا ما یکون مختارا باختیار الحق ولا یختار لمثلہ الا ما ہو الاحق وقلنا ایضا ان التجلی نوعان تجلی ذات

وہو الشامل فلکل وتجلی اسماء وصفات خالذی لایمکن دفعہ تجلی الذات اذ لایمکن دفعہ عن شیٔ الا بادخالہ فی العدم المطلق ولیس بثابت و اما تجلی الاسماء والصفات فیمکن تبدیلہا بتبدیل تعلیق اضدادہا ونسبہا اذ لیس وقوعہا علےٰ سبیل الضرورۃ بل علےٰ سبیل الجواز ولمشروعیۃ وعدم المشروعیۃ مما یتعلق لہذا التجلی اذ کل ما لیس بمشروع علامۃ القہر والجلال لکن لما کان فیہ علامۃ وجب ان یطلب تبدیلہ لئلا یقع المحذور الذی یدل علیہ العلامۃ وکل ما ہو مفروض تجلی اللطف والجمال وجوبا فیجب طلبہ والمسنون کالمفروض لکن لا یجب طلبہ وامکان التبدل فی تجلے الصفات ممکن ومقدور واعوذ برضاک من سخطک فانہ صلے اللہ علیہ وسلم استعاذ من تجلی الجلال والسخط الی تجلی الرضا والجمال وہذا فیما یبقی الصفات فی نظرہ واما فیما لم یبق الا الذات فی نظرہ الذات فیفید الاستعاذۃ منہ بہ وقدورد واعوذ بک منک فلم یستعذ سید السفراء علیہ افضل صلوات اللہ وسلامہ من ذات الی ذات لامتناع التغیر فیہا بل استعاذ منہا من حیث اتصافہا بالجلال الیہا من حیث اتصافہا بالجمال والسلام علیکم ورحمۃ اللہ وبرکاتہ +

مکتوب سی و ہشتم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان ما کہ بنام امیر الامراء العظام محمد سرافراز خان حاکم سند صدور یافتہ در جواب عریضہ او کہ متضمن مسئلت دعوات و تصرفات بود و بیان آنکہ فقراء از تجلیات جلالیہ و جمالیہ لذت تام میگیرند و در سراء و ضراء بر یک حال میباشند ہیچگونہ تلوینات عالم دامنگیر ایشان نمیشوند و ما یناسب ذلک

بسم اللہ الرحمن الرحیم ہموارہ تائیدات ربانی و تلطفات رحمانی شامل حال فرخندہ مال زبدہ محبان خاص و نقاوہ ارادتمندان خاص الخواص عزیز دلہائے درویشان دعاگوے وانیس قلوب دعاگویان یکدل دیگر وے مہبط انوار عظمت محور فلک حشمت عالیجاہ رفیع جائیگاہ محب صادق الارادۃ میان محمد سرافراز خان دامت ریاض جمعیۃ محروسۃ عن صوارف الزمان باد مفاوضہ طوبیت طراز مشتمل بر غایت قصوی عقیدت و نیاز کہ نامزد سرگشتہ بادیہ خمول و مرفتہ بیداء افول گردیدہ بود چہرہ وصول افروختہ بر انجاء خلوص ارادۃ و انواع صدق نیت اطلاع بخشیدہ موجب استحکام ربقہ مودت گردیدہ باعث بر زیادہ دعاگوئے گردید قلمی نمودہ بودند کہ از انجا کہ حدائق امانی و آمال مستعدان روزگار بمہب نسیم الطاف دعاہائے صبح نفسان خدا آگاہ باز ہار امید ہائی منیفہ پر نضارت و بشارت میکروند لہذا درین وقت مشیخت پناہ شیخ عبد الرحیم را بجہت حصول خورسندی خاطر حقائق مظاہر با مبلغ پانصد روپیہ در وجہ نیاز روانہ نمودہ شد بمقتضائے آنکہ ملتجی بہ از مستغنی است تولاء مار بالعروۃ الوثقاء اعتقاد آویختہ اذیال اہل اللہ انگاشتہ بمیامن شکر فکاریہا و مکارم اعجاز پردازی نقاب حجاب از چہرہ مقصود بر داشتہ در اوقات حسنات و ساعات محسنات بنا بر ارتقاء مدارج عمر و اقبال و جمعیت و اجلال بدرگاہ احدیت مستدعی شدہ از ہمہ باب طمانیت کلی حاصل کردہ بایماء آن مسرور سازند و تا اوان مواصلت جسمانی کہ اہم آرزوے خاطر است و مسبب الاسباب سبب خیر انگیز درکہ بخوشترین وجہی حصول این مامول میسر گردد گاہ گاہے بارسال نامجات خورسندی افزاء گردیدہ باشند و دیگر حقائق زبانی بمشار الیہ تحویل یافتہ بیان طراز خواہد شد واضح گردید بلی خاندان فیض توامان ایشان از بدو این دولت کہ گوئی سعادت

ازمیان جمیع اہل ربوده اند سبب آن ہمین عقیدت منشی است که بخدمت عاکفان سده احدیت ذاتیه داشته وشیوهٔ ارادت از متوجهان حضور انفاس متبرکه حاصل نموده بطنا بعد بطن رعایت این سررشته مدنظر داشته راه بمقاصد عالیه برده اند آثار همان انفاس نفیسه الی الآن باقی وبرپا اند وبحکم الولد سر لابیه درین ایام آن معانی در وجود فیض آمود آن محب صلاحیت آثار فرخنده اطوار بر منصه ظهور آمده ومحبت سادات کرام وعلماء عظام وفقراء عاکفی بالله در ضمیر سعادت تخمیر آن محب اہل الله انداخته متوجه ساخته اند گفته اند ہر کرا بسعادت خواستند میل درویشان در دلش انداختند مؤید این معنی است قول حضرت سر الله الاعظم علیه صلوات الله وسلامه ہم جلساء الله لایشقی جلیسہم انس والفت طوائف انام مبتنی بر انس والفت عام ارواح است ہر کرا در مرتبه ارواح انس والفت بوده بحکم الارواح جنود مجندة فما تعارف منها ائتلف درین عالم ایضا ظاہر میگردد بلکه اصل آن در مرتبه حقائق علمت وسر آن آنست که حقایق ممکنات مرایاء اسماء وصفات حضرت حق الله تعالی شانه ببعضے مظهر هادی وبعضے مظهر مضل وقس علیهما غیر ذالک خرقه استعداد ہر یکے سفید وسیاه راصانع قدیم بامر تکوینی که عبارت از کلمه کن است رنگین کرده وبهر گونه وایه که حسب استعداد خودها یافته اند وپیمانه استعداد شان لبریز گردیده نوشیده شوریده سر آمده اند وبدین ترانه دلنواز عشرت پیمانه راسامان عظیم الشان بخشیده اند که **بیت** آنچه او ریخت به پیمانه ما نوشیدیم + اگر از خمر بهشت است وگر باده خام + وبر ہمان حال درین نشاء گریبان غیب راچاک زوند ودر اطاعت ازلیه خودسر مو تجاوز نموده ند ودر بزبان حال تا ابد بدین مقال مترنم میروند **بیت** ہمان شکسته دل ودردمند دیرینیم + ہمان جفاکش وسردرکمند دیرینیم صدور این اعمال در خارج بطریق تحتم ضرور بست چه قضا قدر عبارت از ہمان ایہا وحظوظ است که در مرایائی حقایق از تجلیات اسماء وصفات لطیفه وقہریه ظاہر گردیده اند وہر چه در مرتبه حقائق وجودی ندارد در خارج ممتنع الوجود است از اینجا بر ضمیر مودت تخمیر روشن گردد که انس والفت مظهر اسم هادی بسبب اتحاد ظاہر بمظهر هادی باز بسته اند وانس والفت مظهر اسم مضل کذالک بمظهر مضل ہر صفتے وفعلی که در عالم کون وفساد ظاہر میگردد ظل ہمان مرتبه اصل است سر میل ہر طائفه را بمثل خود از اینجا باید دریافت **مصراع** ببین تفاوت راه از کجا است تا بکجا + محبت بان طایفه وانس والفت گرفتن بایشان علامت سعادت حقیقی است ودر صورت ظهور این نعمت عظمی شکر لازم ہذا ثم وثم مهما این درویش از ایام جد بزرگوار ایشان رحمه الله تعالی که نسبت بفقرا ارادت قوی داشت وتتق حجاب درمیان نبود بدعاگوئی دوام دولت متوجه بسبب عهدی که فیمابین بود در مادهٔ مذکور صیغه فترت صورت نگرفته ہر چند بعد از وصال خلد آشیان بسبب عدم محرک سلسله انفاذ مفاوضات در رشته تعویق بود در آخر روزگار خود ولینعمت ایشان علیه الرحمة والغفران احیاء آن طریقه نموده بودند در ینولا آن محب صلاحیت آثار که بجبلت استعداد حقیقی شیوه صدق ارادت در پیش آورده است فقیر ظاہر وباطن متوجه است وبهر حال وجود فیض آمود بمعه برخورداران وتوابع ولواحق نصب العین داشته جهت ارتقاء مدارج کامرانی ومعارج شادمانی ایشان دعوات صادقانه موشح برقوم اخلاص وتوجهات درویشانه محلے بنقوش اختصاص مصروف انداز سویدا خاطر ذهولی ندارد **مصرعه** این مپندار که یک لحظه شوی از یادم واگرچه بعد مسافت حجاب است اما بحکم المرء مع من احب در معنی با فقرا اند ودرویشان اگرچه صورت متحیر اند اما بحسب معنی وحقیقت شهود متحیز نیستند بسبب

حقیقت بجمیع امکنه برابراند وبهمه وجوه خاطر عاطر جمعداشته باشند که از بارگاه ایزدی رجاء صادق وامید واثق است که عتبهٔ علیهٔ ایشان بتوالی امداد عطایای الہی وترادف ہدایای نامتناہی مخصوص باشد وارکان بارگاہ معلّے ایشان بتعاقب اسباب ارتفاع وتضاعف آثار اعتلاء کالبنیان مرصوص ومبلغ پانصد روپیه که از راه نیاز فرستاده بودند مومی الیه رسانید چون طریقهٔ دعاگوئی بے ریا دیرپااست وبس لذت دارد وخیلے عزیزاست اگراین معنے از قوة بفعل نمی آمد چه زیبا بود وچه نزاکت ولطافت داشت وچون خورسندی آن محب خاص ملحوظ بود قبول نموده شد وفاتحه فتوحات غیبیه در حق ایشان درکار گشت محبا صداقت کیشا بروز نوروزی نومیرسد واگر حضرت حق جل مجده باسم قابض و باسط نموده تجلّی بالقبض والبسط رخ نمود از هر دو حالت درویشان لذت تام میگیرند وبهر تجلے انیس ودمساز محقق معنی وهازل صورت چه خوش گفته وچه درمعانی سفته **بیت** عاشقم هفتاد جا یکجا مقید نیستم * یار چون هر جائے آمد بنده هم کم نیستم * شیوه دعاگوئے بے ریااست که درین مدت برپااست وهر روز برمزید وخلل پذیرنے واحدے رادران دخلے نی بهرحال فقرا دعاگوئی جناب ایشان اند اولاد فقرا دعاگوئی اولاد واحفاد ایشان در مادهٔ دعائی گوئی هیچگونه تصوری نخواهد یافت بقیه حال سر زبانی مفوض بمشیخت پناه است درمعرض اظهار خواهد آورد معتبر دانند والسلام علیکم ورحمة الله وبرکاته *

مکتوب سی ونهم

از مکتوبات قدسی سمات قبلهٔ طالبان خدا حضرت ایشان ما که بنام یکے از فضلاء دهر ملا جیونه کاکمر زدبی صدور یافته در تحقیق اسوله او که از فرضیت معرفت حق تعالی نموده وآنکه طریق حصول آن نظر واستدلال است چنانکه علماء میگویند یا طریق ریاضت ومجاهدت که صوفیه بآن قائل اند وما یناسب ذلک

بسم الله الرحمن الرحیم والحمد لله وحده والصلوة والسلام علے من لا نبی بعده وعلے آله واصحابه ومن نحی نحوه اما بعد ایها الفقیه الصالح قد سئلت من الفقیر الی الله من ان معرفة الله تعالی هل هی فرض وهل هی تحصل من طریق الریاضة والمجاهدة ام حصولها مقصور علی طریق النظر والاستدلال والذکر والمراقبة هل هو سبب لحصولها وهل یجوز الجهر بالذکر ام لا اقول نعم تحصل وکل ذلک صحیح وعلیه المحققون من الائمة والمجتهدین والمحدثین والمتکلمین اما المعرفة فهی فرض اجماعا وما یحصل به الغرض فهو فرض ایضا لان ما لا یمکن ولا یتم الغرض الا به فهو فرض وکذا الواجب والسنة والمستحب وهی تحصل بطریقین احدهما طریق النظر والاستدلال وهو طریق العلماء وثانیهما طریق تجرید النفس عن العلائق البشریة والصفات الذمیمة بالریاضات والمجاهدات والتوجه الی الله سبحانه بالکلیة والمعرفة الحاصلة منه معرفة کشفیة مخصوصة بالانبیاء والاولیاء والانکار من طریق تجرید النفس عن العلائق بالتزکیة کما ذهب الیه بعض اهل النظر والاستدلال فلیس بصواب کما ان الانکار من طریق النظر والاستدلال کما ذهب الیه بعض المتصوفة لیس بشیٔ والانصاف والصواب الاعتراف بحصول المعرفة فی کل من الطریقین قال الله تعالی وقد بینا الایات لقوم یوقنون وقال تعالی والذین جاهدوا فینا لنهدینهم سبلنا وقال صلے الله علیه وسلم من عمل بما علم ورثه الله علم ما لم یعلم وفیها آیات واحادیث

كثيرة والخطأ قد يقع في كل من الطريقين والتكليف انما وقع به لا بالطريق التصفية لما فيه من الحرج العظيم ومعنى قولهم ان المعرفة لا تتم الا بالنظر انه لا مقدور لنا من طريق سواه او نخصه بمن لا طريق له الا اياه واراد ومن منع معرفة الذات معرفة كنه الذات لا المعرفة توجه فان المعرفة بوجه ما حاصلة للكل كما يعرف الذات بوصف الخالقية والرازقية كذا قالوا ولا يخفى عليك انه فرق فيما بين معرفة الشئ بوجه وفيما بين معرفة وجه الشئ وفيما نحن فيه معرفة وجه الذات لا معرفة الذات بوجه فافهم وبالله التوفيق واما الذكر فهو سبب لحصول المعرفة ان كان ماخوذا من الشيخ الكامل المكمل وهو السبب الاكمل المفيد الذي به وصل المقربون الى الحق سبحانه والعمل المخصوص الذي به يتوجه اليه سبحانه والطريق الاقرب للوصول اليه جل شانه وحصول معرفته فان بالذكر تذكر النفوس اوطانها الاصلية واقرانها الملكية فيتيسر حبا للوطن اليه فتصل الى حقائقها فيأخذه الوجد العام والسكر التام فتحصل له معرفة نفسه ومعرفت ربه فيترقى الى حيث يرتقى فان الى ربك المنتهى فافهم و اما الجهر بالذكر فمشروع بلا شبهة لقوله عليه الصلوة والسلام ومن ذكرني في نفسه ذكرته في نفسي ومن ذكرني في ملاء ذكرته في ملاء اعلى منه ومن اولته كذكركم آباءكم او اشد ذكرا قال ابن عبّاس ماكنت اعرف انصراف رسول الله صلى الله عليه وسلم الا بالذكر رواه البخاري والجهر في ذكر العيد وفي ادبار الصلوة الى غير ذلك حتى قال عليه الصلوة والسلام اربعوا على انفسكم فانكم لا تدعون اصم ولا غائبا ومضمون اربعوا ايدل على المنع للمشقة عليهم لا لعدم الجواز وقد جهر صلى الله عليه وسلم باذكار وادعية في مواطن جمة وكذا السلف وكل هذه دالة على الجهر والجمع لكن فيه قضايا غير مخصوصة يكون وجودها مستند الادلة لا احتمال قصرها على ما وقعت فيه فمن نظر الى المعنى والعلة اجازها على العموم ومن نظر الى الخصوص قصرها على مواردها والاول اوفق لمطالب الشرع ومقاصده فظهر مما ذكر صحة ما استحسن بعض المشائخ من الصوفية من الاجتماع للذكر او الحزب الواحد والتحليق لذلك ومنه حديث حلق الذكر وهو قوله صلى الله عليه وآله وسلم اذا مررتم برياض الجنة فارتعوا قيل يا رسول الله وما رياض الجنة قال حلق الذكر واما مذهب مالك فالكراهة فيه لعدم عمل السلف ولسد ذريعة الابتداع بالزيادة على ذلك من اجتماع الذكور والاناث والخروج الى غير الحق والتجاوز عن الحد وقد وقع ما اتقاه رضي الله تعالى عنه وقال بعض المتاخرين والاجتماع وان كان بدعة فهو مختلف فيه وغاية القول فيه الكراهة فصح العمل به على قول من يقول به ولعل الشارع انما قصد بتركه من هو جد الصدر الاول لا احتياجهم اليه وقد يختلف الحكم بالايجاب والندب باختلاف الازمان والامكنة بل الاشخاص فتعين القول بجوازه مع رعاية الشروط والآداب وهي مذكورة في مواضعها كالحصن الحصين ووظائف النبي وغيرهما فارجع اليهما وقد بينا هذه المسؤلات باين البيان واحسن التبيان في مكتوب نسب الى الشيخ الورع الفقيه فيض الله ستقف عليه انشاء الله تعالى والسلام وهو خير ختام وصلى الله على سيدنا محمد وعلى آله وصحبه اجمعين وارحمنا معهم برحمتك يا ارحم الراحمين +

مکتوب چہلم

از مکتوبات قدسی سمات قبلۂ طالبان حضرت ایشان ما که بنام صاحبزادهٔ عالی مقدار صدور یافته در بیان ترغیب تحصیل کمال و بیان اذکار بعضی طرق‌ها مثل شاذلیه وغزالیه وخلوتیه وسهروردیه وطیفوریه ونقشبندیه وفردوسیه ورفاعیه ورفاعیه وهمدانیه ومدینیه وغیرها وما یناسب ذلک

بسم الله الرحمن الرحیم ط اللهم جنبنا عن الاشتغال بالمناهی وارنا حقائق الاشیاء کماهی وصل علے اشرف رسلک محمد وعلی آله واصحابه اجمعین اما بعد حق تعالیٰ برخوردار ابو الفضل غلام محمود وغلام محمدی سراج الدین محمد ورفیع الدین فیض الحق وزین العابدین ومصلح الدین ومسیح العارفین مولانا حفظ الله دین محمد واہل الله وفیض بخش ومیرولی الحق وعبدالله وحاضر الحق را از راه لطف کامل وعنایت شامل بکمالات انسانیه کامل ساخته واز حوادث زمانه در کنف حمایت خود نگهداشته فایض الجود والاراد ورحم الله عبدا یقول آمینا معلوم برخورداران بوده باشد انکه تکمیل فرع کمال است هرکه کامل نباشد دیگرے راچگونه بکمال رساند فلهذا جائز نیست گرفتن مرید مر مقلد را باباء خود که در طریقه اباء خود سلوک ننموده باشد وشیب وفراز راه ندیده باشد وفناء وبقا حاصل ننموده باشد چه نسبت ارادت بتعلیم وتعلم صحت می یابد وهرگاه تعلیم وتعلم نباشد وبمجرد پیرزادگی وصاحبزادگی تقلید آبا اختیار کنند وچنانچه رسم اہل زمانه است سجاده نشینی باتفاق اقرباء وعزیزان اختیار نماید نزد اکابر بجوئے نمی خرند واز درجه اعتبار ساقط است ومواخذه قیامت این امر خلافت مربوط بوراثت نیست منوط بکسب کمال است در کبریت احمر آورده است که بعضے اقطاب از حق تعالیٰ سوال کرده که مقام من بولدمن عطا شود حضرت حق تعالیٰ در سر وے گفت که مقام خلافت بوراثت حاصل نمیشود بوراثت علوم ومال برده میشود انتهی آن برخورداران بر پیرزادگی فریفته نشوند ودر تحصیل کمالات دینیه فروگذاری ننمایند وبر مزخرفات فانی دل نه نهند وعمر عزیز را بیهوده در هوس لهو ولعب فانی نسازند اولا از درستی اعتقاد موافق عقاید سلف صالحین چاره نبود از تصدیق برانچه از دین معلوم شده است بطریق ضرورت وتواتر وثانیا علم بر عمل بر آنچه علم فقه متکفل آن شده است ایضا لازم وثالثا سلوک طریقه صوفیه جهت تکمیل شریعت واستحکام دین وملت هم ضرور در کار ومقصود از سلوک طریقت تحصیل ازدیاد یقین است در معتقدات شرعیه تا از مضیق استدلال برآید وبکشف وعیان گراید مثلا وجود واجب الوجود تعالیٰ وتقدس ووحدة او سبحانه اولا باستدلال یا بتقلید معلوم نموده بود ویقین باندازه آن بهم رسانیده چون سلوک طریقه صوفیه حاصل نمودان استدلال وتقلید بکشف وشهود مبدل گشت ویقین کامل تر از ان حاصل نمود وعلیٰ هذا سائر الاعتقادیات واین فقیر وجود حضرت واجب الوجود ووحدت او را وانکه در مکان وزمان وجهات نیست واینکه متکلم است بکلام احد وکلام او از قبیل حرف وصوت نیست وکلام الله قدیم کلام نفسی است واز ازل تا ابد متکلم بیک کلام است وهمان کلام واحد امر است ونهی است الی غیر ذلک همه بکشف وشهود حاصل نموده ازدیاد یقین متین حاصل کرده است وهمین غرض است از سلوک طریقت نه کشف اشکال ومشاهده انوار ومعاینه الوان مثالیه که آن داخل لهو ولعب است بهرحال آن برخورداران در ورزش طریقت کوشند وفقیر طریقه علیه قادریه ونقشبندیه سرهندیه وبنوریه احسنیه وغیره در مقدمه فتوحات غیبیه شرح عقاید صوفیه ودر رسایل ومکتوبات مشروحا نوشته است از ان قرار اذکار واشغال آن استعمال نمایند ودرین مکتوب ایضا بعض از ان طرق که باین فقیر رسیده اند بیان مینماید از ان قرار عمل نمایند وفروگذاری ننمایند وبالله التوفیق

فصل در اذکار طریقه علیه شاذلیه که منسوب است بحضرت سید ابی الحسن علے بن محمد الشاذلی رحمة الله تعالیٰ علیه اعمال این طریقه علیه ریاضات وزہد ومجاہده وکثرة صوم وتقلیل نوم است وسکون این طایفه اکثر در صحرا ونزدیک قبور است وترک

تسبب لازم دارند واکثر درد آنہا تلاوة قرآن خواندن وحزب البحر است واگر قبل از شروع در ذکر بگوید یا رب انت اللہ یا رب انت اللہ یسر لنا علم لا الہ الا اللہ سہ تا یا زیادہ تا یازدہ بار بعد ازان اعوذ باللہ من الشیطان الرجیم بگوید بقصد تلاوة بعد ازان بگوید فاعلم انہ لا الہ الا اللہ وبگوید سبحان اللہ سی وسہ بار والحمد للہ سی وسہ بار ولا الہ الا اللہ واللہ اکبر سی وسہ بار بعد ازان بگوید لاحول ولاحول ولاقوة الا باللہ العلی العظیم بعد ازان سورة فاتحہ وسورة اخلاص بارواح مشائخ وکافہ اہل اسلام بخواند پس ہر دو دست بحضور دل بردارد وبگوید یا حی یا قیوم برحمتک استغیث ہفتاد بار یا ہفت بار بعد ازان در ذکر نفی واثبات شروع نماید وطریق آن بردو نوع است نوع اول باحضار معنا را وبدل است ہر بار کہ بزبان گوید لا الہ الا اللہ بدل گوید لا معبود الا اللہ بعد ازان بزبان گوید لا الہ الا اللہ وبدل گوید لا موجود الا اللہ پس بزبان بگوید لا الہ الا اللہ بدل گوید لا مشہود الا اللہ نوع دویم آنکہ ابتدا کند از تحت ناف بلاء نافیہ وظاہر کند ہمزہ مکسورہ را بحیثیتی کہ از اقصاء حلق گوید وفتح وہ ہاء لا الہ را بسکتہ لطیفہ نیست کند بآن نفی الہہ باطلہ را پس بپیچد کردن خود را وبنیت کند اثبات حق را بضرب اسم جلالہ بر جانب راست بالائے پستان وظاہر کند ہمزہ استثنا را وبکشد بر لام اسم جلالہ ما لطیف ومداومت کند تا کہ دل منور گردد وبزرگان طریقت گفتہ اند تنور دل بچہار چیز است یکے دوام ذکر حق تعالے وانس بذکر او تعالیٰ دویم تلاوة قرآن وعمل بران سیوم درود بر حضرت رسول اکرم صلے اللہ علیہ وسلم واقتدا باو صلے اللہ علیہ وسلم چہارم ایثار با عدم منت میگوید این ضعیف احقر الفقراء فضیلت ایثار نزد حنفیہ در غیر عبادات است وہو المذہب عندنا بعضے مشایخ گفتہ اند کہ مقصود از ذکر وصول است بحقیقت کلمۂ توحیدیہ ونفی ذکر اغیار بالکلیہ وکثرت تکرار شرط نیست در ذکر وبعد از فراغ از ذکر این دعا بخواند الٰہی بجلال قدسک وبجمال انسک وبنظر الی اولیائک وبقربک الی اصفیائک وبشوقک الی شاقیک وبمحبتک لطالبیک ان تنور قلوبنا بنور معرفتک وتجعلنا من اہل حضورک حتی تیسر لنا سباحتہ بحار الانوار وتہی لنا اخراج درر الاسرار اللہم شرفنا بمشاہدة جمالک وخلعة وصالک وارزقنا نعمة لقائک واحشرنا فی زمرة اولیائک اللہم طہر عن محبة الدنیا قلوبنا وبصر عیوبنا بعیوننا اللہم زین ظواہرنا بطاعتک وبواطننا بخشیتک وقلوبنا بمعرفتک اللہم صغر الدنیا فی اعیننا وعظم جلالک فی قلوبنا ربنا اغفر لنا ولاخواننا الذین سبقونا بالایمان ولا تجعل فی قلوبنا غلا للذین آمنوا ربنا انک رؤف الرحیم سبحان ربنا رب العزة عما یصفون وسلام علی المرسلین والحمد للہ رب العالمین وبعد از فراغ از ذکر بمالد ہر دو دست خود را بر روے وختم کند بگفتن کلمہ تمجید ۳ بار وآن اینست سبحان اللہ والحمد للہ ولا الہ الا اللہ واللہ اکبر ولاحول ولاقوة الا باللہ العلی العظیم واین ادعیہ مذکورہ بکثرت آن اگر میسر شود مد طالب را فیہا والا انہ بگوید قبل الشروع در ذکر کلمۂ تمجید ۳ بار بعد ازان بگوید استغفر اللہ الذی لا الہ الا ہو الحی القیوم واتوب الیہ وبگوید استغفر اللہ من جمیع ما کرہ اللہ قولا وفعلا وخاطرا وناظرا وبگوید ۳ بار اللہم صلے علی سیدنا محمدن النبی الامی وعلی آلہ وصحبہ وبارک وسلم وبگوید ۳ بار یا غیاث المستغیثین اغثنی وبگوید سبحان الملک القدوس الخلاق الفعال ہفت بار وبگوید در ہفتم باران یشاء یذہبکم ویات بخلق جدید وما ذلک علی اللہ بعزیز بعد ازان بگوید بنیت تلاوة اعوذ باللہ من الشیطان الرجیم فاعلم انہ لا الہ الا اللہ بعد ازان در ذکر شروع کند وبعد از فراغ از ذکر بگوید

اللهم انک قلت فاذکرونی اذکرکم وقد ذکرناک علی قدر قلة عقلنا وعلمنا وفهمنا فاذکرنا علی قدر سعة رحمتک وفضلک ومغفرتک وافتح مسامع قلوبنا لذکرک یا خیر الذاکرین ویا ارحم الراحمین وچون حاصل شد ذاکر را انس بذکر ورسوخ یافت معنی ذکر در نفس ودل وصورت گرفت عمل بمقتضائے معنی او خواطر رویه دور گشتند گنجایش دارد که بمراقبه مشغول گردد وآیات مراقبه را یاد گیرد وآن این آیات کریمه اند وهو معکم اینما کنتم اینما تولوا فثم وجه الله الم یعلم بان الله یری ونحن اقرب الیه من حبل الورید والله بکل شیٔ محیط وفی انفسکم افلا تبصرون ولا یعزب عن ربک من مثقال ذرة الآیة امن هو قایم علی کل نفس بما کسبت

فصل در اذکار طریقه عزالیه وآن بر ۳ نوع اند نوع اول نفی واثبات دوئم ذکر اسم ذات سیوم ذکر هو وآن بحسب منازل سالک اند که سه کانه اند عالم فناء وعالم جذبه وعالم قبضه پس ابتدا کند اول بذکر لا اله الا الله ومواظبت کند بران زیرا که مستولی بروے عالم وجود عدلی است وصفات ذمیمه او وخاصیة این کلمه علیه در نفی ومحو است مادام که در عالم فنا است بنفی وفنا محتاج تر است زیرا که غالب بروے صفات ذمیمه اند وچون مواظبت نماید بر نفی واثبات نفی گردد وجود او ومحو گردد صفات ذمیمه او واین ذکر کاشف قلوب وقوت دلها است بعد ازان مواظبت نماید بر ذکر اسم ذات زیرا که مستولی بروے عالم وجود فضلی است وصفات محمود او وخاصیت اسم مبارک الله در تقویت وتنزیه است وسالک محتاج است بهر دو واین ذکر کاشف ارواح است وقوت آنها وچون سالک را این نعمت عظمی حاصل شود ترقی کند بذکر هو وفانی گردد در هویة مطلقه حق واختصاص عالم قبضه بذکر هو زیرا که چون باین عالم واصل گردد میرود ازوے کدورات صفات عدلیه او ومیدرخشد بروی انوار صفات فضلیه وی پیوند باو تصرف حضرت حق تعالی بغیر واسطه ومیگردد سالک معدوم بنسبت بنفس خود وموجود بنسبت بحق سبحانه وتعالی وفانی بنسبت بنفس خود وباقی بنسبت بحق سبحانه تعالی لهذا ذکر سالک درین عالم هو هو گردانیده شده است زیرا که موجود حضرت حق تعالی است وباقی او هست واین ذکر کاشف اسرار است وقوت اسرار است وشاید که از وجود عدلی وفضلی سوال کنی قدوه اصحاب این طریقه فرموده است که وجود عدلی وجود ظلمانی است ووجود فضلی وجود نورانی است عالم وجود فضلی بمنزله عالم علوی است وعالم عدلی بمنزله عالم سفلی پس وجود مذموم عدلی است ووجود محمود فضلی وعالم نفس وبشریت وطبع مهاد ودرکات است برائے عالم عدل وعالم قلب وروح وسر معارج ودرجات است برائے عالم فضل پس عالم قلب معراج مریدین است وعالم روح معراج صدیقین است وعالم سر معراج مرادین است واگر خواهی بگوئی عالم قلب معراج اهل بدایة است وعالم روح معراج اهل توسط وعالم سر معراج اهل وصول ونهایت واگر خواهی بگوئی عالم قلب معراج تو ابین است وعالم روح معراج محبین است وعالم سر معراج عارفین است

فصل در اذکار طریقه خلوتیه که منسوب است بشیخ محمد خلوتی رحمه الله تعالی وافاض علینا من برکاته اعمال این طریقه علیه تخلی از مجالسات ورسوم وعادات است واکتفا باقل وجماعة در مسجد خانه اگرچه با زنان باشد خصوصاً زنان که بیرون نیایند بمساجد وجماعات وترک کردن اسباب معاش ونزدون نزد اهل دولت ودوام خضوع وخشوع در جناب حق تعالی واذکار این طریقه مثل طریقه علیه قادریه است از نفی واثبات واثبات واسم ذات خصوصاً خفیه مگر آنکه این اسماء اربعه که حق وحی وقیوم وقهار زائد اند بر آن طریقه وترقی اذکاری بذکری بعد از ملکه است در اول وثانی شم وشم باید دانست بعض مشائخ طریقه علیه مذکوره گفته اند که نفوس هفت اند اماره ولوامه وملهمه ومطمئنه وراضیه ومرضیه وکامله ومشائخ کبار برابر آنها اذکار هفتگانه وضع نموده اند تا مرتفع شوند حجب نفسانیه

www.maktabah.org

که از نفوس سبعه حاصل شده اند و آن اذکار سبعه همان اند که مسطور گردیده اند این قول ایشان که اثبات نفوس هفتگانه میکنند حشویست پس میباید دانست انکه از عظائم اصول مذاهب صوفیه در مسایل عالم شریعت و طریقت و حقیقت و معرفت نفس انسانی است که آن مقصود شارع تعالی بخلق و بعث انبیا و کتب و رسل با آن و همون مخاطب است نبی و مومن و کافر و عاصی و آن جسمانی و مخلوق است از لطائف عناصر اربعه در عالم خلق و انکه گفته اند که آن مخلوق از خاک و آب منی است نزد همه مسلمانان و برین است اجماع سایر انبیاء و امم ایشان از روئے تحقیق معارض آنچه گفته آمدیم نیست چه منی خالی از عنصر ناری و هوائی نیست چون این دانسته شد پس بدان بعضی از جمله صوفیه متاخرین زعم کرده اند که در هر انسان هفت نفوس اند چنانچه ذکر یافت و بعض گفته اند در هر انسان سه نفوس اند اماره و لوامه و مطمئنه نفس اماره کافر است از وجز معاصی نمے آید و لوامه نادم می باشد بر معاصی و مطمئنه مومنه است از وجز طاعات و خیرات نمی آید و این جهلی است بعید مخالف اسلام و جمیع مسلمین زیرا که لازم می آید ازان قول اینکه باشد هر انسان در جنت و دوزخ و مابین که اعراف است نفس اماره کافره در دوزخ باشد و نفس مطمئنه مسلمه در جنت باشد و نفس لوامه مابین جنت و دوزخ و این قول باوجود انکه کفر است در ان تسویه میان حضرات انبیا علیهم الصلوة والسلام و کفار و این حشویت بعید از عقل و دین متین و صحیح آنست که نفس در هر واحد از مردمان یکے است و آن موصوف میگردد باوصاف مختلفه بحسب اختلاف احوال او زیرا که نفس چون تخلف نماید از امر تکلیفی و عصیان ورزد و مرتکب منهیات گردد و ثواب در فعل عصیان داند مسمی میگردد بنفس اماره و چون منقاد دل گردد و تابع او شود و اطاعت او اختیار نماید و جدا شود از گناه و ظلم و بداند که ثواب در ترک عصیان است لکن می باید از خوف فنارعة از جهة بقاء خبایا در زوایا آن و ملامت میکند خود را در ارتکاب معاصی مسمی میگردد بلوامه و چون انتزاع یافت از ورگ و ریشه کراهت و مستاصل گردید مطمئنه شد با قلب و ساکن گردید تحت امر شرعی و قیام نمود بر سبیل مداومت بر طاعات بحیثیتے که به ترک آن راہے نیابد و نماند دروی طلب شئ از معاصی و نقایص طبیعت و عادات موذیه و قبایح آن مسمی میگردد بمطمئنه و همین نفس مشار الیه است بقول حق تعالی یا ایتها النفس المطمئنة ارجعی الی ربک راضیة مرضیة فادخلی فی عبادی وادخلی جنتی و دخول نفس مطمئنه در عباد صالحین که مضاف اند بحضرت حق سبحانه آن دخول او است در زمره ارواح مقربان درگاه که مرتکب عصیان نمیگردند و تجاوز از مامور نمی نمایند میکنند آنچه بآن مامور اند و دخول او بسبب اتصاف اوست باوصاف معتکفان حظیرهٔ قدس و بسبب تخلق ایشان است باخلاق مقربان فافهم وبالله التوفیق

فصل ذکر نفی و اثبات در طریقه سهروردیه بر انواع است نوع اول آنست که دو زانو بنشیند بهیئة القعدة الصلوتیة و مربع و هر دو پاے طرف راست یا چپ بکشد و دست راست بر دست چپ نهد و بصدق دل این هر سه رابطه را نگاهدارد. و بروے رابطه حضرت سید السفراء علیه افضل الصلوات و اکمل التحیات و آن عبارت از تصور صورت حضرت رسول اکرم است و در جانب راست حفظ صورت حضرت علی کرم الله وجهه و اکرم مثواه و در جانب چپ صورت مرشد خود و حفظ صور وسائط انفع از ذکر گفته اند و موجب وصول بحضرت حق سبحانه پس دل بنور و احدانیت حضرت حق پر ساخته این درود پنج بار یا هفت بار یا نه بار بخواند اللهم صل علی سیدنا و نبینا محمد و علی آل سیدنا و نبینا محمد و بارک و سلم بعدد کل معلوم لک یا الله یا رحمن یا رحیم یا کریم و صل کذلک علی جمیع الانبیاء والمرسلین والملائکة المقربین والصدیقین والشهداء والصالحین و علی اهل طاعتک اجمعین والحمد لله رب العالمین

ورضی اللہ سبحانہ وتبارک وتعالی عن اصحاب رسول اللہ اجمعین وچہار بار یا زیادہ بگوید سبحان اللہ والحمد للہ ولا الہ الا اللہ واللہ اکبر ولا حول ولا قوۃ الا باللہ العلی العظیم وسہ بار یا زیادہ بخواند استغفر اللہ الذی لا الہ الا ہو الحی القیوم غفار الذنوب ستار العیوب علام الغیوب مقلب القلوب والابصار واتوب الیہ ویکبار بگوید بسم اللہ توکلت علی اللہ ولا حول ولا قوۃ الا باللہ العلی العظیم وسہ بار بگوید اللہم طہر قلبی من الشرک والشک والریاء وزین لسانی بالذکر وبالثناء برحمتک یا ارحم الراحمین واین نہ ایۃ راسہ بار بخواند فاذکرونی اذکرکم واشکروا لی ولا تکفرون والہکم الہ واحد لا الہ الا ہو الرحمن الرحیم واذا سالک عبادی عنی فانی قریب اجیب دعوۃ الداع اذا دعان فلیستجیبوا لی ولیومنوا بی لعلہم یرشدون الم اللہ لا الہ الا ہو الحی القیوم شہد اللہ انہ لا الہ الا ہو الحی القیوم وما محمد الا رسول قد خلت من قبلہ الرسل ہو الحی لا الہ الا ہو فان تولوا فقل حسبی اللہ لا الہ الا ہو علیہ توکلت وہو رب العرش العظیم ایاک نعبد وایاک نستعین اہدنا الصراط المستقیم صراط الذین انعمت علیہم غیر المغضوب علیہم ولا الضالین بعد ازان لفظ لا را از موضع قلب صنوبری الشکل کہ تحت پستان چپ واقع است شروع نمودہ بدوران سر کشیدہ از زانوے چپ در است گذرانیدہ بکتف راست رسانیدہ الہ را تمام کند واز انجا الا اللہ گویان بر دل با مالش پشت ضرب کند ودر جانب نفی فناء جمیع ممکنات مطالعہ نماید ودر جانب اثبات اثبات حضرت واجب الوجود جل مجدہ ومشایخ این طریقہ علیہ گفتہ اند کہ مبتدی لا الہ الا اللہ را بمعنے لا معبود بالحق غیر اللہ گوید وچون خواہد کہ عروج نماید لا شئی مقصود غیر اللہ نصب عین باطن خود دارد واین حال متوسط است کہ نقاب حجاب از دیدہ بصیرت او بر گرفتہ اند ومقاصد ومطالب او در نشاتین جز محبت ورضائے حضرت حق جل مجدہ در سویداء حقیقۃ جامعہ او نگذاشتہ اند ومنتہی معنے لا ذکر ولا ذاکر ولا مذکور الا ہو ملاحظہ نماید وگفتہ اند مبتدی در اصلاح این طائفہ کسی است کہ میل نفسانیہ او بلذیذ خوردن وخوب پوشیدن وخفتن بہوا نفس باقی باشد ومتوسط کسی است کہ حظوظ نفسانیہ خود فانی نمودہ وقبلہ توجہش جہت اخروی ساختہ باشد ومنتہی کسی است کہ از ماسوئے گسستہ بحبل المتین لا شئے موجود غیر اللہ معتصم گشتہ وبلا ذکر ولا فکر ولا مذکور الا ہو توسل ساختہ بے سمع وبے بصر وبے نطق سر خود ساختہ باشد واین مقام فنا فی اللہ وبقا باللہ است ونزد فقیر مبتدی کسی است کہ آثار صفات فعلیہ در مرایائے عدمیہ خود مشاہدہ نماید ومتوسط کسی است کہ در صفات ذاتیہ فانی گردد ومنتہی کسے است کہ تجلے ذات نقد وقت روزگار او باشد وگفتہ اند در ذکر گفتن رعایت زمان ومکان واخوان میکردہ باشد واز زمان وقت سحر تا اشراق ونیمہ شب وظہر وعصر ومابین شام وعشاء این جملہ پنج وقت بہتر داشتہ اند واماکن مساجد وبعدہ خانقاہ وخلوات افضل نمودہ اند وذکر بکثرت ذاکران وحلقہ بہتر شمردہ اند ودر بر آوردن دم برابر باہم بودہ بذکر گفتن مشغول کردند وذکر بحلقہ با جمعی از اخوان طریق از لوازمات ترقی فرمودہ اند چہ بعض ازین جماعہ ذاکران مجردی بودہ باشد کہ اصلا وقطعا محبت دنیا ودینہ وشغل باسباب آن من کل الوجوہ از دل او رفتہ باشد پس در صحبت او البتہ البتہ تاثیرے خواہد بود ومساری باغیار از اسباب تفرقہ گفتہ اند وہو کذلک وفرمودہ اند کہ بعد از حلقہ درین اوقات خمسہ بذکر بعد معین مشغول گردد ورعایت عدد از حضرت شیخ جنید بغدادی وشیخ سری سقطی وحضرت شیخ معروف کرخی رحمہم نیز دارد است بعضے در شبانروزی دوازدہ ہزار مقرر نمودہ اند وبعضے بیست وچہار ہزار بعدد انفاس شبانروزی دوازدہ ہزار در روز ودوازدہ ہزار در شب وگفتہ اند کہ در تعداد سبحہ لازم

گیرد و هر چند ذکر لازم گردیده باشد بعد از ذکر و فراغ از حلقه استغفر الله سه بار بگوید و سبحان الله سه بار و صلی الله علیه سیدنا محمد
و آله و صحبه وسلم سه بار تکرار کرده بگوید و صل کذلک علی جمیع الانبیاء والمرسلین والملائکة المقربین و علی اهل طاعتک اجمعین
بعد ازان دست برداشته این دعا بخواند اللهم صل علی سلطان الرسل ختم الانبیاء محمد مولی الثقلین تاج البحرین صلوة دائمة بنور
ابد الآباد اللهم یا هادی یا هادی یا هادی نور قلبی و نور قلوبنا بنور هدایتک و نور معرفتک کما نورت الشمس و القمر بنور قدرتک اللهم
انک قلت فاذکرونی اذکرکم و قد ذکرناک علی قدر قلت علمنا و عقلنا و فهمنا و درایتنا فاذکرنا یا رب العالمین علی قدر سعة رحمتک
و لطفک و جودک و منک و کرمک و عطائک اللهم افتح مسامع قلوبنا لذکرک یا خیر الذاکرین و یا خیر الناصرین و یا ارحم الراحمین
اللهم ارزقنا طاعتک و طاعة انبیائک و طاعة اولیائک اللهم اجعل ذکرک احب الینا من سمعنا و بصرنا و من جوارحنا اللهم
احینا ذاکرین و امتنا ذاکرین و احشرنا یا الهنا فی زمرة الذاکرین العابدین العارفین الواصلین الخالصین المخلصین الذین لا خوف
علیهم ولا هم یحزنون الصلوة والسلام علیک یا رسول الله الصلوة والسلام علیک یا حبیب الله الصلوة والسلام علیک یا
ولی الله الصلوة والسلام علیک یا سید الاولین الصلوة والسلام علیک یا سید الآخرین الصلوة والسلام علیک یا سید العاشقین
الصلوة والسلام علیک یا سید المعشوقین و صلی الله علی خیر خلقه محمد و علی آله و صحبه اجمعین والحمد لله رب العالمین بعد ازان
بروح پیران برای ترقی طالبان حاضر و غائب فاتحه خوانند و با یکدیگر بیعت کنند و بعضی باوراد و وظائف در عقب اوقات
خمسه و خواندن مسبعات عشر و چهل اسم و سیفی و حزب البحر و غیره از اوراد اسلاف بعدد معین موافق قانون بدعوت مشغول
بوند نوع دویم آنکه جلسه معهوده با جمیع آنچه مذکور شد رعایت داشته لا اله الا الله بمد مبالغه مشغول گردد و معنی لا معبود
الا الله بدل اندیشد بعده بمد غیر مبالغه تکرار نماید و معنی لا مطلوب الا الله ملاحظه نماید بعد ازان لا اله بدل گوید و به معنی
لا موجود الا الله بر زبان راند و ذکر نفی و اثبات را ذکر لسانی و ذکر ناسوتی گویند و چون در نفی و اثبات ملکه حاصل شود
باثبات مجرد مشغول گردد با رعایت جلسه سر را از محل قلب برداشته بدوران از هر دو زانو گذرانیده با رعایت ملاحظه
لا مقصود یا لا مطلوب یا لا موجود الا الله گویان ضرب بر دل نماید و اثبات را ذکر ملکوتی گویند که بقلب تعلق دارد و ذکر
اثبات مجرد بترکیب نحوی جائز است چه از قبیل تاکید لفظی است مر اول را بعد از حصول ملکه راسخه با رعایت جلسه در
ذکر اسم ذات مشغول گردد سر را از پستان چپ که موضع قلب است برداشته بدوران مذکور بکتف راست رساند و الله گویان
بر دل ضرب نماید و صفات سبعه ذاتیه و ذکر اسم ذات را جبروتی نامند که بروح تعلق دارد و بعد ازان چون ملکه کامله حاصل
گردید بذکر هو مشغول گردد و طریق او آنست سر را پیش انداخته از ناف یا از دل بطرف دماغ کشد و در هویت حضرت حق
تعالی محو گردد و این را ذکر لاهوتی گویند که بسر تعلق دارد و چون از ذکر جلی فارغ گردید بذکر خفی مشغول گردد و خفی بر دو نوع
فرموده اند نوع اول آنست که خود بشنود و دیگری نه و نوع دویم آنکه نه خود بشنود نه دیگری نوع اول آنکه در هر چهار اذکار
مذکوره بی تحریک سر با رعایت همان معانی مسطوره بدوران فکری مشغول گردد با ترتیب بعد از حصول ملکه در هر یک و نوع
ثانی بر دو طریق است طریق اول بپاس انفاس هر چهار اذکار مذکوره با رعایت همان معانی بزبان قلب حقیقی مشغول
گردد تا در هر یک علی الترتیب ملکه حاصل آید و گفته اند در جلی در شش روز افطار نماید و در پاس انفاس در دوازده روز تا

از ذکر بانس رسد والا نتیجه نبخشد اما ظاهر آنست هر چه از سر حضور باشد نتیجه تمام خواهد بخشید و ریاضت بجوع که در اتیان اوامر و نواهی
قصوری راه یابد در شرع مکروه پنداشته اند و فرموده اند که حقیقت ذکر آنست که هر کدام از اوامر و نواهی بجائے خود آرد پس ارتکاب
آن نباید میانه روی اختیار کند هذا و طریق ثانی بحبس نفس هر چهار اذکار را بتصور و رعایت معانی مذکوره بے حرکت اعضا
مشغول گردد بعضے رعایت عدد نموده در یک نفس از پنج بار تا چهار صد بار گفته اند و بعضے در یک نفس دوازده هزار تکرار
میکردند بعد ازان بشغل حضور که در طریقه علیه نقشبندیه است مشغول گردد وبالله التوفیق **فصل** در اذکار و اشغال طریقه
بهائیه که بشیخ بهاؤالدین زکریا ملتانی رحمه الله تعالی منسوب است مثل اذکار و اشغال طریقه سهروردیه است و بهائیه شعبه
از سهروردیه است **فصل** در طریقه علیه شطاریه مرشد کامل مر طالب صادق را فرماید تا سه روز روزه دارد و در هر
روز کلمه طیبه و استغفار و درود هر یک هزار بار بگوید و بعد از روز سیوم در آخر شب غسل کرده در خدمت مرشد حاضر آید و مرشد
او را در خلوت پیش خود بنشاند و بعد از بیعت هر ذکرے که ملایم مسترشد داند تلقین نماید و در وقت تلقین اجنبی در انجا حاضر نباشد
زیرا که تلقین از اسرار حق است و هر طالبے باسرارے مخصوص است و مرید صادق بحکم تلقین مرشد ذکر در کار دارد و طریق
تلقین این است اول مرشد سه بار ذکر گوید و مرید بشنود و بعده مسترشد ذکر گوید و مرشد بشنود و حواله سازد باین طریق مرشد بگوید
که چنانکه ما را از پیران رسیده است ما ترا دادیم و مسترشد بگوید قبول کردم و اذکار طریقه شطاریه از نفی و اثبات و اسم ذات بسیار
الانواع است در اینجا اندکے بیان کرده می آید نوع اول نفی و اثبات یک ضربے جلسه معهوده طریقه علیه قادریه با رعایت
آداب آن سر بزانوئے چپ یا کتف چپ یا موضع دل برد و از انجا بدوران سر لا اله گویان از زانوے راست گذرانیده بکتف
راست رساند و اندکے سر را بجانب پشت کج کرده الا الله گویا بزانوئے چپ یا کتف چپ یا موضع دل بهاء الا الله هبوط
کند در جمیع اذکار از هر جا که ابتدا کند همانجا ضرب نماید در حالت نفی چشم وا دارد و در حالت اثبات بندد و در جانب نفی ملاحظه
بطلان الهه باطله کند و در حین اثبات حضرت حق را تعالی شانه ثابت گرداند چون ذکر باین فکر قرار گرفت نفی کند وجود
اعیان را و ثابت سازد عین را چون این فکر قرار گرفت سالک از خود خواهد رفت صار العبد فانیا و بالحق باقیا نوع دویم ذکر نفی و
اثبات دو ضربے بدو کوب برعایت جلسه معهوده و دور مذکور یک ضرب بقاعده مسطوره الا الله گویان بر زانوئے چپ دهد
و ضرب دویم نیم کج شده بر آرنج چپ دهد بار بجمله بر آمده درؤسه بحبس دم الله گویان در خود زند باز از سر آغاز کند نوع سیوم
ذکر سه ضربے بسه کوب جلسه معهوده نگاهداشته بهمان دور الا الله گویان ضرب اول بر زانوے چپ زند و ضرب دویم بر
زانوئے راست و ضرب سیوم درمیان دو سینه باز از انجا بطریق حمله بر آمده الله الله گویان سه کوب بحبس دم در خود دهد
باز از سر آغاز و نوع چهارم ذکر چهار ضربے و آن بر دو طریق است طریق اول آنکه رعایت جلسه معهوده و دور نموده الا الله
گویان ضرب بر زانوئے راست نماید بعد ازان الا الله گویان ضرب بر زانوے چپ یا دل نماید بعد ازان ما بین الرکبتین ضرب
نماید بعد ازان بر ناف در ضرب اول اشارت است بنفی خطره ملکی و در ثانی بثبوت خطره رحمانی و در ثالث بنفی خطره شیطانی
و در چهارم بنفی خطره نفسانی و طریق دویم آنکه رعایت جلسه معهوده و دور نموده الا الله گویان ضرب اول بر زانوے چپ زند
و ضرب دویم بر زانوے راست و ضرب سیوم بر کتف راست و ضرب چهارم بر دل ضرب اول بدور الا الله است و ضرب بهاے

دیگر بگفتن الا اللہ پیاپے و ہر چند ان کشد کہ ضربات ثلثہ در یکدم در آیند و در ضربات اربعہ اشارتست بچہار خطرات شیطانے و
نفسانی و ملکی و رحمانی در ضرب اول بزانوے چپ اشارت است بر نفی خطرہ شیطانی کہ مقر و مقام شیطان طرف چپ است
ضرب دوئم بزانوے راست اشارۃ است بر نفی خطرہ نفسانی کہ میان نفس و شیطان مقابلہ است ضرب سیوم بر
کتف راست اشارت است بنفی خطرہ ملکے کہ بر کتف راست محل فرشتۂ کاتب خیر است ضرب چہارم بر دل اشارۃ
است بر ثبوت خطرۂ رحمانی و باید دانست اگر خطرہ شیطان بجنبد باید کہ دران حال کلمہ تمجید بسیار گوید تا آنکہ رفع شود و اگر
خطرہ نفسانی بجنبد استغفار بسیار گوید و ہفتاد کرۃ سورۃ اخلاص بحضور دل بخواند تا برطرف شود و اگر خطرہ ملکے پیش آید یا زیادہ بار
این دعا بخواند بسم اللہ الرحمن الرحیم سبحان ذی الملک والملکوت سبحان ذی العزۃ والعظمۃ والہیبۃ والقدرۃ والکبریاء والجبروت
خطرہ رفع شود و از برائے ثبوت خطرۂ رحمانی کلمہ طیب بسیار گوید و از برائے تمکین تجلے سہ صد و شصت بار بگوید یا اللہ نور
قلوبنا بنور معرفتک یا اللہ نوع پنجم جلسہ معہودہ با رعایت آداب سر بزانوے چپ بردہ لا آغاز دہد و از انجا بر زانوے
راست گذرانیدہ الٰہ بر کتف رساندہ الا اللہ بر زانوے چپ ضرب نماید و از انجا الا اللہ گویان مابین ہر دو زانو گذرانیدہ
بر ناف ضرب نماید و از ناف ہو را کشیدہ بدماغ رسانیدہ سہ کوب در سینہ دہد باز از سر آغاز د حضرت مولنا قدس سرہ
در وقت عنایت تلقین فرمودند کہ در حالہ نفی وجود خود را دو دو انگشت بملاحظہ فنا در تحت لا کشیدہ باشند نوع ششم ذکر لا اِلٰہ الا انا ہی
ضرب لا اِلٰہ الا انا ہی جلسہ دوم معہود نگاہداشتہ الا اللہ را بدل یا بکتف چپ یا زانوے چپ رساند و از انجا سر برآوردہ بطرف
آسمان دیدہ در خود ضرب دہد باز طرف زمین نگریستہ ضربے بر سر زانوئے چپ دہد و ہمچنان پیاپے بفرق دو دو انگشت
یا چہار انگشت از زانوئے چپ ضرب کنان بر زانوئے راست رسد روانہ زانوے راست و آرنج و کتف راست شدہ
در سینہ گذشتہ و بر کتف چپ و آرنج چپ آمدہ بر سر زانوے چپ رسد اینجا سہ ضرب متصل دہد باز از انجا چنانکہ آمدہ بود ہمچنان
ضرب کنان بزانوے چپ رسد باز سہ ضرب متصل دہد باز از زانوے چپ ضرب کنان میان دو زانو رسد و از میان
دو زانو ضرب کنان بر ناف گذشتہ بر صدر رسد بعدہ چشم بستہ نود و نہ ضرب با ملاحظہ نود و نہ نام در خود دہد باز از سر آغاز د
درین ذکر کشف علوی و سفلی روئے نماید چون دران ملکہ شود با ثبات مجرد مشغول گردد و طریق ذکر اثبات نیز بر انواع است
نوع اول ذکر یک ضربے مجرد بفکر جلسہ معہودہ نگاہدارد پیاپے ضربہا بزانوئے چپ یا کتف چپ یا بر دل الا اللہ گویان
زند و در عین ذکر فکر نگاہدارد و این فکر و جلسہ در جمیع انواع ذکر اثبات نگاہدارد نوع دوئم ذکر یک ضربے با کشش
و کوب طریق او این است الا اللہ گویان ضربے بر دل یا بر کتف چپ یا بر زانوئے چپ زند و از انجا سر برآوردہ
الا اللہ در خود ضرب دہد بہمین روش بے تحلل غفلت مشغول گردد نوع سیوم بدو ضرب و دو کوب طریق او این است
سر را بر آرنج آوردہ و نزدیک زمین رسانیدہ الا اللہ گویان ضرب کند و از انجا سر برآوردہ الا اللہ را در خود کوب دہد باز
سر بر آرنج راست گذرانیدہ و نزدیک زمین رسانیدہ ضرب کند و از انجا سر برآوردہ در خود کوب دہد پیاپے ذکر کند بے فاصلہ نوع چہارم بسہ ضرب و سہ
کوب الا اللہ گویان ضربے بر دل یا بر کتف چپ یا بر زانوئے چپ زند و کوبے در خود و ضربے بر زانوئے راست زند و کوبے در خود و ضربے در میان
دو زانو زند و کوبے در خود درین اذکار پیاپے کردہ باشد بے فصل تا ذوق روئے آرد و شوق دست دہد چون در اذکار مذکورہ ملکہ شود بذکر

اسم ذات مشغول گردد و آن نیز بر انواع است نوع اول یک ضربی مجرد بشدۃ جلسہ معہودہ نگاہدارد و سر را از کتف
راست اندکے بلند کردہ اللہ گویان بر پہلوے چپ بسختی و شدت ضرب کند بحیثیتے کہ پہلوئے چپ خم خورد بے فاصلہ
باین ذکر مشغول گردد و در اثنائے ذکر چشم واز دارد و جسد را بشکل لفظ اللہ در آرد و معنے ان اللہ خلق آدم علے صورتہ
بتصور جید تصور کند تا فنا فی اللہ حاصل گردد نوع دوئم یک ضربی بقبض دم برعایت جلسہ معہودہ ہر دو دست بر ہر دو
ران بدارد و اللہ گویان معدہ را بسختی بالا کشد سر و کمر بلند کردہ اللہ گویان بزیر ناف بسختی ضرب کند و بجدے بذکر مشغول
گردد کہ از خود بر رود نوع سیوم ذکر یک ضربی بامد ہو جلسہ معہودہ نگاہداشتہ از کتف راست اللہ گویان بر کتف چپ
نماید و از انجا ہو گویان سر را بکتف راست رساند نوع چہارم ذکر سہ ضربی بسہ کوب بقبض دم بحبس دم معدہ را بالا کشد و اللہ
گویان ضربی بر دل یا آرنج چپ زند و کوبے در خود و ضربے بر آرنج راست و کوبے در خود و ضربے بر ناف و کوبے در
خود باز از سر آغاز کند نوع پنجم چہار ضربی بیک قبض دم برعایت جلسہ معہودہ دم را از تحت ناف بالا کشد اللہ گویان
ضربی بر زانوئے راست و ضربے بر دل یا زانوے چپ و ضربے درمیان دو زانو و ضربے در خود باز از سر گیرد و چون
از ذکر اسم ذات ملکہ حاصل گردد بذکر ہو مشغول شود و طریق ذکر ہو نیز بر انواع است نوع اول بکشش ہو تا ام الدماغ
ہیئتہ جلسہ صلوتیہ نگاہداشتہ سر را نزدیک زانو رسانیدہ ہو را از تحت ناف باواز ظاہر بقبض دم بالا کشد تا ام الدماغ آنجا
لمحہ قرار دہد باز از سر آغاز کند و معنے ہو بوجہ جید ملاحظہ نمودہ مداومت نماید تا در ہویت مطلقہ فانی گردد نوع دوئم بکشش باطنی
بفکر ہو جلسہ مذکورہ نگاہداشتہ زنخ را پیش انداختہ از زیر ناف دم را ہو گویان بفکر بالا کشد و بدر شدن ندہد قبض کردہ بدارد
و در جمیع اعضاء بفکر ہو بگرداند و بجدے بدارد کہ طاقت نگاہداشتن نماند چون بے طاقت شود از راہ بینی بدمے رقیق
ہو گویان بگذارد و باز از سر آغاز کند فوائد این ذکر بسیار است و بے نہایت نوع سیوم سہ ضربی بدو ہو و یک حی برعایت
جلسہ معہودہ سر بالا کردہ ہو گویان ضربے جانب آسمان و سرنگون کردہ ضربے طرف زمین کند و حی گویان ضربے در خود زند باز از سر
گیرد نوع چہارم یک کشش ہو با ضرب ہو دو زانو بنشیند و پشت پائے راست بر کف پائے چپ نہد چنانچہ سرین بر شتالنگ
باشد ہو را از تحت ناف باواز رقیق بفوق کشد و از فوق ہو گویان ضربے در خود زند بے فاصلہ بدین ذکر مشغول گردد و چون
در اذکار جہریہ ملکہ حاصل شود بذکر خفی مشغول گردد و باید دانست بہر مرتبہ کہ رسد مناسب آن مرتبہ ذکر خفی گوید و آن بر دو نوع است
نوع اول پاس انفاس باید دانست اینکہ در ہمہ طرق اذکار پاس انفاس بر یک طریق است وقتے کہ نفس بیرون آید اول
کلمہ تصور کند و چون درون رود آخر کلمہ تصور نماید این قدر ہست کہ تصور معناء ہر ذکرے علیحدہ است از مرشد معلوم توان کرد
چون سالک را آئینہ ملکوت مقابل آید گاہے عین گاہے عکس در نظر شہود او آید باید کہ بذکر نفی و اثبات مشغول گردد تا غیر
منتفی گردد و عین روے نماید و ثابت گردد و بعضے بجائے لا الہ ہا گویند و بجائے الا اللہ ہو گویند سند از اوستاد باید و چون
خواہد کہ بمرتبہ جبروت رسد و باسماء الٰہی موصوف گردد باید کہ بذکر اسم ذات مشغول گردد تا ثمرۂ تخلقوا باخلاق اللہ دست دہد
و چون خواہد کہ بمرتبہ ہویت مطلقہ صرفہ رسد و شعور اجمالے و تفصیلے مرتفع گردد باید کہ بذکر ہو مشغول گردد تا در مقام کان اللہ
ولم یکن معہ شیٔ استقامت یابد و چون خواہد کہ غیب را در مشاہدہ شہادت معائنہ کند باید کہ بذکر ہو حی مشغول گردد تا سر تیہم

ایاتنا فی الافاق وفی انفسهم عیان در نظر آید وچون خواهد که وجود ممکن را فانی ببیند وبقائے حضرت واجب الوجود باقی داند باید
که بذکر کل من علیها فان ویبقی وجه ربک ذو الجلال والاکرام مشغول گردد وچون خواهد که نسبت آئینه مرتفع گردد وغیب
وشهادت یک حقیقت ببیند باید که بذکر هو الظاهر والباطن مشغول گردد تا ظاهر وباطن جز وجود واحد در نظر نیاید وچون خواهد
که بیک حقیقت پیوند ازل وابد بیک رشته آغشته باشد بذکر هو الاول والآخر مشغول گردد ونوع دویم ذکر خفی ذکر قلب
است درین ذکر جلسه بعین نیست دم را حبس کرده بتصور اسم ذات معده را بالا کشد ودم را جنبش دهد باز بهمان تصور فرود آرد وبیاپے
بهمین طریق ذکر کند اذکار درین طریقه بسیار اند برهمین قدر درین رساله اکتفا افتاد وچون در اذکار ملکه حاصل شد در اشغال در پیچد
وآن نیز بسیار اند درینجا بادنے اکتفا مے افتد اول شغل فناء الفنا وبقاء البقا آئینه مقابل خود دارد وبر عکس خود ناظر باشد و
بداند که چنانکه وجود این صورت وصفات وحرکت وسکون او عکس از عین شخص است همچنان بحکم المومن مرآت المومن در آئینه
وجود خود هر چه مے بیند عکس ذات وصفات وافعال حضرت حق است دوم شغل معیت است وصورة این شغل اینست
الله حاضری بزبان یا بدل گوید وبچشم ظاهر بحکم فاینما تولوا فثم وجه الله ظهور اسماء وصفات ببیند ومژه را برهم نزند ودر باطن خود
تصور نماید که حاضر است باین حضور بجدے ناظر باشد که خود بخود شود وچون بخود آید الله ناظرے گوید ونظر را از موجودات
بر آرد وبر دو بره بینی خود بگذارد ومژه برهم نزند بجدے که از خود بیخود گردد وچون باز در خود آید الله معی گوید وچشم را به بندد وملاحظه
وهو معکم اینما کنتم در دل بگذارند وبداند که او با ماست سیوم شغل اصول مشرب شطار وطریق این شغل این است در ذات
حق سبحانه وتعالیٰ که متصف بصفت جلال وجمال است خود را فانی سازد تا که در نظر شهود او جز ذات حق نماند وذات حق تعالیٰ
باطن خود دریابد وجمیع حواس بسته چندان درین شهود مستغرق گردد که هیچ شعورے نماند چون ازان مقام تنزل
حاصل شود فی الجمله شعورے روئے خواهد نمود در مرتبه برزخ کبرے فرود آید درین مقام باطن خود را برزخ کبرے وحدت صرفه
وحقیقت محمدی تصور کند وبداند که همان ذات بجلال وجمال ذاتی در باطن سالک ظهور فرموده درین مقام جمیع حواس
را بکشاید غیر از چشم وچون ازین مقام تنزل فرماید وجمیع صفات ذاتیه ظهور نمایند اینجا چشم بکشاید ونظر بر بدن خود اندازد و
بدن خود را برزخ صغری که وحدة جامع وحقیقت آدم است قرار دهد وهر صفتے که روئے نماید بطریق قرب نوافل ثابت
گرداند وبران الله خلق آدم علی صورته ناظر باشد تا اسرار باطنی منکشف گردند باز از حقیقت انسانی ترقی کند ودر مقام
حقیقت عروج کند وازان مقام ترقی نموده در مرتبه ذات مطلق رسد بر همین طریق مشغول بوده باشد ودرین مراتب سیر کرده باشد
تا که حالات این مقامات برو مکشوف گردند ووصول باصول حاصل آید پس در شغل چهارم که ملاحظه تجلیات اسماء الهی است
مشغول گردد وصورت این شغل باین طریق است سالک خود را در ذات احد متصف بصفت صمد فانی گرداند تا که خود را
ذات احد بصفت صمد یابد پس باطن را جلالی وظاهر را جمالی تصور نماید باین معنے که این ذات همان ذات ست متصف
بصفت جلال وجمال وچون خواهد که خود را بصفت جلال متصف کند چشم بپوشد وهمه اشیا را تحت کل من علیها فان درکشد
ودرین فکر مستغرق گردد بجدے که از شعور وبے شعوری بے شعور گردد وچون بصفت جمال متصف شود چشم بکشاید ودر جهات
سته بحکم اینما تولوا فثم وجه الله ظهور جمال مشاهده نماید پنجم شغل صفات سبعه ذاتی الهیاتی که حیوة علم قدرة ارادة سمع بصر کلام است

طریق این شغل بر دو نوع است نوع اول آنکہ سالک مدام حاضر وقت باشد ہر صفتے کہ ظاہر گردد بدان صفت متصف گردد۔ نوع دوئم آنکہ اسم ذات را بہمہ صفات موصوف گرداند بدین طریق اللہ کہ سمیع است اللہ کہ بصیر است تا آخر باز کلیم را بہمہ صفات متصف گرداند بدین طریق کلیم کہ بصیر است کلیم کہ سمیع است تا سمیع ششم شغل صفات سبعہ بطریق عوام و خواص و خاص الخواص طریق اول ہمہ انو دو نسستن است و طریق خواص حق آلہ و سالک فاعل بدان و آن را قرب نوافل گویند و طریق خاص الخاص حق فاعل و بندہ آلہ است و آنرا قرب فرائض گویند ہفتم شغل خلوت در انجمن است در خلا و ملا درین تصور حاضر باشد کہ حاضر است بحضور خود ناظر است بنظر خود شاہد است بشہود خود یعنی موجود است بوجود خود ہشتم شغل مبداء و معاد چشم خود را بپوشد و تمام موجودات را کرۂ خاک تصور کند چنانکہ جمیع حیوانات و نباتات وغیرہا بدیدہ یقین خاک نمایند بعد ازان چشم بکشاید و بعالم بنگرد و در دل قرار دہد کہ این ہمہ فی الحقیقۃ خاک است اگرچہ در نمائش افلاک است باز چشم بپوشد و تصور کند کہ جملۂ عالم کرۂ آب است بعدہ چشم بکشاید دیگرد و در دل قرار دہد کہ این ہمہ آب است باز چشم بپوشد و تصور کند کہ جملہ عالم کرہ ہوا است و موالید ثلثہ ہمہ در ہوا اند بعد ازان چشم بکشاید و بعالم بنگرد و در دل قرار دہد کہ حقیقت اشیا ہماں بود کہ متصور شد بعد ازان چشم بپوشد و تصور کند کہ جملہ کرۂ نار است بعدہ چشم بکشاید و بعالم بنگرد و بداند کہ این ہمہ اشیا یکرۂ ناری پائدار اند بعد ازان چشم ببندد و تصور کند کہ این جملہ عالم نور است و جملہ حیوانات و معدنیات و نباتات و ملائکہ نورانی اند بعدہ چشم بکشاید و ہمان تصویر را در باطن قرار دہد باز چشم بپوشد و جملہ عالم را سر وحدت را تصور کند و ہمان اشیا را در خارج محو داند بعدہ چشم بکشاید و نظر بر عالم اندازد و تامل کند کہ این ہمان سر است کہ بصور عالم ظہور نمودہ است بعد ازان چشم بپوشد و این سر را ظہور ذات مطلق کہ حق است در دل قرار دہد و خود را در ذات حق فانی گرداند و چشم بکشاید و بداند کہ این ہمہ عالم در شہادت و غیب و غیب الغیب پر تو ذات مطلق است و ہمان ذات مطلق در جمیع مراتب ظہور فرمودہ است ہمچنین نزول و عروج کردہ شد تا فنا در ذات بحت و بقا حاصل آید و باللہ التوفیق **فصل** طریق توجہ درین طریق این است در محل خالی در آنجا کہ آواز کسے بگوش او نرسد با طہارت مستقبل قبلہ بنشیند و خود را روح مجرد از بدن تصور کند و در دریائے نور الٰہی بے پایان بیندازد و ہلاک در ذات حضرت حق فانی گرداند و برین معنے ملازمت نماید تا دوام استغراق حاصل آید و از تفرقہا و اضطرابہا آزاد گردد آنگاہ متوجہ دل سالک گردد و آن نسبت را بدل سالک نقل کند و برین تصور باشد تا سالک متاثر شود و از برائے برآمدن حاجت اسم ذات یا اسمے از اسماء حسنی موافق حاجت خود اختیار نماید در راستان اسم ذات بآن اسم بگوید و در چپان نیز اسم ذات بآن اسم بگوید و در دل اسم ذات بآن ضرب کند فے الحال آن حاجت برآید مثلاً طالب مغفرۃ بگوید یا اللہ الغفور و مریض طالب صحت بگوید یا اللہ الشافی انت الشافی و مظلوم برائے دفع ظالم بگوید یا اللہ المذل و از برائے کشف ملکوت و حضور ملائکہ مقرب و کشف ارواح ہر روحے کہ باشد در راست بگوید سبوح و در چپان بگوید قدوس و طرف آسمان بگوید رب الملائکۃ و در دل ضرب کند و الروح و از برائے دفع امراض و اسقام و اوجاع بگوید در راستان یا احد و در چپان یا صمد و در طرف آسمان یا وتر و در دل ضرب کند یا فرد و از برائے کشف حقائق اشیا اسم یا احد یا صمد آمدہ اند بعینہا و شماً لا این دو اسم بگوید از برائے کشایش امور بستہ

بعد از نماز تہجد ہزار کرت راستان بگوید یا حی و در چپان بگوید یا وہاب و در دل ضرب کند یا اللہ و از برائے کشف قبور اول بگوید یا رب یا رب بیست و یکبار بعدہ طرف آسمان بگوید یا روح و در دل ضرب کند یا روح و از برائے حصول ہر حاجت کہ داشتہ باشد بعد از ادائے فجر ہو الحی القیوم ہزار کرت بگوید و بعد از ادائے ظہر ہو العلی العظیم ہزار کرت و بعد از ادائے عصر ہو الرحمن الرحیم ہزار کرت بعد از ادائے مغرب ہو الغنی ہزار کرت بعد از ادائے عشا ہو اللطیف الخبیر ہزار کرت بہر نیت کہ اسماء مذکورہ درین اوقات ذکر کند حق تعالٰی آن حاجت را قبول گرداند و ہر دعائے کہ کند مستجاب گردد و بزودی بمقصود برسد و اذا سال شخص عن امرانہ کیف یکون خیرا او شرا فلیراقب ولیرجع الی القلب ساعۃ فاذا انشرح القلب وانبسط ولم یضطرب یکون خیرا وان رعش واضطرب یکون شرا وہذا لمن کان لہ قلب حی مصفی مزکی مظہر انوار اللاہوت فاما کل قلب فلا فاعرفہ **وصل** بعد از نماز فجر و عصر کہ محل نوافل نیست باذکار و اوراد مشغول گشتن معمول و مختار مشائخ کرام است رحمہم اللہ تعالٰی و احادیث درین باب نیز وارد اند و در مداومت بر اذکار و افکار در اوقات مذکورہ تاثیرات و برکات بسیار است و طریقہ او اینست بعد از ادائے فریضہ صبح مستقبل قبلہ بنشیند اول تجدید توجہ کند و بگوید اللہم انی اعوذ بک من ان اشرک بک شیا وانا اعلم واستغفرک لما لا اعلم بہ تبت عنہ وتبرات واسلمت واقول لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ بعدہ بیست و یکبار استغفار گوید باین صیغہ استغفر اللہ الذی لا الہ الا ہو الحی القیوم واتوب الیہ بعدہ درود فرستد باین صیغہ الصلوۃ والسلام علیک یا رسول اللہ الصلوۃ والسلام علیک یا حبیب اللہ الصلوۃ والسلام علیک یا صفی اللہ والسلام علیک یا نبی اللہ بعدہ سہ بار با تسمیہ تمام کلمہ طیبہ بگوید در آخر تسمیہ وقف کند و در کلمہ طیبہ چندان مد کشد کہ تمام دم در مد کشیدن مستغرق شود بعدہ سر فرو داندازد بطریق متواضعان بامید آنکہ در دل از خدا تعالٰی چیزے وارد شود باز سہ بار کلمہ طیبہ چنانکہ اول گفتہ بود بگوید بعدہ کلمہ الا اللہ بگوید و متواضع بنشیند بعدہ سر بر آوردہ کلمہ طیبہ بگوید بعدہ در ذکر اللہ مشغول گردد چندانکہ ذوق داشتہ باشد مستغرق گردد ہمچنین از ذکرے بذکرے انتقال نماید و از شغلے بشغلے و اگر شیخ با یاران در حلقہ نشینند ذکر گوید طریقہ مسطورہ رعایت داشتہ ذکر گوید و انتقال نمودہ باشد و بعد از ذکر باین ورد مشغول شود اول آیۃ الکرسی بخواند بعدہ این آیۃ بخواند ربنا واتنا ما وعدتنا علی رسلک ولا تخزنا یوم القیمۃ انک لا تخلف المیعاد بعدہ این دعا بخواند اللہم اصبحنا نشہدک ونشہد حملۃ عرشک وملائکتک وجمیع خلقک انک انت اللہ لا الہ الا انت وحدک لا شریک لک وان محمدا عبدک ورسولک بعدہ چہل و یکبار یا عزیز بگوید بعدہ مسبعات عشر بخواند و آن اینست فاتحۃ الکتاب ہفت بار سورۃ والناس ہفت بار سورۃ فلق ہفت بار اخلاص ہفت بار الکافرون ہفت بار آیۃ الکرسی ہفت بار سبحان اللہ والحمد للہ ولا الہ الا اللہ واللہ اکبر ولا حول ولا قوۃ الا باللہ العلی العظیم ہفت بار و یکبار این دعا بخواند عدد ما علم اللہ وزنۃ ما علم اللہ وملاء ما علم اللہ ہفت بار اللہم صل علی محمد عبدک ونبیک ورسولک النبی الامی وعلی آلہ وبارک وسلم ہفت بار اللہم اغفر لی ولوالدی ولمن توالدا وارحمہما کما ربیانی صغیرا واغفر اللہم لجمیع المومنین والمومنات والمسلمین والمسلمات الاحیاء منہم والاموات برحمتک یا ارحم الراحمین ہفت بار اللہم یا رب افعل بی وبہم عاجلا وآجلا فی الدین والدنیا ما انت لہ اہل ولا تفعل بنا یا مولینا ما نحن لہ اہل انک غفور حلیم جواد کریم بر رؤف رحیم سہ بار سبحان اللہ العلی الدیان سبحان اللہ الحنان

المنان سبحان الله الشديد الارکان سبحان الله المسبح فی کل مکان سبحان من لا یشغلہ شان عن شان سبحان من یذہب باللیل و یاتی بالنہار دور وقت غروب بجاے آن بگوید سبحان من یذہب بالنہار ویاتی باللیل بعدہ سہ بار نودونہ نام بخواند بعدہ تمام اسماء عظام پنج بار یا شش بار بخواند بعدازان بروح حضرت رسول اکرم صلے اللہ علیہ وسلم وجمیع اہل بیت وصحابہ وتابعین وتبع تابعین وجمیع استادان شریعت وپیران طریقت فاتحہ بخواند بعدازان بنماز اشراق مشغول گردد وآن چہار رکعت نماز است اول دو رکعت ادا سازد ودران ہرچہ خواہد بخواند بعدازان دوگانہ دیگر بخواند در رکعت اولی بعداز فاتحہ آیۃ الکرسی تا خالدون بخواند ودر دویم آمن الرسول تا آخر بعدازان درود بخواند اللهم انی اصبحت لا استطیع دفع ما اکرہ ولا املک نفع ما ارجوا اصبحت مرتهنا بعملی واصبح امری بید غیری فلا فقیر افقر منی اللهم لا تشمت بے عدوی ولا تسوبے صدیقی ولا تجعل مصیبتی فی دینی ودنیاے ولا فی الآخرۃ ولا تجعل الدنیا اکبر ہمی ولا مبلغ علمی ولا تسلط علے من لا یرحمنی اللهم انی اعوذبک من الذنوب التی تزیل بہا النعم ومن الذنوب التی توجب بہا النقم برحمتک یا ارحم الراحمین بعدازان دو رکعت نماز استعاذہ بگذارد ودر رکعت اولی بعداز فاتحہ فلق خواند ودر دوئم رکعت بعداز فاتحہ سورۃ والناس بعداز سلام درود گوید واین دعا بخواند اللهم انی اعوذبک باسمک الاعظم وکلمتک التامۃ من شر السامۃ والہامۃ واعوذ باسمک الاعظم وکلمتک التامۃ من شر عبادک وشر عذابک واعوذ باسمک الاعظم وکلمتک التامۃ من الشیطان الرجیم واعوذبک باسمک الاعظم و کلمتک التامۃ من شر ما یجری بہ اللیل والنہار ان ربی اللہ الذی لا الہ الا ہو علیہ توکلت وہو رب العرش العظیم الہی انک سلطت علینا عدوا بصیرا بعیوبنا یرانا ہو وقبیلہ من حیث لا نراہم اللهم فاٰیسہ منا کما آیستہ من رحمتک وقنطہ منا کما قنطتہ من عفوک وابعد بیننا وبینہ کما ابعدت بینہ وبین جنتک انک علی کل شیٔ قدیر وبالاجابۃ جدیر ولا حول ولا قوۃ الا باللہ العلی العظیم بعدازان دو رکعت نماز استخارہ بگذارد در رکعت اولی بعداز فاتحہ سورۃ کافرون ودر رکعت ثانیہ سورۃ اخلاص بخواند بعداز سلام درود فرستد واین دعا بخواند اللهم انی استخیرک بعلمک واستقدرک بقدرتک واسالک من فضلک العظیم فانک تقدر ولا اقدر وتعلم ولا اعلم وانت علام الغیوب اللهم انی لا املک لنفسی ضرا ونفعا ولا موتا ولا حیوۃ ولا نشورا ولا استطیع آن اخذ الا ما اعطیتنی ولا ان اتقی الا ما وقیتنی اللهم وفقنی لما تحب وترضی من القول والعمل فی عافیۃ اللهم اجعل الخیرۃ فی کل قول وعمل اریدہ فی ہذا الیوم واللیل بعدازان تا ربع روز بذکر مشغول باشد چون یکپاس روز آید ہشت رکعت نماز ضحی ادا سازد بعدازان بکار ضروریہ معاش وماینا سب ذالک روے آرد اما دل بیار ودست بکار وچون نیم روز شود بنیت قیام اللیل قیلولہ کند و چون وقت ظہر در آید وضو سازد ودوگانہ تحیۃ ادا سازد ونماز ظہر با جماعت بگذارد وچون عصر درآید وضو جدید کند وتحیۃ المسجد ادا سازد وسنن عصر ادا ساختہ وفرائض گذاردہ مسبعات عشر ونودونہ نام واسماء عظام بر ترتیب مذکور بخواند وبعدازان بذکر مشغول گردد وچون مغرب درآید نماز مغرب ادا سازد وسنن وصلوۃ اوابین وواجبات ادا سازد بعدازان مابین عشائین بذکر وفکر ہرچہ صلاح داند مشغول گردد وچون عشا درآید نماز سنت عشا وفرائض وواجبات ادا سازد وبعد ازان طعام خوردہ بحضور تمام بخواب رود وچون نیم شب شود نماز تہجد ادا سازد اقل آن چہار رکعت است واکثر آن دوازدہ رکعت واین دعا بخواند اللهم اصلحنا واصلح فساد قلوبنا واصلح فساد افعالنا واصلح فساد اقوالنا واصلح فساد احوالنا

واصلح فساد صدورنا واصلح ولاة امورنا واصلح ذات بیننا واصلحنا بما اصلحت به عبادک الصالحین یا مصلح الصالحین ویا اکرم الاکرمین ویا ارحم الراحمین اختم لنا بالخیر ربنا توفنا مسلمین والحقنا بالصالحین صلے الله علے محمد وعلے آله وعلے جمیع الانبیاء والمرسلین وبارک وسلم **فصل** در اذکار طریقه فردوسیه جلسه معهوده رعایت داشته لا اله را از زانوے چپ بزانوے راست شده بخفت راست رسانده کلمه الا الله را از انجا بر موضعے که دور شروع شده بود ضرب نماید واذکار واشغال طریقه فردوسیه مثل طریقه شطاریه وقادریه است **فصل** اذکار طریقه طیفوریه شامیه که بسبب نسبت بدیع الدین شاه مدار بطریقه مداریه معروف است ذکر نفی و اثبات واسم ذات مثل طریقه نقشبندیه است وطریق اشغال طریقه باین طریق است هو را بادم از زیر ناف بالا کشد وفرو رفتن ندهد تا اینکه سر رسد چون بے تاب گردد دم برآورده باز از سر گیرد ودر هویت مطلقه محو گردد ودرین طریقه حضرت شاه مدار در تقوی وطهارت بسیار مبالغه فرموده اند وکبار مشائخ این طریقه فرموده اند هر که خود را از مریدان حضرت شاه مدار بشمارد ومرید گرداند اگر یک سر موے مخالف شرع رود در بلا افتد ومردود گردد پس مرید این درگاه باید که در احکام شرعیه احتیاط تمام نماید **فصل** اذکار طریقه علیه حاتمیه که منسوب است بشیخ محی الدین ابن العربی الحاتمی الاندلسی رحمه الله تعالے مثل اذکار طریقه علیه قادریه است وشغل آن بطریق میدارد معادست که راه بتوحید وجود دارد **فصل** در بیان طریقه همدانیه که منسوب است بحضرت قطب ربانی سید علی همدانی قدس سره اعمال این طریقه علیه تخلق باخلاق حضرت سر الله الاعظم سید الانبیاء والمرسلین علیه الصلوة والسلام است از زهد ومجاهده وریاضات علیه وطاعات جمیله واکثر ذکر اهل این طریقه بعد از نفی واثبات هو است بگرفتن زبان بکام وبند کردن هر دو گوش بهر انگشت شهادت وکشیدن هوا از ناف باعلی مجلس نفس وملاحظه نمودن نام حق تعالے وتحریک سرور ملاحظه هر اسم مبارک حضرت حق تعالی وبعد از فراغ از ذکر بعد از نماز فجر بخواندن اوراد فتحیه بجماعة مشغول شوند ودرین شغل برکات جزیله اند ومشائخ این طریقه علیه گفته اند که جناب حضرت سید علی همدانی رحمة الله تعالی علیه ادعیه این اوراد شریف را از چهار هزار اولیاء کبار استفاده نموده جمع کرده اند وبعد از جمع نمودن در مدینه مطهره علی اشرف ساکنها اکمل الصلوات وازکی التسلیمات وبروایتے در سرانديب حضرت رسول اکرم را صلے الله علیه وسلم در خواب دیدند وآنحضرت صلے الله علیه وسلم مجموعه در دست مبارک گرفته فرمودند که خذ هذه الفتحیة جناب سید علیه الرحمة از دست مبارک آنحضرت صلے الله علیه وسلم گرفتند ونزد خود داشتند وچون از خواب بیدار شدند نزد خود یافتند چون دیدند همان ادعیه مجموعه بود که از انفاس متبرکه مشائخ کبار جمع نموده بودند بنا بران اشارة باوراد فتحیه نام کردند واین احقر عباد الله میگوید که شک نیست که دران فتوحات کثیره است وهیچ احدے دیده نشده است که بخواندن آن مشغول باشد ومحتاج باشد وغنی نباشد وقد قیل فیها هر که در قرأت اوراد فتحیه شتافت هیچ شک نیست که فتاح فتوحش بخشد وبالله التوفیق **فصل** طریقه علیه رفاعیه که منسوب است بحضرت قطب الاقطاب سید احمد رفاعی دائره است بر زهد و مجاهده وپوشیدن عیوب خلق وشفقت برآنها وترک التفات بدنیا ومداومت براذکار وغالب ذکر اهل این طریقه هو الحی القیوم والله لا اله الا هو الحی القیوم است هزار مرتبه روز وشب **فصل** طریقه علیه کازرونیه که منسوب است بموحد ربانی ابی اسحاق الکازرونی رحمه الله تعالی دائر است بر تخلق باخلاق حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ظاهر وباطن وتسلیم ورضا وایثار وسعت وترک تضیق ودوام شهود ودوام استغراق واکثر ذکر اهل آن گشاده داشتن چشم هو الظاهر است وگاہے انت الظاهر گویند وپوشیده داشتن چشم

هوالباطن است وگاهے انت الباطن گویند و ذکر اسم ذات مکرر بقلب گویند وگاهے نفی و اثبات نیز گویند فصل طریقه مدینیه که منسوب است بغوث اکمل ابے مدین شعیب بن حسن مغربی قدس سره دائر بر کتاب و سنت است و غالب اذکار اهل این طریقه علیه نفی و اثبات و اسم ذات ست و طرق آن مثل اذکار طریق علیه قادریه و غزالیه است و اشغال آن مثل اشغال آن هر دو طریقه است شیخ عیسے بن محمد الثعالبی که شیخ شیخ شیخ عبد القادر مفتی مکه است گفته که وصیت کرده است شیخ ابو سالم تازی نفعنا الله تعالی بهر که درین طریقه داخل شود داخل شود به تقوے و خوف از خدائے تعالی و لازم گیرد طاعت بارگاه حضرت حق تعالی را و حق خرقه را بداند و پاک دارد آن را از امتحان و در حال بر ذکر حق تعالی مواظبت نماید و گفته که افضل اذکار است لا اله الا الله است زیرا که آن پاک میگرداند دل را از سیاهی و وصیت کرده است باحترام مشائخ و خدمت برادران دینی و تواضع فقرا و نرمی بمومنان و شفقت بر همه خلق الله و باینکه در هر صبح بگوید سبحان الله وبحمده سبحان الله العظیم وبحمده استغفر الله صد بار و لا اله الا الله الملک الحق المبین صد بار و گفته است که در خواندن آن غنا از فقر است و سهولت و آسانی از هر دشواری ست و بخواند در هر شب و روز چهار سورة از قرآن اقرأ باسم ربک و انا انزلناه و اذا زلزلت و لایلاف قریش که خواندن این سورها دفع میکند شر ظاهر و باطن و مجرب کرده شده اند این سورها درین باب و تخصیص نموده است پیران سیدی عبد القادر الجیلانی قدس سره در فتوح الغیب و گفته است اقطعوا بالیاس فی ایدی الناس تعیشوا اعزاء انتهی آن برخورداران را باید که درین زش طرق فروگذاری ننمایند و از غنیمتے که بالفعل در خانه موجود است و بسهولت بدست آید سهل الوجود به انگارند عمر فقیر بآخر رسیده است امید زندگانی نیست عاقبة بندامت خواهند کشید و من بعد اگر سالها در اطراف و اکناف جهة حصول این نعم سرگردانی خواهند که د حرفے از هزار پر فوق حاصل نخواهند کرد و در خانه اگر کس است یک حرف بس است وفقکم الله سبحانه الی الخیر ولا یکلکم الی الغیر فانه حسبکم ونعم الوکیل نعم المولی ونعم النصیر ولا حول ولا قوة الا بالله العلی العظیم ط +

مکتوب چهل و یکم

از مکتوبات قدسی سمات قبله طالبان خدا حضرت ایشان ما که بنام بعضے احبه صدور یافته در بیان اثبات آثار نبوی علی صاحبها الصلوات والتحیات من الشعر والظفر وغیره باحادیث صحیحه و دلایل صریحه و بیان آنکه اگر چیزے از اعضائے شریفه یافته شود هر چند سایه دیده شود نیز صحیح است زیرا که حکمت سایه بر بالائے وجود مسعود سرور کائنات علیه افضل الصلوات والتسلیمات آن بود که بعضے از سبب علاوت هر جا که سایه پیغمبری یافتند لگدکوب میکردند و الحال که غلبه اسلام است آن علت مفقود است و بیان جواز رویت خدائے تعالی در منام و رویة پیغمبر علیه السلام و بعضے ملائکه عظام و تحقیق عالم مثال و بیان بعضے خوارق شعر مبارک که نزد حضرت ایشان ما است و ما ینا سب ذلک ؕ

بسم الله الرحمن الرحیم الحمد لله الذی من علینا بحبیبه المصطفی و نبیه المجتبی محمد صلے الله علیه وسلم وابقی فینا من انوار آثاره تذکرة لنا الی یوم اللقاء

والصلوة والسلام الاتمان الاكملان على اشرف نسمة الورى محمد وعلى آله وصحبه اجمعين الى يوم الجزاء اما بعد الناس قد شاع فيهم ان فى الدنيا شعر ونصف من شعره عليه من الصلوات اتمها ومن التحيات اعمها وليس كذالك على مالاح للثقات من الائمة المتقدمين والمتاخرين من المحدثين وسيلوح لك الحال من الاحاديث والروايات التى من الكتب المعتبرة فاذا لاح لك الحال فانظر بعين الانصاف واصرف عما يقول الجهال واعتبر ليذهب عنك الوبال سمعت عن كثير من الجهال الطعن فى هذا الباب واعظك ان لا تطاول لسانك الى كان الشعر منسوبا اليه فانكرت فيه فان كان من شعره صلى الله عليه وسلم فانكارك موجب خذلانك الذى يحصل به الويل كل الويل اياك والانكار ثم ثم وان لم يكن منها فالوزر على من يخدع الناس بالكيد ليحصل به المال فعليك ان تقوم على بجد صدق النية وقدم خلوص الطوية لان الناس لا يكبهم على مناخرهم الا حصايد السنتهم قال الشيخ رحمة الله السندى فى منسكه والشارح على القارى المكى رحمهم الله تعالى واعلم انه يستحب زيارة المساجد والآبار والآثار اى المشاهد المنسوبة اليه صلى الله عليه وسلم سواء علم عينها اى تعينها بتبين الائمة او جهتها اى اشتهر تعينها عند العامة والا فيجر وجهتها لا يكفى لاستحباب زيارتها وصرح بهذا الاستحباب على الاطلاق جماعة من اصحابنا الحنفية رحمهم الله تعالى وطائفة من الشافعية وبعض المالكية وغيرهم من الحنابلة وقد كان ابن عمر رضى الله عنهما يتحرى الصلوة والنزول والمرور على وفق المتابعة حيث صلى الله عليه وسلم ونزول قال القاضى عياض فى الشفاء اى فى شمايل المصطفى عليه افضل الصلوات واكمل التحيات ومن اعظامه واكرامه اعظام جميع اشيائه واجزائه ولو منفصلة من اعضائه واكرام جميع مشاهده وامكنته او معاهده حضر بها او سكن بها او نزل بها ولا سيما اذا صلى بها وما لمسه صلى الله عليه وسلم بيده وكذا برجله او جنبه على تقدير صحة نقله او عرف برائه ولو كان على وجه اشتهاره من غير ثبوت اخبار فى آثاره انتهى محصل السندى والمكى وذكر فى شرعة الاسلام فاذا سمى الولد باسماء الانبياء والملائكة لم يجز ان يلعنه ويشتمه ويصغره الا ان يواجهه المسمى فيقول انت كذا وكذا ويكرم الولد محمدا فاكرموا وسعوا له فى المجلس ولا تقبحوا له وجها ونهى ان يسمى الولد محمدا ثم يلعن او يشتم انتهى علم مما ذكر ان الطعن فى المنسوبة اليه وكذا فى الاجزاء لا يجوز لان الولد المسمى باسمه صلى الله عليه وسلم على صاحبه مع انه غيره صلى الله عليه وسلم لا يجوز لعنه وشتمه وتحقيره وتصغيره لشرف اطلاق الاسم المكرم عليه فكيف يجوز طعن الجزء المنسوب اليه صلى الله عليه وسلم هولاء يريدون ان يطفؤا نور الله بافواههم شعرا ذا لم تكن للمرء عين صحيحة ＊ فلا غرو ان يرتاب والصبح مسفر ＊ وسمعت ايضا ما كان عند احد شعر من شعر النبى صلى الله عليه وسلم الا عند خالد بن وليد رضى الله تعالى عنه قولهم مكابر لرواية الكتب المعتبرة من الصحاح وغيرها والمثبت مقدم على النافى لان معه زيادة علم على ما فى اصول الفقه وورد فى الحديث المشهور البينة للمدعى واليمين على من انكر فالانكار من الجهل لا من العلم ذكر البخارى فى باب من كتاب الوضوء حدثنا مالك بن الاسمعيل حدثنا اسرائيل عن عاصم وابن سيرين قال قلت لعبيدة عندنا من شعر النبى صلى الله عليه وسلم اصبناه من قبل انس او من قبل اهل انس فقال لان يكون عندى شعرة منه احب الى من الدنيا وما فيها حدثنا محمد بن عبد الرحيم حدثنا سعيد بن سليمان حدثنا عباد بن عون عن بن سيرين عن انس ان رسول الله صلى الله عليه وسلم لما حلق راسه كان ابو طلحة اول من اخذ من شعره وصح كما فى الجامع الصحيح ايضا ان ام المؤمنين ام سلمة رضى الله تعالى عنها كان عندها جلجل من فضة فيها شعر من شعر النبى صلى الله عليه وسلم وكان اذا اصاب الانسان عين او شئ بعث اليها مخضبه فيه قوله عن عاصم هو ابن سليمان وابن سيرين هو محمد و

عبيدة هو عمرو السلماني احد كبار التابعين المخضرمين اسلم قبل وفات النبي صلى الله عليه وسلم ولم يره قوله من شعر النبي صلى الله عليه وسلم
اي شيء قوله اصبناه اي حصل لنا من جهة انس بن مالك واراد المصنف من ايراد هذا الاثر تقرير ان الشعر الذي حصل لابي طلحة
كما ورد في الحديث الذي يليه بقي عند اهل بيته الى ان صار لمواليه منه لان سيرين والد محمد كان مولى انس بن مالك و
كان انس ربيب ابي طلحة قوله لما حلق اي امر الحلاق فحلقه وكان ذلك في حجة الوداع واختلفوا في اسم الحلاق
والصحيح انه معمر بن عبد الله كما ذكر في البخاري وقيل خراش بن امية والصحيح ان خراشا كان حلاقا في الحديبية كذا في فتح الباري
شرح البخاري وفي البخاري ايضا في باب ما يذكر في الشيب حدثنا مالك بن اسمعيل حدثنا اسرائيل عن عثمان بن عبد الله بن
موهب قال ارسلني اهلي الى ام سلمة بقدح من ماء وقبض اسرائيل ثلث اصابع من فضة فيه شعر من شعر النبي صلى الله
عليه وسلم وكان اذا اصاب الانسان عين او شيء بعث اليها مخضبه فاطلعت في الجلجل فرايت شعرا حمرا وفي فتح الباري قوله
حدثنا مالك بن اسمعيل هو ابو غسان النهدي واسرائيل هو ابن يونس بن ابي اسحاق وعثمان بن عبد الله بن موهب هو التيمي
مولى ابن طلحة قوله ارسلني اهلي الى ام سلمة يعني زوج النبي صلى الله عليه وسلم ولم اقف على تسمية اهله ولكنهم من آل طلحة لانهم مواليه
ويحتمل ان يراد باهله امرأته قوله قبض اسرائيل ثلث اصابع فيه اشارة الى صغر القدح قوله من فضة اختلفوا في ضبطه بل هو بالقاف
مضمومة ثم صاد مهملة او بالفاء مكسورة ثم ضاد معجمة فان كان بالفاء والضاد المعجمة فهو بيان لجنس القدح قال الكرماني ويحمل
على انه كان مموها بالفضة لا انه كان كله فضة قلت وهذا ينبني على ان ام سلمة كانت لا تجيز استعمال آنية الفضة في
غير الاكل والشرب ومن اين لها ذلك وقد اجاز جماعة من العلماء استعمال الاناء الصغير من الفضة في الاكل والشرب
وان كان بالقاف وصاد مهملة فهو من صفة الشعر على ما في التركيب من قلق ويظهر ان من سببية اي ارسلني بقدح من ماء
بسبب قصة فيها شعر وهذا كله بناء على ان اللفظة محفوظة بالقاف والصاد المهملة وقد ذكره الحميدي في الجمع بين الصحيحين
بلفظ دال على انه بالفاء والضاد المعجمة ولفظه ارسلني اهلي الى ام سلمة بقدح من ماء فجاءت بجلجل من فضة فيه ولم يذكر
قول اسرائيل فكانه سقط من رواة البخاري قوله فجاءت بجلجل وبه ينتظم الكلام وقد تبعه وكيع في تصنيف القدماء بعد ما رواه
عن اسرائيل فقال كان جلجلا من فضة صيغ صوانا للشعراة كانت عند ام سلمة من شعر النبي صلى الله عليه وسلم قوله بعث اليها
مخضبه والمراد انه كان من اشتكى ارسل اناء الى ام سلمة فتجعل فيها تلك الشعرات وتغسلها فيه وتعيده فيشربه صاحب الاناء او يغتسل
به استشفاء بها فتحصل له بركتها قوله فاطلعت في الجلجل بجيمين مضمومتين هو شبيه الجرس وقد ينزع منه الحصاة التي تتحرك
فيوضع فيه ما يحتاج الى صيانته انتهى وفي البخاري ايضا في باب من تلك الابواب حدثنا موسى بن اسمعيل حدثنا سلام عن
عثمان بن عبد الله بن موهب قال دخلت على ام سلمة فاخرجت شعرا من شعر النبي صلى الله عليه وسلم مخضوبا وقال ابو نعيم
حدثنا نصير بن ابي الاشعث عن ابي وهب ان ام سلمة ارته شعر النبي صلى الله عليه وسلم احمر وفي فتح الباري عن عثمان
بن عبد الله بن موهب كان مع ام سلمة من شعر لحية النبي صلى الله عليه وسلم هو الذي خضب بل يحتمل ان احمر بعد لما خالطه
من طيب فيه فغلبت الصفرة فان كان كذلك فحديث انس ان النبي صلى الله عليه وسلم لم يخضب اصح قلت وكثير من الشعور
التي تنفصل عن الجسد اذا طال العهد يؤدي سوادها الى الحمرة وفي صحيح مسلم في باب من ابواب كتاب المناسك حدثنا يحيى

بن يحيى انا حفص بن غياث عن هشام عن محمد بن سيرين عن انس بن مالك ان رسول الله صلى الله عليه وسلم اتى منى فاتى الجمرة فرما
ها ثم اتى منزله بمنى ونحر ثم قال للحلاق خذ واشار الى جانبه الايمن ثم الايسر ثم جعل يعطيه الناس حدثنا ابو بكر بن ابى شيبة وابن نمير وابو كريب
قالوا حدثنا حفص بن غياث عن هشام بهذا الاسناد واما ابو بكر فقال فى روايته قال للحلاق ها واشار بيده الى جانبه الايمن هكذا
فقسم شعره بين من يليه ثم اشار الى الحلاق الى الجانب الايسر فحلقه فاعطاه ام سليم واما فى رواية ابى كريب فبدا بالشق الايمن فوزعه
الشعرة والشعرتين بين الناس ثم قال بالايسر فصنع مثل ذلك ثم قال ههنا ابو طلحة فدفعه الى ابى طلحة انتهى وفى شرح المسلم للعلامة الالسى
ذكر الشعرة والشعرتين يدل على كثيرة الحاضرين والتبرك بآثار الصالحين انتهى وفى العينى شرح البخارى فى باب الحلق والتقصير من
كتاب الحج قد اختلف اهل الحديث فى الاختلاف الواقع فى هذا الحديث فذهب بعضهم الى ان الجمع بينهما بان النبى صلى الله
عليه وسلم لما حلق الشق الايمن ناوله ابا طلحة ليقسمه بين الناس ففعل ابو طلحة وناول الشق الايسر ام سليم ليكون عندها فصحت نسبة
كل ذلك الى من نسب اليه وذهب بعضهم الى الترجيح لتعذر الجمع عنده وقد جمع المحب الطبرى فى امكان جمعه ورجح فى
امكان تعذره فقال والصحيح ان الذى وزعه على الناس الشق الايمن واعطى ابا طلحة ام سليم ولا تضاد بين الروايتين لان ام
سليم امرأة ابى طلحة فاعطاه عليه الصلوة والسلام الايسر لهما فنسبت العطية تارة اليها انتهى وقد ذكر ان خالدا سال ابا طلحة حين
فرق شعره صلى الله عليه وسلم بين الناس ان يعطيه شعرة ناصيته فاعطاه اياه فكان مقدم ناصيته مناسبا الفتح كلما قدم عليه وفيه
اشارة الى انه لا باس باقتباس الشعر البائن من الحى وحفظه عنده وانه لا يجب عليه دفنه كما قال بعضهم انه يجب دفن شعر بنى
آدم او يستحب وفى المسلم ايضا فى ذلك الباب حدثنا محمود بن المثنى قال حدثنا عبد الاعلى حدثنا هشام عن محمد عن انس
بن مالك ان رسول الله صلى الله عليه وسلم رمى جمرة العقبة ثم انصرف الى البدن فنحرها والحجام جالس فقال بيده عن راسه
فحلق شقه الايمن فقسمه فيمن يليه ثم قال احلق الشق الآخر فقال اين ابو طلحة فاعطاه اياه حدثنا ابن ابى عمر قال حدثنا سفيان
سمعت هشام بن حسان يخبر عن ابن سيرين عن انس بن مالك لما رمى رسول الله صلى الله عليه وسلم ونحر نسكه ناول الحالق
شقه الايمن فحلقه ثم دعا ابا طلحة الانصارى فاعطاه اياه ثم ناول شقه الايسر فقال احلق فحلقه فاعطاه ابا طلحة فقال اقسمه بين
الناس قال السيد الشريف فى شرح المشكوة وانما قسم الشعر فى اصحابه ليكون بركة باقية بين اظهرهم وتذكرة لهم وكانه اشارة
الى اقتراب الاجل وانقضاء زمن الصحبة انتهى وفى الطيبى واختلفوا فى اسم الحلاق والصحيح المشهور انه معمر بن عبد الله العدوى
وقيل اسمه خراش بن امية بن ربيعة الكلبى بضم الكاف انتهى وفى شمائل النبى صلى الله عليه وسلم للترمذى حدثنا على بن حجر
عن شعيب بن صفوان عن عبد الملك بن عمير عن اياد بن لقيط العجلى عن ابى رمثة التيمى قال اتيت النبى صلى الله عليه
وسلم ومعى ابن لى قال فاريته فقلت لما رايته هذا نبى الله صلى الله عليه وسلم وعليه ثوبان اخضران وله شعر قد علاه الشيب و
شيبه احمر حدثنا احمد بن منيع اخبرنا هشيم اخبرنا عبد الملك بن عمير عن اياد بن لقيط قال اخبرنا ابو رمثة قال اتيت رسول الله
صلى الله عليه وسلم مع ابن لى فقال ابنك هذا فقلت نعم اشهد به قال لا يجنى عليك ولا تجنى عليه ورايت الشيب احمر
قال ابو عيسى هذا احسن شئ روى فى هذا الباب وافسر لان الروايات الصحيحة ان النبى صلى الله عليه وسلم لم يبلغ الشيب
وابو رمثة اسمه رفاعة بن يثربى التيمى حدثنا سفيان بن وكيع اخبرنا ابى عن شريك عن عثمان بن موهب قال سئل ابو هريرة

هل خضب رسول الله صلے الله عليه وسلم قال نعم قال ابو عيسى وروى ابو عوانة هذا الحديث عن عثمان بن عبد الله بن موهب فقال عن ام سلمة قال حمام اخبرنا عبد الله بن عقيل قال رايت شعر رسول الله صلے الله عليه وسلم عند انس بن مالك مخضوبا حدثنا اسحق بن منصور ويحيى بن موسى قالا اخبرنا عبد الرزاق عن معمر عن ثابت عن انس قال ما عددت فى راس رسول الله صلے الله عليه وسلم ولحيته الا اربع عشرة بيضاء وفى العينى شرح البخارى وقد ذكرنا غير واحد ان خالد بن الوليد كان فى قلنسوته شعرات من شعره عليه الصلوة والسلام فلذالك لا يقدم على وجه الا فتح له وروى انه كان فى قلنسوة خالد بن الوليد شعرات من شعر النبى صلے الله عليه وسلم لا يفارقها بحيث اذ سقطت تلك القلنسوة فى بعض حروبه فشد عليها شدة انكرها بعض اصحاب النبى صلے الله عليه وسلم فقال انى لم افعل هذا لسبب القلنسوة بل لما تضمنه من شعره صلے الله عليه وسلم لئلا اسلب بركتها وتقع فى ايدى المشركين وفى سيرة الحلبية فى ذكر غزوة الحديبية ولما فرغ صلے الله عليه وسلم من صلح الحديبية قام الى هديه فنحره وقسموا لحمها على فقراء مكة ثم حلق راسه وكان الحالق خراش بن امية الخزاعى فلما رائے الناس رسول الله صلے الله عليه وسلم قد نحر وحلق تواثبوا ينحرون ويحلقون وقصر بعضهم كعثمان وابى قتادة وفى كلام السهيلى انه لم يقصر غيرهما ودعى رسول الله صلے الله عليه وسلم للمحلقين ثلاثا وللمقصرين مرة واحدة وفى لفظ فحلق راسه ورمى شعره على شجرة فاخذها الناس وتحاصصوا واخذت ام عمارة طاقات منه فكانت تغسلها للمريض وتسقيه فيبراء فلما راء ذلك قاموا ونحروا وحلقوا وفى السيرة الشامية فى حجة الوداع فلما اكمل صلى الله عليه وسلم نحره استدعى بالحلاق فحلق راسه فبداء بالشق الايمن فوزعه الشعرة والشعرتين بين الناس ودفع الى ابى طلحة شق راسه ثم قلم اظفاره وقسمها بين الناس فكلمه خالد بن الوليد فى ناصيته حين حلق فدفعها اليه فكان يجعلها فى مقدم راسه فى قلنسوته فلا يبقى جمع الا فصم وحلق اكثر اصحابه صلے الله عليه وسلم وقص بعضهم وقال الشيخ عبد الحق الدهلوى فى شرح المشكوة وكذا قسم اظفاره وهذه البركة يا الامة الى يومنا هذا باقية وباعث تذكرة من اجزائه الشريف عليه افضل الصلوات واكمل التحيات انتهى قوله معربا وفى القول البديع وكان عند ام سلمة رضى الله عنها جلجل من فضة ضخم فيها من شعر النبى صلے الله عليه وسلم فكان اذا اصاب الانسان الحمى بعث عليها فخضخضت فيه ثم ياخذ فيضعه على وجهه فيبراء وفى شرح المواهب اللدنية للعلامة الزرقانى وفى السيرة الحلبية فى مواضع متفرقة وعن انس قال رايت رسول الله صلے الله عليه وسلم فى حجة الوداع والحلاق معمر بن عبد الله على الصحيح يحلقه واطاف بين اصحابه فما يريدون ان تقع شعرة الا فى يد رجل تيمنا وتبركا رواه مسلم ولم يروانه صلے الله عليه وسلم حلق راسه الشريف فى غير نسك حج وعمرة بدل من نسك وبه جزم ابن القيم لم يحلق راسه الا فى اربع مرات احدها يوم الحديبية سنة ست وكان الحالق حينئذ خراش بن امية وثانيها فى عمرة القضاء سنة سبع وكان الحالق حينئذ معمر بن عبد الله العدوى وثالثها فى عمرة الجعرانة لما قسم غنائم حنين وذلك فى سنة ثمانية وكان الحالق حينئذ ابو هند الحجام وقيل خراش المتقدم ورابعها فى حجة الوداع وفى المواهب وقد رايت بمكة المشرفة فى ذى قعدة سنة سبع وتسعين وثمانماية شعرة عند الشيخ ابى حامد المرشدى شاع وذاع انه من شعره صلے الله عليه وسلم وفى جامع المعجزات للشيخ محمد الواعظ الرهاوى ومن معجزاته روى ان ابا بكر رضى الله تعالى عنه اخذ شعرين من شعر لحية النبى صلے الله عليه وسلم ووضع فى بيته تبركا فسمع ابو بكر رضى الله عنه من بيته صوت القرآن باحسن الاصوات فقام وطلب القارى ولم يجد احدا حتى جاء الى موضع الشعرين فسمع القرآن منهما فجاء الى النبى صلى الله عليه وسلم فاخبره بذلك فقال عليه الصلوة والسلام يا ابا بكر اما علمت ان الملائكة يجتمعون على شعرى ويقرؤن

القرآن عندہما وفی المعجزات ایضا روی انہ کان رجل تاجر کثیر المال فی مدینۃ البلخ ولہ ابنان فتوفی ذلک الرجل فبقی
المال بین الاثنین نصفین وکان فی المیراث ثلث شعرات من شعر النبی صلی اللہ علیہ وسلم کان اخذہ من
النبی صلی اللہ علیہ وسلم تبرکا فاخذ کل واحد منہما شعرۃ فبقیت شعرۃ واحدۃ فقال اکبرہما نجعل الشعرۃ الباقیۃ نصفین
فقال الاصغر بل ہو ابعد من ان نقطع الشعرۃ فقال الاکبر للاصغر اتاخذ الشعرات الثلاث تبرکا بدلا من
نصیبک من المیراث فقال نعم فاخذ الکبیر جمیع المال والصغیر الشعرات وحفظہا فی جیبہ فکلما شاہدہا صلی اللہ
علیہ وسلم فبعد زمان قلیل فنی مال الکبیر وکثر مال الصغیر فلما توفی الصغیر راہ بعض الصالحین فی منامہ ورای النبی صلی اللہ علیہ وسلم ایضاً
فقال النبی صلی اللہ علیہ وسلم قل للناس من کان لہ حاجۃ فلیزر قبر ہذا الفتی وکان الناس یقصدون قبرہ حتی بلغ الی حال کل من
مر علی قبرہ راکبا نزل من فرسہ ومشی راجلا تعظیما القبرہ فہذا کلہ من برکۃ شعر النبی صلی اللہ علیہ وسلم ومن برکۃ الصلوۃ علیہ وفی حیوۃ الحیوان
للامام الدمیری الشافعی نقلا عن الامام احمد بن حنبل فی القصۃ المشہورۃ مع المعتصم بعد کلام طویل ساقہ فی قصۃ معہ قال اعنی
الامام احمد وکان عندی شعرات من شعر النبی صلی اللہ علیہ وسلم قد صررتہا فی کم قمیصی فجاء بعض
القوم الی قمیصی یحرقہ فقال المعتصم لا تحرقوہ انزعوہ عنہ وانما دری من القمیص الحرق ببرکتہ
شعر النبی صلی اللہ علیہ وسلم انتہی قال العلماء ما محصلہ انہ صلی اللہ علیہ وسلم انما قسم الشعر بین
اصحابہ لیحفظوہ فتکون برکتہ باقیۃ بین اظہرہم ففیہ التبرک باقتناء شعرہ صلی اللہ علیہ وسلم والمواساۃ بین الاصحاب
فی العطیۃ والہدیۃ وان المواساۃ لا تستلزم المساواۃ وتفضیل من یتولی التفریق علی غیرہ وقال انس بن مالک
رضی اللہ عنہ لثابت ہذہ من شعر النبی صلی اللہ علیہ وسلم فضعہا تحت لسانی قال فوضعتہا
تحت لسانہ فدفن وہی کذلک وفیہ تمسک لکل من حرص علی ادخار من یصل الیہ من ذلک وحفظ
علی الامۃ للتبرک المشاہد یزور وفیہ دلیل للتبرک بفضلات الصالحین مطلقا بل فی امرہ صلی اللہ
علیہ وسلم بقسم شعرہ الکریم بین الناس کما قال المحب الطبری دلیل لانہ من کان یظن فیہ الخیر
ویقتدی بہ یجوز ان یدفع شیأ من ثیابہ او شعرہ علی وجہ التبرک وقال العلامۃ العینی
فی عمدۃ القاری وقد ذکر غیر واحد ان خالد بن ولید رضی اللہ تعالی عنہ کان فی قلنسوتہ شعرات من شعرہ صلی اللہ علیہ وسلم فلذلک
کان لا یقدم علی وجہ الا فتح لہ ویؤید ذلک ما ذکرہ الملا فی السیرۃ ان خالدا سال ابا طلحہ حین فرق شعرہ علیہ الصلوۃ والسلام
بین الناس ان یعطیہ شعر ناصیتہ فاعطاہ ایاہ واوصی عمر بن عبد العزیز ان یدفن معہ شعر کان عندہ من شعر رسول اللہ
صلی اللہ علیہ وسلم وقال اذا مت فاجعلوہ فی کفنی ففعلوا ذلک وروی محمد بن سعد کاتب الواقدی بسندہ فی طبقاتہ وغیرہ انہ لما
احتضر معاویۃ رضی اللہ تعالی عنہ اوصی ان یکفن فی قمیص کساہ ایاہ رسول اللہ وان یجعل مما یلی جسدہ وکان عندہ قلامۃ اظفار رسول اللہ
صلی اللہ علیہ وسلم فاوصی ان یسحق ویجعل فی عینیہ وفمہ وقال افعلوا ذلک بی وخلوا بینی وبین ارحم الراحمین ما اقتنا الصحابۃ وادخار
ما وصل الیہم من شعرہ وظفرہ والتبرک بنخاطہ وبذاقہ صلی اللہ علیہ وسلم غنی عن البیان فان قلت ان المعاویۃ وغیرہ من الصحابۃ
امر اہلہ بوضع اشعارہ صلی اللہ علیہ وسلم معہ فی القبر فمن این ہذہ الاشعار التی نراہا فی ایدی الناس اقول ان ثبوت امر واحد

اواثنين من الصحابة بوضع شعر النبي صلى الله عليه وسلم معه في قبره لايستلزم امر جميع الصحابة بالوضع لان الحكم الخاص لايستلزم العام
كما ان العرف لايثبت بالعرف الخاص تامل فان قلت ان النبي صلى الله عليه وسلم كان لايرى ظله كما هو المشهور والعضو
الذي كان منه صلى الله تعالى عليه وعلى آله وسلم كان كذلك اسے لايرى ظله لان الجزء في حكم الكل فالشعر الذي يكون
منسوبا اليه صلوات الله وسلامه عليه وعلى آله ويرى ظله ليس من عضوه قلت لانسلم ذلك لان الظل انما يرى في الشمس
وكان النبي صلى الله عليه وسلم بظله الغمام لئلا يقع ظله على الارض لان بعض اليهود كان يطئ محل ظلال المسلمين اهانة لهم وكان
صلى الله عليه وسلم افضل المسلمين فظلل الله بالغمام لئلا يوطئ محل ظله والحين لغلبة الاسلام والمسلمين لم يقدر احد على الاهانة لعدم سلطانه
والمسلمون يجب عليهم احترامه وحاشا ان يخطر فعل ذلك في قلوبهم من الايمان وقد لاح لك مما مر من قسم شعره صلى الله
عليه وسلم بامره الشريف كون كل من وصل اليه شئ من ذلك مخصوصا بحق حفظ ما وصل اليه حتما فلا يجوز لاحد ان ينزعه من يده و
يحفظه بنفسه ويؤيد هذا المعنى ما في بيوع فتاوى السراجية من ان بيع شعر الانسان لايجوز والواخذ شعر النبي صلى الله عليه وسلم هدية
ممن عنده واعطاه هدية عظيمة لا على وجه البيع والشراء لاباس به انتهى فينتقل الى ورثته على طبق الارث فان قلت كيف
يورث الجزء الشريف وقد قال صلى الله عليه وسلم لانورث قلت لم نقل يورث جزءه الكريم بل حفظه فان قلت الارث مما يقبل
الانتقال كما في خيار شرط الهداية وغيره وهو الاعيان كما صرح به ابن الهمام في فتح القدير وحق الحفظ ليس بعين قلت قول
المحقق ابن الهمام محمول على الغالب فالمال غالب ما يجري فيه الارث والا فلا تخصيص له بالمال لقوله عليه الصلوة والسلام
من ترك مالا اوحقا فلورثته والحديث اورده صاحب الكنز في كافيه وصاحب الاختيار في المختار وصاحب العناية في العناية
وقال المراد بالحق حق قابل للانتقال بدليل قوله فلورثته وغير واحد من اعاظم العلماء الحنفية قال في العناية حاشية الهداية في
كتاب الجنايات الارث خلافة ذي نسب الميت الحقيقي او الحكمي اونكاحه او ولايه حقيقة اوحكما في ماله اوحق قابل لها اے الخلافة
بعد موته وقد فسرناه في شرح الرسالة في الفرائض وهو كما ترى لاينحصر في المال بل اذا كان حق قابل للخلافة يصح ان يكون
موروثا انتهى والروايات الساكتة عن ذكر هذه الزيادة محمولة على ذكر غالب ما يجري فيه الارث وهو المال كما صرح به في
الارشاد الساري شرح صحيح البخاري لاللتخصيص ويؤيد ذلك حديث اعطاء مفتاح بيت الله لاهلها فجرت حجبا نهم بالارث
فلا يجوز لاحد من الورثة ان يختص بحفظ شعره صلى الله عليه وسلم بلا رضاء سائر الورثة وعلى ولاة الاسلام ان يمنعوه لان حق
الحفظ لكل واحد منهم وما يقصد به الحافظون للشعر الشريف من الهدايا والصلات والنذور والوظائف المقررة من السلطان
والحكام تقسم بينهم على السوية فان ما يصل الى اولاد المشائخ الاموات وما ياتي به الناس على قبورهم فهو حق لورثتهم يجب
بينهم على السوية بين الذكور والاناث فان لم يكن من اولادهم احد لقيم الى خدمة قبورهم فان لم يوجد فعلى فقراء المسلمين
هو المختار كما في عمدة الاحكام وما ذكر فيه من ان النذور التي ياتي بها الناس على قبور المشائخ لايفضل احد من ورثته في
قسمها الا بالعلم والتقوى فمعناه اذا تراضوا على ذلك لتقواه وعلمه كما تشير اليه العبارة وهذا الان المهدين او النافذين انما يهدون
لحافظي شعر النبي صلى الله عليه وسلم والتشريك المطلق يحمل على الاستواء كما في الهبة وهذا هو المفهوم من قوله صلى الله عليه وسلم
لنبي ابي طلحة وكلوا بالمعروف ولا ينكر على ما قلنا في المفروق من ان من وضع درهما اودابة اوثوبا اوغيره على قبر المشائخ

او العلماء كان مباحا لمن اخذه من الفقراء الا اذا نوى خاوما معينا انتهى اويفيد المصير الى نية المهدى عند عدم العرف المعين المرجوع اليه الغير المخالف للنصوص الشرعية ونحن لا نقول بعدم النية بل نقول يجعل نا ويا عرفا كما صرحوا به فى مسئلة حلال الله على حرام ان قلت قد وقع فى بعض كتب الفقه ان النذور والعطايا لا تورث فينبغى ان لا يورث كذلك ما يعطى لزوار الشعر الشريف لكونه نذرا او عطاء اقول نعم ونحن لا نقول بجريان الارث فى النذور والعطاء بل نقول بجريان الارث فى حق الحفظ والجوار المتعلق بالشعر الكريم ثم انه علم من غرض المهدين لهدايا هم الى ذلك الشعر الشريف انهم يهدون لاجل المحافظين والمجاورين له ولا ريب فى ان كل حافظ ومجاور سواء مع غيره فى ذلك فكان حكمه كغلة الوقف الذى يقف الواقف على اولاده اونسله او ذرية فانهم كلهم يستحقونه على السوية ولا يفضل الذكر على الانثى وكحكم الوصية اوصى بها الموصى للاقارب او النساء او الخدم وغير ذلك فانهم على السوية

فصل فى سلخ شهر شوال سنة ستين ومائة والف حين نزلت قريب التتة على ساحل البحر الحلو فى الليلة الاولى رايت فى رؤيائى ان الشيخ الكامل والعلامة العالى قطب الاقطاب غلام محمد معصوم بن حضرت امام العارفين يعنى محمد اسمعيل السهرندى قدس سره جاء الى مع بعض اصحابه وقال اهو متكى على الجدار على ظهره جئتك لازور الشعر الشريف فاشرت الى البيت فراح اليها مع اصحابه ليزور وقد دخل البيت مع اصحابه فمشيت نحوه حتى بلغت الباب وهو كان مشرقيا وكانت العفيفة المسماة بدر النسب من سترشديه واقفة على الباب وهى كانت معى قاصدة الحج من البلد فلما وقفت على الباب قال رحمة الله عليه اخرج هذا الاثر الشريف من البيت فاستيقظت فارغا وتحيرت فيما قال وتفكرت فرايت الاثار الشريف فى السفينة التى كنا فيها راكبين فى البيت وكانت فيها نسوة جالسة ونائمة بسوء الادب والاولاد من الصغار والاطفال كذلك وكان بعض الناس على السطح كذلك فاخرجت الاثر فوضعته على السطح واذا سافرت من التتة من مداين السند وقربت الى البندر المسمى بندر اللاورنكه المشتهر ببندر الكهكراله فى ذى القعدة فى العشر الوسطى سنة ستين ومائة والف نزلت قريب البير على ساحل البحر رايت فى مبشرة بعض الناس من شيوخ بلدى جاء الى فقال جئتك لزيارة الاثر الشريف فنسيت زارام لا واذا سافرت منها وبلغت اليمن سنة احدى وستين ومائة والف نزلت من المركب بعد عيد الاضحى بيوم فى البندر الحديدة من بنادر اليمن فلقينى الفقيه طيب الخطيب ابن عمر الناشرى الشافعى صانه الله تعالى عن صدمات الدهر فاستنزلت الاولاد والحوائج من المركب فانزلت فتفتش وتنقر الدولة الرومى وغيره من تابعيه الحوائج فعلم من الشعر الشريف الذى كان عندنا فلما علم طلب الشعر الشريف وزاره وكان عنده قريب من سادات وبعض من الجهال فطعنوا فيه خصوصا السيد الحاضر فى خدمته طعن فيه غاية الطعن واخرج الشعر من الجلجل الذى صيغ صواغ من المفضة له واخذه باصبعيه السبابة والابهام وحقره ونظر فيه بالحقارة وكنت مغموما حتى مرت ثلثة ايام او اكثر فاذا غضب الدولة واخرجه من الحديدة فقال الفقيه ظهر من خوارق عادة عضو النبى عليه افضل الصلوات واكمل التحيات ومنذ وقع هذا الشعر الشريف فى يدى ما رايت عسرا انما يدور على دائما بركة ويسر وخير فى الظاهر والباطن وخلصت من الهلاك والغرق فى البحر الزخار ببركته وكثيرا ما رايت من الخوارق منه اقامنا الله تعالى على الصدق واليقين فى نبيه صلى الله عليه وسلم واثاره الى يوم الدين فان قلت ان الرؤيا خيال من الخيالات فليس بمعتبر قلت وان كان خيالا لكن ليس من الخيالات التى لم يكن لها فى نفس الامر وجود لان الرؤيا الصالحة ثابتة بالحديث منه عليه افضل الصلوات واكمل التحيات خصوصا فى الباب روى فى الصحيح عن النبى صلى الله عليه وسلم الرؤيا الصالحة جزء من ستة

واربعين جزأ من النبوة وفايدة الحصران مبداء امر النبي عليه من الصلوات اتمها ومن التحيات اعمها كان بالرويا الصالحة ستة شهر
حتى روى ان النبي صلى الله عليه وسلم مارای رویا الا جائت مثل فلق الصبح وروى الترمذي عن ابي هريرة انه قال قال رسول الله
صلى الله عليه وسلم ان الرسالة والنبوة قد انقطعت فلا رسول بعدی ولا نبی قال ففزع الناس فقال رسول الله صلى الله عليه
وسلم ولكن المبشرات قالوا يا رسول الله وما المبشرات قال رويا المسلم يراها الرجل او ترى له وهي جزء من النبوة وروى في جامع
الصحاح عن ابی هريرة قال سمعت النبي صلى الله عليه وسلم يقول لم يبق من النبوة الا المبشرات قالوا وما المبشرات قال الرويا
الصالحة زاد مالک من رواية عطاء بن يسار يراها الرجل المسلم او ترى له وقال الله تعالى اخبارا عن يوسف على نبينا وعليه الصلوة والسلام
انی رایت احد عشر کوکبا والشمس والقمر رايتهم لی ساجدين فلما خر ابوه واخوته بين يديه سجدا قال هذا تاويل رویای من قبل قد جعلها
ربی حقا وقال تعالى اخبارا عن ابراهيم على سيد السفراء وعليه الصلوة والسلام یا بنی انی اری فی المنام انی اذبحک فلما اراد ذبح
ابنه كما راى في المنام ناداه الله تعالى يا ابراهيم قد صدقت الرويا واعلم ان الرويا ثلثة اقسام رویا من الله جل مجده وهي المبشرات
وحيا الى انبيايه والهاما الى اوليايه وبشراه الى الصالحين ورويا النفس وهي التي يحدث الرجل بها نفسه في اليقظة ورويا من
الشيطان وهي المفزعة تخويف الشيطان عصمنا الله سبحانه وتعالى بفضله واحسانه واجنبنا عنهما بلطفه وامتنانه وما ترى في
رويا ک الصالحة ارجو من ان يكون من المبشرات على ما شرحناه وفي جامع الصحاح عن ابی هريرة قال قال رسول الله
صلى الله عليه وسلم اذا اقترب الزمان لم يكد تكذب رويا المومن ورويا المومن جزء من ستة واربعين جزء من النبوة فلا تكذب وقد قلت
لم تكن لها في نفس الامر وجود الا ان الصورة المرئية في المنام هي صورة مثالية لا غير والصور المثالية وان كانت من عالم الخيال لكن
ليس من الخيال المفترض العقلي الذي يفترضه العقل قال حجة الاسلام الامام ابو حامد الغزالي رحمه الله تعالى اعلم ان الخلاف في
روية الله تعالى في المنام غير منصور بعد الكشف عن حقيقة هذه المسئلة فانا نطلق القول بان الله تعالى يرى في المنام كما نطلق
انه يرى رسول الله صلى الله عليه وسلم في المنام لكن من لا يفهم معنى الروية لرسول الله صلى الله عليه وسلم كيف يفهم معنى الروية
للحق سبحانه انتهى قوله والحاصل ان معرفة حقيقة الرويا موقوفة على معرفة عالم المثال والآن نحن نذكر نبذا منها مناسبا للباب اعلم ان
للوجود في الظهور مراتب الاولى منها التعين الاول وهو عبارة عن علمه تعالى لذاته وصفاته وجميع الموجودات على وجه الاجمال من
غير امتياز بعضها عن بعض وهذه المرتبة تسمى بالوحدة والحقيقة المحمدية والثانية منها التعين الثاني وهو عبارة عن علمه تعالى لذاته
وصفاته وجميع الموجودات على طريق التفصيل وامتياز بعضها عن بعض وهذه المرتبة تسمى بالواحدية والحقيقة الانسانية والثالثة
منها مرتبة عالم الارواح وهي عبارة عن الاشياء الكونية المجردة البسيطة التي تظهر على ذواتها وامثالها وتسمى بعالم الامر
والرابعة منها عالم المثال وهي عبارة عن الاشياء الكونية المركبة اللطيفة التي لا تقبل التجزي والتبعض ولا الخرق والالتيام والخامسة
منها عالم الاجسام وهي عبارة عن الاشياء الكونية المركبة الكثيفة التي تقبل التجزي والتبعض والخرق والالتيام وهذه المرتبة تسمى
بعالم الشهادة واذا عرفت هذا فاعلم ان عالم المثال اوسع من عالم الشهادة لانه يشتمل على صور ما في العالم الجسماني وهو اول مثال صوری
لما في الحضرة العلمية ولهذا يسمى بعالم المثال فليس معنى من المعاني والارواح من الارواح ولا جسم من الاجسام الا وله صورة مثالية مطابقة
لكمالاته فالعرش والكرسي والسموات السبع والعناصر الاربع وما فيها يشتمل عليها عالم المثال ومن هذا قال ارباب الشهود ان العالم

الحسی بالنسبة الی المثالی کحلقة ملقاة فی بیداء لانهایة لها وهذا العالم خلق برزخا بین عالم الامر والخلق للحکمة وهی ان عالم الارواح لما
کان متقدما بالوجود والرتبة علی عالم الاجسام وکان الامداد الربانی الواصل الی الاجسام موقوفا علی توسط الارواح بینها وبین الحق و
تدبیرها اعنی تدبیر الاجسام مفوض الی الارواح ولکن للمباینة الذاتیة بین المرکب والبسیط تعذر الارتباط بین الارواح والاجسام
لان الارواح کلها بسیطة والاجسام مرکبة فلا مناسبة بینهما ولا ارتباط ولما لم یکن ارتباط لایحصل التاثیر والامداد ولا استمداد فخلق الله
جل مجده عالم المثال برزخا جامعا بین عالم الارواح وعالم الاجسام لیصح ارتباط احد العالمین بالاخر فیتاتی حصول التاثیر ووصول
الامداد والتدبیر وظهور جبرئیل بصورت دحیة الکلبی وبصورة اخری کان بالصورة المثالیة وظهور الجن والملائکة یکون بصورة
هذا العالم وظهور الاولیاء من الابدال فی آن واحد فی امکنة مختلفة بصور مختلفة کان بصور مثالیة قال بعض المشائخ وهم سبعة
رجال یسافر احدهم من موضع ویترک فیه جسدا علی صورته بحیث لایعرف احد انه فقد وذلک معنی البدل لاغیر وهم علی قلب
ابراهیم علیه السلام انتهی وهذا لیس ببعید لان النفوس الانسانیة الکاملة وان کانت لها اجسام مادیة لکن یتشکلون باشکال غیر
اشکالهم المحسوسة فی هذه الدار لقوة انسلاخهم من ابدانهم وبعد انتقالهم الی الاخرة ایضا لازدیاد تلک القوة بارتفاع المانع البدنی
ولهم الدخول فی عالم الملکوت کلها کدخول الملائکة فی هذا العالم والتشکل بالاشکال ولهم ان یظهروا فی خیالات المکاشفین کما
تظهر الملائکة وقد یفرق بینهم وبین الملائکة اصحاب الاذواق بموازینهم الخاصة وقد یلهمهم الله جل مجده ما یحصل به العلم بهم وقد یحصل
العلم باخبارهم بانفسهم ورویة الاشیاء فی المنام تکون بصور مثالیة حتی رویة الله تعالی لان الله تعالی لایری فی الدنیا بحاسة
البصر لقوله تعالی لا تدرکه الابصار ورویته فی النوم لیس الا بالصورة المثالیة والاحادیث الدالة علی ثبوت صورة تعالی
کقول السید السفراء فداء علیه امهاتنا والآباء خلق آدم علی صورة الرحمن ورایت ربی فی احسن صورة ورایت ربی بصورة
شاب واشباهها والاقوال الصادرة من المشائخ الدالة علیها محمولة علی الصورة المثالیة لاصورة الذات اذ الذات لاصورة
لها الامن حیث التجلی بالمثال ولله المثل الاعلی فی مرتبة التشبیه ورویة سید السفراء فی لیلة واحدة فی الف موضع فی الف صور
مختلفة یکون بصورة مثالیة والظهور بهذه الصورة لیس بانقلاب من الذات الی الصورة الا تری ان بعض الاولیاء یظهر بصور
مثالیة مختلفة فی اماکن متعددة فی زمان واحد مع ان وجوده الشخصی یکون فی موضعه المالوف ولو کان ظهوره بالانقلاب لما کان
وجد فی الموضع المالوف وما کان ظهوره الا فی موضع واحد لان الشخص الواحد کیف یمکن ان یری فی آن واحد بصور مختلفة
فی اماکن متعددة وایضا ان تمثل جبرئیل علیه السلام کان بصورة دحیة الکلبی للنبی صلی الله علیه وسلم من غیر انقلاب ذاته الی
صورة الدحیة لانه کان فی سدرة المنتهی وظهرت تلک الصورة مثالا مؤدیا من جبرئیل الی افضل البشر علیه افضل الصلوات
واکمل التحیات ما اوحی علیه وکذلک قوله تعالی فتمثل لها بشرا سویا فاذا لم یکن انقلاب الذات الی الصورة فالظهور بالصور
المثالیة لیس بمستحیل لبقاء علی ماهی علیه کالخلع واللبس عندنا وظهور الجنة والنار ووسعتها وما فیهما من النعم والالم وغیر ذلک فی حق من
کان فیهما للاولیاء فی المنام او الیقظة بالکشف کان بصور مثالیة ولا یذهب علیک ان ابلیس علیه اللعنة قد یظهر للجهال ویخاطبهم
انه الحق طلبا لاضلالهم حتی یظنوا انهم یرون الحق ویخاطبهم ویکلمهم ویسمعون منه لیس له قدرة ووسعة الی ان یظهر بصورته علیه
افضل الصلوات واکمل التحیات وذلک لان الله تعالی له ظهورات متعددة وتجلیات مختلفة کما تشعر به الاحادیث رایت

ربی فی احسن صورۃ وبصورۃ شاب وفرس لوسعۃ بیداء الظھور وعدم تعین الظھور وفقد حصر التجلیات یفقد الاشتباہ لہذا یظہر بہم ویضلھم
واما النبی صلے اللہ علیہ وسلم فلہ صورۃ معینۃ فظہورہ بصورتہ صلے اللہ علیہ وسلم یوجب الاشتباہ وایضا ان النبی صلے اللہ علیہ وسلم
مظہر لاسم الھادی والشیطان علیہ اللعنۃ مظہر لاسم المضل ضد ذلک الاسم والضد ان لایجتمعان فعصم اللہ تعالیٰ صورتہ من ان
یظہر بہا الشیطان لبقاء الاعتماد علی ہذا المظہر المقید للاسم الھادی وظہور حکم الھدایۃ فیمن شاء ہدایتہ صلے اللہ علیہ وسلم ولولا
ذلک لما بقی الاعتماد ولم یظہر سر قولہ تعالیٰ وانک لتہدی الی صراط مستقیم فاذا لم یکن لہ سبیل الی الظہور بصورۃ خیر الوریٰ فلاشک
فے ان یراہ الناس ومنع ظہورہ بصورتہ انما بصورۃ شبیہۃ بصورۃ الثابتۃ حلیتہا بالنقل الصحیح من کتب الاحادیث والی ذلک
اشار فی الاحادیث عن عبد اللہ بن مسعود رضی اللہ تعالےٰ عنہ ان النبی صلے اللہ علیہ وسلم قال من رانی فی المنام فقد
رانی حقا فان الشیطان لایتمثل فی صورتی اے من رانی فی المنام بہذہ الصورۃ الظاہرۃ المحسوسۃ المتحلیۃ بہذہ الحلیۃ
فقد رانی حقا علے ما انا علیہ فان الشیطان لایتمثل بی اے فی ہذہ الصورۃ وعن ابی قتادۃ الانصاری ان رسول اللہ صلے اللہ
علیہ وسلم قال من رانی فقد رای الحق وعن ابی ہریرۃ ان رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم قال من رانی فے المنام فکانما رانی
فی الیقظۃ فان الشیطان لایتمثل بی فعلی ہذا لو راہ احد فی صورۃ مخالفۃ لصورتہ التی کان علیہا لم یکن راہ صلے اللہ علیہ وسلم
مثل ان یراہ اصفر او احمر جدا او طویلا او قصیرا کذلک او شیخا او غیر ذلک صفۃ منکرۃ مخالفۃ لحلیتہ علیہ افضل الصلوات
واکمل التحیات وجزم الرائے فی انہ راہ صلے اللہ علیہ وسلم لیس بحجۃ لوجود المکذب قال بعض المشائخ رحمہ اللہ تعالےٰ اذا کان
المثال المعتقد علے غیر صورتہ فقد یکون صادقا وقد یکون کاذبا فعلامۃ المثال الصادق واللہ اعلم ان یکون الرائی موحد
الا زندیقا وملحدا خالیا عن جمیع البدع والاہواء الفاسدۃ ومواظبا علی طریقۃ السلف الصالح ومعتقدا ظاہرا وباطنا فان اللہ
جعل ہذا المثال المعتقد المرئی صورۃ الاسلام والدین والشرع بالنسبۃ الی حالہ او الی الموضع الذی رائی فیہ المثال یعرفہ
بعض احوالہ وفے قدرۃ اللہ تعالیٰ ان یخلق ہذا المثال واسطۃ بینہ وبین العبد فی تعریف بعض الامور فی ایصال الحق بہ الیہ
وہو موجود فکیف ینکر امکانہ وعلامۃ المثال الکاذب ان یکون الرائے علی غیر طریقۃ السلف واعتقادہم فتکون رویۃ ہذا
ہذا المثال لمراد استدراجا فی حقہ نعوذ باللہ من سخط اللہ تعالیٰ انتہی وعلامۃ صدق رویۃ اللہ تعالیٰ فے الصورۃ المثالیۃ بان
یعرف الرائے وینحرف وینزجر عما ہو مخالف الشرع ویضمحل منہ رسوم البشریۃ آنا فآنا الی ان یبقی باللہ وقد الہم الیّ فی
حالۃ التسوید ان النبی علیہ من الصلوات اتمہا ومن التحیات اعمہا اذا راہ الناس فے صورۃ امرد وبئی یروہ فی صورۃ
حقۃ التی کان علیہا لان رویتہ بہذہ الصورۃ لیس رویۃ صورۃ مخالفۃ لحلیتہ صلے اللہ علیہ وسلم وعالم المثال لوسعۃ وفقد
لنسبۃ الماضی والمستقبل والحال الیہ یتسع جمیع الصور فے آن واحد واعلم ان رویۃ اللہ جل مجدہ ورویۃ الملائکۃ والانبیاء والصلحاء
علے ضربین الاول یرون علے صورۃ حسنۃ علے غایۃ الکمال والثانی یرون علے صورتہ قبیحۃ ناقصۃ غایۃ القبح والنقص وہذین
الامرین الحسن لتعظیم الدین والحق وکمالہ والقبح لاظہار الباطل والشر وما لایرضی اللہ تعالیٰ بہ وذلک راجع الی حالین الی
حال الرائے فی نفسہ والی الموضع الذی رائے فیہ ذلک فالحق والملائکۃ والانبیاء علیہم الصلوۃ والسلام والصلحاء فی ذلک الموضع
علے وفق الصورۃ التی راہا من الحسن والقبح فانقلت ان راہ الاولیاء فی المنامات کان الہاما والالہام کیف ما کان فی النوم

او الیقظة لیس بحجة علی ما قال فی التوضیح فما فائدت ما ذکرت قلت الالهام وان لم یکن حجة یستحسن بل یستحب العمل بقول المحقق العارف بالله تعالیٰ العامل علی طبق ظروف مبنیة شرعیة علی صاحبها الصلوات والتحیات اذا قال الهم الی کذا او کذا لان الالهام من المبشرات الثابتة بقول افضل البشر لانه قال لکن المبشرات قالوا یا رسول الله وما المبشرات قال رویا المسلم الخ فاذا ثبت وجوده بقوله علیه افضل الصلوات واکمل التحیات یستحسن بل یستحب العمل علیه بعد عرض ما الهم الیه علی محک تجربة الکتاب والسنة والاجماع والقیاس وموافقته علی ظروفها والا فلا عمل علیه وذکر الشیخ عبد الحق الدهلوی فی شرح فتوح الغیب ان رویا الانبیاء والاولیاء فی حکم الیقظة حتی اذا امروا بشئ فی المنام وجب علیهم امتثاله واذا نهوا عن شئ لزمهم اجتنابه کما بین فی سیرهم الحمد لله اولا وآخرا والصلوة والسلام علی مظهره الاتم کذلک وعلی آله وصحبه فی کل وقت وحین اللهم تقبل منی هذه البضاعة المزجات الرخیصة وامنن علی بالطافک الانیقة انک قلت ادعونی استجب لکم انک لا تخلف المیعاد وصلی الله علی سیدنا محمد وعلی آله والاصحاب الی ان یحشر الناس للحساب فایدة جدیدة فی خوارق عدیدة منها ان النار وقعت فی الشکارپور احترق بها نصف البلد او اقل منه تقریبا وما تعدت النار الی دار الفقراء ببرکات الشعر الشریف ومنها ان النار لما التهبت واخذ التهابها جو السماء وصار الهواء کالنار محرقة قصدنا البیت الشریف الذی کان فیه شعر الشریف فما وجدنا فیه حرارتها فاستر حنا فی جواره ومنها ان الشکارپور کان من صدمات الزمان ونکبات الدوران اکثر هربیة حتی کان وداب اهلها فی السابق الفرار منه عند النوازل وترک الاموال والضیعات الی غیر ذلک ولما تمکن نزول الشعر الشریف ذهب منهم الروع وتمکنوا فی اماکنهم مع امتهم النوازل الهائلة والصدمات الغایلة بحرمة الشعر الشریف وذلک معروف مشهور بین الناس من الاسافل والاعالی ومنها ان بعض اخواننا فی الله المحب الصادق فیض الله وفقه الله لما یحب ویرضی کان قاصد البکر من طریق البحر وکان الشعر الشریف عنده فی السفینة فهبت الریح وتلاطمت امواج البحر حتی کادت السفینة الی الغرق فظهر خرق عادة من الشعر الشریف فنجوا بحرمته من الغرق والهلاک ومنها ان الحق سبحانه خصنی به وتفضل به علی ما عادانی احد وما بغی علی نفس الا وقد ابتلی ببلیة وذل وهلک وذلک مشهور بین الناس کطلوع الشمس نصف النهار وله خوارق عزیزة لا تعد ولا تحصی وفیه کفایة لمن له قلب سلیم ولله الحمد ؕ

مکتوب چهل ودوم

از مکتوبات قدسی سمات قبله طالبان خدا حضرت ایشان ما که بنام بعضی دوستان صدور یافته در بیان شرح بیت ابن فارض مصری در تحقیق حقیقت عدم جزع واسامی نفس وما یناسب ذلک ؕ

بسم الله الرحمن الرحیم - الحمد لله الکاشف المعانی الحقیقة الی مظاهره التامة والصلوة والسلام علی مرسله المجتبی محمد وعلی آله واصحابه الی یوم القیمة اما بعد قد سال بعض المحبین عن الفقیر الی الله الکامل فی النقصان فقیر الله بن عبد الرحمن الحنفی الروتاسی الشکارپوری عامله الله تعالیٰ بلطفه الخفی الوفی شرح بیت ابن الفارض المصری رحمه الله مع ان الشرح قد سبقوا نی

به وانا مابادرت اليه لغرض اذا العت فى سياق مرامه فى بيان ابهامه فقدمت اليه مستعينا بالله وحسن توفيقه وسميت بموہب البارى
وہا انا اشرع فيما ينبغى للتوضيح ليظهر به السقيم من الصحيح اعلم ان النفس احدى اللطايف العشرة المودوعة فى الانسان وہى الجوہر البخارى
اللطيف الحامل لقوة الحيوة والحركة الارادية وسماہا الحكيم بالروح الحيوانية وہى الواسطة التى بين القلب وبين البدن ولها اعتبارات
باعتبار الميل الى الطبيعة وامرہا باللذات والشهوات الحسية وجذب القلب الى الجهة السفلية تسمى بالنفس الامارة قال الله
تعالى ان النفس لامارة بالسوء فہى ماوى الشر ومنبع الاخلاق الذميمة والافعال السفيهة وبهذا الاعتبار ہى اخس اللطائف فى الابتدا
وباعتبار تنورہا بنور القلب وتنبهها عن سنة الغفلة وتيقظها وبدء صلاح حالها وترددہا بين جهتى الربوبية والخلقية وتداركها
نور التنبيه الالهى كلما صدرت منها سيئة بحكم جبلتها الظلمانية وسجيتها واخذہا لوم نفسها وتوبتها عنها مستغفرة راجعة الى باب الغفار الرحيم
تسمى بالنفس اللوامة قال الله تعالى ولا اقسم بالنفس اللوامة وہذه ملائمة لعموم المؤمنين وباعتبار تنورہا بنور القلب واتمام
نورہا بنوره وانخلاعها عن صفاتها الذميمة وتخلقها بالاخلاق الحميدة وتوجهها الى جهة القلب بالكلية ومتابعتها له فى الترقى
الى جانب عالم القدس وتنزہها عن الرجس ومواظبتها على الطاعات وسكونها الى حضرت رفيع الدرجات حتى خاطبها الله
جل مجده يا ايتها النفس المطمئنة اى التى نزلت عليها السكينة وتنورت بنور اليقين فاطمأنت الى الله تعالى من الاضطراب
ارجعى الى ربك فى حال الرضاء اذ اتم لك كمال الصفات فلا تسكنى اليه ارجعى الى الذات فى حال الرضى الذى ہو
كمال مقام الصفات والرضى عنها لا يكون الا بعد رضى الله عنها كما قال عز من رضى الله عنهم ورضوا عنه فادخلى فى عبادى اى
فى زمرة المخصوصين بى من اہل التوحيد الذاتى وادخلى جنتى المخصوصة لى اى جنة الذات تسمى بالنفس المطمئنة فهى الآن
تصير من اشرف اللطائف وتنقطع عن القلب بل عن جميع اللطائف وتترك المتابعة بل تكون جازعة على الحالة التى
كانت من قبل بعدم الحصول لها ہذه الدرجة الاعلى والرتبة القصوى اذا عرفت ہذا فنقول ان قول الشيخ رحمه الله تعالى
شعر ونفسى لم تجزع باتلافها اسا ۔ ولو جزعت كانت بغيرى تاست صدر منه اخبارا عن حاله اى نفسى لم تجزع بسبب
اتلافها نفسها وفوات مقتضياتها الخسيسة الدنية الرذيلة اسا اى حزنا لانها كانت تابعة للقلب وہو الحقيقة الجامعة بين
عالمى الامر والخلق وصارت بتبعيتها له من اہل اليقين لفنائها فى الصفات على الاجمال ولو جزعت الآن بعد فنائها فى
الصفات وانتهاء السير فى الله بالسير الاجمالى كان لحصول السير فى الاقربية بالسرعة وہو الفناء فى الذات البحت العارية عن
الصفات المعبر بمقام لا مقامية لضيق العبارة وكانت فى الجزع بالغير متاسية ومقتدية اى متاسية بالغير الذى يكون فى
ہذه الدرجة مشاكلا لها فرادة فى الجزع فجزعت والى ما قلنا يشير بعض ابيات قصيدة اليائية قصيده سلكت كل مقام فى
محبتكم ۔ وما تركت مقاما قط قدامى ۔ وكنت احسب انى قد وصلت الى اعلى دا على مقامى بين اقوامى ۔ حتى بدا لى مقام لم
يكن اربى ولم يمر بافكارى واوہامى ۔ الكان منزلتى فى الحب عندكم ۔ ما قد رايت فقد ضيعت ايامى ۔ منية ظفرت بها زمنا ۔ واليوم
احسبها اضغاث احلامى ۔ وجرى على ہذا الحال فى الحصار كى حين كنت مشغولا فى طلب العلم فى خدمت مولينا الفاضل العلامة
حاوى المنقول والمعقول محمد صادق بن ونيدار النيكتهارى الحصار كى وكان فى خدمته الفقيه عبد الله النيكهارى الكندباغى
يقره عليه المطول فى المعانى فجاء فى بعض الامثلة ہذا الشعر شعر فيا وطنى فاتنى بك سوابق من الدہر فلينعم لساكنك البال ۔

الذی فی الشعر لوجدان الحلاوة فظهر لی مرتبة اعلی عما کنت فیها فاشتاقت للعروج الیها وکنت اکره هذا البیت ایاما وقد یکون الجزع بعد الوصول الی الدرجة الاعلی لانها اذا وصلت وفنیت فی الصفات والذات ورضی اللہ جل فی جلالہ عنها وہی رضیت عنہ فظہر لہا ان المرتبة الاولی انقص من ہذہ فجزعت بعدم وصولہا الی ہذہ المرتبة من قبل والیہ اشار قول سید السفراء فداہ علیہ امہاتنا والآباء الذی رواہ البخاری عن ابی ہریرة واللہ انی لاستغفر اللہ واتوب الیہ فی الیوم اکثر من سبعین مرة والذی رواہ المسلم عن اغر المزنی انہ لیغان علی قلبی وانی لاستغفر اللہ فی الیوم مائة مرة لانہ صلی اللہ علیہ وسلم کان ینتقل من حالة الی حالة اخری ارفع من الاولی فکان استغفارہ لذلک یعنی لتوقفہ وظنہ انہ الحالة الاعلی وہذا المعنی ہو الاولی لمطابقة قولہ تعالی وللآخرة خیر لک من الاولی ای الحالة الاخیرة وہی التجلی للاخیر لک من الحالة الاولی وہی التجلی للاولی وقد یکون الجزع بردہ الی القبض وذلک لان المحبوب الذی سبق جذبہ وکشفہ اجتہادہ کوشف بالتوحید الذاتی اولا ورفع غطاءہ لیتعشق ثم ردہ الی الحجاب وطریقہ الی تجلی حضرت الذات لیشد شوقہ ویلطف سرہ وتذوب انانیتہ بنار الشوق فبعد ہذا فتح طریقہ ورفع حجابہ بالکلیة وکوشف بالحق الصرف لیکون ذوقہ اتم وکشفہ اکمل وکان النبی علیہ من الصلوة اتمہا ومن التحیات اعمہا فی ہذا الاحتجاب یصعد الجبال لیرمی بنفسہ والی ہذہ الحالة تشیر الآیة المذکورة ایضا ای للحالة الاخیرة وہی التجلی بعد الاحتجاب واشتداد الشوق خیر لک من الحالة الاولی لان التلوین یلحقک فی الاولی لا فی الثانیة وقد یکون الجزع فی السیر عن اللہ باللہ عند الرجوع الی مقام العدالة وہو القلب لتکمیل الناقصین وذلک لانہا تری الکثرة فتحسب انی قد ردت فتجزع قال الشیخ عبد الرزاق الکاشی فی تاویلاتہ سمعت شیخنا المولی نور الدین عبد الصمد قدس اللہ روحہ العزیز عن ابیہ انہ کان بعض الفقراء فی خدمة الشیخ الکبیر شہاب الدین قدس اللہ روحہ فی مقام شہود الوحدة ومقام الفناء ذا ذوق عظیم فاذا ہو فی بعض الایام یبکی ویتاسف فسالہ الشیخ عن حالہ فقال انی حجبت عن الوحدة بالکثرة ورددت فلا اجد حالی فنبہہ الشیخ علی انہ بدایة مقام البقاء وانہ حالة اعلی وارفع من الحالة الاولی وآمنہ وقد یکون الجزع فی حالة الصحو بعد المحو لظاہر قولہ علیہ الصلوة والسلام انہ لیغان علی قلبی عن شہود ربی فی مقام جمع الجمع الذی لا یحجب الکثرة عن الوحدة ولا تمنع الوحدة عن الکثرة لکونہ مقام العدالة والدعوة الی الحق بخلاف حالة المحو فعلی جمیع التقادیر ان النفس تابعة للقلب المطمئن فی الفناء لم تجزع واذا حصل لہ الفناء والبقاء ورضی اللہ عنہا واجتبائیہ لہا من بین اللطائف افردت عن المتابعة لعلو درجتہا فتکون مقتدیة ومتابعة بالغیر الذی تکون لہا مناسبة بہ فی تلک المرتبة بالجزع المفسر علی جمیع التقادیر وغیر ذلک ولا یذہب علیک ان بعض الاولیاء یکون تحت قدم ابینا آدم علی سیدنا وعلیہ الصلوة والسلام وبعضہم تحت ابینا ابراہیم علی اشرف نبینا الوراء وعلیہ الصلوة والسلام وبعضہم تحت قدم موسی علی سید الانبیاء وعلیہ الصلوة والسلام وبعضہم تحت قدم عیسی علی نبینا وعلیہ الصلوة والسلام وبعضہم تحت قدم خاتم فص الرسالة علیہ وعلی آلہ الصلوة والسلام ولہ الجامعیة التامة اذا عرفت ہذا فاعلم ان الولی اذا وصل الی مقام من المقامات تکون احوالہ وواقعاتہ مناسبة بواقعات متبوعة مثلا اذا کان فی مرتبة القلب یکون تحت قدم آدم علی سیدنا وعلیہ الصلوة والسلام فتکون احوالہ وواقعاتہ مناسبة لہ ویسمی آدمیا وعلی ہذا القیاس الی آخر المقامات وآخر المقامات لمحمدی المشرب لوقوعہ تحت قدم سید الکل محمد المصطفی علیہ وعلی آلہ الصلوة والسلام الی یوم

الجزاء ولهذا الولی استعداد تام بل اتم وکما ان هذه الانبیاء لهم مقامات لغیرهم ایضا مقامات لکن غیر مستقلة انما هی مندرجة فی هذه المقامات بعضها تحت بعض کما لا یخفی علی من له سریع الکشف وحدة بصر البصیرة ولهذا السر بعث الانبیاء لتقریر شرع سابق هذا فاذا کشف عنک الغطاء وظهرت لک حقیقة المعنی نرجع الی اقوال الشراح قال بعض الشراح من القدماء المراد بقوله بالغیر ایوب علی نبینا وعلیه الصلوة والسلام وقال الشارح الآخر وهو الفقیه الفاضل العلامة البرهان ابراهیم بن عبد الرحمن الناشری الیمنی واما قول الشیخ یعنی بالغیر ایوب صلوات الله وسلامه علی نبینا وعلیه فلا مسوغ له عندی بل عند من له ادنی ذوق اے لانه لم یصح لدینا وقوع جزع من نبیه ایوب بدلیل لکتاب ولا سنته بل الذی صح ثبوت عصمته کغیره من الانبیاء ولو کان لکان نقصا کلا و حاشا من ذلک بل الواضح المقرر ان الله تعالی جعله قدوة للصابرین علی ما بهم لیتاسوا به فی قوة الصبر واما اهل الجزع فلیسوا من ذلک التاسی فی شے انتهی کلامه واقول قال الله تعالی وایوب اذ نادی ربه انی مسنی الضر وانت ارحم الراحمین فاستجبنا له فکشفنا ما به من ضر الآیة انا وجدناه صابرا نعم العبد انه اواب وقال الله واذکر عبدنا ایوب اذ نادی ربه انی مسنی الشیطان بنصب وعذاب الآیة علم من قوله تعالی مسنی الضر الجزع صریحا لیس فیه الخفاء ومن قوله انا وجدناه صابرا منافیا منصوصا علیه فالنکتة فی الباب علی ما قال الشیخ حسین واعظ فی تفسیره المسمی بالحسینی ان الشیطان اللعین جاء الیه فقال اسجد الی حتے اخرجک من البلاء فشکی ایوب الی الله تعالے من ضر الشیطان الرجیم لا من ضر ما ابتلی به انتهی کلامه ملخصا معربا والی ما قال المفسر تشیر الآیة الثانیة وقال الشیخ فے تفسیره ایضا ناقلا عن بحر المعانی ان بشریته صلوات الله وسلامه علی نبینا وعلیه من الضر الجسمانی کانت جازعة واما روحانیته کانت ناظرة الی جمال المبتلی وتحسب وتری کمال عنایته فی البلاء انتهی کلامه هذا القول لب الحقیقة لان للباطن طورا وللظاهر طورا وکل واحد منهما لیس سا تر الآخر قیل خواجة نقشبند ما رایت فی حجک من العجائب فقال رایت شابا بائع واشتری فی سوق منی کذا وکذا من الدراهم والدنانیر ولم یغفل عن ذکر الله تعالی ساعة وجاء فی الحدیث ان النبی صلے الله علیه وسلم کان فے جمیع الاوقات مشغولا بذکر الله تعالی فعلم مما ذکر ان الجزع ظهر منه کما ان الصبر بدا منه ولیس بممنوع جمعهما فے شخص واحد علے ما قلنا فاذا وجدا فیه فهو متبوع فیهما والجزع لیس بمحتک للعصمة خصوصا الجزع المعلوم لانه لیس بذنب لا صغیرة ولا کبیرة وما قال به احد من الائمة المتقدمین والمتاخرین والکبیرة علی ما علیه المحققون کل ذنب اوعد علیه بالنار والعذاب الشدید فے القرآن او السنة الصحیحة المعروفة عند المحدثین او سمی مرتکبه کافرا کتارک الصلوة او شرع علی مرتکبه حد کالزنی والسرقة اوکان مساویا او اکثر شرا من هذه المذکورات فی حکم بداهة العقل کالاشراک بالله عبادة و استعانة فی الرزق والشفاء وغیرهما وقتل النفس بغیر حق وسب الرسول والقرآن والملائکة وانکارها والاستهزاء بها والزنی واللواطة وشرب المسکر وقطع الطریق والغصب والغلول وشهادة الزور والیمین الغموس وقذف المحصنة واکل مال الیتیم ظلما وعقوق الوالدین وقطع الرحم وتطفیف الکیل والوزن والربا والفرار من الزحف والکذب علی النبی صلے الله علیه وسلم والرشوة فی الحکم ونکاح المحارم والقیادة بین الرجال والنساء والسعایة عند السلطان لیقتل او ینهب وترک الهجرة من دار الکفر وموالاة الکفار والقمار والسحر فکل ذلک من الکبائر والصغیرة کل ما نهی عنه الشرع او خالف مشروعا او رفع طریقة ماثورة فی الدین والحاصل ان الجزع ما عرف ذنبا فی الشرع فلا یکون مهتک العصمة ولا یکون نقصا کلا لانه لیس بمسقط للعدالة ولا بعضا لعدم

كونه صغيرة فما وجد الغابيد ان الجزع لا يجمع مع الصبر فى شخص واحد فنقول الجمع ليس بمستحيل بالنكان الجزع بصدمة الشيطان وضره اوكان بشرية وظاهر نفسه جازعة وجرى على لسانه رب انى مسنى الضر وانت ارحم الراحمين وباطنا مطمئنا مشغولا بمشاهدة جمال المبتلى وجلاله وماكان فارقا بين القهر واللطف والرفق والعنف والنعمة والبلاء والشدة والرضاء وكانت محبته منتفرة مع الاضداد وشعر هوائى له فرض تعطف ام جفاء * وشربة عذب تكدر ام صفا * وكلت الى المحبوب امرى كله * انشاء احيانى و انشاء اتلفا * فاذا هو صار متبوعا بهما للمشاكلة صاحب القدم وانكان صاحب القدم غيره فنقول الشيخ يعنے بالغير ايوب صلوات الله وسلامه على نبينا وعليه وقع على المشاكلة شعر من مذهبى حب الديار لاهلها وللناس فيما يعشقون مذاهب هذا لانه طريق العدالة ومتوسط بين الافراط والتفريط فى الباب والله تعالىٰ اعلم بالصواب ولايخفى عليك ان الفقيه الفاضل العلامة البرهان ابراهيم قال ولوجزعت كانت بغيره تاست اے لوقدر عليها جزع ماكالم مثلا حيث يجوز طرة على الاولياء وكانغان الذى يستغفر منه النبى فهى فى هذه الحالات وان كانت مناسبة لغير مقامه فهى متابية اصلا بمقام الثبوت اذ الاحكم لانادر فبقى مقامهما مقامهما اذ لا تاسى بغير اصلا انتهى كلامه والفقير الى الله بل عجده يقول ان فسر اللمم بصغار الذنوب واراد بالغين الخواطر وخطرات الشهوات والنوازع الميل والارادات اورؤية العبادات او تقصير الطاعات او عجزه عن شكر المنعم فى الحالات ونحوها كما فهم من سياق كلامه فهى من تفسيرات اهل الظاهر وتاويلاتهم فلا مسوغ لها فى كلام المحققين لمن اهل الحقيقة وان اراد باللمم الجنون والسكر وبالغين ايضا السكر الذى يحصل فى طريق المحبة حتى يصير فانيا عن نفسه بالكلية فهذا هو الموافق بمذاقهم فنقول ان المنتهى المرجوع لا يخلو عن سكر ما كما يدل عليه ويؤيده حديث لى مع الله وقت لا يسعنى فيه ملك مقرب اے جبرئيل المقدس او نبى مرسل اے نفسه الانفس علم منه ان النبى صلے الله عليه وسلم كان يحصل له سكر على الندرة فى بعض اوقات مع ان مقامه الاصلى كان مقام العدالة فبعد السكر فى حالة الصحو لهذا السكر كان يستغفر الله تعالىٰ لان فى جمع الجمع لا يحجب الكثرة عن الوحدة ولا يمنع الوحدة عن الكثرة لا سيما وهو فى منصب الرسالة وفى مقام تبليغ الدعوة وقوله صلے الله عليه وسلم انى لاستغفر الله الى يشير الى انه صلے الله عليه وسلم رائى فى مرتبة السكر تقصيرا والله تعالىٰ اعلم بحقيقة الحال والعذر من الشارح انه قال على وفق مطالعة بعض الكتب للقوم وينبغى لكشف المعانى جذب سريع وكشف صحيح الحمد لله اولا وآخرا والصلوة والسلام على حبيبه المجتبى محمد صلے الله عليه وسلم وعلى آله واصحابه كذالك اللهم اغفر ذنوبنا واستر عيوبنا واجعلنا من المخلصين ولا تجعلنا من المفضحين وغشنا بمشاهدة جمالك سكرين وامتنا على ذلك بحرمة سيد المرسلين واجعلنا فى اهل العليين من المومنين امين يارب العالمين برحمتك يا ارحم الراحمين وصلے الله على سيدنا محمد وعلى آله واصحابه اجمعين وسلم تسليما *

مکتوب چہل وسیوم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان ما کہ بنام قدوۃ اہل صفا سید محمد وفا ساکن لکھی صدور یافتہ

دربیان طریق قرادت اسمی از اسماء اللہ تعالیٰ وتحقیق مع احصار کہ در حدیث شریف وارد شدہ است بطور علماء صوفیہ وعرفا مع ذکر اقوال مختلفہ اہل حروف ومابناسب فی ذلک

بسم اللہ الرحمن الرحیم ط الحمد للہ الواحد الاحد الذی ظہرت سبحات وجہہ من مرایا الحروف العالیات والسافلات والصلوٰۃ والسلام الاتمان الاکملان علے الحرف الجامع لجمیع حروف الکائنات اما بعد فیقول العبد المفتقر الی اللہ فقیر اللہ خلاصہ دودمان عبد مناف وآل کعبہ قدسی مطاف محی سید محمد وفا سلمہ اللہ تعالے درکنف حمایت ایزد تعالیٰ بودہ سلامت باشد طریق قرائت اسمی از اسماء حسنیٰ طلب نمودہ بودند کہ عنایت فرمائند بنابران قلمی میگردد بدانند کہ در حدیث صحیح وارد است ان للہ تسعۃ وتسعین اسما مائۃ الا واحدۃ من احصاھا دخل الجنۃ در معنے احصا علما گفتہ اند کہ ہر کہ بخواند اسما را داخل شود در جنۃ وبعضے گفتہ اند ہر کہ یاد کند وبعضے دیگر کہ ہر کہ بشمارد اسماء حسنیٰ را بوقتِ قرات داخل شود در جنۃ وصوفیہ گفتہ اند کہ ہر کہ متخلق شود باسماء حسنیٰ داخل شود در جنۃ ذات وصوفیہ عرفا گفتہ اند کہ ہر کہ متحقق شود باسماء وصفات حق داخل شود در جنۃ وارباب دعوات گفتہ اند ہر کہ بخواند اسما حسنیٰ را با عداد داخل شود در جنۃ مراد ومقصود کہ داشتہ باشد حاصل شود وگفتہ اند مر حروف را اعداد اند واعداد را اعداد حقایق حروف اند واسرار حروف در اعداد اند وانوار اعداد در حروف اند چہ اعداد برائے عالم روحانی اند وحروف برائے عالم جسمانی ودر ضمن ان روحانیت حروف لطائف جسمانیات ظاہر میسازند واعداد لطایف روحانیات شیخ محی الدین ابن العربی رحمہ اللہ تعالیٰ فرمودہ اند برائے اسماء ربانیۃ دقائق الہیۃ اند کہ عرفا بدان فایز گشتہ اند وآن اعداد اند پس اعداد برائے حروف مثل عقول اند مر ارواح را وحروف مر اجسام را کالارواح اند مر اشباح را پس بدانند کہ علماء این فن را در استعمال اسم مفرد واسماء مرکبہ پانزدہ اقوال است جمیع امثلہ آنرا ما در اسم مبارک لطیف بیان کنیم بگوش ہوش باید شنید قولِ اول آنست کہ استعمال کنند اسم را بقدر حروف او وآن درین مثال چہار اند قول دویم آنست کہ استعمال کنند بقدر اعداد خارجہ از ضرب سطح حروف اربعہ در نفس آن کہ شانزدہ اعداد اند قول سیوم آنست کہ استعمال کنند بقدر حروف مبسوط آن اسم وآن درین مثال لام والف ومیم وطا والف ویا والف وفا والف است برین مثال ل ام طا ی اف او قدر آن نہ حروف اند قول چہارم آنست کہ استعمال کنند بقدر اعداد خارجہ از ضرب حروف بسیطہ نہ کانہ در عدد حروف اربعہ کہ آن سی وشش اند قول پنجم آنست کہ استعمال کنند بقدر اعداد خارجہ از ضرب حروف بسیطہ نہ کانہ در نفس خود کہ آن ہشتاد ویک عدد اند قول ششم آنست کہ استعمال کنند بقدر عدد اسم کہ یک صد وبیست ونہ اند قول ہفتم آنست کہ استعمال کنند بقدر عدد اسم با عدد حروف اربعہ کہ آن یکصد وسی وسہ اند قول ہشتم آنست کہ استعمال کنند بقدر اعداد خارجہ از ضرب عدد اسم کہ یکصد وبیست ونہ اند در اعداد حروف اربعہ آن پانصد وشانزدہ اند قول نہم آنست کہ استعمال کنند بقدر عدد خارج از ضرب عدد مجمعہ حروف آن اسم کہ یکصد وسی وسہ اند در حروفِ چہارگانہ او کہ آن پانصد وسی ودو باشند قول دہم آنست کہ استعمال کنند بقدر اعداد خارجہ از ضرب عدد اسم کہ یکصد وبیست ونہ اند در حروف بسیطہ نہ گانہ وآن یکہزار ویکصد وشصت ویک است قول یازدہم آنست کہ استعمال کنند بقدر اعداد خارجہ از ضرب عدد مع حروف آن کہ یکصد وسی وسہ اند در حروف بسیطہ تسعہ وآن یک ہزار ویک صد ونود وہفت است قول دوازدہم آنست کہ استعمال کنند بقدر عدد خارج

ازضرب عدد او که یکصد و بیست و نه اند در نفس آن و آن شانزده هزار و ششصد و چهل و یک است قول سیزدهم آن ست که استعمال کنند بقدر خارج از ضرب عدد آن اسم که یکصد و بیست و نه اند در عدد ان مع حروف اربعه که یکصد و سی و سه اند پس خارج هفده هزار و یکصد و پنجاه و هفت است قول چهاردهم آنست که استعمال کنند بقدر عدد خارج از ضرب عدد که یکصد و بیست و نه اند در اعداد حروف بسیطه نه کانه که آن یکصد و هفتاد و سه اند پس خارج بیست و دو هزار دو صد و هفده شد قول پانزدهم آنست که استعمال کنند بقدر اعداد خارجه از ضرب اعداد حروف بسیطه که یکصد و هفتاد و سه اند در نفس آن خارج که بیست و نه هزار و نه صد و بیست و نه اند و این نهایة استعمال اسم مبارک لطیف است و برین قیاس است اسماء دیگر از اسماء حسنی و اسماء عظام و دعوات قرآنی و چون خواهند که تحصیل مهمی از مهمات قیام نمایند از جلب نفع و دفع ضرر یا دفع دشمن یا شفاء مرض و حصول مال و غیر ذالک باید که در معنے اسماء ربانی نظر کنند که بکدام اسم مطلوب تعلق دارد مثلاً اگر غنا خواهند اسم مغنی اختیار نمائیند و اگر بخشش و انعام اسم وهاب و اگر عزت خواهند اسم معز و اگر دفع دشمن خواهند اسم قهار و اگر هلاک و نکساری دشمن خواهند اسم مذل و اگر انتقام او خواهند اسم منتقم الے غیر ذالک و در دعوات قرآنی ایضاً بمعنے نظر کنند آنچه در آیة مذکور باشد آن آیة و دعاها همان چیز است و باید که اول فاتحة الکتاب و درود بخوانند تا در اجابت سریع باشد و در یا مورات و مباحات استعمال نموده باشند باستعمال آن خارج از دائره شرعی و تعلیم آن شخصے نا اهل که از حد شرعی تعدی نماید مجاز و ماذون نیستند والعهدة علیکم و احقر الفقراء را بمع اولاد و توابع بدعوات صالحات و حسن خاتمه یاد آور باشند والسلام علیکم ورحمة الله وبرکاته ❖

مکتوب چهل و چهارم

از مکتوبات قدسی سمات قبله طالبان خدا حضرت ایشان ماکه بنام بعضے احبه صدور یافته در بیان اذکار و اشغال طریقه علیه قادریه مع التحقیق الانیق و ما یناسب ذالک

بسم الله الرحمن الرحیم ٭ الحمد لله رب العالمین والصلوة والسلام علے رسوله محمد و آله اجمعین بعد از حمد الله و صلوة بر رسول همگو ئید عبد ضعیف المفتقر الی الله باید دانست آنکه طریق نفی و اثبات در طریقه ساده قادریه از روئے ذکر بسیار الانواع است اما در اینجا اندکے از ان آورده میشود بگوش هوش باید شنید یکے آنکه مربع بنشیند و بند کیماس پائے چپ با نگشت نر پائے راست محکم گیرد و هر دو دست بر هر دو زانو نهد و انگشتان دست کشاده دارد تا نقش لفظ الله پیدا آید بعد از ان سر بزانوئے چپ برده از اینجا لا اله گویان بزانوئے راست گذرانیده بکتف راست رساند و الا الله گویان سر بزانوئے چپ ضرب کند و در حین نفی بزانوے چپ اشارة بنفی خطره شیطانی و بر است نفسانی و بکتف راست ملکی کند و در اثبات ثبوت خطره رحمانی بر دل نماید و در گفتن لا اله انگشتان دست و پا بردارد و در اثبات بنهد تا مطابق شود بقول و فعل در توحید و تفرید و به بیت دیگر زبان ذکر گفته باشد و در وقت نفی چشم کشاده دارد و آنچه محسوس شود منفی سازد و در حین اثبات

چشم بر بندد و اثبات موجود نماید با جمیع صفات کمال و این طریق مذکور را در جمیع اذکار جهریه مرعی باید نمود و همه اوقات
و آنات باین ذکر مشغول باید بود و بعد از فراغ ذکر سه بار سبحان الله الی آخره گوید و دست بر آورده این دعا بخواند اللهم
انک قلت فاذکرونی اذکرکم وقد ذکرناک علی قدر قلة عقلنا وعلمنا وفهمنا فاذکرنا علی قدر سعة رحمتک وفضلک و
معرفتک اللهم افتح مسامع قلوبنا لذکرک یا خیر الذاکرین نوع دوم آنکه نفی یعنی لا اله را از دل بر دارد و بکتف راست
رساند و الا الله را نیم کج شده ضرب بر دل زند و یا لا اله را از کتف چپ بر دارد و بکتف راست رساند و بزودی الا الله را بر
کتف چپ ضرب نماید بحیثیتے که زیر نسخ نهر و کتف بر سد و ذکر نفی و اثبات را ناسوتی نامند بعد از ان در اثبات مشغول
نماید جلسهٔ معهوده را رعایت دارد و سر از زانوئے چپ یا از موضع دل بر داشته بر کتف راست رساند و بسرعت و
چستی الا الله گویان بر زانوئے چپ یا دل ضرب کند و چون بزبان ظاهر گوید در باطن ملاحظه لا معبود لا مطلوب
لا مقصود لا محبوب لا موجود نماید و ذکر اثبات را ملکوتی گویند بعد از ان در اسم ذات مجرد و جلسهٔ معهوده رعایت
داشته مشغول شود سر از پستان چپ بر داشته بکتف راست رساند بر پستان چپ ضرب نماید بنوعی که پهلو خم
خورد و هر بار که ضرب کند اسم ذات بیکی از امهات صفات سبعه که عبارت از سمیع بصیر علیم کلیم و قدیر مرید حی است
متصف سازد و بنظاره خلق آدم علی صورة الرحمٰن ناظر باشد و این تصور در همه اذکار نگاه دارد و این ذکر را
جبروتی نامند بعده در ذکر هو مشغول شود و طریق او اینست دو زانو بنشیند و هر دو دست را بر هر دو زانو نهد و سر را
نزدیک دو زانو رساند هو را از تحت ناف بآواز ظاهری بقبض دم بالا کشد تا ام الدماغ آنجا لمحه قرار دهد باز از سر اخفا
کند و ذکر هو را لاهوتی گویند بعده در ذکر خفی مشغولی نماید و این بر دو طریق است طریق اول آنکه بر دم ناظر باشد و آنرا
پاس انفاس خوانند چون بیرون رود لا اله گوید و چون درون رود الا الله گوید و بعضے بجائے لا اله ها گویند و بجائے
الا الله هو گویند طریق سند از استاد باید دید و در هر دو نفی اثبات گوید و یا چون درون رود صدر اسم ذات گوید و چون بیرون
آید تمام اسم ذات گوید یا چون بیرون آید هو گوید و چون درون رود نیز هو گوید و در هویت ذات محو شود و طریق دوم آنکه
دم را حبس کند و زبان را بکام چسپاند و چشم و گوش از ماسوے الله بسته تحت پستان چپ متوجه شده بتحریکات متلفظ باسم ذات باشد هر قدرے که
تواند بتکرار کند و چون بے طاقت شود بتدریج دم بهوا گذارد و باز از سر گیرد چون از اذکار فارغ شود در اشتغال کوشش نماید در اشغال
نیز باختصار اکتفا می افتد شغل اول خلوت در انجمن که عبارت از حاضر ناظر شاهد است یعنی موجود اوست و معنی خلوت در انجمن ظاهر با خلق
و باطن با حق بودن است از شیخ هو الکائن و البائن اینمعنے دارد شغل دوم باین هفت صفات مشغول شود سمیع بصیر علیم قدیر کلیم مرید
حی و صورت این شغل بر سه گونه است اول بطریق عوام که همه از حق میدانند و از ناشائسته باز می مانند برائے ملاحظه این صفات کریمه دوم طریق
خواص که حق در جمیع احوال آله و بندهٔ فاعل است و این را قرب نوافل گویند چنانچه حدیث قدسی بر این معنی مشعر است فاذا
احببته کنت سمعه وبصره ولسانه دیده در جلاء الخ سیوم طریق اخص خواص که حق فاعل و بنده آله کما قال عز و جل و ما رمیت اذ رمیت ولکن الله
رمی و این را قرب فرائض گویند شغل سیوم شغل دو عین است که آن عبارت از چشم ظاهری و باطنی است باید که سالک چشم به بندد و کل
شیء هالک الا وجهه که عین مرتبهٔ ذات است دریابد تا مادام که خطرهٔ دیگر در دل نگذرد و همه وقت ملحظه حاضر وقت باشد و چون

چشم بگشاید فاینما تولوا فثم وجه الله مطالعه نماید یعنی همان ذات است که در باطن موجود بود با صفاتِ خویش ظاهر و منجلی و هویدا است بعد ازان در شغل مبداء معاد مشغول شود که این خاک است و خاک از آب و آب از باد و باد از نار و نار از نور و نور از حق پس نزول کند اگر خواهد نزول و عروج کرده باشد و اگر خواهد در حق فانی باشد و نزول نکند الٰهی دوستان فقیر را با خویش مشغول دار و از غیر خود نگاهدار آمین یا رب العالمین *

مکتوب چہل و پنجم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان ماکہ بنام قدوۃ امراء عظام محمد سرافراز خان در جواب عریضہ او صدور یافتہ و در بیان وظیفہ عارف با اہل دول و اہل دنیا سبق لک

بسم الله الرحمن الرحیم ہمواره ذات صداقت آیات زبده محبان اهل الله و خلاصه مخلصان فقراء عاکفی باب الله عالیجاه رفیع جایگاه محب صادق میان محمد سرافراز خان سلمه الله تعالیٰ و ابقاه در کنف حمایت ایزد تعالیٰ بوده بر مدارج عالیه فایز باشند مفاوضه ارادت طراز که مشتمل بر رسید دو راس اسپ بطریق ارمغان و فرستادن پروانه مبلغ یک هزار روپیه در وجه یادبود بنام کاده کاروار نوشهره ابره و استدعاء دعوات و غیره مواد که قلمی و ارسال نموده بودند چهره وصول افروخت محبا عقیدت منشا قبل ازین که مبلغ دو صد روپیه بصحابت انبرت رائے وکیل و مبلغ صد روپیه بمعرفت ملا محمد حسین خدمتگار حضور بطریق نیاز فرستاده بودند هر روپیه بجائے هزار روپیه است فقرا قبول نموده فاتحه خیر جهت ترقی درجات و نکبت اعداء بدسمات ایشان خوانده مبلغ مذکور صرف مایحتاج فقراء اهل مدرسه و خانقاه و مسجد نموده بودند و این که مبلغ یکهزار روپیه بوجه مذکور فرستادند فقرا این معامله برائے طمع مزخرفات دنیا و به مثل اهل دول در میان نیاورده اند چون رابطه ارادت ایشان و الحاح در استدعاء دعوات توجهات از حد بیرون بود و فقرا هم دران خصوص تسلی بر مینکاشته بنا بران دعاگوئے بے ریاء ابهائے مذکور بخدمت فرستاده بود تا دانسته ایشان باشند که بیقین بدعوات و توجهات ظاهرا و باطنا متوجه اند و فروگذار نیستند در مینولا مناقب نفیسه درویشی حقیقت شناس بیاد آمد که بادشاهے با عقیدت راسخه در پیش آمد برائے انجاح مرام نزد درویش مذکور آمده استدعاء انفاس متبرکه ایشان جهت حل عقده صعبه درخواست نمود درویش مذکور بدعوات امداد نموده مرقع خویش بدو ارزانی فرمود بادشاه از راه نیاز مبلغے عرضداشت درویش قبول نفرمود بادشاه از خدمتِ درویش رخصت یافته بسوئے مهم خود در منزلے با جماعه عساکر نزول فرمود آن درویش نیز دران منزل آمده نازل گردید متعهدیان حضور از حال آن بزرگوار اطلاع یافته عرض نمودند که آن درویش نیز درین منزل آمده نزول فرموده هما تاکه از عدم اخذ مبلغ مذکور نادم گشته است یا طمع زیادتی دارد بادشاه امر فرمود که مبلغے بران مبلغ سابق افزوده در خدمت درویش برسانند و انفاس متبرکه حاصل نمایند چون مبلغ موصوف بطریق نیاز نزد درویش بردند آن کماکان مبلغ رو نموده قبول نفرمود بر همین وتیره چند منزل

درویش همراه بود متصدیان خبر درویش بحضور مبر رسانیدند مرة بعد اولی وکرة بعد اخری مبلغی بر مبلغ سابق افزوده از نظر بزرگوار میگذرانیدند وآن حق شناس هر بار رد مینمود در کرهٔ اخیره فرمود که این درویش که منزل بمنزل می آید طمع مزخرفات دنیوی ندارد شرم مرقع که بادشاه عنایت فرموده است دامنگیر گردیده تا ایزد تعالے بلطف کامل خویش شرم مرقع درویش نگاهداشته بادشاه ابوالفتح و فیروزی و ممتاز و سرافراز گرداند مجبا معامله فقراء دعاگوئے بے ریاء ازین قبیله است وکسانیکه معامله فقرا بر معامله اهل دول حمل مے نمایند بحکم المؤمن مرآت المؤمن روئی خود در آئینه می بینند و مشاهده حسن جمال خود مے نمایند و چون معامله دعاگوئے درویشان معلول بعلل حظوظ نفسانیه نیست بدوام خواهد کشید و سبب دوام محبت و رابطه دعاگوئے درویشان با یکدیگر و با اهل دول و سبب دوام محبت اهل دول با یکدیگر و درویشان اینست که محبت درویشان اثر محبت حضرت حق است جلشانه چون ذات حق قدیم است محبت حق نیز قدیم است و معلول بعلت نیست و محبت درویشان که ظل و اثر محبت الهی است نیز بدوام میکشد و معلول بعلت نیست نسبت بهر که صورت گیرد بحکمتے تواند بود و محبت اهل دولت چون اثر و ظل محبت نفسانی است و معلول بحظوظ دنیاوی نسبت بهر که صورت گیرد تا حظ نفسانی درمیان است آن محبت برجائے است و بعدم حصول حظوظ نفسانیه برطرف میگردد چون محبت فقرا ازین قبیل نیست خاطر بهمه وجوه جمع داشته فقرا را متوجه دانند و پروانه بمبلغ یکهزار روپیه مذکور ملفوف این دعانامه نموده القاء حضور مجبے نموده شد ایزد تعالی دولت ایشان زیاده کند و سرسبز و ریان دارد والسلام علیکم ورحمة الله وبرکاته ✤

مکتوب چهل و ششم

از مکتوبات قدسی سمات قبله طالبان خدا حضرت ایشان ما ایضا باحقر خدمه جامع این مکتوبات فقیر محمد فاضل صدور یافته در تحقیق حضرات خمسه و تنزلات حضرت وجود مقدسه بطریق اهل وحدت وجود و مشرب اهل وحدت شهود و بمسلک شریف و منهج شریف و بیان ذات بحت صرفه و صفات سبعه و علامات وصول سالک بمراتب روح و مثال و مرتبه اعیان و تحقیق معرفت حقیقی و ایمان تحقیقی و بیان ایمان و احسان و بیان خوارق عادات و کشف و الهامات و کلام بالمشافه بحق سبحانه و تعالی و رؤیة الله تعالے در یقظه و منام و رؤیة پیغمبر علیه الصلوة والسلام و سائر الخواص من الانام و بیان رفع واسطه و حیلوله و عدم آن و اقسام مشارب انبیاء و اقدام اولیاء و تجلیات و مشاهدات و اسامی ذات مجرده و اسامی روح و تحقیق لطائف و اصول آنها و غیر ذالک من المطالب العلیة والمقاصد النفیسة وما یناسب ذالک

بسم الله الرحمن الرحیم ما الحمد لله علے کل حال والصلوة والسلام علے محمد و علے آله خیر آل اما بعد اعلم ایها الولد الاعز محمد فاضل رقاک الله مرقی المعارف العالیة ان ذات الحق سبحانه من حیث اطلاق الهویة والاطلاق الذاتی جامعة لجمیع الحقایق لها اولیة کبری و آخریة عظمی هی ذات بحت سازجة وعین واحدة انشئت منها لنسبة الخالقیة والمخلوقیة والفاعلیة والقابلیة والوحدة والکثرة والقدم

والحدوث والوجوب والامكان وكذا سائر المتقابلات ومعرفة ذلك بان تعلم انه لما كان حال كل تعين يقتضي سبق اللاتعين عليه فانه من حيث هو هو لا يصح ان يقتضي عليه بتعين فلا يصح ان يقضي عليه من حيث ذاته لا يحكم بحكم ولا يعرف بوصف ولا يضاف اليه نسبة اسم ما من وحدت او وجوب وجود او مبدائية ايجاد او اقتضاء اثر او صدور مراد او تعلق علم منه بنفسه فضلا عن غيره لان ذلك يقتضي بالتعين والتقييد المنافي لاطلاق الهوية بالاطلاق الذاتي الذي يشترط فيه كونه امرا سلبيا و هو اللاتعين ولا يعنى انه اطلاق ضده التقييد فان ذلك ايضا تقييد له بالاطلاق بل يعني بهذا الاطلاق اعتبار الهوية من حيث هي هي فيكون بهذا الاعتبار ماخوذة لا بشرط شئ بحيث تصير قابلة بشرط شئ وبشرط لا شئ فهي بهذا الاعتبار قابلة التقييد والاطلاق عنه والتقييد بالاطلاق ايضا فان الاطلاق الذي هو في مقابلة التقييد تقييد ايضا بل الاطلاق الذي نعنيه وعنوه هنا انما هو اطلاق عن الاطلاق كما هو اطلاق عن التقييد فهو اطلاق عن الوحدة والكثرة وعن الحصر في الاطلاق والتقييد وعن الجمع بين ذلك وعن التنزه عنه فيصح في حق الذات باعتبار هذا الاعتبار كل ذلك حالة التنزه عنه كله فنسبة كل ذلك الى الذات وغيره وسلبه عنها على السواء ليس احد الامور اولى من الآخر وهذا الاطلاق هو المسمى بجميع الاضداد ومقام تعانق الاطلاق فيصح فيه اجتماع النقيضين بجميع شرائط التناقض قيل لابي سعيد الخراز بم عرفت الله فقال بجمعه بين الاضداد ثم تلا قوله تعالى هو الاول والآخر والظاهر والباطن واشار الى جمعه تعالى بين الاضداد وقول علي كرم الله تعالى وجهه اللهم انت الصاحب في السفر وانت الخليفة في الاهل ولا يجمعهما غيرك لان المستخلف لا يكون مستصحبا والمستصحب لا يكون مستخلفا والاسم المبارك يطلق على مرتبة الوجوب الجامعة لجميع الصفات الكمالية وهو الظاهر في عرف العام واكثر محاورة الكتاب والسنة وهذه مرتبة فعالة واجبة ويطلق على الذات البحت وهي الاطلاق لا بقيد الاطلاق وهي احدية صرفة والاحد هو اسم الذات باعتبار سقوط جميع الاعتبارات والتعينات التي عنها انتشاء جميع التعينات وذلك بخلاف الواحد فان الذات انما تسمى به باعتبار ثبوت جميع الاعتبارات والتعينات التي لا يتناهى كما ستعرف ذلك عند معرفة التعين الاول والاحدية الذاتية اعتبار الذات من حيث لا نسبة بينها وبين شئ اصلا فبهذا الاعتبار المسمى بالاحدية والاحدية الذاتية يقتضي الذات الغنا عن العالمين لانها من هذه الحيثية لا نسبة بينها وبين الشئ اصلا ومن هذا الوجه تسمى الذات احداد متعلقه بطون الذات واطلاقها وازليتها والاحدية الصفاتية يعني بها اعتبار الذات من حيث اتحاد الاسماء فيها والصفات وانتشائها عنها وهذا الاعتبار يسمى بواحدية الذات يعني بها اتحاد الذات بالاسماء والصفات وتسمى تواحد الذات باسمائها بمعنى ان تحقق اعيان مفاتيح الغيب التي هي المعاني الباطنة لاحوال الاسماء والصفات يتحد في البطن السابع الذي ستعرفه في التعين الثاني على سبيل ان ثمة لفظ واحد كل الذات به لسان تحدث به نفسه في نفسه مشتمل ذلك اللفظ الواحد بل الحرف الواحد منه على مجموع الكلمات القولية الفعلية الظاهرة من الازل الى الابد المتعينة من عين الوجود ومفيضا ومفاضا وكذا ثمة سمع واحد مشتمل على مجموع الاسماع من الازل الى الابد وكل الذات سامعة نداء نفسها وحديثها في نفسها وهكذا ثمة لحظ واحد مشتمل على جميع اللحظات الحاصلة من الازل الى الابد بتعينات عين الوجود مفيضا ومفاضا وكل الذات عين لاحظة به كذا ثمة يد واحدة مشتملة على جميع الآت الافعال الظاهرة من الوجو مفيضا

ومفاضا من الازل والابد واليد صفة من صفاته تعالىٰ لا الجارحة فافهم وان هذا اللفظ واللحظ والسمع واليد هي معاني
هذه الصفات الاصلية المذكورة متبينة تلك المعاني فيها وراء عالم اللبس فافهم فذات الحق تعالىٰ المطلق المعري عن
كل قيد زائد عليه لا يبحث عن بطون كنه اطلاقه من حيث هو هو لعدم تعلق العلم به لكنه يعرف بالوجدان البسيط الذي هو
مخصوص بالانسان الكامل ولما اعتبر ظهوره ومقيدا بالظهور ساذج من غير قيد آخر من قيود الظهور عبر عنه بالوجود المطلق المعري
عن جميع القيود حتى عن قيد الاطلاق ايضا وهذا الوجود المطلق بمعنى الكون والظهور قيد للذات المطلق المعري
وان كان ذلك في نفسه مطلقا عن جميع القيود حتى عن قيد الاطلاق ليكون قابلا لجميع القيود الظهورية الوجودية
لكن بقيد الاطلاق كان مقابلا لقيد آخر هو نقيضه وهو قيد البطون واذا اعتبر الذات المعري بقيد البطون الساذج من
غير قيد آخر من قيود البطون عبر عنه بالعدم المطلق المعري عن جميع القيود حتى عن قيد الاطلاق وهذا العدم المطلق بمعنى
الستر والخفاء قيد للذات المطلق المعري وان كان في نفسه مطلقا عن جميع القيود حتى عن قيد الاطلاق ليكون قابلا لجميع
القيود الخفائية العدمية لان الذات المطلق ظاهر في الوجود والعدم لكونه مجمع الاضداد وهذا الوجود بمعنى الظهور المتعارف
والنور المضاف الوجود المفاض والعدم بمعنى البطون والخفاء والستر كل واحد منهما مظهر تلك الذات المطلق الذي
لا يقابله شيء اصلا فلا ضد له ولا ند له وضد هذا الوجود عدم بمعنى النفي المحض الذي هو في الخارج ممتنع التحقق وفي الذهن
ممتنع التصور لا العدم الذي هو بمعنى الخفاء فانه ينقلب وجودا بمعنى الظهور المتعارف وهو الوجود المفاض والنور المضاف
واما الوجود الذي هو مطلق عن كل قيد حتى عن قيد الاطلاق والتقابل وهو عين الذات فلا ضد له ولا ند له اصلا
فذات الحق من حيث مرتبة الاطلاق معري مطلق من التقييد والاطلاق لا ينسب اليه الظهور المعبر عنه بالوجود
والبطون المعبر عنه بالعدم لان الظهور والبطون ينشئان منه تعالىٰ وتقدس من جهة تعين ذلك اللاتعين
لان الوجود بمعنى الظهور المتعارف والكون المفاض والعدم بمعنى البطون والخفاء الذي يعبر عنه بالعدم الخارجي
كيف ما كانا مطلقين كما مر او مقيدين فهما متقابلان وكل متقابلين فهما مسبوقان بشيء ثالث متصف
بلا تقابل لا يكون كل واحد من الضدين مقابلا له بل يكونان مندرجين فيه من غير تميز احدهما من الآخر كالسواد
والبياض مندرجان في اللون والحركة والسكون مندرجان في الكيف وعنى بلا تقابل الذي هو سابق على
المتقابلين في كل موضع في كل حقيقة هو الذات الذي لا يقابله شيء اصلا وحضرت الذات عندهم حقيقة الحقائق و
تقرر حقيقة الحقائق مرتبة اللاتقابل بالنسبة الى كل متقابلين مع ان مفاهيم عامة اخرى ايضا واقعة فوق المتقابلين
هي مجمع الضدين اما على انها منتهى لجميع المفاهيم واما باعتبار ان جميع تلك المفاهيم مراتب ظهورات تلك الحقيقة المقدسة
وكون الذات حقيقة الحقائق علميا لا خارجيا فلا يلزم القبح فافهم ذلك وعبروا عن الذات المطلق المعري عن جميع
النسب والاعتبارات الجامع لجميع الاضداد والمتقابلات بالوجود لكونه اعلى لفظ للتعبير فان جميع انواع الجواهرية واجناسها
ومفاهيم العرضية داخلة تحت مفهوم الوجود ولفظ الشيء الذي يطلق على الموجود والمعدوم ويكون اعم من الوجود هو في الحقيقة
يصادق الوجود بمعنى ان كل موجود شيء وبالعكس لان المعدوم المطلق لا يكون مورد اطلاق لفظا ما والمعدوم الخارجي الذي

ہو وجود علمی ویصیر مراد بلفظ الشئ ہو موجود ذہنی الذی یشملہ لفظ الموجود فعلی ہذا التحقیق تقابل الوجود والعدم مبنی علی قید الخارج فیہما ولیس مراد الصوفیۃ من الوجود الوجود المبحوث عنہ والمتنازع فیہ بین الحکماء والمتکلمین وہو بمعنی الکون والثبوت والتحقق والحصول مصدر ولا شک لاحد فی انہ زاید علی الماہیات بحسب المرتبۃ او بمعنی امر لبسیہ یترتب الآثار فی الخارج ہو ایضا لیس عین الماہیۃ لان الفاعلیۃ کالقابلیۃ لیس لہا مساغ فی مرتبۃ الماہیۃ فالموجود علی مراد الصوفیۃ ہو الذات المطلق المعری عن جمیع القیود حتی عن قید الاطلاق القابل لکل قید وتعین ہو اوسع التعینات ومنشاء غلط الاقوام عدم الاطلاع علی مدعاء الصوفیۃ رضوان اللہ تعالی علیہم اجمعین فان کلام الصوفیۃ واضح الدلالۃ علی انہم فہموا من المطلق معنی العام الذی لا یوجد الا فی ضمن الخاص ای الکلی الذی لا یتحقق الا فی ضمن جزئیاتہ والصوفیۃ قدست اسرارہم لم یریدوا بالمطلق ذلک وحاشاہم من ذلک وانما ہم ارادوا کما ہو مصرح فی کتبہم بالوجود المطلق الوجود المعری عن کل قید زائد علی ذاتہ القابل لکل قید واطلاق اعنی الوجود القایم بذاتہ المتعین بذاتہ باوسع التعینات فہو دالکان شخصا عقلا ونقلا لیس بجزئی مندرج تحت کلی لان الجزئی ہو الماہیۃ مع التشخص الزائد علی ذاتہ والوجود المطلق کما مر متعین بذاتہ لا بامر زائد ولیس بکلی اذ لا افراد لہ لا ذہنا ولا خارجا بل ہو الفرد الواحد الذی لا ثانی لہ لان الثانی لو لم یتمیز عن الاول بوجہ من الوجوہ فہو عین الاول لا ثانیہ وان تمیز بامر الم یکن مطلقا بالمعنی المذکور بل مقیدا بذلک الامر المغیر لہ عن الآخر فالمقید لا یکون ثانیا للمطلق بل وجہا من وجوہہ وللذات المطلق المعری مراتب التجلیات والظہورات تسمی بالمجالی والمظاہر الکلیۃ والمراتب الکلیۃ وہی المراتب الستۃ اولہا مرتبۃ غیب المغیب وثانیہا مرتبۃ الغیب وثالثہا مرتبۃ الارواح ورابعہا مرتبۃ المثال وخامسہا مرتبۃ الحس وہذہ خمس مراتب کلیۃ وسادسہا المرتبۃ الجامعۃ للجمیع وعبر الصوفیۃ عنہا بالتنزلات الخمسۃ وفیہا قال البعض رباعیۃ واجب چو کند تنزل از حضرت ذات پنج است تنزلات او را درجات غیب است وشہادت وسطش روح ومثال والخامس جمعیۃ تلک الحضرات اما المرتبۃ الاولی مرتبۃ الغیب الغیب و تسمی مرتبۃ الغیب الاولی وہو التعین الاول الذی ستعرفہ سمی بذلک لانتفاء کل ما سوی اللہ بالکلیۃ فی ہذہ المرتبۃ الاولی حیث کان اللہ ولم یکن معہ شئ لان ہذہ المرتبۃ ہی عین الوحدۃ الحقیقیۃ الماحیۃ للکثرۃ بالکلیۃ لتنافیہما فسمیت ہذہ المرتبۃ بالغیب المغیب لانتفاء ظہور الحق فیہا لغیر ذاتہ حتی جمیع الاشیاء کلہا علما ووجدانا لانتفاء اعیان الاشیاء فی ہذہ المرتبۃ انتفاء مطلقا واما المرتبۃ الثانیۃ مرتبۃ الغیب المطلق وتسمی مرتبۃ الغیب الثانی وہو التعین الثانی الذی ستعرفہ ایضا سمی بذلک لغیبۃ کل شئ کونی فیہ عن نفسہ وعن مثلہ لانتفاء صفۃ الظہور للاشیاء فی ہذہ المرتبۃ عن اعیان الاشیاء مع تحققہا وتمیزہا وثبوتہا فی ہذہ المرتبۃ لکونہا ہی حضرۃ العلم الازلی فظہرت للعالم بہا لا لنفسہا واما المرتبۃ الثالثۃ مرتبۃ الارواح وہی مرتبۃ ظہور الحقایق الکونیۃ البسیطۃ المجردۃ عن المادۃ لظہور النفسہا ولمثلہا بحیث تکون الارواح فی ہذہ المرتبۃ مدرکۃ لاعیانہا وتمیزات حقائقہا واما المرتبۃ الرابعۃ مرتبۃ عالم المثال وہی مرتبۃ وجود الاشیاء الکونیۃ المرکبۃ اللطیفۃ التی لا تقبل التجزیۃ والتبعیض ولا الخرق والالتیام واما المرتبۃ الخامسۃ مرتبۃ عالم الاجسام والشہادۃ وہی مرتبۃ وجود الاشیاء الکونیۃ المرکبۃ الکثیفۃ التی تقبل التجزی والتبعض والخرق والالتیام وتسمی مرتبۃ الحس والمرتبۃ السادسۃ ہی المرتبۃ الجامعۃ لجمیع المراتب وذلک ہی

حقیقة الانسان الحقیقی الکامل فانه هو الجامع للجمیع بحکم مظهریته للبرزخیة الاولی فاذا عرفت هذه المراتب والمجالی فلنأخذ فی بیان انحصارها فیما ذکرنا من المراتب الستة المذکورة فدلیل الحصر هو ان مراتب الظهور والتجلی لا تخلو اما ان یکون مجلی و مظهرا یظهر فیه ما یظهر للحق وحده من غیر ان یظهر شیء من ذلک لشیء سواه من الکائنات او یکون تلک المجالی مظهرا یظهر فیه ما یظهر للحق تعالی وللاشیاء فالاول تسمی مرتبة الغیب لغیبة کل شیء کونی فیها عن نفسه وعن مثله اذ لا ظهور فیها لشیء الا للحق لان الغیبة وانتفاء الظهور للاشیاء علی وجهین فاما الوجه الاول فهو ان تکون الغیبة وانتفاء الظهور للاشیاء لانتفاء اعیانها بالکلیة حیث کان الله ولم یکن معه شیء ولا شیء ثمة کما عرفت ان ذلک هو حال التعین الاول الذی هو عین الوحدة الحقیقیة الماحیة للکثرة وفی هذه المرتبة ینتفی ظهوره تعالی للاشیاء بالکلیة علما ووجدانا لانتفاء لاعیانها بالکلیة وهذا المجلی والمظهر هو التعین الاول والمرتبة الاولی من الغیب وهو المسمی بالغیب المغیب وبالغیب المنیع وامثال ذلک واما الوجه الثانی من الغیبة وانتفاء الظهور للاشیاء فهو ان یکون ذلک الانتفاء صفة الظهور للاشیاء عن اعیان الاشیاء مع تحققها وتمیزها وثبوتها فی العلم الازلی وظهورها للعالم بها لا لنفسها ولا لامثالها کما هو الحال علیه فی الصورة الثابتة فی اذهاننا سواء وهذا المجلی والمظهر هو التعین الثانی وعالم المعانی والمرتبة الثانیة من الغیب ثم انه لما اشترکت هذه المرتبة والتی قبلها فی انتفاء ظهور ما فیهما لما سوی الحق جل مجده عمهما اسم الغیب فهذا ما نقوله فی مرتبة الغیب التی تکون ما ظهر فیها انما یظهر للحق وحده اما ما یکون مجلی ومظهرا یظهر فیه للحق وللاشیاء الکونیة ایضا فذلک علی ثلثة اقسام لان ذلک المظهر والمجلی اما ان یکون مظهرا ومجلی یظهر فیه ما یظهر للاشیاء الموجودة البسیطة فی ذاتها فذلک تسمی مرتبة الارواح واما ان یکون مظهرا ومجلی یظهر فیه ما یظهر للاشیاء الموجودة المرکبة فان کانت لطیفة بحیث لا تقبل التجزی والتبعض والخرق والالتیام فذلک المجلی والمظهر الذی هو محل ظهوره تسمی مرتبة عالم المثال وان کانت کثیفة بحیث تقبل التجزی والتبعض والخرق والالتیام فذلک المجلی والمظهر الذی هو محل ظهورها تسمی مرتبة الحس وعالم الشهادة وعالم الاجسام فهذه المراتب الخمسة مراتب کلیة ثم الانسان الحقیقی الکامل والاکمل الجامع للجمیع بحکم مظهریته للبرزخیة الاولی فقد تبین لک وجه انحصار المراتب الکلیة فی هذه الستة المذکورة کما عرفت حقیقة کل واحدة منها واخذ رضوان الله تعالی علیهم اجمعین هذه التنزلات الخمسة الجاریة علی السنتهم بالکشف وایده حدیث الایمان وهو منطوق ذلک الحدیث لا مرموزه فتشهد والقوم قدست اسرارهم فی الحضرات هو الایمان المبین فی حدیث جبرئیل علی نبینا و علیه الصلوة والسلام وهذه التنزلات هی الدائرة علی لسان صبیان اهل الاسلام لقولهم آمنت بالله وملائکته وکتبه ورسله وانظر کیف وعی الشارع علیه الصلوة والسلام بالایمان الی هذه التنزلات وکیف حث باسلوب الحکمة الی معرفة هذه المراتب والمدارج والمظاهر العالیة فالایمان بالله ههنا ایمان بمرتبة القدم والوجوب وهو المطلوب شرعا فحضرت القدم والوجوب یحتوی علی حقائق الذات الواجب وصفاته واسمائه وافعاله علی نعت اللاتناهی فی انفسها وکما لاتها فالسفراء من الانبیاء والمرسلین صلوات الله وسلامه علیهم والعرفاء من الاولیاء کلما رزقوا بالعلوم المکاشفة والمحاضرة والمشاهدة من هذه الحقائق العلیة فذاک ایمانهم بالله سبحانه من حیث هذه المرتبة المنیفة والدرجة الشریفة وهو کلما فیما وراء الوجوب الذاتی ذوق ووجدان اما الوجوب الذاتی فلا ذوق للممکن عنه والمذکور فی حدیث جبرئیل ثلثة اشیاء الاسلام والایمان والاحسان فکل واحد منها

لابد للكمال فالاول منها مقام الاسلام وهو اقامة النفس على الاخذ في السير والرجوع عن مقار احكام العادات وملازمة طلب الحظوظ والشهوات والعادات للامور الزائلة الفانية الطبيعية الحيوانية وذلك الملازمة على ما ورد من الاوامر والنواهي الالهية في جميع الحركات والسكنات قولا وفعلا فما دام العبد في هذا السير فهو في مقام الاسلام والثاني منها مقام الايمان وهو دخول النفس من حيث باطنها من حيث الغربة بالانفصال عن مقرها الحيواني ومقامها مالوفاتها الشهوانية ووطن ظهورها بصور كثرتها وانحرافاتها الجسمانية والشيطانية والاتصال بحضرة باطنها واحكام عدالته ووحدته فما دام كذلك فهو في مقام الايمان والثالث منها مقام الاحسان وهو حصول النفس من حيث سرها على المشاهدة الجاذبة الى عين التوحيد بطريق الفناء عن احكام التقييد والحجب الطارية بالتنزل والتلبس باحكام المراتب وبعض آثار غبار خليقتها عن اذيال حقيقتها وذلك سمي مقام الاحسان عندهم فايمان هذا العارف مع كونه بحضرت الوجوب يكون بمرتبة الاطلاق واللاتعين ايضا فهو ذو خطين والمقام عبارة عن استيفاء حقوق المراسم على التمام ولهذا صار من شروطهم انه لا يصح للسالك الارتفاع من مقام الى فوقه ما لم يستوف احكام ذلك المقام الى آخر النقطة فان من لا قناعة له لا يصح منه ان يكون متوكلا ومن لا توكل له لا يصح له مقام التسليم وهكذا من لا توبة له فلا يصح ان يكون من اهل الانابة ومن لا تورع له فلا يصح منه الزهد وسميت هذه وما سواها بالمقامات لاقامة النفس في كل واحد منها التحقق ما هو تحت حيطتها المتناسب ظهورها على النفس المسماة احوالا التحولها ولابد للسائرين الى الله من النزول في هذه المقامات الثلثة والايفاء كل مقام منها الى آخر النقطة وانما انحصرت مقامات السائرين الى الله سبحانه لان الانسان لما كان في مبداء ظهوره في نشارة الدنيوية الخسيسة واوان الطفولية الى ان يبلغ مبلغ التميز والعقل وانما كان الغالب عليه احكام الطبع والجهل بمبداءه ومعاده عاملا بحكم طبيعته وهواه وعندما عقل ووعى بالمبداء والمعاد واخذ في السير من طبعه الى ربه بحكم شرعه اما ان يكون في مبداء هذا السير مع غلبة حكم الطبع وغلبة اقتضاء النفس الملهمة فجورها وتقواها فهو في مقام الاسلام واما ان يكون في وسطه وذلك بظهور احكام الروح الروحانية على احكام الطبع والنفس حتى تصير مقتضيات الامور الحسية والارادات الطبيعية والجهالات الخسيسة مقهورة تحت روحانيته ومقتضاها من الارادات العقلية والادراكات العلمية فهو في مقام الايمان الذي هو مقام قبول الروح لما غاب عن الحس وهو مقام غربة النفس واما ان يكون آخر سيره من نفسه الى ربه فهو في مقام الاحسان ففي آخر هذا المقام يحصل له القرب ويصدق عليه اسم الولي وحضرت الوجوب هي طرف الحضرة العمائية الذي يلي التعين الاول سمي بذلك لانه حضرت تعين اسماء الحق التي هي كلها واجبة لذاته دون تعين حقائق الخلق التي كلها ممكنة لذاتها ويعنون بالحضرة العمائية حضرت العلم وحضرت الارتسام وحضرت الحقايق والاعيان وهي التعين الثاني والطرف الذي يتوهم تقابله بحضرت الوجوب هي حضرت الامتناع والمتوسط بينهما هي حضرت الامكان فحضرت الاسماء هي حضرت الوجوب لان جميع الاسماء الالهية تنتسب اليها وحضرت الاعيان هي حضرت الامكان لان ارتسام جميع حقائق الممكنات وحضورها فيها والتعين الاول يعنون به الوحدة التي انتشئت عنه الاحدية والواحدية هي اول رتب الذات واول اعتباراتها وهي القابلية الاولى لكون نسبة الظهور والبطون اليها على السواء ويعبر بالتعين الاول عن النسبة العلمية الذاتية باعتبار تميزها عن الذات الامتيازالنسبي لا الحقيقي فاما ان الوحدة هي اول التعينات فذلك من جهة انه لا يصح ان يعقل

وراءها الا الغيب والاطلاق الذي لا يصح معه ان يحكم على الذات من جهة هذا الغيب والاطلاق بشئ فاستحال في كنه حضرت الذات الاقدس تعالى وتقدس وفي غيب الهوية الاينية المندرج فيها الازلية والابدية ان يكون مدركا او معلوما او مشهودا لغيره تعالى وتقدس اذ لا ذات لغيره حقيقة بل لما جاد بالوجود على من اوجده صار ذلك الجود وصلة بين خفاء اطلاق الذات وغيبها وبين ظهورها بجودها المظهر للاعيان من توجه بالجود الى ايجاده ولما كانت هذه الوصلة تستدعي تعينا وكان اي تعين يفرض لا بد وان يتقدمه الوحدة ضرورة ان كل كثرة وكثير لا بد ان يتقدم الوحدة عليها تقدما و تعينا كانت الوحدة هي اول التعينات لكونها هي اول اعتبار وتعين من الغيب لا محالة والتعين الاول سمي بحضرت احدية الجمع فباعتبار احديته سمي حضرت الاحدية وباعتبار واحديته كان جمعا وبحضرة الاجمال لاستدعائها التفصيل المغايرة والغيرية التين لا يتم التفصيل الا بهما مع استحالة ذلك في اعتبار الوحدة لمنافاتهما المغايرة المودية بالكثرة لتقابلهما وبحضرة جمع الوجود وسمي بذلك لانه هو اعتبار الذات من حيث واحديتها واحاطتها وجمعها لكل اسماء والصفات والحقائق لكونها هي حقيقة البرزخية الجامعة بين الاحدية والواحدية وبين المبتداء والمنتهى والبطون والظهور فكانت هي حضرت الجمع والوجود لا محالة لان البطون والظهور لا يخرج شئ عنهما والبرزخ الاكبر والبرزخ الاعظم والبرزخ الاول واصل جميع البرازخ سمي بذلك لكونها وحدة انتشئت الاحدية والواحدية عنها فصارت مميزة لاحدهما عن الآخر فسميت برزخا لهما لذلك ولاجل انشقاقهما عنها وتسمى الوحدة بالجمعية الاولى لكونها جامعة بينهما ورافعة بينهما من البينونة ومظهرة اياهما بل كل منهما هو عين الآخر بحكم اقتضاء الباطن الحقيقي وانما كانت الوحدة باطن جميع الحقايق الالهية والكونية واصلا لانتشاء الجميع عنها لكون الحقيقة الوحدة سابقا على جميع الحقايق وظهورها في جميع الحقائق الالهية والكونية ولهذا صارت الوحدة هي المسماة بالتعين الاول وتسمى بالبرزخية الاولى باعتبار النسبة السوائية التي للوحدة الحقيقة الى الاحدية والواحدية فان الوحدة الحقيقة لما كانت هي اول ما تعين عن الغيب الحقيقي وكانت نسبة الاحدية المسقطة للاعتبارات ونسبة الواحدية المثبتة لجميعها اليها على السواء سميت هذه النسبة السوائية بالبرزخية الاولى و انها البرزخية اولى تسمى بحقيقة الحقايق لما عرفت من كونها اصلا ومنشاء لكل و الساري بحيث الظاهر في جميع الحقايق فان الوحدة لا يخلو عنها شئ واحدا كان او اكثر فيصفون بحقيقة الحقايق باطن الوحدة وهو التعين الاول الذي هو اول رتب الذات الاقدس كما عرفت ذلك لكليته وكونه اصلا جامعا لكل اعتبار و تعين وباطنا لكل حقيقة الهية وكونية واصلا لانتشاء عنه كل ذلك وقد عرفت ان المراد بذلك هو الوحدة بما يندرج فيها من شئونها واعتباراتها الغير المتناهية وهي عين البرزخ الاكبر الاقدم الذي هو الاصل الجامع بجميع البرازخ وقد يقال في تفسير حقيقة الحقائق ان ذلك هو اعتبار الذات الموصوف بالوحدة جلت عظمته من حيث وحدتها واحاطتها وجمعيتها للاسماء والحقائق وتسمى الضاهرية الجمع والوجود وحضرت الجمع والوجود وفي اصطلاح المحققين هي هيولى الهيولات لانه لما كان المراد بحقيقة الحقائق باطن الوحدة الذي هو باطن كل حقيقة الهية وكونية صارت حقيقة الحقايق هي هيولى الهيولات لاجل بطونها في كل باطن وظاهر فلكونها هي ابطن كل باطن وبطون كانت هي هيولى الكل والهيولى الكبرى الجامعة لكل شئ وفي التحقيق الاوضح ان حقيقة الحقايق هي المرتبة الانسانية الكمالية الالهية الجامعة لسائر الرتب كلها وهي المسماة بحضرت احدية الجمع ومقام الجمع وجمع الجمع وبها تتم الدائرة وهي اول مرتبة تعين في غيب ذات الله تعالى والحقيقة المحمدية يشيرون

بها الى هذه الحقيقة المسماة بحقيقة الحقائق الشاملة للحقائق الظاهرة فيها وانما كانت الحقيقة المحمدية هي صورة لحقيقة الحقائق لاجل ثبوت الحقيقة المحمدية في حاق الوسطية والبرزخية والعدالة بحيث لم يغلب عليه صلى الله عليه وسلم حكم اسم او صفة اصلا كما شرحنا ذلك في الفتوحات الغيبية شرح العقايد الصوفية فكانت هذه البرزخية والوسطية هي عين النور الاحمدي المشار اليه بقوله عليه الصلوة والسلام اول ما خلق الله نوري اے قدر علے اصل الوضع اللغوي فهو صلى الله عليه وسلم اول خلق الله عز وجل المشار اليه ذلك بقوله صلى الله عليه وسلم اول ما خلق الله نوري اے وبهذا الاعتبار سمي صلى الله عليه وسلم بنور الانوار وبابي الارواح والاكوان ثم انه صلى الله عليه وسلم آخر كل كامل خلق الله اذ لا يخلق الله بعده مثله في الكمال كما قال تعالے وخاتم النبيين والاشارة منه صلى الله عليه وسلم الى اوليته بمعنے نوره وآخريته بمعنے ظهوره هو قوله صلى الله عليه وسلم نحن الاولون الآخرون وهذه الحقيقة الكلية هي اصل جميع الاسماء الالهية المضاف اليها الربوبية ومعنى كون هذه الحقيقة هي الحقيقة المحمدية ان الصورة العنصرية المحمدية صورة لمعنے وحقيقة ذلك المعنى وتلك الحقيقة هي حقيقة الحقائق فافهم ذلك والخليفة الكامل من كل من البشر كاكابر الاولياء واولي العزم من الانبياء عليهم الصلوة والسلام الذين من شانهم الصبر والثبات في حاق الوسط بين الخلق والحق ليأخذون المدد من الحق بلا واسطة بل بحقائقهم ويعطون الخلق بخليقتهم فلا يميلون الى طرف فيعملون الطرف الآخر كما هو عليه الحال ممن غلبت عليه الحقيقة باستهلاكه في نور الحق او خليقة باحتجابه بظلمة الخلق والخليفة غير الكامل هو خليفة بواسطة من هو تبع له من اولي العزم والخلفاء الكمل فكل كامل خليفة وليس كل خليفة بكامل ولما كانت حقيقته صلى الله عليه وسلم في حاق الوسط ومركز الدائرة الذي لا يتصور له محيط كان هو صلى الله عليه وسلم الخليفة الاكمل المنصبغ بالمحبوبية الخالصة والحقيقة الانسانية الكمالية هي حضرة الالوهية المسماة بحضرة المعاني وبالتعين الثاني والمعنے بكونها حقيقة للانسانية الكمالية هو كون صورة الانسان الكامل صورة لمعنے وحقيقة ذلك المعنى وتلك الحقيقة هي حضرت الالوهية المسماة بالتعين الثاني فكان الانسان الكامل هو مظهر التعين الثاني والانسان الاكمل هو مظهر التعين الاول المسمى بحقيقة الحقايق وهذه الحقيقة الانسانية التي هي صورة علمية قالت العرفاء بقدمها واليه اشار العارف حافظ اداب المعرفة بقوله بيت ماجرائے من ومعشوق مرا پایان نیست ؎ هرچه آغاز ندارد نپذیرد انجام ؎ فانه عبر عن نفسه بمن من حيث الوجود العلمي والعارف اذا كوشف له الاعيان الثابتة ورائے انها رائية مرئية سامعة خطابات الحق تعالے بها اي عين العالم ازليا ابديا فصح عنده ان يقول ان الحقيقة الانسانية من حيث خصوصها لها من المساوات الازلية والابدية بموجدها وخصوص بانموجيدها سبحانه بين الاسرار والتجليات الخاصة الازلية والابدية النشاة المتقدمة والمتاخرة في الحضرات الازلية والابدية لا بداية لها ولا نهاية اما عدم البداية فلان اول نشاءة منها ذات العلم ولا بداية له واما عدم النهاية فلانها لما لم يكن لها بداية لا تكون لها نهاية واما من حيث الوجود الخارجي فلا يصح ذلك القول فافهم ذلك والتعين الثاني هو ثاني رتب الذات وهذه المرتبة هي التي تظهر فيها الاشياء وتتميز ظهورا وتميزا علميا ولهذا تسمى هذه الحضرة بحضرة المعاني وبعالم المعاني وهذا التعين الثاني هي صورة التعين الاول وكذا التميز والغيرية لكون التعين الاول هي حقيقة الوحدة الحقيقة النافية بجميع ذلك مع انها اعني الوحدة لكونها متضمنة

للنسب الواحدية واعتبار انها التي لاتتناهى تعينات ابديتها لزم من ذلك ان يكون التعين القابل لكثرة التي هي صور وظلال للاعتبارات المندرجة في الوحدة تعينا تاليا لها فذلك هو التعين الثاني لا محالة فجميع الاسماء الالهية المنتهي اليها التاثير والفعل وجميع الشيون والاعتبارات المندرجة في التعين الاول مجملة فانها تصير مفصلة متميزة في هذا التعين الثاني الذي يسمى بالمرتبة الثانية وهذه المرتبة اے التعين الثاني ظل للمرتبة الاولى اے للتعين الاول لانه اول قابل للكثرة التي هي صور وظلال لشئون الوحدة ويشيرون بذلك ايضا الى كل ما سوے الله سبحانه من اعيان الممكنات وذلك من وجهين احدهما هو انه لما لم يكن لشئ من الكائنات استقلال بنفسه لاستحالة وجود ما سوے الحق تعالى وتقدس بذاته صارت الكائنات ظلا من حيث ان الظل لا تحرك له الا بحركة صاحبه ولا حقيقة له ولا صورة ولا ذات الا بحسب ما ينبعث عن الشئ الذي هو ظل له فهكذا من شهد الحقيقة فانه يرى الكائنات ظلالا لا تستطيع لانفسها نفعا ولا ضرا ولا موتا ولا حيوة ولا نشورا الوجه الثاني هو انه لما كانت حقيقة الظل انما هي عدم النور الشمسي او غيره في بقعة ما لساتر سترها صارت الكائنات ظلالا لهذا المعنى لان حقيقة الظل ترجع الى لا شئ في نفسه بل انما تعين بالنور وكذلك كل ما سوے الله عز وجل ليس هو شيئا بنفسه انما هو شئ بربه فهو اعني الظل المشار به الى ما سوے الله عز وجل هو ما يحصل من انبساط النور الالهي على عين من اعيان الممكنات التي ليست نورا في نفسها وحينئذ يظهر الظل الذي ليس هو بظلمة محضة لانه ليس يظهر الا بانبساط النور ولا هو نور محض وذلك ظاهر واليه الحديث الذي اخرجه احمد والترمذي عن عبد الله بن عمر قال سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم ان الله خلق الخلق في ظلمة ثم رش عليهم من نوره والخلق ههنا بمعنى التقدير وتلك المقدورات هي الاعيان الثابتة في حضرة علمه والنور المرشوش عليها هو النور المفاض عليها فالظلمة هي حقيقة كل ما سوى الله تعالى عند قطع النظر عن توجه الارادة بافاضة النور عليها فاذا فاض النور على ظلمة القوابل ظهر الظل لا محالة قال تعالى الم تر الى ربك كيف مد الظل فيه اشارة الى ما ذكرنا من ان ظهور الظلال انما هو بامداد الحق تعالى لها بنوره المشرق عليها ثم قال تعالى ولو شاء لجعله ساكنا فابطل مذهب من زعم انه تعالى لا فعل له من اختيار منه وقدرة له وارادة كما هو رائ من قال انه تعالى موجب بالذات تعالى الله عن ذلك علوا كبيرا وفي قوله ثم جعلنا الشمس عليه دليلا اشارة الى ما عرفت من كون الظل لا يظهر الا بالنور قوله تعالى ثم قبضناه الينا قبضا يسيرا اشارة الى انه لا وجود لشئ الا بنوره الظاهر ولا استتار الا باستتار نوره تعالى وتقدس والمفهوم على قاعدة الكشف من قوله تعالى ثم قبضناه انه تعالى مختار في فعله لان من لا اختيار له لا يكون قابضا بل مقبوضا وانه لا تحقق للظل انما هو اعتبار عدمي تخيل وجوده بما استفيد من النورية به وكان الوجود له وحده اذ لا وجود لشئ من الظلال في انفسها انما هي اعتبارات وتعينات حاصلة عن النور باعتبار تلك الحجب الساترة لمحاضة النور ومن تحقق بهذه المشاهدة فهو الذي يفهم معنى قوله تعالى الله نور السموات والارض مثل نوره الآية وذلك لانه لا يرى المنور او الوجود او الذات او الشئ او ما شئت فقل ما يطلق على ما له حقيقة في فانه ذاتا الا الله تعالى وتقدس فلم يبق ما يظن انه غير له او سواه الا التعينات وهذه الحقيقة فهي اعني تلك التعينات اذا اعتبرت مع قطع النظر عن كونه تعالى هو الهوية التي انبعث عنها تلك التعينات لم يبق لها تعين في نفسها فكانت ظلمة وعدما ومن حيث تعيناته فهي ظل كما عرفت من مبادي البيان وهذه الاعيان

الثابتة التی سماها المشائخ بالحقائق والحکماء بالماهیات والعلماء بالصور العلمیة هی صور الاسماء الالهیة ومظاهرها فی العلم
ثابتة ازلا وابدا لایتعلق الجعل والایجاد بها کما لایتطرق الفناء والعدم الیها وهی موجودة فی علمه تعالی عند الحکماء واکثر المتکلمین
واما المتکلمون من اهل السنة وان لم یقولوا بالوجود العلمی فان من کلامهم یلزم القول بوجود الاشیاء فی علم الحق سبحانه
وقد صرحوا فی اصول الفقه بان المعدوم مکلف بالامور الشرعیة وقال القاضی عضد الدین وابن الحاجب رحمهما الله تعالی
هذا قول اهل السنة خاصة وسائر الطوائف انکروا علیه انکارا عظیما بان التکلیف لما امتنع علی النایم والغافل والمغشی علیه
والمجنون فعلی المعدوم ممتنع بالطریق الاولی واجاب اهل السنة عنه بان هذا الاعتراض یرد اذا کان المعدوم بالفعل
مکلفا وهذا المعنی لیس بمراد بل المراد تعلق عقلی یعنی المعلوم الذی هو معدوم فی الخارج ویعلم الحق سبحانه انه یصیر موجودا
توجهت بشرائط التکلیف الیه فی الازل والفعل فی لایزال وهذا التصریح بالوجود العلمی فان الاشیاء لو لم تکن موجودة
فی علم الحق تعالی فلا معنی للتعلق العقلی والتوجه الازلی وبالجملة معلومات الحق سبحانه لیست معدوما مطلقا لا متمیزة
عنده وما هو متمیز عند العالم به له وجود بوجه من الوجوه البتة خصوصا اهل السنة قالوا علی ان الحق تعالی عالم بالجزئیات
علی الوجه الجزئی وعلی هذا الاشیاء عنده تعالی فی علمه القدیم حاضرة بماهیاتها الکلیة واشخاصها الجزئیة مع لوازمها ولوازم
لوازمها الی ما لا یتناهی اجمالا وتفصیلا من الازل الی الابد الی غیر النهایة ولها شعور بانفسها وخالقها قال الله تعالی وان
من شیء الا یسبح بحمده ولکن لا تفقهون تسبیحهم وکذا الحال فی جمیع المراتب والکشف حاکم بثبوت العلم بل جمیع الصفات
فی جمیع الموجودات وذلک لظهور الهویة المطلقة فی مرایا جمیع الکائنات وهذه الصور العلمیة للواجب تعالی التی سماها
الصوفیة بالحقائق اذا تحققت شرائط وجودها فی الخارج تکون موجودة فی الخارج فی عالم الارواح وهو حصولها فیه وذلک لانها
کانت قبل ذلک موجودات فی حضرة العلم معدومات فی الخارج ثم حصل وجودها فی عالم المثال المسمی بالبرزخ والحاجز وهو ظهور
ها فی صور جسدانیة ووجودها فی عالم الشهادة المسمی بعالم الحس وتحققها فیها وقد یکون لها وجود فی اذهاننا لتلک الصور العلمیة حاصلة
فینا بطریق الانعکاس من المبادی العالیة بقدر التناسب او بظهور نور الوجود فینا بقدر نصیب من تلک الحضرة العالیة و
انما قلنا حاصلة بطریق الانعکاس الخ لان الموجود الذهنی موجود فیه فی نفس الامر بخلاف ما یفرض العقل وجوده فی الذهن
لانه لیس من الموجودات الذهنیة انما هو موجود فرضی موجده العقل فی وقت الفرض کالموضوعات فی القضایا الموجبة
کل ممتنع معدوم والذهن من الموجودات الخارجیة وکل ما یوجد فیه فهو من عالم الذهن کما ان عالم المثال موجود فی الخارج
وهکذا عالم الارواح وغیرها من العوالم فهو موجود فی الخارج وکل ما یوجد فیه فهو منسوب الی ذلک العالم وتسمی هذه المرتبة
بمرتبة الالوهیة وبعالم الجبروت وبالنفس الرحمانی وبعالم المعانی وبحضرة الارتسام وبحضرة العلم الازلی وبحضرة العمائیة
وبالحقیقة الانسانیة الکمالیة وبحضرت الامکان وبحضرت القرب وحضرة المقربین وحضرة اهل العنایة وحضرة العناية
وحضرة الولایة وحضرت الدنو وحضرة التدلی وحضرة التدانی وحضرة النزول والظهور وعالم الجمع کل ذلک اسماء
هذا التعین الثانی بحسب اعتبارات ثابتة فیه فاما تسمیته بالمرتبة الثانیة فلکونها صورة التعین الاول الذی هو مرتبة
الذات الاقدس تعالی وتقدس واما تسمیته بمرتبة الالوهیة فلذلک لظهور الاسماء وتمیزها فیه وجمعها الاسم الجامع

وهو الله تعالى وتقدس ولهذا يسمى هذا التجلي الكائن في هذه المرتبة بالاسم الله والاله ووجهة جميع العابدين الى هذه المرتبة واما تسميتها بعالم الجبروت فلظهور الاسماء والصفات الالهية وغلبتها فيها واما تسميتها بالنفس الرحماني فذلك ان القول الماكان عبارة عن نفس منبعث من باطن المتنفس متضمن معنے يطلب المتنفس ظهوره فيتعين ذلك النفس في مراتب المخارج وكانت المحبة الاصلية التي هي قابلية الظهور انما تنبعث من الباطن الى الظاهر بهذا التعين الثاني اذ التعين الذي قبله وهو التعين الاول بنسبة البطون والظهور اليه على السواء فكذا هذا التعين الثاني لانه هو اول ما تميز وينبعث من الباطن الذي هو الاول فسمي النفس الرحماني لاجل ذلك فان ظهور الوجود والمرايا المتعددة واختلاف الصور انما تحصل على اختلاف القوابل التي هي اعيان الثابتة واحكامها واحوالها المختلفة فلان الاسماء انما تحصل لها التنفس من كرب بطون الغيب بظهورها في حضرة الارتسام والتفصيل والتميز ومابعد ذلك حتى ظهر فعل الجواد حينئذ وكذا الكريم والمقسط والخالق والرازق وباقي الاسماء فكان ذلك هو السبب الذي لاجله سمي هذا التعين بالنفس الرحماني وانما نسب النفس الى الاسم الرحمن سبحانه دون غيره من باقي الاسماء له تعالى وتقدس لكون الرحمن اسما لصورة الوجود الالهي التي هي عبارة عن الجمعية الحاصلة للاسماء الالهية عند ظهورها بنفسها من بطون وحدة الذات فلهذا كان النفس مضافا الى الاسم الرحمن تعالى وتقدس اما تسميته بعالم المعاني فلتحقق جميع المعاني الكلية والجزئية وتميزها فيه لاستحالة خلو شئ عن علمه تعالى واما تسميته بحضرة الارتسام فلاجل ارتسام الكثرة النسبية المنسوبة الى الاسماء الالهية فيه والكثرة الحقيقية المضافة الى الكون وحقائقه والاحسن ان يقال حضرة الصور والاعيان والماهيات لان علمه القديم فعلي حضوري لا انفعالي حتى يكون بطريق الارتسام والتصور فان الارتسام وكذا التصور مختص لعلمنا الحادث فافهم ايضا واما تسميته بحضرة العلم الازلي فلان هذا التعين الثاني هو مرتبة ظهور الذات نفسها لنفسها بشؤن فيهما من حيث مظاهر تلك الشئون المسميات بصفات وحقائق فيهما اعنے في هذه المرتبة الثانية كان العلم بحسب المرتبة الاولى والتعين الاول انما هو ظهور عين العين اے ظهور الذات لنفسه باندراج اعتبارات الواحدية فيها فحيث ان هذا التعين الثاني هو الذي وقع فيه تعلق العلم الازلي الذي هو ثاني التعينات الكلية العلم اولياء الحيوة بباقيها على كثرتها واحاطته بجميع وحدة وكثرة ولنسبته سمي بحضرة العلم الازلي واما تسميته بحضرة العمائية البرزخية الحاصلة بين الوحدة والكثرة المشتملة هذه البرزخية على هذه الحقائق الكلية الاصلية المذكورة من حيث صلاحية اضافتها الى الحق بالاصالة والى الخلق بالتبعية متميزة بحكم الكلية الاصلية الجنسية وانتشاء فروعها وانواعها وجزئياتها تماما منها في عين هذه البرزخية مفصلة متميزة فلكون العماء هو الغيم الرقيق سميت هذه البرزخية الحائلة من اضافة هذه الحقائق الى الحق والى الخلق بالحضرة العمائية واما تسميتها بالحقيقة الانسانية فباعتبار اندراج تلك الحقائق الاصلية الكلية في عين تلك البرزخية مع تحقق اثر خفي في الحقيقة الانسانية وهذه الحضرة العمائية هي التي يظهر الحق في مرايا صفات الخلق متنزلا من الرتبة المختصة به وهي حضرة الوجوب الذاتي الذي لا يصح المشاركة فيه لشئ غيره بوجه فيضاف اليه تعالى وتقدس كل ما يضاف الى الخلق لان هذه المرتبة هي محل تجليه بهم فيضاف اليه كل ما يضاف اليهم من تعجب وتردد وضحك وامثال ذلك ويظهر الخلق فيها بصفات الحق عند تخلصه من قيود الكثرة وارتقائه من حضيض المراتب الكونية كاحياء الميت وابراء

الاكمه والاتصال بصفة الحق والسبحانية واشال ذلك وعن هذه الحضرة العمائية اخبر سيدنا عليه افضل الصلوات والتسليمات حين سئل اين كان ربنا قبل ان يخلق الخلق فقال فى عماء وذلك بحكم قوله تعالى وهو معكم اينما كنتم قبل ان يخلقنا كان معناه فى حضرة علمه بنا المسماة بالعماء فان العماء فى لغة العرب لما كان غيما رقيقا يحول بين الناظر وبين النور الشمسى عبر عنه بهذا البرزخ اللطيف رقته وحيلولته بين عين النور الوجودى الظاهرى وبين النظر المضاف الى العين الثابتة هو عين النور الوجودى الظاهرى وبين النظر المضاف الى العين الثابتة وعين النور الوجودى الباطنى الذهنى هو باطن كل حقيقة ممكنة واما تسمية بحضرة الامكان فذلك من اجل ان المعلومات هى التى تعلق العلم الازلى بها ما بين واجب ظهوره وتحققه بنفسه وبين ممتنع ظهوره فى نفسه فى شئ من المراتب الكلية والجزئية وبين متوسط بينهما نسبته اليهما على السواء فسمى المتوسط بينهما بالامكان واما تسمية بحضرت القرب وحضرت المقربين لانه لا يحصل القرب الا بالوصول الى عينه الثابتة وهى فى هذه الدرجة واما بحضرة الولاية فلان اسم الولاية لا تطلق الا على من وصل اليها واما تسمية بحضرة العناية لان القرب انما تصح لمن سبقت له العناية واما تسمية بحضرة الدنو وهى القرب ويقال له منزلة الدنو وحضرة المعانى لكونه تعالى انما يدنو فى بعده عن عبده فى حضرت الامكان واما تسمية بحضرة التدلى لظهور الحق فى مرايا صفات الخلق فان قرب العالى من السافل يسمى تدليا كما ان قرب السافل من العالى يسمى دنوا كذا افهموا من من قوله تعالى ثم دنى اى العبد فتدلى اى الحق فكان قاب قوسين او ادنى ويشيرون بقاب قوسين الى مقام قرب قوسى الوحدة والكثرة او قوسى الوجوب والامكان او قوسى الفاعلية والقابلية قربا يجمع بينهما ويرفع مينهما بحيث يجمع بين الوجوب والامكان الوحدة والكثرة والفاعلية والقابلية فيجعل الجميع دائرة واحدة متصلة لكن مع اثر خفى من التميز والتكثر بينهما ثم ان باطن هذا المقام هو مقام او ادنى اى قرب القوسين المذكورين وذلك الباطن هو التعين الاول الذى عرفته لانه لا يبقى عنده التميز والتكثر فى دائرة الجمعية بين حكم الاحدية والواحدية اصلا ومما ينبغى ان يعلم ان التعين الجامع هو حقيقة اسم الله تعالى فانه هو تعين الذات وتجليها من حيث كونه واحدا جامعا لجميع التعينات والتجليات قائما بالذات مقيما لسائر الموجودات وتعين الاسماء والصفات يعنى بذلك التعينيات والمراتب التى للاسماء الاول التى هى مفاتيح الغيب عند ما يتعين ظهورها بصفة الحيوة والحى والعلم والعالم والقدرة والقادر والارادة والمريد والكلام والمتكلم مترتبة فى تعينها تنها وذلك الترتيب هو ان العلم بان لهذه الصفات الظاهر بصورة بدن الانسان كصورة اللفظ الجارى على لسانه ونظره بعينه وسماعه باذنه وعلمه بيده المضافة كلها الى صورة بدنه سبعة البطن هى المشار اليها بقوله صلى الله عليه وسلم ان للقرآن ظاهرا وباطنا وفى بطنه بطن الى سبعة البطن والظاهر ما عرفته من جريان اللفظ على اللسان والنظر بالعين والسماع بالاذن والبطش باليد وغير ذلك من الجوارح واما البطن الاول فبان يضاف الصفات الى نفس الانسان لكن من حيث لم يتميز عن نفوس باقى الحيوانات الا بظاهر العقل المعيشى المقيد بانوار دنيوية بحيث يكون نطقه وسمعه ونظره وفعله مقصورا على ما يتعلق بامر الدنيا غير متعد الى امر اخروى وهو المقصود منه كما اخبر الله تعالى عمن هذا حاله بقوله سبحانه يعلمون ظاهرا من الحيوة الدنيا وهم عن الآخرة هم الغافلون وصاحب هذا النظر قد كان انفتح له باب من ابواب البطون السبعة بحيث ترقى عمن لم يفتح له باب اصلا وهم الاطفال والمجانين لكنه من اهل الصمم والبكم والعمى المشار اليه بقوله صم بكم عمى فهم لا يرجعون وذلك ان لكل واحد

من هذه المعاني التي هي القول والسمع والبصر والقوة في كل رتبة من هذه الرتب السبعة المعبر عنها بالبطون اثره حكم بانتفائه عن شخص انساني في رتبة منها يوجب بحكم ذلك الشخص وصممه وعميه وضعفه في تلك المرتبة فمن فتح له الباب الاول لا غير فهو الذي اوتي في الدنيا حسنة وماله في الآخرة من خلاق فكان الاشارة الى هؤلاء بقوله صم بكم عمي فهم لا يرجعون من الدنيا الى الآخرة ولا من بطن اول الى بطن ثان فانهم كانوا سامعين باصرين متكلمين في البطن الاول وليسوا كذلك في البطن الثاني وفيما بعده كما تعرف واما البطن الثاني فهو ما يضاف الى الانسان من حيث عقله المنور بنور الشرع والايمان بالله وكتبه ورسله واليوم الآخر فيتغير ما يتعلق بالدنيا الى ما يتعلق بالاخرى في نطقه وسماعه ونظره وفعله بفهم وعقل صحيح وايمان قوي واما البطن الثالث فهو ما يضاف الى روحه الروحانية المجردة الثابتة تعينها وتميزها في عالم الارواح واللوح المحفوظ واما البطن الرابع فهو ما يضاف الى وجوده العيني المضافة الى الحقيقة الانسانية المضاف اليها والمقيد بها والمظهر لاحكامها في مراتب الكون روحا ومثالا وحسا وشهادة والمعنى عن هذا البطن بقوله صلى الله عليه وسلم في الكلمات القدسية حكاية عن ربه تعالى بقوله سبحانه كنت سمعه وبصره ولسانه ويده واما البطن الخامس فهو ما يضاف الى محله القابل لتجلي الوجود الباطني المعنى بقوله تعالى وسعني قلب عبدي المؤمن واما البطن السادس فهو ما يضاف منها الى الوجود المطلق الرحماني الجمعي الظاهر في المرتبة الثانية بحكم قضايا اللتي عم كل شيء واما البطن السابع فهو اضافة هذه الصفات الى الذات في رتبة التعين الاول الذي عرفته فكما ان القول عبارة عن نفس منبعث من باطن المتنفس متضمن معنى يطلب المتنفس ظهوره فيتعين ذلك النفس في مراتب المخارج فكذلك المحبة الاصلية التي هي عين التعين الاول والقابلية الاولى متضمنة معنى الكمال المتعلق بالظهور مفيض التجلي الاول الذي هو مثل نفس المتعين في التعين الاول المنبعث من باطن الغيب المطلق فهذا هو معنى الكلام في رتبة التعين الاول بحيث يكون الذات فيه محدثة في نفسها بنفسها ومخبرة لها بما هي عليه من اقتضاء كمالاتها الذاتية وكمالاتها الاسمائية لظهورها وظهور اعتبار واحديتها اخبارا بحرف احدي هو عين الذات متضمنا لجميع المعاني كلياتها وجزئياتها والالفاظ والكلم القولي والفعلي واذا كان هذا هو معنى الكلام في سابع رتب البطن الكلام وكما يتحدث احدنا في نفسه بلا واسطة حرف وصوت ظاهر فعلى هذا نفس الحال في معرفة السمع في باطن الابطن فان الذات باعتبار تعينها الاول هو اصل كل قابلية وفاعلية كما انها متحدثة بنفسها فانها ايضا يكون قابلة لسماع ذلك الحديث فلما كان في تلك القابلية الاولى قابلية الحديث ففيها ايضا قابلية الذات بالميل الى السماع والاصغاء لذلك الحديث فان المتحدث في نفسه لابد ان يكون سامعا في نفسه لما يتحدث به فيها وهكذا فانه لما كان في تلك القابلية الاولى قبول ميل الذات بالسماع في سابع البطن بطون الذات هكذا ايضا في تلك القابلية ملاحظة الذات نور جمالها الذي تحدثت به في نفسها وذلك الجمال هو عين واحديتها وظهورها وظهور اعتباراتها وملاحظة الكمال المتعلق بذلك وكانت هذه الملاحظة الحاصلة في سابع رتب البطن الملاحظة كما كان الحديث والميل الى الاصغاء والسماع الحاصل في اول رتب الذات هو الحاصل في سابع الابطن ايضا وكذا فانه لابد وان يكون في تلك القابلية الاولى التي هي اول رتب الذات قابلية ايضا لغلبة حكم الظهور بما تحدثت به في نفسها من الكمال على اللاظهور وبحكم سبقه عليه لما حصل من الظهور فصار الاقدس متجليا بحكم ذلك التغلب وكان ذلك هو معنى القدرة والقوة وهو التمكن من ظهور ما يطلب ظهوره كما كان حقيقة القول هو التحدث به وحقيقة السمع هو ادراك ذلك المعنى ظاهرا وباطنا وحقيقة البصر هو ادراك ظاهر ثم ان هذا التجلي الاول من حيث هذا الحديث والاخبار المذكور يتضمن كمالا مضافا اليه والى

اعتبارات وادراكات كليا جمليا لذلك الكمال وذلك الاصل الحيوة والحي وباطنه ثم اثر من حيث الملاحظة يتضمن ادراك كسريان
ذلك الكمال بمعنى ظهوره في تفاصيل اعتبارات الواحدية وذلك اصل العلم والعالم وباطنه ثم من حيث ذلك الميل بالسماع
والاصغاء يقتضي اعتبار هو اصل للارادة فبهذا الذي ذكرناه تبين لك كيفية تعين الاسماء والصفات في رتبتها الظاهرة معينة
من باطن الذات عودا وابتداء والاسماء الكلية هي اصول الاسماء كالارادة الكلية مثلا ويقال لها الاسماء الكلية فافهم ذلك و
هذا التعين الثاني مرتبة تفصيل المجمل وذلك لان تميز شيئون الوحدة وتفصيلها في الرتبة الثانية فان الوحدة انما تشتمل
على شيونها اشتمالا جمليا لان التميز والتفصيل يستدعي كثرة يستحيل اجتماعها مع الوحدة الحقيقية فتلك الشيون تصير بعد الاجمال
والاندراج في الوحدة مفصلة متميزة في التعين الثاني الذي هو حضرة التميز والتفصيل للمعلومات من الاسماء وغير ذلك
من الحقايق ولجمعه الاسماء والحقائق سمي بمرتبة الجمع ومقام الجمع وفيه يحصل تفصيل الصورة الانسانية الجمعية وينبغي ان
يعلم انهم يعنون بها تارة مطلق صورة الكون وتارة يعنون ظاهر الحق تعالى وذلك لانه لما كان التعين الثاني
هو الحقيقة الانسانية بظهور الحقايق التي اشتملت هذه الحقيقة العلمية التي هي التعين الثاني بصورة الانسان الكامل صار
تفصيل صورة الحقيقة الانسانية هو مطلق صورة الكون اذ لا معنى للكون الا تفصيل الصورة هو ظاهرية الحق فلا معنى
لظاهرية الحق الا ظهور صور العلم به او ظهوره في مراياها فاعلم ذلك وقد عرفت مما ذكر ان اللفظ الذي يدل على الاسم الحقيقي
الذي هو معنى حصل عن وجود متعين هو اسم الاسم والاسم الحقيقي هو وجود متعين والاسم قد يطلق ويراد به عين اللفظ القولي
وقد يذكر ويراد به الاسم الحقيقي الذي هو مسمى هذا اللفظ وقد يذكر ويراد به عين المسمى الذي هو عين المطلق الوجود لا الوجود
المطلق اذ الاسم بحيثه لما ستعرفه من بعد في بيان توحد الاسماء وتكثرها وقال الشيخ الاسم عين التعين والمتعين بالتعين
هو المطلق المسمى فالمسمى في الحقيقة هو التعين ويطلقون الاسم ويعنون به كل حقيقة مفردة من حقايق العالم اذا اعتبرت
من حيث قابليتها الاصلية لاضافة الوجود اليها فاسماء الاله في اصطلاح القوم عبارة عن ظاهر الوجود من حيث تقيده بمعنى
وذلك لان كل اسم الهي انما هو ظاهر الوجود الذي هو عين الذات لكن لا من حيث هو هو بل من حيث تعينه وتقيده
بمعنى يعتبر بصفته وذلك كالحي مثلا فانه هو اسم الوجود الظاهر المتعين لكن من حيث تقيده وتعينه بمعنى هو الحيوة فبالنظر
الى عين الوجود فالحي هو عين الذات وبالنظر الى التقييد بذلك المعنى وتميزه عن غيره من المعاني فانه غير الذات فاذا فهمت
ما ذكرنا عرفت معنى قولهم ان الاسم لا هو عين المسمى ولا غيره وان شئت قلت هو عين المسمى وهو غيره ايضا كما اتضح لك
ومما ظهر لك معنى توحد الاسم والمسمى وتكثره ومعنى توحد الاسماء وتكثرها وتوضيحه ان لاسم له اعتباران باحدهما هو عين المسمى
وبالآخر هو غير المسمى وذلك لانه لما لم يصح في الذات ان تسمى باعتبار اطلاقها بل من حيث تعين ما صار الاسم حينئذ انما وضع
للذات باعتبار ذلك التعين فالاسم متى اعتبر بالنظر الى التعين كان معناه عينها وان اعتبر بالنظر الى التعين الآخر كان
معناه غيرها او يقال اذا تصور معنى الاسم فقط مع قطع النظر عن المسمى صدق حينئذ ان يقال ان الاسم غير المسمى لتعقل
ذلك المعنى عن اسم آخر اما اذا اعتبر المسمى بالاسمين المتقابلين كالقابض والباسط مثلا ارتفعت المغايرة من الاسم والمسمى
لان القبض والبسط وان كانا متغايرين من حيث معناهما فان الذات المسماة بالقابض والباسط ذات واحدة فمن

هذا الوجه يصح ان يكون الاسم عين المسمى لوحدة المضاف اليه وقد عرفت من هذا ان التعدد الواقع فى الاسماء انما هو اختلاف
معانيها وان اتحادها لوحدة مسماها فبالاعتبار الاول هى غير المسمى و بالثانى هى عينه وايضا اذا قلنا الاسم غير المسمى كان معناه ان
اسماء الاسماء التى عرفت انها الالفاظ والالقاب الموضوعة بازاء معانيها هى غير المسمى وذلك واضح او ان ما بايدينا من
معانى اسمائه تعالى ليست هى حقائقها لانها اعنى معانى اسمائه سبحانه غير متكيفة لنا ولا محدودة فيكون الاسم الذى متعلقه
غير المسمى تعالى وتقدس وذلك ايضا ظاهر فاذا قلنا ان الاسم عين المسمى اردنا ان اسماءه القديمة عين ذاته وهى
الاسماء التى يذكر بها نفسه من حيث كونه متكلما هى التى لا يوصف بالاشتقاق والتقدم والتاخر والتكلف والتحدد فى
عين المسمى اذ الوحدانية هناك من جميع الوجوه فلا تعدد ليقال ان الاسم غير المسمى وتوضيح معنى توحد الاسماء وتكثرها هو
ان الاسماء الالهية لها اعتباران باحدهما يكون كل اسم الهى هو عين الاسم الآخر وذلك جهة تكثرها فانه لما كان مسمى
جميع الاسماء انما هو الذات الاقدس تعالى وتقدس لكن باعتبار معنى تميز به ذلك الاسم عن الاسم الآخر صار كل اسم لاجل
تقيده بمفهومه وبمعناه مغايرا للاسم الآخر لا محالة فان مفهوم الضار غير مفهوم النافع ثم ان كل اسم فانه من حيث دلالته على
الذات الاقدس الاعلى غير مقيد بذلك المفهوم الذى به تميز عن غيره من الاسماء فانه يكون عين الذات فهو كل الاسماء و
مشتمل على معانيها فافهم والسالك اذا وصل الى هذه المرتبة يحصل له توحيد الافعال وهو تجريدها عما هو سوى الواحد
الحق بحيث لا يرى فى الوجود فعلا ولا اثرا الا الله الواحد الحق تعالى وتوحيد الصفات وهو تجريد القوى والمدارك و
مما ينسب اليها من الصفات عما سوى الحق تعالى ثم يرتقى بالسير فى الله الى توحيد الذات وهو تجريد الذات والتجلى
الذاتى عما سواها وتجرد بحيث لا يرى فى الوجود الا ذاتا واحدة تبعيناتها ويكون ذلك تخلقا وتحققا لا رسما ولا تقليد
او ذلك بظهور الاسماء فيه وانمحائه فيها ومن علامات التحقق بالاسم المتكلم ان تجرى كلمة الحق على لسانه فينطق قال
صلى الله عليه وسلم ان الحق ينطق على لسان عمر ويسمى المتحقق بذلك الناطق بالصواب والمصيب فى نطقه ولسانه
الحق وغير ذلك ومما يناسب ذلك ومن علامات التحقق بالاسم البصير استغراقه فى روية آلاء الله تعالى وآثار حكمته
وجميل صنعة المتقن الحسن المحكم وحينئذ يحصل له التحقق بالاسم البصير فلا يتقيد بالجارحة بما يلمع من اشعة عين النور بل
ينكشف لها معناه فيرى وجه الله فى كل الاشياء كما قال قدوة العرفاء سيدنا على كرم الله وجهه واكرم مثواه ما رأيت شيئا
الا ورأيت الله فيه ويسمى المتحقق بذلك عين الحق وعين الله الباصرة وقال صلى الله عليه وسلم ان الله ايد واعين و
ان عمر منهم وفى رواية ان عليا منهم اشارة الى تحققه باسماء الله تعالى ومن علامات التحقق بالاسم السميع استغراقه
فى الاصغاء الى معانى الذكر الحكيم وسماع كلامه الكريم وحينئذ يحصل له التحقق بسماع كلام الله تعالى من كل ناطق بل من
كل مسموع وصاحب هذا المقام هو المشاهد بان الامر كما قال العارف ما فى الكون موجود تراه ما له نطق وما عين تراه العين
الا عينه الحق ومن علامات التخلق بالاسم القدير بسط اليد الى كل ما فيه قربة الى الله سبحانه وكفها عما لا يجوز بسطها اليه وحينئذ
يحصل له التحقق فى كل ما يفعله ويصدر عنه بالحق تعالى بحيث لا يصدر عنه فعل اصلا الا عن حضور تام ومقصد صحيح فيصير
ملحوظا من جانب الازل محفوظا بالكلية عن ان يلم به الخطاء او يعرض له الزلل لكونه قد صار متخلقا فى جميع حركاته وسكناته باسمائه

الحق وتحققا فی ذاتہ وصفاتہ بطہارتہ عن احکام ماسوی الحق بحیث لم یبق لہ فعل سوی فعل حق بحق للحق قال تعالیٰ
وما رمیت اذ رمیت ولکن اللہ رمی والذین یبایعونک انما یبایعون اللہ وما ینطق عن الہوی لتحققہ فی جمیع ذراتہ بالحق
جل مجدہ والتخلق بالاسماء الالہیۃ والتحقق بہا انما یحصل لمن یکون ملازما علی ذکر اللہ تعالیٰ بجمع الہمۃ بالحضور التام بلا
التفات الی غیرہ مع التقوی والطہارۃ فینکشف علی قوی الانسان ومدارکہ باعتبار الطہارۃ ظہور الاسماء الالہیۃ فتتحقق فی
تجلیاتہ وتبقی بہا دائما ما دام بعد فی التعمل والاکتساب لذلک فقواہ ومدارکہ اعلام التخلق لا غیر فافہم ذلک وحصول
ہذہ المعارف العالیۃ لدنیۃ فی حضرۃ الوجوب وما فوقہا ہی ایان ہذہ الطائفۃ الواصلۃ الیہا ولا یحصل ذلک الا موہبۃ
ذلک فضل اللہ یؤتیہ من یشاء واللہ ذو الفضل العظیم وقد من اللہ سبحانہ بہا علی بعض الفقراء بالموہبۃ الصرفۃ وللہ
الحمد علی ذلک اما حضرت الملائکۃ فیحتوی علی حقایق الصفات التنزیہیۃ والتقدیسیۃ والنعوت التجردیۃ الروحیۃ
والکمالات اللطیفۃ ولسان صاحب الشرع عبر عنہا بالملائکۃ ولسان اہل التصوف بالارواح النوریۃ والقدسیۃ
وسرادقات الغیب وعالم الامر والعالم العلوی وقد یطلقون علیہ عالم الغیب لغیبوبتہ عن الحس ولہذا عنونہ الحق سبحانہ
بکلامہ بما لا تبصرون فی قولہ فلا اقسم بما تبصرون وبما لا تبصرون فلذلک قال المحققون ان التعینات العارضۃ للوجود
الکائنۃ فی مرتبۃ لا تقید نسبۃ الوجود الیہا التعدد الوجودی بل التعدد العقلی فقط یسمی ذلک التعین لشیئیۃ الثبوت وتلک المرتبۃ
حضرت المعانی والحقایق وہی المسماۃ بعالم الجبروت عند الامام الغزالی رحمہ اللہ تعالیٰ والکائنۃ فی مرتبۃ تقید التعدد
الوجود الاضافی یسمی لشیئیۃ الوجود وہذہ الشیئیۃ الوجودیۃ اما ان تبلغ الی حد یدرک بہا الخیال المطلق او المقید بالحیوان فہی حضرت
المثال المطلق البرزخ الجامع بین الطرفین الشامل علی صور ما فی العالم وصور ما فی الحضرۃ العلمیۃ وحضرت المثال المقید
المقید المتصل او یدرک بہا الحس فہی حضرت الحس والشہادۃ والملک وہی المسماۃ بعالم الناسوت واما ان لا یبلغ الی حد یدرکہا
الخیال والحس بل انما یدرکہا العقل بنورہ الذی ینفذ الملکوت ویجول فی اسرارہ تسمی تلک المرتبۃ بالارواح والملائکۃ فہذہ
المرتبۃ غیب من غیوب اللہ تعالیٰ کالاعیان الثابتۃ وعالم المعانی بالنسبۃ الی عالم الشہادۃ والحس وہی تنقسم الی
حضرت الملکوت الاعلی وحضرۃ الملکوت الاسفل ونعنی بہما مرتبتین مخصوصتین فی ہذہ الحضرۃ القدسیۃ سمیتا بہذین
الاسمین من حیث احوال الموجودات فیہما وبیانہ ان موجوداتہا علی صنفین صنف لیس لہم بعالم الاجسام والجسمانیات
تعلق بوجہ من وجوہ التصرف والتدبیر ویقال لہم الکروبیون وہذا الصنف ایضا علی صنفین صنف منہم ہاموا فی
جلال اللہ وجمالہ سبحانہ منذ خلقہم فلم یشعروا بالکون اصلا ولا یصلح منہم علم بشیء حتی العلم بانفسہم وہم الملائکۃ المہیمۃ وقد اخبر
عنہم سید الکل فی الکل علیہ الصلوٰۃ والسلام عددما فی علم اللہ وکلماتہ بقولہ ان للہ ارضا بیضاء مشحونۃ خلقا مسیرۃ الشمس فیہا
ثلثون یوما ہی مثل ایام الدنیا ثلثین مرۃ وہم لا یعلمون فی الارض خلقا یعصونہ وانہم لا یعلمون ان اللہ خلق آدم علیہ السلام
وابلیس وصنف منہم وان فقد فیہم التعلق بعالم الاجسام لاستغراقہم فی شہود القیومیۃ والحیرۃ فیہا لکنہم حجاب الحضرۃ
الالہیۃ ووسائط فیض الربوبیۃ ورئاسہم ملک یقال لہ الروح الاعظم وہو فی الصنف الاول وروح القدس جبرئیل
فی الصنف منہا وصنف لہم التعلق بعالم الاجسام بالتصرف والتدبیر ویقال لہم الروحانیات وہم علی صنفین ایضا صنف

يتصرف في السموات وصنف يتصرف في الارضيات فملكوت الصنف الاول من هذين الصنفين باعتبار تعلق اهله باللطائف السماوية العلوية يسمى بالملكوت الاعلى وملكوت الصنف الثاني باعتبار تعلق اهله بالكثائف الارضية السفلية يسمى بالملكوت الاسفل وفي الملكوت الاسفل القوى المودعة في بدن الحيوان وهي الغاذية والنامية والمولدة والجاذبة والهاضمة والماسكة والدافعة وهي من موجودات حضرت الارواح النورية لعدم بلوغ شيئتها الوجودية الى حد يدركها الخيال او الحس وهي في اللطافة فوق الموجودات المثالية واذ قد كانت هذه القوى المودعة في الحيوان من الملكوت لا مشاحة في تسميتها ملائكة الارض لدخولها في حقيقة الملك والروح وقد اطلق بعض اهل الكشف على هذه القوى لفظ الملائكة حيث قال لا تنبت نبتة في الارض الا بسبعة من الملائكة وهي القوى السبعة كما وقع التصريح عن بعض المحققين وقد ورد في الحديث انه ينزل مع كل قطرة ملك ووقع في الحديث ايضا ذكر ملك الجبال وملك الريح وملك الرعد وملك البرق وملك السحاب وكل هذه الاملاك من الملكوت الاسفل من هذه الحضرة التي مرت اليه الاشارة ومع نوع الانسان الوف من هذه الملائكة فسبحان الذي بيده ملكوت كل شيء واليه ترجعون فلا يتصور وجود موجود شهادي الا بوجود موجود ملكوتي قالوا هذا سر عظيم قل على وجه الارض من يحيط بفهمه قالوا ومن الملكوت الاسفل الارواح النارية التي يقال له الجن والشياطين وقد سلط بعض تلك الارواح على نوع الانسان وابليس رئيس فذلك البعض وسر تسليطها شعبة من شعب القدر قلنا ولا تقييد هذا السر بشر القدر مطلقا فان لهذا السر وجه الى خيره ايضا وذلك لا ينكشف الا بانكشاف حقيقة الخير والشر فافهم ذلك وان وقع السوال في ان الملائكة عند المحققين هل من الماديات او المجردات وان الطبيعة هل يستلزم المادة او هي اعم منها فاعلم ان السموات السبع سوى العرش والكرسي موجودات عنصرية لها نفوس منطبعة فيها وعقول مدبرة لها ومخلوقات فيها هي عمارها كعمار الارض من الانسان فاما عقولها فهي مجردة وهي من جملة النفوس المجردة المدبرة للمادة واما النفوس المنطبعة فيها كالنفس الحيواني في الانسان فهي عنصرية مثلها فانها متولدة من دخان العناصر كما يتولد الاجزاء فالطيفة الدخانية عن النار فان الطف اجزاء النار هي التي تعلوها في صورة الدخان وفي دخان النار اجزاء لطيفة وكثيفة وكذلك في دخان العناصر فمن كثيفة دخانها خلقت اعيان السموات ومن لطيفها ارواحها واما المخلوقات فيها وهم ملائكة كل سماء فهي متكونة عن مادة كل سماء كما ان مخلوقات الارض متكونة من الارض فالملائكة المتكونون من مادة كل سماء كلهم عنصريون فالمادة والعنصر متلازمان واما الطبيعة فهي اعم اذ من فوق ملائكة السموات من ملائكة العرش والكرسي وما فوقهما ونفوسهما المنطبعة والنفوس والعقول المجردة للسموات والملائكة جميعا والانسان كلهم طبيعيون واهل الطبيعة النورية على تناهيهم من النشاءة العنصرية ولكونهم طبيعيين وصفهم الله تعالى بالاختصام في قوله تعالى ما كان لي من علم بالملاء الملاء الاعلى اذ يختصمون وفي الحديث القدسي يا محمد فيم يختصم الملاء الاعلى وانما كان كونهم طبيعيين مقتضيا لوصفهم بالاختصام لان الطبيعة من حيث ظاهرها حاملة للصور المتقابلة وقابلة اياها ومن حيث باطنها فعالة فيها ففيها قوة الفعل والانفعال والتاثير والتاثر ولا شك ان هذه الامور متقابلة وليس المراد بالاختصام الا التقابل بحيث يقتضي كل واحد منهم خلاف ما يقتضيه الآخر من العلم بالله والحال والذوق واستعداد او سوال فاهل الملاء الاعلى

لايخرجون عن حيطة اسماء الله المتقابلة وقهرها لكونها اهل الطبيعة ولهذا السر ورد الحديث باختلاف الارواح مع كونها مجردة عند المحققين وهو قوله صلى الله عليه وسلم الارواح جنود مجندة فما تعارف منها ايتلف وما تناكر منها اختلف والتناكر والاختلاف سمة الطبيعة وان كانت نورية لا عنصرية مادية والطبيعة مبداء التاثير والتاثر سواء كان في مجرد او مادي وحقيقتها الحقيقة الوجودية التي يؤثر ويتاثر وذلك يحتاج الى بيان وهو ان الله سبحانه وصف نفسه على لسان حبيبه بالنفس الرحماني حيث قال صلى الله عليه وسلم اني لاجد نفس الرحمن من جانب اليمن وهو عندهم الوجود الوحداني المتكثر بالتجلي والظهور بصور المعاني التي هي الاعيان واحوالها في الحضرة الواحدية سمي به تشبيها بنفس الانسان المختلف في صور الحروف الظاهرة من المخارج لها مع كونه هواء ساذجا ونظرا الى الغاية التي هي ترويح الاسماء الداخلة تحت حيطة اسم الرحمن عن الكرب الذي تجده الاسماء من عدم ظهور آثارها فهذا النفس الالهي قبل صور العالم كما يقبل نفس الانسان صور الحروف والكلمات فهو لتلك الصور كالجوهر الهيولاني للصور الجسمية وذلك هو عين الطبيعة الكلية العالية الفعالة للصور كلها ولكن لا مطلقا بل من وجه وهو وجه باطنيتها التي هي الاحدية الذاتية الجمعية فان للنفس الالهي ظاهر وباطن فهو من حيث ظاهره قابل للصور ومن حيث باطنه فعال لها ومن هذه الحيثية يسمي بالطبيعة وهذه الحقيقة هي النفس الرحماني وكان تسميته بالطبيعة بناء على انه مبداء الفعل والانفعال فانه يؤثر في التعينات باظهارها ويتاثر بها باعتبار تقيده به واذا عرفت ان الوجود الاضافي الكلي من الحيثية المذكورة هو الطبيعة الكلية بان لك ان الطبيعة الجزئية هي الحصة الوجودية الخ قال داود القيصري في شرح الفصوص الانواع الروحانيات متكثرة منهم اهل الجبروت كالعقل الاول والملائكة المهيمة والعقول السماوية والعنصرية البسيطة والمركبة التي هي المولدات الثلاث على اختلاف طبقاتها وصنوفها ودرجاتها ومنهم اهل الملكوت كالنفس الكلية والنفوس المجردة السماوية والعنصرية البسيطة والمركبة على ان ما في الوجود شئ الا وله في الجبروت والملكوت عقل ونفس ومنهم النفوس المنطبعة من الاجرام العلوية والسفلية ومنهم القوى الجسمانية التي هي سدنة النفوس المنطبعة ومنهم الجن والشياطين ولا يطلق القوى الا على التوابع من القوى الروحانية والنفوس المنطبعة وتوابعها كما يقال قوى الروح وقوى القلب ولا يجعل الروح والقلب قوة من القوى لانهما سيدا جميع الظاهر وهذا الكل ماخوذ من الشيخ الاندلسي في الفصوص واتباعه من الشارحين واهل اصطلاحاته واعلم ان الروح الاعظم يعنون به العقل الاول ويقال له القلم الاعلى وذلك لان العقل له ثلثة وجوه معنوية كلية فالوجه الاول اخذه الوجود والعلم مجملا بلا واسطة وادراكه وضبطه ما يصل اليه من حضرة غيب موجده فباعتبار هذا الوجه يسمي بالعقل لانه اول من عقل ربه واول قابل لفيض وجوده والوجه الثاني هو تفصيله لما اخذه مجملا في اللوح المحفوظ بحكم اكتب ما هو كائن واكتب علمي في خلقي ويسمي بهذا الوجه بالقلم الاعلى الذي به يحصل نقش المعلوم في الواح الذوات القابلة قال الله تعالى علم بالقلم وبهذا الوجه هو نفس محمد صلى الله عليه وسلم المشار اليه بقوله عليه الصلوة والسلام والذي نفس محمد بيده وبهذا نطق بجوامع الكلم التي لم يؤتها من سواه من العالمين والوجه الثالث كونه حاملا لحكم التجلي الاول منسوبا الى مظهريته في نفسه لغلبة حكم الوحدة والبساطة عليه وبهذا الاعتبار هو حقيقة الروح الاعظم المحمدي و

نوره لكونه جامعا لجميع التجليات الالهيات منها والكونيات ومنشاء ارواح الكائنات والروح الاول هو روح العقل الاول اذ ليس قبله روح والروح الاقدم هو الاعظم لانه لما كان منشاء لجميع الارواح كما عرفت كان هو الاقدم لامحالة والروح الاوحد هو الروح الاعظم لما عرفت قال السيد في التعاريف الروح الاعظم الذي هو الروح الانساني مظهر الذات الالهية من حيث ربوبيتها لذلك لايمكن ان يحوم حولها حائم ولا يروح وصلها رائم لايعلم كنهها الا الله ولاينال هذه البغية سواه وهو العقل الاول وهو الحقيقة المحمدية والنفس الواحدة والحقيقة الاسمائية وهو اول موجود خلقه الله تعالى على صورته وهو الخليفة الاكبر وهو الجوهر النوراني جوهرية مظهر الذات ونورانية مظهر علمها ويسمى باعتبار الجوهرية نفسا واحدة وباعتبار النورانية عقلا اولا انتهى والروح المضاف يعنون به النفس الكلية المسماة باللوح المحفوظ وبكل شئ وبالكتاب المبين وذلك لان هذا الروح لما قبل بنفسه العلم الاعلى فيه صار متضمنا صنفي الكلم الفعلية والقولية مفصلة بحيث لايفوته شئ مما يدخل في الوجود الى الانتهاء سمي بهذا الاعتبار بكل شئ المعنى بقوله وكتبنا له في الالواح من كل شئ ثم انه باعتبار توجهه الى موجده واخذه المدد عنه بلا واسطة شئ يسمى روحا مضافا الى الحضرة الالهية ثم باعتبار تنزله وظهوره بالصور اللطيفة والكثيفة البسيطة منها والمركبة عرشا وكرسيا وسموات وارضين وما بينهما من الافلاك والاملاك والكواكب والعناصر والمولدات الثلثة معدنا ونباتا وحيوانا يسمى بالكتاب الفعلي المعنى بقوله تعالى ولا رطب ولايابس الا في كتاب مبين وروح الارواح هو الروح المحمدي لانتشاء جميع الارواح عنه لان جهة واحدية القلم الاعلى هي اصل الارواح واعلم كما ان للروح الاعظم الانساني الذي هو مظهر الذات الاحدية في العالم الكبير مظاهر واسماء من العقل الاول والقلم الاعلى والنور والنفس الكلية واللوح المحفوظ وغيرهما من حيث ان الحقيقة الانسانية هي الظاهرة بهذه الصور في العالم الكبير كذلك له في العالم الصغير الانساني مظاهر واسماء بحسب ظهوراتها ومراتبها في اصطلاح العرفاء بالحق وغيرهم من الصوفية وهي القلب والفواد والكلمة والروع والروح والسر والخفي والاخفى والنفس اما القلب حقيقة بين الحقائق الجسمانية والقوى المزاجية والقوى الروحانية والخصائص النفسانية فالقلب بين الوجه الذي يلي الحق فيستفيض منه الانوار القدسية والاشراقات النورية وبين الوجه يلي النفس الحيوانية فيفيض عليها ما استفاض من موجدها جل مجده على حسب استعدادها الفطري وسمي قلبا قيل سمي لتقلبه حقيقة بين الحقائق الالهية والكونية بحيث يصير احدية جمع جميع الاسماء فكان برزخا والبرزخ لايكون زائدا على طرفيه كما هو من لوازم البرزخية ويقال له قلب القلب وقلب قلب الجمع والوجود ويكون جامع بين الوجوب والامكان لكونه البرزخية الجامعة فعلى هذا هو ظل مرتبة الاحدية فمرتبة فوق مرتبة العقل والروح وعلى الاول هو ظل مرتبة الواحدية والروح ظل مرتبة الاحدية واما الفواد فباعتبار تاثره من مبدعه فان الفاد هو الجرح والتاثر لغة قال في القاموس القلب الفواد او اخص منه والعقل انتهى وقال العلامة شهاب الدين احمد بن حجر رحمه الله تعالى في شرح القصيدة الهمزية وهو اعني القلب مضغة في الفواد معلقة بالنياط فهو اخص من الفواد وقال الواحدي والذي في الصحاح انهما مترادفان وقال الزركشي والاحسن غيره الفواد غشاء القلب والقلب حبة وسويداه ويؤيد الفرق قوله انه صلى الله عليه وسلم الين قلوبا وارق افئدة

وقال الزمخشري بان الفواد وسط القلب سمي به لتفوده اے توقده والقلب مشتق من التقلب الذی هو المصدر لفرط تقلبه كما فی الحديث ومثل هذا القلب كمثل ريشة ملقاة بفلاة يقلبها الرياح بطنا لظهر انتهى وهو دائم التقلب ولذا قيل فيه وما سمي الانسان الا لانسه وما سمي القلب الا لتقلبه وقال الآخر وما سمي القلب الا من تقلبه وقال الغزالي فی كتابه روض الطالبين القلب يطلق علے معنيين احدهما اللحم الصنوبری الشكل المودع فی الجانب الايسر من الصدر وفی باطنه تجويف فيه دم اسود وهو منبع الروح الحيوانی ومعدنه والثانی هی لطيفة ربانية روحانية لها بهذا القلب الجسمانی تعلق يضاهی تعلق الاعراض بالاجسام والاوصاف بالموصوف وتلك اللطيفة هی الانسان المدرك العالم المخاطب المثاب المعاقب انتهى وقال السيد فی التعاريف القلب لطيفة ربانية لها بهذا القلب الجسمانی الصنوبری الشكل المودع فی الجانب الايسر من الصدر تعلق وتلك اللطيفة هی حقيقة الانسان ويسميها الحكيم النفس الناطقة والروح باطنه والنفس الحيوانية مركبه وهی المدرك العالم من الانسان والمخاطب المطالب المعاتب انتهى قالوا ليس له الا وجهة واحدة اذا توجه اليها عمی عن غيرها لكن هذا قلب غير العارف واما العارف فكل ذرة منه قلب يری بها من يهوی بل وليس له قلب يعيش به لانه بربه لا بقلبه ينشر ويطوی ولذا قيل عاش من لا قلب له وانشدونا شعر يقولون لو راعيت قلبك لارعوی فقلت وهل للعارفين قلوب وذلك لان العارف الفانی فی البحث من اين يبقی له القلب حتى يكون صاحب قلب فهو فی هذه الحالة يكون قلبا للكل يستفيض منه العالم الذی هو بمنزلة البدن فانه الانسان الكامل الذی به ومن مرتبته يصل فيض الحق والمدد الذی هو سبب لبقاء ما سوی الحق الی العالم كله علوا وسفلا ولولاه من حيث البرزخية التی لا يغائر الطرفين لما قبل من العالم المدد الالهی الوحدانی لعدم المناسبة بين الحق والخلق بدون وسطية واما الصدر فباعتبار الوجه الذی يلی البدن لكونه مصدر انواره واما الكلمة فباعتبار ظهورها فی النفس الرحمانی كظهور الكلمة فی النفس الانسانی فيُسمّی بها الحقيقة وان شئت فقل الماهية او العين الثابتة او مهما شئت من تعينات الحق وظهوراته فانه متى اعتبرت تلك الحقيقة مقرونة بالوجود بحكم ما يقتضيه من اللوازم والتوابع حتى افادت معنى الخلقية والموجودية سميت كلمة واما الروع فباعتبار خوفه وفزعه من سبعه القهار واما الروح فباعتبار ربوبيته للبدن وكونه مصدر الحيوة الحسية ومنبع فيضانه علی جميع القوی النفسانية وهذا مراد من قال سمی الروح روحا اذ به روح الجسد كذا قاله القيصری فی مقدمة شرح الفصوص والروح فی اصطلاح القوم هی اللطيفة الانسانية المسماة عند الحكماء بالنفس الناطقة لا الروح الحيوانی الذی هو جسم بخاری ينشا عن غليان دم القلب فان اللطيفة الانسانية جوهر مجرد عن المادة وذلك لانها قابلة لما لا يتناهی من الصور المختلفة نوما ويقظة ومشاهدة وتخيلا وتعقلا فاستحال مع ذلك ان يكون غير مجردة عن جميعها قالوا ومن فهم هذا فقد عرف معنی قول سيد العرفاء امامنا علی كرم الله وجهه واكرم مثواه من عرف نفسه فقد عرف ربه انه تعالی لو جاز ان يكون متقيدا بشئ من تعيناته لما صح ان يكون قيوما لجميعها واعلم ان فی تجردية الروح ومادية وتعلقه بالبدن ودخوله فيه الی غير ذلك اقوال ذهب جماعة من الصوفية والفلاسفة الی انه ليس بجسم ولا عرض بل جوهر مجرد قائم بنفسه غير متحيز متعلق بالبدن للتدبير والتحريك غير داخل فيه ولا خارج عنه وقال بعض العلماء من اهل السنة هو جسم لطيف متخلل فی البدن تذهب الحيوة بذهابه وقال البغوی هی النفس الهوائية التی يحيی به البدن فی الحكم وقال اللقانی رحمه الله تعالی فی الشرح الصغير وعبارة بعض المحققين هی جسم لطيف

مشتبك بالبدن اشتباك الماء بالعود الاخضر وبهذا جزم النووي ونقل تصحيحه عن اصحابه وجزم به ابن عرفة المالكي ونقل تصحيحه عن اصحابنا وفي الحديث اذا قبض الروح تبعه البصر وفيه ايضا يتبع بصره نفسه ومنها يوخذ اتحاد النفس والروح والنهي عن الخوض فيه محله الارشاد والكرامة وقال في الشرح الكبير اعلم ان الناس اختلفوا في الروح على فريقين فرقة امسك عن الكلام فيه لانه سر من اسرار الله تعالى ولم يوت علمه للبشر وهذه الطريقة هي المختارة قال الجنيد رضي الله تعالى عنه الروح شئ استاثر الله تعالى بعلمه ولم يطلع عليه احد من خلقه فلا يجوز للعباد البحث باكثر من انه موجود وعلى هذا ابن عباس رضي الله تعالى عنهما واكثر السلف وفرقة تكلموا فيه وبحثوا عن حقيقة قال النووي واصح ما قيل فيه وذكر عبارة امام الحرمين التي صدرنا ها ثم قال وهل عدم الخوض فيه على سبيل الوجوب كما يفهم من كلام الجنيد رضي الله تعالى عنه او على سبيل الندب فقط وهو الحق انتهى وفي الشرح الكبير على الجامع الصغير للمناوي رحمه الله تعالى وفيه اي في الروح اكثر من الف اقوال قال ابن جماعة وليس فيه قول صحيح بل قياسات وتخيلات عقلية وجمهور اهل السنة على انها جسم لطيف يخالف الاجسام بالماهية والصفة متصرف بالبدن حال فيه حلول النار في الفحم والزيت في الزيتون يعبر عنه بانا وانت انتهى وقال اللقاني في الشرح الصغير واختلف في محلها من الجسد حال الحيوة فقيل البطن وقيل يقرب القلب من البطن وقال عبد السلام لا يبعد عندي ان يكون الروح في القلب قال الجلال وما قاله جزم به الغزالي في الانتقاد والاصح انه ليس في كل البدن الارواح واحد انتهى اقول الروح مخلوق و في نفي عرضيته واثبات جوهريته اتفق جميع العلماء والعرفاء غاية ما في الباب انه وقع الاختلاف في تجرديته وذلك الجوهر وماديته اكثر المشائخ الصوفية وابو منصور الماتريدي رحمهم الله تعالى والامام محمد الغزالي والراغب قالوا بتجرد الروح وكفى للقوم تقوية في الاستدلال على اهل الظاهر بموافقة ابي المنصور الماتريدي بهم في ذلك وهل هو الا امام اهل السنة والجماعة واما كونه سرا فباعتبار انه مدرك انواره لارباب القلوب الراسخين في العلم بالسر دون غيرهم قال الفاضل اللاهوري في حاشية البيضاوي ومعنى السر بالمعرفة استبشاره وفرحه بما حصل له وغيبوبته عن ملاحظة ما يدركه بعده وما يتطرق اليه من خطر الانزوال قال الامام الاكمل القشيري رحمه الله تعالى هو في الاصطلاح ما لك عليه اشراف وسر السر ما لا اطلاع عليه لغير الحق وقال عند القوم على حسب مواضعتهم ومقتضى وصولهم السر الطف من الروح والروح اشرف من القلب ويقولون الاسرار معتقة عن رق الاغيار وعن الاطلال والآثار ويطلق لفظ السر على ما يكون مصونا مكتوبا بين العبد والحق في الاحوال وعليه يحمل قول من قال

اسرارنا بكر لم يفتضها وهم واهم ويقولون صدور الاحرار قبور الاسرار وقالوا لو عرف سري زري لطرحته انتهى وذكر الاندلسي في اصطلاحاته يطلق فيقال سر العلم بازاء حقيقة العالم به وسر الحال بازاء معرفة مراد الله فيه وسر الحقيقة بازاء ما يقع به الاشارة من الروح وكذا ما يقع به الاشارة من الاشياء التي تكون مصونة ومكنونة بين العبد وبين الحق وسر السر ما انفرد به الحق والسر المصون يعبرون به عن غيب هوية الذات الاقدس واطلاقها فان كنه الذات تعالى وتقدس يجب ان لا يدخل تحت علم او ان يحاط به او ان يدرك من حيث ذاته فهو السر المصون عن الادراك والاحاطة وبه التجليات يشيرون الى مشاهدة كل شئ في كل شئ وكيفية حصول هذا الشهود ان يتجلى القلب عين التجلي الاول الذي له الاحدية الجمعية بين جميع الاسماء الكلية والجزئية الاصلية والفرعية والذاتية والصفاتية بحيث لا يظهر عليه شي من الاسماء على شئ اصلا بحيث يشاهد شهودا

ذوقيا ان كل اسم منها مشتمل على الجميع اشتمالا حقيقيا على الوجه الذي عرفته في باب توحد الاسماء وتكثرها فاذا توحدت في
شهود هذا المشاهد من جهة الحقيقة الجامعة لها وهي الذات الواحدة التي لا تكثر فيها بوجه من الوجوه شاهد حينئذ كل شئ في
كل شئ وحينئذ يظهر له معنى ما قصد به الناشد بقوله شعر في كل شئ بكل شئ ظهرت مع غاية النزاهة * وليس يدري بذلك
الا من كان في غاية النباهة. فافهم ذلك فانه في السر اسرار واما الخفي فالخفاء حقيقة على العارفين فكيف على غيرهم فانه
مصون مكنون قال في المختار خفي من باب رمى كتمه واظهره وهو من الاضداد واخفاه ستره وكتمه وشئ خفي اي خاف
وجمعه خفايا وخفي عليه الامر يخفى خفاء ويقال ايضا برح الخفاء اي وضح الامر والخوافي ما دون الريشات العشر من مقدمات
الجناح واستخفى منه توارى ولا تقل اختفى واختفيت الشئ استخرجته والمختفي النباش لانه يستخرج الاكفان وقوله تعالى
ان الساعة آتية اكاد اخفيها اي ازيل عنها خفاها اي غطاها كقولهم اشكيته ازلته عما يشكوه قلت واصل الخفاء بالمد والقصر
الكساء الذي يغطى به السقاء وقرئ اخفيها انتهى والاخفى ادق منه في الخفائية لخفاء حقيقته وذلك لان بهذا الاعتبار مظهر للذات
الصرفة والهوية المطلقة واما النفس فلتعلقه بالبدن وتدبيره اياه ويسمى عند ظهور الافعال النباتية منها السد تنمها وخدمتها نفسا نباتية
وعند ظهور الافعال الحيوانية منها نفسا حيوانية ثم باعتبار غلبة القوى الحيوانية على القوى الروحانية تسمى امارة وهي المشارة
اليها بقوله صلى الله عليه وسلم اعدى عدوك نفسك التي بين جنبيك وعند تلالاء نور القلب من الغيب لاظهار كماله والادراك
القوى العاقلة وخامة عاقبتها وفساد احوالها تسمى لوامة للومها على افعالها وهذه المرتبة كالمقدمة لظهور القلب اي المرتبة
القلبية فاذا ظهر النور وغلب يظهر سلطانه على القوى الحيوانية واطمانت النفس تسمى مطمئنة ولما كمل استعدادها وقوى نورها وزاد
اشراقها وارتقى ضوءها وبرز ما كان بالقوة فيها وصار مرآتا للتجلي الالهي تسمى بالقلب وهو المجمع للبحرين والملتقى للعالمين لذلك
وسع الحق سبحانه وصار عرش الله كما جاء في الحديث الصحيح لا يسعني ارضي ولا سمائي ولكن يسعني قلب عبدي المؤمن التقي
النقي اي قلب جعله الحق نقيا وزكيا عن الارجاس الهيولانية والادناس الطبيعية فالمعتبر ان اعتبر الحقيقة الواحدة المعروضة
بهذه الاعتبارات فحكم بان الجميع شئ واحد حقيقة صدق وان اعتبر مع كل من الاعتبارات فحكم بالمغايرة صدق ايضا
اذ الوحدة والغيرية لم تردا على محل واحد هذا عند القائلين بالاتحاد الذاتي والاختلاف الاعتباري واما عند بعض الكمل من المتاخرين
فهي حقايق منفرزة ذكرناها في مقدمة الفتوحات الغيبية شرح عقايد الصوفية ونحن اخذنا نبذ لك ان شئت الاطلاع
على ذلك فارجع اليها فانها غنيمة العصر والزمان وهذه اللطائف التي في الانسان الصغير ظلال لما في الانسان الكبير و
هو العالم وانما عبر عنه بالانسان الكبير في اصطلاحهم لان جميع ما في العالم عبارة عن مجموع ما اندرج في النشأة الانسانية
وذلك لان اعيان العالم هي تفصيل النشأة الانسانية فالانسان عالم صغير مجمل صورة والعالم انسان كبير مفصل واللطائف
جمع لطيفة وهي كل اشارة دقيقة المعنى تلوح للفهم ولا تسعها العبارة كعلوم الاذواق وانما سميت هذه الحقايق والجواهر الظاهرة
المتخيلة في الانسان لدقة معانيها ونفاسة جوهريتها بحيث لا تسبق ولا تلوح الا الى افهام الكمل من العرفاء المكاشفين
للحقايق الالهية والكونية كما عرفتها في المواضع الشتى في مطاوي البيان فافهم والسالك اذا وقع سيره في حضرة الارواح
يحصل له ايمان يناسب هذه الحضرة ويأتي بهذه الحضرة واحوال الواصلين اليها بحسب استعداداتهم متفاوتة فمنهم من وصل

فی ایمانہ بہذہ الحضرة علی المشرب العیسوی من محمد علیہ افضل الصلوات واکمل التحیات بالملائکة المہیمة والملائکة اختصوا بالعلم الذی لایعرفہ احد من البشر الا ان یتجرد عن بشریتہ وعن حکم مافیہ للطبیعة من حیث نشاءتہ حتی یبقی الروح المنفوخ فیہ علی اصلہ الاول وحینئذ یتخلص للعلم باللہ تعالیٰ من حیث یعلمہ الملائکة فیقوم فی عبادتہ للہ تعالیٰ مقام الملائکة فی عبادتہم لہ تعالیٰ وہذا العلم ایمان من ہذا مقامہ بالعین المطلق ای الذات المعری المسلوب عنہ التعین فی ہذہ الحضرت فہو المعنی بالایمان بالملائکة فان حقیقة الملائکة وجہ خاص من الذات المطلق آمنت بہ الملائکة فی صورہا وتعیناتہا فاول مؤمن بالایمان بالملائکة ہم الملائکة ثم من یصیر روحا محضا وملکا متحا من الواصلین وذلک لتجردہ عن الغواشی البدنیة وہکذا الحال فی کل صورة بالنسبة الی حقیقة اذ حقیقة کل شئ وجہ الخاص من الذات المطلق وذلک ہو حظہ منہ فالصورة اول من بحقیقتہا من کل مؤمن بہا فظہر اول المؤمنین مطلقا ہو الصورة الجمیلیة المحمدیة علی صاحبہا افضل الصلوات واکمل التحیات لکونہا صورة اللاتعین التی لم یتقدمہا تعین اصلا فہو اول المؤمنین من حیث ہذہ الصورة بغیب الذات وبطونہ والاحدیة المطلقة الذاتیة ثم ان التعین الثانی وہو مرتبة تفصیل العلم وحضرة الواحدیة لاشک انہا صورة التعین الاول والمرتبة الجمیلیة العلمیة والاحدیة المقیدة المتنزلة بالواحدیة من الحقیقة المحمدیة علی صاحبہا الصلوات والتسلیمات فہو اول المؤمنین من حیث ہذہ الصورة بالشان الکلی الشامل لجمیع الشیونات الالہیة والکونیة ازلا وابدا وہکذا فی صورة کل تعین کلی من التعینات الستة المشہورة وجزئی مما لا یتناہی ولا یحیط بہ علم الحادث اول المؤمنین بحقیقة تلک الصورة وہی التعین المتقدم الظاہر بصورة المتاخر ہو اعرف الخلق باللہ تعالیٰ صلی اللہ علیہ وسلم فما آمن اولا فی صورة الملائکة ولا فی صورة المثل ولا فی صورة الشہادیات ولا فی الصورة الجامعة الانسانیة بحقائق کل من تلک الصور ولا فی غیر ذلک من المراتب الجزئیة الغیر المنحصرة مما یشملہ ما انزل الیہ من ربہ فی قولہ جل ذکرہ آمن الرسول بما انزل الیہ من ربہ والمؤمنون الا ہو ولذلک امر صلی اللہ علیہ وسلم ان یدعی تلک الاولیة المطلقة لنفسہ فانا اول المؤمنین ای فی کل حضرة کلیة وجزئیة یصدق فیہا انہ آمن بشئ بشئ فانا اول المؤمنین فی تلک الحضرة بذلک الایمان وہذا البیان فی ہذا الموضع یکفیک فی کل موضع یتکلم فی ایمانہ صلی اللہ علیہ وسلم باللہ وایضا یکفیک ان تعلم ان لکل مرتبة من ہذہ المراتب التی دعینا الی الایمان بہا ایمانا بما یلیق بہ من مراتب الذات المقدسة فللہ سبحانہ ایمان بغیب ذاتہ وقد سمی نفسہ مؤمنا فی کلامہ القدیم ہو المؤمن المہیمن وورد المؤمن مرآت المؤمن وللملائکة والرسل ایمان بما وجد وامن حضرات العین المطلق کایماننا بہا فی حضراتہم واما الکتب والیوم الآخر والقدر فکذلک ایضا اذ ہی حضرات قدسیة ترجع حقائقہا الی اسماء الہیة وکل اسم من اسماء اللہ تعالیٰ لہ حظ من الذات ہو ایمانہ بہا ففی ہذا کفایة لک فشاہد التفصیل فی عین الاجمال تکن من ذروة اہل الکمال ومن الواصلین الی ہذہ الحضرة القدسیة بالمشرب العیسوی من المحمدیین علی متبوعنا افضل الصلوات واکمل التحیات من تظہر علی یدہ خوارق العادات نحو ابراء الاکمہ والابرص واحیاء المیت الی غیر ذلک ومن الواصلین من تبدو علیہ من ہذہ الحضرة انوار لطیفة یعکف علیہا قنعا نا وظنہا انوار الذات حتی قال بعد ما حصل لہ الترقی عنہا عبدت الروح بالالوہیة ثلثین سنة وبابہ عکوفہ ہذا ہو ایمان بالعین المطلق فی ہذہ الحضرة

وهو ايمانه بالملئكة ومن الواصلين يختطف بقهر اللطافة تارة الى التجرد ويعود اخرى الى المادة ثم يختطف ويعود وما به اختطافه هو ايمان بالعين المطلق فى هذه الحضرة وهو ايمان بالملئكة ومن الواصلين من غلبه عليه الروحانية حتى يسمع كلام الملئكة ومنهم من يرونه ولا يجمع بين الكلام والروية الا الانبياء وما بهم تكمل الغلبة هو ايمان بالعين المطلق فى هذه الحضرة وهو ايمان بالمليكة ومن الواصلين اليهما من تيشكل بالاشكال المختلفة المحسوسة لتنزههم عن العلائق الجسمانية والنسلاخه عن الكثايف البدنية وفى قوة الكامل من البشر ان يظهر فى صورته غيره كما وقع لقضيب البان وغيره وليس فى قوة الكامل من المليكة ان يظهر فى صورة غيره من الملايكة فلا يقدر جبرئيل ان يظهر بصورة اسرافيل ولا ميكائيل وعكسه ففى قوة الانسان ماليس فى قوة الملك وما حضرة الكتب من حضرات العين المطلق والذات الساذج المعرى عن النسب والاعتبارات فتحتوى على الصفات التنزيهية والتشبيهية والغنوت الالهية المحكمة والكونية المتشابهة واحكام الجمعية المجملة القرانية والفرقية المفصلة الفرقانية والرموز الخفية المعارف المنصوصة وعلوم الدلالات وحقائق الاشارات ودقايق العبارات و حضرات هذه الحضرة الواحدة من حضرات الذات المطلق وصور حقيقتها القدسية فى مراتبها كثيرة وآخر حضراتها التى تيلقى اهل السفارة عليهم الصلوة والسلام حقايق الوحى فيها بوساطة امينية جبرئيل عليه السلام هى حضرت المثال البرزخ بين الغيب والشهادة والارواح والاجسام التى هى الحضرت الاخيرة المتجلى فيها الحق من طريق السمع على مدارك الرجال وكونها برزخا ان عالم الارواح لما كان متقدما بالوجود والمرتبة على عالم الاجسام وكان الامداد الربانى الواصل الى الاجسام موقوفا على توسط الارواح بينها وبين الحق سبحانه وتدبير الاجسام مفوض الى الارواح وتعذر الارتباط بين الارواح والاجسام للمباينة الذاتية الثابتة بين المركب والبسيط فان الاجسام كلها مركبة كثيفة والارواح بسيطة فلا مناسبة بينهما فلا ارتباط وما لم يكن ارتباط لا يحصل التاثير ولا التاثر ولا الامداد ولا الاستمداد فلذلك خلق الله سبحانه عالم المثال برزخا بين عالم الارواح وعالم الاجسام ليصح ارتباط احد العالمين بالآخر فيتاتى حصول التاثير والتاثر ووصول الامداد والتدبير وهو مركب لطيف فناسب بالطرفين وقال السيد عالم المثال متوسط بين عالمى العقل والحس لانه اقل تجريدا من العقول واكثر تجريدا من المحسوسات قال داود القيصرى فى مقدمة شرح الفصوص ان عالم المثال هو عالم روحانى من جوهر نورانى شبيه بالجوهر الجسمانى فى كونه محسوسا مقداريا وبالجوهر المجرد العقلى فى كونه نورانيا وليس بجسم مركب مادى ولا جوهر مجرد عقلى لانه برزخ وحد فاصل بينهما وكل ما هو برزخ بين الشيئين لابد وان يكون غيرهما بل له جهتان يشبه بكل منهما ما يناسب عالمه اللهم ان يقال انه جسم نورى فى غاية ما يمكن من اللطافة فيكون حدا فاصلا بين الجواهر المجردة اللطيفة وبين الجواهر الجسمانية المادية الكثيفة وان كان بعض هذه الاجسام ايضا الطف من البعض كالسماويات بالنسبة الى غيرها فليس بعالم عرضى كما زعم بعضهم لزعمهم ان الصور المثالية منفكة عن حقائقها كما زعم فى الصور العقلية والحق ان الحقائق الجوهرية موجودة فى كل من العوالم الروحانية والعقلية والخيالية ولها صور بحسب عوالمها واذا حققت وجدت القوة الخيالية التى للنفس الكلية المحيطة الجميع ما احاط غيرها من القوى الخيالات محل ذلك العالم ومظهره وانما سمى بالعالم المثالى لكونه مشتملا على صور ما فى الجسمانى ولكونه اول مثال صورى لما فى الحضرة العلمية الالهية من صور الاعيان

والحقائق فليس معنى من المعاني ولا روح من الارواح الاوله صورة مثالية مطابقة لكمالاته اذ لكل منها نصيب من
الاسم الظاهر لذلك ورد في الخبر الصحيح ان النبي صلى الله عليه وسلم رأى جبرئيل عليه السلام في السدرة وله ستمائة جناح
وفيه ايضا انه يدخل كل صباح ومساء في نهر الحيوة ثم يخرج فينفض اجنحته فيخلق الله سبحانه من قطراته ملئكة لا عدد لها
وهذا العالم المثالي يشتمل على العرش والكرسي والسموات السبع والارضين ومافي جميعهما من الاملاك وغيرهم ومن هذا المقام يتنبه
السالك على كيفية المعراج النبوي وشهوده صلى الله عليه وسلم آدم في السماء الاولى ويحيى وعيسى في الثانية ويوسف
في الثالثة وادريس في الرابعة وهارون في الخامسة وموسى في السادسة وابراهيم في السابعة صلوات الله وسلامه
عليهم وعلى الفرق بين مايشاهد في النوم والقوة الخيالية من العروج الى السماء كما تحصل للمتوسطين في السلوك وبين
مايشاهد في هذا العالم الروحاني هذه الصورة الحسية ظلال تلك الصور الخيالية لذلك يعرف العارف بالفراسة الكشفية
من صورة العبد احواله قال صلى الله عليه وسلم اتقوا فراسة المؤمن فانه ينظر بنور الله وقال عليه الصلوة والسلام
في الدجال مكتوب على ناصيته ك ف ر لا يقراه الا المؤمن وقال تعالى سيماهم في وجوههم من اثر السجود في حق اهل الجنة
وفي حق اهل النار يعرف المجرمون بسيماهم فيؤخذ بالنواصي والاقدام والمثالات المقيدة التي هي الخيالات ايضا ليست
الموجودات منه وظلالا من ظلاله خلقها الله سبحانه دليلا على وجود العالم الروحاني ولهذا جعلها ارباب الكشف متصلة بهذا
العالم ومستنيرة منه كالجداول والانهار المتصلة بالبحر والكوى والشبابيك التي تدخل منها الضوء في البيت ولكل من
الموجودات التي في عالم الملك مثال مقيد كالخيال في العالم الانساني سواء كان فلكا اوكوكبا اوعنصرا اومعدنا اونباتا او
حيوانا فان لكل منها روحا وقوى روحانية وله نصيب من عالم المثال المقيد والالم يكن العوالم متطابقة غاية مافي الباب انه
في الجمادات غير ظاهر كظهوره في الحيوانات قال الله تعالى وان من شئ الا يسبح بحمده ولكن لا تفقهون تسبيحهم وقد
جاء في الخبر الصحيح مايؤيد ذلك من مشاهدة الحيوانات امورا لايشاهدها من بني آدم الا ارباب الكشف اكثر من ان تحصى و
ذلك الشهود يمكن ان يكون في العالم المثالي المطلق ويمكن ان يكون في المثال المقيد والله اعلم بذلك ولعدم شهود المحجوبين
من الانسان جعلهم الله تعالى اسفل السافلين والسالك اذا انفصل في سيره الى المثال المطلق لعبوره عن الخيال
المقيد يصيب في جميع مايشاهد ويجد الامر على ماهو عليه لتطابقها بالصور العقلية التي في اللوح المحفوظ وهو مظهر العلم الالهي
ومن هنا يحصل الاطلاع للانسان على عينه الثابتة واحوالها بالمشاهدة لانه ينتقل من الظلال الى الانوار الحقيقية كما
يطلع عليها بالانتقال المعنوي في الابتداء يقع في الخيال المقيد وهو النوم ثم بالتدريج وحصول الملكة ينتقل الى العالم
المثالي المطلق فيطلع على مايختص بالعناصر ثم السموات فيسري صاعدا الى ان ينتهي الى اللوح المحفوظ والعقل الاول صورتي
ام الكتاب ثم ينتقل الى حضرة العلم الالهي فيطلع على الاعيان الثابتة حسب ماشاء الله تعالى كما قال ولا يحيطون بشئ من
علمه الا بما شاء وهذا اعلى مايمكن لعباد الله في مراتب الشهود لان فوق هذه المرتبة شهود الذات المنيفة للعباد عند التجلي الا ان
يتجلى من وراء الاستار الاسمائية واذا شاهد امرا في خياله المقيد يصيب تارة ويخطئ اخرى وذلك لان المشاهد اما ان يكون امرا
حقيقيا اولا فان كان امرا حقيقيا فهو الذي يصيب المشاهد فيه والا فهو الاختلاف الصادر من التخيلات الفاسدة كما يختلف

العقل المشوب بالوهم للموجود وجوداً ولذلك الوجود وجوداً آخر وللباري تعالى شريكاً وغيرها من الاعتبارات التي لا حقيقة لها في نفس الامر قال تعالى ان هي الا اسماء سميتموها انتم وآباؤكم ما انزل الله بها من سلطان وللاصابة اسباب بعضها راجع الى النفس وبعضها الى البدن وبعضها اليهما جميعاً اما الاسباب الراجعة الى النفس كالتوجه التام الى الحق والاعتياد بالصدق وميل النفس الى العالم الروحاني العقلي وطهارتها من النقائص واعراضها عن الشواغل البدنية واتصافها بالمحامد الخلقية لان هذه المعاني توجب تنورها وتقويها وبقدر ما قويت النفس وتنورت تقدر على خرق العالم الحسي ورفع الظلمة الموجبة لعدم الشهود وايضاً تقوي المناسبة بينها وبين الارواح المجردة لاتصافها بصفاتها فتفيض عليها بالمعاني الموجبة للانجذاب اليها من تلك الارواح فيحصل الشهود التام ثم اذا انقطع حكم ذلك الفيض ترجع النفس الى الشهادة متصفة بالعلم منتقشة بتلك الصور بسبب انطباعها في الخيال والاسباب الراجعة اليهما جميعاً الاتيان بالطاعات والعبادات البدنية والخيرات واستعمال القوى وآلاتها بموجب الاوامر الالهية وحفظ الاعتدال عن طرفي الافراط والتفريط فيه ودوام الوضوء وترك الاشتغال بغير الحق دائماً والاشتغال بالذكر وغيره خصوصاً من اول الليل الى وقت النوم واسباب الخطاء ما يخالف ذلك من سوء مزاج الدماغ واشتغال النفس باللذات الدنيوية واستعمال القوة المتخيلة في التخيلات الفاسدة والانهماك في الشهوات والحرص على المخالفات فان كل ذلك مما يوجب الظلمة وازدياد الحجب واذا اعرضت النفس من الظاهر الى الباطن بالنوم يتجسد لها هذه المعاني فتشغلها عن عالمها الحقيقي فتقع في منامها اضغاث الاحلام لا يعبأ بها او ترى ما تخيله المتخيلة بعينه فبسبب انحراف المزاج كثيراً ما يكون امور ممتزجة لها بحيث يغير مزاج بدنها اكثر مما كان لهذه الامور للمشاهدة كلها نتائج احواله الظاهرة ان خيراً فخير وان شراً فشر او مشاهدة الصور تارة يكون في اليقظة واخرى في النوم كما ان المنام ينقسم الى اضغاث احلام وغيرها كذلك ما يرى في اليقظة ينقسم الى امور حقيقية محضة واقعة من نفس الامر والى امور خيالية صرفة لا حقيقة لها شيطانية وقد يخلطها الشيطان بيسير من الحقيقة ليضل الرائي لذلك يحتاج السالك الى مرشد رشيد ينجيه من المهالك والاول اما ان يتعلق بالحوادث اولا فان كان متعلقاً بها فعند وقوعها كما شاهدها او على سبيل التعبير وعدم وقوعها يحصل التميز بين الامور الحقيقية وبين الخيالية الصرفة وعبور الحقيقة عن صورتها الاصلية انما هي للمناسبات التي بين الصور الظاهرة هي فيها وبين الحقيقة ولظهورها فيها اسباب كلها راجعة الى احوال الرائي فتفصيله يؤدي الى التطويل فاذا لم يكن كذلك فللفرق بينهما وبين الخيالية الصرفة موازين يعرفها ارباب الذوق والشهود بحسب مكاشفاتهم كما ان للحكماء ميزاناً يفرق بين الصواب والخطاء هو المنطق ثم ان من الموازين ما هو ميزان عام وهو القرآن والحديث المنبئ كل منهما عن الكشف التام المحمدي عليه الصلوة والسلام ومنها ما هو خاص وهو ما يتعلق بحال كل منهم الفائض عليه من الاسم الحاكم والصفة الغالبة عليه ومما ينبغي ان يعلم ان كل ما له وجود في العالم الحسي هو في العالم المثالي دون العكس لذلك قال ارباب الشهود ان العالم الحسي بالنسبة الى العالم المثالي كحلقة ملقاة في بيداء لا نهاية لها اما اذا اراد الحق تعالى ظهور ما لا صورة لنوعه في هذا العالم في الصورة الحسية كالعقول المجردة وغيرها تتشكل باشكال المحسوسات بالمناسبات التي بينها وبينهم على قدر استعداد ما له التشكل كظهور جبرئيل عليه السلام بصورة دحية الكلبي وبصورة اخرى كما نقل عن عمر رضي الله تعالى عنه من حديث السوال عن الايمان والاسلام

والاحسان وكذلك باقي الملائكة السماوية والعنصرية والجن ايضا وان كان لهم اجسام نارية كما قال تعالى فيهم وخلق الجان من مارج من نار والنفوس الانسانية الكاملة ايضا يتشكلون باشكال غير اشكالهم المحسوسة وهم في دار الدنيا لقوة انسلاخهم من ابدانهم وبعد انتقالهم الى الآخرة لازدياد تلك القوة بارتفاع المانع البدني ولهم الدخول في العوالم الملكوتية كلها كدخول الملائكة في هذا العالم وتشكلهم باشكال اهله ولهم ان يظهروا في خيالات المكاشفين كما تظهر الملائكة والجن وهؤلاء هم المسمون بالبدلاء وقد يفرق بينهم وبين الملائكة اصحاب الاذواق بموازينهم الخاصة بهم وقد يلهمهم الحق سبحانه ما يحصل به العلم بهم وقد يحصل باخبارهم عن انفسهم واذا ظهر البدلاء عند غير المكاشف من الصالحين والعابدين لا يمكن له ان يفرق بينهم الا بقرائن يحصل منها الظن فقط مثل الاخبار عن المغيبات والاطلاع على الضمائر والانباء من الخواطر قبل وقوعها في البال هل يرى سيد السفراء عليه افضل الصلوة واكمل التحيات يقظة بعد ارتحاله الى البرزخ ودفنه عليه من الصلوة اتمها ومن التحيات اعمها لم يجئ بذلك خبر عنه صلى الله عليه وسلم ولا اثر عن اصحابه الكبار والصغار ولا نقل عن السلف السابقة لكن قد نقل حكايات الصالحين والعرفاء الكاملين قال القسطلاني في المواهب اللدنية بعد ان ذكر البعض وبالجملة فالقول برؤيته صلى الله عليه وسلم بعد موته بعين الراس يقظة فساده يدرك باوائل العقول لاستلزامه خروجه عليه الصلوة والسلام من قبره ومشيه في الاسواق ومخاطبته الناس ومخاطبتهم اياه وخلو قبره عن جسده المقدس فلا يبقى فيه بحيث يزار مجرد القبر ويسلم على غايب اشار الى ذلك القرطبي في الرد على القايل بان الرائي له في المنام يرى حقيقته ثم يراه كذلك في اليقظة انتهى قال وهذه جهالات لا يقول بشيء منها من له ادنى مسكة في المعقول وملتزم شيء من ذلك مختبل مخبول انتهى وهذا القايل يزعم ان هذا معنى قوله صلى الله عليه وسلم من راني في المنام فقد راني واما رؤية سائر الاموات بعدما قبروا باشخاصهم واجسادهم واشكالهم وان لم يكن من المحالات العقلية لكن لم يجر الله سبحانه بذلك العادة لمصالح اقتضتها حكمته الباهرة ولم يقع ذلك في الدنيا كما هو عند اكثر المشائخ لقوله سبحانه انك لا تسمع الموتى وقوله صلى الله عليه وسلم حكاية عنه تعالى سبق مني انهم لا يرجعون الى الدنيا الحديث اخرجه ابن مردويه وتحقيقه في فتح القدير للشيخ ابن الهمام رحمه الله تعالى اللهم الا ان يقع نادرا نحو اظهار معجزة نبي مع ان ذلك احياء الميت لا رؤيته في حال موته قال الكمل من المشائخ ان البرزخ الذي واسطة تكون ارواح فيها بعد المفارقة من النشاة الدنياوية هو غير البرزخ الذي بين الارواح المجردة والاجسام لان مراتب تنزلات الوجود ومعارجه دورية والمرتبة التي قبل النشاة الدنياوية هي التنزلات ولها الاولية والتي بعدها من مراتب المعارج ولها الاخرية وايضا الصور التي تلحق الارواح في البرزخ الاخير انما هي صور الاعمال ونتيجة الافعال السابقة في النشاة الدنياوية بخلاف صور البرزخ الاول فلا يكون كل منهما عين الآخر لكنهما يشتركان في كونهما عالما روحانيا غير مادي مشتملا لمثال صور العالم ويسمى الاول بالغيب الامكاني والثاني بالغيب المحالي لامكان ظهور ما في الاول في الشهادة امتناع رجوع ما في الثاني اليها الا في الآخرة وقليل من يكاشفه بخلاف الاول لذلك يشاهد كثير منا ويكاشف البرزخ الاول فيعلم ما يريد ان يقع في العالم الدنياوي من الحوادث ولا يقدر على مكاشفة احوال الموتى قال بعض المشائخ ليست رؤيته صلى الله عليه وسلم رؤيا عين انما يرى بالبصائر وذلك لا يستدعي حصر المرئي بل كما ترى الصورة في المرآت المجاذية

لها وليست الصورة منتقلة الى جرم المرأة وعين الناظر مقابلة جميع الكائنات كالمرآت واما الحكايات لبعض من تخلص عن الكدورات في رؤية شخص سيد السفراء عليه افضل الصلوات واكمل التحيات مثل ما حكى عن الشيخ ابى العباس الحرازقال دخلت على النبى صلى الله عليه وسلم مرة فوجدته يكتب مناشير الاولياء بالولاية وكتب لاخى محمد منهم منشورا فقلت يا رسول الله اكتب لى كاخى فقال اتريد ان تكون قمها راو هذه لغة اندلسية طرفيا وفهم عنه ان له مقاما غير هذا اوغيره من الامورات ومشاهدتهم الملئكة وارواح الانبياء والامورات واستماع كلامهم واقتباس الفوائد منهم فاما ان تكون محمولة على حالهم بين النوم واليقظة لانها نوع غيبة عن الحس الا ان صاحبها لعدم نومه المغفلة فيها يظنها يقظة فهذا من قبيل ما فيها اخرجه احمد فى الاذان من قول بعض الصحابة رضى الله تعالى عنهم يا رسول الله صلى الله عليه وسلم انى رايت راى النايم ولو قلت انى لم اكن نائما لصدقت رايت شخصا الحديث اومحمولة على ان الله الحكيم اللطيف قد يرى بعض المكاشفين امثالا واشكالا لاتخييل اليهم انها صور بعض الاموات ليدلهم بذلك على بعض المغيبات على ايديها التوجه سرائرهم الى روحانية اصحابها فيعلمون بذلك طبق الواقع غالبا وقد يتخلف لان ذلك كالغيم الاسود البارق فى الشتاء علامة على المطر فقد لايمطر وكالرؤيا فى حال الطهارة والتوجه بالقلب الى من بيده ملكوت كل شئ علامة يستدل بها على ان يكون الامر كذلك وقد يتخلف وكذلك كل علامة مظنونة لاتطرد ولا تو هم اوعلى ما قاله الغزالى فى المنقذ من الضلال من ان بعض المكاشفين قد يشاهدون ارواح الانبياء عليهم السلام والملئكة لكن لايثبت بالرويا ولا بما يراه بعض المكاشفين فيما بين النوم واليقظة ولا بما يدعيه بعضهم من الكشف فى يقظة ما يخالف الوارد عنه صلى الله عليه وسلم وتحمل عنه صلى الله عليه وسلم السامعون وبلغه النقلة الى الخلق قرنا بعد قرن حال تيقظهم ولايثبت حسا واجماعا لان الاول مظنة الغلط دون الثانى وان كان فيه تقديم الاصح على الصحيح نعم الرويا بشارة مالم يكن المرئى فيها مخالف للشريعة والاخبار الصحيحة بل ولا الضعيفة واما فى اليقظة فتمثل الشيطان آكثر لاسيما فيما يخالف الثابت بالدليل الباهر فقد تمثل الشيطان فى صورة لبعض اهل الرياضة ويقول له انه محمد صلى الله عليه وسلم اوتمثيل له شيطانان اواكثر فيشير بعضهم لآخر بانه فلان النبى اوالولى تضليلا للبعض المذكور وتلبيسا عليه وهو لما لم ير شخص النبى صلى الله عليه وسلم لم يفرق بين صورته صلى الله عليه وسلم وصور الانبياء والاولياء وبين ما تمثل فيها الشيطان ولولا الدلايل السالفة لاعطينا حالة الصوفية المكاشفين حكم الرويا من ان الله تعالى يلقى فى قلب الرائى الجزم واليقين بان هذا المرئى فلان النبى صلى الله عليه وسلم اوفلان الولى اوغيرهما بطريق جرى العادة كالقاية صدق النبى بعد اظهار المعجزة ذكر فى المواهب تعليل للبدر حسن بن الاهدل فى مسئلة الروية له ان وقوعها للاولياء فقد تواترت باخبار الاخيار وصار العلم بذلك قويا انتفى عنه الشك دما تواترت عنه اخبارهم لم يبق له شبهة فيه ولكن يقع لهم ذلك فى بعض غيبة حس وغموض طرف لورود حال لاتكاد تضبطها العبارة ومراتبهم فى الروية متفاوتة وكثيرا ما يغلط فيها روانها نقل بابتحد رواية متصلة صحيحة عمن يوثق به فقد يكذب وقد يرى مثلها اوفى غيبة حس فيظنه يقظة وقد يرى خيالا فيظنه الرسول وقد يلبس عليه الشيطان فيجب التحوز فى هذا انتهى وقال الملا على القارى رحمة الله تعالى بعد نقل كلام القرطبى وهذه الالزامات ليس شئ منها بلازم ودعوى استلزامه لذلك عين الجهل والعناد وبيانه ان روية صلى الله عليه وسلم لايستلزم خروجه من قبره لان من كرامات الاولياء كما مران يخرق لهم الحجب فلا مانع لاعقلا ولا شرعا ولا عادة لان الولى وهو باقصى المشرق اوالمغرب يكرمه الله تعالى بان لايجعل بينه وبين الذات الشريفة وهى فى محلها من القبر الشريف ساترا ولا حاجبا

بان تحجل تلك الحجب كالزجاج الذي يحكي ماوراه حينئذ فيمكن ان يكون الولي يقطع بنظره عليه السلام ونحن نعلم انه صلى الله عليه وسلم ونحن نعلم انه صلى الله عليه وسلم حي في قبره يصلي واذا اكرم انسانا بوقوع بصره عليه فلا مانع من ان يكرم بمحادثته ومكالمته وسواله عن اشياء وانه يجيبه عنها وهذا كله غير منكر شرعا وعقلا واذا كالمقدمات والنتيجات غير منكرين عقلا وشرعا فانكارهما او انكار احدهما غير ملتفت اليه ولا معمول عليه وبهذا العلم ان ماذكره القرطبي غير لازم ايضا كيف وقدم القول بان الرويا في النوم رواية تحقيقية عن جماعة من الائمة منهم صاحب فتح الباري فقال بعدما مر عن ابي حمزة وهذا مشكل جدا ولو حمل على ظاهره لكان هؤلاء صحابة ولكن بقاء الصحبة الى يوم القيمة ويرد بان الشرط في الصحابي ان يكون رآه في حيوته حتى اختلفوا في من راه بعد موته وقبل دفنه هل يسمى صحابيا ام لا على ان هذا الامر خارق للعادة والامور التي كذلك لا يغير لاجلها القواعد الكلية ونوزع في ذلك ايضا بانه لم يحك ذلك عن احد من الصحابة ولا من بعدهم ولان فاطمة اشتدت حزنها عليه حتى ماتت كذا بعد ستة اشهر في بيتها مجاور الضريح الشريف ولم ينقل عنها رويتها تلك المدة انتهى ويرد ايضا بان عدم نقله لا يدل على عدم وقوعه بل ولا عدم وقوعه على جواز تحققه كما هو ظاهر مقرر في محله قال ابن حجر وتاويل الاهدل وغيره ماوقع للاولياء من ذلك انما هو في حال غيبة فيظنونها يقظة فيه اساءة ظن بهم حيث يشتبه عليهم روية الغيبة بروية اليقظة وهذا لا يظن بادون العقلاء فكيف اكابر الاولياء قلت ليس هذا من باب اساءة ظن بل من باب التاويل الحسن جمعا بين المنقول والمشاهد المعقول فانه لو حمل على الحقيقة لكان يجب العمل بما جمعوا منه صلى الله عليه وسلم عن امر ونهي او اثبات ونفي ومن المعلوم انه لا يجوز ذلك اجماعا كما لا يجوز بما يقع حال المنام ولو كان الرويا من اكابر الانام وقد صرح المازري بان من راه يامر بقتل من يحرم قتله كان هذا من الصفات المتخيلة لا المرئية فيتعين بان يحمل هذه الروية ايضا على روية عالم المثال او عالم الارواح كما مر تحقيقه عن الامام حجة الاسلام وبعد حملنا على عالم المثال فيزول الاشكال على كل حال فان الاولياء في عالم الدنيا مع ضيقها قد يحصل لهم ابدان مكتسبة واجسام متعددة تتعلق ارواحهم بكل واحد من الابدان فيظهر كل في خلاف آخر من الاماكن والازمان وحينئذ لا نقول بان الرسول صلى الله عليه وسلم مضيق عليه في عالم البرزخ بكونه محصورا في قبره بل نقول انه يجول في العالم السفلي والعالم العلوي فان ارواح الشهداء مع ان مرتبتهم دون مرتبة الانبياء وان كانت في اجواف طيور خضراء على اجوافهم تسرح في رياض الجنة ثم تعود الى قناديل متعلقة تحت العرش كما هو مقرر في محله مع انه لم ينقل احد ان قبورهم خالية عن اجسادهم وارواحهم غير معلقة باجسامهم ليسمعوا سلام من يسلم عليهم وكذا ورد ان الانبياء يلبون ويحجون فنبينا صلى الله عليه وسلم اولى بهذه الكرامات وامته مكرمة بحصول خوارق العادات تامل ومن جملة تاويلاته في قول العارف ابي العباس المرسي لو حجب عني رسول الله صلى الله عليه وسلم طرفة عين ما عددت نفسي مسلما بان هذا فيه تجوز اي لو حجب عني حجاب غفلة ولم يرد انه يحجب عن الروح الشخصية طرفة عين فذلك مستحيل ان عرفا وعادة اذ لا يعرف استمرار خرق العادة اصلا لا شرعا ولا عقلا وما ورد في خبر البراء بن عازب الذي اخرجه احمد في السوال عن الميت في القبر حين تعاد روحه في جسده فياتيه ملكان فيجلسانه فيقولان له من ربك وما دينك فيقولان له ما هذا الرجل الذي بعث فيكم فيقول هو رسول الله فهو محمول على ظهور صورته المثالية في القبر لا عين ذاته وشخصه ويحتمل ان يرفع الحجاب فيما بين سيد البشر عليه الصلوة والسلام وبين الميت فيراه عند السوال في مرقده المبارك وليس في ذلك على الله بعزيز فافهم واعلم انه قد عزي الى بعض السالكين الى الله سبحانه رويته تعالى بعين الراس في الدنيا بل هي ممكنة واقعة نعم ليست هي من المحالات العقلية بل من الامور الممكنة اتفاقا من غير المعتزلة وليست بواقعة في دار الدنيا

انما ستقع فی دار الآخرة بلا جهة واحاطة وکیفیة کما بین فی الکتب الکلامیة ومما یدل علی عدم وقوعها للاولیاء فی ہذہ الدار ما اخرجہ الطبرانی عن ابی امامة قال قال رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم ان کم لن تروا ربکم حتی تموتوا وقولہ صلے اللہ علیہ وسلم وانکم لن تروا ربکم حتی تموتوا فیما اخرج احمد فی مسندہ وابو داود فی سننہ عن عبادة بن الصامت عنہ صلے اللہ علیہ وسلم فیما قالہ صلے اللہ علیہ وسلم فی خروج الدجال وقولہ صلے اللہ علیہ وسلم ولا ترون ربکم حتی تموتوا فیما اخرج ابن ماجة فی سننہ والحاکم فی مستدرکہ والضیاء المقدسی عن ابی امامة عنہ صلے اللہ علیہ وسلم فی حدیث طویل فی خروج الدجال ونزول عیسے بن مریم علیہ السلام انتہی وبہ قال البعض الکمل من المشائخ الکبار والعرفاء العارفین بالاسرار واما رویة سیدنا سید السفراء علیہ افضل الصلوات واکمل التحیات ربہ لیلة المعراج بعین الراس او القلب فقد بینہما القسطلانی فی المواہب اللدنیة بالامزید علیہ وقد حقق الاختلاف فیہما فیما بین الصحابة ومن بعدہم وطبق بین الروایات الواردة فی ذٰلک وکذا صرح الاختلاف فی رویة تعالی فی الدنیا بعین الراس ابن الشریف فی المسامرة وسعد الملة والدین فی شرح العقاید وان اردت تحقیقہما فارجع الی المواہب وعلیک بمطالعة آخر الفصل الخامس منہا والمراد برویة القلب ہہنا لیس ہو العلم بالمرئی فانہ کان دائما لہ صلے اللہ علیہ وسلم بل ان یخلق اللہ تعالے فی القلب مثل الرویة بالعین اذ لا یشترط فیہما شی مخصوص عقلا ولو جری العادة بخلقہا فی العین کذا فی المواہب وہل تحصل المشاہدة بمعنے رویة القلب للاولیاء اقول اختلف فیہا فذہب بعضہم الی وقوعہا فکرہ فی الکبریت الاحمر قد اخبر سیدی الشیخ عبد القادر الجیلی رضی اللہ تعالی عنہ ان شخصا زعم انہ رائی بعین بصرہ فقال ہذا شخص متلبس علیہ وانہ خرق من عین بصیرتہ الی باصر عین وجہہ فرائی ربہ حینئذ فظن انہ راہ بعین بصرہ وانما ذٰلک بعین بصیرتہ انتہی ففی ہذہ الحکایة اشارة الی صحة الرویة بالبصیرة فی دار الدنیا انتہی وقال الشیخ الاجل رحمہ اللہ تعالی فی کتاب العوارف فی الباب الثانی منہ فی بیان معنی الآیة الکریمة ان فی ذٰلک لذکری لمن کان لہ قلب او القی السمع وہو شہید قال الواسطی لذکری لقوم مخصوصین لا لسائر الناس لمن کان لہ قلب ای فی الازل وہم الذین قال اللہ تعالی فیہم اومن کان میتا فاحییناہ وقال ایضا المشاہدة تذہل والحجبة تفہم لان اللہ تعالی اذا تجلی لشے خضع لہ وخشع وہذا الذی قالہ الواسطی صحیح فی حق اقوام وہذہ الآیة تحکم بخلاف ہذا الامر لقوم آخرین وہم ارباب التمکین یجمع لہم بین المشاہدة والفہم فموضع الفہم محل المحادثة والمکالمة وہو سمع القلب وموضع المشاہدة بصر القلب وللسمع حکمة وفائدة فمن ہو فی سکر الحال یغیب سمعہ فی بصرہ ومن ہو فی حال الصحو والتمکین لا یغیب سمعہ فی بصرہ لتملکہ ناصیة الحال ویفہم بالوعاء الوجودی المستعد للمقال لان الفہم مورد الالہام والسماع والالہام والسماع یستدعیان وعاء وجودیا وہذا الوجود یکون موہوبا منشاء النشاء ثانیا للتمکین فی مقام الصحو وہو غیر الوجود الذی یتلاشی عند لمعان نور المشاہدة لمن جاز علی ممر الفناء الی مقام البقاء انتہی والظاہر من قول الشیخ رحمہ اللہ تعالے ایضا جواز وقوع المشاہدة فی الدنیا ببصر القلب وذہب البعض الی منع جوازہا وہو احری بمقام العبودیة الصرفة فان رویة القلب بالتفسیر المذکور لم یثبتہ احد لغیرہ صلے اللہ علیہ وسلم وان لم یکن من المحالات العقلیة قال الشیخ الاندلسی رحمہ اللہ تعالی فی الباب الحادی والتسعین والاربعمائة من فتوحاتہ فی قولہ تعالی لا تدرکہ الابصار یعنے من کل عین من اعین الوجوہ واعین القلوب فان القلوب ماتری الا بالبصیرة واعین الوجوہ لا تری الا بالبصر حیث کان ہو الذی بہ یقع الادراک لکن یسمی البصر فی العقل عین البصیرة

ويسمى فى الظاهر بصر العين محل البصر كما ان البصيرة فى الباطن محل البصر فى العين التى فى الوجه فاختلف الاسم عليه وما اختلف هو فى نفسه فكما لا تدركه العيون بابصارها كذلك لا تدركه الابصار بعيونها انتهى وقال الامام ابو اسحاق الكلاباذى رحمه الله تعالى فى تعرفه واجمعوا على انه تعالى لا يرى فى الدنيا بالابصار وبالقلوب الا من جهة الايقان فظاهر قوله منع جوازها فى الدنيا بالبصر والقلب معا مع انه ادعى الاجماع عليه وتبعه قطب الاقطاب وفرد الاحباب سيدى السرهندى المجدد للالف الثانى قدس الله تعالى سره وافاض علينا من بركاته ورجحه وقال وما قاله صاحب التعرف قدس سره اقرب الى الصواب عندى بل هو الصواب لان ما تخيل انه سبحانه يرى فانما يرى رؤية خيال او كشف صورت فى الخيال لا الايقان الذى حصل للقلب وللموقن به ايضا صورة كوشف للقلب فانهم جوزوا المثال للحق سبحانه وان لم يكن له تعالى مثل فله المثل الاعلى وانما ارتسم فى الخيال صورة الايقان وصورة الموقن به ان لم يكن له تعالى صورة فى الواقع لان للمعانى الحاصلة ولسائر اللطائف بل كلما وجد ويوجد لها صورة فى الخيال الذى هو تمثال المثال الذى هو اوسع العوالم كلها فليس ههنا الا الايقان للقلب صورة ايقان وصورة موقن به تمثل فى الخيال بصورة رؤية وصورة مرئى ولا صورة فى الحقيقة للقلب له تعالى فضلا عن ان يكون البصر انما هى رؤية مثالية للقلب تمثل ايقانه بصورة الرؤية وتمثل موقن به بصورة المرئى فظن انه رآه حقيقة وما هى الا رؤية خيالية بل اقول ان صورة موقن به ليست صورة مثالية للحق تعالى بل صورة تعلق بيقان به ظهرت فى الخيال حاشا لله ان يكون له تعالى صورة ولو فى الخيال وانما هو صورة لبعض مكشوفات السالك من الوجوه والاعتبارات التى لها تعلق بالذات تعالى ولهذا اذا وصل العارف الى الذات تعالى لم يتخيل مثل هذا الخيال فليس لذاته تعالى ولو فى المثال والخيال مثال عندى كما لا مثل له سبحانه اذ الصورة تستلزم الحد والنهاية ولو فى مرتبة من المراتب وهو تعالى منزه عن التحديد والتقييد وجميع المراتب مخلوقة له تعالى فافهم والحمد لله الذى اعطينا سلطان الخيال وجعلها مرآتا لحصول صور معانى الكمال لولا الخيال لما ادركنا درجات الاتصال عن دركات الانفصال ولما علمنا واردات الاحوال فان لكل معنى وحال صورة فيه ان كوشفت يدرك بها ذلك المعنى والحال فشان اللطائف السير والسلوك والانتقال من حال الى حال وشان الخيال اراءة درجات السير والسلوك الحاصلة للسالك بالصور المرتسمة فيه اراءته تزيد الرغبة الى الفوق وايضا باراءته يحصل السير على بصيرة ويتيسر السلوك على معرفة وبسلطانه يخرج السالك عن الجهل ويكون من اهل العلم انتهى قال فى الكبريت الاحمر عن الفتوحات اعلم انه لا يلزم من شهود العبد ربه بقلبه هو ذلك المطلوب الا باعلام الله وجعله العلم الضرورى فى نفس العبد مثل ما يجد النائم فى نومه من رؤية صورة رسول الله صلى الله عليه وسلم او الحق تعالى فى النوم فيجد فى نفسه علما ضروريا من غير سبب ان ذلك المرئى هو الرسول ان كان الرسول او الحق تعالى ان كان هو الحق وذلك لوجدانه حقا فى نفسه مطلقا لما هو الامر عليه فلما راه هكذا العلم بالله فلما يدرك الا هكذا واما النظر والفكر فلا انتهى وقد اختلج فى القلب انه ان ادعى احد بانه رائى ربه سبحانه بلا جهة وكيفية واحاطة فالظاهر انه لا يلتزم قتله لان المسئلة تختلف فيها وقد ادعى ما ليس بمستحيل وان لم يصدق فى ذلك الاحاديث المذكورة ولما لم تكن متواترة لم يلزم الا استتابة وزجره وعدم تصديقه وعن الشيخ اعلم الراسخين محمد بن محمد ابى الحسن البكرى رحمه الله تعالى قال ان فى زماننا ادعى واحد فى المصر رؤية الله تعالى بعين الراس بلا جهة وكيفية واحاطة فافتى جميع من كان فيه بقتله فلما سألونى قلت لا وجه لقتله والله اعلم الا ان الشيخ ابا العباس المرضعى ذكر فى اواخر كتابه منهج السالك ان الاقوى فيه انه لا يجوز لمحل الاجماع

عليه واما رؤية الحق سبحانه وتعالى فى المنام فقد اختلف الروايات فى ذلك ايضا لكن الامام الغزالى رضى الله تعالى عنه اثبت فى رسالة جواز ان يقال الرائى رايت الله عز وجل فى المنام لا بمعنى انى رايت صورة ذاته تعالى وذلك لان ذاته تعالى منزه عن الشكل والصورة ولكن ينتهى تعريفاته الى العبد بواسطة مثال محسوس من نور او غيره ويكون ذلك المثال حقانى كونه واسطة فى التعريف فيقول الرائى رايت الله فى المنام لا بمعنى رايت ذات الله كما يقول رايت النبى صلى الله عليه وسلم لا بمعنى انى رايت روحه او ذاته او شخصه او جسده بل بمعنى انه راى مثاله قال الغزالى فى بعض فتاواه من رائى الرسول صلى الله عليه وسلم يعنى فى المنام لم ير حقيقة شخصه المودع فى روضة المدينة وانما راى مثاله لا شخصه ثم قال وذلك المثال مثال روحه المقدس عن الصورة والشكل انتهى واذا حصل العبور للسالك على عالم المثال تجلى عليه الحق بطريق السمع فان هذه الحضرة المتجلى فيها الحق من طريق السمع على مدارك الرجال فحضرت الكتب من حيث الوطن البرزخى وهو اكمل مواطنها من جهة الجمعية بين الغيب والشهادة ومن حيث احاطتها لكل ما يحتويه المراتب المتقدمة داخلة فى التعين الرابع من التعينات الستة عند القوم قدست اسرارهم وهذه الحضرت فى اطلاقها وسريانها فى كل مراتبها علمية كانت او روحية او مثالية او شهادية دلالة كانت او شهادة او عبارة او بغير ذلك من النسب والاعتبارات والاضافات الناشئة من حيثيات شتى وتقييدات لا تتقضى تلحقها من حيث تشخصها فى مواطنها المقيدة حقيقة افصاحية من لوازمها الكشف والافصاح اينما وجد وفيما وجد وبما وجد على ما وجد ولما وجد فكل حضرة حتى حضرت السفراء عليهم السلام اذا لوحظت بافصاحها عن علم فهى حضرة الكلام الالهى التى يطلق عليها حضرة الكتب من حيث اعتبار التقييد بالمرتبة اللوحية كما ان حضرة الكلام والافصاح اذا اعتبرت من حيث توسطها بين الافق الاعلى من الوجود والاسفل منه ومن حيث تبليغها السر المودع بين طرفيه من العالى الى السافل فهى حضرت الرسل فالرسول عندهم هو كلام الله وكتابه وكلامه هو رسول الله لو عرفت الحقائق بوجهها على وجدانهم وعرفانهم واذا عرفت حقيقة كلام الله تعالى فى اطلاقها بان لك ان من رزق قسطا من هذا الافصاح عن اى مفصح كان ناطق او صامت فهو على حظ من صفة الكلام التى لما ظهرت على بعض العارفين بحقيقتها قال بلسان تلك الحقيقة شعر يكلمنى فى ناطق ثم صامت * بكسر عيون وغمز الحواجب وذلك الحظ هو ايمان بالعين المطلق فى هذه الحضرة وهو ايمانه بالكتب وحد مقامات اهل الله سبحانه فى هذا الحظ من افصاح كل مفصح عموما ومن افصاح الوحى المتلو وكلمات النبوة والملائكة وصالحى الجن وكلام الصور المثالية وكلام العارفين من اهل العدالة خصوصا مما لا يكاد يتناهى ولو فى كليات مراتبها فضلا عن الجزئيات وكل ما ذاقوا من ذلك الافصاح وازناحوا به وبرهوا من وجدانه هو ايمان بالذات المطلق فى هذه الحضرة وهو ايمانهم على حسب مقاماته بالكتب وفى هذه الحضرت ينكشف على الواصل اليها صورة حقيقة كون الحق متكلما من الازل الى الابد بكلام واحد وان القرآن كلام الله تعالى وهو ليس بحرف وصوت وتكون لذة العارف الواصل الى هذه الحضرة والنازل فيها خصوصا باستماع القرآن لان مجالسة الرسل بالاتباع ومجالسة الحق بالاصغاء الى ما يقول الحق فيكون سامعا لا متكلما وان قراه بنفسه فلا يسمعه بسمع الحق فى مقام الحق له فان الحق لا يامر نفسه ولا ينهاها وهذا من منزلات الاقدام لمن صار الحق سمعه من المحجبين وقد من الله تعالى على هذا الفقير بهذه النعمة العظمى و

ليس الاذمنة فى الدنيا شئ والعارف لا يجد الحلاوة من تلاوته ان راى نفسه تاليا انما يجد ذلك ان راى نفسه سامعا من الحق ولا يناجى الحق الا بكلامه ويحذر من ان يخترع من عند نفسه كلاما فيناجيه ولهذا اختار بعض الكمل من المتاخرين قرءة القران عند حلقة الذكر وينبغى للمحقق ان لا يذكر الله الا بالاذكار الواردة فى القرآن حتى يكون فى ذكره تاليا فيجمع بين الذكر والتلاوة معا فى لفظ واحد فيحصل اجر التالين والذاكرين فلو اتى بالذكر من غير قصد التلاوة كان له اجر الذاكرون التلاوة فنقص من الفضيلة بقدر ما نقص من الفضل وانما قلنا ذلك لان فى ذكره سبحانه بتلاوة القرآن مصاحبة تامة به سبحانه وذلك لان كلامه تعالى صفة الحقيقة الازلية ظهرت لعناية فى هذا العالم وللصفة بموصوفها كمال القرب والاتحاد فالتبس بها مثمر الى قرب كان نعم ما قال الشاعر فى الفارسية ؎ من درسخن يار نهان خواهم گشته ٭ تا برلب او بوسه زنم چوں بش بخوانم واوراد المشائخ التى يقرا ها المريد انما اخذها المشايخ الكمل عن الحق سبحانه او الرسول عليه الصلوة والسلام من الوجه الخاص كما قال سيدى ابو الحسن الشاذلى اخذت ..... حزب البحرين عن رسول الله صلى الله عليه وسلم حرفا بعد حرف وهو صلى الله عليه وسلم اخذ عن الحق سبحانه قال الله تعالى وما ينطق عن الهوى ان هو الا وحى يوحى ولا يجد اللذة من تلاوة القرآن الا الوارث فى مقام التلاوة فمن لم يكن وارثا كذلك انما يتلو حروفا ممثلة فى خياله حصل له من الفاظ معلمة الكان اخذه من تلقين احد او من حروف كتابة ان كان اخذه من كتابة فاحضر تلك الحروف فى خياله ونظر اليها بعين خياله ترجم اللسان عنها فتلاها من غير تدبر ولا فهم ولا تبصر بل لبقاء تلك الحروف فى حضرت خياله فلهذا التالى اجر الترجمة لا اجر القران لانه تالى المعانى وانما تالى الحروف تنزل من الخيال الذى فى مقدم الدماغ الى اللسان فترجم به فلا يجاوز حنجرته الى القلب الذى فى صدره ولا يصل الى قلبه منه شئ وما ورد فى البخارى الذين يقرؤن القران لا يجاوز حناجرهم هو فى هذه الطائفة ويستحب لقارى القرآن فى المصحف ان يجهر بقراءته ويضع يده على الآية يتبعها فيأخذ اللسان حظه من الجهر ويأخذ البصر حظه من النظر واليد حظها من اللمس بهذا فعل المشائخ منهم ابو عبد الله بن المجاهد وورد فى فضائل قراءة القرآن واستماعه الا من اشتاق الى الله فليستمع كلام الله و ورد اهل القرآن اهل الله وخاصته وورد اعبد الناس اكثرهم تلاوة للقرآن وورد ايضا فضل حملة القرآن على الذى لم يحمله كفضل الخالق على المخلوق وورد ايضا اكرموا حملة القرآن فمن اكرمهم فقد اكرم الله فلا تنقصوا حملة القران حقوقهم فانهم من الله بمكان كاد حملة القرآن ان يكونوا انبياء الا انهم لا يوحى اليهم رواه الديلمى وورد درج الجنة على قدر آى القرآن بكل آية درجة فتلك ستة آلاف ومائتا آية وستة عشر آية بين كل درجتين ما بين السماء والارض فينتهى الى اعلى عليين لها سبعون الف ركن وهى ياقوتة تضئ مسيرة ايام وليالى رواه الديلمى وورد لا فاقة لرجل يقرء القران ولا غنى له بعده وورد حملة القرآن اولياء الله فمن عاداهم فقد عاد الله ومن والهم فقد والى الله رواه البخارى وورد اذا اراد احدكم ان يحدث ربه فليقراء القران وورد افضل الذكر تلاوة القرآن وليعلم ان لذكره تعالى ثلثة درجات الدرجة الاولى منها ذكره تعالى بالكلمات التى ورد به الشرع مثل كلمات التسبيح والتحميد والتكبير والتهليل والتمجيد والاستغفار وغير ذلك من الادعية الماثورة الموقتة وغير الموقتة المذكورة فى كتب الاحاديث وحرض وحثث اكثر اهل الله بكلمة لا اله الا الله لانهم راد

نفعها اكثر ووجد داثرها فى طهارة الباطن ونفى ما سوى الله اوفر يجد بعضهم لقولها كل مرة فناء خاصا فى نفسه نعم ما قيل
بلیت دمے صد بار رهایاو تو میرم ❊ بدین بے طاقتے نامم تو گیرم ❊ بهذه الكلمة العلية لا يبقى فى نظر السالك مرمى
سوى الله يصل بها بالقدم الواحد الى الله سبحانه والدرجة الثانية منها تلاوة القران وقد مر فضايلها ولطائف قراءته
والدرجة الثالثة منها الصلوة وهى جامعة لهما لانها متضمنة لتلاوة القرآن والاذكار من التكبيرات والتسبيحات و
الشهادتين والتهليل والصلوة على النبى صلى الله عليه وسلم والاستغفار والادعية الدعاء فيها اسرع الى الاجابة لخروج
العبد من من والى متضمنة لشعار العبودية من العجز والانكسار والخشوع والخضوع والركوع والسجود وهى مفضية الغير
محصلة للقرب الخاص لها بركات ليس فى غيرها ولها ثمرات لم توجد فيما دونها هى معجونة مركبة اخذت من الحسنات مزاجا
اخر فسميت باسم حسنة واحدة فمن حيث جمعيتها قيل فيها هى افضل الاعمال فالقرب الذى يوجد فيها لا يوجد خارجها
اللهم الا نادرا فان المصلى يخرج من دائرة الظلال ويصل الى اصل الاصل فمعاملة المصلى وراء المشاهدات
والتجليات ولهذا ورد الصلوة معراج المؤمن ولهذا قال صلے الله عليه وسلم ارحنى يا بلال وقال قرة عينى فى الصلوة
فليس منها حظ للبطال الدائر فى ورطة الخيال فافهم ذلك وبالله التوفيق ولكل واحدة من هذه الدرجات الثلث
للذكر وقت يزيد حسنها فى ذلك الوقت وينفع من غيره والسالك لما كان فى صدد قطع مدارج القرب فالكلمة الطيبة
فى حقه انسب وانفع وبعد الوصول الى موطن القرب تلاوة القران والصلوة علے تفاوة الاوقات احسن فى الابتداء
ما جوزوا الجد اداء الفرائض والواجبات والسنن المؤكدة غير الذكر الذى اخذه من الشيخ المكمل وفى توسط الحال جوزوا
العبادات الآخر لكن ينبغى ان يكون اكثر اهتمامه بالكلمة الطيبة والمنتهى ليس بمحكوم للوقت بل هو حاكم عليه فهو ابو الوقت
لانه فمعاملته منفرزة فيستغرق اوقاته بالذكر قلبيا كان اولسانيا والذكر القلبى وان استولى عليه ولا يفارقه لا يترك الذكر
اللسانى ويطابق الظاهر بالباطن ويكرر لا اله الا الله فى الخلوة بحضور القلب وليكن تكرارها خمساية الآف مرة وعليه الثقات
هذا واما حضرت الرسل على افضلهم وعليهم الصلوة والسلام هو مركز عالم الشهادة وعالم الملك بل لعالم الغيب وعالم الملكوت هو عالم باطن وكل من دخل عالم الملكوت
صار ذلك العالم ملكا له اى مشهودا له ويشاهد فى ضمن ذلك العالم عالما آخر فيسمى ما غاب عنه ملكوتا واذا دخل العالم الثانى
صار له شهادة ورأى فى باطنه عالما غيبا فسماه ملكوتا ولا يزال كلما رقى يشاهد ما لم يكن يعاينه من قبل حتى يصير غيبه شهادة و
شهادته غيبا قال فى المختار والملكوت من الملك كالرهبوت من الرهبة انتهى وسمى عالم الشهادة بالناسوت والمراد
بالناسوت النشاءة الانسانية قيل اول من تكلم به النصارى حيث قالوا فى عيسے عليه السلام تدرع اللاهوت بالناسوت
ثم استعملها الشيخ النورى من ارباب التلوين من الصوفية ثم اشتهر باللاهوت عالم التجرد وماخوذ من الالهوتية اے سلب التعين
وان كانت الصوفية يستعملونه فى مرتبة خاصة من عالم التجرد فالمراد به سر الالوهية المستور فى سرادقات النور لو انكشفت للعامة
لعميت عليهم الامور وهذه الحضرت الشريفة من حضرت الذات المطلق فيحيط علے جميع حضراتها ومظهرها الجامع هو الانسان
الكامل صلوات الله وسلامه عليه وهو اسم لا يمكن ان يخرج من حيطته شان من الشيونات ووجه من الوجود والنبوة والرسالة
فى سريانها واطلاقها حقيقة المنبائية لوسطية بين المبداء والكون وتبليغ السر المودوع بينهما او شيئين من العلويات والسفليات بناء على انه لا ينبئ شئ عن شئ

ولا يبلغ منه اليه الا ويتحقق فيه بنباء فلكون من مبداه ويبلغ منه اليه رسالة بينهما فكلما يوجد هذا البناء والرسل فقد وجدت حقيقة النبوة والرسالة تجليات اذ
عرفت كالوجود المطلق الحق الظاهر في مظاهره ومجاليه بيدان الشرع المتفق المحدد للمراتب والمعرف لكل حقيقة بما
هو حقيق بها من الكمال الحري بكونه مجلى لها سمي افراد المخصوصة من الحقيقة الجامعة الانسانية بالانبياء والرسل بجمعها
كل بناء ورسالة تفرق في غيرها وكون ما في الغير من الانبياء والرسل لمعة تلمع عليه من انوارهم حتى كان الحقيقة الانسانية
التوسطية لم يوجد في غير تلك الذوات القدسية كما سمي الوجود الواجب والمرتبة العالية الفعالة المؤثرة من وجوده المطلق
بالالوهية وسائر كمالات الوجود لكون هذه المرتبة مبداء المبادي ومنه ظهر كمال خفي وبادي فالعارف اذا انباءه شئ عن
الله سبحانه وبلغ منه اليه رسالة عرفانية وكل بناء ورسالة عنده انباء ورسالة عنه تعالى يرى حقيقة النبوت والرسالة
تفيض عليه بالفيض المخصوص بتلك الحقيقة فيؤمن بالذات المطلق في هذه الحضرة وهو ايمانه بالانبياء والرسل عليهم
الصلوة والسلام فكل من يؤمن بالانباء يؤمن بالرسل اشعر اولم يشعر ولا اسم للباطل بالرسل عليهم الصلوة والسلام فكل من يؤمن
بانباء يؤمن بالرسل اشعر اولم يشعر ولا اسم للباطل في هذا المشهد فانه وجه من وجوه الحق كما افتى به الشيخ الاجل قبلة العارفين
مشرق اسرار الله ابو مدين المغربي لا تنكر الباطل في طوره فانه من بعض ظهوراته فالانباء عن باطل لا يخرج عن حيطة
الانباء الحق وايمان العارف يذوق الحق وبما ظهر فاذا ظهرت الحقيقة في المرتبة التحديدية الشرعية بالنور المميز الذي
عبر عنه بفصل الخطاب وتقيدت بالاحكام المتقابلة يتقيد ذوق العارف على حسبها بكل تقييد بحكم السعة الموهوبة
لدن من بين الخلق كما تقيدت هي به مع اطلاق ذاتي لذوقه كاطلاقها في ذاتها فكل مرتبة من ذوق العارف لا بل
عينه الذي هو الذوق يؤمن بكل مرتبة من الحقيقة اية حقيقة كانت ملكية اورسلية اوغيرها من الحضرات العالية
اوالسافلة ولما كانت الحقيقة المحمدية على صاحبها الصلوات والتحيات احدية جمع الحقائق لا يتوسط بين الله
وبين العارف بشئ دونها فيؤمن بالذات المطلق من هذه الحضرة الجامعة اينما آمن بانباء ورسالة وتبليغ
لجمعها كل نباء علوي وسفلي من كل نبي شرعي وحقيقي واعلم ان الرسل عليهم الصلوة والسلام من حيث تعينهم الشهادية
انزل مرتبة واسفل درجة من الكتب من حيث تعيناتهم المثالية والتعين المثالي للكتب نزل به الروح الامين على
السفراء الشارعين فله الكمال باعتبار الطرفين طرف المتلقي وطرف المتلقى عنه مع حصول جمعيته تامة في هذه المرتبة
لسر المتلقي بالمرور على الحضرات المتقدمة والانصباغ بكل منها فهذا التعين افضل من جميع تعينات الكتب اما بالنسبة
الى التعينات المتقدمة فلان المتلقى عنه في بعض تلك التعينات والكان هو الحكيم العليم لا جبرئيل كما اخبر الله سبحانه
بقوله وانك لتلقى القرآن من لدن حكيم عليم فهو اكمل من احد الطرفين لكن لم يوجد فيه من كمال الجمعية ما وجد في التعين
المثالي واما بالنسبة الى التعين الشهادي فلان الجمعية والانصباغ بحكم المواطن والكان في هذا التعين اتم من كل
تعين لكن افتقد فيه كمال الشرافة من احد الطرفين وهو المتلقي فانه في هذا التعين غير الرسل من الامم فلما قدمت
الكتب على الرسل في الذكر علمنا ان حضرت الكتب انما ذكرت في الايمان من حيث تقييدها بصورة كمالية من تلك
الحضرت لا تساويها صورة اخرى في الكمال والكان الايمان بها غير مقيد بصورة دون صورة وان حضرة الرسل انما

ذكرت فی الایمان من حیث تقییدہا بصورۃ کمالیۃ جامعۃ بالغۃ الی اقصی درجات الظہور الذی ہو کمال الرسالۃ والتبلیغ وہی
صورۃ من ہذہ الحضرۃ لاتماثلہا صورۃ اخری فی ہذا الشرف فذکرت تلک الصورۃ والکان الایمان بہا غیر مقید بصورۃ
دون صورۃ ولان الحقیقۃ الانبائیۃ التوسطیۃ بین الشیئین توغل فی انتاجہا الخاص الی حقیقۃ افصاحیۃ فان الانباء نفع
لمن ینبئ لہ ما ینبئ عنہ بواسطۃ فصیح وبیان لایدخل فی حقیقۃ الانباء فالرسل علیہم السلام من حیث انہم رسل و انبیاء یحتاجون
فیما یدیہم ابرسالہم الی الکتب من حیث انہا کتب فتقدمت الکتب علی الرسل تقدم المستعان علی المستعین فالایمان بالرسل علیہم السلام فی ہذہ الصورۃ
الکاملۃ ہو الایمان بالذات المطلق فی حضرۃ الشہادۃ وہو التعین الخامس عند القوم قدس اللہ تعالی اسرارہم افاض علینا من انوارہم بحضرۃ شہادتہم من حیث الاقوال
والاعمال وسائر الہیئات المحوسۃ من الجلایا الصافیۃ لانوار الذات والصفات تعالت وتقدست علی جمع الحقایق مراتبہا لم یوجد فی التنزل
الخامس الشہادی فی غیرہا فاکتفی من ہذا التنزل بذکر صورۃ شہادیۃ ہی افضل افراد العالم الصغیر المندرج فیہ العالم الکبیر
کما اکتفی من التنزل الرابع بذکر صورۃ کتبیۃ ہی اجمع جمیع الصور المثالیۃ بل غیرہا لاحتوایہا علی کل رطب ویابس واما التعین
السادس فہو داخل فی ہذہ الحضرۃ ایضا وبیان ذلک ان التعین الخامس الشہادی المسمی فی لسان القوم بالعنصر الاعظم
اذا لوحظ من حیث حقیقۃ الکلیۃ الجملیۃ فتفرقتہ وتفصیلہ الارکان الاربعۃ السموات السبعۃ والمولدات الثلثۃ ولہذہ التفرقۃ
والتفصیل جمع عال وہو الصورۃ الادمیۃ من حیث جامعیۃ وتفرقۃ ہذا الجمع وتفصیلہ من حیث کلیات ما یجمعہ معنی آدم وحقیقۃ
ہی حقایق الخلفاء الکمل وصورۃ جمعیۃ ہذا التفصیل واحدیۃ جمع ہذہ التفرقۃ کلیۃ وجزئیۃ من التابع والمتبوع ہی الصورۃ المحمدیۃ
الاکملیۃ ومعناہا وحقیقۃ الاجمعیۃ فحضرت الرسل المذکورۃ فی الحدیث اما ان یلاحظ فی تفرقتہا وتفصیلہا حتی تشمل علی کل
فرد فرد من الانبیاء والرسل علیہم السلام فہی صورۃ شریفۃ جامعۃ من التنزل الخامس اکتفی بذکرہا من ہذا التنزل لشرافتہا
وجمعہا او یلاحظ فی احدیۃ جمعہا بجمیع ذلک فی الصورۃ المحمدیۃ الاکملیۃ الجامعۃ للصورۃ الجمعیۃ الآدمیۃ وغیرہا من الصورۃ الجملیۃ
الکلیۃ والتفصیلۃ الجزئیۃ فہی تنزل سادس انہ بحث فیہ جمیع التنزلات السابقۃ بکلیات حقائقہا وجزئیاتہا کونیۃ کانت
او الہیۃ ثم لایذہب علیک ان الجمع المحمدی فی الصورۃ الخاتمیۃ علی صورتہا ومعناہا اطایب الصلوات واکمل التحیات
جمع حقیقی لاجمع فوقہ ولا مثلہ اذ ہو یستوعب لجمع آدم وتفرقتہ ویزید علیہ بما لتی فی ہویۃ الجامعیۃ الخاتمیۃ القدسیۃ ولاحدیۃ جمعہ
تفرقۃ وتفصیل ہی حقایق خلفائہ وبرزاتہ واقطابہ من امتہ ومن یدخل تحت حیطتہ واحد منہم وہذہ تفرقتہ وتفصیلہ من حیث
ہو ولی اما تفرقتہ وتفصیلہ من حیث ہو نبی ورسول فہی حقایق برزاتہ من الرسل والانبیاء المتقدمین ولیست تلک التفرقۃ
عین ما تفرق بہ جمعیۃ آدم من صورۃ اکمل بل یزید علیہ بالصورۃ الجمعیۃ الآدمیۃ فان ہذہ الصورۃ الجمعیۃ من جملۃ ما تفرق
بہ الصورۃ الاجمعیۃ المحمدیۃ فی برزاتہ النبویۃ والرسلیۃ المتقدمۃ لزیادتہا بالہویۃ
الاجمعیۃ علیہا ثم ان تفرقۃ ہذہ من حیث عمومہا من الصور النبویۃ والرسلیۃ والصور الولویۃ الاقطابیۃ تتنزہ من ان یجمعہا
مرتبۃ جمعیۃ اصلا اذ لابد لتحققہا من لغت الرسالۃ وقد ختمت علی ہذا الجمع الاجمع نعم لتفرقتہ من حیث خصوص الصور الخلفائیۃ
جمع فی صورۃ جمعیۃ وہو صورۃ آخر الخلفاء وسید الاولیاء علی رضی اللہ تعالی عنہ ولہذا الجمع تفرقۃ وتفصیل ہی صورۃ جمیع
الاولیاء فی مناصبہم ومدارجہم ولہذہ التفرقۃ والتفصیل احدیۃ جمع فی صورۃ خاتم آل محمد علیہ افضل الصلوات واکمل التحیات

على خاتم النبوة وخاتم الولاية عند ظهوره عن غيبته ولهذه الاحدية تفرقة وتفصيل فيمن يرون الحق سبحانه في مجلاه من اصحابه المتشابهين بالملاء الاولى من الطبقة العالية من حضار النبوة العليا وشهداء الوحي والبرحاء وصورة جمعية هذه التفرقة هي النشاءة القدسية العيسوية من حيث انه ولي تابع لشريعته صلى الله عليه وسلم ولهذه الجمعية تفرقة في الواصلين الى المقام الاسنى ممن شهده وصحبه وفني فيه وبلغ به الى الروحانية الكبرى التي لا مطمح لاحد في الوصول اليها الامن هذه البرزة المحمدية العيسوية عليهما الصلوة والسلام ولهذه التفرقة والتفصيل جمع في نشاءة آخر مولود بالصين عارف بالله على قدم شيث عليه السلام ولا تفرقة بعده لسريان العقم في النساء بعد ولادته وعدم هداية المعاصرين فهؤ فانهم الاشرار الذين تقوم عليهم الساعة فلا مجال لهم الايمان فافهم وبالله التوفيق ومما ينبغي ان تعلم ان النبوة مشتقة من الانبياء والاخبار ان عتبرت غير مهموزة فهي بمعنى النبوت بفتح النون وسكون الباء وهي الارتفاع وحيث كان لكل اسم وحقيقة من الحقايق والاسماء الكلية نقطة اعتدال جامعة لجميع ما تحت حيطته وذلك الاسم الكلي الجامع بحيث انه مهما مال ذلك الاسم عن تلك النقطة لم تبق له تلك الصورة الجمعية المعنوية ولا التسمية بذلك الاسم انما ياخذ اسم احد جزئياتها الداخلة في حيطتها ونظهر بصورته فتلك النقطة الاعتدالية هي نقطة الولاية لقربها من احدية الغيب المطلق وحيث كان كل انسان متبوعا منسوبا من حيث وجوده وحقيقته الى اسم وحقيقة من الحقايق والاسماء الالهية الكلية المتبوعة بحيث يكون ذلك الاسم والحقيقة هو مبداه ومنتهاه ومرجعه وعند رجوعه وعوده لا يكون الا الى تلك الحقيقة والى ذلك الاسم فانه مهما تخلص من قيد الاكوان اما بالسلوك واما بالجذبة متوجها الى ربه حتى عاد الى اصله الذي هو عين اسم من تلك الاسماء المتبوعة وتحقق بالنقطة الاعتدالية الوحدانية التي هو عين الولاية يكون حينئذ ذلك الانسان المتحقق بتلك النقطة وليا مقربا ثم اذا عاد هذا الانسان المتبوع الولي الى المراتب الكونية ونزل وتحقق بالنقطة الاعتدالية ليرتفع بذلك النزول فيها اوليتبرى عن حقيقة وحدة ذلك الاسم وحدانيته فهو نبي وان النبوة هي الانباء والارتفاع كما عرفت واما اذا نزل الولي الى المراتب الكونية ولم يظهر في تلك النقطة الاعتدالية المسماة بالنبوة بل نزل الى طرف من اطرافها وحواليها لم يكن ذلك رسولا ولا نبيا وبقدر قربه من تلك النقطة يكون حظه من الوراثة فافهم وترشد والخليفة الكامل من كمل من البشر كاولي العزم من الانبياء عليهم الصلوة والسلام واكابر الاولياء الذين من شانهم الصبر والثبات في حاق الوسط بين الخلق والحق لياخذون المدد من الحق بلا واسطة بل بحقيقتهم ويعطون الخلق بخليقيتهم فلا يميلون الى طرف فيهملون الطرف الآخر كما هو عليه حال من غلبت عليه حقيقة باستهلاكه في نور الحق اوخليقة بالحجابية بظلمة الخلق والخليفة الغير الكامل هو خليفة بواسطة من هو متبع له من اولي العزم والخلفاء الكمل فكل كامل خليفة وليس كل خليفة بكامل والصديقية هي تلو مقام النبوة وراس الصديقين من بلغ من مقام الصديقية الى ذروته بحيث انه لو تخطاها الى تلك الذروة لحصل في مقام النبوة قال سيد الكل في الكل عليه افضل الصلوات واكمل التحيات انا وابو بكر كفرسي رهان فلو سبقني لآمنت به ولكن سبقته فامن بي فكان ابو بكر رضي الله تعالى عنه هو راس الصديقين اذ لا تعلو رتبته الا رتبة النبوة كما اخبر عليه الصلوة والسلام بذلك فافهم والخلقة على ثلث مراتب الاولى الخلقة العامة وهي تحصل لمن شاهد الوحدة في الكثرة والكثرة في الوحدة والثانية الخلقة الخاصة وهي لمن ظهرت صفاته بظهور صفات الحق وتحلى بصفات حقيقية رغبته في ذلك بظهور صفات الحق والثالثة الخلقة الكاملة وهي لمن حصلت له المناسبة الذاتية التي تقتضي التحقق بصفات الحق على وجه يكون المتحقق بها مراة يرتسم فيه جميع الاسماء والصفات

ارتسامادذاتیالاعلی سبیل المحاکات بل بحیث تتخلہ تخللا لایبقی للعبد معہ فراغ لیتصف بشئے من الصفات غیر صفات الحق سبحانہ فافہم وباللہ التوفیق وہو بالعنایۃ حقیق الحمد للہ رب العالمین والصلوٰۃ والسلام علی رسولہ محمد وعلی آلہ واصحابہ اجمعین وارحمنا معہم برحمتک یاارحم الراحمین ۃ

مکتوب چہل وہفتم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبانِ خدا حضرت ایشان باکہ بنام بعضے احبہ صدور یافتہ در بیان اولاد پیغمبر علیہ السلام وتحقیق اسامی واختلاف عدد وتحقیق بعضے فرق سادات کہ در خراسان شہرت سیادت اوشان پیدا شدہ ومایناسب ذالکہ

الحمد للہ وحدہ والصلوٰۃ والسلام علی من لانبی بعدہ وعلی آلہ واصحابہ ومن نحی نحوہ امابعد در اولاد حضرت رسول کریم علیہ الصلوٰۃ والسلام اختلاف کردہ اند کہ چند ند بعضے شش گفتہ اند دو پسر قاسم وابراہیم وچہار دختر زینب ورقیہ وام کلثوم و فاطمہ وبعضے ہفت گفتہ اند سہ پسر وچہار دختر بعضے نہ گفتہ اند پنج پسر وچہار دختر وبعضے یازدہ گفتہ اند وبعضے دوازدہ گفتہ اند وگفتہ اند کہ اصح آنست کہ ہفت اند سہ پسر وچہار دختر وجمیع اولاد حضرت رسول کریم از خدیجہ بنت خویلد است مگر ابراہیم کہ از ماریہ قبطیہ است وحضرت رسول اکرم را صلی اللہ علیہ وسلم اولادے در عقب نماندہ غیر از اولاد فاطمہ رضی اللہ تعالے عنہا از علی رضی اللہ عنہ واولاد فاطمہ رضی اللہ عنہا امام حسن وامام حسین ولامام محسن وام کلثوم وزینب بود محسن در صغر سن رحلت نمودہ بود ونسل امام حسن ولامام حسین در عالم منتشر شد ہر کہ منسوب بامام حسن باشد آنرا حسنی گویند مثل غوث الثقلین عبد القادر الجیلانی رحمہ اللہ تعالی وانکہ منسوب بامام حسین باشد آنرا حسینی گویند مثل سید جلال الدین بخاری شلا رحمہ اللہ تعالیٰ واولاد ذکور حضرت علی کرم اللہ وجہہ بعضے پنج نفر گفتہ اند امام حسن وامام حسین از فاطمہ الزہراء رضی اللہ تعالی عنہم ومحمد بن الحنیفہ رضی اللہ تعالی عنہ از خولۃ بنت جعفر بن قیس الحنیفیۃ وابوالقاسم عمر از صہبا ام حبیب تغلبیہ رضی اللہ تعالے عنہ وابوالفضل رضی اللہ عنہ از ام البنین کلابیہ وبعضے گفتہ اند کہ در اکثر روایات اولاد علی رضی اللہ عنہ سی وپنج نفر اند ذکور واناث پسران ازان سیزدہ اند واولاد حضرت علی ہمہ سادات اند وشرفا وازبین جمیع ایشان شرف مر اولاد حسنین را زیادہ است بسبب قرابت حضرت رسول کریم علیہ الصلوٰۃ والسلام وبسبب آنکہ وقت نزول رحمت حضرت علی کرم اللہ وجہہ وفاطمہ وامام حسن وامام حسین را در چادر پیچیدہ است ودست بر آوردہ دعا کردہ اللہم ہؤلاء اہل بیتی وحامتی فاذہب عنہم الرجس وطہرہم تطہیرا ومقرر است کہ ہر نبی مستجاب الدعوۃ است وفرق تمیز کنند میان آنہا بسید علوی وسید حسنی وحسینی چنانچہ در دیار عرب مشہور است وازامیر المؤمنین امام حسن پسران ماندہ اند چنانچہ از امیر المؤمنین امام حسین چنانچہ در کتب انساب وفصل الخطاب وغیرہا آوردہ اند وآنچہ در بعضے جہال شہرت یافتہ کہ از امام حسن پسرے نماندہ ہست دختران ماندہ اند خلاف وکذب است وسادات حسنی وحسینی ہر دو در قرب نسب برابر اند وفضل بقرب معنوی فیما بین ایشان ثابت است وہر کہ در آیات واحادیث نظر کند بر کمال فضل آنہا راہ تحقیق تواند برد وتعظیم جمیع اہلبیت بر مسلمانان

لازم است طبری از زید بن ارقم روایت میکند برخواست در بایان رسول کریم صلے اللہ علیہ وسلم وعظ کننده پس حمد و ثناء خدائیتعالے
گفت پس گفت بعد از حمد و ثنا اے مردمان این است جز این نیست کہ من بشرم مثل شما نزدیک است کہ بیاید سوئے
من فرستادہ خدائے من یعنے عزرائیل برائے قبض روح من پس اجابت کنم او را و من ترک کنندہ ام در شما اے جن و
انس دو چیز یکے کتاب خدائے عزوجل کہ راہ نمائے و لو راست پس تمسک کنید و چنگ در زنید بکتاب خدائے
عزوجل و اخذ کنید بآن و در ان تحریض گردد تحثیث نمود بعد از ان گفت در اہل بیت خود پند و نصیحت میکنم شما را
در اہل بیت خود سہ بار گفت این را پس زید را گفتہ شد کیست اہل بیت او صلے اللہ علیہ وسلم ایا نیستند زنان از
اہل بیت او گفت بلے زنان او از بیت اویند لیکن اہل بیت او کسانی اند کہ زکوٰة بر آنہا حرام شدہ است بعد از ان
گفت آن کیستند گفت زید ایشان آل علی و آل جعفر و آل عقیل و آل عباس اند گفت بر ہمہ ایشان حرام است
زکوٰة گفت زید آری کذا اخرجہ مسلم و اخذ باین بہتر است و در قرآن مجید وارد است در شان ایشان لیذہب
عنکم الرجس اہل البیت ویطہرکم تطہیرا و ایضا در قرآن وارد است قل لا اسالکم علیہ اجرا الا المودة فی القربی و در فضل
و شرف ایشان آیات دیگر و احادیث بسیار وارد اند و دوست داشتن اولاد حضرت رسول کریم و محبت ایشان فرض
عین است چنانچہ مخدوم محمد ہاشم تتوی رحمہ اللہ تعالیٰ در فرائض الاسلام آوردہ است و علامت کمال ایمان است و
بغض ایشان ضد آن چنانچہ در صواعق محرقہ آوردہ است و در فصل الخطاب آوردہ است کہ رسول کریم فرمودہ
است سوگند است بآن ذات کہ نفس من بید قدرت او است دشمن ندارد ما اہل بیت را ہیچ کسے مگر اینکہ داخل کند
اللہ تعالیٰ او را در دوزخ و امام احمد در حدیثے روایت کردہ است ہر کہ دشمن دارد اہل بیت را منافق است و بعضے
جہال گمان دارند کہ محبت اہل بیت رفض است حاشا عن ذالک محبت آل حضرت رسول کریم خلاصہ طریقہ اہل سنت
و جماعت است کما فی فصل الخطاب و حضرت امام شافعی رحمہ اللہ تعالیٰ چون محبت آل پیغمبر بسیار داشت او را نسبت
بتشیع میکردند و لہذا او در جواب این شعر فرمودہ لو کان رفضا حب آل محمد فلیشہد الثقلان انی رافضی یعنے اگر حب آل
محمد رفض است پس گواہ باشند جن و انس کہ من رافضی ام در فصل الخطاب حدیث وارد است ہر کہ بر محبت آل
محمد بمیرد شہید بمیرد و در قبر او دو دروازہ فتح کنند از جنت و ملک الموت او را بشارت جنت کند ہمچنین نکیر و منکر و سپردہ شود
بجنت مثل عروس بشوہر خود و زیارت کنندگان قبر او ملائکہ باشند و بمیرد بر سنت و جماعت و ہر کہ بمیرد بر بغض اولاد آنحضرت
صلے اللہ علیہ وسلم بیاید روز قیامت و نوشتہ باشد بر پیشانی او نا امید از رحمت اللہ تعالیٰ و نیابد بوئے جنت ہذا حاصل
الحدیث و ایضا در فصل الخطاب آوردہ حب آل محمد صلی اللہ علیہ وسلم سبب گذشتن است از صراط و ایضا در حدیث
دیگر آوردہ دوستے آل محمد صلی اللہ علیہ وسلم امان است از عذاب دوزخ و دیلمی در حدیث آوردہ کہ رسول خدائے
فرمودہ است صلی اللہ علیہ وسلم ہر کہ ارادہ توسل بما دارد کہ بآن شفاعت او کنم روز قیامت پس صلہ اہل بیت من
نگہدارد پس صلہ سادات کرام نگہداشتن و توقیر و تعظیم آنہا نمودن و ثناء آنہا کردن از جملہ ضروریات است و زاہدے
و عتابیہ آوردہ است کہ پسر جز پدر است پس تعظیم پسر لازم تعظیم پدر است و تعظیم یکے تعظیم دیگر است و سادات از نسل حسنین و غیر ہما علوی

در شرق و غرب و جنوب و شمال منتشر شده اند و نسب بعضے از ایشان بتواتر و شهرت نزد خواص و عوام معروف شده است بطنا بعد بطن و پشت بپشت و بنسبت سیادت و شرافت معروف اند و نسب بعضے از ایشان بتواتر و شهرت مابین خواص و عوام بلده آنها معروف نیست و نه بطریق احاد مگر آنکه شهرت یافته اند بنسبت سیادت از خود و همه کس روایت این نسبت از ایشان میکنند پس در حق جمیع آنکسانیکه نسبت ایشان از اول تا آخر بتواتر و شهرت ثابت شده است تعظیم آنها لازم و واجب و توقیر و تعظیم سوائے آنها ایضا از راه احتیاط ثابت و شاید اگرچه بوجه شهرت در عامه بوده باشد و ثبوت اخبار تفاوت در آن نباشد چه از آیات و احادیث مذکوره دانسته شد که بر انکار از سیادة ایشان و عدم توقیر و تعظیم ایشان خطر عظیم است و بنا بران باید دانست چند طائفه در اقوام افغانان خود را سید می‌دانند و اقوام افغانان از قدیم آن ها را سید دانسته اند و قبول نموده اند تعظیم و تکریم آنها کما ینبغی بجا آوردن آن آوریم چنانچه گفته آمدیم و آن جماعات و طوائف چنانچه بختیار و استرانی اند در قوم شیرانی قنارن و مشوانی و نبی و ردک در قوم کرانی و خوندی در قوم وادی و جمال زئی در قوم ترین و عزشین در قوم میانه و چشتیان مودودی در شال و غیر و لک و احتیاط در تعظیم و تکریم است و وبال افترا و کذب عاید بر مفتری و کاذب است والسلام ✦

مکتوب چهل و ششم

از مکتوبات قدسی سمات قبله طالبان خدا حضرت ما که بنام بعضے احبه صدور یافته در تحقیق اولاد حضرت سرور کائنات و خلاصه موجودات علیه افضل الصلوات و اکمل التحیات بلسان عربی و تحقیق اسامی و عدد ایشان و ما یناسب ذالک

بسم الله الرحمن الرحیم ۔ الحمد لله وحده والصلوة والسلام علی من لا نبی بعده و علی آله و اصحابه و من نحی نحوه اما بعد فیقول العبد المفتقر الی الله خادم الفقراء فقیر الله بن عبد الرحمن الحنفی الرتاسی الشکارپوری بصره الله سبحانه بعیوب نفسه و جعل یومه خیرا من امسه ان اولاد سیدنا و حبیبنا محمد علیه افضل الصلوات و اکمل التحیات الذی هو افضل الانبیاء و خاتمهم جملة ما اتفق علیهم منهم ستة القاسم و ابراهیم و اربع بنات زینب و رقیة و ام کلثوم و فاطمة و کلهن ادرکن الاسلام و هاجرن معه و اختلف فیما سوی هؤلاء فعند ابن اسحاق الطاهر و الطیب ایضا فیکون علی هذا ثمانیة اربعة ذکور و اربع اناث ثم قال الزبیر بن بکار کان له علیه الصلوة والسلام سوئے ابراهیم والقاسم عبد الله و مات صغیرا بمکة و یقال له الطیب والطاهر ثلثة اسماء و هو قول اکثر اهل النسب قال ابو عمرو و قال الداودی هو الاثبت و سمی عبد الله بالطیب والطاهر لانه ولد بعد النبوة فعلی هذا یکون جملتهم سبعة ثلثة ذکور و قیل عبد الله غیر الطیب والطاهر قال الدارقطنی و غیره فیکون جملتهم علی هذا تسعة خمسة ذکور و قیل کان له الطیب والمطیب ولدا فی بطن والطاهر والمطهر فی بطن ذکره صاحب الصفوة فیکونون علی هذا احد عشر و قیل ولد له صلے الله علیه وسلم ولد قبل البعث یقال له عبد مناف فیکون علی هذا اثنی عشر و کلهم سوئے هذا ولد فی

الاسلام بعد البعث وقال ابن اسحاق كلهم غير ابراهيم قبل الاسلام ومات البنون قبل الاسلام وهم يرتضعون وقد تقدم
من قول غيره ان عبد الله ولد له بعد النبوة ولذلك سمى بالطيب والطاهر فتحصل من جميع الاقوال ثمانية ذكور اثنان متفق
عليهما القاسم وابراهيم وستة مختلف فيهم عبد مناف وعبد الله والطيب والمطيب والطاهر والمطهر والاصح انهم ثلثة
ذكور واربع بنات متفق عليهن كلهن من خديجة بنت خويلد الا ابراهيم فاما القاسم فهو اول ولد ولد له عليه الصلوة والسلام
قبل النبوة وبه كان يكنى وعاش حتى مشى وقيل عاش سنتين وقال مجاهد مكث سبع ليال خطاه الغلافى فى ذلك
وقال الصواب انه عاش سبعة وعشرين شهرا وقال ابن فارس بلغ ركوب الدابة ومات قبل البعث وفى مستدرك
الفريابى مايدل على انه توفى فى الاسلام وهو اول من مات من ولده عليه الصلوة والسلام واما زينب فهى اكبر بناته بالخلاف
الا مالا يصح وانما فيها الخلاف وفى القاسم ايهما ولد اولا وعند ابى اسحاق انها ولدت فى سنة ثلاثين من مولد النبى صلى الله
عليه وسلم وادركت الاسلام وهاجرت وماتت سنة ثمان من الهجرة عند زوجها وابن خالتها ابى العاص لقيط وقيل
مهشم ابن الربيع بن عبد العزى بن عبد شمس وكانت هاجرت قبله وتركته على شركه وردها النبى صلى الله عليه وسلم بالنكاح
الاول بعد سنتين وقيل بعد ست سنين وقيل بعد انقضاء العدة فيما ذكره ابن عقبة وفى حديث عمرو بن شعيب عن ابيه
عن جده ردها له بنكاح جديد سنة سبع وولدت له عليا مات صغيرا قد ناهز الحلم وكان رديف النبى صلى الله عليه وسلم
على ناقته يوم الفتح وولدت له ايضا امامة التى حملها صلى الله عليه وسلم فى صلوة الصبح على عاتقه وكان اذا ركع
وضعها واذا رفع راسه عن السجود اعادها وتزوجها على بن ابى طالب بعد موت فاطمة رضى الله تعالے عنها واما
رقية فولدت سنة ثلث وثلثين من مولد النبى صلى الله عليه وسلم ذكر زبير بن بكار وغيره انها اكبر بناته صلى الله عليه وسلم وصححه
الجرجانى والنسابة والاصح الذى عليه الاكثرون كما تقدم ان زينب اكبرهن وكانت رقية تحت عتبة بن ابى لهب واختها
ام كلثوم تحت اخيه عتيبة فلما نزلت تبت يدا ابى لهب قال لهما ابوهما ابو لهب راسى من راسكما حرام ان لم تفارقا ابنتى محمد
ففارقاهما ولم يكونا دخلا بهما فتزوج عثمان بن عفان رقية بمكة وهاجر بها الهجرتين الى ارض الحبشة وكانت ذات جمال
وذكر الدولابى ان تزويجه بها كان فى الجاهلية وذكر غيرهما مايدل على انه كان بعد اسلامه وتوفيت والنبى صلى الله
عليه وسلم ببدر واما ام كلثوم ولايعرف لها اسم انما تعرف بكنيتها وكانت عند عتيبة بن ابى لهب كما قدمناه ففارقها قبل
الدخول ولما توفيت رقية تزوج عثمان بام كلثوم سنة ثلث من الهجرة ولهذا لقب بذى النورين وروى انه عليه الصلوة
والسلام قال له والذى نفسى بيده لو ان عندى مائة بنت يمتن واحدة بعد واحدة زوجتك اخرى هذا جبرئيل اخبرنى
ان الله تعالى يامرنى ان ازوجكها رواه الفضيلى وماتت ام كلثوم سنة تسع من الهجرة وصلى عليها عليه الصلوة والسلام
واما فاطمة الزهراء فولدت سنة احدى واربعين من مولد النبى صلى الله عليه وسلم قاله ابو عمر وهو مغائر لما رواه ابن
اسحاق ان اولاد النبى صلى الله عليه وسلم كلهم ولدوا قبل النبوة الا ابراهيم وقال ابن الجوزى ولدت قبل النبوة بخمس سنين
ايام بناء البيت وروى مرفوعا انما سميت فاطمة لان الله تعالى قد فطمها وذريتها عن النار يوم القيمة اخرجه الحافظ
الدمشقى وتزوجت بعلى ابن ابى طالب فى السنة الثانية وقيل بعد احد وقيل بعد بنائه عليه الصلوة والسلام بعائشة باربعة

باربعة اشهر ونصف وبنى بها بعد تزويجها بسبعة اشهر ونصف وقيل بستة فى صفر فى السنة الثانية وبنى بها فى ذى الحجة على راس اثنين وعشرين شهرا وكان تزويجها بامر الله تعالى ووحيه وتزوجت ولها خمس عشرة سنة وخمسة اشهر ونصف وعلى احدى و عشرين سنة وخمسة اشهر واقام فى الخلافة اربع سنين وتسعة اشهر وثمانية ايام وتوفى شهيدا على يد عبد الرحمن بن ملجم وقال صلى الله عليه وسلم فاطمة بضعة منى فمن ابغضها ابغضنى رواه البخارى وقال اوما ترضين ان تكونى سيدة نساء المؤمنين رواه مسلم وفى رواية احمد افضل نساء اهل الجنة وتوفيت بعده صلى الله عليه وسلم بستة اشهر ليلة الثلثاء لثلث ليال خلون من شهر رمضان سنة احدى عشرة وهى ابنة تسع وعشرين سنة قاله المدينى وقيل توفيت بعده بثمانية اشهر وقيل غير ذلك والاول اصح كذا قالوه فيما رايته وهو غير منتظم مع السابق فليتامل وولدت لعلى حسنا وحسينا ومحسنا فمات محسن صغيرا وام كلثوم وزينب ولم يكن لرسول الله صلى الله عليه وسلم عقب الا من ابنته فاطمة رضى الله تعالى عنها فانتشر نسله الشريف منها من جهة السبطين الحسن والحسين فقط ويقال للمنسوب لاولهما حسنى ولثانيهما حسينى قال الطبرى ان الله تعالى لما اصطفى نبيه صلى الله عليه وسلم على جميع من سواه وخصه مما عمه به من فضل الباهر وحباه اعلى بركته من انتمى اليه نسبا اونسبة ورفع من انطوى عليه نصرة وصحبة الزم مودة قرباه كافة بريته وفرض محبة جملة اهل بيته المعظم وذريته فقال تعالى قل لا اسألكم عليه اجرا الا المودة فى القربى ويروى انها لما نزلت قالوا يا رسول الله من قرابتك هؤلاء قال على وفاطمة وابناهما وقال تعالى انما يريد الله ليذهب عنكم الرجس اهل البيت ويطهركم تطهيرا وقد اختلف فى المراد باهل البيت فى هذه الآية فروى ابن ابى حاتم عن عكرمة عن ابن عباس قال نزلت فى نساء النبى صلى الله عليه وسلم وروى ابن جرير عن عكرمة انه كان ينادى فى السوق انما يريد الله ليذهب عنكم الرجس قال نزلت فى نساء النبى صلى الله عليه وسلم قال الحافظ ابن كثير وهذا يعنى ما فى هذه الآية نص فى دخول ازواجه صلى الله عليه وسلم لانهن سبب نزول هذه الآية وسبب النزول داخل فيه قولا واحدا اما وحده قول او مع غيره على الصحيح وقيل المراد النبى صلى الله عليه وسلم قال عكرمة من شاء باهلته انها نزلت فى شان النبى صلى الله عليه وسلم وان كان المراد انهن كن سبب النزول دون غيرهن وفى هذا نظر فانه قد ورد فى ذلك احاديث تدل على ان المراد اعم من ذلك فروى الامام احمد عن واثلة بن الاسقع ان رسول الله صلى الله عليه وسلم جاء ومعه على وحسن وحسين اخذ كل واحد منهما بيده حتى دخل فادنى عليا وفاطمة فاجلسهما بين يديه واجلس حسنا وحسينا كل واحد منهما على فخذه ثم لف عليهم ثوبه اوقال كساءه ثم تلى هذه الآية انما يريد الله ليذهب عنكم الرجس اهل البيت ويطهركم تطهيرا وقال اللهم هؤلاء ذريتى واهل بيتى احق زاد فى رواية ابن جرير فقلت انا يا رسول الله من اهلك قال وانت من اهلى قال واثلة وانها من ارجى ما ارتجى وعن ام سلمة ان رسول الله صلى الله عليه وسلم كان فى بيتها اذ جاءت فاطمة ببرمة فيها حريرة قد خلت عليه بها فقال ادعى زوجك وابنيك قالت فجاء على وحسن وحسين فدخلوا عليه فجلسوا ياكلون من تلك الحريرة وتحته كساء قالت وانا فى الحجرة اصلى فانزل الله عز وجل هذه الآية انما يريد الله ليذهب عنكم الرجس اهل البيت ويطهركم تطهيرا قالت فاخذ فضل الكساء فغشاهم به ثم اخرج يده فالوى بها الى السماء ثم قال اللهم هؤلاء اهل بيتى وحامتى فاذهب عنهم الرجس وطهرهم تطهيرا قالت فادخلت راسى من البيت فقلت وانا معكم يا رسول الله فقال انك على خير انك الى خير رواه احمد وفى اسناده من لم يسم وبقية اسناده ثقات و

قولہ حامتی بالتشدید اے خاصیتی وعن ابی سعید قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نزلت ہذہ الآیۃ فی خمسۃ فیّ وفی
علی وحسن وحسین وفاطمۃ انما یرید اللہ لیذہب عنکم الرجس اہل البیت ویطہرکم تطہیرا رواہ ابن جریر ورواہ احمد فی المناقب
والطبری وعن زید بن ارقم قال قام فینا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم خطیبا فحمد اللہ واثنی علیہ ثم قال اما بعد ایہا الناس
انما انا بشر مثلکم یوشک ان یاتینی رسول ربی فاجیبہ وانی تارک فیکم الثقلین اولہما کتاب اللہ عزوجل فیہ الہدی والنور
فتمسکوا بکتاب اللہ عزوجل وخذوا بہ وحث فیہ ورغب ثم قال واہل بیتی اذکرکم اللہ عزوجل فی اہل بیتی ثلث مرات
فقیل لزید من اہل بیتہ الیس نساءہ من اہل بیتہ قال بلے ان نساءہ من اہل بیتہ ولکن اہل بیتہ من حرم علیہم الصدقۃ
بعدہ قال ومن ہم قال ہم آل علی وآل جعفر وآل عقیل وآل عباس قال کل ہؤلاء حرم علیہم الصدقۃ قال نعم اخرجہ مسلم
والاخذ بہذا الحدیث احری ولیس المراد بالاہل الازواج فقط بلہم مع آلہ ولا یشک من تدبر القرآن ان نساء النبی صلے اللہ
علیہ وسلم داخلات فی الآیۃ الکریمۃ فان سیاق الکلام معہن ولہذا بعد ہذا کلمۃ واذکرن ما یتلی بیوتکن من آیات اللہ والحکمۃ و
ہذا اختیار ابن عطیۃ بعد ان نقل ان الجمہور علی انہم علی وفاطمۃ والحسن والحسین قال وحجۃ الجمہور قولہ تعالے عنکم ویطہرکم بالمیم
ولو کان للنساء خاصۃ لکان عنکن ویطہرکن اجیب بان الخطاب بلفظ التذکیر وقع علے سبیل التغلیب فیکون المراد بہ کالمراد بالآل فی
حدیث کیفیۃ الصلوۃ علیہ قال فی فرائض الاسلام للشیخ محمد ہاشم التتوی رحمہ اللہ تعالی ان حب آل محمد فرض انتہی حالہ و
دلت علیہ الآیات ولعدور القایل بیت یا آل رسول اللہ حبکم ÷ فرض من اللہ فی القرآن انزلہ ÷ یکفیکم من عظیم الفخر انکم من لم یصل
علیکم لا صلوۃ لہ ÷ ومحبۃ آلہ صلی اللہ علیہ وسلم من کمال الایمان کما فی الصواعق وبغض آلہ ضد ذلک وقد صح انہ صلے اللہ علیہ
وسلم قال والذی نفسی بیدہ لا یبغضن اہل البیت احد الا ادخل اللہ النار واخرج احمد مرفوعا من ابغض اہل البیت فہو منافق
وزعم الجہال ان حب آل محمد صلے اللہ علیہ وسلم رفض حاشا من ذلک فان حب آل محمد صلی اللہ علیہ وسلم خلاصۃ طریقۃ
اہل السنۃ والجماعۃ کما فی فصل الخطاب والصواعق وغیرہما قال الامام الشافعی رحمہ اللہ تعالے ان کان رفضا حب آل محمد
فلیشہد الثقلان انی رافض فی فصل الخطاب عن جریر بن عبد اللہ البجلی رضی اللہ تعالیٰ عنہ قال قال رسول اللہ صلے اللہ
علیہ وسلم الا من مات علی حب آل محمد مات مغفورا لہ الا ومن مات علے حب آل محمد مات شہیدا الا ومن مات علے حب آل
محمد فتح لہ فی قبرہ بابان من الجنۃ ومن مات علے حب آل محمد بشرہ ملک الموت بالجنۃ ثم منکر ونکیر الا ومن مات علے حب
آل محمد یزف الی الجنۃ کما یزف العروس الی بیت زوجہا الا ومن مات علی حب آل محمد جعل اللہ تعالیٰ زوار قبرہ ملائکۃ الرحمۃ
الا ومن مات علی حب آل محمد مات علی السنۃ والجماعۃ الا ومن مات علی بغض آل محمد جاء یوم القیمۃ مکتوب بین عینیہ آیس من
رحمۃ اللہ تعالے الا ومن مات علی بغض آل محمد لم یشم رایحۃ الجنۃ وفیہ ایضا حب آل محمد جواز علی الصراط والولایۃ لآل محمد
امان من العذاب والولایۃ ہی المودۃ فلا بد من صلتہم وادخال السرور علیہم وتوقیرہم والثنا علیہم اخرج الدیلمی مرفوعا من اراد
التوسل الی ان یکون لہ عندی اشفع لہ بہا یوم القیمۃ فلیصل علے اہل بیتی ویدخل السرور علیہم فی دستور الحقایق وشروح العقیدۃ
افضل الخلفاء الاربعۃ علے ترتیب الخلافۃ فبعدہم اولاد رسولنا علیہ افضل الصلوات واکمل التحیات علے کافۃ الانام باتفاق
الروایات لقربہم من رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم وشرفہ واما اولاد الخلفاء فقد اختلفوا فیہم فقال بعضہم یفضلون لفضل آبائہم ای

م

اولاد الصدیق افضل من اولاد عمر واولاد عمر افضل من اولاد عثمان واولاد عثمان افضل من اولاد علی من غیر فاطمۃ رضوان اللہ تعالیٰ علیہم وہو الاصح وقال بعضہم لایفضل اولادہم الا بالعلم والتقویٰ والاول اوجہ انتہی واشتہر فی دیارنا ان من کان من اولاد الخلفاء الثلثۃ یسمونہ بالخواجہ ومن کان من اولاد علی من فاطمۃ یسمونہ بالسید وقال السید مصطفی الیمنی المصری فی شرح الورد وہو الماتن الآل عند امامنا الاعظم ثلث عینات وجیم وحا آل العباس وآل عقیل وآل علی وآل جعفر وآل الحارث وعند الامام الشافعی ہم مومنوا بنی ہاشم وبنی المطلب وعند الملایکۃ مختص ببنی ہاشم قال الجلال المحلی لایکافیہم فی النکاح احد من الخلق ویطلق علیہم الاشراف والواحد شریف وہم ولد علی عقیل وجعفر وحمزۃ وہذا مصطلح السلف وانما حدث تخصیص الشریف بولد الحسن والحسین فی مصر خاصۃ من عہد الفاطمیین انتہی ملخصا ومن ہذا عرفت ان اولاد علی کلہم سادات الا ان لاولادہ من فاطمۃ شرفاً علی غیرہم للقرابۃ الخاصۃ النبویۃ علیہ افضل الصلوات واکمل التحیات ولہذا امیزوہم بالقید بالسید الحسنی والحسینی والعلوی ویلزم تعظیم اولادہم واولاد اولادہم وان سفلوا الی قیام القیامۃ لان افضلیۃ الآباء مفاخرۃ الابناء فی الزاہدیۃ والعتابیۃ الولد جزء الوالد فتعظیم الولد مستلزم لتعظیم الوالد فتعظیم احدہما تعظیم الآخر وقد کثرت السادات فی الشرق والغرب والجنوب والشمال ولا یوجد سند انساب البعض بالتواتر ولا بطریق الاحاد عند الثقات والشہرۃ الی الانتہاء الا الشہرۃ عند العامۃ من اہل بلد انہم المسکونۃ سند الانساب من عندہم خاصۃ فینبغی فی مثلہم ان یراعی الادب فی تعظیمہم وتوقیرہم وتکریمہم وان وجدت نسبتہم بالشہرۃ قال الشیخ رحمۃ اللہ السندی فی منسکہ والشارح علے القاری المکی الہروی رحمہما اللہ تعالیٰ اعلم انہ یستحب زیارۃ المساجد والآبار والآثار ای المشاہد المنسوبۃ الیہ صلے اللہ علیہ وسلم سواء علم عینہا ای تعینہا بتبین الایۃ او جہتہا ای اشتہر تعینہا عند العامۃ والافجر وجہتہا لایکفی لاستحباب زیارتہا صرح بہذا الاستحباب علی الاطلاق جماعۃ من اصحابنا الحنیفۃ رحمہم اللہ تعالیٰ وطائفۃ من الشافعیۃ وبعض المالکیۃ وغیرہم من الحنابلۃ وقد کان ابن عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہما یتحری الصلوۃ والمنازل والمرور علے وفق المتابعۃ حیث صلّی صلے اللہ علیہ وسلم ونزل قال القاضی عیاض فی الشفاء ومن اعظامہ واکرامہ اعظام جمیع اشیائہ واجزائہ ولو منفصلۃ من اعضائہ واکرام جمیع مشاہدہ وامکنتہ اومعاہدہ حضر بہا اوسکن بہا اونزل بہا ولازمہا لاسیما اذا صلی بہا اومالمسہ صلے اللہ علیہ وسلم بیدہ وکذا برجلہ اوجانبہ علی تقدیر صحۃ نقلہ اوعرف برائے ولو کان علے وجہ اشتہارہ من غیر ثبوت اخبار فی آثارہ انتہی وذکر فی شرعۃ الاسلام فاذا سمی الولد باسماء الانبیاء والملائکۃ لم یجز ان یلعنہ اویشتمہ اوہ یصغرہ الا ان یواجہ المسمی فیقول انت کذا وکذا ویکرم الولد محمدا فاکرموہ واوسعوا لہ فی المجلس ولاتقبحوا لہ وجہا ونہی ان یسمی الولد محمدا ثم یلعن اویشتم انتہی علمت مما ذکر ان الانکار علی من اشتہر بالسیادۃ وتقبیحہ علی الخطر وقد یدعی بعض الطوائف فی بعض اقوام الافاغنۃ السیادۃ البختیار والاسترانی فی الشیرانی والتارن والمشوانی وورک فی الکرانی بالکاف الفارسی وقد ذکر قصیلۃ الفاضل باللہ السید آدم البنوری المشوانی سلسلۃ سیادتہ فی اول کتابہ المسمی بخلاصۃ المعارف والخوندی فی الداد والسیدنہ نی فی الترین والغرشین فی میانی وقد اشتہرت نسبۃ سیادۃ ہؤلاء الطوائف فیما بین الناس عن بطن بعد بطن فالاعتیاط

فی قبولہم بہذہ النسبۃ وعدم التعرض فی التقبیح والتنقیص وباللہ التوفیق الحمد للہ اولاً وآخراً ظاہراً و باطناً والصلوٰۃ والسلام علے رسولہ محمد وعلے آلہ واصحابہ کذالک الی یوم الدین التاریخ ثامن ذی الحجۃ الحرام ۱۲۸۳ھ ہجری ٭

مکتوب چہل ونہم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان باحقر خدمہ فقیر محمد فاضل در بیان قدم مبارک حضرت غوث الثقلین قدس سرہ وفضل طریقہ علیہ قادریہ وسبب ظہور کثرت خوارق عادات وکرامات از جناب ایشان و جواب اعتراضات کہ بعضے ائمہ اعلام بران ایراد نمودہ اند مع التحقیقات اللائقۃ والتدقیقات الفائقۃ المتعلقۃ بالمقام وما ینا سب ذالک ٥

بسم اللہ الرحمن الرحیم ط الحمد للہ علی کل حال والصلوٰۃ والسلام علے سیدنا محمد وعلی آلہ واصحابہ فی الغدو والآصال امابعد زبدہ محبانِ خاص نقاوہ ارادتمندان خاص الخواص میان محمد فاضل سلمہ اللہ تعالےٰ بحضور حضور مرتبہ اخص الخواص موفق بودہ شادکام باشند از کمالات حضرت سید السند صفی مؤید ستند صاحب شرف راجح وقدر معلے الذی ہو علی ممالک الولایۃ مولی خداوند منزلہ ارفع اسنی ممدوح اہل ارض وسما موسس علوم الطریقۃ ناموس غیوب الحقیقۃ قبلتنا غوث الثقلین قدس اللہ تعالےٰ روحہ وقدم مبارک او وفضل طریقہ علیہ قادریہ وکثرۃ خوارق عادات کہ بسیار صادر گردیدہ وجواب اعتراضات کہ بعض ائمہ اعلام بران کردہ اند طلب نمودہ بودند حقیقت آن بنحوی کہ برین فقیر ظاہر ساختہ اند بدین منوالست کہ کمالاتِ جناب ایشان لاتعد ولاتحصی اند وہمہ اولیاء بران قایل وقدم ایشان برجمیع اولیاء اللہ است وخوارق عادات کہ از جناب ایشان صادر گشتہ بحد تواتر رسیدہ اند وظہور خوارق عادات موجب نقصان نیست واعتراضات کہ بعض مردم برآن نمودہ اند ہمہ از نادانستگی است بحقیقۃ آن نرسیدہ اند وما این ہرسہ مراتب را در دو مقاصد بیان میکنیم بگوش ہوش متوجہ باشند المقصد الاول فی کمالاتہ رضی اللہ تعالےٰ عنہ وافاض علینا من برکاتہ وقدمہ علے جمیع الاولیاء وفضل الطریقۃ العلیۃ القادریۃ علے غیرہا من طرق المشائخ علے ماعلیہ العلماء العظام والمشائخ الکرام بدانند طریق منسوب بابی القاسم جنید بغدادی قدس سرہ کہ سید طائفہ صوفیہ اند مقدم است برجمیع طرق جہتہ آنکہ جامع است مابین ظاہر شریعت وباطن آن علماء وعملا واخلاصا وحضورا وامام المحدثین سیوطی رحمہ اللہ تعالےٰ صاحب جمع در اتمام الدرایۃ گفتہ است کہ اعتقاد میکنیم آنکہ امام ما شافعی وامام احمد وامام مالک وامام ابوحنیفہ رحمہم اللہ تعالی برراہ راست اند در عقاید وغیر آن واعتقاد داریم آنکہ امام ابوالحسن اشعری رحمہ اللہ تعالےٰ امام است در عقاید معتقدہ کہ موافق کتاب وسنت اند واعتقاد داریم آنکہ طریقہ ابی القاسم جنید بغدادی سید طایفہ صوفیہ از روئے علم وعمل وصحبت مقدم است وخالی از بدعت دائرہ ست بر تفویض وتسلیم وتبری از نفس مبنی است بر کتاب وسنت انتہی واین طریقہ صحیحہ سلیمہ دایرہ برکتاب وسنت بحضرت غوث الثقلین قدس سرہ رسیدہ است

وباوجود این طریقه علیه جناب ایشان بے توسط مشائخ کرام رحمهم الله تعالی بالاصالة از جد خود حضرت سر الله الاعظم صلے الله علیه وسلم تربیت یافته اند ولهذا فرموده اند لیس علے لاحد منة بعد الله جل مجده ورسوله صلے الله علیه وسلم در منتخب جواهر القلاید آورده است وشیخ عبد الحق دهلوی قدس سره ایضا درشرح فتوح الغیب ازان نقل کرده که حضرت غوث الثقلین قدس سره فرموده اند که دیدم خود را در خواب در دست ام المومنین عائشة صدیقه رضی الله تعالے عنها وعن ابیها وپستان مبارک او در دهن من واز هر دو پستان مبارک خود مرا شیر داده پس آمد جد من سید الخافقین صلے الله علیه وسلم وگفت اے عایشه این پسر مایان است برحق بعد ازان پوشید مرا ثبوت این رویا قریب بحدِ تواتر رسیده است ومحال میداند عقل تواتر مردم بر کذب وپوشیده نیست بر ذوی العرفان والاتقان که رویاء انبیاء واولیا در حکم یقظه است حتےٰ که اگر بچیزے مامور شوند در خواب واجب میگردد بر ایشان امتثال بران واگر از چیزے نهی کرده شوند لازم میگردد بر ایشان اجتناب ازان چنانچه در سیرۂ ایشان مبین است پس ثابت شد بسبب ارضاع حضرت صدیقه رضی الله تعالےٰ عنها مر حضرت غوث الثقلین را وبسبب قول حضرت سر الله الاعظم علیه افضل الصلوات واکمل التحیات که این پسر مایان است برحق حضرت ایشان پسر حضرت خاتم فص رسالة اند بلا واسطه دوارث مرکز کمالات ولایة اند که منضمه است بکمالات نبوت ومرکز آن ولهذا فرموده اند که جناب ایشان امام صدیقین اند وهمام محبوبین ودر رساله شرف غوث الثقلین قدس سره می آرد که در ارضاع از پستان مبارک سر عظیم است وان آنست که چون حضرت حق تعالےٰ خواهد که ولے که بدرجه او ولی دیگر نرسد از اولاد پیغمبر ما صلے الله علیه وسلم پیدا کند پدر او بلا واسطه حضرت رسول اکرم علیه الصلوٰة والسلام میگرداند ومادر حضرت او ام المومنین رضی الله تعالےٰ عنها ومرتبه او ولایة خاصه محمدیه ومحبوبیهٔ احمدیه میگرداند انتهی وخوردن شیر در خواب نزد طایفه صوفیه معبر بعلم لدنی که محیط است بر جمیع مکنونات ومعینات واحکام شرائع وآنچه در بطون کائنات است وظواهر آن وعلمے را که بغیر کسب حاصل میشود علم لدنی گفته اند اخذ ازین قول خدایتعالی است که علمناه من لدنا علما است کرده اند ودرین اشارة است بانکه حضرت سر الله الاعظم صلے الله علیه وسلم او را بلا توسط مشایخ تربیت کرده است چنانچه جناب ایشان خود خبر داده اند انا ما ربانی احد الاجدی مرا نکرده است تربیت مگر جد من ازینجا ظاهر شد که جناب ایشان دو نسبت دارند نسبتے است بالواسطه ونسبتے است بلاواسطه باین خصوص پس باین دو نسبت رتبه او از مشایخ دیگر عالی تر آمد ولهذا فرموده است مقامکم العلے جمعا ولکن مقامی فوقکم مازال عال وشیخ نور الله سهروردی در الطف قادریه آورده است که روح سلطان العارفین ابی یزید بسطامی رضی الله تعالےٰ عنه روزے در محفل غوث الثقلین بصورت جوانی حاضر شد وحضرت غوث تواضعا برخواست پس گفت سلطان العارفین که شما در مقام فردیت ومحبوبیت هستید وما نیز دران مقامم بعنایات جد شما علیه الصلوٰة والسلام پس گفت غوث الثقلین که چون دران مقام آید پس تسابق کنیم در میدانِ فردیت تا ظاهر شود که کدام یکے از مایانِ اسبق وپیش قدم است چون تسابق کردند اسب همت حضرت غوث اسرع واسبق آمد تا که در نوردید در طرفة العین جمیع اودیه فردیت را وبولایة خاصه محمدیه علے

صاحبہا الصلوات والتسلیمات رسید کہ آن عبارت از مقام صدیقیت و امامت و وراثت کاملہ است وسلطان در منزل فردیت موقوف ماند و از ان مقام مجال تجاوز نداشت گفت سلطان یا غوث بچہ سبقت کردی برمن گفت بسہ چیز اول آنکہ من سیدام و تو نیستی و دویم آنکہ مربی من بلا واسطہ و حیلولہ سید السفرا است علیہ الصلوۃ والسلام و تربیت تو این چنین نیست وسیوم آنکہ من سنت نکاح بجا آوردہ ام و تو مجرد ی و در تذکرہ ذکر کردہ است کہ سید الطائفہ جنید بغدادی رضی اللہ تعالی عنہ گفتہ است کہ ابی یزید در ما مثل جبرئیل است در ملائکہ انتہی و حضرت شیخ عبد الاحد بن حضرت خواجہ محمد سعید خازن الرحمۃ الصمدیۃ قدس سرہ در رسالہ کہ در احوال حضرت قبلہ روحانی المجدد للالف الثانی تالیف نمودہ است ذکر کردہ است کہ فرمودہ اند کہ چون بشرف صحبت پیر خود در سلسلہ حضرات خواجہاء نقشبندیہ قدس اللہ اسرارہم مشرف شدم ببرکت حضرت پیر حاصل شد مرا جہت جذبہ کہ منشعب میشود بعد از استہلاک در صفت قیومیت و مشرف گردیدم باندراج النہایۃ در البدایۃ کہ از خصائص این طریقہ علیہ است و بعد از تحقق این جذبہ حاصل گردید مرا مراتب سلوک و واصل گردیدم بنہایتے کہ آن عبارت است از اسمے کہ رب حقیقت است بمدد حضرت اسد اللہ الغالب علی کرم اللہ تعالے وجہہ بعد از ان ترقی واقع شد سوئے قابلیت اولی کہ عبارت است از حقیقۃ محمدیہ علے صاحبہا الصلوات والتحیات بمدد حضرت خواجہ نقشبند قدس اللہ سرہ بعد از ان ترقی واقع شد بمقامے کہ فوق آنمقام است کہ آن اجمال آن قابلیت است و آن مقام اقطاب محمدیہ است بمدد روح مقدس حضرت رسول اکرم علیہ الصلوۃ والسلام و درین اثنا مدد بسیار از خواجہ علاء الدین عطار خلیفہ حضرت خواجہ نقشبند کہ قطب الارشاد زمانہ خود بود ایضا واقع شد و چون دران مقام عالی داخل شدم خلعت قطبیت از جناب حضرت نبوی علیہ الصلوۃ والسلام عطا فرمودند و باین منصب جلیل القدر مشرف گشتم پس جذبہ عنایت الہی مرا در گرفت عروج نمودم از ان سوئے مقام اصل کہ ممتزج بظل است و آن مقام فوق مقام اقطاب است و مختص است بافراد و آنجا مرا استقامت حاصل شد پس درک نمود مرا عنایت صمدیت و داخل گردانید مرا در مقام اصل خاص درین عروج مدد عظیم و تصرف قوی از جناب حضرت غوث الثقلین قدس سرہ واقع شد بعد از ان کہ مرا در مقام اصل الاصل داخل گردانید بعد از ان نزول بعالم حاصل شد و در حین نزول کہ عبارت از سیر عن اللہ باللہ است مرا عبور حاصل گردید بر مقامات مشایخ سلاسل دیگر غیر از نقشبندیہ و قادریہ مثل اکابر چشتیہ و کبرویہ پس استقبال نمودند باعزاز واکرام و القا کردند برمن نفائس نسبتہائے خود و خصائص و مواجید خود را و حقایق ہر یک از ایشان و تفاوت درجات ایشان کہ فیما بین خود دارند برمن ہمہ کشف گردیدند و علوم لدنیہ مرا از روح حضرت خضر علے نبینا و علیہ الصلوۃ والسلام حاصل گردیدند لیکن قبل از وصول بآنمقام اقطاب مذکور و بعد از وصول بآنمقام میگیرد و اصل علوم از حقیقت نفس خود مگر در باطن عارف معروف داخل نمیگردد و این ہمہ بطفیل حضرت خاتمیت و رافت او است علیہ افضل الصلوات و اکمل التحیات انتہی و حضرت سید الواصلین قدوۃ المحققین المنصف من الرجال حضرت سید آدم بنوری روح اللہ روحہ در خلاصۃ المعارف و نکات الاسرار آوردہ اند کہ ظہور ولایۃ انبیا در حضرت امیر علی کرم اللہ وجہہ علی الوجہ الاتم الاکمل

معلوم بعد ازان در حضرت فاطمة الزهرا و حضرات حسنین و در اصحاب دیگر ہم علی حسب اختلاف مراتبہم رضی اللہ تعالے
عنہم اجمعین بعد ازان در ہشت امام دیگر یعنی از ائمہ اثنی عشر بعد ازان نوبت بحضرت غوث الثقلین شیخ عبد القادر
جیلی علی حسب استعداد رسیدہ است و باز بدیگرے تا مدت مدید کمتر رسیدہ و اگر آخر نصیب نادرے باشد اما
او با وجود آن مرتبہ در کمال غوثیت نماندہ بلکہ با مامت معروف باشد یا بخلافت یا بکمالات این ہر دو مرتبہ و
حضرت غوث الثقلین با وجود آنمرتبہ ولایۃ انبیا علیہم الصلوۃ و السلام غوثیت بر ثقلین وارند و این معاملہ باین
حیثیت در دیگرے کمتر مے نماید و بدانند کہ در حضرت غوث الثقلین ظاہر ولایۃ خاص الخواص کہ ولایۃ انبیا باشد
نسبت بباطن این ولایۃ بغایۃ ظہور اظہر کردہ و غالب الظہور آمدہ حتی کہ بعض خصائص ظاہر این ولایۃ بر ایشان نسبت
باہل بیت ہم رضی اللہ تعالے عنہم ظہور غالب نمودہ و ظہور باطن این ولایۃ مدا آنحضرت علیہ الرحمۃ و الرضوان
نسبت بآن ظاہر کہ دران حضرت واقع شدہ است نسبت بآن کہ در ائمہ اثنی عشر من حیث کمال کاملہ باطن این
ولایۃ بظہور غالب اغلب واقع گشتہ قلیل آمدہ چنانچہ از مضمون قول او رضی اللہ تعالے عنہ مفہوم میگردد شعر
افلت شموس الاولین و شمسنا * ابدا علی افق العلی لا تغرب * و قطب الاقطاب مدار کہ کار بار زمانہ باو تعلق دارد در ہر
عصر بمطلق ولایۃ خاصہ و بظاہر ولایۃ خاص الخواص نائب مناب حضرت غوث الثقلین است بلکہ ہر دو قطب
اقطاب دیگر ہم کہ قطب اقطاب اوتاد و قطب اقطاب افراد باشد نائب مناب او یند و دیگر ہر ہمہ اقطاب ارشاد و مدار و اوتاد و افراد
کہ ہزاران تواند بود در ہر زمانہ نائب مناب آن ہر چہار قطب الاقطاب اند علی حسب اختلاف درجاتہم و غوث
ازین ہر چہار فایق است و او گویا وزیر است و در مدار مہام و انجاح مرام گویا مطلق التوسط است و آن ہر چہار
گویا ارکان دولت اند و گویا ایشان نیز در ملک مطلق العنان ہستند و کار دینی و دنیوی براہ تصرف و برکت شان
اکثر روان است اما ہمہ اقطاب را خصوص قطب اقطاب اوتاد را و خاص تر قطب اقطاب افراد را مناسبت
صفات بکمالات امام بیشتر معلوم میشود چنانچہ مناسبت قطب اقطاب ارشاد و مدار بکمالات خلیفہ مخفی نماند کہ قطب
اقطاب ارشاد و مدار زیر قدم حضرت امیر اند و ہم زیر قدم حضرت فاروق و بہرہ از علم قلب نبی علیہ الصلوۃ و السلام در
قطب اقطاب ارشاد بیشتر است چنانچہ بہرہ از حکمت او صلے اللہ علیہ وسلم در قطب اقطاب مدار زیادہ تر است و
قطب اقطاب اوتاد زیر قدم حضرت عثمان است رضی اللہ تعالی عنہ و قطب اقطاب افراد زیر قدم حضرت
صدیق اکبر است و آن شش دیگر از اقطاب اوتاد ستہ کہ پایان تر ازان ہر چہار اند و فائق تر از ہمہ اقطاب دیگر اند
زیر قدم آن ستہ از عشرہ مبشرہ اند و امام مد اولیاء امت نائب مناب حضرت امیر و خلیفہ نائب مناب و ہم زیر قدم
حضرت فاروق است و قطبیت ظل امامت است و غوثیت ظل خلافت است و امامت ظل ولایۃ احمدیہ است
و خلافت ظل نبوت محمدی علیہ و علی آلہ و اصحابہ و تبعہ الصلوۃ و السلام و ہم دران ہر دو کتاب آوردہ اند کہ مرتبہ کمال
در ولایۃ اولیاء امت کہ ولایۃ خاصہ است بکمالات غوثیت است و اکملیت در این مرتبہ غوثیت جن و انس است
و این نصیب خاصہ حضرت شیخ عبد القادر جیلی است کہ غوث الثقلین است و لہذا غوث الاعظم اکمل حقیقی است

وخود اہل ولایۃ انبیا است کہ فوق آن مرتبہ باشد واہل این مرتبہ راکہ اہلیت ولایت انبیاء است مرتبہ امام باشد اگرچہ خفی باشد ودخل دوازدہ امام نباشد امادر ہمہ اولیاء است پائین آن ہر دوازدہ امام این امام باشد در ہر عصری کہ باشد سر قدمے ہذہ علے رقبۃ کل ولی اللہ ازاینجا توان جست بہر دو معنے یکے بکمال غوثیت دیگر بنظر ظاہر ولایۃ خاص الخواص کہ در ایشان نسبت بہمہ اولیاء اولین وآخرین غیر اصحاب کرام رضی اللہ تعالے عنہم اجمعین غالب الظہور آمدہ بود ولفظ کل ولی اللہ بدین معنی فرمودہ باشند پس در اولیاء اہل ولایۃ خاصہ بنظر امامت کہ بوصول ولایۃ انبیاء منوط است اگرچہ مخفی باشد قدم آنحضرت بر رقبہ ہر اہل مرتبہ عامہ وخاصہ ولایۃ مطلق باشد یعنے تفوق ایشان بران ہمہ دیگران واقع باشد واولیاء اہل کمال باطن مرتبہ اخص وخاص الخواص ولایۃ مطلق ازین زیر قدمے بیرون باشند وچون نادر است کہ در اولیاء امت فردے بولایۃ انبیا برسد کہ این مرتبہ خاص الخواص از ولایۃ مطلق است بلک بولایۃ ملاء الا علے ہم کہ این مرتبہ اخص از ولایۃ مطلق است پس حکم مر اکثر را است لاجار کل ہم توان گفت ودیگر اکابر قدس اللہ تعالیٰ اسرارہم بنظر کل مطلق مخصوص بزمانہ ایشان گفتہ اند رضی اللہ تعالیٰ عنہ ومعلوم این مسکین آنمعانی گشتہ اند کہ مذکور شد ویک روز پیشتر از روز تسوید این حقیقت قبل ازین بچند سال ہمین ہر دو وجہ کہ بالا مسطور شدند بخاطر میکند شنید کہ ہمدران وقت روح آنحضرت غوث الثقلین حاضر شد وباین فقیر باین عبارت فرمودند کہ فرزند ابااین ہر دو وجہ ہیچ غلطی نیست بعد ازان معلوم شد کہ این کلمہ از آنحضرت بے نظر وتفکر بطریق بے قصدی بالقاء ربانی از غیب ظاہر شدہ است وحضرت شیخ الشیوخ ہم در عوارف فرمودہ است قدس سرہ کہ این کلمہ از حضرت شیخ عبد القادر سکر برآمدہ اے برادر نزد این فقیر بتقصیر سکر ہم ممدوح است نہ مذموم ازین جہت کہ ہیچ ترقی خالی از حالت مستی مطلق نمیشود مستی جلی باشد یا خفی وچون آنحضرت بدان مرتبہ خاص خود مشرف شدہ اند بقدرۃ اللہ سبحانہ بے تکلف وبے قصد بالقاء غیبی فرمودہ اند قدمے ہذہ علے رقبۃ کل ولی اللہ من حیث ان تفوق ظاہر ولایق کہ بروجہ تمام نصیب خود یافتند دروشن است کہ در کلام صوفیہ ظہور سکر عبارۃ ازان حالت است کہ صاحب آن حالت نتواند پوشیدن چیزے راکہ پوشیدن آنچیز پیش ازانحالت لائق ولازم بودہ است پس واضح شد کہ حضرات اصحاب وحضرت مہدی وبعض افراد دیگر ہم من حیث کمال باطن مرتبہ اخص وخاص الخواص ولایۃ ازین زیر قدمے بیرون باشند وفوق بلک افوق بوند اگرچہ از ہمہ اولیاء اولین وآخرین غیر از اصحاب کرام من حیث جمع آن ہر دو وجہ مذکورہ کہ کمال ظاہر ولایۃ خاص الخواص وکمال غوثیت باشد کہ منصب اکمل متوجب بکمال مرتبہ خاصہ ولایت است تفوق آنحضرت غوث الثقلین واقع باشد اما کسانے راکہ من حیث کمال باطن ولایت خاص برابر ایشان باشند یا بر ایشان ہم تفوق داشتہ باشند اہانت پیدا نمیکند وآن تفوق مستلزم افضلیت غوث الثقلین بر اوشان نمے باشد واگر این وجوہ مخصوصہ را بگذاریم وبر حکم علے العموم آئیمہ عامۂ اولیاء آن وقت باشند از مبتدی تا منتہی ولایۃ مطلق چنانچہ حضرت شیخ حماد دباس ہم کہ پیر صحبت ایشان بودند فرمودہ است قدس سرہما کہ این عجمی را قدمی است کہ در وقت وے بر گردن ہمہ اولیا خواہد بود وہر آئینہ مامور شود باتکہ بگوید قدمے ہذہ علے رقبۃ کل ولی اللہ ہمہ

اولیا گردن نهند و بدانند که لفظ ما مور بنظر اثبات سکر که حضرت شیخ الشیوخ فرموده است مراد بامر خفی باشد تقدیراً و ارادةً نه بامر جلی الهاماً و آنکه حضرت حماد دباس گفت که این عجمی را قدمے است الی آخره دلیل بر مرتبه مخصوصه ظاهر میکنند از مراتب ولایة مطلق که قدمے گفت که بتقیید حرفِ یاء متکلم بکلمه قدم تکلم کرده و معبر ساخت یعنے چنانچه اثبات مرتبه غوثیت تامه کاملیت مرتبه خاصه است باوجود مرتبه خاص الخواص از ولایة مطلق و نیز از عبارت شیخ حماد دباس مذکور قید زمانه ایشان بعبارت دفت ایشان هویدا است و نیز نقل است که از حضرت شیخ فریدالدین چشتی قدس سره شخصے پرسید که شیخ عبدالقادر فرموده است قدمے هذه الی آخره شما چه میفرماید فرموده اند اگر من دران وقت مے بودم بر چشم خود مے گرفتم پس تابعان شیخ فرید بگفتند که این اشارة بتخصیص زمانه ایشان است بنظر کل مطلق باولیا آن زمانه و زمانه عبارة از مدت صد سال است و نیز چون مجدد آن مایه خود ایشان بودند و دران وقت دیگرے هم قرین ایشان واقع نباشد لاچار قدم ایشان بر گردن همه اولیاء الوقت بود یعنے دران زمانه تفوق ایشان بر همه اولیا واقع باشد و این تفوق نه مثل تفوق دیگر است بلکه سخت تفوق است باید دانست لازم نیست که در هر مائیة هیچکس دیگر افضل از مجدد آن مایة نبود چنانچه حضرت شیخ ما قدس سره که مجدد این الف ثانی است و هم درین الف حضرت مهدی افضل و اکمل از ایشانست و از همه اولیاء مبعوث شدنی است انشاء الله تعالیٰ انتهی در کتاب خواص که در مناقب حضرت سید احمد رفاعی قدس سره تالیف نموده آورده است که حضرت غوث الثقلین شیخ عبدالقادر جیلانی بیاموزد سید احمد کبیر را چنانکه بیاموزد مشائخ دیگر را حضرت غوث الثقلین روزے بر منبر خود بر آمد و وعظ کرد مردم را بعد ازان زد پائے تبارک خود را بر منبر سه بار و گفت قدمے هذه علی رقبة کل ولی الله علے وجه الارض و در انوقت سیدی احمد در خلوت بود نماز میگذارد و اکابر فقرا پیش او حاضر بودند و محمد خادم در خدمت استاده بود پس سیدی احمد کبیر سر آورد و گفت اول بر گردن من پس سوال کرد محمد خادم ازین حال پس خبر کرد او را بآنچه حضرت غوث کرد و گفت محمد خادم سوال کردم چیست مراد ازان گفت سید معنی او آنست که امر خدائے تعالی و رسول خدا فرض است بر مشائخ و این قول حضرت غوث کلام رب العالمین است و امر خدائے تعالے پیوسته است بر گردنهائے ما و این فرض تر از همه است پس نوشتند در رقعه آن چه سید احمد کبیر در حق حضرت غوث فرموده بود و بدستِ محمد خادم به بغداد فرستادند تا جواب صحیح بیاید پس محمد خادم رفته رقعه را بر حضرت غوث الثقلین عرض نمود پس حضرتِ غوث رقعه را بر مریدان خواند و تاریخ آن ایضا خواند پس متحیر شد ازان و گفت بلے من گفته ام آنرا پس فرمودند که سید احمد گرفته اند رایحه عشق از جمیع مشائخ و واجب است زیارة او تا به بینم که چگونه است ولایت او و بدین سبب متوجه شد حضرت غوث بمع یاران خود برائے زیارت سید احمد و قصد معبدیه کرد انتهی صاحب بهجة الاسرار از ابی سعید قیلوی می آرد که چون گفت حضرت غوث قدس سره قدمے هذه علے رقبة کل ولی الله تجلے کرد حق تعالے بر قلب مبارک او و خلعے از حضرت رسول کریم صلے الله علیه وسلم بدست طائفه از ملایکه مقرب آمد پس پوشید آنحضرت غوث بحضور اولیا که مقدم از و بودند و متوخر از و احیا باجساد خود حاضر بودند و گذشتگان بارواح و هیچ ولے در زمین نماند الا که نهاد گردن خود را تحت قدم

مبارک مگر یک شخص اصفہانی کہ چون شنید این کلام را برداشت سر خود را وگفت من ایضا ولی ام وآن ہم از اولیاء
اللہ مرا حاجتے نیست کہ سر خود را تحت قدم او نہم پس سلب شد جمیع حالات او و لایت او و انداختہ شد از مقام قربت
سوئے غربت چون آن اصفہانی این حالت را دید از گفتہ خود پشیمان گشت و بہ بغداد آمد و در مدرسہ مبارک
حضرت غوث داخل گردید و باہل مدرسہ و جمیع مشائخ حال خود را باز گفت و وسیلہ جست ایشان در جواب گفتند ما
طاقت کلام بحضرت شیخ نداریم لیکن در مجلس حاضر آی اگر وقتے یافتیم در حق تو با حضرت غوث تکلم خواہیم کرد چون
آن اصفہانی در مجلس داخل گردید جمیع اہل مدرسہ و مشائخ حال اصفہانی عرض نمودند کہ این مرد از گفتہ خود
نادم گردیدہ است اگر او را جناب حضرت غوث قبول کنند حضرت غوث فرمودند کہ وقت گذشتہ است و مرا
در وے حاجتے نیست و در وے نظر قہر کردند و قبول نکردند انتہی از شیخ بقا ابی المظفر ابراہیم می آرند کہ در ابتدا
حضرت غوث بصحبت تاج العارفین ابی الوفا می آمدند چون تاج العارفین حضرت غوث را می دیدند بر مے
خواستند و تعظیماً و تکریماً استقبال مے نمودند بحضار مجلس میگفتند برخیزید برائے ولی اللہ چون اصحاب او مکرر
این معنے دیدند یکے از ایشان سوال کرد کہ این قدر اہتمام و مبالغہ برائے این جوان بچہ سبب است
تاج العارفین فرمود کہ مر این جوان را وقتے است چون بآن وقت برسد خواص و عوام محتاج او خواہند شد و در
بغداد او بر منبر بگوید قدمے ہذہ علے رقبۃ کل ولی اللہ مے نہند برائے او ہمہ اولیا گردنہا خود را و او قطب الاولیا است
پس ہر کہ از شما بیابد آن وقت را صحبت او را لازم گیرد و من بر جبہہ او نورے مے بینم کہ تا مشرق و مغرب خواہد رسید پس
گفت تاج العارفین یا سیدی عبد القادر امروز وقت من است و آخر وقت تو خواہد بود و ہر مرغے در وقتے اذان
میگوید و ساکت مے شود و مرغ تو آذان گوید تا روز قیامت پس داد او را کاسہ و قمیص و سجہ و عصا چون مجلس
تمام شد تاج العارفین از منبر نازل شد و دست مبارک حضرت غوث گرفت وگفت یا عبد القادر چون
وقت تو شود این پسر را فراموش نکنی و ریش مبارک حضرت غوث گرفت انتہی و سید محمد گیسو دراز قدس سرہ
در کتاب لطایف الغرائب از شیخ خود مے آرد کہ بود خواجہ معین الدین چشتی قدس سرہ دران وقت جوان مجاہد
در مکہ خراسان بر کوہے چون کشف شد بروئے این امر مبادرت نمود در انقیاد بحضرت غوث و سر مبارک خود
را بر زمین نہاد وگفت بل علی راسی یعنے قدمک علی راسی فقال الغوث فی ذالک الوقت بحضرتہم غفیر من الاولیاء
فی محفلہ و مجالسہ ان ولد غیاث السنجری بادر فی وضع الراس وارضی اللہ سبحانہ ورسولہ صلے اللہ علیہ وسلم وانہ بحسن
الادب والتواضع سیتولی علے ممالک الہند فظہر کما قال الغوث الاعظم رضی اللہ تعالےٰ عنہ ذکر الشیخ نور اللہ فی کتاب
اللطف القادریہ ان الشیخ المذکور استدعی من جناب الغوث ولایۃ العراق فقال رضی اللہ تعالےٰ عنہ اعطیت
العراق الشیخ شہاب الدین عمر السہروردی و اعطیتک الہند و یوم توفی الغوث کان عمر خواجہ معین الدین الچشتی اربعا
وعشرین سنۃ و عمر الشیخ شہاب الدین اثنین وعشرین سنۃ انتہی و معین الحق والدین روح اللہ روحہ ادرک الغوث
فی مقام من الجبال ولازم خدمۃ الغوث خمسۃ اشہر و سبعۃ ایام و قد توفی سنۃ ستمائۃ وثلث وثلثین و عمرہ ثمنان و

تسعون سنة کذا ذکرہ الشیخ جمال الدین السهروردی فی سیر العارفین وذکر العارف الجامی قدس سرہ فی نفحات الانس ان الغوث
رضی اللہ تعالےٰ عنہ فی آوان طلب العلم راح الی ولی کان مشهورا بانہ غوث وکان مع الغوث قدس سرہ عبد اللہ وابن السقا
وہما یکونان من العلماء اختار کل واحد منهما مسئلة یسالک من ذلک الولی امتحانا وقالا فی حضرت الغوث رضی اللہ تعالےٰ عنہ انت
ما تسئل عن الولی قال الغوث انی اروح الیہ لاخذ البرکات منہ وفی السوال امتحانا سوء الادب فلما بلغ غوث الثقلین الیہ
معهما التفت الولی الی ابن السقا وقال ہذہ مسئلتک وہذا جوابها ارے تسری فیک نار الکفر ثم التفت الی عبد اللہ و
قال ہذہ مسئلتک وہذا جوابها اری ان تغرق فی مال الاوقاف وبعدہ التفت الی الغوث الاعظم رضی اللہ تعالےٰ عنہ
وقال یا عبد القادر ارضیت اللہ ورسولہ لعدم اختیار سوء الادب اری ستقول قدمی ہذہ علی رقبة کل ولی اللہ فوقع فی حقهم
کما قال وحین قال الغوث الاعظم قدمی ہذہ الی آخرہ وضع لہ رقابہ کل من کان علی وجہ ارض من الاولیاء الا واحد
فسلبت عنہ الولایة انتهی ملخصا معربا قبل ازین از قول حضرت قطب البنوری کہ از شیخ حماد دباس و فرید الدین چشتی آوردہ
اند دانستہ باشند کہ بعض مشائخ قدمی ہذہ را الی آخرہ بر اولیاء زمانہ حضرت غوث حمل نمودہ است فقط وبعض دیگر
ایضا ہمین رفتہ وتحقیق آنست کہ محمول بر زمانہ حضرت غوث الثقلین نیست واستفادہ اولیاء کرام در نہایت مقامات
الی الآن موید این معنے است ومعنے قول شیخ حماد کہ این عجمی را قدمی است در وقت وے بر گردن ہمہ اولیاء
بود این است کہ چون حضرت غوث بکمالات غوثیت وولایة محمدی در وقت خود ظہور کند قدم او بر گردن ہمہ
اولیا کہ واصل از راہ قرب ولایة اند خواہد بود وچون قبل الظہور این معنے متصور نیست ہر چند حسب حقیقت مقام
اصلی حضرت غوث ہمان مرتبہ عالیہ است لہذا فرمود در وقت وے وکلمہ کل حرف سور است مقتضی ہمین معنے
است واگر محمول بر زمانہ حضرت غوث دارند پس استفادہ اولیاء کرام تا قیام قیامت از جناب ایشان بنحوی کہ معلوم
گردید معنے ندارد ومعنے قول حضرت فرید الدین چشتی قدس سرہ کہ در جواب شخصے فرمودند کہ اگر من دران وقت
مے بودم بر چشم خود میگرفتم آنست کہ قدم حضرت بر گردن ما است واگر دران وقت من حاضر مے بودم قدم ایشان
بالمشافہہ ظاہر بر چشم خود میگرفتم وہمین کبراء مشائخ طرق رفتہ اند وتصریح نمودہ اند قدوة العارفین شیخ عبد اللہ بلخی در
کتاب خوارق الاحباب فی معرفة الاقطاب در باب بیست وپنجم آوردہ است کہ از حضرت خواجہ بہاء الحق والدین
المشتہر بنقشبند پرسیدہ شد از قول حضرت غوث الثقلین قدس سرہ کہ فرمودہ قدمی ہذہ الخ کہ آن مخصوص بزمانہ مبارک
ایشان است یا عام است جمیع ازمنہ را فرمودند کہ ازان تخصیص بزبان مبارک ایشان مفہوم نمے گردد وشیخ ما ابو یوسف
ہمدانی قدس سرہ از انجملہ بود کہ گردن ہائے خود تحت قدم مبارک او نہادہ بودند وحضرت بہاء الحق والدین فرمودند کہ قدم
ایشان بر چشمان من است بلکہ بر بصر بصیرة من وقدوة العرفا سید محمد گیسو دراز حسینی از شیخ خود نصیر الدین محمود بردہ اللہ
مضجعہ در کتاب مسمی بلطائف الغرائب نقل کردہ است کہ میفرمودند کہ چون مامور شد حضرت غوث الثقلین قدس
سرہ باینکہ بگوید قدمی ہذہ علی رقبة کل ولی اللہ نہادند برائے او گردن ہائے خود جمیع اولیاء کہ بر روئے زمین بودند
شیخ یعقوب سیاح قدس سرہ در واقعات سید محمد آوردہ است کہ مردے در مجلس او یاد کرد کہ چون حضرت غوث الثقلین

www.maktabah.org

غوث الاعظم رضی اللہ تعالیٰ عنہ قدمے ہٰذہ الیٰ آخرہ فرمودند جمیع اولیا انقیاد نمودند و گردنہائے خود نہادند سید محمد در دل خطرہ نمودند کہ مراد از ہمہ اولیا متقدمین باشند نہ متاخرین پس اثرے از آثار انکار بر او ظاہر شد درین ہنگام ولایۃ او سلب شد و تفرق اتصال در اعضاء او پیدا گشت و چون اطبا و غیر ایشان معالجہ مینمودند ہرگز نفع نمیداد پس الہام کردہ شد در روع آن بائینکہ این از جہت انکار است از قولِ حضرت غوث الثقلین قدس سرہ پس طلب مغفرۃ کن از خدائے تعالیٰ و توبہ کن و التجا کن بجناب حضرت غوث الثقلین قدس سرہ معتذرا مستغفرا مستشفعا خاضعا شاید کہ بر تو رحم کند و عفو کند انتہی در کتاب مناقب الاولیاء فی فضائل الاصفیاء کہ تصنیف ابی عبد اللہ محمد بن علی اعدل است قدس سرہ آوردہ است کہ چون حضرتِ عمر فاروق و حضرت علی رضی اللہ تعالیٰ عنہما رسانیدن خرقہ باویس قرنی رضی اللہ تعالےٰ عنہ از جناب حضرت رسول اکرم مامور گشتند کہ بعد از انتقال من بدر البقا باو برسانید و برائے امت من دعائے مغفرت از و طلب نمائید آن ہر دو اصحاب کبار بسوے او رفتند پس ناگاہ او در وادی اراک ساجد بود و متضرع و مبتہل چون ہر دو بروئے سلام کردند سر از سجدہ برداشت و رد سلام نمود و قمیص مبارک بر سر نہاد پس گفت من در سجدہ بودم مغفرت میخواستم برائے عصاۃ امت یا مر سلطان الانبیاء پس حق تعالےٰ گفت یا اویس بخشیدم نصف امت را بدعا تو و نصف را باقی گذاشتم بر شفاعتِ محبوب خود غوث الاعظم سید عبد القادر گفتم یارب کجا است محبوب تو عبد القادر فرمود مستریح است فی مقعد صدق عند ملیک مقتدر و ہو قریب من مقام دنی فتدلی فکان قاب قوسین او ادنی وہو خلاصۃ خواص اولاد رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم و ہو حجۃ اللہ علی الارض و قدمہ علے اعناق الاولیائ الاولین والآخرین الے یوم القیمۃ انتہی از ما ذکر علو رتبہ حضرت غوث الثقلین قدس سرہ دانستہ باشی کہ بر جمیع اولیاء کرام ثابت است و بکشف اولیاء عظام صحیح گشتہ و ایشان بران قایل و رسیدہ اند رواۃ مکاشفین مع عدالتہم و تبائن اماکنہم بمبلغی کہ محال میداند عقل تواطئ ایشان بر کذب و انکار ازان نیست مگر از نارسیدن بحقیقت حال نعوذ باللہ من سوء الادب فی جنابہ رضی اللہ تعالےٰ عنہ و من العجب ان لا یسلب الولایۃ عن المنکرین ان کانوا من الاولیاء و من کان دونہم فلا عزو شعرا اذا لم تمکن للمرء عین صحیحۃ فلا عزو ان یرتاب والصبح مسفر سوال اگر گفتہ شود قول او قدس سرہ قدمے ہذہ الی آخرہ عام است کہ خاص کردہ شدہ اند ازان بعض کہ صحابہ اند و عام خص منہ البعض کم از خبر واحد است پس ثابت نشد بآن الیقین بر آنکہ قدم ایشان بر جمیع اولیاء اولین و آخرین باشد جواب قول آنحضرت قدس سرہ قدمے ہذہ الی آخرہ متناول است ہر کسے را کہ وصول او بجناب حضرت حق تعالےٰ بطریق قرب ولایۃ بودہ باشد و ہر چہ صحابہ اند رضوان اللہ تعالےٰ علیہم اجمعین وصولِ شان بجناب حضرت حق تعالےٰ بطریق قرب نبوت است پس متناول نشد آنہا را و ایضا گوئیم آنکہ عام است کہ ازان خاص شدہ باشد بعض موجب حکم نے باشد قطعا جہت احتمال خروج باقی و در اینجا احتمال نیست زیرا کہ اجماع مشایخ طریقت منعقد شدہ است بر بقاء صحابہ کرام رضی اللہ تعالےٰ عنہم پس ثابت شد حکم کشفا قطعا بثبوت قدم مبارک بر فوق رقاب جمیع اولیاء کرام اولین و آخرین قدس اللہ تعالےٰ اسرارہم و از جمیع ما ذکر دانستہ باشی فضل طریقہ علیہ قادریہ بر جمیع طرق و فضل تابعان او بر تابعان جمیع طرق چہ فضل

تابع بفضل متبوع است وقد قال اللہ تعالے کنتم خیر امۃ اخرجت للناس واز اینجا ظاہر گردید کہ مرید طریقہ علیہ قادریہ را باوجود مرشد قادری نشاید کہ ارادہ استفادہ از طرق دیگر کند چہ اصحاب طرق دیگر بتوسط شریف حضرت غوث الثقلین استفادہ می نمایند ودر اول وآخر کار بتوسط جناب ایشان فتح باب مے یابند اگرچہ اقطاب وقت ونجباء ساعت باشند پس اصحاب طرق دیگر اگر استفادہ از طریقہ علیہ قادریہ نمایند در حق ایشان سبب مزید فیض خواہد بود حضرت خواجہ بہاء الحق والدین المشتہر بنقشبند قدس سرہ را نقش اسم ذات بسبب توجہ والتجا بحضرت غوث الثقلین حاصل شدہ است شیخ عبد اللہ بلخی رحمۃ اللہ علیہ در کتاب خوارق الاحباب فی معرفۃ الاقطاب در باب بست پنجم ذکر کردہ اند کہ حضرت شیخ سرست نقل میکردند از شیخ معمر مقیم بخارا کہ حضرت غوث الثقلین قدس سرہ روزے بر سطح خانہ با اصحاب خود برآمدہ وبسوئے بخارا متوجہ شد وروایح مے بوئید پس گفت زود است کہ ظاہر شود بعد از من بیک صد وپنجاہ وہفت سال شخصے محمدی المشرب ونام او بہاء الدین محمد نقشبند باشد واز من مے یابد نعمتے خاص وہمدران آوردہ است کہ چون حضرت شاہ نقشبند بوجود آمدند از جناب حضرت سید امیر کلال قدس سرہ تلقین اسم ذات یافتند در نقش آن اسم مبارک در دل کوشش مے نمودند ایشان را قلق واضطراب بقبض وتفرقہ حاصل شد پس بصحرا متوجہ شدند دران صحرا حضرت خضر علی نبینا وعلیہ الصلوۃ والسلام را دیدند حضرت خضر علیہ السلام فرمود اے بہاء الدین بمار سیدہ است شغل اسم ذات از غوث اعظم پس بر تو لازم است کہ التجا بجناب ایشان آری تا آنچہ ارادہ داری بیابی حضرت شاہ نقشبند فرمودند کہ بنحوی کہ حضرت خضر علے نبینا وعلیہ الصلوۃ والسلام امر کردند بجا آوردم پس حضرت غوث الثقلین را دران شب در خواب دیدم ومرا تلقین اسم ذات کردند ونشان دادند مرا نقش اسم ذات از انگشتان کف دست راست پس دیدم آن نقش را دران ساعت در ظاہر وباطن خود تا حدے کہ ہیچ چیز ندیدم مگر انکہ دیدم آن نقش دران چیز پس نماند در بصر وبصیرت من مگر آن نقش ونظر کردم در کیمخاب ودر نسج آن پس منقلب شد طراز آن بنقش اسم ذات واز این جہت بنقشبند شہرت یافت مشائخ حضرت شاہ نقشبند را گفتند از کجا حاصل شد شما را این فیض فرمودند کہ از حضرت غوث اعظم قدس سرہ ومن حال خود را روز بروز ترقی مے بینم از ان شب انتہی این حال محمدی المشرب است فکیف حال من ہو دونہ فافہم وباللہ التوفیق المقصد الثانی فی ان الکرامۃ وہی خوارق العادات حق وفی خوارق غوث الثقلین قدس سرہ وجواب بعض المعترضین باید دانست کرامات اولیاء حق است وآن نتیجہ عمل است بر کتاب وسنت بس کرامت فرع معجزہ باشد وصادر میشود از کسے کہ صاحب حال بودہ باشد وہر کہ خرق عادت بعد علوم ومعارف واسرار ولطائف ومجاہدات وکثرت عبادات وریاضات نکند خرق عادت او را حاصل نگردد وخرق عادات چون بریاضات بے متابعت حضرت سر اللہ الاعظم صلے اللہ علیہ وسلم حاصل گردد مثل بعض کفار جوکیہ وملاحدہ را کرامت نباشد استدراج است ومعتزلہ از کرامات اولیا منکر اند میگویند اگر وقوع آن از اولیا جایز داریم مردم عاجز خواہند شد در فرق مابین معجزہ وکرامت واعجاز بخرق عادت مے پندارند وحال آنکہ این چنین نیست بلکہ ضم کردہ میشود بخرق عادت تحدی بنبوت و

افتراق بدعوی نبوت است ایا نمے بینید کہ علامات قیامت خارق عادات اند معجزات نیستند وکمل اولیا از وقوع کرامات ترسان مے باشند وخوف آنہا زیادہ میشود باحتمال آنکہ مبادا استدراج باشد وظہور معجزات در دل انبیا تثبیت زیادہ میکند جہت عصمت ایشان از وقوع استدراج وانبیا حجت میگیرند بمعجزات بر مشرکان واولیا حجت میگیرند بکرامات بر نفوس خود تا صالح شوند ومطمئنہ گردند وصادق تر دلیل بر صحت طریق صوفیہ واخلاص ایشان در اعمال ظہور کرامات وخوارق عادات است وتغفل در ظہور خوارق در حق اولیا کشف حقایق است نہ کشف مغیبات واظہار اشیا چونکہ دران تکمیل ایمان زیادہ تر وصلاحیت نفس وکمال آن پیشتر است وہمین شرط ولایت است نہ کشف مغیبات واظہار اشیاء خلاف عادت وازین بالاتر کرامت چہ باشد کہ بتصرف آن دل مُردہ زندہ گردد وہمین تصرف اولیفنا وبقا مشرف گردد وبمرتبہ کمالات ولایات رسد واز کمالات نبوت ورسالت بتوسط پیغمبر خود حسب استعداد خود بہرہ یابد وچون ظہور کرامات وخوارق عادات بسد باب نبوت مسدودی نگردد جائز است ظہور ان از دست اولیا مثل جریان نیل مصر بکتابت عمر بن خطاب رضی اللہ تعالے عنہ ودیدن او جیش را بنہاوند عجم وحال آنکہ او بر منبر بود در مدینہ منورہ وگفت امیر جیش را یا ساریۃ الجبل الجبل محذرا الیمن ورا الجبل عسکر العدو بہ پہناک ودرین دو کرامت است یکے دیدن ساریہ باوجود بعد مسافت ودوم شنوانیدن ساریہ را کلام خود ومثل نوشیدن خالد بن ولید زہر وضرر نایافتن ومثل اژدہا گشتن عصا واحیا موتی باذن اللہ ونحو ذالک من الخوارق وچنانکہ ایمان بکرامت کہ از اولیا صادر شود واجب است ہمچنان اگر نفس خود ولی صادر شود بر کرامت خودش ایمان واجب است وبعض مردم از کرامت اولیا منکر اند واہل انکار سہ طائفہ اند یکے از آنہا از کرامت منکر است مطلقا وآن معتزلہ اند وطایفہ از کرامات اہل زمان خود وایمان آرند وتصدیق دارند بر کرامات اولیا زمانہ گذشتہ این طایفہ مثل بنی اسرائیل اند کہ تصدیق حضرت موسی علے نبینا وعلیہ الصلوۃ والسلام میکردند وحضرت سیدنا محمد مصطفے را صلے اللہ علیہ وسلم چون دیدند تکذیب او میکردند از روئے حسد وعدوان وطایفہ سیوم تصدیق اولیا میکنند ویقین دارند کہ اولیا در زمانہ ما موجودند وکرامات اولیا حق است لیکن باحدے معین تصدیق ندارند واین طایفہ محروم است از امداد جمیع اولیا عصر خود وبعض کسان از ایشان اند کہ اگر از ولی خرق عادت بینند گویند کہ این استخدام جن است مر اولیا را بالجملہ ہیچ نباید احدے را کہ توقف کند در ایمان بکرامات اولیا زیرا کہ ظہور کرامات جایز است عقلا وواقع است نقلا وبہمین قایل اند اہل سنت وجماعت از مشایخ عارفین واہل نظر واہل اصول وفقہا ومحدثین رضی اللہ تعالے عنہم اما جواز ظہور کرامات عقلا از ان جہت است کہ از جملہ ممکنات است کہ مستحیل نیست بنا بر قدرت الہی اما وقوع نقلا پس از جملہ آن قصہ بی بی مریم است قال اللہ تعالیٰ کلما دخل علیہا زکریا المحراب وجد عندہا رزقا وقال اللہ تعالےٰ لہا ایضا وہزی الیک بجزع النخلۃ تساقط علیک رطبا جنیا وآن در غیر آوان رطب بود واز جملہ آن کلام کلب اصحاب کہف بود با آنہا واز جملہ این قصہ آصف بن برخیا است کہ بحضرت سلیمان علے نبینا وعلیہ الصلوۃ والسلام بود در باب آوردن تخت بلقیس وآوردن او تخت را پیش از پلک زدن واین ہمہ اولیا بودند انبیا نبودند کہ از جملہ آن سخن طفل

است در حق جریج راهب وقتی که او را گفته شد کیست پدر تو گفت فلان شبان و از جمله آن قصه اصحاب غار است
که آن سه نفر بودند که دعا کرده بودند و خدای را تعالی شانه یاد کرده بودند بصالح اعمال خودها که کرده بودند پس فرجه
داد و گوشه شد از در غار شان صخره که بقوت جم غفیر و در نتوان می شد و از جمله آن کلام گاوی است که صاحب او
بر آن متاع بار کرده بود و آن گاو گفت من برای بار آفریده نشده ام برای کشتکاری و قلبه رانی آفریده شده ام
چنانکه در صحیحین وارد است و از جمله آن خوردن حضرت ابی بکر الصدیق است با مهمان خود پس هر لقمه که بر می داشت
و می خورد از آن کاسه از زیر آن اکثر از آن پیدا می شد تا که مهمان سیر شد و آن اکثر از آن موجود بود لیکن چندان
که پیش از خوردن بود و از جمله استجابت دعوة سعد بن ابی وقاص است که در حق شخصی کرده بود که بروی کذب گفته بود
چنانکه در صحیحین است و آن شخصی میگفت بر من بد دعای سعد رسید و از آن جمله آن قصه خبیب است چون اسیر
گردیده بود و او را در زنجیرها و غلها انداخته بودند و نزد او انگور می یافتند و درین هنگام در مکه انگور نبود چنانکه در بخاری است
و از جمله آن قصه عون بن عتبه است که چون در آفتاب میخوابید ابر و بر وسایه میکرد چنانکه ابونعیم در حلیه آورده
است و از جمله آن قصه شخصی است که از ابر آوازی می شنید که میگفت آب ده حدیقه فلان را چنانکه در صحیح است
و از جمله آن قصه علاء حضرمی است که چون فرستاد او را حضرت نبی کریم صلی الله علیه وسلم در غزا و حایل شد مابین
لشکر او و مابین عدو ایشان قطعه از بحر پس دعا کرد و یاد کرد حقتعالی را سبحانه و گذشتند همه ایشان با اسبان و چهارپایهائے ایشان بر آب و از جمله
آن ذکر تسبیح کاسه است که خورد از آن سلمان و ابو الدرداء رضی الله تعالی عنهما در حینی که شنیدند تسبیح آن کاسه هر دو که حاضر بودند روایتی کرده است
این حکایت را و حدیث سابق را حافظ ابونعیم وغیره و از جمله آن آنست که عمران بن حصین رض بود که می شنید تسلیم ملائکه را بروئے و از جمله آن آنست
که روایت کرده است ابونعیم از عبد الله بن شقیق بدرستی که بود عبد الله که میگفت که چون میگذشت بروی ابری
میگفت قسم می اندازم بر تو بخدائے تعالی که بباری بر مایان پس می بارید فی الحال و از جمله آن آنست که عامر
بن عبد قیس بود که می پوشید غطاء خود را پس می نهاد در کنار خود و میگرفت از آن نان و میداد مردم را تا که می رسید
بدار خود پس می شمرد آن را و می یافت همان قدر و ناقص نمی بود از آن چیزے و از جمله آن آنست که قصه
عبد الرحمان ابن ابی نعیم بحجاج رسید که وی پانزده روز چیزے نمی خورد و نه می آشامید پس حجاج او را حبس کرد
پانزده روز پس در بروی بکشاد و یافت او را استاده نماز می گذارد بهمان وضوی که بآن در حبس داخل شده بود و
از جمله آن آنست که حارث بن نعمان الصحابی رضی الله تعالی عنهما بود که میگفت عیال خود را در هر شبی که احتیاج
شما بآن باشد بردارید فراشش را و بگیرید آنچه حاجت شما بآن باشد پس می برداشتند فراش را و می یافتند
آنچه حاجت داشتند و نبود تحت فراش هیچ چیزے قبل از آن و بالجمله بدرستی که وارد شده است از سلف از صحابه
و تابعین رضی الله تعالی عنهم اجمعین و از کسے که بعد ایشان بوده از کرامات که بحد استفاضه رسیده است از امام
احمد حنبل رضی الله تعالی عنه پرسیده شد چرا شهرت نیافت از صحابه رضی الله تعالی عنهم از کثرت کرامات چنانکه
واقع شد مر کسانی را که بعد از ایشان بودند از اولیا گفت شهرت نیافت از صحابه کثرت کرامات زیرا که ایمان ایشان

در غایت قوت بوده بخلاف ایمان کسانیکه من بعد از ایشان بودند و هر بار که ضعیف میشود ایمان قوم بسیار میشود کراماتِ اولیا زمانه ایشان جهت تقویت یقین ضعفاء ایشان انتهی و تائید میکند آنرا قول شیخ ابوالحسن الشاذلی رضی الله تعالی عنه بلا دستی گفت که در بدایت حال بی بی مریم که خرق عواید بغیر سبب بود جهت تقویت ایمان او بود و تکمیل یقین او و هر بار که حضرت زکریا بروے داخل مے شد در محراب مے یافت نزد وے رزقے و چون قوی شد ایمان و یقین او رد کرده شد او را سوے سبب پس گفته شد او را وهزی الیک بجزع النخلة تساقط علیک رطبا جنیا انتهی و خوارق عادات و کرامات که از حضرت غوث صادر گشته اند بحد تواتر رسیده اند و مسلمانان و کفار بتصرفات او گرویده اند و تصدیق آورده اند و در امور مهمه خودها بآنجناب التجا آورده اند و بصدق نیات خودها بمقاصد خودها پیوسته اند و جماعات باوجود آنکه بحقیقة اسلام قایل نیستند و تصدیق بولایة حضرت غوث دارند حسب اعتقادِ خودها بمقصد خود میرسند و نذرها جهت خوشنودی روح پاک ایشان بر ذمه خودها لازم نموده ادا میسازند همه بسبب قوت تصرفات حضرتِ غوث است که تا قیامت در مسلمانان و کفار جاری است و ظهور کرامات و خوارق عادات در قرن اول و ثانی بقلت تمام بوده است و از حضرات خلفائے راشدین رضی الله تعالے عنهم عشری آنچه از اولیاء دیگر خصوصًا از غوث الثقلین و نور الثقلین القطب الجیلانی رضی الله تعالی عنه و عن اسلافه که سر زده صورة یاب نگردیده است و همچنین در طبقه تابعین چه روایت کرده نشده است از خیر التابعین اویس قرنی رضی الله تعالے عنه آنچه روایت کرده شده است از بعض اولیاء متقدمین و متاخرین باوجود آنکه حضرت سر الله الاعظم صلے الله علیه وسلم در حق او فرموده اند انی لاجد نفس الرحمان من جانب الیمن و نفس مبارک که در حق او فرموده اند از لطافت معامله او خبر میدهد دفنائے که آن محبوب الصحابه والاولیاء با حضرت خاتم رسالت داشت باوجود عدم درک صحبت ظاهر کفایت کار او نموده او را بحکم رب غائب شاهد ملون برنگ اصحاب کرام ساخته خوش گفته هر که گفته ؎ مصاحبت چه ضرور است آشنائی را ﴿ هنوز با دمین محو نگهت عربی است بر علے صاحبها افضل الصلوات واکمل التحیات و هرگاه درین دو قرن قلت خوارق متحقق باشد بلکه در قرن اوّل که خیر القرون است آن قدر ندرة این امر بوده که آنرا بعضے صحابه کرام رضوان الله تعالے علیهم اجمعین در غیر انبیا ندانسته اند و مستبعد پنداشته اند چنانچه منقول است از انس رضی الله عنه که او در مجلس حضرت عثمان رضی الله تعالی عنه در آمد و حال آنکه نظر او در راه بر نامحرمی افتاده بود خلیفه فرمود که چه شده است مردم را که در مجلس ما حاضر مے شوند و حال آنکه اثر زنا است بر چشمهائے آنها حضرت ... انس گفت یا خلیفه رسول الله صلے الله علیه وسلم اَوحیٌ بعد رسول الله صلے الله علیه وسلم قال لا ولکن اتقوا فراسة المومن فانه ینظر بنور الله از اینجا دانسته شود که ظهور کرامات و خوارق عادات شرط صحت ولایت نیست و نه در ولایت ولی رتبه می افزاید و تیقن حاصل شود بانکه کثرة خوارق مستلزم فضل باعتبار قرب الهی جلشانه نباشد و الا لازم آید مزیت حضرت غوث الثقلین لا یحرمنا الله سبحانه من برکاته فی الدنیا والآخرة بر حضرات شیخین که افضل بشر اند بعد الانبیاء و ذلک ظاهر البطلان و هذا الذی یعتقد و ان لم یعلم وجه ذلک لیکن چون عوام بلکه خواص را درین قسم مزالق اطمینان کلی بیسے درک و اطلاع بر سر حال میسر نشود حضرت جدنا الروحانی المجدد للالف

الثانی قدسنا اللہ بسرہ الاقدس متکفل بیان آن در مکتوب دویست و شانزدہم باین عبارت شدہ اند کہ تا مدتہا بخاطر میخلید کہ اولیاء کمل این امت بسیار گذشتہ اند اما آن قدر خوارق کہ از حضرت محی الدین جیلانی قدس سرہ ظاہر گشتہ از ہیچ کدام آنہا ظہور نیافتہ آخر الامر حضرت حق سبحانہ و تعالےٰ سر این معما را ظاہر ساخت و معلوم فرمود کہ عروج ایشان از اکثر اولیاء بلندتر واقع شدہ است و در جانب نزول تا مقام روح فرود آمدہ اند کہ از عالم اسباب بلندتر است مناسب این مقام حکایت خواجہ حسن بصری و حبیب عجمی است قدس سرہما کہ روزے بصری بر لب دریا ایستادہ بود و انتظار کشتی مے برد کہ از آب بگذرد و درین اثنا حبیب عجمی رسید پرسید چرا ایستادہ گفت انتظار کشتی مے برم حبیب گفت چہ احتیاج کشتی است شما یقین ندارید خواجہ حسن گفت شما علم ندارید حبیب بے اعانت کشتی از آب گذشتہ رفت و خواجہ در انتظار کشتی استادہ ماند حسن بصری چون بعالم اسباب فرود آمدہ بود با او بتوسط اسباب معاملہ مے فرمودند و حبیب عجمی اسباب را درست از نظر انداختہ بود بے توسط اسباب با وے زندگانی میکردند انتہی کلامہ الشریف و یوید ما قررالقطب الصمدانی المجدد للالف الثانی رضی اللہ تعالےٰ عنہ من مناسبۃ الخوارق بمقام العروج وارتفاع الاسباب عن نظر السالک ما رواہ شہر بن حوشب عن ابی عبید رضی اللہ تعالیٰ عنہ علی ما فی شمایل الترمذی قال طبخت للنبی صلی اللہ علیہ وسلم قدرا فکان یعجبہ الذراع فناولتہ الذراع ثم قال ناولنی الذراع فناولتہ ثم قال ناولنی الذراع فقلت یا رسول اللہ کم للشاۃ من ذراع فقال والذی نفسی بیدہ لو سکت لناولتنی الذراع ما دعوت انتہی وجہ التائید ما اشار الیہ الشیخ ابن حجر بقولہ وانما منع کلام المعجزۃ قیل لانہ شغل النبی صلے اللہ علیہ وسلم عن التوجیہ الی ربہ بالتوجہ الیہ او الی جواب سوال انتہی والاحسن ان یقال ان توجہ الی ربہ جل ذکرہ لا یزول بالتوجہ الی غیرہ بل ربما یقال انہ صلے اللہ علیہ وسلم فی ذلک الحال الشریف کان غیر ملتفت الی عالم الاسباب فلما ذکر ما ہو من لوازم ہذا العالم من ان الشاۃ لا یوجد لہا فوق الذراعین نزل الی ہذا العالم و قال ما قال و علے اے تقدیر ہو اصل کبیر للطایفۃ العلیۃ الصوفیۃ فی الباب و لینبط منہ احکام ہذا المقام بر تو در نقاب و احتجاب نماند انکہ در رسالہ کہ بر حضرت مجدد الف ثانی اعتراضات نمودہ و اہل دیار سند آنرا بقدوۃ المحققین عمدۃ الکاملین امام المتاخرین شیخ عبد الحق دہلوی قدس سرہ منسوب میسازند و حال انکہ جلالت مرتبہ شیخ و حدت نظر او در علوم و معارف و اخذ طریق انصاف حکم بتکذیب این نسبت میکند و غالب ظن آنست کہ مؤلف آن غیر حضرت شیخ بودہ باشد می آرد کہ یکے از مواضع کہ بس خطرناک است و از رعایت مقام ادب دور است آنست کہ در باب حضرت غوث الثقلین رضی اللہ تعالےٰ عنہ گفتہ کہ سر کثرت ظہور کرامات ایشان آن بود کہ نزول ایشان ناقص بود انتہی از کلام حقایق احتشام حضرت مجدد الف ثانی قدس سرہ کہ سبق تحریر یافتہ آنچہ مفہوم میشود آنست کہ سبب ظہور کثرت خوارق عادات و کرامات دو چیز است نہایت صعود در عروج و عدم وصول در مرتبہ نزول بعالم اسباب و حضرت غوث را در عروج و نزول ہمین حال بود پس حضرات صحابہ و ائمہ اہل بیت و بعض کمل تابعین کہ از حضرت غوث الثقلین افضل باشند ہر چند در مراتب عروج از ایشان بالا رفتہ باشند اما در جانب نزول از ایشان فرود تر آمدند و بعالم اسباب رسیدند پس منتفی شد در ایشان جزء علۃ کہ برائے خوارق عادات بود کہ آن عدم نزول است بعالم

اسباب واولیاء کہ با ایشان در عروج مساوات ندارند و در نزول بالاتر از مکان شیخ ماندہ باشند فنفی جزء علة الاول کما انتفی فیہ الجزء الآخر من العلة ہو علو العروج والصعود وقد حکم رضی اللہ تعالےٰ عنہ علے اکثر الاولیاء انہم بالنسبة الی الشیخ رضی اللہ تعالےٰ عنہ کذلک اما فی نقصان عروجہم بالنسبة الی عروجہ فصریح وہو قولہ عروج ایشان از اکثر اولیا بلند تر واقع شدہ است واما نقصان نزولہم بالنسبة الی نزولہ فباعتبار انہ قال بدانند کہ اغلب آنست کہ ہر چند بالا تر رود پایان تر فرود آید و لہذا چون عروج حضرت سر اللہ الاعظم علیہ الصلوٰة والسلام از ہمہ بالا تر رفتہ بود در نزول از ہمہ پایان تر فرود تر آمدند۔ انتہی ما ظہر و ہر گاہ بر حضرت غوث قدس سرہ بعروج بلند تر از اکثر اولیا حکم فرمودہ شاید کہ تم باشد از روئے نزول از آنہا والاقل الآخر کالصحابة وایمہ اہل البیت وبعض کبراء التابعین او من غیرہم ممن شاء اللہ سبحانہ وتعالےٰ ولم یصرح بہم باعیانہم غیر ان الصحابة وایمة اہل البیت نعلم دخولہم فی ذلک الاقل قطعا کالخلفاء الاربعة والحسنین رضی اللہ تعالےٰ عنہم اجمعین چون کہ از ایشان در عروج از ایشان بالا تر رفتہ اند در نزول پایان تر آمدہ باشند وعلے ہذا التحقیق درین کلام حضرت مجدد الف ثانی قدس سرہ حکم فرمودہ بافضیلت بعضے از اکمل اولیاء امت بر حضرت غوث نہ صریحاً بلکہ مفہوماً من قید الاکثر والامر کذلک قطعا فی الصحابة وآئمة اہل البیت واحتمال دارد کہ این چنین باشد در بعضے افراد غیر از صحابہ وائمہ اہل بیت ایضا وبافضیلت حضرت غوث قدس سرہ از اکثر اولیاء عروجا ونزولا پس محل گستاخی واز ادب دور روی درین مقدمہ کاشکے بتعین مے یافت کہ در کدام یکے است در مقدمہ ثانی نخواہد بود ظاہر در اول مقدمہ بودہ باشد معترض کہ از ادب دور نیست از اینجا معلوم میشود کہ حکم بافضیلت حضرت غوث قدس سرہ از اولیاء امت قاطبة بحیث یشمل الصحابة وائمة اہل البیت نمودہ نعم ہذا الاعتقاد واگر حضرت غوث را از صحابہ وایمہ اہل بیت مفضول میدانند واز دیگر ہمہ فاضل کلام حضرت مجدد الف ثانی با این ایضا منافات ندارد کہ مراد از اقل اولیا کہ از تقیید اکثر مستفاد شدہ صحابہ واہل بیت توانند بود اما حکم نسبت بدیگران ہمہ نمودن اگر از روے کشف است لا مشاحة فیہ اذ لم یخالف الادلة الشرعیة واگر از روے تخمین وظن وبنا بر ظہور کثرت خوارق عادات وصدور کرامات وفضایل کمالات است پس این جرئت است بر اولیاء اللہ سبحانہ وتعالےٰ چہ کلام در قرب ولایة است کہ کثرت خوارق دلیل مزیت آن نیست نہ در فضیلت بمعنے کثرت الملکات الرضیة کہ علماء متکلمین فیما بعد الصحابة آن را معتبر داشتہ اند وبنا بر آن حکم بافضیلت ومفضولیت میفرمایند چنانکہ تصریح کردہ اند در اولاد صحابہ رضوان اللہ تعالیٰ علیہم اجمعین بر قول صحیح واگر گستاخی واز ادب دور رفتن بنا بر تعبیر لفظ نقصان است چنانچہ معترض نقل نمودہ آن لفظ خود اصلا در کلام حضرت مجدد الف ثانی واقع نشدہ ونیست چنانکہ قبل ازین بران اطلاع یافتہ اند این قدر نوشتہ اند کہ در جانب نزول تا مقام روح آمدہ اند نہ آنکہ نزول حضرت غوث قدس سرہ ناقص بودہ گفتہ نشود کہ حکم بنزول حضرت غوث قدس سرہ تا مقام روح نمودن حکم بنقصان نزول نمودن است زیرا کہ مستلزم

نقصان ہست نہ تعبیر نقصان کہ منشا گستاخی بر شق اخیر ہمان است واقع شدہ و بسا است کہ یک کلام را کہ درست و خالی از سوئے ادب بودہ باشد اگر بلازم آن کلام تعبیر نمائیم عین گستاخی و ترک ادب بودہ باشد مثلاً اگر گوئیم کہ جمیع اولیا از حضرت راس الصدیقین رضی اللہ تعالے عنہ در مرتبہ پائین تر اند ہیچ گستاخی باولیا نکردہ باشیم و اگر گوئیم کہ ہمہ اولیا از رتبہ ولایت کامل ناقص اندبے ادبانہ در راہ رفتہ باشیم باوجودیکہ این کلام لازم کلام سابق است پائین از صدیق اکبر رضی اللہ تعالے عنہ بودن ناقص بودن است از ولایت کامل کہ ولایت او بودہ باشد حضرت شیخ معصوم بابا سمرقندی رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ در رسالہ خود کہ در سوال روافض تصنیف نمودہ است آوردہ کہ بادشاہے خوابے دید معبرے را طلب نمود تعبیر از ان طلبید معبر گفت ہر کہ این خواب بہ بیند ہمہ عزیزان و خویشان او در حیوۃ او بمیرند سلطان از خود رفتہ حکم بقتل او فرمود و دیگرے را طلبیدہ استفسار نمود گفت ہر کہ این خواب بہ بیند عمر او از خویشان و عزیزان زیادہ تر است بجائزہ و خلعت او را سرافراز کردند ہر چند ہر دو تعبیر لازم یکدیگر اند اما باختلاف عنوان ہر یکے از آنہا رنگے دیگرے یابد و بلباس علیحدہ مے نماید این نقصان از نقصان اہانت و کمال تعصب معترض اشعار مے آرد و مثل ہمین مقامات است کہ تجویز نسبت این مقولات بحضرت امام المتاخرین شیخ عبدالحق دہلوی قدس سرہ نمے نماید مسلم نمودیم کہ نقصانِ نزول فرمودہ اند اما بہ نسبت کہ ایا بنسبت اکثر اولیاء حق فرمودہ اند کہ موجب گستاخی بودہ باشد یا نسبت باقل قلیل چنانکہ گذشت منقولاً و مفہوماً من کلامہ الشریف قدس سرہ یا انکہ از وجوہ تخطیہ ایشان کہ یک دیگر را کردہ اند و تعبیر بعضے الفاظ موہم تحقیر دیدہ باشند قال الیافعی فی تاریخہ روی الشیخ عمر الرازی بالاسناد فی مناقبہ قال سمعت سیدی الشیخ محی الدین عبدالقادر الجیلی رضی اللہ تعالے عنہ یقول عثر الحسین الحلاج فلم یکن فی زمنہ من یاخذ بیدہ ولو کنت فی زمنہ لاخذت بیدہ وانا لکل من عثر مرکوبہ من اصحابی و مریدی و محبی الی یوم القیمۃ آخذا انتہی حضرت غوث الثقلین قدس سرہ منصور حلاج را در کوچہ تنگ توحید وجود کہ شعبۂ ظلال اسما و صفات حضرت الٰہی است جل مجدہ مشاہدہ نمودہ از راہ رقت بر حال او سیفر ماید و از ان حالت تعبیر بزلت قدم او مینماید و بر اہل زبان منصور کہ اکثر از اولیا کرام بودند مثل حضرت سید الطایفہ جنید بغدادی قدس سرہ اگرچہ در زمن قتل زندہ نبود بر قول صحیح و مثل ابوبکر الشبلی و غیر ایشان از اکابر حکم میکنند با انکہ معاملہ ایشان ایضاً از مرتبہ ظلال بنزول نہ رفتہ بود کہ مثل خود از ان حال نکشیدند یا بالا رفتہ بودند اما مرتبہ تکمیل بحدیکہ این قسم فرو ماندہ را از ورطہ ظلال بیرون آرند نداشتہ اند و احتمال انکہ داشتہ باشند اما نکشیدند بنا بر عدم رجوع او بآنہا مدفوع است چہ حلاج در صحبت داشتن باہل عصر خود ہیچگونہ تقصیرے نکردہ و بصحبت رسیدہ است چنانکہ در تاریخ یافعی ایضاً آوردہ است کہ ابو سہل بن عبداللہ صحبت داشتہ بعد از ان بابی الحسین نوری و بابی القاسم الجنید و غیر ایشان صحبت داشتہ و در نفحات الانس مراسلتے کہ درمیان عبدالرحمن طفونجی و حضرت غوث الثقلین نقل کردہ چہ قدر دلالت دارد بر تنقیص اولیاء یک دیگر را شیخ عبدالرحمن گفت من عبدالقادر نشنیدم چہل سال ام کہ در درکات باب قدرتم من او را انجا ندیدم و این معنے را بشیخ گفتہ فرستاد حضرت شیخ جواب داد انت فی الدرکات ومن فی الدرکات لا یری من ہو فی الحضرات ومن فی الحضرات لا یری ومن ہو فی المخدع .... وخل و اخرج من حیث لا ترانی و از حضرات خواجہ عبداللہ احرار قدس سرہ نقل کردہ شدہ است کہ میفرمودند کہ اگر منصور یکے ازین دو پسران من ملاقات میکرد انا الحق نمیگفت مراد آنست کہ این دو

پسران من در ورطهٔ ظلال کہ او افتاده بود و او را کشیده از دایرهٔ ظلال گذرانیده بمرتبهٔ اصل و اصل الاصل میرسانید ند و در این نیز تنقیص اولیاء
آن زمان است و از حضرت خواجه بزرگ قدس سره بحد تواتر رسیده است که میفرمودند که معرفت حضرت حق جل مجده بر بهاؤ الدین
حرامست اگر ابتداء او انتهاء بایزید نباشد و حال آنکه در مناقب حضرت سلطان العارفین قدس سره می آرند که ابا یزید فی الاولیاء کالکرکی فی
الطیور مراد آنست که از سلطان العارفین قدس سره جلے بلند پرواز نیست بجائے که او میرسد و رسیده است دیگرے را مجال نے و این نیز سوء ادب باشد که گفته اند و
حضرت شیخ شهاب الدین سهروردی کلمات توحید را بر توحید شهودی فرود آورده و در ماوراء انکار فرموده و کذلک امام محمد غزالی عینیت را در
مسئله توحید که معتقد جمعی از اولیا است انکار مے فرماید و در کتاب السماع آورده است بعد ما بین معنے الغناء و هذه مغالطة من مغالطات
علم المکاشفة منها نشاء خیال من ادعی الحلول والاتحاد و قال انا الحق وحوله تندر کلام النصاری فی دعوی اتحاد اللاهوت بالناسوت
و هو غلط محض یضاهی من یحکم علی المرآة بصورة الحمرة من مقابلها انتهی و شیخ علاء الدولة سمنانی که از ائمه متاخرین صوفیه است
بسیار انکار بلیغ دارد برین مشرب توحید و اتحاد و میفرماید که آنچه شیخ ابن العربی الاندلسی از کشفیات نوشته است در ابتداء همه
بر من وارد شده و از همه گذشتم و میگوید فوق عالم الوجود عالم الملک الودود حاصل آنکه انکار بعض بر بعض امریست شائع و ازین قبیل
کلمات اولیاء که در تعرض حال یک دیگر است بسیار اند و در جمع آن دفاتر سیاه خواهد شد و نمیتوان گفت که مقصود این اکابر
تنقیص و تحقیر دیگر بوده است حاشا الله سبحانه ان یحقر بعضهم الآخر بمثل هذا امر اگر اینها بیکدیگر افتاده باشند و تزکیه نفوس خود نموده
باشند و فخر و خیلا که اهل ورع را از آن عار است شعار خود ساخته باشند اطمینان کجا و تسلیم کرا و فرق میان ایشان و باز یان کاران
چه باشد فقل ما الفرق بینی و بینک یا سیدی مقصود ازین اظهار بیان معارف و حقایق و فرق میان صحیح و سقیم و تحقیق لوازم
حالات ابتدا و وسط و انتها است این اقوال بدان میماند که حضرت امام شافعی رضی الله تعالی عنه بحضرت امام اعظم رضی الله
تعالی عنه در می آویزد و امام محمد با امام ابو یوسف رضی الله تعالی عنهما تعرض مے نماید بیان احکام است که مستلزم تخطیه دیگر است
نه آنکه مطلوب تخطیه است و فرق بین لزوم الشیء والتزامه و این طایفه ارباب علوم لدنیه اند و از محدثان امت حضرت خیر البشر
علی صاحبها اشرف التسلیمات و اکمل التحیات اند که حضرت حق تعالی ایشان را برائے فیض عالم مرجوع ساخته و چنانکه کارخانهٔ
اهل ظاهر با اهل اجتهاد و رائے علماء حق بر پا دولت خانه حقایق و اسرار باین اکابر حشمت و رونق افزا است هر کس از ایشان در
رنگ علماء مجتهدین مامور است که وسع جهد خود فرماید و از دریافت خود خبر داده تمیز صحیح و سقیم بطالبان حق نماید خیانت این بزرگواران
است که اظهار حال خود و دیگران نکنند و حسب دریافت خود تفصیل احد الحالین علی الآخر تکلم نفرمایند ازین است که یکے دیگرے را
بدنو حال منسوب سازد و خود را بتفوق وانماید و ایضا این طایفه گاہے مامور باشند باظهار امرے و حقوق حضرت خداوندی فوق
حقوق همه دانسته باظهار امر مامور به اقدام مینمایند حافظ آداب معرفت میفرماید ے در پس آینه طوطی صفتم داشته اند ٭ آنچه
استاد ازل گفت بگو میگویم طرفه معامله ایست سخن در اوصاف اصحاب یمین نمے رود که نقصان در یکے از آن صفات مستلزم
قدح است مثلاً نقصان در اداء فرائض منجر بترک فرائض است که شین عظیم است و کذا القیاس فی غیرها حرف در مراتب
تنوعات حالات و اختلاف مناصب و مقامات اهل الله است جل ذکره و عم نواله فروتر نیامدن در نزول مستلزم غلبه
عروج است که عبارت از مشاهده حق است بے رویۀ خلق و بودن با او است بے مزاحمت اغیار چندین از اولیاء کرام

وعرفاء عظام اند کہ عروج بر نزول مقدم داشتہ اند واز نزول تحاشی نمودہ اند وندائے اشتہی عدما لا اعود ابدا در زدہ طالب محو و
اضمحلال وعدم رجوع اند بخلق وبزبان حال میگویند ے ذرہ خاکم و در کوئی توام وقت خوش است * ترسم اے دوست کہ بادی
ببرد ناگاہم * مگر اینہا ہمہ طالب نقصان اند ہر چند مقام نزول حال وارثان انبیا است علیہم الصلوۃ والسلام ایشان را بعد
از کمال عروج برائے تکمیل ناقصان بعالم فرستند اما مع ذلک مشارب اولیاء اللہ متفاوت است واستعدادات متنوعہ برخی
را نصیبی از مقامات انبیاء دہند ونائب مناب آنہا فرمودہ مرجوع سازند وطائفہ را از ہستی خود خالی ساختہ در مطالعہ جمال
خود انداختہ روئے ایشان را از کوئے خود بیرون نیارند وساعتے بخود نگذارند قلم سرکش راہ از جاء بجاء برد بر اصل سخن آمدیم اگر
ازین تحقیقات ولوازم واحکام عروج ونزول وحقیقت کار فضل وفضیلت در ارباب ہر دو مقام کہ بتفصیل سبق ذکر رفت
بوضوح تمام ظہور یافت کہ در کلام معرفت التیام حضرت مجدد الف ثانی قدس سرہ اصلا ترک ادب وگستاخی نیست و
معترض کہ مبادرت نمودہ تحقیق مقام عروج ونزول باصطلاح اینطایفہ علیہ صوفیہ نمودہ است بلے نمیدانم کہ در کلام حقایق
احتشام حضرۃ قدوۃ العارفین قطب المحققین محی الدین ابن العربی کہ فرمودہ اند کلما علت معرفتہ نقص تصرفہ بالہمۃ چہ خواہد گفت
کہ بعکس نقیض افادہ این محصل میکند کہ ہر کہ تصرف او ناقص نباشد عالی معرفت نیست برین تقدیر کہ لازم مے آید حضرت غوث الثقلین
قدس سرہ کہ کامل تصرف اند عالی المعرفۃ نباشند نعوذ باللہ من ہذا الاعتقاد مقصود آنست کہ اولیا را در کلمات خود جوشہا است
ودر فہما اگر فرضا چیزے لازم آید کہ خلاف مجمع علیہ وضروریات دین ہم نباشد از جا نباید رفت واز تحقیق سابق معلوم نمودہ باشند
کہ در کلام حضرت مجدد تفضیل ایشان بر حضرت غوث الثقلین عروجا ونزولا مطلقا لا التزاما ولا التزاما مفہوم نمے شود وفرض
کردیم اگر مفہوم شود وبنا بر کشف خود ازین ماجرا خبر دادہ باشند چون مخالف امر قطعی نیست الانسب بحال اہل سلامت کہ خود را از مظان
لغزش وساخط اولیاء اللہ سبحانہ کہ غضب ایشان نمونہ غضب الہی است نگہدارند آنست کہ آنجا تا استادہ بے مضایقہ بگذرند و
مزاحمت ننمایند واعتقاد داشتہ باشند کہ ان کرباتی ایام وعز نانفحات وحضرت مجدد الف ثانی را قدس سرہ در حق حضرت
غوث الثقلین چہ اعتقاد است وچہ بزرگیہائے ایشان را بیان نمودہ است در آخر جلد ثالث در آخر مکتوب کمالات حضرت
غوث آوردہ است ما آن مکتوب را برائے فایدہ تامہ در اینجا نقل میکنیم فرمودہ اند راہہائے کہ بجناب قدس موصل اند دو
دانہ راہیست کہ بقرب نبوت تعلق دارد علے اربابہا الصلوۃ والسلام وموصل اصل الاصل است واصلان این راہ بالاصالۃ
انبیا اند علیہم الصلوات والتسلیمات وصحابہ ایشان وسائر امتان تا کرا باین دولت بنوازند اگرچہ قلیل بوند بل اقل ودرین
راہ توسط وحیلولۃ نیست ہر کہ ازین راہ واصل است فیض میگیرد بے توسط احدے از اصل اخذ مینماید و ہیچ یکے دیگرے را حایل
نیست ودر راہیست کہ بقرب ولایۃ تعلق دارد اقطاب واوتاد وبدلا ونجبا وعامہ اولیاء اللہ تعالے بہمین راہ واصل اند وراہ سلوک
عبارت ازین راہ است بلکہ جذبہ متعارفہ نیز داخل ہمین است وتوسط وحیلولہ درین راہ کاین است وپیشوا واصلان این
راہ وسر گروہ اینہا ومنبع فیض این بزرگواران حضرت علی مرتضے است کرم اللہ وجہہ الکریم واین منصب عظیم الشان بایشان
تعلق دارد ودرین مقام گویا ہر دو قدم مبارک آن سرور علیہ وعلی آلہ الصلوۃ والسلام بر فرق مبارک اواست کرم اللہ وجہہ و
حضرت فاطمہ وحضرات حسنین رضی اللہ تعالے عنہم درین مقام بایشان شریک اند انگارم کہ حضرت امیر قبل از نشاء عنصری نیز

ملاذ و ملجا این مقام بودند چنانچه بعد از نشاء عنصری و هر کرا فیض و هدایة ازین راه میرسد بتوسط ایشان میرسد چه ایشان بر نقطه منتهائے این راه اند و مرکز این مقام بایشان تعلق دارد و چون دوره حضرت امیر تمام شد این منصب عظیم القدر به حضرات حسنین ترتیبا مفوض گشت و بعد از ایشان همان منصب بهر یکے از ائمه اثنا عشر علے الترتیب والتفصیل قرار گرفت و در اعصار این بزرگواران همچنین بعد از ارتحال ایشان هر کرا فیض و هدایت میرسید بتوسط این بزرگواران بوده و بحیلولهٔ ایشان هر چند اقطاب و نجبا بوده باشند و ملاذ و ملجاء همه ایشان بودند چه اطراف را غیر از لحوق بمرکز چاره نیست تا آنکه نوبت بحضرت شیخ عبد القادر جیلانی قدس سره رسید و چون نوبت این بزرگوار رسید منصب مذکور باو قدس سره مفوض گشت و مابین ائمه مذکورین و حضرت شیخ هیچکس برین مرکز مشهود نمیگردد و وصول فیوض و برکات درین راه بهر که باشد از اقطاب و نجبا بتوسط شریف او مفهوم مے شود چه این مرکز غیر او را میسر نشده ازینجاست که فرموده شعر افلت شموس الاولین وشمسنا ٭ ابدا علے افق العلے لا تغرب ٭ مراد از شمس آفتاب فیضان هدایة و ارشاد است و از افول عدم فیضان مذکور چون بوجود حضرت شیخ معامله که با اولین تعلق داشت باو قرار گرفت و او واسطه وصول رشد و هدایت گردید چنانچه پیش از وے اولین بوده اند و نیز تا معامله توسط فیضان برپا است بتوسط او است ناچار راست آمد افلت شموس الاولین الخ سوال این حکم منتقض است بمجدد الف ثانی زیرا که در بیان معنے مجدد الف ثانی در مکتوبات جلد ثانی اندراج یافته است که هر چه از قسم فیض دران مدت بامتان برسد بتوسط او باشد هر چند اقطاب و اوتاد باشند و بدلا و نجبا، وقت بوند گویم که مجدد الف درین مقام نایب مقام حضرت شیخ است و بنیابت حضرت شیخ این معامله باو مربوط است چنانکه گفته اند نور القمر مستفاد من نور الشمس فلا محذور در هذا سوال معنی مجدد الف که بالا مذکور شد مشکل است زیرا که در مدت مذکوره حضرت عیسے علی نبینا و علیه الصلوة والسلام خواهد نزول فرمود و حضرت مهدی علیه الرضوان نیز ظهور خواهد نمود و معامله این بزرگواران برتر از ان است که بتوسط احدی اخذ فیوض نمایند گویم که معامله توسط براه دویمی است که دو راه مذکور که عبارت از قرب ولایت است و در راه اول که عبارت از قرب نبوت است معامله توسط مفقود است هر که باین راه واصل گشته است هیچ حائلے و توسطے در میان ندارد و بے توسط احدی اخذ فیوض و برکات مے نماید توسط و حیلوله در راه اخیر است فقط معارف آن موطن علاحده است چنانچه گذشت و حضرت عیسے علی نبینا و علیه الصلوة والسلام و حضرت مهدی علیه الرضوان براه اول واصل اند چنانچه حضرات شیخین رضی الله تعالی عنهما براه اول واصل گشته در ضمن آنسرور اند علیه و علے آله الصلوة والسلام و آنجا شان خاص دارند علے تفاوت الدرجات انتهی فائده جلیله کرامة هر ولی تابع معجزه پیغمبر او است و کرامت متفرع بر صحت حال است و امر کرامت دائره است بر ستر بخلاف معجزه که دران تحدے ضرور است و بطور اولیاء کرام کمال است و لالت دارد بر فناء بشریت ایشان و قوت ارواح ایشان و حافظ از مکر و استدراج استقامت ولی است بر قدم شریعت محمدی علے صاحبها الصلوات والتسلیمات تا که میزان شرع از دست نداده است خوارق که از و صادر گردد مسمات بکرامت اند و هر گاه میزان شرع از دست داد آن خوارق او همه استدراج است و کشف شخصے که دلالت بر استحلال حرام نماید مکر و استدراج است و تحقق بمقام استقامت چنانکه صاحب شرع فرموده است و خرق عادت که او را باستقامت نکشد علامت خذلان است

اعاذنا الله سبحانه و اصحابنا و من انتمی الینا از اینجا دانسته باشی که هر صاحب خرق عادت ولی نیست لهذا بسیاری گمراهان و جوکیان که ریاضات پیش گیرند وری از خرق بر ایشان بگشایند پس خرق عادت مابین محق و مبطل مشترک آمد الحمد لله رب العالمین اولا و آخرا ظاهرا و باطنا والصلوة والسلام علی رسوله محمد و آله و اصحابه اجمعین ❊

مکتوب پنجاهم

از مکتوبات قدسی سمات قبله طالبان خدا حضرت ایشان مآب فضیلت پناه محمد یعقوب ساکن هاله کندهی در تحقیق معنی قول شیخ اکبر محی الدین ابن العربی الاندلسی که در فصوص الحکم واقع است ان ذات الحق یتطور باطوار الخ بیان المحامد الاربعة والحضرات الخمسة و معرفت کل مرتبة بکمال الامتیاز و نهایت التوضیح والایجاز و ما یناسب فی ذلک

بسم الله الرحمن الرحیم۔ اللهم لا احصی ثناء علیک انت کما اثنیت علی نفسک من لدیک رب صل علی سرک الاعظم و مظهرک الاتم الاکمل فی جمیع مناهله حسب درجته فی جمیع منازله اما بعد فضایل و فواضل پناه حقایق و معارف آگاه زبده محبان صادق میان یعقوب در کنف حمایت حق جل مجده بوده بر مدارج عالیه فایز باد مفاوضه ارادت آگین چهره وصول افروخت از مطالعه آن خورمی حاصل گردید فقرا بدعا یاد آورند همواره شاد کام بوده فایض الجود باشند قلمی نموده بودند که شیخ ابن العربی صاحب فصوص الحکم که قایل بوحدت وجود است گفته که ذات الحق یتطور باطوار الخ و دیگر الفاظ مثل آن بسمع مے رسد چنانکه جامی میگوید ؎ پے رو پوش کرده یوسفش نام الخ مراد ازین اقوال مفهوم نمیگردد محتاج به توضیح و تصریح است و دیگر این الفاظ که در مفتاح الصلوة واقع است اربع محامد ملحوظ دارد که الجمع بالجمع والتفرقة بالتفرقة موجب فهم این احقر مفصل فرمایند ظاهر گردید محبا مکرما سرگشته بادیه خمول را ذوق توحید شهود است نه توحید وجود و تحقیق مسئله طایفه وجودیه از اهل مشرب آن می بایست اما چون سوال نموده اند از جواب چاره نے لاجرم هر دو مسئله را در دو مقصد تحقیق کرده میشود المقصد الاول فی تحقیق المسئلة الاولی درین مقصد قول ارباب توحید وجود آورده بیان قول آنها کرده بتوحید شهود فرود آورده خواهد شد تا طالبان راه حقیقت براه صواب سلوک نموده از مزله اقدام احتیاط نمایند و بالله التوفیق باید دانست که شیخ ابن العربی و تابعان او که قایل بوحدت وجود اند گفته اند ان ذات الحق سبحانه هو الوجود المطلق الخاص وان ذلک الوجود لیس له فی حد ذاته ولا فی صفاته الحقیقة شکل ولا حد ولا حصر و مع هذا ظهر و تجلی بالشکل والحد ولم یتغیر عما کان من عدم الشکل و عدم الحد بل الآن کما کان وان الوجود واحد واللباس مختلفة و متعددة وان ذلک الوجود حقیقة جمیع الموجودات و باطنها وان جمیع الکاینات حتی الذرة لا تخلو عن ذلک الوجود وان ذلک الوجود لیس بمعنی التحقق والحصول لانهما من المعانی المصدریة لیسا بموجودین فی الخارج فلا یطلق بهذا المعنی علی الحق الموجود فی الخارج تعالی عن ذلک علوا کبیرا بل عنینا بذلک الوجود الحقیقة المتصفة بهذه الصفات اعنی وجودها بذاتها و وجود سایر الموجودات بها و انتفاء غیرها فی الخارج وان ذلک الوجود لا ینکشف لاحد فلا یدرکه العقل ولا الوهم ولا الحواس ولا یاتی فی القیاس لان کلهن محدثات والمحدث لا یدرک

بالكهنه الا المحدث تعالى ذاته وصفاته عن الحدوث علوا كبيرا ومن اراد معرفته من هذا الوجه فقد ضيع وقته وان لذلك الوجود مراتب كثيرة المرتبة الاولى مرتبة اللاتعين والاطلاق والذات البحت لا بمعنى ان قيد الاطلاق ومفهوم سلب التعين ثابتان في تلك المرتبة بل بمعنے ان ذلك الوجود في تلك المرتبة منزه عن اضافة النعوت والصفات ومقدس عن كل قيد حتى عن قيد الاطلاق ايضا وهذه المرتبة تسمى بالاحدية الذاتية وهي كنه الحق سبحانه وليس فوقها مرتبة اخرى بل جميع المراتب تحتها والمرتبة الثانية مرتبة التعين الاول وهي عبارة عن علمه تعالى لذاته وصفاته ولجميع الموجودات على وجه الاجمال من غير امتياز بعضها عن بعض وهذه المرتبة تسمى بالوحدة والحقيقة المحمدية على صاحبها افضل الصلوات واكمل التحيات والمرتبة الثالثة مرتبة التعين الثانى وهي عبارة عن علمه تعالى لذاته وصفاته ولجميع الموجودات على طريق التفصيل وامتياز بعضها عن بعض وهذه المرتبة تسمى عندهم بالواحدية والحقيقة الانسانية فهذه المراتب الثلثة كلها قديمة والتقدم والتاخر عقلى لا زمانى والمرتبة الرابعة الارواح وهي عبارة عن الاشياء الكونية المجردة عن المادة البسيطة الغير المركبة التى تظهر على ذواتها وعلى امثالها والمرتبة الخامسة مرتبة عالم المثال وهي عبارة عن الاشياء الكونية المركبة اللطيفة التى لا تقبل التجزى والتبعض والاخرق ولا الالتيام وهي برزخ بين عالمے الامر والخلق وهو مشتمل على صورما فى العالم الجسمانى وهو اول مثال صورى فى الخارج لما فى الحضرة العلمية ولهذا سمى بعالم المثال والمرتبة السادسة مرتبة عالم الاجسام وهي عبارة عن الاشياء الكونية المركبة الكثيفة التى تقبل التجزى والتبعض والخرق والالتيام والمرتبة السابعة المرتبة الجامعة لجميع المراتب المذكورة الجسمانية والنورانية والوحدة والواحدية وهي التجلى الاخير واللباس الاخير اى الظهور الاخير وهو الانسان فهذه سبع مراتب الاولى منها مرتبة الاظهور والستة الباقية منها هى مراتب الظهور الكلية والاخيرة منها اعنى الانسان اذا عرج فظهر فيه جميع المراتب المذكورة مع انبساطها يقال له الانسان الكامل والعروج والانبساط على الوجه الاكمل كان فى نبينا صلى الله عليه وسلم ولهذا كان خاتم النبيين و ان اطلاق اسماء مرتبة الالوهية لا يجوز على مرتبة الكون والخلق وكذا لا يجوز اطلاق اسماء مراتب الكون على مرتبة الالوهية وان لذلك الوجود كمالين احدهما كمال ذاتى وثانيهما كمال اسمائى اما الكمال الذاتى فهو عبارة عن ظهوره تعالى على نفسه بنفسه فى نفسه لنفسه بلا اعتبار الغير والغيرية والغناء المطلق لازم لهذا الكمال الذاتى ومعنے الغنا المطلق مشاهدته تعالى فى نفسه جميع الشيون والاعتبارات الالهية مع الكيانية واحكامها ولوازمها ومقتضياتها على وجه كلى جملى لاندراج الكل فى بطون الذات ووحدته كاندراج جميع الاعداد فى الواحد العددى وانما سميت غناء مطلقا لانه تعالى بهذه المشاهدة مستغنى عن ظهور العالم على وجه التفصيل لا حاجة له فى حصول المشاهدة الى العالم وما فيه لان مشاهدة جميع الموجودات حاصلة له تعالى عند اندراج الكل فى بطونه ووحدته وهذه المشاهدة تكون شهودا غيبيا عليما كشهود المفصل فى المجمل والكثير فى الواحد والنخلة مع الاغصان وتوابعها فى النواة الواحدة واما الكمال الاسمائى فهو عبارة عن ظهوره تعالے على نفسه وشهود ذاته فى التعينات الخارجية اعنى العالم وما فيه وهذا الشهود يكون شهودا عيانيا عينيا وجوديا كشهود المجمل فى المفصل والواحد فى الكثير والنواة فى النخلة وتوابعها وهذا الكمال الاسمائى من حيث التحقق والظهور موقوف على وجود العالم وما فيه لان معناه السابق لا يحصل الا بظهور العالم على وجه التفصيل و ان ذلك الوجود ليس بحال فى الموجودات ولا متحد بها لان الحلول والاتحاد لا بد لهما من الوجودين حتى يحل احدهما فى الآخر او يتحد احدهما بالآخر و

الوجود واحد والواحد لاتعدد له اصلا وانما التعدد فی الصفات علی مایشهده فوق العارفین ووجدانهم وان العبودیة والتکالیف والراحة والعذاب والآلام کلها راجعة الی التعینات وان ذلک الوجود باعتبار مرتبة الاطلاق منزه عن هذه الاشیاء کلها وان ذلک الوجود محیط لجمیع الموجودات کاحاطة الملزوم باللازم والموصوف بالصفات لاکاحاطة الظرف بالمظروف او الکل بالجزء تعالی عن ذلک علوا کبیرا وان ذلک الوجود کما انه باعتبار مخفی اطلاقه ظاهر فی ذوات جمیع الموجودات بحیث یکون ذلک الوجود فی تلک الذوات عین تلک الذوات کما کانت تلک الذوات قبل الظهور فی ذلک الوجود عین الوجود کذلک الصفات الکاملة لذلک الوجود باعتبار کلیتها واطلاقها ظاهرة فی جمیع صفات الموجودات بحیث تکون تلک الصفات الکاملة فی ضمن صفات الموجودات عین صفات الموجودات کما کانت صفات الموجودات قبل الوجود فی تلک الصفات الکاملة عین تلک الصفات الکاملة وان العالم بجمیع اجزائه اعراض والمعروض هو الوجود وان للعالم ثلثة مواطن احدها التعین الاول ویسمی فیه شیونا وثانیها التعین الثانی ویسمی اعیانا ثابتة وثالثها فی الخارج ویسمی فیه اعیانا خارجیة وان الاعیان الثابتة ماشمت رائحة الوجود فی الخارج وانما الظاهر احکامها وآثارها وان المدرک اولا فی کل شئ هو الوجود وبواسطة یدرک ذلک الشئ کالنور بالنسبة الی سائر الالوان والاشکال ولاجل دوام الظهور وشدته لایعلم هذا الادراک الا الخواص وان جمیع الموجودات من حیث الوجود عین الحق سبحانه وتعالی ومن حیث التعین غیر الحق سبحانه وتعالی والغیریة اعتباریة واما من حیث الحقیقة فالکل هو الحق سبحانه وتعالی ومثاله الحباب والموج وکوز الثلج فان کلهن من حیث الحقیقة عین الماء ومن حیث التعین غیر الماء وکذا السراب من حیث الحقیقة عین الهواء ومن حیث التعین غیر الهواء والسراب فی الحقیقة هو الهواء ظهر بصورة الماء قالوا والدلایل علی وحدة الوجود کثیرة من القرآن والاحادیث قالوا وان القرب قربان قرب النوافل وقرب الفرایض واما قرب النوافل فهو زوال صفات البشریة وظهور صفاته تعالی علیه بان یحیی ویمیت باذنه تعالی ویسمع ویبصر من جمیع جسده لا من الاذن والعین فقط وکذا یسمع المسموعات من بعید ویبصر المبصرات من بعید علی هذا القیاس وهذا افناء الصفات فی صفات الله تعالی وهو ثمرة النوافل واما قرب الفرایض فهو فناء العبد بالکلیة عن شعور جمیع الموجودات حتی عن نفسه ایضا بحیث لم یبق فی نظره الا وجود الحق سبحانه وهذا معنی فناء العبد فی الله تعالی وهو ثمرة الفرایض ومن القائلین بوحدة الوجود من یعلم ان الحق سبحانه وتعالی حقیقة جمیع الموجودات وباطنها علما یقینیا ولکن لا یشاهد الحق سبحانه فی الخلق شهودا حالیا بالقلب وهذه المرتبة اولی واعلی من المرتبة الاولی ومنهم من یشاهد الحق فی الخلق والخلق فی الحق بحیث لایکون احدهما مانعا عن الآخر وهذه المرتبة الاخیرة اولی واعلی من المرتبتین السابقتین انتهی قوله ومنهم من یشاهد الحق فی الخلق الخ یعنی منهم من یری بالقلب وجودا واحدا بعینه حقا من وجه الاطلاق وخلقا من وجه التقیید بحیث لایکون شهود الحق والوحدة مانعا عن شهود الخلق والکثرة ولا شهود الخلق والکثرة مانعا عن شهود الحق والوحدة هذا الذی فهم من شرح الرباعیات ویحتمل ان یکون معناه ان منهم من یشاهد الحق فی الخلق بالقلب والخلق فی الحق بین الراس بحیث لایکون احدهما مانعا عن الآخر هذا الذی فهم من رسالة نصیر الحق محمود یوسف فان فیها هکذا غیب بغیب وشاهد بشاهد مشغول گردد چنانچه نه غیب را خبر از شاهد و نه شاهد را خبر از غیب باشد انتهی از آنچه ذکر دانسته باشی که نزد ایشان همان وجود مطلق است که بکمالات خود در جمیع مراتب ظهور نموده است آن وجود نزد ایشان در حد ذات خود در جمیع

نسب واعتبارات وشکل وحد معرا ومنزه است ومع ذالک باطوار جلوه نموده وبشکل وحد ظهور فرموده است وایشان
چون ظل راعین اصل میدانند بهمه اوست قایل گردیده اند وحال انکه ظل عین اصل نیست چه دو چیز مغایرة میخوانند
وقول نیک در توحید وجود آنست که گویند که این همه ظهورات اوست وهمان وجودیست که در جمیع مراتب ظهور نموده است
ودر مرایاء متعدده ظاهر گردیده است نه انکه اینهمه اوست وصفات راکه راجع بعلم می دانند آن صفات حضرت حق تعالے
نیستند آن همه ظلال صفات اند وشبه ومثال آن صفات که درخانهٔ علم عکوس وظلال آنها در مرایاء عدمیه ظاهر گشته حقایق
ممکنات گردیده اند این توحید از روئے تحقیق در شهود است وتحقیق مقام آنست که صفاتِ هشتگانهٔ حضرت حق
تعالیٰ که نزد اهل الله شکر الله تعالی سعیهم در خارج موجود اند البته در خارج از ذات حق تعالے متمیز اند بتمیز بیچونی وبیچگونی
واز همدیگر ایضا متمیز وباوجود تمیز خارجی در مرتبهٔ علم ایضا تفصیلی وتمیزی پیدا کرده اند ومنعکس گشته اند وهر اسمے وصفتے
را در مرتبهٔ علم مقابلی است ونقیضی مثلاً صفة العلم را در مرتبهٔ علم مقابلی است که عدم علم باشد که معبر بجهل است وصفت
قدرت را مقابلی است عجز که معبر بعدم قدرت است وعلی هذا القیاس وآن عدمات ایضا در علم واجبی تعالیٰ شانه تفصیلی
وتمیزے پیدا کرده اند ومرایا اسماء وصفات متقابله خود گشته اند ومجالے ظهور آنها شده اند آن عدمات باآن عکوس اسماء و
صفات حقایق ممکنات شده اند چه تمیز غیر از متقابلی صورت نمیگیرد وشیونات ذاتیه حضرت حق تعالیٰ اگرچه عین ذات
اند در خارج حضرت حق تعالیٰ آنها را در مرتبهٔ واحدیت جدا جدا واشته است چه علم مقتضی تمیز است پس شیونات
ایضا در خانهٔ علم تمیزے پیدا کرده اند وهر شانے مقتضی تمیز خاص وتشخص علیحده گردیده است آن شیونات متمائزه ایضا
در علم مقابلات ونقایض دارند در علم کما مر آن مقابلات باآن عکوس شیونات متمائزه در علم ممکنات نام یافته اند واگر
شیونات متمائزه در علم را حقایق ممکنات گفته شود نیز جائز است که ممکن آنست که وجود وعدم او در وے متساوی باشد
ودر اینها همچنین است زیراکه اینها برازخ اند بین الوجود والعدم نسبت بذات خویش روے بوجود دارند چه شیونات در
خارج عین ذات اند ونسبت تمیز وتشخص او بعدم دارند چه تمیز وجود بعدم است وبالضد تتبین الاشیاء وگفته اند مصرع
متبین نشود جز بضد این صور علمیه درخانهٔ علم ظاهر گشته اند واز خانهٔ علم نه برآمده اند قادر مختار هرگاه ماهیتی را ازین ماهیات
ممتزجه بوجود ظلے که پرتویست از حضرتِ وجود متصف گردانیده موجود خارجی ساخته بالجملهٔ آن صور علمیه را بظاهر وجود نسبت
مجهول الکیفیت بخشیده وپرتوی از حضرت وجود برآن انداخته مبداء آثار خارجیه گردانیده پس وجود ممکن در علم وخارج
در رنگ سایر صفات او پرتوی است از حضرت وجود وکمالات او مثلا علم ممکن پرتویست از علم واجب تعالے
وتقدس وظلے است از ان که در مقابل خود منعکس گشته است وقدرت ممکن ایضا ظلے است از قدرت واجب
تعالے که در علم عجز که مقابل او است منعکس شده است وهمچنین وجود ممکن ظلے است از حضرت وجود که در
مرآت عدم که مقابل او است منعکس گشته است وخلق عبارت از ایجاد آن نسبت مجهول الکیفیة است همان نسبت
سبب نماینده حقایق در خارج شده است چنانکه صورت شخصے را نسبتے بآئینه که محاذی او است پیدا آید و
سبب نمایندگی او در آئینه گردد وآئینه همچنان بر بیرنگی وصفائی خود باشد ازینجا معلوم گردید که مظهریت ومرآتیت

عالم مرا اسماء وصفات را مرائیت او است مرصور اسما وصفات را نه اسما وصفات را باعیانها چه اسم در رنگ مسمی محاط ایچ
مرآت نمی شود وصفت همچون موصوف مقید بهیچ مظهر نمیگردد و ایضا معلوم شد که کثرت در فعل وصفت حضرت حق تعالے
سبب متعلقات است صفت او تعالی چون ذات او تعالے یگانه است که اصلا گنجایش کثرت ندارد بواسطه تعلق
متعدد و متکثر مینمایند مثلا فعل حق تعالے از ازل تا ابد یک فعل است لیکن چون متعلق این فعل اشیا متعدده است آن
فعل نیز متعدد مینماید چنانکه ذات جامع جمیع اضداد است فعل وصفت او نیز جامع اضداد اند پس همان یک فعل در
جائے بصورت احیا ظاهر میگردد و در جائے برنگ امانت ظاهر مے آید و در محلے همان فعل را انعام واکرام گویند و
در موضع دیگر ایلام وانتقام مے نامند وهمچنان کلام که صفت او است یگانه است و از ازل تا ابد بهمان یک سخن متکلم
است چه خرس وسکوت بر حضرت حق تعالے جایز نیست وهمان یک کلام بواسطه تعلق بمحال مختلفه کلمات متعدده
وصیغ متباینه مے نماید گاہے آن را امر میگویند و گاہے نهی وعلے هذا القیاس وهمچنین آنچه علما گفته اند که لایجری علیه تعالے
زمان زیرا که از ازل تا ابد نزد او تعالے حاضر است ونسبت باو سبحانه وتعالے ماضی ومستقبل نیست لیکن چون در آن
یک آن امور متعدده بظهور مے آیند واشیاء متباینه بر لوح هستی مے نمایند آن یک آن بواسطه تعلق آنات متکثره واز
منه متعدده مینماید ازین تحقیق دانسته باشی که ظهور ذات وصفات نیست ظهور در ظلال ذات وصفات است بلکه
در مرتبه ظل ظل است وظلال که در مرایاء عدمیه در نظر مے آیند عین اصل نیستند چون عکس روی زید در مرآت در مرتبه که زید
است مرات وجود ندارد ونه زید در مرتبه مرآت نزول فرموده است در آئینه محض ظهور وجود زید وکمالات او است
وظلال چون شبح ومثال اصل اند سالک را در شهود غلط می افتد می پندارد که آنچه در مرایا در نظر مے آید عین اصل است
وچون طفل روی خود در آئینه دیده فریفته میگردد وبالغان طریقت اند که فرق در ظل واصل نموده بحقیقت کار رسیده اند
حافظ آداب معرفت علیه الرحمة والغفران چه لطیف اشارتے در مثل مقامات مے فرمایند ببیت دور است سر آب
درین بادیه هوشدار + تا غول بیابان نفریبد بسراب + باید که این معرفت محیره را بدین طریق که سمت تحریر یافته باید دانست
واز این نصب وعلامات باطراف میل نباید نمود تا براه سلامت پے بمقصد برده شود وبالله التوفیق المقصد الثانی فی تحقیق
المسئلة الثانیة وهی المحامد الاربعة واین مسئله موقوف است بر دانستن مقام جمع وجمع الجمع وفرق بعد الجمع وفرق قبل الجمع
در اصطلاحات شیخ عبد الرزاق کاشے آورده است که جمع شهود حق است بے خلق و در شرح گلشن راز آورده که جمع در
اصطلاح این طایفه علیه مقابل فرق است وفرق احتجاب است از حق بخلق یعنے همه خلق ببیند وحق را من کل الوجوه
غیر داند وجمع مشاهده حق است بے خلق واین مرتبه فناء سالک است چه تا زمانے که هستی سالک بر جائے باشد شهود
حق بے خلق نیست و در رشحات آورده است که بعض عرفا گفته اند که چون خدائے تعالی بذات خود بر کسے تجلے کند این
کس جمیع ذوات موجودات وصفات وافعال ایشان را در اشعهٔ ذات وصفات وافعال وے سبحانه متلاشی
یابد ونسبت نفس خود را بموجودات چنان یابد که گوئے وے پدر موجودات است واین موجودات نسبت باوے اعضائے
ویند و فروغے اید چیزے بر هیچ یک ازین موجودات الا انگه مے بیند که بر وے فرود آمده وے مے بیند ذات خود را ذات حق

واحد وصفت خود را صفت وے وفعل خود را فعل وے بنا برانکہ مستہلک شدہ در عین توحید و استہلاک در عین توحید مستلزم
آنست کہ آنچہ منسوب باو است بخود منسوب یابد ونیست ایشان را در توحید مقامے کہ ورائے این مرتبہ باشد وچون
منجذب شد بصیرت بمشاہدہ جمال ذات نور عقل کہ فارق بود میان اشیا وممکن وواجب را از ہم جدا میکرد پوشیدہ شد
در غلبہ نور ذات قدیم وتمیز میان قدیم وتمیز میان قدیم وحادث برخواست از برائے انکہ باطل نا چیز میشود در زمان پیدا
شدن حق وا ینحالت را در عرف این طایفہ جمع گویند ودر تحقیقات آوردہ کہ چون اکوان ہمہ موجود بوجود واند تا اگر سلب وجود از
ایشان کنی عدم محض شوند وجود بالذات حق را ثابت پس وجود ہمہ موجودات پرتو وجود او باشد چہ کسے را از خود وجودے
نیست مگر انکہ از حق سبحانہ دروے پرتوے انداختہ پس جز او موجودے نباشد ولما انجذب بصیرت الروح الی مشاہدۃ
جمال الذات استتر نور العقل الفارق بین الاشیاء فی غلبۃ نور الذات القدیمۃ وارتفع التمیز بین القدم والحدوث لزہوق
الباطل عند مجی الحق وتسمی ہذہ الحالۃ جمعا جمع جامع تفاصیل مقامات بود کہ حق را بے خلق ببصر بصیرۃ بیند ودر مقام جمع ہر
یک از قوائے مختلفہ کار آن دیگرے کند چنانچہ چشم گوش گردد وگوش چشم شود تا بہمہ بیند وبہمہ شنود وبہمہ بگوید چنانچہ دست
دران مقام سخن گوید مولوی رومی قدس سرہ فرمودہ اند کہ بمجبت بے حد ونہایت علل اسباب مرتفع مے شوند واحکام
تضاد ما بہ الامتیاز از میان برمیخزند زیراکہ این مخالفات در احکام بدن است کہ مدارک حواس مختلفہ است واین اختلاف
بواسطہ اختلاف محال ادراک است واستعدادات خاصہ کہ استعداد چشم چیزے است واستعداد گوش چیزے دیگر
از یکے دیدن مے آید واز یکے شنیدن پس نہ چشم گوش تواند شد ونہ گوش چشم ولیکن چون احکام بدن از میان برخیزد
وشخصے با حکام جان رسد آنچہ نظر بمحل واستعداد محل در ہمہ مختلف است نظر باصل در ہمہ متحد شد پس بحکم آن اتحاد شنیدن
متصف شود بخاصیۃ دیدن ودیدن متصف شود بخاصیت شنیدن پس من حیث الاتصاف بجامع الاتحاد گوش چشم
وچشم گوش وعلی ہذا القیاس در سایر مشاعر ومدارک چنین وتا از احکام بدن منخلع وپاک نشوند باین معنے نرسند ودر دفتر
چہارم از مثنوی باین معنے میفرمایند مثنوی وارہی از تنگی واز ننگ ونام * عشق اندر عشق بینی والسلام * پس بدانی چونکہ
رستی از بدن * گوش وبینی چشم مے باید شدن * راست گفتہ آن شہ شیرین زبان * چشم گردد مو بموئے عارفان * باید
دانست انکہ جمع در اصطلاح قوم اطلاق مے کنند بر معانی متعددہ بعض ازان آنست کہ ایشان اشارت مے کنند بجمع بمشاہدہ
حق بلا خلق ومشاہدہ خلق بلا حق ومیگویند کہ جمع اشتغال است بحق بحیثیتے کہ جمع شود ہمت وفارغ شود خاطر برائے توجہ سوئے
حضرت قدس او تعالیٰ وفرق عبارۃ از تفرق خاطر است از توجہ وقریب است باینکہ در تفرقہ میگویند کہ تفرقہ عبارتست از اشتغال
نفس بقولئے بدن وتصرف دران وانہماک در لذاتِ نفس وجمع عبارت است از اقبال نفس بر عالم قدس مشتغل باشد
بآن از عالم حس وگفتہ اند جمع اجتماع ہمت نفس است بر عبادتِ حق بحیثیتے کہ زائل سازد نفس را اجتماع ہمت بر عبادت
از التفات بخلق وارادہ کردہ میشود بجمع ایضا اشتغال بشہود اللہ تعالےٰ ونسیان ماسوئے اللہ وبتفرقہ اشتغال از حق تعالیٰ
بماسوئ اللہ تعالیٰ وگاہے اطلاق میکنند جمع را وارادہ میدارند بآن شہود ماسوے اللہ را قایم باللہ تعالیٰ وگاہے تعبیر میکنند
بجمع از حال انکہ ثابت میکند نفس را وثابت میکند حق تعالیٰ را شانہ ولکن مشاہدہ میکند ہمہ را قایم بحق وگاہے ارادہ مے کنند

بجمع شهود وحدة را در کثرة و نامبرده میشود علم جمع را حضرت الجمع و مقام الجمع و آن آنست که مشاهده کند ذات را بحیثیت واحدیت محیط او مر جمیع اسماء و حقایق را و گاهے اراده میشود یکے از منازل عشره که مشتمل است بر آن قسم نهایات از منازل السائرین الی الحق سبحانه و هو المنزل الذی افا نزل السائر فیه یحقق بحقیقة الجمع بین النفی و التفرقة و بین اثباتها و ذلک بان یری المجمل فی تفصیله و التفصیل فے جملة فی جمع المراتب الحقیقة و الخلقیة و لهذا الصحیح لا علے مقامات التوحید بتلاشی الحدث فی القدم و الغین فی العین و قد یراد با الجمع حضرت الجمع و هی الحقیقة البرزخیة الجامعة بین الواحدیة و الاحدیة و بین المبداء و المنتهی و الظهور و البطون و قد یطلق و یراد به التعین الثانی در عوارف آورده است انما الجمع حکم الروح و التفرقة حکم القالب خواجه ابو علی رح فرموده اند اثبات حق در جمع است و اثبات خلق در تفرقه و در رساله غریب آورده است که جمع وصل است و تفرقه فصل و جمع الجمع در اصطلاح اینطائفه علیه گاهے اطلاق میکنند و مراد مے دارند تعین اول و گاهے اطلاق میکنند و اراده میدارند استهلاک در حق بالکلیه و گاهے اراده دارند شهود خلق قائم بحق یعنے بحکم و فی انفسکم افلا تبصرون حق را در جمیع موجودات و مخلوقات مشاهده مے نمایند هر جا بصفتے دیگر ظاهر گشته و گاهے اراده دارند با آن شهود وحدت در کثرت و شهود کثرت در وحدت و این مقام بقاء بالله است و این مقام را فرق بعد الجمع و فرق ثانی نیز گویند و صحو بعد المحو هم میخوانند چه بعد از وحدت صرف که جمع و محو است بمقام فرق و صحو تنزل نموده و ازین اعلے تر مقامی کامل را نیست چه هر شے چنانچه هست می بیند و می داند و صاحب این مقام وحدة در کثرت و کثرت در وحدت مشاهده می نماید و نزد این کامل وحدت آئینه کثرت است و کثرت آئینه وحدت و صاحب این مقام چنانچه برویت کثرت محتجب از وحدت حقیقی نمیشود برویت وحدت نیز محتجب از کثرت نمیگردد و همین مقام را مقام دعوت و ارشاد گفته اند در اصطلاحات شیخ عبد الرزاق کاشی آورده است که جمع الجمع شهود خلق است قائم بحق و مسمی میگردد آن بفرق بعد الجمع و در تحقیقات آورده است جمع الجمع انکه خلق را بحق بینند یعنے قیام وجود خلق بحق بدانند و این را فرق بعد الجمع نیز گویند و چون سالک کامل السیر بمقام فرق بعد الجمع برسد و چنان باشد که باوجود انکه همه حق داند و حق بیند چنان متمکن باشد که در حق خلق بیند و در خلق حق بیند و حق و خلق باهم بیند و هیچ ازان حالات مانع و حاجب وے از حق بینی نشود و این مقام اکمل و افضل است از مقام جمع چرا که درین حالة حق را در مرتبه احدیت میداند و در مظاهر می شناسد پس وحدت در عین کثرت می بیند و کثرت در عین وحدت می یابد و این مقام را صحو بعد المحو نیز گویند پس از مشایخ در هر مقامے سخنان صادر شده اند دران تامل باید کرد که این سخن نسبت بکدام مقام از ایشان واقع شده دران تصرف نباید کرد و جمع را بر دو قسم تقسیم کرده اند جمع سلامت و جمع تکسیر جمع سلامت در اصطلاح ایشان آنست که حق سبحانه و تعالی را عادر غلبه حال و قوة وجد و قلق شوق که در بنده پدید آرد حافظ بنده باشد و امر خود بمظاهر وے میراند و برانگذارد و فرمان و مجاهده می آید و نگهدارد چنانکه سهل بن عبد الله تستری و ابو حفص حداد نشاپوری و ابو العباس سیاری مروزی و ابو یزید بسطامی و ابو بکر شبلی و ابو الحسن حصری و جماعتی از کبار مشایخ قدس الله اسرارهم پیوسته مغلوب الحال بودندی تا وقت نماز آمدی آنگاه بحال خود باز آمدندی و چون نماز گذارده ندی باز مغلوب گشتندی و جمع تکسیر در اصطلاح ایشان آنست که بنده اندر حکم دله مغلوب شود و حکمش

چون مجانین بود پس یکے ازین دو معذور بود و یکے مشکور و آنکه مشکور بود روزگارش قوی ترازان بود که معذور باشد باید دانست جمع و تفرقه در جمیع مراتب سلوک صورت میگیرد اول درجه در جمع و تفرقه آنست که جمله حواس و اندامها در ولایت دین و خانہ مسلمانی و حجرہ تقوی مقیم و مستقر بود تا در وظایف و حقوق دین جمع باشد و اگر یکے ازین حواس برخلاف دین از بند و ساق امر و نہی و طاعت کتاب و سنت بیرون نشود در عالم دین تفرقه لازم او باشد درجه دویم در جمع و تفرقه آنست که این حواس و اعضا اگرچه از محرمات دور بوند و در اجتناب از محرمات در مقام جمع بود لیکن در شهوات حلالی در عین تفرقه بود زیرا که شهوت حلال چون بمقدار ضرورة و حاجت تن نبود نفس پرستی بود نفس پرستی مایۂ همه کدورتها و وحشتها و ظلمتهاء عالم دل بود و گرفتاری شهوات حلال و نهمات جایز شرع تفرقه عالم دل است چون دل یکے است و آن دل در وادیهائے شهوات متفرق شد در طاعت خدائے تعالی کجا جمع گردد و چون روے بجمعیت نهد بجدے رسد که خوردن و پوشیدن و انواع تمتعات محنت و مصیبت روزگارش شود و عبادت پروردگار جل عظمته قرة العین او گردد و گرفتار طاعت و خدمت شود درین وقت تفرقه گرفتاری شهوات حلالے ازو مے رود و در گرفتاری طاعت و خدمت حضرت حق جمع حاصل میگردد درجه سیوم در جمع و تفرقه آنست که چون طاعت حضرت حق تعالی مشرب و مذهب او گشت و همچنانکه در ابتداء دکان مکاسب پیوسته معمور داشتے بمعاملت تجارت اکنون دکان نیاز و سوز و عیب نهادن بر خویش بقدر وسع آباد دارد و درین معنے جمع باشد اما تفرقه وے درین درجه آن باشد که بتن خدمت میکند لیکن بدل غائب مے باشد بچشم مے گرید لیکن باندیشه هر جا مے رود بزبان عذر میخواهد و بطبع هر جامی آویزد و این عین تفرقه بود و درین درجه آنگاه ازین تفرقه بعالم جمع رسد که دل در ارادت حق سبحانه قرار گیرد و دوایم از جمله حواسها مبری بود چنانکه بتن استاده بود در قدم گاه طاعت معرض از همه شهوتها چون دل جمع گشت در یک ارادت آنگاه هر چند گرمتر و خسته تر و در مقام طلب تیزتر در گذاردن اجابت حریص تر و در خصومت اضداد راه تمام تر صفت جمعیت درست تر و از قید تفرقه آزادتر شود درجه چهارم در جمع و تفرقه آنست که دل اگرچه همه طاعت گردد و تن همه خدمت گردد چنانکه در خدمت و طاعت هیچ شرکتے از هوا و نفس نماند و این هر چند جمعیت طاعت است لیکن تفرقه ازانجا است که نظر صادقان و مخلصان بر طاعت نیست از بهرانکه ناظر طاعت بودن در حال طاعت و نگریستن بحال خدمت در حال خدمت متفرق شدن است از دید جمال توفیق طاعت و نگریستن بغیر است خدمت و طاعت اگرچه محمود است لیکن بآن مشغول شدن از دید توفیق حضرت حق تعالی نامبارک است درجه پنجم در جمع و تفرقه آنست که هر چند که بنده در نظاره توفیق جمع بود و لیکن چون در محل طمع عوض ثواب است در تفرقه بود و برین قیاس در جمیع مراتب جمع و تفرقه روی میدهد هر سالک راه طریقت را لازم که در هر منزلے که فرود آید خود را از تفرقه نگهدارد و درین گفتگوئے از مقصد دور ماندیم بر اصل سخن رویم و پرده از روے مقصد برداریم چون جمع و تفرقه دانسته شد باید دانست حمد در لغت بفتح اول و سکون دویم بمعنے ستودن و ستایش است و در عرف این طایفه علیه صوفیه قدس الله تعالی اسرارهم عبارت است از اظهار کمال محمود بصفات

جمال ولعوت جلال بر سبیل تعظیم واجلال وآن یا از مرتبه جمع است بر جمع چنانکه حضرت حق سبحانه وتعالی در مرتبه غیب ومعانی مثلاً اظهار کرد کمالات خود را بر خود بتعین وتجلی اول وثانی وما اشتمل علیه من الشیون والاعتبارات اولا والحقایق الالهیة والکونیة ثانیا ودرین مرتبه علیه خود شاهد است وخود مشهود کان الله ولم یکن معه شیئ وازاین جا حضرت سرور الاعظم صلی الله علیه وسلم گفته اند لا احصی ثناء علیک انت کما اثنیت علی نفسک **رباعی** دی عشق سخنهائے نهانی میگفت + اسرار جمال جاودانی میگفت + اوصاف کمال خویش در پرده غیب + با خود بزبان بے زبانی میگفت + ویا از مرتبه فرق است بر فرق چنانچه مظاهر خلقیه ومجالی گویند بالسنة اقوال وافعال واحوال اظهار کمال وجمال یکدیگر وثناء یکدیگر بمنصبه ظهور آرند وآن بحقیقت حمد حضرت حق تعالی است مر خودش را بواسطه ظهور بحضرات مراتب وجود وشهود چه هر که اظهار کمال دیگرے میکند آن اثر کمال حضرت حق است تعالی شانه که در مرایا ظهور نموده و پرتوی انداخته پس این حمد راجع بصاحب کمالے باشد نه بآئینه چه آئینه جز اراءت حظے ندارد **رباعی** هر صبح که مینوازند بلبلان بچمن + کلبانگ حال یاسمین وسرو سمن + باشد همه وصف شه خوبان جهان + کاید ز زبان شان بگوش ولمن + ویا از مرتبه جمع بر فرق چنانکه بافاضه نور وجود بر حقائق واعیان موجودات که بلسان اصطلاح ازان بفیض مقدس تعبیر میکنند اظهار میکند استعدادات وقابلیات ایشان مر وجود وکمالات تابعه ایراد این استعدادات وقابلیات از مقتضیات فیض اقدس است باوجود بسط بساط وجود بر ممکنات ووضع موائد کرم خود که نهایت ندارد وصف شان میکند وانک لعلی عظیم ونحو ذالک **رباعی** ذات او غنی است ز بوده نابوده + مادام مستغرق عز آسوده + عکس رخ خود ز مرایا بنموده + وآنچه بر کمال حسن شان بستوده + ویا از مرتبه فرق بر جمع است چنانکه بجمیع مراتب وجود روحا ومثالا وحسًا بجمیع السنه قولا وفعلا وحالا حمد حضرت ذوالجلال والاکرام میگویند واظهار کمال ذات وصفات وافعال حضرت او میگویند **رباعی** خوبان که عقل ربا وفریب جانند همه + در شیوه دلبری شهره جهانند همه + هر چند بشیوه حسن واستانند همه + از صفحه حسن خط جمال تو خوانند همه + ازاین جا دانسته باشی که این همه محبت ومیل جمیل حقیقی است عز شانه بجمال خودش جمعا وتفصیلا چه ان یا از مقام جمع است بجمع آن شهود جمال ذاتست در مرات ذات بے توسط کائنات باین مرتبه اشارت است آنچه در حدیث آمده است المؤمن مرات المؤمن ویا از جمع بتفصیل چنانکه آن ذات یگانه در مظاهر بے حد وکرانه مشاهده لمعات جمال خود میکند ومطالعه صفات کمال خود مے نماید ویا از تفصیل بتفصیل چنانکه اکثر افراد انسانی عکس جمال مطلق را در مرایاے تفاصیل آثارے مشاهده کنند وجمال مقید زایل را مقصود کلی دانند وبلذات وصال خورسند وبمحنت فراق دردمند گردند ویا از تفصیل بجمع چنانکه بعضے از خواص رخت فکرت از کارخانه افعال وآثار بیرون برده اند وخرق حجب واستار شیون وصفات که مبادی افعال وآثار اند کرده متعلق همم وقبله گاه توجهات ایشان جز ذات متعالے صفات رفیع الدرجات امرے دیگرے نیست فافهم وبر تو پوشیده نرود آنکه محامد اربعه ملاحظه نمودن باوجود برپا نمودن نماز ممکن است غیر محال چه سالک چون در مرتبه عدالت فرود آید ونزول نماید در حق او شانے مانع شان دیگر نیست حضرت حق تعالے میفرماید رجال لا تلهیهم تجارة ولا بیع عن ذکر الله فافهم ولا تکن من القاصرین ودرین محل سوال

وجواب است وتحریر آن وقت مساعدة نمود اگر ثانی الحال توفیق رفیق گشت بتحریر آن مبادرت کرده خواهد شد وبالله التوفیق لیکن معانی محامد اربعہ بتفصیل در حاشیہ فتوحات غیبیہ شرح عقاید صوفیہ بیان نموده شده آنجا رجوع نمایند والحمد لله رب العالمین اولاً وآخراً باطناً وظاهراً والصلوة والسلام علے رسولہ محمد وعلے آلہ واصحابہ اجمعین ❊

مکتوب پنجاه ویکم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت الیشان ما ایضاً باحقر خدمہ فقیر محمد فاضل در حقیقت شهود ومشاهده وزوال علم حصولی وحضوری وفنا وبقا وبیان مرتبہ قاب قوسین او ادنی ومعرفت کمالات ولایت کبری ووصول بوصل ربانی ورجوع بوجود موهوب حقانی وحصول ایمان بالغیب حقیقی واسلام تحقیقی بمرتبہ کمالات ظاهر النبوة وصحو بعد المحو ودریافت عین الیقین وحق الیقین مرتبہ اخص الخواص وبیان کیفیت ادراک مرکب بعد الادراک البسیط وغیر ذلک

بسم الله الرحمن الرحيم ما الحمد لله وحده والصلوة والسلام على من لا نبي بعده وعلى آله واصحابه ومن نحى نحوه اما بعد لا يخفى على المحب الصادق الفقيه الورع محمد الملقب بالفاضل ان الذكر اذا صار وصفا لازما للقلب كالسمع للسامعة والبصر للباصرة وانمحى عن صحيفة الباطن غير الله حتى لم يبق مقصد غيره وصار مراده ابتغاء مرضات الله واستوى لديه السراء والضراء سميت هذه الحالة بالفناء القلبي وتحصل له بعد اتمام السير الآفاقي والدخول في السير الانفسي وسماها بعض المشائخ بالمشاهدة وياد داشت والتجلي الذاتي ففي هذه الحالة يذهب تعلقه الحبي والعلمي عما سوى الله ولم يبق في سينه اصدره العلم الحصولي غير ان العلم الحضوري باق لبقاء النفس وبقاؤها يستلزم الانانية وهي تستدعي الدعاوي الباطلة وفناؤها بانتهاء السير الانفسي ودخولها في مراتب الاقربية ووصولها الى المطلوب الحقيقي وهو وراء الآفاق والانفس وحينئذ يزول العلم الحضوري بزوال النفس واعلم ان السالك المستعد اذا رأى بسابقة الازلية عدميته الذاتية وهي حقيقة النفس واصلها وذلك لان الاصل في الممكن العدم يعلم بالعلم اليقيني ان الوجود وتوابعه من الكمال والحسن والجمال مستفادة من الحق سبحانه مستعارة منه حينئذ قد يتكلم البعض بامثال كلمة همه اوست اے الكل هو الله وسبحاني ما اعظم شاني وليس في جبتي سوى الله وذلك لان التكلم بامثال هذه الكلمات يقتضي العلم والتميز فما يكون ذلك الا في دائرة علم اليقين والقول بها لا يقتضي الفناء قال قدوة ارباب التوحيد الوجودي الشيخ ابن العربي في كتاب الاحدية وكل العارفين اضافوا معرفة الله تعالى الى فناء الوجود وفناء الفناء وذلك غلط محض وسهو واضح فان معرفة الله تعالى لا تحتاج الى فناء الوجود ولا الى فناء فنائه انتهى فصاحب توحيد الوجود اذا ما خرج من هذه الدائرة وما تخلص عن شهود الكثرة وما تحقق بالفناء وعين اليقين وان تصور الكثرة بعنوان الحقانية وزعم انه رائے الوحدة في الكثرة لكن مشهوده الكثرة دون الوحدة لان في صورة الاتحاد كل شئ يدعو السالك اليه ويعرض عليه نفسه بصورة المحبوبية ولهذا لا يفرق بين النفيس والخسيس ويوالنس بالصديق والزنديق واذا انكشف عليه ان تخيلها نفسها كاملة بالكمال المستعار عن الغير كان تخيلا فاسدا ودعوى باطلا ولهذا التخيل

والدعاوی الباطلة والانانية كانت معادية لربها كما ورد عاد نفسك فانها انتصبت لمعاداتي فادى تلك الكمالات الى
صاحبها كما اشار اليه قول عزمن قائل ان الله يامركم ان تؤدوا الامانات الى اهلها ويرى نفسه خالية عنها حصل له الفناء فى
الصفات والموت قبل الموت ولا يجد لانانه موردا الا الاصل لانه خرج من البين وترك نفسه وهو العدم خالية ووصل الى
الاصل فيطلق انانه الذى كان يشير بها الى نفسه على الاصل ولما كان لهذا الاصل اصل ولاصل الاصل اصل فهكذا يكون الحال
هلم جرا الى ان يبلغ الكتاب اجله وهذه المرتبة يسمونها بمرتبة قاب قوسين المتعلقة بتجلى الصفات وهى القدم الاول فى
الولاية واذا لم يبق ما به امتياز العدم من الاعدام وانقطع منه العدم الذى كان مرآتا لتلك الكمالات وانكانت رؤية انعكاس
الكمالات واستعارتها باعتبار التوهم فقط لان فى الحقيقة ما انفك منه تعالى كمال وما انفرد عدم من العدم المطلق فى نفس الامر
انما هذا تبدل العلم فقط لان لهذا الكمال التوهمى كان يظنها كاملة ولما وقع نظره على اصله ورأى جميع الكمالات ثابتة له تعالى ظهر له
انه كان مرآتا لتلك الكمالات ليس عنده الا الارادة كالصورة المنعكسة المرئية فى المرآت والعدم على اصله التحقق بالعدم المطلق
ولم يبق منه العين والاثر ولا الاسم ولا الرسم بعين اليقين وزال عنه الشعور كما يشير اليه قول سيد السفراء عليه وعليهم افضل الصلوات
واكمل التحيات لى مع الله وقت لا يسعنى فيه ملك مقرب اے جبرئيل ولا نبى مرسل اے نفسه النفيس وتحقق بالفناء
الاتم ويسمونه فناء الفناء وهو الفناء فى الذات وهو مرتبة او ادنى المتعلقة بتجلى الذات وهى مرتبة ولاية النبوة انتهت هنا
دائرة ولاية الانبياء فيشرع فى كمالات النبوة بتوسط متبوعه صلى الله عليه وسلم ولا يلزم من رفع ما به الامتياز عدم انفكاك
الكماليين لان رؤية الكمالات ظلال اسماء الحق وصفاته سبحانه من اثر تجلى الصفات وكمال هذا التجلى ان يودى هذه
الكمالات الى اصولها ويرى نفسه خالية عن الكمالات لكن لما كان سيره فى دائرة الصفات يكون مانعا عن لحوق العدم
المقيد بالعدم المطلق وان وصل الظلال الى اصولها ورأى مرآة العدم خالية عنها واذا انتهى سيره الى آخر نقطة دائرة الصفات
يتجلى عليه الذات لان الوصول الى نهاية كل مقام ظهور مقام فوقه فحينئذ لم يبق العلاقة المانعة عن اللحوق فيلحق العدم المقيد
بالمطلق فيحصل له الفناء الاتم فلا يبقى اذا من نفسه بقية ما ولا يقال ان حقيقة الممكنات لما كانت اعداما امتازت بالاضافة
وصارت مرايا لاسماء الله وصفاته تعالت وتقدست فعلى تقدير حصول هذا الفناء لم يبق فى الممكن من العدم المقيد الذى هو
حقيقة اسم ورسم كما قلت انما يبقى فيه الوجود الصرف لزوال احد النقيضين وحصول الآخر والوجود عندهم عين الواجب او من
اخص صفاته وفيه لزوم قلب الحقائق لانا نقول ان الوجود الذى هو عين الواجب او من اخص صفاته ليس نقيض العدم
انما نقيض العدم ظل من ظلال الوجود وعكسه وهو الوجود العام بمعنى الكون والثبوت والتحقق والحصول من قبيل المعقولات
الثانوية ووجوده تعالى فوق هذا الوجود وقال الشيخ العارف بالله تعالى علاء الدولة رحمه الله تعالى فوق عالم الوجود عالم الملك
الودود وصاحب هذا الحال ليس له مجال التكلم بكلمة الكل هو ولا بكلمة الكل منه لان الكثرة قد ارتفعت بمشاهدة الوحدة الحقيقية
عن نظره راسا فلا مسوغ له ان يحكم بان هذه الافراد عين الحق سبحانه انما هذا مقام الجهل والحيرة الذى نشأ من التجلى الذاتى
وهو اصل الاخفى والتكلم بامثال هذه الكلمات يقتضى العلم والتميز وصاحب هذا الفناء ليس له شعور بفنائه بل ليس له ادراك
بمطلوبه فكيف يكون له شعور بما سواه والتوجه والادراك فى هذه المرتبة بسيط نعم الكل ليس بموجود انما الموجود الحق وانما كان قربا

من حاله لکن لیس له مجال التکلم بامثال هذه الکلمات لما مر وان تکلم کان نقصانا فی حاله واسراره وشرکا فی اطواره لکون هذا المقام مقام عین الیقین ونصیبه من الذات الواجبی وصفاته وافعاله لیس الا التحیر والالم والحرق لان ذاته تعالیٰ لیس بمدرک ولا محاط فکیف یمکن للممکن ان یدرک کنه الواجب ویحیطه فلاجرم تکون الحیرة دائمة وهذا الحال شرط للوصول الی المقصد الاقصی والدرجة القصوی وهو البقاء بالله وهو وراء ذلک فاذا اراد الله جل مجده ان یرقیه عن حال الفناء وعین الیقین ویحققه بالبقاء وحق الیقین ویرفعه من السکر وعدم الشعور الی الصحو والشعور ویحییه بعد الموت یمنحه الوجود وکمالاته من الحیوة والعلم والقدرة والارادة وغیر ذلک کما اشار الیه قوله سبحانه او من کان میتا فاحییناه وجعلنا له نورا الاٰیة فیصیر مولودا بالولادة الثانیة موجودا بعد العدم بالوجود الموهوب الحقانی حیا بحیوته عالما بعلمه قادرا بقدرته مریدا بارادته الی غیر ذلک من صفات الکمال ویشهد العالم متمیزا عن الحق جل مجده مصنوعا له مظهرا لکمالاته الصادرة منه ویعرف ان الرب رب سرمدا والعبد عبد دائما فیحصل له الایمان بالغیب ویتشرف بالاسلام الحقیقی وهذه مرتبة کمالات ظاهر النبوة فیحکم فیها بهمه ازوست اے الکل من الله کما قال عز من قائل قل کل من عند الله فمال لهؤلاء القوم لا یکادون یفقهون حدیثا ویکون فی هذا الحکم بریئا عن انواع الشرک لانه یتخلص بالفناء عن محبة ماسواه ویتحرر عن رقیة ماعداه ویخرج عن مکاید النفس الامارة وتصیر نفسه مطمئنة مقولا فیها یا ایتها النفس المطمئنة ارجعی الی ربک راضیة مرضیة فادخلی فی عبادی وادخلی جنتی ویرجع الی عالم الخلق لتکمیل الناقصین وارشاد الضالین البطالین وفی نسبة شهود الکل منه تعالیٰ اهل البدایة والنهایة سواء لان شهود العالم نصیبهما وهذا معنی قولهم النهایة هی الرجوع الی البدایة واما المتوسطون الذین هم فی سکر الحال یستنکفون عن شهود العالم باستغراقهم واضمحلالهم واستهلاکهم لیس لهم علم بما سواه ولا شعور بما عداه ولم یعلموا ان العالم معلوم للحق سبحانه مشهود له تعالیٰ فعلمه وشهوده من صفات الکمال نعم محبة العالم بالتعلق به نقص وشرک خفی بهذا ظهر الفرق بین شهود العوام وشهود اخص الخواص للعالم فشهود العوام وعلمهم مقترن بالتعلق به والحب فلاجرم صاروا محجوبین ومحرومین وشهود اخص الخواص عن هذا التعلق والمحبة بریء فهم نجوا عن مرض المحبة وتحققوا بالصفة الکمال الذی هو العلم والشعور واما الخواص فهم وان تخلصوا عن هذا المرض لکن خلوا عن صفة الکمال هذا فان قلت طالب الوصال انما هو قلب السالک فلما تحقق هو بالفناء الاتم ولم یبق له الشعور فای شیء وصل بالمطلوب ومن الذی هو صاحب الشعور فان قلنا انه یعطی للطالب قلب ومدرک وراء ذلک القلب والمدرک والشعور ویکون هذا القلب الاخیر واصلا واقفل فح لم یصل الطالب الی المطلوب قلنا الواصل هو القلب کان طالبا وحصل له الفناء وصاحب الشعور ایضا هو فعدم شعوره بالنسبة الی ماسوی المطلوب وشعوره بالمطلوب ای ادراک بسیط وهو العلم الذی بمعنی الانکشاف المحض من غیر احاطة وعلامة عدم الاحاطة ان یکون المدرک من غیر کیفیة وبعد البقاء حصل له ادراک مرکب وهذا الادراک البسیط والادراک المرکب وراء الادراک البسیط الذی هو عند المتکلمین فانهم قالوا الصورة العلمیة و هو الادراک البسیط علی صورة الاجمال والادراک المرکب هو الصورة العلمیة علی التفصیل احدهما مغایر للآخر الاولیٰ صورة واحدة مشخصة بتشخص واحد ذهنی والثانیة صورتان مشخصتان بتشخصین الا ان الاولیٰ قابلة للتحلیل الی الثانیة لکن فی الصورة

اے المعلوم واحد فی الصورتین انتہی قولہم وذلک لانہ لما لم یبق من السالک العین والاثر ولا الاسم ولا الرسم فمن این الصورۃ العلمیۃ
والذہن والمشخص لہا فی الذہن واذ حصل لہ البقاء فمن این یکون ذو الصورۃ اے المعلوم واحدا فی الصورتین فافہم فانہ مزلۃ
الاقدام ولا تزعم من لفظ الجہل والحیرۃ المذکورتین ان ارباب ہذہ النسبۃ العلیۃ لیس لہم علی نسبتہم علم کلا وحاشا منہ فان حقیقۃ
العلم والدرک فی ہذا الموطن ثابت لکن لما لم یتبادر الی الافہام بل تحقق عند العوام ان العلم والدرک بحصول صورۃ المعلوم فقط
والعلم الحضوری کانہ لیس بعلم عندہم فعبر عن ہذہ المعاملۃ بالجہل والحیرۃ فان درک ہذہ النسبۃ کما ہی من غیر العلم والمعرفۃ متعسر
والکانت حاصلۃ وطریق درکہا اما باعطاء اللہ تعالی لعارف حدۃ البصیرۃ فیعبر فہما من غیر حصول صورۃ واما برویۃ صورۃ مثالیۃ
مجہولۃ الکیفیۃ واما بالہام ربانی واما بعلم ولی من الاولیاء واما بالیقین الی غیر ذلک ویجوز ان تحصل لاحد ہذہ النسبۃ ولا تحصیل
لہ علم بذلک فانہ لا یکون لکل واحد علی تفصیل الاحوال والمقامات علم لکن الکل فی نفس الوصول مساو والفرق بالعلم وعدمہ
وہذا الفضل من قبیل فضل جزئی فان المطلوب حصول ہذہ النعمۃ العظمی والرتبۃ القصوی والعلم بہا من الفضائل فافہم و
باللہ التوفیق الحمد للہ اولاً وآخراً باطناً وظاہراً والصلوۃ والسلام علی رسولہ محمد وعلی آلہ کذلک ٭

مکتوب پنجاہ ودوم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان ما کہ بنام فضیلت پناہ میان تاج محمد خوشنویس تتوی صدور یافتہ در بیان لطایف ومحال انہا والوان انوار انہا ودر بیان درجات ولایۃ وسیر وسلوک و تلوین وتمکین وفنا وبقا وکمال وتکمیل ودر بیان تصرف وتوجہ وآداب ارادت وغیر ذلک من الفوائد الجلیلۃ ومایناسب ذلک

بسم اللہ الرحمن الرحیم الحمد للہ رب العالمین والصلوۃ والسلام الاتمان الاکملان علی رسولہ خاتم النبیین فی کل وقت وحین وعلی آلہ و
اصحابہ وعلینا معہم اجمعین بخدمت محب صادق المصدوق میان تاج محمد تتوی سلام سنت سید الانام علیہ صلوات اللہ
وسلامہ الی یوم القیام واصل شنو اصل باد بعد از ابراز دعوات مسرت آیات بہجت افرات مشہود انکہ نزد صوفیہ صافیہ انسان از دہ
اجزا یعنی از دہ لطائف بوجود آمدہ است پنج لطائف عالم امر اند قلب وروح وسر وخفی واخفی وپنج عالم خلقی عناصر اربعہ
ونفس نفس بزبان اہل تصوف عبارت از مبداء شہوات ولذات حسیہ است وگفتہ اند آن بخار لطیف است کہ از جوف
قلب بتصاعد حرارت غریزیہ متصاعد میگردد واز راہ مجاری عروق در ہمہ اعضا واجزاء بدن ساری میشود حس وحرکت بدن بدوست
وحرص وہوا وسیرے وگرسنگی وصفات ذمیمہ رذیلہ نفسانی بدو قائم گشتہ اند اعدی عدوک نفسک التی بین جنبیک کہ رسول
اکرم علیہ افضل الصلوات واکمل التحیات فرمودہ اند ہمین نفس است وروح حیوانی بزبان اطبا ہمین نفس است وواسطہ تعلق
وروح با بدن ہمین نفس است وبرزخ است میان روح وبدن جہۃ مناسبت او بہر دو جانب چنانکہ عالم مثال برزخ
ست میان عالم خلق وعالم امر از روے برزخیت از ہر دو جانب حظے دارد وچون تعلق روح بالنفس شد لطیفہ قلب
از روے ظاہر گشت قال صاحب العوارف ہذہ اللطیفۃ من عالم الامر وقد تکون القلب من الروح والنفس فی عالم الامر

کتکون الذریۃ من آدم وحواء فی عالم الخلق ولولا المساکنۃ بین الزوجین اللتین احدہما النفس والثانی الروح ماتکون القلب وایضا قال ان فی عالم الحکمۃ کونت حواء من آدم علیہ الصلوۃ السلام ففی عالم القدرۃ کونت النفس من الروح فہذا التالف من ہذا الاصل وذلک ان النفس روح حیوانی تجنس بالقرب من الروح الروحانی وتجنسہ بان امتاز من بین ارواح سائر الحیوانات بشرف القرب من الروح الروحانی فصار نفسا انتہی کلامہ ازین رو چون قلب از تعلق روح انسانی یا روح حیوانی بوجود آمدہ است حقیقۃ جامعہ است بین الحقائق الجسمانیۃ والقوی المزاجیۃ والحقایق الروحانیۃ والخصائص النفسانیۃ حقیقۃ جامعہ کہ او را در طرفۃ العین تا آسمان رفتن وتمام عالم سیر کردن میسر است ہمین قلب حقیقی است وقلب بزبان ارباب ولایۃ ہمین را نامند محل تعلق این لطیفہ مضغہ است یعنے پارہ لحم صنوبری الشکل کہ تحت پستان چپ واقع است این مضغہ عالم خلقی است مجاز ا جہۃ علاقۂ قلب حقیقی باو او را قلب میگویند قلب حقیقی عالم امرے است ازین بیان لائح میگردد چنانکہ نفس برزخ است میان روح وبدن قلب نیز برزخ است میان روح ونفس واز ہر دو جانب حظے وافر دارد وشیخ مقتدا را کہ برزخ میگویند ازین جہۃ است کہ او را در مقام قلب کہ برزخ است میان روح ونفس برائے تکمیل ناقصان فرود آوردہ اند از جانب روح استفادہ نمودہ در جہۃ نفس باو دون خود افادہ مینماید چہ او جامع است بین التوجہین بعد از عروج ونزول ہیچ یکے ازین دو جانب بر دیگرے غالب نمے آید غلبہ جانب اعلے از سکر است وغلبۂ جانب سفل از نقصان ودر مقام قلب چون فرود آمد صحو است سکر را دران مدخلے نیست چون منتہائے شیخی بر صحو است درین مقام او را فرود مے آرند وبعالم مناسبت پیدا کردہ مقتبس انوار ومظہر اسرار میگردانند وواسطہ حصول کمالات مستعدان میسازند ہر چند منتہی باشد غیر از فرود آوردن درین مقام چشم افادہ ازوے ممکن در نظر نمے آید واگر مجذوبے را کہ غیر منتہی باشد چون درین مقام تمکین دہند افادہ تواند نمود چہ انجذاب ومحبت اگرچہ قلبی باشد او را حاصل گشتہ است پس افادہ واستفادہ ازوے متر صد است اما بافادہ او کمالات ولایۃ مربوط نیستند بخلاف منتہی کہ او را باین مقام راجع ساختہ باشند وچون قلب حقیقۃ جامعہ است از جہت جامعیت گاہ بجانب اسفل میل میکند وگاہ بجانب اعلے بحسب غلبۂ یکے ازین دو جانب تابع آن میگردد چون جانب اسفل بحسب غلبہ جانب اعلاء اعلے ثم وثم ازیاد کشید وعلمش بر وجود خودش نماند از تقلب باز مے ماند بعضے مشایخ کرام صلوات اللہ وسلامہ علی نبینا وآلہ وعلینا معہم الی یوم القیام فرمودہ اند کہ تقلب وعدم ثبات در حق مضغہ است لان الحقیقۃ الجامعۃ لا تقلب لہا اصلا بل ہی مطمئنۃ راسخۃ علے الاطمینان وآنچہ سید البشر علیہ وآلہ الصلوات والتسلیمات انمہا واکملہا واعمہا وافضلہا الی یوم الحشر والنشر فرمودہ است کہ انہ لیغان علے قلبی وانی لاستغفر اللہ کل یوم سبعین مرۃ عروض غین وتیرگی وپردہ بر مضغہ است نہ بر حقیقۃ جامعہ چہ او بالکلیت از غین بر آمدہ است وقلب کہ در قول او صلے اللہ علیہ وسلم اللہم ثبت قلبی علے طاعتک آمدہ است مراد مضغہ است ودر حدیث من اخلص للہ اربعین صباحا ظہرت ینابیع الحکمۃ من قلبہ علے لسانہ کہ قلب مذکور است ہمین گوشت پارہ ہست وخلیل الرحمن علے نبینا وآلہ وعلیہ الصلوۃ والسلام الاتمان الاکملان کہ طلب اطمینان قلب نمودہ است ہمین مضغہ است چہ قلب حقیقی مطمئنہ بود اما آنچہ حضرت ذو الجلال والافضال بر خادم الفقرا ظاہر ساختہ است این است کہ بتوفیق اللہ تعالے وامی نماید ہر آنچہ رسول خدا علیہ افضل الصلوات واکمل التحیات

فرموده اند که انه لیغان علی قلبی مراد ازین غین و پرده شعور بر وجود غیر است که قلب حقیقی را بسبب اشتغال با مورات حاصل آمده بود آن را ذنب شمرده از برای آن استغفار کرده والا نه معلوم است که انبیا معصوم اند و او صلی الله علیه و آله وسلم سید البشر است درشان او است لیغفر لک الله ما تقدم من ذنبک و ما تاخر چون معصوم باشد ارتکاب معاصی از کجا و پرده از عصیان بر دل از کجا حقیقت احتجاب که انتقاش صور کونیه است حاجب قلب حقیقی است از توجه بمقصود ان لله سبعین الف حجاب من نور و ظلمة که حجب ظلمانی و نورانی که عبارت از حجب نفسانی و روحانی اند همه پرده ها بر روئے قلب حقیقی اند بحجب جامعیت او نه بروے گوشت پاره صنوبری الشکل بلے چون تعلق حقیقة جامعه باین قلب مجازیست بنابرین اگر صورت پرده و رَین بر پارۂ گوشت ظاهر گردد دور نیست چه از مصاحبت نیک و بد تاثیر تام است از اینجا است که چون حقیقة جامعه را بیاد حق مشغول گردانند و روے تاثیرے پیدا آید و توجه وے از دیگر جهات برود در قلب مجازی که محل تعلق قلب حقیقی است اثران ظاهر میگیرد و بعد از نسیان ماسوئے الله گنجایش ثبات و اطمینان است و قبل ازان نی کما لا یخفی علے المستبعین این حقیقة جامعه مدرک چیزے است که مرکب از محسوس و غیر محسوس باشد گاہے درک چیزے میکند و گاہے درک چیزے مراد از ثبت قلبی علے طاعتک طلب ثبوت همین قلب حقیقی است که چون حاصل گردد بجمعیت بحضور و شهود در طاعت کوشیده شود و مراد ازین حضور قلب که درین حدیث واقع است که لا صلوة الا بحضور القلب همین قلب حقیقی است و مراد از قلب که در حدیث من اخلص لله اربعین صباحا ظهرت ینابیع الحکمة من قلبه علے لسانه همین قلب حقیقی است ظاهر شدن ینابیع حکمة از ولیست اما چون علاقۂ او بقلب مجازیست از قلب مجازی بسبب علاقه ظاهر خواهد شد سرچشمه همان قلب حقیقی است که از وے فیض بدیگرے رسیده است و حضرت ابراهیم صلوات الله و سلامه علی نبینا و آله و علیه که طلب اطمینان قلب نموده بود اطمینان همین قلب حقیقی است قلب او صلوات الله و سلامه علی نبینا و آله و علیه در نفس احیا موقن و مطمئن بود اما در درک کیفیت احیا متردد بود چه علم بر کیفیت احیا خاصۂ حضرت اوست مگر یکے از بندگان خود را بر سر غیب مطلع سازد و صورتش را نیز ظاهر باو نماید تا صورت سر دیده ایقان تمام او را حاصل گردد و در حدیث قدسی که حضرت الله جل جلاله و عم نواله فرموده است لا یسعنی ارضی ولا سمائی ولکن یسعنی قلب عبدی المؤمن همین قلب حقیقی است قلب مجازی را این وسعت نیست همان قلب حقیقی است که تاج یسعنی قلب عبد المؤمن بر سر وے نهاده است بعد از تصفیه کامله آنچه در جمیع علوی و سفلی ظاهر میشود تنها در وے ظاهر میشود این قلب بزبان ولایت است و بزبان رسالت مضغه را قلب گویند و آنچه رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم فرموده اند ان فی جسد بنی آدم لمضغة اذا فسدت فسد الجسد کله الا وهی القلب قلب است که بزبان رسالت است صلاحیت و فساد بدن را که بصلاحیت و فساد این مضغه مربوط ساخته اند بر حسب ظاهر است ظاهر راه نبوت است و باطن راه ولایة آن ظاهر شرع و این باطن آن چون آن رسالت پناهی صلوات و سلامه علیه کما هی مبعوث بظاهر شرع است بیان حقیقت جامعه را بکافه انام نکرده است کلم صلی الله علیه وسلم الناس بقدر عقولهم بمبلغ عقل ایشان سخن گفته و بیان فرموده والا نه آنچه قلب را میرسد از قلب حقیقی بسبب علاقه او مے رسد

www.maktabah.org

تا حدیکہ امارہ مطمئنہ نگشتہ است قلب را از جہۃ نفس حظے بحسب جامعیۃ حاصل است واز وے بنا بر علاقۂ مضغہ راہ چون از امارگی ورایستاد ومطمئنہ گشت گنجایش سرکشے ندارد پس بآن قلب حقیقی صلاح از اعلے میرسد واز وے بمضغہ شرارت وفساد از جانب اسفل اورا حاصل است وصلاح از جانب اعلے واز وے بحسب علاقہ بمضغہ مے رسد قبل از مرتبہ کمال اطمینان کجا است وکرا است پس قبل ازان صلاح وفساد بدن بصلاح وفساد مضغہ مربوط گشتہ وبعد ازان صلاح بدن بصلاح مضغہ واگر بعد از اطمینان قلب ونفس تجبر ونخوت وشہوۃ راندن وبحرص وہوا وبخل وامساک بدن فاسد گردد این فساد از قلب صنوبری الشکل ببدن نرسیدہ است چہ این از مقتضیات طبائع است صولۃ کبیر نتیجہ نار است وداعیہ شہوۃ ثمرہ ہوا است حرص وہوا عادت آب است امساک صفت خاک است طبائع اربعہ بتمامہ بدن تعلق دارند وہر چند بمرتبہ کمال رسیدہ شود طبائع از اقتضاء خود باز نمے ایستند اتاثر اللہ تعالیٰ ہذا العبد بہذہ المعرفۃ ہذا الانہا انفع جدا مرتبہ روح نزد بعضے بعد از قلب است ونزد بعضے سر بعد از قلب است ومرتبہ روح بعد از و وگفتہ اند مدرک محسوسات نفس است ومدرک معقولات نفس ناطقہ ولطیفہ جامعہ مدرک اشیا است کہ از معقول ومحسوس مرکب باشند واین از جہۃ جامعیت او است پس چیزے کہ غیر محسوس ومعقول باشد کہ ذات وصفات اللہ است تعالیٰ شانہ مدرک آن نیز باید تا بواسطہ آن راہ یابند وبعالم صفات الوہیت توقف کردند مصراع ع رستمے را رخش رستم میکشد ٭ لاتحمل عطایا الملک الامطایاہ لطیفہ صاف فرستاد کہ تعلق باین حقیقۃ جامعہ داشت انرا سر گویند پس لطیفہ صاف فرستاد کہ بسر تعلق دارد آن را خفی گویند بعد ازان لطیفہ صاف تر فرستاد کہ بخفی تعلق دارد آن را اخفی نامند سر وخفی واخفی ہر سہ اتصال باذات دارند اتصال سر وخفی باذات از روئے تلبس صفات وتجرد ازان است اتصال سر باذات از جہۃ تلبس باسما وصفات است واتصال خفی من حیث التجرد والتنزہ است وحدیث فی الاخفی انا موید این معنے است واتصال اخفی باذات بآن حیثیت است کہ از قید تجرد وتنزہ نیز منزہ ومعرا باشد گفتہ اند این لطایف در ہر فرد از افراد انسانی ہمراہ روح علوی دولیعۃ گذاشتہ اند وبحجب ظلمانی مستور اند بعد از تزکیہ نفس وتصفیہ قلب وتجلیہ روح بظہور مے آیند وبعضے گفتہ اند کہ بعد از تجلیہ روح مجددا فایض میشوند ظاہر نزد فقیر قول اول است باید دانست روح را قبل از تعلق با بدن توجہ بطرف مقصود حاصل بود با بدون نسیان وجود خودش وچون تعلق او ببدن آمد آن توجہی کہ داشت زایل گشت آن توجہ سابقہ چون بمع شعور بر وجود خودش بود توجہ اتم نیست چہ توجہ اتم فناء اتم مے طلبد لاجرم فقدان شعور نیز باید پس بعد از علائق اگر سالکے راہ طریقت را در صحبت کسے یا از تلقین او توجہی حاصل گشت وہمہ چیز در بصر بصیرت او فنا نمود وبر فناء این چیزہا اورا شعور باقی است این توجہ ہمان توجہی است اما الحال اورا در صحبت آن بزرگوار یاد آمدہ است فنا از تصرح وجود ظلمانی حاصل گشتہ است اما وجود نورانی باقی است فناء وجود نورانی وقتے حاصل خواہد گشت کہ شعور بفنا نیز برود چہ شعور از جملہ صفات روحانی است ولازم او صفت وموصوف ہر دو از قبیل ہا سوی اند وچون شعور بر فنا نیز نماند فناء وجود روحانی متحقق گشت این توجہ ثانی بفناء فنا مربوط است ودر اول فنا حاصل مے شود ودر ثانی فناء فنا مشائخ کرام صلوات اللہ وسلامہ علی نبینا و

علیہم الصلوٰۃ والسلام طریقے جہۃ حاصل شدن توجہ ثانی وضع نمودہ اند توجہ اول درضمن توجہ ثانی حاصل مے گردد
ازاینجا است کہ ابتداء از عالم امر میکنند بخلاف توجہ اول بتوجہ ثانی قدم در ولایت نہادہ مے شوند بتوجہ اول چہ
توجہ ثانی بانتہاء سیر الی اللہ صورت میگیرد و انتہاء این سیر بسیر انفسی است و توجہ اول بسیر آفاقی مربوط است سیر
آفاقی وسیر انفسی ہردو داخل سیر الی اللہ اند توجہ ثانی مر روح را چنانکہ اصالۃ حاصل مے گردد در ضمن توجہ قلبے نیز حاصل
میگردد و این بحسب جامعیت اواست اما این معاملہ وقتے روے میدہد کہ در توجہ قلبی ہم شعورے بر وجود غیر در
فنا نماند و اگر شعور باقی باشد ہمان توجہ اولی روح را در ضمن توجہ قلب حاصل خواہد شد ازین بیان لائح گشت
کہ مشایخ طرق دیگر کہ در ضمن توجہ قلب جمیع توجہات را حاصل میکنند نظر بر جامعیت حقیقت جامعہ است آنچہ دیگر
لطائف را حاصل است این لطیفہ را بحسب جامعیت تنہا حاصل است پس کسے کہ خواہش و آرزوے این نعمت
عظمی و انعمے داشتہ باشد صاحب آن طریق را کہ مرجوع الیہ باشد طلب نمودہ استفادہ نماید تا بمین ہمت او دائرہ
امکان باشد یا بماید وحجب ظلمانی و نورانی خرق نمودہ بر روئے مقصود ناظر آید بلیت رہبرے جوکہ درین بادیہ ہر سو
راہیست ٭ مرد سرگشتہ چہ داند کہ کجا باید رفت ٭ غرض از متوجہ ساختن لطائف دوام عبودیت است کہ بدوام حضور
مع الحق بلا مزاحمت شعور بالغیب بوجود آید اما این سعادت عظمے و نعمت انمی غیر از تصرف جذبہ الیہ حاصل نمیگردد
و سبب حصول جذبہ شیخ است کہ سلوک او بطریق جذبہ باشد چہ مجذوب سالک مرجوع کامل مکمل است بعد ازان
سالک مجذوب و ماسوے این ہردو بزرگواران ہرگز کامل مکمل نیست مجذوب سالک را جذبہ مقدم بر سلوک است
بجذبہ عنایت او را کشیدہ بر بساط وصل مے رسانند تعب و مشقت راہ مزاحم او نمے شود و بریاضت و خلوت حاجتے
ندارد و سالک مجذوب را بعد از مجاہدات و ریاضات شاقہ و حصول انقطاع از ماسوئے اللہ بنظر رحمت در افت
بمقام وصل میکشند مجذوب سالک از محبوبان است و سالک مجذوب از محبان فرق در محب و محبوب بسیار است
مجذوب سالک محمدی المشرب است رزقنا اللہ سبحانہ درحق این فقیر شیوہ محبوبان در کار داشتہ اند الحمد للہ والمنۃ
چون اینچنین صاحب جذبہ بدست آید خود را باو سپارد تا آنچہ مناسب حال او داند فرماید طریق وصول در طریقہ
علیہ نقشبندیہ یا بحض صحبت است یا بذکر یا مراقبہ ذکر و مراقبہ آنچہ بفقیر رسیدہ است بمع بعضے معارف کہ باین فقیر
ظاہر ساختہ اند و رقم زدہ کلک بیان مے آید چون طالب صادق بمرشد کامل مکمل کہ طبیب حاذق است برسد
باید کہ شیخ او را اول استخارہ فرماید تا ہفت استخارہ تکرار نماید ابن سنی روایت کردہ است کہ رسول خدا صلے اللہ
علیہ وسلم فرمود مر انس را رضی اللہ عنہ کہ اے انس چون قصد کارے کنی پس ہفت بار استخارہ کن بعد ازان ہرچہ
در دل تو قرار گیرد خیر تو دران است و در صحیح مستدرک وسنن ترمذی روایت است از ابن ابی وقاص رضی اللہ عنہ
کہ رسول خدا صلے اللہ علیہ وسلم فرمود از نیک بختے و سعادت فرزند آدم است طلب خیر کردن از خدائے تعالےٰ و
از بدبختی او است ترک کردن طلب خیر از خدائے تعالیٰ و در صحیح بخاری وسنن ترمذی ونسائی و ابن ماجہ روایت
است از جابر رضی اللہ عنہ کہ بود رسول خدا صلے اللہ علیہ وسلم کہ در ہمہ امور ما را استخارہ مے آموخت چنانچہ سورۂ قرآن

مے آموخت چون یکے از شمان قصد کارے کند مثل سفر و نکاح و بیع و شرا و غیر آنہا پس گو کہ بگذارد دو رکعت نماز غیر از نماز فریضہ بعد ازان این دعا بگوید اللہم انی استخیرک بعلمک و استقدرک بقدرتک و اسالک من فضلک العظیم فانک تقدر ولا اقدر و تعلم ولا اعلم و انت علام الغیوب اللہم ان کنت تعلم ان ہذا الامر خیر لی فی دینی و معاشی و عاقبۃ امری فاقدرہ لی و یسرہ لی ثم بارک لی فیہ و ان کنت تعلم ان ہذا الامر شر لی فی دینی و معاشی و عاقبۃ امری فاصرفہ عنی و اصرفنی عنہ فاقدر لی الخیر حیث کان ثم ارضنی بہ چون بان ہذا الامر برسد مقصود خود را یاد کند چون بدین طریق ہفت استخارہ تمام کند اگر در طلب او تردد ے واقعہ نشد شروع در کار نماید اول او را تعلیم توبہ نماید و دو رکعت نماز توبہ گذاردن فرماید چہ بحصول توبہ در راہ کہ موصل بمسند وحدت است سودمند نیست تا از غیر رجوع نفرماید در باب وحدت در نیاید و در توبہ تفصیل نکند باجمال اکتفا نمودہ تفصیل را بمضی ایام حوالہ نماید چہ این او آن و زمان ہم قاصرہ است اگر تکلیف و تفصیل توبہ کردہ آید مدتے خواہد برآمد مبادا در طلب شان فتورے راہ یابد و از مطلب و مقصد باز مانند بعد ازان طریق کہ ایق استعداد طالب است تعلیم نماید و ذکرے کہ مناسب قابلیت او است تلقین فرماید و توجہ در حق او در کار دارد و شرائط طریق بر او بیان سازد و بر وجود آوردن آثار سلف صالحین صلوات اللہ و سلامہ علی نبینا و علیہم اجمعین راغب سازد و از عمل بر کشوف و وقائع باز گرداند مگر بوفق کتاب و سنت درست آیند و بر استقامت بر قدم فرقۂ ناجیہ و عمل بر وفق مذہب خود دلالت فرماید و مہما امکن بر عزیمت عامل سازد و مضایقہ بسیار نماید مگر عند الضرورۃ برخصت عمل نماید باید دانست ابتداء معاملہ این طریقۂ علیہ از ذکر قلب است و این از ین جہۃ است کہ وصول بمقامات و نیل درجات حاصل نمے شود مگر بتزکیہ نفس و تصفیہ قلب و تجلیہ روح و چون در تزکیہ نفس کوشیدہ شود مدتے باید کہ حاصل آید و از ان ترقی نمودہ شود و چون قلب حقیقی حقیقۃ جامعہ است ابتداء معاملہ ازان نمودند تا در ضمن تصفیہ قلب تزکیہ نفس حاصل گردد چہ تصفیہ قلب از تزکیہ نفس زود و در مدت قلیل حاصل مے گردد و طریق ذکر قلب این است چون شیخ تلقین کند مرید دل خود حاضر کند و در مقابلہ دل شیخ دارد و چشم فراز کند و لب بر لب نہد و زبان را بکام چسپاند و دندان بر ہم نہد و حقیقت جامعہ را از ہمہ اندیشہا خالی سازد و بدل مجازی کہ گوشت پارہ ایست صنوبری الشکل عالم خلقے کہ در جانب چپ واقع است متوجہ گرداند تا درک چیزے نکند و باسم ذات بتعظیم تمام مشغول گرداند و مراد از مشغول گردانیدن این حقیقۃ جامعہ اطمینان او است بذکر ذات او تعالے الا بذکر اللہ تطمئن القلوب و نفس را بند نکند و از لفظ مبارک اللہ کہ اسم ذات است ذات بیچون خواہد چہ مقصود مسمی است نہ اسم اسم جہۃ تمیز مسمی است و مسمی ذات است کہ مقصود است و ہیچ صفت بآن ملاحظہ نکند تا از فرودۂ ذات بحضیض صفات فرود نیاید ہر چند اسم اللہ مستجمع جمیع صفات است چہ اسم اللہ بر مرتبہ ذات بحت کہ مرتبہ اطلاق است و معرا از نعوت و صفات است نیز اطلاق مے کنند آن حقیقۃ جامعہ را طرف متعلقش متوجہ ساختہ چندان بذکر مشغول گرداند کہ صفت لازمہ او گردد چنانکہ بصر صفت باصرہ و سمع صفت سامعہ و در جمیع اوقات در حالہ قیام و قعود و خوردن و آشامیدن حقیقۃ جامعہ را مستغرق ذکر الہی گرداند تا ذکر استیلا یابد و نسیان ما سوائے اللہ حاصل گردد

بعد یکہ اگر بتکلیف ذکر حضور از و دور گرداند و دور نشود و بیادش نیاید و حرکت مضغہ ضروری نیست ہذا این لطیفہ زیر قدم حضرت آدم است صلوات اللہ وسلامہ علی نبینا وآلہ وعلیہ و لون او سرخ است این علامت صفائی قلب سالک است یعنے علامت صفائی قلب سالک را ظہور نور آن قلب داشتہ اند در عالم مثال بنور سرخ باید دانست چون حقیقۃ محمدی صلوات اللہ وسلامہ علیہ وآلہ حقیقۃ جامعہ است پس او صلے اللہ علیہ وسلم بحسب جامعیۃ جامع شرفہا است لہذا فرمودہ است عُلِّمْتُ علم الاولین والآخرین خصوصیتے کہ در رسالت و نبوت و ولایۃ او را صلے اللہ علیہ وسلم حاصل است دیگرے را ہرگز حاصل نیست بعضے رسل و انبیا بچیزے مخصوص اند و بعضے بچیزے دیگر مگر وے صلے اللہ علیہ وسلم نسخہ جامع است مصراع ع آنچہ خوبان ہمہ دارند تو تنہا داری + اولیاء این امت وارث اویند ہر کسے کہ وارث آن خصوصیت است او را محمدی گویند ہر کہ وارث باشد از محمدی و خاصہ موسے علی نبینا و علیہ افضل الصلوات واکمل التحیات وارد موسوی نامند این است معنے آنچہ در اصطلاح قوم واقع است کہ فلان بر قدم فلان پیغمبر است و فلان بر قدم فلان پیغمبر است یعنے علومی و معارفی و واردات و تجلیات و حالات کہ خاصہ آن پیغمبر بودند بواسطہ مدد و معاونت او مر آن ولی را حاصل میشوند اما از مشکوۃ نبوت و رسالت حضرت سیدنا است علیہ افضل الصلوات واکمل التحیات پس چون لطیفہ قلب در زیر قدم حضرت آدم باشد علی نبینا و علیہ الصلوۃ والسلام ہر ولی را کہ این قدم باشد او محمدی آدمی است و ہر کہ در زیر قدم حضرت ابراہیم باشد صلوات اللہ وسلامہ علی نبینا وعلیہ او محمدی ابراہیمی است علی ہذا القیاس محمدی موسوی و محمدی عیسوی چون فنا و بقا بترتیب در جمیع لطائف حاصل کند محمدی المشرب است او را محمدی توانند گفت چون فنا و بقا در لطیفہ قلب حاصل شد بعد ازین بعضے بلطیفہ روحی و بعضے بلطیفہ سرے بناء علی الاختلاف مشغول میشوند و بعد از لطائف عالم امرے در لطیفہ نفسے مشغول مے شوند و جائے نفس مدد ماغ معین نمودہ اند و نفی و اثبات بعد از انتہاء لطائف عالم امرے و عالم خلقے مشغول میکردند و آنچہ خلفاء حضرت شیخ المشائخ والمسلمین حضرت جیو شیخ آدم بنوری قدس اللہ سرہ اند بعضے بعد از لطیفہ قلبی بنفی و اثبات مشغول میسازند و بعد از ان بلطیفہ نفسی بعد از ان بروحی الی آخر اللطایف و بعضے بعد از لطیفہ سرے بلطیفہ نفسی مشغول مے سازند آنچہ بفقیر از ممکن النورین مجمع البحرین الغوث الاکمل محمد سعود السعید اللاہوری رسیدہ است وایشان را از حضرت سعد الملۃ والحق والدین حضرت سعد اللہ جیو وایشان را از جناب سیادت مآب قائد الانام الی اللہ الملک العلام حضرت جیو شیخ آدم بنوری رحمہ اللہ تعالیٰ طریقے است کہ بعد از لطیفہ قلبی نفی و اثبات گفتہ بلطیفہ نفسی مشغول شوند طریق نفی و اثبات این است زبان را بکام چسپاند و نفس را زیر ناف حبس کند و حقیقۃ جامعہ را از جمیع شواغل و اندیشہا خالی سازد و طرف متعلقش متوجہ گردانیدہ بنفی و اثبات مشغول گرداند برین منہج کہ کلمہ لا از ناف کشیدہ و بعضے از جانب راست متصل ناف میکشند بفرق سر رسانند و الہ را از سر بکتف راست رسانند و الا اللہ را بر قلب صنوبری الشکل کہ در جانب پہلوئے چپ است بیارد این کلمات مذکورہ را جائے بجائے برود و اعضا را حرکت ندہد و بعضے کلمہ الا اللہ را سخت بر مضغہ زنند شاید کہ مطلوب شان از سخت زدن کلمہ الا اللہ بر مضغہ جمعیت حقیقۃ جامع است کہ بہ دیگر جہۃ متوجہ نگردد واللہ اعلم بالصواب

در طرف نفی وجود جمیع محدثات را بنظر فنا مطالعه کند باین معنے کہ این وجود ظل آن وجود است کہ در مرآت عدم کہ مقابل او است منعکس گشتہ است وعلم ممکن پرتویست از او علم واجب وظل است ازان کہ در مقابل خود کہ جہل است منعکس گشتہ است وقدرت ممکن نیز ظلے است در عجز کہ مقابل او است منعکس گشتہ است ہمچنین سمع وبصر وکلام ودیگر صفات حقیقت ممکن عدم است کہ مرآت اسماء وصفات ووجود گشتہ است عدم دائم عدمیست وبر عدم خود باقی است وآنچہ درین آئینہ در نظر مے آید ہمہ ظل اسما وصفات وحضرت وجود است ہر بار کہ کلمہ لا الہ الا اللہ بزبان بگوید ودر برابر آن بخیال واندیشہ معنے لا موجود تصور نمودہ جمیع اشیا را درین اندیشہ محو گردانیدہ ودر طرف اثبات وجود واجب الوجود را بنظر بقا ملاحظہ کند کہ قائم بذاتہ ومقوم ہر متوہم است این کلمہ قدسیہ را دو فقرہ است فقرہ اول در سیر الی اللہ است وفقرہ ثانی در سیر فی اللہ در فقرہ اول جمیع دائرہ امکان محو ومضمحل میگردد وحقیقت احتجاب کہ انتقاش صور گونیہ است در دل چون داخل دائرہ امکان است از جملہ آن نابود میگردد سیر الی اللہ کہ بقطع دائرہ امکان منوط است حاصل مے آید بلیت چون کند لا انبساط کثرت طے ٭ دہد الا از جام وحدت می بحقیقت این کلمۂ قدسیہ این مسافت بیک کام قطع نمودہ مے شود واسم ولایت پر پیمایندہ وادی تفرقہ بعد از پیمودن صادق میگردد ومتصل منتہائے این وادی در اول قدم ولایت شروع نمودہ می آید انتہاء سیر الی اللہ ابتداء سیر فی اللہ است بعضے بزرگان فرمودہ اند مصرع یک قدم بر فرق خود نہ وآن دگر در کوئے دوست ٭ از قول ایشان معلوم مے شود این مسافت بدو کام قطع مے شود ودر راہ جز یک قدم نیست یک قدم چون بر فرق خود نہاد وشورش بر فناء خود نماند سیر الی اللہ بانجامید ونسیان ماسوئے اللہ حاصل شد ہفتاد ہزار حجب کہ بعض ظلمانی وبعض نورانی اند مضمحل گشتند چہ وے از عالم خلق وامر مرکب است ما وراء افاق وانفس حجب نیستند کہ بگام دیگر اضمحلال آنہا کردہ شود سیر الی اللہ یک گام است در فقرۂ اول قطع آن کردہ شد بعد از سیر الی اللہ متصل آن ابتداء سیر فی اللہ است کہ بفقرہ ثانی حاصل مے شود برداشتن قدم ثانی متصور نیست اگر بہ حسب عقل صفات زاید بر ذات اند وحجب مے نمایند چون عقل را وراء دائرہ امکان مجالے نیست کما قال حافظ اداب المعرفۃ مصرع کہ چون صفات الہی وراء ادراک ٭ پس اعتبارات عقلی داخل دائرہ امکان باشند لہذا بسیر الی اللہ قطع باید نمود وہذا بلی اگر ہر دو قدم مراد از سیر افاقی وانفسے کردہ آید قدم اول بر فرق آفاق نہد وآن در ضمن نہادن قدم بر فرق خود حاصل مے آید قدم ثانی بر فرق انفس نہد درست می آید ومی تواند بود کہ مراد از ہر دو قدم سیر الی اللہ وسیر فی اللہ باشد واللہ تعالے اعلم بحقیقۃ الحال قبل ازین گذشت کہ نفس را حبس کند حضرت خواجہ قدس سرہ فرمودہ اند کہ در ذکر باز داشتن نفس لازم نیست ہمچنین رعایت عدد بلے ہر چہ گوید از سر حضور گوید تا فائدہ بر آن مرتب گردد ومشائخ دیگر برانند کہ باز داشتن نفس در وقت ذکر سبب ظہور آثار لطف است ومفید شرح صدر واطمینان دل ویارے دہندہ در نفی خواطر وعادت کردن باز داشتن نفس سبب وجدان حلاوۃ عظیمہ است ذکر وواسطہ بسیاری از فواید دیگر وچون نفس حبس کند اگر رعایت عدد کند در ہر نفس کہ حبس کند عدد طاق گوید چنانچہ سہ وپنج وہفت ونہ ویازدہ وسیزدہ آنچہ تواند بگوید وچون نفس تنگ شود بگذارد وباز حبس کند واز سیر گیرد ہکذا ثم وثم تا عدد

به بیست یک رسد و در حبس نفس صبر کرده باشد تا اثر حلاوة ذکر بدل رسد اما آنچه بفقیر زبدهٔ را نموده اند بحبس نفس هر چه گوید بحضور
دل گوید گفته اند چون عدد از بیست و یک بگذرد و اثر ذکر ظاهر نگردد دلیل است بر عدم قبول ذکر باید که از سر گیرد و اثر ذکر این
است در زمان نفی وجود بشری از تو نفی شود و در ضمن اثبات اثرے از آثار تصرفات جذبات الهیه در تو ظاهر گردد
ظهور آثار بحسب استعدادات است بعضے را از ماسوے الله غیبت حاصل مے آید و بعضے را سکر و غیبت حاصل میشود
بعد از ان وجود عدم مراو را متحقق مے شود بعده بفناء مشرف میشود و اعلے و اتم این فنا است که سالک را خبر ماسوئے
الله نماند بلکه بر فناء خود شعور نماند چون در نفی و اثبات فناء و بقا حاصل گشت در لطیفهٔ که عالم خلقے است شروع نماید
بعضے مشائخ محل این لطیفه دماغ مقرر نموده اند و حضرت جیو قدس الله سره طرف پایان از ناف گفته اند بفقیر طریق ثانی
رسیده است باید که دران جا اسم مبارک الله را تصور نماید علامت صفائی نفس از کدورات ظهور نفسے است در عالم مثال
بصورت نور کبود بعد از ان در لطیفه روحی شروع کند و آن در جانب راست واقع است بالاء سینه راست دران
نیز تصور اسم مبارک الله کرده باشد این لطیفه زیر قدم حضرت ابراهیم است صلوات الله و سلامه علی نبینا و آله و
علیه نور این لطیفه زرد است چون ملکه شد بعد از ان در لطیفه سرے شروع نماید و ان درمیان دو سینه واقع است
و علامت صفائی او ظهور نور سفید است و این لطیفه زیر قدم حضرت کلیم الله است علی نبینا و علیه الصلوٰة و السلام چون
بفضل الله و عنایته درین لطیفه ملکه شد بعد از ان در لطیفه خفی شروع نماید و آن در دماغ متصل فوق جبهة واقع است
نور او سیاه است و در زیر قدم حضرت عیسی روح الله است علے نبینا و علیه افضل الصلوات و اکمل التحیات واقع
است بعد از ان در لطیفه اخفی شروع نماید و آن در فرق سر واقع است و نور او سبز است در زیر قدم حضرت خاتم
الرسالة علیه و آله افضل الصلوات و اکمل التحیات اتمها و اعمها واقع است حضرت جیو شیخ آدم بنوری قدس الله
سره نور لطیفه روحی سفید فرموده اند و نور لطیفه سرے سبز و نور لطیفه نفسے زرد و نور لطیفه خفی سیاه و نور لطیفه اخفی سیاه
تر باید دانست چون قلب لطیفه جامعه است بحسب جامعیت همه انوار از وے سر میزنند اگرچه سرخ را با قلب خاص
کرده اند و دیگر انوار بدیگرا اما چون وے جامع بین عالم علوی و سفلی است در ضمن توجه او توجه دیگران همه حاصل مے شود
و نور آنها از وے نیز سر میزنند فعلی هذا درین موطن در بعضے اوقات انوار با یک دیگر مختلط یافته خواهند شد هذا ما علمنی
ربی حضرت جیو شیخ المشائخ المسلمین شیخ آدم بنوری رحمه الله تعالےٰ فرموده اند در احوالی تلوینی و تجلے که در ابتداء سکر
و شوق و وله و در انتهاء مراقبه و کشوف زیاده باشد تعلق او بیشتر بقلب باشد و در احوالے که صحو و آرام بصحو بیشتر بود
تعلق او بروح بسیار بود و نفس بکمال هر دو شریک است در حین مغلوبیت خود و آن هر دو لطیفه در کمال نفس شریک
اند در حین غالبیت بعد از جمیع لطائف در لطیفه قالبے شروع نماید این لطیفه مرکب از چهار لطائف است که عناصر
اربعه اند چشم پوشیده از فرق سر تا قدم در هر ذرهٔ بدن تصور لفظ مبارک الله کند و از لفظ مبارک الله ذات بیچون
مراد کند نه اسم بجائے مشغول شود تا تمام بدن را ذکر فراگیرد و صفت لازمه تمام بدن شود این را سلطان ذکر خوانند فنا
فی الشیخ که تخلق با خلاق آن بزرگوار است و فنا جسدے در اینجا متحقق میگردد مخفی نماند سلوک در لطائف پنجگانه عالم

امرے از قلب تا اخفی نصیب محمدی المشرب است سیر در عالم امر بترتیب مذکور حاصل نموده در اصول آنها شروع مے نماید بعد ازان در اصول اصول و دیگر انرا بقدر استعداد از درجات حاصل مے کردند بعضے را یک درجه از درجات ولایة که قلب است حاصل میگردد و بعضے را دو درجه که تا روح است و بعضے را سه درجه که تا سر است ترقی حاصل مے آید و بعضے را نهایت کمال تا درجه چهارم باشد که مقام خفی است و بعضے را تا اخفی که درجه خامسه است مگر محمدی المشرب که استعداد تام دارد جمیع مراتب عالم را چه عالم صغیر و عالم کبیر طے نموده و از حصول آنها که ظلال اسماء واجب اند در گذشته باصول آنها که اسماء و صفات واجب اند مے رسد و اگر ظاهر با خفی برسد و بنقطه آخر او نرسد تام الاستعداد نیست بهذا الحال فی جمیع اللطائف اگر بلطیفه از لطایف رسید و در اول این لطیفه یا در وسط آن بماند و در نهایت آن نرسید علامت نقصے است که در استعداد واقع است ازینجا ظاهر گشت که تفاصیل یک بر دیگر بحسب قرب و رسیدن باصل است نه بحسب قدم است هر چند صاحب قدم خفی و اخفی باشد چون قرب حاصل او نگشت از وے صاحب قدم قلبی و روحی و سری که قرب حاصل نموده و باصل اصل رسیده است فاضلتر است و خیلے مزیتے دارد مصراع هر گدائے مرد میدان کے بود + اگر صاحب خفی و اخفی وغیره را کمال حاصل شد و بنقطه آخر پیوست و بنهایت اصول رسید او را بر صاحب قلب فضلے و شرفے است و این ولی را هر چند بر دیگران بحسب کمال فضلے و شرفے ظاهر و باهر است اما بر نبی که در درجه سفل واقع است مزیتے نیست و نه ولایت او از ولایة انبیا افضل است چه ولایة او تابع ولایت صاحب نبوت است علی الدوام سر او از قدم او نخواهد گذشت بلی انبیاء را بر یک دیگر بحسب علو و سفل فضلے ثابت است و لطائف پنجگانه عالم امرے که بیان افتادند هر یکے را فنا و بقا است لطیفه اول را که قلبی است مناسبت بتجلے صفات افعال است فنا او بتجلی افعال است و این تجلے را محاضره نیز خوانند و ثانیه را دلیل فنا ظهور صفات ثبوتیه ذاتیه است تجلے صفاتی را مکاشفه خوانند و فناء لطیفه سر بشیونات و اعتبارات ذاتیه است و شیونات ذاتیه اعتبار نقوش اعیان و حقائق اند در ذات احدیه چون شجر بیع اوراق و بیخ و بر در خسته این شیونات در حضرت احدیت ظاهر میگردند و بعلم تفصیل میابند فناء لطیفه چهارم در ظهور صفات تنزیهیه سلبیه است و فناء لطیفه خامسه تجلی ذاتی است این تجلی را مشاهده خوانند در هر مرتبه از مراتب ولایت آنصاحب ولایت را که قدم او هست ربے از صفات است یا شیون مرتبه اول از ولایت زیر قدم حضرت آدم است صلوات الله و سلامه علی نبینا و علیه و رب او صفت تکوین است که منشاء صدور افعال است پس محمدی آدمی را درین لطیفه فنا بتجلی افعال مربوط گشت مرتبه ثانیه از مراتب ولایة زیر قدم حضرت ابراهیم است علی نبینا و علیه من الصلوات اتمها و من التحیات اعمها و حضرت نوح را صلوات الله و سلامه علی نبینا و علیه درین مرتبه نیز مشارکت است رب او صفة العلم است و این صفت جامع صفات ذاتیه است لهذا مر فنا را این لطیفه بتجلی صفات ثبوتیه ذاتیه است مرتبه سیوم زیر قدم حضرت موسیٰ است علی نبینا و علیه من الصلوٰة اتمها و التسلیمات اعمها و ربی او از شیونات شان الکلام است پس فناء این لطیفه بشیونات است مرتبه چهارم زیر قدم حضرت عیسیٰ است علی نبینا و علیه الصلوٰة و السلام رب او از صفات سلبیه است نه ثبوتیه که موطن تقدیس و تنزیه است و اکثر ملائکه باو مشارکت دارند و شان عظیم و فخیم ایشان را درین موطن حاصل است لهذا فناء این لطیفه بصفات تنزیهیه است مرتبه خامسه زیر قدم

حضرت خاتم الرسل وہادی السبل است علیہ وآلہ من الصلوات والتحیات انمہا واعمہا ورب ورب الارباب است کہ جامع صفات وشیونات وتقدیسیات وتنزیہات است ومرکز دائرہ این کمالات است ودر مرتبہ صفات وشیونات تعبیر ازان رب جامع بشان العلم مناسب است تعبیر بآن توان کرد چون شیون ذاتیہ زاید بر ذات نیستند پس اورا صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم وصول بذات بے توسطی حاصل است وہمیشہ او صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم بتجلی ذاتی مشرف است وکمل تابعان اورا ازین مشرب بہرہ تام است بخلافِ دیگران کہ وصول ایشان بتوسط صفات است صفات ہرچند بحسب حقیقت عین ذات اند اما باعتبار عقل غیر اند فی الجملہ نظر باین اعتبار حاجب اند پس تجلیات صفاتیہ نامزد ایشان گشتند شرفنا اللہ تعالی سبحانہ بالولایۃ المحمدیۃ علیہ افضل الصلوات واکمل التحیات آنچہ از کار بودند بعون عنایت پروردگار رقم زدہ کلک بیان گردیدند الآن بیان یادداشت اسمی نمودہ می آید بگوش ہوش باید شنید یادداشت آنست کہ اسم مبارک اللہ را از قلب شروع نمودہ بفرق سر بردہ بدماغ رسانند اما ممتد غیر متناہی تا بادتکرار نیا بدوران آگاہی باخدا باشد وقوف قلبی عبارت ازین است مدام وعلی الدوام بعلم بدیہی در باطن خود معلوم دارد کہ ذات بحسب مطلق از ہر قید است ہمین روش پیش گیرد تا در باطن آرامی والتذاذی باحق پیدا آید چون این معاملہ روے آورد غفلت ودر گشت سلوک یادداشت کامل شد بعد ازان این چنین مشغول باشد کہ اللہ تعالی بر من وتمامہ حالات ظاہری وباطنی من عالم وعلیم است وقتیکہ این آگاہی استیلا یافت پس باین شغل مشغول باشد وبداند کہ بر من وبر تمامہ حالات ظاہری وباطنی من باصر وبصیر مطلق است بے کیف بعد از غلبۂ این شغل بداند کہ حضرت حق سبحانہ وتعالی جل جلالہ خود بخود ظاہر است مطلق بے کیف بعد ازان در سیر خود بداند کہ گویا حضرت حق را جل جلالہ مے بینیم اما مطلق بے کیف وجہۃ بعد از ملکہ درین ہمہ اوست مشغولی نماید وبداند کہ ظاہر وباطن ہرچہ ہست مطلق ہمہ اوست بلکہ از وست درین مرتبہ ہرچند تجلیات بسیار واقع گردند در مرتبہ ظلال اند وظلے از اصل اند نہ اصل خلاصی ازان بتخلیہ سر مربوط است ہرچند تزکیہ وتصفیہ وتنقیہ وتجلیہ درین مرتبہ حاصل اوگشتہ باشد سالکان را درین موطن خطرہ بسیار است چہ ظل را اصل دانستہ خود را باصل واصل مید انند واز اصل باز می مانند فعلیک ان تحفظ مرتبۃ الظل والاصل پوشیدہ نماند تخلیہ سر عبارت از خلو متخیلہ است از حصول مطلوب وغیر مطلوب وخلو متخیلہ عبارت از دور کردن قوۃ خیال است از متخیلہ خود وبدر آمدن از مدرکات عشرہ کہ پنج ازان ظاہری اند باصرہ۔ سامعہ شامہ۔ ذائقہ۔ لامسہ و پنج ازان باطنی اند حس مشترک خیال۔ وہم۔ متصرفہ۔ حافظہ چون این نعمت عظمی انمی کہ خاصہ انبیاء است بطفیل وتوسط سرور انبیا حاصل گردد زمان حضور مطلق ووصال حضرت حق نصیب اوگشت آن ولایۃ ظلے ولایۃ اولیا است واین ولایۃ ولایت انبیا است صلوات اللہ وسلامہ علیہم ان تعلق بظل وارد و این باصل آن ولایت صغری واین کبری صغری بظل اسماء واجب تعالی کہ اصول لطایف خمسہ اند تعلق دارند وکبری باسماء واجب تعالی تعلق دارد چون دائرہ ظلال اسماء واجب تمام گردد وبنقطہ آخر آن ظلال رسید ولایت صغری تمام مے شود نہایت عروج در ولایت صغری تا اینجا است پس شروع در ولایۃ کبری دست مید ہد این بدایت ولایت کبری است از ینجا تفاوت میان ولایت نبی وولی پا بدید یافت نہایت ولایت ولی بدایت

ولایت نبی است صلے اللہ علیہ وسلم حصول فنا اتم و بقا اعم و زوال عین الاثر و شرح الصدر و اسلام حقیقی و آنچہ
مناسب اینہا است در ولایت کبری است و حضرت سید السادات حضرت جیو بعد ازین بصور متخیلہ مشغول
میساختند پس باین مشغول باید شد تنبیہ در اثناء طریق اگر کشف مغیبات چنانچہ حال صاحب قبر وغیرہ روی آرد
بران ہرگز ملتفت نگردد تنبیہ پوشیدہ نماند کشف قبور آنست کہ روح صاحب قبر نے متمثل میشود بصورتی مناسب
از صور مثالیہ و صاحب کشف آنرا در آن صورت بدیدہ بصیرت مشاہدہ میکند اما شیاطین را چون قدرت تمثل
و تشکل باشکال و صور مختلفہ است غیر شکل رسول اکرم صلوات اللہ و سلامہ علیہ و آلہ من رانی فقد رآنی فان
الشیطان لا یتمثل بی پس کشف اعتماد را نشاید بلی برائے معلوم کردن حال صاحب قبر تجلے متقابلہ کفایت میکند
چہ آئینہ حقیقہ جامعۂ آن صاحبِ دولت از نقوش کونیہ پاک صاف گشتہ است بسبب کمال محاذات کہ بآن
ذات بے کم و کیف دارد جز تجلے ذات در وے ہیچ نماندہ است ہر چند وے را بطبع خودش باز آرند جز امرے بے کم
و کیف از وے سر نخواہد زد پس ہر چہ درین آئینہ پیدا آید ازان او نیست از روے تقابل شخصے درین آئینہ ظاہر
گشتہ است **بیت** خدائے طلعت آئینہ مے توان بودن + کہ با سیاہ سیاہ است و با سفید سفید + ہمچنین است صحبت
غیرے چون بہم رسد بباطن خود نظر بروے کند ہر چہ بعد از آمدن او ظاہر شود داند کہ این نسبت از واست خودش دخلے
دران ندارد در ولایۃ کشف و کرامت شرط نیست چہ بسیاری اولیا اند کہ کشف ندارند اما در قرب درجہ اعلی دارند و
صاحبِ کشف و کرامت از وے در درجہ سفل از قرب واقع مے باشد پس ظہور کشف و کرامت شرط صحت ولایۃ
نباشد چہ بسیارے از صاحب کشف اند کہ اولیا نیستند مگر این قدر باید کہ محق از مبطل شناختہ شود و آن تجلی متقابلہ حاصل
مے آید ہذا تنبیہ چون بادیہ آفاق و انفس بہ پیمایند و از جمیع دائرہ امکان بسر آید سیر الی اللہ تمام شد پیمودن دائرہ امکان
آنچہ براین فقیر ظاہر ساختہ اند در ضمن نسیان نفس خود است چون نسیان نفس خودش حاصل کرد نسیان ماسوئے اللہ
نیز حاصل گشت چہ نسیان نفس چون اتم حاصل گشت و شعور بر نسیان نماند بر اشیاء دیگر علم و شعور نمے ماند پس نسیان ماسوئے
اللہ بنسیان نفس او مربوط گشت حاجب ہمین نفس سالک آمدہ عالم انتقاش صور کونیہ چنانچہ مال وجاہ در دل جہۃ نفس
او است تا از مرادات نفس بدر نیاید محبت او تعالی بر دل او غالب نمے آید و بروے استیلا نمے یابد و این حاصل
نمے شود مگر بفناء فنا کہ فناء اتم است کہ نفس او مضمحل گردد درینوقت سیر الی اللہ منتہی مے شود بعد ازین ابتداء سیر
فی اللہ است بر سالک بعد از فناء مطلق کہ فناء ذات و فناء صفات است وجود حقانی مے پوشانند بسبب آن وجود
بصفات الہی و اخلاق ربوبی مشرف مے شود و بمرتبہ کہ حدیث قدسی بر آن ناطق است لایزال العبد یتقرب الی
بالنوافل حتی احبہ فاذا احببتہ کنت سمعہ و بصرہ و لسانہ و یدہ و رجلہ بی یسمع و بی یبصر و بی ینطق و بی یبطش و بی یمشی
درین دار السلطنۃ متحقق میگردد و ذات و صفات فانی بوجود حقانی در شہود درین مقام مبدل مے کردند و تصرفات
جذبات حضرت حق درین وقت بر باطن وے استیلا مے یابند و درین وقت بر اوامر و نواہی شرعیہ علے صاحبہا
الصلوات و التحیات محفوظ میگردد ہمین دلیل است بر صحت حال فنا و بقا کہ سیر الی اللہ و سیر فی اللہ است بعد ازین

سیر سیر عن اللہ باللہ است کہ نزول بمقام صحو است این مقام انبیا است و کمل تابعان ایشان را ازین مقام نصیب است
درین مقام نصب ولی جہۃ دعوت است سیر فی اللہ مقام کمال است واین مقام مقام تکمیل است بشرط اجازۃ شیخ درین
مقام طلب مرید و تربیت صحیح است ہر تصرفے کہ درین مقام از وے سر زند اگرچہ بوے منسوب باشد از وے نیست،
چہ وے از تصرفات بشریت بالکلیہ برآمدہ است از حضرت خواجہ یحیی ابن خواجہ عبید اللہ احرار منقول ست اہل
تصرف بر انواع اند بعضے ازان قبیلہ اند کہ ماذون مختار اند باذن حضرت حق وباختیار خود ہرگاہ کہ خواہند در شخصے
تصرف مے کنند واو را بفنا وبے خودی مے رسانند بعضے آنانند کہ باوجود قوت تصرف جز بامر غیبی تصرف نمیکنند
تا از پیشگاہ مامور نشوند وبعضے دیگر کسانے اند کہ گاہ گاہ صفتے وحالتے برایشان غالب شود ودر حین غلبہ آن حال
در باطن مریدان تصرف میکنند واز حال ایشان را متاثر سازند پس کسے کہ نہ مختار ونہ ماذون ونہ مغلوب از وے چشم تصرف
نباید داشت انتہی کلامہ این اہل تصرف کہ حضرت خواجہ فرمودہ اند ہمہ ایشان صاحب تکمیل نیستند بلکہ ہمہ ایشان
صاحب کمال نیز نیستند چہ مجذوب سالک چون در مقام قلب تمکین ورسوخ پیدا کند صحوے ومعرفتے کہ مناسب آن
مقام است او را میسر شود طالبان را فوائد تواند رسانید در صحبت وی انجذاب مر طالبان را حاصل میشود اما نیل کمالات آن مربوط بصحبت
مگر در صحبت صاحب کمالی کہ مرجوع باشد صحبت وی اثر قوی دارد وبفنا مشرف میسازد کہ عقب وی بقا است چون پارس وآہن کہ بہم نزدیک
شوند آہن را بصفت طلا میدہد ومجذوب غیر کامل مکمل کہ صحوے پیدا کردہ است ہرچند جذب قوی در صحبت وے حاصل مے گردد
موجب کمال نیست ازینجا لائح میگردد کہ در سیر سلوک مقتدی کسے باید کہ منتہی مرجوع باشد نہ مجذوب غیر منتہی و
مجذوب را مشایخ جہۃ افادہ درین باب نصب میکنند چہ وے از رذائل اخلاق نفس خلاصی حاصل نہ کردہ است
لہذا چون طالبان کہ استعداد تام وقابلیت تمام فنا وبقا داشتہ باشند در صحبت وے در آیند اگر بعد از حصول جذبہ کہ
از مجذوب متصور است ایشان را رخصت نکنند واو بخدمت شیخے دیگر کہ کامل ومکمل باشد در نہ آید احتمال فساد
استعداد وے است اگر باذن خود آن طالب را رخصت کند بہتر والا غیر از رخصت بخدمت مکمل شدن وزری ندارد
بلکہ بہتر است والا نہ مثل وے ناقص خواہد شد پس ہرکہ از شیخ ماذون بود وصاحب تصرف بودہ باشد زعم
کمال وتکمیل خود نکنند چہ مشایخ کرام چون در زمانہ فساد وے می بینند وگمراہی وضلالت را در عالم بسیار غالب
مشاہدہ مے نمایند بعضے مریدان را کہ صاحب جذبہ اند اجازت می دہند تا مردمان را براہ حق خوانند تا بحصول جذبہ
از نا شایستہ باز مانند فقط این جذبہ موجب فنا وبقا نیست الا ما شاء اللہ پس ماذون را باید کہ او را رخصت دہد تا مناسب
استعداد خود از دیگرے کہ مکمل باشد استفادہ نماید استفادہ نمودن طالب مستعد بحسب استعداد وبقدر استعداد است
چون صاحب تصرف ہمت خود را بر قلب سالک گمارد وبدل متوجہ دل طالب گردد ما بین دل ایشان رابطہ پیدا
مے شود واز راہ باطن از دل آن بزرگوار پرتوے وعکسی بر باطن طالب می تابد آن بزرگوار را چون آئینہ صاف
دادہ اند ودران آئینہ جز تجلی او تعالی نماندہ است بطریق انعکاس در آئینہ استعداد آن طالب نیز ہمان پرتو می
ظاہر میگردد ہرچہ مقابل آئینہ دارند عکس ہمان چیز دران ظاہر گردد این را نیز تجلی متقابلہ توان گفت بدل متوجہ

شدن دل طالب را تصرف و توجه نامند وہمت عبارت از جمع خواطر است بر امر واحد بر وجہی کہ خلاف آن بخاطر نگذرد واگر خلاف آن بخاطر گذرد آن از جملہ ارباب ہمت نیست محبت پناہا این مکتوب بنا بر عدم مساعدت وقت گنجائے بیان ندارد وبا مساعدہ وقت کتابے باید کہ گنجائے تفصیل را شاید غرض توجہ بآن جناب است بدوام حضور و شہود بلا ملاحظہ غیر کہ حاجب چہرہ وحدت نگردد بلکہ غرض توجہی است کہ دران توجہ وحدت حاجب کثرت نیز نباشد کہ تعبیر ازان بصحو تواند کرد وچون بجادہ مستقیمہ دلالت بآنجناب خاص کردہ شدہ است وراہ راست بایشان نمودہ شدہ است رجا آنست کہ قلادۂ محبت کہ در گردن آنجناب انداختہ اند خود کشیدہ چنانچہ بفراز بردہ اند باعلا علی بردہ بہ نشیب نیز خواہند آورد وہمین مکتوب مجمل جہۃ دریافت بعضے نکات وبدست داشتن سند کافی است بطبق ہمین عامل باشند پے مقصود خواہند برد ؎ با این ہمہ بیحاصلی وہیچکسی ؎ درماندہ بنارسائی و بوالہوسی ؎ دادیم ترا ز گنج مقصود نشان ؎ گر ما نرسیدیم تو شاید برسی ٭ این فقیر ز السلامتی خاتمہ بدعا در آنات واوقات خاص مدد رسانیدہ باشند مگر حضرت حق بدعاء شما از سوء خاتمہ نگاہدارد وانت تضرع الی اللہ القدیر وہو تعالی بالاجابت جدیر الحمد للہ رب العالمین اولاً وآخراً وکذلک الصلوات والتحیات علی رسولہ وآلہ وصحبہ فی کل وقت وحین کما یحب ربنا ویرضی والسلام علی من تبع الہدی والتزم متابعۃ المصطفی صلوات اللہ وسلامہ علیہ علی یوم الجزا ٭

مکتوب پنجاہ وسیوم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان ما کہ بنام احقر خدمہ محمد فاضل جامع این مکاتب صدور یافتہ در تحقیق سیر الی اللہ وفی اللہ ونہایت مقامات عروج ومرتبہ نزول وہبوط بطریق محققین از متاخرین وبیان مشرب متقدمین مع التحقیقات اللائقۃ بالمقام وما یناسب ذلک

بسم اللہ الرحمن الرحیم ۔ الحمد للہ وحدہ والصلوۃ والسلام علی من لا نبی بعدہ وعلے آلہ واصحابہ ومن نحی نحوہ اما بعد فضایل پناہ میان محمد فاضل سلمہ اللہ تعالیٰ وابقاہ معلوم نماید انچہ انتہاء سیر الی اللہ تا اسمی است کہ حقیقت سالک مظہر ان است وہر گاہ بآن اسم رسید سیر سالک دران اسم وما یتعلق بہ صورت میگیرد وچون ازان اسم وما یتعلق بہ مما ینکشف علی اربابہ الواصلین الیہ گذشتہ بمسماء حقیقی رسیدہ وفنا وبقا دران حاصل نمود منتہی حقیقی شد فی الحقیقۃ سیر الی اللہ درین صورت حاصل است نہایت اول را کہ نہایت تا اسم است نیز نہایت سیر الی اللہ اعتبار کردہ اند وباعتبار فنا وبقا کہ درین مرتبہ حاصل میشود اسم ولایت اطلاق نمودہ اند وانچہ بعضے مشائخ گفتہ اند کہ سیر فی اللہ را نہایت نیست این سیر در وقت بقا است وبعد از طے منازل عروج ومعنے بے نہایتے آن سیر آنست کہ اگر سیر دران اسم واقع شود وبتفصیل شیونات مندمجہ دران متجلی گردد ہرگز بنہایت آن سیر نخواہد رسید چونکہ ہر اسم مشتمل بر شیونات مندرجہ بے نہایت است اما در وقت عروج اگر خواہند کہ او را ازان اسم بگذرانند بیک گام ازان خواہد گذشت وبنہایت النہایت خواہد رسید اگر

هماجا آنرا فانی و مستهلک داشته زهے شرف و لطف و اگر جهة تربیت ناقصان رجوع داده باز آوردند زهے فضل و کرم و پس عدم وصول بنهایت النهایت مبنی بر سیر تفصیلی است که در اسما و صفات و شیونات و اعتبارات واقع گردد و وصول به نهایت النهایت مبنی بر سیر اجمالی است پس سالکین در صفات مفصلا و سائرین در شیونات و اعتبارات مرتبا در تجلیات صفاتیه تا ابد محبوس اند در مراتب وصول و در حق آنها جز بصفات نیست چه عروج بحضرت ذات متصور نمے شود مگر بسیر اجمالی در صفات و شیونات و اعتبارات و هر که واقع شود سیر او در اسماء صفات بتفصیل او محبوس مے ماند در صفات و از تجلی ذات بهره ندارد و چون سالک بسیر اجمالی بنهایت النهایت برسد او را وصل عریانی حاصل گردد و مراد از وصل عریانی رفع جمیع حجب است بکمالها و زوال موانع است باسرها و چون اعظم حجب و اقوائے آن تجلیات متنوعه و ظهورات مختلفه است لابد ست از انقضاء آن تجلیات و ظهورات برابر است که باشد تجلے و ظهور در مرایاء امکانیه یا در مرایاء وجوبیه چه این همه در حجابیت برابر اند اگرچه تفاوت است فیما بین آنها در شرف و رتبه و آن خارج است از نظر طالب و چون آن واصل باصل الاصل و نهایة النهایت را رجوع دهند دران شوق نمے باشد زیرا که شوق مقتضی فقد است و فقد در واصل مقصود است چه شخصے دیده باشی یا شنیده که بنفس خود مشتاق باشد هر چند نفس خود را دوست داشته باشد و این از جهت عدم فقد او است و در حق او و مقرب واصل که فانی فی الله و باقی بالله بوده باشد حال او با حق جل مجده مثل حال شخصے است بالنفس خود پس لاجرم در واصلانِ شوق نباشد شیوه شوق در ابرار است زیرا که محبان اند فاقد در حدیث قدسی آمده الا طال شوق الابرار الی لقائی و انا الیهم لاشد شوقا و مراد بابرار غیر مقرب واصل اند در ابتداء باشند یا در انتها اگرچه باقی مانده باشد در وصول ایشان مقدار خردله و خوش گفته اند بیت فراق یار اگر اندک است اندک نیست؛ درون دیده اگر نیم مو است بسیار است و مے آرند که حضرت صدیق اکبر رضی الله تعالی عنه دید قاری را که قرآن مے خواند و گریه میکرد پس گفت ما همچنان قرآن میخوانديم و گريه ميکرديم اما این دلهائے ما سخت شده اند و حضرت خواجه باقی بالله قدس سره مے فرمودند که منتهی واصل بسیار بار تمنی شوق و طلب که در ابتدا داشت میکند و برائے رفع شوق مقامے کامل تر است از اول و اتم تر از و و آن مقام یائس و عجز از ادراک است چه شوق متصور میشود در متوقع فحیث لا توقع لا شوق و چون رجوع کند این کامل واصل بنهایت النهایت برجوع قهقری که آن را سیر عن الله گویند شوق که از و رفع شده بود سوے وے عود نمیکند با وجود فقد برجوع زیرا که نبود زوال شوق او از جهة وجود فقد بلکه بود از جهة حصول یائس و آن موجود است بعد الرجوع نیز بخلاف کامل اول زیرا که عود میکند سوئے او شوق بسبب رجوع او بعالم از جهة حصول فقد که زایل شده بود پیش پس در هنگامے که یافت فقد برجوع حاصل شد آن شوق که زایل شده بود بزوال آن باز حاصل شد و گفته نشود آنکه مراتب وصول منقطع نمے شوند تا ابد الآبدین پس توقع بعض آنرا تاب کرده مے شود و درین هنگام شوق متصور است زیرا که گفته آمدیم که عدم انقطاع مراتب وصول مبنی بر سیر تفصیلی در حق این سالک نهایت متصور نمے شود و نه شوق از وے زایل مے گردد و اما منتهی

واصل کہ قطع نمودہ است جمیع آن مراتب وصول بسیر اجمالی در رسیدہ است بمنتہائے کہ ممکن نیست تعبیر از ان بعبارتے واشارۃ پذیر نیست بہیچ اشارتے پس توقع در انجا ہرگز متصور نیست پس البتہ از و شوق زائل شود و این حال خواص اولیاء کرام است چہ ایشان از ضیق صفات عروج نمودہ بحضرت ذات حق سبحانہ رسیدہ اند در حق آنہا نگرانی لفوق نماندہ است بخلاف سالکین در مراتب صفات مفصلا و سائرین در مدارج شیونات و اعتبارات مرتبا چہ آنہا محبوس اند در تجلیات صفاتیہ تا ابد الآباد و مراتب وصول در حق آنہا جز بصفات نیست و وصول آنہا بذات متصور نیست چہ وصول بذات غیر از سیر اجمالی صورت ندارد پس چون محبوس دائرہ صفات باشند شوق وطلب از آنہا زائل نشود و وجد و تواجد از ایشان جدا نگردد و از ینجا دریافتہ باشی کہ اصحاب شوق و وجد و تواجد اصحاب تجلیات صفاتیہ اند از تجلیات ذاتیہ بہرہ ندارند و تاکہ در شوق و وجد باشند نصیبہ از تجلیات ذاتیہ نخواہند برد و از اینجا فرق میان واصل بنہایت النہایت و واصل بنہایۃ توان دریافت کہ در واصل و واصل چہ فرق است و ایضا فرق میان ابرار و ابرار کہ از ابرار تا ابرار فرق است فافہم وباللہ التوفیق و از آنچہ مذکور شد دریافتہ باشی اینکہ اہل وصول بنہایت النہایت کہ بعد از فناء اتم کہ عبارت از فناء الفنا است کہ فناء سالک در ذات بحت است اہل تمکین اند و اما اہل تلوین ارباب قلوب اند و فناء قلوب در صفات است و تخلص آنہا در صفات پس آنہا در وسط طریق اند لہذا تلون احوال لاحق روزگار آنہا است و باین مشیر است قول حضرت حق تعالیٰ ان فی ذالک لذکری لمن کان لہ قلب او القی السمع وہو شہید و اہل وصول بذات بحت عاری از صفات را تلوینات حالات و تغیر روزگار نیست و خلاصی از تلوینات صفات حاصل نمے شود مگر شخصے را کہ عروج او از قلب تا باخر نقطہ اخفی شدہ باشد و از تحت تصرفات تعدد صفات بیرون آمدہ در فضاء قرب حضرت ذات متمکن باشد و باید دانست آنکہ چون قلب از مقام خود عروج نمودہ بمقام روح برسد نفس بمقام قلب عروج نماید پس درین ہنگام تلوینے کہ قبل ازین قلب را بود از قبض و بسط و حزن و سرور و خوف و رجا الی غیر ذالک عارض نفس میگردد و نفس آن را بنیابت قبول مے نماید پس صاحب تلوین میگردد و ہکذا الحال فی جمیع مراتب الوصول تا آنکہ نفس بنہایت النہایات برسد و فنا حاصل کند لیکن تلوینے کہ بعد از عروج او بذات و فناء او دران حاصل شود قادح نیست در تمکین از جہۃ عدم احتجاب نور کشف بوجود این تلوین و ممکن نیست کہ تغیر از طبیعت برخیزد مادام کہ بشریت باقی است از اینجا گفتہ اند بیت

نفس ہر چند کہ مطمئنہ گردد ٭ ہرگز ز صفات خود نگردد ٭

ولیکن این تغیر بیرون نمے کند صاحب تمکین را از مقام او فافہم و اگر سائلے سوال کند کہ چیست معنے شوق حق تعالےٰ و حال آنکہ از و تعالیٰ ہیچ شئے از اشیا غائب و مفقود نیست در جواب گفتہ شود کہ ذکر شوق در حدیث مذکور از حق تعالیٰ احتمال دارد کہ از قبیل صفۃ مشاکلہ بودہ باشد و ذکر شدت باعتبار آنکہ آنچہ نسبت کردہ شود بحق سبحانہ آن شدید و غالب است بر آنچہ نسبت کردہ شود سوئے بندہ ضعیف ہذا علی طریق العلماء و اما نزدیک صوفیہ جوابش آنست کہ چنانکہ مظاہر و مرایا را جہۃ آئینہ داری بظاہر شوق و آرزو است ظاہر را جہت حکمت ظہور حسن کمالات اسماء و صفات سخت تر شوقی است و کنت کنزا مخفیا

فاجبت ان اعرف فخلقت الخلق لان اعرف مشیر باین معنی است بعدم مساعدت وقت باین قدر اکتفا افتاد والسلام علیکم و رحمۃ اللہ وبرکاتہ ❊

مکتوب پنجاہ وچہارم

از مکتوبات قدسی سمات قبلۂ طالبانِ خدا حضرت ایشان ما کہ بنام فضیلت پناہ ملا محمد وارث پشاوری صدور یافتہ در بیان اثبات اسلام ونجات والدین شریفین حضرت سرور کائنات علیہ وعلی آلہ افضل الصلوات واکمل التسلیمات باحجج معتبرہ ودلایل مفیدہ از احادیث واقوال علماء حق ورد اقوالی کہ در اثبات کفر اوشان از بعضے علما صادر شدہ اند وما یناسب ذلک

بسم اللہ الرحمن الرحیم۔ الحمد للہ والصلوۃ والسلام علے رسولہ محمد وعلی آلہ واصحابہ اجمعین اللہم اہدنا الی الصراط المستقیم صراط الذین انعمت علیہم غیر المغضوب علیہم ولا الضالین آمین۔ اما بعد محب صادق میان محمد وارث سلمہ اللہ تعالیٰ معلوم نماید آنکہ آن محب صادق الارادت ظاہر ساختہ بود کہ علماء ثقات الکائی پشاور سلمہم اللہ تعالیٰ فرمودہ بودند کہ علماء در ناجی بودن والدین حضرت سید ما رسول کریم صلے اللہ علیہ وسلم متردد اند وفضایل پناہ حقایق دستگاہ شیخ میان محمد عمر پشاوری میفرمایند کہ ہر دو ناجی اند ایشان چون بشکارپور بخدمت درویش رسیدند درین باب استفسار نمایند کہ درویش درین باب چہ میفرماید بنا بر آن آنچہ تحقیق آن بر فقیر ظاہر گردیدہ است واحتیاط را شاید رقم زدہ کلک بیان میگردد بگوش ہوش باید شنید حموی در شرح اشباہ آوردہ است تحت قول او کہ من مات علی الکفر ابیح لعنۃ الا والدی رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم لثبوت ان اللہ تعالیٰ احیاہما لہ حتی آمنابہ کذا فی مناقب الکروری یعنی برائے ثبوت آن در حدیث کہ ذکر کردہ است آنرا غیر واحد از حفاظ والتفات کردہ نشود بسوے کسی کہ طعن کردہ است دران وحق تعالیٰ زندہ گردانید ہر دو را برائے آن حضرت صلے اللہ علیہ وسلم پس ایمان آوردند ہر دو بآن حضرت از جہۃ خصوصیت برائے آن ہر دو ومحل بودن ایمان بے نفع بعد الموت در غیر خصوصیت است و بتحقیق بصحت رسیدہ است انکہ رد کردہ شد بران حضرت صلی اللہ علیہ وسلم آفتاب را بعد از غائب شدن وغروب نمودن او پس عود کرد وقت چنانچہ گذارد حضرت علی نماز عصر را واین اعادہ از روے کرامت بود برائے آنحضرت رضی اللہ تعالیٰ فلذا ہذا این چنین آوردہ است در شرح ہمزیہ ابن حجر ہیثمی ہذا وبدان بدرستی کہ علماء سلف اختلاف کردہ اند در والدین حضرت رسول صلے اللہ علیہ وسلم ایا بر کفر مردہ اند یا نہ باول رفتہ اند جمعی از ان جملہ است صاحب تیسیر وشبانی رفتہ اند جماعتے کہ متمسک اند باحادیث کہ دلالت دارند بر طہارت نسب شریف آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم از دنس شرک وشین کفر ونفر چند از جمع اول قایل اند بنجات ہر دو از آتشے دوزخ از ان جملہ است امام قرطبی او گفتہ است کہ بدرستی حضرت حق تعالےٰ زندہ گردانید ہر دو را برائے آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم وایمان آوردند ہر دو بآنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم ودرینجا سوال کردہ است باینکہ اگر گوئی کہ ایا نیست حدیثے کہ وارد شدہ است در احیاء ہر دو موضوع وجواب نکردہ باینکہ گویم کہ زعم کردہ اند وضع آن را بعض مردم وصواب آنست کہ آن حدیث ضعیف است نہ موضوع ونیک تر گفتہ است حافظ

ناصرالدین دمشقی شعر حبا الله النبی مزید فضل ✦ علی فضل و کان به رئوفا ✦ فاحیا امه وکذا اباه ✦ لایمان به فضلا لطیفا ✦ فسلم فالقدیم به قدیر ✦ وان کان الحدیث به ضعیفا ✦ نص کرده بر بودن حدیث مذکور ضعیف نه موضوع و گفته است حافظ ابن سید الناس در سیرة که روایت کرده شده است اینکه عبد الله ابن عبد المطلب و آمنة بنت وہب مادر و پدر نبی کریم صلے اللہ علیہ وسلم ہر دو اسلام آوردند و بدرستی خدائے تعالی زنده گردانید ہر دو را برائے آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم پس ایمان آوردند با آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم و روایت کرده شده است آن ایضا در حق جد آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم عبد المطلب بعد ازان گفته است و آن مخالف است بآن حدیث که تخریج کرده اند از ابی رزین العقیلی گفت که گفتم اے رسولِ خدائے صلے اللہ علیہ وسلم کجا است مادر من گفت مادر تو در دوزخ است گفتم پس کجا است آنکه گذشته است از اہل تو گفت آیا راضی نیستی باینکه باشد مادر تو با مادر من و ذکر کرد بعض اہل علم در جمع آنچه حاصل او این است بدرستی که جایز است اینکه باشد این درجه که حاصل شده است برائے آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم بعد ان لم تکن و باشد احیا و ایمان متاخر ازان معارضه انتهی ملخصا و سوال کرده شد از قاضی ابوبکر ابن العربی که یکے از ائیمه مالکیه است از مردے که گفت بدرستی مادر و پدر حضرت نبی صلے اللہ علیہ وسلم در دوزخ اند پس جواب داد باینکه او ملعون است زیرا که حضرت حق تعالے میفرماید بدرستی که کسانیکه ایذا میرسانند خدائے را تعالی شانه و رسول او را لعنت میکند آنها را خدائے تعالے در دُنیا و آخرت گفت و نیست ایذا رسانیدن اعظم تر ازین که گفته شود مادر و پدر حضرت رسول کریم در دوزخ اند و گفته است امام سہیلی در روض آنق نیست مارا مانند اینکه بگوئیم آن را در حق والدین رسول کریم علیہ الصلوة والسلام لقوله صلے اللہ علیہ وسلم ایذا مرسانید زندگا نرا بسبب مرده کان والله تعالی مے فرماید ان الذین یؤذون الله و رسوله الآیة و بدرستی بر ما امر کرده شده است اینکه ما محکم داریم زبان خود را وقتے که یاد کرده شوند صحابه رسول کریم بچیزے که میگردد ان بعیب و نقص در صحابه پس اینکه محکم داریم زبانِ خود را و منع کنیم آنرا از مادر و پدر حضرت رسول کریم صلے اللہ علیہ وسلم احق است و لائق تر و چون این مقرر شد پس حق مسلم این است که محکم بدارد زبان خود را از آنچه مخل باشد بشرف نسب نبی او صلے اللہ علیہ وسلم بوجہی از وجوه و حقانیت در اینکه بدرستی که اثبات شرک در حق والدین رسول کریم اخلال ظاہر است بشرف نسب حضرت نبی طاہر و این مسئله از جمله اعتقادیات نیست پس تعلق از ان نصیبے ندارد اما ہر چه زبان است پس حق او امساک است از آنچه متبادر باشد از ان نقصان خصوصًا بوہم عامه زیرا که عوام قادر نیستند بر دفع آن و تدارک آن ہذا خلاصة ما فی ہذا المقام من الکلام والله ولی الفضل والانعام انتہی شیخ علی القاری الہروی المکی در شرح فقه اکبر گفتنست تحت این قول و والدا رسول الله صلے اللہ علیہ وسلم ماتا علی الکفر این رو است بر آنکس که گفته است که آن ہر دو مرده اند بر ایمان یا آن ہر دو بر کفر مرده اند بعد ازان زنده گردانید ہر دو را الله تعالی پس مردند و رآن مقام بعد از ایمان و گفته بتحقیق درست کرده ام برائے این مسئله رساله مستقله علیحده و دفع کردم آن را که ذکر کرد آن را سیوطی در رسایل سه گانه خود در تقویت این مقاله باوله جامعه از کتاب و سنت و اجماع امت و قیاس انتہی و ازینجا دانسته میشود که تصریح نموده است امام الہمام ابوحنیفه رحمه الله در فقه اکبر بلفظ مذکور و حال آنکه عفت و تقوی حضرت امام اقتضاء آن نمیکند و علماء ثقات ازان بر پنج وجه جواب داده اند وجه اول از وجوه مذکوره آنکه گفته است علامه ابن حجر مکی

رحمہ اللہ تعالیٰ در فتاوے خود کہ آنچہ نقل کردہ میشود از امام ابوحنیفہ رحمہ اللہ تعالیٰ در فقہ اکبر در حق والدین حضرت رسول اکرم صلے اللہ علیہ وسلم آن مردود است بسبب آنکہ این لفظ موجود نیست در تالیف امام ابوحنیفہ نعمان بن ثابت کوفی بلکہ آن تالیف ابوحنیفہ محمد بن یوسف البخاری است انتہی وعلامہ برزنجی بعد از نقل این عبارت گفتہ آنچہ ابن حجر گفت صحیح است فی حد ذاتہ ونیست این فقہ اکبر تالیف امام ابوحنیفہ نعمان غایت الامر آنکہ واقع شدہ است اشتباہ بسبب اشتراک ہر دو کتاب در اسم واشتراک ہر دو مؤلف در کنیت پس گمان بردند بعض مردم کہ ہمین است تالیف امام کوفی ودلیل بر ثبوت این اشتباہ آنست کہ بہم رسانیدم نسخہ صحیحہ فقہ اکبر تصنیف امام ابوحنیفہ کوفی رحمہ اللہ تعالیٰ بروایت ابو مطیع بلخی کہ صاحب اوست وگذشتہ بود بران حفاظ وعلما ونوشتم من آن را ونہادم نزد خود ومتصل گشت بمن سند آن تا امام ابوحنیفہ رحمہ اللہ تعالیٰ وللہ الحمد واین نسخہ غیر آن نسخہ است کہ شہرت یافتہ است میان مردم بفقہ اکبر پس صحیح گشت قول شیخ ابن حجر رحمہ اللہ تعالیٰ انتہی وجہ دوم آنکہ گفتہ اند بر تقدیر تسلیم نسبت کتاب بامام ابوحنیفہ رحمہ اللہ تعالیٰ ظاہر آنست کہ آن لفظ از امام نیست بلکہ وضع نمودہ اند آنرا بعضے دشمنان امام مثل وضع نمودن دشمنان امام غزالی رحمہ اللہ تعالیٰ اکاذیب را در کتب او مثل درۃ الفاخرۃ وغیر آن وپاک است از وے جناب حضرت امام اعظم رحمہ اللہ تعالیٰ ودال است بر این معنے کمال تقوی جناب حضرت امام اعظم ونہایت حسن آداب او ودور است از وے نہایت دوری کہ وضع کند کتابے را در اعتقادیات دین متین حنفی وگرداند آن را اساس شریعت وترغیب نماید خلق را بخواندن آن وباشد آن کتاب مشتمل بر ذکر کفر مادر وپدر آنحضرت علیہ الصلوۃ والسلام کہ سبب ایذاء او است وحال آنکہ نیست ذکر این امر از جملہ اعتقادیات ضروریہ کہ واجب باشد اعتقاد کردن بران والیضا دال است بر این معنے کہ علامہ حافظ الدین شارح مناقب امام ابوحنیفہ کہ از کبار حنیفہ است تصریح نمودہ است بنجات والدین شریفین حضرت پیغمبر ما علیہ الصلوۃ والسلام وروایات کردہ است حدیثے را کہ وارد شدہ است در احیاء ایشان پس اگر آن قول موجود مے بود در کتب ابوحنیفہ رحمہ اللہ تعالیٰ ہر آئینہ مخالفت نمے کرد بامام خود وہمچنین علامہ دمشقی کہ از جملہ محققان حنیفہ است تقریر کردہ است قول ابن العربی مالکی را در آنکہ نسبت کفر بودن در دوزخ بوالدین آن حضرت موجب ایذاء او است صلے اللہ علیہ وسلم پس ظاہر آنست کہ نسبت این لفظ بامام اعظم رحمہ اللہ تعالیٰ از وضع وافتراء اعداء او است وجہ سیوم آنکہ گفتہ اند علماء اعلام کہ بر تقدیر وقوع مثل این قول از حضرت امام اعظم رحمہ اللہ تعالیٰ باید کہ تاویلے کردہ شود وآن را و گفتہ شود کہ مراد آنست کہ ماتا علی زمن الکفر وفات نمودند والدین شریفین آنحضرت در زمان کفر واطلاق کردہ مے شود زمان کفر بر زمان فترت وناچار است از این تاویل از جہۃ حسن ظن باین امام جلیل القدر عظیم الرتبۃ وجہ چہارم آنکہ لفظ مذکور بعد فرض تسلیم منافات ندارد بحدیث احیاء والدین شریفین آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم وایمان آنہا بپیغمبر خدائے علیہ صلوات اللہ وسلامہ بعد از موت ونجات آنہا بسبب آن واشارۃ کردہ است باین وجوہ اربعہ سید محمد برزنجی در سداد الدین وجہ پنجم آنکہ بعد تسلیم وقوع این لفظ از حضرت امام اعظم رحمہ اللہ تعالیٰ وبودن ظاہر آن مراد او پس اگر واقع گردد در بعض رسایل فقہیہ اختلاف میان حضرت امام الہمام رحمہ اللہ تعالیٰ وسائر علماء ثقہ وظاہر شود مصلحتے دینیہ یا ضرورتے دنیویہ در ترک قول حضرت امام اعظم رحمہ اللہ

تعالیٰ وعمل بر قول سائر علما جائز است ترک قول حضرت امام اعظم رحمہ اللہ تعالیٰ جہت آن چنانکہ در مسئلہ مزارعت و مانند آن وکدام مصلحت زیادہ تر باشد از رعایت ادب جناب حضرت پیغمبر علیہ الصلوٰۃ والسلام در ترک تنقیص نسب او باوجود آنکہ نیست این امر از اعتقادیات ضروریہ چنانچہ گذشت ومجتہد بنفس خود معذور است زیراکہ واجب است بروے اخذ بچیزے کہ مودی گردد بآن اجتہاد او واو ماجور است اگرچہ اجتہاد او بر خطا رفتہ باشد وحق واضح است میان کافہ علما در امور اجتہادیہ وبثبوت نرسیدہ است بر کفر بودن والدین شریفین آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم و بودن آنہا در دوزخ دلیلے قطعی از کتاب وسنت واجماع واتفاق مجتہدین پس لازم ولابد باشد درین امر ترک قول حضرت امام اعظم رحمہ اللہ تعالیٰ از جہت رعایت جانب جناب حضرت سید الانبیاء والمرسلین علیہ افضل الصلوات واکمل التحیات و بدانند کہ علامہ سید محمد البرزنجی گفتہ است کہ عجب است از ملا علی قاری کہ از متاخران علماء حنیفہ است وشرح نمودہ است ہمین فقہ اکبر ثانی را بگمان آنکہ ہمین فقہ اکبر تالیف امام ابوحنیفہ است وذکر کردہ است دران چیزے را در حق والدین شریفین آنحضرت کہ موجب ایذاء او است واکتفا نمودہ بر ہمین مقدار بلکہ تالیف نمودہ درین باب رسالہ را پس رد نمودہ اند بروے طایفہ از علما حنیفہ وشافعیہ وذکر نمودہ اند رد او را بعضے علماء در رسایل منفردہ وبعضے در اثنا کتب خود چنانکہ عبد القادر طبری امام مقام ابراہیم در مکہ معظمہ از شافعیہ وچنانکہ علامہ مصطفی بن فتح اللہ حموی مکی وشیخ حسن بن علی عجیمی مکی از علما حنفیہ وغیر ایشان وشیخ عبد القادر مذکور در آخر رسالہ خود گفتہ کہ چون تالیف علی قاری رسالہ مذکورہ را دیدم دیدم من در خواب کہ واو بالا بر آمدیم بر سطحے بلند نزدیک باب ابراہیم پس دفع نمودم واند اختم بدست خود او را واو بیفتاد واز ان بلندی بر زمین پس از خواب بیدار شدم خبر داد ند مرا وقت صبح کہ افتاد علی قاری از بالاے بامے ورسیدہ است ضربے از ان در اعضاء او پس زندہ نماند بعد از ان مگر روزے چند ووفات نمود انتہی وعلامہ مصطفی بن فتح اللہ حموی در کتاب خود مسمی بفوائد الارتحال یاد نمودہ است بعضے مصائب را کہ رسیدند بعلی قاری در آخر عمر او از فقر ومسکنت تا آنکہ فروخت اکثر کتب خود را وغیر ذلک کہ ستر نمودن آنہا بہتر است از ظاہر نمودن آن انتہی وعلامہ شیخ عبد الحق دہلوی رحمہ اللہ تعالیٰ در شرح مشکوٰۃ در شرح این حدیث وعن ابی ہریرۃ قال زار النبی صلی اللہ علیہ وسلم قبر امہ فبکی وبکی من حولہ فقال استاذنت ربی فی ان استغفر لہا فلم یؤذن لی واستاذنتہ فی ان ازور قبرہا فاذن لی فزوروا القبور فانہا تذکر الموت رواہ مسلم گفتہ است کہ گفتہ اند درین نازل شدہ است ما کان للنبی والذین آمنوا ان یستغفروا للمشرکین ولو کانوا اولی قربی وقولہ ولا تسئل عن اصحاب الجحیم بنا بر قرأت معلوم واین بر طریقہ متقدمین است اما متاخرین رحمہم اللہ تعالیٰ پس تحقیق اثبات کردہ اند اسلام والدین بلکہ تمام آباء وامہات آنحضرت را صلی اللہ علیہ وسلم تا آدم علیہ السلام والیشان واورا اثبات آن سہ طریق است یا ایشان بر دین ابراہیم علیہ السلام بودند یا آنکہ ایشان را دعوت نرسیدہ کہ در زمان فترت بودند ومردند پیش از زمان نبوت یا آنکہ زندہ گردانید خدائے تعالیٰ ایشان را بر دست آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بدعاء وے پس ایمان آوردند وحدیث احیاء والدین اگرچہ در حد ذات خود ضعیف است لیکن تصحیح وتحسین کردہ اند آن را بتعدد طرق واین علم گویا مستور بود از متقدمین پس کشف کرد آن را حق تعالیٰ بر متاخران واللہ یختص برحمتہ من یشاء ایما شاء من فضلہ وشیخ جلال الدین سیوطی رحمہ اللہ تعالیٰ

درین باب رسایل تصنیف کرده و آنرا بدلایل اثبات نموده و از شبهه مخالفان جواب داده اگر آنرا نقل کنیم سخن گردد و هم درانجا باید نگریست انتهی باید دانست شیخ الاسلام خاتمة الحفاظ جلال الدین سیوطی رحمه الله تعالی درباب اثبات اسلام و نجات والدین حضرت سر الله الاعظم علیه افضل الصلوات واکمل التحیات چهار رسایل تالیف نموده است یکے مسالک الحنفا فی والدی المصطفی علیه الصلوة والسلام دوم الدرجة المنیفة فی الآباء الشریفة سیوم الدرر الکامنة فی اسلام السیدة الآمنة چهارم اثبات الاسلام لوالدی النبی علیه الصلوة والسلام و در سیرة شامی محصل رسایل مذکوره مع قدری زاید ذکر کرده است و شیخ ابن حجر در شرح الهمزیه نیز قدرے ازین باب بطریق اختصار آورده است و درین مکتوب اگرچه محصل جمیع کتب مذکوره آورده شود و اوله آن بر سبیل اختصار ذکر کرده شود هم باطالت میکشد اما قدر قلیل یا یک اقل قلیل ازان آورده میشود تا بالتمام ازان خالی نباشد بدانند که بسیاری از علماء کرام و ائمه اعلام رضوان الله تعالی علیهم اجمعین رفته اند بآنکه والدین حضرت سید السفراء علیه الصلوة والسلام ناجی اند و نیستند در دوزخ و حکم کرده شد بنجات ایشان در مدت برزخ و در دار آخرت و جماعه دیگر قایل اند بخلاف این و جماعه سیوم راه توقف اختیار نموده اند و مصرح نیستند بیکے ازان قولین اما بیان قول جماعه اولی که بنجات ابوین آنحضرت علیه الصلوة والسلام قایل اند ایشان را درین مسئله طرق ثلثه است طریق اول آنکه وفات نمودند والدین مبارکین آنحضرت علیه الصلوة والسلام قبل از بعثت حضرت پیغمبر ما و نرسیده بود ایشان را دعوت هیچ پیغمبرے از سابقین و نیست بر چنین کسان عذابے هرگز هر کسے که باشد پس چگونه معذب باشند کسانیکه قرابت والدیت دارند بحضرت شفیع الاولین والآخرین علیه افضل الصلوات واکمل التحیات اما عدم رسیدن دعوت بایشان ظاهر است چه آخر جمیع انبیا قبل از بعثت پیغمبر ما علیه الصلوة والسلام حضرت عیسی روح الله بود علی نبینا و علیه الصلوة والسلام بود مدت فترت مابین او و میان حضرت پیغمبر ما علیه الصلوة والسلام مقدار ششصد سال باوجود آن بودند والدین شریفین آنحضرت در زمان جاهلیت که فرا گرفته بود جهل تمام زمین را از شرق تا غرب و نه بود بر روئے زمین در ان ایام کسے که بداند شرائع را و تبلیغ دعوت بمردم نماید مگر اشخاص چند از احبار اهل کتاب که متفرق گشته بودند در اطراف زمین و معلوم نمے شود که والدین شریفین خروج نموده بودند سوئے غیر مدینه شریفه تا در مے یافتند آن احبار را و نه عمر داده شده بود مر آنها را دراز تا وقوع مے یافت از ایشان تفحص در امور شرائع و تصحیح نموده است حافظ صلاح الدین علائی در کتاب خود مسمی بدرة سینه فی مولدیه البریه که زنده بود والد شریف آنحضرت صلی الله علیه وسلم مدت هژده سال و والده شریفه او مقدار بیست سال تقریبًا و مثل اینقدر عمر وسعت ندارد که تفحص کرده شود در وے این امور مذکوره را در مثل چنان زمان علی الخصوص که والده شریفه آنحضرت صلی الله علیه وسلم مستوره و محجبه بود با مردان اجتماع نداشت چون زنان در مثل این زمان که ظاهر گشته است در شرق و غرب نمیدانند اکثر احکام شرایع و دیانت را پس چگونه میدانستند در زمان جاهلیت که نمے دانستند مردان این امور را لهذا چون حضرت سر الله الاعظم مبعوث گردید تعجب نمودند از بعثت او اهل مکه و مے گفتند ما سمعنا بهذا فی آبائنا الاولین اگر آنها علم داشتندے از بعثت رسل مکروه نه پنداشتندے آنرا پس واضح گردید ازین تحریر بودن والدین شریفین اهل فترت و عدم بلوغ دعوت

یا آنها وجماعه از علماء کرام رحمهم الله تعالی تصریح نموده اند باانکه نرسیده بود دعوت بوالدین آنحضرت واین قول را ابن الجوزی درکتاب خود مرآة الزمان باین عبارت ذکر کرده که گفته است قومی از علماء کرام رحمهم الله تعالی که هرگاه نرسیده بود دعوت والدین آنحضرت را صلے الله علیه وسلم پس گناه آنها چه باشد وباین طریق رفته است امام ابو عبدالله محمد بن خلف معروف بابی در شرح مسلم وهمچنین گفته است شیخ الاسلام شرف الدین مناوی رحمه الله تعالی که والدین شریفین او مرده اند در فترت ونیست تعذیب قبل البعثة وشیخ عزالدین در امالے خود زیاده ازین تصریح نموده که هرکه باشد فیما بین دو پیغمبر او از اهل فترت است مگر ذریت پیغمبر سابق که آنها مخاطب اند بشریعت پیغمبر سابق الا آنکه مندرس گردیده باشد شریعت پیغمبر سابق پس باشند همه از اهل فترت انتهی کلامه ازینجا مبین گردید که والدین آنحضرت اهل فترت اند بلاشک چه نیستند آنها ذریت حضرت عیسی علیه السلام ونه از قوم او وایشان اگرچه از ذریت حضرت ابراهیم علیه السلام اند لیکن میان زمان حضرت ابراهیم علیه الصلوة والسلام و زمان آنحضرت صلی الله علیه وسلم گذشته بود زیاده از سه هزار سال ودرین مدت شریعت او مندرس گشته بود وباقی نمانده بود کسے که میرسانید شریعت ابراهیم را بایشان بلکه نمانده بود کسے که خواند آنرا پس ایشان از اهل فترت اند بلاشک اما عدم تعذیب قبل البعثة پس دلیل گرفته اند بر آن بکتاب وسنت هرچه از کتاب است که بآن دلیل گرفته اند هشت آیات اند آیت اولی حضرت حق تعالے فرموده است وما کنا معذبین حتے نبعث رسولا اتفاق نموده اند جمیع اهل سنت بنا بر استدلال بان برانکه نیست تعذیب قبل البعثة ورد کرده اند بر معتزله که قایل اند بتحکیم عقل آیه دوم حضرت حق جل مجده فرموده است ذلک ان لم یکن ربک مهلک القری بظلم واهلها غافلون آیه سیوم حق تعالی فرموده است ولولا ان تصیبهم مصیبة بما قدمت ایدیهم فیقولوا ربنا لولا ارسلت الینا رسولا فنتبع آیاتک ونکون من المومنین وتخریج نموده است ابن ابی حاتم در تفسیر خود نزد این آیه کریمه بسند حسن از ابوسعید خدری رضی الله تعالی عنه گفت که گفت رسول خدا صلے الله علیه وسلم هرکه مرده باشد در ایام فترت او بگوید در روز قیامت اے پروردگار من نیامد سوئے من کتابے ونه رسولے پس بخواند این آیة کریمه را ربنا لولا ارسلت الینا رسولا الآیة آیه چهارم حق تعالی فرموده ست ولو انا اهلکناهم بعذاب من قبله لقالوا ربنا لولا ارسلت الینا رسولا فنتبع آیاتک من قبل ان نذل ونخزی اخراج نموده است ابن ابی حاتم در تفسیر خود نزد این آیه از عطیه عوفی گفت که میگوید کسے که مرده باشد در ایام فترت پروردگار من نیامده بود سوئے من کتابے ونه رسولے وخواندن این آیه را ولو انا اهلکناهم بعذاب من قبله لقالوا الی آخر الآیة آیه پنجم حضرت حق تعالے فرموده است وما کان ربک مهلک القری حتے یبعث فی امها رسولا یتلو علیهم آیاتنا وما کنا مهلکی القری الا واهلها ظالمون اخراج نموده است ابن ابی حاتم از ابن عباس وقتاده درین آیه گفتند هردو هلاک نکرد الله تعالے اهل مکه را حتی که فرستاد بایشان محمد را صلے الله علیه وسلم پس چون تکذیب کردند وظلم نمودند پس بآن سبب هلاک شدند وظلم در آیه مذکوره مفسر بکفر است پس افاده مے کند آیه مذکوره نفی کفر را از کسانیکه نرسیده است دعوت ایشان را وچون مستحق هلاک نباشند در دار دنیا پس چگونه مستحق آن باشند در دار آخرت باوجود آنکه عذاب آخرت سختتر وبزرگتر است چنانکه خدائے تعالی مے فرماید ولعذاب الآخرة اکبر هرآئینه عذاب آخرت بزرگتر است آیه ششم حضرت حق جل مجده فرموده است وهذا کتاب انزلناه مبارک فاتبعوه واتقوا لعلکم ترحمون ان تقولوا انما انزل الکتاب

علی طائفتین من قبلنا وان کنا عن دراستهم لغافلین آیۃ ہفتم حق تعالے گفتہ است وما اہلکنا من قریۃ الا لہا منذرون ذکری وما کنا ظالمین واخراج کردہ است عبد بن حمید وابن ابی حاتم وابن المنذر در تفاسیر خود از قتادہ درین آیۃ گفت ہر یک ہلاک نہ کردہ است اللہ تعالیٰ از قریہ مگر بعد از حجت و بینہ تا آخر حدیث وآیۃ ہشتم حق تعالے فرمودہ است وہم یصطرخون فیہا ربنا اخرجنا نعمل صالحا غیر الذی کنا نعمل الآیۃ مفسران گفتہ اند حجت کردہ است بر ایشان ببعثت نبی صلے اللہ علیہ وسلم وہو المراد بالنذیر فی الآیۃ واحادیث کہ بآن درین باب تمسک نمودہ اند ہفت عدد اند آوردہ است آن احادیث را امام سیوطی رحمہ اللہ تعالیٰ در مسالک الحنفا وما درینجا ذکر آنہا طلبا للاختصار ترک نمودیم حدیث اول اخراج نمودہ است احمد بن حنبل واسحق بن راہویہ ہر دو در مسندین خود وبیہقی در کتاب الاعتقاد وتصحیح کردہ است از اسود بن سریع وحدیث دوم اخراج کردہ است احمد واسحق بن راہویہ ہر دو در مسندین خود وابن مرویہ در تفسیر خود وبیہقی در کتاب اعتقاد از ابی ہریرۃ رضی اللہ تعالیٰ عنہ وحدیث سیوم اخراج کردہ است بزاز در مسند خود از ابو سعید خدری و حدیث چہارم اخراج کردہ است بزاز وابو یعلی ہر دو در مسندین خود از انس وحدیث پنجم اخراج کردہ است عبد الرزاق وابن جریر وابن ابی حاتم وابن المنذر از ابو ہریرۃ وحدیث ششم اخراج کردہ است بزاز وحاکم در مستدرک از ثوبان وحدیث ہفتم اخراج کردہ است طبرانی وابو نعیم از معاذ بن جبل و بدانند آنکہ اتفاق کردہ اند ائمہ شافعیۃ از فقہاء ائمہ اشاعرہ از اہل علم کلام واصول وفقہ بر آنکہ ہر کہ وفات یافت قبل از بلوغ دعوت او ناجی است از عذاب دوزخ وداخل خواہد شد در بہشت تصریح نمودہ است برین قول امام شافعی رحمہ اللہ تعالے در ام ومختصر ومتابعت او نمودہ اند جمیع اصحاب او وہمچنین گفتہ است امام فخر الدین رازی در محصول خود وباین مصرح اند تابعان او مثل ابن حاجب در تحصیل وبیضاوی در منہاج وقاضی تاج الدین سبکی در شرح ابن حاجب وگفتہ است رافعی در شرح خود ہر کہ نرسیدہ است او را دعوت ثابت نگردد بروے حجت وبروے مواخذہ نباشد بدلیل قول خدائے تعالیٰ وما کنا معذبین حتی نبعث رسولا وابن رفعہ در کفایہ خود تعلیل کردہ است بآنکہ او مولود گشتہ است بر فترت وظاہر نہ گشتہ است از وے عنادی ونیامدہ است بوے رسولی کہ تکذیب کردہ باشد او را وگفتہ نشود کہ حضرت امام اعظم گفتہ است کہ نیست عذر ہیچ احدے را در جہل بخالق خود ولہذا شرط نمودہ است دعوت در حال قتال با کفار پس بنا بر قول او لازم آید مواخذہ قبل بلوغ دعوت چہ ما میگوئیم کہ عدم شرط نمودن حضرت امام دعوت را در حالۃ قتال با کفار بسبب آنست کہ ظہور دعوت حضرت پیغمبر خدا واشتہار او بشرق وغرب قائم مقام دعوت جمیع مشرکان است حکما پس لازم نیست دعوت نمودن ایشان را بار دیگر چنانچہ در محیط برہانی بران تصریح نمودہ است وظاہر است کہ این معنے متحقق نباشد مگر بعد از تحقق بعثت ورسالت وآنچہ حضرت امام فرمودہ اند کہ نیست عذر احدے را در جہل بخالق خود مراد بآن ایضا مبداء البعثۃ است اما اہل فترت کہ در زمان جاہلیت وعدم تحقق بعثت بودند حضرت امام ایضا بعدم تعذیب آن قایل است قائل بعدم تعذیب خاص است بکسانے کہ نرسیدہ است بایشان دعوت ہیچ پیغمبر نہ جمیع اہل جاہلیت بلکہ کسانیکہ ایشان را دعوت پیغمبری از سابقین رسیدہ باشد وآنہا او شریعت او اعراض نمودہ باشند معذب باشند ووالدین شریفین

آنحضرت را صلی اللہ علیہ وسلم نرسیدہ است دعوت از ہیچ احدے از پیغمبران سابقین وتعذیب بعض اہل فترت مثل صاحب محجن وغیر او کہ احادیث وارد ند قاعدہ لا تعذیب قبل البعثۃ منتقض نمیگردد چہ احادیث احاد اند بالنص قطعی کہ مذکور شد معارضہ ندارند و ایضا تعذیب مخصوص بکسان باشد وسبب آن را حق تعالی داند و مارا علم آن نباشد مثل غلام حضرت خضر علیہ السلام کہ حکم شدہ بود بکفر او در حالت صغر او بسببے کہ علم او نزد حق تعالی بود وبتعلیم او رسول او را حاصل وے تواند بود کہ مقصور باشد تعذیب در این احادیث بکسان کہ تغیر وتبدیل نمودند شرایع را و توحید قبول نمودہ اشراک اختیار نمودند و برائے خود شریعت باطلہ احداث نمودند تحلیل نمودند بعض اشیارا و تحریم نمودند بعض دیگر مثل عمرو بن الحی کہ پیدا گردانید عبادت اصنام وظاہر نمود بحیرہ وصائبہ ووصیلہ وحامی را ومثل بعض دیگر کہ کردند عبادت جن وملائکہ را و پرستیدند کواکب را وصاحب محجن ومثل آن درین قسم داخل اند وکسان کہ نہ شرک نمودند ونہ توحید ونہ شریعت پیغمبرے اختیار نمودند ونہ احداث شریعت نمودند بلکہ از جمیع آن در غفلت گذشتند مثل والدین آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم آن اہل فترت اند وناجی حاصل انکہ از اہل جاہلیت ہر کہ نہ شرک آوردہ باشد ونہ ایمان ناجی است وکذلک ہر کہ ایمان آوردہ باشد وہر کہ اشراک نمودہ باشد ماخوذ ومعذب وہمین است موافق مذہب حضرت امام الہمام ابو حنیفہ رحمہ اللہ تعالی وبنا بر آن علامہ سعد الدین تفتازانی در تلویح حاشیہ توضیح اصول فقہ حنیفہ گفتہ است کسے کہ در شاہق الجبل بودہ باشد واو را دعوت نرسیدہ است مکلف نیست بایمان بمجرد عقل خود تا انکہ اگر وصف نہ کرد ایمان را ونہ کفر را ونہ معتقد بود کفر را نیست او از اہل دوزخ واگر ایمان آورد صحیح باشد ایمان او واگر وصف کرد کفر را باشد از اہل دوزخ انتہی اما در مذہب شافعیہ قبل از رسیدن دعوت تعذیب نباشد قطعا اگرچہ صادر شدہ باشد از و شرک وعبادت اصنام واز مما ذکر دانستہ باشی کہ بہر تقدیر والدین شریفین آنحضرت علیہ الصلوۃ والسلام ناجی اند ومعذب نیستند ہرگز از جہۃ عدم بلوغ دعوت وعدم صدور شرک وعبادۃ اصنام الی غیر ذلک از ایشان اما طریق دوم انکہ بدرستی ثابت نشد از والدین شریفین حضرت رسول اکرم علیہ الصلوۃ والسلام ہیچ شکے وشبہہ بلکہ بودند بر توحید ودین حنیف کہ دین جد ایشان ابراہیم علیہ السلام بود چنانکہ بودند بران طائفہ از عرب مثل زید وعمرو بن نفیل وورقہ بن نوفل وقیس بن ساعدہ وغیر ایشان وباین طریق رفتہ اند طائفہ از علماء ثقہ از انجملہ است امام فخر الدین رازی رحمہ اللہ تعالی واو گفتہ است در اسرار التنزیل کہ در جمیع آباء حضرت پیغمبر ما علیہ افضل الصلوات والتسلیمات تا حضرت آدم نبود مشرکے بلکہ ہمہ بر توحید بودند ودلالت میکنند بر این معنے وجوہ از انجملہ است قول خدائے تعالی الذی یراک حین تقوم وتقلبک فی الساجدین یعنے آن خدا تعالی کہ مے بیند ترا اے محمد صلی اللہ علیہ وسلم در وقتے کہ استادہ میشوی در تہجد یا غیر آن ومے بیند تقلب ترا در ساجدان ودر تفسیر این آیۃ گفتہ اند کہ منتقل مے شد نور حضرت سر اللہ الاعظم صلی اللہ علیہ وسلم از ساجدی بساجدی وامام رازی رحمہ اللہ تعالی گفتہ است کہ بنا بر این تقدیر کہ تفسیر کردہ اند آیہ کریمہ دلالت مے کند بر انکہ جمیع آباء حضرت پیغمبر علیہ الصلوۃ والسلام مسلمان بودند ودرین ہنگام واجب است قطع بانکہ والد حضرت ابراہیم علیہ السلام نبود از کافران وآزر کہ کفر او ثابت است والد او نبود عم او بود واطلاق اب بر عم در لغت عرب شایع است واگرچہ مجاز باشد غایۃ ما فی الباب انکہ وارد شدہ است

تفسیر قول حق تعالیٰ وتقلبک فی الساجدین بوجوہ دیگر ایضاً وچون وارد شدہ اندر روایات بجمیع وجوہ ونیست منافات فیما بین آنہا واجب است حمل کردن آیہ مذکورہ بر جمیع وجوہ وچون آن صحیح شد ثابت شد آنکہ والد حضرت ابراہیم نبود از عبدۂ اوثان مسلمان بود بعد از ان گفتہ است واز آنجملہ کہ دلالت مے کند بر انکہ آباء حضرت رسول اکرم صلی اللہ علیہ وسلم نبودند مشرکان قول آنحضرت است صلے اللہ علیہ وسلم لم ازل انقل من اصلاب الطاہرین الی ارحام الطاہرات ہمیشہ بودم من کہ منتقل مے شدم از صلبہائے پاک مردان بارحام پاک زنان وحق تعالےٰ گفتہ است انما المشرکون نجس مشرکان پلید اند پس واجب انکہ نباشد احدے از اجداد او صلے اللہ علیہ وسلم مشرک وگفت منتہی شد کلام فخر الدین رحمہ اللہ تعالیٰ وظاہر شد بآن جلالت او چہ او امام اہل سنت است در زمان خود وقائم بود در برابر مبتدعان در وقت خود وناصر مذہب اشاعرہ بود در عصر خود واو عالمے بود مبعوث بر راس مایۃ سادسہ تا تجدید کند برائے این امت امر دین انہا انتہی ومثل کلام او تصریح کردہ است امام ماوردی صاحب حاوی کبیر کہ از کبار ائمہ شافعیہ است رحمہ اللہ تعالیٰ وامام جلال الدین سیوطی رحمہ اللہ تعالیٰ بعد از نقل کلام امام فخر الدین رحمہ اللہ تعالیٰ گفتہ کہ نزد من در نصرت این مسلک آنچہ رفتہ است بآن امام فخر الدین وجوہ ثلثہ است وجہ اول وثانی شامل ست ہر دو والدین آنحضرت را معاً ووجہ ثالث خاص است بوالدہ شریفہ او صلے اللہ علیہ وسلم اما وجہ اول پس آن دلیل مرکب است از دو مقدمہ مقدمہ اولیٰ آنکہ بدرستی کہ احادیث صحیحہ دلالت میکنند برانکہ ہر جدی از اجداد آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم از زمان حضرت آدم تا زمان والد آنحضرت بہترین اہل زمان خود بودہ است واز جملہ احادیث صحیحہ حدیث صحیح بخاریست بروایت ابوہریرۃ گفت کہ گفت پیغمبر خدای علیہ الصلوۃ والسلام مبعوث گشتم من از قومی کہ افضل ترین قرون بنی آدم بودند ودر ہر قرنے بعد قرنے تا آنکہ مبعوث گشتم من ازین قرن کہ ہستم من دران واز جملہ احادیث صحیحہ حدیث ابونعیم است کہ اخراج کرد ابونعیم در دلایل النبوۃ از طریق ابن عباس گفت کہ گفت حضرت پیغمبر خدائے صلے اللہ علیہ وسلم ہمیشہ بود خدائے تعالیٰ کہ نقل مے داد مرا از صلبہائے پاک سوے رحمہائے پاک ومصفی کہ صفا دادہ شدہ بود وتہذیب نمودہ شدہ بود مرا جدا نمے گشتند دو قبیلہ از یک دیگر مگر کہ مے بودم من در بہترین آن ہر دو واخراج کرد مسلم وترمذی وتصحیح کرد آن را از واثلہ بن اسقع گفت کہ گفت رسول خدا صلے اللہ علیہ وسلم بدرستی کہ برگزید از اولاد ابراہیم اسمعیل را وبرگزید از اولاد اسمعیل بنی کنانہ را وبرگزید از بنی کنانہ قریش را وبرگزید از قریش بنی ہاشم را وبرگزید از بنی ہاشم بنی مطلب را واخراج کرد حافظ ابو القاسم حمزہ بن یوسف السہمی در فضایل عباس از حدیث واثلہ بلفظ دیگر باز وایدو مثل این معنے وارد شدہ است در احادیث کثیرہ کہ در ترمذی وطبرانی وطبقات وذخایر العقبی ومستدرک مذکور اند وامام سیوطی رحمہ اللہ تعالےٰ آنہا را ذکر کردہ است بتفصیل ودر بنجا برہمین مقدار اکتفا نمودہ شد طلباً للاختصار مقدمہ ثانیہ انکہ بدرستی کہ ثابت شدہ است باحادیث وآثار کہ خالی نشدہ است از عہد آدم ونوح علیہما السلام تا مبعوث شدن پیغمبر ما صلے اللہ علیہ وسلم از ناس بندگان کہ عبادت حق تعالیٰ مے کردند وبیگانگی حق جل مجدہ معتقد بودند وبسبب آنہا دفع میکند حق تعالیٰ آفات وبلیات از اہل زمین وبعد از پیغمبر ما صلے اللہ علیہ وسلم ایضاً باین صفت بندگان حق تعالیٰ تا قیام قیامت باشند کہ در عبادت ونماز مشغول باشند اگر این چنین بندگان

نبود ندی هر آئینه هلاک میشد زمین و اہل آن و چون قران نموده شود میان ہر دو مقدمه این نتیجه ازان ہر دو مقدمه حاصل مے
آید قطعاً که در آبا آن حضرت صلے اللہ علیه وسلم نبود مشرکے زیراکه ثابت شده است در ہر یکے از انہا که او بهتر اہل قرن
خود است پس اگر باشندان کسان که اہل فترت اند آباء آنحضرت صلے اللہ علیه وسلم فهو المدعی و اگر غیر آنها باشند و باشند
آنها بر شرک لازم مے آید یکے از دو امر یا انکه باشد مشرک بهتر از مسلم و آن باطل است باجماع بالک بنص قرآن که حق تعالے
فرموده است ولعبد مومن خیر من مشرک و یا انکه باشد غیر از ایشان بهتر از ایشان و آن باطل است بسبب مخالفت
با حادیث صحیحه پس واجب آمد قطعاً انکه نباشد در آباء آنحضرت صلی اللہ علیه وسلم مشرک تا باشند آنها از بهترین اہل زمین
ہر یکے در قرن خود و از جمله احادیث و آثار که اوله این مقدمه اند حدیث است که اخراج کرد آن را عبد الرزاق در مصنف
خود از معمر از ابن جریج گفت که گفت ابن مسیب گفت حضرت علی ابن ابی طالب رضی اللہ تعالی عنه ہمیشه بوده بر روے
زمین در تمام دہر ہفت کس یا زیاده از مسلمانان پس اگر نبودندی ایشان هلاک مے شد اہل زمین و آنچه بروی است
و این اسناد صحیح است بشرط شیخین و مثل این گفته نمے شود از راه قیاس پس او در حکم مرفوع است و بتحقیق اخراج نمو
است این حدیث را ابن منذر در تفسیر خود از عبد الرزاق باین سند مذکور و اخراج نموده است امام احمد حنبل در زہد و خلال
در کرامات الاولیا بسند صحیح بشرط شیخین از ابن عباس رضی اللہ تعالی عنهما گفت که خالی نمانده است زمین بعد از زمان حضرت نوح ع
از ہفت کس که دفع میکند حق تعالے آفات را از اہل زمین بسبب ایشان و این نیز در حکم رفع است و اخراج نموده است جندی در
فضائل مکه از مجاهد گفت که ہمیشه بوده اند بر روے زمین ہفت کس مسلمانان پس زیاده اگر نبودندی آنها ہر آئینه هلاک میشد زمین و
انکه بران بود و مثل او اخراج کرده است ازرقی در تاریخ مکه از زہیر بن محمد و بهمین معنے آثار کثیره وارد شده اند ذکر نموده است
آنها را امام سیوطی رحمه اللہ تعالی در رساله الخفا در اوله مقدمه ثانیه اما وجه دوم امام فخر الدین رازی رحمه اللہ تعالی گفته است که بودند
جمیع آبا حضرت پیغمبر ما صلے اللہ علیه وسلم بر توحید و اسلام و بیین و ظاہر میگردد انچه صراحت احادیث و آثار اسلام اکثر آنها اما اسلام آبا را و که مابین
حضرت آدم و نوح علیهما الصلوة والسلام بودند ظاہر میگردد از احادیث که اخراج نموده است بزار در مسند خود و ابن جریج و ابن منذر و ابن ابی
حاتم در تفاسیر خود و حاکم در صحیح مستدرک خود از حضرت ابن عباس رضی اللہ تعالی عنهما در تفسیر این آیة کریمه کان الناس امة واحدة فبعث
اللہ النبیین گفت که بود میان حضرت آدم و نوح علیهما الصلوة والسلام ده قرن ہمه بودند بر شریعت حق پس اختلاف کردند ایشان
با یکدیگر پس فرستاد حق تعالی با ایشان انبیا را علیهم الصلوة والسلام و اخراج کرده است ابن ابی حاتم از قتاده رحمه اللہ تعالی در آیة
مذکوره که گفت ذکر کرده شده است ما یا را که بود میان حضرة آدم و نوح علیهما الصلوة والسلام ده قرن و ہمه بودند بر طریق ہدی
و بر شریعت حق پس اختلاف کردند بعد ازان پس فرستاد حق تعالے حضرت نوح را با ایشان و بود حضرت نوح اول پیغمبرے
که فرستاد او را باہل زمین و اخراج کرده است ابن سعد در طبقات خود از ابن عباس رضی اللہ تعالی عنهما که گفت انکه واقع است مابین
حضرت آدم و نوح علیهما الصلوة والسلام از آبا آنحضرت صلے اللہ علیه وسلم بودند ایشان بر اسلام و ہمچنین وارد شده است و آثار کثیره و در
قرآن مجید آمده که گفت نوح علیه السلام رب اغفرلی ولوالدی پس مفهوم گردید از جمیع آثار مذکوره اسلام آبا آنحضرت که بودند میان حضرت آدم و نوح
علیهما السلام اما سام بن نوح علیه السلام مومن بوده است بنص قرآن و اجماع زیراکه نجات یافت بلکه پدر خود نوح علیهما السلام در سفینه و نجات نیافت در آن

لکہ مؤمن بلکہ وارد شدہ است در اثرے کہ او پیغمبر بود و اخراج نمودہ است این را ابن سعد در طبقات و زبیر بن بکار در موفقیات و ابن عساکر در تاریخ خود از کلبی اما ارفخشذ بن سام پس تصریح واقع است بایمان او در اثرے کہ روایت کردہ شدہ از ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما و آن اثر ابن عبد الحکم در تاریخ مصر ذکر کردہ و دران مذکور است کہ او یافتہ بود جد خود نوح را علیہ السلام و نوح علیہ السلام دعا کردہ بود در حق او بانکہ گرداند حق تعالیٰ نبوت و مملکت در اولاد او و اما اولاد ارفخشذ پس تصریح واقع است بایمان آنہا در اثرے کہ ابن سعد در طبقات خود از طریق محمد بن سائب از ابو صالح از ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما آوردہ گفت ابن عباس بدرستی کہ حضرت نوح علیہ السلام چون ہبوط نمود از کشتی بودند باو ہشتاد کس پس فرود آمدند در موضعے و بنا نمود در انجا برائے ہر کس خانہ و نام نہادہ شد قریہ را سوق الثمانین چون بسیار گشتند و تنگ شد برایشان سوق الثمانین انتقال نمودند از انجا بزمین بابل و بنا کردند انجا بلدہ را و بسیار گشتند در انجا تا صد ہزار گشتند و بودند ہمہ بر اسلام از عہد نوح علیہ السلام تا انکہ بادشاہ شد برایشان نمرود بن کوش بن کنعان بن حام بن نوح پس خواند نمرود ایشان را بعبادت اوثان اطاعت کردند او را و پرستیدند اوثان را انتہی حاصل الاثر پس معلوم شد از مجموع آثار کہ آباء آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم مومن بودند بیقین از زمان حضرت آدم علیہ الصلوۃ والسلام تا زمان نمرود و در زمان نمرود حضرت ابراہیم بود علی نبینا و علیہ الصلوۃ والسلام و آزر ایضا دران زمان بود و در کفر آن در قرآن تنصیص نمودہ است و اختلاف نمودہ اند در انکہ آزر نام تارخ است کہ والد حضرت ابراہیم بود یا نہ و بعضے برانند کہ آزر برادر تارخ است و عم حضرت ابراہیم بود علیہ السلام پس بر تقدیر یک آزر والد حضرت ابراہیم باشد استثنا کردہ شود او را از مومنان سلسلۂ نسب و بر تقدیر یک عم او بودہ باشد استثنا کردہ نمے شود و امام فخر الدین رازی رحمہ اللہ تعالیٰ فرمودہ کہ قول ارجح آنست کہ آزر عم ابراہیم بود نہ پدر او و امام سیوطی رحمہ اللہ تعالے گفتہ کہ این قول مرویست از جماعہ سلف تا انکہ روایت کردہ است ابن ابی حاتم و ابن منذر از مجاہد بطرقے کہ بعض آن طرق صحیح اند و روایت نمودہ است ابن منذر از ابن جریج بسند صحیح و ابن ابو حاتم از سدے بسند صحیح و ابن ابو حاتم ایضا از ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما بسند ضعیف کہ گفتند جمیع ایشان یعنے ابن عباس و مجاہد و ابن جریج و سدی رضی اللہ تعالیٰ عنہم کہ نبود آزر والد ابراہیم علیہ السلام بلکہ نام والد او تارخ است و توجیہ کردہ شدہ این قول را از حیثیت لغت بانکہ نزد عرب اطلاق لفظ اب بر عم شایع است و اگرچہ مجاز بود و در قرآن واقع است چنانکہ حق تعالیٰ بطریق حکایت از فرزندان یعقوب کہ بیعقوب علیہ السلام گفتہ اند فرمودہ است قالوا نعبد الٰہک والٰہ ابائک ابراہیم و اسمٰعیل و اسحاق پس اطلاق کرد لفظ اب را بر اسمٰعیل علیہ السلام کہ عم یعقوب است چنانکہ اطلاق کرد بر ابراہیم و او جد او است و امام سیوطی بسط نمودہ است کلام را در تحقیق این مسئلہ و ما برین مقدار اکتفا نمودہ ایم و شیخ ابن حجر در شرح ہمزیہ ترجیح دادہ است ہمین قول را بغایۃ ترجیح تا انکہ فرمودہ است کہ اہل دو کتاب یعنے توریۃ و انجیل یا توریۃ و فرقان اجماع دارند بر انکہ آزر والد ابراہیم نبود بلکہ عم او بود و تسمیہ میکنند عرب عم را باب تا انکہ این چنین در قرآن واقع شدہ است و بر تقدیریکہ اجماع نکردہ باشند واجب است تاویل مذکور تا جمع میان احادیث حاصل آید و انکہ بظاہر آن تمسک نمودہ است مثل بیضاوی و غیر آن تساہل نمودہ است و مسامحہ کردہ است انتہی حاصل کلامہ اما اباء آنحضرت

که بعد از حضرت ابراهیم و اسمعیل علیهما السلام بودند ذکر کرده میشود دلیل اسلام انها در دو مسلک اما مسلک اول آنکه متفق اند احادیث صحیحین و غیر هما و متوافر اند نصوص علما بر انکه عرب بر دین حضرت ابراهیم علیه السلام بودند و احدے از ایشان تا زمان والی شدن عمرو بن لحی خزاعی در مکه براه کفر و عبادت اصنام نرفته بودند و اول شخصے که تغییر داد دین حضرت ابراهیم را و اختیار نمود عبادت اصنام و بر عرب بعبادت آن باعث گردید عمرو مذکور بود و عرب در اشراک و عبادت اصنام و سائر ضلالات تابع او بودند و برین تصریح نموده است شهرستانی در کتاب الملل والنحل و حافظ عماد الدین و ابن کثیر در تاریخ خود آورده که بودند عرب بر دین حضرت ابراهیم تا زمانیکه والی شد عمرو بن لحی خزاعی مکه را و کشید ولایت بیت شریف از دستِ اجداد آنحضرت صلی الله علیه وسلم و نو پیدا کرد شرک و عبادت اصنام و روا داشت برائے عرب ضلالت بحیره و سائبه و وصیله و حام و غیر ذالک و بود مدت ولایت خزاعه بر بیت شریف سی صد سال و بود و لایت ایشان مشومه تا انکه آمد قصی بن کلاب که پدر پنجم حضرت پیغمبر ما است صلے الله علیه وسلم و مقاتله نمود با خزاعه و استعانت نمود بعرب و کشید ولایت بیت شریف از دست خزاعه لیکن عرب بعد ازان رجوع نمودند از انچه احداث نموده بود عمرو بن لحی از عبادت اصنام و غیر ذالک زیرا که ایشان آن را دین مے دانستند فی نفسه نے باید که آن را تغییر داده شود انتهی پس ثابت شد انکه اباء آنحضرت از عهد ابراهیم تا زمان عمرو بن لحی بتعین همه مؤمن بودند و بود عمرو مذکور قریب بزمان کنانه بن خزیمه که اب چهار دهم آنحضرت بود صلے الله علیه وسلم و حبیب در تاریخ خود از ابن عباس که آورده که عدنان و معد و ربیعه و مضر و خزیمه و اسد بر ملت حضرت ابراهیم بودند و سهیلی در روض خود آورده که کعب بن لوی اول کسے است که جمع کرد مردم قریش را در روز عروبه که بزمان جاهلیت جمعه را گفتندی و خطبه خواندے و پند و نصیحت کردی ایشان را بعثت آنحضرت صلے الله علیه وسلم و تعلیم نمودی ایشان را که آن پیغمبر از اولاد من خواهد بود و امر کردی بمتابعت آنحضرت و ایمان آوردن بران انتهی و آورده است این خبر را علامه ماوردی در کتاب اعلام النبوة و اخراج نموده است این خبر را ابو نعیم در دلایل النبوة بسند خود از ابو سلمه بن عبد الرحمن بن عوف و زیاده کرده است در آخر آن که فیما بین وفات کعب و میان بعثت پیغمبر ما صلی الله علیه وسلم پانصد و شصت سال بود و حافظ جلال الدین در مسالک الحنفا و در درجه منیفه بعد از نقل این خبر گفته که پس حاصل شد از مجموع آنچه آورده شد از احادیث و اثار انکه آباء آنحضرت صلے الله علیه وسلم از زمان حضرت آدم علیه السلام تا کعب بن لوی بلکه پسر او مرة بن کعب تصریح واقع شده است بایمان جمیع ایشان مگر آزر که مختلف فیه است چنانچه گذشت و همچنین گفته است شامی در سیرت خود اما مابین مرة بن کعب تا عبد المطلب چهار آباء آنحضرت اند کلاب و قصی و عبد مناف و هاشم امام سیوطی در مسالک الحنفا آورده که نیافتم درین هر چهار نقلے نه بنفی و نه باثبات انتهی و مراد بعدم وجدان نقل نقلیست که صریح باسم آنها وارد شده باشد والا نه اثار که در مسلک ثانی خواهند آمد دلالت دارند بر اسلام جمیع ذریة حضرت اسمعیل علیه السلام پس در ضمن آنها اسلام آن هر چهار ایضاً ثابت است لهذا امام سیوطی رحمه الله تعالی دلیل گرفته است با آنها بر اسلام عبد المطلب کما سیجئ اما عبد المطلب پس در وے علما را سه اقوال است یکے آنکه نرسیده بود عبد المطلب را

دعوت بالک بود از اہل فترت امام سیوطی در مسالک الحنفا گفته که ہمین است قول اشبه در شان عبد المطلب از جهة ظاہر
حدیث که در صحیح بخاری وغیره آمده است دوم آنکه بود عبد المطلب بر توحید وملت ابراہیم علیه السلام امام سیوطی گفته
ہمین است ظاہر عموم کلام امام فخر الدین رازی رحمه الله تعالی وظاہر عموم آثار منقوله ومرویه از مجاہد وسفیان بن
عیینة وغیر آن ہر دو بیشتر خواہند آمد در مسلک ثانی ومویداین قول است آنچه ثابت است از انتساب آنحضرت
صلے الله علیه وسلم چنانکه فرموده است انا النبی لا کذب انا ابن عبد المطلب باوجود آنکه وارد شده اند بسیاری از احادیث
وآثار در نہی از انتساب بآباء کفار کما ذکره الامام السیوطی فی مسالک الحنفاء وبر تو معلوم بوده باشد آنکه از نسمۂ
شریفه او خوارق عادات در ایام فترت ظاہر میگردید ودر خواب بالہامات حقه ملہم میشد از انجمله است الہام او را از
حق تعالے بکندیدن زمزم واعلام نمودن حضرت حق تعالے او را در خواب بمکانِ زمزم چنانکه در قصه طویله
آمده است وشامی آن را در سیرت خود آورده است وآن برائے این است که جرہم که آن اخوان اسمعیل
اند چون بغی نمودند در حرم وفساد کردند خارج کرد آنہا را بنو بکر ابن عبد مناة ابن کنانه از حرم دفن نموده شد اموال
کعبه را در زمزم پس گذشت بران سالہا ومکان زمزم شناخته نمے شد در زمان عبد المطلب رجوع نمودند قریش
بعبد المطلب تا سوال کند از حضرت حق تعالے مکان زمزم را پس سوال کرد عبد المطلب از حق تعالے والہام
نمود او را در خواب مکان زمزم ودانا گردانید او را بعلاماتِ حوادث کون پس خبر کرد بان که واقع خواہد شد در
مکانے که زمزم در آنست پس واقع گردید بنحوے که خبر کرد عبد المطلب پس طلب نمود در انجا زمزم را وکندید پس
آب بیرون شد ودریافت عطش مہلک غیر قریش را در بادیه شام ودر ایشان عبد المطلب بود پس سیراب کرده
شدند ببرکت او وقصه آن دراز است در سیرة مذکوره وحاصل آن آنست که چون متیقن شدند بہلاک رجوع
نمودند بعبد المطلب پس رحلت کرد بجزم شاید حق تعالی سیراب گرداند ما را ہمه رحلت نمودند واو ایضا رحلت نمود
وچون نشست بر ناقه خود وبرخیزانید آن را جاری شد چشمه آب شیرین از تحت خف آن ناقه پس تکبیر
گفت عبد المطلب وتکبیر گفتند اصحاب او پس خورد از ان آب شیرین وخوردند وسیر آب شدند وشک نیست که این
از دلایل کمال ایمان او است وبودن او از اولیاء الله در وقت خود وچگونه نباشد این که بر جبهه شریفه
او نور پیغمبر خدا ست صلے الله علیه وسلم ساطع بود وسیوم آنکه زنده گردانیده بود او را حق تعالی بعد از بعثت حضرت پیغمبر
ما صلے الله علیه وسلم تا که ایمان آورد بآنحضرت صلے الله علیه وسلم ومسلمان شد پس بمرد حکایت کرد این قول ثالث را ابن سید الناس
وامام سیوطی رحمه الله تعالی گفته که این قول ضعیف ترین اقوال است وساقط ترآنہا است چه ہیچ دلیلے بران نیست وہرگز
در حدیثے ضعیف وغیر آن وارد نشده است وقایل نشده بآن احدے از ائمه اہل سنت وجماعت بلی حکایت
کرده اند این قول را از بعض شیعه لہذا اقتصار نموده اند اکثر مصنفین بر حکایت ہر دو قول اول واز آوردن قول
ثالث سکوت نموده اند زیرا که قول شیعه معتد به نیست اما مسلک ثانی پس آیات وآثار اند که دلالت دارند بر ایمان
واسلام ذریت حضرت ابراہیم واسمعیل علیہما السلام وعقب ایشان وجمله آیات کریمه که بر اسلام ذریه حضرت ابراہیم و

اسمعیل دلالت دارند چہار دہ اند و ما در ینجا برسہ آیات کریمہ اقتصار مینمائیم آیۃ اولیٰ قولہ تعالیٰ واذ قال ابراہیم لابیہ و
قومہ اننی براء مما تعبدون الا الذی فطرنی فانہ سیہدین وجعلہا کلمۃ باقیۃ فی عقبہ یاد کن اے محمد وقتے کہ گفت ابراہیم مر پدر
خود را و قوم خود را بدرستی کہ من بیزارم از آنچہ شما مے پرستید آن را مگر آن معبودی را جل ذکرہ کہ آفریدہ است مرا پس بدرستی
کہ او زود ہدایۃ کند مرا و گردانید حق تعالےٰ این کلمہ توحید را کلمہ باقیہ در اولاد حضرت ابراہیم علیہ السلام و اخراج کردہ است
عبد بن حمید در تفسیر خود از حضرت عبد اللہ بن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما و ابن جریر و ابن منذر از مجاہد رحمہ اللہ تعالیٰ
در تفسیر قول خدائے تعالیٰ وجعلہا کلمۃ باقیۃ فی عقبہ گفتند ایشان کہ بود کلمہ لا الہ الا اللہ باقی در عقب حضرت ابراہیم علیہ السلام
و تخریج نمود عبد بن حمید و عبد الرزاق در تفسیر خود از قتادہ رضی اللہ تعالیٰ عنہم کہ مراد باین کلمہ اخلاص و توحید است
و ہمیشہ باقی ماندہ بودند در ذریت ابراہیم کسانے کہ خدائے را تعالیٰ شانہ توحید میکردند و در عبادت او مے بودند و
ہمچنین مرویست از ابن جریج رضی اللہ تعالیٰ عنہ تخریج نمودہ عبد بن حمید از زہری رضی اللہ تعالیٰ عنہ در تفسیر
این آیۃ مذکورہ کہ مراد بعقب ابراہیم اولاد اوست از ذکور و اناث و ابو الشیخ در تفسیر سورۃ ہود از حضرت زید بن علی
رضی اللہ تعالیٰ عنہما اخراج کردہ کہ حضرت محمد صلی اللہ علیہ وسلم و آل او داخل است در عقب ابراہیم علیہ السلام و
آیۃ ثانیہ قولہ تعالیٰ واذ قال ابراہیم رب اجعل ہذا البلد آمنا و اجنبنی و بنی ان نعبد الاصنام یاد کن اے محمد وقتیکہ
گفت ابراہیم کہ اے پروردگار من گردان این بلد مکہ معظمہ را با امن و نگہدار مرا و فرزندان مرا از عبادت بتان اخراج
کردہ است ابن جریر در تفسیر این آیۃ مذکورہ از مجاہد رضی اللہ تعالےٰ عنہ کہ گفت پس قبول کرد حق تعالیٰ دعا حضرت
ابراہیم را در اولاد او پس احدے از ایشان بعد از موت او عبادت صنم نہ کرد و گردانید این بلدہ را با امن و ابن
ابو حاتم از سفیان بن عیینہ آوردہ کہ ہیچ احدے از اولاد حضرت ابراہیم نپرستید اصنام و این آیۃ کریمہ خواند قولہ تعالیٰ
واجنبنی و بنی ان نعبد الاصنام پرسیدہ شد از سفیان کہ پس چگونہ داخل نشدند درین دعا اولاد اسحاق و اولاد سائر
فرزندان حضرت ابراہیم علیہ السلام جواب داد کہ بسبب آنکہ دعا کردہ بود حضرت ابراہیم علیہ السلام مر اہل این بلدہ
را یعنے اہل مکہ شریفہ را بقرینہ آنکہ گفت رب اجعل ہذا البلد آمنا ربنا انی اسکنت من ذریتی بواد غیر ذی زرع عند
بیتک المحرم ربنا لیقیموا الصلوۃ و ظاہر آنست کہ سکونت نمود در مکہ مشرفہ ہیچ یکے از فرزندان صلبی حضرت ابراہیم علیہ
السلام غیر از اسمعیل علیہ السلام و امام سیوطی رحمہ اللہ تعالیٰ گفتہ کہ نیک بنگر باین جواب از مثل سفیان بن عیینہ رضی اللہ
تعالیٰ عنہ کہ او یکے از اکابر ائمہ مجتہدین و از مشائخ امام شافعی است رحمہ اللہ تعالیٰ آیۃ ثالثہ قولہ تعالیٰ بطریق حکایت
از حضرت ابراہیم و اسمعیل صلوات اللہ و سلامہ علے نبینا و علیہما کہ گفتہ اند در حین بناء کعبہ معظمہ و اجعلنا مسلمین لک
و من ذریتنا امۃ مسلمۃ لک اے پروردگار ما گردان ما ہر دو را مسلم برائے خود و گردان از ما امتی مسلمہ برائے خود تخراج
کرد ابن جریر و ابن ابو حاتم در تفسیر این آیۃ مذکورہ از سدی رحمہ اللہ تعالیٰ گفت کہ مراد داشتند از ذریت خود عرب را و
بر تو پوشیدہ نبود کہ عرب اولاد حضرت اسمعیل اند و اولاد حضرت ابراہیم از سائر فرزندان عرب نیستند پس اثر الضا مؤید
قول سفیان است و امام سیوطی رحمہ اللہ تعالیٰ در مسالک حنفا گفتہ کہ حاصل جمیع آیات و آثار آنست کہ نبود در آباء

آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم از عہد حضرت ابراہیم تا زمان حضرت پیغمبر ما صلے اللہ علیہ وسلم ہیچ احدے مشرک و برین رفتہ است شامی در سیرت خود پس بصدق قول امام فخر الدین الرازی رسید کما لا یخفی علی المحقق المدقق وباللہ التوفیق اما وجہ ثالث از وجوہ ثلثہ کہ خاص است بوالدہ شریفہ آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم آن اثریست کہ وارد شدہ است در حق والدہ شریفہ آنحضرت علی طریق الخصوص اخرجہ ابو نعیم فی دلائل النبوۃ عن طریق الزہری عن ام سماعۃ بنت ابی رہم عن امہا گفت حاضر شدم نزد آمنہ والدہ شریفہ آن حضرت صلے اللہ علیہ وسلم در علت او کہ فوت شد دران علت و حضرت محمد صلی اللہ علیہ وسلم خورد بود پنج سالہ نشستہ بود نزد سر مبارک والدہ شریفہ خود پس دید والدہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم سوئے آنحضرت پس این ابیات خواند شعر بارک اللہ فیک من غلام ✤ یا ابن الذی من حومۃ الحمام ✤ نجا بعون الملک المنعام ✤ فودی غداۃ الضرب بالسہام ✤ بمائۃ من الابل السوام ✤ ان صح ما ابصرت فی المنام ✤ فانت مبعوث الی الانام ✤ من عند ذی الجلال والاکرام ✤ تبعث فی الحل والحرام ✤ تبعث بالتحقیق والاسلام ✤ ودین ابیک ابراہام ✤ فاللہ انہاک عن الاصنام ✤ ان لا توالیہا مع الاقوام ✤ بعد ازان والدہ شریفہ آنحضرت گفت کل حی میت وکل جدید بال وکل کبیر یفنی وانا میتۃ وذکری باق وقد ترکت خیرا وولدت طہرا بعد ازان فوت شد راویہ مذکورہ گفت کہ مے شنیدیم نوحہ جن راکہ بر والدہ شریفہ آنحضرت میکردند وابیات میگفتند و یاد گرفتیم ما ازان این ابیات را شعر نبکی الفتاۃ البرۃ الامینۃ ✤ ذات الجمال والعفۃ الرزینۃ ✤ زوجۃ عبد اللہ والقرینۃ ✤ ام نبی اللہ ذی السکینۃ ✤ وصاحب المنبر بالمدینۃ ✤ صارت لدی حفرتہا رہینۃ ✤ انتہی الاثر و امام سیوطی رحمہ اللہ تعالی بعد از نقل این اثر در مسالک الحنفا و درجہ منیفہ گفتہ کہ پس تو مے بینی کہ این کلام از والدہ شریفہ آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم صریح است در نہی از موالات اصنام با وجود اقرار و اعتراف بدین حضرت ابراہیم علیہ السلام و بعث فرزند خود علیہ الصلوۃ والسلام بسوئے کافہ انام از جناب حضرت رب العزت ذی الجلال والاکرام باسلام و این الفاظ منافی اند بشرک و بعد ازان گفت کہ من استقرار کردم امہات انبیاء را علیہم السلام پس یافتم اکثر آنہا را منصوص علیہن بایمان اما طریق سیوم حضرت حق تعالی زندہ گردانید والدین شریفین آنحضرت را صلے اللہ علیہ وسلم تا کہ ایمان آورند ہر دو بآن حضرت صلے اللہ علیہ وسلم و بود وقوع این احیا در ایام حجۃ الوداع و میل نمودند باین طریق ثالث طائفہ کثیرہ از حفاظ محدثین وغیر ایشان از انجملہ است ابن شاہین و حافظ ابو بکر الخطیب البغدادی و سہیلی و قرطبی و محب طبری و علامہ ناصر الدین منیر وغیر ایشان و استناد نمودہ اند دران بحدیثے کہ وارد شدہ است در احیا از طریق ہشام بن عروۃ از والدہ خود از عائشہ صدیقہ رضی اللہ تعالی عنہا لیکن سند آن ضعیف است و ایراد نمودہ است آن را ابن الجوزی در موضوعات و امام سیوطی گفتہ کہ صواب آنست کہ موضوع نیست لیکن ضعیف است و علامہ ابن الصلاح و حافظ الدین عراقی و شیخ ابن حجر تصریح نمودہ اند بآنکہ ابن الجوزی مسامحہ نمودہ است در کتاب موضوعات کہ حکم نمودہ است بوضع بعض احادیث کہ موضوع نیستند بلکہ ضعیف اند و بعض ازان حسن و بعض صحیح نیز اند و شیخ ابن حجر گفتہ عجب تر آنست کہ حکم نمودہ است بوضع حدیثے و حال آنکہ آن حدیث موجود است در صحیحین و این

غفلت سخت است از ابن الجوزی رحمہ اللہ تعالیٰ انتہی کلامہ وشامی در سیرت خود گفتہ کہ تتبع کردم موضوعات ابن الجوزی را فی الواقع موضوع نیستند بلکہ ازان در سنن اربعہ وصحیح مستدرک وغیر آن از کتب معتبرہ موجود اند وبعض ضعیف اند وبعض حسن و بعض صحیح اما درین حدیث احیاء والدین شریف مخالف اند با ابن الجوزی بسیاری از آئمہ محدثین وگفتہ اند کہ این حدیث ضعیف است در روایۃ او در فضائل الاعمال ومناقب جائز است واز انجملہ است حافظ ابوبکر خطیب بغدادی وحافظ ابوالقاسم بن عساکر دمشقی وحافظ ابوحفص بن شاہین وحافظ ابوالقاسم سہیلی صاحب روض وامام قرطبی وحافظ محب الدین طبری وعلامہ منیر وحافظ فتح الدین ابن سید الناس ونقل کردہ است او را از بعض اہل علم وبرین رفتہ است علامہ صلاح الدین در نظم وحافظ شمس الدین بن ناصر الدین دمشقی در ابیات در کتاب خود مسمی بمورد الصادی فی مولد الہادی وگفت شعر حبا اللہ النبی مزید فضل ٭ علی فضل وکان بہ رؤفا فاحیی امہ وکذا اباہ ٭ لایمان بہ فضلا لطیفا ٭ فسلم فالقدیم بہ قدیر ٭ وان کان الحدیث بہ ضعیفا ٭ انتہی کلام الشافی وچون ثابت شد ضعف حدیث عمل بران جائز گشت در امثال چنین مقام چنانچہ تصریح نمودہ اند ائمہ احادیث مثل امام السیوطی وشیخ ابن حجر وباین فضیلت مخصوص باشد جناب پیغمبر ما صلے اللہ علیہ وسلم واز فضل وکرم او تعالے دور نیست چنانکہ امام سہیلی وقرطبی گفتہ واحیاء وایمان ایشان بران حضرت ممتنع نیست عقلا وشرعا چہ در قرآن وارد است احیاء قتیل بنی اسرائیل وحضرت عیسیٰ علیہ السلام احیاء اموات مینمود وچون احیاء ثابت گردید پس چہ چیز مانع است از ایمان آوردن ایشان بر آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم واین جملہ از کرامات وفضائل آنحضرت است صلے اللہ علیہ وسلم چنانکہ قرطبی آوردہ وایمان بعد از حیات کہ مانند ایمان یاس نفع نمیرساند چنانکہ در قرآن کریم وارد شدہ است ولا الذین یموتون وہم کفار وہم در جائے دیگر در قرآن وارد شدہ فیمت وہو کافر وایضا در جائے دیگر ازان آمدہ فلم یک ینفعہم ایمانہم لما راؤا باسنا در جائے است کہ بعد از موت رجوع بایمان محال است عادۃ ومذکور در قرآن حکم عامۃ الخلائق است کہ بعد از موت ایشان رجوع بایمان مستحیل است عادۃ اما اگر در موضع خاص از راہ خرق عادت احیاء احدی برائے ایمان آوردن بہ پیغمبری صورت گیرد ازین باب مستثنیٰ باشد بالیقین ولہذا قرطبی رحمہ اللہ تعالیٰ گفتہ کہ در احادیث آمدہ کہ رد نمود حضرت حق تعالیٰ آفتاب را برای پیغمبر خود بعد از غروب آن تا آنکہ گذارد حضرت علی کرم اللہ وجہہ نماز عصر را ذکر نمودہ است این حدیث را امام طحاوی وگفتہ کہ بدرستی این حدیث ثابت است پس اگر رجوع نمودن آفتاب نفع نرساندی ووقت متجدد نمیشدی ہر آئینہ خواہش نمیکرد آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم باز گشتن آفتاب را پس باشد احیاء والدین آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم مثل ارجاع آفتاب واما عدم نفع ایمان در حالت یاس ومعاینہ عذاب پس ازان ایضا استثنا کردہ شود بعض را بطریق خصوصیت وخرق عادت ولہذا قبول شدہ بود ایمان قوم حضرت یونس علیہ السلام وتوبہ آنہا باوجود آنکہ متلبس بودند بعذاب چنانکہ ظاہر میگردد از قرآن مجید کہ فرمود حضرت حق تعالیٰ فلولا کانت قریۃ آمنت فنفعہا ایمانہا الا قوم یونس انتہی حاصل ما افادہ القرطبی رحمہ اللہ تعالی وامام سیوطی گفتہ کہ استدلال قرطبی بقصہ رجوع در غایت حسن واقع است ولہذا حکم کردہ شدہ است ببودن نماز حضرت علی کرم اللہ وجہہ ادائً نہ قضاءً والا نبود در ارجاع شمس فائدہ از جہت آنکہ جائز بود قضا اثر بعد الغروب وایضا گفتہ کہ ظفر یافتم من بر استدلالے کہ واضح تر است ازان وآن آنست کہ وارد شدہ است کہ زندہ گردانیدہ شوند اصحاب کہف در آخر زمان پس حج گذارند وباشند درین امت وابن مردویہ در تفسیر

خود روایت کرده است از ابن عباس حدیث مرفوع که اصحاب کهف اعوان مهدی باشند انتهی پس اعتبار کرده شود مثل اصحاب کهف ایمان ابوین آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم را بعد از وفات برائے کرامت وخصوصیت حضرت پیغمبر ما صلے اللہ علیہ وسلم انتہی اما بیان قول جماعۂ ثانیہ از اقوال ثلثہ کہ در حق والدین آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم گفتہ اند وذکر بعض ادلہ آنہا وذکر جوابہا ئے کہ جماعۂ اولی از آن داده اند مے باید دانست کہ اکثر علماء کرام برانند کہ والدین آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم ناجی اند از دوزخ وسلامت اند از شرک چنانکہ ادلۂ آنہا در طریق اوّل گذشتہ اند وجماعۂ دیگر برخلاف آن رفتہ اند و استدلال نموده اند باحادیث کہ ذکر آنہا خواہد آمد وقایل اند بر آنکہ طرق متقدمہ چندان قوی نیستند امام سیوطی رحمہ اللہ تعالیٰ گفتہ کہ احادیثے کہ دال اند بر عدم نجات والدین شریفین حضرت سر اللہ الاعظم علیہ صلوات اللہ وسلامہ اکثر آنہا ضعیف اند وصلاحیت حجت گرفتن ندارند وبصحت نرسیده اند از آن مگر دو حدیث یکے در حق والد شریف آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم ودوم در حق والدہ شریفہ او صلے اللہ علیہ وسلم وجواب داده است جماعۂ اول از این احادیث چنانکہ ذکر اجوبہ مذکوره تحت ذکر احادیث ضعاف وصحاح نموده مے شود ہر چہ احادیث ضعاف اند یکے از انجملہ آن حدیث است کہ گفت روزے حضرت رسول خدا صلے اللہ علیہ وسلم کاشکے اگر بدانستم من کہ چہ کار کرده بودند مادر وپدر من پس نازل شد. این آیۃ ولا تسأل عن اصحاب الجحیم یعنے نپرسیده شوی تو اے محمد صلے اللہ علیہ وسلم از اصحاب دوزخ وجواب آن شامی در سیرۃ خود گفتہ کہ سند این حدیث ضعیف است صالح نیست احتجاج را وامام سیوطی گفتہ کہ مذکور نشده است این حدیث در کتب معتمده احادیث مگر آنکہ مذکور شده است در بعض تفاسیر بسند منقطع کہ حجت واعتبار را نشاید باوجود آنکہ این قول مردود است بوجوه اخیره وسیوطی جمیع وجوه را در مسالک الحنفا علی التفصیل ذکر نموده است فارجع الیہ واز انجملہ آن حدیث است کہ روایت کرده آن را ابن جریر از طریق عطیہ عوفی از ابن عباس کہ خواست حضرت پیغمبر خدائے علیہ الصلوۃ والسلام کہ طلب مغفرت کند جہت مادر خود پس نازل شد قول خدائے تعالے ما کان للنبی والذین آمنوا ان یستغفروا للمشرکین ولو کانوا اولی قربی یعنے نمے شاید نبی را ونہ آنکسانے را کہ ایمان آورده اند اینکہ طلب مغفرت کنند برائے مشرکان اگرچہ آنہا اولی قربے باشند جواب آن شامی در سیرۃ خود گفتہ کہ سند این حدیث ضعیف است صالح احتجاج نیست چونکہ داخل است در سندا و ایوب ابن ہانی وحافظ ذہبی در مختصر خود گفتہ کہ تضعیف کرده است ایوب بن ہانی را ابن معین فثبت ضعفہ انتہی وامام سیوطی گفتہ کہ این حدیث باوجود ضعف سند مخالف حدیث صحاح است زیرا کہ در صحیحین واقع شده کہ نزول این آیۃ در شان ابو طالب است وقتے کہ گفت حضرت رسول اکرم صلے اللہ علیہ وسلم کہ ہر آئینہ من طلب مغفرۃ کنم برائے ابو طالب مادام کہ منع کرده نشوم از آن انتہی پس درین حدیث دو علت پیدا شد یکے ضعف سند دوم مخالفت بصحیحین تامل وگفتہ نشود کہ جائز است کہ نزول این آیۃ مکرر بوجہ باشد یکبار در حق والدہ شریفہ آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم ودوم بار در حق ابو طالب زیرا کہ میگوئیم باطل است کہ حضرت رسول کریم صلے اللہ علیہ وسلم یکبار نہی کرده شود از طلب مغفرت برائے کفار پس باز عود کند بآن بار دیگر صرح بذلک علامہ الحلبی فی سیرتہ وہر چہ احادیث صحاح اند از انجملہ آن حدیثے است کہ روایت

کردہ است آن را مسلم و ابن حبان ہر یک در صحیح خود و جواب آن شامی و امام سیوطی گفتہ اند کہ از عدم اذن باستغفار لازم نمے آید کفر ہرگز بدلیلے آنکہ منع نمودہ شدہ بود حضرت پیغمبر خدا صلے اللہ علیہ وسلم در اول اسلام از استغفار کردن برائے کسے کہ واجب باشد بر ذمہ او دینی و نگذاشتہ باشد ترکہ کہ وفا کند بآن و از نماز جنازہ گذاردن بر این چنین کس باوجود آنکہ او از جملہ مؤمنان و اہل اسلام بودہ باشد و وجہ منع از آن آنست کہ استغفار آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم مستجاب بود بالفور پس کسے کہ استغفار کند آنحضرت برائے او بزودی برسد بمنزل خود بجنت و مدیون محبوس است از مقام خود تا آنکہ ادا نکند دین خود را چنانکہ وارد شدہ است در حدیث کہ نفس مومن معلق است بدین خود تا کہ ادا کند پس شاید کہ والدہ شریفہ آنحضرت باوجود بودن او بر توحید و بر دین حضرت ابراہیم محبوس شدہ باشد در برزخ از جنت پس امر دیگر غیر کفر کہ اقتضاء نمود عدم اذن استغفار را در آن حال بعد از آن اذن دادہ شدہ باشد او را باستغفار در وقت دیگر و یا آنکہ نہی از استغفار قبل از احیاء او و ایمان او بودہ باشد بر آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم بقرینہ آنکہ واقع شدہ است احیاء مذکور در سال اخیر از عمر آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم در ایام حجۃ الوداع انتہی کلامہما و مانند این آوردہ است شیخ ابن حجر در شرح ہمزیہ و از انجملہ آن حدیثے است کہ روایت کردہ است مسلم در صحیح خود از طریق حماد بن سلمہ از ثابت از حضرت انس کہ گفت بدرستی کہ آمد مردی بحضور حضرت رسول اکرم صلے اللہ علیہ وسلم پس گفت ای رسول خدا صلے اللہ علیہ وسلم خبر دہ مرا کہ کجاست پدر من گفت آنحضرت کہ در آتش است پس چون پشت داد آنمرد باز خواند آنحضرت علیہ الصلوٰۃ والسلام او را و گفت کہ پدر من و پدر تو ہر دو در آتش اند جواب آن امام سیوطی بوجوہ متعددہ دادہ از انجملہ بیکے از آن اجوبہ اکتفا شدہ افتد امام مذکور گفت کہ این حدیث معارض است باآیات و احادیث و آثار کہ در طرق ثلثہ از جماعہ اولی مذکور شدہ اند و ہرگاہ حدیث معارض گردد بادلہ کہ ارجح باشند از وے لازم است تاویل آن حدیث اگر ممکن بودہ باشد تا حاصل آید جمع بین جمیع آن و در اینجا تاویل ممکن است باین طریق کہ مراد کردہ شود باب آنحضرت عم او ابوطالب نہ اب حقیقی او عبد اللہ بقرینہ این قول خدائے تعالے وما کنا معذبین حتے نبعث رسولا و مقرر است کہ عرب تسمیہ میکنند عم را باب چنانکہ در قرآن واقع شدہ است باوجود آنکہ لفظ اب بر ابوطالب بنسبت آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم در آن زمان شائع بود بسبب آنکہ عم آنحضرت بود و آنحضرت در ایام خورد سالگی تا مدتے بدست او و کنار او پرورش مے یافت و ابوطالب در مدت حیات خود در حفظ و حمایت آنحضرت بود صلی اللہ علیہ وسلم و لہذا مے گفتند قریش مر ابوطالب را کہ منع کن پسر خود را یعنے آنحضرت را صلے اللہ علیہ وسلم از شتم الہہ ما یعنے بتان و نیز مے گفتند قریش ابوطالب را کہ بدہ ما را پسر خود تا قتل کنیم او را و بگیر در عوض او این پسر و ابوطالب جواب داد کہ زبون کاریست کہ بدہم بشما پسر خود تا قتل کنید او را و بگیرم در عوض او پسر شما پس ظاہر گشت شیوع اطلاق لفظ اب بر ابوطالب بنسبت آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم انتہی و شیخ ابن حجر گفتہ در شرح ہمزیہ کہ این تاویل اظہر است نزد من انتہی امام سیوطی رحمہ اللہ تعالیٰ در مسالک گفتہ کہ استراحت گرفتہ اند جماعہ علما از جمیع این اجوبہ و جواب دادہ اند از احادیث کہ در استدلال قول جماعہ ثانیہ مذکور شدہ اند باینکہ آن احادیث منسوخ اند چنانکہ جواب دادہ اند از احادیثے کہ وارد اند در اطفال مشرکان کہ آنہا در دوزخ اند و گفتہ اند کہ ناسخ برائے احادیث اطفال قول حضرت حق تعالیٰ است

www.maktabah.org

که فرموده است ولا تزر وازرة وزر اخرى وناسخ برائے احادیث ابوین شریفین آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم وقول خدا تعالے است وما کنا معذبین حتے نبعث رسولا وبعد ازان امام مذکور گفته که از لطایف حسنه است که واقع گشته اند هر دو جمله در حق هر دو فریق در یک آیة از سوره بنی اسرائیل واین جوابیست مختصر مفید که غنا دهنده از هر جواب است انتهى کلامه وشیخ ابن حجر مکی در شرح همزیه گفته که حدیث مسلم محمول است بر ماقبل نزول آیة کریمه وما کنا معذبین حتے نبعث رسولا ونظیر او است مسئله اطفال مشرکان که چون پرسیده شد آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم از ایشان فرمود که ایشان همچون آباء خود اند پس باز پرسیده شد او را از آنها فرمود که در بهشت اند انتهى وشامی در سیرة خود گفته که نظیر این امر تبع است که حضرت رسول کریم صلے اللہ علیہ وسلم قبل از انکه برو وحی کرده شود در حق تبع گفت که نمیدانم که تبع مومن بود یا نه پس وحی آمد با آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم در حق تبع پس فرمود بد نگوید تبع را بدرستی که تبع اسلام آورده بود انتهى کلامه امام سیوطی گفته که جماعه مذکوره باوجود انکه قایل اند بعدم قوت ادله نجات و اسلام وحدیث مسلم ومانند آن بر ظاهر گذاشته اند من غیر عدول عنها بدعوی النسخ ولا غیره گفته اند که جایز نیست ذکر این امر احدے را که سبب ایذاء آنحضرت است صلے اللہ علیہ وسلم سهیلی در روض آنق بعد از ایراد حدیث مسلم گفته که نمے رسد ما را که گوئیم اینچنین قولے در حق والدین شریفین آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم بسبب قول او صلے اللہ علیہ وسلم که فرموده است لا تؤذوا الاحیاء بسب الاموات میازارید زندگان را بسبب یاد کردن مردگان بدو بسبب قول حضرت حق تعالى که فرموده است ان الذين يؤذون الله ورسوله لعنهم الله في الدنيا والآخرة بدرستی کسانیکه ایذا میرسانند خدائے را تعالى شانه ورسول خدائے را صلے اللہ علیہ وسلم لعنت میکند بر ایشان خدائے تعالى در دنیا و آخرة و در خاتمه مسالک الحنفا در آخر درجه منیفه گفته که نقل کردم از مجموع خط شیخ کمال الدین الشمنی والد شیخنا الامام تقی الدین رحمه الله تعالے که از کبار ائمه علماء حنفیه است آنچه نص کرده است انکه پرسیده شد قاضی ابو بکر بن عربی را که یکے از ائمه مالکیه بود از مردے که گفت پدر پیغمبر خدائے صلے اللہ علیہ وسلم در دوزخ است حکم آن مرد چه باشد جواب داد باینکه او ملعون است زیرا که خدا تعالى فرموده است ان الذين يؤذون الله ورسوله لعنهم الله في الدنيا والآخرة وگفت قاضی مذکور که نیست هیچ ایذاء زیاده تر وعظیم تر ازین که گفته شود که والد شریف آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم در دوزخ است وعلامه باجی در شرح موطا گفته که جایز نیست اینکه ایذا رسانیده شود پیغمبر خدائے را صلے اللہ علیہ وسلم بفعل مباح ونه بغیر مباح اما هر چه غیر او از سایر مردم اند پس جایز است اینکه ایذا رسانیده شود ایشان را بفعل مباح ونرسد آنها را منع کردن از امر مباح و آثم نمیگردد فاعل امر مباح اگرچه برسد بسبب فعل مباح ایذا بغیر او وگفت علامه مذکور ولهذا منع کرد حضرت پیغمبر ما صلے اللہ علیہ وسلم علی کرم الله وجهه را از تزوج دختر ابو جهل وقتے که اراده نموده بود تزوج آن را بعد از اسلام او بر حضرت فاطمه زهراء رضی الله تعالے عنها وگفت صلی الله علیه وسلم فاطمه پاره گوشت من است وبدرستی من حرام نمیگردانم چیزے را که حلال کرده است آن را خدائے تعالے ولیکن قسم بخدای است تعالى شانه که مجتمع نگردد دختر رسول خدائے صلی الله علیه وسلم ودختر دشمن خدائے سبحانه نزد یک مرد همیشه پس گردانید حضرت رسول اکرم صلے اللہ علیہ وسلم حکم فاطمه را در عدم جواز ایذا بامر مباح مثل حکم خود وحجت گرفته است بقول خدائے تعالى ان الذين يؤذون الله ورسوله لعنهم الله في الدنيا والآخرة انتهى کلامه واخراج کرد ابن عساکر

ورتاریخ خود که تاریخ دمشق است و آن مقدار ہشتاد مجلد است از طریق یحیی بن عبد الملک بن ابو علینیہ کہ حدیث کرد بما نوفل بن فرات و بود او عامل عمر بن عبد العزیز گفت کہ شخصے از عمال عمر بن عبد العزیز رضی اللہ تعالےٰ عنہ نسبت نمود شرک را بسوئے والد شریف آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم چون عمر بن عبد العزیز رضی اللہ تعالےٰ عنہ گفتار او بشنید آہ برکشید و سر فرو برد مدتے وخاموش ماند پس سر برآورد و گفت کہ آیا ببرم زبان او را یا قطع کنم دست و پائے او را و زنم گردن او را پس آخر الامر عزل نمود او را از دیوان و فرمود عامل نشوی مدتے کہ من زندہ خواہم ماند انتہی ما ذکرہ ابن عساکر و طبری در ذخائر العقبی از ابو ہریرہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ آوردہ است کہ گفت ابو ہریرہ کہ آمد سبعہ بنت ابولہب سوے پیغمبر خدائے صلے اللہ علیہ وسلم پس گفت اے رسول خدائے صلے اللہ علیہ وسلم مردم میگویند کہ دختر ہیزم و دوزخے پس برخواست حضرت رسول خدا صلے اللہ علیہ وسلم و انگہ او در غضب بود و گفت چہ حال است مر اقوام را کہ ایذاء میرسانند مرا در قرابت من ہر کہ ایذاء رساند قرابت مرا پس تحقیق ایذاء رسانید مرا و ہر کہ ایذاء رسانید مرا پس بتحقیق ایذاء رسانید خدائے را تعالےٰ شانہ انتہی و این قدر سوس من را و در ارشاد کافی است اما بیان قول جماعہ ثالثہ از اقوال ثلثہ کہ در حق والدین آنحضرت است صلی اللہ علیہ وسلم بدانند انکہ جماعہ از علماء اعلام درین امر براہ توقف رفتہ اند جہت تعارض ادلہ و شیخ تاج الدین بن فاکہانی رحمہ اللہ تعالیٰ در کتاب خود کہ مسمی است بفجر منیر آوردہ کہ حضرت حق تعالیٰ داناتر است بحال والدین آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم یعنے مارا درین امر توقف است شیخ ابن حجر مکی رحمہ اللہ تعالی در شرح قصیدہ ہمزیہ گفتہ کہ چہ نیکوتر است قول متوقفان و واجب است بر تو انکہ بترسی نہایت ترس از انکہ یاد کنی والدین آنحضرت را صلے اللہ علیہ وسلم بنقصے کہ آن موجب ایذاء جناب شریف حضرت پیغمبر با بودہ باشد العیاذ باللہ تعالےٰ من ذلک انتہی و ہمچنین یاد کردن کسانیکہ قرابت با آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم دارند و علامہ برزنجی گفتہ کہ حرام است سب اموات کہ دران ایذاء آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم بودہ باشد انتہی و درین باب احادیث بسیار رواند عصمنا اللہ سبحانہ ومن انتمی الینا بنبیہ المصطفی ورسولہ المجتبی علیہ افضل الصلوات واکمل التحیات تہات اللہم صل علے محمد و علی آلہ واصحابہ عدد خلقک و رضاء نفسک وزنۃ عرشک ومداد کلماتک کلما ذکرک الذاکرون وکلما غفل عن ذکرک الغافلون اللہم اصلح امورنا و اسورا ولادنا وازواجنا واحبائنا و امور جمیع من سمع منا بحرمۃ النبی وآلہ واصحابہ اجمعین آمین رب العالمین وارحمنا معہم برحمتک یا ارحم الراحمین ٭

مکتوب پنجاہ و پنجم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان ما کہ بنام شاہزادہ فیض مدار سلیمان شاہ صدور یافتہ در جواب عریضہ او و تعزیت بادشاہ عالم پناہ سکندر زمان احمد شاہ در دران علیہ الرحمۃ والغفران و بعضے حقایق مرموزہ و غیر ذلک

بسم اللہ الرحمن الرحیم ۔ لک الحمد یا من توتی الملک من تشاء وتنزع الملک ممن تشاء وتعز من تشاء وتذل من تشاء بیدک الخیر

وصل وسلم علی حبیبک محمد صلوٰة وسلاماً لا یساہمه فیہما الغیر وعلی آله واصحابه اجمعین الی یوم الدین اما بعد دعوات که لمعات
انوارش بصائر اولی الابصار منور وارد و توجهات که نفحات ازهارش مشامات ارواح ذوی الاقتدار معطر سازند مصروف
جناب فیضمآب تاج بخش تخت نشینان ممالک سلطنت تخت ستان تاج بخشان سرادق ابهت قدوة السلاطین
الاعظم مالک ممالک الترک والهند والعجم المؤید بالطاف الکریم الدیان خاقان ابن خاقان دارا دربان خدیو کیهان ظل
الله علی الخلایق دامت ریاض جمعیته محروسة عن صوارف الزمان و اشته از بارگاه مفتح الابواب تعالت آلاؤه و توالت
نعماؤه ارتقاء معارج کامرانی واعتلاء مدارج شادمانی جناب ظل رحمانی مدظله استدعا نموده آید هو تعالیٰ قدیر و بالاجابة جدیر
ورینولا یکطغرا رقم مبارک مطاع بنام درویش دعاگوئی و دعاگوئے یک دل ویکروے بتاریخ بیست وسیوم شهر ربیع الاول
سنه ۱۲۸۶ هجری عز صدور فرموده راحت رسا گردید آنچه از باب قضیة وصال شاه صاحب خلد آشیان انار الله برهانه و دریں
هنگام وقوع تزلزل در ارکان ثبات خلائق وجمع آمدن جمیع اکابر و تمام امرا و خوانین و سرکردگان واعزه واشراف
واعیان و استدعا نمودن آنها جلوس دارا دربان بر تخت سلطنت جهت آرام خلق الله در رضامندی حضرت خالق در
رضامندی خلایق دیده جلوس نمودن و پایهٔ قدر هرکس را بالطاف شاهانه استوار داشتن وعلاوه تاکید بر خلاصه دعاگویان
در مادهٔ دعاگوئی که قلمی بود واضح گردید بر رائے عالم آرائے در نقاب واحتجاب نماند انکه قبل ازین در صورت استماع
قضیه نامرضیه هائله جناب مرحمت وغفران مآب خاقان رضوان مکان کروبی پاسبان که رخت نفیس روحی از تنگ
نائی ناسوت بر بسته و از سرائے دو دره این جهان فانی گذرانیده بسر منزل ملکوت رسیده مربع نشین سرار قدس
وقصور پر نور فردوس برین وجا ودانی گشته آسوده اند در نظر بر رابطه انسانیه علی الخصوص حسب رابطه قویه که فیما بین جناب
شاه غفران پناه واین درویش صورت یاب گردیده بود و کالشمس فی نصف النهار در بسیط غبرا در کمال اشتهار بود و درد
والم وغم برهم روے آورده سررشته پیدا جمعیت را در تلاطم امواج هموم سموم اثر آورده پریشان حاصل ساخته متشتت
بال گردانیده بود اما بحکم کل نفس ذائقة الموت چون هر متنفس ازین شرب وایه دارد و ازین رهگذر لاچار انا لله وانا الیه راجعون
گویان بصبر و شکیبائی و مساز و در آناء اللیل و اطراف النهار بدعاء اللهم اجرنی فی مصیبتی واخلف لی خیرا منها متوجه
جناب حضرت بے نیاز و ذات اقدس را ایضا همین شیوه لازم ولابد و از نوید فرحت جاوید زیب افزا شدن سریر
خلافت و فرمان روائے بقدم فیض شیم بندگان دارا دربان و پایهٔ اعتبار جناب خدیو کیهان فرق فرقدان سوده کافهٔ
انام از خواص وعوام را در زیر بال همایون فال اعلیٰ آورده آسودن فرحت تازه و راحت بے اندازه رخ نموده ولله الحمد
والمنة ثم لله الحمد والمنة که این معنے مامول و منتظر که سررشته جمعیت اسافل و اعالی از قوت بفعل آمده و از معنے بصورت
وامید صادق در جاء واثق از پیشگاه بادشاه حقیقی جل مجده آنست که تخت فیروز بخت خلافت و جهانبانی را که بفیض
جلوس میمنت مانوس قرة باصره سلطنت زیب و زینت داده عرصه جهان و جهانیان را نفحات بادشاهانه معطر و اکناف
گیتے را بلمعات انظار خسروانه مزین ساخته اند ظلال سلطنت باهره بر مفارق عالم و عالمیان ممدود و مؤید بساط خلافت قاهره
بر تارک جهانیان مبسوط و مخلد خواهد داشت و چون سررشته خلافت از حضور است نه از غرور و از جا است نه از هوا

بعوایدِ تائیدات ربانی و موائدِ تلطفات رحمانی موید خواہد بود و لواء جہانداری و خسروی بطراز انا فتحنا مطرز این قدر وامے نماید کہ در اختیار این معنے استعجال قبل الوقت واقع شدہ دیدہ شود کہ از پردہ غیب چہ ظاہر گردد و چون بارگاہ الٰہی جل اعطائیہ جناب معلی را باین دولت عظمے و این نعمت اسنی مخصوص ساختہ است خدیو کیہان ایضا باقتضاء بالشکر تدوم النعم برائے استبقاء این موہبت عظیمہ و این عطیہ جسیمہ محافظت حال عباد و بلاد و مراقب حدود و صلاح وسداد و تقویت شریعت نبوی و تمشیت ملت مصطفوی علے صاحبہا افضل الصلوات و اکمل التحیات و اعلاء اعلام عدل و احسان و افناء اقسام ظلم و عدوان را بر ذمہ ہمت والا نہمت خود فرض عین دانستہ بحکم نیۃ المرء خیر من علمہ ارادہ خاطر عاطر در جمیع اوقات للہ فی اللہ آن داشتہ باشند کہ ریاض احوال و حدائق آمال خلایق کہ بدائع و ودائع حضرت خالق اند بسر چشمہ عدالت و نصفت تازہ تر و ناضر و نامی داشتہ از صرصر حوادث و بے داد مخالفان و معاندان نگاہداشتہ مجموع را در ظل ظلیل عاطفت و کنف رافت و شفقت خواہم داشت و فقرا رجا واثق دارند کہ این معانی لطیفہ بلا تکلف از وجود ذی جود بادشاہ جم جاہ دام اقبالہ سر خواہند زد و ہر شریف و وضیع ازین بحر بانوال حسب استعداد خود قصعہ بالامال خواہد نمود واللہ الموفق کوکب خلافت و اختر ابہت از سپہر فتح و نصرۃ شارق و طالع باد آمین و رحم اللہ عبدا یقول امینا الحمد للہ رب العالمین اولا و آخر ظاہرا و باطنا ✢

مکتوب پنجاہ و ششم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان ما کہ بنام وزیر اعظم شاہ ولیخان علیہ الغفران صدور یافتہ در جواب عریضہ کہ متضمن ارسال یک رقم مبارک مطاع و تعزیت بادشاہ عالم پناہ احمد شاہ دردران علیہ الرحمۃ والغفران بودہ و ما یناسب ذلک ۵

ہموارہ جناب فیضمآب زبدہ محبان خاص نقاوہ ارادتمندان خاص الخواص محور فلک سلطنت خلاصہ مواد حشمت عزیز دلہائے درویشان دعاگوئے آصف جاہ وزیر اعظم مدظلہ بمع توابع و لواحق در کنف حمایت ایزد تعالے بودہ فائض الجود باشد درویشان دعاگوئے در وظائف دعاگوئے مشتغل و بہمہ وجوہ خاطر فقرا جمع است فرو گذار نیستند غالب الاوقات وجود شریف عنصر لطیف در سویداء خاطر و بسبب غلبہ رابطہ محبت و ربقہ مودت نسبہ شریفہ نصب العین حق تعالے بخیر و خوبی سببے سازد کہ باہم ملاقات حاصل گردد و درینولا مفاوضہ گرامی صادر درخصوص انکہ درینولا یک طغرائی رقم مبارک مطاع و درخصوص نوید فرحت جاوید زیب افزا شدن سریر خلافت و فرمانروائے بقدم فیض شیم بندگان دارا دربان خدیو کیہان اشرف اعلی بنام نامی و اسم گرامی صادر و از انجا کہ ذات مصدر حسنات را ہمہ اوقات دعای گوئے دوام دولت خداداد قوی بنیاد منظور می باشد مترصد کہ بدعاگوئی دوام دولت و اقبال بندگان خدیو دریا نوال متوجہ بودہ و بندہ درگاہ آسمان جاہ معلے را بدعائے خیر یاد داشتہ باشند و رقم مبارک مطاع عرضہ

نموده در مطالعه در آمده بسبب این مژده راحت افزا جراحتے که بصورت استماع قضیه نامرضیه هائله جناب مرحمت و غفران مآب خاقان رضوان مکان صورت یاب گردیده بوده والم پر درد و غم هر لحظه بر مزید بود بر منصه ظهور آمده اندمال یافت فقیر ابهر حال بدعوات حسنه متوجه و این دولت خدائے داد علی الدوام نصب العین خیر و خوبی خود ملازم این دولت علیه دانسته فروگذاری نیست لله الحمد والمنة که این معنے مامول و مترصد از قوة بفعل آمد و پایه اعتبار خدیو کیهان آرا در بان فرق فرقدان سوده کافه انام زیر بال همایون فال اعلے برآسود و رجاء صادق است که چون از پیشگاه بادشاه حقیقی تخت فیروز بخت خلافت و جهانبانی را بفیض جلوس میمنت مانوس قره باصره سلطنت زیب و زینت داده عرصه جهانبان را بنفحات عنایات بادشاهانه معطر و اکناف گیتی را بلمعات انظار خسروانه مزین ساخته اند ظلال سلطنت باهره بر مفارق عالمیان ممدود و مؤبد و بساط خلافت قاهره بر تارک جهانیان مبسوط و مخلد خواهند داشت و فقیر ابدعایاد آورشاد کام باشند و امید است که مفاوضات گرامی علے سبیل التعاقب صادر گردیده باشند که تسلی خاطر ازان صورت مے گیرد کوکب اقبال در ترقی باد والسلام علیکم ورحمة الله و برکاته مکرر انکه در جواب رقم مبارک دعانامه انفاذ حضور لامع النور گردید بذات خود از نظر نگذرانند و بقیه حال عنقریب بخدمت خواهد رسید والسلام علیکم ورحمة الله و برکاته ؛

مکتوب پنجاه و هفتم

از مکتوبات قدسی سمات قبله طالبان خدا حضرت ایشان ما که بخدمت بادشاه جهان پناه سکندر دوران احمد شاه مدوران علیه الرحمة والغفران صدور یافته بابت انفاذ و جاری نمودن مقدمه اسلام با ذکر بعضے از مسایل فقه مناسب مقدمه مسطوره و مایناسب فی ذلک

بسم الله الرحمن الرحیم ط الحمد لله الذی رفع غشاوة الغمة عن بصائر اهل الوداد و هدیهم بنور اصطفائیه الی قوم مناهج الرشاد وزکی نفوسهم عن المیل الی الدنیا حتی سلکوا اعدل طرق الزهاد و حمی قلوبهم عن الزیغ بصحیح الاعتقاد و اوردهم مناهل صفو الیقین حتی انحسمت بواطنهم عن مادة الریب والعناد و ازعت لهم کؤس الفهوم من کوثر غرائب العلوم بما ترادفت علیهم من الامداد والصلوة والسلام علے رسوله الذی انقذنا به من الجهالة و آله الامجاد اما بعد فالمعلوم فی جناب المطاع الاکمل والسلطان الاورع الاکرم اعدل ملوک الاسلام مکرم العلماء والصلحاء موسس اساس الکرم والکرماء ممهد اصول العدل ماطر مطر العطاء المنصوب لاعلاء کلمة الدین معز الاسلام والمسلمین عمدة خواقین الزمان و صفوة سلاطین الدوران خلد الله ظلاله و ابد جلاله ولا زال الولایة عدله ناصبة و اوتاد دولته راسخة و ما حام حول حماه عدو الاسلام و ما طغی طول بقائه علی الثلثة اسد الضرغام ان الجماعة الداعین المشغولین بالدعاء الرافعین ایدیهم الی السماء السائلین من الله طول عمر من به یستجار من عدالزمان و فتنة الدوران لایزال ساعین فی اعلاء الکلمة العلیا بمتابعة سید البشر افداء علیه امهاتنا والآباء ولکن الآن لما ظهر

الفساد بغلبة ذوی العناد من اہل الذمة وغیرہم فاحترت سموم الحوادث اسباب جمعیتہم واوقعت سفینة آمالہم فی تلاطم الصعوبات وہم بعد ما احاطہم الہموم وحال حولہم سیل الغموم صاح علیہم فصیح الالہام ایہا المضطرون بہذہ الآلام شمروا ذیل مفاوضتکم الی جناب السلطان الاعظم والخاقان الافخم ملجاء غرباء الاسلام وموضح جمیع الاعلام وحامیہم من الموبقات وحریسہم من المہلکات یسمع بسمع القبول وحاشا ان یعدل من شرع الرسول علیہ من الصلوات اتمہا ومن التحیات اعمہا فغرضنا یا خلیفة اللہ المخصوص بشرف ظل اللہ غرض واحد وہو ان الناس تصدر منہم کلمة یثبت بہا القتل والتعزیر مثل سب الاسلام والنبی البشیر النذیر وعمة الاخیار صلی اللہ علیہ وسلم واصحابہ الکبار والعلماء الابرار اعاذ تا اللہ جل مجدہ من ذلک وقد تصدر من اہل الذمة کلمة تثبت بہا الاسلام وغیر ذلک من الاحکام وکلہا معطلة منہا اسلام اولاد الذمیة التی تشرفت منذ خمسة عشر شہر الشرف الاسلام وخلعت عن رقبتہا ربقة الکفر والآثام والولد یتبع خیر الابوین دینا والآن لما شاع فی افواہ الناس ضعف خلیفة الزمان وظہیر اہل الاسلام فی الدوران جعل اللہ ثارہ علی اعدائہ وصبحہ خیرا من مسائہ سمع المخمور بخمر الکفر والطغیان عابد الاہرمن والنیران فلان الذمی القضیة الشنیعة الغیر المرضیة فصاح علی مسلم من السادات الکرام من اولاد النبی علیہ الصلوة والسلام وقال لاعوانہ خذوہ ان سلطانہم قد لقی اللہ ومات واتی علیہ ما کان آت وسب المذہب والاسلام ومن ہو المبعوث صلوات اللہ وسلامہ علیہ الی کافة الانام وغلب ہو واعوانہ علی السید فقام المردود علی نجد الحیف وشہر السیف وجرح ید السید وعلیہ شہود ثقات وقد ذکر فی تحفة الفقہ فی کلمات الکفر فی المدارک فی تفسیر قولہ تعالی وان نکثوا ایمانہم من بعد عہدہم وطعنوا فی دینکم الآیة قالوا اذا طعن الذمی فی دین الاسلام طعنا ظاہرا جاز قتلہ لان العہد معقود معہ علی ان لا یطعن فاذا طعن فقد نکث عہدہ وخرج من الذمة انتہی وذکر فی الرسالة المسماة بالاثر المحمود لقہر ذوی الجحود للشیخ ابی الحسن الشرنبلالی الحنفی صاحب امداد الفتاح قال الکمال ابن الہمام ان الکافر اذا استعلی علی المسلمین علی وجہ یسیر متمردا علیہم حل للامام قتلہ والحق عمر رضی اللہ عنہ فی کتابہ حرفین اشرطہما علیہم مع ما شرطوہ علی انفسہم ان لا یشتروا شیئا من سبایا المسلمین ومن ضرب منہم مسلما عمدا فقد خلع عہدہ انتہی وذکر فی حاشیة البیضاوی للعلامة شہاب الدین الخفاجی الحنفی تحت قولہ تعالی حتی یعطوا الجزیة عن ید وہم صاغرون انما جعل لہم الذمة باعطاء الجزیة وکونہم صاغرین فواجب علی ہذا قتل من تسلط علی المسلمین بالغضب انتہی کما فی البحر الرائق وذکر فی الفتاوی الاورنگ زیبیة فی کتاب السیر من شتم النبی صلی اللہ علیہ وسلم او اہانہ او عاب فی امر دینہ او فی شخصہ او فی وصف من اوصاف ذاتہ سواء کان الشاتم من امتہ او من غیرہا وسواء کان من اہل الکتاب او غیرہ ذمیا کان او حربیا وسواء کان شتم والاہانة والعیب صادرا منہ عمدا او سہوا او غفلة او جدا او ہزلا فقد کفر خلودا بحیث ان تاب لم تقبل توبتہ ابدا عند اللہ وعند الناس وحکمہ فی الشریعة المطہرة عند المتاخرین المجتہدین اجماعا وعند اکثر المتقدمین القتل قطعا ولا یداہن السلطان ولا نائبہ فی حکم قتلہ وان فات فی قتلہ وانعدامہ المصالح الدنویة وان اہملوا فقد رضوا بما صدر عنہ من الشتم مثلا وہو کفر فہم رضوا بالکفر والراضی بہ کافر فہم کافرون انتہی وذکر فی العینی شرح الکنز واختیاری ہذا ان المسلم اذا سب النبی علیہ السلام یکفر حتی لو حکم بقتل بہ فکیف لو صدر من مجرم عدو للدین انتہی وذکر فی مقالیہ الاسلام فی حکم الساب الذمی وان اسلم بعد السب فکذلک لم یقتل

ويقبل منه الاسلام لان الاسلام يجب ما كان قبله من حقوق الله تعالى كمامر من المذاهب والشفاء انتهى ذكر فى الحلبي
حاشية شرح الوقاية فى باب الجزية تحت قوله لا ان امتنع فاذا صرح بسبه او عرض او استخف بقدره او وصفه بغير الوجه المذكور
الذى كفر به مسلم فلا خلاف عند الشافعى رحمه الله تعالى فى قتله ان لم يسلم لانه لم يعطه الذمة والعهد على هذا وهو قول عامة
العلماء الا اباحنيفة والثورى واتباعهما من اهل الكوفة فانهم قالوا لا يقتل لانه ماهو عليه من الشرك اعظم ولكن يعزر ويؤدب
وقيل لا يسقط اسلام الذمى الساب قتله لانه حق النبى صلے الله عليه وسلم اوجب عليه ما انتهك حرمته وقصده الحاق النقيصة
والمعرة به عليه افضل الصلوة والسلام فلم يكن برجوعه الى الاسلام مسقطا له كما لم يسقط سائر حقوق المسلمين من قبل اسلامه من
قتل وقذف واذا كنا لا نقبل توبة المسلم فلان لا نقبل توبة الكافر اولى اذا عرفت هذه التفاصيل فقد اتضح عندك ان
من تردد فى وجوب قتل من قال بانه صلے الله عليه وسلم من جملة الخاسرين فاصر على ذلك ثم اظهر اصراره حتى قال
لمن استتاب منه ممن اسے شئے اتوب انا ارجو بهذا القول ثوابا جميلا واجرا جزيلا كان من الخاسرين الضالين
المضلين الذين من حزب الشيطان كما قال الله تعالى اولئك حزب الشيطان الا ان حزب الشيطان هم الخاسرون
وامثال هذه الآية اكثر من ان تحصى فى حق الخاسرين فالويل كل الويل لمن توقف فى وجوب قتل ذلك المصر ولعنه
ونحن لا نتوقف فيه ولعنة الله عليه وعلے من تبعه فى هذا الراى الخبيث وقد ختمنا مباحث السب بمسئلة تكفير الخسران
ليكون ختامه مسكا لتستريح به ارواح المسلمين والمسلمات ومن اهم مشاهدة هذه الكلمات فلينظر فى الكتب الكلامية
وكتاب الشفاء وتعريف حقوق المصطفى والسيف المسلول على من سب الرسول عليه السلام وافضل الصلوات
واشرف التسليم فالواجب على السلطان ان يسئل اهل الذكر من علماء الآخرة فى الدوران لقوله جل مجده فاسئلوا اهل الذكر
ان كنتم لا تعلمون واللايق الاحرى بجنابه ان يكون عنان عنايته الى رفع المظالم عن ضعفاء علماء العالم معطوفة
حتى تصير ابصار السمات بالفساد فى الدين بصواعق عدله مخطوفة نرجو الله ان يصبح مشمولين باعطافه ومحظوظين من
شرائف الطافه ونفوز بوصول المامول وحصول المسئول حالا ومالا من تنفيذ احكام الاسلام وسمة ذوى الاحترام بغير
قيل وقال على طبق الظروف المبنية الشرعية على صاحبها الصلوة والتحية سهل الله مالكم مامول ما للشمس طلوع وافول
وحفظكم عن الآفات والبليات وحرسكم فى جميع الساعات والآفات والمسئول مامول والسلام ورحمة الله وبركاته ما غنت
مطوقة وشروشارد وطرق طارق وورد وارد ٭

مکتوب پنجاہ و ہشتم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان ماکہ بنام فضیلت پناہ
ملا محمد غوث صدور یافتہ در جواب عریضہ او کہ متضمن بعضی احوال خود فرستادہ بود و مناسب ذلک

بسم الله الرحمن الرحيم ط الحمد لله والصلوة والسلام على خير خلق الله رسوله محمد محب صادق ملا محمد غوث بر مسند شریعت متمکن بود

سلامت باشد رقیمہ وداد کہ آن نیک نہاد مرسول داشتہ بود رسید بہجت افزا اگر دید نگاشتہ بودند کہ طریقہ کہ تعلیم ذکر نمودہ
بودند مرعی داشتہ میشود اگر ترقی دست دہد عنایت خواہد بود محبت پناہا برانچہ تلقین نمودہ شدہ است سرگرم باشند
و استعجال ننمایند بنائے کہ موسس باشد ہر چند عمارت بالاتر رود رخنہ پیدا نمے کند و اگر در بنیاد آن رخنہ پیدا شد ہر چند
عمارت بالاتر رود رخنہ در آن خواہد بود و فقرا متوجہ اند خاطر جمعدارند و عمدہ درین راہ صحبت است کہ در سایۂ دولت
و عنایت مربے کاردیدہ و شیب و فراز این راہ پیمودہ مرباگردد چہ باید کرد یاران زمان ہمہ قاصرہ دارند و الا نہ خم می
در جوش و حریفان در نوشانوش و طالبان در طلب و در خروش و ساقی نعرہ زنان کہ رطل گران گیرو بنوش غیر طالب
حقیقی را از این راہ آگاہی نے بلک بر نعرہ ساقی پرواء نے بے درد و دوا نمودن است و بے تشنگی آب نوشانیدن
حافظ آداب معرفت، قدس سرہ چہ خوش گفتہ اے خواجہ درد نیست و گرنے طبیب ہست عزیز براہ طریقت رفتن
جز ارباب شریعت صورت ندارد تا تابع صاحب شرع نشوند و بر قدم او نروند راہ بسر منزل مقصود نخواہند برد
حضرت حق تعالیٰ فرمودہ است قل ان کنتم تحبون اللہ فاتبعونی یحببکم اللہ آرزوئے حصول محبت الٰہی بے
متابعت حضرت رسول اکرم صلے اللہ علیہ وسلم خیال محال است تا متابعت او صلے اللہ علیہ وسلم ظاہرا و باطنا صورت
نگیرد و مناسبت صوری و معنوی پیدا نگردد مورد فیوضات الٰہیہ نشود و روح را از قید خلاص حاصل نگردد پس در گفتن و
شنفتن و رفتن و نشستن و خوردن و نوشیدن و پوشیدن وغیر ذالک باو صلے اللہ علیہ وسلم موافقت باید نمود تا مناسبت
صوری حاصل آمد و چون مناسبت صوری حاصل گردید مناسبت معنوی روی خواہد آورد پس بعنایات ازلی ادراکشان
کشان ببساط قرب خواہند برد باید کہ او بے از آداب شریعت عزا فرو نگذاشتہ در ابطہ نگہداشتہ بنفی و اثبات
مشغول باشند کہ نیل درجات و گذر بر مقامات از برکت تکرار این کلمہ متبرکہ است و از حقیقت این کلمہ است کہ جز
محبت ذات حضرت حق جل مجدہ در دل نمے ماند و نظر باطنی بہیچ حجاب محجوب نمیگردد بامداد این کلمہ قدسیہ این
قدر مسافت را کہ عقل از قطع آن باین عمر قصیر عاجز است بیک گام قطع میگردد و وراء دائرہ امکان و وصول محب
با محبوب صورت میگیرد و از خود دوری و مہجوری و باو نزدیکی حاصل مے آید ازینجا گفتہ اند کہ این راہ جز یک قدم پیش
نیست و فرمودہ اند یک قدم بر فرق خود نہ و آن دگر در کوئے دوست این کلمہ متبرکہ متضمن شریعت و طریقت
و حقیقت است سالک راہ یقین تا کہ در نفی الٰہہ باطلہ است در مقام شریعت است و مع ذالک تا کہ در مقام نفی است
در مرتبہ طریقت است و چون نفی ماسوئے اللہ صورت گرفت و در بصر بصیرت او نماند طریقت را بانجام رسانید و
باثبات آمد و بمقام فنا کرامد و از سلوک بجذبہ فرود آمد و بمرتبہ حقیقت رسیدہ ببقا موصوف گشت بہمین نفی و اثبات
و طریقت و حقیقت و فنا و بقا و سلوک و جذبہ ہم ولایۃ برو صادق می آید از اینجا دانستہ باشی کہ عوام را از کمالات این کلمہ متبرکہ آگاہی
نیست بلی دور بینان ذرہ بین از ادراک نہایت کمالات این کلمہ شریفہ عاجز اند مثل ما مردم را از ادراک حقیقت کمالات آن چہ بہرہ اگر شیخ و
شاں ما یافتہ شود از اغتنم غنائیم است بدانند مشائخ طریقت اتفاق کردہ اند کہ کلمۂ لا الہ الا اللہ را سہ معنی است غیر از معنے لغوی و آن تفاوت نسبت
بروندگان راہست کہ متفاوت اند مبتدی و متوسط و منتہی اگر مبتدی باشد لا الہ الا اللہ را باین معنے گوید نیست مرادے

مگر اللہ واگر متوسط باشد باین معنے گوید نیست مطلوبی مگر اللہ واگر منتہی باشد باین معنے گوید کہ نیست موجودے مگر اللہ اما تخصیص مبتدی برادآنست کہ راغب چیزے باشد وباسباب تحصیل اودست نزوہ باشد او را مجرد خواہش آن چیز است آن را طالب نمیگویند چنانچہ کسے چیزے را گم کردہ باشد وبرجست وجوئی او برنخواستہ باشد او خواہندہ وآرزو برندہ است نہ طالب وچون بر سعی سالک درابتداء سلوک چندان فائدہ مرتب نشدہ است گویا کہ ہنوز دست باسباب تحصیل نزدہ است پس او خواہندہ وآرزو برندہ است وحضرت حق تعالے مراد او واما متوسط چون بر سعی او بعضے فواید کلیہ مرتب گشتہ وسعی او قوۃ گرفتہ است پس او را طالب توان گفت وحضرت حق تعالے مطلوب او وامامنتہی چون در نہایات مقامات مکاشفہ وصول یافتہ ودر آخر مراتب توحید حجاب از بصر بصیرت او بالکلیہ برخواستہ وحقیقت حق الیقین روئے نمودہ وظاہر شدہ کہ او راست تعالیٰ وجود حقیقی وماسوائے حق را تعالے شانہ جز وجود ظلے نیست چنانکہ نزد این طائفہ علیہ تحقیق پیوستہ وگفتہ اند رُباعی ظل ارواح اند اشباح ہمہ ✤ ظل اعیانند ارواح ہمہ ✤ باز اعیان ظل اسماء حق اند ✤ باز اسماء ظل ذات مطلق اند ✤ او تواند گفت کہ لا موجود الا اللہ وملاحظہ اہل وحدت ہمین لاموجود است کہ مقصود کلی ومطلوب اعلے است وباید دانست عالم ملک وناسوت عبارۃ از مرتبہ شہادت وجسمانیات است وآن از محدب فلک الافلاک است تا مرکز خاک وعالم ملکوت عبارۃ از عالم ارواح ومعانی وملائکہ است وعالم جبروت عبارت از مرتبہ اسماء وصفات است کہ مرتبہ وجوب است مجمل ومفصل ولاہوت عبارت از مرتبہ ذات بحت است بے اعتبار اسماء وصفات وچون این مرتبہ اشارۃ پذیر نیست لاہوت نامیدہ اند لہذا واصل این مرتبہ را توجہ بسیط حاصل روزگار است او وتو دامن گیر او نیست ہست از پس پردہ گفتگوئے من وتو چون پردہ برافتد نہ تو مانی ونہ من والسلام علیکم رحمۃ اللہ وبرکاتہ ✤

مکتوب پنجاہ ونہم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان کہ بنام بعضی احبہ صدور یافتہ در بعضے صنع صلوۃ متضمن ادعیہ مسنونہ وغیر ذالک ڈ

بسم اللہ الرحمن الرحیم۔ اللھم صل علے محمد وعلی آل محمد وبارک وسلم علیہ اللھم احسن عاقبتنا فی الامور کلھا واجرنا من خزی الدنیا وعذاب الآخرۃ اللھم یا مالک الرقاب ویا مفتح الابواب ویا مسبب الاسباب ہیئی لنا سببا لا نستطیع لہ طلبا اللھم اجعلنا مشغولین بامرک آمنین بعدلک آئیسین من خلقک آنسین بک مستوحشین عن غیرک راضین بقضائک صابرین علے بلائک شاکرین لنعمائک متلذذین بذکرک فرحین بکتابک مناجین بک فی آناء اللیل واطراف النہار مبغضین للدنیا محبین للآخرۃ مشتاقین الی لقائک متوجہین الی جنابک مستعدین للموت ربنا وآتنا ما وعدتنا علی رسلک ولا تخزنا

یوم القیمۃ انک لاتخلف المیعاد اللہم اجعل التوفیق رفیقنا والصراط المستقیم طریقنا اللہم اوصلنا الی مقاصدنا وتب علینا انک انت التواب الرحیم اللہم بک اصبحنا وبک امسینا وبک نحیا وبک نموت والیک المصیر اللہم ارنا الحق حقا وارزقنا اتباعہ وارنا الباطل باطلا وارزقنا اجتنابہ وتوفنا مسلمین والحقنا بالصالحین وادفع عنا شر الظالمین واشرکنا فی دعاء المؤمنین وقنا ربنا شر ما قضیت اللہم اغفر امۃ محمد اللہم ارحم امۃ محمد اللہم انصر امۃ محمد اللہم احفظ امۃ محمد اللہم فرج عن امۃ محمد اللہم اصلح امۃ محمد اللہم افتح امۃ محمد اللہم تجاوز عن امۃ محمد علیہ الصلوۃ والسلام اللہم یا حبیب التوابین تب علینا ویا امان الخائفین آمنا ویا دلیل الحائرین دلنا ویا غیاث المستغیثین اغثنا ویا رجاء المنقطعین لاتقطع رجاءنا ویا ارحم العاصین ارحمنا ویا غافر المذنبین اغفر لنا ذنوبنا وکفر عنا سیآتنا وتوفنا مع الابرار اللہم کن وجہتنا فی کل وجہۃ ومقصدنا فی کل قصد وغایتنا فی کل سعی وملجانا وملاذنا فی کل شدۃ وھمنا ووکیلنا فی کل امرنا وتولنا فی تولی محبۃ وعنایۃ فی کل حال اللہم سکن ہیبۃ صدمۃ قہرمان الجبروت باللطیفۃ النازلۃ عن فیضان الملکوت حتی نتشبث الیک باذیال لطفک ونعتصم بک من انزال قہرک یا ذا القوۃ القاہرۃ والقدرۃ الکاملۃ یا ذا الجلال والاکرام ہب لنا ما لاینقصک واغفر لنا ما لایضرک انک انت ارحم الراحمین اللہم اغفر لنا ولوالدینا ولمشائخنا ولاستادینا ولاصحابنا ولاحبابنا ولعشائرنا ولقبائلنا ولمن لہ حق علینا ولجمیع امۃ محمد صلے اللہ علیہ وسلم وقنا ربنا عذاب النار اللہم اغفر ذنوبنا اللہم استر عیوبنا اللہم احفظ قلوبنا اللہم یسر امورنا اللہم نجنا مما نخاف اللہم احفظنا یا فیاض من جمیع البلایا والامراض وصلے اللہ علی سیدنا محمد وآلہ اجمعین برحمتک یا ارحم الراحمین اللہم صلی علے سیدنا ومولینا محمدن المصطفی والہ الطیبین واصحابہ المنتجبین خصوصا علے اول الصحابۃ ابی بکر الصدیق وعمر الفاروق وعثمان ذی النورین وصل علے اب الائمین علی المرتضے وعلی سیدۃ نساء العالمین فاطمۃ الزہراء وصل علے الامام حسن الرضی المجتبی والحسین الشہید کربلا وعلی زین العابدین ومحمد الباقر وجعفر الصادق وموسی الکاظم وعلے ابن موسی الرضاء ومحمد التقی وعلی النقی وحسن العسکری ومحمد بن الحسن المہدی الہادی صاحب الزمان وخلیفۃ الرحمن قاطع الکفر والبرہان رضوان اللہ تعالیٰ علیہم اجمعین الطیبین الطاہرین والحمد للہ رب العالمین الہی لاتبدل باسمی ولاتغیر بجسمی ولاتفرق بینی وبین حبیبک محمد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم وصل علے جمیع الانبیاء والمرسلین وعلے ملائکتک المقربین وعلے اہل طاعتک اجمعین وارحمنا معہم برحمتک وکرمک ولطفک یا ارحم الراحمین ویا اکرم الاکرمین ویا غیاث المستغیثین اغثنی اغثنی اغثنی یا غیاث المستغیثین وسلم تسلیما دائما ابدا کثیرا کثیرا یا ایہا الذین آمنوا صلوا علیہ وسلموا تسلیما سبحان ربک رب العزۃ عما یصفون وسلام علی المرسلین والحمد للہ رب العالمین برحمتک یا ارحم الراحمین اللہ اکبر اللہ اکبر لا الہ الا اللہ واللہ اکبر اللہ اکبر وللہ الحمد ⁂

مکتوب شصتم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان ما بملا عبد اللہ خرقہ پوش قندھاری دربیان مئیۃ

جلوس و آداب آن و ذکر بعض شمایل حضرت رسالت منزلت علیہ الصلوة والسلام و شناختن بعض اعمال قصدیہ او علیہ الصلوة والسلام و تحقیق اقتداء در آنہا و معرفت سایر افعال و احکام آنہا مع الاختصار والاقتصار و ماینا سب ذلک

بسم اللہ الرحمن الرحیم ملک الحمد والمنة یامن وفقتنا باحیاء السنة وعلی اشرف سفرائک الصلوة والتحیة الذی جعلت اقتضاء اثرہ
لنا الجنة وعلی آلہ وصحبہ الذین ہم نجوم اقتداء فی لیالی الشک الداج مقتدی المقتدین بالمنة وبعد فیقول العبد المفتقر
الی اللہ خادم الفقراء فقیر اللہ بن عبد الرحمن الرتاسی الشکارپوری ان ہذہ رسالة فی ہیئة الجلوس وادابہ رتبتہا بعون اللہ
وقوتہ علی ثلثة فصول وارجو منہ بلطف عمیمہ القبول الفصل الاول فی ہیئة الجلوس کان صلے اللہ علیہ وسلم اذا جلس فی
المجلس احتبی بیدیہ اخرجہ رزین عن ابی سعید الخدری وکان اکثر جلوسہ محتبیا ذکرہ القاضی ومثلہ عبد الرسول فی الشمایل المحمدیة
والاحتباء یکون بالیدین والثوب وغیرہ بخلاف الاقعاء ذکرہ ابراہیم الحلبی فی شرح المنیة وکان صلے اللہ علیہ وسلم
یتربع اخرجہ ابوداؤد عن جابر بن سمرة وذکر القاضی العیاض فی الشفاء عن سمرة انہ یتربع ومثلہ ذکر عبد الرسول فی
الشمایل المحمدیة وکان جل قعودہ فی غیر الصلوة مع اصحابہ التربع وکذا عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ قالہ ابن الہمام فی فتح
القدیر وکان عامة جلوسہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ فی مسجد رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم تربعا ذکرہ ابو البرکات فی الکافی
شرح الوافی ونحوہ ذکر العینی فی شرح الکنز فلا یکرہ خارج الصلوة مطلقا فی الاصح وان کان علی الرکبتین اولی لقربہ الی
التواضع ذکرہ ابراہیم الحلبی فی شرح المنیة وما قیل التربع جلوس الجبابرة فلہذا کرہ ضعیف قالہ ابو البرکات فی الکافی
شرح الوافی ومثلہ العینی فی شرح الکنز وربما قعد القرفصاء وہو فی حدیث قیلة رواہ ابوداود والترمذی وروی صاحب
جامع الاصول فیہ وروی القاضی العیاض القعود فی الشفاء من حدیث قیلة ولا یکاد یخرج شیأ من اطرافہ ذکرہ القاضی
فی الشفاء ولم تکن رکبتاہ متقدمتین رکبة جلیسہ ذکرہ عبد الرسول فی الشمایل المحمدیة وکان اکثر جلوسہ مستقبل القبلة واذا جلس یتحدث
یخلع نعلیہ ذکرہما عبد الرسول فی الشمایل المحمدیة واذا اراد الرجوع نزع نعلیہ او بعض ما یکون علیہ رواہ صاحب الجامع وکان
یتکاء علی وسادة علی یسارہ اخرجہ الترمذی عن جابر بن سمرة وکان حشو وسادتہ من لیف وکذا حشو فراشہ الذی ینام
علیہ وقد توسد بردة وکان یجلس علی الحصیر رواہما صاحب الجامع وکان یکرہ قعدة المغضوب علیہم رواہ صاحب الجامع
وہی ان یضع الرجل یدہ الیسری خلف ظہرہ ویتکاہ علی الیة الید ہذہ ہیئات سنة الجلوس فہل للمؤمن ان یحرم او یکرہ
ما ثبت من فعلہ صلے اللہ علیہ وسلم وان الامام الاعظم والہمام الاقدام قال لا یحل لاحد ان یاخذ بقولنا ما لم یعرف من الکتاب
والسنة واجماع الامة والقیاس الجلی والتقلید بلا دلیل لا یکون حجة فی الشرع والقیاس لا یصلح ناسخا وکذا الاجماع عند الجمہور
والبدعة ان تضمنت رفع امر ثابت فی الشرع فہی مردودة وما اشتہر من انہ ما اجتمع الحلال والحرام الا غلب الحرام الحلال
موضوع ان المجتہد اذا عن لہ دلیلان واشکل علیہ الامر فعلیہ ان یرجح دلیل الحرمة واما اذا سمع المقلد والمفتی روایتین وقولین
فی المذہب فلیس علیہما ان یرجحا علے الحتم بل الترجیح بالفتوی فیما فیہ قولان ولا یتعین القوة بمجرد الحرمة بل تارة یختارون
فی الفتوی الحل کما فی المزارعة وتارة الحرمة ولفظ الاصح فی الباب علامة الفتوی وآکد من الصحیح ذکرہ فی فتاوی حریری

الفصل الثانی فی افعال النبی صلی اللہ علیہ وسلم ہل ہی متصلۃ بالسنن فہل ہی مثلہا فی المتابعۃ وقد تقرر فی اصول الفقہ انہ یتصل
بالسنن افعالہ صلی اللہ علیہ وسلم القصدیۃ التی تصلح للاقتداء واختلف العلماء فی سائر افعالہ علیہ الصلوۃ والسلام فقال بعضهم
یتوقف فیہا حتی یقوم دلیل الاحد وقال بعضهم یلزمنا اتباعہ مالم یقم دلیل المنع والصحیح عندنا ان ما علمنا من افعالہ
علیہ افضل الصلوات واکمل التحیات واقعا علی جہۃ تقیدی بہا فی ایقاعہ علی تلک الجہۃ ومالم نعلمہ علی ای جہۃ فعلہ قلنا
فعلہ علی ادنی منازل افعالہ وہو الاباحۃ لکن لنا اتباعہ لانہ ما بعث الا لیقتدی بہ واما اختص بہ نادر فوجب التمسک بہ حتی
یقوم دلیل خصوصہ والسنۃ الطریقۃ المسلوکۃ فی الدین وحکمہا ان یطالب المرء باقامتہا من غیر افتراض ولا وجوب لانہا طریقۃ امرنا باحیائہا وہینا
عن اماتتہا الا ان السنۃ قد یقع عندنا علی طریقۃ النبی صلی اللہ علیہ وسلم وغیرہ وقال الشافعی رحمہ اللہ مطلقہا طریقۃ النبی صلی اللہ علیہ وسلم
وہی نوعان سنۃ الہدی وتارکہا یستوجب اساءۃ وکراہۃ کالاذان والاقامۃ والجماعۃ وسنن الرواتب والزوائد وتارکہا لا یستوجب اساءۃ ولا
کراہۃ کسیر النبی صلی اللہ علیہ وسلم فی قعودہ وقیامہ ولباسہ ونوافل العبادات زوائد الفرائض والواجبات والسنن المشہورۃ
مشروعۃ لنا لا علینا وحکمہا ان یثاب المرء علی فعلہ ولا یعاقب علی ترکہ والتطوع فی معنی النوافل ویضمن النفل بالشروع
فیہ عندنا وقال الشافعی رحمہ اللہ لما شرع النفل علی ہذا الوصف وجب ان یبقی کذلک وقلنا ان ما اداہ وجب
صیانتہ ولا سبیل الیہ الا بالتزام الباقی وہو کالنذر صار للہ تعالی تسمیۃ لا فعلا ثم وجب لصیانتہ ابتداء الفعل فلان
یجب لصیانۃ ابتداء الفعل بقاءہ اولی الفصل الثالث فی المجالس والجلیس وآداب المجلس وفیہ فروع منہا الاجتناب
عن الجلوس فی الطرقات الا ان یعطی حقہا من غض البصر وکف الاذی ورد السلام والامر بالمعروف والنہی عن المنکر واغاثۃ
الملہوف واہداء الضال وحسن الکلام وشر البقاع اسواقہا وخیر البقاع مساجدہا فلا یجلس فی الاسواق الا للضرورۃ و
اختیر للجلوس المساجد وفیہا فضائل ومن دخل السوق فقال لا الہ الا اللہ وحدہ لا شریک لہ لہ الملک ولہ الحمد یحیی ویمیت
وہو حی لا یموت بیدہ الخیر وہو علی کل شیء قدیر کتب اللہ لہ الف الف حسنۃ ومحی عنہ الف الف سیئۃ ورفع لہ الف
الف درجۃ رواہ الترمذی وابن ماجۃ القزوینی واحمد وحاکم وابن السنی عن عمر رضی اللہ عنہ وروی الترمذی وابن السنی
عنہ بنی لہ بیتا فی الجنۃ وفی روایۃ الحاکم وابن السنی عن بریدۃ اذا اراد دخولہا او خرج الیہا قال بسم اللہ اللہم سالک خیر
ہذہ السوق وخیر ما فیہا واعوذ بک من شرہا وشر ما فیہا اللہم انی اعوذ بک ان اصیب فیہا یمینا فاجرۃ او صفقۃ خاسرۃ واذا
رای باکورۃ تمیر یقول اللہم بارک لنا فی تمرنا وبارک لنا فی مدینتنا وبارک لنا فی صاعنا وبارک لنا فی مدنا رواہ مسلم والترمذی
والنسائی وابن ماجۃ عن ابی ہریرۃ واذا رجع من سوقہ وقرا عشر آیات کتب اللہ لہ بکل آیۃ حسنۃ رواہ الطبرانی عن
ابن عباس ومن اراد دخول المسجد یقول اعوذ باللہ العظیم وبوجہہ الکریم وسلطانہ القدیم من الشیطان الرجیم واذا اراد ان
یدخلہ فلیسلم علی النبی صلی اللہ علیہ وسلم رواہ ابوداؤد والنسائی وابن ماجۃ وابن حبان والحاکم وابن السنی عن ابی ہریرۃ و
لیقل اللہم افتح لی ابواب رحمتک رواہ مسلم وابوداؤد والنسائی وابن ماجۃ وابن حبان والحاکم وابن السنی وبعد دخولہ
السلام علینا وعلی عباد اللہ الصالحین رواہ الحاکم موقوفا من قول ابن عباس رضی اللہ عنہما والنسائی والحاکم وابن حبان
عن ابی ہریرۃ رواہ الترمذی ولا یجلس حتی یصلی رکعتین رواہ البخاری ومسلم عن ابی قتادۃ وان رای من یبیع او یبتاع فیہ

فليقل لا اربح الله تجارتك وان سمع من ينشد ضالة فى المسجد فليقل لا ردها الله عليك فان المساجد لم تبن لهذا رواه مسلم وابوداود وابن ماجة عن ابى هريرة ولاينشد فيه الاشعار ويقيم الحدود رواه مسلم وابوداود وعن حكيم بن حزام فى سننه وصاحب الجامع فيه عن حكيم وفى المصابيح عن جابر ولايتحدث فيه بكلام الدنيا ولايجالس بمن يتحدث فيه بامر دنياه رواه البيهقى فى شعب الايمان عن الحسن مرسلا ولايرفع الصوت فيه رواه البخارى عن السايب بن يزيد ولايبصق فيه ذكره النووى فى شرح مسلم واذا سمع المؤذن فليقل كما يقول رواه الجماعة وابن السنى عن ابى سعيد الخدرى وليعد الحيعلة لاحول ولاقوة الا بالله رواه البخارى ومسلم وابوداود والنسائى عن عمر رضى الله عنه ثم يصلى على النبى صلى الله عليه وسلم ثم يسال الله له الوسيلة رواه مسلم وابوداود والترمذى والنسائى وابن السنى يقول اللهم رب هذه الدعوة التامة والصلوة القائمة آت محمدن الوسيلة والفضيلة وابعثه مقاما محمودن الذى وعدته رواه البخارى والاربعة وابن حبان والسنى عن جابر بن عبد الله الانصارى وزاد البيهقى فى السنن الكبير انك لاتخلف الميعاد ويسبح ويهلل رواه الترمذى عن ابى هريرة ويصلى الصلوات الخمس فى المسجد خصوصا فى المسجد الذى يجمع فيه فان الصلوة فى مسجد القبايل بخمس وعشرين صلوة وفى المسجد الذى يجمع فيه بخمسمائة صلوة رواه ابن ماجة عن انس بن مالك فاذا اخرج منه فليسلم على النبى صلى الله عليه وسلم فليقل اللهم اعصمنى من الشيطان رواه النسائى وابن ماجة وابن حبان والحاكم وابن السنى عن ابى هريرة وزاد ابن السنى فى رواية عنه الرجيم وفى رواية ابن ابى شيبة والترمذى وابن ماجة اللهم اغفر لى ذنوبى وافتح لى ابواب فضلك ومنها الجلوس فى مكان غيره لايقيمن احدا خاه المسلم ثم يجلس فيه وكان ابوبكر رضى الله عنه اذا قام له رجل من مجلسه لم يجلس فيه واذا ضاق المكان ليوسع عليهم واذا اجلس اليه احد لم يقم حتى ليقوم الذى جلس اليه الا ان يستعجله امر فيستاذنه ويتحمل لاصحابه رواهما عبد الرسول فى الشمايل ومن خرج لحاجة ثم عاد فهو احق بمجلسه ومن انتهى الى قوم جلس حيث ينتهى به المجلس ويامر بذلك رواهما صاحب الجامع واذا انتهى فليسلم فان بدا له ان يجلس فليجلس ثم اذا قام فليسلم رواه ابوداود والترمذى والنسائى عن ابى هريرة ويسلم على المسلم وان لقيه مرارا وحالت شجرة او جدار وخير المجالس اوسعها رواه صاحب الجامع ولايجلس ولايقوم الا على ذكر وكفارة المجلس ان يقول قبل ان يقوم سبحانك اللهم وبحمدك اشهد ان لا اله الا انت استغفرك واتوب اليك رواه ابوداود والترمذى والنسائى وابن حبان والحاكم والطبرانى عن ابن عمرو فى رواية ابى داود والنسائى عنه ثلث مرات وما جلس قوم مجلسا لم يذكروا الله فيه ولم يصلوا على نبيهم صلى الله عليه وسلم الا كان عليهم ترة فان شاء عذبهم وان شاء غفر لهم رواه ابوداود والترمذى والنسائى وابن حبان والحاكم عن ابى هريرة ومنها الجلوس حلقا والمنع عن الجلوس فى وسط الحلقة كان صلى الله عليه وسلم اذا جلس جلس اليه اصحابه حلقا رواه عبد الرسول فى الشمايل المحمدية ولعن الله بلسان محمد من جلس وسط الحلقة وكان يحب الجماعة حلقا رواهما صاحب الجامع وان مر على حلق الذكر يذكر الله رواه الترمذى عن انس والنهى عن الجلوس فى الشمس والظل بحيث يكون بعضه فى الشمس وبعضه فى الظل رواه صاحب الجامع ٭

مکتوب شصت و یکم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان ما کہ بنام فضائل و کمالات صاحبزادہ میان عبد اللہ لاہوری صدور یافتہ در ترغیب بکمال تبتل و انقطاع و بیان فناء اتم و بقاء اکمل و بعضے از اداب تکمیل و ما یناسب فی ذالک

بسم اللہ الرحمن الرحیم ط الحمد للہ علی کل حال والصلوۃ والسلام علی سیدنا محمد و علی آلہ خیر آل و اصحابہ و من تبعہم فی الغدو والاصال اما بعد جناب سعادت نصاب زبدہ خدا پرستان روزگار عمدہ خیر اندیشان فرخندہ اطوار فضایل و کمالات دستگاہ حقایق و معارف آگاہ صاحبزادہ گرامی قدر میان عبد اللہ جیو سلمہ اللہ تعالے بمع توابع و لواحق در کنف حمایت حضرت حق تعالی بودہ بر مدارج عالیہ فایز باشند مفاوضہ علیہ کہ نامزد سرگشتہ بادیہ خمول نمودہ بودند چہرہ وصول افروخت چون مشتمل بر صحت مزاج خلت امتزاج بود سراسر بہجت افزا گردید و مسرت رسا گردید مجاری اوضاع درویش دعا گوئی بہمہ وجوہ مقرون بخیر است و سلامتی ایشان بہر حال مطلوب شمۂ شریف ایشان علی الدوام نصب العین است و بہر حال منظور نظر خاطر شریف جمعدارند و سررشتہ رابطہ بوجہ احسن نگہداشتہ باذکار و مراقبہ مشغول بودہ آئین طریق حق را بافادہ سرگرم دارند تا تبتل و انقطاع کہ سرمایہ علامت قربست صورت گیرد و در عروج از قلب بقلب القلب و ازان بقلب قلب قلب القلب کہ در درجہ واحدیت است و ازان بقلب قلب قلب قلب القلب رفتہ باشند کہ سیر باین طریق مستلزم قرب است عزیزے گوید از رخنۂ دل است رہے کہ بدوست ہست زین راہ اختیار سفر میکنیم ما و از خارج باصل خارج عروج اختیار نمودہ باشند کہ موجب بعد است مشائخ کرام گفتہ اند کہ سیر بر دو قسم است سیر مستدیر و سیر مستطیل سیر مستدیر قرب در قرب است و آن گرد دل خود گشتن و مقصود از خود جستن است و سیر مستطیل بعد در بعد است و آن مقصود از بیرون خود طلبیدن است انتہی و باین اشارت نمودہ مولوی رومی قدس سرہ

ے اے کمان و تیر ہا بر ساختہ ٭ صید نزدیک و تو دور انداختہ ٭ انکہ دور اند از تر او دور تر ٭ از چنین صید است او مہجور تر ٭

در صورت عروج از قلب در خود رفتہ از خود رفتن است و بحق وصل عریانی حاصل نمودن و درین صورت فناء انانیت سالک و اضمحلالہ نفس او حاصل مے گردد و چون فناء انیت او حاصل گردید بفناء اشیاء دیگر حاجت نماند بخلاف سیر مستطیل فافہم و باللہ التوفیق بہر حال احقر الفقرا بدعوات و توجہات متوجہ است شاد کام باشند بخدمت فضایل پناہ کمالات دستگاہ صاحبزادہ میان محمد بہرہ یاب سلام رسانند فقرا بدعا یاد آورند سلامت باشند رابطہ قلبی فقرا با معزی الیہ بسیار است و بہر حال خیریت ایشان از بارگاہ حضرت حق جل مجدہ مطلوب است و برخورداران دعاگو زادگان میان سراج الدین محمد و فیض الحق و میان زین العابدین و مصلح الدین مولانا حفظ اللہ و اہل اللہ و فیض بخش و عبد اللہ و خواجہ دلیل الحق و خلیفہ گل محمد و غلام محمود و دین محمد سلام میرسانند و از دعاء خیر امیدوارند کہ در حضور فیض گنجور حضرت قبلہ روحانی قدس سرہ یاد آوری خواہند نمود و تا حصول ملاقات بر حال خیر

حال خودہا اطلاع میدادہ باشند و بخدمت حضرت ولی نعمی خود اسلمہ نیاز رسانند و السلام علیکم ورحمۃ اللہ وبرکاتہ ✦

مکتوب شصت و دوم

از مکتوبات قدسی سمات حضرت قطب الاقطاب شیخ المشایخ احید عصرہ و زمانہ فرید وقتہ و آوانہ حضرت ایشان ماکہ بجانب عمدۃ الخوانین عظام محمد نصیر خان صدور یافت در بیان استفادہ از شیخ دیگر با وجود حیوۃ شیخ خود و بیان اقسام بیعۃ کہ مشار الیہ سوال نمودہ بود و ما یناسب ذلک

بسم اللہ الرحمن الرحیم ۔ الحمد للہ الذی فنیت عقول السفراء فی ذاتہ قہرا و احترقت افیدۃ العارفین بسطوۃ صفاتہ لہرا اصبحوا فیہ بائرین وصاروا فی فجاءۃ وجہہ حائرین والصلوۃ والسلام علی سید الناس الغنی عن الکون فی عز الافلاس الذی عینہ لغرباء بیداءہ وطنا وجل صلوتہ لکل قلق سکنا صلوۃ وسلاما تحیط مواطنہ ومساکنہ وعوالمہ ومعالمہ ومنازلہ ومناہلہ وعلی آلہ و انوار عرشہ وعیبتہ وکرشہ واصحابہ لعرش النبوۃ اقطابہ وعلی مخادع سر الولایۃ بوابہ لاسیما القوایم الاربعۃ لقصر الکون ومراجع ذرات الوجود فی المدد والعون فی ربہم ذابوا والیہ سبحانہ بجوا الوجود انابوا فذاک الذی بہ عن اعرف خلق اللہ تابوا فمن لم یسمع بصدمۃ خلافتہم عن رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم من العرش اطیطا لا تحبہ من الناس الا ہجا رطیطا ما ورثوا منہ صلے اللہ علیہ وسلم الا علوما واسرارا فانہ ما خلف بعدہ درہما ولا دینارا من الفقیر الی اللہ الغنی فقیر اللہ بن عبد الرحمن الحنفی عفی عنہما الی زبدۃ محبی اہل اللہ ونقاوۃ مخلصی عاکفی باب اللہ محمد نصیر خان دامت ریاض جمعیۃ محروسۃ عن صوارف الزمان وطوارق الحدثان ولعد السلام علیکم ورحمۃ اللہ وبرکاتہ التی اسنی الاتحافات الوافیۃ واعلی اصناف المنصبات الائتلافیۃ النازلۃ من الجبروت الی الملکوت ومن عالم الامر الی الناسوت ما اظلت الخضراء واقلت الغبراء ان نمیقتکم الشریفۃ وصحیفتکم المنیفۃ قد وصلت والقت ما فیہا وتخلت سواد سوادی وفرعی الی احفادی مشمولۃ بمنٍّ منّ منّ منٍ منّ من الایادی احمدہ ابلغ حمد وازکاہ واشملہ واتماہ علی ما انعم علینا من غیر تخلل العلۃ واسبغ بالفیض بلطفہ من وقتہ وجلہ ہی فیکم مسئولۃ ولکم مامولۃ لا زلتم فی کنف حمایتہ وعنایتہ ولطفہ وکفایتہ قد فتشتم من داعیکم بلسان رسولکم خلیفہ بیک من جواز تکرار البیعۃ واستاذنتم بلسانہ فی الاستفادۃ من الشیخ الآخر لما حرکتم للسلسلۃ القدیمۃ الموصلۃ الی المحبوب بعد عہود بعیدۃ فیا عجبا منکم ترنم القلب بذکر المدامۃ التی روت النفوس بہا قبل ان یخلق الکرم وسکروا بہا ونعم ہو منکم فان من لم یدر المدامۃ ولا شربہا یطرب بذکرہا عند السماع شوقا الیہا کما قیل شعر ویطرب من لم یدرہا عند ذکرہا ✦ کمشتاق نعم کلما ذکرت نعم وقیل ایضا شعر اعد ذکر نعمان لنا ان ذکرہ ✦ ہو المسک ما کررتہ یتضوع بہ وقیل ایضا شعر کرر احادیث لیلی وحادمنہا ✦ ان الاحادیث من لیلی لیسکنی ✦ فطوبی لمن ذاق شراب المعرفۃ والمحبۃ الذاتیۃ وتحقق بذوق التوحید ولا یشاہد لغیرہ وجود الشہود جمال الذات الاحدیۃ فی کل شئے کما قیل ؎ تجلی لی المحبوب من کل وجہۃ فشاہدتہ فی کل معنی وصورۃ ولو حصلت لک یا محبی طالب الحق وسالک سبیلہ وقاصد

شراب المحبة ورحيق الحقيقة سكرة واحدة من المدامة الحقيقة ولو كانت سكرة ساعة من عمرك ترى الدهر واهله ممن تحت
حكمه عبدا لك طائعا لحكمك وترى انك الحاكم عليه وذلك لان سكرة منها تفنيك فى الذات الاحدية فيكون لك الحكم
فى الدهر وما تحت حكمه من اهله كما قيل شعر وفى سكرة منها ولو عمر ساعة ترى الدهر عبدا طائعا ولك الحكم فاذا كان فى سكرة
واحدة منها تحصل للطالب هذه السعادة الابدية والسيادة السرمدية التى عندها يكون العيش طيبا فلا عيش لمن عاش صاحيا
فى الدين محجوبا عن الحقيقة ومعاينها مفتونا بالدنيا ومغانيها فان عيش الدنيا يورث الوفات السرمدية والموت الارادى
التى ورد الامر بها موتوا قبل ان تموتوا يعطى الحيوة الابدية فلا عقل لمن يختار الفانى على الباقى ولم يمت بالموت الارادى
كما قيل شعر فلا عيش فى الدنيا لمن عاش صاحيا + ومن لم يمت سكرا بها فاته الحزم + فهذه خسارة عظيمة وغبن فاحش
لزوال ما كان فى يده من العمر والاستعداد الذى يمكن كسب سعادة الدارين وتحصيل سيادة المقامين فما ربحت تجارتهم
وما كانوا مهتدين خسر الدنيا والآخرة ذلك هو الخسران المبين لضياع عمره فى تحصيل الفانى الذى يجب تركه فتقول
نفسه يا حسرتا على ما فرطت فى جنب الله شعر ومن يبع اجلا منه بعاجله + يبن له الغبن فى بيع وفى سلم + اعاذنا الله سبحانه
وجعلنا من المتقين ان اولياؤه الا المتقون ورزقنا واياكم مقامات العارفين فليبك على نفسه فى هذه المصيبة التى لو صبت
على الايام لصرن لياليا كما قيل ع على نفسه فليبك من ضاع عمره + وليس له فيها نصيب ولا سهم وتربية صفة
المحبة وتكميل معنى الارادة لا يتصور الا فى صحبة هذه الطائفة ودولة الحصول وسعادة الوصول لا يلاحظ الا بمشاهدة حالهم
واستماع مقالهم فليغتنم الطالب ملازمة صحبة هذه الطائفة الشريفة والجماعة المنيفة والتمسك بذيلها طول حيوته نعم ما
قيل فى الباب ودونكها فى الحان واستجلها به على نغم الالحان فهى بها غنم رباعى اے آنكه به پندار وگمان در گردى +
آن كه به بكيش عشق بازان گردى + عاشق شوى ار حديث ايشان شنوى + عاشق چه بود بلكه همه او گردى + وليطلب
شراب المحبة الذاتية والمدامة الحقيقة من صحبة المرشدين الكاملين المكملين فان التكميل فرع الكمال فمن لم يكن كاملا
كيف يكمل غيره كه از ناقص بجز ناقص نيايد ومقام الدعوة هو مقام العدالة هو مقام القلب يحصل بعد الفناء فى الله والبقاء
به بالرجوع الى الخلق وقد ورد ان هذا العلم دين فانظروا عمن تاخذون دينكم رواه مسلم وفى هذا المقام لا تغلب الوحدة على
الكثرة ولا الكثرة على الوحدة فالاستفادة والافادة تعلقتا بهذا المقام فمن لم يحصل له الوحدة والاستقامة لم يكن له مقام الدعوة والامر
بالمعروف والنهى عن المنكر لان الناقص الذى هو غير موحد ربما يدعو الى طاعة غير الله وغير المستقيم فى دين الله وان كان موحدا
ربما يدعو الى ما هو معروف عنده منكر فى نفس الامر وربما نهى عما هو منكر عنده معروف فى نفس الامر مثل من بلغ مقام الجمع واحتجب
بالحق عن الخلق وبالوحدة عن الكثرة فكثيرا ما يستحل محرما والتصرف فى اموال الناس ويحرم حلالا بل مندوبا ويرفض الفرائض
من هم الطائفة العنايتية فى السند والمشيخة شروط منها العلم على الكتاب والسنة والفقه وانما شرط العلم لان المشيخة لا اخذ
البيعة وليس الغرض منها الا الامر بالمعروف والنهى عن المنكر والارشاد الى تحصيل السكينة الباطنة وازالة الخصال الرذيلة
واكتساب الافعال الحميدة فمن لم يكن له العلم كيف يتصور منه الامر بالمعروف والنهى عن المنكر ومنها العدالة والتقوى و
التقيد بالاستقامة ومنها الزهد فى الدنيا والرغبة فى الآخرة والطاعات المكتوبات والمؤكدات والاذكار المذكورة فى الصحاح

المأثورة من سر الله الاعظم سيد السفراء عليه افضل الصلوات واكمل التحيات المخصوصة باوقاتها وغير المخصوصة بها ومنها الامر بالمعروف والنهي عن المنكر والاستبداد بالرائے ومنها الصحبة المعنعنة المتصلة مع الكاملين المكملين الى خاتم قص الرسالة عليه الصلوة والسلام وهو اطوليا لان الشيخ اذا لم يكن مربا بتربية المشائخ ولم يكن باطنه متنورا بنور باطن المشائخ لم تكن في صحبته فايدة بل تفسد الاستعداد وظهور الكرامات وخوارق العادات ليس بشرط للكمال والكامل من الرجال من جمع بين الدعوة الى الله وبين المقام فيدعوا الى الله سبحانه بقراءة كتب الاحاديث والرقائق وحكايات المشائخ حتى لا يعرفهم العامة الا بانهم نقلة لا يتكلمون من احوالهم وينبغي للمريد المبايع ان يكون بين يدي شيخه بلا اختيار كالميت بين يدي الغسال وان يعلم انه ليس احد من مشائخ وقته ان يوصله الى الحق سبحانه غير شيخه وان كان كلو احد من مشائخ زمانه موصوفا بهذه الخاصية ونعم ما قيل ؎ بقدر روزنه افتد بخانه نور قمر ✤ فانه لو خطر ببال المريد ان في العالم احد يوصله الى الله تعالى غير شيخه تصرف فيه الشيطان وازعجه من مقام جمعيته وربما يبلغ هذا التصرف الى ان يتمثل بصورة شيخه يريه الاشياء ويفسد بها اعتقاده فلا يتصور بلوغ الفيض اليه الا بتوسط الشريف وان وصل اليه من غيره والبيعة المتوارثة بين الطوائف الصوفية على وجوه منها بيعة التوبة من المعاصي كلها ومنها بيعة تاكيد العزيمة على التجرد لامتثال امر الله ظاهرا وباطنا وترك ما نهى عنه كذلك وتعليق القلب بالله تعالى وهو الوصل ومنها بيعة التبرك بالدخول في طريق الصالحين ودخولهم سلسلة اسناد الحديث للتبرك ففي الاولى والثالثة الوفاء بالبيعة فيهما بيعة ترك الكبائر وعدم الاصرار على الصغائر والاعتصام بالطاعات من الفرائض والواجبات والسنن الرواتب والنكث بالاخلال فيما ذكر وفي الوسطى الوفاء بالبقا على هذه الهجرة والمجاهدة حتى يكون متنورا بنور السكينة وبصير ذلك دينا وخلقا له وعند ذلك القدير خص الشارع من اللذات والاشتغال ببعض ما يحتاج اليه الى طول التعهد كالتدريس والنكث بالاخلال في ذلك وتكرار البيعة من رسول الله صلى الله عليه وسلم ماثور وكذلك عن المشائخ من الصوفية اما من شيخ واحد فظاهر واما من الشيخين فان كان لظهور الخلل فيمن بايعه فلا باس وكذلك بعد موته والغيبة المنقطعة واما من غير عذر فلا لانها شبيهة بالتلاعب يذهب بالبركة وتعهد قلوب المشائخ لان قلوبهم تصرف عن تعهده ويكلونه الى نفسه ولا يبالون في اي اودية راح وفي اى فلاة تاه ومع هذا انت مختار لست مى عقالة المنع فانه ليس لنا في المسترشدين غرض الا الله فاينما تولوا فثم وجه الله لكن ليس لك ان تخطر بالبال مثل ما خطرت في صحبة من اردت الاستفادة منه فانه ليس لك انما هو عليك والاساءة الواقعة من المريد تعم اعقوق وفي عقوق المريدين من الفقراء لا توبة له لان اللطيفة القلبية التي كانت تعمل على تربيته ويصل منها النصيب من الفيض الالهي اليه انقطعت لان الفيض انما يكون بتوسط الشيخ هذا ثم هذا ثم هذا وهذا آخر ما عهدنا من الوصية اليكم وفوضنا اختيار كم اليكم وافعلوا ما شئتم **فرد** اندکے پیش تو گفتم غم دل ترسیدم که دل آزرده شوی ورنه سخن بسیار است ✤ الحمد لله اولا وآخرا باطنا وظاهرا والصلوة والسلام على رسوله كذلك الى يوم الدين ✤

مکتوب شصت و سیوم

از مکتوبات قدسی آیات حضرت قطب الاقطاب و فرد الافراد فرید آوانہ یعسوب زمانہ حضرت ایشان ہا کہ بجانب فضایل و کمالات دستگاہ میان محمد صلاح ساکن حالا کندی صدور یافت در بیان کشف سوال او کہ نمودہ بود بر طبق توحید وجودی و بیان توحید شہودی و ما یتعلق بہا و ما یناسب ذلک ۵

بسم اللہ الرحمن الرحیم ط اللہم حمدک محمد لا احصی ثناء علیک والصلوۃ والسلام علی مظہرک وسفیرک الاعظم لدیک وعلی کل وارثیہ الذین قاموا القبول تجلیاتک الجلالیۃ والجمالیۃ الیک سعدیک ولبیک اما بعد بخدمت محب صادق میان محمد صلاح سلمہ اللہ تعالی عما لا یلیق لشانہ وکان لہ وبہ ومعہ فی جمیع احیانہ دعوات فقیرانہ واصل باد بعد از ابلاغ دعوات بہجت آیات شہود رای سعادت پیرائے آنکہ مفاوضہ علیہ کہ نامزد احقر الفقراء ساختہ بودند چہرہ وصول افروختہ سراسر مسرت رسا گردید فقیر الی اللہ بدعوات حسنہ یاد آور است در مادہ دعاگوئے مساغ فروگذاری نیست در ینولا آن محب سعادت سرشت سوال نمودہ بود کہ چون تمامی موجودات را نمود بے بود مقرر فرمودہ اند اولیاء اللہ کہ فریاد و فغان دارند کہ عجب اتصالے و وصالے داشتیم از جہت نزول درین موطن فراق روے دادہ مرشد دارین سلامت چون دران موطن غیریت و ثنینیت فی حد ذاتہ نبود این اتصال و وصال والتذاذ ازان چگونہ صورت بندد و این فریاد و فغان چیست توقع از توجہ مرشدانہ آنست کہ در وقت جواب خط مخدوم صاحب مدظلہ العالی جواب این کمینہ مرحمت گردد تا مستفید گردد امید استفادہ از خدام درگاہ است محبا مکرما این سوال بنا بر طبق مشرب اہل توحید وجود است کہ آن شرط توحید شہود است مشرب درویش دعاگوئی توحید شہود است و اہل ہیچ مشرب را نرشد کہ بر طبق آن مشرب تصرف نماید اما چون سوال نمودہ اند از جواب چارہ نیست بران مجبی مختفی و محتجب نماند بنا بر طبق ظروف مبینہ اہل توحید شہود چون حقایق اشیا عبارت از ظلال اسماء و صفات بمع مقابل آنہا کہ عدمات اند بودہ باشند اتصال و وصال والتذاذ اشکال ندارد و شکایت از جدائی بعید نمی نماید چہ ظل عین اصل نیست ہر چند در مرتبہ وجوب بودہ باشد نظر و دید کشف شہودی بر این تفرقہ جازم اما اشکالی کہ صورت میگیرد بر طبق توحید وجودیست چہ نزد قائلان توحید وجودی صور معلومات حضرت حق جل مجدہ کہ عبارت از حقائق اشیا است عین علم اند در ہر مرتبہ علم عین ذات از مراتب وجود خواہ علمی باشد خواہ عینی روحی باشد یا مثالے یا شہادی عینی از کارخانہ علم قدم بیرون نہ نہادہ اند الاعیان ما شمت رائحۃ الوجود فی الخارج قول ایشانست مرتبہ عدم تمیز اشیاء از ہمدیگر مرتبہ بطون و علمے و عینی قرار دادہ اند و مرتبہ تمیز از یکدیگر مرتبہ عین تعیین نمودہ و ہمین مرتبہ را بنا بر اعتبار اختلاف احکام مرتبہ روحی و مثالی و شہادی انگاشتہ اند و آئینہ حقایق چون مرایائے و مجالے ہویۃ مطلقہ اند از علم و سایر صفات حظے وافر دارند و اول مرتبہ علم اعیان ثابتہ را حاصل است و بعد ازان آثار آنہا را در ہر مرتبہ از مراتب وجود کہ ظہور نماید و ہرگاہ اعیان ثابتہ از اسماء

وصفات حظی وافر فراچنک استعداد خود ہا آوردہ باشند علیم وسمیع وبصیر توان گفت فعلی ما ذکر علم شان بر وجود شان واصل شان کہ از ان فایض اندبر مے آید معرفت حقائق مرارباب خود را ازاینجا معلوم توان گردد بر ہمین معنی شعر است قول سیدنا علے رضی اللہ عنہ واکرم مثواہ من عرف نفسہ فقد عرف ربہ ونیز نفس شئے نزد ایشان عبارت ازاسمے ازاسماء الٰہی است وآن اسم رب ویست ودرجمیع مواطن ونشآت پس شناخت نفس شناخت رب بودہ باشد وچون معرفت دراین موطن بحسب حقیقت مابین رب حقیقۃ ونفس حقیقت صورت پذیرگشتہ است لاجرم اتصال ووصال چہرہ یاب بحسب نزول چون حجب اعتباریہ صورت مے بندند البتہ دورافتادگان از جدائی شکایۃ خواہند کرد وغربا از فراق وطن نظر بر حب الوطن من الایمان داشتہ فریاد وفغان خواہند نمود اینجا است کہ مولوی رومی کہ سررفتہ بیداء فراق است از سررفتہ وگذشتہ حکایت مے کند ؎ بشنو از نے چون حکایت میکند ✦ از جدائیہا شکایت میکند ✦ کز نیستان تا مرا ببریدہ اند ✦ از نفیرم مرد وزن نالیدہ اند ✦ سینہ خواہم شرحہ شرحہ از فراق ✦ تا بگویم شرح درد اشتیاق ✦ ہر کسے کو دور ماند از اصل خویش ✦ باز جوید روزگار وصل خویش ✦ وحافظ اداب معرفۃ گوید ؎ کشتی شکستہ گانیم اے باد شرطہ برخیز ✦ باشد کہ باز بینم آن یار آشنا را ✦ و چون حقایق اشیا در دید کشف باعتبار ماغیر ارباب خود ہا اند التذاذ مرآنہا را ثابت باشد ہرچند فی حد ذاتہ دران موطن غیریت واثنینیت نیست در حصول این معنے ہمین غیریت اعتباری کفایت مے کند واشکال لذۃ گرفتن شئے از نفس خود بر مے افتد وصورت نمیگیرد اما معلوم آن محبی بودہ باشد آنکہ فریاد وفغان والتذاذ از حال اتصال ووصال وحضور وشہود وعلوم ومعارف وانس والفت بتجلیات ذاتیہ علامت غلبہ کثرت است بر وحدت صرفہ لبقاء شعور وعلم مستلزم بقاء ذاتست چہ بقاء صفت را از بقاء موصوف چارہ نیست وہرچند نفس او درین موطن اعتبار یست باعتبار اعتبار بداغ غیریت موسوم است فرد فراق یار اگر اندک است اندک نیست ✦ درون دیدہ اگر نیم موست بسیار است ✦ پس ہر چون کہ باشد سدراہ عارف تواند بود وخلاصی عارف جز در فنا نام کہ فنا در بحت است نیست ونشان فناء در بحت آنست کہ ازین امور نامی ونشانی نیابد وحیرت در حیرت افزاید وجہل در جہل صورت بندد ونیز معلوم محبی بودہ باشد انکہ بحت ہر سالک نسبت بسالک دیگر علیحدہ است ہر کسے را فناء در بحت خود است چہ وصول بکنہ حضرت حق وذات مطلق جل مجدہ عارے از قیود ممتنع است پس مرتبہ از مراتب وصول کہ حق مقید بشہود سالک خواہد بود ذات بحت انگاشتہ دران فانی خواہد گشت این بحت بحت ہمین سالک است نہ سالک دیگر واین تفاوت سالکان در صورت فناء ہر یک در بحت خود بنا بر ظروف ابینہ استعدادیہ است بوایہ خود کہ مستوفی گشتہ لبریز کردند دربارہ شان مرتبہ دیگر از پیشگاہ دراطلاق ذات ظہور پذیر نمے کرد واز ینجا تفاوت درجات اقدام اسافل واعالی معلوم توان کرد وہرچند در فناء برابر باشند اما در اقدام متفاوت وغرض از فنا رفع ہستی موہوم است بہر قدر تجلی ذات کہ برخیزد ورفع پذیرد نسبت باستعداد ہر سالک کمال عاید روزگار آن بزرگوار تواند بود والسلام علیکم ورحمۃ اللہ وبرکاتہ ✦

مکتوب شصت و چہارم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت الیشان ماکہ بفضیلت پناہ محمد سلیم فاروقی صدور یافتہ در جواب عریضہ او کہ منظوم متضمن مدح والتماس دعوات و توجہات فرستادہ بود و ما یناسب ذلک ۵

بسم اللہ الرحمن الرحیم ۔ الحمد للہ بجمالہ وجلالہ والصلوۃ والسلام علے خاتم فص الرسالۃ وآلہ اما بعد تا عرصہ عالم علوی و سفلی بنفحات عنایات فیاض مطلق معطر و اکناف جہات بلمعات تلطفات حضرت حق منور است ذات سعادت آیات نقاوہ محبان خاص و عمدہ ارادتمندان اخص الخواص فضایل و فواضل پناہ حقایق و معارف آگاہ مجمے میان محمد سلیم سلمہ اللہ تعالی والبقاہ واوصلہ الی ما یتمناہ مشمول امطار مراحم ربانی باد و رحم اللہ عبدا یقول آمینا مفاوضہ مرغوب الاسلوب بطراز خلوص طویت و صدق عقیدت مطرز چون شاہد رعنا از کمن غیب روئے نمود و بمثل نگار دلربا از روے زیبا نقاب بر کشود ہر حرفے از ان قوافل ادعیہ صالحہ و رواحل اثنیہ فائحہ بتقدیم رسانید بر ہمین منوال مزرع آمانی و آمال سر رفتگان بیداء حیرت را برشحات دعا نامجات گرانمایہ ابد پیرایہ نضارت بخشند امید است کہ عنقریب توفیقات قریب مجیب عز شانہ چنانچہ بمطارحات روحانی خورسند ساختہ اند بمکالمات جسدانی بہرہ مند گردانند از کمال شوق ملاقات خود ایماء فرمودہ بودند زہے فرخندہ شوقے کہ بحکم الارواح جنود مجندۃ فما تعارف منہا ائتلف بوے حدیقہ معنوی بکاخ دماغ صوری میرساند بلکہ نفحہ انس از عالم حقائق و حقیقۃ الحقائق بدماغ جان مے بیجد تا این معنے از ارواح باشباح کشد این رابطہ را بربقہ ترسیل دعا نامجات مستحکم دارند ہموارہ منظور نظر عنایات بیغایات جناب الہی جل مجدہ بودہ باصناف انعام و احسان محسود اماثل و اقران و اقربا و اخوان باشند بمن صدر اسمکم باسمہ والسلام علیکم ورحمۃ اللہ وبرکاتہ ۔

مصدر فیضی کہ عالم را تر و تازہ نمود — فی الحقیقۃ ہست چون مرآت در جسم شہود
حاکی از زیبا رخ سلمی ست گر خوش نگری — قلب دانا را ازین رہ بین در معنے کشود
مے پرست ار مے تیا شامد نمیگردد درست — یاد جام مے بیکسر عقل صوفی در ربود
دائما عکس مے ناب است در جام جہان — رہنما مے پرست خاص تا آن کان جود
سرمہ چشم عزیزان است خاک میکدہ — یاوری بخت فیروز است کو این کرد سود
لب اگر تر سازد ان رند خرابا تے بمے — جامہ و جان زا نثار جام مے خواہد نمود
یک عدد جرعہ گر بکام جان او ریزند بس — از کمال نشہ ماند چون حجر اندر سجود
مست با عقل آنچنان گردد کہ تا روز جزا — از رخ دلبر نیاشد دیگرش گفت و شنود
درد مے یا بد شفا از صدق دل گر مے خورد — درد مندے گرچہ در امراض بس مرہون بود

روبخمار آورد انگو که از روز ازل | از نقوش این و آن لوح دل او ساده بود
در دو عالم نیست جز میخانه دل را حتی | روز و شب در وے ہمے باید ولے باچنگ ردد
لطف باشد با فقیر خویشش کر از کرمت | در زمان خلوت ار یادش کنی اے یار زود

مکتوب شصت و پنجم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان ما کہ بنام زبدة الامراء العظام محمد نصیر خان صدور یافتہ در بیان مستحکم نمودن رابطہ شیخ کہ یکے از شرائط طریق است و بیان آنچہ مرید در حالت غیبت از پیر استعمال ورزد و ما یناسب ذلک

ہموارہ تائیدات ربانی و تلطفات رحمانی شامل حال فرخندہ مآل زبدہ محبان اہل اللہ و خلاصہ ارادتمندان فقراء عاکفی باب اللہ محب خاص محمد نصیر خان سلمہ اللہ تعالیٰ وابقاہ باد مفاوضہ ارادت طراز کہ بعد مدت مدید و عہد بعید نامزد احقر الفقرا ساختہ بودند چہرہ سرور افروخت قلمی نمودہ بودند کہ مخلص طریقہ ارادت و بندگی کہ در جناب فیضمآب خادمان عالی میدارد مادام الحیات و تا قیام قیامت دران قصورے و تجاوز نخواہد ورزید و خود را در زمرۂ مخلصان باصفا می شمارد ارادتمند اشک نیست کہ سرمایہ سعادت ربقۂ ارادت است ہرچند ارادت و رابطہ مربی پیشتر اخذ فیوضات بدان واسطہ کثیر تر خوش گفتہ اند مصراع ع بقدر روزنہ افتد بخانہ نور قمر + وقد تقرر ان طرق الوصول الی اللہ ثلث احدہا الرابطہ بشیخہ فان رویتہ بمقتضے ہم الذین اذا راوا ذکر اللہ تفید فائدة الذکر و صحبتہ بموجب ہم جلساء اللہ لا یشقی جلیسہم تنتج صحبة المذکور شعر شدت اعین رأتک وقرت + وکذا اعین رات من راک + مثلوا ذلک بالشمس اذا اشرقت علے جدار و فی مقابل ذلک الجدار جدار آخر فیشرق ذلک الجدار الآخر بمواجہة الجدار الذی اشرقت علیہ الشمس فاذا صحبہ خلی نفسہ من کل شئی الا محبتہ و ینتظر لما یفیض عنہ عنہ و اذا غاب عنہ یخیل صورتہ فی خیالہ بوصف المحبة والتعظیم و یتوجہ بجمیع قواہ الظاہرة والباطنة الی القلب الصنوبری و یصرف عنہ کل خاطر یخطر لہ فانہ یفید الصحبة و تحصل لہ کیفیة الغیبة و فناء نفسہ ولا طریق اقرب الی اللہ من ہذا الطریق لمن عرف شروطہ و ادابہ و ہذا الطریق ہو طریق قرب النبوة ہذا اگرچہ مرشد متوجہ مرید نباشد چون رابطہ مسترشد قوی باشد و خیال مرشد در جمیع احوال ازو فوت نمے شود ابواب فتوحات غیبیہ و فیوضات لاریبیہ مفتوح است آئینہ چون مقابل زید بدارند ہرچند زید دران ناظر نباشد بحسب تقابل آن آئینہ عکس زید کسب میکند و پے بمقصود مے برد این معنے را اینک در یابند اکثر اولیاء کرام در اکثر اوقات در مشاہدہ جمال حضرت لایزال حضرت حق جل مجدہ مستغرق میباشند و بر وجود خود و ہمچنین بر ما عداء خود شعورے ندارند و مریدان از راہ رابطہ اخذ فیوضات مینمایند و در اشراق باطن مرشدان راہ بسر منزل مقصود میبرند روزے در خدمت حضرت پیر مرشد حقیقی و قبلہ معنوی این درویش حضرت شمس التورین مجمع البحرین مولانا الاکمل و غوثنا

الاکرم حضرت محمد سعید اللاهوری رضی الله تعالی عنه و افاض علینا من برکاته بعضے از سلاطین هند و حکام عرض ان نمودند که مستفید ان اینجناب اقدس را از گوشه خاطر منسی نفرمایند حضرت مولینا فرمودند که حق تعالی نخواهد که ایشان در یاد ما آیند از استماع این معنے جماعه مذکوره ملال خاطر گردیدند و بعضے از مریدان ایضاً کذالک و عرض نمودند که هرگاه این دامن گرفتگان را یاد نکردند و محو و منسی فرمودند پس وائے بر حال این سر رفتگان بادیه حیرانی و پیدا پریشانی حضرت قبله قدس سره ساعتے سر فرو بردند پس سر برآورده فرمودند که معامله نه چنین است که ایشان مے فهمند بلکه سر این معنے اینست که هرگاه این درویش از جناب حضرت حق زاهل و غافل باشد و بایشان متوجه اینجانب و ایشان هر دو در ورطه هلاکت فرو خواهند رفت و تا ابد الآباد خلاصی غیر ممکن و اگر این فقیر بیاد حق مشغول باشد و در مشاهده جمال او مستغرق و در رابطه قلبی ایشان با این فقیر باشد هر دو از تلاطم امواج تفرقه راه بساحل جمعیت خواهیم برد فعلے هذا محبان صادق الاراده را طریق سپردن رابطه لازم مصراع قلم اینجا رسید سر بشکست + ایزد تعالی سر سبز و ریان دارد لازم که تا حصول ملاقات حال خیر مآل خود را قلمی و ارسال داشته باشند والسلام علیکم و رحمة الله و برکاته مکرر بخدمت معلوم آنکه برخوردار سعادت یار خلیفه صاحب میان گل محمد جیو را برائے تعزیت فرموده بودیم اما چون فقیر مجرد در قصبه سکارپور آمده است و وابستگان در قصبه سکهر تنها بودند لهذا بالفعل در رشته تعویق بشرط حیات در ایام زمستان دیده خواهد شد انشاء الله تعالی والسلام +

مکتوب شصت و ششم

از مکتوبات قدسی سمات قبله طالبان خدا حضرت ایشان ما که بخدمت پادشاه عالم پناه سکندر زمان احمد شاه درّان علیه الرحمة والغفران صدور یافته در بیان آنکه نسبت بعارفان در و دیوار مانع نیست و مناسب ملک

بسم الله الرحمن الرحیم ط الحمد لله رب العالمین بجمیع حقایق الحمد و دقایقه المنبعثة عن الحمید وحده و خلائقه و صلے الله علی من اوتی لواء المحامد خاتم کل شیٔ و حامد علی آله و صحبه اجمعین و علی من تبعهم الی یوم الدین اما بعد همواره موائد تائیدات ربانی و میامن توفیقات رحمانی بایام دولت فلک سلطنت و جهانبانی و لسمه شریفه خلافت و گیتی ستانی مرجع خواقین ادوار مأمن گردن کشان روزگار حضرت ظل سبحانی مظله قرین باد اقل سرگشتگان بادیه خمول و احقر سر رفتگان بیداء افول درویش دعاگوی خادم الفقراء فقیر الله عفی عنه تحفه دعائے که هر سحرگاه از منظره و ما النصر الا من عند الله جلوه نماید نثار مجلس اشرف میکرداند و استحکام مبانی ابهت و جلال و انتظام معاقد سطوت و اقبال از حضرت حق سبحانه و تعالی استدعا مے نماید ایزد تعالی برافت کامله و عنایت شامله بصلاح اجابت و نجاح استجابت مقرون داراد امین و رحمه الله عبدا یقول امینا شمایم گلزار قدسی نسایم که از ریاض التفات ذات کثیر البرکات وزیده بود مشتمل بر میامن الطاف بے غایت و محتوی بر مکارم اعطاف بے نهایت شرف نزول ارزانی داشته مشام جان را معطر ساخت در رقم فیض شیم اندراج یافته بود که هر وقتے که دعانامه آن

فضیلت پناہ زبدۃ الکاملین آمدہ از نظر مبارک گذشتہ است در ہر وقعہ بجواب آن رقم مبارک صادر و فرستادہ شدہ است اما چون مسافت بعید و شوارع مسدود و ناامن اند البتہ سوانح رو دادہ باشند نہایت امور در ویشے احتیاج بمکتوب ندارند بلکہ بدل میدانند کہ نزلہ شوق ہر یک بچہ مرتبہ مے باشد عارفان را مانع در و دیوار نیست آن علامی ہمہ اوقات بدعاء دوام دولت مشغول بودہ از توجہ باطن فیض مواطن محو و منسی نمایند برائے عالم آرای قبلہ اسافل واعالی دامت ریاض جمعیۃ محروستہ عن صوارف الزمان در تغاب و احتجاب نماند انکہ شک نیست کہ امور درویشی احتیاج بمکتوب ندارند و نسبت بعارفان در و دیوار مانع نیست چہ ہر گاہ لطیفہ روحی بکلی صفا یابد و از کدورات جسمانیت پاک گردد دایرہ ازل و ابد نصب العین عارف میگردد و حجاب زمان و مکان از میان بر میخیزد تا آنچہ در زمان ماضی رفتہ است در حال ادراک کند تا کسے باشد کہ ابتداء آفرینش موجودات و مراتب آن کشف نظر وے گردد و ہمچنین آنچہ در زمان مستقبل خواہد بود ادراک مینماید و چون حجاب زمان و مکان دنیاوی برخاستہ باشد زمان و مکان اخروی مکشوف گردد درین مقام حجاب جہات ستہ از پیش بر مے خیزد و تمام وجود عارف بمنزل چشم گردد و یک حاسہ حاجب حاسہ دیگر نگردد حافظ آداب معرفۃ ازینحال خبر دادہ است بلیت مصلحت نیست کہ از پردہ برون افتد راز ورنہ در مجلس رندان خبری نیست کہ نیست لیکن دیدن بدیدہ دل حظی دیگر دارد و بدیدہ سر لذت دیگر و دیدن کعبہ شریفہ بدیدہ دل حظ دیدن بچشم سر نمے بخشد فعلے ہذا اصدار رقم فیض شیم حظ ملازمت صوری مے بخشد و از اینجا تو اند بود کہ فرمودہ اند المکتوب نصف الملاقات بہر حال امیدوار لیست کہ نسایم التفات از ریاض ذات کثیر البرکات در دیدہ چشم جلوہ گری خواہند نمود و در تجلے متقابلہ کہ سابقہ محبت و اخلاص و رابطہ مودت و اختصاص و ولہ و شوق ہر یک در نظر می آید چون از ازل است تا ابد خواہد بود و لہذا لوایح شوق مزید دعوات و تحفن ترقی درجات روز بروز زیادہ تر و ساعۃ فساعۃ افزون ترلمحہ و لحظہ فروگذاری مساغ ندارد و نخواہد داشت سایہ چتر معلے بعنایت حضرت ملک اعلے بر مفارق ایام مخلد مدام مستدام باد بالنبی و آلہ الامجاد و الحمد للہ رب العالمین اولا و آخرا و باطنا و ظاہرا +

مکتوب شصت و ہفتم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان ما کہ بنام شاہزادہ فیض آمادہ سلیمان شاہ صدور یافتہ در بیان آنکہ در امور خود استعجال نباید کرد و باید تا سبب ذالک

بسم اللہ الرحمن الرحیم الحمد للہ علی کل حال والصلوٰۃ والسلام علی رسولہ محمد و آلہ خیر آل اما بعد ہموارہ موایدِ تاییدات ربانی و مباین توفیقات رحمانی بایام دولت نور دیدہ سلطنت کبری و چراغ دودہ خلافت عظمی گوہر درج جہانبانی اختر برج صاحب قرانی مستقر آثار سلطنت مہبط انوار عظمت محور فلک حشمت قاہرہ موید قواعد شریعت باہرہ حضرت شاہزادہ فیض مدار

مظلہ قرین باد فرمان ارادت عنوان وطغراء عقیدت نشان کہ نسبت باحضر درویشان دعاگوئے بصحابت سید سیف اللہ ع صدور یافتہ بود رسیدہ خلوت سرائے دل ارفت درو پ نمودہ و رونق دادہ و دیدہ را امید ازدیاد مایہ محبت واستحکام ربقہ مودت نہادہ چون درویش دعاگوئے رایات اخلاص دعوات در دیشانہ در فضائے محبت برافراشتہ است درایا بعث اختصاص توجہات بر صحیفہ دل وجان نگاشتہ دعواتے کہ لمعات انوارش بصائر اولی الابصار را منور سازد و تصرفاتی کہ نفحات از ہارش مسامات کاخ دماغ ذوی الاقتدار معطر نماید مصروف جناب فیض مآب داشتہ از پیشگاہ مفتح الابواب ومسبب الاسباب تعالت اسمائہ وتوالت نعمائہ ارتقاء مدارج کامرانے واعتلاء معارج شادمانی استدعا نمودہ ومے نماید ہو تعالیٰ قدیر وبالاجابت جدیر و در امور خود مستعجل نباشند و سررشتہ احسان و دادگستری مہما امکن از دست ندہند ودل باین وآن نسپارند وحاصل این رباعی نقش لوح دل سجل آئین خود سازند ؎ تراز دو گیتی برآوردہ اند ✤ بچندین وسائط بپروردہ اند ✤ نخستین فطرت پسین درشمار ✤ توئی خویشتن را بابازی مدار ✤ بدعاگوئے دوام دولت مشتمل انوار فیوضات غیبی وآثار فتوحات لاریبی برایات ظفر نگار نصرت شعار مقترن باد بالنبی وآلہ الامجاد ✤

مکتوب شصت و ہشتم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبانِ خدا حضرت ایشان ماکہ بنام شاہزادہ کیوان مدار صدور یافتہ دربیان آنکہ ہر تنگی وفراخی کہ در نشأۂ عالم شہادت ظاہر کہ دواز آثار قابضیت و باسطیت حق سبحانہ وتعالیٰ ست ولہٰذا مناسب فرمائش

بسم اللہ الرحمن الرحیم ۝ الحمد للہ رب العالمین والصلوٰۃ والسلام علی خیر خلقہ محمد وآلہ واصحابہ اجمعین اما بعد ضمیر منیر لا ئح وبر خاطر فیض تخمیر واضح بودہ باشد آنکہ چون غبار حوادث از صفحات اوقات درویشان برشحات سحاب لطف ربانی شستہ اند وظلمت وقائع کہ کاشانہ را تیرہ سازد بلموع فضل رحمانی زائل ساختہ اند ہر قبض کہ مرایا ادوار در ملک وملکوت و ہر تنگی کہ در جو ہوا وباد لواقح پیدا گردد بر تو قابضیت حضرت حق یابند و ہر بسط کہ در آئینہا روزگار در جمیع مراتب کائنات ظاہر گردد ہمہ اثر ظہور کمال بساطت او مشاہدہ نمایند واللہ یقبض ویبسط نص صریح است ہر چہ در مرآت کائنات مشہود میگردد ہمہ از رعنائیہا تجلیات صفات است وسرفتگان وادی تجلیات اسمائی وصفاتی در ہر دو حالت قبض وبسط مساوی وفرورفتہ بادیہ حیرت نہ قبض در نظر دارد نہ بسط لہٰذا ہر چند قصد اعادی غدار بیکار عالم را برقرار نگذارد و از شر مکر او ہیچ نہے روے خیز برنیارد تا کہ خزان افلاس نہال حال عالم را ذلول تمام گردانند و دو حمراد بہبوب سموم نکبت روئے بخشکی نہند وعقد تعویق مہمات سگان ربع مسکون بنوعی فرو بستہ کردند کہ بدستیاری تفکر نتوان کشاد و زنگ فقرو تشویش مرآت سینہ را بوجہے تیرہ سازد کہ بصیقل تامل وتدبیر صفا نتوان داد و ایجاعہ والہان را کہ دست در ہر دو زلف یار کہ عبارت از صفات جلالیہ وجمالیہ است بودہ باشند از ہر دو حالت قبض وبسط لذت یاب اند باین

بیت عزیزے مترنم ؎ هر خم و پیچے که در هر تار زلف یار شد + کفر شد زنجیر شد تسبیح شد زنار شد + و سرفتگان بیداء حیرت را سیرگاه ماوراء باغستان گلهار عنا و زیبا است و بنابران اگر پائے معیشت شان بسنگ فاقه در آید غمے ندارند که ابواب کنوز و لله خزائن السموات والارض مفتوح است و مژده فسوف یغنیهم الله من فضله راحت روح مجروح و ازینجا است که بر اسم صبر و شکیبائی موصوف اند و بطریق توکل و تفویض و تحمل و تسلیم معروف و چون عاکفان سده سینه حضرت بے نیاز اند و پایه گرانمایه بے نیازی یافته اند از اسرار این طایفه چه توان نوشت که درین عرصه محرم راز قلیل الوجود است و اگر ظاهر بعض را حوادث روزگار بے قرار سازد باطن او را بر ظاهر قیاس نتوان کرد لی مع الله وقت لا یسعنی فیه ملک ولا نبی مرسل مشعر برین است والشیخ هو الکائن والبائن موید این و ابناء الزمان که باین طائفه در مے افتند عاقبت از پائے در مے افتند حافظ آداب فرموده است ؎ بس تجربه کردیم درین دیر مکافات + با درد کشان هر که در افتاد بر افتاد + ظالم که شیوه ظلم دارد البته نتائج ظلم بروزگار ظالم میرسد و از اوج جاه و حرمت بقعر چاه ادبار و مذلت گرفتار میشود بیت که کرد در همه عالم کمان ظلم بزه + که تیر محنت ایام را نشانه نشد + ظالم هرچه میکند چون عنکبوت بر خود میتند و شبکه جهت هلاکت خود میسازد حضرت شاهزادهٔ فیض مدار مدظله درین باب مشوش خاطر نباشند که این قبض و بسط قدم محمدی است علیه الصلوة والسلام حضرت سر الله الاعظم از ابناء الزمان خود چها سختها دیده اند و چه شربت مشقتها چشیده خلاصه امت آن حضرت را علیه افضل الصلوات واکمل التحیات اگر بقیه ازین شربت برسد چه مضایقه آفتاب عظمت و شهریارے از افق شوکت و جهانداری تابنده و درخشنده باد بالنبی و آله الامجاد +

مکتوب شصت و نهم

از مکتوبات قدسی سمات قبله طالبان خدا حضرت ایشان ما که بنام شوکت نشان وزیر اعظم شاه ولی خان صدور یافته در جواب عریضه او که متضمن بر بعضے حقایق ارسال داشته و بیان آنکه دعاگوئے درویشان معلول العلل نیست و مناسب فی الک

بسم الله الرحمن الرحیم۔ الحمد لله رب العالمین والصلوة والسلام علی خیر خلقه محمد و آله و صحبه اجمعین اما بعد دعواتے که لمعان انوارش بصائر اولی الابصار منور سازد و تصرفاتے که نفحات ازهار شمامات کارخ دماغ ذوی الاقتدار معطر مصروف قطب فلک ابهت و اجلال محیط مرکز سطوت و اقبال محور فلک سلطنت و جهانبانی خلاصه مواد حشمت و گیتی ستانی نقاوه ارادت مندان صداقت نشان محب خاص الخواص اشرف انور را سلمه الله تعالی و ابقاه و دام از پیشگاه مفتح الابواب و مسبب الاسباب تعالت آلاوه و توالت نعماؤه ارتقاء مدارج فیض رسانی و اعتلاء معارج شادمانی مجسے مسالت نموده مے آید اسرار فیوضات غیبی و انوار فتوحات لاریبی بایام دولت متقرن باد ظرایف لطایف ارادت طراز که عبارت از مفاو صفه محب نه ساز است مشتمل بر عبارات محتوی بر دقایق معانی و اشارات منطوی بر حق

روحانی سمت ظہور یافت عرائس معانی ابکار کہ نفائس مبانی افکار اند بعد از تمثل بصور مثالی و تشکل باشکال خیالی جواہر زواہر حسن عبارات ولآلی متلالا لطف استعارات جلوہ گری نمود ند ہر یک از قوی جسمانی و مدارک روحانی حظے دیگر یافتند و بہرہ تمامتر فراچنگ آوردند ایما فرمودہ بودند کہ بعضے اوقات در عالم رویا چنین مشاہدہ مے شود کہ صور بکر جسمانی و خلاصہ اخلاص روحانی را گاہے از خلوت خاطر اخراج و درورا حجاب نسیان متواری و محروم فرمودہ اند از مکارم اخلاق حسن و محامد اوصاف مقتضی آن مخدوم بعید مے نماید کہ مخلصان خاص را در سلک منزویان زوایات مجانبت تعلق خاطر قاصر منسلک فرمایند ملتمس آنست کہ طریقہ فراموشی را فراموش فرمودہ نظرات باطنی وظاہری متوجہ مخلصان داشتہ بدعاء وافی یاد آور معتقد و معتقد زادہا باشند محبا عقیدت کیشا این سابقہ محبت واخلاص و رابطہ مودت و اختصاص درویش دعا گوئے نسبت بایشان چون از ازل است تا ابد خواہد بود معاملہ سر گشتہ باد بہ خمول با ایشان از باب علم حضوریست نہ علم حصولی و درینصورت فراموشی چہ صورت دارد و نسیان را چہ مساغ بہر حال نصب العین اند لمحہ و لحظہ ذہولی صورت پذیر نگشتہ و نخواہد گشت لوائح مزید دعوات و تحسن ترقی درجات ایشان ساعۃ فساعۃ و آناً فاناً افزونتر ے تا قیامت برم آن عہد کہ بستم باتو* تا نگوئی کہ درآن روز وفا یتو بنود* آثار معاملہ درویشانہ از مرآت ادوار وصفحات روزگار ہویدا خواہد بود ہر رویاء مشعر بر استعداد حصول است نہ منبیٔ از حصول پس جزم بر حصول فراموشی و نسیان نتوان نمود و معاملہ درویشان از کار بار رویاء برتراست خوش گفتہ ہر کہ گفتہ ے چو غلام افتابم ہمہ ز آفتاب گویم* نہ شبم نہ شب پرستم کہ حدیث خواب گویم* بلی بعضے درویشان اہل کشف و یقین و ارباب معاینہ و تمکین از راہ استقامت از اظہار مکشوفات تحاشی مینمایند و اگر مصلحتاً ظاہر مے سازند نسبت برؤیا میکنند یا بتدبیر عقل ہذا وایضا مبادا آن محبے خلجان خاطر نماید کہ چون امور معاش درویش بسبی بعضے مردم خلل پذیر گشتہ است در مواد دعا گوئے فروگذاری گنجائی یافتہ باشد حاشا و کلا محبا معاملہ رابطہ دعا گوئی درویشان معلول بعلل نیست خصوصاً با آن عزیز دل والہذا از خلل پذیر فتن مصون است آن محب خاص عزیز دل است و بہر حال در سویداء خاطر جائے دارد بہمہ وجوہ خاطر شریف جمعداشتہ درویش دعا گوئے خودرا متوجہ خود دانستہ فروگذار نداند و چون ترسیل مفاوضات باعث بر زیادہ دعا گوئی است ابواب آن مفتوح دارند والسلام علیکم ورحمۃ اللہ وبرکاتہ*

مکتوب ہفتادم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان ماکہ بنام ملا فرح الدین عرب صدور یافتہ در تحقیق فنا و فناء الفنا و بعضے اسرار صلوٰۃ و ما یناسب ذالک ؎

بدانند آنکہ مشائخ کرام رضی اللہ تعالی عنہم از اقامت فناء وجود موہوم در ذات حق مے نمایند بفناء دائمی کہ فناء وافی

است چون که در صلوٰۃ از جمیع بالیستہاء نفسانی مے برآید و متوجہ او مرتبہ وجوب بلک حضرت اجمال مے گردد ونفس او در اشعات وتجلیات ذاتیہ فانی ومضمحل میگردد واثرے از وے در شہود او باقی نمے ماند پس واردات الہیہ او را در مے گیرند و بشراب تجلے دائمی مخمور میسازند و مصلے از شعور خود مے رود مگر حضرت سر اللہ الاعظم کہ امام الائمہ است کہ بر مقام عدالت قیام نمودہ است کہ حال نمیرود واز اینجا فرمود حبب الی من دینا کم ثلث الطیب والنساء وقرۃ عینی فی الصلوٰۃ واز این جہت حضرت امام ابو حنیفہ کوفی رضی اللہ تعالیٰ عنہ در صلوٰۃ در جہریہ وسیریہ مقتدی را بقراءۃ امر نکردہ اند وامام چون خلیفہ ونائب مناب حضرت رسالت منزلت است علیہ افضل الصلوات واکمل التحیات اکمل قوم وافضل ایشان ست بنا برین مناسبت توان حمل تجلیات وبرداشتن بار واردات او را حاصل پس مجمع البحرین ومکمن النورین آمد ما بین مشاہدہ وقراءت جمع تواند کرد ولہذا حضرت رسالت پناہی علیہ من الصلوات اتمہا ومن التحیات اعمہا فرمودہ اند مروا ابابکر فلیصل بالناس یعنے فرمایید ابابکر را کہ بگذارد نماز را با مردم امر بحضرت راس الصدیقین از ما بین ہمہ ازان بود کہ افضل خلق است چہ مرتبہ صدیقیت تلو مرتبہ نبوت است وچون امام کمال ربانی قوت دارد و بر مرتبہ عدالت قیام نمودہ متکفل قرأت ماموم گشتہ وتحمل مؤنث او فرمودہ وحدیث مروی از جابر بن عبد اللہ عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم انہ قال من صلی خلف الامام فان قرأۃ الامام لہ قرأۃ موید این معرفت عالیہ است وحدیث کہ ابی وایل از عبد اللہ بن مسعود رضی اللہ تعالیٰ عنہم روایت میکند کہ انہ سئل عن القراءۃ خلف الامام قال انصت فان فی الصلوٰۃ شغلا کاشف حقیقہ است چہ شغل عبارت از واردات وفیوضات تجلیات است وکشف مر صموت مقتدی از حضرت عمر فاروق رضی اللہ تعالیٰ عنہ وسیدنا علی رضی اللہ تعالے عنہ بر منصہ ظہور آمدہ کہ از و در موطا از محمد بن عجلان روایت کردہ اند یالیت فی فم الذی یقرء خلف الامام حجرا اے کاشکے در دہن کسے کہ پس امام میخواند سنگ باشد واز حضرت سیدنا علی کرم اللہ وجہہ کہ در شرح موطا روایت از عبد الرزاق آوردہ من قرا خلف الامام فقد اخطاء الفطرۃ ہر کہ پس امام قرأت کند فطرۃ را خطا کرد بر ظہور آمدہ چہ معنی بودن سنگ در دہن اشارت است بشغل واردات کہ مقتدی را در گیرد و مراد از فطرت ولادت ثانیہ است کہ بعد از فناء اختیار رے بوجود مے آید پس مذہب حضرت امام اعظم کہ عدم قرأت ماموم است موافق معرفت حقہ آمد للہ در اجتہادہ المطابق للمعرفۃ الحقۃ بخلاف مذہب امام شافعی کہ قراءۃ فاتحہ بر ماموم واجب ساختہ واللہ تعالیٰ اعلم بحقیقۃ الامر ٭

مکتوب ہفتاد و دویم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت الشان مایضا بنام ملا فرح الدین صدر وریافتہ در تحقیق معنی ان تؤمن بالقدر خیرہ وشرہ من اللہ تعالے

قولہ وان تومن بالقدر خیرہ وشرہ من اللہ ہو حث لک علی ان تشاہد خیر القدر وشرہ وہو بایلائیمک ودینا فرک شانین متقابلین

ووجہین متضادین فی مشہد عالم الطبیعۃ من شیونات اللہ احدیۃ جمع جمیع الشیونات والوجوہ الجمالیۃ والجلالیۃ فتشاہد تلک الاحدیۃ فی جمعہا بین الاضداد فی مرتبۃ الخیر المحض الظاہر بصورۃ کل خیر وشر فکل شیٔ ملائم ومنافر عندک محفوف بخیر اللہ سبحانہ ولیس فی ہذا النسبۃ الشر الی اللہ بل ہو امر من سید العرفاء صلے اللہ علیہ وسلم بازالۃ الشریۃ عن منافر عندک فان نسبۃ الاشیاء بمن الابتدائیۃ او التبعیضیۃ الی اللہ سبحانہ افناء لہا عن انفسہا فی سطوۃ ظہور العین المطلق عن انیاتہا فی ہلاک انیاتہا وہذہ القاعدۃ فی نسبۃ الشرور علمناہا سفیر الحق من الحق بالحق بقولہ صلے اللہ علیہ وسلم والشر لیس الیک اے الشر بالاضافۃ الیک ینخلع عن نسبتہ الشریۃ ویستہلک فی الخیر الذی یسم بوجہ کل خیر وشر ولیس المراد ان المسمی بالشرور لایصدر عن اللہ تعالیٰ او لایجوز نسبتہ الیہ سبحانہ فی تعریف العقاید کما فی ایمان القدر خیرہ وشرہ من اللہ تعالیٰ نعم ادب العبودیۃ لاسیما من العارف المتملی من الحق ان لاینسب الشرور فی المحاورۃ الی اللہ سبحانہ ولنعم ما قال حافظ اداب المعرفۃ حیث یرمز الی قولہ صلے اللہ علیہ وسلم والشر لیس الیک ویقول بلیت پیر ما گفت خطا بر قلم صنع نرفت ✣ آفرین بر نظر پاک وخطا پوشش باد ✣ واذا استملی العارف من اللہ سبحانہ یرزق ہذہ المشاہدۃ فلا یری فی الوجود شیئا یعیبہ ویحقرہ وہو الممدوح بالقران المجید بقولہ تعالیٰ ومن یعظم شعائر اللہ فانہا من تقوی القلوب فان الموجودات کلہا شعائر الحق سبحانہ وتشعور قلب کل موجود وروحہ ونفسہ وقواہ بہ تعالیٰ من تلک الموجودات فان کل موجود یشعر نفسہ ونفسہ شعارۃ من شعائر اللہ فیشعر الحق المتعین بنفسہ من شعریہ لکن غیر العارف لعمیہ عن حقیقۃ شعورہ بین معظم لما یشعر منہ وبین محقر لہ والعارف یشعر الحق من جمیع الشعائر لاندماجہا فی شعریۃ الجامعۃ ولا یحقر شیئا منہا لوجدان جمیعہا عین الحق المتعین بہا فانہ یتقی اللہ اتقی عن نفسہ ونفوس غیرہ بنفس الحق وتلاشی فیہ فلا یری فی الکون غیر رجوع الاقدار فی شہودہ الی عین القدر وہو ان فہمت علی وجہہ ہلاک کل مقید فی الذات البحت فالاقدار ہی تعینات الحقایق وعین القدر اطلاق الذات العری عن کل نسبۃ واضافۃ حتے الاطلاق وہی المرتبۃ المقدسۃ التی فوق التقابل عبر المشائخ عنہ بظلمۃ الذات المنزہ فی نفسہا عن الصفات لابشرط ذلک التنزیہ ولا بشرط لاشرط فہی ظلمۃ لایقابلہا نور وقول سیدی محمد وفا فی مناجاتہ اعوذ بظلمۃ ذاتک عن نور صفاتک بظلمۃ عدمک عن نور تاثیراتک تعوذ عن نسبۃ النور ثبوتا وسقوطا وتہلک فی الوحدۃ الصرفۃ فی تحاشیہ عن البقاء بالاحدیۃ او الواحدیۃ فنور القدر ہو تعینہ وتقیدہ بحضرات الاسماء والصفات وظلمۃ القدر رجوعہ الی عین القدر فافہم فالعارف الماخوذ بذلک الوارد سالم عن کل خیر وشر فان عین القدر لایظہر فیہا حکم الملائم والمنافر ومن ہذا قال المثنوی چونکہ بے رنگی اسیر رنگ شد ✣ موسی با موسی در جنگ شد ✣ چونکہ بے رنگی رسی کان داشتی ✣ موسیٰ وفرعون دارند آشتی ✣

این رسالہ ایست مشتمل بر بیان فرائض ترکہ از کلام معرفت نظام قبلہ طالبانِ خدا حضرت ایشان کہ بالتماس بعضی اعزہ مؤلف نمودہ اند ہر چند داخل در عداد مکاتیب نیست اما چون از کلام ایشان بود درج نمودہ شدہ

بسم اللہ الرحمن الرحیم ✣ الحمد للہ رب العالمین والصلوۃ والسلام علیٰ رسولہ محمد وآلہ واصحابہ اجمعین اما بعد میگوید احقر عباد اللہ خادم الفقراء

فقیر اللہ بن عبد الرحمن الحنیفی الرتاسی الجلالابادی الشکارپوری غفر اللہ لہ ولوالدیہ واحسن الیہما والیہ انکہ فروض مقدرہ فی کتاب
اللہ شش اند بر دو نوع نوع اول نصف ربع ثمن نوع ثانی ثلثان ثلث سدس اصحاب فرائض دوازدہ چہار مرد
ہشت زن پدر و جد و برادر مادری و شوہر و زن و دختر و دختر پسر و ہر سہ ہمشیرہ و جدہ صحیحہ و آن آنست کہ نسبت
کردہ شود او را بسوئے میت و در میان جد فاسد نیاید جد فاسد آنست کہ در نسبت وے بسوئے میت ام درمیان آید و مادر ست زن
میت را دو احوال باولاد میت ثمن والا ربع شوہر میت را نیز دو احوال باولاد میت ربع والا نصف جدہ صحیحہ
میت را نیز دو احوال بمادر میت جدہ پدرے و جدہ مادرے ہر دو محروم بہ پدر میت جدہ پدرے محروم و جدہ
مادرے را سدس مادر میت را سہ احوال بہ اولاد میت یا ہمشیرہ یا برادر ما فوق الواحد میت سدس و بخلاف این
مذکورین ثلث الکل مگر دو مسئلہ اند کہ ثلث البعض میگیرد اول آنکہ مادر و پدر و زن میت ماند دویم آنکہ مادر و پدر
و شوہر میت ماند پدر میت را نیز سہ احوال باولاد ذکور کالابن وابن الابن میت سدس و باولاد اناث میت
کالبنت و بنت الابن و ان سفل ہم سدس ہم عصبہ والا محض عصبہ دختر میت را نیز سہ احوال واحدہ را نصف ما فوق
الواحدۃ را ثلثان و بہ پسر میت عصبہ بغیرہ ہمشیرہ و برادر مادری میت را نیز سہ احوال واحد را سدس ما فوق الواحد را ثلث بطریق
تساوی مابین ذکور و اناث و باصل یا فرع میت محروم جد میت وان علا را چہار احوال در سہ احوال جد و پدر برابر مگر چہار مسئلہ اند کہ برابر
نیست اول چہارم آنکہ بوجود پدر جد محروم آن چہار مسئلہ کہ در ان جد و پدر برابر نیست اول آنکہ ازاد مرد پدر و پسر ازاد کنندہ ماند پدر بلا خلاف
محروم اگر پدر نباشد و بجائے پدر جد باشد باتفاق محروم دویم آنکہ جدہ پدرے بہت بہ پدر میت محروم است اگر پدر نباشد و بجائے پدر جد باشد
صاحب سدس سیوم آنکہ مادر میت بہ پدر میت ثلث البعض میگیرد و اگر پدر نباشد و بجائے پدر جد باشد ثلث
کل گیرد چہارم ہمشیرہ و برادر میت بہ پدر میت باتفاق محروم یعنے نزد حضرت امام اعظم محروم است و بنزد
امام ابو یوسف و امام محمد رحمہما اللہ تعالے محروم نیست ہمشیرہ حقیقی میت را پنج احوال واحدہ را نصف و ما فوق
الوحدۃ را ثلثان و بہ برادر حقیقی میت عصبہ بغیرہ مثل حظ الانثیین و باولاد اناث میت عصبہ مع غیرہ و باصل
یا فرع ذکور میت محروم دختر پسر میت را شش احوال واحدہ را نصف و ما فوق الواحدۃ را ثلثان و بیک دختر
میت سدس و بدو محروم و بہ نبیرہ میت عصبہ بغیرہ و بہ پسر میت محروم ہمشیرہ پدرے میت را ہفت احوال
واحدہ را نصف ما فوق الواحدۃ را ثلثان و بیک ہمشیرہ حقیقی میت سدس و بدو محروم و بہ برادر پدرے میت
عصبہ بغیرہ و باولاد اناث میت کالبنت و بنت الابن عصبہ مع غیرہ و بہ برادر حقیقی یا بہ ہمشیرہ حقیقی کہ عصبہ شدہ
باشد باولاد اناث میت و باصل اے بالاب بالاتفاق و بالجد عند ابی حنیفۃ یا فرع ذکور میت کالابن وابن الابن
محروم عصبہ دو قسم است سببی و نسبی عصبہ سببی مولاء عتاقہ عصبہ نسبی سہ قسم است بنفسہ بغیرہ مع غیرہ عصبہ بغیرہ
چہار زن اند دختر میت بہ پسر میت و دختر پسر میت بہ نبیرہ میت ہمشیرہ حقیقی میت بہ برادر حقیقی میت ہمشیرہ پدری
بہ برادر پدری میت عصبہ عصبہ مع غیرہ دو زن اند ہمشیرہ حقیقی باولاد اناث میت ہمشیرہ پدرے باولاد اناث
میت عصبہ بنفسہ مرد است آن چہار قسم است بنوت ابوت اخوت عمومت یعنے اول مرتبہ در عصبیت پسر میت

است اگر او باشد نبیرهٔ میت ان سفل دویم مرتبه پدر اگر او باشد جدان علا سیوم مرتبه اخ حقیقی واگر نه پدری واگر نه پسر
اخ حقیقی واگر نه پسر اخ پدری کذلک بلانهایة چهارم مرتبه عم مثلاً اگر سایل یک است مسئله از هم تمام کنند مگر در نصف مسئله
از دو کنند واگر سایل مافوق الواحد است از یک نوع مسئله از اکثر کنند والا نه به بینند که از نوع اول چه ملحوظ است اگر نصف ملحوظ
است مسئله از شش کنند واگر ربع ملحوظ است مسئله از دوازده کنند واگر ثمن ملحوظ است مسئله از بیست چهار کنند مخارج هفت اند دو وسه وچهار وشش وهشت ودوازده و
بیست وچهار بر عول است بر چهار نه شش عول هم طاق شود هم تا ده وبر دوازده عول است محض طاق تا هفده وبر بیست وچهار یک
عول است تا بیست وهفت رد عکس عول است واو را چهار قاعده است اول من لایرد هست یا نه اگر هست فرض
من لایرد را از اقل مخرج من لایرد داده نظر کنند بسوئے من یرد اگر از یک جنس است رد کنند بر سرها من یرد واگر از یک
جنس نیست رد کنند بر سهامهاء من یرد دویم آنکه اگر من لایرد نیست باز نظر کنند بسوئے من یرد اگر از یک جنس است رد کنند
بر سرها واگر از یک جنس نیست رد کنند بر سهامهاء من یرد قسمت کننده فرایض محتاج است بسوئے هفت قاعده سه قاعده
در سرها وسهام وچهار قاعده در سرها وسرها ذهنیان اند آن سه قاعده که در سرها وسهام اند یکے تماثل دویم تباین سیوم توافق
تماثل آنرا گویند که سهام مستقیم شوند بر سرها وحکم آن آنست که محتاج ضرب نیست وتباین آنرا گویند که اقل مفنی اکثر باشد و
در مافوق واحد برابر باشد وحکم آن آنست که کل سرها ضرب کنند در اصل مسئله ومافی یدی کسے که از اصل مسئله گرفته باشد
این سه قاعده وقتی باشد که کسر افتد درمیان سرها وسهامهاء طائفه واحد واگر کسر افتد درمیان سرها وسهامهاء طایفه مافوق
الواحد جائے که تباین است کل سرها در ذهن دارد وجائے که توافق است وفق سرها در ذهن دارد وباز نظر باید
کرد در سرها وسرها ذهنیه دراینها چهار قاعده اند تماثل وتباین وتوافق وتداخل تداخل آنرا گویند که یک طایفه داخل باشد
در طایفهٔ دویم واگر قسمت کنند برابر آید پس اگر تماثل است ضرب کنند یک طایفه را در اصل مسئله وفی مایدی کسے که از اصل
مسئله گرفته باشد واگر تداخل است ضرب کنند اکثر طایفه را در اصل مسئله وفی مایدی کسے که از اصل مسئله گرفته باشد
واگر تباین است کل یک طایفه ضرب کنند در دوم وماحصل هر دو ضرب کنند در سیوم وماحصل هر سه ضرب کنند
در چهارم وماحصل هر چهار ضرب کنند در اصل مسئله وفی مایدی کسے که از اصل مسئله گرفته باشد واگر توافق است وفق
یکے وکل دویم ضرب کنند بایکدیگر وماحصل هر دو ملاحظه کنند وطایفه سیوم اگر توافق است وفق واگر تباین است
کل ضرب کنند در سیوم وماحصل هر سه ملاحظه کنند بطایفه چهارم اگر توافق است وفق اگر تباین است کل ضرب کنند
در چهارم وماحصل هر چهار ضرب کنند در اصل مسئله وفی مایدی کسے که از اصل مسئله گرفته باشد مناسخه آنرا گویند
که نصیب بعضے ورثه بموت او قبل القسمة سوئے من یرث منه نقل کند اگر بعضے ایضاً قبل القسمة میراث شد
چون زوج وبنت وام پس فوت شد زوج قبل القسمة ماند از وے دو پسر وبنت وجده پس فوت شد این
جده وماند از وے زوج ودو برادر تصحیح کن مسئله میت اول بقواعد سابقه واز ان تصحیح سهام ورثه داده بقواعد مذکوره
تصحیح مسئله میت ثانی نما ونظر کن مابین آنچه در ید او است از تصحیح اول ومیان اول تصحیح ثانی پس اگر مستقیم شود بسبب
مماثلة مافی یداو از تصحیح اول بر تصحیح ثانی پس حاجت ضرب نیست هر دو مسئله از تصحیح اول صحیح مے شوند واگر

مستقیم نشود مافی ید او از تصحیح اول بر صحیح ثانی پس نظر کن اگر ما بین ہر دو توافق است ضرب کن وفق تصحیح ثانی در جمیع تصحیح اول و اگر تبائن است ضرب کن کل تصحیح ثانی در کل تصحیح اول مبلغ حاصل ہر یک از ضربین بتقدیر موافقت و مباینۃ مخرج ہر دو مسئلہ و ما اندرج فیہما میشود و برائے تعریف نصیب ہر یک از ورثہ ازان مبلغ سہام ورثہ میت اول از تصحیح بتقدیر مباینۃ کل در تصحیح ثانی ضرب کن و بتقدیر موافقت در وفق او و سہام ورثہ ثانی از تصحیح بتقدیر مباینۃ مافی یدہ و بتقدیر موافقت در وفق مافی یدہ و اگر ثالث از ورثہ قبل القسمۃ فوت شد یا رابع یا خامس پس مبلغی کہ مسئلہ اولیٰ و ثانیہ از وی صحیح گشتہ بمنزلہ تصحیح مسئلہ اولی وارد و مسئلہ ثالثۃ متولہ بمیت ثالث بمنزلہ مسئلہ ثانیہ گویا کہ میت اولیٰ و ثانی میت داند و ثالث میت ثانی پس عمل کند دران مثل عمل اول در رابع و خامس و سادس الی غیر النہایۃ ہم بدین طریق عمل باید کرد واللہ اعلم بالصواب ✣

مکتوب ہفتاد و دویم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبانِ خدا حضرت ایشان ما کہ بنام ملا فرح الدین صدور یافتہ در بیان آنکہ انسان مرکّب از دہ لطائف است و ما یناسب ذالک

بسم اللہ الرحمن الرحیم ⁂ الحمد للہ وحدہ والصلوٰۃ والسلام علی من لا نبی بعدہ و علیٰ آلہ و اصحابہ و من نحی نحوہ اما بعد برخوردار میان فرح الدین سلمہ اللہ تعالیٰ بدعوات حسنہ مخصوص است برخورداری بداند کہ انسان از دہ لطائف مرکب است پنج ازان عالم امرے اند قلب و روح و سر و خفی و اخفی و پنج ازان عالم خلقی اند نفس و عناصر اربعہ و اصل نفس عناصر اربعہ است و از خلاصہ عناصر اربعہ نفس را بوجود آوردہ اند ازین جہۃ او را عالم خلقی گویند و اصل لطائف عالم امرے سوائے قلب ہر یک علیحدہ است اصل لطیفہ روحی روح عنصر بادی است و اصل لطیفہ سرے روح عنصر آبی است و اصل لطیفہ خفی روح عنصر ناری است و اصل لطیفہ اخفی روح عنصر ترابی است و قلب اصلی علیحدہ ندارد خلاصہ ارواح ہر چہار عناصر گرفتہ قلب بوجود آوردہ اند ازین جہۃ او را لطیفہ جامعہ گویند بین عالمی الامر والخلق و اصول ارواح این لطائف در مرتبہ حقایق سالک در حالت سیر عروج از اصلی باصلی میرود تا کہ در حقیقت خود فانی گردد و در اینجا اسم ولایت بر و صادق مے آید و این اول قدم ولایت است و اگر صاحب استعدادی بودہ باشد از اینجا نیز او از اصلی باصلی میبرند الی ماشاء اللہ تعالیٰ والسلام ؂

مکتوب ہفتاد و سیوم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرات ایشان ما ایضا بنام فرح الدین صدور یافتہ در بیان آنکہ بعضے را نسبت حضور در خلوت تمام است و بعضے را در جلوات و ما یناسب ذالک

بسم اللہ الرحمن الرحیم ⁂ الحمد للہ علی کل حال والصلوٰۃ والسلام علی رسولہ محمد و علی آلہ خیر آل اما بعد برخوردار عزیز دل میان فرح الدین دریاد

حق تعالیٰ مستغرق بوده شاد کام باشد بر مجیب پوشیده نرود انکه بعضے کسان اند که ظهور نسبت وحضور در محافل ومجالس و اسواق وصحبت در باب تفرقہ زیادہ تر مے یابند سرش آنست که ظاہر را با باطن اُلفتے وخلطے است چنانکہ جلیسان را بایک دیگر مے باشد وہر یک بکار خود مشغول این ظاہر وباطن ہر یک بکار خود اشتغال دارد چون ظاہر سالک در محافل وکثرت بنا بر اختلاط خلق از مصاحبت باطن زایل گردد ناچار باطن بے مزاحمت اختلاط ظاہر سرگرم کار خود باشد و این غلبہ حضور وحلاوت او از ان است وچون سالک بخلوت رود ظاہر ش از مشاغل پرداختہ متوجہ مصاحبت و موانست باطن گردد وباطن نیز بظاہر رسوم مجالست بجا آرد ناچار در حضور فتور روے آرد و بعضے کسان دیگر اند کہ ایشان را در خلوات وحجرات جمعیت بیشتر از جلوات وکثرات بود سرش آنست کہ باطن ایشان را قوتے حاصل شده است و بر ظاہر غالب آمده وآن را تابع خود ساختہ ودر رنگ خود منصبغ گردانیده پس باتفاق ظاہر وباطن نسبت را تزائد حاصل شده واز برائے تحصیل اتفاق ظاہر وباطن ذکر بجہر در حلقہ در طریقہ علیہ قادریہ بہتر در نظر مے آید والسلام +

مکتوب ہفتاد و چہارم

از مکتوبات قدسی سمات قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان ما کہ بنام خلیفہ حاجی مولاداد قندھاری صدور یافتہ در تحقیق خرقہ مبارک سرورکائنات علیہ وعلی آلہ افضل الصلوات واکمل التسلیمات کہ در اشرف البلاد احمد شاہی رسیده کہ ہمان خرقہ کہ حضرت رسول کریم صلوات اللہ وسلامہ علیہ بحضرات ختنین وصیۃ فرموده کہ بحضرت اویس قرنی رسانند وکیفیت مسطوره در ینجا رسیده آیا صحیح است یا نہ وبیان اسناد خرقہ مشایخ واثبات اصل خرقہ وسند آن ودر بیان صحبت متصلہ مشائخ وآداب صحبت وارادت وبیان مصافحہ خضریہ وآداب پس خرقہ والباس آن و ما یناسب ذلک

بسم اللہ الرحمن الرحیم سبحانک لا احصی ثناء علیک انت کما اثنیت علی نفسک من لدیک رب صل علے سیدنا حبیبک محمد فی جمیع منازلہ ومنا ہلہ کما ہو اہلہا وعلی آلہ واصحابہ خصوصا علی خلفائہ الاربعۃ ہم لعرش نبوتہ اقطابہ اما بعد من الفقیر الی اللہ الغنی خادم الفقراء الفقیر عبد اللہ بن عبد الرحمن الحنیفی الروماسی الشکارپوری الی الشیخ الصادق فی مناہل اہل الصدق بالتقوی والسداد حاجی الحرمین الشریفین الحاج خلیفہ مولاداد دامت ریاض جمعیتہ محروسۃ عن صوارف الزمان وطوارق الحدثان آمین ورحم اللہ عبدا یقول آمینا وبعد السلام علیکم ورحمۃ اللہ وبرکاتہ ان مواداً یاد و نیاً بالعواطف الالہیۃ شمولۃ ولازالت ہی فیکم من حضرتہ جلت الآیۃ سولۃ یسلمکم اللہ سبحانہ عما لا یلیق بشانکم وکان لکم وبکم ومعکم فی جمیع احیانکم انکم قد فتشتم واستفہمتم من داعیکم بالخیر من نسبۃ الخرقۃ الی اویس القرنی رضی اللہ تعالیٰ عنہ ورفعہا الی سر اللہ الاعظم علیہ افضل الصلوات واکمل التحیات ہل ہی صحیحۃ ام لا وقد ارسلتم ورقۃ کتب فیہا کیفیت وصول الخرقۃ المتبرکۃ الی اشرف البلاد احمد شاہی صانہ اللہ تعالیٰ عن الآفات والبلیات ما حاصلہ ان الخرقۃ المرقعۃ التی خاطہا النبی صلے اللہ علیہ وسلم بیده المبارکۃ وایضا خاطہا اہل البیت لما کان صلے اللہ علیہ وسلم فی سفر الآخرۃ امر علیا رضی اللہ تعالیٰ عنہ وکرم وجہہ ان یسلمہا الی اویس القرنی فالبس علی الخرقۃ الاویس وبعد انتقالہ من الدنیا الی الآخرۃ ذہبوا

بهذه الخرقة الی المکة ووضعوها فی غار حراثم بعد سنین اخرجها شیخ الاولیاء قطب الاتقیاء الشیخ دوست محمد ببشارة من حضرت النبی صلی اللہ علیہ وسلم وذهب بها الی ولایة بغداد ومن بغداد جاء بها اولاد الشیخ دوست محمد واحفاده الی البلدة الفاخرة بخارا وکانت فیه ثمانین سنة ومن البخارا جاء بها الشیخ اقا محمد ونظر محمد شیخ الی دار السلطنة بلخ وکانت فیه خمسة وثلثین سنة ومن بلخ جاء محمد ضیاء وشیخ نیاز یوم الاحد فی التاریخ الرابع والعشرین من المحرم المنتظم فی سلک المشهور سنة الف ومائة وتسعة وادخلها فی خانقاه بلدة فیض آباد وقیل فی تاریخ وصولها الیه بالفارسیة مثنوی خرقہ پاک سید عربی + که وہ از ریاض جنت یاد + در ہزار و نود و نہ از ہجرة + محل او بجز کون افتاد + جز کون شد چو قابل این فیض + زان جہت نام گشتہ فیض آباد + وانتقلت من فیض آباد الی السلطان الاعظم والخاقان الاکرم مالک رقاب الامم مولی ملوک الترک والهند والعجم المؤید بالطاف الکریم الدیان ناصر الحق احمد شاه دردران دامت ظلال خلافته علی العالمین بتوسط اعظم مواد الحشمة محور فلک السلطنة آصف الوقت والا وان شاه ولیخان سلمه اللہ تعالیٰ عن الآفات والعاهات وصدمات الدهر وعوائق القهر لیلة الاحد فی التاسع من شهر ربیع الاول المنتظم فی سلک شهور الف ومائة واثنین وثمانین انتهی معربا ملخصا وانی لست من فرسان هذا المیدان ولما لم یکن للسوال بد من الجواب بدفع ذلک تصدیت الیه مستعینا باللہ الکبیر المتعال اعلم انه اختلف المحدثون فی نسبة الخرقة الی الحسن البصری والی اویس بن عامر القرنی رضی اللہ تعالیٰ عنهما ذهب جمهورهم الی عدم اثباتها ذکر الحافظ السخاوی فی المقاصد الحسنة مانصه حدیث لبس الخرقة الصوفیة وکون الحسن البصری لبسها من علی رضی اللہ تعالیٰ عنه قال ابن دحیة وابن الصلاح انه باطل وکذا قال شیخنا یعنی الحافظ ابن حجر العسقلانی انه لیس فی شئ من طرقه ما یثبت ولم یرد فی خبر صحیح ولا حسن ولا ضعیف ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم البس الخرقة علی الصورة المتعارفة بین الصوفیة لاحد من اصحابه ولا امر احدا من اصحابه بفعل ذلک وکل ما یروی فی ذلک صریحا فباطل قال ان من الکتب المفتری قول من قال ان علیا البس الخرقة الحسن البصری فان ائمة الحدیث لم یثبتوا للحسن من علی سماعا فضلا من ان یلبسه الخرقة قال السخاوی لم ینفرد بذلک شیخنا بل سبقت الیه جماعة حتی من لبسها والبسها کالدمیاطی والذهبی وابن علان والعلائی والمغلطائی والعراقی وابن الملقن والبرهان الحلبی وغیرهم تشبیها بالقوم وتبرکا بطریقتهم انتهی وکذا المواهب اللدنیة وذکر الشیخ علی القاری رحمه اللہ تعالیٰ فی رسالته المسماة بالاسرار المرفوعة فی الاخبار الموضوعة وکذا نسبة التلقین المتعارف بین الصوفیة لا اصل له وکذا نسبة المصافحة المتصلة الی النبی صلی اللہ علیہ وسلم لیس له اصل عند العلماء الاعلام وکذا نسبة الخرقة الی اویس انه صلی اللہ علیہ وسلم اوصی بخرقته لاویس وان عمر وعلیا سلما الیه وانها وصلت لهم منه ولم جرا فغیر ثابت ولو ذکره بعض المشائخ الکرام فان مدارهم علی طریق الصحبة ومتابعة الکتاب والسنة ومجانبة الهوی ومقاربة الهدی والعاقبة للتقوی انتهی وذهب بعض المحدثین من الحفاظ والمشائخ الصوفیة الی اثباتها قال الحافظ السیوطی فی مولف سماه اتحاف الفرقة برفع الخرقة ان جمعا من الحفاظ علی اثباتها وذکر الشیخ شهاب الدین احمد بن محمد الخطیب القسطلانی فی المواهب اللدنیة بعد نقل خدش الخادشین فی اتصال لبس الخرقة من طریق الحسن البصری نعم لبسهم لها مع الصحبة المتصلة الی کمیل بن زیاد النخعی وهو صحب علی بن ابی طالب من غیر خلف فی صحبته بین ائمة الجرح والتعدیل وفی بعض الطرق اسے للخرقة اتصالها باویس انتهی ابن عامر القرنی خیر التابعین وهو اجتمع بعمر بن الخطاب وعلی

ابن ابی طالب رضی اللہ تعالی عنہما وہذہ صحبۃ لا طعن فیہا قال الشیخ محمد الزرقانی فی شرح المواہب لکن لا تدل علی الدعوی نصا انما ہو احتمال وکذا الاولایۃ فی صحبۃ کمیل علیا علی الدعوی وہو ان علیا البسہا کمیلا انما ہو احتمال انتہی ذکر فی کتاب مناقب الاولیاء فی فضایل الاصفیاء لابی عبد اللہ محمد بن علی الاعدل قدس سرہ ان امیر المومنین الفاروق الاعظم وعلی الاکرم رضی اللہ تعالے عنہما لما امرا من جانب سید المرسلین صلے اللہ علیہ وسلم بان یوصلا قمیصہ المبارک الی اویس القرنی قدس سرہ بعد انتقالہ صلی اللہ علیہ وسلم ویطلبا منہ دعاء المغفرۃ للامۃ مشیا الیہ فاذا ہو بوادی الاوراک ساجدا متضرعا مبتہلا فلما سلما علیہ رفع راسہ من السجدۃ ورد السلام ووضع القمیص علی راسہ فقال کنت فی السجدۃ ادعو المغفرۃ لعصاۃ الامۃ بامر سلطان الانبیاء فقال رب العزۃ یا اویس القرنی غفرت نصف الامۃ بدعائک والبقیت نصفہا موقوفا علی شفاعۃ محبوبی الغوث الاعظم السید عبد القادر الجیلانی قلت یا رب این محبوبک عبد القادر قال ستریح فی مقعد صدق عند ملیک مقتدر وہو قریب من مقام دنی فتدلی فکان قاب قوسین او ادنی وہو خلاصۃ خواص اولاد محمد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وہو حجۃ اللہ علی الارض وقدمہ علی اعناق الاولیا الاولین والآخرین الی یوم القیمۃ انتہی اقول نسبۃ لبس الخرقۃ بحسن البصری وکذا باویس القرنی ثابتۃ وہو الراجح عند التحقیق واما ما ذکر السخاوی ومن تبعہ من القدح فی لبس الخرقۃ من علی مستندا بان ائمۃ الحدیث لم یثبتوا للحسن سماعا من علی فقدح غیر صحیح اذ لا یلزم من عدم السماع والروایۃ عدم الباس الخرقۃ والثوب فیجوز ان یلبسہ الخرقۃ وہو لا یروی عنہ شیا الا یری انہ صلے اللہ علیہ وسلم البس ابن عمہ عبد اللہ بن الزبیر بن عبد المطلب حلۃ واقعدہ الی جنبہ ومع ذلک لا یروی عنہ شیاً وکذلک البس کعب بن زہیر بردۃ حین انشا قصیدتہ وہو لا یروی عنہ حدیثا کما صرح بہ فی الاستیعاب وکذلک لا یلزم من عدم السماع والروایۃ عدم الاجتماع والصحبۃ لان کثیرا من اصحاب النبی صلے اللہ علیہ وسلم کعبد اللہ وکعب المذکور بن زہیر وکعثمان بن عبید اللہ التیمی اخی طلحۃ بن عبید اللہ وکعمیۃ بن ابی وقاص اخی سعد بن ابی وقاص وکعبد الرحمن بن ربیعۃ الباہلی وعکرمۃ بن عبید اللہ الخولانی وغیر ذلک من الصحابۃ رضی اللہ تعالی عنہم کانوا فی حضرت النبی صلے اللہ علیہ وسلم ولیس لہم عنہ روایۃ واحدۃ وکذلک بنات النبی صلی اللہ علیہ وسلم غیر فاطمۃ لم یروین عنہ شیأ مع انہن بقین فی حضرتہ مدۃ مدیدۃ ثم انما یصح انکار لباس الحسن علی رضی اللہ تعالی عنہ لو صح عدم اجتماعہ بہ ولیس کذلک بل ولا شک ان الحسن البصری بعد ما بلغ سن التمیز کان مجتمعا مع علے رضی اللہ تعالی عنہ بالمدینۃ المنورۃ مدۃ سبع سنین وذلک لانہ ذکر الشیخ عبد الرحمن السندی فی کتابہ المسمی بحل رجال البخاری وغیرہ ما محصلہ ان الحسن البصری ولد بالمدینۃ سنۃ احدی وعشرین من الہجرۃ لسنتین بقیتا من خلافۃ عمر باتفاق اہل السیر وبقی المدینۃ الی یوم الدار حین قتل عثمان وخرج بعد ذلک من المدینۃ الی البصرۃ ورای من الصحابۃ مائۃ وعشرین وقیل بل ثلثمائۃ منہم عثمان وعلی وطلحۃ وغیرہم وروی الحدیث عن کثیر من الصحابۃ کابی ہریرۃ وابی بکرۃ و عمرو بن تغلب ومعقل بن یسار وجندب بن عبد اللہ وسمرۃ بن جندب وعبد الرحمن بن سمرۃ وانس بن مالک وعبد اللہ بن مغفل وغیرہم انتہی ولا خلاف فی ذلک کلہ ولا فی ادرکہ ورویتہ لعلی بن طالب وانما الخلاف فی روایۃ للحدیث عنہ ولئن سلمنا علی طریق التنزل ان عدم السماع یستلزم عدم الالباس فالجواب حینئذ ان الراجح ثبوت سماع الحسن عن علی کما بینہ الحافظ جلال الدین السیوطی فی فتاواہ المسمی بالحاوی للفتاوی الحدیثیۃ وفی رسالتہ المسماۃ باتحاف الفرقۃ برفع الخرقۃ وہذا

محصلہ مسئلہ انکر جماعۃ من الحفاظ سماع الحسن البصری من علی بن ابی طالب رضی اللہ تعالیٰ عنہ وتمسک لہذا بعض المتاخرین فخدش بہ فی طریق لبس الخرقۃ والتلقین واثبت جماعۃ سماعہ عنہ ورجحہ الحافظ الضیاء المقدسی فی المختارۃ ونقل الحافظ ابن حجر الخلاف فیہ فی اطراف المختارۃ ثم رجح الاثبات وصححہ قال اے الحافظ السیوطی وہو الراجح عندی لوجوہ الاول ان العلماء ذکروا فی الاصول فی وجوہ الترجیح ان المثبت مقدم علی النافی لان معہ زیادۃ علم الوجہ الثانی ان الحسن ولد لسنتین بقیتا من خلافۃ عمر بن الخطاب رضی اللہ تعالیٰ عنہ بالاتفاق وکانت امہ خیرۃ مولاۃ ام المؤمنین ام سلمۃ رضی اللہ تعالیٰ عنہا فکانت ام سلمۃ تخرج الحسن الی الصحابۃ یبارکون علیہ واخرجتہ الی عمر فدعا لہ اللہم فقہہ فی الدین وحببہ الی الناس ذکرہ الحافظ المزی فی التہذیب واخرجہ العسکری فی کتاب المواعظ بسندہ وذکر الحافظ المزی ان الحسن حضر یوم الدار حین قتل عثمان وعمرہ حینئذ اربع عشرۃ سنۃ ومن المعلوم انہ من حین بلغ سبع سنین امر بالصلوۃ فکان یحضر الجماعۃ ویصلی خلف عثمان الی قتل عثمان وعلی اذ ذاک بالمدینۃ فانہ لم یخرج منہا الی الکوفۃ الا بعد قتل عثمان فکیف یستنکر سماعہ منہ وہو یجتمع بہ کل یوم فی المسجد خمس مرات من حین میز الی ان بلغ اربع عشرۃ سنۃ وزیادۃ علی ذلک وذکر الحافظ زین العراقی فی شرح الترمذی انہ قال الحافظ ابو زرعۃ کان الحسن البصری یوم بویع لعلی ابن اربع عشرۃ سنۃ ورای علیا بالمدینۃ ثم خرج علی الی البصرۃ والکوفۃ ولم یلقہ الحسن بعد ذلک وقال الحسن رأیت الزبیر یبایع علیا انتہی کلام العراقی قال الامام السیوطی ففی ہذا القدر کفایۃ ویحمل قول النافین الروایۃ عنہ علی ما بعد خروج علی من المدینۃ۔ الوجہ الثالث ورد عن الحسن البصری ما یدل علی سماعہ منہ فقد اورد المزی فی التہذیب بسندہ الی موسی بن عبید قال سألت الحسن فقلت یا ابا سعید انک تقول قال رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم وانک لم تدرکہ فقال یا ابن اخی کل شئ سمعتنی اقول قال رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم فہو عن علی بن ابی طالب رضی اللہ تعالیٰ عنہ غیر انی فی زمان لا استطیع ان اذکر علیا وکان الحسن حینئذ فی عمل الحجاج ثم قال ای الامام السیوطی وذکر ما وقع لنا من روایۃ الحسن البصری عن علی رضی اللہ تعالیٰ عنہ فساق عشرۃ احادیث مسندۃ من روایۃ الحسن عن علی ثم قال فی آخرہا قال الحافظ ابن حجر وقع فی مسند ابی یعلی قال حدثنا جویریۃ ابن اشرس اخبرنا عقبۃ بن ابی الصہباء الباہلی قال سمعت الحسن یقول سمعت علیا یقول قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم مثل امتی مثل المطر الحدیث قال محمد بن حسن الصیرفی شیخ شیوخنا ہذا نص صریح فی سماع الحسن من علی رضی اللہ تعالیٰ عنہ ورجالہ ثقات وجویریۃ وثقہ ابن حبان وعقبۃ وثقہ احمد بن حنبل وابن معین انتہی ما ذکرہ الحافظ السیوطی مختصرا قال الشیخ صفی الدین القشاشی فی کتابہ السمط المجید فاذا صح سماع الحسن عن علی بالنص الصحیح لم یبق مجال لانکارہ اصلا وما نقلہ السخاوی عن الحافظ ابن حجر من نفیہ لسماعہ فمعارض بما نقلہ السیوطی عن الحافظ ابن حجر ایضا من اثباتہ لسماعہ وترجیحہ لہ فی اطراف المختارۃ کما مر فاثباتہ سماعہ مقدم علی نفیہ لہ والحسن وان قالوا انہ کان یدلس لکنہ ثقۃ قال الحافظ ابن حجر فی تقریب التہذیب الحسن البصری ثقۃ فقیہ فاضل مشہور وکان یرسل کثیرا ویدلس وہو راس الطبقۃ الثالثۃ مات سنۃ عشر ومائۃ وقد قارب التسعین انتہی ومن المقرر ان المدلس الثقۃ اذا عبر فی روایتہ عن شیخہ بصیغۃ صریحۃ فی السماع کسمعت وحدثنی فروایتہ مقبولۃ واسنادہ متصل فروایۃ الحسن فی الحدیث المذکور مقبولۃ واسنادہ متصل لکونہ ثقۃ صرح بلفظ سمعت فلما صح السماع بمثل ہذا النص الصریح ثبت ما اثبتہ الصوفیۃ من اخذہ بخرقۃ الطریقۃ عن علی رضی اللہ تعالیٰ عنہ وزال اعتراض

المعترضين من اصله فانقلت ماذكرتموه منقولا عن الحافظ السيوطي وغيره فانما يثبت اللقي والسماع واما لبس الخرقة وتلقين
الذكر والمصافحة فلا فاين هذا من ذاك قلت قد ذكر في اول الكلام ان من خدش في طريق الخرقة من المتاخرين مستمسكه
في ذلك عدم سماع الحسن عن علي رضي الله تعالى عنه بناء على انكار جماعة من الحفاظ سماعه ولم يقيم دليلا على نفي اللبس غير انكار
السماع فاذا صح السماع وثبت لم يبق للخادش الثاني متمسك في الخدش ومعنا مقدمة معلومة مشهورة هي ان لبس الخرقة
من طريق الحسن البصري قد رواه جماعة من اكابر اهل الله وفيهم من هو جامع بين الفقه والتصوف والحديث كالاستاذ
عبد الكريم بن هوازن القشيري وغوث الثقلين محي الدين عبد القادر الجيلاني والشيخ عبد القاهر بن عبد الله السهروردي
وابن اخيه الشيخ شهاب الدين عمر بن محمد بن عبد الله السهروردي صاحب عوارف المعارف وغيرهم ممن هو مقبول ثقة عند الفريقين
فاذا انتفى سبب الخدش وقد رواه من هو ثقة مقبول ظهر ثبوت ماذكره الصوفية وان سنده متصل مرفوع انتهى ما افاده الصفي
القشاشي مختصرا فليتدبروا اما قول السخاوي ناقلا عن شيخه ولم يرو في حديث صحيح ولا حسن ولا ضعيف ان النبي صلى الله عليه وسلم البس
الخرقة على الصورة المتعارفة بين الصوفية لاحد من اصحابه الى آخره فليس فيه الانفي ورود الكيفية المخصوصة المتعارفة بينهم وذلك غير قادح اذ لا يلزم من ذلك
نفي اصل الالباس بغير تلك الكيفية وهو ظاهر الا ترى ان الشيخ شهاب الدين السهروردي قدس سره قد قال في العوارف ولا خفاء
ان لبس الخرقة على الهيئة التي يعتمده الشيوخ في هذا الزمان لم يكن في زمان رسول الله صلى الله عليه وسلم وهذه الهيئة والاجتماع
لها والاعتداد بها من استحسان الشيوخ انتهى هذا مع انه قد ثبت تعدد الالباس منه صلى الله عليه وسلم بكيفيات مختلفة فانه
البس عليا وابن عوف العمامة وارخى للاول طرفها وللثاني طرفيا وكل منهما كيفية والبس غيرهما الكساء والخميصة والانجانية
والجبة وغير ذلك وكذلك ثبت الباسه للصغير وللكبير والذكر والانثى والمفرد والجمع كما ياتي سرد تلك الاحاديث فهو دليل على ان
الامر فيه توسعة وليس محصورا في كيفية خاصة ولا في ثوب خاص ووجهه ان المقصود بالالباس هو التشريف وايصال التبرك و
ذلك يحصل بالالباس على اي وجه كان من غير اختصاص بكيفية دون كيفية فظهر ان ما اعتاده المشائخ الصوفية من الباس
الخرقة على هيئة معهودة ليس خارجا من اتباع السنة لاطلاق الشارع بعموم الكيفيات فليتدبر والله اعلم وعلمه احكم والاحاديث
الواردة في اصل الالباس منها حديث ام خالد قال العارف الشهاب السهروردي في عوارفه واصل لبس الخرقة من السنة هذا الحديث
انتهى وهو حديث الصحيحين اخرجه البخاري ومسلم عن ام خالد رضي الله تعالى عنها قالت اتي رسول الله صلى الله عليه وسلم
بثياب فيها خميصة سوداء صغيرة فقال من ترون نكسو الخميصة فسكت القوم قال ايتوني بام خالد فاتي بها تحمل فاخذ الخميصة
بيده فالبسها وقال ابلي واخلقي وكان فيها علم اخضر واصفر فقال يا ام خالد هذا سناه وسناه بالحبشية يعني حسن فكلمها عليه
السلام بلغة الحبشة لولادتها بها ومنها حديث عبد الرحمن بن عوف قال الحافظ السيوطي وقد استنبطت للخرقة اصلا اوضح
مما تقدم وهو ما اخرجه البيهقي في شعب الايمان من طريق عطاء الخراساني ان رجلا اتى ابن عمر فساله عن ارخاء طرف العمامة
فقال له عبد الله ان رسول الله صلى الله عليه وسلم بعث سرية وامر عليها عبد الرحمن عوف وعقد لواء وعلى عبد الرحمن بن عوف
عمامة من كرابيس مصبوغة بسواد فدعاه رسول الله صلى الله عليه وسلم فحل عمامة ثم عممه بيده وافضل موضع اربع اصابع او نحو
ذلك فقال هكذا فاعتموا فانه احسن واجمل واخرج ابوداود والبيهقي عن عبد الرحمن بن عوف قال عممني رسول الله صلى الله عليه

وسلم فسدلها بين يدي ومن خلفي فالاستدلال بهذا الالباس للخرقة انسب انتهى زاد السيوطي في حاشية على سنن ابو داود وجه او صحيحة هذا ان الصوفية انما يكسون من يلبسون طاقالا ثوبا عاما لجميع البدن وان لبس الخرقة فيه نوع من المبايعة وام خالد كانت صغيرة لاتصلح للمبايعة بخلاف حديث عبد الرحمن بن عوف انتهى ومنها حديث علي رضي الله تعالى عنه قال الشيخ صفي الدين القشاشي في السمط المجيد والاظهار ان الاستدلال بحديث علي انسب من الاستدلال بحديث عبد الرحمن بن عوف لان السلاسل لاتنتهي الى ابن عوف وانما تتصل بعلي وهو ما قال السيوطي في جامعه الكبير معزوا الى ابن ابي شيبة والطيالسي وابن منيع والبيهقي عن علي رضي الله تعالى عنه قال عممني رسول الله صلے الله عليه وسلم يوم غدير خم بعمامة فسدلها خلفي وفي لفظ فسدل طرفها على منكبي ثم قال ان الله امدني يوم بدر وحنين بملائكة يعتمون هذه العمة وقال ان العمامة حاجزة بين الكفر والايمان وفي لفظ بين المسلمين والمشركين الحديث وقال معزوا الى ابن شاذان في مشيخته عن علي رضي الله تعالى عنه ان النبي صلے الله عليه وسلم عممه بيده فذنب العمامة من ورائه ومن بين يديه ثم قال النبي صلے الله عليه وسلم ادبر فادبر ثم قال اقبل على اصحابه فقال النبي صلى الله عليه وسلم هكذا يكون تيجان الملائكة انتهى وقال السيوطي ايضا في فتاواه الفقهية في باب اللباس اخرج الطبراني عن عبد الله بن بسر قال بعث رسول الله صلے الله عليه وسلم عليا الى خيبر فعممه بعمامة سوداء ثم ارسلها من ورائه او قال على كتفه اليسرى انتهى وقال في فتاواه التفسيرية في سورة آل عمران ان هذا الحديث رواه الطبراني في معجمه الكبير واسناده حسن انتهى ومنها حديث ابن عباس وهو ما اخرجه الترمذي وحسنه عن ابن عباس قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم للعباس اذا كان غداة الاثنين فائتني انت وولدك حتى ادعو لهم بدعوة ينفعك الله بها وولدك فغدا وغدونا معه والبسنا كساء ثم قال اللهم اغفر للعباس وولده مغفرة ظاهرة وباطنة لاتغادر ذنبا اللهم احفظه في ولده ومنها ما ذكره شيخ شيخنا محمد بن عبد الرحمن الفارسي في فهرسته قال فقد جاء ان صاحب دومة الجندل اهدى اليه صلى الله عليه وسلم جبة من سندس فجعل الصحابة يتعجبون منها فوهبها لعمر ولما جاءه عكرمة بن ابي جهل يوم الفتح رمى اليه رداءه والبس كعب بن زهير بردة بما انشد قصيدته وكسى معاوية ثوبه في يوم ثم في يوم آخر ازاره ثم في يوم آخر رداءه وامثال ذلك كثير انتهى وقال الشيخ ابن حجر المكي في فهرسته الصغير انه ذكر العلامة لسان العارفين احمد بن ابي بكر الصديقي في كتابه تلخيص القواعد الموفية في فضل خرقة الصوفية ما حاصله وقد صح ان جبرئيل البس النبي صلى الله عليه وسلم وهو البس جمعا من الصحابة كابي بكر وعمر وعثمان وعلي وبلال وعمار وصهيب وحذيفة ومعاوية وعائشة وحفصة وسودة وام خالد وغيرهم انتهى وقال ايضا في فهرسته ما محصله ولم يزل العلماء العاملون مستمرين على لبس الخرقة والباسها من زمن رسول الله صلى الله عليه وسلم الى الآن ولاشك ان سند تلقين الذكر واخذ العهد ولبس الخرقة كحكم سند الحديث الشريف من انه تارة يكون صحيحا او حسنا او ضعيفا او موضوعا وبعض اسانيد لبس الخرقة فيها مقال لانها لاتخلو عن مجهول او انقطاع وكذلك التلقين واخذ العهد لكن كل اسانيدها ليست كذلك ولئن سلم فالامر كما ذكره ابن صلاح حيث قال وليس بقادح فيما اوردناه كون لبس الخرقة متصلا الى منتهاه على شرط اصحاب الحديث في الاسانيد فان المراد ما تحصل به البركة والفائدة باتصالها بجماعة من السادة الصالحين انتهى قال الشيخ شهاب الدين السهروردي قدس سره في عوارفه ان لبس الخرقة مزيد ارتباط بين الشيخ والمريد وتحكم من المريد للشيخ في نفسه والتحكم سائغ في الشرع لمصلحة دنياوية فكيف ينكر هذا فيلبسه

الخرقة اظهار للتصرف فيه فيكون لبس الخرقة علامة للتفويض والتسليم ودخوله فى حكم الشيخ ودخوله فى حكم الله تعالى وحكم رسوله واحياء سنة المبايعة مع رسول الله صلى الله عليه وسلم ويد الشيخ فى الباس الخرقة تنوب مناب يد رسول الله صلى الله عليه وسلم قال وقد رأينا من المشائخ من لايلبس الخرقة ويسلك من غير لبسها ويكتفى بالصحبة وكان طبقة من السلف الصالحين لايعرفون لبس الخرقة ولايلبسونها للمريد فمن يلبسها فله مقصد صحيح واصل من السنة وشاهد فى الشرع ومن لم يلبسها فله رايه وكل تصاريف المشائخ محمولة على السداد والصواب ولايخلو عن نية صالحة انتهى قال الشيخ ابن حجر المكى فى فهرسته ايضا ولايشرط فى لبس الخرقة ان تكون للشيخ ولامن لباسه بل بركتها المعتبرة تحصيل بوضعه لها بيده الطاهرة على راس المريد او بدنه وينبغى للمريد ان لايديم لبسها لانه تغنى حينئذ وتفوت بركتها بفنائها بل يلبسها فى نحو الجمعة والعيدين لاغير وينبغى له ان يقبل بعد الباس الشيخ اياه راس الشيخ اويده اورجله اقتداء بفعل الصحابة فقد قبل عبدالله بن السايب راس النبى صلے الله عليه وسلم وكعب بن مالك يده وآخر رجله وقال الشيخ فى فهرسته ايضا وقد سمعت عن بعض المشائخ انه جمع آيات العهد التى فى القرآن وكان يتلوها عند اخذ العهد على المريد لكونها مذكرة ومحذرة وزاجرة ومن جملتها ياايها الذين آمنوا اوفوا بالعقود واوفوا بعهد الله اذا عاهدتم ان الذين يبايعونك انما يبايعون الله يد الله فوق ايديهم الآيات ثم يقول الشيخ مخاطبا لتلميذه اجاهدك على التوبة الخالصة الله تعالى وعلى دوام ذكر الله تعالى بظاهرك وباطنك وسرك وعلانيتك وعلى القيام بقواعد الاسلام التى بنى عليها الاسلام شهادة ان لااله الاالله وان محمدا رسول الله وان تقيم الصلوة وتوتى الزكوة وتصوم رمضان وتحج البيت ان استطعت اليه سبيلا وان تبالغ فى القيام بحق جارك لاتحصل له بائقة من بوائقك وان يسلم المسلمون من لسانك ويدك وكل ايصيد عنك من السوء وعلى ان تكون من الاخلاق الكريمة بالمحل الاعلى كاطعام الطعام وصلة الارحام واقراء السلام وان لايراك مولاك حيث نهاك ولايفقدك حيث امرك ثم يقول اللهم اجعل هذه الايادى متصلة بحبلك المنيع الذى لاينقطع محصنة بحصنك الحصين الذى لاينصدع واجعل هذا العهد مقربا اليك يثبت الله الذين آمنوا بالقول الثابت فى الحيوة الدنيا وفى الآخرة تجمعنا الكتاب والسنة وتفرقنا الضلالة والبدعة وحسبنا الله ونعم الوكيل انتهى وصل اقول بلغ لنا اتصال فى لبس الخرقة بحسن البصرى من جهة طريقة غوث الثقلين حجة الحق على الخلايق الشيخ محى الدين عبدالقادر الجيلانى قدس سره وبحسن البصرى من جهة طريقة جمال الاسلام ابى القاسم عبدالكريم بن هوازن القشيرى النيشاپورى قدس سره وبه وباويس القرنى من جهة شيخ الشيوخ شهاب الدين عمر بن محمد بن عبدالله السهروردى قدس سره وبحسن البصرى من جهة الطريقة الرفاعية وايضا بحسن البصرى من جهة الطريقة الچشتية وايضا بحسن البصرى من جهة الطريقة المدينية وايضا به باويس من جهة الطريقة الاحمدية المنسوبة الى سيدى احمد البدوى المنشعبة من الطريقة المدينية وايضا بحسن من جهة الطريقة الحاتمية وبالسيدين الشريفين الحسن والحسين رضى الله تعالى عنهما من جهة الطريقة الشاذلية ووصل الى نسبة الخرقة فى الطريقة الخضرية وايضا فى الطريقة المحمدية المنسوبة الى سيدنا محمد النبى الكريم صلے الله عليه وسلم ووصل الى نسبة تلقين الذكر مسلسلة بالاجازة الخاصة والعامة ونسبة الصحبة ايضا وبكميل بن زياد من جهة الشيخ نجم الدين الكبرى كما سنذكره فى الطريقة الكبروية و باويس القرنى من جهة قطب الاقطاب بهاء الحق والدين النقشبند وبالسندين فى الطريقة الاولية مسلسلا اما الاتصال فى

لبسها لحسن البصري من جهة الطريقة القادرية المنسوبة الى غوث الثقلين قدس سره بالاسانيد المتعددة السند الاول من قطب الاقطاب مرشد الشيخ والشاب عالم مناهج الحدوث الى سرادقات القدم معلم ارقام فصوص الحكم مجلي غوامض اسرار النصوص مظهر سرائر اطوار الخصوص راقي درجات شواهق الملكوت مفتاح كنوز لطائف الجبروت شاهد مشهد عروة سنام اللاهوت القائم بالعبودية الخالصة للمعبود البارى قبلتنا الشيخ محمد سعود البشاورى قدس سره وقد لبسني كوفيته ومن هذا السند لنا نسبة تلقين الذكر والصحبة فى الطريقة العلية القادرية الى النبى صلى الله عليه وسلم مع اجازة التلقين وهو اخذها من الغوث الاكمل قدوة المشائخ مجمع الطرق الالهية جامع البحرين مكمن النورين محمد سعيد اللاهورى قدس سره وهو من العالم الربانى السيد محمود بن السيد على الشيخانى الشافعى المدنى وهو من شيخه عبد الرزاق وهو قبله من والده السيد شرف الدين هو الشيخ شرف الدين عن عمه السيد السند الشيخ جلال الدين وهو عن عمه السيد السند الشيخ شهاب الدين احمد وهو عن اخيه وشقيقه الشيخ جمال الدين عبد الله وهو عن عمه السيد السند الشيخ الشمس ابو الوفاء وهو عن اخيه شقيقه السيد السند الشيخ شهاب الدين احمد وهو عن والده السيد السند الشيخ قاسم وهو عن ابن عمه السيد السند الشيخ عبد الباسط وهو عن والده السيد السند الشيخ شهاب الدين ابى العباس احمد وهو عن والده السيد السيد الشيخ بدر الدين الحسن وهو عن والده السيد السند الشيخ علاؤ الدين وهو عن والده السيد السند الشيخ شرف الدين يحيى وهو عن والده السيد السند قاضى القضاة عماد الدين ابى صالح نصر وهو عن والده وقدوته وبركته ووسيلته الى الله تعالى السيد السند الشيخ عبد الرزاق وهو عن والده وشيخه وقدوته الى الله تعالى سيدنا وشيخنا وولينا وقدوتنا وامامنا ومرشدنا وهادينا ومهدينا الى الله حجة الحق على الخلائق ابى محمد محى السنة والحق والدين الشيخ عبد القادر الجيلانى قدس الله روحه ونور ضريحه وهو عن الشيخ ابى سعيد المبارك بن على المخرمى بالضم والفتح والكسر الراء المهملة المشددة منسوب الى المخرمة محلة ببغداد فيها نزل لجعفر ولد ابن المخرم فنسب اليه قال سيدى الشيخ عبد القادر جاءنى ابو سعيد المبارك وقال لابدان تلبس منى خرقة والبس منك خرقة متبرك كل منا بالآخر ولبست منه خرقة ولبس منى خرقة و شيخها فى الخرقة الشيخ ابو الحسن على بن احمد بن يوسف الهكارى الكردى القرشى وهو عن شيخ الشيخ ابى الفرج محمد بن عبد الله الطرسوسى وهو عن الشيخ ابى الفضل عبد الواحد بن عبد العزيز بن الحارث التميمى وهو عن والده عبد العزيز بن الحارث التميمى وهو عن الشيخ ابى بكر محمد الشبلى وهو عن الشيخ ابى القاسم بن محمد بن الجنيد القواريرى البغدادى الزجاج لقب بذلك لان اباه كان يبيع الزجاج ولذلك يقال له القواريرى واصله من نهاوند ومولده ومنشاءه بالعراق توفى ببغداد سنة ثمان وتسعين ومائتين وهو عن خاله الشيخ ابى الحسن السرى بن المغلس السقطى وهو عن الشيخ ابى محفوظ معروف بن فيروز الكرخى وهو عن الشيخ داؤد الطائى وهو من الشيخ حبيب العجمى وعن الشيخ حسن البصرى وهو عن الشيخ الامام والاسد الضرغام زوج البتول واخ الرسول على بن ابيطالب رضى الله تعالى عنه وكرم وجهه وهو عن ابن عمه سيد المرسلين وقايد ركب الانبياء والمرسلين محمد المصطفى صلى الله عليه وسلم وعلى آله واصحابه ومن تبعهم اجمعين والحمد لله رب العالمين والسند الثانى لاتصال نسبة الخرقة فى الطريقة القادرية مع اجازة الطريقة القادرية من شيخنا ومولانا عبد القادر بن ابى بكر الصديقى مفتى الحنفية بمكة رحمه الله تعالى وافاض علينا من بركاته وهو لبسها من يد شيخه ابى الحسن على العجمى المكى الحنفى وهو لبسها من يد شيخه العارف بالله صفى الدين احمد بن محمد القشاشى المدنى وهو لبسها عن والده الشيخ محمد بن يونس بن احمد الدجانى المقدسى ثم اليمنى وهو لبسها عن شيخه العارف بالله تعالى

شجاع الدین عمر بن احمد جبرئیل وہو لبسہا عن شیخہ العارف باللہ تعالی عبد القادر بن الجنید من احمد وہو لبسہا عن ابیہ الجنید بن احمد وہو لبسہا عن ابیہ الشیخ احمد بن موسیٰ المشرع وہو لبسہا عن الشیخ اسمعیل بن الصدیق الجبرتی وہو لبسہا عن الشیخ محمد المزجاجی و ہو لبسہا عن قطب وقتہ وغوث زمانہ شرف الدین ابی المعروف اسمعیل بن ابراہیم بن عبد الصمد الجبرتی القرشی الہاشمی العقیلی الصوفی الیمنی الزبیدی قدس سرہ وہو لبسہا من ید شیخہ سراج الدین ابی بکر بن محمد بن ابراہیم السلامی الشہیر بالسراج الصوفی وہو لبسہا من ید شیخہ محی الدین احمد بن محمد بن احمد بن عبد اللہ بن یوسف الاسدی وہو لبسہا من ید شیخہ فخر الدین ابی بکر محمد بن علی بن نعیم وہو لبسہا من ید شیخہ ابی احمد محمد بن احمد بن عبد اللہ بن یوسف وہو لبسہا من ید والدہ ابی محمد احمد بن عبد اللہ وہو لبسہا من ید والدہ الشیخ عبد اللہ بن یوسف وہو من ید شیخہ عبد اللہ بن قاسم بن زریہ وہو لبسہا من ید شیخہ ولی اللہ ابی محمد عبد اللہ بن علی الاسدی وہو لبسہا من ید شیخہ قطب الاقطاب الغوث الفرد محی الدین عبد القادر الجیلانی قدس سرہ وہو لبسہا من ید الشیخ ابی سعید المبارک المخزمی وہو لبسہا من ید الشیخ ابی الحسن علے الہکاری وہو لبسہا من ید الشیخ ابی الفرح محمد الطرسوسی وہو لبسہا من ید الشیخ ابی الفضل عبد الواحد بن عبد العزیز التیمی وہو لبسہا من ید الاستاذ ابی بکر محمد الشبلی وہو لبسہا من ید سید الطائفۃ ابی القاسم الجنید البغدادی وہو لبسہا من ید خالہ الشیخ سری السقطی وہو لبسہا من ید الشیخ معروف الکرخی وہو لبسہا من ید الاستاذ داؤد الطائی وہو لبسہا من ید الشیخ حبیب العجمی وہو لبسہا من ید الحسن البصری وہو لبسہا من ید الشیخ حبیب العجمی و ہو لبسہا من امیر المومنین علی ابن ابی طالب کرم اللہ وجہہ اللہ تعالی وجہہ وہو لبسہا من ید سید الاولین والآخرین محمد النبی الکریم صلے اللہ علیہ وسلم وعلی آلہ واصحابہ اجمعین وہو صلے اللہ علیہ وسلم لبس من رب العالمین بواسطۃ الروح الامین والحمد للہ رب العالمین وقال شیخ شیخنا محمد بن سلیمان المغربی ان للمعروف الکرخی قدس سرہ فی لبس الخرقۃ نسبۃ اخری غیر ما سبق فانہ لبسہا عن الامام علی الرضاء وہو لبسہا عن ابیہ موسی الکاظم وہو لبسہا من ابیہ جعفر الصادق وہو لبسہا عن ابیہ محمد الباقر وہو لبسہا عن ابیہ زین العابدین وہو لبسہا عن ابیہ الحسین الشہید وہو لبسہا عن ابیہ سیدنا علی المرتضی رضی اللہ تعالے عنہم اجمعین وہو لبسہا من ید المصطفی صلے اللہ علیہ وسلم انتہی ما ذکرہ الشیخ محمد بن سلیمان **السند الثالث** لاتصال الخرقۃ بہذا السند الی القطب شرف الدین اسمعیل بن ابراہیم الجبرتی بلباسہ لہا من جمال الدین محمد بن ابی بکر الضجاعی بضم الضاد المعجمۃ وکسرہا الزبیدی بلباسہ لہا من الحافظ برہان الدین ابراہیم بن عمر بن علے العلوی الزبیدی بلباسہ لہا من الامام جمال الدین عبد الحمید بن عبد الرحمن بن الحمید بن کوہی الاتشگاہے بلباسہ لہا من نجم الدین عبد اللہ بن محمد الاصفہانی بلباسہ لہا من عز الدین احمد بن ابراہیم الواسطی بلباسہ لہا من الشیخ الاکبر محی الدین محمد بن علی ابن العربی بلباسہ لہا من ید الشیخ جمال الدین یونس بن یحیی بن ابی البرکات الہاشمی العباسی بمکۃ المعظمۃ تجاہ الرکن الیمانی بالمسجد الحرام سنۃ تسع وتسعین وخمسمائۃ بلباسہ لہا من ید القطب الربانی محی الدین عبد القادر الجیلانی قدس اللہ تعالی سرہ واسرارہم اجمعین ونفعنا بہم آمین **السند الرابع** لاتصال نسبۃ الخرقۃ وہو بالسند الثانی الی الصفی احمد القشاشی وہو لبسہا من ید شیخہ العارف باللہ تعالی ابی المواہب احمد بن علی الشناوی بلباسہ لہا من ید ابیہ العارف باللہ علی بن عبد القدوس بلباسہ لہا من ید ابیہ عبد القدوس بلباسہ لہا من ید الشیخ عبد الوہاب احمد الشعرانی ویقال لہ شعراوی العلوی من ذریۃ محمد بن الحنفیۃ بلباسہ لہا من ید الحافظ جلال الدین

السيوطي وهو لبسها من يد الشيخ كمال الدين محمد بن المعروف بابن امام الكاملية وهو لبسها من الشمس محمد بن محمد بن الجزري وهو لبسها من الزين ابي حفص بن عمر بن الحسين بن اميلة المراغي وهو لبسها من العز احمد بن ابراهيم الفاروقي وهو لبسها من الشيخ الاكبر محي الدين ابن العربي قدس سره بسنده المتقدم واما اتصال نسبة الخرقة بالامام حسن البصري من جهة الطريقة القشيرية بجمال الاسلام ابي القاسم ابراهيم عبد الكريم من هوازن القشيري النيسابوري قدس سره باسانيد خمسة فالاول والثاني بسنديه الثاني والثالث المتقدمين في الطريقة القادرية الى القطب شرف الدين اسماعيل بن ابراهيم الجبرتي وهو لبسها من جمال الدين محمد بن ابي بكر الضجاعي وهو لبسها من الحافظ برهان الدين ابراهيم بن عمر بن علي العلوي الزبيدي وهو من الشهاب ابي العباس احمد بن موفق الدين منصور الشماخي السعدي وهو من ابيه موفق الدين وهو من الحافظ جمال الدين بن مشهد وهو من ابي احمد جعفر بن عبد الله بن سيد بونه الخزاعي وهو من شيخ الشيوخ القطب الكبير الشيخ ابي مدين شعيب بن الحسن المغربي الاشبلي ثم البجاني وهو من الشيخ ابي الحسن علي بن حرزهم وهو من فخر المغرب الامام القاضي ابي بكر محمد بن عبد الله بن العربي المعافري الاندلسي وهو من حجة الاسلام ابي حامد محمد بن محمد الغزالي الطوسي وقد لقيه ببغداد وهو من امام الحرمين ابي المعالي عبد الملك بن ركن الاسلام ابي محمد عبد الله بن يوسف الجويني وهو من جمال الاسلام ابي القاسم عبد الكريم بن هوازن القشيري النيشاپوري قدس سره وهو اخذ الخرقة من ابي علي الدقاق وهو اخذها من ابي القاسم ابراهيم بن محمد بن حمويه النصرآبادي وهو اخذها من الاستاذ ابي بكر الشبلي وهو اخذها من سيد الطائفة الجنيد البغدادي قدس بسنده السابق من جهة الامام الحسن البصري عن علي بن ابي طالب رضي الله تعالى عنه عن النبي صلى الله عليه وسلم السند الثالث والرابع وهما عاليان بلغ الى نسبة الخرقة بهذين السندين الى الحافظ برهان ابراهيم العلوي وهو اخذها من تقي الدين الشعبي وهو من احمد بن موسى الحموي وهو من يمين الدين ابي اليمن بن عساكر وهو من الشيخ تقي الدين ابي عمرو عثمان بن عبد الرحمن شهرزوري المعروف بابن الصلاح قال الحافظ جلال الدين السيوطي في زاد المسير قال ابن صلاح ولي في الخرقة اسناد عال جدا وهو انه البسني الخرقة ابو الحسن المويد بن محمد الطوسي قال اخذت الخرقة من ابي الاسعد هبة الرحمن بن عبد الواحد بن ابي القاسم القشيري قال اخذت الخرقة من جدي الاستاذ ابي القاسم عبد الكريم بن هوازن القشيري ثم ساق ابن الصلاح السند المتقدم الى الحسن البصري وهو اخذها عن علي بن ابي طالب قال اخذها عن النبي صلى الله عليه وسلم انتهى ما ذكره ابن الصلاح السند الخامس وهو اعلى من الاربعة المذكورة وذلك لانه بلغ الى اتصال نسبة الخرقة بالسند الرابع المتقدم في طريقة القادرية الى الحافظ جلال الدين السيوطي قال السيوطي في زاد المسير قلت اخبرني بهذا الطريق عاليا محمد بن مقبل اجازة عن الصلاح بن ابي عمر عن الفخر بن البخاري عن المويد الطوسي انتهى واما اتصال نسبة الخرقة بالامام الحسن البصري وبالامام اويس القرني من جهة الطريقة السهروردية مسلسلا بسندين السند الاول بلغ الى نسبتها من الشيخ العارف بالله عبد القادر بن ابي بكر الصديق مفتي مكة المعظمة وهو لبسها من يد شيخه الشيخ ابي البقاء حسن بن علي العجمي المكي وهو لبسها من يد العارف بالله تعالى صفي الدين احمد بن محمد القشاشي المدني وهو لبسها من يد شيخه ابي المواهب احمد بن علي القرشي العباسي الشناوي وهو لبسها من والده علي بن عبد القدوس الشناوي وهو لبسها من يد الشيخ عبد الوهاب بن احمد الشعراني

وهو لبسها من يد شيخ الاسلام القاضي زين الدين زكريا بن محمد الانصاري وهو لبسها من الشيخ شهاب الدين احمد بن الفقيه علي بن محمد الدمياطي الشهير بالزلباني وهو لبسها من الشيخ زين الدين ابي بكر بن محمد الخوافي صاحب الوصايا القدسية وهو لبسها من الشيخ زين الدين عبد الرحمن بن محمد بن عبد الرحمن بن عبد السلام القرشي البشيرليسي ثم القاهري وهو لبسها من الشيخ ابي المحاسن جمال الدين يوسف بن عبد الله الكوراني العجمي محيي طريقة الجنيد بمصر بعد اندراسها وهو لبسها من شيخه الفقيه حسن الششتري والشيخ نجم الدين محمود بن سعد الله الاصفهاني بلباس اوليهما عن ثانيهما وكذا عن الشيخ بدر الدين محمود الطوسي بلباسهما اي الاصفهاني والطوسي عن الشيخ نور الدين عبد الصمد النطنزي وهو لبسها عن الشيخ نجيب الدين علي بن برغش الشيرازي وهو لبسها عن شيخ الشيوخ شهاب عمر بن محمد عبد الله السهروردي قدس الله سره واسرارهم وهو لبسها عن عمه الشيخ ضياء الدين ابي النجيب عبد القاهر بن عبد الله بن محمد بن عبد الله سعد السهروردي وهو لبسها عن عمه الشيخ وجيه الدين ابي حفص عمر بن المعروف بعُمُّوَيه السهروردي وهو لبسها عن والده الشيخ المعمر محمد عمويه بن عبد الله بن سعد السهروردي وهو من الشيخ اخي فرج الزنجاني كليهما بيد احدهما مشاركة ليد الآخر بلباس الاول وهو ابوه عمويه من الشيخ ابي العباس احمد الاسود الدينوري وهو لبسها من الشيخ ابي علي ممشاد الدينوري وبلباس الثاني وهو الفرج الزنجاني من الشيخ ابي العباس النهاوندي وهو لبسها من شيخ مشايخ وقته ابي عبد الله محمد بن الخفيف الشيرازي وهو لبسها من الشيخ ابي محمد رويم بن احمد البغدادي بلباسهما اي ممشاد ورويم من سيد الطائفة ابي القاسم الجنيد البغدادي قدس سره بسنده السابق الى الحسن البصري عن علي بن ابي طالب عن النبي صلى الله عليه وسلم واخذ رويم ايضا عن الشيخ ابي محمد جعفر الحذاء عن ابي عمرو الاصطخري عن ابي تراب عسكر بن حصين النخشبي عن حاتم الاصم عن ابي علي شقيق بن علي بن ابراهيم البلخي عن ابي اسحق ابراهيم بن ادهم بن منصور البلخي الخراساني العجلي وقيل التميمي عن شيوخه الاربعة سفيان الثوري والفضيل بن عياض ومالك بن دينار وموسى بن يزيد الراعي فالاول والثاني عن منصور بن المعتمر وهو عن ابراهيم بن يزيد النخعي وهو عن علقمة بن قيس وهو عن صاحب النعلين عبد الله بن مسعود رضي الله تعالى عنه والثالث عن ابي مسلم الخولاني وهو عن عمر بن الخطاب رضي الله تعالى عنه والرابع عن سيد التابعين اويس القرني وهو عن عمر بن الخطاب وعلي بن ابي طالب رضي الله تعالى عنهما وهما وابن مسعود عن سيد الكل في الكل محمد النبي الكريم الامي عليه الصلوة والسلام فللطريقة السهروردية من هذا الوجه اتصال بالاويسية ولها ايضا اتصال بالطريقة القادرية وذلك لان الشيخ شهاب الدين عمر السهروردي اخذ الطريقة عن الشيخ محي الدين عبد القادر الجيلاني قدس سرهما صرح به غير واحد من المشايخ الكرام منهم الشيخ صفي الدين القشاشي في السمط المجيد ولها ايضا وصلة الى سيدنا ابي بكر الصديق رضي الله تعالى عنه من وجهين الاول انها من جهة الجنيد قدس سره الى سيدنا جعفر الصادق رضي الله تعالى عنه كما في الطريقة القادرية والثاني ما ذكره شيخ شيوخنا محمد بن عبد الرحمن بن عبد القادر المغربي الفاسي في فهرسته المسماة بالمنح البادية في الاسانيد العالية ولفظه بعد ما ساق السند الى الشيخ المعمر محمد عمويه بن عبد الله بن سعد قال هو اخذها ايضا عن والده عبد الله عن والده سعد عن والده الحسين عن والده القاسم عن والده النضر عن والده القاسم عن والده محمد عن والده عبد الله عن والده عبد الرحمن عن والده القاسم عن والده محمد عن والده ابي بكر الصديق رضي الله تعالى عنه انتهى والسند الثاني وهو مسلسل بلباس الخرقة السهروردية وذلك

بانه بلغ الی لبسة الخرقة عن شیخنا عبد القادر مفتی مکة المعظمة وہو اخذہا عن شیخہ الشیخ حسن بن علی العجمی عن العارف باللہ تعالیٰ صفی الدین احمد بن محمد المدنی القشاشی عن والدہ العارف باللہ تعالیٰ محمد بن یونس الملقب بعبد النبی بن احمد الدجانی القشاشی وشیخہ ولی اللہ ابی المواہب احمد بن احمد الشناوی وہما عن السید السند صبغة اللہ بن روح اللہ عن الشیخ المعتمد وجیہ الدین العلوی عن السید محمد الغوث بن السید خطیر الدین الملقب بقطب العالم عن الامام مظہر النور الحاج الحصور لانہ ما تزوج ابدا وبلغ من العمر مائة وعشرین سنة عن الشیخ الکامل ابی الفتح ہدایة اللہ سرمست وہو اخذہا ولبسہا من الشیخ قاضن وہو من الشیخ رحمة اللہ وہو من الشیخ عمر وہو من الشیخ مروان وہو من الشیخ فخر الدین وہو من الشیخ الاجل حسین دہکرپوش معناہ لابس المرقعة وہو من الشیخ سلیمان دہکرپوش وہو من الشیخ تقی الدین وہو من الشیخ احمد الدمشقی وہو من الشیخ شہاب الدین السہروردی قدس سرہ بسندہ السابق واما نسبة الاتصال فی لبسة الخرقة بحسن البصری رضی اللہ تعالیٰ عنہ من جہة الطریقة الرفاعیة فقد بلغ اتصالہا الینا مسلسلا بلبس الخرقة بثلثة اسانید السند الاول بالسند الثالث المتقدم فی الطریقة القادریة الی عز الدین احمد بن ابراہیم الفاروثی بلباسہ لہا عن ابیہ ابراہیم بن عمر بن الفرج وہو لبسہا عن ابیہ ابی حفص عمر بن الفرج وہو لبسہا عن شیخ الطریقت القطب الفرد الشیخ ابی العباس احمد بن ابی الحسن علی بن احمد الرفاعی قدس سرہ وہو لبسہا من الشیخ علی القاری ومن الشیخ احمد الواسطی وہما لبساہا عن ابی الفضل بن کامخ من ابی علی علام بن ترکان وہو لبسہا من الشیخ علی البازیاری وہو لبسہا من الشیخ علی العجمی بفتح المیم الاولی وسکون الثانیة وفتح اللام کما ضبط عبد الغفور اللاری فی حاشیة النفحات وہو لبسہا من الاستاذ ابی بکر الشبلی وہو لبسہا من سید الطائفة الجنید البغدادی بسندہ المعروف والسند الثانی والثالث وایضا اتصالہا فی ہذہ الطریقة مسلسلا بلبس الخرقة بالسندین الاولین للطریقة القشیریة الی الشیخ ابی احمد جعفر بن عبد اللہ بن السید بونة الخزاعی وہو من شیخ الطریقة ابی العباس احمد بن ابی الحسن علی بن احمد الرفاعی قدس سرہ بسندہ المتقدم وللطریقة الرفاعیة وصلة ایصالی سیدنا ابی بکر الصدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ من غیر طریق الجنید قدس سرہ وذلک بطریق الروحانیة وہو ان الشیخ ابا العباس احمد الرفاعی اخذ الطریقة عن خالہ منصور البطائحی وہو عن سیدی ابی محمد الشنبکی وہو عن ابی بکر بن ہواری السروجی وہو عن روحانیة سیدی ابی بکر الصدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ واما نسبة اتصال الخرقة بحسن البصری من جہة الطریقة الچشتیة بسند وجد وذلک انہ قد حصل لی لبسة الخرقة عن قطب الاقطاب قبلتنا محمد مسعود الپشاوری عن مجمع البحرین مکمن النورین الغوث الحاج محمد سعید اللاہوری عن الشیخ سعد اللہ الوزیرابادی عن الامام الافخم والسند الاعظم السید آدم البنوری قدس اللہ تعالیٰ سرہ وافاض علینا من برکاتہ عن قدوة المحققین عمدة الواصلین حجة اللہ تعالیٰ فی العالمین ملجاء الاقطاب والنجباء ملاذ الافراد والبدلاء صاحب الولایة الاصلیة خازن الرحمة الالٰہیة الوارث الکامل المتکلم المحدث الامام الربانی والخلیفة الرحمانی امامنا وقبلتنا المجدد للالف الثانی الشیخ احمد بن الشیخ العارف باللہ عبد الاحد الفاروقی السرہندی الکابلی قدسنا اللہ سبحانہ بسرہ الاقدس وہو لبس الخرقة من ید ابیہ العارف الکامل عمدة الکاملین اسوة المحققین استاذ العلماء وملاذ الاتقیاء الجامع بین الشریعة والحقیقة الشیخ عبد الاحد قدس سرہ وہو لبسہا من قطب دائرة الولایة علم الہدیٰ علامة الوریٰ الکامل المکمل الشیخ رکن الدین وہو لبسہا من ابیہ شیخ الاسلام قطب الاقطاب الشیخ عبد القدوس وہو لبسہا من شیخہ وابیہ شیخ الاسلام

الشیخ محمد عارف وہو لبسہا من شیخہ وابیہ الشیخ احمد عبد الحق وہو لبسہا من شیخہ الشیخ جلال پانی پتی وہو لبسہا من شیخہ الشیخ ترک پانی پتی وہو لبسہا من شیخہ الشیخ علاء الدین علی احمد صابر وہو لبسہا من شیخہ الشیخ فرید الحق والدین مسعود المشتہر بگنج شکر وہو لبسہا من شیخہ قطب الملۃ والدین خواجہ قطب الدین بختیار اوشی وہو لبسہا من شیخہ خواجہ معین الدین السجزی وہو لبسہا من شیخہ الشیخ عثمان الہارونی وہو من شیخہ الحاج شریف زندنی وہو لبسہا من شیخہ الشیخ مودود چشتی وہو لبسہا من شیخہ الشیخ ابی یوسف الچشتی وہو لبسہا من شیخہ الشیخ ابی محمد الچشتی وہو لبسہا من شیخہ الشیخ ابی اسحاق وہو لبسہا من شیخہ الشیخ علو الدینوری و ہی لبسہا من شیخہ الشیخ ہبیرۃ البصری وہو لبسہا من شیخہ الشیخ حذیفۃ المرعشی وہو لبسہا من شیخہ الشیخ سلطان البلخ ابراہیم الادہم وہو لبسہا من شیخہ الشیخ فضیل بن عیاض وہو لبسہا من شیخہ الشیخ عبد الواحد بن زید وہو لبسہا من شیخہ الشیخ الحسن البصری وہو لبسہا من شیخہ امیر المؤمنین وامام المسلمین علی المرتضی وہو لبسہا من حضرت الرسالۃ القدسیۃ محمد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وعلی آلہ وصحبہ اجمعین وآما اتصال نسبۃ الخرقۃ بحسن البصری من جہۃ الطریقۃ المدینیۃ فبالسندین وہو انی اخذتہا سلسلا بالسند الثالث والرابع للطریقۃ القادریۃ فی نسبۃ الخرقۃ الی الشیخ الاکبر محی الدین ابن العربی الاندلسی قدس سرہ والغالب فی ہذین السندین نسبۃ الخرقۃ وہو صحب المشایخ الثلثۃ اعنی السدرانی وابا محمد المعرور وابا یعقوب الکومی وہم صحبوا الشیخ القطب الکبیر ابا مدین قدس سرہ قال الشیخ ابن حجر المکی فی فہرستہ الصغیری وہو لبسہا اے الشیخ ابو مدین الخرقۃ عن الشیخ ابی یعزی الملقب بیلنور ومعناہ بالزناتیۃ ذو النور وہی لغۃ بعض المغاربۃ وہو من ابی شعیب ایوب بن سعید الملقب بالساریۃ الصنہاجی وہو من الشیخ عبد الجلیل وہو من ابی الفضل الجوہری وہو من والدہ الحسین الجوہری وہو من ابی الحسن النوری المعروف بابن البغوی صاحب الجنید وہو عن الجنید البغدادی قدس سرہ بسندہ المعروف واخذ الشیخ ابو مدین ایضا عن الشیخ ابی الحسن علی بن حرزہم عن القاضی ابی بکر محمد بن عبد اللہ بن محمد بن عبد اللہ بن العربی المعافری عن الامام حجۃ الاسلام ابی حامد محمد بن محمد بن محمد الغزالی الطوسی عن امام الحرمین ابی المعالی عبد الملک بن رکن الاسلام ابی محمد عبد اللہ بن یوسف الجوینی عن ابی طالب محمد بن علی بن عطیۃ المکی صاحب القوت عن ابی عثمان سعید بن سلام المغربی عن ابی عمرو محمد بن ابراہیم الزجاجی النیساپوری ثم المکی عن ابی القاسم الجنید بلا واسطۃ ایضا انتہی فعلی ہذا یکون من السابق اعلی بدرجتین وللشیخ ابی مدین قدس سرہ ایضا وصلۃ بالطریقۃ القشیریۃ ولہ ایضا وصلۃ بالطریقۃ القادریۃ لانہ اخذہا عن الشیخ محی الدین عبد القادر الجیلانی قدس سرہ بلا واسطۃ ولہ ایضا وصلۃ بالطریقۃ الاویسیۃ بناء علی ما ذکرہ الصفی القشاشی فی السمط المجید من اتصال الجنید البغدادی باویس القرنی قدس سرہ ومما ینبغی ان یعلم ان جمیع السلاسل الجنیدیۃ ترجع الی سیدنا ابی بکر الصدیق وعلی بن ابی طالب رضی اللہ تعالی عنہما وذکر الشیخ الصفی القشاشی فی سمط المجید وتبعہ الملا ابراہیم الکورانی فی مسلک الابرار ان الجنید قدس سرہ لبس الخرقۃ من الشیخ ابی محمد جعفر الخذاء ثم ساق سند الخذاء الاولی فی الطریقۃ الاویسیۃ فعلی طریق صحۃ ہذا یکون جمیع السلاسل الجنیدیۃ متصلۃ بسیدنا عمر بن الخطاب ایضا من طریق القرنی بل وتکون متصلۃ بسیدنا عبد اللہ بن مسعود ایضا من طریق الفضیل بن عیاض لاتصال الخذاء بہما کما سیاتی قریبا فی الطریقۃ الاویسیۃ فافہم وآما الاتصال فی نسبۃ الخرقۃ بحسن البصری واویس القرنی ایضا بالطریقۃ الاحراریۃ

المنشعبة من الطریقة المدینیة وہی المنسوبة الی سیدی احمد البدوی قدس سرہ بسند واخذ ہو ان نسبتها وصلت الی
بالسند الثانی الآتی فی الطریقة السهروردیة فی الخرقة الی الشیخ ابی المواهب احمد بن علی الشناوی قال اخذتها کذلک
من والدی ابی الحسن علی وہو عن شیخه عبد الوهاب احمد الشعرانی والشیخ عمر بن علی بن عمر البیتی قالا انبئنی الشیخ صالح
الزوادی قال انبئنی الشیخ عبد العالی قال انبئنی سیدی احمد البدوی قدس سرہ واخذ عن سیدی عبد السلام بن مشیش
الشریف الحسنی وہو اخذ عن الشریف ابی یزید عبد الرحمن المدنی الزیات وہو عن الشیخ ابی احمد جعفر بن عبد اللہ بن سید
بونه الخزاعی وہو عن القطب الکبیر امام الطریقة الشیخ ابی مدین شعیب بن الحسن المغربی الاندلسی ثم البجائی ثم التلسانی
المدفن قدس سرہ بالاسانید المتقدمة فی نسبة الخرقة للطریقة المدینیة اما الاتصال فی نسبة الخرقة بحسن البصری رضی اللہ تعالی
عنه من جهة الطریقة الحاتمیة بسند واحد وقد تقدم سندها فی ضمن السند الثالث والرابع للخرقة فی الطریقة القادریة فلا نکررها
واما الاتصال فی لبس الخرقة بکمیل بن زیاد من جهة الطریقة الکبرویة سلسلا بلبسها بسند واحد وذلک بالسند الاول للطریقة
السهروردیة فی لبس الخرقة الی شیخ الاسلام القاضی زین الدین زکریا الانصاری وہو اخذها ولبسها عن الشیخ شمس ابی عبد اللہ
محمد بن عمر الواسطی الاصل الغمری وہو لبسها عن الشیخ ابی العباس احمد الزاہد وہو لبسها عن الشهاب الدمشقی وہو لبسها عن
عبد الرحمن الشرقی وہو لبسها عن احمد الرودباری وہو لبسها عن الشیخ رضی الدین علی بن سعید بن عبد الجلیل الغزنوی
المعروف بلالا وہو لبسها عن المجد البغدادی وہو لبسها عن الشیخ الامام نجم الدین الکبری وہو لبسها عن الشیخ اسمعیل
القصری وہو لبسها عن الشیخ محمد الانکیل وہو لبسها عن الشیخ داود بن محمد المعروف بخادم الفقراء وہو لبسها عن الشیخ ابی العباس
بن ادریس وہو لبسها عن الشیخ ابی القاسم بن رمضان وہو لبسها عن الشیخ یعقوب الطبری وہو لبسها عن الشیخ عبد اللہ
بن عثمان وہو لبسها عن الشیخ ابی یعقوب النهرجوری وہو لبسها عن الشیخ ابی یعقوب السوسی وہو لبسها عن الشیخ عبد الواحد
بن زید وہو لبسها عن کمیل بن زیاد وہو لبسها عن سیدنا علی بن ابی طالب رضی اللہ تعالی عنه وقدس اسرارہم
اجمعین وہو لبسها عن ید النبی صلی اللہ علیه وسلم واما الاتصال فی لبس الخرقة بکمیل بن زیاد من جهة الطریقة النقشبندیة سلسلا
بلبسها بسند وذلک بانه بلغ الی اتصالها بالسند الاول للطریقة السهروردیة فی الخرقة الی الشیخ ابی المواهب احمد بن علی العباسی
الشناوی ثم المدنی وہو لبسها عن السید غضنفر بن جعفر الحسینی النهروالی ثم المدنی وہو لبسها عن الشیخ تاج الدین عبد الرحمن بن مسعود
بن محمد الکازرونی وہو لبسها عن الحافظ نور الدین احمد بن عبد اللہ بن ابی الفتوح بن ابی الخیر الطاوسی من ذریة طاوس
بن کیسان التابعی قال لبستها تبرکا من جامع العلوم امام اہل التحقیق زین الحق والدین علی المشهور بالسید الشریف الجرجانی وہو
لبسها عن الشیخ خواجه علاء الدین محمد العطار السمرقندی وہو لبسها عن الشیخ خواجه بهاء الدین المشهور بنقشبند وہو عن الشیخ سلطان الدین
وہو عن الشیخ احمد مولانا وہو عن الشیخ باباکمال الجیدری وہو عن الشیخ نجم الحق والدین ابی الجناب احمد بن عمر الخوارزمی الخیوقی
المشهور بالکبری قدس سرہ بسندہ المتقدم للخرقة فی الطریقة الکبرویة واما الاتصال فی لبس الخرقة بالسیدین الشریفین الحسن والحسین
رضی اللہ تعالی عنهما من جهة الطریقة الشاذلیة بسندین السند الاول وہو متسلسل بلبس الخرقة الی نجم الدین الاصفهانی وذلک
انه قد وصل الی ہذہ الطریقة العلیة ونسبة اتصال خرقتها بالسند الثالث للطریقة القادریة فی لبس الخرقة الی نجم الدین عبد اللہ بن

محمد الاصفهانی المتوفی بمکة سنة احدی وعشرین وسبعمایة ودفن قریب قبر فضیل بن عیاض وهو اخذ الطریقة عن الشیخ ابی العباس
المرسی وهو عن الشیخ ابی الحسن الشاذلی بسنده الآتی السند الثانی للطریقة الشاذلیة وهو مسلسل بلبس الخرقة وتلقین الذکر الی
شیخ الطریقة ابی الحسن الشاذلی وذلک انه قد وصل الی اجازة التلقین ونسبة الخرقة عن الشیخ عبد القادر مفتی مکة المشرفة بالسند
الاول للطریقة السهروردیة فی نسبة الخرقة الی ابی المواهب احمد بن علی الشناوی وهو اخذها کذلک عن الشیخ احمد بن محمود
العمری سبط المرصفی عن محمد المدعو بقاسم المغربی لنسبته الی شیخه عن سیدی محمد المغربی شیخ السیوطی ولم یکن مغربیا بل انما راه
زوج امه وکان مغربیا عن ابی العباس السوسی عن القطب شمس الدین محمد بن حسن بن علی التیمی الحنفی عن ناصر الدین قاضی
القضاة ابی المعالی محمد بن عبد الدائم بن محمد بن سلامة المصری المعروف بسبط ابن الملیق عن جده لامه شهاب الدین
احمد بن الملیق وهو عن سیدی تاج الدین بن عطاء الله الاسکندری المالکی المتوفی بالقاهرة سنة تسع وسبعمائة وعن سیدی
یاقوت بن عبد الله الحبشی العرشی المتوفی سنة ثنتین وثلاثین وسبعمائة وهما عن الشیخ ابی العباس المرسی عن الشیخ ابی الحسن شاذلی
قدس سره قال الشیخ محی الدین عبد القادر بن الحسین بن علی الشاذلی المعروف بابن مُغَیزِل قدس سره فمن قال الطریقة
الشاذلیة بالخرقة عنی هذا الطریق ومن قال انما الاخرقة فیها وانما مجرد الصحبة عنی هذا الطریق وهو بالسند الاول للطریقة
السهروردیة فی نسبة الخرقة الی الشیخ ابی المواهب احمد بن علی الشناوی وهو اخذ هذه الطریقة عن الشیخ محمد بن الشیخ الولی
العارف ابی الحسن البکری وهو اخذها عن ابیه الشیخ ابی الحسن وهو عن ابیه الشیخ جلال الدین عن ابیه الشیخ جمال الدین عن
ابیه الشیخ عبد الرحمن عن سیدی الامام الحق محمد وفا بن احمد وفا وهو عن سیدی تاج الدین ابی الفضل احمد بن محمد بن عبد الکریم
بن عطاء الله المذکور وهو عن الولی الشهیر ابی العباس احمد بن عمر الانصاری المرسی المتوفی سنة ست وثمانین وستمائة وهو
عن امام الطریقة الشاذلیة الشیخ ابی الحسن علی بن عبد الله بن عبد الشاذلی الشریف الحسینی قدس سره المتولد سنة احدی
وسبعین وخمسمائة والمتوفی سنة ست وخمسین وستمائة بسنده الآتی فافهم ثم طریقة الشیخ ابی الحسن الشاذلی قدس سره تتصل بالسیدین
الشریفین الحسن والحسین رضی الله تعالی عنهما وکذلک تتصل بالطریقة المدینیة والقادریة والرفاعیة کما سیاتی بیانه قریبا
انشاء الله تعالی اما اتصال الطریقة الشاذلیة بسیدنا الحسن بن علی رضی الله تعالی عنهما فقد ذکره الشیخ عبد القادر بن مغیزل
الشاذلی فی کتابه المسمی بالکواکب الزاهرة فی اجتماع الاولیاء یقظة بسید الدنیا والآخرة فاذکره بلفظه قال اخذ الشیخ ابو الحسن
الشاذلی قدس سره طریقة فی الصحبة والاقتداء عن القطب سیدی عبد السلام بن بشیش بفتح الموحدة وکسر المعجمة بن منصور
بن ابراهیم الشریف الحسینی وهو کذلک عن القطب الشریف ابی زید عبد الرحمن الحسنی المدنی العطار المعروف بالزیات
وهو کذلک عن القطب الربانی الشیخ تقی الدین الفُقَیر الصوفی الذی لقب نفسه بتقی الدین الفُقَیر بالتصغیر فیهما وذلک
بارض العراق وهو کذلک عن القطب الشیخ نور الدین ابی الحسن علی وهو کذلک عن القطب الشیخ تاج الدین وهو کذلک
عن القطب شمس الدین بارض الترک وهو کذلک عن القطب الشیخ ابی اسحٰق ابراهیم البصری وهو کذلک عن القطب
ابی القاسم المروانی وهو کذلک عن القطب ابی محمد الفتح السعودی وهو کذلک عن القطب الشیخ سعد الغزوانی وهو کذلک
عن القطب الشیخ جابر وهو کذلک عن الاول الاقطاب ابی محمد الحسن الشهید المسموم ابن علی بن ابی طالب رضی الله تعالیٰ

عنهما وہو کذلک عن جدہ لامہ سید الکونین وسند الثقلین سیدنا ومولینا محمد المصطفی صلی اللہ علیہ وسلم بدون واسطۃ ابیہ انتہی واما اتصال الطریقۃ الشاذلیۃ بسیدنا حسین بن علی رضی اللہ تعالی عنہما فقد ذکرہ الشیخ ابن حجر المکی فی فہرستہ الصغری بہذا السند الا انہ زاد بین تقی الدین الفقیر والشیخ ابی الحسن رجلا ہو الشیخ فخر الدین وکذلک بین الشیخ شمس الدین وابی اسحاق رجلا وہو زین الدین القزوینی فلہذا اذکر عبارتہ بلفظہ قال ان الشیخ ابا الحسن الشاذلی قدس سرہ تلقی وتلقنہ بالعہد والصحبۃ من السید الشریف عبد السلام بن مشیش ہکذا اکتبہ بالمیم وقد تقدم عن ابن مخیزل ضبطہ بالباء الموحدۃ وہو من الشریف الزیات المدنی وہو من تقی الدین الفقیر بالتصغیر وہو من الشیخ فخر الدین وہو من الشیخ ابی الحسن علی وہو من الشیخ تاج الدین محمد وہو من الشیخ شمس الدین محمد بارض الترک وہو من الشیخ القطب الغوث الفرد زین الدین محمود القزوینی وہو من الشیخ ابی اسحق ابراہیم وہو من الشیخ ابی القاسم المروانی وہو من الشیخ فتح السعودی وہو من الشیخ سعید الغزوانی وہو من الشیخ ابی محمد جابر وہو من سیدنا الحسین المجتبی بن علی بن ابی طالب وہو من ابیہ رضی اللہ تعالی عنہما وہو من سید العرفاء المکرمین محمد النبی الکریم صلے اللہ علیہ وسلم بدوام ملکہ انتہی ومن العلامۃ الشیخ عیسی الثعالبی فی فہرستہ المسماۃ بمقالید الاسانید فی وصل الجوامع والمصنفات والمسانید ان سیدنا الحسین بن علی رضی اللہ تعالی عنہما اخذ عن جدہ الکریم صلی اللہ علیہ وسلم بدون واسطۃ ابیہ ایضا انتہی واما اتصال الطریقۃ الشاذلیۃ بالطریقۃ المدینیۃ فلما ذکرہ الشیخ عیسی المذکور فی فہرستہ المذبورۃ ان الشریف ابازید عبد الرحمن الزیات شیخ شیخ ابی الحسن الشاذلی اخذ عن الشیخ ابی احمد جعفر بن عبد اللہ بن سیدبونہ الخزاعی وہو اخذ عن القطب الکبیر ابی مدین شعیب بن الحسن الاندلسی قدس سرہ انتہی و قال شیخ شیخنا محمد بن عبد الرحمن بن عبد القادر الفارسی فی فہرستہ المسماۃ بالمنح البادیۃ فی الاسانید العالیۃ وقیل ان سیدی عبد الرحمن الزیات اخذ عن الشیخ ابی مدین بلا واسطۃ وقیل ان سیدی عبد السلام بن مشیش اخذ عن ابی مدین بلا واسطۃ والتاریخ یقبل ذلک کلا انتہی واما اتصال الطریقۃ الشاذلیۃ بالطریقۃ القادریۃ فبالسند الثالث للطریقۃ القادریۃ فی نسبۃ الخرقۃ الی الشیخ نجم الدین عبد اللہ بن محمد الاصفہانی عن الشیخ ابی العباس المرسی عن قطب الزمان ابی الحسن علی بن محمد بن عبد الجبار الشاذلی الشریف الحسنی قدس اللہ تعالی سرہ عن الشیخ ابی محمد عبد السلام بن مشیش عن الشریف ابی زید عبد الرحمن الزیات عن ابی احمد جعفر بن عبد اللہ بن سیدبونۃ الخزاعی عن الشیخ ابی مدین بن شعیب بن الحسن الاندلسی ثم بجائے ثم التلمسانی المدفن عن القطب الکبیر محی الدین عبد القادر الجیلانی قدس اللہ تعالی سرہ و افاض علینا من برکاتہم امین واما اتصال الطریقۃ الشاذلیۃ بالطریقۃ الرفاعیۃ فلما ذکرہ صفی الدین القشاشی فی سمطہ ان ابا محمد جعفر بن عبد اللہ بن سیدبونہ اخذ عن الشیخ ابی العباس احمد بن علی بن احمد الرفاعی قدس سرہ ایضا انتہی اما الاتصال فی نسبۃ الخرقۃ بالسید الامام الشریف سیدنا حسن بن علی کرم اللہ تعالی وجہہ واکرم مثواہ ورضی اللہ تعالی عنہما من جہۃ الطریقۃ العلیۃ القادریۃ بسند واحد وہو انی اخذت خرقتہا عن الشیخ العارف باللہ قبلتنا الروحانی محمد مسعود الپشاوری قدس سرہ ولہ نسبۃ الی الغوث الاکمل مجمع البحرین بکمن النورین محمد سعید اللاہوری قدس سرہ ولہ الی الشیخ العارف باللہ الشیخ سعد اللہ الوزیرآبادی ولہ الی القطب الفرد السید الشریف السید آدم البنوری

قدس سره وهو عن الغوث الاكمل المجدد للالف الثانی سیدنا الشیخ احمد الکابلی السرهندی قدس سره وهو لبس الخرقة عن ید العارف
الکامل الشیخ اسکندر وهو عن شیخه وجده العارف بالله الشیخ کمال وهو عن شیخه ومرشده قطب الاولیاء شاه فضل وهو
عن شیخه ومرشده السید کدارحمن وهو عن شیخه ومرشده قطب العالم السید شمس الدین العارف وهو عن شیخه قطب العالم
السید شمس الدین الصحرائی وهو عن شیخه قطب العالم السید عقیل وهو عن شیخه قطب العالم السید بهاؤ الدین وهو عن شیخه
قطب المحققین السید عبد الوهاب وهو عن شیخه قطب العالم السید شرف الدین القتال وهو عن شیخه ومرشده سید السادات
قطب العالم السید عبد الرزاق وهو عن شیخه وابیه القطب الربانی والغوث الصمدانی کریم الطرفین الحسنی الحسینی الحنبلی الشافعی السید
محی الدین ابی محمد عبد القادر الجیلانی قدس الله سره وهو عن ابیه قطب العالم الشاه ابی صالح وهو عن ابیه السید موسی جنگی
دوست وهو عن ابیه قطب العالم السید عبد الله وهو عن ابیه قطب العالم السید یحیی زاهد وهو عن ابیه قطب العالم السید
العالم السید داؤد وهو عن ابیه قطب العالم السید محمد مورث وهو عن ابیه السید عبد الله المورث وهو عن ابیه السید عبد المحض
وهو عن ابیه سید السادات جامع الکمالات الحسن المثنی وهو عن ابیه امام المتقین قدوة العارفین الامام حسن رضی الله
تعالیٰ عنه وهو عن ابیه علی المرتضی بن ابی طالب کرم الله تعالیٰ وجهه ورضی الله تعالیٰ عنهما وعن امه فاطمة الزهراء
وهو عن خاتم النبیین سید المرسلین محمدن المصطفی صلی الله علیه وسلم وعلی آله واصحابه واتباعه اجمعین واما الاتصال
فی نسبة الخرقة باویس القرنی من جهة الطریقة الاویسیة مسلسلا بلبس الخرقة فی تمامه فبالسندین السند الاول وهو انی قد
وصل الی نسبة الخرقة بالسند الاول المتقدم فی الطریقة السهروردیة للخرقة الی الشیخ ابی عبد الله محمد بن خفیف الشیرازی قال شیخ
شیخنا الکورانی فی مسالکه وشیخه الصفی القشاشی فی سمطه مانصه وهو ای ابو عبد الله خفیف لبس الخرقة عن الشیخ ابی محمد رویم بن
احمد البغدادی وهو لبسها عن الشیخ سید الطائفة جنید البغدادی قدس سره وهو لبسها عن الشیخ ابی محمد جعفر الحذاء وهو عن ابی
عمرو الاصطخری وهو عن ابی تراب عسکر بن الحصین النخشبی وهو عن ابی علی شقیق بن علی بن ابراهیم البلخی وهو من ابی
اسحق ابراهیم بن ادهم بن منصور العجلی وقیل التمیمی البلخی الخراسانی وهو من موسی بن یزید الراعی وهو من سید التابعین ابی
عمر اویس بن عامر القرنی وهو من سیدنا عمر بن الخطاب وعلی بن ابی طالب رضی الله تعالیٰ عنهما وقدس اسرارهم وهما من
حضرت النبی الکریم صلی الله علیه وسلم والسند الثانی للطریقة الاویسیة مسلسلا بلبس الخرقة ایضا هو انی قد وصلت الی نسبة
الخرقة بالسند الرابع للخرقة فی الطریقة العلیة القادریة الشیخ محی الدین ابن العربی الحاتمی الاندلسی قال فی رسالة الخرقة له
انی لبست الخرقة من ید زکی الدین ابی عبد الله محمد بن قاسم بن عبد الرحمن بن عبد الکریم التمیمی الفاسی العدل ومن
ید تقی الدین بن عبد الرحمن بن علی بن میمون بن آب التوزری المصری وهما لبساها من ید ابی الفتح محمود بن احمد بن علی
المحمودی وهو من ید ابی الحسن علی بن محمد البصری ومن ید ابی الفتح بن شیخ الشیوخ وهو لبس من ید المرشد ابی اسحق
ابراهیم بن شهریار الکازرونی وهو لبس من ید حسین الاکار وهو لبس من ید ابی عبد الله محمد بن خفیف الشیرازی وهو صحب
جعفر الحذاء وهو صحب اباعمرو الاصطخری وهو صحب اباتراب النخشبی وهو صحب الشقیق البلخی وهو صحب ابراهیم بن ادهم وهو
صحب موسی بن یزید الراعی وهو صحب اویس القرنی وهو صحب عمر بن الخطاب وعلی بن ابی طالب رضی الله عنهما وهما صحبا

محمدا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم واخذ اعنہ وتادبا بادابہ انتہی وفی ہذا المقام اشکالان الاول انہ قد تقدم عن الکورانی والقشاشی ان ابن خفیف لبس الخرقۃ عن رویم وہو عن الجنید وہو عن الخذاء وقال شیخ شیوخنا الشیخ عیسی الثعالبی فی فہرستہ المسماۃ بمقالید الاسانید ان ابن خفیف اخذ الطریقۃ عن رویم وہو عن الجنید والخذاء کلیہما انتہی ونص الشیخ ابن العربی رحمہ اللہ تعالی علی ان ابن خفیف صحب الخذاء کما قدمنا عنہ فبین کلام ہؤلاء مدافعۃ بحسب الظاہر الا انہ یمکن الجمع بان یقال اخذ ابن خفیف عن الثلاثۃ فیصح نسبۃ الصحبۃ واخذ الطریقۃ علی الوجوہ الثلاثۃ بالعلو والنزول والتوسط اما لبس الخرقۃ فمخصوص بالوجہ النازل واللہ تعالی اعلم وحکمہ احکم الثانی ان الشیخ ابن العربی قدس سرہ لم یصرح من ابن خفیف الی منتہی السند باللبس بل اقتصر علی ذکر الصحبۃ فہو مناقض لما تقدم ان السند مسلسل بلبس الخرقۃ واجاب الصفی القشاشی عن ہذا بانہ لم یصرح باللبس بناء علی عدم ثبوت الاتصال عندہ وقد اثبتہ جماعۃ ممن جمع بین الفقہ والحدیث والتصوف وممن اثبتہ من طریق اویس القرنی قدس سرہ الحافظ الصوفی الشیخ نور الدین ابو الفتوح احمد بن عبد اللہ بن ابی الفتوح الطاؤسی نور اللہ مرقدہ فی رسالتہ المسماۃ بجمع الفرق لرفع الخرق وکذلک الشیخ جمال الدین ابو المحاسن یوسف بن عبد اللہ الکورانی العجمی فی رسالتہ المسماۃ بریحان القلوب صرح باللباس من الخفیف الی اویس القرنی الی عمر وعلی رضی اللہ تعالی عنہما ومن المقرر فی الاصول ان المثبت مقدم علی النافی انتہی ما ذکرہ الصفی القشاشی مختصرا واما نسبۃ الخرقۃ فی الطریقۃ الخضریۃ فقد وصلت الی بالسند الثالث والرابع للطریقۃ القادریۃ فی الخرقۃ الی الشیخ محی الدین ابن العربی رحمۃ اللہ تعالی علیہ قال فی الباب الخامس والعشرین من الفتوحات المکیۃ وہو انی لبست الخرقۃ من الشیخ علی بن عبد اللہ بن جامع الموصلی وہو لبسہا عن الخضر علیہ السلام وکان الخضر البسہا ایاہ بحضور الشیخ قضیب البان الموصلی فی بستان لہ خارج الموصل کان یسکن فیہ قال ای ابن العربی والبسنیہا الشیخ علی الموضع الذی البسہ فیہ الخضر من بستانہ ثم قال وقد کنت لبست خرقۃ الخضر بطریق ابعد من ہذا من ید صاحب تقی الدین عبد الرحمن بن علی بن میمون بن آب التوزری وہو لبسہا من ید صدر الدین شیخ الشیوخ بالدیار المصریۃ محمد بن حمُّوْیَہ وکان جدہ لبسہا من ید الخضر علیہ السلام ومن ذلک قلت بلباس الخرقۃ والبستہا الناس لما رایت الخضر اعتبرہا وکنت قبل ذلک لا اقول بالخرقۃ المعروفۃ الی الآن فان الخرقۃ عندنا انما ہی عبارۃ الصحبۃ والادب والتخلق وہو المعبر عنہ بلباس التقوی الی آخر ما قال قدس سرہ واما نسبۃ الخرقۃ فی الطریقۃ المحمدیۃ فقد وصلت الی بالسند الاول المتقدم الی الشیخ عبد الوہاب ابن احمد الشعرانی وہو صحب الشیخ سیدی علیا الخواص وہو اخذ عن الشیخ ابراہیم المتبولی وہو اخذ عن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم مناما ثم یقظۃ کما ذکرہ الشعرانی رحمہ اللہ تعالی وقدس اللہ تعالی اسرارہم اجمعین وفی ہذہ السلاسل یجتمع اکثر سلاسل اہل طریق اللہ تعالی واما سلسلۃ تلقین الذکر فوصلت الی باسانید کثیرۃ علی انحاء مختلفۃ اقتصرت منہا ہہنا علی ستۃ اسانید الاربعۃ الاول منہا من القطب البشاوری قدس سرہ والثنتین الاخیرتین منہا من الشیخ عبد القادر مفتی مکۃ المعظمۃ وہذہ الانحاء غالبہا مبسوطۃ فی تصانیف شیخ شیوخنا القشاشی کالسمط المجید وغیرہ وفی رسائلنا ایضا منہا بالسند الاول المتقدم للطریقۃ القادریۃ فی نسبۃ الخرقۃ من طریق قطب الاقطاب محمد مسعود البشاوری قدس سرہ ومنہا بالسند الطریقۃ النقشبندیۃ المتقدم فی نسبۃ الخرقۃ من طریق قطب الاقطاب البشاوری

قدس سره ومنها بالسند الاول المتقدم فی الصحبة للطريقة النقشبندية ومنها بسند الطريقة الشطارية فقد اخذ الفقير الى الله خادم الفقراء فقير الله بن عبد الرحمن الحنفی الطريقة الشطارية مع تلقين الاذكر عن قدوة المحققين وعمدة العارفين الشيخ العلامة القطب الفرد محمد مسعود پشاوری وهو عن الغوث الاكمل قبلتنا الروحانی الحاج محمد سعيد اللاهوری وهو عن الشيخ محمد اشرف الشطاری اللاهوری وهو عن الشيخ فريد الثانی وهو عن الشيخ بايزيد الثانی وهو عن الشيخ وجيه الدين وهو عن الشيخ محمد غوث الشطاری وهو عن الشيخ ظهور الله الحاج حميد حضور وهو عن الشيخ ابی الفتح هداية الله سرمست و هو عن الشيخ قاضن الشطاری وهو عن الشيخ عبد الله الشطاری وهو عن الشيخ محمد عارف وهو عن الشيخ محمد عاشق وهو عن الشيخ خدا قلی وهو عن الشيخ ابی الحسن العشقی وهو عن الشيخ ابی المظفر محمد مولينا ترک الطوسی وهو عن الخواجه ابی يزيد العشقی وهو عن الخواجه محمد المغربی وهو عن الشيخ بايزيد البسطامی وهو عن الامام جعفر الصادق وهو عن الامام محمد الباقر وهو عن الامام زين العابدين وهو عن الامام حسين رضی الله تعالى عنه وهو عن الامام الهمام والاسد الضرغام علی بن ابی طالب رضی الله تعالى عنه وهو عن سيد المرسلين وخاتم النبيين وشفيع المذنبين محمد المصطفى صلوات الله وسلامه عليه و علی آله واصحابه كلما ذكره الذاكرون وكلما غفل عن ذكره الغافلون بعدد معلوماته اللهم فشفعه فينا امين رب العالمين و منها بسند الطريقة النقشبندية مسلسلاً باجازة الذكر الخفی بالجلالة وذلک بانه قد وصل الى هذه السلسلة بالاجازة العامة عن شيخنا عبد القادر المذكور مفتی مكة المعظمة عن شيخه العارف بالله تعالى حسن بن علی العجمی المكی الصوفی عن العارف بالله صفی الدين احمد بن محمد المدنی القشاشی عن الشيخ ابی المواهب احمد بن علی العباسی الشناوی ثم المدنی عن الشيخ محمد بن محمد بن عبد الرحمن بن علی البهنی قال تلقنت طريقة السادة النقشبندية واجزت الارشاد بها من سيدی سندی العارف بالله تعالى محمد امين ابی اخت ملا جامی عن مولينا غياث الدين احمد عن مولينا علاء الدين محمد عن نور الدين مولانا عبد الرحمن بن احمد الجامی قدس سره عن مولانا سعد الدين الكاشغری قدس سره عن مولانا نظام الدين خاموش عن الخواجه علاء الدين محمد العطار عن شيخ الطايفة خواجه بهاء الدين نقشبند قدس سره بسند المعروفة من جهتی الصديق والمرتضى رضی الله تعالى عنهما عن النبی صلی الله عليه وسلم اقول واخذ الشيخ محمد امين ابن اخت الملا جامی عن خاله الشيخ عبد الرحمن الجامی ايضاً فهذا الوجه اعلى بدرجتين من السابق ومنها بسند الطريقة المدينية ذلک بانه قد وصل الى بالاجازة العامة عن الشيخ عبد القادر مفتی مكة الشريفة قدس سره عن الشيخ حسن بن علی العجمی عن الشيخ ابی مهدی عيسى بن محمد الجعفری الثعالبی المغربی عن الشيخ ابی عثمان الجزايری عن الشيخ ابی عثمان المقری عن ابی العباس احمد بن حجی الوهرانی ولقنه ابو سالم ابراهيم التازی شيخ الطريقة ولقنه سيدی صالح بن محمد بن موسى الزواوی ولقنه الشيخ المعمر محمد بن مخلص ولقنه الشيخ مغلطائی بن بلیج ولقنه الشيخ ابو عبد الله العريانی ولقنه والده الشيخ جماعة الطويل الناصری لقنه ابو محمد التاجوری لقنه القطب ابو محمد صالح ولقنه الغوث الفرد الجامع ابو مدين شعيب بن الحسن قدس سره باسانيده المتقدمة فی الطريقة المدينية الى النبی صلی الله عليه وسلم واما المصافحة فوصلت الينا سلسلتها بطرق متعددة من اكابر من القطب الفرد الشيخ محمد مسعود البشاوری قدس سره بالطريقة القادرية والنقشبندية ومن الشيخ محمد حيات السندی المحدث المدنی ومن السيد عمر المحدث المكی ومن الشيخ محمد هاشم التتوی الى غير ذلک واقتصرت منها علی طرق ثلثة الاولى مصافحة

انس رضی اللہ تعالی عنہ حصلت لی ہذہ النعمۃ العظمیٰ والدولۃ الاسنی من السید عمر المحدث المکی ومن الشیخ محمد ہاشم التتوی وہما اخذا ہا عن الشیخ عبد القادر المذکور قال قد صافحنی الشیخ عبد اللہ بن سالم البصری قال صافحنی الشیخ محمد بن علاء الدین البابلی قال صافحنی ابراہیم بن ابراہیم اللقانی قال صافحنی ابراہیم بن عبد الرحمن العلقمی قال صافحنی ابو الفضل جلال الدین السیوطی قال صافحنی التقیؒ احمد بن محمد الشمنی قال صافحنی ابو الطاہر بن الکویک قال صافحنی ابو اسحق ابراہیم بن اُوہیم بن علی قال صافحنی ابو عبد اللہ الخونی قال صافحنی ابو المجد محمد بن الحسین القزوینی قال صافحنی ابو بکر بن ابراہیم الشحاوی قال صافحنی ابو منصور عبد الرحمن بن عبد اللہ البزاری قال صافحنی عبد الملک بن نُجَیْدٍ قال صافحنی ابو القاسم عبدان بن حمید المنبجی قال صافحنی عمر بن سعید بن سنان المنبجی قال صافحنی احمد بن دہقان قال صافحنی خلف بن تمیم قال دخلنا علی ابی ہرمز نعودہ فقال دخلنا علی انس بن مالک رضی اللہ تعالی عنہ نعودہ فقال صافحنی بکفی ہذہ کف رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم فما مسست خزا ولا حریرا الین من کفہ صلے اللہ علیہ وسلم فقال ابو ہرمز فقلنا لانس بن مالک صافحنا بالکف التی صافحت بہا رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم فصافحنا وقال السلام علیکم قال خلف بن تمیم فقلنا لابی ہرمز صافحنا بالکف التی صافحت بہا انسا فصافحنا وقال السلام علیکم وقال وہکذا قال کل واحد من الرواۃ الی آخر السند الثانیۃ المصافحۃ المعمریۃ فقد حصلت لی ہذہ النعمۃ العظمی عن الشیخ سید عمر المذکور وعن الشیخ محمد ہاشم المذکور وہما اخذاہا عن الشیخ عبد القادر المذکور قال صافحنی الشیخ محمد بن سلیمان المغربی قال صافحنی شیخنا ابو عثمان سعید بن ابراہیم الجزائری وشد علی یدی وقال لی المراد بہذا الشد الاشتداد فی تاکید الصحبۃ ومن صافحنی او صافح من صافحنی الی یوم القیمۃ دخل الجنۃ وہکذا روی کل شیخ ہذا الفعل عن شیخہ مع ذلک القول منہ الی النبی صلے اللہ علیہ وسلم فالجزائری رواہ عن شیخہ ابی عثمان المقری عن ابی العباس احمد بن حجی الوہرانی عن سیدی ابی سالم ابراہیم التازی عن سیدی صالح بن محمد بن موسی الزواوی عن الشریف ابی البرکات محمد بن ابی زید عبد الرحمن الفارسی المکناسی نزیل الاسکندریۃ انبانا من والدہ الشریف عبد الرحمن وقد عاش من العمر مائۃ واربعین سنۃ عن احمد بن عبد الغفار بن نوح القوصی عن ابی العباس احمد الملثم وکان من المعمرین یقال انہ عاش ثلثمائۃ سنۃ قال صافحنی المعمر وہو صافح رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وقال لہ من صافحنی او صافح من صافحنی الی یوم القیمۃ دخل الجنۃ والآخر قد حصلت لی عن المکی والتتوی المذکورین عن الشیخ عبد القادر المذکور قال صافحنی الشیخ ملا ابراہیم بن حسن الکورانی قال صافحت العارف باللہ محمد بن محمد الدمشقی قال صافح الشیخ شمس الدین بن یونس الدمشقی المعروف بالمیدانی وہو صافح کمال الدین محمد بن محمد وہو صافح عبد الرحمن بن محمد التونسی وہو صافح محمد بن عبد الرحمن بن یوسف الحسنی المکناسی قال صافحت الشیخین احدہما الشیخ ابو العباس احمد بن عبد الغفار القوصی صافحتہ بمدینۃ قوص اواخر سنۃ ثلث وعشرین وسبعمائۃ وہو یروی سلسلۃ المصافحۃ بسندہ السابق ذکرہ وثانیہما الشیخ ابو الحسن علی الخطاب صافحتہ بمدینۃ تونس اوایل سنۃ عشرین وسبعمائۃ وقال الحافظ ابن حجر یقال انہ عاش مائۃ وثلاثین سنۃ قال صافحت ابا عبد اللہ محمد الصقلی وقد عاش ثلثمائۃ سنۃ وفی روایۃ الحافظ ابن حجر انہ عاش مائۃ وثلاثین سنۃ قال صافحت الشیخ المعمر وقد عاش ثلثمائۃ سنۃ وفی روایۃ ابن حجر وکان عمرہ اربعمائۃ سنۃ قال

صافحت النبی صلی اللہ علیہ وسلم وقال النبی صلی اللہ علیہ وسلم صافحنی فان من صافحنی او صافح من صافحنی الی یوم القیمۃ دخل
الجنۃ قال الشیخ شیوخنا الملا ابراہیم الکورانی فی کتابہ المسمی بمسالک الابرار بعد نقل ہذا الطریق وقد رایت النجم بن البدر بن
الرضی بدمشق وحضرت مدرستہ سنۃ ثمان وخمسین او تسع وخمسین بعد الالف بالجامع الاموی تحت قبۃ النصر وہو یروی
عن والدہ البدر بن الرضی بسندہ فعلی ہذا یکون بینی عاشر عین رات رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وانا الآن فی سنۃ
الف وست وثمانین فالحمد للہ علی ذلک کثیرا انتہی ثم ہذا المذکور من المصافحۃ المعمریۃ مبنی علی ثبوت صحبۃ المعمر ورویۃ
للنبی صلی اللہ علیہ وسلم وقد انکر بعض الحفاظ منہم الحافظ ابن حجر واستندوا علی ذلک بحدیث صحیح البخاری عن ابن
عمر قال صلی صلی اللہ علیہ وسلم العشاء فی آخر حیاتہ فلما سلم قام فقال ارایتم لیلتکم ہذہ فان راس مایۃ سنۃ منہا لایبقی ممن
ہو الیوم علی ظہر الارض قال الحافظ ابن حجر فی الاصابۃ بعد ما اطال الکلام فیہ ان العلو الواقع فی سند المعمر لایفرح بہ من
لہ عقل انتہی قال شیخ شیوخنا الملا ابراہیم الکورانی فی مسالک الابرار بعد ما بسط الکلام فی ہذا المقام ان طرق المصافحۃ المعمریۃ
وان لم یجزم بصحتہا اہل الحدیث لکن لاوجہ للجزم بعدم صحتہ بناء علی حدیث انخرام القرن علی راس مایۃ سنۃ لما ذکرہ الحافظ
ابن حجر بنفسہ فی فتح الباری ناقلا عن النووی وغیرہ انہ قد احتج البخاری ومن قال بقولہ بہذا الحدیث علی موت الخضر والجمہور
علی خلافہ واجابوا بان الخضر کان حینئذ من ساکن البحر فلم یدخل فی الحدیث قالوا ومعنی الحدیث لایبقی ممن ترونہ او تعرفونہ فہو
عام ارید بہ الخصوص فخص منہ الخضر کما خص منہ ابلیس بالاتفاق الی ہنا کلام الحافظ فعلی تقریر الجمہور لایشمل الحدیث المعمر
کما لایشمل الخضر فلا باس بذکر شیٔ من طرق المصافحۃ المعمریۃ بناء علی تحسین الظن بہ انتہی ما افادہ شیخ شیوخنا الملا ابراہیم
رحمہ اللہ تعالی الثالثۃ المصافحۃ الخضریۃ فحصلت لی ہذہ المصافحۃ الخضریۃ عن الشیخ سید عمر المکی والشیخ محمد ہاشم وہما اخذا عن
الشیخ عبد القادر المذکور عن شیخہ محمد بن سلیمان المغربی بسندہ المذکور فی المصافحۃ المعمریۃ الی سیدی صالح بن محمد الزواوی
وہو صافح شیخہ ابا محمد عبد اللہ بن محمد بن موسی العبدوسی عن ابی عبد اللہ محمد بن جابر الغسانی عن ابی عبد اللہ محمد بن علی المراکشی
یعرف بابن علیوات عن ابی عبد اللہ الصوفی عن ابی العباس احمد بن البناء عن ولی اللہ ابی عبد اللہ الہرمیری عن ابی العباس
الخضر عن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ومما ینبغی ان یعلم ان ما ذکر من المصافحۃ الخضریۃ مبنی علی ثبوت امرین الاول بقاء الخضر
حیا وہذہ مسئلۃ مشہورۃ اختلف فیہا والجمہور علی اثباتہ وشیخ شیوخنا الملا ابراہیم الکورانی رحمہ اللہ تعالی اطال الکلام علی موافقۃ
الجمہور فی مسالکہ بما محصلہ انہ ذکر ابن الصلاح فی فتاواہ ان الخضر حی عند جماہیر العلماء والصالحین والعامۃ منہم وانما شذ
بانکارہ بعض المحدثین وبعض الصوفیۃ وقال الثعلبی ہو نبی علی جمیع الاقوال معمر محجوب عن الابصار قال الملا ابراہیم وقد یستدل
علیہ بما ذکرہ ابن حبان فی صحیحہ واللفظ لہ وابو داود والترمذی عن ابی عبیدۃ بن الجراح رضی اللہ تعالی عنہ قال سمعت
النبی صلی اللہ علیہ وسلم یقول انہ لم یکن نبی الا قد انذر قومہ الدجال وانی انذرکموہ قال فوصفہ لنا وقال لعلہ ان یدرکہ بعض
من رانی او سمع کلامی الحدیث وروی الدارقطنی فی الافراد بسند ضعیف عن ابن عباس رضی اللہ تعالی عنہما قال
نسئ للخضر فی اجلہ حتی یکذب الدجال ولہ شاہد قوی وہو ما وقع فی صحیح مسلم عقیب حدیث عبید اللہ بن عتبۃ عن ابی
سعید الخدری انہ قال ابو اسحق ہو ابراہیم بن محمد بن سفیان الزاہد راوی صحیح مسلم عنہ یقال ان ہذا الرجل الذی یقتلہ

الدجال ہو الخضر ثم قال وقال المعمر بن راشد فی جامعہ بعد ذکر ہذا الحدیث بلغنی ان الذی یقتلہ الدجال ہو الخضر واصل الحدیث رواہ الشیخان والنسائی عن ابی سعید قال حدثنا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم انہ یاتی الدجال وہو محرم علیہ ان یدخل نقاب المدینۃ فینتہی الی بعض السباخ فیخرج الیہ رجل وہو یومئذ خیر الناس او من خیر الناس فیقول اشہد انک الدجال الذی حدثنا عنک رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم حدیثہ فیقول الدجال ارأیتم ان قتلت ہذا ثم احییتہ ہل تشکون فی الامر فیقولون لا فیقتلہ ثم یحییہ فیقول حین یحییہ واللہ ما کنت قط اشد بصیرۃ منی الیوم فیقول اقتلہ ولا یسلط علیہ قال الشیخ الملا ابراہیم المذکور رحمۃ اللہ تعالی علیہ فثبت بالحدیث الصحیح المتقدم عن ابن حبان وغیرہ ان بعض الصحابۃ یدرک الدجال ودل روایۃ الدارقطنی المؤیدۃ ببلاغ علی ان ہذا المبہم ہو الخضر فثبت بالمجموع ان الخضر صحابی لقی النبی صلی اللہ علیہ وسلم ودخل فی الصحابۃ وانہ مؤخر لتکذیب الدجال انتہی علی الاختصار والامر الثانی لقاء الخضر نبینا محمد صلی اللہ علیہ وسلم قال شیخ شیوخنا الملا ابراہیم المذکور فی مسالکہ ما محصلہ انہ یستدل علیہ بما قدمنا فی الامر الاول وبما نقلہ الحافظ ابن حجر فی الاصابۃ من روایۃ عدی فی الکامل من حدیث کثیر بن عبد اللہ بن عمرو بن عوف المزنی وہو ضعیف ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم کان فی المسجد فسمع کلاما من ورائہ یدعو فقال لانس بن مالک اذہب الیہ یا انس فقل لہ یقول لک رسول تستغفر لی وساق الحدیث الی ان قال فذہب ینظر وفی لفظ قد ہبوا ینظرون فاذا ہو الخضر قال الحافظ ابن حجر وقد جاء ہذا من غیر روایۃ کثیر بن عبد اللہ ثم ساقہ من روایۃ ابن عساکر والطبرانی بسندہما الی عاصم بن سلیمان الاحول عن انس وفیہ وصاح بن عیاد الکوفی ضعفہ ابو الحسین ابن المناوی ومن روایۃ ابن عساکر بسندہ الی ابی داود عن انس ولم یذکر احدا من رجالہ بجرح ومن روایۃ ابن شاہین بسندہ الی معاذ بن عبد اللہ عن انس وفیہ محمد بن عبد اللہ بن سلمۃ الانصاری ضعیف وفی آخرہ قال اقراء منی السلام وقل لہ انا اخوک الخضر و انا کنت اخوان امتک الحدیث وقال الملا ابراہیم فظہر بہذا ان حدیث کثیر بن عبد اللہ یتقوی بکثرۃ طرقہ فیکون حسنا لغیرہ قابلا للاحتجاج بہ علی ان کثیر بن عبد اللہ ضعیف عند الاکثر لکن البخاری ومن تبعہ کالترمذی وابن خزیمۃ یقوون امرہ انتہی فسند ابن عدی بمفردہ یکون قابلا للاحتجاج عند البخاری واتباعہ ولہذا قال الترمذی بعد ما روی عن کثیر بن عبد اللہ حدیث الصلح جائز بین المسلمین ان ہذا الحدیث حسن صحیح انتہی مختصرا فلینتبہ لہ واللہ تعالی اعلم وعلمہ احکم واما سلسلۃ الصحبۃ فلا یذہب علیک انہ قد حصل لی بفضل اللہ سبحانہ وتعالی تلک السلسلۃ متصلۃ الی جناب النبی الکریم صلی اللہ علیہ وسلم بوساطۃ جمیع ما قدمنا فی خلال الطریقۃ من المشایخ الکرام قدس اللہ تعالی اسرارہم وقد صحبت بفضل اللہ وعونہ کثیرا من خیار عباد اللہ تعالی کالشیخ العارف باللہ قطب الاقطاب محمد معصوم الثانی السرہندی وکالشیخ العارف باللہ تعالی الحاج محمد یوسف الشافعی السواتی الغافینی بالفاء الفارسیۃ وکالشیخ محمد حیات السندی المحدث المدنی الی غیر ذلک ومع ذلک افردت اسانید سلاسل الصحبۃ ایضا تبعا لافراد بعض المشائخ لہا فی فہارسہم فنقتصر من اسانیدہا الکثیرۃ علی الاربعۃ السند الاول للصحبۃ المتصلۃ الی سر اللہ الاعظم علیہ الصلوۃ والسلام بالطریقۃ النقشبندیۃ فالعبد الضعیف المفتقر الی اللہ خادم الفقراء فقیر اللہ عفی عنہ والحقہ بسلفہ الصالحین صحب الشیخ الاجل قطب الاقطاب مرشد الشیخ والشاب الفاضل العلامۃ محمد مسعود البشاوری قدس سرہ وتعلم منہ آداب الطریقۃ والسلوک

منصلة الى النبی الکریم علیہ افضل الصلوات واکمل التحیات بالسند الصحیح المستفیض المتصل ومن ہذا الطریق حصل لنا نسبة تلقین اسم الذات والنفی والاثبات وہو صحب الغوث الاکمل الحاج محمد سعید اللاہوری قدس سرہ صحب الشیخ سعد اللہ الوزیر آبادی صحب السید آدم البنوری صحب الشیخ الاجل قبلتنا الروحانی المجدد للالف الثانی خواجہ احمد الفاروقی السرہندی الکابلی صحب خواجہ محمد باقی ناشر الطریقة النقشبندیة فی الہند صحب خواجہ یکنکی صحب اباہ مولانا درویش محمد صحب خالہ مولانا زاہد صحب خواجہ عبد الحق صحب الخواجة عبید اللہ الاحرار والامیر ابو العلی صحب الامیر عبد اللہ صحب الامیر یحیی صحب خواجہ عبد الحق صحب الخواجة عبید اللہ الاحرار المذکور والخواجة احرار المذکور صحب شیوخا کثیرا منہم مولانا یعقوب الچرخی وخواجہ علاء الدین الغجدوانی صحب خواجہ نقشبند بلا واسطة وصحب اولا خواجہ علاء الدین العطار ثانیا خواجہ محمد پارسا من کبار اصحاب خواجہ نقشبند والخواجہ نقشبند صحب شیوخا کثیرة اجلہم خواجہ محمد السماسی وخلیفة الامیر کلال والخواجہ محمد صحب خواجہ علی الرامیتنی صحب خواجہ محمود انجیر الفغنوی صحب خواجہ عارف ریوکری صحب خواجہ عبد الخالق الغجدوانی صحب یوسف بن ایوب الہمدانی صحب اباعلی الفارمدی صحب الطوسی وللامام الغزالی نسبة الیہ بالروحانیة صحب شیوخا کثیرة اجلہم اثنان احدہما الامام ابو القاسم القشیری صحب اباعلی الدقاق صحب اباالقاسم النصر آبادی والحصری صحب الشبلی صحب سید الطائفة الجنید البغدادی والثانی خواجہ ابو القاسم الکرمانی صحب اباعثمان المغربی صحب اباعلی الکاتب صحب اباعلی الرودباری صحب جنید البغدادی والجنید البغدادی صحب خالہ السری السقطی صحب المعروف الکرخی صحب شیوخا کثیرة اجلہم اثنان احدہما الامام علی بن موسی الرضی صحب اباہ الامام موسی الکاظم صحب الامام جعفر الصادق صحب اباہ الامام محمد الباقر صحب اباہ الامام زین العابدین صحب اباہ الامام حسین صحب اباہ امیر المومنین علی بن ابی طالب کرم اللہ تعالی وجہہ ورضوان اللہ تعالی علیہم اجمعین وثانیہما داؤد الطائی صحب فضیلا وحبیب العجمی وذا النون صحبوا شیوخا کثیرة من التابعین وتبعہم اجلہم الحسن البصری صحب ہؤلاء اصحاب النبی صلی اللہ علیہ وسلم منہم انس خادم رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وحافظ سنتہ فہذہ السلسلة فی الصحبة لاشک فی صحتہا واتصالہا ولکل امام جعفر الصادق ایضا انتساب الی جدہ ابی امہ القاسم بن محمد بن ابی بکر الصدیق رضی اللہ تعالی عنہم عن سلمان الفارسی عن ابی بکر الصدیق عن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم السند الثانی للصحبة بالطریقة القادریة مع انہ قد حصل لنا نسبة الصحبة فی الطریقة القادریة بالسند الاول المتقدم فی نسبة الخرقة وغیرہ قد صحبت السید السند سید عمر المحدث المکی والشیخ محمد ہاشم التتوی وہما صحبا شیخہما عبد القادر بن الشیخ ابی بکر الصدیقی مفتی الحنیفة بمکة المعظمة وہو صحب کثیرا من المشائخ الکرام العظام والعلماء الفخام منہم الشیخ احمد بن محمد النخلی المکی الشیخ حسن بن علی العجمی المکی والشیخ عفیف الدین عبد اللہ بن سالم البصری ثم المکی وہم صحبوا الشیخ اباجہدی عیسی بن محمد الثعالبی الجعفری المغربی والشیخ محمد بن سلیمان المغربی وہما صحبا شیخہما العارف باللہ تعالی اباعثمان الجزری وہو صحب ولی اللہ اباالعباس احمد زروق وہو صحب الشیخ اباالعباس احمد بن عقبة الحضرمی المصری وہو صحب الشیخ ابازکریا وہو صحب سیدی علی الوفائی وہو صحب والدہ السید محمد وفا وہو صحب الشیخ داؤد الباخرزی وہو صحب اباالفضل احمد بن عبد الکریم بن عطاء اللہ وہو صحب اباالعباس المرسی وہو صحب القطب الکبیر الشیخ اباالحسن الشاذلی وہو صحب القطب عبد السلام بن بشیش وہو صحب الشریف عبد الرحمن الزیات

وهو صحب ابا احمد جعفر بن عبد اللہ بن سید بونہ وهو صحب الشیخ الکبیر ابا مدین شعیب بن الحسن المغربی قدس سرہ وهو صحب
القطب الکبیر محی الدین عبد القادر الجیلانی قدس اللہ تعالی سرہ وافاض علینا من برکاتہ لسندہ السابق فی الطریقة القادریة
الی النبی صلی اللہ علیہ وسلم الثالث للصحبة وهو بهذا السند الی سیدی ابی العباس احمد زروق وهو صحب ابا زید
عبد الرحمن الثعالبی وهو صحب ولی الدین العراقی وهو صحب الصلاح بن ابی عمر وهو صحب الفخر بن البخاری و
هو صحب حنبل بن عبد اللہ الرصافی وهو صحب ابا القاسم هبة اللہ بن محمد الشیبانی وهو صحب الحسن بن محمد التمیمی
المعروف بابن المذهب وهو صحب ابابکر احمد بن جعفر القطیعی وهو صحب عبد اللہ بن الامام احمد حنبل وهو صحب والدہ الامام
احمد وهو صحب سفیان بن عیینة وهو صحب عمرو بن دینار وهو صحب سیدنا عبد اللہ بن عباس وهو صحب رسول اللہ
صلی اللہ علیہ وسلم حتی قبضہ اللہ تعالی ثم صحب خلیفتہ ابابکر الصدیق ثم بعدہ صحب عمر ثم صحب عثمان ثم صحب
علیا رضی اللہ تعالی عنهم اجمعین السند الرابع للصحبة وهو بهذا السند الی الامام احمد وهو صحب الشافعی وهو صحب
مالکا ومحمد بن الحسن الشیبانی وهو صحب الامام ابا حنیفة رضوان اللہ تعالی علیهم اجمعین ومالک ایضا صحب
الامام جعفر الصادق وهو صحب والدہ محمد الباقر وهو صحب والدہ زین العابدین وهو صحب والدہ الحسین بن
علی وهو صحب والدہ والنبی الکریم سیدنا وسید الکل فی الکل علیہ الصلوة والسلام ورضی اللہ تعالی عنهم اجمعین قال
شیخ شیوخنا محمد بن سلیمان المغربی فهتان السلسلتان مع علوهما فیهما من اللطائف الاتصال بالخلفاء الاربعة وائمة
المذاهب الاربعة واهل البیت رضی اللہ تعالی عنهم اجمعین وصل الاسناد من الدین ومن جملة الطرق الموصلة الی
الی سید الاولین والآخرین وقد بذل السلف الصالح فی ذلک الاجتهاد وهاجروا لاجلہ من البلاد الی البلاد حتی بلغوا
ما بلغوا من مراتب الکمال والرشاد ومنازل الفیض والسداد وکیف لا والسند اصل جلیل وشان نبیل واجرہ جمیل
حتی قال فیہ بعض العلماء انہ کالسیف للمقاتل وقال بعضهم انہ کالسلم یصعد علیہ وقال الامام الشافعی رحمہ اللہ تعالی
الذی یطلب الحدیث بلا سند کحاطب لیل یحمل حطب وفیہ افعی وهو لا یدری وقال السفیان الثوری رحمة اللہ تعالی
الاسناد زین الحدیث فمن اعتنی بہ فهو السعید وقال اوزاعی رحمہ اللہ تعالی اذا ذهب الاسناد ذهب العلم ووقع
فی اول صحیح مسلم عن عبد اللہ بن المبارک رحمہ اللہ تعالی الاسناد من الدین ولولا الاسناد لقال من شاء
ما شاء وقال الامام الطوسی قرب الاسناد قرب الی اللہ تعالی واتصال السند من اسنی المطالب واجل المارب
العالیة اذا عرفت هذا فاعلم ان نسبة الخرقة الی سید التابعین ابی عمرو اویس بن عامر القرنی بان لبسها من یدینا
عمر بن الخطاب وعلی بن ابی طالب رضی اللہ تعالی عنهما باذن حضرت النبی الکریم صلی اللہ علیہ وسلم ثابتة عندنا
کما عرفت لتقدم المثبت علی النافی واما ما ذکر فی السند الخرقة المنیفة الواصلة الی اشرف البلاد احمد شاهی من
ان هذہ الخرقة تلک الخرقة التی کانت عند سیدنا اویس وبعد انتقالہ من الدنیا الی دار الآخرة ذهبو بهذہ الخرقة
الی المکة المشرفة ووضعوها فی غار حرا ثم بعد سنین اخرجها شیخ الاولیا الشیخ دوست محمد بشارة من حضرت النبی
صلی اللہ علیہ وسلم واذنہ وذهب بها الی بغداد ثم بعد مدة الی بخارا الی آخرہ فمنقطع غایة الانقطاع والمدار علی

اتصال السند فانقلت امره صلی اللہ علیه وسلم واذنه باخراجها من الغار بمنزلة الحديث الصحيح وايضا حكم الكشف والالهام انه واجب على المكاشف والملهم الامتثال بما كوشف عليه والهم قال الشيخ عبد الحق الدهلوى قدس سره في شرح فتوح الغيب لا يخفى على ذوى العرفان ان رؤيا الانبياء والاولياء فى حكم اليقظة حتى اذا امروا بشئ فى المنام وجب عليهم امتثاله واذا نهوا عن شئ لزمهم اجتنابه كما بين فى سيرهم انتهى فكان معولا عليه يقال كونه معولا عليه فيما يؤيده الشرع ولا ينافى ظاهر الشرع ذكر الزرقانى فى شرح موطا الامام مالك رحمه الله تعالى ان رجلا رائ النبى صلى الله عليه وسلم فى النوم فقال اذهب الى موضع كذا فاحضره فان فيه ركازا فخذه لك ولا خمس عليك فلما صبح ذهب الى ذلك الموضع فحضره فوجد الركاز فاستفتى علماء عصره فافتوه بانه لا خمس عليه بصحة الرؤيا وافتى العز بن عبد السلام بان عليه الخمس وقال اكثر ما ينزل من حديث مناميته منزلة حديث روى باسناد صحيح وقد عارضه ما هو الاصح منه وهو حديث فى الركاز الخمس انتهى ولا يؤيده الظاهر لانه ما عهد ان الخرقة المذكورة وضعت فى غار حراء بعد انتقاله رضى الله تعالى عنه فان قلت ان لم يوجد الاخبار والآثار والاسانيد فى الاشياء والمشاهد المنسوبة الى النبى صلى الله عليه وسلم فما طريق الاحتياط والاستحباب للناس فى زيارتها اقول يستحب لهم ان يزوروها قال الشيخ رحمة الله السندى فى منسكه والشيخ على القارى فى شرحه عليه رحمهما الله تعالى واعلم انه يستحب زيارة المساجد والآبار والآثار اى المشاهد المنسوبة الى النبى صلى الله عليه وسلم سواء علم عينها اى تعينها بتبيين الائمة او جهتها اى اشتهر تعينها عند العامة والا فمجرد جهتها لا يكفى لاستحباب زيارتها صرح بهذا الاستحباب على الاطلاق جماعة من اصحابنا الحنيفة رحمهم الله تعالى وطائفة من الشافعية وبعض المالكية وغيرهم من الحنابلة وقد كان عبد الله ابن عمر رضى الله تعالى عنهما يتحرى الصلوة والنزول والمرور على وفق المتابعة حيث صلى صلى الله عليه وسلم ونزل قال القاضى عياض فى الشفاء اى فى شمائل المصطفى عليه افضل الصلوات واكمل التحيات ومن اعظامه واكرامه اعظام جميع اشيائه واجزائه ولو منفصلة من اعضائه واكرام جميع مشاهده وامكنة او معاهده حضر بها او سكن بها او نزل بها او لازمها لا سيما اذا صلى بها ولامسه صلى الله عليه وسلم بيده وكذا برجله او جنبه على تقدير صحة نقله او عرف برائے ولو كان على وجه اشتهاره من غير ثبوت اخبار فى آثاره انتهى واشعاره صلى الله عليه وسلم وكذا اظفاره صلى الله عليه وسلم باقية بين الامة وباعث تذكرة من اجزائه الشريف عليه الصلوة والسلام صرح بذلك ائمة الاحاديث وقد ذكرنا منها فى رسالتنا المسماة بالازهار فى ثبوت الآثار فارجع اليها ان اردت مزية اطلاع وبالله التوفيق وهو نعم الرفيق ذيل الاسانيد فانه جليلة ومما ينبغى ان يعلم ان اللائق للابس خرقة القوم ان يتادب بآدابهم ليصح له اللباس ظاهرا وباطنا ومذهبا وان ياخذ من صورة ستر الخرقة ستر السوات ستر سوءة الكذب بلباس الصدق وسوءة الخيانة بثبوت الامانة والغدر بخرقة الوفاء والرياء بخرقة الاخلاص وسفساف الاخلاق بخرقة المكارم الاخلاق والمذام بخرقة المحامد وكل خلق دنى بخرقة كل خلق سنى وترك الاسباب بتوحيد التجريد والتوكل على الاكوان بالتوكل على الله وكفر النعمة بشكر النعمة ثم يتزين بزينة ملابس الاخلاق المحمودة كالصمت عما لا يعنى وغض البصر عما لا يحل اليه النظر وتفقد الجوارح بالورع وترك سوء الظن بالناس وتصفح ما مضت به الايام والقناعة بيسير الرزق وتفقد اخلاق النفس وتعاهد الاستغفار

وقرأة القران والوقوف مع الآداب النبوية وتعرف اخلاق الصالحين والمناقشة فی الدين وصلة الرحم وتعاهد الجيران بالرفق وسخاء النفس وهوان يبذلها فی قضاء حوائج الخلق واصطناع المعروف الی الصديق والودّ والتواضع ولين الجانب واحتمال الاذی والتغافل عن زلل الاخوان وترک مجالسة الغافلين الا ان يذکرهم او يذکر الله تعالیٰ فيهم الی آخر ما يذکرونه فی ذلک فائدة ومن آداب الصحبة ان لا يعترض علی شيخه فان وقع فی نفسه فليمسک عن السوال فلعله يبين له بعد ذلک ما اشکل عليه فان دعته حاجة الی معرفة ما سمع فليورد کلامه علی وجه السوال لا علی وجه الاعتراض فمن صحب شيخا من الشيوخ ثم اعترض عليه ولو بقلبه فقد نقض عقد الصحبة لانه بذلک ترک تقليد من لزمه تقليده و وجب عليه التوبة من ذلک والرجوع الی تقليد شيخه علی ان الشيوخ قالوا عقوق الاستاذين لا توبة عنه وذلک لا بمعنی انه معصية لا يتوب الله علی فاعلها فانه يقبل التوبة عن عباده فی الکفر فما دونه بل بمعنی ان لا ينبغی للشيخ ان يعفو عنه بل يوبه لان العفو يجرئه ويزيل عنه حرمة الشيخ من قلبه بالکلية قال الامام القشيری رحمه الله تعالیٰ فی الرسالة سمعت الاستاذ ابا علی الدقاق يقول بدو کل فرقة بينک وبين غيرک المخالفة وبعنی به ان من شيخه لم يبق علی طريقته وانقطعت العلاقة بينهما وان جمعتهما البقعة لتغير قلب الشيخ عليه ونفرته عنه ولانه لا يراه اهلا للانقطاع به وبالجملة فالصحبة مع الشيخ باتباع امره ونهيه وهی من حيث الحقيقة خدمة لا صحبة قيل لابی منصور المغربی کم صحبت ابا عثمان قال خدمته لا صحبته فالصحبة مع الاخوان والاقران ومع المشايخ خدمة فالقيام بخدمته واجب والصبر تحت حکمه وترک مخالفته ظاهرا وباطنا وقبول قوله والرجوع اليه فی جميع ما يعرض له وتعظيم حرمته ومجانبة الانکار عليه سرا وجهرا لازم فانهم قالوا الاعتراض علی الشيوخ سم قاتل قال فی الخلاصة المرضية فی معرفة سلوک طريق الصوفية وکل مريد رای فی شيخه نقصا وقعد عنده فهو منافق مطالب عند الله انتهی وما ينکره المريد لقلة علمه بحقيقة ما يوجد من الشيخ فللشيخ فی کل شیٔ عذر بلسان العلم والحکمة سال بعض اصحابه الجنيد مسئلة من الجنيد فعارضه فی ذلک فقال الجنيد فان لم تؤمنوا لی فاعتزلون ويکون فی صحبته کالصحابة مع النبی صلی الله عليه وسلم فی تادبهم بآدب القرآن وقال بعض المشائخ اذا قال المريد لشيخه لم لم يفلح قط فی طريق القوم قال الغزالی فی الاحياء سمعت الشيخ ابا علی الفارمدی رحمه الله تعالیٰ يصف لی وجوه حسن آداب المريد بشيخه وان لا يکون فی قلبه انکار بکل ما يقوله ولا فی لسانه مجادلة عليه فقال حکيت لشيخی ابی القاسم الکرکانی مناما لی وقلت رايت کانک قلت لی کذا فقلت لم ذلک فهجرنی شهرا ولم يکلمنی وقال لولا انه کان فی باطنک تجويز المطالبة والانکار ما قول لک لما جری ذلک علی لسانک فی المنام وهو کما قال اذ قلما يری الانسان فی منامه خلاف ما يغلب فی اليقظة قبله والسلام عليکم ورحمة الله وبرکاته ❊

مکتوب هفتاد و پنجم

از مکتوبات قدسی سمات قبلهٔ طالبان خدا حضرت ایشان ماکه بنام فضیلت پناه ملا فیض الله صدور یافته

در تحقیق معانی معرفت و اقسام آن و فرضیت آن و بیان آنکہ تصوف از علوم دینیہ است و بیان آنکہ طریق صوفیہ دائر است بر کتاب و
سنت و بیان اوصاف اہل معرفت و بیان آنکہ علماء ثقات از اصحاب مذاہب و غیرہ اخذ طریق صوفیہ نمودہ اند و آنکہ ذکر سبب
موصل است و بیان ذکر لسانی و قلبی و بیان آنکہ اجتماع برائے ذکر مستحب است و ذکر جہر جائز است و بیان آنکہ اجتماع برائے
ذکر با زنان و امردان چنانچہ متعارف بعضے اہل فقر در این زمانہ است جائز نیست مع التحقیقات اللائقۃ و ما ینا سب ذٰلک

بسم اللہ الرحمن الرحیم ط الحمد للہ الذی اطلع فلک الازل شمس انوار النبوۃ المحمدیۃ و اشرق من افق اسرار الرسالۃ مظاہر تجلیات
الاحمدیۃ نحمدہ علی ان وضع اساس نبوتہ علی سوابق ازلیتہ ورفع دعائم رسالتہ علی لواحق ابدیتہ ونشہد ان لا الہ الا اللہ وحدہ
لا شریک لہ الفرد المتفرد فی فردانیتہ بالعظمۃ والجلال المنزہ فی تنزیہیہ عن سمات النقص والزوال ونشہد ان مصدر
جمیع الانوار و عین عیون الاسرار و روح مراتب الشہود وقلب جمیع الموجود و خلاصۃ حروف الاعیان و مرکز دائرۃ
الامکان و مظہر التجلیات الاسمائیۃ و معدن الفیوضات الالہیۃ سیدنا و شفیعنا و مولانا و ملجانا محمدا عبدہ و رسولہ الذی ارسلہ
بالہدی ودین الحق لیظہرہ علی الدین کلہ صلی اللہ علیہ وسلم عدد خلقہ و رضاء نفسہ و زنۃ عرشہ و مداد کلماتہ فی کل وقت
وحین اما بعد ایہا الشیخ الصالح الصادق الفقیہ فیض اللہ سلک اللہ عما لا یلیق بشانک قد اظہرت ان بعض العلماء
منع عن تحصیل المعرفۃ من طریق الفقر والفناء واخذ الطریقۃ من المشایخ الکرام والجہر بالذکر الی غیر ذٰلک فما المعرفۃ وہل
ہی فرض ام لا وہل ہی تحصل من ہذا الطریق ام لا والتصوف اہو من العلوم الدینیۃ وطریق الصوفیۃ ہل ہو دائر
علی الکتاب والسنۃ ام لا وہل اہل ہذا الطریق اولیاء ام لا ولعلک تسال عن اوصافہم واحوالاتہم وعظمۃ شانہم و
ہل قال بہ العلماء الثقات واخذوہ ام لا والذکر والمراقبۃ ہل ہو سبب لحصول المعرفۃ ام لا وہل یکون الذکر لسانیا
فقط او یکون قلبیا ایضا والجہر بالذکر جائز ام لا اقول بعون اللہ تعالی ولطفہ کل ذٰلک صحیح وعلیہ المحققون من العلماء
العظام والمشایخ الکرام من لدن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ونبین لک ہذہ المسائل فی المطالب العدیدۃ انشاء اللہ
تعالی وباللہ التوفیق وبیدہ ازمۃ التحقیق **المطلب الاوّل** فی ان المعرفۃ ما ہی عند العلماء ہی العلم باللہ وصفاتہ
فکل علم معرفۃ وکل عالم باللہ وصفاتہ عارف وکل عارف عالم وعند مشایخ الصوفیۃ ہی صفۃ من عرف الحق باسمائہ
وصفاتہ ثم صدق اللہ سبحانہ فی جمیع معاملاتہ ثم تنقی عن اخلاقہ الردیۃ وآفاتہ ثم طال بالباب وقوفہ ودام بالقلب اعتکافہ
فحظی من اللہ تعالی بجمیل اقبالہ والصدق فی جمیع افعالہ واحوالہ وانقطع الیہ بکلیتہ حتی ینسی سواہ وانمحی عن قلبہ الا ہو
ولم تبق ہواجس نفسہ ولا خواطر تدعوہ الی غیرہ ودام فی السر مع اللہ مناجاتہ وحق فی کل لحظۃ الیہ رجوعہ وتوجہاتہ
وصار محدثا منہ بتعریف اسرارہ فیما یجری من تصاریف اقدارہ وتجلیات انوارہ فصار بہ عارفا وعن غیرہ اجنبیا وتسمی
حالتہ معرفۃ فبمقدار اجنبیتہ تحصل المعرفۃ فعلی ہذا عند العلماء لا معبود الا اللہ وعند الصوفیۃ لا موجود الا اللہ لانہم لا یرون
وجود ما سواہ بہ وبالبقائیۃ حتی انہم لو قطعوا النظر عنہ کان لا یبقی عندہم فی الوجود موجود البتۃ ثم لہم فی استغراقہم فی معرفتہ
مدارج فلہذا صارت کلماتہم فی المعرفۃ مختلفۃ وذٰلک اختلاف مقادیر حالاتہم مع اللہ سبحانہ فکل نطق بما وقع

له واشار الی ما وجد فی وقته قال القشیری قدس سره سمعت ابا علی الدقاق رحمه الله تعالی یقول من امارات المعرفة بالله تعالی حصول الهیبة من الله تعالی فمن ازدادت معرفته ازدادت هیبته وسمعته رحمه الله تعالی یقول المعرفة توجب السکینة فی القلب کما ان العلم یوجب السکون فمن ازدادت معرفته ازدادت سکینته ثم قال وقال یعقوب النهرجوری قلت لابی یعقوب السوسی هل یتاسف العارف علی شئ غیر الله عز وجل فقال وهل یری غیره فیتاسف علیه قلت بای عین ینظر الی الاشیا فقال بعین الفناء والزوال وقال ابو یزید العارف طیار والزاهد سیار وقیل العارف تبکی عینه ویضحک قلبه وقال الجنید لا یکون العارف عارفا حتی یکون کالارض یطاءها البر والفاجر وکالسحاب یظل کل شئ وکالمطر یسقی ما یحب وما لا یحب وقال یحیی بن معاذ یخرج العارف من الدنیا ولا یقضی فطره منها من شیئین بکاؤه علی نفسه وثنائه علی ربه وعنه صلی الله علیه وسلم لو خفتم الله حق خیفته لعلمتم العلم الذی لا جهل معه ولو عرفتم الله حق معرفته لزالت لدعائکم الجبال رواه الحکیم عن معاذ وقال سیدی محی الدین قدس سره فی العبادلة المعرفة معرفتان معرفة تحصل بالاحوال وعن هذه المعرفة تظهر الآیات فی خرق العواید لاربابها فیتخیل بعض الناس ان ذلک الاثر عن الاحوال وانما الاثر عن المعرفة التی تکون عن الحال ولهذا قد یکون الحال ولا اثر لکون الحال لم یکسب المعرفة بالله فیقول من قال الاحوال الکرامات اذا کانت عنها المعرفة وهو قول صاحب محاسن المحاسن وقد نبهت النبوة علی هذا الفصل من المعرفة فی خبر روی عن رسول الله صلی الله علیه وسلم لو عرفتم الله لمشیتم علی البحور ولزالت بدعائکم الجبال انتهی وقال ابو حفص رحمه الله تعالی منذ عرفت الله ما دخل قلبی حق ولا باطل وانما ذلک استیلاء الذکر علیه واستغراق قلبه بمعرفته فلم یدخل قلبه غیر الله سواء کان ذلک الغیر حقا او باطلا وسئل ابو یزید عن المعرفة فقرا ان الملوک اذا دخلوا قریة افسدوها وجعلوا اعزة اهلها اذلة الآیة یعنی ان معرفة الله لا یدع فی القلب ذکر غیره وقال الشبلی رحمه الله تعالی ما احد عرف الله فقیل له کیف قال لو عرفوه ما اشتغلوا بالسؤالة وقیل العارف کائن بائن یعنی کائن به بائن عن غیره وقیل علامة العارف ان یکون فارغا عن الدنیا والآخرة وقیل المعرفة حیوة القلب مع الله تعالی لقوله تعالی او من کان میتا فاحییناه وسئل عن الشبلی ای شئ اعجب قال قلب عرف الله ثم عصاه وقال ابو العباس احمد بن موسی الصنهاجی رحمه الله تعالی فی محاسن المحاسن المعرفة محجتی والعلم حجتی فالعالم یستدل بی والعارف یستدل الی فالعلماء والعارفون بی علق العباد بالاعمال والمریدون بالاحوال والعارفون بالهم والحق وراء ذلک کله الاعمال للجزاء والاحوال للکرامات والهم للوصول وانما یتعین الحق عند اضمحلال الرسوم انتهی ملخصا اقول ما ثمة عند التحقیق الا علم فانه الظاهر بصورة الایمان والاسلام والاعمال والمقام والفناء والبقاء الی غیر ذلک وذلک لان العلم اذا تمکن فی القلب یسمی ایمانا واذا استولی وسری الی الظاهر والقاد له یسمی اسلاما واذا سری الی الجوارح اثاره تسمی تلک الآثار اعمالا واذا جاش وتموج وطفح علی الباطن انواره وحاله یسمی حالا ووارداو ما یشبهه واذا فقد وجوده فی الشهود یسمی فناء واذا لم یبق له الشعور علی فقدان وجوده وصار کالمبهوت یسمی فناء الفناء والفناء الاتم وان وجد وجوده بعد فقدانه یسمی بقاء ورجوعا الی غیر ذلک وقد عرفت ان آثار الشئ لیس الا وجوهه وما الوجوه الا ظلال الاسماء وما الاسماء والاظلال المسمی وآثاره وعند البعض عین المسمی

فالعلم ہدی الی الایمان والایمان الی الاسلام والاسلام الی الاعمال والاعمال الی الحال والحال الی الفناء والفناءُ الی البقاء والبقاء الی القرب والاستقامة علی العبودیة الخالصة ولیس ہناک الا ذہاب منہ والیہ غیر انہ ظہر وتجلی بتطور المراتب وتعدد المرایا وتباینہا فتعددت الاسماء وتمایزت النسب وتحملت من والی ولو امعنت النظر فیما قرع سمعک فی الحکمت الرسمیت من ان التغائر بین العلم والمعلوم بالاعتبار ووقت حقیقتہ ووصلت الی روح معناہ ما وجدت فی البین الا معلوما ظہر بصورة العلم والایمان والاسلام والاعمال والحال والفناء والبقاءُ والرجوع والقرب فما بقی الا عالم ومعلوم ولا یدرک العالم المعلوم الا بصورة نفسہ فانہا المرآت لہ وغایة حظ من المعلوم تعالی فما علم الا نفسہ ولعل قرع سمعک ما قالہ اہل الحکمت الرسمیة من ان علم الشخص بنفسہ حضوری یتحد فیہ العالم والمعلوم والعلم فلیس ثمة الا معلوم تسمی بحقایق المسمیات وہذہ المعرفة ہی نہایة الایمان والاسلام وکما لاتہما فلفظة عالم ابلغ من عارف والقرآن یشہد لہ الا انہ تفاوت بین عالم وعالم بالنظر الی طرفی العلم ووسطہ وعدولہم منہ الیہ فی التسمیة للحکمة وقد اعترض الشیخ الاندلسی فی مواقع النجوم علی من عدل بتسمیة العلماء باللہ بالعارفین مع ان وصف العلم اشرف من وصف المعرفة واتم اذا وصف بہ الحق نفسہ ومدح بہ اہلہ ومن علی خاصتہ بہ ثم اعتذر عن اہل الطریق بانہم عاروا حماراؤانہ شاع فی العلم ان یسمی عالما من کان عندہ علم ما من العلوم وان اکب علی الشہوات وتورط فی الشبہات فادرکتہم الغیرة ان یشارکہم البطال فی اسم فلا تمیز المقامات فلا یقدرون علی ازالة لما شاعت فی الناس فلا یتمکن لہم ذلک فاداہم الامر المذکور الی تسمیة المقام معرفة وصاحبہ عارفا فاذاً العلم والمعرفة فی الحد والحقیقة سواء ففرقوا بین المقامین بہذا القدر فاجتمعوا فی المعنی واختلفا فی اللفظ اذ ہذا الطریق لا یتصور فیہ الخلاف اصلا فاذا وجد فانما ہو راجع الی الالفاظ خاصة ولکنہ فی حقہم بالاضافة الی اثر تسمیة اللہ علی اصطلاحہم وقت غفلة جرت علیہم لغلبة الغیرة علیہم فیرجی بہم بقصدہم توبة المقام وغیرتہم ان یحصل لہم ما حصل لاہل الحضور منا والحمد للہ المنعم المفضل وہذا الفرق للتقسیم والتعریف والاکمل من الشریعة والطریقة والحقیقة یعین الآخر لدی التوفیق کظاہر الید وباطنہ وقد عرفت لطافت ہذہ المعرفة المحیرة ودقت حلاوتہا وعرفت منہا ان العلم لما یسمی عند الاستیلاء بالایمان والاسلام والعمل والحال الی غیر ذلک یلزم للسالک تعلم علم العقاید والفقہ والتصوف لتصحیح الایمان والاعمال والاحوال وما یشبہہ ویؤید ہذہ المعرفة حدیث جبرئیل علیہ السلام حیث سال عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم تعلیما للامة عن الایمان والسلام والاحسان فافہم وباللہ التوفیق والمعرفة علی ثلث درجات معرفة العامة ومعرفة الخاصة ومعرفة خاص الخواص اما معرفة العامة ہی معرفة الوجود المطلق والصفات والنعوث ونسبت ہذہ المعرفة الی معرفة الصفات والنعوت وسمیت معرفة العامة لان معرفة الوجود المطلق فطرة اللہ التی فطر الناس علیہا وہی کالضرورة للخلق وانما یطلب بالاستدلال العقلی معرفة الصفات والنعوت التی ورد بہا الکتاب والسنة من العلم والقدرة والارادة والسمع والبصر والکلام وسمیت معرفة لان التکلیف ورد بہا علی العموم واما معرفة الخاصة ہی معرفت الذات الموصوف بالصفات

وسميت هذه المعرفة بمعرفة الخاصة لانه اذا عرف الوجود المطلق بالفطرة وعرف الصفات بالنظر في نفائس الصنع يختص عن العامة باطلاعه على الذات الموصوف بتلك الصفات من غير تفريق بينهما وقد كان في البداية يتخايل في وهمه التفريق بين الوجود والصفات وفي هذه الدرجة يتحقق ان لا مغايرة بين الذات والصفات انه لا هي هي بعينها ولا هي غيرها وانما مثالها مثال التسعة من العشرة لا هي عين العشرة ولا هي غير العشرة اذ لا يكمل العشرة الا بها بل لا يعقل تلك الصفات الا مع الذات ولا الذات الا مع الصفات واما معرفة خاص الخواص وهي اعلى المراتب في المعرفة وانما ينالها من ترقى هاتين الدرجتين وهي عطية محضة لا ينال بالكتب وانما هي نور يقذفه الله تعالى في القلب كما قال تعالى فمن يرد الله ان يهديه يشرح صدره للاسلام سئل النبي صلى الله عليه وسلم عن معنى ذلك الشرح فقال نور يقذف في القلب فيشرح الصدر به قيل له فما علامة ذلك فقال التجافي عن دار الغرور والانابة الى دار الخلود واستعداد الموت قبل النزول وانما يتحقق حصول هذه الاشياء الثلثة لمن عاين حقارة الدنيا وخساستها واطلع على جلائل الآخرة ونفاستها وشاهد الحق بعين اليقين وهي عين قلبه المكتحل بذلك النور فيشتاق اليها اشتياقا فازعجا الى الرحيل اليه وينقطع حينئذ عنه كل وصلة كانت بينه وبين الدنيا وعلامة القطع تسوية محبها ورواجها ونفعها وضرها فاستوحش منها واستعد للموت قبل نزوله وهذه العزيمة الصادقة لا تصح لاحد الا لمن سلك مسلك معرفة خاص الخواص وهي محض التعريف من الله تعالى لا يتوصل اليها بالاستدلال والشواهد ولا ينال بالوسايل والاسباب لانها موهبة صرفة وان كانت مقدماتها كسبية واركانها ثلثة وهي مشاهدة القرب بتلك العين المكحولة بنور الرب تعالى وصعوده عن العلم المستفاد بالنظر العقلي الذي كان في الدرجتين الاولين ومطالعة الجمع وهي اطلاع على الحقيقة اذ عاين في هذه الدرجة كل موجود في قبضته وراى ملكوت كل شئ بيده فتعين ان لا وجود لشئ معه حقيقة بل كل شئ منه واليه فلا يرى الا واحدا وفي هذا المقام قال الشبلي ما في الدار سوى الله وصدرت عن جماعة كلمات نسبة الى الحلول والله يهدي من يشاء ويضل من يشاء ونرجع الى ذكر معرفة العلماء ونقول بحول الله وقوته ان العلم على نوعين علم قديم وعلم محدث فالعلم القديم صفة الله تعالى والعلم المحدث علم المخلوقين وهو على ضربين ضروري واستدلالي والضروري ما يحصل بالحواس وهو انه اذا ترى شيئا او شخصا فتعلم تعيينا بان ذلك الشئ ما هو وكيف هو وكم هو حتى اذا سيت ذكرا وانثى طويل او عريض والاستدلالي تحصل بالتفكر والنظر وقال بعض المتكلمين لا فرق بين العلم الضروري والاستدلالي اذا اثبت بدليل مزيل للشبهة وهذا هو الاصح لان ما تحصل من العلم بالاستدلال على طريق اليقين يوجب القبول والعمل ضرورة بيانه ان معرفة الصانع يحصل بالنظر والاستدلال في الآيات الدالة على اثبات الصانع واثبات الرسالة والوحي يحصل بالتفكر والنظر في المعجزات الباهرة والآيات الساطعة وكذلك قول الرسول واجماع الامة وهذه المعاني بعد التفكر والنظر توجب العلم قطعا ويقينا ويصير علما ضروريا يوجب الايمان والعمل والقبول به من غير شك وشبهة ومن شك على هذا يصير كافرا اذا عرفت هذا فاعلم ان الغرض من معرفة الصانع تعالى امور ثلثة الامر الاول اثبات وجوده والامر الثاني اثبات الذاتية صفاته والامر الثالث معرفة ذاته تعالى وتقدس اما الامر الاول وهو اثبات وجوده

فمن ثلثة اوجه الاستشعار بالفطرة السليمة والاستيقان بشهادة النفس والاستدلال بنظر العقل الوجه الاول وهو الاستشعار بالفطرة السليمة ان الانسان اذا وهاه امر وضاق به المسالک وجدول عليه المذاهب فلا بد ان يعترف بالربنا له البته تضرع نحوه ويلجاء الى ذراه فى كشف بلواه فيستغيث من شره الى خالقه وباريه طبعا وجبلة لاتكلفا وحيلة ومثل هذا قد يوجد فى الوحوش والبهايم فانها رافعة رؤسها الى السماء عند فقدان الكلاء ولماء فى جدب الديار وكذا شوهد الاطفال عند السكرات ونحوها يرفعون مسبحتهم نحو السماء وهذا كله مركوز فى جبلة الحيواناتت فضلا عن الانسان العالم وهى الفطرة المذكورة فى القرآن والاحاديث ولكن اكثر الناس قد ذهلوا عنه فى حالة السراء وانما يردون فى الضراء قال الله تعالى واذا مسكم الضر فى البحر ضل من تدعون الا اياه كان بعض الزنادقة انكر الصانع عند جعفر بن محمد رضى الله تعالى عنهما فقال له جعفر اركبت البحر قال نعم قال هل رايت اهواله قال بلى هاجت يوما رياح هائلة فكسر السفن وغرقت الملاحين وتعلقت انا ببعض الواحها ثم ذهب عنى ذلك اللوح فاذا انا مدفوع فى تلاطم الامواج حتى دفعت الى الساحل فقال جعفر قد كان اعتمادک من قبل على سفينة والملاح ثم على اللوح تحتک فلما ذهبت هذه الاشياء هل سلمت نفسک الهلاک ام كنت ترجوا السلامت بعد قال بل رجوت السلامت قال فمن ترجوها فسكت الرجل قال جعفر رضى الله تعالى عنه ان الصانع هو الذى كنت ترجوه فى ذلک الوقت وهو الذى انجاک من الغرق فاسلم الرجل على يده وقال عز من قايل واذا ركبوا فى الفلک دعوا الله مخلصين له الدين الآيه وقول النبى صلے الله عليه وسلم عليكم بدين العجايز ليس هو منعا من الاستدلال العقلى ولكنه تنبيه على الاستصحاب الوجه الثانى هو الاستيقان بشهادة النفس وذلک ان عامة الناس فى انظار العالم قد دعت انفسهم الى الاعتراف بان لهم خالقا من غير معلم ولا اثبات حجة عندهم ولا اصطلاح وقع بين كافتهم من الاتراک والاكراد واهل البوادى واقاصى الهند والصين واهل الجزائر الذين لم تبلغهم الدعوة الى الاسلام ولا الى الشرک فانهم استيقنوا بشهادة انفسهم على الاعم الاغلب بالخالق لكثرة ما وجدوا من استجابة دعائهم وتضرعهم ودرک مفاجاة الفرج فى حوادث عظام وشهتهم بعد القنوط عن السلامة وتخليصهم من ايدى الاعداء فى موضع لاناصر لهم من الخلق وبحدوث نوادر وعجائب شاهدوها فى الآفاق وفى انفسهم من الصحة والمرض وغير ذلک من الكمالات الحاصلة والزائلة فكانت نفوسهم شهدت بالاله الحق جل جلاله وذلک قوله جل مجده قالت رسلهم افى الله شک حكى راى اعرابى ثعلبا بال على صنم كان يعبده فقال شعر ارب يبول الثعلبان براسه * لقد ذل من بالت عليه الثعالب * برئت من الاصنام والشرک كله * وايقنت ان الله لاشک الغالب * وهذا قريب من الضروريات ومنه قال ضرار ان المعرفة ضرورية الوجه الثالث وهو الاستدلال بنظر العقل وذلک هو الطريق المشهور عند الجمهور وبه ورد التكليف قال الله تعالى قل انظروا ماذا فى السموات والارض وقال تعالى اولم ينظروا الى السماء فوقهم كيف بنيناها الآية وقال فانظروا الى آثار رحمة الله كيف يحيى الارض بعد موتها الآية وقال افلا ينظرون الى الابل كيف خلقت الى غير ذلک من الآيات الباعثة على النظر والاستدلال فطريقه ان يستدل بالصنع على الصانع كما يستدل بالبناء على البانى وبالخط على الكاتب وبالنسج على النساج والدخان على النار والخيط على الخياط والمطر على السحاب حتى ان الاعمى اذا اصابه المطر فانه يعلم يقينا ان المطر

ينزل من السحاب وان لم ير السحاب حسا فوجب العلم بالسحاب ضرورة ويقينا وكذا المياه والاشجار والسماء والارض والشمس والقمر والكواكب وغير ذلك دليل على ان لها صانعا قادرا وتحقيقه ان يقال حدوث العالم ظاهر والحادث ما جاز وجوده وجاز عدمه فاذا تخصص بالوجود بدلا من العدم الجائز كان لا بد له من مخصص وذلك المخصص اما علة او طبيعة او فاعل حي عالم قادر مختار بطل ان يكون علة وطبيعة لانهما لو كانتا قديمتين لاقتضتا قدم المعلول والمطبوع ولو كانتا حادثتين فالكلام فيهما كالكلام في المعلول والمطبوع وهو انهما حادثة مترددة بين جواز الوجود وجواز العدم واذا بطل القسمان تعين الثالث فكان ذلك المخصص هو الفاعل القديم العالم القادر المختار وطريق آخر في الاستدلال هو ان يقال الوجود اعم الاشياء فلو لم يكن في الوجود قديم لما كان في الوجود موجود البتة اذ لو كانت كلها حوادث تسلسلت الى ما لا اول له وذلك محال فلابد ان تستند تلك الحوادث الى قديم يسبقها بالوجود وهو الخالق تعالى الذي احدث الحوادث بنفسها كلها اذ حدوث الحوادث بنفسها محال وتحقيقه ان يقال ان كان في الوجود موجود لزم بالضرورة ان يكون في الوجود قديم والوجود معلوم قطعا فظهر من الاصلين وجود قديم على الضرورة فعلى هذا كل لبيب لا ريب في وجود قديم تستند الحوادث اليه وهو صانع العالم ومدبره ومقدره ومغيره وهذا التدبير والتقدير ليس بالايجاب في كل شئ من اجزاء العالم فلا بد لها من مدبر مقدر غير والناس كلهم يشيرون الى صانع وان اختلفت طوائفهم ومللهم والانبياء والرسل عليهم الصلوة والسلام ما جاؤا ليعلموا وجود الصانع وانما جاؤا ليدعوا الخلق الى التوحيد كما قال الله تعالى فاعلم انه لا اله الا الله والخلق انما اشركوا بعد الاعتراف بالوجود لما اعتقدوه من الشركاء لله تعالى او لنفي واجب من صفاته او لاثبات مستحيل منها او لانكارهم النبوات وخالفت الدهرية في القديم قالوا بان الصانع قديم لا من حيث انه لم يزل كان ولكن العدم بالظهور والوجود على الاشياء خلق الاشياء ثم عاد الى اصله وهو العدم وهذا كفر لان المعدوم لا يتصور وجوده وتكونه من غير موجد يكون لانه لا يتصور الفعل من المعدوم وانما يحصل بقوة او علة وبموجب بطل ان يكون علة او طبيعة لما مر ولو كان هو بمثل هذا فيحتاج الى صانع آخر فيؤدي الى ما لا نهاية له فلا يصح لانه لابد ان تستند الحوادث الى قديم يسبقها بالوجود وهو الخالق الذي احدث الحوادث كلها وحدوثها بنفسها محال فثبت ان صانع العالم قديم والقدم صفة فان قيل ان الصانع قديم لاستحالة حدوث الاشياء بنفسها لانها تحتاج الى المحدث وتقديم القديم على المحدث يكتفي بساعة واحدة فما وراء ذلك فاي دليل على اثباته وقدمه قلنا اذ ثبت انه تقدم على المحدثات بالقدم والوجود ثبت ان قدمه لم يزل لانه لا يجوز عليه التحويل والحدوث فيكون قديما بلا ابتداء ولا انتهاء ولانا لو قلنا انه تعالى تقدم على المحدثات بمدة فقط فان اول مدته يدل على حدوثه فلا يكون قديما بل يكون هو اول المحدثات فيحتاج الى محدث وهذا غير صحيح ولان الفرق بين القديم والمحدث خمسة اوجه اولها لا نقول بان الله تعالى اول وآخر بل نقول اول بلا ابتداء وآخر بلا انتهاء والمخلوق له اول وآخر والثاني انه لا يقال ان له جنس ونوع وللمخلوق جنس ونوع والثالث انه تعالى لا يتغير عليه الحال وعلى المخلوقين تتغير والرابع والخامس لا يقال ان الله مكانا ولا زمانا وللمخلوقين مكان وزمان فصح انه قديم بلا ابتداء واما الامر الثاني فهو اثبات الصفات وفيه ضلت الفرق والملل منها الوحدانية قال الاشاعرة الصفات الالهية الواجب علينا اعتقادها تنقسم الى نفسية وسلبية ومعان فالنفسية هي الحال الواجب للذات

ما دامت الذات غير معللة بعلة كالتحيز والسلبية هي كل صفة مدلولها عدم امر لا يليق به سبحانه وتعالى وصفة المعنى وهي كل صفة
موجودة في نفسها سواء كانت حادثة كبياض الجرم او قديمة كعلمه تعالى والمعنوية فرع عنها ولذا لم لعدها اذ لولا المعاني
ما وجدت المعنوية فهي عكس ما او ملزومة لها ولهذا انسبت الى تلك الصفات فقيل فيها صفات ولذا كانت سبعا كالاولى
وتنقسم ايضا الى ذاتية وافعالية فالذاتية ما لا يوصف الحق سبحانه باضدادها كالوجود والبقاء والافعالية ما يصح وصف الحق
سبحانه باضدادها كالعطاء والمنع والضرر والنفع ثم تنقسم الى جمالية وجلالية وكمالية والكلام عليها يطلب البسط وسمى الاشاعرة
الوحدانية صفة النفس قال الله تعالى فلا تجعلوا لله اندادا وقال والهكم اله واحد لا اله الا هو وقال تعالى شهد الله انه
لا اله الا هو وقال تعالى قل لو كان معه الهة كما يقولون اذا لابتغوا الى ذي العرش سبيلا سبحانه وتعالى عما يقولون
علوا كبيرا وقال قل هو الله احد الى آخر السورة وقال النبي صلى الله عليه وسلم لوفد عبد القيس لما اتوه اتدرون ما الايمان بالله
وحده قالوا الله ورسوله اعلم قال شهادة ان لا اله الا الله وان محمدا رسول الله والعلم بوحدته متحقق لمن نظر في الادلة عليه
من الآفاق والانفس واختلاف الليل والنهار من غير عناد ولا مكابرة سئل الحسن بن هانی عن التوحيد فقال شعر
تامل في نبات الارض وانظر ❊ الى آثار ما صنع المليك ❊ على قصب الزبرجد شاهدات ❊ بان الله ليس له شريك ❊
وقال آخر ففي كل شئ آية تدل على انه واحد حيث نبه كل واحد منهما على التوحيد بالنظر في الآفاق والانفس ولانا اثبتنا الصانع بضرورة
وجود الصنع وحدوث العالم وتلك الضرورة ارتفعت باثبات صانع واحد فلا يحتاج الى الثاني والثالث ولا دليل على اثبات
الثاني والثالث والحاصل ان صانع العالم واحد اذ لا يمكن ان يصدق مفهوم واجب الوجود الا على ذات واحدة
متصفة بنعوت متعددة كما يستفاد من قوله تعالى لو كان فيهما الهة الا الله لفسدتا وهذا الدليل المذكور من القرآن لاثبات
الوحدانية سميت عند المتكلمين ببرهان التمانع وتقريره انه لو كان للعالم صانعان لثبت جواز التمانع والتخالف بينهما و
ذا يستلزم الحدوث والدليل على ان التمانع مستلزم للحدوث المذكور هو ان احدهما اراد ان يخلق في شخص حيوة والآخر
موتا لان كل واحد منهما في نفسه امر ممكن وكذا تعلق الارادة بكل منهما ممكن في نفسه ايضا اذ لا تضاد بين الارادتين بل بين
المرادين فحينئذ اما ان يحصل ارادتهما معا وهو محال لاستلزامه اجتماع المتنافيين او تعطلت ارادتهما وهو تعجيزهما او نفذت
ارادة احدهما دون الآخر وفيه تعجيز من لم ينفذ ارادته والعاجز منحط عن درجة الالوهية لان العجز امارة الحدوث والامكان
لما فيه من شائبة الاحتياج فالتعدد مستلزم لامكان التمانع المستلزم للمحال فيكون محالا وهذا تفصيل ما يقال ان احدهما ان لم
يقدر على مخالفة الآخر لزم عجزه وان قدر لزم عجز الآخر وبما ذكرنا من ان التعدد مستلزم لامكان التمانع يندفع ما يقال انه
يجوز ان يتفقا من غير تمانع وقلنا في الجواب ايضا اذا كان قادرين عالمين صانعين حكيمين كاملين فاحدهما بهذه الصفة
يكتفي فلا فائدة في الثاني واذا لم يظهر الفائدة فالخلق عنه يكون مستغنيا ولم يكن للناس اليه حاجة وظهر الاستغناء عنه فلا
يكون الها لان الاله الصانع الخالق الرازق للاشياء كلها يكون محتاجا اليه واذا حصلت الكفاية من الواحد فقد ظهر الاستغناء
عن الثاني فيوجب اعدامه هذا اذا اشتركا في الصنع واما اذا افترقا اتفاقا بان كل واحد منهما خلق خلقا عليحدة او صنع عليحدة
والاستحالة هنا اكثر واقبح لان العبد لا يعرف صانعه ومصوره ولا يعرف من الذي خلقه ورزقه وامره ونهاه فلا يصح الايمان

لوقوع الشك فی المعرفة بین خالقه ورازقه وبین صاحبه وہذا محال قال اللہ تعالیٰ لوکان فیہما الہۃ الا اللہ لفسدتا و
قال تعالیٰ اذا لذہب کل الٰہ بما خلق وقال تعالیٰ وجل ذکرہ ولعلی بعضہم علی بعض وآما قول العلامۃ التفتازانی
الآیۃ حجۃ اقناعیۃ ای یظن فی الاول الامر انہا حجۃ ویزول ذلک عند تحقق المعرفۃ والملازمۃ عادیۃ علی ما ہو اللائق
بالخطابیات فان العادۃ جاریۃ بوجود التمانع والتغالب عند تعدد الحاکم علی ما اشیر الیہ بقولہ تعالیٰ ولعلی بعضہم
علی بعض فالمحققون کالغزالی وابن الہمام والبیضاوی ماقنعوا بالاقناعیۃ وجعلوہا من الحقائق القطعیۃ بل قیل
یکفر قائلہا والمسایل مستوفاۃ فی الکتب الکلامیۃ فقولہ حجۃ اقناعیۃ مع قطع النظر عن کونہا آیۃ قرآنیۃ او خبر الرسول
والا فکلام اللہ تعالیٰ وخبر الرسول المتواتر لایکون حجۃ اقناعیۃ فثبت ان صانع العالم واحد اول قدیم بلا ابتداء و
آخر کریم بلا انتہاء لان ما ثبت قدمہ استحال عدمہ منہا ای من الصفات الحیوۃ والعلم والقدرۃ والارادۃ والسمع
والبصر والکلام وہی صفات ذاتیۃ ویسمیہا الاشاعرۃ بصفات معنویۃ زائدۃ علی الذات وذکر فی شرح الصحائف
والمتکلمون یطلقون الصفۃ علی الوجودی ویسمون العدمیات نعوتا فیجعلون العلم صفۃ والغنی نعتا وفی متن
الصحائف وتسمی الوجودیات صفات الاکرام والعدمیات نعوت الجلال وبہذا فسر قولہ تعالیٰ ذو الجلال والاکرام
انتہی وہو تعالیٰ موصوف بالصفات ویجوز اطلاقہا علیہ وکیف لا وقد نطق بہ القرآن قال اللہ تعالیٰ الم یعلموا
ان اللہ یعلم سرہم ونجویہم وقال جل ذکرہ وہو السمیع البصیر وقال عز من قایل اللہ لا الہ الا ہو الحی القیوم وقال
تعالیٰ یفعل ما یشاء ویحکم ما یرید وقال جل مجدہ وہو علی کل شئی قدیر وقال اللہ تعالیٰ وکلم اللہ موسیٰ تکلیما ولان
الافعال المحکمۃ کما دلت علی الصانع دلت ایضا علی ان الفاعل الذی صدر عنہ ہذہ الافعال موصوف بالصفات
وہذہ الصفات ثابتۃ لہ لان من توقع نسج دیباج منقش او بناء قصر عال ممن لیس لہ حیوۃ وعلم وقدرۃ وارادۃ لتسارع
العقلاء الی تسفیہہ وغباوہ ولما کانت الافعال والحکمۃ دالۃ علی ہذہ الصفات کما کانت دالۃ علی وجود الصانع تثبت
ہی کذلک وہی قدیمۃ ازلیۃ اذ لو کانت حادثۃ لکان الذات محلا للحوادث فکان مثل العالم فی حکم الحدوث فیستدعی
محدثا فیتسلسل وذا باطل فثبت انہ قدیم بصفاتہ وہذہ الصفات لیست عین الذات بل ہی زائدۃ علی الذات
والنکتۃ فیہا ان المفہوم من قولنا موجود عالم غیر المفہوم من قولنا موجود موجود فلو کان عالما لذاتہ او بذاتہ من غیر
معنی زائد علی الذات لکان المفہومان واحدا وکان مثابۃ قولنا موجود موجود ولا خفاء فی الفرق بینہما فلا بد اذا من
شیئین یرجع الیہما الفرق لان الشئ الواحد لا یخالف نفسہ حتی یکون بینہ وبین نفسہ فرقا وذلک محال ومما ینبغی
ان یعلم ان زیادت وعینیتہا بالذات لا یتعلق بہا عقیدۃ صرح بذلک جلال الدین الدوانی فی شرح العقائد
وکذا الصفات الفعلیۃ کالتخلیق والترزیق والاحیاء والاماتۃ ونحوہا قدیمۃ وہو مذہب ابی منصور الماتریدی
رحمہ اللہ تعالیٰ وقال ابو الحسن الاشعری ان الصفات الذات وہی الثمانیۃ الحیوۃ والعلم والقدرۃ والارادۃ والسمع
والبصر والکلام والقدم قدیمۃ وما وراء ذلک من الصفات من مقتضیات القدرۃ والعلم وتدخل تحت القدرۃ
فہو من صفات الفعل کلہا محدثۃ والنزاع لفظی عند ارباب التدقیق کما بین عند التحقیق بیانہ ان واجب الوجوب

لذاته واجب الوجود باسمائه وصفاته والمعنى انه ليست له صفة منتظرة ولا حالة متاخرة اذ ليست ذاته محلا للحوادث
والاعراض فان ذاته كافية فى جميع ماله من الصفات التى بها تتم الاغراض ولانه لو لم تكن كافية فى حصول ذلك
لكانت محتاجة الى ظهور الغير هنالك وكل محتاج الى الغير ممكن الوجود وقد ثبت انه واجب الوجود قال الله تعالى
يا ايها الناس انتم الفقراء الى الله والله هو الغنى الحميد اى غنى بذاته وصفاته عن ظهور ممنوحاته وهو حميد بنعوته وحمايه
سواء حمده احد او لم يحمده احد من سوائه فهو منزه عن التغير والانتقال بل لا يزال فى نعوته الفعلية منزها عن الزوال فى
صفاته الذاتية مستغنى عن الاستكمال ولا يلزم من حدوث متعلقات هذه الصفات كالمخلوق والمرزوق حدوث
الصفات اما الامر الثالث فهو معرفة ذاته تعالى اطلق البعض لفظ الحقيقة على الذات وقال ان ذات الحق حقيقة
وقال البعض لذات الحق حقيقة وقال السبكى فى جامع الجوامع حقيقة مخالفة لسائر الحقايق وليس له ان يقال
ذلك لان ذاته ليس مركبا من الماهية والتعين فيقال ان لها حقيقة ومنع المحققون كالرازى ما كان فى اطلاقها على الله
تعالى وقال ابن جماعة لانه لم يرد وقد ورد اطلاق الذات عليه تعالى ففى البخارى فى قصة خبيب من قوله وذلك
فى الاله وورد لم يكذب ابراهيم عليه السلام قط الا ثلث كذبات ثنتين فى ذات الله تعالى قوله انى سقيم وقوله بل فعله
كبيرهم رواه فى الصحيحين وكذا ورد اطلاق النفس عليه تعالى قال الله تعالى ويحذركم الله نفسه وورد فى الحديث القدسى
من ذكرنى فى نفسه ذكرته فى نفسى وقد تاهت العقول فى معرفة الذات من حيث الكنه قالوا درك الذات من محالات
العقول وانما يعلم بالدليل وجوده وما يجوز عليه وما يجب له ويستحيل عليه ومدار هذا الامر على حرف وهو انا مكلفون بمعرفة
الله تعالى حقا ولا سبيل لنا الى معرفته فى عالم التكليف الا بالاستدلال بنظر العقل من جهة الصنع ولم يدل الصنع فى
مباحثات العقول الا على الذات الموصوف بهذه الصفات المشهورة التى ورد بها الكتاب السنة فمن عرف الله
بها فقد كملت معرفته لانه قد اتى بما كلف به ثم لم يقم لنا من الصنع دليل على اثبات صفة سواها ولا على تعينها فامسكنا
عن القول فيما دون ذلك حذرا عن تسويل الشيطان قال الله تعالى وان تقولوا على الله ما لا تعلمون اقول ذلك
انه ذاته تعالى من حيث الكنه لا ينكشف لاحد فلا يدركه العقل ولا الوهم ولا الحواس لان كلهن محدثات والمحدث
لا يدرك بالكنه الا المحدث تعالى ذاته وصفاته عن الحدوث علوا كبيرا ومن اراد معرفته من هذا الوجه وسعى فيه فقد ضيع
وقته وورد فى الحديث تفكروا فى الآية ولا تفكروا فى ذاته وايضا ورد لا تفكروا فى ذات الله تعالى حمقى اذا عرفت طريق العلماء
فى حصول المعرفة فاعلم ان ذلك الطريق وهو طريق الاستدلال والترقى من الاثر الى المؤثر ومن الفعل الى الصفة
ومنها الى الذات تقدست ليس بمخصوص بالعلماء انما هو مشترك بينهم وبين السالكين الى الله سبحانه لان سلوكهم من
القلب والنفس الى الاخفى من الظل الى الاصل واصل الاصل الى ان ينتهى دائرة الظلال وذلك لان النفس
ماخوذة من لطائف العناصر فى عالم الناسوت والقلب ماخوذ من لطائف ارواح العناصر فى عالم الملكوت وركب
منها فمن حيث كونه مركبا يناسب عالم الخلق ومن حيث كونه لطيفا يناسب عالم الامر ولهذا وقع برزخا بين عالمى الامر
والخلق وعد من عالم المثال وهو مركب لطيف وهذا معنى قول الصوفية وهو ان القلب لطيفة جامعة بين عالمى الامر

والخلق والروح ماخوذ من روح العنصر الريحي في عالم الامر والسر ماخوذ من روح العنصر المايائي في عالم الامر والخفي ماخوذ من روح العنصر الناري في ذلك العالم والاخفى ماخوذ من روح العنصر الترابي في عالم الامر واصول هذه اللطايف العالم الامري في مرتبة الجبروت وهو الوجوب المفصل والمجمل اصل اصل القلب ظلال الاسماء والصفات في دائرة الولاية الصغرى واصل اصل الروح الصفات في الدائرة الاولى من دائرة الولاية الكبرى واصل اصل السر الشيونات الذاتية في الدائرة الثانية منها واصل اصل الخفي الاعتبارات الذاتية في الدائرة الثالثة منها واصل اصل الاخفى قوس الذات فاذا ارتقى السالكون من اصل الى اصل ثم وثم وانتهى سلوكهم الى اصل الاصول الذي لم يوجد وراءه اصل ينفردون بالمعرفة الخاصة والاسلام الحقيقي والايمان الشهودي وهذا الايمان هو حقيقة الايمان بالغيب في حق هذه الطائفة العلية ويصير بعد قطع دائرة الظلال الى آخر النقطة في الانتهاء من المحبوبين بخلاف المجذوب السالك فانه قصد الحق سبحانه ابتداء بالمحبوبية ودائرتها واسعة تسع جماعة المحبوبين كلها غير انهم متفاوتون في الوصول والدرجة فههنا ينفرد شان العارفين بالله من شان اهل النظر والاستدلال فطريق الاستدلال مع اتيان العبادات وسلوك مسالك الرياضات والمجاهدات سبب لحصول المعرفة الحقيقة الكشفية والشهودية واما طريق المعرفة الكشفية والشهودية من غير تجريد النفس عن العلائق بالرياضات والمجاهدات فهو مخصوص بالمجذوب السالك وفي الطريق الاول وهو طريق الترقي يشاهد العبد آثار الافعال كالحيوة والموت والصحة والمرض والفقر والغنا والرفع والخفض والنفع والضر والعطاء والمنع الى غير ذلك فيستدل بها على اتصاف من صدر عنه بالصفات التي لا يمكن ابراز هذه الآثار بدونها ثم يستدل بالصفات المذكورة على ذات موجودة متصفة بها اذ يستحيل قيام الصفة بنفسها ومثاله مثال شخص ببلدة فيها ملك لم يكن له ملاقات به ولارائى شيئا من اوصافه الا انه قد شاهد آثار افعاله فاستدل بها على اثبات الصفات التي لا يمكن صدور تلك الآثار بدونها ثم بعد ذلك دعي للدخول عليه والوقوف بين يديه فراى ذاته وجاها وكلمه شفاها وهذه المعرفة للعوام لا للخواص وفي الطريق الثاني وهو طريق التدلي الذي يحصل فيه المعرفة الكشفية والشهودية يكشف الله سبحانه له ذاته اولا فيشهدها منزها عن الكيف والاين والشك والرين ثم يتدلى الى معرفة الصفات ثم الى معرفة الافعال التي هي آثار هذه الصفات ومثاله مثال شخص اوقف بين يدي الملك لم يكن شهده من قبل ولارائى شيئا من افعاله فهو بمجرد وقوفه بين يديه يتقن ذاته اولا ثم يشاهد صفاته ثم افعاله من الانعام والايلام وهذه المعرفة هي المعرفة العظمى والرتبة القصوى عكس معرفة العوام وبين المعرفتين بون بعيد وهذا العارف الذي يعرف الله سبحانه بطريق التدلي هو المجذوب السالك ومعرفته معرفة حقيقية فمن هذا عرف ان المخصوصين بالقرب الخاص والوصول قسمان سالكون ومجذوبون فشان السالكين الاستدلال بالاشياء عليه ولاشك ان الدليل اظهر من المدلول فاول ما ظهر للسالكين الآثار فاستدلوا بها على الترتيب المذكور على الذات فكان حالهم الترقي من الاسفل الى الاعلى واما المجذوبون فاول ما ظهر لهم كمال الذات المقدسة ثم رجعوا منها الى شهادة الصفات ثم الى التعلق بالاسماء ثم الى شهود الآثار فكان حالهم التدلي والتنزل من الاعلى الى الاسفل فما بداء له السالكون

من شهود الآثار اليه انتهى السالكون لكن لا بمعنى واحد فان مراد السالكين شهود الاشياء لله ومراد المجذوبين شهود
الاشياء بالله تعالى وهذا المقام هو المقام الصديقي وفي هذا المقام صدر عن راس الصديقين رضي الله تعالى عنه ما رأيت
شيأ الا ورأيت الله قبله ورؤية انفعال الاكوان عن الحق وعدم رؤية الاثر لها مشهد الصديقية فقط فالسالكون
عاملون على تحقيق الفناء والمحو والمجذوبون مسلوك بهم طريق البقاء والصحو ولما كان شانهما النزول في تلك
المنازل المذكورة لزم التقائهما في طريق سفرهما السالك مترق والمجذوب متنزل والسالك المجذوب له زيادة
في المعرفة على المجذوب السالك والمحبة على عكس ذلك لان المجذوب السالك رباه الله تعالى من اول الامر
الى آخره بالمحبة الخاصة وجذبه الى جناب قدسه لعناية الكاملة ونعني بالمعرفة المتعلقة بالتجليات الافعالية
من معرفة الاشياء الكونية والصفات الاضافية الالهية اما المعرفة المتعلقة بالذات تعالت وتقدست وهي عبارة
عن الجهل والمتعلقة بالصفات السلبية التنزيهية وهي مشتملة على الحيرة والمعرفة المتعلقة بالصفات الذاتية الوجودة
والمتعلقة بالشيون الذاتية الاعتبارية فالمجذوب السالك احق بها واولى بتفاصيلها واما المعارف المتعلقة
بالمقامات العشرة من الزهد والتوكل والصبر والرضا وغير ذلك فالسالك المجذوب اولى واحوى بها وبتفاصيلها
لانه قطع تلك المقامات مفصلا وعبر عليها مرتبا والمجذوب السالك حصلت له زبدة كل مقام وخلاصة ما لم يحصل
للسالك المجذوب فالسالك المجذوب اتم في المقامات باعتبار الظاهر والصورة والمجذوب السالك اكمل فيها باعتبار
الزبدة والخلاصة ولهذا ظن الناظرون الى الصور ان الاول اتم من الثاني في مقام الزهد والتوكل والرضا وغيرها ولا
يعلمون ان الوجود والرغبة في الثاني لا ينافي تمامية الزهد وكذا التعلق بالاسباب لا ينافي كمال التوكل ووجود الكراهة فيه
لا ينافي الرضا لان رغبته بالله تعالى وتعلقه بالاسباب هذا ومن هذا عرفت الفرق بين العلم والعلم والمعرفة والمعرفة
فان شان معرفة الصوفي اعلى واسنى وحصول معرفة صفات الافعال والاسماء والصفات والشيونات والاعتبارات
والذات تقدست له اكمل وايمان الصوفي العارف بالغيب بعيد بمراحل من ايمان العالم بالغيب واسلامه بعيد
من اسلامه كذلك فانه حصل له المعرفة الخاصة في مرتبة حق اليقين بعد ما عبر من العلم الى العين وفرق بين علم
اليقين وحق اليقين فرقا بعيدا فان العلم عين القلب والانكشاف بعلم القلب عبر عنه بعلم اليقين والله يختص
برحمته من يشاء والله ذو الفضل العظيم **المطلب الثاني** في ان المعرفة هل هي فرض ام لا وتحصل هي من طريق
الصوفية ام لا وهل هذا الطريق موصل الى الحق ام لا اقول هي فرض وتحصل من طريق الصوفية باحسن الوجوه وهذا الطريق
موصل الى الحق سبحانه فاعلم ان المعرفة فرض اجماعا وما يحصل به المعرفة فهو فرض ايضا لان ما لا يمكن ولا يتم الفرض الا
به فهو فرض وكذا حال الواجب والسنة والطريق الموصل اليها على وجهين احدهما طريق النظر والاستدلال وهو
طريق العلماء كما عرفت وثانيهما طريق تجريد النفس عن العلايق الجسدية والعوايق البشرية والصفات الذميمة و
الاخلاق الردية بالرياضات والمجاهدات والتوجه الى الله تعالى بالكلية بقاعدة الاسلام وموافقة الكتاب والسنة و
اجماع الامة من غير تمحل تاويل لها بلا ضرورة داعية والمعرفة الحاصلة من هذا الطريق هي معرفة كشفية شهودية مخصوصة

بالانبياء والاولياء بلا تحصل لغير المجذوب السالک الا بالطاعات والعبادات باللطيفة القالبية والقلبية والروحية والسرية والخفى والاخفى قال عز من قايل وما خلقت الجن والانس الا ليعبدون اى ليعرفون ذكر السبب واراد المسبب لتيقن ان الغرض من ايجاد العالم المعرفة الشهودية التى تحصل بالطاعات والعبادات لا الاستدلالية واختلاف بعض الصوفية مع المتكلمين فى الطريق الموصل اليها مبنى على تفسير لفظ المعرفة الصوفية يريدون بها الادراک البسيط الوجدانى والوجدان الوسيع الباطنى الذى يغاير الصورة التصديقية الايمانية والمتكلمون يريدون بها الصورة التصديقية الايمانية و لا شک فى ان طريق تحصيلها بالمعنى الاول وهو طريق الرياضة وتصفية الباطن وطريق تحصيل الصورة التصديقية الايمانية هو طريق النظر والاستدلال فالنزاع بينهما لفظى وما قال اهل النظر الاول ما يجب على المكلف معرفة الله تعالى هى المعرفة بالمعنى الثانى لا بالمعنى الاول فان حصولها بالمعنى الاول فى مرتبة حق اليقين التى هى نهاية مراتب كمال اهل الله و ايضا الفرق بين المعرفتين ان معرفة الصوفية عبارة عن العلم الحضورى بالله تعالى يحصل بعد الفناء والبقاء ويعبر عنه بالمعرفة والوجدان ومعرفة المتكلمين عبارة عن العلم الحصولى بالله سبحانه وهو نتيجة النظر والاستدلال وبيانهما ان كل علم حصل عن الخارج عبارة عن حصول صورة معلومة او حاصلة فى مدركة العالم ويقال له علم حصولى والذى لم يحصل عن الخارج بل يكون متعلقا بذات العالم يقال له علم حضورى والعارف لما فنى عن نفسه وبقى بالله تعالى وانقطع قوله انا عن وجوده الكونى واطلق على الحقيقة فلا جرم انتقل عن العلم الحصولى الى العلم الحضورى وذهب من العلم الى الوجدان فان الوجدان لا يكون خارجا عن ذات الواجد فلا يكون معه من حجب العلم شئ لان العلم بالشئ تمثل صورته فى المدرک وصورة الشئ حجاب عن حقيقته ومعاذ الله من ان يعلم السفيه البطال من هذا الحلول و الاتحاد ويظهر فى الاكابر سوء الظن و يقع فى ورطة الهلاک فان طور الولاية وراء طور العقل طريقه كشف صحيح ليس للنظر والاستدلال فيه مجال واما انكار طريق تجريد النفس عن العلائق بالتزكية وعدم اعتبار التحلية والتجلية والتصفية كما ذهب اليه بعض المتصوفة ليس بشئ وما الانصاف والصواب الا الاعتراف بحصول المعرفة فى كل من الطريقين قال الله تعالى يا ايها الذين آمنوا ان تتقوا الله يجعل لكم فرقانا قالوا الفرقان نور يفرق بين الحق والباطل وهو المشار اليه بقوله تعالى افمن شرح الله صدره للاسلام فهو على نور من ربه وقال عز من قايل ان فى ذلک آية للمتوسمين وقال تعالى قد بينا الآيات لقوم يوقنون وقال الله تعالى وما خلق الله فى السموات والارض لآيات لقوم يتقون وقال الله تعالى ان فى خلق السموات والارض واختلاف الليل والنهار لآيات لاولى الالباب وقال تعالى والذين جاهدوا فينا لنهدينهم سبلنا وقال صلى الله عليه وسلم من عمل بما علم ورثه الله تعالى علم ما لم يعلم وقال صلى الله عليه وسلم ان من امتى محدثين متكلمين وان عمر منهم وقال صلى الله عليه وسلم اتقوا فراسة المؤمن فانه ينظر بنور الله الى غير ذلک من الآيات والاحاديث الدالة فى الباب كثيرة والخطاء قد يقع فى كل من الطريقين وان كان وقوعه فى طريق النظر اكثر ولكنه اسهل والتكليف انما وقع به لا بطريق التصفية لما فيه من الحرج العظيم لا يصل الا واحد بعد واحد فى مر الدهور والاعصار ومعنى قولهم ان المعرفة لا تتم الا بالنظر وما لا يتم الواجب الا به يجب علينا انه لا مقدور لنا من طريق سواه او تخصه بمن لا طريق له الا اياه وارادوا من منع معرفة الذات معرفة

كنه الذات لا المعرفة بوجه فان معرفة الذات بوجه حاصلة للكل كما يعرف الذات بوصف الخالقية والرازقية كذا قالوا ولا يخفى عليك انه فرق فيما بين معرفة الشئ بوجه وفيما بين معرفة وجه الشئ وفيما نحن فيه معرفة وجه الذات لا معرفة الذات بوجه فافهم وبالله التوفيق المطلب الثالث فى ان التصوفة اهو من العلوم الدينية اقول نعم هو من اشرف العلوم الدينية لان شرف العلم معتبر بشرف المعلوم وهو داخل فى الفقه المطلق وجزؤ منه لان تعريف الفقه المنقول عن امامنا الاعظم رضى الله تعالى عنه يشمله قال فى التنقيح الفقه معرفة النفس مالها وما عليها ويزاد عملا ليخرج الاعتقاديات والوجدانيات فيخرج الكلام والتصوف ومن لم يزد اراد الشمول انتهى قال فى التوضيح هذا التعريف منقول عن ابى حنيفة رحمه الله تعالى ثم قال مالها وما عليها يتناول الاعتقاديات كوجوب الايمان ونحوه والوجدانيات اى الاخلاق الباطنة والملكات النفسية والعمليات كالصلوة والصوم والبيع ونحوها فمعرفة مالها وما عليها من الاعتقاديات علم الكلام ومعرفة مالها وما عليها من الوجدانيات هى علم الاخلاق والتصوف كالزهد والعفة والصبر والرضا وحضور القلب فى الصلوة ونحوها ومعرفة مالها وما عليها من العمليات هى الفقه المصطلح فان اردت بالفقه هو المصطلح زدت عملا على قوله مالها وما عليها وان اردت ما يشمل الاقسام الثلثة لم تزد وابو حنيفة رحمه الله تعالى انما لم يزد لانه اراد الشمول اى اطلق الفقه على العلم بما لها وما عليها سواء كان من الاعتقاديات او الوجدانيات او العمليات ومن ثم سمى الكلام فقها اكبر انتهى وتبعه ابن الملك فى شرح القدورى ويرمزك المذكور الى ان كمال الانسان فى ان يجتمع فيه علم الاعتقاديات والعمليات والوجدانيات وهو التصوف فيتشرف بنتائجها ويؤيده حديث جبرئيل عليه السلام وهو الحديث المشهور الصحيح رواه عمر بن الخطاب رضى الله تعالى عنه قال بينا نحن جلوس عند رسول الله صلى الله عليه وسلم ذات يوم اذ طلع علينا رجل شديد بياض الثياب وشديد سواد الشعر لا يرى عليه اثر السفر ولا يعرفه منا احد حتى جلس الى النبى صلى الله عليه وسلم فاسند ركبتيه الى ركبتيه ووضع كفيه على فخذيه فقال يا محمد اخبرنى عن الاسلام قال صلى الله عليه وسلم ان تشهد ان لا اله الا الله وان محمد رسول الله وتقيم الصلوة وتؤتى الزكوة وتصوم وتصوم رمضان وتحج البيت ان استطعت اليه سبيلا قال صدقت فعجبنا يساله ويصدقه قال اخبرنى عن الايمان قال تؤمن بالله وملائكته وكتبه ورسله واليوم الآخر وتؤمن بالقدر خيره وشره قال صدقت قال فاخبرنى عن الاحسان قال ان تعبد الله كانك تراه فان لم تكن تراه فانه يراك الحديث ومن هذا قال الامام مالك رحمه الله تعالى من تصوف ولم يتفقه فقد تزندق ومن تفقه ولم يتصوف فقد تفسق ومن جمع بينهما فقد تحقق قال الشيخ الزروق فى قواعد الطريقة تزندق الاول لانه قائل بالجبر الموجب لنفى الحكمة والاحكام وتفسق الثانى لخلو علمه عن التوجه الحاجز عن معصية الله تعالى وعن الاخلاص المشترط فى العمل لله فانه فرض وتحقق الثالث لقيامه بالحقيقة فى عين التمسك بالحق فاعرف ذلك انتهى واراد من اشتغل بالطاعات ولم يعرف حكم الله فى الامور يخاف عليه ان يقع فى الزندقة بل هو اكثر ومن عرفه ثم لم يعمل به فهو فاسق والجامع بينهما هو المحقق فالكمال يحصل بالجمع بين الفقه والعقايد والتصوف وان شئت قلت بين الاسلام والايمان والاحسان وان شئت بين العمل والايمان والحال فان كمال كل واحد منها لا يكون

الا باالآخر فعلی ہذا عندی الصوفی من صفی ایمانہ واسلامہ واحسانہ فیجب علی السالک الراجی معرفۃ اللہ تعالے متابعۃ النبی
صلے اللہ علیہ وسلم اعتقادا وعملا وخلقا حتی یحصل لہ المعرفۃ من طریق الفناء فی الرسول صفاتہ فی صفاتہ وذاتہ فی ذاتہ فیرتقی
منہ الی الفناء فی اللہ وذلک لارتباط الظاہر بالباطن فیصیر مورد الاحوال والواردات السنیۃ فیجتہد فی ان لایفوت عنہ
شیئ من السنن الرواتب والزوائد او کمال العبودیۃ یقتضی کمال العبادۃ ومن غیر التزام ظواہر الاحکام الشرعیۃ حتی العمل
بالمندوبات والمستحبات حصول المعرفۃ ممتنع وہو الحق وبذلک نومن ربنا آمنا بما انزلت واتبعنا الرسول فاکتبنا مع
الشاہدین وقد قال عز من قایل قل ان کنتم تحبون اللہ فاتبعونی یحببکم اللہ وورد فی الصحیح من اطاع محمدا فقد اطاع اللہ
ومن عصی محمدا فقد عصی اللہ ومحمد فرق بین الناس ومن ہذا عرف ان اساس الخیرات وینبوع السعادات بعد الایمان
باللہ سبحانہ وبما جاء من عند اللہ وجاء من عند رسول اللہ علم الحلال والحرام والمکروہات والشبہات والفرائض والواجبات
والسنن والمستحبات والمندوبات ولابد للصوفی منہ فان قدم الصوفی الذی مہدت لہ العرفان یقع اولا فی سلوک طریق
الحق فی ہذہ الجادۃ الشریفۃ وذلک من اثار توفیق الوصول الی منزل المقصد والتوفیق شیئ عزیز لایعطی الا العزیز وما
احسن ما قیل انہ ساغ للفقیہ الانکار علی الصوفی ویجب علی الصوفی الاقرار للفقیہ لکون نظر الفقیہ اعم ونظر الصوفی اخص
فان الفقہ علی التعریف المشہور عبارۃ عن معرفۃ الحلال والحرام والتصوف عبارۃ عن العمل بالعزایم والاجتناب عن الرخص
وتہذیب الاخلاق الحمیدۃ والفوز بحقایق العلوم ودقایق المعارف والعمل والاجتناب لایتصور من غیر علم الفقہ فمن اراد
السلوک الی ملک الملوک فلیتعلم العلوم الشرعیۃ عن اہلہا ویسلک فی ظاہرہ وباطنہ علی مقتضاہا والسعید من یوفق للمحبوبات
والشقی من یبتلی بالمغضوبات والولی ہو المتقی قال اللہ تعالی ان اولیاءہ الا المتقون وقال تعالی الا ان اولیاء اللہ لاخوف
علیہم ولاہم یحزنون الذین آمنوا وکانوا یتقون وقال صلے اللہ علیہ وسلم ان اولیائی الا المتقون اینما کانوا وحیثما کانوا
والتقوی اتیان المحبوبات الشرعیۃ خالصا لرب الموجودات واجتناب المبغوضات خوفا من عالم السر والخفیات فہم
التائبون العابدون الحامدون الراکعون الساجدون الآمرون بالمعروف والناہون عن المنکر والحافظون لحدود اللہ
وفی صلوتہم خاشعون وعن اللغو معرضون ولفروجہم حافظون عن الحرام ولاماناتہم وعہدہم راعون ومن عذاب اللہ مشفقون
وفی الخیرات یسارعون وہم عباد الرحمن یمشون علی الارض ہونا واذا خاطبہم الجاہلون قالوا سلاما ویبیتون لربہم سجدا وقیاما ولا
یسرقون ولایزنون وبالزور لایشہدون وباللغو کراما یمرون واذا ذکروا بایات اللہ لم یخروا علیہا صما وعمیانا فالمحب الصادق
ہو الذی احب مولاہ واحب ما یحبہ وکرہ ما یکرہہ ولم یرضہ واتبع ما امرہ بہ وترک ما نہاہ عنہ فمن لم یکن کذلک فہو مفتون مغبون
والولی من کان عند اللہ ولیا ولیس کل من یظنہ الناس ولیا والطائفۃ المفتونۃ من المتصوفۃ الذین یعتقدون الوصول بالشریعۃ
محالا کل المحال ولایعرفون الحرام من الحلال ولا الجائز من الفاسد ویزعمون ان ہذہ الاحکام التی یتداولہا اہل العلم قشر
شرعت لعوام الناس وان لب الشرع ہو الذی ہم علیہ ولایصلون ولایصومون وخالفوا الشریعۃ الغراء فی اوضاعہا ولا
یرفعون روسہم الیہا ویتہاونون بالامور المامورۃ الشرعیۃ والمنہیات لیسوا علی طریقۃ من اولیاء اللہ تعالی ذکا ونہاونہم
ان یکون کفرا وقد قال اللہ تعالی فلیحذر الذین یخالفون عن امرہ ان تصیبہم فتنۃ او یصیبہم عذاب الیم فان العقاید الحقۃ

ظاهرة اعلامها والاعمال باهرة احكامها فمن شاء فليؤمن ومن شاء ومن شاء فليكفر انت واياهم فانهم اولياء الشيطان الا ان اولياء الشيطان هم الاخسرون **المطلب الرابع** فى ان طريق الصوفية هل هو دائر على الكتاب والسنة ام لا واهله من الاولياء الكاملين المكملين ام لا اقول نعم هو دائر عليهما ولهم اهتمام كل الاهتمام بالعمل بهما وادابه واسراره كلها ماخوذة من اعمال الشريعة واقوالها قرانا وسنة ولم يسلك اهل الفقر والفناء الا فى مسلك صاحب الشرع ولم يذهب اهله فى طريق المحو والاضمحلال او بالا ما علمهم داعى الشرع بالعمل من اعمالها ولم يتكلم واحد منهم بسر من حقائق الوصول الا وقد اشار اليه السفير الاعظم عليه الصلوة والسلام بقول او فعل ولهذا قال سيدنا الجنيد رحمه الله تعالى علمنا هذا مؤسس بالكتاب والسنة فما قالوا الا ما علموا وعلموا بلسان اعمال الشريعة الظاهرة والباطنة واوضاعها محل سلوكهم فى الحق وجذباتهم الى الله سبحانه مبنى على الاركان الخمسة التى بنى الاسلام عليها ولهم اسوة حسنة فى رسول الله صلى الله عليه وسلم وليس التصوف الا متابعته صلى الله عليه وسلم ظاهرا وباطنا وسرا اما متابعته ظاهرا فهو ان يكون جميع الحركات والسكنات والعادات والعبادات على منوال ما هو منه صلى الله عليه وسلم واما متابعته صلى الله عليه وسلم باطنا فهو التحقق بمقامات الطريقة من التوبة والتقوى والورع والزهد والتوكل والصبر والشكر والخوف والرجاء والتسليم والرضا والتخلق بالاخلاق الحميدة من التواضع والحلم والصفح والمواساة والكرم والسخاء وغيرها من اخلاق الاولياء الموسوم لهم من التحقق باخلاق الانبياء عليهم الصلوة والسلام واما متابعته صلى الله عليه وسلم سرا فبدوام الميل الى الله سبحانه والانقطاع باطنا عما سواه والاعراض عن الاغراض والدواعى التى تدعو الى الاشتغال بغيره فى الدارين وبالافتقار الدائم والاستعانة به عليه مع تنزه سر تصفو فى ضمن المراقبة وتحصل هذه المراتب الثلثة من المتابعة اجمالا بترك الدنيا بملازمة التقوى ظاهرا وباطنا والتوجه الدائم الى الله سبحانه بالذكر والمراقبة وتنزه السر دائما عما سوى الله تعالى وبهذا وقد عرفت ان متابعته صلى الله عليه وسلم فى افعاله صلى الله عليه وسلم واقواله واحواله واسراره ليس الا عملا بالكتاب والسنة وليس طريق الصوفية الا متابعة النبى صلى الله عليه وسلم فما ظنك بهذا الطريق المنيف والمسلك الشريف فى شرح هداية الاذكيا بل المشايخ العارفين كانوا على طريق اهل السنة والجماعة موفقين للعلماء المجتهدين وهل رايت او سمعت ان مبتدعا وصل الى مقام من مقامات الرجال ارباب الكمال واتفق المتكلمون والفقهاء والمحدثون والصوفية واجمعوا على ان طريق الصوفية اصوب الطرق الى الله واثر على الكتاب والسنة خال عن البدع والضلال والطوائف الثلثة يوقرون الصوفية ويعظمونهم اشد التعظيم قال الامام الغزالى انى علمت يقينا ان الصوفية هم السالكون بطريق الله تعالى خاصة وان سيرتهم احسن السير وطريقهم اصوب الطرق واخلاقهم ازكى الاخلاق فان حركاتهم وسكناتهم فى ظاهرهم وباطنهم مقتبسة من مشكوة النبوة وليس وراء النبوة على وجه الارض نور يستضاء به فماذا يقول القائلون فى طريقة اول شريطتهم تطهير القلب بالكلية عما سوى الله ومفتاحها الجارى فيها مجرى التحريمة من من الصلوة استغراق القلب بذكر الله تعالى وآخرها الفناء بالكلية فى الله عز وجل هذا آخرها بالاضافة الى ما يكاد ان يدخل تحت الاختيار والكسب من اوائلها وهى على التحقيق اول الطريقة وما قبل ذلك كالدهليز للسالك اليه انتهى قال الشيخ عبد الله بن ابى بكر بن العيدروس رحمه الله تعالى ما عندنا طريق الى الله الا الشريعة وهى الاصل والفرع وقال ابو الحسن النورى رحمه الله تعالى من رايته يدعى مع الله حالة تخرجه عن حد العلم الشرعى فلا تقربن منه وفيه ايضا والحقيقة

بالشریعۃ ضایعۃ بل قاطعۃ لطریق المرء قال القشیری قدس سرہ کل حقیقۃ غیر مقیدۃ بالشریعۃ فغیر محصولۃ انتہی وفی الرسالۃ القشیریۃ ومن شرط الولی ان یکون محفوظا کما ان من شرط النبی ان یکون معصوما فکل من کان للشرع علیہ اعتراض فہو مخادع قصد ابویزید البسطامی قدس سرہ لبعض من وصف بالولایۃ فلما وافی مسجدہ قعد ینتظر خروجہ فخرج الرجل ورمی بزاقہ تجاہ القبلۃ فانصرف ابویزید ولم یسلم علیہ وقال ہذا رجل غیر مامون علی ادب من اداب الشریعۃ فکیف یکون امینا علی اسرار الحق انتہی ودخل رجل علی الشیخ ابی السعید ابی الخیر ووضع رجلہ الیسری فی المسجد قال لہ الشیخ ارجع فان من لم یعلم ادب الاتیان فی بیت الحبیب لا ینبغی لنا ان نصحبہ والی ہذا اشار حافظ آداب المعرفۃ بلیت حافظا علم و ادب ورزکہ در مجلس شاہ ٭ ہر کرانیست ادب لائق صحبت نبود ٭ قال الامام السیوطی رحمہ اللہ تعالیٰ فی اتمام الدرایۃ شرح النقایۃ ونعتقد ان امامنا الشافعی ومالکا وابا حنیفۃ واحمد وسائر الائمۃ علی الھدی من ربہم فی العقاید وغیرہا ونعتقد ان الامام ابا الحسن الاشعری امام فی السنۃ ای الطریقۃ المعتقدۃ مقدم فیہا علی غیرہ ونعتقد ان طریقۃ ابی القاسم الجنید سید الطائفۃ الصوفیۃ علما وعملا وصحبۃ طریق مقدم فہو خال عن البدعۃ دائر علی التفویض والتسلیم والتبری عن النفس مبنی علی الکتاب والسنۃ انتہی وقال الشیخ ابو النجیب السہروردی رحمہ اللہ تعالیٰ فی آداب المریدین العلماء المجاہدون فی متابعۃ الرسول صلی اللہ علیہ وسلم المقتدون بالصحابۃ ثلثۃ اصناف اہل الحدیث والفقہاء والصوفیۃ فاما اصحاب الحدیث فانہم تعلقوا بظاہر الحدیث واشتغلوا بسماعہ ونقلہ وتمیز صحیحہ من سقیمہ وہم حراس الدین ورعاتہ واما الفقہاء فانہم فضلوا علی اصحاب الدین بعد قبول علمہم بما حضوا بہ من الفہم والاستنباط فی فقہ الحدیث والتعمق بدقیق النظر واما الصوفیۃ فاتفقوا مع الطائفتین فی معتقداتہم واصول علمہم ولم یخالفوا ہم فی معانیہم ورسومہم ثم انہم خصوا بعد ذلک بعلوم واحوال سنیۃ کالتوبۃ والزہد والورع والصبر والرضاء والتوکل والمحبۃ والمشاہدۃ والیقین والقناعۃ والصدق والاخلاص والشکر والذکر والفکر والمراقبۃ والاعتبار والوجد والجمع والتفرقۃ والفناء والبقاء ومعرفۃ النفس ومجاہداتہا ورياضاتہا ودقایق الریاضۃ والشہوۃ الخفیۃ والشرک الخفی وکیفیۃ الخلاص منہا انتہی وفی الرسالۃ القشیریۃ قد جعل اللہ تعالیٰ ہذہ الطائفۃ صفوۃ اولیائہ وفضلہم علی الکافۃ من عبادہ بعد رسلہ وانبیائہ وجعل قلوبہم معادن اسرارہ واختصہم بین الامۃ بطوالع انوارہ فہم الغیاث والدائرون فی عموم احوالہم مع الحق بالحق صفاہم من الکدورات البشریۃ ورقاہم الی محال المشاہدات بما تجلی لہم من حقایق الاحدیۃ ووفقہم بالقیام بآداب العبودیۃ واشہدہم مجاری احکام الربوبیۃ فقاموا باداء ما علیہم من واجبات التکلیف وتحققوا بما منہ سبحانہ لہم من التقلیب والتصریف انتہی وقال بعض العرفاء ان مشایخ الشریعۃ قدس اللہ تعالیٰ ارواحہم کبراء الدین ومقتداء اہل الیقین جامعون بین علمی الظاہر والباطن ہم ارباب الاحوال واصحاب الکمال عقایدہم الصافیۃ مبنیۃ علی اصول صحیحۃ صریحۃ من الکتاب والسنۃ واجماع الامۃ مؤیدۃ بدلایل نقلیۃ وشواہد عقلیۃ ومع ذلک ہم اہل الذوق والوجدان والکشف والعیان محققون مؤیدون مذاہب السنۃ والجماعۃ وعقایدہم بعیدون عن البدعات والضلالات ہم نجوم سماء الہدایۃ ورجوم شیاطین الغوایۃ انتہی قال فی فصل الخطاب ومن جملۃ العلماء المجتہدین ابو العباس احمد بن الشریح وکان مجتہدا واماما فی العلوم الشرعیۃ

وبه انتشر مذهب الشافعی رحمه الله تعالیٰ فی الآفاق کان یعظم المشائخ وارباب الاحوال بحیث جرم یقول عن کمال ورعه وعلمه هذه رموز قوم لانعرفها للقائهم
وکلامهم صولة ماهی صولة بطل انتهی هذا الکلام المقبولین من الفقهاء والمحدثین والمتکلمین فی الصوفیة وطریقهم واما الفقهاء والمحدثون
الذین وقعوا فی الصوفیة وطعنوا فیهم انما وقیعتهم وطعنهم فی ارباب توحید الوجود ولا لاصحاب توحید الشهود علی ما فصلوا فی کتبهم وارباب توحید الوجود
طائفتان طائفة الموحدین وطائفة الملحدین کالمتکلمین فانهم ایضا طائفتان طائفة اهل الهدایة والسنة کالاشعریة
والماتریدیة وطائفة اهل البدعة کالمعتزلة ولیقال لهما المتکلم سنیا کان او معتزلیا فهذه ثلث طوائف الاولی منها
وهی الشهودیة مقبولة عند الکل والثالثة منهما مردودة عند الکل واما الثانیة فهی معذورة عند المحققین من المشائخ
الصوفیة والشهودیة ومطعونة عند بعض العلماء وقد بینا الوجودیة الموحدین والملحدین فی مقدمة الفتوحات
الغیبیة شرح العقائد الصوفیة علی وجه یشفی الصدور ویفید السرور وان اردت زیادة الاطلاع فارجع الیها فقد ظهر لک مما
مر ان طریق الصوفیة دائر علی الکتاب والسنة واهله اهل الکمال ولم ینکر علی طریقهم وعلیهم الا جاهل او متعصب عنید لم
یسلک مسلک الدیانة علی التحقیق وحاشا ان یقع العلماء الثقات المحققون الذین هم علماء الآخرة فی الاولیاء الکرام لان
لهم علم من الکتاب والسنة فی شرفهم وکمالهم وعلو رتبتهم عند الله سبحانه نعم وقد جرت عادة الجهلة بل عادة علماء الدنیا
الذین ورد فیهم اتامرون الناس بالبر وتنسون انفسکم وورد ایضا لم تقولون ما لا تفعلون کبر مقتا عند الله ان تقولوا ما لا
تفعلون علی الانکار من احوال الاولیاء ومقاماتهم والطعن فیهم وطریقهم ومع هذا یوذون الاولیاء الکرام ولا یعلمون ان
هذه الطائفة قد خصهم الله تعالیٰ لقربه من الامة بعد الصحابة فبالاشتغال بایذاهم یحصلون لانفسهم الویل کل الویل و
قد ورد عن ابی هریرة قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم ان الله تعالیٰ قال من عادی لی ولیا فقد آذنته بالحرب
الحدیث رواه البخاری ای من عادی ولیا واحدا من اولیائی فقد اعلمته بمحاربتی ایاه لاجل ولیی او بمحاربته ایای لعینی فکانه
محارب لی قال الاٰیة لیس فی المعاصی من توعد الله اربابها بانه محاربة الا هذا واکل الربوا وهذا یدل علی ما فیهما من
الخصلتین من عظیم الخطر اذ محاربة الله للعبد تدل علی سوء الخاتمة لان من حارب الله تعالیٰ لا یفلح ابدا فعلیک بتمکین
القلب فی محبة هذه الطائفة فانهم من خواص امة محمد صلی الله علیه وسلم المطلب الخامس فی انه لعلک تسال من
اوصافهم واحوالاتهم وعظمة شانهم فاقول قد عرفت ان هذه الطائفة من خواص امة محمد صلی الله علیه وسلم لهم اوصاف
خاصة واحوالات منیفة وعظمة شریفة لا یساهمهم الغیر بهم تفردوا باعمال صالحة دائرة علی الکتاب والسنة واقوال مطابقة
لاقوال صاحب النبوة وصدق فی العزیمة وقوة فی الدین وزهد فی الدنیا واغتنموا العزلة والوحدة واتخذوا لنفوسهم زوایا و
اختاروا لجلوسهم مجتمعون فیها تارة وینفردون اخری اسوة حسنة باهل الصفة فصفت بواطنهم عما دون الحق وانقطعت
قلوبهم عما شغلهم عن الحق ونقت ظواهر عن الریاء وعجب النفس فیما یعملون وفی عوض ما عملوا لا یطمعون لانهم یرون انفسهم
مقصرین وسبحانک ما عبدناک حق عبادتک قائلون والمقصیر یخاف الملامة ولا یطمع وان اکثر الخدمة فاثمرت
لهم صالح الاعمال سنی الاحوال وتهیا لهم صفا الفهوم لقبول العلوم فجاوزوا الجلم الدراسة الی علم الوراثة وفازوا من نقاء
الاسرار الی صدق الفراسة ذکت افهامهم وانارت اعلامهم فهموا عن الله وساروا الیه واعرضوا عما سواه وفنوا فیه حرقت

الحجب انوارہم وحالت حول عرش حقیقۃ الحقائق اسرارہم عمیت عما دونہا ابصارہم فجلت عند ذی عرش حقیقۃ الحقائق
افطارہم ہم ارضی الصورۃ سماوی السریرۃ التحقوا بملاء الاعلی وسجوا باسم ربہم الاعلی خلصوا من سجین البشریۃ وارتقوا الی
علیین الروحانیۃ فصار لہم بعد اللسان لسان وبعد البیان بیان وبعد العرفان عرفان وبعد الاحسان احسان وبعد
الایمان ایمان ہم من بین الخلایق ربانیون ومن الاشباح روحانیون وفی الارض سماویون حاضرون غائبون
جالسون سائحون تحسبہا جامدۃ وہی تمر مر السحاب ولہم بمقتضی ذلک اشارات یتعاہدونہا واصطلاحات تشیر الی المعانی
یعرفونہا ورموز من الاحوال یجدونہا وکان ذلک ویدنالہم لا رامعۃ فاسم الصوفیۃ سمتہم معرفۃ اللہ سبحانہ صنعتہم والعبادۃ
حلیتہم والتقوی شعارہم وحقایق الحقیقۃ بل حقیقۃ الحقایق اسرارہم اخذ ذلک الخلف عن السلف فلم یزل یدعو الاول
الثانی والسابق التالی بلسان الافعال لا بلسان الاقوال حتی ذلک رسما مستمرا وخیرا مستقرا فی کل عصر وزمان وآن بعد آن
فلما قلت الرغبۃ فی الفعل وفتر طلب الحقیقۃ وقنعوا بالمجاز والرسم صار الحال قالا والحقیقۃ عبارۃ والمعنی صورۃ حتی قالوا المحبۃ
کذا والحال کذا والمقام کذا والتلوین کذا والتمکین کذا وتجلی الافعال کذا وتجلی الصفات کذا وتجلی الشیونات کذا والاعتبارات
کذا وتجلی الذات والفناء والبقاء کذا والرجوع کذا اختلاف اہل الحقیقۃ فان شدۃ عنایتہم کانت فی الحقیقۃ دون الرسم و
فی المعنی دون الاسم فذہب المعنی وبقی الاسم وغابت الحقیقۃ وحصل الرسم وکمن اللباس الظاہر مکان التحقیق والزینۃ
مقام التصدیق فادعی ہذا المذہب من لم یتصف بہ علما وعملا وقام فی منصبہ من لم یعرفہ اصلا وادخل فیہ ما لیس منہ من
الرقص والطرب ونسب الیہ ما لیس فیہ من اللہو واللعب وسمی الفسق اسلاما حقیقۃ والزندقۃ وصدیقیۃ وزعم ان علمہ
ما علمہ لا ما علم عالم فطیب الناس من طالبی الحق الحق عمن ادعاہ وصحبہ کل من یطلب الحقیقۃ لان یجد عندہ ما یتمناہ
فلم یجدوا فیہ الا الہوس ولم یروا منہ الا القول بالمحال من الوسواس فمن ہذا ظنوا ان ہذا المذہب باطلا فسموا عالمہ جاہلا
وقال بعضہم ان ہذا المذہب صلاح ظاہرا مجردا عن المعنی وخالیا عما یعنی وقال البعض انہ حیلۃ رسمیۃ من غیر حقیقۃ
اصلیۃ حتی انکر منہ بعض العلماء وتبعہ العوام فی الانکار وترکوا طلب صفاء الباطن من طریق الابرار ولم یعلموا ان الصفا صفۃ
الصدیق ان ارادوا صوفیا علی التحقیق فانفرد المتحقق بہذا المذہب علما وعملا عن الخلق وسکت العارف بہ لیلا یطلع
علیہ المدعی البطال غیر اہل الدلق وما منع العلم عن اہلہ انما منعوہ من غیر اہلہ وقد ورد النہی عن اعطاء الحکمۃ غیر اہلہا من
اہل القصور خرج ابن ماجۃ عن انس قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم طلب العلم فریضۃ علی کل مسلم وواضع
العلم عند غیر اہلہ کمقلد الخنازیر الجواہر واللؤلؤ والذہب انتہی وانما ظہر الناقصون فی صورۃ الکاملین والمبعدون فی زی
المقربین لان النبوۃ قد ختمت والاولیاء الکرام قد اختفوا قال الشیخ الاندلسی رحمہ اللہ تعالی فی رسالۃ القدس ورحم اللہ الامام
القشیری حیث ادرک من تحلی بحلیۃ القوم فی ظاہرہ ویصری عنہم فی باطنہ فانشد فیہ شعرا اما الخیام فانہا کخیامہم ٭ واری
نساء الحی غیر نسائہا ٭ ثم قال ہذا قد اشترک معہم فی زیہم الظاہر فالیوم فلا خیام والانساء باجماع القوم ان الموت الاخضر
عندہم طرح الرقاع بعضہا علی بعض وذلک شعارہم رضی اللہ تعالی عنہم فقام ہؤلاء وقالوا انما لنا اسم مرقعۃ خاصۃ ولم یلحظوا ما
ارید بہا فتانقوا فی الثیاب المطرحۃ الاعلام المشہرۃ وخاطوہا علی وزن معلوم وترتیب منظوم تساوی مالا وافسدوا علیہا ثیابا بدموعہا

مرقعة فرحم الله سيد هذه الطائفة ابا القاسم جنيد حيث انشد لما راى من فساد الحال شعر اهل التصوف قد مضوا صار التصوف
مخرقة * صار التصوف ركوة بسجادة ومرقعة * صار التصوف صيحة وتواجدا ومطقة * كذبتك نفسك ليس ذى سنن الطريق
الملحقة * انتهى وقال الشيخ عمر بن فارض المصرى رحمه الله تعالى فى قصيدته الخمرية شعر ولم يبق منها الدهر غير حشاشة *
كان خفاها فى صدور النهى كتم * ومن انحشاء الدنان تصاعدت * ولم يبق منها فى الحقيقة الاسم * فلم يبق منها فى
الحقيقة الاسم * فلم يبق فى زماننا هذا من مدامة المعرفة الالهية وانوارها وشراب المحبة الحقيقية واثارها التى ظهرت من
بواطن القلوب الكاملة المكملة والنفوس الواصلة الموصلة للنفوس الناقصة الى كمالاتها وهى نفوس الانبيا عليهم الصلوة
والسلام والاولياء الداعين الى الحق نفوسهم بايصالهم الى مقعد الصدق بين ايدى الناس الاشياء قليلا وهى
البقية التى بها بقاء حيوة العارفين المستورين عن اعين الاغيار وباقيها انكتم عن البصائر والابصار حتى كان اختفاء
ها ايضا مختفيا اى صارت بحيث لا يشعر بها وباختفائها ايضا وذلك لظهور الناقصين فى صورة الكاملين والمبدعين
فى زى المقربين لان النبوة قد انختمت والاولياء قد اختفوا فعلى هذا يجب على الطالب ان يحتاط فى اخذ طريق الفقر
والفناء من مشائخ الزمان وقد ورد فى الحديث الصحيح العلم دين فانظروا عمن تاخذون دينكم انتهى فان جهال الصوفية
قد تركوا متابعة سيد المرسلين صلى الله عليه وسلم فرفضوا الطريق المستقيم طريق الذين انعم عليهم وسلكوا طريق الضالين
الذين غضب عليهم فضلوا واضلوا انت واياهم نعم ان وجدت شيخا مستقيما فالك العكوف على بابه بصدق النية و
خلوص الطوية وسنذكر لك شيأ من شرائط المشيخة وادابها فكن على بصيرة وبالله التوفيق المطلب السادس فى ان
العلماء الثقات هل تقالوا بطريق الصوفية واخذوه ام لا اقول نعم قال بذلك العلماء الكرام من الفقهاء والمحدثين والمتكلمين
من الثقات مثل الشريح المذكور وعبيد الله صاحب التوضيح وابن الملك شارح القدورى والوقاية من العلماء
المجتهدين والمرجحين ومثل القسطلانى والشيخ ابن حجر والنووى والشيخ جلال الدين السيوطى والسخاوى والدمياطى
والذهبى والعلائى وغير ذلك من المحدثين ومثل الامام الغزالى وغيره من المتكلمين واجمعوا على ان طريق الصوفية
اصوب الطرق الى الله واكثرهم اخذوا هذا الطريق قد بينا ذلك فى مكتوب رفع الخرقة فارجع اليه ويغنيك من ذلك
كله قبول ائمة المذاهب الاربعة اياه واخذهم هذا الطريق وقد حصل لنا الاتصال بهم بفضل الله تعالى وعونه من طريق
سلسلة الصحبة وهى مقبولة عند اصحاب الجرح والتعديل ونكتتها لا فاقة اهل الفاقة اعلم انه حصل لنا بحمد الله سبحانه
هذه السلسلة متصلة الى خير البرية صلى الله عليه وسلم فى جميع طرق المشايخ قدس الله تعالى اسرارهم ومع ذلك
افردنا منها الافراد لبعض المشايخ الكرام لما فى فهارسهم مقتصرا على سندين فقد صحبت بفضل الله تعالى ولطفه الجزيل
كثيرا من خيار عباد الله تعالى منهم قطب الاقطاب مرشد الشيخ والشاب محمد مسعود البشاورى قدس سره وهو صحب جامع البحرين
مكمن النورين محمد سعيد اللاهورى قدس سره وهو صحب العالم الربانى السيد محمود بن السيد على الشيخانى الشافعى وهو صحب الشيخ عبد الرزاق
ووالده السيد السند الشيخ شرف الدين وهو صحب السيد السند الشيخ جلال الدين وهو صحب الشيخ شهاب الدين احمد وهو صحب اخاه وشقيقه الشيخ
جمال الدين عبد الله وهو صحب الشيخ صفى الدين ابا الوفاء وهو صحب اخاه وشقيقه الشيخ شهاب الدين احمد وهو صحب والده الشيخ شهاب الدين ابا العباس

احمد وہو صحب الشیخ شرف الدین یحیی وہو صحب والدہ السید السند قضات المسلمین عماد الدین ابا الصالح نصر وہو صحب والدہ وقدوتہ وبرکتہ ووسیلتہ الی اللہ السید السند الشیخ عبد الرزاق وہو صحب والدہ وشیخہ وقدوتہ الی اللہ تعالی سیدنا وقبلتنا ودلامنا حجۃ الحق علی الخلائق ابا محمد محی السنۃ الشیخ عبد القادر بن صالح الجیلانی ثم البغدادی رضی اللہ تعالی عنہ وہو صحب ابا الخطاب محفوظ الکودانی وہو صحب ابا یعلی وہو صحب مولانا الحسن بن حامد وہو صحب مولانا ابا بکر عبد العزیز وہو صحب احمد بن محمد الخلال وہو صحب ابا بکر المروزی وہو صحب الامام عبد اللہ احمد بن محمد بن حنبل وہو صحب سفیان بن عیینۃ وہو صحب عمرو بن دینار وہو صحب سیدنا عبد اللہ بن عباس رضی اللہ تعالی عنہما وہو صحب سیدنا قبلتنا ورکن ایماننا وذخرنا وشفیعنا وقدوتنا الی اللہ تعالی النبی الامی العربی صلے اللہ علیہ وسلم عدد خلیقہ ورضاء نفسہ وزنۃ عرشہ ومداد کلماتہ حتی قبضہ اللہ تعالی ثم صحب خلیفتہ ابا بکر الصدیق ثم بعدہ عمر الفاروق ثم بعدہ صحب عثمان ذی النورین ثم صحب علیا رضی اللہ تعالی عنہم وآسند الآخر وہذا السند الی الامام احمد وہو صحب الشافعی رضی اللہ تعالی عنہ وہو صحب مالکا ومحمد بن الحسن الشیبانی وہو صحب الامام ابا حنیفۃ ومالکا وایضا صحب الامام جعفر الصادق وہو صحب والدہ محمد الباقر وہو صحب والدہ زین العابدین وہو صحب والدہ الامام حسین بن علی وہو صحب والدہ والنبی الکریم علیہ صلوات اللہ وسلامہ ورضی اللہ تعالی عنہم اجمعین وہاتان السلسلتان مع علوہما فیہما من اللطائف الاتصال بالخلفاء الاربعۃ وائمۃ المذاہب واہل البیت فافہم ورآیت فی بعض الرسایل ان سیدنا ابی حنیفۃ رحمہ اللہ تعالی صحبۃ بفضیل بن عیاض وحکی انہ قال بعد ما حصل لہ ہذہ النعمۃ العظمی والغنیمۃ الاسنی لولا السنتان لہلک النعمان انتہی فاذا سح لک الحال فما حکاک علی الوقیعۃ فی طریق اہل الکمال عصمنا اللہ تعالی عن الانکار فیہم وعن زیغ الابصار فانہ یذہب الانوار ویخرب الدیار ربنا لا تزغ قلوبنا بعد اذ ہدیتنا وہب لنا من لدنک رحمۃ انک انت الوہاب المطلب السابع فی ان الذکر ہل ہو سبب لحصول المعرفۃ ام لا اقول اولا نعم الذکر ہو السبب الاکمل المفید الذی بہ وصل المقربون الی الحق سبحانہ والعمل المخصوص الذی بہ یتوجہ الیہ سبحانہ والطریق الاقرب للوصول الیہ جل مجدہ وحصول المعرفۃ انکان ماخوذا من الشیخ الکامل المکمل لان الذاکر اذا ذکر المحبوب الحقیقی بلسانہ وذکر مجلس انسہ فی مقام قدسہ وشرب شراب المعرفۃ حین وصلہ فی مبدئہ تذکر النفوس الناطقۃ اوطانہا الاصلیۃ واقرانہا الملکیۃ واخوانہا الحقیقیۃ ولذاتہا الازلیۃ کما اشار الیہ عمر بن الفارض المصری فی قصدیتہ شعر شربنا علی ذکر الحبیب مدامۃ * سکرنا بہا قبل ان یخلق الکرم * وقال فیہا ایضا شعر ویثنیہ مر الخطب حلو خطابہ * ویذکرہ نجوی عہود قدیمۃ * فیحکم حب الوطن من الایمان یاخذہ الوجد العام والسکر التام الذی لا غبار علیہ ولا عار علیہم فیہ ولا اثم لہم و یکمل المحبۃ ویفید العشق ویعطی الیمان ویورث الدہشۃ والمراتب البہیۃ والمقامات والمنازل والدرجات الاولیۃ والخلاص من الدرکات السفلیۃ وغیرہ ذلک من الکمالات فی اعیان الکاملین وارواح الواصلین ہذا مع ان الذکر اللسانی ادنی المراتب والیہ اشار الجنید رحمہ اللہ تعالی شعر ذکرتک لا انی نسیتک لحظۃ * والیر ما فی الذکر ذکر لسانی * واما ذکرہ بالذکر القلبی الذی ہو النطق بالحقیقۃ کما قیل شعر ان الکلام لفی الفواد * وانما جعل اللسان علی الفواد دلیلا *

وہو استحضاره للمذکور لتوجہ تام الیہ او بالذکر القلبی او الروحی او بالسری الذی ہو المسامرة الروحیة ومناغات السر مع المحبوب الحقیقی فیکون اللذة اتم والفیض اکمل والوجد اقوی والسکر اغلب لوجود التجلیات الالہیة والفیوضات الرحمانیة و یحصل لہ المعرفة والاسلام الحقیقی والایمان الشہودی الی غیر ذلک من المناصب العالیة وللذکر مراتب فانہ لسانی و قلبی وروحی وسری وخفی واخفی وجمیع ہذه الاذکار نتیجة الذکر الرحمانی عن عین عبده الذی لولاه لما کان وجود ولا ظہور ولا روح ولا سرور وہو عبارة عن العلم الذاتی الازلی یتعلق بعین العبد حالة ثبوتہ فی العلم ولما کان عین العبد فی العلم والروح قابلة للتجلیات الالہیة الموصلة الی الکمالات المنیفة لعین العبد فی الحق سبحانہ شاربة شراب الود من ایدی سواقی الاسماء والصفات فی مجلس الحقائق الغیبیة والارواح العینیة قبل ان یوجد فی ہذه الصورة العنصریة والہیکل الہیولانیة فبہ الذکر یذکر لہ المعاملة التی جرت معہ فی وطنہ القدیم وفیہ قیل **مثنوی** این وطن مصر وعراق و شام نیست ٭ این وطن شہریست کا نرا نام نیست ٭ وہذه المعاملة کانت لاعیان الاقطاب والکمل وارواحہم قبل ظہورہم فی ہذه الصورة البشریة وکلہم کانوا ہمین فی جلال اللہ تعالیٰ اذ لا فنوا ذلک عند تطرق الحجب فاذا ذکروا اللہ تعالیٰ یذکرلہم مانسوا قال جلال الدین الرومی فی المثنوی **بیت** بشنو از نے چون حکایت میکند ٭ از جدائیہا شکایت میکند ٭ وہہنا سر لطیف وامر غریب لا ینبغی ان یذہب علیک وہو ان قلق الشوق واضطراب الاشتیاق والصیحة من الفراق الذی ہو نتیجة عدم الوجدان وشعر علی الفقدان یوجد فی سلوک طریق الحق جل ذکره فی مقامین الاول یوجد القلق والاضطراب فی بدایة الحال اذا حصل لہ ازالة الحجب الظلمانیة ووقع نظره علی عالم الغیب والروحانیة فیعلم ان معاملتہ کانت بالوجود الموہوم ومحبتہ کانت بالصور بلا معنی والجسوم وکان مہجورا من الموجود الحقیقی وہذا ایضا علی طریقین الاول انہ یجد نفسہ محبوسا ومقیدا من العالم الحقیقی فقط والثانی مع علم الہجران یعلم بعلم الیقین ان ہذا البعد والمفارقة وجد بعد حصول القرب والمواصلة فالاول مہجور والثانی مجہود فاقد فشوق الثانی واضطرابہ ازید من الاول ہل یستوی الذین یعلمون والذین لا یعلمون ولا شک انہما خرجا من دائرة البدایة لکن للاول علم واحد مستلزم لحال واحد وللثانی علمان فلہ حالان والثانی یظہر قلق الشوق اضطراب الاشتیاق وصیحة الفراق فی نہایة النہایة التی ہو مقام اہل الانتہاء لان معاملة الواصلین الی ہذا المقام العالی اعلی من المکاشفات والمحاضرات دوراء الوجد والوجدان والشہود والعرفان فانہم لا یلتفتون الی کل ما یسع فی الوجدان بوجہ من الوجوه وشان من الشیونات لان معاملتہم متعلقة بمرتبة غیب الغیب والبطن البطون التی لا یتعلق بہا الکشف والشہود اصلا ولا یحتظون ولا یرضون بما حصل لہم من دقائق السر فی الافعال والصفات وخفایا اسرار الشیون والاعتبارات لان اعینہم مکحلة بکحل مازاغ البصر وما طغی والیہ یشیر قول الشیخ ابی بکر الشبلی رحمہ اللہ الذی قال حین سمع قول سائل شعر اسایل عن سلمی فہل من مخبر ٭ تکون لہ علم بہا این تنزل ٭ فصاح الشد صیحتہ فقال واللہ مافی الدارین عنہ خبر **المطلب الثامن** فی ان الذکر ہل یکون لسانیا فقط او یکون قلبیا ایضا اقول یکون لسانیا وقلبیا قال الفقہاء الذکر انما یکون باللسان وادناه ان یسمع نفسہ علی القول ولا یعتبر بدون ذلک کما فی القراة والطلاق والعتاق والنکاح والذی بالقلب ہو فعل القلب من قسم العلم والتصور ولیس بذکر کما ہو لیس بقراءة و آما

الذكر فهو اسم لما فعل اللسان ولا يدرى ما هو مقصودهم ان ارادوا انه لا يسمى ذاكرا فى اللغة فذلك خلاف ما ذكر فى كتب اللغة فانه ضد النسيان قال فى صحاح اللغة الذكر والذكرى والذكر نقيض النسيان انتهى نعم فعل اللسان ايضا ذكر فهو لفظ مشترك بينهما فالذكر ليس بمعنى القول والكلام ولو كان بمعناه فالكلام يكون نفسيا ولفظيا فكيف لا يكون الذكر لسانيا وقلبيا وان ارادوا ان الفضائل والخواص التى وردت فى شان الذكر لا يثبت بما هو بالقلب ولا يترتب عليه ثواب فذلك ايضا قول بلا دليل وكيف لا يكون بعد ما كان اسما له وان ارادوا الافضل ان يكون باللسان مع مواطاة القلب فذلك شئ آخر وقول لا ينازع فيه ونقل الطيبى عن شرح صحيح مسلم ان الذكر قد يكون بالقلب وقد يكون باللسان والافضل منهما ما يكون باللسان مع القلب فان اقتصر على احدهما فبالقلب افضل وفى شرح صحيح مسلم ذكر الله سبحانه ضربان ذكر القلب وذكر اللسان وذكر القلب نوعان احدهما ارفع الاذكار واجلها وهو التفكر فى عظمة الله تعالى جلاله وجبروته وملكوته وآياته فى ارضه وسمواته ومنه الذكر الخفى فى الحديث خير الذكر الخفى والثانى ذكره بالقلب عند الامر والنهى وعند مشايخ الطريقة الذكر نوعان قلبى ولسانى واثر القلبى اقوى واعظم من اللسانى بل الذكر القلبى هو الذكر فى الحقيقة وهى عندهم نسيان ماسوى الله اخذا من قوله تعالى واذكر ربك اذا نسيت والمراد بالنسيان قطع العلائق والقياس بالطلاق والعتاق غير صحيح فانهما اسمان لما هو باللسان وقد عرفت فى الشرع ان حكمهما لا يترتب بدون فعل اللسان وكذلك القراءة وليس كذلك الذكر ولعلهم ارادوا ان المعتبر فى الاذكار والاوراد الواردة فى الشرع فضائله كالتسبيح ادبار الصلوة وفى الصلوة والتكبيرات وامثالها يترتب ثوابها عليها ان يكون بحيث يحصل بالتلفظ واسماع النفس كما فى القراءة يدل على ذلك كلام الجزرى فى الحصن الحصين واما ان الذكر بالقلب لا يسمى ذكرا اصلا ولا يحصل به ثواب ذكر الله تعالى وكذا قال القاضى العياض فذلك محل نظر وقد ورد حديث اخرجه ابو يعلى عن عائشة رضى الله تعالى عنها قالت قال رسول الله صلى الله عليه وسلم تفضل الذكر الخفى الذى لا يسمعه الحفظة سبعون ضعفا اذا كان يوم القيمة جمع الله الخلائق لحسابهم جاءت الحفظة بما حفظوا وكتبوا قال لهم انظروا هل بقى لهم من شئ فيقولون ما تركنا شيئا مما علمناه وحفظناه الا وقد احصيناه وكتبناه فيقول الله ان لك عندى حسنا لا تعلمه وانما اجزيك به وهو الذكر الخفى وفى الحديث القدسى قال الله تعالى فان ذكرنى فى نفسه ذكرته فى نفسى وان ذكرنى فى ملاء ذكرته فى ملاء اعلى منه والله اعلم ثم انهم قالوا ليس الذكر منحصرا فى التسبيح والتهليل والتكبير بل كل مطيع لله سبحانه فهو ذاكر فى امتثال امر الله تعالى وافضل الذكر القران الا فيما شرع بغيره وقد ورد افضل الذكر لا اله الا الله كما رواه الترمذى والنسائى وابن ماجه وابن حبان والحاكم عن جابر مرفوعا وورد افضل ما قلته والنبيون من قبلى لا اله الا الله وقد امر جميع الانبياء والمرسلين بها اتباعهم واشياعهم وهو من القران وقد اختار المشائخ كالشيخ جنيد البغدادى قدس سره هذا والفوائد والنتائج تحصل منه يعرفها ارباب هذا الشان فهذه الكلمة العليا هى القاعدة التى عليها مدار اركان الدين فى الدوران وهى القطب للدين يدور عليه رحى الاسلام والايمان قال الطيبى بل هو الكل وليس غيره قل انما اوحى الى انما الهكم اله واحد والوحى مقصور على اثبات الله تعالى بالوحدانية لان المقصود الاعظم من الوحى هو التوحيد وسائر التكاليف متفرعة عليه ثم قال ولا مرما يجد العارفون وارباب القلوب

واليقين ويتاثرونها على سائر الاذكار فيها خواص ليس الطريق الى معرفتها الا الوجدان والذوق انتهى اقول وكيف لا لان فى النفى ينفى فى بصر بصيرته وجود ما سوى الله وفى الاثبات يبقى فى بصر بصيرته الله جل مجده فى الفقرة الاولى ينتهى السير الى الله وفى الفقرة الثانية يتحقق السير فى الله فيشرق النور فيذهب الديجور فيحصل له البقاء بالله ويصدق عليه اسم الولاية الخاصة وامر المشائخ للمريدين بان يلصقوا السنتهم الى حنكهم ويقولون بالسنة قلوبهم لا اله الا الله ويشيرون فى لا اله الى نفى ما سوى الله و فى الا الله الى اثبات ذاته وصفاته ويريدون بكلمة لا اله لا معبود او لا مطلوب او لا مقصود او لا محبوب او لا موجود او لا مشهود بحسب مراتبهم واهل الذكر الجلى يشيرون بالنفى الى الجانب الايمن وفى الاثبات الى الجانب الايسر فهذه كلها اصطلاحات للمشائخ الكبار واستحسانهم اختاروا فى مقام الاظهار والاسرار لتكميل الايمان والاسلام فجازوا عليه المحققون من الفقهاء والمحدثين واختار بعض المشائخ من المتاخرين رحمهم الله تعالى الله الله ونقل من الفتوحات المكية دخلت على بعض شيوخنا وكان مستهترا بالذكر وكان ذكره الله لا يزيد عليه شيئاً فقلت يا سيدى لم لا تقول لا اله الا الله فقال يا ولدى الانفاس بيد الله فاخاف ان يقبض روحى عند ما اقول لا ولا اله فاقبض فى وحشة النفى وسئلت شيخا آخر من ذلك فقال لى ما رأت عينى ولا سمعت اذنى من يقول الله غير الله فلم احد من النفى فاقول كما سمعت يقول الله الله فاقول ويدل على اختيارهم هذا الاسم المبارك قوله تعالى الا بذكر الله تطمئن القلوب اذا القلوب تطمئن بذكره فالارواح تسكن لمعرفته وهو المقصود من النفى والاثبات فان جوهرة هذه الصدفة وكعبة حرمها وحجر كعبتها وخضرة روضتها وزهرة شجرتها وثمرة زهرتها ومعنى قصدتها ومعنى صورتها التى تشير سويداء القلوب اليه وتنكشف السرائر بصفائها عليه هو هذا الاسم لانه الاسم الاعظم للجناب المعظم فهو المقصود من كلمة الاخلاص وانما جاءت لفظة لا اله دالة عليه مشيرة اليه كالحاجب بين يديه الا ترى انه الى هذا الاسم آخر الكلمة مشير ان لا شئ بعده ولفظة لا اله تنادى ان لا شئ قبله فلله الامر من قبل ومن بعد والجمهور على ان الاسم الاعظم هو الله وقد قال القطب الربانى الغوث الصمدانى سيدنا الشيخ عبد القادر الجيلانى قدس سره الاقدس وافاض علينا من بركاته الاسم الاعظم هو الله لكن بشرط ان تقول الله وليس فى قلبك سوى الله قيل هذا الاسم للعوام اجراءه على اللسان والذكر به على الخشية والتعظيم وللخواص ان يتاملوا ويعلموا انه لا يليق الا على موجود فائض الجود جامع الصفات الالوهية ومنعوت بنعوت الربوبية ولخواص الخواص ان تستغرق قلوبهم بالله فلا يلتفت الى احد سواه ولا يرجو ولا يخاف مما ياتى ويذر الا اياه لانه هو الحق الثابت وما سواه باطل ومن ثم قال صلى الله عليه وسلم كما رواه البخارى اصدق كلمة قالها الشاعر كلمة لبيد الا كل شئ ما خلا الله باطل وكل نعيم لا محالة زائل نعم المفيد للتوحيد فى مقام التفريد قول لا اله الا الله ولهذا امر به الانبياء والرسل عليهم الصلوة والسلام فلكل من الفريقين لاختيارهم وجه وحال وذوق و وجدان ويحكى ان بعض مشائخ الطريق من اهل المعرفة والتحقيق كان اذا جاء مريد اليه ليجلسه بين يديه وتلا الاسماء الحسنى عليه و هو ينظر الى وجهه فاى اسم راه اثر فى وجهه اللقنه له ولو تعددت الاسماء لموافقتها له فتورثه اعتدالا وتمنحه كمالا

المطلب التاسع فى الاجتماع الذكر هل ندب الاجتماع الذكر والتسبيح والتحميد والتكبير ويستحب الحلقة لها ام لا اقول نعم ندب الاجتماع لها ويستحب الحلقة ويكره المفارقة عنهما من غير عذر قال الله تعالى واصبر نفسك مع الذين يدعون ربهم بالغداة والعشى

يريدون وجهه ولا تعد عيناك عنهم واخرج الترمذي من حديث انس قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم اذا مررتم
برياض الجنة فارتعوا قالوا وما رياض الجنة قال حلق الذكر انتهى حلق بكسر الحاء والفتح قال الطيبي بكسر الحاء وفتح اللام جمع الحلق
مثل قصعة وقصع وهي الجماعة من الناس يستديرون كحلقة الباب وغيره وقال الجوهري جمع الحلقة حلق بفتح الحاء
على غير قياس وحكي ان حلقة بالتحريك والجمع حلق انتهى وكانه اراد بالجمع الجنس قيل هذا الحديث مطلق في المكان والذكر
فيحمل على المقيد المذكور في المساجد والذكر في الحديث الذي اخرجه الترمذي عن ابي هريرة مرفوعا اذا مررتم برياض الجنة فارتعوا
قلت وما رياض الجنة قال المساجد قلت وما الرتع يا رسول الله صلى الله عليه وسلم قال سبحان الله والحمد لله ولا اله الا الله
والله اكبر انتهى وقيل هي مجالس الحلال والحرام والاظهر حمله على العموم وذكر المفرد والاكمل بالخصوص لا ينافي تعميم النصوص
حاصل المعنى اذا مررتم بجماعة يذكرون الله فاذكروه انتم موافقة لهم فانهم في رياض الجنة وقد ثبت بالاحاديث المذكورة في الباب
وبغيرها من الاحاديث فضل الاجتماع للذكر والتسبيح والتحميد والتكبير والظاهر انه على ذكر واحد فانه ان كان كل واحد على ذكر
على حدة فان كان سر الجدوى الاجتماع غير ظاهرة وان كان جهرا وكل على ذكره ففيه اساءة الادب بالتخليط وغير مما لا يسوغ
في حديث الناس فضلا عن ذكر الله سبحانه وتاويل الذكر بالعلم مرة وبذكر الآلاء اخرى بعيد خلاف الظاهر وتاويل التسبيح والتكبير
والتحميد بالتفكر في التوحيد وصفات الله والنصوص محمولة على ظواهرها ما لم يصرف عنها الدليل ولعلك تسئل عن شرائط الذكر وآدابه
فاقول منها الاخلاص لله تعالى والقلب الحاضر لوجهه سبحانه فانه لا يقبل ذكرا من قلب غافل لاه وان لم يحضر القلب
لم يترك الذكر لان من لم يدرك الكل ويشكر على انه شغل عضو منه بذكره تعالى ويسال منه ان يحضر قلبه والتنظف والتطهر و
الوضوء وان كان في فمه تغير ازاله بالسواك واستقبال القبلة ان لم يكن في الحلقة والجلوس على الركب وقد جلس النبي صلى الله
عليه وسلم متربعا بعد صلوة الصبح الى الاشراق وبعد العصر الى الغروب وتنظف الموضع الذي يذكر الله فيه وخلوه عن الاغيار
ومتاع الدنيا قالوا الدنيا ما شغلك عن الله تعالى والتذلل والتخشع والسكينة والوقار والتجنب من التغني بالانغام والافراط
في رفع الصوت وخفضه افضل وعدم استعجال التاثر وغير ذلك مما ينبغي للسالكين الى الله المخلصين لله في اثناء الذكر فان
لكل شان وقت وقد قرر من استعجل الشئ قبل اوانه عوقب بحرمانه وعدم الحرص على تحصيل كثرة الذكر بالعجلة فلذلك
استحسن المشايخ والعلماء ان الذاكر يمد صوته بقوله لا اله الا الله بقدر الف ولا يزيد على قدر خمس الفات لانه اكثر ما ثبت عنه صلى الله
عليه وسلم عند القراء مع تجويز القصر في الاداء واما مد اله فلحن لا يجوز زيادته على قدر الف تسمى مدا طبيعيا وذاتيا وكذلك لفظة الجلالة
وصلا وجوز مده ايضا للتعظيم واما وقفا فيجوز طوله وقصره وتوسطه والاول اولى لكنه قدر ثلث الفات على المختار واحضار معنى الذكر
بالقلب مع كل مرة وهو ان يقول بلسانه لا اله الا الله وبقلبه لا معبود الا الله ليخمد الوسواس وليصفو القلب وتحصيل الذوق و
يقول عند هذه الحالة بقلبه لا مطلوب الا الله ولفناء الخواطر كلها يقول لا موجود الا الله لمشاهدته ان الموجود الحق قال بعض اكابر
النقشبندية ان المبتدي يتصور في لا اله لا معبود والمتوسط يلاحظ لا مقصود والمنتهي لا موجود الا الله وقال بعضهم ما لم ينته
السير الى الله لم يوضع القدم في السير في الله وملاحظة لا موجود الا الله كفر وقيل معناه لا متصرف في الملك والملكوت الا الله
وفيها اقوال فما وجد من الشيخ المرشد يداوم عليه حتى يظهر التاثير في القلب فاذا تمكن تاثير الذكر فيه يسري الى جميع الاعضاء فتنورت

بنور الذكر ثم بنور المسمى ثم يترتب عليه الواردات والحالات والمقامات الى غير ذلك وانما يلزم الذاكر الشرائط والآداب اذا كان داعيا لعقله ومختارا لذكره واما اذا سلب الذكر اختيار الذاكر وغاب عن عقله فلا جرح عليه حينئذ يستعمله كيف ما يجري على لسانه على انواع مختلفة فكلها محمودة وصاحبها مشكور عليها فربما يجري على لسانه الله الله او هو هو وغير ذلك فان قلب اللسان في هذه الحالة فالعبرة بالمقاصد لا بالالفاظ لان المعتبر سلامة القلب والذوق والحضور لا قلب اللسان بالسهو والنسيان او بغلبة الاحسان وقد ورد في الحديث الذي اخرجه مسلم عن انس قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم الله اشد فرحا بتوبة عبده حين يتوب اليه من احدكم كانت راحلته بارض فلاة فانفلتت منه وعليها طعامه وشرابه فآيس منها فاتى شجرة فاضطجع في ظلها قد ايس من راحلته فبينما هو كذلك اذ هو بها قائمة عنده فاخذ بخطامها ثم قال من شدة الفرح اللهم انت عبدي وانا ربك اخطا من شدة الفرح المطلب الحادي عشر في ان الجهر بالذكر هل يجوز ام لا اقول اختلف فيه فقال البعض بجوازه بل استحبابه وذهب البعض الى انه حرام او مكروه او بدعة والحق انه جائز فانا اذكر دلائل الطرفين ومتمسكهما في الباب مع ما سنح لي في ترجيح الجواز به بعون الله وتوفيقه وهو ولي الارشاد اما متمسك المثبت فما ورد في القرآن المجيد قوله تعالى حيث امر بذكر اسمائه الحسنى قل ادعوا الله او ادعوا الرحمن ايا ما تدعوا فله الاسماء الحسنى وقوله اذكروا الله ذكرا كثيرا وقوله قل هو الله احد ومقتضى الامر الوجوب عند الحنيفة وهو مطلق غير مقيد بالاخفاء وابطال الاطلاق نسخ فيجب ان يطلق وما في فتاوى الصوفية مع تفسير النبي صلى الله عليه وسلم فاذا قضيتم الصلوة فاذكروا الله قياما وقعودا وعلى جنوبكم اى اذكروا الله بعد الفراغ من الصلوة بالتعظيم والتقديس في الاعلان والاسرار بالليل والنهار كذا في خزانة الروايات في آخر فصل الشروع في الصلوة وما في شرح الشمائل للبيهقي وكان صلى الله عليه وسلم يقول الكلمة الطيبة مع اصحابه بعد اداء الصلوة متصلا في رواية يجهر مع الصحابة وما في شرح الكرخي سئل عن ابي حنيفة رحمه الله تعالى عن الذين يمنعون الكلمة الطيبة بعد الصلوة متصلا يقال هم الرافضون لان في الترك خلاف قول النبي صلى الله عليه وسلم واصحابه لانه صلى الله عليه وسلم كان يجهر مع الصحابة الكلمة الطيبة بعد اداء الصلوة متصلا هكذا في صلوة الطالبة البررة وخالصة الحقائق والمصفى وما في المشكوة عن عبد الله بن الزبير قال كان رسول الله صلى الله عليه وسلم اذا سلم من صلوته يقول بصوته الاعلى لا اله الا الله وحده لا شريك له له الملك وله الحمد وهو على كل شئ قدير ولا حول ولا قوة الا بالله ولا نعبد الا اياه له النعمة وله الفضل وله الثناء الحسن لا اله الا الله مخلصين له الدين ولو كره الكافرون رواه مسلم وفيها ايضا عن ابي هريرة فان ذكرني في نفسه ذكرته في نفسي وان ذكرني في ملاء ذكرته في ملاء خير منهم متفق عليه وما في المحيط ويقول النبي صلى الله عليه وسلم بعد اداء المكتوبة بصوت رفيع لا اله الا الله محمد رسول الله ونحوه من الاذكار ورغبت الناس في الجهر بالذكر وهم يقولون برفع الصوت اقول وقد وجدت اهل الحرمين على رفع الصوت بالاذكار بعد المكتوبات وفعلهم مسلسل وما في بستان النووي في باب الاذكار ان النبي صلى الله عليه وسلم كان يجهر مع الصحابة رضي الله تعالى عنهم بالاذكار والتهليل والتسبيح بعد الصلوة وما في كنز العباد وذكر في مجموع النوازل والفتاوى الخانية والحسامية والسراجية والصغيري والملتقط والتجنيس والمزيد ان قراءة القرآن بصوت رفيع في الحمام يكره وبصوت خفي لا يكره ولا يكره التسبيح والتهليل وان رفع صوته انتهى اقول ان الحمام لا يكون خاليا من الاوناس والقاذورات وما شاكلهما غالبا وقد كان

بعض الناس مکشوف العورة واذا کان التسبیح والتهلیل فی الحمام بصوت رفیع مع هذه الاشیاء جائزا فیجوز فی المساجد والبیوت والزوایا والخلوات مع طهارتها بالطریق الاولی ویؤید قولنا ما ذکره الفقیه الزاهد ابو اللیث رحمه الله تعالی فی کتابه التنبیه ان حرمة المسجد خمسة عشر وذکر من جملتها ان لا یرفع فیه الصوت غیر ذکر الله وما فی البستان وقیل ان الافضل الجهر بالذکر لان ذلک متعد الی اطهر المستمع شریک القائل وما فی صحیح البخاری ومسلم عن ابن عباس قال کنت اعرف انقضاء صلوة رسول الله صلی الله علیه وسلم بالتکبیر انتهی والعجب کل العجب من الرواة انهم لا یرون اذکار اکثیرة عن سر الله الاعظم صلی الله علیه وسلم اتی بذکر الله سبحانه بعد الصلوات المکتوبات وفی سائر الاوقات لا علی سبیل التعظیم اذ لو امر النبی صلی الله علیه وسلم کیف یحفظونها وکیف یقولون انه دعا بهذا الدعاء فی الغدو والآصال ودعا بهذا فی الحج ودعا بهذا بعد الصلوة وعند النوم والطنین الی غیر ذلک وما فی التاتارخانیة وذکر فی تفسیر المدارک فی قوله تعالی فسبح بحمد ربک ای ترفع الصوت بذکر ربک وقد مدح الله تعالی نبیه ابراهیم علیه السلام فی سورة التوبة ان ابراهیم لاواه حلیم الاواه هو الذی یرفع صوته بالذکر والدعاء والقرآن وکثرة التلاوة وفی الباب ادلة کثیرة جدا واما متمسک المانع قوله تعالی واذکر ربک فی نفسک تضرعا وخیفة ودون الجهر من القول وقوله تعالی وادعوا ربکم تضرعا وخفیة وقوله تعالی انه لا یحب المعتدین ای المجاهرین وحدیث ابی موسی الاشعری اربعوا علی انفسکم انکم لا تدعون اصما ولا غائبا الحدیث وحدیث ابن مسعود قال لقوم مجتمعین یهللون برفع الصوت ما اریکم الا مبتدعین حتی اخرجهم وغیر ذلک من الآیات والاحادیث وقال اعلم ان الاصل المسنون کما فی الکشف والمنهج القویم والهدایة والکافی والفتاوی الناصریة او الواجب کما فی السیر الکبیر لابی یوسف رحمه الله تعالی والجامع الکبیر لمحمد رحمه الله تعالی وشرح الهدایة لمولانا عبد الغفور وشرح الخلاصة الکیدانیة المفاضل القهستانی وغیرها فی الادعیة والاذکار کلها الاخفاء الا فی المواضع المستثناة عند المجتهدین علی حسب اقوالهم والجهر بها بدعة فهی اما مکروهة تحریما کما فی فتح القدیر والمنهج القویم وکشف الحقائق شرح کنز الدقائق والقرشیة شرح مجمع البحرین وفتاوی قاضیخان والظهیریة والشرح المنظومة لابن شحنة واصول الامام السرخسی وشرح اصول الامام الکرخی وشرح الجامع الصغیر للامام المحبوبی وغیرها او حرام کما فی المنبع شرح المجمع وشرح المنحة للعینی وشرح الهدایة لمولانا عبد الغفور والغرائب والزیلعی والبحر الرائق شرحی کنز الدقائق وغیرها فلا یترک هذا الاصل الا بما وقع علیه الاتفاق کما فی الجامع الکبیر فالحاصل ان الجهر بالذکر بدعة غیر مشروعة فی کل وقت الا اذا عین الشرع جهره کما فی الدر شرح القدوری والغایة القصوی وشرح التنویر وغیرها وبما ذکر من التحقیق ظهر ان الامر بالذکر والدعاء المقتضی للاخفاء اما للایجاب کما هو حقیقة فیه عند الجمهور او الندب الشامل لسنة الهدی المرادة ههنا علی ما قیل وقد ذهب الی کل طائفة وان المراد بالاستحباب الواقع فی عبارات بعض المساهلین السنة المؤکدة بقرینة السابق تطبیقا بین الروایات ودفعا للتناقض المتبادر من عبارته والمستقصی فی البیان اذا عرفت ما قال فاقول ان الآیات کلها محتملة ذکر فی تفسیر ابی اللیث ادعوا ربکم تضرعا وخفیة ویقال علانیة وسرا واکثر المفسرین فسروا التضرع بالعلانیة فی قوله تعالی قل من ینجیکم من ظلمات البر والبحر تدعونه تضرعا وخفیة قال فی التفسیر تدعونه تضرعا علانیة وخفیة سرا وقال الکواشی تدعونه تضرعا وخفیة علانیة وسرا وقال فی المکمل

تفسیر الفقیہ ابی اللیث تدعونہ تضرعا وخفیہ قال الکلبی یعنے سرا وعلانیۃ وہکذا فی عیون التفاسیر ایضا وفی المدارک تضرعا علانین
وفی ابو خیر تدعونہ تضرعا وخفیہ علانیۃ وسرا وفی کثیر من التفاسیر فسر التضرع بالتذلل وخفیۃ بالاخفاء وبعضہم الاعتداء بالجہر
قال فی التیسیر ومنہم من فسر الدعاء ہہنا بالعبادۃ قال ابن عباس رضی اللہ عنہما ادعوا ربکم تضرعا وخفیۃ اطیعوہ سرا وعلانیۃ
قال الکلبی تضرعا علانیۃ وخفیۃ سرا انہ لایحب المعتدین قال ابن عطاء المعتدین المشرکین قال ابو مجلد الاعتداء ان
یسال منازل الانبیاء قال العطیۃ العوفی انہ لایحب المعتدین ہم الذین یدعونہ فیما لایحل علے المؤمنین فیقولون اللہم
العنہم وہذا ہو العدوان انتہی فاعلم ان لفظۃ خفیۃ من الاضداد علی ما فی الصراح خفیت الشئ خفیا پنہاں کردم وآشکارا
کردم وہو من الاضداد وفی القاموس خفی الشئ خفیا وخفیا اظہرہ واستخرجہ وفی منتخب نہایۃ الجزری یقال خفیت الظہر اذا
اظہرتہ واخفیتہ اذا استرتہ ویقال اخفیت الشئ اے استخرجتہ فلوکان تضرعا بمعنے تذللا کما فی اکثر التفاسیر فلم لایجوز ان
خفیۃ بمعنے علانیۃ فیکون ذکر العلانیۃ ایضا مامورا بہ فکیف یکون حراما ومکروہا او بدعۃ فعلیک ان تقوم علے نجد الانصاف
والتدبیر فیہا قلت دلیل علے جواز الذکر بالعلانیۃ والجہر بل علے ان الذکر بالعلانیۃ مندوب لان ادنی الامر فی مثل ہذہ المواضع
الاباحۃ او الندب وان حدیث ابی موسی الاشعری قال البغوی فی معالم التنزیل روی الکلبی عن ابی صالح عن ابن
عباس قال قال یہود اہل المدینۃ یا محمد کیف یسمع ربنا دعائنا وانت تزعم ان بیننا وبین السماء مسیرۃ خمسمائۃ عام وغلظ
کل سماء مثل ذلک فنزلت ہذہ الآیۃ فاذا سالک عبادی عنی فانی قریب قال الضحاک سالوا النبی صلے اللہ علیہ وسلم فقالوا
اقریب ربنا فنناجیہ ام بعید فنناویہ فانزل اللہ سبحانہ واذا سالک یا محمد عبادی عنی فانی قریب وفیہ اضمار اے قل لہم
انی قریب منہم بالعلم کما قال اللہ تعالی نحن اقرب الیہ من حبل الورید وعن ابی موسی لما غزا رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم
خیبر او قال لما توجہ رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم الی خیبر شرف الناس علی واد فرفعوا اصواتہم بالتکبیر فقال رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم اربعوا علی
انفسکم انکم لاتدعون اصما ولا غائبا انکم تدعون سمیعا قریبا وہو معکم انتہی فتفکر کیف اورد البغوی ہذا الحدیث فی ہذہ الآیۃ فہو صریح فی ان
تکلمہ صلی اللہ علیہ وسلم بہذا الحدیث لدفع وہم المتردد فی القرب والبعد کما وہم بعض الصحابۃ ولیس غرضہ منع الجہر بالذکر مطلقا وقال الشیخ
عبد الحق الدہلوی رحمہ اللہ تعالی فی شرح المشکوۃ ومضمون اربعوا علی انفسکم یدل علے ان المنع للشفقۃ لا لعدم جواز ذکر الجہر انتہی وان حدیث ابن
مسعود فلعل انکارہ صلے اللہ علیہ وسلم لم یتوجہ الی رفع الصوت بالذکر علی ہیئۃ الاجتماع بل الی غیر ذلک من الاحوال
والاوضاع الواقعۃ منہم وکون الاصل فے الادعیۃ الاخفاء لایستلزم ان یکون اصلا فی الذکر علے ان الدعاء یقابل الاذکار
یقال الدعاء والاذکار بالعطف والعطف یقتضی المغایرۃ وایضا یدل علے ذلک عنوان الابواب فی افراز ذکرہما فیجوز
ان یکون الاخفاء لازما فی الادعیۃ لا فی الاذکار والمتنازع فیہ اعلان الذکر فتدبر ویؤید قولنا ما نقل عن الذخیرۃ و
اما رفع الصوت عند الذکر ان کان المراد من الذکر الدعاء فانما کرہ ذلک لان الاصل فی الادعیۃ الخفیۃ انتہی وقولہ بدعۃ
یصادم الحدیث الصحیح وہو ما رواہ الترمذی عن انس الذکر الخفی خیر من الذکر الجلی لان الخیر تفضیل وہو یدل علے
اشتراک الخیریۃ بین الجہر والاخفاء وکل ما ہو خیر فہو مامور بہ لقولہ تعالی وافعل الخیر والمامور لایکون بدعۃ وحاشا
من ان نقول ان الجہر بالذکر بدعۃ لانہ صلے اللہ علیہ وسلم فعل ذلک واصحابہ عضوا علیہ واہل الحرمین الی یومنا

هذا على خولاك وذكر فى التحفة المهدية عن عمدة العلماء محمد يوسف الكاليانى رحمه الله تعالى ان جميع امة محمد من الكبار والصغار والرجال والنساء من العرب والعجم فى الدور والفلوات ابتلى بالجهر بعضهم يجهرون بتلاوة القرآن وبعضهم بالتسبيح والتهليل وبعضهم باسم الذات وبعضهم بالادعية وبعضهم بالصلوة على النبى صلى الله عليه وسلم وهذه اذكار مشتملة على الاذكار ولعموم البلوى تاثير فى تجويز امور ممنوعة وعلماء البخارى حكموا على طهارة طين البخارى لعموم البلوى مع ان العرف راجح على ظاهر المذهب. كما ذكر فى كتاب الطلاق من الفتاوى الحمادية انتهى فان قلت قال الفقهاء اذا اجتمع الحلال والحرام غلب الحرام على الحلال فعلى هذا الجهر بالذكر ينبغى ان يكون حراما او مكروها قلت هذه القاعدة ليست على اطلاقها فان المجتهد اذا عرض له دليلان دليل الحل ودليل الحرمة واشكل عليه الامر لعدم العلم بالناسخ فعليه ان يرجح دليل الحرمة واما اذا سمع المقلد والمفتى من ائمة زماننا روايتين وقولين فى المذهب رواية الحرمة ورواية الحل فليس على المقلد والمفتى ان يرجح الحرمة على الحل على سبيل الحتم بل الترجيح انما يحصل بالفتوى على الحل تارة كما فى المزارعة وتارة يفتون بالحرمة ولو كان الامر كما اشتهر لتعين الفتوى بقول من قال بالحرمة فى كل واقعة على ما لا يخفى على العلماء المحققين اقول ان الادلة كما تقتضى جوازه تقتضى حرمته او كراهته او بدعته قال الامام الزاهد فى شرح القدورى وابو حنيفة رحمه الله تعالى يقول الجهر بالتكبير بدعة لقوله تعالى واذكر ربك فى نفسك تضرعا وخيفة ودون الجهر من القول فكان الاخذ بالاقل اولى انتهى كلامه وتوضيحه ان ابا حنيفة قال يكبر فى ايام التشريق الى ثمان صلوة اولها فجر عرفة وقالا آخرها عصر ايام التشريق وهى ثلثة وعشرون صلوة لهما ان الاخذ بالاكثر اولى احتياطا لان الاتيان بشئ ليس عليه واجب اولى من ان يترك واجبا عليه ولابى حنيفة رحمه الله تعالى ان الجهر بالتكبير فى سائر الازمنة بدعة فالاخذ بالاقل المتفق عليه اولى لان الوجوب موهوم وكون الجهر بدعة متيقن ذكره فى البدائع والكفاية وفى المصفى وبهذا يستدل على ان رفع الصوت بالذكر بدعة كذا فى المتخلص وغير ذلك من كتب الفقه وقول المثبت ان قوله تعالى قل ادعوا الله الخ مطلق غير مقيد بالاخفاء وابطال الاطلاق نسخ مخالف للاصول لان اصحابنا واصحاب الشافعى اتفقوا على وجوب حمل المطلق على المقيد فى حكم واحد مثبت فى حادثة واحدة كما قيل اعتق رقبة ثم قيل رقبة مسلمة لانه ورد فى قراءة ابن مسعود رضى الله تعالى عنه فصيام ثلثة ايام متتابعات وفى المشهور مطلق فحملنا المشهور على قرائته واوجبنا التتابع فى الكفارة وقوله خفية من الاضداد الخ نعم قال فى تحقيق الحسامى لفظ الاخفاء للاظهار والستر فمشترك وهو ما وضع لمعنيين مختلفين او لمعان مختلفة الحقائق لا على سبيل الانتظام اے لا على سبيل الشمول بل على سبيل البدل ووجه لا يكون المراد باللفظ الا احدهما وحكمه ان لا يحكم فيه بتعين المراد منه الا بعد التامل حتى يقوم دليل يرجح بعض وجوهه فتعين المراد منه ولا يلزم الترجيح بلا مرجح فوجه الستر فى لفظ الاخفاء رجح بالاخبار منها ما رواه الترمذى عن انس الذكر الخفى خير من الذكر الجلى بل بالقياس بالقرينة وذكر النفس حيث قال واذكر ربك فى نفسك وذكر الجهر لا يكون فى النفس فثبت ان المراد به الذكر الخفى فوجب العمل به مع احتمال الخطاء وثبت بهذا ان الجهر بالذكر بدعة فالحق عندى ان يجمع بين الادلة والروايات وقد ذكر فى فتح القدير حاشية الهداية فى فصل يوم الشك والجمع بين الادلة واجب ما امكن انتهى والجمع ههنا ممكن بان الاخفاء افضل حيث خاف الرياء او تاذى به المصلون او السامعون والجهر حيث لا يخاف لانه يوقظ قلب الذاكر ويجمع همه الى الفكر ويسمعه اليه ويطرد النوم ويزيد فى النشاط قاله النووى

رحمہ اللہ تعالی ورفع الصوت بالذکر وان کان یحتمل الریاء لکن مبنی الامر علی النیۃ ویؤید قولنا ما اخرجہ الرزین عن بریدۃ قال دخلت مع رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم المسجد عشاء فاذا رجل یقرأ ویرفع صوتہ فقلت یا رسول اللہ اتقول ہذا مرائی قال بل مومن منیب قال وابو موسی الاشعری یقرأ ویرفع صوتہ الحدیث قولہ مومن منیب ای راجع من الغفلۃ الی الذکر لان الانابۃ توبۃ الخواص فہو اخص من توبۃ العوام التی ہی رجوع من المعصیۃ الی الطاعۃ فکیف یکون الجہر بالذکر بدعۃ وجمع بعض المحققین بان الجہر الممنوع ہو بالمبالغۃ والاستقصاء فانہ خارج عن حد الادب لکن العارفین حکماء یعرفون فوائدہ ولہذا جوز الجہر اکثر المشائخ من القادریۃ والچشتیۃ والسہروردیۃ والکبرویۃ وغیرہم وان فرض منعہ وحرمتہ لا یبعد ان یجوز بحکم من عارف امراض قلوب المریدین او لحفظ صحتہا ورفع اسقامہا ومعلوم ان اصلاح الجسد بدون اصلاح القلب لا ینفع لان ضرر الذنوب فی القلوب کضرر السموم فی الابدان وہل فی الدنیا والآخرۃ شر وداء الا وسببہ الذنوب والمعاصی المؤثرۃ فی القلوب وقال صلی اللہ علیہ وسلم اذا صلح صلح الجسد کلہ واذا فسد فسد الجسد کلہ الا وہی القلب فاذا فسد القلب لا یقذف اللہ سبحانہ فیہ النور قال فی المواہب اللدنیۃ فان العلم نور یقذفہ اللہ فی القلب والقلب یطفی ذلک النور انتہی وہو القلب القاسی لان ابعد القلوب من اللہ القلب القاسی وکیف لا وعند ابی یوسف رحمہ اللہ تعالی یجوز شرب الخمر مع انہ حرام قضاء ویؤید قولنا ما قالہ شارح الکشاف ان ہذا بحسب المقام والشیخ قد یامر المرید برفع الصوت لینقلع عن قلبہ الخواطر الراسخۃ فیہ کذا فی المفاتیح شرح شرعۃ الاسلام نقلا عن شرح المقام وقال فی المظہر الذکر برفع الصوت جائز بل مستحب اذا لم یکن عن ریاء لیغتنم الناس باظہار الدین ووصول برکۃ الذکر الی السامعین فی الدور والبیوت والحیوانات وغیر ذلک من المخلوقات والیوافق القائل من یسمع صوتہ ویشہد لہ یوم القیمۃ کل رطب ویابس سمع صوتہ واختار بعض المشائخ اخفاءہ لانہ ابعد من الریاء وقد نقل عن الفضیل وہو من الطبقۃ الاولی ترک العمل لاجل الناس ریاء والعمل لاجل الناس شرک والاخلاص ان یعافیک اللہ عنہما لکن لو فتح الانسان علی نفسہ باب ملاحظۃ الناس والاحتراز عن طرق ظنونہم الباطلۃ لانسد علیہ اکثر ابواب الخیر انتہی فالمحاصل ان القطب فی الباب النیۃ قال صلی اللہ علیہ وسلم انما الاعمال بالنیات وانما لکل امرء ما نوی فمن کانت ہجرتہ الی اللہ ورسولہ فہجرتہ الی اللہ ورسولہ ومن کانت ہجرتہ الی الدنیا او امراءۃ یصیبہا فہجرتہ الی ما ہاجر الیہ انتہی فمن کانت نیتہ صادقۃ فرفع صوتہ بقراءۃ القرآن والذکر اولی لما ذکر ومن خاف من نفسہ الریاء فالاولی لہ اخفاء الذکر لئلا یقع فی الریاء فان قلت ان الجہر بالذکر علی المسائل الفقہیۃ بدعۃ وجاء فی الحدیث الصحیح ایاکم ومحدثات الامور فان کل محدث بدعۃ وکل بدعۃ ضلالۃ فکیف یہتدی بہ السالک الی ربہ ویرتقی بہ الی منازل الکمل من الاولیاء قلت لا نسلم ان کل بدعۃ ضلالۃ لان المراد بمحدثات الامور ما احدث علی خلاف اصل من اصول الدین فاما ما کان مردودا الی اصل من اصول الدین فلیس بضلالۃ قالہ فی المفاتیح شرح المصابیح وذکر فی شرح السنۃ منہا واجب کتصنیف الکتب وقال عضد الملۃ والدین فی المواقف وبالجملۃ فمن البدعۃ ما ہی حسنۃ قال الفاضل اللاہوری عبد الحکیم فی حاشیتہ قالوا ان تضمن البدعۃ رفع امر ثابت فی الشرع فہو مردود والا فہی منقسمۃ الی الواجب والمندوب والمباح علی حسب المصالح التی تضمنہا کتدوین العلوم الشرعیۃ وبناء المدارس والمرابط والتنعم فی الماکل والمشارب والملابس انتہی فان قلت ان الجہر بالذکر مکروہ تحریما ومن الظاہر ان الآتی بہ لا یثاب بل یاثم قلت لا نسلم انہ مکروہ تحریما علی ما ذکر فی العنایۃ شرح الہدایۃ فی جہر التلبیۃ والمستحب فی الاذکار

فی الاذکار والدعاء الاخفاء الااذا تعلق باعلانہ مقصود کالاذان والخطبۃ انتہی ولاشک ان ترک المستحب کراہۃ تنزیہیۃ صرح بہ ابن الہمام فی شرح الہدایۃ ان کراہۃ التنزیہ عبارۃ عن ترک الاولی وفی شرح المھن للقہستانی وقد ذکر الامام الزاہدی فی اللوامع ان الجہر بالذکر افضل وقد استدل علی ذلک بعشرین دلیلا واما فی الفقہیات من کراہۃ فالمراد کراہۃ التنزیہ علی الاصح فانہم قالوا باستحباب الاخفاء فی الادعیۃ والاذکار علی ما فی المبسوط وشرح الہدایۃ فی تلبیۃ الحج وذکر فی البحر الرائق فی القنیۃ امام یعتاد کل غداۃ مع جماعۃ قرأۃ آیۃ الکرسی وآخر البقرۃ وشہد اللہ ونحوہ جہرا لاباس بہ والافضل الاخفاء وفی القنیۃ قاضی عندہ جمع عظیم یرفعون اصواتہم بالتسبیح والتہلیل جملۃ لاباس والاخفاء افضل فترک الاخفاء علی ما قال ابن الہمام لایکون فی الفقہیات الاکراہۃ تنزیہیۃ واما فی غیرہا فلا یدل دلیل علی الکراہیۃ انما یدل علی فضیلۃ لان قولہ صلی اللہ علیہ وسلم الذکر الخفی خیر من الذکر الجلی یقتضی خیریۃ الجہر لان الخیر تفضل وہو یدل علی اشتراک الخیریۃ واللہ تعالی اعلم وعلمہ احکم۔

المطلب الحادی عشر فی ان اجتماع الذکور والاناث والامارد والحسان جائز ام لا اقول لایجوز ذلک والامام مالک رحمہ اللہ تعالی ذہب الی الکراہۃ فیہ لسد ذریعۃ الابتداع بالزیادۃ علی ذلک من اجتماع الذکور والاناث والامارد والخروج الی غیر الحق والتجاوز عن الحد وقد وقع ما اتقاہ رضی اللہ عنہ وقد عمت ہذہ الفتنۃ فی ہذا الزمان فان من الفسقۃ والملاحدۃ والسلکۃ القاصرۃ الناقصۃ قد یسترخون عیونہم الی النساء الاجنبیات ویطیلون النظر الی الامارد واذا سئلوا عن ذلک یظہرون انہم انما ینظرون الیہم او الیہن لیروا عجائب قدرۃ اللہ تعالی وحسن خلقہ فیہما وانہم من العارفین المطالعین لجمالہ تعالی واثار صفاتہ الذاتیۃ والافعالیۃ فی مرایا الصور الجمیلۃ فہذا القول یکذبہم فانہم لو کانوا صادقین فیما قالوا لکانوا مطالعین لتجلیات جمالہ وجلالہ فی المرایا القبیحۃ ایضا ولکان الحجر والمدر والشوک والشجر فی نظرہم سواء ولنعم ما قال الشیخ السعدی رحمہ اللہ تعالی بیت محقق ہمان بیند اندر ابل ✤ کہ در خوبرویان چین وچگل ✤ ویقولون انہم لایجدون فی ذلک لذۃ الشہوۃ فالقاصرون منہم لما غلبتہم الجہالۃ والحماقۃ لم یفہموا ان میل الخاطر الی الامارد والنسوان والنظر بعد ما وقع بغتۃ بلا قصد ہو عین الشہوۃ المنہیۃ بالدلائل القطعیۃ اللاریبیۃ وقد وقع الاجماع علی ان اعادۃ النظر المذکور ہی الداء العضال وانہ سبب کل فتنۃ وآفۃ وانہ محظور شرعا وقبیح عرفا وان الاحتراز عنہ سبب لترقی السالک وقربہ من مولاہ والکلام والخلوۃ مع النساء الاجنبیات جوازا ومنعا کالنظر بل وکذا مع الامارد احتیاطا لاسیما عند خوف الفتنۃ وعلی الاحتیاط حمل ما روی فی عدۃ کتب من مذہب الحنفیۃ ان الامام الاعظم والہمام الافخم ابا حنیفۃ رضی اللہ تعالی عنہ امر محمدا رحمہ اللہ تعالی بان یجلس فی مجلس اقرائہ واملائہ من جانب خلفہ الی ان بلغ وذلک کلہ لان اللہ سبحانہ قال قل للمؤمنین یغضوا من ابصارہم ویحفظوا فروجہم ذلک ازکی لہم ان اللہ خبیر بما یصنعون وقال یعلم خائنۃ الاعین وما تخفی الصدور وقال النبی صلی اللہ علیہ وسلم لکل عضو ابن آدم حظ من الزنا فزنا العین النظر وزنا اللسان النطق والاذنان زناہما الاستماع والیدان یزنیان فزناہما البطش والرجلان یزنیان فزناہما المشی والفم یزنی فزناہ القبلۃ وقال علیہ الصلوۃ والسلام لایفضی رجل الی رجل ولا امراۃ ولا ولد اودالاخرجہما ابوداؤد وعن ابی ہریرۃ وعن عیسی علیہ السلام قال ایاکم والنظرۃ فانہا تزرع فی القلب الشہوۃ وکفی بہا لصاحبہا فتنۃ ثم ان علاج ہذہ الامراض ثلثۃ اشیاء غض الابصار اولم یامر اللہ فی نص الآیۃ فعلم انہ انفع ومعنی قولہ ذلک ازکی لہم ای سبب لنموہا لہم وتنزیہ

باطنہم وقد قیل ان من غض بصره ولم یجد النور فی باطنہ فلعدم صدقہ فی غضہ والعلاج الثانی الفرار من المواضع التی لایتیسر فیہ الغض عن المحارم والثالث استماع الوعیدات الواردة فی النظر والخلوة اللہم وفقنا الی الخیر ولاتکلنا الی الغیر فانک حسبنا ونعم الوکیل نعم المولی ونعم النصیر الحمد للہ اولا وآخرا باطنا وظاهرا والصلوة والسلام علی رسولہ محمد کذلک الی یوم الدین تم

مکتوب ہشتاد و پنجم

بسم اللہ الرحمن الرحیم

الحمد للہ الذی اعلی معالم الاسلام والصلوة والسلام علی حبیبہ محمد وآلہ واصحابہ الکرام اما بعد فضایل پناه حقایق دستگاه آخوند ملا رحیمداد سلمہ اللہ تعالی وابقاه باعلاء اعلام شریعت نبوی علیہ من الصلوات اتمہا ومن التحیات اکملہا وانہدام ابنیہ ضلالت موفق بوده بر مدارج عالیہ نشاتین فائز بوده ہم آغوش جمعیت کونین باشند ارادت نامہ آن محب صادق رسید بر کوائف مندرجہ اطلاعی حاصل گردید قلمی نموده بودند کہ این فقیر چون در ولایت ثوب کہ از جاعہ کہ بہیا است دار وگردید جماعہ گمراہان یافت کہ سخنہائے آنہا مخالف شریعت غراء وملت بیضا اند واعتقادیات باطلہ دارند وبدان سبب در ورطہ الحاد وزندقہ فرو رفتہ اند ونگاشتہ بودند کہ اعتقادیات متعدده مبطلہ متشیئہ زنادقہ ویار کالکری خصوصا ثوب کہ خروج نموده اند وعلما را آن میلکنند ومیگویند کہ سخنان علما را گوش نکنند کہ از اول تا آخر بما یان دشمن اند وعلما را از روئی نمرود بچشم حقارت مے بینند وعلم ظاہر حجاب میدانند وعلم باطن فرض میدانند وشریعت وطریقت را از ہم جدا میدانند وطلب پیر فرض میدانند ومیگویند ہر کرا پیر قبول کرد مقبول است وہر کرا قبول نکرد مقبول نیست مردود است وسرود ونغمہائے دلاویز ورقص حلال میدانند ودر وقت رقص زنان ومردان باہم مختلط میشوند ودرہم پیچیده میشوند وعلما را بحقارت می بینند ونسبت کفر میکنند ومیگویند چون دیدار اللہ تعالی نہ بینی در دنیا در آخرت نمے بینی ومیگویند تا کافر نشوی مسلمان نشوی ودر تصور صفات اللہ تعالی را حاضر در زمان ومکان میدانند وبصورت شئ تصور میکنند بعضے میگویند کہ اللہ تعالی در گیاه است وبعضے میگویند در گاو است ومیگویند کہ چون عارف را یقین حاصل شد عبادات از وے ساقط گردد ومیگویند بنده را اختیار نیست بلکہ مجبور است ومیگویند کہ ما را بصلوة وصیام چہ کار است کہ ما دائم در صلوة ایم ومیگویند کہ ذکر ما یان دران وقت جاری میشود کہ بر زنانہ محسنہ اجنبیہ عاشق شویم ویا او دریکجا بخسبیم ودران وقت کہ با او دخول میکنیم پیر ما دران وقت توجہ میکند پس ذکر ما جاری میگردد وبعضے میگویند کہ زنا را در گردن مے اندازیم کافر میشویم خدائیتعالے ما یان را مے بخشد حقیقت جواب وسوال خود بآنہا در ورقے تحریر آورده بودند وفضیلت پناه ملا نواب وملا ابراہیم وملا داد ک وملا تاج محمد وباقی علماء سنجر خیل ایضا در باب گمراہی طائفہ مذکوره نوشتہ بودند واستدعاء وضع رسالہ در رد این طائفہ مذکوره نموده بودند واضح گردید چون حراس دین محمدی وپاسبانان کیش احمدی علی صاحبہ اطائب الصلوات والتسلیمات علماء حقیقی اند حراست آن

بر علماء دیندار و فضلاء عالیمقدار لازم ولابد و واجب و متحتم است جزاکم الله سبحانه خیر الجزاء که در اطفاء نائرهٔ نار ضلالت و اخماد شعلهٔ زندقت سعی نموده اند و در ترویج شریعت محمدی علی صاحبها الصلوة والسلام مساعی جمیله در کار داشته اند در سنن ترمذی از ابی هریره روایت کرده که گفته است ابو هریره که گفته است رسول خدائے صلے الله علیه وسلم هر که تمسک کند و عمل نماید بسنت من نزد فساد امت من بتغیر حال استقامت مر او را باشد اجر هزار شهید و هم در سنن ترمذی آورده گفت بلال بن حارث مزنی که گفت رسول خدائے صلی الله علیه وسلم هر که زنده گرداند و تزیین و هد سنتے از سنتهائے مرا که تحقیق میرانیده شده باشد بعد از من پس بدرستی مر آنکس راست ثوابهائے کسانیکه عمل کنند بران سنت بے آنکه کم کرده شود از اجر عاملان آن چیزے یعنے هم عاملان را اجر کامل داده خواهد شد و هم احیا کنندگان و رواج دهندگان سنت را و هر که بدعتے پیدا کند و ضلالت بر پا سازد خدائے تعالیٰ و رسول خدائے صلے الله علیه وسلم بآن راضی نباشد بخلاف بدعت حسنه مثل تصنیف کتب و بناء مدارس که دران مصلحت دین و ترویج آن بوده باشد بر آنکس وبال و بزه کاری مقدار آنکس که بان بدعت عمل کند کم نمیکند آن وبال و بزه از وبالهائے و بزهائے ایشان چیزے را این حدیث ابن ماجه ایضا روایت کرده است اما از کثیر بن عبدالله بن عمرو و کثیر از پدر خود عبدالله و عبدالله از پدر خود عمرو و معلوم ایشان بوده باشد آنکه بسبب ضعیفے که لاحق روزگار درویش گردیده است و ضعف بصر عارض شده در تحریر بسیار وقت مے یابد اما بحکم ضرورت درین باب اقدام نموده میشود و بقدر قلیل که شفاء این علیل از مرض مبطن جهل صورت گیرد و سمت تحریر خواهد یافت و بناء آن بر دو مقصد نهاده میشود مقصد اول در ثبات بر طریقهٔ محمدیه و تحریض بر متابعت حضرت رسول اکرم علیه الصلوة والسلام و بیان فرق اسرائیلیه و اسلامیه و مقصد ثانی در رد آنچه آن جهله متصوفه قائل اند و بیان مراد آنچه از بعض مشائخ کرام منقول گشته و جهل متصوفه مقصد آن نرسیده براه باطل و زندقه برده اند و بالله التوفیق و بیده ازمة التحقیق فهو المنان و علیه التکلان و هو حسبی و نعم الوکیل ولا حول ولا قوة الا بالله العلی العظیم المقصد الاول فی الثبات علی الطریقة المحمدیة علی صاحبها الصلوة والتحیة والازجار عما نهاه صلے الله علیه وسلم وفی بیان بعض شروط المشیخة قال الله تعالے ما آتیکم الرسول فخذوه وما نهیکم عنه فانتهوا حضرت حق تعالے جل جلاله در قرآن مجید و فرقان حمید فرموده است آنچه بشما آورده است و گفته است فرستاده برحق محمد مصطفے صلی الله علیه وسلم از امور دین شما پس آن را محکم گیرید و در عمل آرید و آنچه نهی کرده است شما را از ان پس باز ایستید از ان و منع شوید و هم حضرت حق جل مجده فرموده است قل ان کنتم تحبون الله فاتبعونی یحببکم الله بگو اے محمد صلے الله علیه وسلم اگر هستید شما که دوست مے دارید الله تعالیٰ را پس متابعت کنید مرا و پیروی من اختیار کنید چه اعتقادا و چه عملا و چه حالا و چون پیروی من اختیار گروید و طریق استقامت در زیدید و موافقت صوری صورت گرفت مناسبت معنوی روے می آرد و تجلیات صفاتی و ذاتی حضرت اقدس و مقدس من در کار میکروند و شما را در بساط قرب محبوبیت خود نازل میگردانم و خلعت محبوبی در مے پوشانم از اینجا دانسته باشی که نیل این درجه سعادت عظمی و وصول باین مرتبه اسنی مشروط و مربوط بمتابعت حضرت سر الله الاعظم است علیه افضل الصلوة واکمل التحیات پس سلوک طریقهٔ محمدی و اختیار شریعت نبوی لازم ولابد و واجب و متحتم است و از طرق زائغه و جادهائے منحرفه که موسس و مؤید بقول و فعل و تقریر شارع نباشد

پرحذر بوده باشد تا سرمایه ایمان از دست نرود و تهی دست در وادی خسران و بیداء حرمان سرگردان نگردد در مسند امام احمد و سنن نسائی و دارمی روایت است از عبد الله بن مسعود رضی الله تعالی عنه گفت ابن مسعود رضی الله تعالے عنه کشید آن حضرت صلے الله علیه وسلم برائے تفهیم ما خطے راست برابر تا راه راست را مثال نماید پس گفت آن حضرت این خط که راست کشیده ام راه خدا است پستر کشید خطهاے دیگر از جانب راست آن خط و از جانب چپ آن وگفت آن راهها است که بر سر هر راه ازین راههائے شیطان است که میخواند مردم را بآن راه و بیرون می برد از راه راست و خواند آن حضرت این آیة را وان هذا صراطی مستقیما فاتبعوه ولا تتبعوا السبیل فتفرق بکم عن سبیله پیروی نکنید راههارا که چپ و راست میروند تا پریشان نگردانند آن راهها شمارا و دور نیندازند از راه راست و راه خدا تعالی که درین حدیث آورده است آن راهے قویم و صراط مستقیم است که ان اعتقاد حق و عمل صالح است ارجاء آن متعدد نیستند و جهات آن مختلف نی لیکن مر آن را درجات و منازل است که سالک راه حق آنها را بالعلم و عمل خود قطع مینماید و هر که قدم او لغزید و از جادهٔ قویمه و طریقهٔ مستقیمه شرعیه منحرف گشت و ازین منازل و مدارج بطرفی افتاد و راه راست گم کرده در بیداء ضلالت سرگردان گردید در ورطه ضلالت مدام سرگردان خواهد ماند مگر آنکه حضرت حق تعالے بفضل بے غایت و عنایت بے نهایت خود تدارک حال او نماید و در سویداء قلب او اندازد و او را الهام کند بآنکه بر راه راست نیستی و از طریق مستقیم و راه سلیم بطرفے افتاده اگر برین حال خواهی بود در ورطه ضلالت هلاکت لاحق روزگارت خواهد گردید و چون عنایت حضرت حق تعالی دستگیری نماید و از انجا برگردد آن را توبه گویند و بر قدم که رفته بود مراجعت نموده بجائے برسد که قدم او از انجا لغزیده بود و منحرف گشته بود و بر آن مقام استاده شود آن را انابت گویند و چون در سلوک طریق مستقیم شروع نماید آنرا سداد گویند و این راهها زائغه منحرفه که بطرفے از شاه راه شریعت افتاده اند همه اعتقادیات باطله و محارم و منهیات و اعمال غیر صالحه اند که شارع آنها را بیان کرده است متکفل تلویح آنها کتب عقاید دفته است و هر که درین ورطه فرو رفت غیر از آنکه لطف الٰهی تدارک او نماید خلاصی او از ان صورت ندارد در روایت است از ابن مسعود رضی الله تعالی عنه براستی که پیغمبر خدائے صلی الله علیه وسلم گفت که گردانیده خدائے تعالی حال دین را با آنچه در و است از محارم و حدود و احکام قرآن حال راه راست یعنے تمثیل آن براه راست نموده است و از هر دو جانب آن راه راست دو باره شهر است که در آن دو باره شهر درها است کشاده و بر درها پردها است فروهشته و بر سر در آن دو باره شهر شخصے است که خواننده است مردم را میگوئید برابر روید و راست سلوک نمائید و کج نروید و بالاء آن خواننده دیگر است میخواند مردم را و ندا میکند هر گاه که قصد کند بندهٔ از بندگان که بکشاید دری را از ان درها پرده از ان بردارد میگوید آن نداکننده واے بر تو مکشائے پس بدرستی اگر میکشائی آن در را در مے آئی در ان و آن طرف سلک دوزخ است پس بیان کرد آنحضرت علیه الصلوٰة والسلام این مثل را که مراد از ان چیست پس خبر داد و گفت که مراد بصراط مستقیم طریق اسلام است که بسبب سلوک در ان به بهشت جاودان و موطن حور و غلمان و نعم فراوان که اعظم آن لقاء حضرت رحمن است میرسند و آن درهاء کشاده که پردها بر ان فروهشته است اقوال و افعال است

که حرام گردانیده است حق تعالی آنها را بر بندگان و آن پردهائے فروہشته حدہائے خدائے تعالی است که میان بندگان و محارم بسته است و معین نموده است که از انها نگذرد بلکه بآن پردہا ایضا دست نبرو چه آن پردہا همه شبہات و مکروہات اند و ماوراء آن محرمات اند آنچه مباحات اند دران ایضا انہماک ننماید مگر بقدر ضرورت چه کف از مباحات ایضا از کمال دین است چه ملاک دین ورع است و در حدیث آمده است الحلال بین والحرام بین وما بینهما مشتبهات فاجتنبوها حلال ظاہر است و خفاء ندارد و حرام ایضا ظاہر است کذلک و ما بین آن مشتبہات است واز ارتکاب ان اجتناب نمائید و پُرحذر باشید انتهی و خبر داد رسول خدائے صلے اللہ علیه وسلم مراد بداعی که بر سر راه است قرآن است که میخواند مردم را براه راست و آنکه خواننده است بالاء قرآن آن پند دہنده از جانب خدائے تعالی در دل ہر مومن و آن ملہم خیر است تا این نباشد قرآن سود نمیدہد کار قرآن آنست که راه مینماید و نشانہائے راه راست بیان میکند اما قبول افتادن و پند پذیر شدن بدان و سلوک طریق مستقیم نمودن و رسیدن بمعان مقصود بتوفیق الہی است و ہدایت او است که بنده را بدان الہام کند و در دل او ذوق آن پیدا آرد رزقنا اللہ بلطفه وکرمه وہدانا الصراط المستقیم صراط الذین انعم علیهم من الانبیاء والاولیاء والصالحین صلوات اللہ وسلامه علی نبینا و علیهم اجمعین روایت کرد این حدیث رزین از ابن مسعود و روایت کرد آن را احمد در مسند خود و بیہقی در شعب الایمان از نواس بن سمعان که صحابی است و ساکن شام بوده ہمچنین روایت کرده است ترمذی از نواس ولیکن ترمذی ذکر کرد حدیث را مختصر تر از انچه روایت کردند احمد و بیہقی از حدیث مذکور دانسته باشی که تا حق تعالی تدارک حال بنده نکند و او را بخیر الہام نکند براه راست رفتن و بمقصد رسیدن صورت ندارد و ہر چند عالم باشد متبحر و شیخی باشد صاحب ارشاد و این علم و ارشاد که بدان سلوک راه مستقیم نموده نشود حجت حق است بر بندگان او و این علم و ارشاد و تصوف ہمه لسانی است بر باطن او تاثیر ندارد و علماء آخرت و مشایخ حقیقی ہمان اند که بعلم و طریقت راه بحق برده اند و از شریعت محمدی و طریقه احمدی طسوحی منحرف نشده اند و بسبب عدم تدارک حق تعالی علماء سوء و مشایخ بدسیرت انشعاب امت و تفرق آن بہفتاد و سه فرقه صورت گرفته است روایت است از عبد اللہ ابن عمر و گفت که گفت رسول خدائے صلے اللہ علیه وسلم ہر آئینه بیاید بر امت من مانند آنچه آمده و گذشته است بر بنی اسرائیل موافق و مطابق بایک دیگر مثل موافقت نعل بنعل که کفش دوزان برابر کنند تا آنکه اگر بود از بنی اسرائیل کسے که آمده باشد بمادر خود راو جماع کرده باشد باوے آشکارا ہر آئینه باشد در امت من کسے که میکند آن فعل شنیع و بدرستی که بنی اسرائیل متفرق شدند و جدا گشتند بہفتاد و دو مذہب و متفرق شوند امت من که ایمان بمن آورده اند و روے بقبله دارند بر ہفتاد و سه مذہب در اصول عقاید ہمه ایشان مستحق در آمدن دوزخ باشند بجہت سوئے اعتقاد و الا بجہت سوء عمل شاید که فرقه ناجیه ایضا در دوزخ در آیند چنانچه آیة کریمه بر آن مشعر است ان اللہ لا یغفر ان یشرک به و یغفر ما دون ذلک لمن یشاء و آنکه گویند که ذنوب فرقه ناجیه مطلق مغفور است قویست بلا دلیل مگر یک اہل ملة در دوزخ در نخواہد آمد صحابه استفسار کردند کیست آن یک اہل اے رسول خدائے صلے اللہ علیه وسلم فرمود اہل سنت که من بر آنم و اصحاب من بر آنند روایت کرد این

حدیث را ترمذی و در روایت امام احمد و ابی داؤد از معاویه اینچنین آمده است که اهل هفتاد و دو ملت در دوزخ اند و
آن اهل یک ملت در بهشت و آن اهل یک ملت مسمی باهل سنت و جماعت است از جهته اجتماع ایشان بر کلمه حق و بر آنچه
اجتماع کرده اند بران سلف صالحین از ائمه و مجتهدین که بر راه راست و طریق مستقیم بوده اند و درین روایت این نیز
آمده است و بدرستی که شان این است که بیرون خواهند آمد در امت من گروهها که روان میشود با ایشان یعنی
سرایت میکند در رگ و پے ایشان هواهائے که نفس و شهوت خوانده اند ایشان را بآن مذاهب زائغه و جادهائے
باطله و متفرق شده اند بآن چنانکه سرایت میکند علتے از گزیدن سگ در صاحب خود و شبیه بمالیخولیا میگردد و نمیتواند
که بجانب آب نگاه کند و اگر بکند بے طاقتی آرد و بسا است که از تشنگی هلاک شود و نتواند که آب بخورد و این علت
بحدے سرایت میکند که باقی نمیماند از صاحبش رگے و بندی الا که در مے آید این علت در آن و این علت بدیگری
ایضا نقل میکند اگر و بجرے را معضوض بگزد و تشبیه اهل هوا بصاحب این علت آنست که چنانکه علت کلب در
صاحبش سرایت میکند و رگے و مفصلے از وے باقی نمیماند و بشرف هلاک میگردد و صاحب بدعت و هوا که در و سرایت
کرده است و در هر رگ و پے و مفصلے او دخل نموده است و در باویه ضلالت بشرف هلاکت رسیده است و از علم
و دین و طریق مستقیم شریعت میگریزند کسانیکه با او می نشینند در آنها ایضا آن مرض هوا و ضلالت سرایت میکند و در تمام
بدن آنها دخل مینماید و از راه راست و طریقه مستقیمه شرعیه میگریزند و نفرت مینمائند و کلمه حق را اصغا نمیکنند و در بیداء
ضلالت از آب زلال ایمان و اسلام محروم گردیده تشنه لب مے میرند عصمنا الله سبحانه و من انتمی الینا بلطفه و بحرمة
حبیبه الوجیه الشفیع امین و رحم الله عبد ا قال امینا و انشعاب فرق هفتاد و سه فرقه که گفته آمدیم از صوفیه غیر مستقیم
صورت گرفته است و قد صرح بعض الثقات من العلماء والمشائخ الکبار ان رئیس کل فرقة ما ضل الا من التصوف بعد
فتح شیئ من نیرنجات عالم المعانی علیه و نحن لا نشک فی ذلک و نشاهد ذلک فی الادوار فی الاقطار و هذا افتراق امت بهفتاد و
سه فرقه در حدیث صحیح وارد شده است و در بیان افتراق در تفسیر مدارک در تفسیر این آیة کریمه ان هذا صراطی مستقیما فاتبعوه
ولا تتبعوا السبل فتفرق بکم عن سبیله روایت کرده است که کشید آنحضرت صلے الله علیه وسلم خطے مستوی و برابر و راست
و فرمود این سبیل رشد است و راه خدا یتعالی است پیروی کنید و سلوک آن راه نمائید پس تر کشید در هر جانب او شش
خط مایل و فرمود این راهها است بر سر هر راه شیطان است که میخواند بسوئے آن پس اجتناب کنید ازان راهها و خواند
این آیة را و گفت صاحب مدارک ابو البرکات رحمة الله تعالی علیه پس تر میگردد هر یک از شش راه دوازده راه پس
میگردند هفتاد و دو راه انتهی و در بعض کتب آورده که کبار فرق اسلامیه غیر از اهل سنت و جماعة شش اند و هر یک از
شش فرقه دوازده فرقه شده اند این جمله هفتاد و دو فرقه شدند و در مواقف گفته است که کبار فرق گفته است که کبار فرق
اسلامیه هشت اند معتزله و شیعه و خوارج و مرجیه و نجاریه و جبریه و مشبهه و ناجیه بعد ازان معتزله را بیست فرقه ساخته
و شیعه را بیست و دو فرقه و خوارج بیست و مرجیه پنج و نجاریه را سه و جبریه و مشبهه را الفرق یکروه و فرقه ناجیه اهل سنت و
جماعة است تعداد فرق اسلامیه بطریق اجمال همین است در اینجا زیادت بیان مطلوب است لسان قلم متکفل بیان

او میگردد و بطفیل آن طوائف دیگر را ایضا شرح میدهد تا فرق اسلامیه که در حدیث وارد است دانسته شوند و علم بر مذاهب
باطله حاصل گردد و احتیاط و اجتناب از معتقدات آنها کرده آید و من مقدر الکون النصرة والعون باید دانست که اہل عالم
دو قسم اند یا تابع اهوا و بدع و تخیلات خود کردیده پیغمبرے و کتابے استناد ندارند ایشان را اہل نحل گویند و یا متابعت
پیغمبرے و کتابے و دینے و ملتے و روشے و آئینی اختیار نموده اند و ورزش مینمایند ایشان را اصحاب ملل خوانند
هر چه اہل هوا و بدعت اند و خارج از دایره دین و ملت از حیز اعتبار و شمار ساقط اند واما اصول ایشان که در کتب
معتبره در حیطه ذکر در آمده اند پنج فرقه اند فرقه اول فلاسفه و ایشان جمعی اند قایل بحکم عقلیه و مجتنب از طرق نقلیه انتهاج
بر مناہج منطقی دارند و ارتیاض بعلوم ریاضی نمایند و سخن ایشان در موجودات طبعی و مابعد الطبیعه است و قدماء ایشان
سه گروه بزرگ مشهور اند و همه هرمس الهرامسه را راس و رئیس خوانند و اولا اساطین سبعه از ملطیه و اساس واثینیه و ساميا
که بلاد ایشان بود در ولایت یونان و اسماء ایشان تالس ملطی و انکساغورس و انکسیمانس و انباذقلس و فیثاغورس و سقراط
و افلاطون است و مقدم ایشان تالس ملطی است و اول کسے که در فلسفه سخن گفته است او بود و آخر ایشان افلاطون
الهی دیگر اصول ایشان از نساک حکما بوده اند مبداء ایشان فلوطرخیس است که طرق حکمة بدو اشتهار یافت تا دیمقراطیس
بعد از ان حکما اقادیما که ایشان اہل تصنیف اند چون سولون شاعر که بعد هرمس و بقراط اند و بزرگتر بوده و بقراط واضع طب
و اقلیدس واضع هندسه تا بطلیموس صاحب مجسطی و متاخران اہل حکمت یک طائفه اند از ارسطاطالیس که واضع
منطق است تا اسکندر را فردوسی که شارح کتب ارسطو است و فلاسفه اسلامی از حنین بن اسحٰق تا ابونصر فارابی و
بوعلی سینا تابع قول ارسطو اند الا آنکه شیخ الرئیس در بعضے سخنان با او مخالف نموده است و در مراة الادوار آورده که
شیخ حنفی المذهب بود فرقه دویم صابیان و جماعتے بر انند که ایشان را کتابے بود و آن سخن بصحت نرسیده بلکه اصح
آنست که ایشان قایل اند بهیاکل فلکیه و ارباب سماویه و اصنام ارضیه و آنها را وسایل و وسائط می دانند بقرب رب
الارباب و رسالت را در صورت بشری منکر اند و کبار ایشان در چهار فرقه انحصار دارند اول اصحاب روحانیات
و تعریف ایشان مر روحانیات را چنانست که تعریف اہل شرع ملائکه را و غالب آنست که ایشان ملائکه را می پرستند
تقربا الی الله سبحانه تا بوساطت آنها قرب بحق تعالی حاصل کنند دویم ارباب هیاکل و ایشان علت اولی و عقل
و نفس و سیارات را هیاکل اثبات کنند بعضے مدور و بعضے مثلث و برخی مربع و چیزے مثمن و علی هذا القیاس و بحقیقت
این جماعت ستاره پرستان اند و سیوم اہل اشخاص و مدار کار ایشان بر طلسمات است که بساعات مختاره بطوالع لائقه
بر صورت کواکب عمل کنند جهة هر مهمے و در ملل و نحل ایشان را عبده اصنام میگویند چهارم حربائیه و در بعض نسخ جرمائیه
تصحیح کرده اند حق تعالی را واحد کثیر دانند و ماخذ تناسخ کلمات ایشان است فرقه سیوم تناسخیان اقصاء بلاد هند و ما
چین و اکثر ولایات خطا و چین مملو است ازین طائفه و اساس تناسخ بر چهار چیز است رسخ و فسخ و مسخ و نسخ و معلم
ایشان شاکمونی و حشر و جزاء اعمال همه در دنیا اثبات نمایند جمیع هنود هند بر همین اند میگویند که چون شخصے بمیرد و
نیک باشد روح او باز در آدمی اندازند و او را مال و جاه و اصناف نعم جزاء کردار او دهند و اگر بد باشد و عمل نیک

از وجود نیامده باشد روح او در جانورے انداز ند حسب عمل زشت حتی که اگر بسیار عمل زشت کرده باشد در مثل جبل و
مانند آن انداز ند و اینحالت او را عذاب است و چون از گناهان پاک شود باز در نوع انسانی روح او انداز ند
من بعد اگر عمل نیک کرده جزاء او نیک خواهد یافت و اگر بد بود جزاء بد خواهد یافت و تناسخ را این جماعت هنود
جون گویند و آنچه یکے از دیگرے بگیرد خواه از راه معامله و خواه از راه ظلم معتقد ایشان دران آنست که این هان
حقی است که پیش ازین بر ذمه او داشت الحال ازو گرفت فرقه چهارم براهمه بعضے گویند که منسوب اند بشخصے که او را
برهام نام بود و صاحب ملل و نحل آورده که صفت بدّھ بوجھی که ایشان میکنند اگر راست میگویند بر حضرت خضر علیه السلام
راست و صادق مے آید و بعضے گویند که معتقد اند ملکی را که اسم او برهما است و او را وسیطه و واسطه وانند میان مبدع
و مبتدعات در افاضه و افاده و وجه تسمیه ایشان ببرهمن همان انتساب است ببرهما و آنچه عوام میگویند که ایشان
منسوب با براهیم اند علیه السلام از غلطهائے ایشان است چه براهمه باسرهم نبوت را منکر اند و انبیا را غیر معتقد مگر اندک
فرقه از ایشان و بحث ما اینجا از منکران نبوت است و خارجان ملت و براهمه چند فرقه اند یکے اصحاب بدّه و جمع بدّه گویند همیشه در عالم بدّھ مے باشد یعنی کسیکه توجه بدو باید کرد و از وجود او چاره نباشد و همه خلق را فیض ازو باید گرفت طلب
قرب او باید نمود در صحاح آورده است که بد معرب بت است و در اینجا از برهمنان تحقیق نموده شد که بُدّ یک
بتی است در جائے نزدیک سومنات و در عرف هنود معروف است بجگنات و جوف او مملو است از سنگ
فارس چنانچه جوف سومنات مملو جواهر بود و الحال او را تمامی در زر گرفته اند انتهی و معتقد ایشان آنست که اول
بدّی که ظهور کرد در عالم نام او ساکمونی بود یعنی سید شریف و از زمان ظهور او تا هجرت پیغمبر ما صلے الله علیه وسلم
پنج هزار سال بود و این گروه از برهمنان پیوسته در طلب مرتبه بدّ اند و گویند بعمل بدان پایه توان رسید و آن
عمل هر است و عطا دادن بر عموم و خالی شدن از فکر دنیا و بر طرف رفتن از آرزوها و لذتهاء او و عفت ورزیدن
و بر خلق بخشودن و از کبائر اجتناب نمودن و بخیرات و حسنات میل فرمودن و کبائر بر مذهب ایشان ده اند
کشتن جانوران و استحلال اموال مردمان و زنا کردن و دروغ گفتن و سخن چینی کردن و فحش بر زبان راندن
و دشنام دادن و همت بر طلب معالی داشتن و در سخن با همه بلائمت کردن و حسن معاشرت با مصاحبان
برآنوجه که اختیار ایشان بر اختیار خود گزیدن و اعراض نمودن از خلق بکلی و اقبال بر حق سبحانه و تعالی و بذل روح از شوق
وصول بجناب حق و هرکه بدین خصلتها بواجبی قیام نماید برتبه بدّه رسد و در کتاب جوک بشت که در سلوک جوگیان
هنود وضع نموده اند آورده است که برهمنان هند را در وحدت ذات حق تعالیٰ و صفات کمال و مراتب تنزلات
او و منشا همه کثرت و مبداء عالم و عالمیان متابعت حکماء متقدمین است تفاوتے اگر یافته شود از روئے اصطلاح
و اختلاف زبان خواهد بود هم دران کتاب آورده که ذات برهم نور مطلق است و عقل خالص و در جائے دیگر
ازان گفته که آنکه در حقیقت یکی است و در شمار بسیار است آن ذات برهم است که در حقیقت همان یک ذات
است که چندین موجودات و چندین اشخاص مے نماید و این شمار از نادانیست چنانچه طفل نادان سایه خود را

دیو واند از قصور عقل و دانش خود و آن چیز لطیف که در رو عالم است آن هم ذات برهم است و در کمال لطافت و زینت است تمام موجودات عالم و این برهمان در و است چنانچه در تخم درخت با تنه و شاخ و برگ و میوه مندرج باشد و هم
درین کتاب آورده که بشست برامچند گفت مروے که چیزهائے فانی را که فانی اند و بقا و ثبات را نخود نسبت نکند و بر چیزی
دل نه بندد و جائے قرار نگیرد و از دل چیزے را نخواهد و از غفلت و نادانی و کوته اندیشی وارسته باشد و هر که از آرزو و ما و
مراو ها و هواهائے نفسانی بیک کناره گشته وحدت حق تعالی در نظر او جلو نماید و این تعینات موجودات رنگارنگ
اصلا بنظر او در نیاید و او همان یک نور کامل را مشاهده کند و جمال غیب و ذات برهم در دل او بنوعی جلوه دهد که هیچ چیز
از احاطه او بیرون نیاید و مروے که از روے ورزش نسبت جوگ عقل او خالص گردد و از شعور رسمے برخیزد و او را در یافت
چیزها نماند و دل او در ذات برهم بسته گردد و از صفات خود فانی نشده باقی ببقاء حق گردد مانند قطره که در دریا افتد و او در
نشستن و خواب و بیداری و راه رفتن و ایستادن در جمیع احوال و اوقات ازین شعور رسمے گذشته و دریافت خود را جمال
غیب کار فرماید و همگی حق شود اے رامچند با تو یک سخن میگویم که آن سودمند تست و آن آنست که تو از جمیع صورتها از تعینات
و موجودات عالم که بنظر در آید بگذر و اصلا بخاطر خود راه مده و دل خود را در ذات برهم و هستی مطلق که بے حد و نهایت است
و بیچون و بیچگون است و بے رنگ و بے صورت است و بے نام و بے نشان است ببند و اگر کسے گوید که موجود
روشندل برائے چه این رنگها و صورتهائے گوناگون را از نظر خود بیند از و چه جمال غیب را که رنگها و صورتها جلوه او ست در
مجالے موجودات و مرایاے تعینات مشاهد و ناظر نباشد و جمال و حسن و وحدت حق را درین صورتها و آینهائے کثرت
نبیند جواب آنست که هرچند موحد را ازین کثرت و ازین تعینات و تقیدات همان یک نور در نظر باشد لیکن
چون کرد از فرق و شمار کثرت و دوگانگی و دوئی باشد در حاصل کردن این نظر و این حالت او در آن مرتبه که کسی ازین
تعدد و شمار گذشته آن نور یگانه را قبلهٔ دل خود سازد و میسر نگردد چون او را شمار و عدد که نقصان دارد در میان باشد
ناچار او از مرتبه ناقص بآن مرتبه جمع و یک رنگی و یگانگی نرسد اے رامچند چون آن ذات پاک را که باقی و پاینده است
و بے زوال و بے تغیر است باقی و پاینده دانی و محو مشاهده او گردی و آنچه غیر او باشد آن را فانی و بے ثبات یقین
کنی ناچار ذات هم از صفات خود خاسته و فانی گردیده ببقاء حق باقی گردد و آن مرتبه جمع که ذات برهم باشد ترا میسر
گردد و در همه چیز و همه کس و همه جا جلوه خود بینی و غرق دریاء سرور و شادی باشی بدانکه آن نور پاک و آن مایهٔ
غیب که بقا و ثبات صفت ذات او است و از زوال و فنا منزه است همه چیز و همه کس از و پیدا میشود و او از کسے
پیدا نگردد و بیک کرشمه و یک جلوه که او میکند اینهمه غوغا از موجود میگردد و این عالم پیدا مے آید و بود و وجود منسوب
با و بود و غیر او را بود و وجودی نبود و آن ذات پاک که عالم باین بزرگی و عظمت و ترتیب و نسق پیدا می آرد در پیش بزرگی و
بزرگواری او ازین عالم چیزے در حساب نباشد و او همان مرتبه بزرگی خود بود و از و اینهمه بوجود آمده باشد و او علت و سبب پیدائی این
عالم باشد و پیدائے وجود او را هیچ چیز و هیچ کس علت و سبب نتواند شد و او حقیقت و خلاصه هرچه باشد هست این صورتها و رنگها از و نمود
دارد و او برتر و بالاتر و بزرگتر است همه بزرگیها و کلانیها در پیش بزرگی او بمقدار و نیست باشد و جمیع علتهائے پیدائے و تمام

اسباب آفرینش عالم را ذات پاک آئینه است که عکس اینها در و نمایان میگردد و چون بذات بر هم مشغول کردی و محو بقا
او شوی ترا نیز مرتبه بر هم میسر گردد و حیات ابدی یابی و تا فنا نفس حاصل گردد بقا حق حاصل نگردد و در همین کتاب در باب مراقبه و تفکر آورده
است که مراقبه و تصور بے الایش باید و گفته که با مراقبه هیچ عبادتے نمیرسد همین بهترین عباد تها است باید که مراقبه ذات
حق را بحدی کشد و بجاے رساند که همگی خود را بان و بد دل را از و بر ندارد و در هر حال چه در بیداری و چه در خواب و چه در آمدن
و رفتن و چه در نشستن و برخاستن از و غافل نشود و در داد و ستد و معامله و مشغولی کار و بار ناظر باو باشد و گفته که عبادت ظاهری
نیز است و عبادت باطنی بهترین عباد تها و من آنرا شرح دهم و بیان نمایم این عبادت باطنی دوئی نمیخواهد و طریق او
اینست بنوعی مراقبه کند که در جمیع احوال مراقبهٔ او برجا باشد و فتورے و خللے در مشغولی او راه نیابد و بغیر از هستی پاک و
نور منزه چیزے بنظر نیاید و مراقبه دیگر اینست در مراقبه آن نور پاک و هستی مطلق را که ذات حق است منظور دیده
دل خود دارد و همگی همت خود را متوجه هستی مطلق و نور پاک که در نهایت قدرت و قوت و در غایت صفا و نورانیه
است ظهور کمال و بزرگی او از راه دل و صفا از راه روزنهٔ چشم و کمال و جمال قدرت و تصرف او از راه شنوای گوش
و لذت شناسی زبان و سائر قوای ظاهری و باطنی ظاهر است محو آن هستی و مستغرق آن نور پاک گردیده خاطر خود را هیچ
جائے پریشان شدن ندهد چنان تصور کند و داند که همان ذاتِ تکیه گاه اینهمه حواس است و آن حواس مظهر قدرت
کمال او است و در تصور مشاهده او باید بود و این حواس همه دریچها آن هستی مطلق و ذات پاک اند که از ان دریچها همه
چیز ها را در مے یابد و مراقبه دیگر آنست بعد از مراقبه آن ذات و تصور کمال و بزرگی او بداند که همه جا ظهور او ست و
هیچ جائے نیست که آنجا ظهور او نباشد و در همه چیز و همه کس ظهور او یکسان است و پرتو و عکس نور او بر همه یکسان
تافته و او را کمی و زیادتی نبود بکسے دوستی و دشمنی ندارد و اعتقاد کند و بداند که آن ذات کامل منم و مراقبه دیگر آنست مردے
که مراقبه او نموده است و مشغولی یاد او کرده است دل خود را بهیچ چیز ندهد و او را قبله همت سازد و نیز داند که هر قدرتے
و کمالے و هر هنرے و جمالے که هست همه باو راجع است و از و است و هر کارے که میکنم و هر جا که میروم و بهر چه مشغولم همه
برائے او میکنم و باو مشغولم و چون سخنے مطبوع و دلخواه و خوش آینده از زبان بر آید داند که ستایش او میکنم و مدح او
میگویم و مراقبه دیگر این است باید هر چه ببیند و داند بدل یقین کند که حقیقت و اصل آن همان ذات پاک حق و هستی
مطلق بر هم است درین یقین کردن اصلا شک و شبه را بخاطر راه ندهد و در یقین خود صادق باشد و همه ضدها را بحق نسبت
کند و پیدائے این هر دو از بر هم داند و غیر را دخل ندهد و مراقبه دیگر این است فقیر و غنی را نظر بر ظهور هستی مطلق یکسان
بیند فقیر را نظر بر فقر او کهین و حقیر نبیند و غنی را نظر بر غنا او بزرگ ندارد و بر همه کس نظر برابر دارد و دوست و دشمن را بیک نظر بیند و
بهمه کس نظر شفقت دارد و هر که این حالتها حاصل شد او مرشد کامل باشد و رهنمائی و اصل انتهی ملخصا اگرچه تعرض مقالات
بیهیچ طایفه نمیرود اما این مسئله از طریق براهمه مذکور شد تا غافلان اهل اسلام را تنبیهی باشد بر آنکه جماعتے خارج از
ملل در اتصاف بصفات حمیده و اجتناب از اخلاق ذمیمه نکوهیده چگونه مبالغات دارند و در مراقبات توحید و مقامات
وحدت و کثرت بر چه نوع تاکید دارند و براه تجرید و توحید می روند با آنکه ایشان را در آخرت فائده نخواهد داد پس اولی

آنست که سالکان طریق اسلام این حالات را ملاحظه داشته سلوک نموده باشند تا به التزام احکام شرعیه در تجرید توحید نیفتند بکنند آنچه باید وترک نمایند آنچه نشاید وبسیاری از مشایخ جهله طریقه براهمه درپیش دارند وبامر شرعی سر فرود نمی آرند وخود را صاحب کمال انگاشته عوام را از راه شریعت گردانیده براه ضلالت وکفر سر داده اند ضلوا فاضلوا شعر

گیر که تیرش بنشانه خطا است + هست بکیش کج خود تیر راست + سستی آن کج رو بے دین است + کو بکشد مانند بکیش درست + هر که درین کیش از و خم زفت + راست نشد تا بجهنم زفت + تیر که در کیش کماوش بود + عاقبتش تاب ز آتش بود +

وطایفه دیگر از براهمه اصحاب فکر اند وایشان مدار کار علم وعمل خود بر وهم نهاده اند وبدان تصرفات میکنند ودران باب رسایل بسیار اند یکی از شعبهائے وهم جادو ست ونیر نجات ودر جانب هندوستان این معنی غالب است بر بعض مردمان ودر میان براهمه طائفه اند تناسخیان که رسوخ ایشان دران طریق از دیگران بیشتر است وجمعی از ایشان اهل روحانیانند وسخن ایشان بکلام صابیه نزدیک است وایشان ایضا فرق اند چون باسویه وباهوییه وامثال آن وازینجا دانسته باشی که بعض کسان که بدعوات روحانیات مشتغل میگردند ونیر نجات ومانند آن مشغول میشوند مشابهت باین طوائف دارند پس بر یاران طریقت لازم است که ازین گونه ادعیه احتراز کلی نموده آنچه دعوات از شارع علیه الصلوة والسلام واز سلف صالحین مروی باشد آنرا لازم گیرند پنجم وثنیه اند یعنی بُت پرستان واین طائفه بسیار اند بعضے آفتاب پرست اند وجمعی ماه وبرخی ستارگان وطایفه احجار ومعدنیات وفرقه اشجار ونباتات وکسانے دریا وصنفی حیوانات بت پرستان چندین گروه اند اعراض از تفاصیل اقوام واقوال ایشان اولی است وازین پنج اصل که مذکور شد طوائف دیگر منشعب شوند چون دهریه وطبیعیه ومعطله عرب وغیر ایشان که بهیچ پیغمبر فرو نیاورده اند وبهیچ دینے مقید نگردیده اند همه ایشان خارج از ملل اند اما اهل ملل یا کتاب دارند یا شبه کتاب اهل ملل کتاب سه فرقه اند یهود ونصاری ومسلمین وشبه او مجوس دارند ولیس و صاحب ملل ونحل نقل میکند که سید عالم صلے الله علیه وسلم فرموده است که مجوس هفتاد فرقه متفرق شده اند ویهود هفتاد ویک ونصاری هفتاد ودو ومسلمانان هفتاد وسه فرقه متفرق خواهند شد وهمیشه ازین فرقها در هر ملتے یک فرقه رستگار است قال الله تعالی وممن خلقنا امة یهدون بالحق وبه یعدلون واینجا باصل فرق ایشان ایما میرود اما مجوس دعوی کنند که بر دین ابراهیم خلیل الرحمن اند صلواة الله وسلامه علی نبینا وعلیه وآتش پرستند نه جهة ربوبیة بلکه او را قبله دانند ووسیله تقرب بآفریدگار شناسند وقواعد واصول مذهب ایشان بسیار است وهشت فرقه میان ایشان بزرگ اند منشاء فرقهائے دیگر اول کیومرثیه نسبت خود بکیومرث ثابت کنند که پسر آدم بود ونزد بعضے ایشان آدم خود اوست دوم زروانیه اصحاب زروان کبیر اند واو را نیز اصلی مے شناسند مانند کیومرث سیوم زردشتیه که تابع زردشت حکیم اند واو را پیغمبر شناسند بعد از حضرت ابراهیم صلواة الله علی نبینا وعلیه چهارم ثنویه که بقدم نور وظلمت قائلند پنجم مانویه اصحاب مانی نقاش واو میان کبری ونرسائی دینی احداث کرده ودر اصل کبر بوده است ششم مزدکیه تابع مزدک اند که در زمان قباد پدر نوشیروان ظهور کرده آن نوشیروان بسعی جمیل او را با اکثر متابعانش بقتل آورد وقصه او مشهور است هفتم دیصانیه اند که از اصلین قدیمین سخن گویند ویزدان واهرمن قائل اند هشتم مرقونیه وایشان یزدان را فاعل خیر دانند باختیار واهرمن را فاعل شر شناسند

باضطرار وازین هشت فرقه شش گروه منقسم اند بده وه ودوی دیگر انقسام یافته اند بر پنج پنج این مجموعی هفتاد باشند اما یهود قوم موسیٰ اند علیه السلام وکتاب ایشان توریة است وایشان اول بر شریعت موسیٰ علیه السلام ثابت بودند ودر آخر تغییر وتبدیل داده بعضے احکام را تحریف دادند واختلافات درمیان پدید آمد وبهفتاد ویک گروه منشعب شدند ومعظم ایشان پنج طایفه اند اول عنانیه که اصحاب عنان بن داؤد اند که او را راس الجالوت گفتندی واینها بیست فرقه اند دویم عیسویه متابعان ابی اسحاق اصفهانی که بلغت ایشان عوفید الوهیم گفتندی یعنے پرستندهٔ خدائے وایشان نوزده گروه اند سیوم یوذعانیه اتباع یوذعان همدانی وایشان را مغاربی نیز گویند چه ظهور ایشان در جانب مغرب بود وبیست ویک فرقه اند چهارم موشکانیهٔ اشیاع موشکاء عجلی شش فرقه اند پنجم سامره وایشان را غیر لغت یهود لغتیست ودر عبادت روے بکعبه آرند وفی الواقع مذهبی دارند مرکب از یهودیة وغیر آن ودر اصل یهود صرف بوده اند وپنج فرقه انشعاب یافته مجموع هفتاد ویک باشند اما نصاریٰ امة عیسیٰ اند علیه السلام وکتاب ایشان انجیل است وروش ایشان بر احکام انجیل بود باندک زمانے بعد از رفع عیسیٰ علیه السلام از طریق توحید انحراف ورزیدند وبهفتاد ودو گروه متعدد شدند ومعظم ایشان سه فرقه اند اول ملکائیه اصحاب ملکاء رومی اند وقایل بحلول چیزے از لاهوت در ناسوت تدرع اللاهوت بالناسوت قول ایشانست واینها بیست وهشت گروه اند دویم نسطوریه اتباع نسطور حکیم اند ومذهب ایشان آنست که نور اله اشراق کرد بر هویة عیسیٰ علیه السلام واینها سی ودو فرقه اند سیوم یعقوبیه ومار یعقوبیه نیز گویند بالهیة عیسےٰ علیه السلام قائلند وایشان دوازده فرقه اند مجموع هفتاد ودو باشند اما اهل اسلام که امة حضرت رسالت منزلت که نبی آخر الزمان است علیه افضل الصلوٰة واکمل التحیات وکتاب این امة قرآن مجید وفرقان حمید است وایشان نیز تفریق یافته اند بهفتاد وسه فرقه یکے از ایشان ناجی باشد وباقی بسبب سوء اعتقاد هالک وناجی فرقه ایست که سلوک طریق که حضرت رسول کریم صلی الله علیه وسلم ویاران او بآن رفته اند اختیار نموده اند ودر حقیقت طریق مستقیم خالی از اعوجاج همان است چنانکه سبق ذکر یافت وآن فرقه ناجیه اهل سنت وجماعت است واگر گویند چگونه معلوم شود که فرقه ناجیه اهل سنت وجماعت است واین طریق مستقیم است وخالی از اعوجاج ودیگر راهها همه غیر مستقیم وحال آنکه هر فرقه دعوی میکنند که بر طریق مستقیم است ومذهب وے حق است جوابش آنکه این چیزے نیست که بمجرد دعوے تمام شود وبرهان باید وبرهان اهل سنت وجماعت آنست که این دین اسلام بنقل آمده است ومجرد عقل بآن وافی نیست وبتواتر اخبار معلوم شده وبه تتبع وتفحص احادیث وآثار متیقن گشته که سلف صالح از صحابه وتابعین واتباع تابعین ومن بعدهم همه برین طریقه واعتقاد بوده اند واین بدع واهواء در مذاهب واقوال بعد از صدر اول حادث شده وصحابه وسلف ومتقدمین هیچکس بران نبوده وایشان متبری بوده اند وازان بعد از حدوث آن رابطه محبت که بآن قوم داشتند قطع نموده ورد نمودند ومحدثین اصحاب کتب سته وغیرها از کتب مشهوره معتمده که بنائے ومدار احکام اسلام بر آنها افتاده وائمه فقها ارباب مذاهب وغیرهم از انها که در طبقه ایشان اند همه برین مذهب بوده اند واشاعره وماتریدیه که ائمه اصول کلام اند تائید مذهب سلف نموده اند وبدلائل عقلیه آنرا اثبات کرده اند وآنچه سنت حضرت سر الله الاعظم علیه افضل الصلوات واکمل التحیات واجماع سلف بران

رفته بوده موکد ساخته اند و لهذا نام ایشا اہل سنت وجماعت افتاده اگرچه این نام حادث است مذہب و اعتقاد ایشان قدیم است وطریقه ایشان اتباع احادیث نبوی واقتدا بآثار سلف وحمل نصوص بر ظاہر مگر عند الضرورت وعدم اعتماد بر عقول وآراء واہواء خود بخلاف دیگران مثل معتزله وشیعه که در اعتقادات بر طریقه ایشان تشبث بفلسفه واسترسال بآراء واوہام ایشان ست ومشائخ صوفیه از متقدمین ومحققین ایشان که استادان طریقت وزہاد وعباد ومرتاض ومتورع ومتقی ومتوجه ومتبری از حول وقوت نفس بوده اند ہمه برین مذہب بوده اند چنانکه از کتب معتمده ایشان معلوم میگردد ودر تعرف که معتمد ترین کتب این قوم است وشیخ الشیوخ شہاب الدین سہروردی در شان او گفته است لولا التعرف لما عرفنا التصوف عقاید صوفیه که اجماع وار ند بران آورده که ہمه عقاید اہل سنت وجماعتست بے زیادتی ونقصان ومصداق این سخن که گفتیم آنست که کتابہائے تفسیر وکلام وسیر وتواریخ وتصوف وفقه معتبر که در دیار مشرق ومغرب مشہور ومذکور اند جمع کنند وتفحص نمایند ومخالفان نیز کتابہائے خود را حاضر آرند تا ظاہر شود که حقیقت حال چیست وحق بکدام جانب است بالجمله سواد اعظم در دین اسلام مذہب اہل سنت وجماعة است واین جماعه اہل سنت وجماعة که بر طریق سنت ومتابعت آنحضرت صلے الله علیه وسلم ثابت اند قول ایشان درین ماده بصدق مقرون است وصفت ایشان اولئک هم الصادقون ؎ عاشقان کز قدان سروسخن میگویند ✽ راستانند از انها سخن راست شنو ✽ عرف ذلک من اتصف بالانصاف ویجتنب عن التعصف والاعتساف وبالله التوفیق بر تو مخفی نرود در تعداد فرق اسلامیه رسایل بسیار نوشته نوشته اند واقوال واصول وفروع ہر یک را تفصیل متعرض گشته اند ودر شرح مواقف ایضا تفصیل آورده است وتعداد فرق اسلامیه نموده است چنانچه گذشت وآن معلوم علماء کرام اند وچون مجموع آنہار احدائق الانوار امام فخر الدین رازی وملل ونحل تاج شہرستانی طاب الله تعالیٰ ثراه جامع است وآن ہر دو کتاب نزد علما ایضا موثوق به ومعتمد علیه اند اینجا آنچه مذکور میشود از انجا نقل کرده میشود تا در مدتے یسیر بر اصول متمیز بنوعی دیگر ایضا علم حاصل شود باید دانست اسلامیان دو قسم اند اہل اصول واہل فروع وکبار فرق اسلامیه از ارباب اصول شش اند معتزله وصفاتیه وشیعه وجبریه ومرجیه وخوارج وجہمی وعیدیه را نیز اصلی گفته اند اما درین دو کتاب که مذکور شد ایشان را داخل خوارج مے دارند جہت آنکه سخنان خوارج با کلمات ایشان در باب وعید مطابق است چنانچه بیاید واین شش فرقه بزرگ با شعب ایشان آورده میشوند فرقه اولی معتزله قائلند بعدل وآن جہت قول ایشان است که بوجوب اصلح قائلند یعنے میگویند که بر خدائے تعالیٰ واجب است آنچه اصلح است برائے بندگان او تعالے ودواجب است بر وتعالیٰ ثواب مطیع وتائب وعذاب صاحب کبیره واین را عدل گویند وتوحید بنفی صفات از جہت احتراز از قدماء متعدده واین را توحید میگویند وبعدم رویة در آخرت وحسن وقبح عقلی گویند ومذہب ایشان آنست که افعال بنده باختیار او است وایشان بچہارده فرقه منقسم شده اند اول واصلیه اصحاب ابی حذیفه واصل بن عطاء بصری اند وبناء اعتزال را بر چہار قاعده نہاده اند نفی صفات باری تعالیٰ وقول بقدر اسے اسناد افعال العباد الی قدرہم وامتناع اضافة الشر الی الله ومنزلة بین المنزلتین وعدم تعیین محق از فریقین جمل وصفین دوم ہذیلیه اتباع ابی الہذیل بن حمدان العلاف که شیخ معتزله

بود و در بعض مسایل با اہل اعتراض مخالفت کرده سیوم نظامیہ اتباع ابراہیم بن سیار النظام که رئیس معتزلہ است و از شیاطین قدریہ کتب فلاسفہ را مطالعہ کرده و اول کسے کہ سخنان فلاسفہ را با کلام معتزلہ خلط کرده او بود میگویند که حق تعالیٰ قادر نیست بر انکه بکند در دنیا برائے بندگان خود آنچه دران صلاح ایشان نباشد دران و نہ قادر است بر انکه زیاده کند در آخرت یا نقصان کند از ثواب و عقاب برائے اہل جنت و دوزخ و گمان برده اند کہ نہایت تنزیہ او تعالیٰ از شرور و قبایح حاصل نمیگردد مگر بسلب قدرت او تعالیٰ بران پس ایشان درین امر مثل کسانے اند که از باران بگریزند و زیر ناودان استاده شوند چہارم حابطیہ اتباع احمد بن حابط اند نسبت اتباع او بہ پدر او شده و او از اصحاب نظام است و در کلام این جماعہ بعض از معتقدات نصاریٰ و کلمات تناسخیان یافتہ میشود میگویند مر عالم را دو آلہ اند یکے قدیم و آن اللہ تعالے است و دویم محدث و آن مسیح است و مسیح آنست کہ محاسبہ کند خلق را در آخرت و ہمین مراد است بقول خدائے تعالیٰ وجاء ربک والملک صفا صفا و آن آنست کہ بیاید در ظلل از غمام و ہمین معنے مراد دارند از قول رسول صلے اللہ علیہ وسلم ان اللہ خلق آدم علے صورتہ و از قول او یضع الجبار قدمہ فی النار و انما سمی المسیح لانہ ذرع الاجسام واحد شہا و آمدی گفتہ کہ این طایفہ کفار مشرک اند پنجم بشریہ تابعان بشر بن المعتمر می اند و او از افاضل علماء معتزلہ بود قائلند بر انکہ خدائیتعالے قادر است بر تعذیب طفل و اگر عذاب کند او را ہر آئینہ ظالم باشد لکن این مستحسن نیست کہ در حق او تعالیٰ گفتہ شود بلکہ واجب است کہ گفتہ شود اگر عذاب کند طفل را ہر آئینہ طفل بالغ باشد عاقل عاصی مستحق عذاب و درین تناقض است چه حاصل او این است کہ اللہ تعالیٰ ظلم میکند و اگر ظلم کند عادل است ششم معمریہ تابعان معمر بن عباد سلمی و این معمر سلمی را در نفی صفات رب و اثبات قدرت عبد مبالغہ بسیار است گفتہ اند خدائے تعالیٰ نیافریده است غیر اجسام و ہر چہ اعراض اند پس مخترع آنہا اجسام اند طبعا چنانچہ آتش برائے سوختن آفتاب برائے حرارت دیا از جہت اختیار مثل حیوان برائے الوان گفتہ شده است از عجائب است حدوث اجسام و فناء آنہا نزد معمر از قبیل اعراض است پس چگونہ میگوید کہ اعراض از فعل اجسام اند و میگویند کہ خدائیتعالے بقدم صفت کرده نشود زیرا نکہ دلالت دارد بر تقدم زمانی و خدائیتعالیٰ زمانی نیست و میگویند کہ خدائیتعالیٰ بر نفس خود علم ندارد و نفس خود را نمیداند و الا متحد میشود عالم و معلوم و آن ممتنع است و میگویند انسان را فعل غیر از ارادت مباشرة کانت او تولیدا نیست بناء علے ما ذہبوا الیہ من مذہب الفلاسفة فی حقیقة الانسان ہفتم مزداریہ اصحاب ابی موسی عیسی بن صبیح المزدار او تلمیذ بشیر است از و علم گرفتہ و زہد اختیار کرده تا کہ مسمی شد براہب معتزلہ گفتہ کہ خدائیتعالیٰ بر کذب گفتن و ظلم کردن قادر است اگر بکند الہ کاذب و ظالم باشد تعالی اللہ عما قالہ علوا کبیرا و گفتہ کہ مردم قادر اند بر مثل قرآن و احسن از آن از روے نظم و بلاغت و مبالغہ کرده است در حدوث قرآن و قایل قدم قرآن را کافر گفتہ ہشتم ثمامیہ اصحاب ثمامہ بن اشرس نمیری این ثمامہ ندیم مامون خلیفہ بود و نزد او مکانتے تمام داشت و جامع بود ما بین سخافت دین و خلاعت نفس میگویند کہ افعال متولده را فاعل نیست چه ممکن نیست اسناد کردن افعال بسوئے فاعل سبب جہتہ استلزام آن اسناد فعل را بسوئے میت در صورتے

که رمی کرده شود بسوئے شخصے و بمیرد او قبل از رسیدن تیر بآن و نه بسوئے حق تعالیٰ چه مستلزم صدور قبح است از و تعالیٰ
و میگویند یہود و نصاریٰ و مجوس و زنادقه ہم در آخرت خاک میشوند نه در جنت داخل میشوند و نه در دوزخ و ہمچنین بہائم
و اطفال خاک میشوند نہم ہشامیه تابع ہشام بن عمرو الغوطی اند رئیس ایشانست او خیر و شر ہر دو از بنده می دانند و از سائر
معتزله در قدر مبالغه دارد و میگویند اسم الوکیل بر خدائے تعالیٰ اطلاق نباید کرد با وجود آنکه در قرآن وارد است چونکه
مستدعی موکل است و نه میدانند که این اسم مبارک از جمله اسماء حسنیٰ است بمعنے حفیظ چنانچه در قول خدائے تعالیٰ
ہست و ما انت علیہم بوکیل و میگوئیند که گفته نشود که خدائے تعالیٰ میان دلہا الفت میدہد با وجود آنکه مخالف قول
خدائے تعالیٰ است ما الفت بین قلوبہم ولکن الله الف بینہم دہم جاحظیه اتباع عمرو بن بحیر الجاحظ اند او مصنف کتب
اعتزال بود از فضلا و بلغاء معتزله است در ایام معتصم و متوکل بود و بسیاری از کلمات و مقالات معتزله را بعبارات بلیغه
لطیفه خود رواج داده میگویند انعدام جواہر ممتنع است اعراض تبدّل مے یابند و جواہر بر حال خود باقی اند چنانکه
در ہیولیٰ گفته میشود و خیر و شر فعل بنده مے دانند و میگوئیند قرآن جسدیست گاہی مرد میگردد و گاہی زن یازدہم
خیاطیه تابع ابو الحسن بن عمرو الخیاط از معتزله بغداد اند قایل بقدر اند یعنے اسناد افعال سوئے بنده میکنند و معدوم را
شئے میگوئیند یعنے ثابت متقرر در حالت عدم دوازدہم جبائیه و ہاشمیه اتباع ابو علی محمد بن عبد الوہاب و پسرش ابو علے
جبائی اند و مذہب ہر دو یکی است و از معتزله بصره اند میگویند که خدائے تعالیٰ دیده نمے شود در آخرت و بنده خالق
فعل خود است و مرتکب کبیره نه مؤمن است و نه کافر و چون بے توبه مرد مخلد باشد در دوزخ و اولیاء را کرامت نیست
و بر خدائے تعالےٰ واجب دانند اکمال عقل مکلف و تہیۂ اسباب تکلیف برائے او چه رعایت اصلح واجب است
نزد ایشان و خدائے تعالیٰ را متکلم گویند بکلام مرکب از حروف و اصوات گویند پیدا میکند الله تعالیٰ آن کلام را در جسم و
متکلم بآن کلام کسے است که کلام را آفریده است نه آنکه قایم است بآن و حلول کرده است و ران سیزدہم جعفریه تابع جعفر
بن حرب اند میگویند که خدائے بر ظلم عقلا قادر نیست بخلاف صبیان و مجانین و گویند اجماع امت بر حد شرب خطا
است چه معتبر در حد نص است و سارق یک حبه فاسق است منخلع از ایمان چہاردہم قضویه اتباع قاضی عبد الجبار
اسد آبادی اند و فرقه ثانیه صفاتیه اند اثبات صفات ازلیه کنند مر باری تعالیٰ را از حیات و علم و قدرت و اراده و
سمع و بصر و کلام و مانند آن و ایشان چہار گروه اند اوّل اشاعره تابعان امام ابی الحسن علی بن اسمٰعیل الاشعری و او اثبات
صفات الٰہی میکند و خیر و شر را بتقدیر حق تعالیٰ میدانند دوّیم حنابله اصحاب امام احمد حنبل و ایشان با سلفیان اند که تابع
داود اصفہانی در اجراء صفاتی که در کتاب و سنت وارد است بر حق تعالیٰ بے تاویل سیوم کرامیه اشیاع ابی عبد الله
بن محمد کرام و او اثبات صفات میکند اما نہایت کلام او بتجسم میکشد چہارم مشبہه و مجسمه و سخنان ایشان از منہج ادب
منحرف است فرقه ثالثه از کبار فرق اسلامیه شیعه اند بامامت و خلافت حضرت علے کرم الله وجہه قائلند دون اصحاب
کرام رضوان الله تعالیٰ علیہم اجمعین و امامت را در اولاد مرتضی علے ثابت میدانند و امام را از صغائر و کبائر معصوم
اعتقاد میکنند و در اصل سه فرقه بزرگ اند امامیه و زیدیه و غلاة و مجموع ایشان بیست و چہار فرقه میشوند بعض ایشان بکفر

بعض کنند اما امامیہ یازدہ گروہ اند اول کیسانیان و ایشان محمد حنیفہ را امام دانند بعد از پدر و برادران اعنی حضرت علی و
امام حسن و امام حسین رضی اللہ تعالٰی عنہم دویم مختاریہ اصحاب مختار بن ابی عبیدہ ثقفی اند و او محمد حنیفہ را مہدی
موعود دانند و امام منتظر شناسند و گویند در غار رضوی در یمین غایب شدہ و زندہ است سیوم ہاشمیہ تابع ہاشم بن محمد حنیفہ
اند و امامت را بعد از پدر بدو منتقل شناسند چہارم بنانیہ از اتباع بنان بن سمعان الہندی یمینی و این نیز قائلند بامامت
ہاشم اما سخنانِ ایشان بجانب تشبیہ و حلول مایلست گفتہ کہ اللہ تعالٰی بر صورت انسان است ہلاک میشود ہمہ مگر روئے
او و روح اللہ در علی حلول کردہ بعد از ان در ابن او محمد بن الحنیفۃ بعد از ان در ابن او ہاشم بعد از ان در بنان پنجم
رزامیہ اتباع رزام داعی اند و امامت را از ہاشم بعلی بن عبد اللہ عباس منتقل شناسند و در شرح آوردہ کہ قائلند
براینکہ امامت بعد از علی بمحمد بن حنیفہ منتقل گشتہ بعد از ان بپسر او ہاشم بعد از ان بعلی بن عبد اللہ بن عباس
بعد از ان باولاد او تا منصور بعد از ان حلول کرد در ابی مسلم و او مقتول نگشتہ و ایشان حلال میدارند محارم را و
ترک میکنند فرائض را و بعضے از ایشان دعوے الہیۃ میکنند در مقنع ششم جعفریہ ایشان را واقفیہ نیز گویند امامت را بر امام جعفر صادق رضی اللہ تعالٰی عنہ
ختم کنند و از ایشان اند باؤسیہ کہ امام جعفر صادق را مہدی موعود دانند ہفتم شمطیہ یحیی بن شمط گوید کہ امامت بر امام جعفر صادق ختم نشد
ہشتم افطحیہ امامت را از امام جعفر صادق رضی اللہ تعالٰی عنہ بپسرش عبد اللہ افتح منتقل مے شناسند نہم اسماعیلیہ گویند امامت از امام جعفر صادق
رضی اللہ تعالٰی عنہ بپسرش اسمعیل رسید و در نسل او قرار یافت و ایشان در ہر زمانے امام دارند در شرح مواقف
گفتہ کہ این فرقہ بہفت لقب ملقب است یکے از ان القاب باطنیہ است از جہت قایل شدن ایشان بباطن
کتاب خدائے نہ بظاہر آن ایشان قایل اند کہ مر قرآن را ظاہر و باطن است و مراد از ان باطن است نہ ظاہر
او کہ معلوم بلغت است و نسبت باطن بظاہر مثل نسبت مغز است بپوست و متمسک بہ ظاہر مغذب است بمشقت
در اکتساب و تمسک گرفتہ اند دران بقول خدائے تعالٰی فضرب بینہم بسور لہ باب باطنہ فیہ الرحمۃ وظاہرہ من
قبلہ العذاب و این قول از منصوریہ و جناحیہ گرفتہ اند و دویم از ان القاب قرامطہ و سیوم خرمیہ از جہت مباح
دانستن محرمات و محارم را و چہارم سبعیہ بسبب گمان فاسد ایشان انکہ نطقا بشرایع ہفت اند آدم و نوح و
ابراہیم و موسیٰ و عیسیٰ و محمد و ہفتم محمد مہدی و ما بین دو نطقا ہفت ائمہ اند کہ متمم شریعت او اند و در ہر عصر لابدیست
از ہفت نفر کہ اقتدا بایشان کردہ آید و راہ بایشان یافتہ شود و ایشان در رتبہا متقارب باشند و پنجم بابکیہ است
و ششم اسماعیلیہ است ولہم فی المذاہب خرافات ان اردت الاطلاع علیہا فارجع الی شرح المواقف والنظر فی
آخرہا و ہم سوسویہ ایشان را مفضلہ نیز گویند امام موسیٰ کاظم را رضی اللہ تعالٰی عنہ امام قایم دانند و اختتام امامت
بدو نمایند و حدیث موضوع سابعہم قائمہم را سند سازند یازدہم اثنا عشریہ دوازدہ امام معصوم قائلند و محمد بن
حسن را مہدی موعود دانند و گویند زندہ است و دم بدم ظہور خواہد کرد و عرصہ جہان را بداد و عدل زیب و زینت
خواہد داد اما زیدیہ ایشان شرط کنند کہ امام فاطمی باید و عالم و زاہد و شجاع و سخی و بوصایت امامت ثابت نشود بدون
این صفات و ایشان سہ فرقہ اند اول جارودیہ امام باقر رضی اللہ تعالٰی عنہ ابو الجارود را کہ رئیس این فرقہ است

نامے نہادہ بود کہ مضمون آن شیطان اعمی است واین طائفہ تکفیر کنند آنہا را کہ بعد از حضرت رسالت پناہے صلی اللہ علیہ
وسلم بحضرت علی بیعت نکردند دویم سلیمانیہ اتباع سلیمان بن جریر کہ متبوع این جماعت است امامت شوری است نزد
او فیما بین خلق و منعقد میشود نزد او بدو از خیار مسلمانان باوجود افضل امامت مفضول جائز مے دارد و شیخین را امام مے
داند واگرچہ خطا شدہ است از مردم در بیعت شیخین باوجود علی کرم اللہ وجہہ لکن این خطائیست کہ منتہی بفسق نہ شدہ است
و در حضرت عثمان و بعضے اولاد حضرت علی رضی اللہ تعالی عنہ طعن کنند و در شرح مواقف گفتہ کہ تکفیر کنند حضرت
عثمان وطلحہ وزبیر وعایشہ صدیقہ را رضی اللہ تعالی عنہم وسیوم صالحیہ اتباع حسن صالح مرجی اما غلاۃ جمعی اند کہ در محبت حضرت
علی کرم اللہ وجہہ واکرم مثواہ و اولاد او از منہج اعتدال انحراف مے ورزند وایشان در مقابل خوارج افتادہ اند و قول
حضرت علی رضی اللہ تعالی عنہ ہلک فی اثنان محب غال و مبغض قال ایما بہر دو طائفہ میکند و غالیان دہ فرقہ اند اول
یضربان وایشان بسیار غلو دارند و ولی را در رسالت نبی شریک میدانند و از ایشان اسحاقیہ اطلاق اسم اللہ بر ائیمہ
میکنند دوم خطابیہ تابعان ابو الخطاب اخدع او حضرت علی را بر نبی تفضیل مے کنند و بمذہب ایشان گواہی بر
دروغ برائے موافق روش خویش بر مخالف طریق خود جائز است ولہذا گواہی ہمہ اہل ہوا در شریعت میشنوند الا گواہی
خطابیہ چنانچہ در ہدایہ بران تصریح کردہ وتقبل شہادت اہل الہوا الا الخطابیۃ و در کفایہ وغیرہا از شروح ہدایہ وغیرہا
آوردہ کہ خطابیہ حضرت علی را رضی اللہ تعالی عنہ الہ اکبر دانند و امام جعفر صادق را رضی اللہ تعالے عنہ الہ اصغر در شرح
مواقف آوردہ کہ ابو الخطاب عزو نفس خود بامام ابی عبد اللہ جعفر صادق رضی اللہ تعالی عنہ مینمود چون امام بر غلو او
در حق خود واقف گردید و عالم شد کہ در حق من غلو دارد از و بیزار گردید و چون ابو الخطاب از امام گوشہ گرفت دعوی
امر غلو برائے نفس خود کرد و این گروہ قائلند بر آنکہ ایمہ انبیا اند و ابو الخطاب نبی است و انبیا طاعت او بر مردم فرض
گردانیدہ اند و میگوئیند کہ ایمہ آلہ اند و حسنین ہر دو ابناء اللہ اند و امام جعفر صادق الہ است لکن ابو الخطاب افضل
است از دو از علی رضی اللہ تعالے عنہ و میگویند جنت نعیم دنیا است ، دوزخ سختیہاء دنیا است و دنیا فانی نمیشود
ومباح میدانند محرمات را و ترک فرائیض را و میگوئیند کہ بر ہر مومن وحی میشود و تمسک باین آیۃ کریمہ دارند قال اللہ
عز من قائل وما کان لنفس ان تموت الا باذن اللہ اے بوحی من عند اللہ الیہ سیوم سبائیہ اصحاب عبد اللہ بن سبا
او مشافہۃ حضرت علی کرم اللہ وجہہ واکرم مثواہ را گفت و حضرت علی رضی اللہ تعالی عنہ بقتل او حکم کرد و او فرار نمودہ
بمدائن رفت بعد از شہادت آنحضرت اظہار این طریقہ کرد و در شرح مواقف آوردہ کہ او یہودی بود پس اسلام
آورد و در حال یہودیہ میگفت در حق یوشع بن نون کہ وصی موسی بود مثل آنچہ در حق حضرت علی کرم اللہ وجہہ گفت و او
اول کسے است کہ ظاہر کردہ است قول بوجوب امامت علی و از وے تشعب یافتہ اند اصناف غلاۃ و این سبا
گفت کہ علی رضی اللہ تعالے عنہ فوت نشدہ است و نہ بقتل رسیدہ است و ابن ملجم قتل نمود شیطانی را کہ مصور
بصورت علی کرم اللہ وجہہ گردانیدہ شدہ بود علی رضی اللہ تعالی عنہ در سحاب است و رعد آواز اوست و برق تازیانہ اوست
و او بعد ازین نزول خواہد کرد بزمین و بعدل پر خواہد کرد و این طائفہ نزد شنیدن رعد میگویند علیک السلام یا

امیر المومنین چہارم علیائیہ اتباع علیاء اسدی اند کہ مرتضی علی را رضی اللہ تعالی عنہ بر ہمہ انبیا تفضیل کنند پنجم کاملیہ اصحاب ابی
کامل کہ تارکان بیعت علی را کرم اللہ تعالی وجہہ تکفیر کنند ششم کیالیہ تابعان محمد کیال اند وسخنان ایشان بہذیان عقل سخیدہ نیست
ہفتم مغیریہ اتباع مغیرۂ عجلی و منصوریہ اشیاع منصور عجلی و این ہر دو گروہ در قول بہم نزدیک اند لاجرم ایشان را یک فرقہ
میشمارند در شرح مواقف گفتہ کہ مغیرہ بن سعید عجلی گفتہ است کہ اللہ تعالی جسم است بصورۃ انسان بل مردیست از نور بر
سر او تاج از نور و دل او منبع حکمت است و دیگر خرافات معتقدہ ایشان ایضا ذکر کردہ است و در شرح مواقف
آوردہ کہ ابو منصور عجلی عزو نفس خود بابی جعفر محمد باقر نمودہ بود و چون امام ازو تبرا نمود از پیش خود او را براند دعوی امامت
برائے خود نمود و منصوریہ گفتہ اند کہ امامت گردید بمحمد بن علی بن الحسین بعد ازان نقل نمودہ بمنصور و میگویند کہ رسل
منقطع نمے شوند الی الابد و جنت مردیست کہ امر کردہ شدیم با موالات او و ان امام است و دوزخ مردیست کہ امر کردہ شدہ
ایم با بغض او کہ آن ضد امام است و دشمن او است مثل ابی بکر و عمر و ہمچنین فرائض و محرمات چہ فرائض اسماء آن مردان
است کہ ما مامور ایم بموالات ایشان و محرمات اسماء آن مردان است کہ مامور ایم بمعادات ایشان مقصود ایشان
باین قول آنست کہ ہر کہ ظفر یابد بمردی از ایشان پس بتحقیق مرتفع شد ازو تکلیف و خطاب جہت وصول او بجنت
انتہی ہشتم نعمانیہ اتباع محمد نعمان کہ رئیس ایشان بود و ملقب بشیطان طاق او گفتہ کہ اللہ تعالی نور است غیر جسمانی
و مع ذلک او بر صورۃ انسان است و میداند اشیا را بعد از پیدا شدن آنہا نہم یونسیہ اتباع یونس بن عبد الرحمن قمی
اند و او از مشبہہ شیعہ است در شرح مواقف آوردہ کہ او میگوید کہ اللہ تعالی بر عرش است ملائکہ او را بر داشتہ اند و او
قوی تر است از ملائکہ مع کونہ محمولا لہم مثل کلنگ کہ بر میدارد او را ہر دو پا ئہا او با وجود آنکہ او قوی تر است از ہر دو پائے خود دہم ہشامیہ منسوب بدو
ہشام اند ہشام بن سالم الجوالیقی و ہشام بن الحکم و سخنان ایشان بمقالات مشبہہ نزدیک است در شرح مواقف آوردہ این طائفہ میگویند
کہ خدائے تعالی جسد است ہمہ بران اتفاق دارند بعد ازان اختلاف نمودہ اند پس گفت ابن الحکم او طویل عریض عمیق متساوی است یعنی
طول عرض و عمق او متساویست و او مثل سبیکہ بیضاء صافیہ است می درخشد از ہر جانب مراو را رنگ و مزہ و بوئے است و میگویند کہ مے
نشیند و میخیزد و تحرک میکند و میگویند کہ ائمہ معصوم مند نہ انبیا چہ بر نبی وحی میشود پس تقرب میگیرد بآن سوئے خدا تعالی
بخلاف امام زیرا نکہ بروی نمیشود پس واجب است آنکہ امام معصوم باشد و ابن سالم گفتہ کہ خدا تعالی بر صورت انسان
است مر او را دست و پای و حواس خمسہ و بینی و گوش و چشم و دہن است فرقہ رابعہ از کبار فرق اسلامیہ جبریہ اند و جبر
اسناد فعل بندہ است باللہ تعالی و ایشان قائلند بانکہ بندہ را ہیچ قدرت و استطاعت نیست و اینہا جبریہ خالصہ اند و
بعضے اثبات قدرت برائے بندہ میکنند اما تاثیر بران مرتب نمیدانند و میگویند خدا تعالی نمیداند شئ را پیش از وقوع
او علم خدا تعالی حادث است نہ در محل و صفت کردہ نمیشود خدا تعالی بآنچہ صفت کردہ میشود بندہ چہ ازان تشبیہ لازم می
آید مثل قدرت و حیات و جنت و دوزخ فانی شود بعد ازان کہ داخل شود دران اہل آنہا تا کہ موجود سوا حق تعالی نماند
و موافق معتزلہ اند در نفی رویۃ و خلق کلام و ایجاب معرفت بعقل قبل از ورود شرع و ایشان سہ فرقہ اند اول جہمیہ اصحاب
جہم بن صفوان ترمذی و او جبری خالص است دوم نجاریہ اتباع حسن نجار و او در بعض مسائل تابع امام ابو الحسن اشعری است

واز جبریہ متوسط است بین الجبر والتفویض سیوم ضراریہ بی روان ضرار بن عمرو وکلمات ایشان بتعطیل مے انجامد فرقہ خامسہ
از کبار فرق اسلامیہ مرجیہ اند ملقب کردہ شدہ اند باآن برائے آنکہ مؤخر میدارند عمل را در رتبہ از نیت واز اعتقاد من
ارجاء اے اخرہ ومنہ ارجہ واخاہ اے امہلہ وآخرہ یا از برائے آنکہ ایشان میگویند ضر نمے رساند با ایمان معصیت
چنانچہ نفع نمے رساند با کفر طاعت و بر صاحب کبیرہ در دینی حکم بہشت ودوزخ نکنند ومرجیہ قدریہ ہستند ومرجیہ جبریہ
ومرجیہ خوارج ومرجیہ خالص ودرینجا بحث در مرجیہ خالص است والیشان شش گروہ اند اول ثومینہ منسوب اند
بابی معاذ ثومنی میگویند ایمان معرفت وتصدیق ومحبت واخلاص واقرار است بما جاء بہ الرسول ترک کل آن وبعض
آن کفر است ومیگویند ہر کہ ترک کند نماز را مستحلا کافر گردد وہر کہ ترک کند نماز را بنیت قضا کافر نگردد وہر کہ قتل کردہ باشد
نبی را یا او را بنچہ زدہ باشد کافر است نہ از جہت قتل ولطمہ بلکہ از جہت آنکہ این دلیل تکذیب وبغض آن پیغمبر است و
باین قایل است راوندی وبشر مریسی واین ہر دو گفتہ اند سجدہ کردن بصنم کفر نیست بلکہ علامت کفر است دوم
ثوبانیہ منتسب اند بابی ثوبان مرجی میگویند کہ ایمان معرفۃ است واقرار بخدا یتعالے وبرسل او وبجمیع آنچہ جایز نیست در
عقل آنکہ آنچیز کردہ شود واما آنچہ جایز است فعل آن وکردن آنچیز پس اعتقاد کردن بآن از ایمان نیست وہمہ ایشان
متفق اند بر اینکہ اگر عفو کند خدا یتعالی در قیامت از عاصی وگناہگار ہر آئینہ عفو خواہد کرد از ہر آنکس کہ مثل او بودہ
باشد وہمچنین اگر برآرد یکے از دوزخ ہر آئینہ میبرآرد ہمہ آنکسان را کہ مثل او باشند وجزم ندارند بخروج مومنان از
دوزخ ومخصص است ابن غیلان یا غیلان از مابین ایشان بقدریہ جمع نمودہ اشد میان ارجاء وقایل شدن بقدر
یعنے اسناد افعال عباد بعباد سیوم صالحیہ اتباع صالح بن عمرو اند او میان قدر وارجاء جمع کردہ چہارم غسانیہ تابعان
غسان کوفی اند میگویند ایمان معرفت اللہ تعالی است ورسول او وبآنچہ آمدہ است از نزد خدا یتعالی ورسول او صلے اللہ
علیہ وسلم اجمالا نہ تفصیلا وایمان زیادہ میشود وکم نمیشود وآن اجمال مثل این است کہ بگوید تحقیق خدائے تعالی فرض کردہ است
حج را ونمیدانیم کجا است کعبہ شاید آن غیر مکہ باشد وبعث کردہ وفرستادہ محمد را ونمیدانیم آیا او آنست کہ در مدینہ است
یا غیر او است وحرام کردہ است خدا یتعالی خنزیر را ونمیدانیم کہ آن ہمین گوسفند است یا غیر آنست وقایل باین مقالات
مومن است ومقصود ایشان بآنچہ ذکر کردہ اند آنست این است کہ این امور داخل حقیقۃ ایمان نیستند والا شبہہ نیست در
اینکہ ہیچ عاقلے را در ان شکے نیست وغسان حکایت میکرد این قول خود را کہ بان رفتہ است از امام ابی حنیفہ رحمہ اللہ
تعالی ومیشمرد امام را از مرجیہ واین افترا است بر حضرت امام الہمام رضی اللہ تعالی عنہ وقصد داشت غسان باین افترا
ترویج مذہب خود را بموافقت مردی بزرگے مشہور گفت آمدی با وجود آن اصحاب معالات شمردہ اند امام الہمام را و
اصحاب او را مرجیہ اہل سنت وشاید کہ آن ازان باشد کہ معتزلہ در صدر اول بودند کہ ملقب میکردند کسے را کہ مخالف
ایشان در قدر مے بود مرجیہ او لانہ لما قال الایمان ہو التصدیق ولا یزید ولا ینقص ظن بہ الارجاء بتاخیر العمل عن الایمان
ولیس کذلک اذ عرف منہ المبالغۃ فی العمل والاجتہاد فیہ پنجم عبیدیہ اشباع عبید مکذب اند ایشان بر طایفہ یونسیہ زیادہ اند
میگویند علم خدا یتعالی ہمیشہ غیر ذات خدا یتعالی است وہمچنین باقی صفات او ومیگویند او تعالی بر صورت انسان است

ازبرائے آنکه وارد شده است در حدیث خلق آدم علی صورة الرحمن آفریده شده است آدم بر صورت خدائے تعالیٰ ششم یونسیه
اصحاب یونس نمیری اند میگویند سبب دخول بهشت اخلاص و محبت است نه طاعت و عبادت و میگویند که ایمان معرفت
خدائے تعالیٰ است و خضوع مر او را و محبت او بدل و هر که جمع شدند در وے این صفات او مومن است و ضرر نمیرساند
با این صفات ترک طاعت و ارتکاب معاصی و نه عذاب کرده میشود بر آنها و ابلیس عارف بالله بود و کافر شد از جهت
استکبار و ترک خضوع مر حق تعالیٰ را چنانچه دلالت دارد بر آن قول خدائے تعالیٰ ابی واستکبر وکان من الکافرین
فرقهٔ سادسه خوارج اند خارجی آنرا گویند که بر امام بحق بیرون آید و علمائے عیدیه را که تکفیر صاحب کبیره کنند و تخلید ایشان در
دوزخ قائلند هم داخل خوارج میدارند جهت اتفاق درین مسایل و اعتقاد خوارج به ردو داماد پیغمبر صلی الله علیه وسلم
یعنی ذی النورین و علی مرتضیٰ رضی الله عنهما نیست و تکفیر ایشان و بسیار صحابه و اکابر دین میکنند و سخنان ایشان لائق
آن نیست که قلم را بتسطیر آن گماشته شود و ایشان بیست و دو فرقه اند اولی محکمیه و ایشان آن جماعه اند که بر امیر المؤمنین
علی رضی الله تعالیٰ عنه بیرون آمدند و بحروراء از نهروان جمع شدند چون عبد الله راسبی و اشیاع او دویم ازارقیه اتباع
ابی راشد ارزق اند و در مواقف ابی نافع گفته ایشان عائشه صدیقه را رضی الله تعالیٰ عنها با عثمان و علی و طلحه و عبد الله
و زبیر و عباس رضی الله تعالیٰ عنهم تکفیر کنند با سایر مسلمانان که با ایشان بودند و رجم بر زانی محض واجب ندانند چونکه
در قرآن مذکور نیست و حد قذف بر زنان ندانند چه در قرآن مذکور صیغه الذین است و آن برائے مردان است
نه زنان و مرتکب کبیره را کافر دانند سیوم اخنسیه منسوب اند باخنس بن قیس ایشان تزویج مسلمات بمشرکان قوم خود
جائز دارند چهارم اباضیه اصحاب عبد الله بن اباض میگویند مخالفان ما از اهل قبله کفار اند غیر مشرکین جائز است مناکحت
ایشان و غنیمت اموال ایشان از سلاح و کراع حلال است نزد حرب نه غیر حرب و دار ایشان دار اسلام است مگر معسکر
سلطان ایشان و مرتکب کبیره موحد است نه مومن بنا بر آنکه اعمال داخل در ایمان اند و مرتکب کبیره کافر نعمت است نه کافر
ملت و توقف دارند در تکفیر اولاد کفار و تعذیب ایشان و هم توقف دارند در نفاق ایا آن شرک است یا نه و در جواز بعث
رسول بلا دلیل و معجزه و تکلیف اتباع او در آنچه وحی کرده شد است بسوئے او یعنی تردد دارند در اینکه آن جائز است یا نه
و تکفیر حضرت علی کرم الله وجهه و اکثر صحابه کنند پنجم بهیسیه اصحاب بهیس بن هیصم بن جابر میگویند ایمان اقرار است و علم است
بالله تعالیٰ و بآنچه آمده است بآن پیغمبر خدائے تعالیٰ شانه پس هر که واقع شد در آنچه نمیداند که حلال است یا حرام است
پس آن کافر است از برائے وجوب تفحص کردن بروئے حتی که بداند حق را و قیل کافر نمیشود تا که رفع نشود امر او بامام فیحده
کل مالیس فیه حد فهو مغفور و قیل لا حرام الا مافی قوله تعالیٰ قل لا اجد فیما اوحی الی محرما الآیة و قالوا الاطفال کآبائهم ایمانا و کفرا و
افقوا القدریة فی اسناد افعال العباد الیهم ششم اطرافیه ایشان بر مذهب حمزه اند و رئیس ایشان مردے بود از سجستان
او را غالب نام گفته میشد و ایشان اهل اطراف را معذور دارند در ترک آنچه نمیدانند از شریعت و موافق اهل سنت
اند در اصول ایشان و در نفی قدریه یعنی در نفی افعال بقدرت بنده و فی بعض النسخ و فی نفی القدرة المؤثرة عن العباد هفتم
نجدات عاذریه اصحاب نجده بن عامر النخعی اند ایشان عذر نهند مردم را بجهالات در فروع و جمیع نجدات قائلند بآنکه

مردم را بامام حاجت نیست بلکه واجب است برایشان رعایت نصفت فیما بین ایشان و واجب است نصب امام وقتیکه آن رعایت تمام نشود مگر بامام که باعث گردد برعایت نصفت هشتم حازمیه منتسب اند بحازم بن عاصم حکایت میکنند که ایشان متوقف اند در امر حضرت علی مرتضی رضی الله تعالی عنه و مصرح نیستند در براة از و چنانچه مصرح اند در براة از غیر او نهم خلفیه اصحاب خلف بن عمر خارجی اند ایشان از خوارج کرمان اند و بکران اضافت قدر خیر و شر بالله تعالی کنند چنانچه در شرح مواقف و ملل و نحل وغیرها آورده و درین ایام این طایفه خلفیه مشهور بداعی مذهب اند و مرتد محض اند اهل قبله نیستند قتل رجال و سبی نسا و اطفال ایشان مثل سایر مرتدین جائز است چنانچه در کتب فقه در احکام مرتدین مذکور است و حق تعالی حامی عالیجاه محمد نصیر خان غازی ولد مرحوم عبد الله خان قنبرانی تلاتی امیر بلوچستان باد که در ایام سلطنت فیض منزلت بادشاه کیوان اشتباه تیمور شاه بن احمد شاه خلد آشیان علیه الرحمة و الغفران خلد الله ملکه بعث سرایا طرف کیچ و مکران نموده قتل رجال و سبی نسا و اطفال آنها کرده ولایت کیچ و مکران گرفته این طایفه را از پاے درانداخته و در سنه یکهزار و یکصد و هشتاد و هشت هجری تربت خلف بن عمر را خراب کرده و دین متین محمدی در ایشان جاری ساخته حفظه الله تعالی سبحانه و وفقه الله تعالی لاکتساب السعادة و کان له و به دمعه و من انتمی الیه بطنا بعد بطن و زمانا بعد زمان دهم حفصیه تابعان حفص بن مقدام میگویند معرفت الله تعالی خصلت متوسط است ما بین ایمان و کفر هر که معرفت خدایتعالی داشته باشد و بما سوائے آن از رسول و جنت و دوزخ کافر باشد پس او کافر است نه مشرک یازدهم حمزیه اصحاب حمزه بن ادرک اند که از قهستان لشکر کشیده و در بعض بلاد خراسان قتل و غارت کرد و ایشان قائلند بانکه اطفال کفار در دوزخ باشند دوازدهم ثعالبیه اصحاب ثعلب بن عامر اند قائلند بولایت اطفال صغار باشند یا کبار تا که ظاهر شود انکار حق بعد از بلوغ و اخذ زکوة از عبید که وسعت داشته باشند و دادن زکوة بآنها چون مفتقر شوند جائز دارند و مکرمیه که تابعان مکرم عجلی اند با ایشان متفق اند در افعال و اقوال سیزدهم شیبانیه اصحاب شیبان بن سلمه که رئیس ایشان است با نصر سیار که والی خراسان بود و در زمان مروانیه باغی شد ایشان قائلند بجبر و نفی قدرت حادثه چهاردهم صلتیه اصحاب عثمان بن ابی الصلت اند و قیل الصلت بن الصامت پانزدهم صفریه اصحاب زیاد بن الاصفر شانزدهم عجارده اصحاب عبد الکریم عجرد هفدهم میمونیه اصحاب و اتباع میمون بن خالد اند و در شرح مواقف میمون بن عمران گفته ایشان قائلند بقدر و بکون استطاعت قبل الفعل و براینکه خدایتعالی اراده خیر میکند نه اراده شر و نه اراده معاصی میکند چنانکه مذهب معتزله است و گویند اطفال کفار در جنت باشند و روایت کرده شده است از ایشان تجویز نکاح بنات برائے بنین و جوز والنکاح بنات البنین و بنات البنات و بنات اولاد الاخوة و الاخوات و انکار دارند از سورة یوسف گویند که قرآن نیست گمان دارند که این قصه ایست از قصص و جائز نیست که قصه عشق قرآن باشد هژدهم شعیبیه اصحاب شعیب بن محمد اند نوزدهم رشیدیه اصحاب رشید طوسی اند رشید طوسی در آنچه از کاریز آب خورد عشر مقرر کرد و ثعالبیه نصف عشر تعیین کرده بودند بدین سبب این قوم را عشریه نیز خوانند بیستم یزیدیه تابع یزید بن انیسه اند بر اباضیه زیادت دارند میگویند زود است

کہ بعث کردہ شود نبی از عجم بکتابی کہ نوشتہ میشود در آسمان نازل کردہ میشود آن کتاب بروے یکبارگی و ترک خواہد کرد شریعت
محمد را صلے اللہ علیہ وسلم و میگویند اصحاب حدود مشرک اند و ہر گناہ شرک است کبیرہ باشد یا صغیرہ بیست و یکم سعیدیہ
تابعان سعید کہ رئیس ایشان بود بیست و دویم مغلومیہ و مجہولیہ مثل حازم اند در اصول و سخنان و آہی و بی اصل دارند
مگر آنکہ مومن نزد ایشان انسان است کہ خدا یتعالی را بشناسد بجمیع اسما و صفات او و ہر کہ خدایتعالی را باین طریق نشناسد
پس او جاہل است نہ مومن و مجموع اینہا کہ مذکور شد نا ہفتاد و دو فرقہ اند از اہل اصول و ارباب فروع دو قوم اند حجازیان
و ایشان اصحاب امام مالک بن انس و محمد بن ادریس الشافعی رحمہما اللہ تعالی و بناء احکام ایشان بر ظاہر احادیث
است و عراقیان کہ اصحاب امام الہمام الاعظم ابی حنیفہ نعمان بن ثابت رحمہ اللہ تعالی اند مثل محمد بن حسن و ابو یوسف
قاضی و حسن بن زیاد و زفر و ہذیل کہ با وجود عمل بر ظاہر احادیث و نصوص بر وجہ قیاس و استنباط از احکام ایضا
عمل میدارند و باید دانست غیر از ہفتاد و دو فرقہ مذکورہ یک فرقہ دیگر است کہ آن را اہل سنت و جماعت گویند در اصول
متابعت اشاعرہ و ماتریدیہ دارند و در فروع یکے از مذاہب اربعہ حنفی و شافعی و مالکی و حنبلی عمل میکنند و بحکم حدیث کہ
فرقہ ناجیہ بر راہ من و یاران من اند روش اینطائفہ بفوز و فلاح اقرب ست و ایشان را بنجات نسبت دادن اولی
و انسب چہ مدار کار اینجاعۃ کہ منسوب بشرف سنت بر متابعت حضرت خیر البشر علیہ افضل الصلوات اکمل التحیات
و بر اتباع سنن اہل بزرگوار و صحابہ اخیار و ابرارش کہ آنہا بنص مثل اہل بیتی کمثل سفینۃ نوح کشتی نجات و نجاح
اند و اینہا بروجات اصحابی کالنجوم بایہم اقتدیتم اہتدیتم جہتہ ہدایۃ اہل دین و دیانت کو اکب رشاد و فلاح پس
این گروہ بر صراط مستقیم اند و بمحبت خدایتعالی و رسول او صلے اللہ علیہ وسلم و خلفا و ایمہ بروجہی کہ موافق شریعت
غرا باشد منتسب لوح عقیدہ را از لوث تعصب شست و شوی نمودہ اند و از تنگ نائی تقلید محض بتماشا گاہ تحقیق خالص
سیر فرمودہ اند شعر ز تقلید و تعصب برطرف باش + ز لوح دل خیال ہر دو بتراش + تعصب از ہوا و نفس خیزد +
ز تقلید آب روئے مرد ریزد + تعصب سالکان را بند راہست + رہ تقلید ہم راہ تباہ است + تعصب از نہاد ما برون
کن + خدایا نفس سرکش را زبون کن + رہ تحقیق بنما سوئے توحید + رہائی بخش از زندان تقلید + قبل ازین
بیان واضح گذشت کہ فرقہ ناجیہ ہمین فرقہ اہل سنت و جماعت اند فارجع الیہ ربنا اتمم لنا نورنا واغفر لنا وتب علینا
انک علی کل شئے قدیر و بالاجابت جدیر و فرقہ ناجیہ مستثناست کہ حضرت سر اللہ الاعظم علیہ افضل الصلوۃ و اکمل التحیات
در حق آنہا فرمودہ است ہم الذین ما انا علیہ و اصحابی کہ اشاعرہ و ماتریدیہ اند و سلف محدثین اہل سنت و جماعت اند
مذہب ایشان خالی است از بدع و اہواء این طوائف مذکورہ و بتحقیق اجماع دارند و متفق اند بثبوت حقائق اشیا
خلاف است مر سوفسطائیہ را گویند ہمہ چیزہا وہم و خیال اند یعنے تابع وہم اند در نفس الامر ثبوتی ندارند و آنکہ بعض
صوفیہ گفتہ اند کہ ہمہ اشیا کہ در کون و ہستی اند وہم و خیال اند با آن معنی میگویند کہ خلقت ہمہ اشیا در مرتبہ وہم است نہ
آنکہ اشیا تابع وہم اند لہذا برفع وہم مرتفع نمے شوند و آنچہ برفع وہم مرتفع نگردد نفس الامری باشد پس بعض مشایخ کہ اشیا را
وہم و خیال گویند بمذہب سوفسطائیہ کہ باطل است نرفتہ اند فافہم و اجماع دارند بر حدوث عالم خلاف است مر بعض غلات

قائلین بر القدم عالم در بر وجود باریتعالی خلاف است باطنیه را ایشان میگویند نه موجود است نه معدوم و براینکه نیست خالق
غیر او تعالی خلاف است مر قدریه را و براینکه او تعالی قدیم است خلاف است مر عمریه را قائلند باینکه خدایتعالی صفت کرده نشود بالقدم و براینکه
خدایتعالی متصف است بعلم و قدرت و سائر صفات جلال خلاف است مر نفات صفات را و براینکه نیست شبه مر خدایتعالی را خلاف است
مشبهیه را و براینکه او تعالی ضد و ند نیست خلاف است مر باطنیه را چه ایشان دو اله ثابت کنند و براینکه او تعالی در هیچ
چیز حلول نمی کند خلاف است مر بعض غلات را و براینکه قیام ندارد بذات حق تعالی حادث خلاف است مر بعض
کرامیه را و آنکه صوفیه گفته اند که ممکن بجمیع اجزاء خود اعراض است ذاتی ندارد که بآن قائم باشد قیام او بذات واجب
است چه نزد ایشان قائم بنفسه نیست غیر از ذات واجب تعالی و تقدس و قیام اعراض بذات واجب تعالی بمعنے
تقرر و ثبوت است نه بمعنے حلول که مستلزم حدوث است و این ممکن است نه محال و چون حقائق ممکنات که اعراض
مجتمعه اند مرایا اسماء و صفات حضرت حق تعالی اند و مر آنها را جز قیام بذات واجب بمعنے مذکور اتحاد و عینیت نیست پس
بذات واجب و ممکن یکے نباشد پس قلب حقایق لازم نیاید و لو کان لکان و لیس فلیس و علماء کرام کثرهم الله تعالی و شکر
سعیهم برائے قیام اعراض جواهر ثابت نموده اند و فقیر در ینجا محاکمه نموده هر دو را ثابت نموده است باین معنے که
ذات ممکن که غیر ذات واجب است صفات ممکن از صفات واجب تعالے ای ذات ممکن جوهر است مصفات او اعراض چنانچه صفات واجب تعالے
بذات واجب تعالی قیام دارند صفات ممکن بذات ممکن که جوهر است قیام دارد و چون نظر باریک شان می بیند که ذات ممکن چون اثر ذات
واجب است غیر از ذات واجب تقرری و ثبوتے ندارد پس آن نیز در رنگ صفات ممکنات عرض است
پس قول علماء کرام درست باشد و هم قول صوفیه علیه فافهم و ما این مسئله را در مکتوبے که بنام فضایل پناه
محمد فاضل صدور یافته بتفصیل ذکر کرده ایم انجا باید طلبید و اجماع دارند اهل سنت و جماعت براینکه خدایتعالے
در مکان و جهة نیست و بر وے تعالی انتقال و حرکت و جهل و کذب و شئے از صفات نقص صحیح نیست خلاف است
مر کسانرا که جائز دارند چنانچه در مطاوی بیان گذشته است و براینکه مومنان را خدایتعالی در آخرت بے انطباع
و بے شعاع دیدار خود نشان خواهد داد و براینکه هر چه خواسته است میشود و هر چه نخواسته است نمیشود و براینکه غنی است محتاج
نیست در هیچ شئے بکسے و واجب نیست بر وے هیچ چیز اگر توبه کسے قبول کند بفضل اوست و اگر کسے را عقاب کند پس
بعدل اوست هیچ فعل او بغرض نیست و حاکم سوائے او نیست و وصف کرده نمیشود در آنچه فعل آن میکند یا حکم آن میکند بجور و ظلم و او
تعالے متبعض نیست و نه او را حد است و نه نهایت و او تعالی زیاده و نقصان در مخلوقات خود میکند و معاد جسمانی حق است و همچنین حق است مجازات
و محاسبه و صراط و میزان و خلق جنت و دوزخ و خلود اهل جنت در جنت و خلود اهل دوزخ در دوزخ و
جائز است عفو از مومنان و شفاعت در قیامت حق است و فرستادن پیغمبران بمعجزات از آدم تا محمد صلی الله
علیه وسلم حق است و عشرۂ مبشره و اهل بیعت الرضوان که در تحت شجره بود و اهل بدر و قتلاء احد از اهل جنت اند
و غیر ایشان دیگر ایضا مشهود بالجنة اند مثل فاطمة الزهرا و حسنین رضوان الله تعالے علیهم اجمعین و نصب امام بر مکلفان
واجب است و امام حق بعد از رسول کریم علیه الصلوة والسلام حضرت ابو بکر صدیق است بعد از ان حضرت

عمر بعد ازان حضرت عثمان بعد ازان حضرت علی مرتضے رضوان اللہ تعالیٰ علیہم اجمعین و افضلیت شان بدین ترتیب است و تکفیر کرده نشود احدے را از اہل قبلہ مگر بسبب آنچہ دران نفی صانع قادر علیم بوده باشد یا بسبب ترک یا انکار نبوت یا انکار آنچہ معلوم شده باشد آمدن آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم بآن ضرورة یا انکار آنچہ جمع علیہ باشد مثل حلال دانستن محرمات کہ اجماع کرده باشند بر حرمت آن پس اگر باشد آنجمع علیہ ازان قبیل کہ دانستہ شده باشد ضرورة از دین پس آن ظاہر است داخل است فیما تقدم ذکره والا پس اگر باشد اجماع ظنی پس بمخالفت آن کفر لازم نمی آید و اگر اجماع قطعی باشد پس دران خلافست کہ و آنچہ ما عداء آن باشد قائل بآن مبتدع است نہ کافر و فقہا را در معاملہ آنہا خلافست کہ آن خارج است ازین فن متکلمین فافہم و باللہ التوفیق و فقیر جمیع فرق بنی اسرائیلہ و فرق اسلامیہ را مع بعض معتقدات ایشان ذکر نموده تا لبیب فطن دران نظر انداختہ معلوم نماید کہ در طوائف صوفیہ جہلہ بکدام ازین فرق در معتقدات شان موافق است تا دانستہ او را تنبیہ نماید و ازان راه او را باز گردانیده براه صواب باز آرد و ہو المستعان و علیہ التکلان المقصد الثانی فی رد ما قال بہ المتصوفۃ الجہلۃ و بیان مرادنا نقل عن المشائخ الکرام و طالب طریق را باید کہ ازین چنین کسے کہ بر قدم محمدی نباشد و عقائد او موافق عقاید سلف صالحین کہ بمیزان اقوال و افعال و احوال صاحب شریعت سنجیده نباشد پرہیز نماید در صحیح مسلم آورده است عن ابی ہریرة قال قال رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم فی آخر الزمان دجالون کذابون یاتونکم من الاحادیث بما لم تسمعوا انتم ولا آباءکم فایاکم وایاہم لا یضلونکم ولا یفتنونکم رواه مسلم ابوہریره گفت کہ گفت رسولِ خدا صلے اللہ علیہ وسلم در آخر الزمان دجالان بسیار دروغ گوئی باشند می آیند بشما سخنان کہ نہ شما شنیده باشید و نہ پدران شما ان پس شما ازایشان پرہیزید و ایشان را از خود دور دارید تا شما را گمراه نکنند و در فتنہ نیندازند مراد درینجا تحفظ و احتراز است از صحبت اہل بدعت خصوصا از کسے کہ دعوی مشیخت کند و بر مسند شیخی نشیند و مردم را مرید گیرد و حال آنکہ بر قدم محمدی نباشد بر راه تلبیس سلوک دارد قال فے المثنوی ؎ چون بسے ابلیس آدم روئے ہست + پس بہر دستی نباید داد دست + حرف درویشان بدزدد مرد دون + تا بخواند بر سلیمی آن فسون + زانکہ صیاد آورد بانگ صفیر + تا فریبد مرغ را آن دام گیر + کار مردان روشنی و گرمی است + کار دونان حیلہ و بے شرمی است و ایضا در صحیح مسلم آورده است عن ابن سیرین قال ان ہذا العلم دین فانظروا عمن تاخذون دینکم این علم دین است پس نظر کنید از کہ میگیرید دین خود یعنی آن شخص کہ ازان تحصیل علم دین از عقائد و فقہ و تصوف میکنید بر قدم محمدی ہست یا نی اقتدا بچنے باید نموده و تابع کسے باید و شد و مرشد کسے را باید گرفت کہ قول و فعل و حال او بمعیار شرع پیموده باشد والا نہ مثل او گمراه خواہد شد و آنچہ در حدیث ابی ہریره آمده کہ گفت قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم الکلمۃ الحکمۃ ضالۃ الحکیم فحیث وجدہا فہو احق بہا رواه الترمذی و ابن ماجۃ و قال الترمذی ہذا حدیث غریب و ابراہیم بن الفضل الراوی یضعف فی الحدیث کلمۃ حکمہ گم شده حکیم است پس ہر کجا کہ یافت پس او سزاوار و لائق است یعنے گاہی بکلمۃ حکمت نا اہلی تکلم خواہد کرد و ہرگاه آن از نا اہلی بشنود آنرا بگیرد و عمل نماید و برکات

قایل آن نظر نکند از اینجا گفته اند فانظر الی ما قال ولا تنظر الی من قال درینجا متابعت قایل نمے آید بلکه همان کلمه حکمت که
آن قایل را از ان خبر تفوه بهره دیگر نیست ازان اخذ نموده بران عمل میکند و بسیاری از مشایخ ناقصین از مشایخ
کاملین و یا از کتب ثقات کلمات را اخذ نموده بآن تکلم مینمایند و از حقیقت آن کلمه و مورد آن هیچ اطلاعے ندارند
و بدان سبب هم خود گمراه شده اند و هم دیگران را گمراه ساخته اند عصمنا الله تعالیٰ ومن توسل بنا ومن انتسب الینا
بلطفه وکرمه به رائے فیض پرلئے علماء دیندار و مشائخ عالی مقدار روشن بوده باشد انکه بعض متصوفه جهله اہل
ذوب که راه تجرید و توحید اختیار نموده اند و باحکام شرعیه مقید نیستند علم و علما را تحقیر مینمایند بلکه علم را حجاب میدانند و
مقبول پیر را مقبول حق میدانند و مردود پیر را مردود حق و رقص و سماع حلال میدانند و ایضاً زنا حلال میدانند
بلکه میگویند که در حالت زنا کردن حال ما زیاده میشود و زنار بر میان بستن جایز میدانند و دیدن حق تعالےٰ در
دنیا جایز دارند این طائفه از شریعت حقه منحرف اند و تسویلات نفس و شیطان گرفتار اند لایق درجه مشیخت نیستند بر علماء
دیندار که نگاهبانان دین محمدی اند و مشایخ کرام که زنده کنندگان شریعت و طریقت و حقیقت اند این چنین
مبتدعان را از طریق ضلالت منع نمایند و بدانانند که اهانت و تحقیر علم و علماء همچنین دشمنے علماء من حیث کونهم علماء و
سبهم من هذه الحیثیة نزد ثقات علماء و مشایخ کفر است وزن او بر وے حرام میگردد و صرح بذالک ابو المکارم فی شرح
مختصر الوقایة وکذالک صاحب الاجناس فی مختلفات زفر و یعقوب وکذا فی البزازیة وکذا فی الحموی شرح الاشباه
والنظائر و سخن علما قبول ناکردن و علم ظاهر شریعت را حجاب دانستن و طریقت و حقیقت از شریعت جدا انگاشتن
گمراہی است همه از هم جدا نیستند مثلا لا اله الا الله محمد رسول الله گفتن شریعت است و بتکلف نفی الهه باطله نمودن
و از ساحت سینه غیر حق دور کردن و باور بر وحدت حق تعالےٰ و بر رسالت محمد رسول الله صلے الله علیه وسلم
داشتن طریقت است و بے تکلف چون این معنے حاصل گردد و جمعیت حاصل شود حقیقت است و ایضاً عمل بر
فتوی نمودن شریعت است و عمل بر فضل نمودن و تقوی از شبهات اختیار نمودن طریقت است و چون
بے تکلف این عمل کردن حاصل گردد حقیقت است فرق شریعت و طریقت بظاهر و باطن است مثل ظاهر دست
و باطن دست مجموع یکدست است فرق ظاهر و باطن است غیر از اختیار نمودن شریعت طریقت را اعتباری نیست
کل طریقة ردتها الشریعة فهی زندقة و آنچه از بعضے منقول است که گفته است العلم حجاب اکبر و علم را حجاب اکبر گفته است
مراد او از علم علم سالک است بر وجود خودش چه فناء فناء که آنرا فناء اتم گویند وقتے حاصل گردد که سالک را بر فناء خودش
شعورے نماند چه شعور از جمله صفات است و بقاء شعور مشعر است بر بقاء ذات سالک و بقاء ذات سالک مشعر است
بر عدم فناء اتم و اکمل و این متصوفه جهله علم سالک را که در وقت فناء خود دارد بر فناء خودش بر علم ظاهری شرعی حمل
کرده اند و از علم شرعی نفرت مینمایند قبحهم الله تعالیٰ ما اجهلهم وانی یوفکون امام مالک رحمه الله تعالےٰ میفرماید من تصوف
ولم یتفقه فقد تزندق ومن تفقه ولم یتصوف فقد تفسق ومن جمع بینهما فقد تحقق کمال انسانی در دین بسه چیز است
علم کلام که علم عقاید است و فقه و تصوف بی یکے ازین سه علوم نقصانست و بر رد و قبول پیر چیزے موقوف نیست

www.maktabah.org

اگر شریعت کسے را قبول کرد او قبول است و اگر رو کرد او مردود است بلے اگر رو و قبول پیر شرعا بوده باشد رد و قبول پیر عین رد و قبول شرع است چه مرشد حقیقی آنست که با عتقادیات و عملیات و حالات و وجدانیات شرعیه دعوت کند والا فلا عبرة لدعوته فانه ضال ومضل و سرود کردن و رقص نمودن حرام است ذکره فی التاتارخانیة و نفی کردن از بلد و کسان را که بلهو و رقص دعوت کنند ابلغ است در صیانت و اشمل است در دیانت تا قطع فتنه از عامه مومنان صورت گیرد در ذخیره آورده است که رقص کردن گناه کبیره است و از بعض مشایخ که رقص سر زده است حرکت او در حالت سماع مثل حرکت مرتعش بود و صاحب عوارف المعارف قدس سره که از اجله مشایخ کرام است فرموده است که برقص و سماع مشایخ که اقتداء کرده میشود نمے زیبد چه آن مشابهت بلهو دارد و سوال کرده شد که ایا جائز است سماع مرشایخ را یانی گفتند اگر سماع سماع قرآن و موعظه باشد جائز است و مستحب و اگر سماع غنا باشد حرام است چه غنا و سماع غنا حرام است اجماع کرده اند بران علماء اعلام و مبالغه نموده اند دران و کسان که از مشایخ صوفیه مباح داشته اند کسان اند که از هواهائے نفسانی خلاص شده اند و بزیور تقوی محلی گردیده اند آنها محتاج اند مثل احتیاج مریض بدوا و برائے اباحت سماع شرایط اند یکے ازان آنست که دران جمع امارد و بچهائے بے ریش نباشند دوم آنکه همه جماعه صوفیه باشند حتی القوال و هم ایشان فاسقے نباشد و نه اهل دنیا و نه زنی سیوم آنکه قوال صاحب طمع نباشد و اجرت بران نطلبد و عارف باشد چهارم برائے طعامے و فتوحی جمع نشده باشند پنجم برنخیزند از مجلس مگر مغلوبین در حال ششم برایشان وجد صادق باشد حاصل آنست چون درین زمانه این شرائط پیدا نمیشوند رخصت سماع نیست چه حضرت جنید قدس سره توبه کرده بودند در زمانه خود کذا فی الحمادی و این عجب است که ایشان را بر سماع قرآن مجید لذت و حضور و وجد حاصل نمیشود و بر قول بندگان خصوصا بر قول فسقه این امور مر ایشان را حاصل میشوند و آنکه میگویند که چون دیدار الله تعالی در دنیا نه بنی در آخرت نه بنی خلاف عقاید جمیع سلف صالحین است در عقائد آورده است هو مرئی للمؤمنین یوم القیامة در جواز رویت وی تعالے ببصر در بیداری دو قول است و استاذ ابو القاسم قشیری صاحب رساله قشیریه قدس سره فرموده است که قول صحیح عدم جواز است و این سخن در جواز و امکان او است و لیکن عدم وقوع و تحقق آن مر غیر آنحضرت صلے الله علیه وسلم در شب معراج متفق علیه است و اجماع محدثین و فقها و متکلمین و مشایخ طریقت برآنست که اولیا را حاصل نیست و در تعرف که از کتب ثقه مشایخ است و در حق آن گفته اند لولا التعرف لما عرف التصوف میگوید که هیچکس از مشایخ را نمیدانم که ادعاء آن کرده باشد و از هیچ یکے حکایت آن بصحت نرسیده مگر طائفه مجاهیل که ایشان را کسے نشاسد و مشایخ اتفاق دارند بر تضلیل مدعی آن و تکذیب وے و گفته اند که ادعاء آن علامت عدم معرفت حق است هر که این دعوی کند بحقیقت خدائے تعالی را نشناخته باشد و شیخ علاء الدین قونوی در شرح تعرف میگوید اگر کسے معتبرے نقل آن بصحت رسد تاویلش باید کرد و در تفسیر کواشی آورده که معتقد رویت الٰهی بچشم سر مر غیر آنحضرت را صلے الله علیه وسلم غیر مسلم است و اردبیلی در کتاب انوار در فقه شافعی میگوید که هر که گوید که من خدائے تعالی را عیانا در دنیا مے بینم و مشافهة باوے کلام میگویم کافر گردد و در عقیده منظومه آورده است **شعر** و من قال فی الدنیا یراه بعینه

فذلک زندیق طغی وتمردا + وخالف کتب الله والرسل کلها + وزاغ عن شرع الشریف والعدا + وذاک ممن قال فیه الہنا + یری وجہہ یوم القیمۃ اسودا + و بر عدم وقوع رویتہ اولیا حق تعالے را در دار دنیا دلالت دارد حدیث طبرانی کہ از ابی امامہ روایت کردہ است گفت ابو امامہ کہ گفت رسول خدائے صلے اللہ علیہ وسلم لن تروا ربکم حتی تموتوا وقولہ صلے اللہ علیہ وسلم وانکم لن تروا ربکم حتی تموتوا فیما اخرجہ احمد فی مسندہ وابوداد فی سننہ عن عبادۃ بن الصامت عنہ صلے اللہ علیہ وسلم فیما قالہ صلے اللہ علیہ وسلم فی خروج الدجال وقولہ صلے اللہ علیہ وسلم ولاترون ربکم حتی تموتوا فیما آخرج ابن ماجۃ فی سننہ والحاکم فی مسندہ والضیاء المقدسی عن ابی امامۃ عنہ صلے اللہ علیہ وسلم فی حدیث فی خروج الدجال ونزول عیسی بن مریم علیہ السلام وبعض مشاہدہ قلبی جائز داشتہ اند ومشاہدہ قلبی گاہے بحدے میرسد کہ مشاہداو را رویت بصری میداند ودر مواہب لدنیہ در مقصد خامس آوردہ است کہ خدایتعالی مے آفریند در قلب مثل رویت بچشم واین بعید نیست نظر بر قدرت کاملہ او تعالے ومحققین صوفیہ گفتہ اند چنانچہ رویت بصری مرغیر آن حضرت را صلے اللہ علیہ وسلم جائز نیست رویت قلبی ایضا جائز نیست وصاحب تعرف بہمین رفتہ است وابن العربی قدس سرہ بہمین قائلست وحضرت مجدد الف ثانی قدس سرہ ہمین را اختیار نمودہ است وہو الذی نتدین بہ ومشاہدہ صوفیہ در آثار ذات وصفات است ورویت او تعالے در خواب مختلف فیہ است امام غزالی رحمہم اللہ تعالی جائز داشتہ است باین معنے کہ گوید رائے کہ دیدم خدایتعالی را در خواب نہ باین معنے کہ دیدم صورت ذات خدایتعالی را چنانکہ میگویند دیدم رسول خدائے را صلے اللہ علیہ وسلم نہ باین معنے کہ دیدم من ذات اورا یا روح اورا یا شخص او را یا جسد او را بلکہ بمعنے آنکہ دیدم مثال او را فافہم وآنکہ میگویند کہ تا کافر نشوی مسلمان نشوی وبعضے میگویند کہ زنار در گردن مے اندازیم وکافر میشویم خدائے تعالی ما یا نزا مے بخشد این سخنہا ومثل آن ہمہ خرافات وشطحیات صوفیہ است آن را در عرف شرع اعتبارے نیست ودر شرع باین کلمات ماخوذ است والرضاء بالکفر کفر ودر فقہ مسئلہ مقرر است ودر حموی شرح اشباہ آوردہ است لو تزر بزنار الیہود والنصاری اے بقصد الاستخفاف بالاسلام یکفر وآنکہ از بعض مشائخ منقول است کہ گفتہ شعر کفرت بدین اللہ والکفر واجب + لدی وعند المسلمین قبیح + مراد ازان کفر کفر طریقت داشتہ است کہ عبارت است از پوشیدن وجود ماسوئے اللہ بتجلی وجود حق تعالے بحدے کہ در نظر شہود او جز حق تعالی نماند وشک نیست کہ چون غیر حق تعالی بتجلی حق تعالے در نظر سالک پوشیدہ شد در نظر او غیر حق تعالی نماند ومتوجہ الیہ او غیر از حق تعالے نمی باشد درین حالت او را باسلام حقیقی مشرف مے سازند پس کفر باین معنے موصل بحقیقت اسلام باشد بخلاف کفر شرعی کہ پوشیدن حق است بباطل آن اقبح قبائح است وتکلم باین کفر طریقت حالت سکر میخواہد تا صوفیہ او را بہیان مراد معذور دارند ودر عرف شرع بآن ماخوذ است چہ احکام شرعیہ دائر بر ظاہر اند ولہذا گفتہ اند کہ قاتلان حلاج ماجور بودند وحلاج شہید ماجور بودن علماء نظر بر ظاہر شرع بودہ وشہید بودن حلاج نظر بر غلبہ حال او کہ معذور بود عین القضاۃ ہمدانی در تمہیدات خود آوردہ است در کفر سر عظیم است ودر زنار رموز ہا دقیقہ است ہر کہ بشناسد حقایق آنرا او بداند دقائق آنرا

وبداند دقایق آنرا آن مؤمن است حقیقی در گلشن راز زنار را بعقد خدمت بیان فرموده و در نفحات آورده است
که عبد الرحمان خراسانی گوید شخصے برسنت درسرائے شبلی آمد و در بزد شبلی فرا در آمد سر برہنہ و پا برہنہ گفت کرا میخواہی
گفت ترا نشنیدۂ مات کافرا فلا رحمہ اللہ شیخ الاسلام گفت که نفس خود را گفت انتہی یعنے ارادہ وارد بکافر نفس خود را بعضے
مشایخ گفته اند که نزد ما این کلام را دو وجه است اول آنکه دید شبلی آنکه سوال کرده میشود و پرسیده مے شود و
زیارت کرده میشود و گمان خیر در روے کرده میشود پس غالب شد بروئے ذل عبودیت در رویت شر ذاتی و عدم
اصلی و ظلمت محضه که دران شوب نور نیست و حقیقت کفر ہمان عدم و ظلمت است پس گفت آنچه گفت بغلبه لسان
حال و این و این از قبیل آنست که نقل کرده است امام در احیاء العلوم که آمد زائری بداوٗد طائی پس داوٗد طائی گفت
چه مے خواہی گفت زیارت تو گفت نعم ما فعلت انت اما ہر چه من ام پس میگوئیم نفس خود را از زیارت میکنند ترا
مردوم پس تو زاہدی واللہ که زاہد نیستی یا عابدی واللہ که عابد نیستی یا صالحی واللہ که صالح نیستی مگر در ایام شباب فاسقے
بودی پس چون کلان سال شدی گشتی شیخے ریاکار واللہ که ریا اقبح است از فسق پس حال شبلی و داود طائی درین دو
واقعه واحد است که بظہور عشق برایشان بصفت جلال و غیرت سرزده مگر آنکه داوٗد تکلم باادب علم کرده و شبلی مغلوب بقہر
معرفت بود پس تکلم کرد بلسان حال عشق و حافظ اداب معرفت ازینجا میگوید ؎ یک قصه بیش نیست غم عشق
وین عجب + کز ہر زبان که میشنوی نامکرر است + و دیگر فرموده است ؎ ما را به نیاز آرد و ادرا بسر ناز + ہر موج
برنگ دگر است آب عنب را + وجه دوم آنکه ہر گاه که دید که اورا زیارت میکنند عشق بروے غیرت خورد که او
طلب کرده میشود بدون حق تعالےٰ پس درین حالت دید نفس خود را صنمی که پرستیده میشود بدون حق و فرعونی
که دعوی الوہیت میکند پس تکلم کرد شبلی بصفت جلال عشق و غیرت او و مسمی کرد نفس خود را از جہت صفت این
وارد شریف کافر و ملعون و بر ہر تاویل نسبت موت کرد بنفس خود برائے اشارتے ببودن او محجوب بحجاب وجود موہوم
و دیدن آن رنگے از رنگہاے وارد مذکور انتہی و نزد این فقیر این کلام را وجہی است دیگر و آن آنست که چون
شبلی اداء امانت باہل امانت نموده و عین و اثر او فانی شده بموت حقیقی متحقق گردیده بود و وجود او بتجلاء وجود
حق تعالیٰ پوشیده شده بود و کفر طریقت که عبارت از پوشیدن ماسوئے اللہ است بظہور تجلاء وجود حق تعالےٰ
صورت گرفته بود گفت اما سمعت انه مات کافرا یعنے نشنیدۂ که او مرده است کافر و چون خواہش عود نداشت ۔ و
باستغراق در توحید وقتش خوش بود گفت فلا رحمه اللہ تعالےٰ یعنے رحمت نکند اورا خدا ئیتعالیٰ باعطاء وجود موہوب
و ہمچنان بر حالت فقدان باشد تا در نظر شہود او وجود و توابع او مضمحل باشند و قول او قدس سره انه مات کافرا
موئید ہمین معنے است و درین تنبیه است مر زائر را که شخصے که عین و اثر او فانی و مضمحل باشد چون زیارت کند
نسبت خیر باو چگونه نمائید که چون ذات او فانی گردیده باشد صفات بر چه قیام دارند واللہ تعالےٰ اعلم بحقیقة
الحال و منقول است که بعض مشایخ در حالت سکر زنار بسته اند نه آنکه در حالت صحو این امر قبیح شرعی اختیار
نموده حاشا للہ سبحانه و بعضے بمعنی دیگر بسته اند می آرند که ابو یزید بسطامی قدس سره چون محتضر شد زنار بر میان

بست پس گفت اگر گفتم روزے سبحانی ما اعظم شانی پس من امروز کافر مجوسی ام قطع میکنم زنار خود را و میگویم اشهد ان لا اله الا الله واشهد ان محمدا رسول الله واین قضیه را حمل کرده اند بعض محققان اکابر بر دیدن قصور نفس وا و اراده کرده است توافق ظاهر و باطن خود از جهت اظهار شرک خفی و اقرار بآن از کمال مقام صدق انتهی واین حالت را ایضا دو وجه توان گفت وجه اول انکه او رضی الله تعالے عنه دید وجود موهوم ممزوج را بصبغ رسوم درین حالت شریف کفر و حجاب اکبر که ما فوق آن حجاب دیگر نباشد و نیک گفته است قائلی که گفته است ؎ اذا قلت ما اذنبت قالت مجیبة وجودک ذنب لایقاس به ذنب ✤ وچون وقت آداء زوال این رسوم وجود به است که آن نزد عارف کفر و حجابست و زنار صورت کفر وجود موهوم است بست آن زنار را پس قطع کرد آنرا و روقت قطع عرق آن وجود موهوم که آن وقت انتباه است که در حدیث نبی کریم علیه الصلوة والسلام یا در قول حضرت علی کرم الله وجهه واکرم مثواه بآن اشارت رفته است الناس نیام فاذا ماتوا انتبهوا در دل او اختیار کردن غیر حق تعالی نبود پس از روے صدق قیام برین فعل نمود اظهار این حال کرد چنانچه گمان داشت وجه دویم انکه طغیانی کرد عشق از وے درین وقت پس سختی کرد و غلیان نمود پس طلب کرد از حق تعالے قطع زنار چه این طور وجدان اوست و مظنۂ قرب او واین اول مقام است از مقامات سلوک شرعی در حق محجوب بحجاب کفر پس اراده کرد شیخ اینکه داخل شود بر حق تعالے ازین باب پس گفت الٰهی ان قلت یومًا الخ یعنے ان طلبتک فی مقامات القرب والتوحید فان الیوم اطلبک فی توبة الکافرین فانک لاتعرف این تو جامی پروردگار من اگر روزی طلب کردم ترا در مقامات قرب و توحید پس تحقیق امروز طلب میکنم ترا در توبه کافران بدرستی که تو معلوم کرده نمیشوی که کجا یافته میشوی وبستن زنار از شیخ شبلی قدس سره ایضا نقل شده چنانچه حضرت شیخ عطار در منطق طیر آورده ؎ وقت مردن بود شبلی بے قرار ✤ چشم پوشیده دلے پر انتظار ✤ درمیان زنار حیرت بسته بود ✤ بر سر خاکستر نشسته بود ✤ گه براندی اشک بر خاکستر او ✤ گاه خاکستر فشاندی بر سر او ✤ سائلے گفتش چنین وقتے که هست ✤ دیده کس راکه او زنار بست ✤ گفت میسوزم چه سازم چون کنم ✤ چون زغیرت می گدازم چون کنم ✤ جان من از هر دو عالم چشم دوخت ✤ این زمان از غیرت ابلیس سوخت ✤ چون خطاب لعنتی او را است بس ✤ زین اضافت آمد افسوسم بکس ✤ واین از جهت شدت غیرت بود شیخ بایزید بسطامی قدس سره طلب حق تعالے نمود بقطع زنار و شبلی بشد زنار و ظاهر کلام شیخ عطار در انست که آن زلت شرعی است واین زلت اگرچه شرعی است اما منشاء آن محبت حقیقی بوده ست انتهی واین همه نیرنجات محبت و عشق اند که بسیاری کسان را در راه ضلالت انداخته است وازینجا گفته اند که انشعاب فرق بهفتاد و دو فرقه همه از فنون و جنون عشق است بلکه تصریح نموده اند تا آنکه رئیس هر فرقه گمراه نشده هست مگر از تصوف بعد از فتح شدن بروے نیرنجات عالم معانی پس ازین سخنان و صاحبان این چنین درین دوران احتراز باید نمود تا در ورطه هلاکت نیفتد و ضال و مضل نگردد و آنچه از مشایخ صادر شده است چنانکه گذشت فافهم و تاکه بر اصطلاحات و حالات این طائفه بطول صحبت واقف نشده باشد در کلمات ایشان تصرف ننمایند تا در ورطه هلاکت

نیفتند خوش گفته اند ے چون ندیدی دمے سلیمان را + تو چه دانی زبان مرغان را + وآنکه در تصور صفات ذات را حاضر در زمان و مکان میدانند و بصورت شیئ تصور میکنند کفر است تصور و فکر کردن در ذات جائز نیست وہمچنین در صفات در حدیث وارد است تفکروا فی آلاء اللہ ولا تفکروا فی ذات اللہ امر بتفکر در آلا که آثار ذات وصفات اند که آن مصنوعات اند از برائے حصول معرفت وجود حق تعالٰے وصفات کامله او است واز جہت اطلاع یافتن بر استحقاق عبودیت تا محکم شود بنده در مقام عبودیت و بنده خاص حق تعالٰے گردد واین تفکر از باب سعادت دینیه و دنیویه است ونہی از تفکر در ذات از برائے آنست که این تفکر ضایع است چه راه وصول بذات پاک نیست ما للتراب ورب الارباب نعم ما قال حافظ اداب المعرفة ے عنقا شکار کس نشود دام باز چین + کانجا همیشه باد بدست است دام را + وایضا فرموده ے برو این دام بر مرغ دگر نه + که عنقا را بلند است آشیانه + وقال الحسین الجستری فی گلشن راز ے در آلا فکر کردن شرط راه است + ولی در ذات حق محض گناه است + وچنانکه در ذات حق تعالٰے تفکر نباید کرد در صفات او تعالٰے ایضا التصور و تفکر را راه نباید داد که صفات او ایضا در اه ادراک اند وحق تعالٰی قبل از وجود زمان و مکان موجود بود کان اللہ ولم یکن معه شیئ والآن کما کان خدائے تعالٰے موجود بود ونبود با او ہیچ شیئ موجود الحال چون زمان و مکان موجود است ایضا با وجود زمان و مکان موجود است زمان نزد حکماء عبارتست از مقدار حرکت فلک اطلس ونزد متکلمین عبارت است از متجدد معلوم که مقدر کرده شود بآن متجدد آخر موہوم چنانکه گوید می آیم پیش تو نزد طلوع شمس طلوع الشمس معلوم متجدد است وآمدن او موہوم پس چون مقارن شد آن موہوم بآن معلوم زایل شد ایہام و مکان نیز در رنگ زمان موجود است وہر دو حادث اند در ازل الازال که حق تعالٰے موجود بود زمان و مکان موجود نبوده است بعد ان لم یکن موجود آمده اند پس حق تعالٰے چنانکه قبل از وجود آنہا موجود بود با وجود موجود شدن آنہا ایضا موجود است پس با زمان و مکان موجود است نه آنکه در زمان مکان است وہر چه در زمان و مکان باشد او حادث است وعاجز بمثل جمیع اشیاء زمانیه و مکانیه واو تعالٰے صورت ندارد تا مثل شیئ از اشیاء باشد وتجلیات ذات وصفات او تعالٰے در مرایائے اکوان ظاہر شده اند ہر کجا که ہستی است پرتو ہستی او است وہر جا که صفات کامله ظاہر اند پرتو صفات کامله او است او را تعالٰے حد و شکل نیست وتجلاء ذات وصفات او در مرایاء اکوان بحسب قابلیت آئینه بصورت وحد و شکل ظاہر شده اند جاہلے باشد که آثار ذات وصفات را که در مرایا ظاہر شده اند بحد و شکل مرات نمودار شده اند دیده برائے ذات صورت ثابت کند وبظہور ذات وصفات در مکان قایل شود محققین صوفیه با علماء در عقاید متفق اند و میگویند ہو تعالٰے لا یتمکن فی مکان ولا یجری علیه زمان ولا یشبهه شیئ ولیس فی جہة ولا حد له ولا ند له ولا ظہیر له ولا معین ولا یتحد بغیره ولا یحل فیه وبا وجود آن این معانی را بکشف صحیح دریافته اند ومقصود از سلوک طریقه تحصیل ازدیاد یقین در معتقدات شرعیه تا از تنگ نای استدلال برآمده بفضاء واسع کشف وشہود آیند واز اجمال بتفصیل گرایند مثلا وجود واجب الوجود تعالٰے ووحدت او سبحانه وتعالٰے اول بطریق استدلال یا بتقلید معلوم

گردیده بود و باندازه آن یقین بهم رسیده بود چون سلوک طریقه صوفیه علیه وست وهدان استدلال وتقلید بکشف وشهود مبدل میگردد ویقین اکمل حاصل میشود وعلی هذا القیاس سائر الاعتقادیات وایضا مقصود تحصیل تیسیر است دراحکام شرعیه وازاله عسر که از امارکی نفس میخیزد ویقین این خادم الفقراء آنست که طریقه صوفیه فی الحقیقة خادم علوم شرعیه است نه امرے مبائین از شریعت وآنکه میگویند که عارف راچون یقین حاصل شد عبادة ازوے ساقط گردد ومار ابصلوة وصیام چه کار است مادایم درصلوة تیم این قول ایشان موجب ضلالت وگمراهی وکفر است تصریح کرده است در شرح عقاید نسفی وغیره من کتب الفقه بتحقیق معلوم گردیده است که حضرات انبیا علیهم الصلوة والسلام افضل خلائق اند از روی درجه ومقام هیچ احدے را از امم درجه ایشان حاصل نیست انتهاء درجه کاملین از امم ابتداء درجه انبیاء کرام است سر افضل اولیاء امت زیر قدم انبیا است باوجود علو درجهٔ ایشان عباداتُ او امر و نواهی از ایشان ساقط نشده اند وهمچنین از اولیاء کرام واحدے بمقامے نرسیده که ساقط شده باشد ازوے امر ونهی پس بنده مادام که عاقل وبالغ باشد نمے رسد بمقامے که ساقط شود ازوے امر ونهی و بعض اهل اباحت باین رفته اند که بنده چون برسد بغایت محبت ودل او از صداء غفلت صفا یابد واختیار نماید ایمان را بر کفر ساقط میشود ازوے امر ونهی ودوا خل نمیگرداند الله تعالے او را در دوزخ بارتکاب کبائر وبعض از ایشان باین رفته اند که ساقط میشود از ایشان عبادات ظاهره ومیگردد عبادت او تفکر وتحسین اخلاق باطنه واین کفر وزندقه وضلالت وجهالت است امام حجة الاسلام گفته که قتل او بهتر است از قتل صد کافر ودر قرآن کریم وارد شده است واعبد ربک حتی یاتیک الیقین عبادت کن پروردگار خود را تا که بیاید ترا موت یعنے مدام تا قید تا قید حیات در بندگی باش و اجماع دارند مفسران بر آنکه مراد از یقین موت است وشیخ عبد الرزاق کاشئے که از مشائخ ثقه است در تاویلات او راکمل اولیاء کرام قبول داشته اند وتاویلات او را مختار نموده اند او نیز مراد از یقین موت داشته است در تاویلات آورده است واعبد ربک بالتسبیح والتحمید والسجود المذکور ای سجود الفناء فی ذاته حتی یاتیک الیقین فتنتهی عبادتک بانتفاء وجودک فیکون هو العابد والمعبود جمیعا لا غیر انتهی یعنے یاتیک الموت التی هی نسیان ماسوئے والفناء فی الله ولا یبقی فی نظر شهودک ظاهرا و باطنا الا الله سبحانه فتنتهی عبادتک بانتفاء وجودک وانیتک لان الفانی لاینسب الیه شئ من الافعال فیکون هو العابد والمعبود فی شهودک والعبادات تصدر عن السالک فی هذه الحالة علی حسب العادة ویکون مقیدا کذلک کذلک بالاحکام الشرعیة وعدم فواتها فی حالة السکر والمحویة علامة صحة الحال وعلیه المحققون من المشائخ الکرام هذا واما آنکه از بعض صوفیه منقول است که چون سالک بمقام معرفت برسد ساقط میشود ازوے تکلیف عبادت توجیه آن نزد محققین صوفیه آنست که تکلیف ماخوذ از کلفت است بمعنے مشقت وعارف عبادت میکند پروردگار خود را بلا کلفت ومشقت بلکه لذت میگیرد بعبادات وشرح صدر او بطاعات حاصل میشود وزیادة میشود شوق ونشاط او بزیادت عبادت وطاعت وطول قیام وقراءت ونحو ذلک از جهت علمی بر آنکه اینهمه ابواب سعادت اند

واز ینجا بعض مشائخ فرموده اند دنیا افضل است از آخرت زیرا که دنیا دار خدمت است و آخرت دار نعمت و مقام خدمت
بهتر است از منزلت نعمت واز حضرت علی کرم الله وجهه واکرم مثواه مے آرند که فرموده است اگر من مخیر گردانیده
شوم در اختیار نمودن مسجد و جنت هر آئینه اختیار نمایم مسجد را زیرا که مسجد حق خدا یتعالی است و جنت حق نفس است
واز ینجا بعض اولیا طول بقا در دنیا بر دنیا اختیار نموده اند با وجود که بقا در آخرت است فافهم و انکار از نماز و روزه
کفر است و همچنین ترک عبادت استخفافا کفر است صرح بذلک فی کتب الفقه نماز و روزه را که موجب قرب حضرت
حق تعالے اند چون سالک ترک نماید و فرایض را ضایع کند پس وصول او بحق تعالی از کدام راه خواهد شد در حدیث
قدسی وارد شده است وما تقرب الی عبدی بشئ احب الی مما افترضت علیه ولا یزال عبدی یتقرب الی بالنوافل
حتی احبه فاذا احببته کنت سمعه وبصره الحدیث وحضرت رسول اکرم صلے الله علیه وسلم درحق نماز میفرمودند قرة
عینی فی الصلوة یعنے روشنائی چشم من در حالہ نماز است وانچه حضرت سر الله الاعظم علیه الصلوة والسلام فرموده
اند لی مع الله وقت لا یسعنی فیه ملک مقرب ولا نبی مرسل یعنے مرا با خدا یتعالی در کمال حضور و تمنیت که گنجائے
ندارد با ما دران وقت ملک مقرب ومراد ازان جبرئیل است ونه نبی مرسل ومراد ازان نفس مبارک او است
صلے الله علیه وسلم بعض کمل اولیاء بر وقت نماز حمل نموده اند وقت نماز اراده داشته اند وشک نیست که در
نماز بحدے حضور حاصل میشود که شعور بر نفس خود نمیماند و عبادت بطریق عادت بر وجود جاری میشود آیات قرآنیه
که در شان قیام نماز وارد اند و نص اند دران باب محمول بر ظاهر اند النصوص تحمل علے ظواهرها ومع ذلک
دران اشارات لطیفه اند که مشائخ کرام با وجود عمل بر ظاهر آن باشارات نیز عمل مینمایند چنانچه در نماز ظاهری
توجهی والتفاتی بغیر نمیماند ظاهرا در نماز قلب که عبارت از فناء اوست در حق تعالے بحیثیتے باید که استعمال جوارح
دل را ازان حالت مشغول نکند و باز نگرداند و چون باین صفت فناء قلبی حاصل گردد بحقیقت صلوة قلبی
رسیده باشد و در صوم حق تعالے فرموده است یا ایها الذین آمنوا کتب علیکم الصیام کما کتب علی الذین من قبلکم
و پیغمبر خدائے تعالی صلے الله علیه وسلم از جبرئیل و جبرئیل از حضرت حق تعالے خبر داد الصوم لی وانا اجزی
به وگفته اند که دخول بهشت خلایق را برحمت بود و درجات بعبادت و خلود بجزاے روزه از انکه حق تعالی فرموده
انا اجزی به و حضرت جنید رحمة الله تعالے علیه گفته که الصوم نصف الطریقة فقیر گوید حقیقت روزه امساک است
وکل طریقت درین مضمر است در روزه داشتن و امساک نمودن شارع بمقامات عالیه اشارت فرموده
و دلالت نموده است تا از صورت بمعنے راه برند و از راه قیام بصورت بر معنے قیام نمایند صوم اهل شرع
عبارتست از نگهداشتن شکم و فرج از قضاء شهوت تقربا الی الله بامتثال امر او تعالے بآن صوم در ایام
رمضان و اوقات نذر و مانند آن از روزه واجب وغیر آن و صوم اهل طریقت مع ذلک نگهداشتن شکم
و فرج است بلکه جمیع جوارح از سمع و بصر و زبان و دست و پائے از تصرف در گناهے از گناهان و صوم
اهل حقیقت مع ذلک نگهداشتن دل است از هم دنیه و افکار دنیویه و صوم اهل حق که خلاصه خاصة الخاصه اند

امساک سراست از جمیع ماسوئے اللہ واز ہیجا دانستہ باشی کہ جاہلے باشد کہ ظاہر فرایض راکہ بانیان آن مامور است وموجب ترقی درجات اند ترک دہد وسیل باشارات آن کند وبر آن اخذ نماید نمیدانند کہ طریقت جز امتثال شریعت حاصل نمیگردد وبے تقید باحکام شرعیہ اگر حالتے حاصل گردد آن از جملہ استدراج است وطریقہ برہمنان است کہ طائفہ بنی اسرائیلیہ اند خوش گفتہ شعر شریعت رامقدم دار اکنون ٭ طریقت از شریعت نیست بیرون ٭ کسے کو در شریعت راسخ آید ٭ طریقت راہ بروے خود کشاید ٭ ومادر فتوحات غیبیہ شرح عقاید صوفیہ اسرار نماز وروزہ بوجہ احسن بیان نمودہ ایم اگر بدست آید مطالعہ آن غنیمت است وآنکہ میگویند کہ ذکر ما وقتے جاری مے شود کہ بر زنکہ اجنبیہ محسنہ عاشق شویم وبا او دریکجا خواب بخسپیم ودر آن وقت کہ با او دخول میکنیم پیر ما دران وقت بر ما توجہ میکند پس ذکر ما جاری میشود در شرح عقاید نسفی آوردہ کہ استحلال المعصیۃ کفر والاستہانۃ بہا کفر حلال دانستن معصیت کفر است وسبک دانستن معصیت کفر است وہمچنین آوردہ است در کتب فقہ ہر گاہ بحلال دانستن زنا کافر گردد اگر آن فعل شنیع از کسے بوجود آید آن را موجب ترقی باطنی خود داند آن جاہل از ان کافر در بدترین درجہ کفر باشد عصمنا اللہ سبحانہ ومن توسل بنا ومن انتسب الینا بحرمت حبیبہ محمد علیہ افضل الصلوۃ واکمل التحیات وآنکہ بعض جہال قول بعض مشایخ راکہ گفتہ است المجاز قنطرۃ الحقیقۃ بر محبت زنان اجنبیات وامارد فرود آوردہ وآنرا در طریق فسق وفجور غود تمسک گرفتہ اند از راہ راست برطرف افتادہ اند معنے المجاز قنطرۃ الحقیقۃ آنست کہ از اثر وصول بموثر است واز ظل باصل تا دائرہ ظلال تمام وکمال پیمودہ بدائرہ اصل واصل گردد یعنے از آثار اسماء وصفات باسماء وصفات برسد واز اسما وصفات بذات نہ آنکہ بر زنان اجنبیہ عاشق شود واز ان محبت الٰہی حاصل میشود نعوذ باللہ من ذلک ہرچند گوید کہ در روے مشاہدہ حسن وجمال الٰہی میکنم چہ اگر این کس در قول خود صادق بودے در ستگی و درختے تجلاء حق تعالےٰ دیدہ راہ بحق تعالےٰ بردے چہ در ہمہ چیز تجلاء او در نظر مے آید وفی انفسکم افلا تبصرون واینکہ از دیدن چیزہائے دیگر راہ بحق تعالےٰ نمے برد وبدیدن زنان محسنہ اجنبیہ وبچہائے خوب صورت وبعاشق شدن بر آنہا راہ بحق تعالےٰ مے برد مکذب اوست چہ او را اگر راہ وصول از اثر بموثر از راہ صدق وپیش بودی از دیدن ہر چیز راہ بحق تعالیٰ بردے دلت علے وحدانیتہ آیاتہ وشہدت بربوبیتہ مصنوعاتہ بیت حسن مے ریزد زہر خار وخس این بوستان ٭ نعرہائے بلبلان بر گل زنادانستگی است ٭ اگر گفتہ شود کہ امام ابو القاسم القشیری در رسالہ قشیریہ خود آوردہ است کہ ایا ولی معصوم است گفتہ شود کہ دجوبا چنانچہ انبیا معصوم اند او معصوم نیست اما او محفوظ است حتیٰ کہ مصر بر گناہان نیست واگر از وے افات وذلات بوجود آمد آن امتناع نمے آرد در وصف ولایت او حضرت جنید بغدادی را قدس سرہ گفتہ شد کہ ایا ولی زنا میکند پس ساعتے در از سر فرود انداخت پس برداشت سر مبارک خود وگفت وکان امر اللہ قدرا مقدورا انتہی وہمین رفتہ است شیخ علے قاری در شرح مشکوۃ وشرح فقہ اکبر آوردہ است وہمچنین گفتہ است شیخ عبد الحق دہلوی در شرح مشکوۃ وغیرہ از کتب خود فرض بیان خود کردہ است پس چون صدور زنا از ولے در ولایت او نقصان نمے آرد در حق سالک چرا نقصان اشتد

باشد جواب امام قشیری و حضرت شیخ قدس سره که فرموده اند نظر بر عدم عصمت اولیا و نظر بر قلم تقدیر اگر رفته باشد فرموده اند که نظر بران جائز است که واقع گردد در حدیث صحیح وارد گشته جف القلم بما انت لاق و هم در حدیث آمده است ما من شئ لیصیبک لیخطئک وما اخطاک لم یکن لیصیبک سخن در جواز وقوع است نه ایقاع قصدا چه اولیاء کرام انهماک در مباحات جائز ندارند تا بمحرمات چه رسد تا تقوی اختیار نکنند و تورع صفت لازمه ایشان نگردد راه بسر منزل مقصود نمے برند لقوله تعالٰی ان اولیاءه الا المتقون استقامت و عدالت صفت لازمه ایشان است اگر از مستقیمی و عادلے که بحلیه تقوی محلے باشد کبیره سرزند و طبیعت او بعد الوقوع بر همان تقوی او ثابت باشد که پیش ازان بود او را از صفت ولایت خارج نمے کند و او را حق تعالٰی توفیق توبه داده باشد و بجد و جهد ازان توبه کرده باشد حاصل آنکه هر که از امت مرحومه تخصیص او بولایت ثابت شده باشد عصمت او واجب نیست بلی او را حق تعالٰی در حفظ حمایت خود مے دارد و اگر شخصے که آثار کرامت و ولایت او ظاهر شده باشند و از وے مخالفت شریعت پیغمبر خدائے جل شانه سرزند در قول و فعل او که مخالف شریعتها محمد علی صاحبها الصلوة والتسلیمات بوده باشند اقتدا کرده نشود و هر که مصر باشد بر مخالف صریح ظاهر شرعی اعتقادا و عملا لائق مشیخت نیست خصوصا چون آن اعتقاد و عمل مخالف خود را در دین رتبه داند اگر این شخص مخالف احادیث مشهوره راهی اختیار نموده است او را مبتدع گفته شود و اگر مخالف احادیث متواتره مے رود حکم کفر بران کرده شود و اگر انکار خبر واحد مے کند فاسق گفته شود و اگر نعوذ بالله منها از روے اهانت و استخفاف انکار مے کند بهر وجه که باشد کافر گردد اگر گفته شود در حدیث آمده است که رسول خدائے صلے الله علیه وسلم فرموده اند اذا احب الله عبدا لم یضره ذنب پس ولی را اگرچه قصدا مرتکب گردد نقصان نداشته باشد جواب گوئیم معنے حدیث آنست که حق تعالٰی او را از گناه محفوظ دارد پس ضرر گناه باو نرسد یا بعد از ارتکاب گناه او را توفیق توبه وهد و تائب از گناه که بصدق دل باشد مثل بے گناه است و مفهوم مخالف ازان حدیث آنست که اذا ابغض الله تعالٰی عبدا فلا تنفعه طاعة حیث لا یصدر عنه عبادة صالحة دینیة صادقة ولذا قیل من لم یکن للوصل اهلا فجمیع طاعاته ذنوب باید دانست بعض مشائخ کرام گفته اند هر که خدائے تعالٰی را بشناسد ضرر نمے رساند او را گناه مراد ازان آن گناه است که قبل المعرفة مرتکب آن شده است لان الاسلام یجب ما کان قبله و حقیقت اسلام معرفت حق تعالٰی است بطریق صوفیه که حاصل مے شود بعد از فنا و بقا و فانی و نیست میگرداند حصول این معرفت گناهان را که قبل ازان حاصل کرده بود و مراد ازین ذنب غیر مظالم باشد چون حقیقت شئ را منزیت است که نیست آن مرمطلق او را و اگر مراد از ذنب مظالم که حقوق عباد اند و غیر مظالم که حقوق تعالٰی اند گرفته شوند هم از کرم او تعالٰی بعید نیست چه او تعالٰی مالک علی الاطلاق است و دلها بندگان در دست او اند بهر نحو آن صاحب حق را رضامند سازد و گناه آن بنده را عفو کند پس

ذلک علی اللہ بعزیز و ممکن است کہ مراد داشتہ شود بگناہان آن گناہان کہ حاصل کردہ شوند بعد المعرفۃ پس مراد داشتہ
شود باین گناہان صغایر نہ کبایر زیرا کہ اولیا محفوظ اند ازان و عدم ضرر آن بعدم اصرار است بدان گناہان و تدارک
آن بلا فصل بتوبہ و استغفار در جایز است کہ معنا او آن باشد کہ گناہ از دے صادر نمے گردد چہ عدم صدور گناہ ملزوم
است برائے عدم ضرر او پس در ینجا ذکر کرد لازم را و ارادہ کرد ملزوم را و آنچہ توہم میکنند آنرا ملاحدہ ازین عبارت
کہ مساغ دارد کہ عارف مرتکب آن گردد از جہت عدم ضرر آن پس آن باطل است قطعا و زندقہ است صریح
و اینطایفہ کہ این اعتقاد دارند گروہ شیاطین اند فاولیک حزب الشیطان الا ان حزب الشیطان ہم الخاسرون
و ایضا باید دانست آنکہ شیخ محی الدین ابن العربی رحمہ اللہ تعالے در فتوحات خود آوردہ است کہ عاصیانِ
خواص مثل عاصیان عوام نیستند تا واقع شوند در معاصی بحکم شہوت طبیعت و این است جز این نیست
معاصی خواص بسبب خطا در تاویل صورت میگیرند و ایضاح آن آنست چون حضرت حق تعالی ارادہ
واقع کردن مخالف شرع از عارف باللہ تعالے داشتہ باشد مزین مے سازد برو ے وقوع دران
عمل بتاویل چہ معرفت عارف منع مے سازد او را از واقع شدن در مخالف شرع بغیر تاویل کہ ظاہر شود او را
دران وجہ حق زیرا کہ عارف واقع نمے شود در انتہاک حرمت ابدا و چون واقع شود عارف دران مقدر
ازلی بتزیین د تاویل پس ظاہر میگرداند حق تعالے مر او را فساد تاویل کہ او را دران فعل انداختہ چنانکہ واقع
شد مر حضرت آدم را علے نبینا و علیہ الصلوٰۃ والسّلام زیرا کہ حضرت آدم علیہ السلام بتاویل عصیان ورزید
پس چون حق تعالی بروے فساد تاویل او ظاہر سازد حکم کند عارف بر نفس خود بعصیان چنانچہ حکم کرد بروے
بآن عصیان چنانکہ حکم کرد بروے بآن عصیان لسان شریعت و بودن آن عارف قبل الوقوع
غیر عاصی از جہۃ شبہہ تاویل مثل مجتہد است در زمان فتوائے خود کہ امر میکند از جہت اعتقاد
کہ این حکم کردہ ام و فتوا دادہ ام عین حکم مشروع است در مسئلہ او موصوف بخطا نیست پس در ثانی الحال
چون ظاہر شود او را بدلیل کہ من در اجتہاد خطا شدہ ام و بصواب نرسیدہ ام حکم میکند بروئے لسان
ظاہر شرع باینکہ او خطا شدہ در زمان ظہور دلیل نہ قبل ازان پس معلوم گردید اینکہ ممکن نیست مر بندہ را کہ عصیان پروردگار
خود کند بنا بر کشف غیر از تاویل یا تزیین یا غفلت یا نسیان تا ابد و گفت رحمہ اللہ تعالے اما قول ابی یزید قدس سرہ
ہرگاہ سوال کردہ شد از وے رحمہ اللہ تعالی ایا عصیان میکند عارف کہ صاحب کشف باشد پس گفت نعم و کان امر اللہ
قدرا مقدورا پس این منافی آنچہ گفتہ آمدیم نیست زیرا کہ از ادب عارفان با پروردگار تعالی آنست کہ حکم نکنند بر خود بتقدیس
گویا ہفت اگر حقتعالے مقدر کردہ باشد بر ایشان در سابق علم قدیم خود بشئے پس ناچار نیست از وقوع آن پس ناچار نیست
مر عارف را از حجاب کہ او نساء او تاویل است یا تزیین انتہی اللہم ارنا حقایق الاشیاء کما ہی و جنبنا عن الاشتغال بالملاہی
اللہم فوضنا امورنا الیک و اتخذناک وکیلا و صلے اللہ علی خیر خلقہ محمد و علی آلہ و اصحابہ اجمعین ۵ فقط

تمت بالخیر

بسم اللہ الرحمن الرحیم

مکتوب قدوۃ المحققین مالک راہ یقین سلطان علماء الشرق والصین ہادی المسترشدین ممکن التمکین مجمع البحرین المصلح بین الفئتین صاحب الولایۃ الاصلیۃ خزینۃ الرحمۃ ودفینۃ الحکمۃ ہادیناو مہدینا حضرت محمد مسعود دائم الشہود پشاوری قدس سرہ بجانب قطب زمان قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان ما ادام اللہ ظلال ہدایتہ علی افق المستفیدین آمین

بخدمت شریف محب صادق میان فقیر اللہ جیو سلمہ اللہ بعد از دعوات آنکہ سیر من اللہ آنست کہ سالک دمبدم بجانب حق جل جلالہ میرود اما سالک از وجود خود زاہل نباشد و سیر الی اللہ آنست کہ سالک بجانب حق جل شانہ میرود و ہمچنان نظر مے از خود بریدہ باشد کہ اگر شمشیر تیز در راہ افتادہ باشد و بران عبور کند خبردار نباشد و سیر فی اللہ آنست کہ سالک را وجود خود منتفی شود و سیر مع اللہ آنست کہ سالک از فناء خود خبردار نباشد واین را فناء الفناء خوانند واین سیر را نہایت نیست تجلیات وواردات چندان وارد میکردند کہ از تلاطم امواج آن از شعور خود محو گردد و بصفت الوہیت متصف شود چنانچہ حلاج فرمودہ لافرق بینی وبین ربی الا بصفتین بحدو ثامنہ و قیامنا بہ و دیگر آنکہ مدرک محسوسات نفس است و مدرک معقولات روح اوست قلب لطیفہ ایست کہ مدرک اشیاست کہ از محسوس و معقول مرکب باشد پس باید کہ لطیفہ دیگر باشد کہ غیر معقول و غیر محسوس را کہ آن ذات و صفات باری تعالے است مدرک باشد و آنرا سر خوانندہ واعلم ان العبد اذا غاب عن جمیع الاشیا ظاہرا و باطنا حتی عن النفس و صفاتہا فی المذکور وہو القرب ثم لیغیب عن الذکر ایضا فی شہود المذکور فہو الفناء فی اللہ والسلام والدعاء ؞

این کلمات نور لمعات از زبان درفشان غوث الخلائق فی الاکوان حضرت محمد مسعود دائم الشہود پشاوری صدور یافتہ اند و قطب وقت قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان مارا مشرف ساختہ اند

اسماء بر ۳ قسم اند اگر اتصاف ذات بآنہا ہیچ شرط مشروط نباشد بر تعقل غیر موقوف نبود چون حی و عظیم اسماء ذات نامند و اگر موقوف بود بر تعقل غیر چون علیم و مرید اسماء صفات اند و اگر اتصاف او موقوف بود بر وجود غیر مثل خالق و رازق اسماء افعال خوانند ؞

مکتوب حضرت قدوۃ المحققین سلطان علماء الشرق والصین حضرت محمد مسعود دائم الشہود پشاوری ایضاً جانب قطب وقت دلیل المتقدمین افضل المتاخرین قبلہ طالبان خدا حضرت ایشان ما ادام اللہ تعالی ظلال ہدایتہ علی المستفیدین آمین

بخدمت جامع الکمالات میان فقیر اللہ جیو دعوات وافرہ و تحیات متکاثرہ واصل متواصل باد و خط عرفان نمط رسید

www.maktabah.org

www.maktabah.org